

LUMINA DIN INIMI

**Spiritualitate isihastă în traducerea și tâlcuirea
Părintelui Stăniloae**

UNIVERSITATEA „AL. I. CUZA” - IAȘI

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
„DUMITRU STĂNILOAE”

LUMINA DIN INIMI

**Spiritualitate isihastă în traducerea și tâlcuirea
Părintelui Stăniloae**

Antologie tematică alcătuită, ca teză de licență, sub îndrumarea
I.P.S. DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei,
de Liviu Petcu și Gabriel Herea

TRINITAS
Iași, 2003

„Căci inima lor curată este sălașul Tău și se vede
într-însa strălucirea descoperirilor Tale”.

Sf. Isaac Sirul

Cuvânt înainte

Părintele Dumitru Stăniloae ne-a lăsat moștenire nu numai o *Teologie Dogmatică Ortodoxă* de mare preț, ci și o *Filocalie* românească monumentală în 12 volume, în care autorii scrierilor filocalice sau isihaste sunt prezentați în contextul lor istoric și cu specificul lor spiritual, iar textele lor, incluse în veacul al XVIII-lea în colecția numită „*Filocalie*”, publicată în originalul grec în 1782 la Veneția de către Sf. Nicodim Aghioritul și Macarie de Corint sau altele incluse de Părintele Stăniloae în versiunea românească a *Filocaliei*, sunt însoțite de numeroase note și explicații de o bogăție și o adâncime rar întâlnite.

Astfel, Părintele Stăniloae rămâne nu doar un traducător al *Filocaliei*, ci și un teolog al *Filocaliei*, înțelegând că teologia rugăciunii este teologie a mântuirii, a comuniunii de viață sfântă a omului cu Dumnezeu.

Deși mulți admiră monumentală *Filocalie* română a Părintelui Dumitru Stăniloae, nu toți admiratorii o citesc cu ușurință, iar unii din cei care o citesc o folosesc mai mult pentru a o cita formal decât pentru a o asimila spiritual.

În scopul unei mai bune asimilări duhovnicești a teologiei isihaste din *Filocalie*, am considerat necesară o antologie selectivă tematică majoră, astfel încât *Filocalia* să poată fi înțeleasă nu doar ca o sursă a evlaviei, ci și ca un îndreptar al credinței și ca o dogmatică luminată de rugăciune și aducătoare de lumină cerească în mintea și în inima celor care se hrănesc cu înțelesurile ei.

Nu este simplă întâmplare, ci sfântă binecuvântare faptul că Părintele Stăniloae a scos la iveală și a cultivat adânc legătura dintre dogmele credinței și lumina rugăciunii, deoarece Taina iubirii veșnice a lui Hristos este deodată conținutul dogmei și al rugăciunii.

Legătura dintre *Dogmatică* și *Filocalie* ne descoperă că rațiunea sfinților este rugătoare, întrucât devine lumină pentru comuniune de iubire și viață veșnică. Pe de altă parte, mintea care se roagă ia forma luminii nemărginite și negrăite, astfel încât dacă în lumea aceasta lumina necreată a lui Dumnezeu este interioară sufletului și trupului sfinților, în Împărăția lui Dumnezeu materia devine interioară spiritului, adică luminii necreate și nemărginite a Prea Sfintei Treimi. Astfel, *Filocalia* confirmă, prin experiența sfinților, că dogmele credinței ortodoxe sunt dogmele vieții veșnice din Împărăția Prea Sfintei Treimi.

Pentru a înțelege mai adânc acest adevăr și pentru a citi și mai cu drag *Filocalia* tâlcuită de Părintele Stăniloae, publicăm acum această antologie care urmează nu o ordine cronologică a autorilor scrierilor pe care le conține, ci o ordine oarecum tematică dogmatică. Inițial, această antologie a fost întocmită sub îndrumarea noastră de doi tineri, studenți în teologie, Liviu Petcu și Gabriel Herea, ca teză de licență la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași. O publicăm acum, în acord cu doamna Lidia Stăniloae, fiica Părintelui Stăniloae, ca pe un omagiu al studenților ieșeni în teologie adus memoriei celui mai mare teolog român, la centenarul nașterii sale (1903 – 2003) și la un deceniu de la trecerea sa la viața veșnică (1993 – 2003). Totodată avem speranța că această antologie intitulată simbolic „Lumina din inimi” va aduce lumină și bucurie în sufletele studenților, preoților și credincioșilor care o folosesc pentru a se întări în credința și evlavia ortodoxă.

† DANIEL

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Iași, la Sărbătoarea *Sfintei Cuvioase Parascheva*,

14 octombrie 2003

Abrevieri

sc. = scolie; **î.** = întrebarea; **cap.** = capitolul (capătul)

cuv. = cuvântul; **p.** = pagina; **Rp.** = răspunsul; **n.s.** = notă sub-lineară

1. Filocalia 1

Sfântul Antonie cel Mare: **Î.d.v.mr.** = Învățători despre viața morală a oamenilor și despre buna purtare;

Evagrie Ponticul: **Sch.mon.** = Schiță monahicească, în care se arată cum trebuie să ne nevoim și să ne liniștim; **Cap.deoseb.** = Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor; **Cap.trez.** = Capete despre trezvie; **Cuv.d.rug.** = Cuvânt despre rugăciune;

Sfântul Ioan Casian: **D.8.gând.** = Despre cele opt gânduri ale răutății; **Cuv.fol.** = Cuvânt plin de mult folos;

Nil Ascetul: **Cuv.asc.** = Cuvânt ascetic foarte trebuincios și folositor;

Marcu Ascetul: **D.lg.duh.** = Despre legea duhovnicească; **D.înch.** = Despre cei ce-și închipuie că se îndreptătesc prin fapte; **R.d.botez.** = Răspuns acelor care se îndoiesc despre dumnezeiescul botez; **Ep.c.N.** = Epistolă către Nicolae Monahul;

Diadoh al Foticeii: **Def.** = Definiții; **Cuv.asc.** = Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească;

Isaia Pustnicul: **D.păz.min.** = Despre păzirea minții.

2-3. Filocaliile 2-3

Sfântul Maxim Mărturisitorul: **Răsp.c.Tal.** = Răspunsuri către Talasie; **Cuv.asc.** = Cuvânt ascetic; **Cap.d.drag.** = Capete despre dragoste (**suta I-a.** = Prima sută de capete; **suta a-II-a.** = a doua sută de capete; **suta a-III-a.** = a treia sută de capete; **suta a-IV-a.** = a patra sută de capete); **Cap.tg.** = Capete teologice (gnostice);

Î.ned.rp. = Întrebări, nedumeriri și răspunsuri; **T.T.n.** = Tâlcuire la Tatăl nostru.

4. Filocalia 4

Talasie Libianul: **D.drag.** = Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte;

Isihie Sinaitul: **Cuv.trez.** = Cuvânt despre trezvie și virtute;

Filotei Sinaitul: **Cap.trez.** = Capete despre trezvie;

Ioan Carpatiul: **Cap.mâng.** = Una sută capete de mângâiere; **Cuv.asc.** = Cuvânt ascetic;

Avva Filimon: **Cuv.f.fol.** = Cuvânt foarte folositor;

Sfântul Ioan Damaschin: **Cuv.min.** = Cuvânt minunat și de suflet folositor;

Teodor al Edesei: **100cap.** = Una sută capete foarte folositoare; **Cuv.cont.** = Cuvânt despre contemplație;

Teognost: **D.făpt.** = Despre făptuire, contemplație și preoție;

Ilie Ecdicul: **Cul.sen.** = Culegere din sentințele înțelepților;

5. Filocalia 5

Petru Damaschinul: **Înv.duh.** = Învățători duhovnicești;

Sfântul Simeon Metafrastul: **P.150.cap.** = Parafrază în 150 de capete la cele 50 de cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul.

6. Filocalia 6

Sfântul Simeon Noul Teolog: **C.225.cap.** = Cele 225 de capete teologice și practice;
Cuv.mr. = Cuvântări morale;
 Simeon Evlaviosul: **Cap.mr.** = Capete morale;
 Cuviosul Nichita Stithatul: **C.300.cap.** = Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoștință; **Ved.duh.** = Vederea duhovnicească a raiului.

7. Filocalia 7

Nichifor din singurătate: **Cuv.rug.** = Cuvânt plin de folos despre rugăciune, trezvie și paza inimii;
 Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei: **Cuv.căl.** = Cuvânt despre ostenele vieții călugărești;
Cuv.lucr. = Cuvânt despre lucrarea cea ascunsă întru Hristos;
 Sfântul Grigorie Sinaitul: **Cap.acro.** = Capete după Acrostih; **A.cap.** = Alte capete; **D.lin.** = Învățătură cu de-amănuntul despre liniștire; **D.lin.rug.** = Despre liniștire și despre cele două feluri de rugăciune; **D.rug.** = Despre felul cum trebuie să șadă la rugăciune;
 Sfântul Grigorie Palama: **Cuv.lin.** = Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie;
D.împ.dum. = Despre împărtășirea dumnezeiască; **Tm.Agh.** = Tomul Aghioritic;
D.cun.nat. = Despre cunoștința naturală.

8. Filocalia 8

Calist și Ignatie Xanthopol: **C.100cap.** = Metoda sau Cele 100 capete;
 Calist Patriarhul : **Cap.rug.** = Capete despre rugăciune;
 Calist Angelicide: **Mest.lin.** = Meșteșugul liniștirii; Despre rugăciune și luare aminte;
 Calist Catafygiotul: **D.un.dumn.** = Despre unirea dumnezeiască și viața contemplativă;
 Sfântul Simeon Noul Teolog: **Met.sf.rug.** = Metoda Sfintei rugăciuni și atențiuni;
 Teofan: **V.cv.Mx.Cvs.** = Viața cuviosului Maxim Căvsocalivitul;
 Sfântul Nicodim Aghioritul; **V.Sf.Gr.Sal.** = Din viața Sfântului Grigorie al Tesalonicului;
Isih.în BOR = Istoria isihasmului în Biserica Ortodoxă Română.

9. Filocalia 9

Sfântul Ioan Scărarul: **Scara** = Scara dumnezeiescului urcuș;
 Avva Dorotei: **Dif.înv.** = Diferite învățături folositoare de suflet.

10. Filocalia 10

Sfântul Isaac Sirul: **Cuv.nev.** = Cuvinte despre nevoință; **Ep.** = Epistola.

11. Filocalia 11

Sfinții Varsanufie și Ioan: **Scr.duh.** = Scrisori duhovnicești.

12. Filocalia 12

Cuviosul Isaia Pustnicul: **29cuv.** = Douăzeci și nouă de cuvinte.

- La fiecare notă din prezentul volum am indicat, între paranteze, cu **n.s.** nota de subsol a Părintelui Stăniloae și pagina din volumul filocalic citat.
- La selecția tematică a citatelor filocalice s-au folosit edițiile: Humanitas (vol. I-VIII); Institutul Biblic și de Misiune al B.O.R (vol. IX și X); Episcopia Romanului și Hușilor (vol. XI); Harisma (vol. XII).

Partea întâi

TEOLOGIE FILOCALICĂ
(Despre Dumnezeu)

I. Dumnezeu Treime

„O, tu mai presus de toate,
căci cum altfel mi-e îngăduit să te laud?
Cum te va cânta cuvântul,
căci nu ești de grăit cu nici un cuvânt.
Cum te va contempla mintea,
căci nu ești cuprins de nici o minte,
Singur tu fiind de negrăit,
ca unul care le-ai creat pe toate cele cu grai
Singur tu fiind de necunoscut,
fiindcă le-ai creat pe toate cele cu cuget
Toate, și câte grăiesc și câte nu grăiesc, te cuvântă.
Toate, și câte cugetă și câte nu cugetă, te cinstesc.
Căci dorurile și durerile tuturor sunt în jurul tău.
Ție ți se roagă toate, toate cele ce cugetă
Alcătuirea ta cântă imn în tăcere.
În tine rămân toate. La tine aleargă împreună-n toate
Și ești sfârșitul a toate și unul și toate și nici unul,
Nefiind ceva din acestea, nefiind toate.
O, tu ce ai toate numirile,
Cum te vei chema pe tine, singurul ce nu poți fi numit?
Ce minte cearască va pătrunde vălurile mai presus de nori?
Fii îndurător, o, tu mai presus de toate,
Căci cum altfel mi-e îngăduit să te laud?”¹

*După ce am citat acest imn al Sfântului Grigorie Teologul vom încerca să prezentăm ce s-a scris despre **Dumnezeirea cea de necuprins în scris**² și **Înțelepciunea cea mai presus de cuget**³, având la bază scrierile Părinților răsăriteni cuprinse în cele douăsprezece volume din Filocalia românească.*

Părinții filocalici nu-și propun să dezvolte o dogmatică sistematică, ci prezintă pe Dumnezeu ca țel al vieții creștine, ca Persoană ce revarsă dragostea Sa asupra creației și asupra omului, chemându-l pe acesta să se împărtășească de ea.

Nu vom încerca să dăm o definiție sau mai multe despre Dumnezeu, „căci cel ce voiește să arate hotarul (definiția) Acestuia, e ca unul care, orb fiind, numără nisipul de

¹ Sfântul Grigorie de Nazianz, *Imn către Dumnezeu*, în *Opere dogmatice*, Edit. Herald, București, 2000, p.211.

² *Acatistul Mântuitorului*, Icosul al șaptelea, în *Ceaslov*, Edit. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1993, p.283.

³ *Ibidem*, p.283.

pe fundul oceanului”⁴. Numai Dumnezeu poate vorbi cu competență despre Sine. Noi cunoaștem doar ceea ce ne descoperă El.

Dar totuși, Dumnezeu ni S-a revelat nouă atât cât suntem noi în stare să-L primim, căci dacă Dumnezeu ar fi cu totul ascuns și nepătruns, noi nu am putea ști nimic despre El.

După cum vom remarca, Sfinții Părinți vorbesc despre Dumnezeu așa cum L-au trăit, așa cum L-au simțit, cum L-au contemplat din fapte, cum L-au întâlnit în Euharistie, în rugăciune, în citire, în fapte bune și în aproapele lor. „Cuvintele Părinților celor bătrâni sunt cuvinte auzite din ecourile Raiului. Scurte și limpezi, adevărate picături de rouă ale dimineții veșnice”⁵. Ei vorbeau așa cum trăiau și trăiau așa cum vorbeau. Așa s-au apropiat ei de desăvârșire, de îndumnezeire, uitând de ei înșiși și neascultând decât de voia lui Dumnezeu. Au fost unii care aveau o dragoste așa de puternică față de Dumnezeu, încât numai când auzeau vorbindu-se despre El vărsau lacrimi, pentru că mai întâi au fost atinși ei de iubirea Lui până în străfundurile inimii.

Părinții spun că Dumnezeu este fără de început, necuprins, este „entitate făcătoare a toată ființa”⁶, excluzând pe „când” și „cum”, arătând că Dumnezeu „este”, dar nu „ce este” El în ființă, fiindcă nu poate fi cuprins de nici una dintre fapte, fiind „de nesfârșite ori nesfârșit mai presus de tot ce este și mai presus de toată mintea și înțelegerea”⁷. Se revine adeseori asupra faptului că Dumnezeu nu e cuprins de nimeni după ființă, nici de heruvimi, nici de serafimi și noi nu putem cunoaște ființa lui Dumnezeu, care rămâne ascunsă chiar și în cea mai deplină epifanie, ci noi Îl cunoaștem numai în lucrarea Lui înfăptuitoare, având contact doar cu energiile Lui, și atât energiile cât și ființa trebuie numite Dumnezeu.

Vom mai descoperi în textele extrase din scrierile Sfinților isihăști, că Dumnezeu este întret în Persoane și fiecare Persoană poartă Treimea întreagă. Ni se relevă unele lucruri despre unitatea Treimii și Treimea în unitate, „ca una ce se împarte neîmpărțit și se unește împărțit”⁸, apoi despre nedespărțirea și deoființimea Sfintei Treimi, „acolo unde este Fiul este și Tatăl, acolo e și Duhul, și unde e Duhul Sfânt, acolo e întreaga dumnezeire triipostatică”⁹.

Ei ne mai învață despre reciprocitatea prezenței și viețuirii Persoanelor Sfintei Treimi, fiind una în alta ființial și existențial, și având o singură lucrare. Nașterea și purcederea aparțin ființei divine, iar crearea aparține energiei divine. În iubirea treimică, nu este posibilă în nici un fel separarea, izolarea narcisistă. Această iubire treimică se revarsă apoi peste persoanele create, adică peste noi, pentru ca și noi să ne ridicăm prin iubire la Dumnezeu-Iubire. Vom observa că Sfinții Părinți parcă ar concura unii cu alții în a ne vorbi despre iubirea lui Dumnezeu, care „țâșnește de pretutindeni, din toate lucrurile și împrejurările, arătându-se în toate felurile”¹⁰.

⁴ Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.30, cap.2, în *Filocalia*, vol.IX, p.425.

⁵ Daniil Sandu-Tudor, *Dumnezeu-Dragoste*, Edit. Christiana, București, 2000, p.160.

⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete teologice*, suta întâi, cap.4, în *Filocalia*, vol.II, p.128.

⁷ Calist Catafygiotul, *Despre unirea dumnezeiască*, cap.41, în *Filocalia*, vol.VIII, p.423.

⁸ Talasie Libianul, *Capete despre dragoste*, suta a patra, cap.98, în *Filocalia*, vol.IV, p.40.

⁹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cuv.10, în *Filocalia*, vol.VI, p.140.

¹⁰ Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, n.s.597, în *Filocalia*, vol.VIII, p.276.

Dumnezeu fiind iubitor, Se sălășluiește în cei iubitori, fiind smerit, Se sălășluiește în cei smeriți, fiind blând, Se sălășluiește în cei blânzi, iar „cel ce iubește pe Dumnezeu și nu socotește nimic mai de preț decât iubirea de Dumnezeu și aproapele, a cunoscut și adâncurile dumnezeiești, și tainele Împărăției Lui”¹¹.

Din iubire S-a făcut cunoscut nouă, iar Sfinții Părinți ne învață despre cunoașterea lui Dumnezeu, că cea mai înaltă nu e cea rațională, ci unirea cu El în rugăciunea curată. Astfel, Teologia negativă intelectuală apare ca o primă fază de apofatism în sensul că Dumnezeu este mai presus de ceea ce numim noi Dumnezeu. Toate atributele care i le dăm noi Lui trebuie negate, nu fiindcă nu le posedă, ci le posedă într-un mod mult mai înalt decât făpturile. Urmează un apofatism mai înalt - cel al rugăciunii curate, urmat de a treia treaptă, anume apofatismul vederii luminii dumnezeiești. Oricum, noi Îl vom cunoaște pe Dumnezeu atât cât Îl vom iubi. Îl vom cunoaște cu adevărat atunci când Îl vom dori cu adevărat. Vom înainta în cunoașterea lui Dumnezeu în măsura în care vom înainta în viața duhovnicească, mai ales că atât în viața duhovnicească cât și în cunoaștere nu te poți opri niciodată. Deci, decât să ne întrebăm multe despre Dumnezeu, mai bine să ne minunăm cugetând la El; decât să vorbim, mai bine să doxologim. Și cred că așa Îl vom cunoaște mai bine.

1. Despre Dumnezeu

„Dumnezeu a zidit și lumea nevăzută, și pe cea văzută; deci El a făcut și sufletul, și trupul. Dacă lumea văzută este așa de frumoasă, cu cât mai mult nu va fi cea nevăzută? Iar dacă aceea este mai frumoasă și mai bună decât aceasta, cu cât nu le va întrece pe amândouă Dumnezeu, care le-a făcut pe ele?”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d. drag., suta a treia, cap.72, în Fil.rom., vol.II, p.100)

„Dumnezeu nu este ființă, în sens de ființă pur și simplu sau de ființă determinată în oarecare fel, ca să fie și principiu (început, izvor), nici putere, în sens de putere pur și simplu sau de putere în oarecare fel determinată, ca să fie și mijloc, nici lucrare (realizare), în sens de lucrare pur și simplu sau de lucrare în oarecare fel determinată, ca să fie și sfârșit al mișcării ființiale, gândită ca existând mai înainte ca virtualitate. Ci este entitate de viață făcătoare și supraființială, și temelie de putere făcătoare și mai presus de toată puterea; și aptitudine lucrătoare și fără de sfârșit; scurt vorbind, e entitate făcătoare a toată ființa”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.4, în Fil.rom., vol.II, p.128)

„Toate existențele se numesc inteligibile, întrucât principiile cunoașterii pot fi demonstrate. Dumnezeu însă e numit neînțeleșul, pentru că e crezut numai că există, pe baza celor ce pot fi înțelese. De aceea, nimic din cele ce pot fi înțelese nu se compară cu El în nici un chip.”(Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.8, în Fil.rom., vol.II, p.130)

¹¹ Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 capete*, suta a treia, cap.80, în Filocalia, vol.VI, p.305.

„Dumnezeu nu este din cele ce există pentru ceva, căci nu are nimic care să fie împreună gândit cu El”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.68, în Fil.rom., vol.II, p.152)

„Dumnezeu fiind Minte și mai presus de făpturile zidite de El într-o înțelepciune și născând fără curgere pe Cuvântul spre dăinuirea lor și trimitând, cum s-a scris, pe Duhul Sfânt spre puterea lor, este atât în afară, cât și înlăuntrul tuturor”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C. 300. cap., suta a treia, cap.6, în Fil.rom., vol.VI, p.269)

„Dumnezeu este Minte și pricina întregii mișcări neîncetate și toate mințile își au în El, ca în prima Minte, stabilitatea neclintită și mișcarea fără sfârșit”¹². (Cuviosul Nichita Stithatul, C. 300. cap., suta a treia, cap.28, în Fil.rom., vol.VI, p.279)

„Iar Marele Vasile zice: *Razele frumuseții dumnezeiești sunt cu desăvârșire negrăite și nepovestite. Nu le poate înfățișa vreun cuvânt, nu le poate primi vreo ureche. Fie că ai vorbi de razele luceafărului, fie de strălucirea lumii, fie de lumina soarelui, toate sunt neputincioase să se asemene cu slava aceea și sunt cu mult mai prejos față de lumina dumnezeiască, decât noaptea adâncă și fără lună față de amiaza cea mai curată. Această frumusețe nu poate fi văzută de ochii trupești. Ea poate fi cugetată numai de suflet și de minte. Și dacă a luminat pe vreunul dintre sfinți, boldul dorului a lăsat în ei o sete neîmplinită*”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.76, în Fil.rom., vol.VIII, p.163)

„...există și un chip inteligibil al Lui, măreț, atotsfânt, preaslăvit, pricinuind uimire sufletului, umplând și luminând cu totul mintea, covârșind-o cu marea și mult felurita Lui strălucire și aducând în ea înțelegerea lui Dumnezeu. De aceasta întipăririi se și Manoe, a strigat: *Sunteți pierduți, femeie! Am văzut pe Dumnezeu* (Judecători 13, 12). Căci tot cel ce se întipărește de chipul acela, mărturisește că aceasta este o dovadă a întipăririi lui Dumnezeu.

Dar și marele Moise a văzut pe Dumnezeu în acest chip, precum s-a scris: *S-a arătat Dumnezeu lui Moise în chip, și nu prin ghicitori* (Numeri 12,8). Căci, dacă ar fi lipsit cu totul de un chip vrednic de Dumnezeu, Dumnezeu ar fi cu totul de nevăzut (de necunoscut, de nesimțit). Frumusețea este o armonie și chipul un fel de întocmire statornică. Iar dacă s-ar spune că Dumnezeu e lipsit de un chip vrednic de El, ar trebui să se spună că e lipsit și de frumusețe, și cu atât mai mult de față, în care e și chipul, și frumusețea... Dar David îl preamărește pe El iarăși ca *împodobit cu frumusețe* (Psalmul 44,3); și nu după omenitate. Căci adaugă: *Har s-a vărsat în buzele Tale*, ceea ce e propriu dumnezeirii, ca și frumusețea. Iar de fața lui Dumnezeu, David pomeneste în multe locuri. Aici zice: *Întors-ai fața Ta și m-am tulburat* (Psalmul 29,7), aici se roagă:

¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este meritul Sfântului Grigore de Nyssa și al Sfântului Maxim Mărturisitorul de a fi apărut împotriva origenismului mișcarea, arătând originea ei în Dumnezeu, ca mijloc de urcare a creaturii la Dumnezeu. Ajunsă la Dumnezeu creatura se odihnește, dar în același timp se mișcă etern în această infinitate pentru a se umple de ea tot mai mult. Ea nu se plictisește, ca să se despartă de Dumnezeu. (n.s.24, p.279)

Să nu întorci fața Ta de la mine (Psalmul 26,14); sau: *întoarce fața Ta de la păcatele mele* (Psalmul 50,10) ș.a.

Deci, dacă nu e oprit de a se vorbi la Dumnezeu de față și de frumusețe potrivită cu Dumnezeu, care nu stă în figură și nu e în ipostas propriu, e cuvenit să se vorbească și de un chip, care e el însuși și față și frumusețe. Pe acesta avându-l întipărit în sine și Pavel a spus: *Așa alerg, nu fără să văd nimic; așa lovesc cu pumnii, nu ca bătând aerul* (Corinteni 9,26).

Căci Dumnezeu fără să fie văzut în Sine, nici împărtășit, totuși în alt înțeles se vede și Cel necuprins se cuprinde. De aceea, și David ne cere să căutăm pururea fața Lui (Psalmul 104,4), ca având în noi întipărirea dumnezeirii, să ne împărtășim de mult și negrăit har și de bucurie, și plăcere dumnezeiască”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.52, în Fil.rom., vol.VIII, p.296,297,298)

„Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de cât care nimic nu e mai mare, ca Cel ce ești necuprins, ca Cel ce ești totul, ca Făcător al totulului și de nesfârșite ori nesfârșit mai presus de toate, ca Cel mai presus de ființă; Doamne al meu, Doamne, sfântă unire negrăită și netălmăcită, împreună suflare a creștinilor, slavă Ție!”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.83, în Fil.rom., vol.VIII, p.347)

„Dumnezeu se numește Unul nu numai pentru că este simplu, aflat mai presus de toată compoziția, ci și pentru că El singur există propriu-zis între cele ce se zic că există, dar își au existența de la El. Căci ceea ce nu există în sens propriu și simplu, nu este nici Unul în sens propriu și simplu¹³. De asemenea se numește Unul, pentru că este la fel pretutindeni în chip necuprins, și pentru că singur El e neasemenea cu toate și în afară de toate; apoi pentru că e veșnic, fără început și fără încetare, și pentru că trimite tuturor la fel, în chip prea curat, raza dumnezeiască a proniei Sale, chiar dacă nu toate o primesc la fel. În sfârșit, fiindcă se face cunoscut tuturor...”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.42, în Fil.rom., vol.VIII, p.424, 425)

„Precum ești Tu, Doamne, necuprins după ființă de nimeni și de nici o fire rațională și înțelegătoare sau de nici o cunoștință creată, nici măcar de cea heruvimică, ci ești în afară și mai presus, de nesfârșite ori în chip nesfârșit de orice cunoștință, tot așa sunt, Stăpâne, și cele din jurul Tău, nesfârșite și nehotărnicite... Căci ești, în chip mai presus de fire, necuprins nu numai după fire, ci și în cele naturale aflate în jurul Tău, ca Unul ce ești înțelepciune mai presus de înțelepciune, putere mai presus de putere, dragoste și bunătate mai presus de tot înțelesul dragostei și al bunătății”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.71, în Fil.rom., vol.VIII, p.448, 449)

„Ce Te-ar putea numi pe Tine cineva? Lumină neapropiată? Dar ești mai presus de lumină. Judecător ce cunoaște toate mai înainte de a se face? Dar unde are un Judecător acestea? Deci ești cu mult mai presus de orice judecător. Să te numim Făcător? Dar ce

¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se face legătura între faptul că Dumnezeu este Unul în mod simplu și între faptul că El e singurul care există în sens propriu. În afară de aceea, Dumnezeu este singurul care există în mod simplu pentru că, vorbind de El, nu e nevoie de a mai pomeni de nimic pentru a determina existența Lui, cum e cazul cu toate celelalte. (n.s.812, p.424, 425)

fel de făcător ești Tu, care creezi printr-o singură înclinare a voinței multele și feluritele existențe materiale? Dar ce să spunem de cele nemateriale? O, ce adânc care întrece toate! Printr-o singură înclinare a duhului sunt produse toate cele duhovnicești, care sunt de o singură fire, dar foarte multe după deosebirile de dispoziții, sau, dacă vrei, și de persoane. Iar aceasta e tot ce e mai minunat și ceea ce scapă prin covârșirea ei oricărei înțelegeri a oricărui care cugetă. Oare acestea sunt proprii Făcătorului? Nicidecum. Deci sunt mai presus de Făcător. Să Te numim Ziditor și Meșter? Dar care ziditor zidește fără o temelie, fără nici un fundament, măcar cel mai mic lucru, ca Tine, Stăpâne, pământul atât de întins, cu atâția munți și pietre și altfel de materii, întemeindu-l pe nimic (Iov 26,7) și încă atât de sigur? Sau care meșter aduce la existență din cele ce nu sunt nicidecum și încă într-o clipă, și numai cu cuvântul și atât de multe și de mari lucruri, cum le-ai adus Tu la ființă? Deci spunând cineva că lucrurile Tale sunt ale unui ziditor sau meșter, va spune ceea ce se cuvine? Nicidecum. Căci ești nesfârșit mai presus de un ziditor și de un meșter, Dumnezeu!...negrăitule, neînțelesule, nemărginitule, necuprinsule și, scurt vorbind, atotnesfârșitule, după ființă și după lucrare. Amin”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.71, în Fil.rom., vol.VIII, p.449, 450)

„Dumnezeu este al tuturor; este viața tuturor celor ce voiesc; este mântuirea tuturor: al celor ce cred și al celor ce nu cred; al celor drepti și nedrepti, al celor cinstitori de Dumnezeu și necinstitori; al celor nepătimiși și pătimiși; al călugărilor și al mirenilor; al înțelepților și al celor neînvățați; al celor sănătoși și al celor bolnavi; al tinerilor și al vârstnicilor. Căci e ca răspândirea luminii, ca arătarea soarelui, ca schimbarea ceasurilor”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.45)

„... când te vezi pe tine pornit de a vorbi despre Dumnezeu, află că tăcerea e mai minunată și mai slăvită decât convorbirea¹⁴.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.36, în Fil.rom., vol.XI, p.59)

„...a vorbi despre Dumnezeu prin cuvinte e greșit și primejdios celor ce nu iau aminte.¹⁵ Cuvântul despre dragoste e cunoscut îngerilor, dar și acelora numai prin lucrarea iluminării. Dragostea e Dumnezeu. Iar cel ce voințe să arate hotarul (definiția) Acestuia, e ca cel ce, orb fiind, numără nisipul de pe fundul oceanului”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.425)

„Deci despre Dumnezeu știm că iubeste și ocrotește făptura Sa și că El însuși este izvorul înțelepciunii și știe să cârmuiască cele ale noastre și că nimic nu-I este Lui cu neputință, ci toate slujesc voii Lui; și trebuie să știm că toate câte le face, sunt spre folos și că trebuie să le primim,...cu mulțumire, ca de la un Stăpân bun și binefăcător”. (Avva Dorotei, Dif. înv., cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.610)

¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu este mai presus de cuvânt. Principal e să simți prezența Lui ca o putere mai presus de cuvânt. Și o simți puternic prin responsabilitatea ce a trezit-o și o susține în tine. (n.s.53, p.59)

¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E primejdios a vorbi despre Dumnezeu, fără a te simți copleșit de măreția și de iubirea Lui, adică a vorbi cu indiferență, cu mândria că-L poți cuprinde, sau chiar în bătaie de joc. (n.s.947, p.425)

2. Cunoașterea lui Dumnezeu

„Căci calea cunoștinței lui Dumnezeu este bunătatea”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.29, în Fil.rom., vol.I, p.22)

„Cea mai mare boală a sufletului, ruina și pierzarea lui, este să nu cunoască pe Dumnezeu care a făcut toate pentru om și i-a dăruit lui mintea și cuvântul prin care zburând sus, omul se împreună cu Dumnezeu, înțelegând și preamărind pe Dumnezeu”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.97, în Fil.rom., vol.I, p.34, 35)

„Necunoștința lui Dumnezeu este o nesimțire și nebunie a sufletului. Căci răul se naște din neștiință, iar binele, care mântuiește sufletul, din cunoștința lui Dumnezeu”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.119, în Fil.rom., vol.I, p.38)

„Cunoaște pe Dumnezeu și e cunoscut de Dumnezeu omul care neîntrerupt se nevoiește să fie nedespărțit de Dumnezeu. Iar nedespărțit de Dumnezeu ajunge omul care e bun în toate și care biruie toată plăcerea nu din pricina lipsei, ci prin voință și înfrânare”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.164, în Fil.rom., vol.I, p.44, 45)

„Dumnezeu nu se cunoaște numai în ființa Sa cea fericită și necuprinsă, căci aceasta s-a păstrat numai pentru sfinții Săi în veacul ce va să vie, ci și din măreția și frumusețea fapturilor sale, din cârmuirea și purtarea Sa de grijă cea de fiecare zi, din dreptatea Sa și din minunile pe care le arată în fiecare neam prin sfinții Săi. Căci când cugetăm la puterea Sa nemăsurată și la ochiul Său neadormit, care vede cele ascunse ale inimilor și de care nu se poate ascunde nimic, nu facem altceva decât să-L admirăm cu inimile cuprinse de frică și să I ne închinăm Lui”. (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.139)

„Domnul e ascuns în poruncile Sale. Și cei ce-L caută pe El Îl găsesc pe măsura împlinirii lor”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.190, în Fil.rom., vol.I, p.252)

„...chiar El a zis: *Cel ce mă iubește pe Mine va păzi poruncile Mele și va fi iubit de Tatăl Meu, și Eu îl voi iubi pe el, și Mă voi arăta lui* (Ioan 14, 21). Vezi cum e ascunsă arătarea Sa în porunci?” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.223, în Fil.rom., vol.I, p.277)

„Definiția cunoștinței: a te uita pe tine când te gândești la Dumnezeu”. (Diadoh al Foticeii, Def., def. 5, în Fil.rom., vol.I, p.338)

„...cunoștința o aduce rugăciunea și liniștea multă când lipsesc cu desăvârșire grijile;...” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.9, în Fil.rom., vol.I, p.341)

„Dumnezeu este unul, fără de început, necuprins, având toată puterea de a exista. El exclude pe *când* și *cum*¹⁶, întrucât e cu totul inaccesibil și nu poate fi cuprins de nici una

¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu exclude din ființa Sa timpul și orice modalitate determinată a existenței, căci acestea i-ar lua caracterul de absolută infinitate. (n.s.2, p.127)

dintre fapte, prin vreo descoperire ființială a Sa”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.1, în Fil.rom., vol.II, p.127)

„Dumnezeu nu este în și pentru Sine însuși (cât ne este cu putință să știm) nici început¹⁷, nici mijloc, nici sfârșit, nici altceva din cele ce sunt cugetate în chip natural ca existând după El. Căci este nedeterminat, nemișcat și infinit¹⁸, ca Cel ce e infinit mai presus de toată ființa, puterea și lucrarea (realizarea)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.2, în Fil.rom., vol.II, p.127, 128)

„Domnul e de față prin virtuți în cel ce se află pe treapta fapturii; iar de cel ce nu prețuiește întru nimic virtutea e departe. Și iarăși, în cel ce se află pe treapta contemplației e de față prin cunoștința adevărată a lucrurilor; dar de cel ce e lipsit de aceasta în vreo privință e departe”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.58, în Fil.rom., vol.II, p.186)

„Domnul în parte e absent, în parte e de față. E absent pentru privirea față către față; e de față pentru privirea în oglindă și ghicitoră”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.57, în Fil.rom., vol.II, p.186)

„...Scriptura știe de o îndoită cunoștință a celor dumnezeiești. Una e relativă și constă numai în raționament și în înțelesuri, neavând simțirea exprimată prin trăire a Celui cunoscut. Prin ea ne călăuzim în viața aceasta. Cealaltă e în sens propriu adevărată și constă numai în experiența trăită, fiind în afară de raționament și de înțelesuri și procurând toată simțirea Celui cunoscut, prin participarea la El după har. Prin aceasta vom primi în viața viitoare îndumnezeirea mai presus de fire, ce se va lucra fără încetare. Cunoștința relativă, cuprinsă în raționament și înțelesuri, mișcă dorința spre cunoștința trăită prin participare. Iar cea trăită, care procură simțirea Celui cunoscut prin participare și prin experiență, înlătură cunoștința cuprinsă în raționament și înțelesuri”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.60, în Fil.rom., vol.III, p.306, 307)

„Ființa care nu are început și sfârșit nu poate fi înțeleasă după firea ei”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.60, în Fil.rom., vol.IV, p.17)

„Nu căuta cu mintea ce este Dumnezeu și unde este. Căci este mai presus de ființă și necuprins de loc, fiind mai presus de toate. Ci privește numai pe Dumnezeu Cuvântul cel circumscris, pe cât este cu putință, răspândind lumină din firea dumnezeiască, și închipuiește-L în spațiu pe Cel ce e pretutindeni, pentru necircumscrierea dumnezeirii.

¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu e principiu sau izvor din care să pornească ceva înlăuntrul său, ca să aibă o dezvoltare, cum la fapte ființa e principiu, izvorul mișcării, iar aceasta e mijlocia ce duce la o realizare ca sfârșit sau țintă finală. (n.s.3, p.127)

¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nedeterminat (indefinit, nerotunjit în sine) înseamnă lipsa unei baze de plecare; nemișcat, lipsa unui interval între baza de plecare și sfârșit, care să fie parcurs prin mișcare; iar infinit înseamnă lipsa unui sfârșit, a unei ținte care, o dată realizată, Dumnezeu să-și fi terminat lucrarea. (n.s.5, p.127,128)

Însă pe cât te vei curăța, pe atâta te vei învrednici de iluminare”. (Teognost, D.făpt., cap.9, în Fil.rom., vol.IV, p.249)

„Dar ceea ce este ființa Celui mai presus de ființă nu va afla nicidecum. Căci acesta este un lucru cu neputință întregii firi. Ci Îl va cunoaște din înțelepciunea ziditoare a lucrurilor, din purtarea de grijă, din îndrumarea, ținerea la un loc, cârmuirea și susținerea lor. Prin acestea se află și oarecum se vede minunatul meșter, în chipul în care zidarul se vede din lucrul mâinilor sale.” (Teognost, D.făpt., cap.35, în Fil.rom., vol.IV, p.256)

„...cel ce caută să vadă pe Hristos nu trebuie să-L caute afară, ci în sine însuși, prin imitarea vieții Lui în lume și prin aceea că devine trup și suflet nepăcătos, ca și Hristos, și are o minte care cugetă pururea pentru Hristos”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.9, în Fil.rom., vol.V, p.206)

„Dumnezeu nu este nicăieri pentru cei ce privesc trupește, căci e nevăzut. Dar pentru cei ce înțeleg duhovnicește este pretutindeni; căci e de față, fiind în toate și în afară de toate. El este în toate și aproape de cei ce se tem de El. (Psalmul 84,10), dar mântuirea Lui e departe de cei păcătoși” (Psalmul 118,155). (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.1, în Fil.rom., vol.VI, p.17)

„Pe cât voiește Dumnezeu să se facă cunoscut de noi, pe atâta se și descoperă. Și pe cât se descoperă, pe atâta e văzut și cunoscut de cei vrednici. Dar nu e cu putință să pătimească cineva și să vadă așa ceva, dacă nu s-a unit mai întâi cu Preasfântul Duh, după ce a dobândit prin dureri și sudori o inimă smerită, curată, simplă și zdrobită”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.22, în Fil.rom., vol.VI, p.62)

„Când îl vede cineva pe El descoperit, vede o lumină. Și se minunează văzându-l..., *Ce ai văzut fiule? O lumină dulce, părinte; o lumină de așa fel, că nu am destulă pricepere pentru a-ți spune cum e. Și în vreme ce spune aceasta, inima lui saltă și palpită și se aprinde îndată de dorul Celui pe Care L-a văzut. Apoi începe iarăși să spună cu lacrimi fierbinți și multe: Mi s-a arătat, părinte, acea lumină. Pereții chiliei mele au dispărut îndată și lumea a trecut, fugind, socotesc, de la fața ei* (Psalmul 67,2). *Am rămas numai eu, într-o însoțire cu lumina singură. Nu știu, părinte, de era și trupul meu atunci acolo. De am ieșit din el, nu știu, dar atunci nu știam de port trup și sunt îmbrăcat în el. Aveam o bucurie de negrăit care mă însoțește și acum, și o iubire, și un dor mare, încât s-au pornit din mine valuri de lacrimi în râuri, ca și acum, precum vezi. Acela, răspunzându-i, zice: E Acela, fiule. La acest cuvânt, el îl vede din nou și puțin câte puțin se curățește deplin, iar curățindu-se, capătă îndrăzneală și-L întreabă pe Acela și zice: Dumnezeul meu, Tu ești? Și Acela îi răspunde și zice: Da, Eu sunt Dumnezeul cel Care M-am făcut om pentru tine. Și iată te-am făcut pe tine, precum vezi și te voi face dumnezeu. După ce va fi petrecut mai mult timp plângând, căzând la pământ și smerindu-se, începe să cunoască puțin câte puțin pe Dumnezeu. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.171, 172)*

„*Opriti-vă și cunoașteți că Eu sunt Dumnezeu* (Psalmul 45,11). Cuvântul acesta este al lui Dumnezeu și el e cunoscut prin faptă de cei ce voiesc. Deci e de folos celui ce s-a lepădat de deșertăciunea zgomotoasă și cumplită a vieții să cugete cu mai multă atenție la sine însuși și, prin liniștire, la lucrurile dinăuntru, să caute să cunoască pe Dumnezeu în Sine, împărăția lui Dumnezeu fiind înlăuntrul nostru”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.8, în Fil.rom., vol.VI, p.230)

„Cunoștința lui Dumnezeu înseamnă că cel întărit în aceasta prin smerită cugetare și rugăciune a fost cunoscut de Dumnezeu și s-a îmbogățit de la Dumnezeu cu cunoștința tainelor Lui mai presus de fire¹⁹...cel ce iubește pe Dumnezeu și nu socotește nimic mai de preț decât iubirea de Dumnezeu și a aproapelui a cunoscut și adâncurile dumnezeiești, și tainele Împărăției Lui, cum trebuie să le cunoască cel mișcat de Duhul dumnezeiesc”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a treia, cap.80, în Fil.rom., vol.VI, p.305)

„Dumnezeu se arată minții în inimă la început curățind pe cel care-L iubește, cum zice Ioan Scărarul, ca un foc, apoi umplându-i mintea de strălucire ca o lumină și dându-i formă dumnezeiască”. (Nichifor din singurătată, Cuv.d.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.13)

„Chiar și din cele ce nu cunoaștem cunoaștem puterea Lui nesfârșit de puternică”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.65, în Fil.rom., vol.VII, p.352)

„Dacă omul... are simțire și minte ca puteri naturale de cunoaștere, cum vom putea cunoaște prin ele pe Dumnezeu, Care nu e cu puțință de cunoscut nici prin simțuri, nici prin minte? Desigur, nu altfel decât din fapăturile sensibile și inteligibile. Căci cunoștințele fiind cunoștințe ale fapturilor și oprindu-se la marginea fapturilor, din acestea, îi arată ele pe Dumnezeu. Dar cei ce nu au numai puterile simțurilor și ale minții, ci s-au împărtășit și de harul duhovnicesc și mai presus de fire, nu vor mai cunoaște numai din fapături pe Dumnezeu, ci și duhovnicește, ca pe unul ce e Duh, adică în chip mai presus de simțire și de minte, ca unii ce au devenit întregi dumnezei și Îl cunosc pe Dumnezeu în Dumnezeu. Deci prin aceasta (prin unirea minții cu cele mai presus de ea) se înțeleg cele dumnezeiești, cum spune același Sfânt (Dionisie Areopagitul), și nu prin noi. Adică întrucât am ieșit cu totul din noi înșine și ne-am făcut întregi ai lui Dumnezeu. Căci este un lucru mai înalt a fi ai lui Dumnezeu decât ai noștri. Așa se dăruiesc cele dumnezeiești celor ce s-au unit cu Dumnezeu”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.68, în Fil.rom., vol.VII, p.358, 359)

„Iar cei ce zic că Dumnezeu este numai ființă, neavând nimic ce se contemplă în ea, fac pe Dumnezeu să nu aibă nici puterea de a crea și de a lucra, nici raportarea spre ceva. Dacă deci cel pe care-l socotesc ei Dumnezeu nu are acestea, nu e nici lucrare, nici Făcător și nu are nici lucrare. Și nu e nici început (obârșie), nici Creator și Stăpân; nu e nici Tatăl nostru după har. Căci cum ar fi acestea, o dată ce nu sunt contemplate în ființa Lui și o dată ce El nu are puterea de a face și de a se raporta la ceva? Ba se

¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoștința celui duhovnicesc e o reflectare a cunoștinței lui Dumnezeu în el; căci orice cunoștință este prin participarea la ceea ce e cunoscut. (n.s.70, p.305)

desființează și cele trei ipostasuri ale Treimii, dacă nu se contemplă în ființa Treimii raportarea spre ceva. Iar dacă nu e în trei ipostasuri, nu e nici Stăpân al tuturor, nici Dumnezeu. Așadar, cei ce cugetă așa, asemenea celor potrivnici, sunt și fără Dumnezeu”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.134, în Fil.rom., vol.VII, p.507, 508)

„*Cel ce învață pe om cunoștință, Dumnezeu este.* (Psalmul 93,10), precum s-a scris. Dar cum îl învață? Dându-i rugăciune într-o adiere sfântă a Duhului ce suflă pururi în cel ce se roagă”²⁰. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.21, în Fil.rom., vol.VIII, p.243)

„.....Moise, văzătorul de Dumnezeu, ...vedea chipul dumnezeiesc cel nevăzut în ipostas și frumusețea Lui. De aceea, zice: *Dacă am cunoscut că am aflat har la Tine, arată-mi-te ca să Te cunosc și să Te văd* (Ieșire 33,13). Deoarece primise odinioară arătarea dumnezeiască, și slava frumuseții, dar nu în ipostas, cere și aceasta, ca unul ce s-a făcut mai desăvârșit²¹. Dar Dumnezeu nu a consimțit, deoarece aceasta nu e cu putință nici unui suflet înțelegător, și nici unei vederi, nici chiar celei îngeresti, ca una ce întrece hotarele a toată cunoștința. Moise era văzător de Dumnezeu și vedea pe Dumnezeu în întuneric, dar nu în ipostas, ci în chip și frumusețe inteligibilă, fără suportul ipostatic (personal)²². Așa se poate vedea pe Dumnezeu, cum a spus și Moise și Ilie și, simplu grăind, toată ceata atotdumnezeiască a proorocilor”. (Calist Patriarhul, Cuv.d.rug., cap.52, în Fil.rom., vol.VIII, p.299)

„Dumnezeirea nu e nici descoperită, dar nici ascunsă în întregime. Că este, e un fapt care s-a descoperit și încă foarte lămurit. Dar ce este acest *este*, e un lucru ascuns. Și trebuie să știm că *ce este* se deosebește foarte mult de *că este*. *Că este* se arată din lucrare, iar *ce este*, din ființă. Lucrul din urmă nu li s-a îngăduit nici îngerilor să-l știe despre Dumnezeu. Căci Dumnezeu este de nesfârșite ori nesfârșit mai presus de tot ce este, și mai presus de toată mintea și înțelegerea. Deci, când mintea se îndeletnicește cu cele ce arată că Dumnezeu este, are să grăiască multe și să filosofeze foarte frumos. Omul poate fi numit atunci și filozof și teolog. Dar după ce mintea s-a ridicat și înălțat mai sus de la cunoștința că Dumnezeu este, cuprinsă de ascunzimea dumnezeiască și străbătută de întipărirea lucrării a ceea ce este ea, și s-a făcut prin har cu totul fără chip, fără putința de a fi atinsă și fără ochi, atunci orice cuvânt care poate spune ceva despre Dumnezeu se oprește, și mintea unificată rămâne nemișcată²³, o dată ce a pătruns în Cel

²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoștința este pricinuită de rugăciune, căci rugăciunea însăși este o adiere suflată de Duhul Sfânt în suflet. Deci cunoștința este contactul nemijlocit cu Dumnezeu, care se face prezent în ființa omului prin suflare. În rugăciune se face cunoscut Dumnezeu, întrucât produce în suflet, prin prezența Lui, nevoia să I se adreseze. Dumnezeu se face prezent în suflet ca partener de dialog. (n.s.542, p.243)

²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Moise vedea și el chipul lui Dumnezeu în frumusețea ce iradia din El și era încredințat despre chipul Lui ipostatic, dar nu-L vedea în ipostas. (n.s.640, p.299)

²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se poate deci rezuma cuprinsul acestei dezvoltări astfel: se vede frumusețea lui Dumnezeu și, în acest sens, și chipul Lui, dar nu în ipostas; dar văzătorul știe de acesta prin ceea ce vede, prin ceea ce iriază din ipostas. (n.s.641, p.299)

²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Efortul de înțelegere al minții se oprește, și în acest sens mintea rămâne nemișcată, deși în alt fel ea e într-o neîncetată mișcare de uimire în nesfârșirea dumnezeiască. (n.s.809, p.424)

neînțeles. Ea se predă atunci întreagă Celui ce e dincolo de toate, unde nu e nici un cuvânt, nici înțeles și unde nu poate înainta felurimea gândirii, ci simplitatea, necuprinderea, tăcerea și uimirea. Acolo vede pe Cel fără chip, nesfârșit și nemărginit și se bucură într-un mod neobișnuit și minunat de vederea Celui nevăzut. Și văzând chipul fără chip, se face, pe bună dreptate, și ea dezlegată de toate (absolută) și fără chip”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.41, în Fil.rom., vol.VIII, p.423, 424)

„...adaugă marele Grigorie Teologul, nu fără rost, ci spre știre: *Și atâta e cunoscut Dumnezeu de cei curați și de acești dumnezei, cât îi cunoaște în chip asemănător, Cel ce e prin fire Dumnezeu, pe dumnezeii prin lucrare*”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.90, în Fil.rom., vol.VIII, p.484, 485)

„Iar cunoașterea de Dumnezeu este împărăteasa tuturor poftelor, și sufletul ce o primește nu mai are nevoie de vreo dulceață de pe pământ. Căci nimic nu este asemenea dulcetii cunoașterii lui Dumnezeu”²⁴. (Sf. Isaac Sirul, cuv.nev., cuv.38, în Fil.rom., vol.X, p.206)

3. Ființa și lucrarea lui Dumnezeu

„Ființa și lucrarea dumnezeiască fiind pretutindeni de față în chip nedespărțit, lucrarea lui Dumnezeu începe și în noi cei creați, fiindcă ea se și împarte în chip neîmpărțit, cum zic cuvântătorii de Dumnezeu, firea dumnezeiască rămânând, după ei, cu totul neîmpărțită²⁵. De aceea și Părintele Ioan Gură de Aur după ce zice și de picătura harului că a umplut toate de cunoștință, că prin ea s-au făcut minunile și s-au dezlegat păcatele, și că această picătură a harului este necreată, se grăbește să arate că e lucrare, iar nu ființă. Pe urmă arată și deosebirea lucrării dumnezeiești de ființa dumnezeiască și de ipostasul Duhului, scriind: *Zic că e o parte a lucrării, căci Mângâietorul nu se împarte. Deci harul dumnezeiesc și lucrarea începe în fiecare din noi, căci se împarte în chip neîmpărțit. Dar ființa lui Dumnezeu, fiind în sine cu totul neîmpărțită, cum ar încăpea în ceva din cele create?*”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.74, în Fil.rom., vol.VII, p.469)

„Firea cea mai presus de ființă și de viață, mai presus de Dumnezeu (ca lucrare) și mai presus de bine, dacă e mai presus de bine și de Dumnezeu²⁶, și așa mai departe, e de negrăit și de negândit, și peste tot de necontemplat, pentru faptul că se află deasupra tuturor și e supranecunoscută, și așezată mai presus de mințile cele mai presus de ceruri printr-o putere de necuprins, fiind pururea cu totul necuprinsă și de negrăit. Căci nu este

²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoașterea lui Dumnezeu este dulce, pentru că e cunoaștere a iubirii Lui. (n.s.216, p.206)

²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucrarea dumnezeiască se împarte neîmpărțit, cum se împarte glasul celui ce grăiește în cei ce ascultă, pentru că acela rămâne neîmpărțit, fiind prezent în fiecare din cei ce ascultă prin glasul său sau prin puterea lui. Nu el se împarte, ci aceia, fiind mulți, îl primesc în calitatea lor de mulți. (n.s.73, p.469)

²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mai presus de Dumnezeu în sens de depășire. Căci ea este Dumnezeu, dar mai presus de ceea ce gândim și experiem noi ca Dumnezeu. Tot așa e mai presus de ceea ce gândim și experiem noi ca bine. (n.s.106, p.487)

vreun nume numit în veacul acesta și în cel viitor care să fie al ei; nu e cuvânt aflător în suflet sau rostit de grai potrivit ei, nu este vreo atingere, vreo împărtășire sensibilă sau înțelegătoare de ea, nici închipuire care să se ridice la ea. De aceea cuvântătorii de Dumnezeu socotesc mai apropiată de ea neștiința cea mai totală, prin negații, care neagă, prin depășire, toate câte sunt sau se grăiesc²⁷. Prin urmare, nu e îngăduit celui ce cunoaște adevărul cel mai presus de orice adevăr să o numească pe aceea nici ființă, nici fire în înțeles propriu-zis. Pe de altă parte însă, fiindcă ea este cauza tuturor și în jurul ei sunt toate și pentru ea sunt toate, și ea este înainte tuturor, și le-a cuprins simplu și nemărginit în sine pe toate de mai înainte, ea trebuie numită din toate, dar nu în înțeles propriu, ci impropriu. Deci poate fi numită și ființă, și fire. Dar în înțeles propriu se numește așa ieșirea și lucrarea de ființă făcătoare a lui Dumnezeu. Acesta e, după Marele Dionisie, înțelesul teologic al numirii de ființă, dat Celui cu adevărat existent.” (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.106, în Fil.rom., vol.VII, p.487, 488)

„Cineva ar putea afla numele de fire dat și însușirilor firești fie că e vorba de existențele create, fie că e vorba de Dumnezeu. Astfel cel atototeolog dintre cei doi Grigorie, zice undeva, în poeziile sale: *Această fire a stăpânului meu aduce fericire. Căci a da nu este numaidecât una cu firea, ci e o însușire firească a Binefăcătorului*. Ar putea zice cineva și de foc că are firea de a tinde în sus și de a pătrunde în privitor. Dar, mi se pare, aceasta nu e firea lui, cum nu nici străbaterea. Firea lui e izvorul mișcării. Prin urmare, se numesc și cele firești fire. Așa zice și Marele Dionisie în alt loc, scriind că firea binelui este să aducă la existență și să mântuiască, înțelegând că aceasta este o însușire firească a lui. Prin urmare, când auzi pe Părinți numind ființa lui Dumnezeu neîmpărtășibilă, înțelege pe cea care nu iese din sine și nu se descoperă. Dar când auzi iarăși că îi zic împărtășibilă, înțelege că e vorba de ieșirea și de arătarea, și de lucrarea ce țin firesc de Dumnezeu. Și așa, cinstindu-le pe amândouă, vei mărturisi la fel cu Părinții”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.107, în Fil.rom., vol.VII, p.488)

„Vasile cel Mare, vorbind în capitolele lui silogistice despre Dumnezeu, zice că lucrarea nu e nici cel ce lucrează, nici ceea ce e lucrat (săvârșit). Așadar, lucrarea nu este nedeosebită de ființă. Iar dumnezeiescul Ciril, vorbind și el despre Dumnezeu, zice că *a face* ține de lucrare, iar *a naște* de fire. Iar Damaschin zice că nașterea este lucru al firii dumnezeiești, iar creația, lucru al voinței dumnezeiești. În altă parte zice iarăși tot el, în chip lămurit: *Altceva este lucrarea și altceva izvorul lucrării, lucrarea este mișcarea ființială a firii, iar izvorul lucrării, firea din care iese lucrarea*. Așadar, în multe locuri dumnezeieștii Părinți zic că lucrarea se deosebește de ființa dumnezeiască”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.143, în Fil.rom., vol.VII, p.512)

4. Atributele lui Dumnezeu

„De cumva te îndoiești că Dumnezeu vede tot ce se face, gândește-te că tu, om fiind și pământ, poți vedea deodată în mai multe locuri. Înțelege dar cu cât mai mult poate

²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate câte sunt sau se grăiesc trebuie negate prin depășire când gândim la Dumnezeu. Trebuie negate adică socotind pe Dumnezeu nu mai prejos de ele, ci mai presus de ele. (n.s.109, p.487)

acesta Dumnezeu, care toate le vede, până la grăunțele de muștar, ca Unul ce tuturor le dă viață și pe toate le hrănește precum voiește.” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.61, în Fil.rom., vol.I, p.28)

„...Dumnezeu, Cel ce se află pretutindeni. Căci nu este vreun loc sau vreo materie în care nu este Dumnezeu, ca Cel ce e mai mare ca toți și pe toți îi cuprinde în mâna Sa.” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.62, în Fil.rom., vol.I, p.28)

„Dumnezeu este bun, fără patimă și neschimbăcios. Iar dacă cineva găsește că e rațional și drept ca Dumnezeu să nu se schimbe, dar tocmai de aceea întreabă nedumerit cum se bucură de cei buni și se întoarce de către cei răi sau se mânie pe cei păcătoși, iar slujit fiind se milostivește, să i se răspundă că Dumnezeu nici nu se bucură, nici nu se mânie, căci bucuria și întristarea sunt patimi; nici nu primește daruri, căci atunci s-ar birui de plăcere. Nu e îngăduit să socotim pe Dumnezeu bun sau rău, din lucruri omenesti. El este numai bun și numai folositor, și nu vatămă niciodată. În felul acesta El este totdeauna la fel. Iar noi rămânând buni, pentru asemănare ne unim cu Dumnezeu, și făcându-ne răi, pentru neasemănare ne despărțim de Dumnezeu... Iar când prin rugăciuni și faceri de bine primim dezlegare de păcate, prin aceasta nici nu slujim, nici nu schimbăm pe Dumnezeu, ci prin faptele și întoarcerea noastră spre Dumnezeu vindecând păcatul nostru, ne bucurăm iarăși de bunătatea Sa. Încât este totuna a zice că Dumnezeu își întoarce fața de la cei răi sau că soarele se ascunde de către cei lipsiți de vedere”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.150, în Fil.rom., vol.I, p.42, 43)

„Iar când ne gândim că toate picăturile ploii, tot nisipul mării și toate stelele cerului sunt numărate de El, rămânem uimiți de măreția și de atotștiința Ziditorului.” (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.139)

„Singur Dumnezeu e bun și înțelept prin fire”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.37, în Fil.rom., vol.II, p.22)

„Trei vori trebuie să înțelegem la Dumnezeu: cea după plăcere (bunăvoință), cea după economie și cea după îngăduință. Cea după plăcere o arată cele petrecute cu Avraam, când i-a zis: *Ieși din pământul tău* (Facere 12,1). Cea după economie o arată cele aduse asupra lui Iosif pentru a face cu puțință cele ce au venit după aceea. Iar cea după îngăduință o arată cele întâmplare cu Iov.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., rp.20, în Fil.rom., vol.II, p.214)

„Iar dacă Scriptura vorbește de vreun afect... la Dumnezeu sau la sfinți, o face în ce-L privește pe Dumnezeu pentru înțelegerea noastră, exprimând prin afectele noastre faptele mântuitoare și binefăcătoare ale Providenței”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.1, în Fil.rom., vol.III, p.40, 41)

„Sf. Scriptură închipuie pe Dumnezeu după dispoziția aflătoare în cei cărora le poartă de grijă. Astfel e numit și leu, și urs, și pardos, și panteră, și om, și bou, și oaie, și soare, și stea, și foc, și duh, și alte lucruri nenumărate, Dumnezeu nefiind nici unul

dintre acestea, dar fiind cugetat potrivit cu forța și însușirea pe care o reprezintă fiecare din acestea... Astfel, dacă ai pătrunde cu pricepere rațiunile fiecărui loc în care Scriptura înfățișează în chip felurit pe Dumnezeu, ai afla drept cauză a schimbării continue a înfățișărilor Lui dispoziția celor cărora le poartă de grijă”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.28, în Fil.rom., vol.III, p.117, 118)

„Dar ar putea întreba cineva nedumerit: Cum se mai ține Dumnezeu de cuvânt, o dată ce hotărăște distrugerea, dar nu o execută? Răspundem acestuia că Dumnezeu își ține cuvântul, distrugând de fapt și mântuind cetatea (Ninive). Primul lucru îl face prin faptul că aceia se leapădă de rătăcire, al doilea prin faptul că primesc cunoștința adevărată. Mai bine zis, omoară rătăcirea din ei prin credința înviorată din nou și le înfăptuiește mântuirea prin moartea rătăcirii.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.64, în Fil.rom., vol.III, p.373)

„Precum în ființă Dumnezeu este necunoscut, așa în măreție este fără margini.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.59, în Fil.rom., vol.IV, p.17)

„Dumnezeu este veșnic, nemărginit, nehotărnicit (indefinit) și a făgăduit bunuri veșnice, nemărginite și negrăite celor ce ascultă de El.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.9, în Fil.rom., vol.IV, p.33)

„Iar auzind despre Dumnezeu, să nu-și închipuie cineva din neștiință că sunt Dumnezeu Însuși cele contemplate în jurul Lui, ca bunătatea, dreptatea, sfințenia, lumina, focul, ființa, puterea, înțelepciunea și cele asemenea, cum zice marele Dionisie; dar nici câte poate mintea să le hotărnicască, pentru că Dumnezeu e nehotărnicit și necircumscriș și nu este dintre cele dimprejurul Lui, după cum zice marele Dionisie... Mai drept este a-I zice Necuprinsul, Cel fără urmă, Cel cu neputință de tălmăcit, și câte nu se pot tălmăci. Căci este mai presus de minte și de înțelegere și numai Sie Însuși Își este cunoscut, un Dumnezeu în trei ipostasuri, fără de început, fără de sfârșit, suprabun și supralăudat. Cele ce se zic despre El de către dumnezeiasca Scriptură se zic dintr-o trebuință de neocolit, ca să cunoaștem că este Dumnezeu, dar nu și ce este, fiind necuprins de toată firea cuvântătoare și înțelegătoare”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.108)

„Toate câte le-a făcut Dumnezeu au început, iar dacă vrea El și sfârșit. Pentru că din nimic s-au făcut. Dar Dumnezeu nu are nici început, nici sfârșit. De asemenea nici virtuțile Lui, pentru că niciodată n-a fost fără ele. Ci totdeauna este suprabun și drept, atotînțelept, atotputernic, neînfrânt, nepătimitor, nescris împrejur, nehotărnicit, neaflat, necuprins, fără sfârșit, veșnic, necreat, neschimbat, neîncetat adevărat, necompus, nevăzut, nepipăit, neînțeles, desăvârșit, mai presus de ființă, negrăit, mult-milostiv, atotîndurat, atotvăzător. Dar având virtuțile, zice Marele Dionisie, nu e obligat să o împlinească pe fiecare, ca cei virtuoși, ci săvârșește virtutea fiindcă vrea și se folosește slobod și cu deplină stăpânire de fiecare, ca de o unealtă”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.16, în Fil.rom., vol.V, p.226)

„Ei (cuvântătorii de Dumnezeu) au cunoscut că Dumnezeirea este *necreată, fără de început, nemuritoare, nesfârșită, veșnică, nematerială, bună, făcătoare, dreaptă, luminătoare, neschimbată, nepătimitoare, nemărginită, neîncăpută, necuprinsă, nehotărnicită, necorporală, nevăzută, neînțeleasă, fără lipsă, de sine stăpânitoare și liberă, atotfiitoare, de viață dătătoare, atotputernică, nesfârșită în putere, sfîntitoare, în stare de a se împărtăși, atotcuprinzătoare, susținătoare și proniatoare. Ei au cunoscut că firea dumnezeiască le are toate acestea prin fire și nu le-a primit din altă parte, ci ea, în care-și au întocmirea și persistența ipostasurile, aflătoare unul în altul, împărtășește tot binele făpturilor Sale după puterea de primire a fiecăruia*”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.39, în Fil.rom., vol.VI, p.333)

„...dumnezeiescul Ciril chiar numai spunând că și viața este una din însușirile Tatălui a arătat... că prin viață nu înțelege ființa lui Dumnezeu. Dar să înfățișăm cuvânt de cuvânt spusele lui, prin care spune că sunt multe însușirile lui Dumnezeu. Căci continuând despre aceeași temă, spune că *multe însușiri se dau Tatălui, dar Fiul nu este lipsit de ele*. Cum ar fi deci aceste multe însușiri ale lui Dumnezeu ființă dumnezeiască? Iar voind să și arate unele dintre aceste însușiri ale Tatălui, a adus pe Pavel, care zice: *Dumnezeu este nestricăcios, nevăzut și singur înțelept* (1 Timotei 1,17). De aici se vede și mai mult că nici una dintre însușirile lui Dumnezeu nu este ființa Lui. Căci cum ar fi nestricăciunea, invizibilitatea și, simplu, toate însușirile negative la un loc sau fiecare în parte, ființă? Nu este nici una ființă, căci nu este aceasta sau acestea. Dar teologii, punând în rând cu acestea și însușirile afirmative ale lui Dumnezeu, arată că nici una din ele nu înfățișează ființa lui Dumnezeu, deși când e nevoie ne folosim pentru ea de toate aceste nume, o dată ce acea supraființă este cu totul fără nume.” (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.118, în Fil.rom., vol.VII, p.495, 496)

„O, Stăpâne, Cel ce ești începutul și atotfiitorul tuturor celor văzute și gândite; Cel ce ai ca început lipsa de început, Necreatule; ca hotar, nehotărnicia, Nesfârșitul; ca fire, ceea ce e mai presus de fire, Necuprinsule; ca ființă, ceea ce e mai presus de ființă, Nefăcutule; ca chip, lipsa de chip, Nevăzutule; și proprie, veșnicia, Nestricăciosule; ca înfățișare, lipsa de înfățișare, Cel ce ești fără urmă²⁸; ca loc, ceea ce nu se poate înconjura, Neînconjuratule; ca cuprindere, ceea ce e necuprins, Necuprinsule și Necercetatule; ca cunoaștere și vedere, necunoscutul și nevăzutul, Neapropiatule și Neînțelesule ca cuvânt, ceea ce nu se poate povesti, Nepovestitul; ca tălmăcire, ceea ce nu se poate tălmăci, Negrăitul; ca înțelegere, neînțelegerea, Neînțelesule; și peste tot, ca afirmare, negarea cea mai presus de toate, Cel ce ești mai presus de Dumnezeu²⁹. Întreg ești minune, liniște, curaj, dragoste, dulceață, mulțumire și siguranță în toate,

²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce n-are nici o înfățișare, nu lasă nici o urmă, cu ajutorul cărei s-ar putea spune unde a fost sau unde este. (n.s.908, p.483)

²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mai presus de Dumnezeu. Termenul e luat iarăși de la Dionisie Areopagitul, pentru a arăta că Dumnezeu e mai presus de ceea ce socotim și numim noi Dumnezeu. De altfel, toate numele ce le dăm lui Dumnezeu trebuie, pe de altă parte, negate, întrucât Dumnezeu e mai presus de ceea ce exprimă ele în mod obișnuit prin împrumutare de la creaturi sau trebuie pus înaintea lor cuvântul *supra* sau *mai presus*. Căci lui Dumnezeu nu I se neagă bunătatea, infinitatea, ființa pentru că ar fi lipsit de ele, ci pentru că le are într-un mod nu numai potențat, ci transcendent modului în care le au făpturile. (n.s.910, p.483)

lipsă de griji și bucurii, Tu, care ești singura slavă, împărăție, înțelepciune și putere ipostaziată”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.89, în Fil.rom., vol.VIII, p.483, 484)

5. Viața Sfintei Treimi

„Întrebare:

Atunci pe cine primește în chip tainic cel ce s-a botezat? Pe Hristos sau pe Duhul Sfânt? Căci odată ai spus că locuiește în el Hristos, altă dată, Duhul Sfânt?

Răspuns:

Pe Duhul îl primim prin botez. Dar fiindcă acesta e numit și Duhul lui Dumnezeu, și Duhul Fiului, de aceea prin Duhul primim și pe Tatăl, și pe Fiul.

Întrebare:

Atunci Duhul este Treimea?

Răspuns:

Noi nu spunem prin aceasta că Treimea este o singură persoană. Dar fiindcă Duhul nu se desparte de Tatăl și de Fiul, de aceea mărturisim că în El se află Treimea, dată fiind dumnezeirea Sa. Căci precum în Tatăl este Fiul și Duhul Sfânt, și iarăși în Fiul Tatăl și Duhul, așa și în Duhul este Tatăl și Fiul nu prin amestecarea celor trei ipostasuri, ci prin unitatea aceleiași voințe și dumnezeiri. Drept aceea și noi, fie că numim pe Tatăl în parte, fie că pe Fiul, fie că pe Duhul, prin numele cel Unul numim Treimea în înțelesul în care am spus”. (Marcu Ascetul, R.d.botez, în Fil.rom., vol.I, p.296, 297)

„Când zice Domnul: *Eu și Tatăl una suntem* (Ioan 10,30), arată identitatea ființei. Iar când zice *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine* (Ioan 10,38), arată nedespărțirea ipostasurilor... Deci trebuie să păstrăm și pe Dumnezeu cel Unul, dar să mărturisim și cele trei ipostasuri, după marele Grigorie; și pe fiecare cu proprietatea Lui personală. Căci se *împarte*, dar *neîmpărțit*, și *se împreună*, dar *deosebindu-se*, după același. De aceea, neînțeleasă este și împărțirea și unirea. Dar unde ar mai fi neînțelesul, dacă unirea și despărțirea Fiului și a Tatălui ar fi așa cum este unirea și despărțirea dintre om și om, și n-ar mai consta în nimic altceva”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.29, în Fil.rom., vol.II, p.73)

„Să nu cauți deprinderi și aptitudini la ființa simplă și nemărginită a Sfintei Treimi, ca să nu o faci compusă ca pe făpturi. Căci este un lucru nebunesc și neîngăduit să gândești așa ceva cu privire la Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.8, în Fil.rom., vol.II, p.107)

„Una și aceeași, este unitate și Treime; aceeași întreagă Unitate și aceeași, întreagă Treime; aceeași întreagă unitate după ființă și aceeași, întreagă Treime după ipostasuri. Căci dumnezeirea e Tată, Fiu, și Duh Sfânt, și dumnezeirea este în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Aceeași e întreagă în întreg Tatăl; și Tatăl e întreg în aceeași întreagă. Și aceeași e întreagă în întreg Fiul; și Fiul e întreg în aceeași întreagă. Și aceeași e întreagă în întreg Duhul Sfânt; și Duhul Sfânt e întreg în aceeași întreagă. Întreagă e Tatăl și în Tatăl întreg; și întreg Tatăl e în ea întreagă și întreg Tatăl e ea întreagă. Și aceeași întreagă e în întreg Fiul; și întreg Fiul este ea întreagă și în ea întreagă. Și aceeași întreagă este întreg Duhul Sfânt și în întreg Duhul; și întreg Duhul Sfânt este ea întreagă și întreg Duhul Sfânt este

în aceeași întreagă. Căci nu este dumnezeirea numai în parte în Tatăl sau Tatăl numai în parte Dumnezeu, nici nu este dumnezeirea numai în parte în Fiul sau Fiul numai în parte Dumnezeu; nici nu este dumnezeirea numai în parte în Duhul Sfânt sau Duhul Sfânt numai în parte Dumnezeu. Căci nu se împarte dumnezeirea, nici nu este Dumnezeu nedesăvârșit Tatăl sau Fiul, sau Duhul Sfânt. Ci întreagă este aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Tatăl cel desăvârșit; și întreagă aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Fiul cel desăvârșit; și întreagă aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Duhul Sfânt cel desăvârșit. Căci Tatăl este întreg în întreg Fiul și în întreg Duhul Sfânt, în chip desăvârșit; și întreg este Fiul în întreg Tatăl și în întreg Duhul Sfânt, în chip desăvârșit; și întreg este Duhul Sfânt în întreg Tatăl și în întreg Fiul, în chip desăvârșit. De aceea Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt sunt un Dumnezeu. Căci una și aceeași este ființa, puterea și lucrarea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt, nefiind și neînțelegându-se nici unul fără celălalt”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.1, în Fil.rom., vol.II, p.165, 166)

„Cuvântul lui Dumnezeu și al Tatălui se află tainic în fiecare dintre poruncile Sale; iar Dumnezeu și Tatăl se află întreg, nedespărțit, în întreg Cuvântul Său, în chip firesc. Cel ce primește, prin urmare, porunca dumnezeiască și o împlinește primește pe Cuvântul lui Dumnezeu aflător în ea. Iar cel ce a primit pe Cuvântul prin porunci a primit totodată prin El pe Tatăl, care se află în El în chip firesc și pe Duhul Sfânt, care se află în El în chip firesc. Căci a zis: *Amin zic vouă, cel ce primește pe Cel ce-l voi trimite pe Mine mă primește; iar cel ce mă primește pe Mine primește pe Cel ce m-a trimis pe Mine* (Ioan 13,20). Așadar, cel ce a primit o poruncă și a împlinit-o pe ea a primit tainic pe Sfânta Treime”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.71, în Fil.rom., vol.II, p.191)

„Este unitate prin rațiunea ființei, Treime prin modul existenței. Aceeași este întreagă unitate, neîmpărțită de ipostasuri; și aceeași întreagă Treime, neconfundată prin unitate. Ca să nu se introducă prin împărțire mulțime de zei sau să se înlăture prin confuzie orice Dumnezeu. Învățătura lui Hristos strălucește prin ocolirea amândurora”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.263)

„Unirea aceasta (negrăită și neînțeleasă a dumnezeirii și omenității într-un singur ipostas) adună omenitatea la un loc cu dumnezeirea, în tot chipul, în rațiunea ipostasului și face din amândouă un singur ipostas compus, fără să aducă nici un fel de micșorare a deosebirii lor ființiale după fire”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.60, în Fil.rom., vol.III, p.303)

„Pentru că în întreg Fiul, care împlinea taina mântuirii noastre prin întrupare, se afla întreg Tatăl după ființă, nu întrupându-Se, ci binevoind să se întrupeze Fiul; și în întreg Fiul se afla întreg Duhul Sfânt după ființă, nu întrupându-Se, ci conlucrând cu Fiul la întruparea cea negrăită pentru noi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.60, în Fil.rom., vol.III, p.307)

„Proprietățile deosebite ale celor trei ipostasuri sunt: cea de Tată, cea de Fiu și purcederea. Iar comun cele trei ipostasuri au ființa, firea, dumnezeirea și bunătatea”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.99, în Fil.rom., vol.IV, p.26)

„Cele proprii ipostasurilor dumnezeiești îndeosebi, spun că sunt acestea: însușirea de Tată, însușirea de Fiu, purcederea și toate câte se zic îndeosebi”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.87, în Fil.rom., vol.IV, p.39)

„Iar ipostasul hotărâsc că este o ființă cu proprietăți deosebite. De aceea fiecare ipostas are și ființa comună, și ceea ce-l deosebește ca ipostas”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.88, în Fil.rom., vol.IV, p.39)

„Unitatea mișcându-se... până la Treime, rămâne unitate, iar Treimea adunându-se iarăși până la unitate, rămâne Treime, ceea ce este lucru minunat.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.93, în Fil.rom., vol.IV, p.39)

„Înteleg, iarăși, pe Fiul și pe Duhul nu fără de principiu, dar veșnice. Nu fără de principiu, ca unele ce se raportează la Tatăl ca principiu și izvor, dar veșnice, ca unele ce sunt din veșnicie împreună cu Tatăl – unul prin naștere, celălalt prin purcedere”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.94, în Fil.rom., vol.IV, p.40)

„Păzesc dumnezeirea cea una a Treimii, neîmpărțită, și păstrează cele trei ipostasuri ale dumnezeirii celei una, neamestecate.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.95, în Fil.rom., vol.IV, p.40)

„Proprietăți deosebitoare ale Tatălui zic că sunt acelea de a fi fără de început și nenăscut; ale Fiului, de a fi în început (în principiu) și de a fi născut; iar ale Duhului Sfânt, de a fi cu începutul (principiul) și de a fi purces. Iar începutul Fiului și al Duhului nu îl zic temporal. Căci cum ar fi așa? Ci prin el arată cauza din care, ca lumina din soare, își au din veșnicie existența. Căci din El (din principiu) sunt, după ființă, deși nu după El”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.96, în Fil.rom., vol.IV, p.40)

„Mărturisesc unitatea în Treime și Treimea în unitate, ca una ce se împarte neîmpărțit și se unește împărțit”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.98, în Fil.rom., vol.IV, p.40)

„Pe Fiul și pe Duhul Sfânt le zic iarăși împreună veșnici cu Tatăl, dar nu împreună fără de început (principiu). Împreună veșnici cu Tatăl, ca fiind împreună cu Tatăl din nesfârșit. Dar nu împreună fără de început, nefiind fără cauză. Căci sunt din El, deși nu după El, ca lumina din soare, precum s-a spus mai înainte. Le zic, iarăși, și fără de început, când se înțelege începutul din timp, ca să nu fie cugetate sub vreme cele din care este vremea. Deci nu sunt fără de început în privința cauzei, dar sunt fără de început în privința vremii, fiind mai înainte de orice vreme și de orice veac, și mai presus de veac, și de vreme, prin ele fiind tot veacul și toată vremea, și cele din veac, și

cele din vreme; și ele fiind, precum s-a spus mai-nainte, împreună veșnice cu Tatăl...”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.100, în Fil.rom., vol.IV, p.40, 41)

„Dumnezeiasca Treime se sălășluiește în sufletul curat, unindu-se cu el bunătatea dumnezeiască. Se sălășluiește nu ca ceea ce este, căci nu încapă nici în toată zidirea, ci întrucât este în stare omul să o primească”. (Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.112, în Fil.rom., vol.V, p.370)

„Lumina Sfintei Treimi, strălucind în inima curată, o desparte pe aceasta de lume și pe cel părtaș de ea îl face să se umple încă de aici, pe cât e cu putință credinciosului, de slava viitoare, ca pe unul ce se află sub lucrarea harului, deși este încă ascuns sub acoperământul trupului”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.2, în Fil.rom., vol.VI, p.17)

„Peste tot te învață nedespărțirea și deoființimea Sfintei Treimi și că unde este Fiul, acolo e și Tatăl, și unde e Tatăl, acolo e și Duhul, și unde e Duhul Sfânt, acolo e întreaga dumnezeire triipostatică, Dumnezeu cel Unul, Tatăl cu Fiul și cu Duhul Sfânt, Cei de o Ființă, *Cel ce e binecuvântat în veci. Amin* (Romani 1,25)”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.10, în Fil.rom., vol.VI, p.140)

„... trupul (lui Hristos), fără să fie nimicit de ce ceea ce e netrupesc, a fost întreg preschimbat de acesta și a rămas neconfundat, amestecat în chip de negrăit și unit într-o unire neamestecată cu dumnezeirea întreită. Astfel ne închinăm unui singur Dumnezeu în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt ca să nu primească Treimea vreun adaos la număr prin întrupare, nici să sufere pătimire la trup”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.163)

„Dumnezeu cel Unul și Întreit, începând de la unitate, se desăvârșește întru Sine în cerc, ca un fel de decadă. El are înlăuntrul Său începuturile și sfârșiturile tuturor, dar este în afară de toate ca unul ce este așezat deasupra tuturor. Cel ce a ajuns înlăuntrul Lui, a primit în sine rațiunile și cunoștința lucrurilor. Și stând afară de toate, sălășluiește înlăuntrul tuturor, cunoscând începuturile și sfârșiturile tuturor, ca unul ce are prin Cuvântul legătura înțelegătoare cu Tatăl și e desăvârșit întru Duhul, fiind în legătură cu Însăși Treimea atotdesăvârșită, nedespărțită și cea de o ființă, închinată în Tatăl, în Fiul și în Sfântul Duh, și slăvit într-o fire, o împărăție și o putere...”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a treia, cap.100, în Fil.rom., vol.VI, p.314)

„Trebuie să mărturisim cu evlavie nenașterea, nașterea și purcederea, cele trei însușiri personale nemișcate și neschimbate ale Preasfintei Treimi: pe Tatăl ca nenăscut și fără de început, pe Fiul ca născut și împreună fără de început, pe Duhul Sfânt ca purces din Tatăl, dat prin Fiul (precum zice Damaschin) și împreună veșnic.” (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.27, în Fil.rom., vol.VII, p.105)

„Dumnezeu se cunoaște și se zice în toate în chip întreit, căci este nemărginit. El este susținătorul și purtătorul de grijă al tuturor prin Fiul în Duhul Sfânt. Nici unul din

Aceștia trei nu se zice, nu se cugetă și nu se numește fără sau afară de Ceilalți”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.30, în Fil.rom., vol.VII, p.106)

„Treimea este unitate simplă, fiindcă e fără calitate și necompusă. Dar e Treime în unitate. Căci Dumnezeu cel întreit în ipostasuri are cu totul neamestecată perihoreza Acestora între Ele (întrepătrunderea Lor)”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.29, în Fil.rom., vol.VII, p.106)

„Dumnezeu este El însuși cu Sine însuși, cele trei ipostasuri dumnezeiești avându-Se și înconjurându-Se între Ele în chip firesc, întreg, veșnic, fără ieșire în afară, dar și neamestecat și bine orânduit, așa încât ele și au o singură lucrare, ceea ce nu ar putea afla cineva la nici una dintre făpturi”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.112, în Fil.rom., vol.VII, p.491)

„Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt sunt unul într-altul în chip bine orânduit și neamestecat, și de aici știm că mișcarea și lucrarea Lor este una. De aceea viața sau puterea pe care o are Tatăl întru Sine nu este alta decât a Fiului, Care are aceeași viață și putere ca și Acela. La fel și Fiul, și Sfântul Duh”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.113, în Fil.rom., vol.VII, p.492)

„Ciril cel înțelept în cele dumnezeiești arată pe larg că, deși Fiul este după lucrare viață și se zice că are viață ca unul ce ne face vii și este viața celor vii, nu este neasemenea cu Tatăl nici în această privință, căci și Acesta dă viață. Dar el voind, pe lângă aceasta, să mai arate că deși Fiul este și se spune că are viață nu pentru altul, ci în chip cu totul desfăcut și dezlegat, nici în această privință nu este neasemenea cu Tatăl. Căci când nu numim pe Dumnezeu viață, ca pe Cel ce ne face vii, ci cu totul dezlegat și desfăcut, atunci numim ființa Lui, plecând de la lucrarea care-i aparține Lui după fire. La fel face cu înțelepciunea, cu bunătatea și cu toate celelalte. Deci voind să arate aceasta, Ciril zice: *Căci atunci când spunem că Tatăl are viață întru Sine* (Ioan 14,11), numim viață pe Fiul, Care e altul decât Tatăl numai prin ipostas, dar nu și după viață. De aceea nici nu se cugetă vreo compunere sau vreo dublare în legătură cu El. Și când zicem iarăși că Fiul are viață întru Sine, înțelegând viața cea dezlegată, numim pe Tatăl. Căci fiind viață nu pentru altul, ci în chip dezlegat, în Sine, Tatăl și Fiul sunt Unul într-Altul. Pentru că Însuși Fiul a zis: *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine* (Ioan 14,11). Prin acestea dumnezeiescul Ciril a arătat că viața din Tatăl, adică Fiul, este și nu este altceva decât Tatăl”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.120, în Fil.rom., vol.VII, p.496, 497)

„Aerul pe care-l respiră locuitorii acestei țări este Duhul cel Mângâietor și Prea Sfânt³⁰. Iar împreună-șezătorii lor sunt firile sfinte și netrupești. Și viața și bucuria și

³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfânta Treime strălucește ca Soarele pentru că ea e comuniunea supremei iubiri și deci a supremului sens al existenței. Și iubirea iradiază cu putere. Duhul Sfânt e ca aerul atotcurat care ne dă viață și e plin de lumina Soarelui dumnezeiesc. El nu-i amestecat cu nici o substanță (gândire) otrăvitoare, care ne sufocă într-o anumită măsură. E numai iubire, suflând în noi numai iubire, ca aer de viață dător. (n.s.234a., p.223)

veselia lor este Hristos, lumină din lumina Tatălui”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p.223)

6. Iubirea lui Dumnezeu pentru noi

„Când medităm apoi la negrăita Sa înțelepciune, la iubirea de oameni și la nepătrunsă Lui îndelungă răbdare, care rabdă greșelile cele fără de număr ale oamenilor, ne vine să-L preamărim din tot sufletul. Și când cugetăm la dragostea Sa nemărginită față de noi, că deși noi n-am făcut nici un bine, a primit să se facă om, Dumnezeu fiind, ca să ne mântuiască din rătăcire, ne ridicăm spre dorirea Lui. În sfârșit când socotim că El a biruit în noi pe potrivnicul nostru, diavolul, și ne dăruiește viața veșnică numai pentru hotărârea și înclinarea noastră spre bine, inima ne îndeamnă să I ne închinăm. Dar mai sunt și alte, nenumărate, ...”. (Sf. Ioan Casian, Cuv.p.f., în Fil.rom., vol.I, p.139, 140)

„Astfel Hristos n-a încetat să facă bine oamenilor; iar răsplătit cu nerecunoștință și cu hulă, se purta cu îndelungă răbdare; în sfârșit, bătut și omorât de ei, răbda, neînvinuind pe cineva”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.55, în Fil.rom., vol.II, p.113)

„Dumnezeu, fiind bun și de oameni iubitor are îndelungă răbdare și așteaptă mult pocăința fiecăruia dintre păcătoși, făcând sărbătoare cerească din întoarcerea celui ce se căiește”. (Sf. Simeon Metafrastul, p.150 cap., cap.71, în Fil.rom., vol.V, p.312)

„Ce vom da în schimb Domnului pentru toate câte ne-a dat nouă? Pentru noi Dumnezeu a venit între oameni; pentru firea cea stricată Cuvântul trup s-a făcut și s-a sălășluit între noi. La cei nemulțumitori a venit Făcătorul de bine; la cei robiți, Slobozitorul; la cei ce ședeau în întuneric Soarele dreptății; pe cruce, Cel fără patimă; în iad, Lumina; în moarte, Viața; Învierea pentru cei căzuți. Către El vom striga: Slavă Ție Dumnezeul nostru”! (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.86)

„Dar Dumnezeu pururea voiește să-Și descopere și să ne arate iubirea Sa față de noi, ca și noi, înțelegând și respectând marea Sa bunătate, să voim să-L iubim pe El”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.10, în Fil.rom., vol.VI, p.142)

„Căci iubirea lui Dumnezeu față de om se face cunoscută ca minunată când se arată în mijlocul împrejurărilor care-i întrerup nădejdea. Atunci își arată Dumnezeu puterea Lui, în izbăvirea ce i-o dă omului de la El. Căci niciodată nu cunoaște omul puterea lui Dumnezeu când se află în odihnă și-i la largul său³¹”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.85, în Fil.rom., vol.VIII, p.178)

³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai în situații în care omul nu mai are nădejde la nimic, în așa-zisele *situații de limită* (*Grenzsituationem*, cum le spune filozoful Karl Jaspers), dar totuși nu renunță cu totul la nădejdea într-o minune a lui Dumnezeu, dacă această minune se produce, Dumnezeu își arată omului limpede puterea Lui. Astfel, omul o poate confunda cu vreo putere a naturii, a destoiniciei omenеști. Când ești sănătos nu simți atât de ușor darul lui Dumnezeu ca atunci când, bolnav fiind, recapеți sănătatea după ce aproape că nu mai nădăjduiai aceasta. (n.s.411, p.178)

„Cine cunoaște puterea iubirii Tale; și dragostea se va putea număra din lucrurile Tale?, Minunate sunt lucrurile iubirii Tale, Doamne; sufletul meu cunoaște foarte. Minunată s-a făcut cunoștința (Psalmul 138,6) dragostei Tale. Cine va putea privi spre ea în întregime? Ea nu covârșește numai prin însușirea ei întinsă de nesfârșite ori la nesfârșit, ci este negrăită și prin felurimea ei³²...

Binecuvântat ești Cel ce ne-ai binecuvântat pe noi întru toată binecuvântarea duhovnicească (Efeseni 1,3), întru persoana lui Iisus Hristos al nostru³³, întru care ne-ai ridicat și ne-ai așezat împreună cu El întru cele cerești (Efeseni 2,6), mai presus de toată Începătoria, Stăpânia, Puterea, Domnia și de tot numele ce se numește fie în veacul acesta, fie în cel viitor (Efeseni 2,21), făcându-ne împreună moștenitori cu El și în întregime moștenitori ai Tăi, Treime a unui singur Dumnezeu, dându-ne în chip minunat toate sub stăpânire, cele din cer și cele de pe pământ; întru Hristos Iisus, prin care ne-am și îndreptat, din Cuvântul cel de o ființă, cu harul Lui, noi pământenii. O, covârșitoare iubire și minunată dragoste! Ne facem părtași de darul Tău, Dumnezeule în Treime și Cuvinte al lui Dumnezeu. Slăvit ești cu adevărat, Doamne, care ne-ai făcut părtași de slava firii Tale mai presus de înțelegere. Cu adevărat negrăit ești Tu, și necuprinse sunt lucrurile ce le faci și în chip covârșitor nepovestită este dragostea Ta cea pentru noi”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.40, în Fil.rom., vol.VIII, p.275, 276)

„Dar cine va putea să se minuneze cât se cuvine de faptul că sufletul e și iubit de El într-atâta, că e făcut să și respire împreună cu El și să fie părtaș de bunătățile mai presus de ceruri și i se încredințează așa de mari taine³⁴”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.69, în Fil.rom., vol.VIII, p.337)

„...O, minune a dragostei dumnezeiești! (Dumnezeu) ne așează pe Sine însuși și se face pe Sine ca o căruță nouă a noastră, mai presus de înțelegere prin prisosința nesfârșită a dragostei Sale, păzindu-ne în siguranță și purtându-ne în chip nespus la bunătățile negrăite și supralumesti ale vieții mai presus de ceruri, și pregătindu-ne astfel să ne desfătăm de cele mai presus de fire și să ne umplem de pace, și să ne odihnim în cele de netălmăcit, și să ne bucurăm, și să gustăm în chip dumnezeiesc și duhovnicesc și să ne îndulcim precum se cuvine de ele”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.5, în Fil.rom., vol.VIII, p.340)

„Cine a văzut apoi, a auzit, sau a înfăptuit vreo astfel de iubire ca acea atotminunată pe care, în bunătatea Ta, ne-ai arătat-o nouă, luând firea noastră cu toate cumplitele patimi îndurate pentru noi, mai presus de toate nădejdiile? Cei ce contemplă acest fapt, atâta cât se poate contempla prin har, intră în noianul larg deschis al dragostei și al

³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iubirea lui Dumnezeu tâșnește de pretutindeni, din toate lucrurile și împrejurările, arătându-se în toate felurile. (n.s.597, p.276)

³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-ar putea înțelege și în fața lui Hristos Iisus, fața noastră. Binecuvântând fața omenească a lui Hristos, a binecuvântat în ea toate fețele omenești. A spus aceasta Sf. Ciril din Alexandria. Hristos făcând în Sine iubită fața omenească Tatălui, Tatăl iubește din nou în ea toate fețele omenești. (n.s.598, p.276)

³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Dumnezeu se introduce în respirația sufletului sau în orice clipă de trecere a lui de la o stare la alta, făcând sufletul ca orice astfel de trecere să o facă cu Dumnezeu, să fie ca o apă sălătoare, mereu vie. (n.s.682, p.337)

minunatei purtări de grijă și ajung cu totul în afară de ei înșiși (în extaz), cuprinși la rândul lor de o dragoste covârșitoare față de Tine. Și nu știu cum să numească cu adevărat și în chip propriu cele ale acestei iconomii. Căci cele ce țin de întruparea Ta covârșesc cu prisosință și mintea și cuvântul și tot auzul și înțelegerea, Dumnezeuule prea bune. Ești și Te numești Părinte al tuturor? Dar întreci în părintie, în chip negrăit, orice minte, după cauză, stăpânire și purtare de grijă, sfătuire, îndelungă răbdare, îngăduință”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.71, în Fil.rom., vol.VIII, p.449, 450)

„Nimic nu arată așa de mult iubirea de oameni și bunătatea cea către noi a Făcătorului, ca a lăsa cele nouăzeci și nouă de oi și a căuta pe cea rătăcită”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara., cuv.31, cap.78, în Fil.rom., vol.IX, p.450)

„O, voi cei cu dreaptă socoteală! Veniți și vă minunați! Cine are o cugetare înțeleaptă și minunată, ca să se minuneze după vrednicie de harul Făcătorului nostru? El este răsplata păcătoșilor³⁵, căci în loc de răsplătirea cea dreaptă, El îi răsplătește cu învierea; și trupurile lor, care au călcat legea Lui, le îmbracă cu slava nestricăciunii. Acest har, care ne-a înviat după ce am păcătuit, e mai mare decât acela prin care, când nu eram, ne-a adus la ființă. Slavă Ție, Doamne, pentru harul Tău nemăsurat! Undele harului Tău mă fac, Doamne, să tac. Căci nu mai este în mine vreun gând pe măsura mulțumirilor ce Ți se cuvin. Cu ce gând ne vom mărturisi Ție, Împărate prea bun, Cel ce iubești viața noastră? Slavă Ție pentru cele două lumi ce le-ai făcut spre creșterea și bucuria noastră, ridicându-ne prin toate cele ce le-ai făcut spre cunoștința slavei Tale, de acum și până în veci”! (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.60, în Fil.rom., vol.X, p.315, 316)

„... Dumnezeu și Domnul L-a dat pentru dragostea Sa pe Însuși Fiul Său la moarte prin cruce³⁶. *Că așa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât și pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat la moarte pentru ea* (Ioan 3, 16). Nu pentru că n-a putut să ne izbăvească pe noi în alt chip, ci a voit să ne învețe prin aceasta pe noi dragostea cea folositoare³⁷. Și ne-a apropiat pe noi de Sine în moartea Unuia-Născut Fiului Său³⁸. Și dacă ar fi avut ceva mai de preț decât pe Fiul Său, și aceasta ne-ar fi dat-o, ca să se afle în El neamul nostru. Și pentru dragostea Lui cea mare n-a voit să silească libertatea noastră, deși putea să o facă, ci să ne apropie de Sine, prin dragostea cugetului nostru”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.395, 396)

³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pe păcătoșii de pe urma păcatului strămoșesc, care vin la El, în loc să-i pedepsească, îi răsplătește cu harul Lui. (n.s.368, p.315)

³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aici iarăși un text antinestorian. Însuși Fiul lui Dumnezeu a murit prin cruce ca om și nu un om deosebit de Dumnezeu. (n.s.478, p.395)

³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci nu pentru o satisfacție juridică, în sensul apusean. (n.s.479, p.395)

³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar în moartea Fiului Său, Dumnezeu ne-a apropiat de Sine. Căci a venit în ea cu suprema Sa dragoste la El și la noi și ne-a pătruns cu ea, înviindu-L și înviindu-ne, ca și noi să-L iubim pe El, uitându-ne pe noi și ridicându-ne în El. Desăvârșirea stă în dragoste, iar dragostea e legată de jertfă. În dragostea dusă până la jertfă, sau în fiecare din ele, e o uitare de sine și unirea cu cel iubit, și, prin aceasta, umplerea de viață. În moartea Fiului Său se afla neamul nostru însuși, în starea de predare către Dumnezeu și Tatăl. O spune aceasta Sfântul Isaac în propoziția următoare. Se afirmă astfel sensul ontologic-transformator și recapitulativ al Crucii lui Hristos, adică sensul ei înnoitor și puterea ei de îmbrățișare a tuturor în vederea acestei înnoiri. (n.s.480, p.395, 396)

„Dacă ai cunoaște cum trebuie darul lui Dumnezeu chiar dacă toți perii capului tău ți-ar fi tot atâtea guri, n-ai putea să-L preamărești pe El, sau să-I mulțumești după vrednicie. Dar cred că tu îți dai seama de aceasta”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., rp.113, în Fil.rom., vol.XI, p.150)

7. Sălășluirea lui Dumnezeu în noi

„Păcatele noastre sunt acelea care nu lasă pe Dumnezeu să strălucească în noi, ci ne bagă cu demonii ce ne chinuiesc”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.150, în Fil.rom., vol.I, p.43)

„...avem trebuință de multă pază, osteneli trupești și curăție a sufletului ca să sălășluim pe Dumnezeu în inimile noastre, pentru ca de aici înainte să împlinim fără rătăcire poruncile Lui”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.167)

„*Cel ce s-a îmbogățit cu bogăție cerească, adică cu prezența și sălășluirea Celui ce a zis: Eu și Tatăl vom veni și locaș ne vom face întru el* (Ioan 14,23), știe în cunoștința sufletului de ce mare har s-a împărtășit și ce mare comoară poartă în inima lui. Căci, vorbind cu Dumnezeu ca și cu un prieten, stă cu îndrăznire în fața *Celui ce locuiește în lumina cea neapropiată* (I Timotei 6,16)³⁹”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C 225 cap., cap.9, în Fil.rom., vol.VI, p.49)

„E un lucru foarte minunat că Acela pe care-L poartă cu mândrie și uimire Serafimii și toate Puterile cerurilor, e purtat de inima credinciosului. Dar faptul de a nu-L purta numai, ci de a se și uni cu El și de a se întipări de El e mai presus de orice minune”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.68, în Fil.rom., vol.VIII, p.336)

„Cu adevărat e o minune fără măsură că sufletul este scaun și pat și căruță, prin har, al Dumnezeului nesfârșit în înțelepciune și nemărginit în putere, care are cerul ca scaun”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.69, în Fil.rom., vol.VIII, p.337)

„Cu adevărat minunat și uimitor lucru este că Dumnezeu, Cel ce nu are loc unde să se odihnească (Isaia 66,1), se odihnește în chip vrednic de Dumnezeu în inimă. Dacă un împărat, chiar pământesc și mărginit în putere, atunci când îmbrățișează pe cineva cu iubire și dă mâna unui nobil îi pricinuieste celui îmbrățișat sau cel căruia i-a dat mâna, multă slavă și cinste și adaugă, pe drept cuvânt, aceluia mare bucurie, ce se va întâmpla când de cel miluit se atinge, în chip vădit, nu un împărat pământesc, ci Dumnezeu Cel fără de început și necreat și Făcătorul și Domnul tuturor, Căruia îi stau de față cu frică zeci de mii zeci de mii de îngeri și-I slujesc mii de mii; și se atinge nu simplu, ci în lăuntrul inimii, ba, mai vârtos, și locuiește în el, nu vremelnic, ci veșnic, în așa fel că se unește cu el și-l slăvește și-l îndumnezeiește la culme și-i dăruiește, celui ce-L primește și e cu har dăruit, zeci de mii de negrăite bunătăți? Cât de mare și negrăită slavă și cinste,

³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși Dumnezeu este nevăzut, simțirea prezenței Lui este atât de puternică, încât Sfântul Simion declară că se simte ca în fața Lui. (n.s.13, p.49)

și bucurie se va întipări în el, iar aceasta pentru veșnicie? Cu adevărat minunate și mai presus de minte sunt acestea”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.70, în Fil.rom., vol.VIII, p.337,338)

„Cum, Stăpâne, văzându-te pe Tine strălucind în inima mea noaptea și ziua, nu ies pururea afară din mine (nu sunt pururea în extaz) prin harul covârșitor, ci rămân nepăsător și nesimțitor față de un astfel de dar, Preaputernice?” (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.83, în Fil.rom., vol.VIII, p.347)

II. Măinile Tatălui: Fiul și Duhul Sfânt

„Elementele de hristologie din Filocalie sunt de o bogăție spirituală pe care nici o carte de teologie n-a atins-o până acum”⁴⁰, afirma părintele Stăniloae, când s-a hotărât să scrie o dogmatică nouă pe baza teologiei Sfinților Părinți, care dau prospețime și un duh teologic autentic ortodox expunerilor dogmatice. În Filocalie ni se vorbește despre Duhul Fiului, trimiterea Duhului de către Fiul, arătându-se că „Duhul Sfânt este prin fire al lui Dumnezeu și Tatăl după ființă, la fel este și prin fire și al Fiului după ființă, ca Cel ce purcede ființial în chip negrăit, din Tatăl prin Fiul cel născut din Tatăl”⁴¹, deci numai din Tatăl își are Duhul existența. Se numește și „Duh al Fiului” pentru că Fiul are pe Duhul de la Tatăl, Duhul fiind comun amândurora în ce privește întrebuințarea. Mântuitorul trimite pe Duhul Sfânt nouă pentru a comunica cu El, pentru a fi în același Duh cu El. Sfântul Duh se revarsă în inimile credincioșilor descoperindu-le toate tainele, făcându-i să înțeleagă cu mintea și să simtă cu inima, deși bogăția de mister a Tainei Sfintei Treimi nu poate fi înțeleasă deplin și nici exprimată în mod corespunzător.

Părinții vorbesc despre prezența harică, în Duhul Sfânt, a lui Hristos în noi, harul Duhului Sfânt necreat și pururea existent din Dumnezeu, numit și energie divină și lumină necreată, operând unirea noastră cu Dumnezeu.

Prin Întrupare, Hristos a unit în Sine cele de sus și cele de jos adică pe Dumnezeu cu omul și prin aceasta, pe Dumnezeu cu întreaga creație.

Întreagă Sfânta Treime participă la Întruparea Domnului Hristos, „în întreg Fiul, care împlinea taina mântuirii noastre prin întrupare, se afla întreg Tatăl după ființă, nu întrupându-Se, ci binevoind să se întrupeze Fiul; și în întreg Fiul, se afla întreg Duhul Sfânt după ființă, nu întrupându-Se, ci conlucrând cu Fiul la întruparea cea negrăită pentru noi”⁴², Sfântul Maxim confirmând și întărind astfel cuvântul Sfântului Pavel, care spune că „Dumnezeu era în Hristos împăcând lumea cu Sine Însuși” (2 Cor. 5, 19).

Deci, Sfânta Treime e prezentă la Întrupare, de altfel și în toate activitățile lui Hristos pe pământ.

Prin Întrupare, Hristos ne dezvăluie nouă la maximum valoarea omului în fața Creatorului pe de o parte, iar pe de altă parte, cât de grav a fost păcatul de a trebuit ca Fiul lui Dumnezeu să Se întrupeze, căci putea să trimită un prooroc sau un înger, dar nu ar fi fost îndeajuns.

Omul, după cădere, despărțit de Dumnezeu, zdruncinat în ființa sa, a pus în primejdie și existența cosmosului, desfigurându-se opera lui Dumnezeu, dar întrupându-Se Hristos, va restabili ordinea cosmică și va restaura umanitatea noastră luând-o cu totul întru Sine. Apoi este interesant de remarcat că, întruparea Fiului,

⁴⁰ Lidia Ionescu Stăniloae, *Lumina faptei din lumina cuvântului*, Edit. Humanitas, București, 2000, p.159.

⁴¹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.63, în *Filocalia*, vol.III, rp.63, p.340.

⁴² *Ibidem*, rp.60, p.307.

rânduită din veșnicie, ar fi avut loc independent de căderea lui Adam. Astfel, părintele Stăniloae, pornind de la cuvintele Sfântului Maxim, afirmă că „nu abia păcatul lui Adam, ci însăși constituția lumii, așa cum a ieșit din gândul și actul creator al lui Dumnezeu o îndrumă spre Hristos”⁴³, căderea numai a imprimat Întrupării caracterul de chenoză căci, aspirația eternă a creaturii este unirea cu necreatul.

Părinții vorbesc despre acest act al Întrupării, ca cel mai minunat care s-a întâmplat și nu păcatul sau diavolul a determinat acest act, care a fost un act de restaurare, cât și unul de dragoste. Deci Hristos ne dezvăluie valoarea omului și a lumii întregi pentru Dumnezeu, arătându-ne care trebuie să fie scopul de căpătâi al omului și al lumii în fața lui Dumnezeu.

Când se referă la unirea ipostatică, Sfinții Părinți revin adeseori asupra faptului că cele două firi s-au împreunat într-un ipostas și nu într-o singură fire. Căci, așa cum arată mai ales Sfântul Maxim, dacă împreunarea firilor s-ar fi făcut ca să dea naștere unei singure firi, taina mântuirii noastre ne-ar fi rămas cu totul necunoscută, neavând de unde sau cum să putem afla coborârea lui Dumnezeu la noi. Pentru că în asemenea caz, sau s-ar fi schimbat trupul în firea dumnezeiască din pricina unirii dumnezeiești, sau s-ar fi schimbat ființa dumnezeiască în firea trupului, sau s-ar fi contopit amândouă prin cine știe ce amestec, producând vreo alta deosebită de ele, nemaipăstrând nici una din firele din care constă rațiunea ei neștirbită⁴⁴.

Părinții nu au raționalizat prea mult taina lui Hristos, dar au pătruns cu mințile lor subțiri, înduhovnicite, neîncărcate și neorbite de lutul păcatului, în taina divină. Dar atunci când au răspuns, nu au dat explicații exhaustive, nu au epuizat taina, misterul, care nu poate fi niciodată epuizat, pentru că ar ajunge la o saturare, li s-ar sătura dorința de Dumnezeu, și n-ar putea urca mai sus. Atunci Hristos nu ar fi infinit, a cărui cunoaștere nu are hotar.

Tâlcuitorul Filocaliei, Părintele Stăniloae, în notele sale explicative, și nu numai, după cum vom vedea, este profund trinitar, iar teologia sa este o teologie a persoanei, el vorbindu-ne despre Hristos ca să ne înălțăm la Hristos prin Duhul Sfânt, sau ca Hristos să devină interior nouă; să trăim în Hristos și Hristos în noi; să-L descoperim în noi pe Hristos de la botez și să-L lăsăm să ne modeleze după chipul Lui pentru ca să dobândim asemenea cu El. Hristos nu rămâne exterior nouă, ci cu energiile Sale necreate este prezent prin toate Sfintele Taine, „prin toate binecuvântările preoților, prin toate rugăciunile, în noi”⁴⁵, și noi simțim prezența Lui. El este Persoană, atentă și iubitoare față de toate persoanele. Părinții au vorbit despre taina Persoanei lui Hristos în relație cu Tatăl și cu Duhul, despre Domnul Hristos care S-a făcut asemenea nouă, ca să imprime în firea noastră puterea de a deveni asemenea Lui, pentru unirea veșnică și fericită cu El.

Pentru Părintele Stăniloae, Hristos a fost sensul existenței lui și din această cauză ne-a vorbit atâta despre Hristos pentru că a vrut să devină și sensul existenței noastre. L-a propovăduit pe Hristos nouă ca să-L cunoaștem și să putem merge în Împărăția veșnică. Pentru că știa că așa va ajunge și el acolo.

⁴³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, n.s.1, în Filocalia, vol.III, p.305.

⁴⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul, *op.cit.*, rp.62, p.324, 325.

⁴⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Sorin Dumitrescu, *7 dimineți cu părintele Stăniloae*, Edit. Anastasia, București, 1992, p.80.

1. Relația Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul

„Suindu-se apoi la cer (Hristos) și șezând de-a dreapta Tatălui, a trimis pe Duhul Sfânt ca arvună a vieții și spre luminarea și sfințirea sufletelor noastre, ca și spre ajutorul celor ce nevoiesc pentru mântuirea lor prin păzirea poruncilor Lui”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.1, în Fil.rom., vol.II, p.25)

„*Întrebare:* De ce nu se poate zice Tatăl Duhului sau Hristosul Duhului, cum se poate zice, când e vorba de Tatăl sau Fiul, Duhul lui Dumnezeu sau Duhul lui Hristos?

Răspuns: Precum mintea este cauza cuvântului, așa e și a Duhului, dar prin mijlocirea Cuvântului. Și precum nu se poate zice de cuvânt că e al vocii, așa nici de Fiul că e al Duhului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Îned.rp., rp.34, în Fil.rom., vol.II, p.221)

„Duhul Sfânt, precum este prin fire al lui Dumnezeu și Tatăl, după ființă, la fel este prin fire și al Fiului după ființă, ca cel ce purcede ființial în chip negrăit, din Tatăl prin Fiul cel născut din Tatăl...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.63, în Fil.rom., vol.III, p.340)

„... nu numai Cuvântul, ci și Duhul este de la Tatăl, nu născut, ci purces, dar fiind și al Fiului, Care-L are de la Tatăl ca Duh al Adevărului, al Înțelepciunii și al Cuvântului. Căci Adevărul și Înțelepciunea sunt cuvântul potrivit al Născătorului, Cuvânt Care se bucură împreună cu Tatăl, Cel ce se bucură de El, după însăși spusa Lui prin Solomon: *Eu am fost cel care m-am bucurat împreună cu El*. Nu m-am bucurat, zice, ci m-am împreună - bucurat. Această bucurie dinainte de veci a Tatălui și a Fiului este Duhul Sfânt, ca unul ce e comun amândurora în ce privește întrebuințarea (de aceea se trimite de amândoi la cei vrednici), dar numai al Tatălui în ce privește existența; din care pricină numai de la Tatăl purcede ca existență⁴⁶”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.36, în Fil.rom., vol.VII, p.441, 442)

⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În acest capitol se cuprinde celebra învățătură a Sfântului Grigorie Palama despre relația Duhului Sfânt cu Fiul. Ea e un pas înainte în explicarea acestei relații. Duhul Sfânt e legat de Cuvântul sau de Fiul născut din Tatăl, căci Cuvântul, în general, nu e fără iubire. Cine vorbește vorbește ca să exprime iubirea față de cel căruia îi vorbește. Iubirea înseamnă bucurie. Tatăl își exprimă bucuria față de Fiul, purcezând spre El pe Duhul. Tatăl Se bucură de Fiul împreună cu Duhul, căci o bucurie de cineva e deplină când e împărtășită și altuia sau e împărtășită și de altul. Dar și Fiul se bucură de Tatăl, și bucuria Lui nu-i o bucurie străină de a Tatălui. De aceea nici Persoana prin care și cu care se bucură de Tatăl nu e deosebită de Persoana prin care și cu care se bucură Tatăl de El. Totuși în bucuria aceasta a unuia de celălalt inițiativa o are Tatăl. Apoi ea nu poate proveni ca Persoană din amândoi, căci în acest caz n-ar mai fi o bucurie distinctă a Tatălui de a Fiului și a Fiului de a Tatălui. Tatăl se bucură de Fiul ca Tată și Fiul, ca Fiu. În Duhul Sfânt ca bucurie Fiul nu se manifestă ca Tată, ci ca Fiu. Duhul nu-și are deci proveniența de la Fiul. Sfântul Grigorie Palama rămâne la concepția strict personalistă despre Dumnezeu și în această învățătură despre locul Sfântului Duh între Tatăl și Fiul, despre relația specială pe care El o are cu fiecare din Ei. (n.s.27, p.442)

2. Întruparea Mântuitorului Hristos

„...nu s-a rușinat de noi Stăpânul întregii firi văzute și nevăzute, ci umilindu-Se pe Sine și luând asupra Sa pe omul căzut sub patimile de ocară și sub osânda dumnezeiască, *s-a făcut întru toate asemenea nouă, afară de păcat* (Evrei 4,15), adică afară de patimile de ocară. El a luat toate pedepsele trimise asupra omului pentru păcatul neascultării de către hotărârea dumnezeiască: moartea, osteneala, foamea, setea și cele asemenea acestora, făcându-se ceea ce suntem noi, ca noi să ne facem ceea ce este El: *Cuvântul trup s-a făcut* (1Ioan1,14), ca trupul să se facă Cuvânt; *fiind bogat, s-a făcut sărac pentru noi, ca noi să ne îmbogățim cu sărăcia Lui* (2 Corinteni 8,9); s-a făcut asemenea nouă din multa iubire de oameni, ca noi să ne facem asemenea Lui prin toată virtutea”. (Marcu Ascetul Ep.c.N., cap.9, în Fil.rom., vol.I, p.323)

„Drept aceea să ne dăm pe noi înșine Domnului în întregime ca să-L primim pe El întreg. Să ne facem dumnezei pentru El. Căci pentru aceasta s-a făcut om, fiind Dumnezeu și stăpân prin fire”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.43, în Fil.rom., vol.II, p.50)

„Taina întrupării Cuvântului cuprinde în sine înțelesul tuturor ghiciturilor și tipurilor din Scriptură, și știința tuturor fapturilor văzute și cugetate. Căci cel ce a cunoscut taina Crucii și a mormântului a înțeles rațiunile celor mai-nainte spuse; iar cel ce a cunoscut înțelesul tainic al Învierii a cunoscut scopul spre care Dumnezeu a întemeiat toate de mai-nainte”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.66, în Fil.rom., vol.II, p.150)

„Întrebare:

Cum trebuie înțeles cuvântul din Simbol? *S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioară?*

Răspuns:

Zic unii dintre sfinți că din Duhul Sfânt și-a luat sufletul ca din sămânță bărbătească, iar trupul și l-a format din sângele feciorelnic.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., î.15, în Fil.rom., vol.II, p.212)

„Întrebare:

Unii întreabă în ce înțeles se spune că Puterilor cerești le-a fost ascunsă taina întrupării Domnului (Efeseni 3,10), după ce aflăm că proorociile despre Domnul s-au făcut prin îngeri, că zămislirea Lui e binevestită Fecioarei de Gavriil, și păstorii sunt învățați prin îngeri?

Răspuns:

Nu încape îndoială că îngerii au știut despre întruparea viitoare a Domnului pentru mântuirea oamenilor. Ceea ce le-a rămas lor ascuns a fost modul necuprins al zămislirii Domnului, cum, fiind întreg în Tatăl și întreg în toate, și toate umplându-le, era întreg în pântecele Fecioarei”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., î.42, în Fil.rom., vol.II, p.225)

„...Domnul, născându-Se după trup din firea noastră cea desfrânată în chip nepăcătoș, prin aceea că s-a făcut semănătorul propriului Său trup, alungat fiind de cei ce se socoteau a fi iudei și biruind în războiul cel pentru noi, a adus trupul Său propriu lui Dumnezeu și Tatăl”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., rp.46, în Fil.rom., vol.II, p.226, 227)

„Domnul, întrupându-Se ca om, a fost stricăcios după fire. În acest sens se spune că a devenit păcat”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Sc., sc.3, în Fil.rom., vol.III, p.153)

„... încă dinainte de veacuri a fost cugetată și rânduită unirea hotarului (definitului) și a nehotărniciei (indefinitului), a măsurii și a lipsei de măsură, a marginii și a nemărginirii, a Creatorului și a creaturii, a stabilității și a mișcării⁴⁷. Iar această taină s-a împlinit în Hristos, care s-a arătat în cele din urmă dintre timpuri, aducând prin ea împlinirea hotărârii de mai înainte a lui Dumnezeu. Aceasta, pentru ca cele ce se mișcă după fire să găsească odihna în jurul Aceluia care este după ființă cu totul nemișcat, din mișcarea lor față de ele însele și una față de alta; de asemenea, ca să primească prin experiență cunoștința trăită a Aceluia în care s-a învrednicit să se odihnească, cunoștința care le oferă posesiunea fericită, neschimbată și constantă a Celui cunoscut de ele”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.60, în Fil.rom., vol.III, p.304, 305, 306).

„... în întreg Fiul, care împlinea taina mântuirii noastre prin întrupare, se afla întreg Tatăl după ființă, nu întrupându-Se, ci binevoind să se întrupeze Fiul; și în întreg Fiul se

⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ideea aceasta o exprimă Sfântul Maxim și în *Capete gnostice* I, 66-67. Comentând aceste capete, Hans Urs von Balthazar spune:... *Desigur, Maxim nu exclude păcatul – deci nu e martor direct pentru teoria scotistă a întrupării –, dar modelează legea întrupării după legea firii, ba aceasta e întocmită în sfatul dumnezeiesc în vederea aceleia. În acest loc, Sfântul Maxim spune că nu abia păcatul lui Adam, ci însăși constituția lumii, așa cum a ieșit din gândul și din actul creator a lui Dumnezeu, o îndrumă spre Hristos. În cap.66 - 67 se spusese că toate cele create au fost întemeiate spre Hristos, întrucât toate se cer după cruce, mormânt și înviere. Acum spune că această întemeiere spre Hristos stă în aceea că toate cele create se cer după unirea cu necreatul, fapt inițiat prin întruparea Cuvântului lui Dumnezeu. În legătură cu această concepție amintim că Sergie, fostul patriarh al Moscovei într-o epistolă în care lua atitudine față de învățăturile lui Sergie Bulgakov, declara drept greșală afirmația acestuia că *Dumnezeu a creat lumea în vederea întrupării Fiului lui Dumnezeu*. El zice textual : *După concepția lui Bulgakov, dimpotrivă, întruparea Fiului lui Dumnezeu nu e un simplu accident în planul lumii, ci „Dumnezeu a creat lumea tocmai în vederea întrupării”*... Fără să apărăm concepția lui Bulgakov în ansamblul ei, e vădit că fraza lui de mai sus e mai în acord cu Sfântul Maxim decât părerea lui Sergie. Aceasta cu atât mai mult, cu cât Bulgakov nu exclude cauzalitatea păcatului din întruparea Fiului lui Dumnezeu...*

S-ar părea că după Sfântul Maxim problema trebuie rezolvată în sensul că chiar, fără de păcat lumea, era destinată unei întrupări a Logosului în ea, a unei morți și învieri a omenității Logosului și a lumii în El. Dar păcatul a dat acestei întrupări caracterul de extremă cheneză, crucii caracterul sângeros și ispășitor, iar învierii caracterul de biruință asupra morții. Fără păcat ar fi fost o întrupare, o cruce și o înviere mistică, în sensul că creatul chiar ca atare (chiar ajuns la nepătimire), trebuie să primească în El pe Dumnezeu într-un mod mai deplin (întrupare), să se odihnească de activitățile și însușirile sale (moartea) și să învie la o activitate exclusiv dumnezeiască (îndumnezeirea). Logosul, cu omenitatea Sa, ne-ar fi fost înaintemergătorul pe acest drum. Așadar, taina lui Hristos a fost rânduită din veac și lumea a fost creată cu o constituție corespunzătoare cu ea, dar păcatul a modelat într-un fel nou executarea ei. Dar dincolo de sensul răscumpărător impus de păcat, întruparea, moartea și învierea Lui au și sensul mistic, și în acest sens ele trebuie repetate de fiecare făptură. (n.s.I, p.305, 306)

afla întreg Duhul Sfânt după ființă, nu întrupându-Se, ci conlucrând cu Fiul la întruparea cea negrăită pentru noi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.60, în Fil.rom., vol.III, p.307)

„Întruparea s-a făcut spre mântuirea firii create, iar patimile spre răscumpărarea celor ținuți de moarte, din pricina păcatului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.36, în Fil.rom., vol.III, p.354)

„Taina întrupării, zice, depărtează însușirile potrivnice firii de la firea omenească, iar pe cele conforme firii le restaurează”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.37, în Fil.rom., vol.III, p.354)

„Minune străină se întâmplă în cer și pe pământ, că Dumnezeu este pe pământ, și omul în ceruri”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.98, în Fil.rom., vol.IV, p.19)

„Căci Dumnezeu și Cuvântul întrupându-Se neschimbat s-a unit cu toată zidirea prin trup”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.97, în Fil.rom., vol.IV, p.19)

„Cuvântul făcându-se trup din iubirea de oameni, nici ceea ce era n-a prefăcut, nici ceea ce a devenit n-a preschimbat”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.94, în Fil.rom., vol.IV, p.26)

„Ni s-a arătat prin suflet, trup și dumnezeire, ca să izbăvească din moarte și sufletul și trupul ca un Dumnezeu”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.59, în Fil.rom., vol.IV, p.37)

„Dacă Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu s-a coborât pe pământ ca să ne împace prin Sine pe noi cei ce eram dușmani ai Părintelui Său (Romani 5,110) și să ne unească în chip conștient cu Sine prin Duhul Său cel Sfânt și de o ființă, cel ce cade din acest har, de care altul va avea parte?” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.58, în Fil.rom., vol.VI, p.74)

„Care e scopul economiei întrupării lui Dumnezeu-Cuvântul, vestit în toată dumnezeiasca Scriptură și citit de noi, dar nepătruns? Nu e decât acela ca, împărtășindu-se de ale noastre, să ne facă pe noi părtași de ale Sale. Căci Fiul lui Dumnezeu de aceea s-a făcut Fiu al omului, ca să ne facă pe noi, oamenii, fii ai lui Dumnezeu, ridicând după har neamul nostru la ceea ce este El după fire, născându-se de sus în Duhul Sfânt și introducându-ne îndată în Împărăția cerurilor; mai bine zis, dăruindu-se, să o avem pe aceasta înlăuntrul nostru (Luca 17,21)⁴⁸, ca să nu avem numai nădejdea de a intra în ea,

⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu, fiind în același timp Fiul Omului, unindu-se cu noi ne face și pe noi fii ai lui Dumnezeu după har. Sălășluindu-se prin aceasta înlăuntrul nostru cu Duhul Său Preasfânt, pe Care L-a primit și ca om, aduce în noi Împărăția cerurilor, care e acolo unde e Duhul Sfânt. (n.s.92, p.84)

ci având-o încă de acum, să strigăm: *Viața noastră e ascunsă cu Hristos în Dumnezeu* (Coloseni 3,3)⁴⁹. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.88, în Fil.rom., vol.VI, p.84)

„... precum din coasta aceuia (a lui Adam) a făcut... femeia, așa din fiica Lui, din pururea Fecioară și Născătoarea de Dumnezeu Maria, luând trup fără de sămânță, s-a născut în chip asemănător primului om creat, ca precum acela prin neascultare s-a făcut începutul nașterii întru stricăciune și spre moarte, așa Hristos și Dumnezeu, prin împlinirea a toată dreptatea (Matei 3,15), să se facă pârga rezidirii și nemuririi noastre întru nestricăciune”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.3, în Fil.rom., vol.VI, p.119)

„Ce minune, fraților, ce coborâre de negrăit a iubirii față de noi, a Iubitorului de oameni Dumnezeu! Unirea pe care o are prin fire cu Tatăl Său făgăduiește să o aibă prin har și cu noi, dacă vrem; și noi o vom avea cu El la fel, dacă vom lucra poruncile Lui. Căci ceea ce are El prin fire cu Tatăl, aceea ne dă și nouă să avem cu El prin voință și prin har. Ce minune înfricoșătoare! Slava pe care a dat-o Tatăl Fiului ne-o dă și nouă Fiul prin harul dumnezeiesc. Și lucrul și mai mare e că, precum El este întru Tatăl și Tatăl este întru El, așa Fiul lui Dumnezeu este întru noi și noi, dacă voim, vom fi întru Fiul, prin har. Ce har nepătruns! Iubirea cu care Dumnezeu și Tatăl a iubit pe Unul - Născut Fiul Lui, aceeași, spune, va fi întru noi și Însuși Fiul lui Dumnezeu va fi întru noi. Și pe drept cuvânt! Căci o dată ce s-a făcut rudenie cu noi prin trup și ne-a făcut pe noi împreună - părtași ai dumnezeirii Sale, ne-a făcut pe toți rudenii ale Lui”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.6, în Fil.rom., vol.VI, p.139)

„... nu i-au spus om îndumnezeit, ci Dumnezeu înomenit; căci fiind prin fire Dumnezeu desăvârșit, s-a făcut Același om desăvârșit, nu schimbându-se după fire, nici înfățișând o iconomie închipuită, ci unindu-se după ipostas cu trupul însufletit, rațional și înțelegător pe care l-a luat din Sfânta Fecioară, și care și-a primit existența în El, în chip neamestecat și neschimbat, și neîmpărțit, neschimbând firea dumnezeirii Lui în ființa trupului, nici ființa trupului Său în firea dumnezeirii, nici făcând din firea Sa dumnezeiască și din firea omenească pe care a luat-o o unică fire compusă”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.43, în Fil.rom., vol.VI, p.335)

„...cele ce țin de întruparea Ta covârșesc cu prisosință și mintea, și cuvântul, și tot auzul, și înțelegerea, Dumnezeule prea bune”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.71, în Fil.rom., vol.VIII, p.450)

„Mai întâi firea noastră a primit înnoirea în întruparea lui Hristos, apoi s-a împărțășit de patima Lui și de moartea Lui și după înnoirea prin vărsarea sângelui s-a înnoit și s-a sfințit firea noastră și s-a făcut în stare să primească poruncile noi și desăvârșite. Căci de s-ar fi dat înainte de vărsarea sângelui, înainte de a se înnoi și sfinți firea noastră, poate că și aceste porunci noi, ca și cele vechi, ar fi tăiat din suflet răutatea, dar n-ar fi

⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mântuirea constă în unirea cu Dumnezeu în Hristos, nu în vreo justificare juridică. (n.s.93, p.84)

putut să smulgă însăși rădăcina răutății din suflet”. (Sf. Isaac Sirul, Ep., ep.4, în Fil.rom., vol.X, p.493)

„S-a făcut Fiul lui Dumnezeu om pentru tine, fă-te și tu dumnezeu pentru El⁵⁰”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.199, în Fil.rom., vol.XI, p.231, 232)

„Și Cel ce a unit cele pământești cu cele cerești pe toate le-a sfințit cu prezența Lui⁵¹”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.575, în Fil.rom., vol.XI, p.538)

3. Unirea celor două firi în Hristos

„Căci cele două firi s-au împreunat într-un ipostas, dar nu într-o singură fire. Iar aceasta ca să se arate prin unire atât unitatea ipostasului rezultată din adunarea laolaltă a firilor, cât și deosebirea firilor ce s-au întâlnit într-o unitate nedespărțită, fiecare din ele rămânând, în ce privește însușirea naturală, în afară de orice schimbare și contopire.

Căci dacă împreunarea firilor s-ar fi făcut ca să dea naștere unei singure firi, taina mântuirii noastre ne-ar fi rămas cu totul necunoscută, neavând de unde sau cum să putem afla coborârea lui Dumnezeu la noi. Pentru că în asemenea caz sau că s-ar fi schimbat trupul în firea dumnezeiască din pricina unirii dumnezeiești, sau s-ar fi schimbat ființa dumnezeiască în firea trupului, sau s-ar fi contopit amândouă prin cine știe ce amestec, producând vreo alta deosebită de ele, nemaipăstrând nici una din firile din care constă rațiunea ei neștirbită”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.62, în Fil.rom., vol.III, p.324, 325)

„Precum zicem că Hristos cel unul este din dumnezeire și omenitate, și în dumnezeire și omenitate, așa zicem că este din două firi și în două firi”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.95, în Fil.rom., vol.IV, p.26)

⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-a coborât la ceea ce ești tu nu ca să te lase unde ești, ci ca să te urce pentru veci unde este El. Dar aceasta nu o face fără voia ta. Fă și tu ceva ca să te poată urca la starea Lui, căci ți-a dat putere să faci și tu ceva în scopul acesta. A venit Fiul Împăratului ceresc la tine să te ridice la demnitatea de fiu al Împăratului egal cu Sine. Primește ceea ce ți se dă ție. Primește puterea de la El și folosește-o ca să devii și tu puternic. Îți oferă mare cinste, nu o refuza. Aceasta ca să nu-I faci coborârea, osteneala, jertfa zadarnice, râzând de ele. Câtă delicatete ni se arată în acest raport de dragoste pe care l-a întemeiat Fiul lui Dumnezeu cu noi făcându-se om! Ne dăruiește fericirea pentru a ne bucura de ea. Dar ne arată că prin aceasta îi facem bucurie și Lui, că ne face fericiți nu numai de dragul nostru, ci și pentru bucuria Lui. Din El curge fericirea, nu din noi. Aceasta înseamnă că firea Lui omenească e purtată de un ipostas dumnezeiesc. Dar își leagă bucuria Lui ca om de primirea fericirii ce ne-o aduce. În general, fericirea noastră n-ar fi completă, dacă nu s-ar bucura și altul pentru ea și dacă n-am căuta să producem bucurie prin ea și altora. Hristos se bucură de fericirea noastră ca să sporească fericirea. O gustare a fericirii în mod egoist nu e fericire. Fericitul invidiat de alții, și fericitul ce nu-și comunică fericirea și altora nu e deplin fericit. Hristos apare ca să desăvârșească modul fericirii noastre după modelul fericirii Sfintei Treimi. (n.s.292, p.232)

⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tatăl le dă ființă tuturor, Fiul le dă sensurile, Duhul Sfânt le sfințește, le dă pornirea spre sfințire. Dar unde e Fiul e și Tatăl și unde e Duhul e și Tatăl și Fiul. Numai de la Dumnezeu le vine existența, sensul și mișcarea spre desăvârșire tuturor, mișcarea spre o armonie unitară și sfințenia iubirii și dăruirii reciproce. Această mișcare spre sfințenie e semnul prezenței active a lui Dumnezeu în continuare în cele create, semnul nedespărțirii Lui de ele. (n.s.781, p.538)

„Mărturisim un singur ipostas al lui Hristos în două firi, unite neîmpărțit”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.96, în Fil.rom., vol.IV, p.26)

„Slăvim neîmpărțit ipostasul cel unul al lui Hristos și mărturisim neamestecată unirea firilor”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.97, în Fil.rom., vol.IV, p.26)

„Dacă deci prin dumnezeirea Sa a îndumnezeit întâi trupul pe care l-a luat, atunci și pe noi toți ne face vii nu prin trupul stricăcios, ci prin cel îndumnezeit, ca să nu-L mai cunoaștem pe El nicidecum ca om, ci ca pe Dumnezeu, Cel Unul, desăvârșit în două firi – căci Unul e Dumnezeu. Căci stricăciosul a fost covârșit de nestricăciune (1 Corinteni 15,54) și trupul, fără să fie nimicit de ceea ce e netrupesc, a fost întreg preschimbat de acesta și a rămas neconfundat, amestecat în chip de negrăit și unit într-o unire neamestecată cu dumnezeirea întreită. Astfel ne închinăm unui singur Dumnezeu în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt ca să nu primească Treimea vreun adaos la număr prin întrupare, nici să sufere pătimire la trup”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.164)

„Căci s-au unit firile între ele fără să se schimbe și să devină altele; nici firea dumnezeiască n-a ieșit din simplitatea proprie, nici cea omenească nu s-a schimbat în firea dumnezeirii sau n-a ajuns la neexistență, nici în cele două nu s-a înfăptuit o unică fire compusă. Nici nu s-a produs din cele deosebite o alta, ca omul din suflet și trup sau ca trupul din patru elemente, ci din cele deosebite Același. Căci din dumnezeire și umanitate este și se zice Același Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit. Căci *L-au mărturisit și-L mărturisim din două și în două firi*⁵²”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.44, în Fil.rom., vol.VI, p.335, 336)

„Dar mărturisindu-L pe Același Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit au spus și spunem că Același le are toate câte le are Tatăl, afară de nenaștere, și le are toate câte le are Adam cel dintâi, afară numai de păcat; iar acestea sunt trupul și sufletul rațional și înțelegător. De asemenea, că Același are, corespunzător cu cele două firi, însușirile naturale îndoite ale celor două firi, două voințe naturale, pe cea dumnezeiască și pe cea omenească, și două lucrări naturale, pe cea dumnezeiască și pe cea omenească, și două libertăți naturale, pe cea dumnezeiască și pe cea omenească; și înțelepciune, și cunoștința dumnezeiască și omenească. Căci fiind de-o ființă cu Dumnezeu și Tatăl, voiește și lucrează în chip liber ca Dumnezeu, dar de-o ființă și cu noi, voiește și lucrează în chip liber. Același ca om. Căci ale Lui sunt minunile și ale Lui pătimirile”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.45, în Fil.rom., vol.VI, p.336)

4. Hristos, Răscumpărătorul nostru

„Acesta a fost..., scopul Domnului, ca, pe de o parte, să asculte de Tatăl până la moarte, ca un om, pentru noi, păzind porunca iubirii, iar pe de alta, să biruiască pe diavol, pătimind de la el, prin cărturarii și fariseii puși la lucru de el. Astfel, prin faptul

⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...De observat că expresia necalcedonienilor *din două firi* nu e evitată, dar e îmbinată cu expresia de la Calcedon *în două firi*. (n.s.33, p.336)

că s-a lăsat de bunăvoie învins, a învins pe cel ce nădăjduia să-L învingă și a scăpat lumea de stăpânirea lui. În felul acesta *Hristos a fost răstignit din neputință* (2 Corinteni 18,4), neputință prin care a omorât moartea și *a suportat pe cel ce avea stăpânirea morții* (Evrei 2,14)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.13, în Fil.rom., vol.II, p.30, 31)

„Toate cele de care s-a lipsit Domnul ni s-au făcut nouă pricină de bunuri pozitive: astfel, moartea Lui ni s-a făcut nouă viață; ocara Lui ni s-a făcut nouă slavă”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Îned.rp., rp.12, în Fil.rom., vol.II, p.210)

„...surparea tiraniei celui rău, care ne stăpânea prin înșelăciune, o face întinzând trupul biruit în Adam ca armă împotriva lui și biruindu-l. Prin aceasta a arătat trupul, înghițit mai înainte de moarte, înghițind pe înghițitoarea moarte și stricând viața aceleia (a morții) prin moarte firească. Trupul Lui s-a făcut Vicleanului otravă, ca pe toți câți izbutise să-i înghită câtă vreme i-a stăpânit prin moarte, să-i verse afară. Iar neamului omenesc același trup îi dăruiește viață, împingând ca pe o frământătură toată firea spre învierea vieții. Căci mai ales pentru aceasta Cuvântul, fiind Dumnezeu, se face om (cu adevărat străin lucru la auzire!) și primește de bunăvoie moartea trupului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, I.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.253)

„... nu era om simplu, ci și Dumnezeu, care s-a întrupat, ca să înnoiască prin El și întru El firea învechită a oamenilor și să o facă părtaşă de firea dumnezeiască, adică să o facă să lepede toată stricăciunea, nestatornicia și alterarea. Căci prin acestea firea noastră se făcuse asemenea dobitoacelor, încât rațiunea era covârșită de lucrarea simțurilor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Rp.c.Tl., rp.53, în Fil.rom., vol.III, p.222)

„Iar pentru îndreptarea firii ce pătimea, trebuia să se iscodească o durere și o moarte în același timp și necuvenită și necauzată; necauzată (nevinovată) prin faptul de a nu avea plăcerea ca anticiparea nașterii, și necuvenită prin faptul de a nu fi urmarea unei vieți pătimase. Aceasta pentru că durerea și moartea atotnecuverită, așezându-se la mijloc între plăcere necuvenită și moartea atotnecuverită, să desființeze total originea atotnecuverită a firii din plăcere și sfârșitul ei atotnecuverit prin moarte, cauzat de acea origine. Și așa să se facă neamul omenesc iarăși liber de plăcere și de durere, recăpătându-și firea limpezimea de la început, nemaifiind întinată de trăsăturile care au pătruns în firea celor supuși fericirii și stricăciunii”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.311)

„Căci Domnul fiind înțelept, drept și puternic după fire, se cădea ca înțelept să nu ignore modul tămăduirii, ca drept să nu înfăptuiască în chip silnic mântuirea omului stăpânit de păcat cu voia lui, iar ca atotputernic să nu se arate slab în aducerea la îndeplinire a vindecării”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.312)

„...precum viermele nu are împreunare și amestecare ca pricină premergătoare a nașterii lui, tot așa nici nașterii după trup a Domnului nu i-a premers vreo amestecare.

Dar mai e vierme (Domnul) și pentru faptul că a îmbrăcat trupul ca pe o momeală pusă în undița dumnezeirii spre amăgirea diavolului, pentru ca dracul spiritual cel nesăturat, înghițind trupul pentru firea lui ușor de apucat, să fie sfâșiat de undița dumnezeirii și, deodată cu trupul sfânt al Cuvântului, luat din noi, să dea afară toată firea omenească, pe care o înghițise mai înainte; cu alte cuvinte pentru ca, așa cum înghițise acela mai înainte pe om momindu-l cu nădejdea dumnezeirii, tot așa, momit fiind mai pe urmă cu firea omenească, să dea afară pe cel amăgit cu nădejdea dumnezeirii, amăgit fiind el însuși cu nădejdea că va pune mâna pe omenire; apoi ca să se arate bogăția covârșitoare a puterii dumnezeiești, care biruie prin slăbiciunea firii biruite, tăria celui ce a biruit-o mai înainte; și ca să se arate că mai degrabă biruie Dumnezeu pe diavol folosindu-se de momeala trupului, decât diavolul pe om cu făgăduința firii dumnezeiești”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.64, în Fil.rom., vol.III, p.368)

„...trebuie să ne minunăm, cum prin semnul cinstitei și de viață făcătoarei Cruci, se izgonesc dracii și felurite boli, lucru cu neputință tuturor. Și cine poate număra laudele Crucii? Iar simboalele acestui sfânt semn ni le-au predat Sfinții Părinți, ca să stăm împotriva necredincioșilor și ereticilor. Căci cele două degete și o singură mână arată pe Domnul nostru Iisus Hristos cel răstignit, cunoscut în două firi și într-un singur ipostas. Iar dreapta amintește de puterea Lui nemărginită și de șederea de-a dreapta Tatălui. Coborând ea de sus, ne arată pogorârea Lui din ceruri până la noi. Iar trecând de la dreapta la stânga izgonește pe vrăjmași și arată că prin puterea Sa nebiruită a biruit Domnul pe diavol, care stă la stânga, lipsit de tărie și întunecat”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.178)

„Însuși Cel ce a adus atunci osânda asupra noastră, mai bine zis a îngăduit-o cu dreptate să vie asupra noastră, S-a coborât acum până la noi, pentru noi, din prisosința covârșitoare a iubirii de oameni și a bunătății Sale, din îndurarea milei Sale; și binevoind să se facă om ca noi, în chip nepăcătos, ca să învețe și să mântuiască pe același prin același⁵³, ne-a adus nouă sfatul și porunca mântuitoare a pocăinței, zicând: *Pocățiți-vă că s-a apropiat Împărăția cerurilor* (Marcu 1,15). Căci înainte de întruparea Cuvântului lui Dumnezeu, Împărăția cerurilor era atât de departe de noi, cât e departe cerul de pământ. Dar venind la noi Împăratul cerurilor și binevoind să primească unirea

⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu ne comunică puterea Sa mântuitoare prin firea noastră omenească asumată de El. Întâi Și-a însușit puterea Lui dumnezeiască și apoi a transmis-o fraților Săi întru umanitate, intrând în comuniune cu noi ca om, dar aducând în această comuniune toată plenitudinea dumnezeiască. Nu se poate vindeca un om de boală printr-un medicament care nu e făcut suportabil de el, pe care să nu-l poată asimila organismul lui. În Hristos umanitatea suportă puterea dumnezeiască mântuitoare (dar și crucea), pentru că Fiul lui Dumnezeu se adecvează aici El însuși acestei firi omenesti, devenind subiectul ei. Și astfel o mântuiește nu cu sila, ci, întrucât ea însăși participă la calitatea de subiect al Lui, subiect lucrător asupra ei cu puterea dumnezeiască făcută suportabilă omului prin forma omenească în care i se oferă. Iar prin Fiul lui Dumnezeu devenit om, noi nu suntem supuși cu sila unui obiect superior, mai bine zis suprem, ci subiectul dumnezeiesc ni se face partener pe măsura noastră, într-o relație liberă de maximă comunicare. (n.s.51, p.458)

cu noi, s-a apropiat de noi toți Împărăția cerurilor⁵⁴”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.56, în Fil.rom., vol.VII, p.458)

„...însemnându-te cu semnul cinstitei și de viață făcătoarei Cruci și însemnând de asemenea și patul...” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.25, în Fil.rom., vol.VIII, p.65, 66)

„...crucea, unealta răutății, folosită de o atât de mare bunătate, se arată, printr-o prefacere oarecare, pierzătoare demonilor”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.63, în Fil.rom., vol.VIII, p.330)

„Atunci Bunul și Iubitorul de oameni Dumnezeu trimite pe Unul-Născut Fiul Său. Căci numai Dumnezeu putea tămădui și birui o astfel de patimă. Și proorocii au cunoscut aceasta. De aceea spune și David în chip lămurit: *Cel ce șezi pe Heruvimi, arată-Te, înalță stăpânirea Ta și vino să ne mântuiești pe noi* (Psalmul 39,2-3). Și *Doamne, apleacă cerurile și Te pogoară* (Psalmul 118,5). Și altele ca acestea. Dar și ceilalți prooroci, fiecare dintre ei a strigat multe de acestea în chip felurit, prin unele chemându-L să pogoare, prin altele asigurând că se va pogori negreșit.

Deci a venit Domnul nostru, făcându-Se om pentru noi, ca, ...să vindece pe asemenea cu asemenea, sufletul cu suflet, trupul cu trup. Căci se face în toate om afară de păcat. A luat însăși ființa noastră, însăși pârga frământăturii noastre și se face un nou Adam, după chipul Celui ce l-a făcut pe el. Înnoiește ceea ce este după fire, și face iarăși întregi și nevătămate simțurile noastre, cum au fost făcute la început. A înnoit pe omul căzut, făcându-Se om, a eliberat pe cel robit păcatului pe cel purtat de el cu sila. Căci omul era târât prin silă și tiranie de vrăjmașul său și aproape și cei ce nu voiau să păcătuiască, păcătuiau de silă, cum zice Apostolul în numele nostru: *Că nu fac binele pe care-l voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl fac* (Romani 7, 19)”. (Avva Dorotei, Dif.Înv., cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.480, 481)

„Pune-ți deci inima în siguranță pecetluind-o într-un netulburare în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh⁵⁵. Și cred că ne va ajuta să călcăm în picioare capul vrăjmașului. (Facerea 3, 15)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.46, în Fil.rom., vol.XI, p.67)

⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aici un sens al demnității împărătești a lui Hristos, nedevelopat în dogmatici. Hristos devine și ca om Împăratul cerurilor, făcându-ne și pe noi împărați. Împărăția cerurilor este în Hristos însuși. Căci toate bunurile ce le vom avea noi în chip desfășurat se află în El în chip înfășurat. Fericirea Împărăției cerurilor nu poate să-și aibă izvorul decât în Dumnezeu ca Persoană, venit în comuniune cu noi ca om. În relația iubitoare cu El ca Persoană plină de iubire nesfârșită e toată fericirea noastră și toată puterea relației noastre iubitoare cu ceilalți. Făcându-Se om ni s-a făcut accesibil cu iubirea Lui nesfârșită, într-o relație nemijlocită. (n.s.52, p.458, 459)

⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pecetea aceasta este, fără îndoială, semnul crucii. Căci acest semn îl întipărim noi în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Noi arătăm astfel ai cui suntem prin pecetea ce o purtăm întipărită în noi. Și vrăjmașul nu mai are curaj să se apropie de noi și să încerce să ne fure Stăpânului nostru, Atotputernicului Dumnezeu. În cruce ca pecete sunt imprimate numele Persoanelor Sfinte Treimi. Aceasta trebuie să o facem de câte ori simțim pe ispășitorul dându-ne târcoale. Suntem ai lui Dumnezeu cel în Treime, care a primit ca Unul din Ea să sufere cu răbdare biruitoare crucea pentru noi, întipărint umanitatea asumată în libertatea desăvârșită față de toate durerile și plăcerile, de toate neputințele intrate în firea noastră prin păcat. (n.s.67, p.67)

„...culcându-se cu pace și după multe rugăciuni și pecetluindu-se cu numele Sfintei și Celei de o ființă Treimi⁵⁶...” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.169, în Fil.rom., vol.XI, p.205)

„...să luăm toiagul crucii, în care se sprijinesc cei ce șchiopătează, prin care se scoală morții, întru care se laudă Apostolul (Galateni 7,19), întru care am fost izbăviți de predare de noi înșine, așezându-ne lângă Cel ce s-a răstignit pentru noi. Căci prin el ne păstorește pe noi, oile Sale, și prin el alungă de la noi lupii poftitori de sânge⁵⁷”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.182, în Fil.rom., vol.XI, p.211)

„...în ea (în sfânta Cruce) s-a desființat toată puterea lui (diavolului) și prin ea a primit lovitura de moarte⁵⁸”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.416, în Fil.rom., vol.XI, p.417)

„...unde e dragostea de Dumnezeu, acolo e și suirea cu El pe cruce; pătimirea împreună cu El și slăvirea împreună cu El; moartea împreună cu El și viața împreună cu El. Deci cel ce s-a suit pe cruce, s-a ușurat de ale pământului, a murit lumii. Trebuie să cugete de acum la cele de sus, unde se află Hristos de-a dreapta Tatălui”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.567, în Fil.rom., vol.XI, p.523, 524)

⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ne pecetluim făcând semnul crucii și pomenind numele Sfintei Treimi. Prin aceasta întipărim și în trup și în suflet gândul la Crucea lui Hristos, care a primit acum iubirea pentru toți, răstignirea, respingând ispita de a-și cruța trupul în mod egoist și dându-ne și nouă această putere generoasă, și gândul la Sfânta Treime, de la care ne vine iubirea atotcuprinzătoare aflătoare în Ea și ajutorul de-a birui ispitele și de-a răbda greutățile care ne îndeamnă la scăparea egoistă de ele. (n.s.257, p.205)

⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Crucea e puterea noastră de a ne depăși, ea e puterea pregătită pe seama noastră de Hristos. El a răbdat-o ca om, pentru a întări firea omenească din El împotriva cruțării egoiste și pentru a ne comunica această putere și nouă. Pomenirea ei, legată de semnul ei, îl aduce pe Hristos însuși în noi, pe Hristos care a întărit firea Sa omenească răbdând crucea și care în urma acestei întăriri a biruit moartea. Nu putea învia Dumnezeu o fire omenească moleșită îmbrăcând-o în viața largă netrecătoare, care reprezintă o supremă tărie, ca pe un obiect. Ea însăși trebuia să vină în întâmpinarea învierii sale, ca act al acestei țării spirituale, prin răbdarea durerilor opuse egoismului. Crucea e și dovada milei lui Hristos pentru noi, dar și mijlocul pe care ni l-a dăruit pentru a ne întări și a crește spre tăria vieții generoase nesupusă morții îngustării egoiste. În Cruce Îl avem pe Hristos cu puterea Lui atotiubitoare, dar ca să ne însușim și noi această putere. De aceea Crucea e toiagul nostru cel tare, e lauda noastră, e nădejdea noastră. Prin ea alungăm pe diavolii care ne supun când suntem fricoși din egoism, prin ea suntem păziți în pășunea întinsă a hranei nemuritoare adusă nouă de Hristos. Diavolul vrea să ne facă fricoși, ca să ne predăm și să devenim robii lui; Hristos vrea să devenim puternici, liberi, frați ai Lui și ai tuturor, părtași la puterea generozității și la slava Lui. Dracii ne robesc pentru că nici ei înșiși nu sunt liberi, fiind robii slabi ai patimilor mândriei lor și lucrând sub stăpânirea ei. În sensul acesta de absolut liber de orice patimă și lege mai presus de el care L-ar putea îngusta trebuie să înțelegem afirmarea Părinților că Dumnezeu este nepătimitor. (n.s.264, p.211)

⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Prin Crucea lui Hristos s-a arătat că nici o ispită a diavolului nu duce la viața adevărată. Toată puterea de ispitire a diavolului a fost nimicită prin cruce. Acceptarea ei înseamnă renunțarea omului chiar și la mândria ca mijloc atractiv prin care s-ar dobândi fericirea. De aceea membrii unor forme de creștinism care resping crucea nu se pot lepăda de mândria că se mântuiesc prin ei înșiși sau și prin ei. Prin cruce însăși moartea susținută de diavolul ca *viață moartă* a fost omorâtă. (n.s.582, p.417)

„I s-a întâmplat odată unui frate evlavios și folositor să fie tulburat de lucrarea diavolească și să vrea să plece (din mănăstire). Și pentru că sfătuindu-l mult (Avva Serid), n-a izbutit să-l convingă să rămână, s-a ridicat la rugăciune și i-a pus metanie. Și văzând aceasta fratele, s-a sculat și el și i-a pus metanie. Apoi sculându-se Avva i-a pecetluit inima cu semnul crucii și i-a spus: *Frate, ce voiești acum să faci?* Și a răspuns acela într-o stare de pace: *Ceea ce voiești*. Și-i spuse lui: *Deci mergi și lucrează*. Și ieșind după obicei, s-a dus la lucru și a viețuit în pace, supunându-se în frica lui Dumnezeu”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.570 bis, în Fil.rom., vol.XI, p.528)

„...dacă nu vei face cele ce le-a făcut El, după puterea ta ca om, nu vei putea să te sui pe cruce⁵⁹”. (Cuviosul Iasia Pustnicul, 29cuv., cuv.13, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.106, 107)

„Iar moartea Lui s-a făcut mântuirea noastră⁶⁰. Căci prin moartea Lui de o singură dată, a omorât păcatul și învierea Lui s-a făcut viața tuturor celor ce au crezut în puterea Lui, căci a vindecat pe ai săi de patimi spre a fi vii în Dumnezeu și a da rodul dreptății”. (Cuviosul Iasia Pustnicul, 29cuv., cuv.23, cap.5, în Fil.rom., vol.XII, p.186)

„Deci cel ce voiește să mănânce și să bea la masa Lui, să se suie cu El pe cruce. Iar crucea lui Iisus este înfrânarea de la orice patimă, până ce le desființează⁶¹”. (Cuviosul Iasia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.10, în Fil.rom., vol.XII, p.130)

5. Lucrarea Duhului Sfânt

„Deci când auzi Scriptura, spunând despre Duhul Sfânt că s-a coborât peste fiecare dintre apostoli (Fapte 2,3-4) sau că a năvălit asupra unui prooroc (1 Regi 10,10; Iezechiel 2,2), sau că lucrează (1 Corinteni 12,11), sau se întristează (Efeseni 4,30) sau se stinge (1 Tesaloniceni 5,19) sau se mânie; și iarăși că unii au pârğa Duhului (Romani 5,23), alții sunt plini de Duhul Sfânt (Fapte 2,4), să nu cugeți la vreo tăiere sau la vreo

⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ca să ajungi pe crucea care te mântuiește de păcate, trebuie să urci cu Hristos. Dar pentru a urca cu El, trebuie să faci sau să suporti înainte cele ce le-a făcut sau suportat El. (n.s.178, p.107).

⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: La învierea de obște a încetat războiul împotriva omului, deci și împărțirea lui în suflet, trup și duh, pentru că nu mai e stăpânit de patimi. Moartea și învierea lui Hristos a făcut ca cele trei să fie una în El și apoi va face să fie una și în noi, căci duhul nostru întărit de Duhul Sfânt al lui Hristos se va înstăpâni peste trup și peste suflet și toate vor fi una. Deci omul nu va mai fi îngrijorat de cele trei împărțite și prin aceasta neajunse la deplina covârșire de Duhul Sfânt. Cei de pe pământ luptă pentru cele trei, încă nedeșăvârșite și de aceea nedeplin unite, și luptă și pentru cei morți cu trupul, ca sufletul lor să fie miluit de Dumnezeu și prin Duhul Sfânt să-l unească cu trupul la înviere. Hristos a murit și a înviat, deci și pentru a reface unitatea omului, pe care păcatul l-a împărțit. Căci a omorât în Sine păcatul nostru ca pricină a împărțirii omului. ...Avva Isaia ... acum vorbește și de învierea Lui, ca cea care reface unitatea omului prin eliberarea lui de patimi. Ni se dau aci elemente noi în hristologie, ca o aprofundare în bogăția ei. (n.s.390, p.186, 187)

⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Crucea este omorâre a toată patima prin răbdarea ei. Hristos nu a înlăturat durerile ca urmări ale patimilor noastre pe care le-a luat de bună voie, ci le-a răbdât până le-a biruit de tot prin moarte. Noi, cu ajutorul puterii Lui răbdătoare, încă le putem birui cu patimile care le-au produs în noi, patimi care n-au fost în El, dar le biruim nu murind pe cruce ca El, ci murind sufletește față de ele, împreună cu El. (n.s.262, p.130)

prefacere, sau la vreo schimbare a Duhului, ci crede, după cum am spus mai înainte, că El e nemutat, neschimbat și atotputernic. De aceea El rămâne în lucrări ceea ce este, dar în același timp salvează în fiecare, în chip dumnezeiesc, ceea ce trebuie salvat. Căci el se revarsă peste cei botezați în chip desăvârșit, asemenea soarelui, dar fiecare dintre noi se luminează în măsura în care, urându-și patimile care-l întunecă, le smulge din sine; precum, de asemenea, se întunecă în măsura în care, iubindu-le cugetă la ele”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.118, în Fil.rom., vol.I, p.265)

„Unii renasc din apă și din duh (Matei 3,11 ; Ioan 3,15); alții primesc botezul în Duh Sfânt și foc. Dar acestea patru, adică apa, duhul, focul și Duhul Sfânt, sunt unul și același Duh al lui Dumnezeu. Căci unora Duhul Sfânt le este apă, întrucât îi spală de întinăciunile din afară ale trupului; altora numai duh, întrucât lucrează în ei bunurile virtuții; altora, iarăși, foc, întrucât le curăță petele dinlăuntru, din adâncul sufletului; și, în sfârșit, altora, ca marelui Daniel, le este Duh Sfânt, întrucât le dăruiește înțelepciune și cunoștință. Căci după deosebirea lucrărilor din subiecte primește unul și același Duh diferite numiri”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.63, în Fil.rom., vol.II, p.187, 188)

„Întrebare:

De ce s-a pogorât Duhul tocmai după zece zile de la înălțarea Domnului?

Răspuns: Zic unii dintre învățații în cele dumnezeiești că deoarece, după Dionisie Areopagitul, Puterile îngerești sunt rânduite în nouă cete, înălțându-se Domnul după omenitate (căci după dumnezeire toate le umple), fiecărei cete i-a dăruit o zi, de la prima până la ultima. Căci aveau lipsă și ele de venirea Domnului la ele, fiindcă *în El*, zice Apostolul, *s-au reunit toate, nu numai cele de pe pământ, ci și cele din cer* (Efeseni 1,10). După aceea s-a arătat lui Dumnezeu și Tatăl, și apoi s-a coborât Duhul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., î. 61, în Fil.rom., vol.II, p.233, 234)

„....spunea și aceasta (Simeon Evlaviosul), ca despre altul, ascunzându-se pe sine și ocolind slava de la oameni, dar arătându-se pe sine însuși silit de iubirea de oameni. *Am auzit, zicea, de la un preot monah, care avea îndrăzneală față de mine, ca față de un frate iubit al lui: Niciodată n-am liturghisit fără să văd Duhul Sfânt cum L-am văzut venind asupra mea când mă hirotoneau și mitropolitul spunea rugăciunea preotului și Evhologiul stătea asupra capului meu nevrednic.* Întrebat de mine cum L-a văzut pe Acesta atunci și în forma cărui chip, a spus: *Simplu și fără chip, dar ca lumină.* Și fiindcă la început mă miram văzând ceea ce niciodată n-am văzut și întrebându-mă ce poate fi aceasta, Acela mi-a spus în chip tainic, de parcă cunoșteam vocea: *Eu așa Mă pogor peste toți proorocii și apostolii, și aleșii, și sfinții de acum ai lui Dumnezeu. Căci sunt Duhul Sfânt al lui Hristos, Căruia i se cuvine slava și stăpânirea în veci. Amin*”. (Sf. Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.40, în Fil.rom., vol.VI, p.105)

„Căci vedem că Duhul Sfânt coboară peste pâinea și vinul puse pe altar, în clipele când preotul e pregătit și stă la rugăciune și cere îndurare lui Dumnezeu și își adună mintea în această cerere”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.32, în Fil.rom., vol.X, p.178)

6. Sălășluirea Domnului Hristos în noi

„Cel ce a învățat să sape, prin fapte și contemplație, fântânile virtuții și ale cunoștinței din sine asemenea patriarhilor, va afla înlăuntru⁶² pe Hristos, izvorul vieții, din care ne îndeamnă Înțelepciunea să bem, zicând: *Bea apă din vasele tale și din izvorul fântânilor* (Proverbe 5,15). Făcând aceasta, vom afla înlăuntru nostru comorile ei”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.40, în Fil.rom., vol.II, p.181, 182)

„Harul Preasfântului Duh s-a dat sufletelor logodite cu Hristos ca o arvună. Și precum fără arvună femeia nu are asigurare că se va înfăptui vreodată unirea ei cu bărbatul, așa nici sufletul nu primește încredințare sigură că va fi împreună cu Stăpânul și cu Dumnezeuul său în veci sau se va uni cu El tainic și de negrăit și se va bucura de frumusețea neapropiată a Lui, dacă nu primește arvuna harului Lui și nu-L dobândește în sine într-o cunoștință⁶³”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.47, în Fil.rom., vol.VI, p.70)

„Fiecare din noi, oamenii, credem în El, Fiul lui Dumnezeu și Fiul pururea Fecioarei și Născătoarei de Dumnezeu Maria, și, crezând, primim cuvântul despre El cu credință în inimile noastre; ca urmare, mărturisindu-L cu gura și pocăindu-ne îndată din suflet de fărădelegile săvârșite de noi mai înainte, precum a intrat Dumnezeu, Cuvântul Tatălui, în pântecul Fecioarei, așa Cuvântul se află și în noi ca o sămânță⁶⁴. Minunează-te auzind această taină înfricoșătoare și primește acest cuvânt vrednic de credință cu toată încrederea și credința.

Deci îl zămislăm pe El nu în chip trupesc, cum L-a zămislit Fecioara și Născătoarea de Dumnezeu, ci înțelegător și ființial. Și-l avem în inimile noastre pe Însuși Acela pe care L-a zămislit și Fecioara Maria, cum zice dumnezeiescul Pavel: *Dumnezeu, Care a zis să strălucească lumina din întuneric, Care a strălucit în inimile noastre spre luminarea cunoștinței Fiului Său* (2 Corinteni 4,6)”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.10, în Fil.rom., vol.VI, p.140)

⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este înlăuntru nostru de la botez, dar nu ținând de ființa noastră (cf. Marcu Ascutel, *Despre botez*, în vol.citat). (n.s.2, p.181)

⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Într-o cunoștință înseamnă, în chip conștient, simțit. Frumusețea lui Hristos este, pe de o parte, neapropiată, căci nu poate fi cuprinsă, pe de alta, e simțită. E cunoștință și neștiință. Chiar subiectul semenului, pe de o parte, îl sesizăm, pe de alta, ne rămâne transcendent și de nedefinit. (n.s.42, p.70)

⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este o legătură între cuvântul rostit de Cuvântul dumnezeiesc și între acest Cuvânt ca persoană. Când e primit cuvântul Lui cu credință vine la noi prin acest cuvânt Însuși Cel ce-l rostește ca persoană și crește în noi pe măsură ce credem și adâncim mai mult cuvintele Lui și ne facem asemenea Lui asimilându-L în conținutul Lui, comunicat nouă prin cuvânt. Prin cuvântul rostit de Cuvântul dumnezeiesc vine în noi însăși puterea persoanei Lui, care ne modelează după chipul Lui. Aici e o deosebire mare între ortodocși și protestanți. Ei despart cuvântul rostit sau scris de Dumnezeu de Cuvântul lui Dumnezeu ca persoană și de puterea Lui. (n.s.35, p.140)

7. Dobândirea Duhului Sfânt și darurile Duhului Sfânt

„Duhul temerii de Dumnezeu se arată în înfrânarea cu fapte de la păcate; duhul tăriei, în pornirea și mișcarea plină de râvnă, spre lucrarea și împlinirea poruncilor; duhul sfatului, în deprinderea discernământului care ajută să împlinim cu rațiune poruncile dumnezeiești și să deosebim cele bune de cele rele; duhul științei ne face să știm fără greșală modurile activității virtuozose după care lucrând, nu cădem nicidecum din dreapta judecată a rațiunii; duhul cunoștinței ne dă putința să cuprindem cu mintea rațiunile din porunci, pe care se întemeiază modurile de activitate ale virtuților; duhul înțelegerii este consimțământul afectuos al sufletului cu modurile și rațiunile poruncilor sau mai bine zis, prefacerea lui în acelea, prefacere prin care se produce o fuziune a puterilor noastre naturale și modurile și rațiunile poruncilor; duhul înțelepciunii ne face să ne înălțăm la cauza rațiunilor duhovnicești din porunci și la unirea cu ea; prin aceasta cunoscând, pe cât este cu putință oamenilor, în chip neștiut, rațiunile simple ale lucrurilor, aflătoare în Dumnezeu, scoatem ca dintr-un izvor țâșnitor al inimii adevărul din toate împrăștiindu-l în chip felurit și celorlalți oameni”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.54, în Fil.rom., vol.III, p.235)

„Explicația fiecărui dar duhovnicesc. Propriu temerii este să se înfrâneze de la rele. Proprie tăriei este să lucreze cele bune. Propriu sfatului este să deosebească între cele contrare. Propriu științei este să cunoască fără greșală datoriile. Propriu cunoașterii e să cuprindă cu fapta rațiunile dumnezeiești din virtuți. Propriu înțelegerii este consimțământul sufletului, cu cele cunoscute. În sfârșit, propriu înțelepciunii este unirea neînțeleasă cu Dumnezeu, prin care dorința celor vrednici se transformă în posesiune. Ea face pe cel părtăș de ea Dumnezeu prin participare și talmaci al fericirii dumnezeiești printr-o înfățișare și lămurire neconținută, și fără pompă a tainelor dumnezeiești înaintea celor ce au trebuință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.25, în Fil.rom., vol.III, p.242)

„Darurile Duhului Sfânt fiind șapte, Scriptura începând de la cel dintâi le numără de la înțelepciune și coboară spre sfârșit până la frica dumnezeiască a Duhului. Deci zice: *Duhul înțelepciunii, duhul înțelegerii, duhul sfatului, duhul puterii, duhul cunoștinței, duhul evlaviei și duhul temerii de Dumnezeu* (Isaia 11,2). Noi însă trebuie să începem de la temerea care curățește, adică de la frica de chinuri, ca prin aceasta, depărtându-ne mai întâi de rău și curățindu-ne prin pocăință de petele păcatului să ajungem la frica duhului cea curată, mergând pe calea ce duce la ea și odihnindu-ne în ea de toată lucrarea virtuții”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.88, în Fil.rom., vol.VI, p.261)

„...cel ce a păzit pârga Sfântului Duh, pe care a primit-o din Sfântul Botez, nestinsă, sau dacă s-a stins a înviorat-o prin faptele dreptății, nu se poate să nu primească și plinirea ei de sus. Iar prin buna sa nevoință se învrednicește, primind plinătatea Duhului, sau de cuvântul înțelepciunii lui Dumnezeu spre învățătura Bisericii; sau de cuvântul cunoștinței tainelor lui Dumnezeu prin același duh, ca să cunoască tainele Împărăției cerurilor; sau de credința din inimă, prin același Duh, spre a crede în

făgăduințele lui Dumnezeu ca Avraam; sau de darul vindecărilor, în același Duh, spre tămăduirea bolilor; sau de lucrarea puterilor spre a alunga draci și a face semne; sau de proorocie spre a vedea înainte și a spune cele viitoare; sau de deosebirea duhurilor spre a cunoaște cine grăiește în Duhul lui Dumnezeu și cine nu; sau de tălmăcirea diferitelor limbi; sau de darul mângâierii celor întristați; sau de darul cârmuirii turmei și a poporului lui Dumnezeu sau de dragostea față de toți și de darurile ei, de îndelungă răbdare, de bunătate și de toate celelalte. Iar dacă nu va fi cineva părtaș, de nici unul din acestea, nu pot să spun că unul ca acesta e credincios sau că face parte din rândul celor ce-au îmbrăcat pe Hristos de la dumnezeiescul Botez”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a treia, cap.86, în Fil.rom., vol.VI, p.308)

„Deci cel ce s-a îmbogățit cu rodurile acestea și cu darurile Sfântului și închinatului Duh a intrat încă de acum în raiul în care a intrat dumnezeiescul Apostol Pavel, răpit în el ca în al treilea cer, unde s-a desfătat de pomul vieții, a auzit cuvinte care nu-i sunt îngăduite omului pătimăș și robit păcatului să le audă, și a mâncat din pomul cunoștinței, care e conștiința binelui și a răului, fără să se vateme. Mai bine zis a ajuns el însuși rai dumnezeiesc și casă a Treimii neîmpărțite, având în mijlocul inimii sale sădit pomul vieții, adică pe Dumnezeu însuși, încărcat de rodurile nemuritoare ale Duhului Dumnezeiesc și Sfânt.” (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.58, în Fil.rom., vol.VI, p.342)

„Precum soarele dăruind fără să micșoreze căldură și lumină celor ce se împărtășesc de el are aceste lucrări naturale și ființiale în sine, așa darurile dumnezeiești, aflându-se fără micșorare în Cel ce le răspândește sunt lucrări firești și ființiale ale Lui, prin urmare și necreate. De lumina soarelui nu rămâne însă nici urmă când soarele se află sub pământ și părăsește pe cei de pe pământ, și nu e cu puțință ca cineva să se bucure de raza lui fără să se unească cu ea și prin ea să se unească cu soarele din care pornește lumina. Iar căldura de la el și toate câte vin din el, și ajută la nașterea și creșterea celor sensibile, și la înmulțirea felurită a sucurilor și a însușirilor, le vor lipsi acestora, dacă nu au prin rază unirea cu soarele. În același fel, cum ne arată această icoană ștersă din cele sensibile, numai cei ce se întâlnesc cu lumina mai presus de fire și atotdumnezeiesc se împărtășesc de harul îndumnezeitor și prin el se unesc cu Dumnezeu.” (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.92, în Fil.rom., vol.VII, p.483)

„Dar știi ce este ceea ce se revarsă în inimile credincioșilor și care este semnul revărsării? Este Duhul Sfânt, care se revarsă de la Tatăl prin Fiul, și umple lumea întreagă; care este și se revarsă în fiecare dintre credincioși; care se împarte fără pătimire și se împărtășește fără să poată fi luat în stăpânire⁶⁵. Iar semn al acestei împărtășiri, sau al revărsării în noi este dorirea Lui întru smerenia sărăciei, lacrima fără durere, pururea curgătoare, iubirea întreagă și nemincinoasă față de Dumnezeu și de aproapele, bucuria din inimă și veselie de Dumnezeu, îndelunga răbdare în cele ce suntem datori să le

⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Se revarsă fără pătimire* pentru că nu se produce în el nici o tăiere și pentru că nu e silit de nimic din afară de El la această împărțire. *Și se împărtășește fără să poată fi subjugat*, pentru că nu e silit să intre sau să se afle în vreo relație cu altceva, cum sunt creaturile între ele. Aerul și apa se împărtășesc omului, pentru că sunt silite de legile intrinseci lor să se afle peste tot, deci și în om. *Duhul suflă însă unde voiește* (Ioan 3,5). Aceasta arată caracterul Lui personal. (n.s.577, p.264)

răbdăm, blândețea față de toți și, simplu grăind, bunătatea, unirea minții⁶⁶, vederea și lumina, puterea fierbinte pururea mișcătoare a rugăciunii și, ca să spun totul, negrija de cele trecătoare, prin ținerea în minte a celor veșnice”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.31, în Fil.rom., vol.VIII, p.264)

„...roagă-te Bunului Dumnezeu ca să ne trimită nouă pe Duhul Său cel Sfânt, pe Mângâietorul, și Acesta ne va învăța pe noi despre toate. Și ne va descoperi toate tainele. Cereți să fiți călăuziți de El. Și El nu va lăsa în inima voastră nici o rătăcire sau tulburare; nu va lăsa în cugetarea voastră nici o întristare sau suspinare. Va lumina ochii voștri, va sprijini inima voastră, va înălța mintea voastră. Lipește-te de El. Crede Lui. Iubește-L pe El. Căci El înțelepțește pe cei fără de minte, îndulcește înțelegerea, dă putere, învață și dăruiește cuvântul, dă bucurie și dreptate, îndelungă răbdare și blândețe, dragoste și pace”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.196, în Fil.rom., vol.XI, p.228)

8. Sălășluirea Duhului Sfânt în noi

„(Dumnezeu) nu trimite Sfântul Lui Duh celui ce nu s-a curățit pe sine de patimi prin fapte trupesti și morale, ca nu cumva să încline acesta din obișnuință spre patimi și să se facă vinovat față de Duhul Sfânt venit în el”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.11, în Fil.rom., vol.V, p.214)

„În cei în care sunt și se văd roadele Sfântului Duh, în aceia este și sălășluirea lui Dumnezeu. În aceștia este și un izvor netulburat al cuvântului împreunat cu înțelepciune și cu cunoștință, fie că sunt auziți vorbind smerit, fie că grăiesc cele înalte. Dar în cei în care nu se văd roadele și darurile acestui Duh, ci ale celui dimpotrivă, în aceștia este întunericul cunoștinței de Dumnezeu, roi de patimi și sălășluirea duhurilor vrăjmașe, fie că sunt văzuți grăind și purtându-se cu smerenie, fie grăind cele înalte și purtând haine de preț și înfățișare aleasă”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.31, în Fil.rom., vol.VI, p.237)

„Iar când va băga de seamă (cineva) că inima lui se umple de bucurie și de dorința după bunătățile de negrăit ale lui Dumnezeu într-o umilință, să știe că se află sub lucrarea Duhului dumnezeiesc. Când, în sfârșit, va simți mintea sa umplându-se de o lumină de negrăit și de înțelesurile unei înțelepciuni mai înalte, să știe că se petrece pogorârea Mângâietorului în sufletul său, pentru descoperirea visteriilor Împărăției cerurilor ascunse în El și să se păzească pe sine ca pe un palat al lui Dumnezeu și locaș al Duhului”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a treia, cap.23, în Fil.rom., vol.VI, p.277)

„Când ajunge cineva la împărtășirea de Duhul Sfânt și cunoaște sălășluirea Lui în sine printr-o oarecare lucrare și bună mireasmă de negrăit, în așa măsură că această bună mireasmă străbate și la suprafața trupului, atunci el nu mai rabdă să rămână mai departe

⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Foarte des se accentuează în scrierea de față unitatea la care trebuie să ajungă mintea ca să vadă pe Dumnezeu sau la care ajunge când vede pe Dumnezeu. Când atenția minții e furată de multe înseamnă că nu e ținută de Dumnezeu. (n.s.578, p.264)

în hotarele firii⁶⁷. Ci schimbându-se cu schimbarea cea bună a dreptei celui Preaînalt, uită de mâncare, de somn, își biruiește trebuințele trupesti, disprețuiește odihna trupestă și toată ziua fiind în osteneală și în sudorile nevoinei, nu simte vreo oboseală sau sila vreunei trebuințe firești, cum e foamea, setea, somnul sau celelalte trebuințe ale firii. Căci dragostea lui Dumnezeu s-a revărsat în chip nevăzut, însoțită de o bucurie negrăită, în inima lui”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a treia, cap.38, în Fil.rom., vol.VI, p.283)

„Dacă ai cunoscut că pornirea spre patimi este nelucrătoare în tine și lacrimile umilinței și ale smeritei cugetări izvorăsc din ochii tăi, să știi că a venit la tine Împărăția lui Dumnezeu și ai zămislit pe Duhul Sfânt”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., cap.58, suta a treia, în Fil.rom., vol.VI, p.295)

„Deci precum trupul fără duh este mort și nesimțitor (Iacov 2,26), așa cel omorât de patimi, prin nesocotirea poruncilor după botez, se face nelucrător și neluminat de Duhul Sfânt și de harul lui Hristos. El are Duhul prin credință și naștere din nou, dar e nelucrător și în nemișcare din pricina morții sufletești. Căci sufletul fiind unul, iar mădularele trupului multe, el le ține, le face vii și le mișcă pe toate cele în stare de viață. Dar pe cele secate din vreo neputință întâmplătoare le poartă în sine ca moarte și nemișcate, dar rămân fără viață și nesimțitoare”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.129, în Fil.rom., vol.VII, p.153)

„Căci numai durerea inimii și osteneala trupului știu să facă lucrul adevărului. Prin ele se face arătată lucrarea Duhului Sfânt, dată ție și fiecărui credincios prin botez. Lucrarea aceasta a fost îngropată prin patimi pentru nepurtarea de grijă de porunci și așteaptă pocăința noastră pentru mila Lui negrăită...” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin.rug., cap.14, în Fil.rom., vol.VII, p.185)

„Deci cei ce se îndumnezeiesc nu se fac numai mai buni după fire, ci primesc lucrarea dumnezeiască sau pe însuși Duhul Sfânt. Aceasta o spune și Marele Vasile: *Când gândim la demnitatea proprie a Lui, Îl vedem împreună cu Tatăl și cu Fiul, iar când ne gândim la harul lucrător în cei părtași de El, spunem că este în noi.* (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.3, în Fil.rom., vol.VII, p.375)

„...nu Duhul e împărțit și măsurat, ci mai degrabă El măsoară pe cei ce se împărtășesc, întrucât Se împarte pe Sine fiecăruia după vrednicie, potrivit dreptății Sale mântuitoare și vindecătoare. Propriu-zis El nu Se împarte, ci luminează neîmpărțit, dar

⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Afirmatia de aici că cel ce a ajuns la împărtășirea de Duhul Sfânt iese din hotarele firii nu contrazice afirmațiile anterioare că prin împărtășirea de Duhul Sfânt omul se restabilește în firea lui adevărată. Aci e vorba de biruirea unei trebuințe ale trupului, care au devenit naturale în urma căderii în păcat. Cel ce le învinge pe acestea, restabilește propriu-zis firea lui adevărată, creată pentru comunicarea spirituală cu Dumnezeu. Și învinge aceste trebuințe când puterea Duhului străbate ca o bună mireasmă prin trup, până la suprafața lui. Lucrarea Duhului Sfânt ia caracterul unei bune miresme când pătrunde în trup. În fond, firea se află în ea însăși când se află în Dumnezeu. Nu există o stare intermediară *supranaturală*. Ea se află sau sub starea de natură, sau în starea de natură, adică în Dumnezeu. Desigur, aflarea în Dumnezeu are diferite grade. (n.s.38, p.283)

noi nu-L putem cuprinde întreg⁶⁸”. (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.5, în Fil.rom., vol.VII, p.378)

„Și precum este în noi Cuvântul, așa este în noi și Duhul, uneori ca Cel ce este El însuși în inimă, când *Duhul mărturisește împreună cu duhul nostru* (Romani 8,16) și când *strigă în inimile noastre: Avva (Părinte)* (Romani 8,15; Galateni 4,6; Matei 10, 20), alteori ca Cel ce grăiește prin limba noastră; căci *nu voi sunteți cei ce grăiți*, spune Cel ce ne-a dat înțelepciunea necontrazisă, *ci Duhul Tatălui vostru care grăiește întru voi* (Matei 10,20)⁶⁹.

Dar trebuie să fie înțeles ca un întreg în părți, în împărțirea darurilor. De aceea *toți suntem mădulare unii altora* (Efeseni 4,25). Pe lângă aceea *precum e puterea vederii în ochiul sănătos, așa e lucrarea Duhului în sufletul curățit*. De aceea, același numește luminarea din Duhul și iradiere (curgere) a Duhului⁷⁰. *Căci precum cele ce se află în jurul culorilor înflorite se colorează și ele din lumina ce se răspândește din culori, așa cel ce privește deschis cu Duhul se preface din slava Aceluia, devenind mai luminos, fiind luminat de adevărul Duhului, ca de o lumină*”. (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.15, în Fil.rom., vol.VII, p.389, 390, 391)

„E un lucru foarte minunat pentru simțirea sau suflarea înțelegătoare⁷¹, revărsarea Duhului de viață făcător în inimile de carne, care au primit credința sănătoasă în

⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Taina acestei împărțiri neîmpărțite implică taina caracterului personal al Duhului. Oricine dorește întregimea unitară a persoanei iubite, dar o primește atât cât poate. O primește întreagă, pentru că persoana iubită i se dăruiește întreagă, dar o primește cât poate, pe cât de mare este iubirea lui primitoare. Unul o primește mai mult, altul mai puțin și unul mai mult după un aspect, altul mai mult după un alt aspect, după capacitatea sa de iubire și deci de primire. (n.s.14, p.378, 379)

⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se fac vădite aici: (a) atât Cuvântul, cât și Duhul sunt în noi; (b) Cuvântul se face cuvânt în noi, când vrem, sau izvor de cuvinte, împreună lucrând cu noi la aceasta, fie vorbind cu noi, fie cerându-ne să vorbim, răspunzând apelului Său; (c) Duhul se face în noi izvor de putere al cuvintelor, deci și îndemn de a vorbi din Cuvântul Care este în noi; (d) se face totodată izvor de viață ce se mișcă în noi și ne face să fim vii, iradiind din noi prin cuvinte și în tot felul. Astfel cuvintele devin ale noastre, deși nu sunt numai ale noastre, și Duhul, Care le umple cu viață, este în așa măsură al nostru, că vorbind El, noi vorbim; sau vorbind noi, El vorbește. La fel, viața și puterea Lui, devin viața și puterea noastră. (n.s.52, p.390)

⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Criticii tomști ai învățăturii apărute de Sfântul Grigorie Palama (vezi revista *Istina*, nr. 3, 1937) fac mare caz de cuvântul *curgere*, pe care acela și l-ar fi însușit de la Dionisie Areopagitul și care ar vâdi caracterul neoplatonic al acestei învățăături. Iată că acest cuvânt este folosit încă de Sfântul Vasile cel Mare. Dar această *iradiere* sau *curgere* la Sfinții Părinți nu mai are nimic neoplatonic. Căci ea nu înseamnă altceva la ei decât prezența lui Dumnezeu întreg ca Persoană în fiecare act al Lui, și nu o subțiere a naturii supreme în iradierile ce provin din ea. Sau, dacă nu avem în cursul vieții pământești în toată intensitatea ei lumina dumnezeiască, aceasta nu se datorește unei slăbiri obiective a ei pe măsura depărtării de izvorul ei, ci neputinței noastre de a o primi în întregime, așa cum un ucenic nu poate primi toată învățătura magistrului, deși acela pune aceeași silință întreagă a personalității sale în ceea ce-i comunică. Este cel mult o acomodare liberă a darului împărtășit la modul și la puțința celui ce-l primește. (n.s.55, p.390, 391)

⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Simțirea plină de înțelegere a lui Dumnezeu este pentru omul înduhovnicit neîncetată și necesară ca o respirație. Inima lui respiră în Dumnezeu. Duhul Sfânt se revărsă prin minte sau prin înțelegere ca aerul în plămâni. E o aluzie la concomitența răsuflării și a pomenirii numelui lui Iisus. Duhul intră în inima spirituală a omului, concomitent cu intrarea aerului în inima lui de carne. Căci inima de carne este expresia organică a inimii spirituale. (n.s.680, p.335)

iconomia întrupării Cuvântului. Căci e un lucru minunat, precum s-a spus, să se verse din dumnezeirea necreată și mai presus de fire darul, puterea și lucrarea. Dar să se și unească cu inima și să o miște neîncetat, este un lucru cu totul mai presus de fire și nespus de uimitor”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.65, în Fil.rom., vol.VIII, p.335)

9. Inspirația și transmiterea Duhului Sfânt

„*Va pune cineva foc în sân, zice înțeleptul, și nu-și va arde hainele* (Proverbe 6,27). Iar eu zic: *Cine nu va arde și nu se va umple de strălucire, și nu va răspândi și el fulgerele dumnezeirii, pe măsura curățirii și a împărtășirii de foc, dacă va primi în inimă focul ceresc neacoperit?* Căci împărtășirea urmează curățirii, iar curățirea urmează împărtășirii”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cap.59, în Fil.rom., vol.VI, p.74)

„...toate câte le-ar spune sau le-ar face, sau le-ar scrie unul ca acesta, nu el, ci Duhul Sfânt e Cel ce grăiește (Matei 10,20), în el, le spune și le scrie. Și cel ce nesocotește sau răstălmăcește cuvintele acestui om păcătuiește și hulește împotriva Duhului lui Dumnezeu, Care lucrează și grăiește în el”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.162)

„Proorocii și apostolii, care spun despre ziua Domnului și despre slăvita și înfricoșătoarea Lui venire că va veni ca un fur noaptea (2 Petru 3,16; 5,2) și ca durerea celei ce are să nască (1 Tesaloniceni 5,3) și că în foc se va descoperi (1 Corinteni 3,13), de unde au aflat acestea ca să le spună? Fără îndoială, sau le-au auzit de la cineva sau au fost ei înșiși văzători ai zilei aceleia. Căci cum au putut spune ce n-au văzut sau n-au auzit pe alții spunându-le? Iar dacă au auzit, spune-mi de la cine? Căci ei nu spun totdeauna că le-au văzut ei înșiși și de aceea au spus, ci că au auzit. Spune-mi deci, dacă știi, de unde le-au aflat acestea? Iar dacă nu știi ce să spui, ascultă și cunoaște că au aflat acestea de la Duhul Sfânt...” (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.174)

„Iar dăruirea Sfântului Duh se face prin atingerea mâinilor trupești (Fapte 8,17), care transmite celui ce se apropie cu sinceritate și cu adevărat, lucrarea dumnezeiască și harul dumnezeiesc, care, la rândul ei, se transmite prin aceasta iarăși altuia, și trece prin succesiune, întinzându-se împreună cu tot timpul⁷²”. (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.20, în Fil.rom., vol.VII, p.396)

⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai ca putere necreată harul pătrunde și în tot trupul, și se poate transmite și prin trup. Acest fapt explică și succesiunea apostolică a transmiterii harului. Altfel ea devine mai mult o transmitere a unui *habit*, a unei deprinderi create de administrare bisericească, a unei dexterități a exercitării puterii administrative sau o transmitere de putere juridică. Desigur, în această transmitere a puterii ce iradiază din Dumnezeu, Duhul însuși este lucrător. Căci harul e o lucrare mereu actuală a lui Dumnezeu. Însăși lucrarea actuală a Duhului lui Hristos iradiază prin persoana umană în care Dumnezeu e lucrător; prin aceasta Duhul devine lucrător și în cel căruia i se transmite lucrarea, întrucât prin lucrare se transmite Persoana Duhului care e Subiectul ei. S-a spus mai înainte că sufletul iradiază viață deplină prin faptul că e creat. Dar numai ridicat la viața în har iradiază această viață și în alții. (n.s.68, p.396)

10. Har, harisme

„Căci celor botezați în Hristos li s-a dăruit harul în chip tainic; dar el lucrează în ei pe măsura împlinirii poruncilor. Harul nu încetează de a ne ajuta în chip ascuns; dar atârnă de noi să facem sau să nu facem binele pentru care avem putere”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.61, în Fil.rom., vol.I, p.260)

„El e ascuns, de asemenea, în învățătura ce ne-o dă aproapele. Iar uneori se ivește în cuget și prin citire, sau învață mintea prin cugetarea naturală despre adevărul lui. Dacă deci nu vom ascunde talantul acestei cugetări, vom intra în chip simțit întru bucuria Domnului”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.63, în Fil.rom., vol.I, p.260)

„Celui ce flămânzește pentru Hristos harul i se face hrană; celui ce însetează, băutură preadulce; celui ce tremură de frig, haină; celui ostenit, odihnă; celui ce se roagă, deplină încredințare; celui ce plânge, mângâiere”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.117, în Fil.rom., vol.I, p.265)

„...înainte de Sfântul Botez harul îndeamnă sufletul din afară spre cele bune, iar Satana foiește în adâncurile lui, încercând să stăvilească toate ieșirile dinspre dreapta ale minții. Dar din ceasul în care ne renaștem, diavolul e scos afară, iar harul intră înăuntru”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.76, în Fil.rom., vol.I, p.369)

„...toată virtutea și imitarea lui Dumnezeu prin puterile noastre fac pe cel ce le are apt pentru unirea dumnezeiască. Dar numai harul înfăptuiește în chip tainic însăși această unire negrăită. Căci prin el însuși Dumnezeu însuși pătrunde întreg în cei vrednici întreg și sfinții pătrund întregi în Dumnezeu întreg⁷³, luând în ei înșiși pe Dumnezeu întreg și dobândind numai pe Dumnezeu, ca un fel de răsplată a urcușului lor spre El. Căci Dumnezeu străbate în ei asemenea sufletului în trup, ca în măduarele Sale și-i învrednicește să fie în El”. (Sf. Grigorie Palama, Tm.Agh., în Fil.rom., vol.VII, p.413)

⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu își face întreg perihoreza în cei vrednici întregi și aceștia își fac întregi perihoreza în Dumnezeu întreg. Adică Dumnezeu se mișcă întreg în întregimea celor vrednici și aceștia se mișcă cu întregimea ființei lor în Dumnezeu întreg. Nimic din El nu le rămâne străin acestora și nimic din ei nu rămâne în afară de Dumnezeu. Dar aceasta înseamnă că nici mișcările nu rămân separate, ci se întrepătrund. În mișcarea firii umane, se mișcă și firea divină, iar în mișcarea firii divine se mișcă și firea umană, încât se face o singură mișcare, fără să se confunde omenescul cu dumnezeiescul, asemenea mișcării îmbinate a sufletului și a trupului. Sfântul Grigorie Palama afirmă și aici în mod clar caracterul personal al unirii între Dumnezeu și cei vrednici. Numai persoanele se unesc între ele în întregime, câtă vreme primirea de către o persoană a ceva material se limitează la partea pe care o primește. Fără îndoială, persoanele unindu-se în întregime între ele nu-și epuizează toate străfundurile în această unire, deși toate sunt atinse de ea. Ele își rămân eterni rezerve de putere și de dăruire reciprocă. Dar persoana e întreagă totuși pe toate treptele pe care se comunică alteia. Întreagă se dăruiește și întreagă rămâne în ea însăși, rezervă inepuizabilă de dăruire. (n.s.7, p.413)

„Dar dumnezeiescul Maxim, scriind despre Melchisedec spune că harul acesta îndumnezeitor al lui Dumnezeu este necreat și pururea existent din Dumnezeu cel pururea existent. Iar în alte părți de multe ori îl numește lumină nenăscută și enipostatică (subzistentă în ipostas), arătându-se celor vrednici când se fac vrednici, dar nu ca venind atunci la existență⁷⁴. Acest sfânt numește acea lumină și lumina slavei negrăite, și curăția îngerilor. Iar Macarie cel Mare o numește hrana celor netrupești, slava firii dumnezeiești, frumusețea veacului viitor, foc dumnezeiesc și ceresc, lumină negrăită și mintală, arvuna Duhului Sfânt (2 Corinteni 1,22), untdelemn sfântitor al veseliei (Psalmul 44,8)”. (Sf. Grigorie Palama, Tm.Agh., în Fil.rom., vol.VII, p.411)

„Dar să nu socotească cineva, dacă are minte, creat harul pe care-l deosebește aici (Sfântul Ioan Gură de Aur) de firea dumnezeiască. Dar iarăși să nu se teamă cineva că neînțelegând prin har firea lui Dumnezeu îl socotește creatură. Harul Duhului nu se desparte de firea dumnezeiască, ci mai degrabă îi atrage pe cei neînvredniciți la unirea cu Duhul dumnezeiesc⁷⁵”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.108, în Fil.rom., vol.VII, p.489)

„...harul duhovnicesc izvorător din ipostas, har ce luminează mintea într-un adevăr și o face în stare să vadă cele mai presus de lume”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.40, în Fil.rom., vol.VIII, p.275)

„Ceea ce e casa văzută pentru aerul obișnuit, aceea este mintea rațională pentru harul dumnezeiesc. Cu cât scoți mai mult materia afară, cu atât mai mult năvălește acela înăuntru; și cu cât o mâni pe aceasta mai mult înăuntru, cu atât mai mult se retrage acela”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.112, în Fil.rom., vol.I, p.264, 265)

„Cine te-a luminat pe tine în credința Sfintei celei de o ființă și închinății Treimi? Sau cine ți-a făcut cunoscută iconomia întrupării Unuia din Sfânta Treime? Cine te-a învățat rațiunile privitoare la ființele netrupești sau cele privitoare la facerea și sfârșitul lumii văzute, sau cele privitoare la învierea din morți și viața veșnică, sau la slava Împărăției cerurilor și la Înfricoșata Judecată? Nu harul lui Hristos, care sălășluiește în tine și care este arvuna Duhului Sfânt? Ce este mai mare decât acest har? Sau ce e mai bun ca această înțelepciune și cunoștință? Sau ce este mai mult ca făgăduințele? Drept aceea, de suntem nelucrători, zăbavnici și fără grijă, și nu ne curățim de patimile ce ne împiedică și ne orbesc mintea noastră, ca să putem vedea rațiunile privitoare la acestea mai luminoase ca soarele, ne învinovățim pe noi înșine, dar nu tăgăduim locuirea harului în noi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.77, în Fil.rom., vol.II, p.117)

⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Harul numit de Sfântul Maxim Mărturisitorul lumină cu baza în ipostas, avându-și fundamentul și locul de plecare în ipostasurile dumnezeiești, are prin aceasta o subzistentă obiectivă. Deci nu e ceva creat din nimic sau o nălucire subiectivă, ci există din veci, ca și ipostasurile dumnezeiești. El e iradiere personală a lui Dumnezeu. (n.s.5, p.411)

⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Departă de a-i despărți de Duhul dumnezeiesc ca Persoană, harul îi unește cu El, căci în har e Duhul însuși ca manifestare a Lui. (n.s.110, p.489)

„Câtă vreme este cineva în viața aceasta, chiar de ar fi desăvârșit după starea de aici și în fapte, și în contemplație, are numai în parte cunoștința, proorocia și arvuna Duhului, dar nu plinătatea însăși. Dar când va ajunge după izbăvirea veacurilor, la sfârșitul desăvârșit, când se va arăta celor vrednici față către față însuși Adevărul de sine stătător, nu va mai avea doar o parte din plinătate, ci va primi prin împărtășire însăși plinătatea harului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.87, în Fil.rom., vol.II, p.199)

„...dumnezeiescul Apostol numește diferitele lucrări ale aceluiași unic Duh Sfânt harisme, lucrate de unul și același Duh (1 Cor. 12,4). Dacă, așadar, fiecăruia i se dă arătarea Duhului pe măsura credinței din el, prin împărtășirea de o asemenea harismă e vădit că fiecare dintre credincioși primește lucrarea Duhului pe măsura credinței și după dispoziția din sufletul lui, această lucrare înzestrându-l cu deprinderea (aptitudinea) care îl face să împlinească porunca aceasta sau aceea. Deci precum unul primește cuvânt de înțelepciune (rațiunea înțelepciunii), altul cuvânt de cunoștință, al treilea cuvânt de credință și altul, iarăși, alta dintre harismele Duhului înșirate de marele Apostol, la fel unul primește prin duh harisma iubirii desăvârșite, nemijlocite și slobode de toate cele materiale față de Dumnezeu pe măsura credinței lui, altul prin același Duh harisma dragostei desăvârșite față de aproapele și, iarăși, altul altceva prin același Duh, cum am spus, având fiecare în lucrare (de lucrat) harisma proprie. Iar aceste harisme de le va numi cineva după Sfântul Isaia duhuri, socotesc că nu cade din adevăr. Căci în fiecare harismă, fie că e mai mare, fie că e mai mică, se află lucrând, pe măsura celui în care lucrează, Duhul Sfânt”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.29, în Fil.rom., vol.III, p.120, 121)

„Orice deprindere (aptitudine), prin care se împlinește o poruncă, zice că este o harismă a Duhului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.2, în Fil.rom., vol.III, p.122)

„...harul Duhului nu se micșorează în cei ce se împărtășesc din el (din care pricină se și naște patima invidiei), chiar dacă unul primește mai mult, iar altul mai puțin din har. Pentru că fiecare dobândește după măsura credinței lui arătarea lucrării Duhului. Așa încât fiecare își este distribuitorul propriu al harului. Și dacă ar cugeta bine, n-ar trebui să invidieze pe cel ce a dobândit haruri mai mari, deoarece atârână de el însuși dispoziția prin care primește bunurile dumnezeiești”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.54, în Fil.rom., vol.III, p.231)

„Cel ce e luminat și odihnit o vreme de harul dumnezeiesc, dar după retragerea acestuia cade în tulburări și cârtește pentru aceasta și nu se îmbărbătează să cheme prin rugăciune iarăși acea mântuitoare întărire, ci se descurajează, asemenea este săracului care a primit milostenie de la palat, dar e nemulțumit că n-a intrat înăuntru să stea la masă cu împăratul”. (Ioan Carpatiu, Cap.mâng., cap.70, în Fil.rom., vol.IV, p.144)

„Haina de nuntă, despre care vorbesc cuvintele dumnezeiești ale lui Hristos, (Matei 22,11) socotește că este harul Sfântului Duh, de care cel ce nu s-a făcut vrednic să îl îmbrace nu va fi părtaș de nuntă cerească și de ospățul acela duhovnicesc”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.98, în Fil.rom., vol.V, p.327)

„Socotește, zice, cele ale harului astfel: închipuiește-ți că ai urcat la treapta a douăsprezecea a desăvârșirii. Căci se întâmplă uneori că se poate ajunge și la această măsură. Dar harul se retrage iarăși și, coborând o treaptă, rămâne așa – zicând, pe a unsprezecea. I s-au arătat o vreme omului acele minunate lucruri a căror experiență a făcut-o. Dacă i-ar rămâne acestea mereu în același fel, nu ar putea să poarte economia și greutatea cuvântului. N-ar putea să asculte sau să grăiască, sau să se îngrijească de vreun lucru, fie el cât de mic. Ar sta numai într-un colț, pironit, răpit și îmbătat. De aceea nici nu i s-a dat lui măsura desăvârșită, ca să aibă vreme să se ocupe și cu îngrijirea fraților, și cu slujba cuvântului”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.93, în Fil.rom., vol.V, p.325)

„...uneori harul se aprinde, mângâie și odihnește mai mult, alteori se face mai stins și mai micșorat, precum socotește harul însuși spre folosul omului”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.95, în Fil.rom., vol.V, p.326)

„Precum puterea potrivnică, așa și harul dumnezeiesc ni se arată îndemnându-ne, nu silindu-ne, ca astfel să ne rămână neatinsă libertatea și stăpânirea peste noi înșine... harul nu pune fapta săvârșită pe seama sa, ci pe seama omului și de aceea îl îmbracă în slavă, fiindcă el însuși s-a făcut sieși pricină a binelui. Căci harul nu-l face prin silă pe om neschimbător, legându-i voia lui, ci măcar că e de față, lasă voia liberă ca să se facă vădită voia omului așa cum este, fie spre virtute, fie spre păcat. Căci e o lege nu în fire, ci în hotărârea voii libere, să se poată îndrepta spre bine sau spre rău”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.118, în Fil.rom., vol.V, p.337)

„Acoperișul fiecărei case se ține prin temelii și prin cealaltă parte a clădirii; iar temeliiile se așază, ca trebuincioase și folositoare, pentru a purta acoperișul. Astfel nici acoperișul nu poate sta fără temelii, și nici temeliiile nu-s de vreo treabă sau de vreun folos fără acoperiș. Așa și harul lui Dumnezeu se păstrează prin lucrarea poruncilor, iar faptele poruncilor se pun ca temelii pentru harul lui Dumnezeu; și nici harul Duhului nu poate rămâne în noi fără lucrarea poruncilor, nici lucrarea poruncilor fără harul lui Dumnezeu nu e de vreo trebuință sau de vreun folos”⁷⁶. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.56, în Fil.rom., vol.VI, p.73)

⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Harul nu se menține unde nu se lucrează poruncile lui Hristos. Harul e putere activă, e iradiere, nu e ceva static. (n.s.54, p.73)

„Toți câți nu izbutesc să dobândească harul pătimesc aceasta pentru necredință și negrijă; și iarăși, toți câți îl află îl află, prin credință și sânguință. Căci prin acestea pășesc pururea înainte; iar prin cele potrivnice se întorc cu totul la cele dinapoi”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.4, în Fil.rom., vol.VII, p.98)

„...îndată ce ne botezăm, sufletul se face mai luminos ca soarele, curățit fiind prin Duhul. Și nu numai că privim spre slava lui Dumnezeu, ci și primim o strălucire de la ea. Căci precum argintul aflat sub razele soarelui trimite și el raze nu numai din firea sa, ci și din lumina soarelui, așa și sufletul curățit și ajuns mai strălucitor decât tot argintul, primește o rază din slava Duhului, pe lângă slava aflătoare în el; și anume una așa cum se cuvine de la Domnul în Duhul (2 Corinteni 3,18)⁷⁷. Gândește-te la Pavel, ale cărui veșminte săvârșeau minuni (Fapte 19,12), la Petru, a cărui umbră avea atâta putere (Fapte 5,15). Dacă aceștia n-ar fi purtat chipul Împăratului și dacă razele lor de lumină n-ar fi fost cu neputință de privit, veșmintele și umbrele lor n-ar fi lucrat minuni. Căci chiar și numai veșmintele Împăratului înfricoșează pe tâlhari.

Dar voiești să vezi slava aceasta strălucind și prin trup? *Privind*, se zice, *la fața lui Ștefan, au văzut-o ca o față de înger* (Fapte 6,15). Dar aceasta nu era nimic pe lângă slava ce strălucea înăuntru”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.5, în Fil.rom., vol.VIII, p.22, 23)

„Noi primim deci, în sânul dumnezeiesc, adică în sfințita cristelniță, în dar, harul dumnezeiesc cu totul cu desăvârșit. Dar, dacă, pe urmă, prin reaua întrebuintare a celor vremelnice și prin grija de lucrurile vieții, și prin ceața patimilor, îl acoperim pe acesta cum nu se cuvine, ne este cu putință prin pocăință și prin împlinirea poruncilor îndumnezeitoare să primim și să dobândim iarăși această strălucire mai presus de fire și să vedem în chipul cel mai limpede arătarea ei. Desigur, arătarea ei se descoperă pe măsura osteneții fiecăruia în credință”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.6, în Fil.rom., vol.VIII, p.24, 25)

„A întrebat un oarecare pe cineva din cei ce pot să vadă: *Pentru ce Dumnezeu cunoscând de mai înainte căderile unora, i-a împodobit pe aceștia cu daruri (harisme) și cu semne (minuni)?* Iar acela răspunse: *Ca pe ceilalți oameni duhovnicești să-i facă de neclintit, apoi ca să arate libertatea omului, și ca pe cei căzuți să-i facă fără răspuns de apărare la Judecată*”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.353)

⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fără îndoială că nu se poate separa între strălucirea sufletului curățit și cea care vine de la Duhul Sfânt, dacă numai stând sub lumina Duhului sufletul devine și el strălucitor. Iar strălucirea ce-i vine sufletului de la Duhul, care-l face și pe el să strălucească, nu-i o grație creată, contrar cu ceea ce afirmă Ammann că autorii scrierii *fac o deosebire între darul creat al grației și Dătătorul grației*... Cum ar străluci creatul în chip dumnezeiesc, primind o lumină creată? Cum s-ar mai cunoaște această lumină ce i se comunică, ca una ce îi este proprie Domnului, Duhul? Cum ar mai oglindi sufletul în acest caz slava lui Hristos, care nu e creată? (n.s.17, p.22)

„Trebuie să iei seama, și tu și toți și la aceasta: nu cumva harul a rânduit să lucreze prin noi cele mai multe din credința celor ce vin la noi și nu din curăția noastră? Căci mulți din cei pătimiși au făcut lucruri minunate în chipul amintit”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.50, în Fil.rom., vol.IX, p.444)

„...toate darurile (harismele) se dau prin venirea Sfântului Duh de multe ori și în multe feluri. Odată a dat Dumnezeu Apostolilor Duhul să scoată draci; altădată să săvârșească vindecări; altădată să prevadă; și altădată să învie morți. Dar Duhul desăvârșit stă în a ierta păcatele și în a elibera sufletele de întuneric și în a le aduce la lumină”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.120, în Fil.rom., vol.XI, p.156)

11. Hristos, *cale, ușă, cheie și împărăție*

„Cuvântul lui Dumnezeu se zice ușă, fiindcă introduce la cunoștință pe cei ce-au străbătut bine toată calea virtuților pe drumul cel fără de prihană al faptelor și fiindcă le arată ca o lumină comorile mult strălucitoare ale înțelepciunii. Căci unul și același este și cale, și ușă, și cheie, și împărăție; Cale, ca cel ce călăuzește; cheie, ca cel ce deschide și se deschide celor vrednici de cele dumnezeiești; ușă, ca cel ce duce înăuntru; împărăție, ca cel ce e moștenit și se dă prin împărtășire tuturor⁷⁸”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.69, în Fil.rom., vol.II, p.190)

„Domnul se zice lumină, viață, înviere și adevăr. Lumină, ca cel ce dă strălucire sufletelor, alungă întunericul neștiinței, luminează mintea spre înțelegerea lucrurilor tainice și arată tainele care nu pot fi văzute decât de cei curați cu inima; viață, ca cei ce dau sufletelor ce iubesc pe Domnul puterea de-a se mișca spre cele dumnezeiești; înviere, ca cel ce ridică mintea din alipirea moartă de cele materiale, curățind-o de toată stricăciunea și amortirea; adevăr, ca cel ce dăruiește celor vrednici deprinderea neschimbăcioasă a celor bune”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.70, în Fil.rom., vol.II, p.190, 191)

„*Odihnă* este Domnul, ca Cel ce izbăvește de ostenele pentru virtute; *tămăduire a lui Dumnezeu*, ca doctorul care vindecă rana venită prin moarte; *harul lui Dumnezeu*, ca Cel care aduce răscumpărare; și *osteneală a lui Dumnezeu*, ca Cel ce primește patimile noastre”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.13, în Fil.rom., vol.III, p.379)

„Iisus este Hristos, Cel Unul din Treime, al cărui moștenitor vei fi și tu”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.73, în Fil.rom., vol.IV, p.38)

„Domnul va fi lumina ta, acoperământul tău, calea ta, tăria ta, cununa ta, veselia ta și sprijinitorul tău veșnic”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., rp.10, în Fil.rom., vol.XI, p.35)

⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cale e în special de pe treapta făptuirii, ușă și cheie celor ce trec pe treapta cunoașterii, iar împărăție celor îndumnezeiți. (n.s.1, p.190)

„...fie ca noi toți să fim ajutați de Fratele nostru cel Mare, înțeleg de Iisus. Căci El a binevoit să ne facă pe noi frați ai Săi⁷⁹. Și așa suntem fericiți de îngeri. Avem un astfel de Frate puternic, ca să ne facă și pe noi puternici; tare, ca să împartă cu noi prăzile luate de la vrăjmași; arhistrateg (suprem conducător de oști), ca să zdrobească în război pe vrăjmașii care poartă război împotriva noastră; doctor, ca să împace pe omul nostru cel dinăuntru cu cel din afară ce se supune lui; hrănitor, care ne hrănește cu hrană duhovnicească; viu, ca să ne facă vii; milostiv, ca să ne miluiască; îndurător, ca să se îndure de noi; Împărat, ca să ne facă împărați; Dumnezeu, ca să ne facă dumnezei”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.109, în Fil.rom., vol.XI, p.146, 147)

⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu, făcându-se Fratele nostru cel Mare, a confirmat voința lui Dumnezeu de a fi ajutat fiecare din noi printr-un alt om, printr-un frate al nostru întru umanitate. A arătat, prin aceasta marea importanță a fratelui în existența noastră și importanța mea ca frate în existența altora. Iar prin aceasta răspunderea noastră a unuia față de altul, ca frați. Când ne-a făcut Dumnezeu așa, a pus o temelie voinței de a face pe Fiul Său Frate al nostru, sau crearea noastră ca ființe ce își au temelia în voința lui Dumnezeu de a face pe Fiul Său Fratele nostru, prin care ne mântuim sau ne asigurăm viața de veci. Iisus a așezat în Sine ca Frate al nostru toate posibilitățile comunicării de putere de la un frate la altul, nesfârșitele resurse de milă. El a trăit în mod culminant responsabilitatea fratelui pentru frați, valoarea ce o au frații Săi omenesți pentru El, conținutul emoțional ce-l dă vieții proprii interesul meu pentru frate, interesul fratelui pentru mine, căldura și sensul ce le dă vieții omenesți relația între frate și frate. În Iisus însă responsabilitatea nelimitată pentru frate nu e împreună cu durerea de a nu-i putea asigura viața veșnică, așa cum o voiesc dar n-o pot da, de-a asigura de fapt valoarea eternă a fratelui simțită de mine. Căci în El această responsabilitate de frate poate și realiza pe seama fraților ceea ce dorește el: eternizarea lor. Coborând Fiul lui Dumnezeu din cer ca să se facă Frate al nostru, a coborât suprema noblete care-i poate înnobila pe oameni prin iubirea reciprocă reală. (n.s.173, p.146)

Partea a doua
COSMOLOGIE FILOCALICĂ
(Despre creație)

I. Crearea lumii

Opunându-se ideii că Dumnezeu ar fi creat lumea pentru că avea lipsă de ceva, Sfinții Părinți scot în evidență bunătatea lui Dumnezeu, care este necreată și care a pus în mișcare voința divină. Căci, după cum spune Sfântul Dionisie Areopagitul, Dumnezeu „prin însăși faptul că e binele, ca bine ființial (prin ființă), întinde bunătatea la toate cele ce sunt”.⁸⁰ Iar Părintele Stăniloae aprofundează aceasta, spunând „că existența este identică cu binele. Căci bunătatea e o existență doritoare să se dăruiască din prisosința ei”.⁸¹ Binele revărsat asupra omului și a lumii prin creație și prin harul lui Dumnezeu ce însoțește permanent lumea încă de la Geneză, îl bucură pe om prin împărtășirea din el. Omul este astfel fericit, iar Dumnezeu este preaslăvit „de lucrurile Sale, văzându-le pe ele veselindu-se și săturându-se fără săturare de Cel de care nu se pot satura”.⁸²

Lumea nu este coeternă cu Dumnezeu, dar planul creației a preexistat în Dumnezeu din veci, luând formă doar atunci când El a voit.⁸³ Acest plan – aceste gânduri ale lui Dumnezeu – este singurul lucru de la care pornește creația. Căci Dumnezeu, „în timp ce gândește, creează; iar gândul se face lucru, realizându-se prin Cuvânt și de-săvârșindu-se prin Duh”.⁸⁴ Nici măcar materia amorfă nu a existat înainte de a elibera Dumnezeu gândul Său creator. În acel moment, o dată cu timpul, „a făcut Dumnezeu cerul și pământul” (Facere 1,1), iar cerul și pământul erau ca o „substanță care cuprindea totul și purta în potență toate”.⁸⁵

Primul act al creației sensibile fiind făcut „la început” (Facere 1,1), adică la începutul timpului, nimic din cele sensibile nu există fără să fie supus timpului⁸⁶. Fiind creat, timpul va dispărea atunci „când firea se va uni după har cu Cuvântul”.⁸⁷ Faptul că este trecător și se alterează până la dispariția lui, nu înseamnă că timpul nu este valoros. Timpul are o valoare neprețuită pentru mântuirea fiecărui om, și de aceea Părinții ne îndeamnă „să fim treji cât avem timp”⁸⁸ și să nu ne amăgim că putem înlocui timpul pierdut fără a ne gândi la Dumnezeu, cu un alt timp.⁸⁹

⁸⁰ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre Numirile Dumnezeiești*, IV, 1, în *Opere complete*, p.145.

⁸¹ Pr. Dumitru Stăniloae, *Note la Numirile Dumnezeiești*, nota 169, în Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, p.234.

⁸² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a-III-a, cap.46, în *Fil.rom.*, vol.II, p.111.

⁸³ *Ibidem*, suta a-IV-a, cap.4, p.125.

⁸⁴ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, cartea a-II-a, cap.2, p.46.

⁸⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Despre cunoștința naturală*, cap.21, în *Fil.rom.*, vol.VII, p.431.

⁸⁶ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.3, sc.1, p.49; și rp.64, sc.22, p.418.

⁸⁷ *Ibidem*, rp.65, p.438.

⁸⁸ Avva Dorotei, *Diferite învățături*, cuv. 11, cap.2, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.586.

⁸⁹ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, cuv. 6, cap.25, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.163.

*Un alt atribut al actului creator este progresivitatea lui. Căci Dumnezeu a creat întâi lumea nevăzută, apoi lumea văzută, iar în cadrul lumii văzute, întâi a pregătit materia amorfă (cerul și pământul), pentru ca apoi să zidească „întâi un lucru dintre făpturi, după cel dintâi altul, după aceasta iarăși altul, iar după toate, omul”.*⁹⁰

1. Cauza și motivul creației

„De ce a fost făcut omul? Ca înțelegând făpturile lui Dumnezeu, să-L vadă dintr-însele și să preamărească pe Cel ce le-a zidit pentru om. Iar mintea cea plăcută lui Dumnezeu este un bun nevăzut, dăruit de Dumnezeu celor vrednici, în urma purtării celei bune”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.55, în Fil.rom., vol.I, p.27)

„Dumnezeu le-a dăruit tuturor făpturilor existența numai pentru bunătatea Sa”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.98, în Fil.rom., vol.I, p.35)

„Pe pământ a lăsat Dumnezeu nașterea și moartea; pe cer se arată purtarea de grijă și rânduiala neclintită. Dar toate s-au făcut pentru om și pentru mântuirea lui. Dumnezeu, Cel îmbelșugat în toate bunătățile, pentru oameni a făcut cerul și pământul, și elementele, făcându-le parte prin acestea de toate bunătățile”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.137, în Fil.rom., vol.I, p.40)

„Dumnezeu, Cel supraplin, n-a adus cele create la existență fiindcă avea lipsă de ceva, ci ca acestea să se bucure împărtășindu-se de El pe măsura și pe potriva lor, iar El să se veselească de lucrurile Sale, văzându-le pe ele veselindu-se și săturându-se fără săturare de Cel de care nu se pot sătura”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.46, în Fil.rom., vol.II, p.95)

„Dumnezeu, fiind Făcător din veci, creează când vrea prin Cuvântul cel de o ființă și prin Duhul, pentru bunătatea Sa nemărginită. Să nu zici: pentru care motiv le-a făcut acum, o dată ce e pururea bun? Fiindcă înțelepciunea ființei nemărginite e nepătrunsă și nu cade sub cunoștința omenească”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.3, în Fil.rom., vol.II, p.106)

„Pentru care pricină a creat Dumnezeu, cercetează! Căci e chestiune de cunoștință. Dar cum și de ce acum, de curând, nu căuta! Căci nu e lucru care să poată cădea sub mintea ta. Fiindcă cele dumnezeiești, unele sunt cu puțință de cuprins, altele nu pot fi cuprinse de oameni. Căci *vederea fără frâu poate să împingă pe cineva și în prăpăstii, precum a zis oarecare dintre sfinți*”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.5, în Fil.rom., vol.II, p.106)

„Cauza lucrurilor și a bunurilor din lucruri este Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.56, sc.8, în Fil.rom., vol.III, p.278)

⁹⁰ Sfântul Grigorie Palama, *op.cit.*, cap.24, p.432.

„Pentru Tine am fost făcuți, ca să ne desfătăm așezați fiind în raiul sădit de Tine”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.92, în Fil.rom., vol.IV, p.32)

„Dumnezeu nu ne-a zidit spre mânie, ci spre fericire, ca să ne bucurăm de bunătățile Lui și să ne arătăm cu mulțumire și cu recunoștință față de Binefăcător”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.43)

„Fiindcă toate cele ce sunt le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.141)

„...n-a făcut lumea din vreo trebuință a Sa, ci din prisosința bunătății Sale, potrivit cu folosul celor pentru care avea să o facă”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.27, în Fil.rom., vol.VIII, p.254, 255)

2. Despre existențe create și existențe necreate

„Cei ce se străduiesc trebuie să cerceteze care sunt lucrurile de care se cuvine să gândim că Dumnezeu a pus un început facerii lor; și care sunt acelea căroră nu le-a pus nici un început? Căci, dacă *Dumnezeu se odihnește de toate lucrurile pe care a început să le facă* (Facere 2,2), vădit este că nu se odihnește de acelea pe care n-a început să le facă. Lucruri ale lui Dumnezeu, care au început să existe în timp, sunt toate acelea care există prin participare. Așa sunt de pildă diferitele esențe ale lucrurilor. Căci ele au neexistența mai bătrână decât existența lor. A fost odată când lucrurile care există prin participare nu erau. Iar lucruri ale lui Dumnezeu, care n-au început să existe în timp, sunt cele participante, la care participă prin har cele care se împărtășesc.

Așa este, de pildă, bunătatea și tot ce se cuprinde în rațiunea bunătății. Și simplu vorbind, toată viața, nemurirea, simplitatea, neschimbabilitatea și infinitatea, și câte sunt cugetate ca existând ființial în preajma lui Dumnezeu. Acestea sunt și lucruri ale lui Dumnezeu, dar și neîncepute temporal. Căci n-a fost neexistența mai veche ca virtutea, nici ca altceva din cele spuse, deși cele care participă la ele, în ele însele, au început să existe în timp. Căci fără de început este toată virtutea, neavând timpul mai bătrân decât ea, ca una ce are pe Dumnezeu din veci ca singurul Părinte născător al existenței ei⁹¹”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.48, în Fil.rom., vol.II, p.140, 141)

⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Dumnezeu se va odihni de la susținerea activităților create, se pune întrebarea ce este, în fapte, creat și ce necreat? Create sunt cele ce există prin participare, iar necreate cele de care se împărtășesc acestea. De pildă, în bunătatea omenească se distinge o strădanie a omului de a se împărtăși de bunătatea divină, care e și ea o forță ce susține și atrage strădania omenească. În viața viitoare strădania omenească ajungând la limitele ei se va odihni întreagă în harul de bine făcător al lui Dumnezeu, nemairămânând decât bunătatea dumnezeiască în fapte. Acestea vor continua să existe ca subiecte, dar vor fi umplute întregi de puterile, de lucrările și de însușirile divine: de bunătatea, de nemurirea, de neschimbabilitatea, de infinitatea lui Dumnezeu nu prin natura lor, ci prin har. De observat că și pe acestea le numește Sfântul Maxim lucruri sau fapte ale lui Dumnezeu, și nu Dumnezeu însuși, care este infinit mai presus de ele. De aceea Sf. Grigorie Palama a folosit acest cap. și cel următor pentru a dovedi teza despre deosebirea între ființa și lucrările necreate ale lui Dumnezeu. La încetarea celor pieritoare și la continuarea celor necreate în fapte aplicase Origen cuvântul Domnului: „Cerul și pământul vor trece, dar rațiunile mele nu vor trece”. Este vorba de rațiunile dinamice, care au creat și îndumnezeiesc făptura. (n.s. 1, p.141)

„Dumnezeu este de infinite ori infinit deasupra tuturor lucrurilor (ale celor ce sunt), atât al celor care participă, cât și al celor participante. Căci tot ce are existența ca predicat este lucru al lui Dumnezeu, chiar dacă unul a început să existe temporal prin facere, iar altul e sădit după har în cele ce s-au făcut, ca o oarecare putere înăscută, vestind limpede pe Dumnezeu, care există în toate⁹²”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.49, în Fil.rom., vol.II, p.141, 142)

„Toate cele nemuritoare și însăși nemurirea, toate cele ce viețuiesc și însăși viața, toate cele sfinte și însăși sfințenia, toate cele virtuozitate și însăși virtutea, toate cele bune și însăși bunătatea, toate cele ce există și însăși existența, e vădit că sunt lucrurile lui Dumnezeu. Dar unele au început să existe în timp, căci a fost odată când nu erau, iar altele n-au început să existe în timp, căci n-a fost vreodată când nu era virtute și bunătate, sfințenie și nemurire. Și cele care au început în timp, sunt și se numesc ceea ce sunt și se numesc, prin participare la cele ce n-au început în timp. Căci Dumnezeu este Ziditorul a toată viața, nemurirea, sfințenia și virtutea. Iar El este deasupra ființei tuturor celor ce sunt cugetate și numite”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.50, în Fil.rom. vol.II, p.142, 143)

„Dumnezeu isprăvind de creat rațiunile prime și esențele universale ale lucrurilor, lucrează totuși până azi, nu numai susținând acestea în existență, ci și aducând în actualitate, desfășurând și constituind părțile date virtual în esențe”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.2, în Fil.rom., vol.III, p.42)

3. Despre existențe văzute și despre existențe nevăzute

„Dumnezeu a zidit și lumea nevăzută și pe cea văzută; deci El a făcut și sufletul și trupul. Dacă lumea văzută este așa de frumoasă, cu cât mai mult nu va fi cea nevăzută? Iar dacă aceea este mai frumoasă și mai bună decât aceasta, cu cât nu le va întrece pe amândouă Dumnezeu, care le-a făcut pe ele?”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.72, în Fil.rom., vol.II, p.100)

⁹² Ideea că Dumnezeu este de infinite ori mai presus de lucrările Sale necreate, între care aflăm chiar și infinitatea, se înțelege în sensul că făptura creată chiar dobândind lucrările divine totuși nu le are de la început, ba chiar niciodată în întregime, ci continuă etern să sporească în ele, cum va explica mai târziu Sfântul Grigorie Palama. Iar la identificarea cu însăși ființa lui Dumnezeu nu va ajunge niciodată. E de remarcat apoi că și aceste lucrări și însușiri necreate Sfântul Maxim le numește tot $\epsilon\pi\gamma\alpha$ și tot $\omicron\upsilon\tau\alpha$, ca și pe lucrurile create, așadar le consideră într-o solidaritate cu creațiunea. De aici urmează că lucrările și atributele necreate, de care e vorba, sunt lucrări și atribute anume destinate făpturilor, având rostul de-a le da acestora subzistență și de-a le desăvârși. Deci ca unele ce sunt oricum adaptate făpturilor și „coborâte” la ele, aceste lucrări sunt infinit mai jos decât Dumnezeu în absoluta Sa suveranitate și transcendență. O nemurire a făpturii nu va fi niciodată o nemurire egală cu a lui Dumnezeu, chiar dacă e primită de la El, căci e o nemurire adaptată la măsura făpturii. Sfântul Grigorie Palama avea dreptate să vorbească de dumnezeire superioară și inferioară. De observat iarăși că Sfântul Maxim, deși face o distincție categorică între firea omului ca creatură și harul cel necreat, totuși spune de har că e înăscut ei, în sensul că ea aspiră după el, că numai prin el se poate dezvolta, că este pentru ea o necesitate „naturală”. Sfinții Părinți răsăriteni fac o distincție, dar nu o separație funcțională între natură și har. Lumea concretă e pentru ei totdeauna o totalitate constituită din natură și har. (n.s. 1, p.142)

„Dumnezeu a făcut de la început două lumi: una văzută și alta nevăzută. Dar e un singur împărat al lucrurilor văzute care poartă în el trăsăturile celor două lumi, în latura cea văzută și cugetată.⁹³ Potrivit cu aceste două lumi, strălucesc doi sori: cel văzut cu simțurile și cel cugetat. Și ceea ce e soarele acesta în cele văzute și supuse simțurilor, aceea este Dumnezeu în cele nevăzute și neînțelese cu mintea. Căci El este și se numește Soarele dreptății (Maleahi 4,2; 3,20)”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.22, în Fil.rom., vol.VI, p.53, 54)

„Omul fiind îndoit, adică având alcătuirea din suflet și trup, lumea a fost creată pentru el de asemenea ca văzută și nevăzută. Și fiecareia din aceste părți i s-au rânduit în chip potrivit ei unele din faptele și din grijile noastre”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.62, în Fil.rom., vol.VI, p.75)

4. Despre aducerea la existență din neființă (Creația din nimic)

„Lucrurile făcute sunt în afară de minte; dar ea primește înlăuntrul ei vederea lor. Nu tot așa este la Dumnezeu cel veșnic, nemărginit și nesfârșit, care a dăruit celor ce sunt atât existența, cât și existența fericită și de-a pururea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.23, în Fil.rom., vol.II, p.91)

„Elinii, spunând că ființa lucrurilor există împreună cu Dumnezeu din veci și că numai calitățile din jurul ființei le au de la El, susțineau că ființa nu are nimic contrariu și contradicția este numai între calități. Noi însă zicem că numai ființa dumnezeiască nu are nimic contrariu, ca fiind veșnică și infinită și dăruind și altora veșnicia. Ființa lucrurilor, însă, are contrară ei neexistența. Deci stă în puterea Celui ce este cu adevărat ca ea să existe de-a pururi sau să nu existe. Dar fiindcă Lui nu-I pare rău de darurile Sale, ea va exista veșnic și va fi susținută prin puterea Lui atotțiitoare, chiar dacă are nimicul contrariu ei, cum s-a zis, ca una ce a fost adusă la existență din neexistență și stă în voia Lui ca ea să fie sau să nu fie”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.28, în Fil.rom., vol.II, p.92)

„Precum răul este lipsa binelui și neștiința lipsa cunoștinței, tot așa și neexistența este lipsa existenței; dar nu a existenței celei adevărate și proprii, căci aceea nu are nimic contrariu, ci a celei ce există prin împărtășire de existența cea adevărată. Lipsa celor dintâi atârnă de voința făpturilor; a celei de-a doua atârnă de voința Făcătorului, care vrea însă, pentru bunătatea Sa, ca făpturile să existe veșnic și veșnic să aibă parte de binefacerile Lui”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.29, în Fil.rom., vol.II, p.92, 93)

„Cunoștința lucrurilor având-o Făcătorul preexistentă în Sine din veci, a adus-o la ființă (a substanțializat-o) și a scos-o la iveală când a voit. Căci este o nebunie a te îndoii că Dumnezeu Cel atotputernic poate să aducă ceva la ființă, atunci când vrea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.4, în Fil.rom., vol.II, p.106)

⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae, *Acesta este omul*. (n.s. 29, p.54)

„Începutul (principiul), mijlocul și sfârșitul existențelor este Dumnezeu ca Cel ce le face, dar nu ca cel ce le pătimește; în același fel este El și toate celelalte, prin câte le numim. Este început, ca Făcător; mijloc, ca Proniator, și sfârșit ca Cel ce le circumscrie.⁹⁴ Căci *din El, zice, și prin El și spre El sunt toate* (Romani 11,15)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.10, în Fil.rom., vol.II, p.130)

„Ziua a șasea indică ideea existenței simple a fapturilor; a șaptea înseamnă modul existenței fericite a lor; iar a opta indică taina negrăită a veșnicei existențe fericite a fapturilor⁹⁵”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.56, în Fil.rom., vol.II, p.145)

„*La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul* (Facere 1,1) nu ca pe un gol, desigur, nici fără cele dintre ele. Căci pământul era amestecat cu apă și fiecare dintre ele purta în sine, ca o sarcină⁹⁶, aerul și dobitoacele, și plantele, după felul lor. Iar cerul cuprindea feluritele lumini și luminători, în care subzista totul.⁹⁷ Astfel a făcut Dumnezeu, la început, cerul și pământul ca pe o substanță care cuprindea totul și purta în potență toate, dezaproband de departe, precum se cuvine, pe cei ce socotesc în chip greșit că materia a preexistat de la sine”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.21, în Fil.rom., vol.VII, p.431)

„După aceea, înfrumusețând oarecum și împodobind lumea, Cel ce a adus toate la existență din cele ce nu sunt a împărțit fiecăruia rânduiala proprie și cuvenită a însușirilor sale, întregind lumea în șase zile, deosebind pe fiecare numai cu porunca și scoțând, ca din niște vistierii ascunse, la forma lor văzută, cele puse în ea⁹⁸, așezând și îmbinând în chipul cel mai armonios și mai potrivit un lucru cu altul și pe fiecare cu toate, și pe toate cu fiecare. Iar pământul cel nemișcat l-a înconjurat ca pe un centru

⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici se arată pozitiv că punctul de plecare, mijlocul și sfârșitul lucrurilor este Dumnezeu; de asemenea, al tuturor celorlalte însușiri pozitive, contemplate în lumea creată. Dar Dumnezeu nu suferă El însuși, în Sine, aceste determinări, ci numai le face și le susține pe seama fapturilor. Ele nu se reflectă asupra Lui ca să fie și în el un început, un sfârșit și o dezvoltare. Ca Făcător, e principiu, ca Providențiator, care susține mișcarea spre țintă a fapturilor, e intervalul dintre punctul lor de plecare și ținta spre care tind; iar ca graniță finală a dezvoltării lor, e sfârșit. (n.s. 1, p.130)

⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este o gradatie în trei trepte, obișnuită la Sfântul Maxim. Făptura primește la început simpla existență, cu aspiratia spre existență fericită, ca apoi să dobândească existență fericită pentru veci. Este, iarăși, începutul, mijlocul, sfârșitul. În *Ambigua* (P.G. 91, 1389D ș.u.) Sfântul Maxim completează schema aceasta printr-o alta: (a) existența simplă, (b) realizarea existenței prin mișcare și libertate și (c) starea de grație, întrucât făptura nu-și poate ajunge prin sine desăvârșirea și înveșnicirea. La ultima se ajunge prin trecerea dincolo de posibilitățile naturale. Ea e ziua a opta. (n.s. 2, p.145)

⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Însărcinat. Pământul și apa erau însărcinate cu plantele și cu animalele pe care aveau să le nască. Aveau în ele în mod virtual plantele și animalele. Se insinuează aici o concepție corespunzătoare cu cea a științei de azi. Parcă ar fi vorba și de aer ca de o sarcină a pământului și a apei. Deci stihiele nu erau totuși separate, mai ales la început. (n.s. 12, p.431)

⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Grigorie Palama pare a insinua aici că în lumina sau energia ei își avea subzistența (sau originea) toată lumea creată. (n.s. 13, p.431)

⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Plantele și animalele, dar și toate formele în mișcare erau date potențial în substanța originară a lumii ca în niște vistierii ascunse. (n.s. 14, p.431)

oarecare cu un cerc foarte înalt și l-a legat preaînțelept, prin cele din mijloc cu cerul pururea în mișcare⁹⁹, încât aceeași lume se află și stând, și mișcându-se”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.22, în Fil.rom., vol.VII, p.431, 432)

„...le-a adus la ființă pe toate cele văzute numai cu cuvântul”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.27, în Fil.rom., vol.VIII, p.256)

5. Timpul (Creația în timp și o dată cu timpul, rolul și valoarea timpului)

„Unii spun că fapăturile există dimpreună cu Dumnezeu din veci. Dar aceasta este cu neputință. Căci cum pot cele într-un tot mărginite să existe din veci împreună cu Cel într-un tot nemărginit? Sau cum mai sunt propriu-zis fapături, dacă sunt împreună-veșnice cu Făcătorul? (Cântarea Cântărilor 3,20) Dar aceasta este învățătura elinilor, care nu socotesc pe Dumnezeu Făcător al ființelor, ci numai al însușirilor. Dar noi, cunoscând pe atotputernicul Dumnezeu, zicem că El este Făcătorul nu al însușirilor, ci al ființelor străbătute de însușiri. Iar dacă e așa, fapăturile nu există împreună cu Dumnezeu din veci”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.6, în Fil.rom., vol.II, p.106, 107)

„Începutul (principiul), mijlocul și sfârșitul sunt însușirile celor pe care le împarte timpul;¹⁰⁰ ba ar putea zice cineva, fără să greșescă, că sunt ale celor privite la un loc în veac.¹⁰¹ Căci timpul, având mișcarea măsurată, se circumscrie prin număr; iar veacul, fiind cugetat în existența lui împreună cu categoria lui *când* (cu timpul), implică intervalul,¹⁰² într-un cât își are un început al existenței. Iar dacă timpul și veacul nu sunt fără de început, cu atât mai mult cele cuprinse în ele”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.5, în Fil.rom., vol.II, p.129)

„În Scriptură sunt veacuri temporale, apoi de acelea care cuprind sfârșitul altor veacuri, după cuvântul: *Ci acum, la sfârșitul veacurilor* (Evrei 9,26) și următoarele. Și iarăși alte veacuri, slobode de natură temporală, după veacul din timpul de față, care e la sfârșitul veacurilor, potrivit cuvântului: *Ca să se arate în veacurile ce vor veni bogăția Lui covârșitoare* (Efeseni 2,7) și cele următoare”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.85, în Fil.rom., vol.II, p.198)

„Iar timpul și firea sunt cele sub care se află cele de sub timp și fire, și tot ce e creat, cugetat și simțit”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.3, sc.1, în Fil.rom., vol.III, p.46)

⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici Sfântul Grigorie face uz de „știința naturală a timpului său”. (n.s. 15, p.432)

¹⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiecare fapătură e împărțită sau deșirată de timp în început sau punct de plecare, în mijlocul sau intervalul dinamic dintre început și sfârșit, și în sfârșit sau forma realizată. (n.s. 1, p.129)

¹⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: După Hans Urs von Balthasar, deosebirea între timp și veac o ia Maxim de la Grigorie de Nyssa, dar le desparte mai consecvent ca acesta. Timpul e măsurat, deci mărginit, și de aceea circumscriș de un număr precis. Aceasta împotriva neoplatonicienilor, care făceau timpul infinit. Veacul (eonul) e ființa a tot ce e creat. (n.s. 2, p.129)

¹⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Termenul „distanță” sau „interval”, termenul central al lui Grigorie de Nyssa, exprimând prin el distanța făptuirii de ea însăși sau drumul parcurs de la punctul ei de plecare (ființă) până la punctul de realizare, prin mișcare, e reluat de Sfântul Maxim. (n.s. 3, p.129)

„Cele fără de care nu există nici un lucru, sunt timpul și spațiu, fără de care nu există nimic din cele făcute”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.64, sc.22, în Fil.rom., vol.III, p.379)

„Când însă firea se va uni după har cu Cuvântul, nu vor mai exista cele fără de care nu este nimic,¹⁰³ încetând mișcarea ce transformă (alterează) pe cele ce se mișcă prin fire”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.65, în Fil.rom., vol.III, p.398)

„Nu te amăgi, lucrătorule fără minte, că poți să înlocuiești timpul (pierdut) cu alt timp. Căci nu va ajunge ziua să împlinești datoria față de Stăpânul¹⁰⁴”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 6, cap.25, în Fil.rom., vol.IX, p.163)

„Să luăm deci aminte la noi înșine, fraților. Să fim treji cât avem timp.[...] Iată de când ședem aici vorbind, am pierdut două sau trei ceasuri din timpul nostru și ne apropiem de moarte; și vedem că pierdem timpul și nu ne temem. Cum nu ne aducem aminte de spusa bătrânului acela care a zis: *De va pierde cineva aur sau argint, poate afla în locul lui altul, dar cel ce pierde timpul, viețuind în nelucrare și nepăsare, altul nu mai poate afla.*¹⁰⁵ Cu adevărat, vom căuta un ceas din timpul acesta și nu-l vom mai găsi¹⁰⁶”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.2, cuv.11, în Fil.rom., vol.IX, p.586, 587)

6. Creația progresivă

„Astfel la facere s-a zidit întâi un lucru dintre făpturi, după cel dintâi altul, după aceasta iarăși altul, iar după toate, omul. Acesta s-a învrednicit de atâta cinste și grijă din partea lui Dumnezeu, încât toată lumea aceasta văzută a fost făcută înainte de el pentru el. Iar Împărăția cerurilor a fost gătită îndată după întemeierea lumii, tot pentru el (Matei 25,34), înainte de el.¹⁰⁷ Dar și sfat a premers despre el, și a fost plăsmuit de mâna lui Dumnezeu și după chipul lui Dumnezeu, și n-a primit totul din materia aceasta din lumea

¹⁰³ Cf. Pr. D. Stăniloae: *Timpul și spațiul*.

¹⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Suprema valorificare a timpului e condiționată de înțelegerea fiecărei zile ca stând la ușa vieții de dincolo, a eshatologicului. „Carpe diem”(= folosește ziua intens), dar nu în sensul lui Horațiu ca fiind ultima ce ne poate aduce o plăcere trecătoare, ci ca fiind ultima ce ne poate asigura viața eternă. Deci cu mai multă intensitate folosește creștinul fiecare clipă. (n.s. 310, p.163)

¹⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (*Apophth. Patr. Lat. 73, 939 A*) Nici o oră, nici o clipă nu e ca alta. Ce am putut face în ea, nu mai putem face în alta. Împrejurările s-au schimbat. Dezvoltarea noastră se face altfel când am pierdut o clipă fără o bună lucrare. Nu numai timpul în general are o valoare absolută, ci fiecare clipă. Totuși, o mare pocăință ne poate reface. Dar când pierdem timpul cu gândul că ne vom reface printr-o pocăință ulterioară, ne obișnuim să lăsăm clipele să treacă mereu, așteptând altă clipă pentru pocăință, fără să mai avem puterea să mai folosim vreuna în acest scop. Pierderea timpului devine ea însăși o obișnuință. Ea nu e numai o chestiune exterioară, ci una interioară. „A la recherche du temps perdu” nu poate fi o căutare a unor prilejuri identice, ci o mare pocăință. Dar „timpul pierdut” e o slăbire interioară a noastră pentru luarea unei hotărâri. „Timpul pierdut” lucrează împotriva noastră. E un vierme care crește.(n.s.1149,p.587)

¹⁰⁶ Cf. Pr. D. Stăniloae: Nu vom mai găsi o eternitate a timpului în care ne putem schimba spre bine. În eternitate suntem deja într-o stare de fixare. (n.s.1150, p.587)

¹⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu numai lumea aceasta este gătită ca un palat pentru om – , împăratul ce avea să apară după aceea, ci și Împărăția cerurilor s-a gătit pentru el înainte de el, căci el trebuia să privească spre ea de la începutul existenței sale. (n.s.16, p.433)

supusă simțurilor, ca celelalte viețuitoare, ci numai trupul, iar sufletul din cele mai presus de lume, mai bine zis de la Dumnezeu însuși, prin suflare negrăită. Aceasta pentru că e ceva mare și minunat și întrece totul, și privește totul, și cârmuiește toate; iar pe de altă parte, cunoaște pe Dumnezeu și-L poate primi pe El și se dovedește mai mult decât orice rezultatul măririi mai presus de toate a Meșterului. Ba nu numai că poate primi pe Dumnezeu prin osteneala nevoitoare și prin har, ci se poate uni cu El într-un singur ipostas¹⁰⁸”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.24, în Fil.rom., vol.VII, p.432, 433)

„Creatorul și orânduitorul întregii lumi dându-i acesteia o înfățișare mult felurită prin covârșirea neasemănată a bunătății Sale pe unele le-a voit numai să fie, pe altele să aibă și viața pe lângă existență; și dintre acestea a voit ca unele să se împărtășească de viața înțelegătoare. Pe unele le-a voit să aibă viața îmbinată din amândouă acestea. Pe cele care au luat viață rațională și înțelegătoare de la El le-a voit ca prin înclinarea de bunăvoie spre El să ajungă la unirea cu El și astfel să viețuiască dumnezeiește, și mai presus de fire, învrednicindu-se de harul și lucrarea îndumnezeitoare. Căci voia Lui e creatoare pentru cele ce sunt (făpturi) fie că sunt scoase din neexistență, fie că sunt și îmbunătățite”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.91, în Fil.rom., vol.VII, p.482)

„În ziua cea dintâi au fost zidite cele șapte firi înțelegătoare în tăcere și cu glas, ceea ce este lumina.¹⁰⁹ În ziua a doua, tăria. În ziua a treia a adunat Dumnezeu apele și a făcut să odrăslească plantele. În a patra a împărțit lumina. În a cincea, păsările, reptilele și peștii. În a șasea, animalele și pe om. Dumnezeu a dat lumii întregi o așezare, sau lungimea și lățimea. I-a dat ca început, răsăritul; ca sfârșit apusul; cele de la dreapta, ca miazănoapte; cele de la stânga, ca miazăzi. A făcut tot pământul ca un așternut și cele de desupra ca o piele, ca o boltă, ca un cerc; iar al doilea cerc, ca o roată lipită de cel dintâi; și cele ale pământului și ale cerului lipite. Iar oceanul, ca un brâu care înconjură cerul și pământul. Și în lăuntrul lui, munții înalți ce ajung până la cer. Și soarele îndărătul munților, ca să-i treacă toată noaptea. Iar marea cea mare, în lăuntrul acestor munți, ocupând o jumătate și un pătrar din pământul uscat.¹¹⁰ Iar Dumnezeului nostru fie slava!” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.67, în Fil.rom., vol.X, p.345, 346)

¹⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este dat aici în mod concentrat tot ce deosebește pe om de toate creaturile sensibile. Pe de o parte, el privește conștient toate, le conduce pe toate, ca un chip al lui Dumnezeu. El e conștiința stăpânitoare și transformatoare a lumii, în el se descoperă rostul lumii. Fără om lumea ar fi lipsită de rost, de sens, de lumină, existența ar fi lipsită de o latură esențială a ei sau de cea mai esențială. Fără om nu s-ar crea în lume nimic purtător de un sens. Fără om lumea n-ar ști de ea însăși. Pe de altă parte, existența omului dovedind că lumea e pentru un sens dovedește că ea se cere după sensul deplin pe care omul nu i-l poate descoperi și da. Numai în legătură cu lumina totală noi putem vedea în lume un sens și putem căuta și realiza în ea un sens final. Dar tot numai în legătură cu conștiința care are în ea toată lumina, conștiința umană poate descoperi sensul deplin al existenței sale și al lumii după care se dorește. De aceea conștiința umană e făcută pentru a se uni cu conștiința deplin luminată a lui Dumnezeu. Numai ființa umană e capabilă să primească în conștiința ei conștiința lui Dumnezeu, care echivalează cu lumina totală. Numai ea dovedește că lumea e opera unui Meșter atotluminat și măreț în lumina și puterea Lui nemărginită. Mărirea omului, ca chip al măririi conștiinței supreme, se arată mai ales în aceea că devine conștiința ipostasului supremei conștiințe, că prin lumina lui își poate comunica lumina și exprima conștiința și voința Subiectului supremei și desăvârșitei lumini a desăvârșitei conștiințe. (n.s.17, p.433)

¹⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin faptul că toată ființa lor este înțelegere, ele sunt lumină prin excelență. Sfântul Isaac zice că la ele se referă „lumina” de care spune „Facerea” că Dumnezeu a făcut în ziua întâi „lumina”. (n.s.424a, p.346)

¹¹⁰ Cf. Pr.D.Stăniloae: Era viziunea de atunci a lumii.(n.s.425,p.346)

II. Îngerii buni

Înainte ca Dumnezeu să creeze lumea văzută, temporală, a creat lumea nevăzută, a îngerilor, adică „pe cele ce sunt la mijloc și se împărtășesc în parte de veac, în parte de timp.”¹¹¹ Îngerii sunt socotiți deci ca existențe veșnice, mai presus de timp, dar nu coeternice cu Dumnezeu. Ei mijlocesc între eternitate și timp.¹¹² Sfântul Ioan Damaschin spune că „îngerul nu este nemuritor prin fire, ci prin har, căci tot ceea ce are început are și sfârșit potrivit naturii lui.”¹¹³

Sfântul Dionisie Areopagitul ne spune că „Scriptura a făcut cunoscute toate ființele cerești prin numiri descoperite (cf. Efeseni 1,21; Coloseni 1,16; Iuda 9) în număr de nouă”. Aceste nouă cete sunt împărțite pe „trei ordine întreite”, în funcție de apropierea de Dumnezeu: „Revelația Sfințelor Scripturi ne-a predat că Tronurile preasfinte și cetele cu ochi mulți și cu multe aripi, numite în limba evreiască Heruvimi și Serafimi, sunt așezate nemijlocit în cea mai înaltă apropiere în jurul lui Dumnezeu. [...] Al doilea grup zice că este cel compus din Stăpânii, Domnii și Puteri. A treia și cea din urmă dintre treptele ierarhiilor cerești spune că este cea a Îngerilor, a Arhanghelilor și a Începătoriilor”.¹¹⁴ Îngerii sunt zidiți ca și oamenii „după chipul Ziditorului”.¹¹⁵ Fiind făcuți după chipul lui Dumnezeu, îngerii tind neîncetat către Acesta, supunându-se ca și oamenii, unui proces de asemănare cu Dumnezeu prin urcuș duhovnicesc.

Sfântul Grigorie Palama, subliniază faptul că pornind de la dorința lor spre Dumnezeu, „îngerii se modelează, asemănător, cu obârșia dumnezeiască, dobândind o mai bogată comuniune dumnezeiască”.¹¹⁶ Această creștere în comuniunea cu Dumnezeu, nu va înceta nici după a doua venire a Mântuitorului Hristos, îngerii sporind „în adăugirea harurilor și niciodată nu vor sfârși sau nu vor slăbi în dorirea bunătăților”.¹¹⁷

Firea îngerilor nu este și nu va ajunge niciodată complet simplă și spirituală. Asemănarea îngerilor cu Dumnezeu, ca și asemănarea oamenilor cu Dumnezeu, nu va duce niciodată la identificare. Îngerii prin firea lor sunt compuși și corporali. Sfântul Grigorie Palama, spune că „îngerii sunt compuși”. Având voința liberă ca și omul, și neavând bunătatea în ființa lor ca Dumnezeu, înclinarea îngerului spre bine sau spre rău, este dovada faptului că îngerii sunt compuși „din ființa lor și dintr-una din

¹¹¹ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre Numirile Dumnezeiești*, capitolul X, în *Opere complete*, p.171.

¹¹² Preot Prof.Dr.Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.I, p.288.

¹¹³ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, capitolul III, p.47.

¹¹⁴ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre Ierarhia Cerească*, capitolul VI, în *Opere complete*, p.23.

¹¹⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Despre cunoștința naturală*, cap.27, în *Fil.rom.*, vol.VII, p.435.

¹¹⁶ Idem, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie, Despre sfânta lumină*, cap.61, în *Fil.rom.*, vol.VII, p.345.

¹¹⁷ Sfântul Grigorie Sinaitul, *Capete după acrostih*, cap.54, în *Fil.rom.*, vol.VII, p.112.

însușirile ce-și sunt potrivnice, adică din virtute sau din răutate".¹¹⁸ În legătură cu îngerii buni, care și-au unit firea cu virtutea, Sfântul Ioan Scărarul spune că le „este propriu să nu cadă”, iar despre cei care și-au unit firea cu răutatea spune că „le este propriu ca o dată căzuți să nu se mai ridice niciodată”.¹¹⁹

„Îngerii sunt trupești și circumscriși în comparație cu firea nematerială și netrupească a dumnezeirii”.¹²⁰ Percepuți de către oameni, ei sunt netrupești, dar firea lor este totuși supusă circumscrierii căci îngerii nu există prin sine ci „au trebuință de Cel ce-i susține”.¹²¹ Limitarea ce o au în fire, se răsfrânge și asupra cunoștinței ce o au în legătură cu planul lui Dumnezeu. Cunoașterea lor este circumscrisă, și așa cum „nu au cunoscut nici venirea Lui pe pământ, [...] se vor uimi și se vor minuna”¹²² la cea de a doua venire a Domnului pe pământ. În relația cu lumea supusă simțurilor, îngerii au o cunoaștere deplină, pe care o primesc „printr-o putere dumnezeiască, căreia nu i se poate ascunde nimic din cele în orice fel prezente, trecute și viitoare”.¹²³

Îngerii cei buni sunt trimiși de Dumnezeu, să slujească și să ajute pe „cei ce vor fi moștenitorii mântuirii” (Evrei 1,14). Astfel, urmând porunca primită de la Dumnezeu, îngerii lucrează cu putere, pentru întoarcerea spre bine a dispoziției omenești. În legătură cu această lucrare, Ioan Carpatiul ne îndeamnă „să credem deci că mai curând sau mai târziu cărbunele rece și negru al cugetării noastre se va face fierbinte și luminos, prin atingerea focului atotdumnezeiesc”.¹²⁴ Omul primește luminarea de la îngeri, iar Puterile cerești „își trec unele altora luminarea”¹²⁵, fiecare ceată primind luminarea și cunoștința de la alta. „Numai puterile heruvimilor sunt luminate în chip nemijlocit”¹²⁶ deoarece stau lângă izvorul dumnezeiesc, fiind în ceata îngerească ce este mai presus de celelalte.

Sfântul Maxim Mărturisitorul a subliniat comuniunea îngerilor cu oamenii în slujirea lui Dumnezeu. Mântuitorul Hristos este Cel ce a făcut posibilă această comuniune, „unind prin Sine cerul și pământul”. Prin aceasta a ridicat pe oameni la aceeași cinste cu îngerii, „în privința împărțirii darurilor dumnezeiești”. Acestea au dus la comuniunea în slujirea lui Dumnezeu, Sfântul Maxim spunând că în această privință, „ceata Puterilor cerești și pământești e una”.¹²⁷

1. Firea îngerilor

„Egali în cinste cu îngerii i-a făcut pe oameni, întâi fiindcă a împăcat prin sângele crucii Sale cele din cer și cele de pe pământ (Col.1,20), și a surpat puterile vrăjmașe care umpleau locul dintre cer și pământ,¹²⁸ arătând că, în privința împărțirii darurilor

¹¹⁸ Sfântul Grigorie Palama, *Despre cunoștința naturală*, cap.30, în Fil.rom., vol.VII, p.436,437.

¹¹⁹ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, cuv.4, cap.27, în Fil.rom., vol.IX, p.96.

¹²⁰ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.126.

¹²¹ Sfântul Grigorie Palama, *Op.cit.*, cap.61, în Fil.rom., vol.VII, p.462.

¹²² Sfântul Simeon Noul Teolog, *Op.cit.*, cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.154.

¹²³ Sfântul Grigorie Palama, *Op.cit.*, cap.64, în Fil.rom., vol.VII, p.464.

¹²⁴ Ioan Carpatiul, *Capete de mângâiere*, cap.66, în Fil.rom., vol.IV, p.161,162.

¹²⁵ Petru Damaschinul, *Învățăături duhovnicești*, în Fil.rom., vol.V, p.113.

¹²⁶ Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire*, suta a-III-a, cap.26, în Fil.rom., vol.VI, p.278.

¹²⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuire la Tatăl nostru*, în Fil.rom., vol.II, p.263,264.

¹²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică ne împiedicau să ne înălțăm la Dumnezeu. (n.s.1,p.251)

dumnezeiești, ceata Puterilor cerești și pământești e una, firea omenească vestind întru veselie slava lui Dumnezeu împreună cu Puterile de sus prin una și aceeași voință. Apoi fiindcă, după împlinirea lucrării Sale pentru noi, s-a înălțat la cer cu trupul primit, unind prin Sine cerul cu pământul. Prin aceasta a unit cele sensibile cu cele inteligibile și a arătat firea cea creată ca una, de la o extremitate la alta a părților ei, unificată în ea însăși prin virtute și prin cunoașterea primei Cauze. Astfel, prin toate câte a săvârșit tainic a arătat, cred, că rațiunea este legătura de unire între cele despărțite; iar lipsa rațiunii însemnează dezbinarea celor unite.¹²⁹ Prin aceasta ne-a îndemnat să învățăm să ne însușim rațiunea prin făptuire, ca să ne unim nu numai cu îngerii prin virtute, ci și cu Dumnezeu prin cunoștință, negând toate cele ce sunt¹³⁰”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.251, 252)

„Dacă dracul e așa de tare că chiar dacă nu vrea omul, îl schimbă și-l duce spre pierzania sa, scoțându-l din starea cea bună a firii, cu cât nu va fi mai tare îngerul, care primește la vremea hotărâtă poruncă de la Dumnezeu să întoarcă spre bine toată dispoziția omului? Dacă vântul cel foarte rece de la Miazănoapte a fost așa de tare că a putut să facă firea moale a apei vârtoasă ca pe a pietrelor, ce nu va putea face vântul cel foarte cald, de la Miazăzi? Dacă aerul cel foarte rece le face pe toate să se retragă din calea lui (căci *cine va sta în fața gerului*), cum nu va întoarce căldura toate spre sine? Să credem deci că mai curând sau mai târziu cărbunele rece și negru al cugetării noastre se va face fierbinte și luminos, prin atingerea focului atotdumnezeiesc”. (Ioan Carpațiul, Cap.mâng., cap.66, în Fil.rom., vol.IV, p.142, 143)

„Și, înțelegând prin har cele ale puterilor de sus, își dă seama că lumea întreagă nu prețuiește cât un drept. *Ia seama*, zice Gură de Aur, *că dreptul este mai mare decât atâtea neamuri și graiuri*. Iar îngerul e, desigur, mai mare ca omul credincios. Și ajunge vederea unui singur înger spre toată înfricoșarea”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.106)

¹²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul „logos” poate avea aici trei sensuri: rațiune, cuvânt, Rațiunea sau Cuvântul dumnezeiesc. În toate aceste trei sensuri logosul este legătura de unire a celor despărțite. Patima, care dezunește, este lipsă de rațiune; la fel egoismul, care nu înțelege să se subordoneze unei rațiuni majore ce încadrează pe toți. Rațiunile din lucruri și din oameni tind după o rațiune mai înaltă, care e mai cuprinzătoare. O rațiune particulară, care nu vrea să se subordoneze uneia mai generală, nu mai e rațiune. În acest sens rațiunea unește lucrurile sau rațiunile lucrurilor despărțite. Iar Rațiunea supremă, care e vârful piramidei tuturor rațiunilor, spre care tind toate rațiunile, este Dumnezeu-Cuvântul. El le unește pe toate. Dar și cuvântul omului către om e o trăsură de unire între ei. Având acest rost, se înțelege că adevăratul cuvânt e o expresie a rațiunii unificatoare, a unei rațiuni care se ridică de la rațiunea individualistă la rațiunea superioară, ce se arcuiește peste rațiunile particulare ale celor doi. Astfel cuvântul nu mai e rațional, nu mai e din rațiune. Logos mai înseamnă însă și sens. Un particular are sens numai dacă face parte dintr-un ansamblu. Individualul, dacă ar sta cu totul de sine, ar însemna un nonsens. Sensul unește lucrurile. (n.s.2, p.251)

¹³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este o învățătură statornică a Sfinților Părinți că numai prin făptuire, prin practică dobândim adevărata rațiune (și totodată apare în conștiința noastră Hristos cel ascuns în noi de la Botez). Unirea cu îngerii prin virtute arată că virtutea rămâne un bun permanent în cel ce se ridică mai presus de treapta făptuirii, la contemplație. De remarcat e că dobândirea adevăratei rațiuni e necesară și pentru cunoașterea mistică a lui Dumnezeu prin gnoza apofatică. Ca să fii în stare să negi toate lui Dumnezeu, pentru a urca la cunoașterea Lui, trebuie să te fi pătruns întâi prin rațiune de mărginimea și de relativitatea lor. (n.s.1, p.252)

„Cel ce se învrednicește, așadar, de a șaptea cunoștință, se minunează de mulțimea puterilor netrupești, a stăpânirilor, a scaunelor, a domniilor, a serafimilor și a heruvimilor, a celor nouă cete, care se află în toate dumnezeieștile Scripturi, a căror fire, putere și celelalte bunătăți, contemplate la ele, sunt cunoscute lui Dumnezeu și Făcătorului. Se mai minunează și de rânduiala în care stau. Dar și alte dregătorii au oștile de sus, despre care zice Gură de Aur, că Domnul Savaot se tălmăcește Domnul oștirilor. De asemenea, se minunează cum își trec unele altora luminarea. Îngerii, zice, luminează pe oameni, iar ei primesc luminarea de la arhangheli, și aceia de la începători; și așa, fiecare ceată primește luminarea și cunoștința de la alta. Apoi se minunează, cum se zice, că neamul oamenilor este oia cea una, pe care nu Dumnezeu a pierdut-o, ci ea însăși pe sine, iar neamul îngerilor sunt cele nouăzeci și nouă”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.106, 107)

„Dar grăind despre vederea celor de sus, se cuvine să se arate că sunt nouă cete, după marele Dionisie și după cum aflăm din toate Scripturile, iar cele nouă cete au numiri după fire și lucrare. Ele se zic netrupești, fiind nemateriale, și înțelegătoare, fiind minți; apoi oști, fiind duhuri slujitoare ale Împăratului tuturor. Mai au și alte numiri comune și particulare. Astfel se numesc Puteri și Îngeri. Numirea dintâi este pe de o parte a unei singure cete, iar după lucrare se numesc Puteri toate nouă, putând să împlinească voile dumnezeiești. Numirea de îngeri este, iarăși, numirea deosebită a unei singure cete, cea dintâi de la noi în sus, iar de la tronul neapropiat a noua; iar după lucrare se zic toți îngeri, ca unii ce vestesc poruncile dumnezeiești oamenilor”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv. 13, în Fil.rom., vol.V, p.221)

„Același lucru îl vom spune și despre îngeri. Căci și aceștia sunt într-un anumit fel trupești și circumscriși în comparație cu firea nematerială și netrupească a dumnezeirii, după cum s-a scris: *Trupuri cerești și trupuri pământești* (I Cor.15,40).¹³¹ [...] în comparație cu firea cea dumnezeiască și necreată și cu totul netrupească și necircumscrișă, îngerii sunt creați și circumscriși, dar față de noi sunt cu totul netrupești, necuprinși și nevăzuți¹³²”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 5, în Fil.rom., vol.VI, p.126)

¹³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Desigur, îngerii n-au în nici un fel trupuri materiale propriu-zise, dar întrucât sunt într-un fel cu puțință de identificat, deci de „definit”, se spune uneori despre ei că au „trupuri”. Îngerul se definește mai ales când intră în contact cu noi. (n.s.29, p.126)

¹³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există deci o gradatie în ce privește necorporalitatea și puțința de sesizare și nelimitarea. Ceea ce pentru noi e cu totul netrupesc, insesizabil și necircumscriș, în comparație cu Dumnezeu e corporal, sesizabil și circumscriș. Dar corporalitatea înțeleasă astfel, ca o limitare în comparație cu Dumnezeu cel absolut nelimitat, nu e o corporalitate în sensul unei materialități mai subțiri. Ci o spiritualitate cu putere de manifestare mai restrânsă și deci mai definită, cum se spune ceva mai jos cu referire la suflet. Corporalitatea de diferite grade a spiritului creat constă numai în faptul că stă sub puterea nemărginită a Duhului dumnezeiesc, că simte presiunea favorabilă a Aceluia, că Acela poate exercita o presiune asupra spiritului creat. Aceasta nu înseamnă că spiritul creat nu se poate opune prin voință voinței lui Dumnezeu. Dar în același timp această opunere are asupra lui efecte defavorabile. El nu se bucură de o plinătate de viață dacă se închide relației cu viața infinită a Duhului dumnezeiesc. El simte mărginirea sa sau „corporalitatea” și puținătatea monotonă de viață de care suferă, dacă se închide infinității dumnezeiești. Pe lângă aceasta, sufletul omenesc are o anumită corporalitate prin imprimarea lui de realitatea trupului. Poate chiar îngerii au în ei o anumită imprimare a cosmosului, întrucât lucrează în el. Pe de altă parte, când sufletul omenesc sau spiritul îngeresc se deschide infinității dumnezeiești, ele se deslimitează într-un anumit sens, căpătând și o putere de iradiere a puterii dumnezeiești din ei în lumea întreagă. În acest înțeles ele pot fi în același timp circumscrise și necircumscrise. (n.s.30,p.126,127)

„Căci cele ce vor avea să fie atunci nici îngerii lui Dumnezeu nu le știu. Fiindcă, dacă nu au cunoscut nici venirea Lui pe pământ, cum sau când avea să se coboare și să se facă om, cu cât mai mult nu pot cunoaște venirea Lui cea de pe urmă întru slavă, când va fi, cum va fi și care vor fi darurile ce le va împărtăși sfinților Lui? Că acestea așa sunt cu adevărat, a arătat Pavel zicând: *Ca să se facă cunoscute acum începătoriilor și stăpâniilor prin Biserică înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu* (Efes. 3,10). Ba a arătat și Domnul, spunând despre venirea Sa că *Puterile cerurilor se vor clătina* (Matei 24,29), adică se vor uimi și se vor minuna văzând deodată ceea ce, fără îndoială, n-au văzut până atunci”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.154)

„...numai puterile heruvimilor sunt luminate, în chip nemijlocit, ca unele ce stau lângă izvorul dumnezeiesc, primind, cum a zis cineva, vederile dumnezeiești prin înălțarea lor mai presus de toate”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.26, în Fil.rom., vol.VI, p.278)

„În veacul viitor îngerii și sfinții vor spori în adăugirea harurilor și niciodată nu vor sfârși sau nu vor slăbi în dorirea bunătăților. Căci în veacul de acolo nu va fi slăbire sau micșorare a virtuții în favoarea păcatului”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.54, în Fil.rom., vol.VII, p.112)

„...vederea îngerilor [de către oameni] are loc în chip diferit și potrivit cu cei ce văd. Ea poate avea loc sau în grosimea substanței, care cade și sub simțuri și nu e cu totul nevăzută nici de cei pătimiși sau de cei necerțați; sau în subțirimea substanței pe care o poate vedea întrucâtva și sufletul; sau în vederea (contemplația) adevărată, de care se învrednicesc numai cei ce văd duhovnicește prin curăție”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.10, în Fil.rom., vol.VII, p.277)

„Sfintele cete ale ființelor cerești, zice, modelându-se pe ele însele în chip inteligibil (spiritual) spre imitarea lui Dumnezeu și dorind să-și modeleze chipul lor cugetător spre asemănarea cu obârșia dumnezeiască, se împărtășesc cu drept cuvânt de o mai bogată comuniune dumnezeiască”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.61, în Fil.rom., vol.VII, p.345)

„Așadar, întreaga fire înțelegătoare este împreună-slujitoare cu noi și după chipul Ziditorului¹³³, chiar dacă sunt mai cinstite decât noi, ca fiind în afară de trupuri și mai aproape de firea cea cu totul netrupească și necreată. Mai bine zis, pe unii dintre ei, care și-au păzit treapta lor și tind spre ceea ce au fost făcuți, chiar dacă sunt slujitori ca și noi, îi cinstim și sunt cu mult mai cinstiți decât noi prin treapta lor. Iar alții, nepăzindu-și treapta lor și răzvrătindu-se, și nesocotind ținta pentru care au fost făcuți, depărtându-se cât mai mult de cei ce sunt aproape de Dumnezeu, au căzut și din cinste. Și fiindcă încearcă să ne atragă și pe noi la cădere, nu numai că sunt netrebnici și necinstiți, ci și vrăjmași lui Dumnezeu, iar neamul nostru omenesc pricinuit de întinăciune, războindu-ne cât se poate de mult”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.27, în Fil.rom., vol.VII, p.435, 436)

¹³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci și îngerii sunt după chipul lui Dumnezeu, deși altfel ca oamenii, neavând un trup prin care să stăpânească peste lume și să spiritualizeze materia.(n.s.21,p.435)

„Dar firea înțelegătoare și rațională din noi nu are numai viața prin ființă, ci și lucrarea. Căci face viu trupul unit cu ea.[...] Firea înțelegătoare a îngerilor însă nu are viața și ca o asemenea lucrare. Căci nu a primit de la Dumnezeu un trup unit cu ea, ca să primească spre aceasta și o putere de viață făcătoare. E în stare și firea aceasta de cele potrivnice, adică de răutate și de bunătate. Aceasta o arată îngerii răi, suferind cădere din pricina mândriei. Așadar și îngerii sunt compuși, în oarecare fel, din ființa lor și dintr-una din însușirile ce-și sunt potrivnice, adică din virtute sau din răutate. De aici se arată că nici ei nu au bunătatea ca ființă¹³⁴”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.30, în Fil.rom., vol.VII, p.436, 437)

„Firea înțelegătoare și rațională a îngerilor are și ea minte, cuvânt din minte și dragostea minții față de cuvânt. Dragostea aceasta fiind de asemenea din minte și aflându-se pururea împreună cu cuvântul și cu mintea s-ar putea numi și ea duh, ca una ce însoțește prin fire cuvântul. Dar acest duh nu este de viață făcător. Căci îngerul nu a primit de la Dumnezeu trupul din pământ unit cu sine, ca să primească pentru el și o putere de viață făcătoare și susținătoare¹³⁵”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.38, în Fil.rom., vol.VII, p.443)

„Căci și îngerii, deși sunt mai presus de noi după vrednicie, slujesc voilor Aceluia pentru noi, fiind trimiși pentru cei ce vor avea să moștenească mântuirea (Evr. 1,14); mai bine zis nu toți, ci dintre aceia numai cei mai buni și care și-au păzit treapta lor. Căci și aceia au de la Dumnezeu minte, cuvânt și duh, toate trei concrescute. De aceea sunt datori să asculte atât de Mintea creatoare, cât și de Cuvântul și Duhul, ca și noi. Fiindcă, deși ne întrec pe noi în multe privințe, dar în unele sunt în urma noastră, cum am zis și vom zice, întrucât suntem după chipul Ziditorului. În aceste privințe noi am fost făcuți mai mult ca ei după chipul lui Dumnezeu”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.43, în Fil.rom., vol.VII, p.448, 449)

„Îngerul și sufletul, fiind netrupești, nu sunt într-un loc, dar nici pretutindeni. Căci nu țin totul, ci și ei au trebuință de Cel ce-i susține. Prin urmare și ei sunt în Cel ce susține și cuprinde totul, fiind hotărâniți de El într-un chip corespunzător¹³⁶”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.61, în Fil.rom., vol.VII, p.462)

„Îngerii însă nu au trup înjugat, ca să-l aibă subjugat minții. Voința minții (înțelegătoare) a ajuns, în cei ce au căzut, neîncetat rea; iar în cei buni, neîncetat bună,

¹³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu ființa își poate fi potrivnică, pentru că în acest caz ar sfârși în neființă, ci lucrările ființei. Chiar îngerii au o lucrare care le poate fi potrivnică, putând fi buni sau răi. Deci nu au bunătatea ca ființă. (n.s.22, p.437)

¹³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici Sfântul Grigorie Palama semnalează o deosebire între duhul omenesc și duhul îngeresc. Duhul îngeresc nu e de viață dătător și susținător al omului, căci nu are de dat și de susținut o viață în trup. De aici urmează că există o legătură specială între duhul omului și viața lui trupească. (n.s.31, p.443)

¹³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu poate fi contemplat oriunde și prin orice, dar prin depășirea tuturor ca cele ce sunt create. Căci totul e ținut în El. Nu același lucru se poate spune despre înger. Îngerul poate fi socotit și el aflându-se în Dumnezeu ca și omul sau Dumnezeu aflându-se în el. (n.s.58, p.462)

neavând nicidecum trebuință de un vizitiu care să țină frâiele. Stăpânirea pământească n-a avut-o cel rău, dar a răpit-o. De aici e vădit că nu a fost făcut ca stăpânitor al pământului. Dar îngerii buni au fost rânduiți de Atotțiitorul să supravegheze cele de pe pământ după căderea noastră din această stăpânire și din pricina ei, deși aceasta nu ni s-a luat deplin, din pricina iubirii de oameni a lui Dumnezeu”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.62, în Fil.rom., vol.VII, p.462, 463)

„...îngerii buni au și cunoștința celor supuse simțurilor, dar nu le percep printr-o putere a simțurilor și naturală, ci printr-o putere dumnezeiască, căreia nu i se poate ascunde nimic din cele în orice fel prezente, trecute și viitoare¹³⁷”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.64, în Fil.rom., vol.VII, p.464)

„Dar, deși chipul lui Dumnezeu îl avem noi până azi mai mult decât îngerii, în asemănarea cu Dumnezeu am rămas, mai ales acum, cu mult mai prejos decât îngerii buni”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.64, în Fil.rom., vol.VII, p.464)

„Este propriu îngerilor să nu cadă. Ba poate nici să poată cădea, cum zic unii. Dar oamenilor le este propriu să cadă și să se ridice iarăși de câte ori s-ar întâmpla aceasta. Numai dracilor le este propriu ca o dată căzuți să nu se mai ridice niciodată¹³⁸”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 4, cap.27, în Fil.rom., vol.IX, p.96)

„Toate aceste ființe înțeleghătoare dumnezeiasca Scriptură le-a arătat prin nouă numiri duhovnicești și pe acestea le-a despărțit în trei trepte. Pe cea dintâi a împărțit-o în Scaunele cele mari și înalte și prea sfinte, în Heruvimii cei cu ochi mulți și în Serafimii cei cu câte șase aripi. Pe a doua treaptă, în Domnii, Puteri și Stăpâniri. Pe a treia, în Începătorii, Arhangheli și Îngeri. Aceste trepte înseamnă în limba evreiască următoarele: Serafimii sunt cei fierbinți, arzători; Heruvimii, cei cu multă cunoștință și înțelepciune; Scaunele, cei ce primesc și odihnesc în ei pe Dumnezeu. Aceste cete s-au mai numit așa de la lucrările lor. Scaunele înseamnă cei cinstiți; Domniile cei ce au stăpânire peste orice împărăție; Începătoriile, cei ce cârmuiesc văzduhul; Stăpâniile, cei

¹³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Umpluți de iluminarea dumnezeiască, îngerii văd și cele sensibile. De asemenea, ei au primit de la Dumnezeu, prin har, și o stăpânire peste cele pământești, după ce au pierdut-o, în parte, oamenii. (n.s.63, p.464)

¹³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Sunt trei ordine, zice Sfântul Maxim: îngeri, oameni, demoni. A nu cădea e propriu îngerilor, dar nu după ființă, ci prin libera alegere. Căci nu sunt prin fire nemișcați spre rău. Pentru că în acest caz nici satana n-ar fi căzut, fiindcă prin fire n-ar fi putut pătimi aceasta. Dar sunt greu de mișcat spre contrariu, cum zice Grigorie Teologul. Deci nu după ființă, ci după libera alegere au dobândit însușirea de a nu cădea. Pe aceasta dracii, întărind-o spre rău, au rămas din pricina neputinței de întoarcere, în apostazie. Iar oamenii, din pricina putinței de întoarcere, sunt mai buni decât demonii. Dar îngerii sunt mai presus de ambele ordine, din pricina neputinței de schimbare.” Dar se pune întrebarea: De ce Dumnezeu i-a făcut pe îngeri și pe demoni cu neputință de mișcat de la bine spre rău și invers, după ce au ales ei binele sau răul? Nu e în hotărârea lor ceva atât de decisiv, că schimbarea le devine cu neputință? Credem că aci trebuie căutată explicația. Îngerii au un fel de absolut în decizia lor. Ei vor ceva într-un grad și într-o formă definitivă. Ei trăiesc într-o ambianță mai clară a absolutului și decizia lor are ceva din acceptarea total conștientă a absolutului, câtă vreme omul crește treptat spre absolut, aflându-se pe un drum suitor, care se desprinde treptat de răul sau de binele total.(n.s.160, p.96,97)

ce stăpânesc peste neamuri și peste tot omul; Puterile, cei tari în putere și înfricoșați la vedere; Serafimii, cei ce sfîntesc; Heruvimii, cei ce poartă; Arhanghelii, păzitorii plini de veghe; Îngerii, cei trimiși”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 67, în Fil.rom., vol.X, p.345)

2. Preamărirea lui Dumnezeu de către îngeri (Liturghia îngerilor)

„...sfîntii îngeri, din pricina bucuriei și a uimirii nemărginite, nu se mai satură de a-L preamări. Și, pentru că s-au învrednicit să preamărească pe un astfel de Stăpân, neîncetat Îl preamăresc, minunându-se de cele făcute de El, cum a zis Gură de Aur, și sporind la o tot mai mare cunoștință, cum zice Teologul”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.154)

„Uniunea puterilor de sus, care cântă și conduc cântările de laudă, alcătuiește un cor treimic, care înfățișându-se Treimii în chip treimic îi aduce cântarea lor de laudă, liturghisind cu frică și cu cutremur. Dintre aceste puteri, unele se află la picioarele Începutului și Cauzei tuturor, de la Care își au începutul cele care sunt mai apropiate și conduc cântările de laudă. Numele lor sunt: scaune, heruvimi și serafimi. Propriu lor este înțelepciunea înfocată și cunoștința celor cerești, iar culmea lucrării lor este cântarea vrednică de Dumnezeu, numită în limba evreiască *Ghel*. Cele ce se află la mijloc între acestea și cele ce urmează stau în jurul lui Dumnezeu și se numesc: stăpânii, domnii și puteri. Propriu lor este întocmirea lucrurilor mari, lucrările minunate și ale semnelor. Iar culmea lucrărilor lor e cântarea întreit sfântă: *Sfânt, Sfânt, Sfânt*. Cele ce sfârșesc aproape de noi, care sunt deasupra noastră, dar dedesubtul celor de sus, stau de asemenea în jurul lui Dumnezeu. Ele se numesc: începătorii, arhangheli și îngeri. Proprie lor este liturghisirea în slujbe, iar culmea lucrărilor lor, cântarea: *Aliluia*. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.99, în Fil.rom., vol.VI, p.313)

„De fapt pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut (Ioan 1,18), nici nu-L va vedea vreodată; nici om, nici înger”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.31, în Fil.rom., vol.VII, p.303)

„De aceea și Marele Dionisie, spunând că *cei ajunși la starea cea fericită și în chipul lui Hristos se vor umple de arătarea văzută a lui Dumnezeu*, adaugă puțin mai încolo: *într-o mai dumnezeiască imitare a duhurilor mai presus de ceruri*. Iar mai încolo, amintind și de unirile îngerilor cu Dumnezeu, proprii numai îngerilor ce s-au învrednicit să depășească cunoștința îngerească, adică celor buni, dat fiind că acea cunoștință este un dar sau un bun primit de la bunătatea atotstrălucitoare, continuă, zicând că și *mințile oamenilor ajunse în chipul lui Dumnezeu se unesc asemenea îngerilor cu această lumină și o proslăvesc prin negarea tuturor, dar învață nu prin negare, ci prin unirea cu ea că este în chip supraființial mai presus de toate*”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.32, în Fil.rom., vol.VII, p.305)

„Cei ce se împărtășesc de această iluminare și o au într-o anumită măsură, potrivit cu această măsură au și cunoștința fapturilor.¹³⁹ Că și îngerii se împărtășesc de ea și că este

¹³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iluminarea dumnezeiască nu dă numai cunoștința celor cerești, ci și a fapturilor, făcând transparentă temelia lor dumnezeiască, sensurile lor nesfârșite aflate în veci în Dumnezeu.(n.s.64, p.464)

necreată, precum și că ea nu e ființa dumnezeiască, știu toți cei ce citesc cu sârguință pe apostolii și cuvântătorii de Dumnezeu, înțelepții de Dumnezeu. Dar cei ce cugetă cele potrivnice hulesc această iluminare dumnezeiască, susținând fie că e făptură, fie că e ființă a lui Dumnezeu. Când zic că e făptură, nu admit că e lumina îngerilor.¹⁴⁰ Să vie de față cuvântătorul de Dumnezeu din Areopag, care lămurește pe scurt acestea trei¹⁴¹: Mișcându-se în cerc, *mințile dumnezeiești* se unesc cu iluminările fără de început ale frumosului și binelui. *Că minți dumnezeiești numește pe îngerii cei buni e vădit tuturor*". (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.65, în Fil.rom., vol.VII, p.464, 465)

„Îngerii întrec pe oameni prin harul și strălucirea aceasta și prin unirea cu Dumnezeu. De aceea puterile înțeleghătoare și duhurile slujitoare sunt luminile cele de-al doilea, slujitori ai luminii de sus și, ca lumini de-al doilea, răsfrângeri ale primei lumini. Îngerul este cea dintâi fire luminoasă după cea dintâi, răsfrângând-o pe aceea. Este lumina a doua, o iradiere sau o împrăștiere a celei dintâi lumini.¹⁴² Și mișcându-se în cerc, mințile îndumnezeite se unesc cu razele fără de început și fără de sfârșit ale frumosului și binelui.¹⁴³ Căci însuși Dumnezeu este lumină celor veșnici și nu altceva. Și ceea ce este soare peste cele sensibile, aceea este Dumnezeu pentru cele inteligibile¹⁴⁴". (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.77, în Fil.rom., vol.VII, p.470, 471)

3. Lucrarea bună a îngerilor

„Îngerul lui Dumnezeu, arătându-se, oprește cu cuvântul numai lucrarea potrivnică din noi și mișcă lumina minții la lucrarea fără rătăcire". (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.74, în Fil.rom., vol.I, p.96)

¹⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă singura lumină dumnezeiască e cunoștința creată a făpturilor, ea nu poate fi și o lumină a îngerilor. Căci pe aceasta o avem noi în mod direct, mai mult decât îngerii. Atunci îngerii viețuiesc în întuneric. (n.s.65, p.464,465)

¹⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cele trei lucruri arătate de Dionisie Areopagitul constau în faptul că lumina văzută de îngeri (a) nu e creatură, (b) nu e ființa lui Dumnezeu, (c) e o lumină necreată, nedespărțită de ființa lui Dumnezeu. (n.s.66, p.465)

¹⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Cea dintâi fire luminoasă după cea dintâi.” Aceasta înseamnă că Dumnezeu este firea luminoasă prin excelență. „Dumnezeu este lumină și nici un întuneric nu este întru El” (1 Ioan 1,5). El se cunoaște deplin în bogăția Lui nesfârșită și cunoaște toate câte le-a făcut și se fac. Îngerii sunt a doua fire luminoasă. Omul este și el fire luminoasă, dar numai prin sălășluirea lui Dumnezeu în el poate deveni deplin luminos. El este conștiința de sine și de toate, dar numai în parte. Îngerul răsfrânge pe Dumnezeu în lumina lui. Omul răsfrânge și el pe Dumnezeu. Îngerul e „iradiere”, „curgere” din Dumnezeu și omul la fel, într-un grad mai mic. Și numai în lumina ce o primește din Dumnezeu ajunge la împlinirea lui, după ce prin creare s-a împărțit de lumina Lui firească de la Dumnezeu. Aceasta nu e totuși neoplatonism, ci relație interpersonală. Îngerul e creat ca subiect pur mintal, pur înțelegător, iar omul e și el subiect înțelegător, dar are și o latură de natură sensibilă în el. Dar și îngerul, și omul sunt creați ca subiecte pentru a se împărții în relație cu subiectul dumnezeiesc de toată lumina și viața Lui. Iradierea e modul de intrare al lui Dumnezeu în relație interpersonală cu făptura Lui. (n.s.77, p.471)

¹⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Mințile îndumnezeite” sau îngerii se mișcă în cerc în jurul luminii prime pentru a se împărții de Ea tot mai mult. Căci prin mișcarea în cerc se apropie tot mai mult de Dumnezeu din toate părțile, în toate privințele. (n.s.78, p.471)

¹⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar dacă soarele face parte dintre cele sensibile, Dumnezeu e dincolo nu numai de cele sensibile, ci e mai presus și de cele inteligibile. El e transcendent și acelora. El nu poate fi cunoscut nici prin lucrarea minții sau prin înțelegerea naturală, ci numai prin lucrarea sau prin lumina Lui devenită proprie îngerilor și oamenilor. (n.s.80, p.471)

„Cuvântul spus în Apocalipsă (8,3) că îngerul aduce tămâie ca să o adauge la rugăciunile sfinților, socotesc că este harul acesta, care e lucrat prin înger. Căci el sădește cunoștința adevăratei rugăciuni, încât mintea stă de aci înainte în afară de orice clintire și nepăsare”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.75, în Fil.rom., vol.I, p.96)

„De te rogi cu adevărat, vei afla multă întărire și încredințare, și îngerii vor veni la tine ca și la Daniil, și-ți vor lumina înțeleșurile celor ce ți se întâmplă”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.80, în Fil.rom., vol.I, p.96)

„Cunoaște că sfinții îngeri ne îndeamnă la rugăciune și stau de față împreună cu noi, bucurându-se și rugându-se pentru noi. Dacă suntem, prin urmare, cu nepăsare și primim gânduri potrivnice, îi amărăm foarte tare, dat fiind că ei se luptă atâta pentru noi, iar noi nu vrem să ne rugăm lui Dumnezeu nici pentru noi înșine, ci disprețuind slujba noastră și părăsind pe Stăpânul și Dumnezeul acestora, petrecem cu necurații draci”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.81, în Fil.rom., vol.I, p.96)

„Când crește pofta, mintea își nălucește materiile plăcerilor în vremea somnului; iar când crește iuțimea, vede lucrurile pricinuitoare de frică. Iar patimile le fac să crească dracii necurați, luând în sprijin negrija noastră, și tot ei le întărită. Le micșorează însă sfinții îngeri, mișcându-ne spre lucrarea virtuților”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.69, în Fil.rom., vol.II, p.81)

„...îi avem pe Sfinții Îngeri ca ajutoare la cele bune, dar și mai mult pe Dumnezeu, care se arată El însuși pe Sine în noi prin faptele dreptății¹⁴⁵ și ne zidește pe noi Siesi templu sfânt și slobod de toată patima”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.56, în Fil.rom., vol.III, p.276)

„Nu vei putea să calci peste aspidă și vasilisc (Psalmul 90,13), și celelalte, dacă nu vei primi de la Dumnezeu prin multă rugăciune, îngeri apărători, care să te ridice cu

¹⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Virtuțile sunt prima treaptă a unirii noastre cu Dumnezeu, iar cunoașterea a doua. Între asceză sau făptuire și mistică nu e o opoziție, ci o continuitate. În faza activă unirea nu e atât de ființială și de durabilă, pentru că dumnezeiescul e prezent numai în parte, lăsând loc și creaturalului. În faza mistică creaturalul a făcut loc cu totul dumnezeiescului. Paul Hankamer, arătând că Schiller a crezut în unirea omului cu Dumnezeu prin fapta morală, iar Eckhart și Goethe prin mistică, socotește că prima este o unire prin voință, a doua prin ființă, că prima este neexistențială și trecătoare, a doua existențială și statornică. „Această unire prin faptă rămâne totdeauna mărginită, oarecum vremelnică. Prin fapta morală Dumnezeu nu devine trăit ființial în om. El rămâne în afară de om și pretinde o împlinire treptată a poruncii și a legii care e în afară de om și deasupra omului.” La Eckhart și la Goethe omul nu mai e despărțit de Dumnezeu numai prin voință, ci prin ființă, prin faptul că e o individualitate. „Nu de faptă, ci de ființă e aici vorba. Nici o făptuire morală nu tămăduiește un astfel de neajuns. Numai o nimicire poate ajuta, moartea și învierea, jertfa adânc tainică, care e destinul necesar al întregii umanități. Mântuirea aici este o unire supermorală, reală și ființială între Spiritul universal și persoană”. Dar din locul acesta al Sfântului Maxim și din cele în care spune că Hristos e ființa virtuții, rezultă că nu se poate face o deosebire atât de categorică între unirea cu Dumnezeu prin virtuți și între unirea mistică. Unirea prin virtuți nu e numai o unire în sectorul voinței, ci ea atinge și ființa omului. Iar unirea prin ființă nu se poate realiza fără unirea prin voință. (n.s.1, p.276,277)

mâinile lor și să te facă să fii mai presus de cugetul trupesc”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.28, în Fil.rom., vol.IV, p.132)

„Când a lăsat diavolul pe Domnul, au venit îngerii și îi slujeau Lui. Să știm deci că, precum nu s-a scris că în vremea ispitirii Lui erau de față îngerii, așa și când suntem noi ispitiți se retrag pentru o vreme îngerii lui Dumnezeu, nu departe de noi. Apoi, după retragerea ispititorilor, vin iarăși la noi, slujindu-ne cu gânduri dumnezeiești, cu sprijiniri, cu luminare, cu străpungere, mângâiere, răbdare, îndulcire și cu toate câte mântuie, întăresc și refac sufletul ostenit. Căci s-a spus lui Natanail: *Vei vedea Îngerii suindu-se și pogorându-se peste Fiul Omului* (In. 1,51), adică slujirea și ajutorul îngerilor se va revărsa din belșug peste neamul omenesc”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.73, în Fil.rom., vol.IV, p.143, 144)

„Îngerii, fiind slujitori ai dragostei și ai păcii, se bucură de pocăința noastră și de sporirea în virtute. De aceea se sârguiesc să ne umple de vederi duhovnicești și ne-ajută la tot ce e bun”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.20, în Fil.rom., vol.IV, p.205, 206)

„E un lucru foarte minunat că după ce Tatăl a zidit în Duhul, prin Cuvântul dumnezeiesc, toate cele supuse simțurilor și cunoscute cu mintea (Coloseni 1,16), Treimea însăși locuiește și umblă (II Corinteni 5,16) și petrece în chip vădit în cugetul omenesc. Căci e mare minune că fiecărui credincios evlavios i se trimite un înger de către dumnezeirea întreit ipostatică. Dar să binevoiască să vină și însăși Treimea, nesfârșită în putere și de viață făcătoare, în om și să-l întărească și să lucreze în chip dumnezeiesc și duhovnicesc în el, e cu totul mai presus de orice minune¹⁴⁶”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.66, în Fil.rom., vol.VIII, p.335, 336)

„Fie ca prin rugăciunile sfinților îngeri și a tuturor celor plăcuți lui Dumnezeu să fim și noi, păcătoșii, ocrotiți și feriți de mrejele și cursele vrăjmașilor”. (Isih.în.BOR., în Fil.rom., vol.VIII, p.597)

„Oare s-au apropiat de noi îngerii păzitori? Sau sunt încă departe de noi? Căci dacă nu s-au apropiat de noi, toată osteneala noastră e fără folos și deșartă. Pentru că rugăciunea noastră nu are puterea îndrăznirii, nici înariparea curăției pentru a intra la Domnul, dacă îngerii noștri călăuzitori nu se vor apropia de noi, ca să o ia pe aceasta și

¹⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfânta Treime nu locuiește static în cugetarea omului, ci o mișcă pe aceasta spre alte și alte ținte, spre scopul ultim al ființei umane: îndumnezeirea. Dar „umblarea” Treimii în suflet are și alt înțeles: între Persoanele Sfintei Treimi se săvârșește o comunicare de iubire de care se resimte și ființa noastră. Aceasta înseamnă că noi iubim pe Tatăl în Fiul și cu iubirea Fiului și strigăm către Tatăl prin Duhul: Avva, Părinte! Toate persoanele treimice se imprimă în mișcarea sufletului, făcând pe om să simtă în sine dragostea de fiu a Fiului (înfiat) și chiar prin aceasta dragostea Tatălui asupra sa; dar și pe Duhul ridicându-l peste alipirea neliberă la cele de jos, la entuziasmul liber al iubirii față de Taatăl suprem. Omul simte astfel lumina Treimii ca lucrare de îndumnezeire, de înfiere, de înduhovnicire. Dar inima omului n-ar simți lucrarea Treimii în ea și nu s-ar simți și pe sine prinsă în această lucrare sau împipărită dinamic de ea, dacă n-ar fi capabilă să trăiască în infinitatea dumnezeiască. (n.s.681, p.336)

să o aducă Domnului¹⁴⁷”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.5, cuv. 5, în Fil.rom., vol.IX, p.142)

„Îngerii sunt lumină călugărilor. Iar viețuirea călugărească e lumină tuturor oamenilor. Drept aceea să se nevoiască în toate să fie pildă bună, nedând nici o sminteală în nimic, în cele ce le lucrează și le grăiesc. *Că dacă lumina se face întuneric, întunericul* – adică cei ce petrec în lume, cu cât mai mult nu se vor întuneca (Matei 7,23)?”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.23, cuv. 26, în Fil.rom., vol.IX, p.325, 326)

„Și pentru că au părăsit cele pământești și au iubit cele cerești și s-au făcut următori ai îngerilor, pe drept cuvânt sfinții îngeri nu-și ascundeau vederea lor de la ei, și împlineau toată vrerea lor. Ba li se și arătau în anumite timpuri, învățându-i cum trebuie să viețuiască. Și uneori le explicau unele lucruri neînțelese, alteori sfinții înșiși îi întrebau despre ceea ce le era de trebuință. Iar uneori, când aceștia rătăceau pe cale, îi călăuzeau, alteori, când cădeau în ispite, îi izbăveau. Alteori, ivindu-se pe neașteptate vreo întâmplare și vreo primejdie, îi răpeau pe aceștia din mijlocul ei, scăpându-i de pildă de vreun șarpe, sau de vreo stâncă gata să se prăvălească, de aruncarea vreunei sulii sau a vreunei pietre. Iar alteori, războindu-i vrăjmașul pe sfinți în chip vădit, ei se arătau vederii ochilor lor și spuneau că au fost trimiși spre ajutorul lor și le însuflau îndrăzneală, curaj și bărbăție. Alteori săvârșeau tămăduiri prin ei. Uneori pe sfinții înșiși, căzuți în niscăi pătimiri, îi tămăduiau. Și uneori trupurile lor, istovite de nemâncare, le împuterniceau și le întăreau prin atingerea mâinii, sau prin cuvinte mai presus de fire. Iar alteori le aduceau ca hrană pâini, uneori calde, și alte lucruri de mâncare. Unora dintre ei le vesteau de mai înainte mutarea de aici, alteori și felul mutării. Și de ce să înșirăm multe din cele care arată dragostea sfinților îngeri față de noi și toată grija lor pentru sfinți? Ei poartă grijă de noi, ca niște frați mai mari, de cei mai mici (Ps. 144, 19)”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 5, în Fil.rom., vol.X, p.47, 48)

„Căci îngerii și arhanghelii, care sunt marii dregători ai lui Dumnezeu, privesc la tine în vremea rugăciunii tale, ca să vadă ce lucruri ceri de la Stăpânul lor și se uimesc și se veselesc când văd pe cel pământesc uitând de trupul lui și cerând cele cerești, precum, iarăși, se mânie pe cel ce a lăsat cele cerești și cere gunoiul lui”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 44, în Fil.rom., vol.X, p.232)

„Căci atunci când îngerii se apropie de noi, ne umplu de o vedere (contemplație) duhovnicească. Și toate cele potrivnice se depărtează și în vremea în care cineva petrece în acestea, se ivește în el o pace și o seninătate negrăită. Căci atunci te umbrește harul și sfinții îngeri se apropie de tine, înconjurându-te ca un zid și prin aceasta toți cei ce te

¹⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De aceea avem totdeauna nevoie de rugăciunea altora, care ca mijlocitori sunt tot atâtia „îngeri” pentru noi, mai ales când sunt mai curați ca noi, deși nu suntem scutiți de rugăciunile noastre. Mijlocitorii numai duc rugăciunile noastre mai aproape de Dumnezeu, adăugând și simțirea lor la ele; nu le înlocuiesc. Cei deveniți ca pietrele, adică simple obiecte fără simțire, nu se mântuiesc nici prin rugăciunea altora. În mod deosebit ne ajută lucrarea de mijlocire a preoților, având concentrată în ea lucrarea întregii comunități a Bisericii, în care cu siguranță sunt mulți mai buni ca noi. (n.s.267, p.142)

ispitesc se depărtează din apropierea ta”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 49, în Fil.rom., vol.X, p.255)

„Sfinții îngeri revarsă în noi din cunoștința lor despre mișcările lucrurilor, din cunoștința pe care o gustă și o înțeleg ei mai întâi și apoi ne-o predau și nouă”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 84, în Fil.rom., vol.X, p.419)

„Deci de la ei (de la îngeri) cade în mintea sfinților simțirea descoperirii oricărei taine; și aceasta când e îngăduit de Dumnezeu să se descopere de la treaptă la treaptă, de la cea mai de sus, până la cea mai de jos, și în felul acesta, când e îngăduit să ajungă ceva prin consimțirea dumnezeiască până la firea omenească, la cei vrednici din totdeauna. Prin ei primesc sfinții lumina vederii până în slăvita veșnicie, taina neînvățată; și ei, unii de la alții. Căci sunt *duhuri slujitoare trimise la cei ce sunt în pregătire să ajungă moștenitori ai vieții* (Evrei 1,14). Dar în veacul viitor această rânduială va înceta. Căci atunci nu va mai primi unul de la altul descoperirea slavei lui Dumnezeu spre bucuria și veselia sufletului. Ci fiecăruia i se va da de la sine (prin sine) ceea ce e potrivit cu vrednicia sa, de la Stăpânul, după măsura însușirilor celor bune ale lui; și nu va primi darul de la altul, ca aici”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 84, în Fil.rom., vol.X, p.422, 423)

III. Despre demoni și lupta lor cu oamenii

Fiind ființe create după chipul lui Dumnezeu, îngerilor li s-a dat libertatea voinței. Astfel, având libertate și nefiind prin firea lor statorniciți în bine, unii îngeri au adăugat la firea lor binele recomandat de Dumnezeu; dar alții, s-au depărtat de Dumnezeu, devenind creatori și partizani ai răului. Aceștia din urmă s-au numit diavoli, datorită faptului că au devenit primele ființe despărțite de Dumnezeu și pentru că mai apoi, au luptat și luptă până astăzi pentru a despărți pe om de Dumnezeu. Ei „au voit să devină ca Dumnezeu, adică izvor al existenței, fără să se dezvolte în legătură cu izvorul existenței, deci nu prin Dumnezeu, nu în legătură cu El, ci fără El, [...] în mod independent”.¹⁴⁸

Cu toate că era înger de lumină, plin de virtuți și înțelepciune,¹⁴⁹ diavolul a ajuns „cu atât mai jos și mai rău decât toate cu cât a poftit din mândrie să se asemene cu Ziditorul”.¹⁵⁰ Așa a pierdut diavolul cunoștința lui Dumnezeu ajungând „cu necesitate neștiutor”¹⁵¹ iar renunțând la înțelepciune și virtute, a devenit deodată întuneric și „începutul și sfârșitul a toată răutatea și viclenia”.¹⁵² Îndreptându-se de bunăvoie spre răutate, „diavolul s-a păgubit de viața adevărată, ajungând duh mort, nu prin ființă, ci prin lepădarea vieții adevărate”, iar mai apoi „duh de moarte făcător, silindu-se să atragă și pe om la împărtășirea sa de moarte”.¹⁵³

Sfântul Ioan Damaschin ne spune totuși că „demonii nu au nici stăpânire, nici putere asupra cuiva, decât numai dacă li se îngăduie de Dumnezeu în scopul mântuirii”.¹⁵⁴ Căci „de nu se va arăta vrăjmașul, nici ostașii cei viteji și prietenii împăratului nu se vor cunoaște, și de nu ar fi luptă și război, nu ar fi izbândă, nici cunună, nici plată”. „Dar fiind diavolul vrăjmaș și luptător și supărător se cunosc și prietenii și biruitorii și vitejii întru credința lui Hristos și fiecare își va lua cununa lui, cinstea și plata sa după biruința ce a făcut”.¹⁵⁵ Iar Sfântul Maxim ne spune că până și cei păcătoși, nu sunt pedepsiți de diavol, decât „cu îngăduința lui Dumnezeu”.¹⁵⁶

Sfântul Ioan Casian ne vorbește despre opt gânduri ale răutății pe care le pricinuieste diavolul: al lăcomiei pântecelui, al curviei, al iubirii de argint, al mâniei, al întristării, al trândăviei, al slavei deșarte și al mândriei.¹⁵⁷ Diavolii sunt specializați

¹⁴⁸ Preot Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.I, p.313.

¹⁴⁹ Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, în Fil.rom., vol.V, p.134.

¹⁵⁰ Sfântul Grigorie Palama, *Despre cunoștința naturală*, cap.41, în Fil.rom., vol.VII, p.446.

¹⁵¹ Petru Damaschin, *op.cit.*, p.38.

¹⁵² *Ibidem*, p.31.

¹⁵³ Sfântul Grigorie Palama, *op.cit.*, cap.41, p.447.

¹⁵⁴ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, capitolul IV, p.50.

¹⁵⁵ Arhimandrit Ilie Cleopa, *Valoarea sufletului*, p.203.

¹⁵⁶ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.26, în Fil.rom., vol.III, p.105.

¹⁵⁷ Sfântul Ioan Casian, *Despre cele opt gânduri ale răutății*, în Fil.rom., vol.I, p.111.

fiecare pe un alt tip de răutate, fiecare lucrând un anumit aspect al unei patimi, căci „fiecare este semănătorul altei răutăți.”¹⁵⁸

Dar de unde a învățat diavolul răul? Mai ales că o dată cu depărtarea lui de Dumnezeu, a devenit „cu necesitate neștiutor”. Din pricina neștiinței „nu poate ști de la sine ce să facă, ci vede pe Dumnezeu ce face ca să ne mântuiască și din aceasta învață viclenia și se silește să facă cele asemănătoare spre pierzarea noastră.”¹⁵⁹ Iar una din cele mai frecvente înșelări ale diavolului a apărut atunci când L-a auzit pe Dumnezeu spunând: „Eu sunt Cel ce sunt”. Din acel moment, „diavolul, totdeauna gelos și doritor de a-L imita pe Dumnezeu, fie și pe dos”, încearcă să convingă pe om că el, diavolul nu există și nu are nici un rost să îi fie frică de ceva inexistent.¹⁶⁰

Diavolii nu numai că au inventat răul și se folosesc de el, dar au devenit și statornici în rău. Sfântul Ioan Scărarul spune că diavolilor „le este propriu ca o dată căzuți să nu se mai ridice niciodată”.¹⁶¹ Și aceasta cu toate că același sfânt părinte, spune că dacă totuși ei s-ar pocăi și s-ar smeri, ar putea redeveni îngeri.¹⁶² Acest lucru nu se întâmplă însă, deoarece „ceea ce este moartea pentru oameni, aceea este căderea pentru îngeri. După cădere ei nu mai au posibilitatea pocăinței, după cum nu o au nici oamenii după moarte.”¹⁶³

Așa cum îngerii doresc neîncetat pe Dumnezeu și vor crește în iubirea și apropierea de Dumnezeu atât în veacul de acum cât și în veacul viitor, asemenea și diavolii, urăsc neîncetat pe Dumnezeu și se vor depărta de El permanent și fără oprire. Urându-L pe Dumnezeu, diavolul ar vrea să se lupte cu El, dar „nu poate să se războiască cu El” și atunci se războiește cu oamenii, care sunt după chipul Lui, „închipuindu-și că prin aceasta înfrânge pe Dumnezeu.”¹⁶⁴ Diavolul nu poate însă să lovească pe om cu o lovitură decisivă, silindu-l, „ci îi strecoară doar amintirea răului.”¹⁶⁵ El încearcă să amăgească pe om, „fie prin niscai chipuri, fie prin vreo lumină, fie prin foc, fie prin altă amăgire, în vremea somnului, sau în chip sensibil.”¹⁶⁶

Cu toate că ia diferite înfățișări pentru a înșela pe om, diavolul nu poate face o lucrare bună, prin acest lucru demascându-se înșelăciunea lui. „Căci el nu poate pricinui nici dragostea de Dumnezeu sau către aproapele, nici blândețe, nici smerenie, nici bucurie, nici pace, nici liniștea gândurilor, nici ură de lume, nici odihnă duhovnicească, nici dorul celor cerești; și nu poate liniști nici patimile, nici plăcerile, lucruri care toate sunt în chip vădit roadele harului.”¹⁶⁷ Dacă nu este atent, omul poate cădea într-un mare rău, printr-o tovărășie cu diavolul, tovărășie ce poate să îl ducă la „unirea cu șarpele inteligibil și pricinuitoare al răului.”¹⁶⁸ Pentru a se feri de acestea,

¹⁵⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op.cit.*, rp.26, p.108.

¹⁵⁹ Petru Damaschin, *op.cit.*, p.39.

¹⁶⁰ Denis de Rougemont, *Partea diavolului*, p.11.

¹⁶¹ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, cuv.4, cap.27, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.96.

¹⁶² *Ibidem*, cuv.25, cap.60, p.315.

¹⁶³ Sfântul Ioan Damaschin, *op.cit.*, capitolul IV, p.50.

¹⁶⁴ Petru Damaschin, *op.cit.*, p.39.

¹⁶⁵ *ibidem.*, p.38.

¹⁶⁶ *Ibidem*, p.39.

¹⁶⁷ Sfântul Simeon Metafrastul, *Parafrază în 150 de capete, la cele 50 de cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*, cap.45, în *Fil.rom.*, vol.V, p.327.

¹⁶⁸ Sfântul Grigorie Palama, *op.cit.*, cap.41, p.446.

trebuie să păzească virtutea și să folosească împotriva diavolului, două arme neînvinsse: smerita cugetare și rugăciunea. Căci „prin smerita cugetare se strică toate lucrurile vrăjmașului.”¹⁶⁹ Sfântul Siluan Athonitul, spune că „vrăjmașii noștri (demonii) au căzut din mândrie și ne atrag și pe noi în căderea lor”. Luând aminte la aceasta, ne îndeamnă: „noi, fraților, să ne smerim pe noi înșine, și atunci vom vedea slava Domnului încă de aici de pe pământ (Matei 16,28; Marcu 9,1), pentru că celor smeriți Domnul li Se face cunoscut prin Duhul Sfânt.”¹⁷⁰ Iar în fața rugăciunii diavolul își pierde nădejdea, căci omul își face mintea „fără formă, fără chip, fără culoare, neprimind nimic, fie că e lumină, fie foc, fie altceva,”¹⁷¹ ci fiind îndreptată doar spre Dumnezeu.

1. Firea demonilor

„...socotesc că starea dintâi a îngerilor, pe care n-au păzit-o, este, poate, rațiunea după care au fost creați, sau puterea naturală dată lor spre îndumnezeirea cea după har, sau iarăși poate, treapta stării lor după demnitatea harului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.11, în Fil.rom., vol.III, p.61)

„...diavolul e numit *sluga lui Dumnezeu* ca cel ce, cu îngăduirea lui Dumnezeu, pedepsește pe păcătoși, rămânând totuși apostat și tâlhar viclean, ca unul ce are aplecarea voinței foarte înrudită cu a celor ce s-au depărtat de Dumnezeu prin plăcere. Căci e drept să fie chinuiți de diavol cei ce au îmbrățișat cu voluptate planurile lui viclene prin păcatele de bunăvoie”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.26, în Fil.rom., vol.III, p.105)

„Iar fiarele [...] sunt dracii, dintre care fiecare lucrează, după destoinicia lui înnăscută, la aducerea uneia sau alteia dintre ispite. Căci fiecare este semănătorul altei răutăți și fiecare este mai viclean decât altul, și mai iscusit spre un anumit fel de răutate. Dar nici dracii înșiși nu pot sluji în nici o privință diavolului, începătorului a toată răutatea, fără îngăduirea lui Dumnezeu. Trebuie ca însuși Dumnezeu să îngăduie, precum singur știe, în grija Lui de lume și în iubirea de oameni, diavolului să aducă, prin slujitorii lui, diferite pedepse asupra noastră pentru păcatele săvârșite. Aceasta se arată limpede în istoria lui Iov, unde se spune că diavolul n-a putut să se apropie de Iov fără îngăduirea lui Dumnezeu (Iov 1,13)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.26, în Fil.rom., vol.III, p.107, 108)

„...diavolul [...] e lipsit și sărac, neavând nici o putere proprie când năvălește împotriva noastră. Și de fapt, fără lucrurile sensibile, prin care obișnuiește să războiască sufletul, nu ar putea să ne vatăme. De aceea are nevoie pentru supunerea noastră, [...] de înțelesurile lucrurilor materiale, prin care obișnuiesc să pătrundă în suflet înfățișările și chipurile lucrurilor sensibile. Căci simțurile, primind întipărirea lor, ajung de multe ori, din pricina afecțiunii față de ele, o armă vicleană și vătămătoare în mâna diavolului, spre înlăturarea podoabei dumnezeiești din suflet, predând dușmanului, prin moleșala

¹⁶⁹ Avva Dorotei, *Diferite învățături*, cuv.2, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.498.

¹⁷⁰ Cuviosul Siluan Athonitul, *Între Iadul Deznădejzii și Iadul Smereniei*, capitolul XVI, p.138.

¹⁷¹ Petru Damaschin, *op.cit.*, p.40.

plăcerii, puterea rațiunii din noi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, în Fil.rom., vol.III, p.184, 185)

„...dracii, fiind pricinuatorii mâniei și ai răutății, se bucură de scăderea virtuții și se străduiesc să ne abată sufletele spre năluciri urâte”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.20, în Fil.rom., vol.IV, p.206)

„...îngerul de odinioară din cer, care aflându-se în fire nematerială, întru înțelepciune și întru toată virtutea, a devenit deodată diavol, întuneric și neștiință, începutul și sfârșitul a toată răutatea și viclenia”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.32)

„...diavolul nu poate ceva spre pierzania omului, de pildă să-i sădească o hotărâre potrivnică, sau neputință, sau neștiință fără voie, sau altceva, ca să silească pe om, ci îi strecoară numai amintirea răului”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.38)

„...diavolul, pierzând cunoștința lui Dumnezeu prin nerecunoștință și mândrie, a ajuns cu necesitate neștiutor. De aceea nu poate ști de la sine ce să facă, ci vede pe Dumnezeu ce face ca să ne mântuiască și din aceasta învață viclenia și se silește să facă cele asemănătoare spre pierzania noastră.¹⁷²

Deoarece urăște pe Dumnezeu și nu poate să se războiască cu El, se războiește cu noi, care suntem după chipul Lui, închipuindu-și că prin aceasta înfrânge pe Dumnezeu. Iar pe noi ne află ascultători de voia lui, cum zice Gură de Aur: *Căci văzând că Dumnezeu a făcut pe Eva spre ajutorul lui Adam, a făcut-o diavolul ajutătoare în neascultare și cădere. A dat Dumnezeu poruncă, ca păzind-o Adam, să-și păzească amintirea unor așa de mari daruri și să mulțumească pentru ele Binefăcătorului. Iar diavolul a făcut ca porunca însăși să fie pricină de neascultare și de moarte. Și a ridicat împotriva Proorocilor, prooroci mincinoși; împotriva Apostolilor, apostoli mincinoși; împotriva Legii, fărădelegea; împotriva virtuții, păcatele; împotriva poruncilor, călcările; împotriva a toată dreptatea, ereziile urâciunii. Și iarăși, văzând pe Hristos că se coboară pentru bunătatea cea mai deplină la sfinții ucenici și la cuvioșii Părinți, arătându-se fie prin Sine, fie prin îngeri, fie pe altă cale negrăită, precum a zis, a început și diavolul să arate unora amăgiri multe spre pierzanie. De aceea au scris Părinții înzestrați cu darul deosebirii, că nu trebuie primite unele ca acestea. Căci acela se silește să amăgească și în privința aceasta, fie prin niscai chipuri, fie prin vreo lumină, fie prin foc, fie prin altă amăgire în vremea somnului sau în chip sensibil. Iar de primim acestea, facem mintea ca, din închipuirea proprie și din neștiința cea mai de pe urmă, să-și zugrăvească niscai figuri sau culori, ca să creadă că este vreo arătare a lui Dumnezeu sau vreun înger. Ba adeseori arată în vis, sau în chip sensibil și draci biruiți, zice-se, și încearcă, simplu grăind, orice meșteșugire pentru pierderea noastră, când ascultăm de el.*

Dar diavolul făcând acestea își pierde nădejdea dacă, precum zic Sfinții Părinți, în vremea rugăciunii ne facem mintea fără formă, fără chip, fără culoare, neprimind nimic,

¹⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De această imitare perversă a lui Dumnezeu de către Mefistofel vorbește și Goethe în *Faust*. (n.s.66, p.39)

fie că e lumină, fie foc, fie altceva, ci ne închidem cugetul cu toată puterea numai în cuvintele scrise”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.39, 40)

„Fiindcă dracii, cum zice Sfântul Ilarion, sunt netrupești și fără somn, și toată grija o au să se războiască cu noi și să ne piardă sufletele prin cuvânt, lucru și gând”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.67)

„...îngerul adevărat nu a putut să placă Făcătorului fără smerenie, măcar că avea atâtea virtuți și înțelepciune”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.125)

„...cel ce nu vrea să se smerească rămâne în întuneric, ca cel ce a fost mai înainte Luceafăr, iar mai pe urmă diavol”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.155)

„Căci dracii iau înfățișările pe care le voiesc și se arată așa, precum și mintea omenească se face după chipurile celor ce le vrea și se vopsește după înfățișarea lucrului primit de ea. Iar dracii fac aceasta spre a ne amăgi pe noi, pe când mintea noastră rătăcește fără socoteală spre a ajunge la desăvârșire”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.9, în Fil.rom., vol.V, p.207)

„Căci știu, zice Apostolul, că satana se închipuie și în înger al luminii, pentru a amăgi (II Corinteni 11,14). Dar chiar dacă s-ar îmbrăca în arătări strălucite, nu poate dăruî o lucrare bună. Prin aceasta se și cunoaște sigur înșelăciunea lui. Căci el nu poate pricinui nici dragostea către Dumnezeu sau către aproapele, nici blândețe, nici smerenie, nici bucurie, nici pace, nici liniștirea gândurilor, nici ură de lume, nici odihnă duhovnicească, nici dorul celor cerești; și nu poate liniști nici patimile, nici plăcerile, lucruri care toate sunt în chip vădit roadele harului. Căci roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea (Galateni 5,20) și cele următoare. Mai degrabă, acela sădește îngâmfare și cuget mândru despre destoinicia și puterea proprie”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.45, în Fil.rom., vol.V, p.299)

„Fiind odinioară și ei minți, și căzând din nematerialitatea și subțirimea lor, a dobândit fiecare o oarecare grosime materială, primind un trup potrivit cu rostul și cu lucrarea sa, de care este îmbibat, lucrând prin el. Pierzând și ei ca și omul bucuria îngerească și lipsindu-se de desfătarea dumnezeiască, pătimesc și ei ca și noi voluptatea pământească, ajunși și ei oarecum material prin deprinderile patimilor trupești.[...] Astfel unele duhuri sunt materiale, greoaie, greu de potolit, mânioase și răzbunătoare, ca niște fiare mănătoare de trupuri, cu guri căscate spre plăcere și voluptate, ca niște câini care ling sânge și se hrănesc cu putreziciuni ce duhnesc. Ele au drept locuință și desfătare iubită, trupurile groase și materiale. Altele sunt desfrânate și băloase ca niște lipitori din mocirla poftelor, ca niște broaște și șerpi, preschimbându-se uneori și în pești, și târându-se spre sărătura plăcerii desfrânate, care este bucuria lor. Plutind în oceanul băuturii ca unele ce sunt lunecoase prin fire și se bucură de umezeala plăcerilor neraționale, ridică în suflete pururea valuri de gânduri, de întinăciuni și de furtuni. Altele iarăși sunt ușoare și subțiri ca niște duhuri aeriene. Ele suflă în partea contemplativă a sufletului, aducând în ea vânturi puternice și năluciri. Uneori iau și chipuri de

păsări sau de îngeri, ca să amăgească sufletul. De asemenea, dau chip amintirilor despre unele persoane și lucruri cunoscute, prefăcând și abătând toată vederea duhovnicească mai ales în cei ce se luptă încă și nu au ajuns la curăție și la discernământul duhovnicesc. Nu este lucru duhovnicesc al cărui chip să nu-l ia pe nebăgate de seamă prin nălucire. Căci și aceștia se înarmează potrivit cu starea și cu măsura sporirii celor atacați, aducând rătăcire în loc de adevăr și nălucire în loc de vedere, și prin acestea sălășluindu-se în suflete. Despre aceștia mărturisește Scriptura când vorbește despre fiarele câmpului, despre păsările cerului și despre târâtoarele pământului (Osea 2,14). Prin aceasta a arătat duhurile răutății”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.123, în Fil.rom., vol.VII, p.146, 147)

„Unul din relele cele mai mari pe care le suferă sufletul nostru sau, mai bine zis, cel mai mare rău dintre toate relele este unirea cu șarpele inteligibil¹⁷³ și pricinuitor al răului, care s-a făcut vestitor (înger) al răutății sale prin îndemnul rău ce l-a dat oamenilor. El e cu atât mai jos și mai rău decât toate, cu cât a poftit din mândrie să se asemene cu Ziditorul. El a fost părăsit de Acela, după dreptate, atâta cât L-a părăsit el pe Acela. Și L-a părăsit atâta încât a ajuns potrivit și vrăjmaș pe față al Aceluia. Dacă deci Acela este bunătaie vie, de viață făcătoare a celor vii, fără îndoială că acesta este răutatea moartă¹⁷⁴ și de moarte făcătoare. Acela, având bunătaia ca ființă și fiind prin fire neprimitor a ceea ce e potrivit ei, adică al răutății, și ca urmare neputându-se nici măcar apropia de El ceea ce e părtaș de oarecare răutate, cu cât mai mult nu va respinge de la El pe făcătorul și căpetenia răutății și pricinuitorul ei în el și în alții. Dar cel rău nu are răutatea, ci viața ca ființă. De aceea rămâne nemuritor prin aceasta. Însă având-o pe aceasta în stare să primească și răutatea, și fiind cinstit cu voie liberă, ar fi putut să se supună și să se lipească de la sine de izvorul veșnic al bunătaiei, și să se facă părtaș de viața adevărată. Dar fiindcă s-a rostogolit de bunăvoie spre răutate, s-a păgubit de viața adevărată¹⁷⁵, fiind respins de la aceasta cu dreptate, după ce fugise el de la ea. Astfel ajunge duh mort¹⁷⁶ nu prin ființă (căci nu este o ființă a morții), ci prin lepădare vieții adevărate. Dar nesăturându-se de pornirea spre răutate și sporind-o pe ea cu cea mai mare ticăloșie, se face pe sine duh de moarte făcător, silindu-se să atragă și pe om la

¹⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Șarpele inteligibil”, adică cel cugetat de minte, spre deosebire de cel sensibil sau cunoscut cu simțurile. (n.s.36, p.446)

¹⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este numit „răutatea moartă”, pentru că nu se poate mișca spre nimic bun, e încremenită în neputința și nefericirea ei. E incapabilă de ceva nou, se otrăvește în monotonie. Nu poate vedea nici un orizont nou. (n.s.37, p.446)

¹⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși are viața ca ființă, deci nu o poate pierde, totuși întrucât are în ea și puțința răutății sau a slăbirii ei, punând-o pe aceasta în lucrare, a pierdut viața adevărată sau deplină. Dar viața propriu-zis i-a rămas. Având puțința de două feluri de viață, a celei bune sau adevărate și a celei rele sau slăbite, strâmbe și „moarte”, a rămas nemuritor în ultima. (n.s.38, p.447)

¹⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul este viață după ființă. Dar întrucât duhul creat sau viața creată are în sine și puțința răutății, viața moartă la care ajunge prin activarea acesteia se poate numi și „duh mort”, cu o viață asemenea cărnii rănite, dar vii. El e duh, căci simte durerea și nefericirea acestei vieți. El e duh de moarte făcător, pentru că are în el pornirea vie de a întinde răul sau moartea vie, sau viața moartă și în alții. E un straniu paradox în această pornire a răului de a se întinde în această pornire a urii, în același timp puternică și neputincioasă, puternică în neputința ei, neputincioasă în puterea ei, în acel vierme care, deși roade neîncetat, nu moare, pentru că ceea ce roade rămâne mereu viu. (n.s.39, p.447)

împărtășirea sa de moarte”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.41, în Fil.rom., vol.VII, p.446, 447)

„Avem vrăjmași cu adevărat răi, cumpliți, vicleni, meșteri în uneltiri, puternici, neadormiți, nemateriali, care țin focul în mâini și doresc să aprindă biserica (locașul) lui Dumnezeu prin flacăra din ei”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 1, cap.43, în Fil.rom., vol.IX, p.58)

„Dracii nu știu nimic din cele viitoare, dintr-o cunoștință de mai înainte. Căci și doftorii pot să ne spună moartea de mai înainte”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 3, cap.41, în Fil.rom., vol.IX, p.76)

„...dracilor le este propriu ca o dată căzuți să nu se mai ridice niciodată”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 4, cap.27, în Fil.rom., vol.IX, p.96)

„Multă răutate este la vrăjmașii noștri. Ei fac din maicile virtuților, maicile păcatelor și mijloacele pricinuitoare ale smereniei le prefac în pricini ale mândriei”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 7, cap.69, în Fil.rom., vol.IX, p.184)

„Dacă mândria a făcut pe unii, din îngeri, draci, negreșit smerenia poate face și din draci, îngeri. Drept aceea să îndrăznească cei ce au căzut”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 25, cap.60, în Fil.rom., vol.IX, p.315)

„Unii au spus că dracii se împotrivesc dracilor, dar eu spun că toți caută pierzarea noastră¹⁷⁷”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 26, cap.57, partea întâi, în Fil.rom., vol.IX, p.339)

„Dar pentru ce se numește diavolul nu numai vrăjmaș, ci și potrivnic? Vrăjmaș se numește pentru că e urător de oameni, urător de bine, uneltitor. Iar potrivnic se numește pentru că încearcă să împiedice orice lucru bun. Voiește cineva să se roage? Acela se împotrivesc, împiedicându-l prin amintiri păcătoase, prin robire, prin lene. Voiește cineva să facă milostenie? Acela îl împiedică prin iubirea de arginți, prin pregetare. Voiește cineva să privegheze? Acela îl împiedică prin trândăvie, prin nepăsare. De aceea se numește nu numai vrăjmaș, ci și potrivnic. Deci prin smerita cugetare se strică toate lucrurile vrăjmașului și potrivnicului”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv. 2, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.498)

„Pentru că minciuna este străină lui Dumnezeu¹⁷⁸. Căci s-a scris: *Minciuna este de la cel viclean; și iarăși: Acela e mincinos și tatăl minciunii* (Ioan 8,44). Iată că numește tată al minciunii pe diavol. Iar adevărul este Dumnezeu. Căci El Însuși zice: *Eu sunt calea, adevărul și viața* (Ioan 14,6). *Vedeți de cine ne-am despărțit noi și de cine ne*

¹⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Împotrivirile dracilor între ei, sau încurajarea unor virtuți opuse lor și patimilor, urmăresc numai înșelarea noastră. Împotrivirea lor e de metodă, nu de scop. (n.s.740, p.339)

¹⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce minte se ține cu sufletul despărțit de cel față de care minte. Nu-și dă sufletul aceluia. Numai cel ce spune adevărul se predă pe sine celui alt. (n.s. 1119, p.567)

alipim prin minciună? E vădit că de cel viclean". (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv. 9, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.567)

„Demonii, deși sunt foarte spurcați, nu sunt ascunși unii de alții în treptele lor. Dar pe cele două ordini aflătoare deasupra lor nu le văd.¹⁷⁹ Pentru că vederea duhovnicească este lumina mișcării. Și aceasta însăși le este lor oglindă și ochi.¹⁸⁰ Dar când mișcările li se întunecă, nu mai văd treptele de deasupra lor.¹⁸¹ Dar se văd unii pe alții, în lăuntrul ordinii lor, întrucât sunt mai groși decât cetele îngerești¹⁸²". (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 67, în Fil.rom., vol.X, p.342, 343)

2. Îngăduința lui Dumnezeu pentru existența și lucrarea demonilor

„Pentru cinci pricini spun unii că îngăduie Dumnezeu să fim războiți de către draci. Cea dintâi, pentru ca, războiți fiind și războindu-ne în apărare, să venim la puterea de-a deosebi virtutea și păcatul. A doua, ca dobândind prin luptă și durere virtutea, să o avem sigură și nestrămutată. A treia, ca înaintând în virtute, să nu ne îngâmfam, ci să învățăm a ne smeri. A patra, ca după ce am fost ispitiți de păcat, să-l urâm cu ură desăvârșită. A cincea, care-i mai presus de toate, ca devenind nepătimași, să nu uităm slăbiciunea noastră, nici puterea Celui ce ne-a ajutat". (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.67, în Fil.rom., vol.II, p.80)

„Ar putea spune cineva că pricina pentru care s-a îngăduit diavolului să tâlhărească este aceea ca să cunoască și oamenii, din experiență, răutatea lui, și așa arătându-se, să li se facă și mai urât". (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.62, sc.13, în Fil.rom., vol.III, p.334)

„...credem că nu este în zidire ceva fără rost, nici răul, ci cele ce se fac fără voia dumnezeiască, Dumnezeu le preface în chip minunat în bunătăți. De pildă, căderea diavolului nu a fost după voia lui Dumnezeu, dar iată că s-a făcut spre folos celor ce se mântuiesc. Căci i se îngăduie să ispitească pe cei ce se hotărăsc liber, după puterea fiecăruia, cum zice Sfântul Isaac, ca să fie făcut de răs de către oamenii întocmai cu îngerii. Și e biruit, cu ajutorul lui Dumnezeu, nu numai de bărbați, ci și de foarte multe

¹⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu văd nici lăuntrul cetelor îngerești, nici pe ale oamenilor. (n.s. 418, p.342)

¹⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E demnă de remarcat această definiție a vederii, a conștiinței, a cunoștinței: ea e lumina mișcării. Sunt mișcări oarbe care nu văd nimic. Cunoașterea e o mișcare, dar o mișcare luminoasă. Are loc o unire între lumină și mișcare. Sau mișcarea cea mai înaltă e mișcarea luminoasă. Lumina e și o mișcare. Și lumina (spirituală) în mișcare e cunoștință. Iar cunoașterea de sine, sau conștiința, e o mișcare a lumii, sau lumina mișcării, întoarsă spre ea însăși. E ochi care se vede pe sine însuși și oglindă transparentă a celui ce se vede el însuși pe sine prin această oglindă. (n.s. 419, p.343)

¹⁸¹ Cf. Pr.D.Stăniloae: În textul grec se spune „pe cele de dedesubtul lor”. Dar se pare că e o greșeală. (n.s.420, p.343)

¹⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiind mai groși, se pot vedea. Grosimea e mai ușor de văzut de o vedere inferioară. Grosimea demonilor este, se înțelege, de ordin spiritual. O ființă plină de ură, de agitație, se simte, se vede mai ușor, pentru că deranjează mai mult pe ceilalți. Cei groși în acest sens văd pe cei groși, dar nu văd pe cei subțiri. Însă cei subțiri îi văd pe cei groși (grosolani). (n.s.421, p.343)

femei, prin răbdare și credință în Cel ce privește lupta, de la Care primesc cununile nestrăcâinii, prin harul și iubirea Lui de oameni. Pentru că El este Cel ce a biruit și biruiește pe șarpele cel nerușinat și ucigaș de oameni”. (Petru Damaschinul, Înv. duh., în Fil.rom., vol.V, p.102, 103)

„Diavolul împreună cu dracii au primit îngăduința ca, după ce au făcut ca omul să fie scos din rai și de la Dumnezeu prin neascultare, să clatine în planul gândit cugetarea omului noaptea și ziua; a unuia mult, a altuia puțin și a altuia și mai mult. Și nu e cu putință să fie întărită aceasta altfel decât prin pomenirea neconținută a lui Dumnezeu”. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.22)

„Când voiești să pui început unei lucrări bune, pregătește-te pentru ispitele ce vor fi aduse asupra ta și să nu te îndoiești de adevăr. Căci e un obicei al vrăjmașului ca, atunci când vede pe cineva începând cu credință fierbinte o bună viață, să-i aducă în cale ispite felurite și înfricoșătoare, ca, venind prin aceasta la frică, să-și răcească hotărârea lui cea bună și să nu mai aibă o râvnă fierbinte de a se apuca de lucrarea plăcută lui Dumnezeu.

Nu pentru că vrăjmașul are o astfel de putere (căci altfel n-ar mai putea nimeni să facă vreodată binele), ci i se îngăduie de Dumnezeu, cum am învățat din cazul dreptului Iov”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 5, în Fil.rom., vol.X, p.44)

3. Diavolul dezbinătorul

„Dracii războiesc pe cei ce se ridică pe cea mai înaltă treaptă a rugăciunii, ca să nu primească simple înțeleșurile (chipurile) lucrurilor sensibile; pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoașterea, ca să zăbovească în ei gândurile pătimase; iar pe cei ce se nevoiesc cu făptuirea, ca să-i înduplece să păcătuiască cu lucrul.¹⁸³ În tot felul îi războiesc pe toți, ca să îi despartă nemernicii pe oameni de Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.90, în Fil.rom., vol.II, p.85)

„...dracii sfâșie creațiunea văzută a celor patru stihii, făcându-ne să o privim prin simțuri în chip pătimas și să ignorăm rațiunile divine din ea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.4, în Fil.rom., vol.III, p.47)

„...diavolul [...] toate le face pe ascuns spre surparea firii omenești și pe fiecare îl strânge în lanțurile propriilor păcate”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.56, în Fil.rom., vol.III, p.272)

„Căci aceasta a plănuțit-o diavolul cel viclean, semănătorul păcatului și tatăl răutății, care prin mândrie s-a înstrăinat pe sine de slava dumnezeiască, iară din invidie față de noi și față de Dumnezeu, l-a scos pe Adam din rai: să nimicească lucrurile lui Dumnezeu și să împrăștie cele ce au fost aduse la existență. Fiindcă ne pizmuiește Spurcatul

¹⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici aceleași trei trepte, dar cea mai înaltă e numită nu a cunoașterii tainice a lui Dumnezeu – a teologiei –, ci a rugăciunii. (n.s.1, p.85)

nu numai pe noi, pentru slava ce-o primim de la Dumnezeu din pricina virtuții, ci și pe Dumnezeu pentru puterea prealăudată ce o are în ochii noștri din pricina mântuirii”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.315)

„Diavolul, vrând să întoarcă firea celor create în neființă, a luptat să-l facă pe om să calce porunca dumnezeiască”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, sc.13, în Fil.rom., vol.III, p.322)

„Diavolul pizmuind pe Dumnezeu și pe noi, și convingând cu viclenie pe om că e pizmuț de Dumnezeu, l-a făcut să calce porunca. Pe Dumnezeu l-a pizmuț ca să nu se arate în fapt (actual) puterea Lui prealăudată, care îndumnezeiește pe om; iar pe om, ca să nu ajungă părtaș al slavei dumnezeiești prin virtute”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, sc.14, în Fil.rom., vol.III, p.322)

„Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos, nimicește pe fur și pe cel ce jură strâmb și casa lui o surpă. Dar furul și cel ce jură strâmb este diavolul cel viclean. Este fur fiindcă a scos cu vicleșugul înșelăciunii pe om din rai, adică a răpit un lucru și o făptură și o avuție de preț a lui Dumnezeu, trăgându-l în locul acesta al necazurilor, și a murdărit icoana slavei dumnezeiești cu multe pete ale păcatelor. Prin aceasta a căutat să-și facă dintr-o avuție străină, o avuție proprie, poftind cu răutate bunurile străine, nu ca să le păstreze, ci ca să le fure, să le sfășie și să le piardă. Iar jurător pe strâmb este fiindcă e mincinos și înșelător”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.62, în Fil.rom., vol.III, p.328)

„Furt viclean este robirea firii prin amăgire. Sfășierea cu care sfășie diavolul pe cei răpiți de el este junghierea voinței îndreptate spre viața în Dumnezeu și omorârea totală a amintirii acelei vieți. Iar pierzania este neștiința ce se naște în cei sfășiați, din lipsa cunoștinței lui Dumnezeu. Căci de aceea le fură gândul răpindu-i la sine, ca să-i lipsească de viața întru virtute și cunoștință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.62, sc.11, în Fil.rom., vol.III, p.334)

„Tot binele pe care l-ar face omul, Vicleanul voiește să-l întineze și să-l spurce prin amestecarea semințelor sale, de pildă a slavei deșarte, a părerii de sine, a cârtirii sau a altceva de felul acestora, ca binele să nu se facă numai pentru Dumnezeu sau binele ce se face să nu se facă din râvnă. Căci s-a scris că Abel a adus jertfă lui Dumnezeu din cele grase și din cele dintâi născute ale oilor, și Cain, de asemenea, a adus din rodirile pământului, dar nu din cele de frunte. De aceea Dumnezeu a căutat la jertfele lui Abel, dar la darurile lui Cain n-a luat aminte. De aici învățăm că se poate ca vreun bine să nu se facă bine, ci, de pildă, fără grijă sau cu dispreț, sau pentru altceva, și nu pentru Dumnezeu. Și de aceea se întâmplă că nu e bine primit la Dumnezeu”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.17, în Fil.rom., vol.V, p.284)

„Pe urmă, înmulțindu-se oamenii (Facere 6,1) și întorcându-și cugetarea din tinerețe spre cele rele au căzut în uitarea și necunoașterea Făcătorului lor și nu numai că au

cinstit pe idoli și pe demoni ca dumnezei, ci și însăși zidirea dată lor de Dumnezeu spre slujirea lor au îndumnezeit-o, închinându-i-se ca lui Dumnezeu (Romani 1,25). Și s-au predat pe ei la toată neînfrânarea și fapta necurată (Efeseni 4,19), întinând pământul, aerul, cerul și toate cele de sub el prin faptele lor necuviincioase”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 2, în Fil.rom., vol.VI, p.116, 117)

„Dar învățații în ale naturii și cercetătorii de stele, care se laudă că știu toate, neputând cunoaște prin filozofia lor nimic [...] , nu numai că au ridicat și pe stăpânitorul întunericului inteligibil, și toate puterile răzvrătite de sub el deasupra lor, ci le-au numit și dumnezei (zei), le-au cinstit în temple, le-au adus jertfe și s-au supus rânduielilor atât de stricătioase ale aceloră, lăsându-se batjocoriți multă vreme prin preoți fără sfîntenie și prin curățiri care spurcă și sporesc ticăloasa părere de sine, și prin prooroci și prooro-cite care au alunecat atât de departe de adevăr”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.28, în Fil.rom., vol.VII, p.436)

„Îngerii au fost rânduiți să slujească cu tărie Ziditorului și au primit rostul să fie stăpâniți. Nu au fost puși însă să stăpânească peste cei de după ei, decât dacă sunt trimiși la aceasta de Cel ce ține toate. Satana a poftit însă să stăpânească cu mândrie împotriva hotărârii Ziditorului. De aceea, părăsindu-și treapta sa împreună cu îngerii care s-au răzvrătit împreună cu el e părăsit pe dreptate de izvorul vieții și al luminii adevărate, și se scufundă în moarte, și în întunericul veșnic. Iar fiindcă omul a fost rânduit nu numai să fie stăpânit ci și să stăpânească peste toate cele de pe pământ, începătorul răului pizmuindu-l se folosește de toată uneltirea ca să-l răstoarne din stăpânire. Dar neavând puterea să-l silească, fiind împiedicat de Stăpânitorul tuturor, Care a zidit firea noastră cuvântătoare, liberă și de sine stăpânitoare, îi îmbie cu viclenie sfatul care-l înlătură de la stăpânire.¹⁸⁴ Astfel îi înșală, mai bine zis îi înduplecă pe oameni să nu ia în seamă și să nu dea nici un preț, ba chiar să nesocotească și să se împotrivescă și să facă cele contrare poruncii și sfatului dat de Cel Preabun. Astfel împărtaşindu-se de răzvrătirea aceluia, se împărtaşește și de întunericul, și de moartea veșnică”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.44, în Fil.rom., vol.VII, p.449, 450)

„O, voință a dracilor vicleni! O, înșelătorie a căpeteniei lor, a diavolului urător de bine și de oameni de la început și până la sfârșit! Căci precum s-a despărțit el de

¹⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Diavolul, dornic de tiranie prin răutatea lui, dar incapabil să stăpânească din pricina ei, vrea să răstoarne pe om din treapta de stăpânitor peste lucruri, peste lume, din treapta de subiect. Dumnezeu însă, ca Cel ce a făcut pe om liber și stăpân pe sine, nu voiește aceasta. Îl voiește pe om liber, singur stăpân pe sine și stăpân peste lucruri, dar nu tiran peste persoane. Căci vrea ca toate persoanele să fie libere și sigure stăpâne pe ele. Iar această libertate fiind sădită în noi prin voința lui Dumnezeu, noi ne-o menținem numai în comuniune interpersonală cu semenii și cu Dumnezeu, supremul izvor al iubirii în comuniune liberă. Omul încă își apără el însuși această libertate. Libertatea aceasta nu ne poate fi luată decât prin amăgirea de a săvârși fapte prin care ni se pare că ne afirmăm libertatea, dar în fond ne-o pierdem. Răul uzează de un echivoc, de o mască. El nu are puterea să ne amăgească în mod descoperit. De acest vicleșug se folosește diavolul, șoptindu-ne în chip înșelător că, neascultând de porunca lui Dumnezeu de a nu ne face robi dulcetii nespirtuale a naturii, vom deveni mai liberi decât suntem, liberi ca Dumnezeu însuși. (n.s.41, p.449,450)

Dumnezeu, voiește să piardă pe toți oamenii¹⁸⁵”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.240, în Fil.rom., vol. XI, p. 275)

„Iar aflându-te fără de griji înainte de vreme, vrăjmașul îți pregătește mai multă tulburare decât odihnă, ca să te aducă la starea să spui: *Mai bine nu m-aș fi născut*”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.316, în Fil.rom., vol.XI, p.335)

4. Lupta diavolului cu omul

a. Uneltirile diavolului

„Dar ce zicem despre dracul care face sufletul nesimțit? Căci mă tem a și scrie despre el. Când năvălește acela, iese sufletul din starea sa firească și leapădă cuviința și frica Domnului, iar păcatul nu-l mai socotește păcat, fărâdelegea n-o mai socotește fărâdelege, și la osânda și la munca veșnică se gândește ca la niște vorbe goale. De cutremurul purtător de foc el râde. Pe Dumnezeu, e drept, îl mărturisește, însă poruncile Lui nu le cinstește. De-i bați în piept când se mișcă spre păcat, nu simte; de-i vorbești din Scripturi, e cu totul împietrit și nu ascultă. Îi amintești de ocara oamenilor și nu o ia în seamă. De oameni nu mai are rușine, ca porcul care a închis ochii și a spart gardul. Pe dracul acesta îl aduc gândurile învechite ale slavei deșarte. [...] De fapt, dracul acesta este dintre cei ce atacă rar pe frați. Iar pricina este învederată. Căci nenorocirile altora, boalele celor dosădiți, închisorile celor nefericiți și moartea năprasnică a unora pun pe fugă acest drac, întrucât sufletul e străpuns puțin câte puțin și e trezit la milă, fiind dezlegat de împietrirea venită de la demon. Desigur, noi nu le avem pe acestea aproape de noi, dată fiind lipsa și raritatea celor cuprinși de neputințe printre noi. De aceea Domnul, alungând acest drac, poruncește în Evanghelii să mergem la cei bolnavi și să cercetăm pe cei din închisori, zicând: *Bolnav am fost și n-ați venit la Mine* (Matei 25,36)”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.10, în Fil.rom., vol.I, p.70)

„Toți dracii fac sufletul iubitor de plăceri; numai dracul întristării nu primește să facă aceasta, ci el ucide gândurile celor ce au început această viețuire tăind și uscând prin întristare orice plăcere a sufletului, dacă e adevărat că oasele bărbatului trist se usucă (Prov. 17,22). Dacă acest drac războiește pe monah cu măsură, îl face încercat, căci îl convinge să nu se apropie de nimic dintr-ale lumii acesteia și să înlăture toată

¹⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Diavolul urmărește dezorganizarea întregii creații a lui Dumnezeu, vrea să facă de râs această operă a lui Dumnezeu în întregimea ei, încât oamenii înșiși să o critice și să batjocorească pe Autorul ei. Dar și oamenii înșiși ajung prin aceasta de râsul demonilor. Amăgiți cu păruta lor independentă de Dumnezeu, se declară produsul unei naturi inconstiente și se disprețuiesc chiar unii pe alții, omorându-se și exploatându-se și mințindu-se fără nici un scrupul. Crezând că batjocoresc pe Dumnezeu, se batjocoresc pe ei înșiși, pierd orice respect întreolaltă și-și tocesc capacitatea de a sesiza taina de negrăit a ființei umane. Toți lucrează pentru a sfâșia unitatea umanității și a creației. Sunt purtați parcă de o sete nesfârșită de a le nimici. De fapt nu le pot nimici. Pentru că taina lui „este” mai presus de puterea lor. Dar își fac existența lor din ce în ce mai chinuitoare, se rod, dar nu pot duce la neființă existența lor. Folosesc existența lor spre ură și dușmănie, o reduc la o înțelegere superficială, o fac prilej de tristețe și pierd orice sens al ei, printr-un refuz încăpățânat al valorilor evidente și eterne. (n.s.379, p.275)

plăcerea. Dar dacă stăruie mai mult, naște gânduri care sfătuiesc pe monah să-și ia viața sau îl silesc să fugă departe de locul unde se petrece”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.11, în Fil.rom. vol.I, p.71)

„Deci, dacă i se va arăta vreunui dintre cei ce se nevoiesc fie vreo lumină, fie vreo figură în chip de foc, fie vreun glas, nicidecum să nu primească o astfel de arătare. Căci este o înșelăciune vădită a vrăjmașului, care a amăgit pe mulți prin neștiință, făcându-i să se abată de la calea adevărului. Noi însă știm că până ce petrecem în trupul acesta stricăcios suntem departe de Dumnezeu, adică nu putem să-l vedem în chip văzut nici pe El, nici altceva din minunile cerești”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.36, în Fil.rom., vol.I, p.351)

„...împărăția vicleană și pierzătoare a diavolului, [...] pornind război împotriva virtuții și a cunoștinței oamenilor, caută să le doboare sufletul prin puterile (facultățile) înnăscute ale lor. Întâi le atâță puterea poftitoare, ca să dorească cele potrivnice firii, îndemnând-o să aleagă cele sensibile în loc de cele inteligibile; apoi le răscolește iuțimea, ca să lupte pentru lucrul sensibil ales de poftă; în sfârșit învață rațiunea să născocească diferitele moduri ale plăcerilor celor după simțuri. Cu un cuvânt, ea așază ca stăpână peste aceste puteri lucrurile sensibile, sau face să domnească peste facultățile sufletului, legea pământului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.50, în Fil.rom., vol.III, p.197)

„...se apropie dracii necurați ai mândriei, ai slavei deșarte, ai voinței de a plăcea oamenilor și ai fătărniceii, zicând: *Să clădim împreună cu voi templul Domnului*. Căci nici unul dintre acești draci vicleni nu împiedică vreodată râvna omului virtuos, ci înlăturând mai degrabă lipsurile virtuților îndeamnă la și mai mari silințe, făcându-se împreună râvnitor cu cei ce se nevoiesc, ca să atragă la sine inima celui ce se străduiește după ce a pierdut măsura constantă a moderației și să-l conducă pe neobservate spre altă țintă decât cea spre care credea că merge. De aceea spun viclenii: *La fel cu voi ascultăm de Domnul vostru*. Căci nu urăsc neprihănirea și nu se scârbesc de post, nici de împărțirea de ajutoare, sau de primirea de străini, sau de cântarea de psalmi, sau de citiri, sau de învățăturile cele mai înalte, sau de culcarea pe jos, sau de veghere, sau de toate celelalte prin care se caracterizează viața lui Dumnezeu, până ce scopul și cauza celor ce se săvârșesc le slujește lor. De aceea pe ceilalți draci îi observă ascetul mai repede și scapă mai ușor de vătămarea ce vine de la ei”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.56, în Fil.rom., vol.III, p.274)

„Dracii ne duc pururea spre păcătuire prin nălucire și minciună. De fapt, prin nălucirea iubirii de argint și a câștigului l-au făcut pe ticălosul de Iuda să vândă pe Domnul și Dumnezeu tuturor. Și prin minciuna unei odihne trupesti fără preț, a cinstei, a câștigului și a slavei l-au dus la spânzurătoare și i-au pricinuit moartea veșnică. Ticăloșii l-au răsplătit cu ceea ce era contrar nălucirii sau momelii lor”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.16, în Fil.rom., vol.IV, p.73)

„Nu numai aproape de sfârșitul lumii va grăi diavolul cuvinte împotriva Celui Preaînalt, cum zice Domnul, ci și acum se întâmplă uneori că trimite prin gândurile noastre huliri grele către cer și grăiește ocări împotriva Celui Preaînalt, a făpturilor Lui și a Sfințelor lui Hristos Taine. Dar noi, stând pe piatra cunoștinței, nu ne tulburăm de acestea, nici nu ne minunăm de îndrăzneala blestematului, ci stăruind în credință și în rugăciune fierbinte și împărtășindu-ne de ajutorul de sus, izgonim pe vrăjmaș”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.24, în Fil.rom., vol.IV., p.131)

„Dracii, care ne războiesc pururea, au obiceiul să ne împiedice de la virtuțile care ne sunt nouă cu puțință și folositoare, dar să ne îndemne cu putere spre cele ce ne sunt cu neputință și nefolositoare. Ei silesc pe cei ce înaintează în ascultare să facă lucrurile celor ce se liniștesc (ale isihăștilor); iar pe cei ce se liniștesc și trăiesc în singurătate îi împing la dorința vieții de obște. Și de acest meșteșug se folosesc la orice virtute. Dar noi să nu ignorăm planurile lor, știind că toate sunt bune la vreme și cu măsură, și iarăși, că toate cele fără măsură și nelavreme sunt vătămătoare”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.15, în Fil.rom., vol.IV, p.204)

„...vrăjmașul nu obișnuiește totdeauna să facă războiul la arătare, cum zice Gură de Aur. Dacă ar face așa, nu am cădea mulți în cursele lui, ca să fie puțini cei ce se mântuiesc, cum zice Domnul. De aceea, când vrea să-l arunce pe cineva în cele mari, îl face să nesocotească întâi cele mici și nearătate: înainte de curvie, privirea deasă și neînfrânată; înainte de ucidere, mânia ușoară; înainte de întunecarea cugetării, împrăștierea scurtă; și înainte de aceasta iarăși, așa-zisa trebuință neapărată a trupului. Pentru aceea Domnul, știind mai dinainte toate, ca unul ce este înțelepciunea Tatălui, luând înaintea uneltirilor diavolului, poruncește oamenilor să taie dinainte de vreme pricinile, ca nu cumva socotind că cele mici sunt fără primejdie, să cadă jalnic în păcatele cele mari și înfricoșate. Și zice: *S-a zis celor de demult*, adică celor din Lege, acestea și acestea; *Iar Eu zic vouă* (Matei 6,21 ș.u.)”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.119, 120)

„Căci diavolul are obiceiul să atace sufletul cu ceea ce găsește în fața sufletului, fie cu bucurie și cu părere de sine, fie cu întristare și cu deznădejde, fie cu oboseală covârșitoare, fie cu desăvârșită nelucrare, fie cu lucruri și cugetări nelavreme și fără de folos, fie cu întunecime și ură nesocotită față de toate cele ce sunt. Și, simplu grăind, cu materia pe care o află în fiecare suflet, cu aceea îl atacă spre a nu-i fi de folos, chiar dacă este bună poate și plăcută lui Dumnezeu, dacă e folosită cu măsură...”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.204)

„...satana mai are și meșteșugul acesta, că în anumite vremuri se retrage de bunăvoie și nu lucrează cele obișnuite, desigur cu scopul ca să furișeze în mintea celor ce se nevoiesc părerea că sunt desăvârșiți”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.115, în Fil.rom., vol.V, p.336)

„Când dracii vor face toate din partea lor și nu ne vor putea clinti sau împiedica de la ținta noastră cea după Dumnezeu, se vor furișa în cei ce fățărăsc evlavie și vor încerca să împiedice prin aceia pe cei ce se nevoiesc. Mai întâi mișcați, chipurile, de dragoste și

de compătimire, aceștia îi vor îndemna pe cei ce se nevoiesc să se odihnească spre a nu slăbi trupul și a cădea în lăncezeală. Pe urmă îi atrag la întâlniri fără folos, făcându-i să-și piardă zilele în ele. De va asculta vreunul dintre cei ce se nevoiesc și se va potrivi lor, se vor întoarce și vor râde de pierderea lui. Iar de nu va asculta de cuvintele lor, ci se va păzi pe sine străin de toate, cu mintea adunată și înfrânată în toate, se vor aprinde de pizmă și vor face totul până ce îl vor alunga și din obște. Căci nu suferă slava deșartă cea necinstită să vadă în fața ei smerenia lăudată”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.22, în Fil.rom., vol.VI, p.22, 23)

„Mare și anevoie de înțeles socotesc că este pentru toți această împreună-lucrare, răutate și uneltire a dracilor. Căci am cunoscut pe dracul fricii însoțindu-se și lucrând împreună cu dracul trândăviei, și pe acesta din urmă ajutându-l pe cel dintâi și întărind lucrarea lui; de asemenea, pe cel dintâi sădind în suflet frica împreună cu învârtoșarea, iar pe al doilea întărind întunecarea, moleșeala, învârtoșarea și deznădejdea sufletului și a minții”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.72, în Fil.rom., vol.VI, p.36)

„Furia dracilor e mare împotriva celor ce-au făcut mari sporuri în contemplație (în vedere). Ei stau la pândă ziua și noaptea împotriva acelor. Ei le stârnesc ispite cumplite prin cei ce viețuiesc împreună cu ei, iar prin ei înșiși le prilejuiesc lovituri spre înfricoșare. Sau se năpustesc împotriva lor chiar prin cei ce-i laudă. Căci îi pizmuiesc pentru liniștea lor și-i supără în felurite chipuri, măcar că nu pot să-i întoarcă la nedreptate pe cei ce s-au predat pe ei lui Dumnezeu. Dacă n-ar fi îngerul Domnului atotțiitorul, care să-i păzească pe ei, nu ar putea scăpa de uneltirile lor și de cursele morții”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.93, în Fil.rom., vol.VI, p.223, 224)

„Duhurile răutății se înspăimântă cumplit de harul Duhului dumnezeiesc mai ales când vine cu îmbelșugare sau când ne curățim prin cugetare și rugăciune curată. Necutezând să se apropie de cortul celor ce sunt luminați prin har, încearcă să-i înspăimânte și să-i tulbure numai prin năluciri și zgomote înfricoșătoare și prin glasuri fără înțeles, căutând să-i depărteze de la fapta privegherii și a rugăciunii. Iar când dorm aceștia, ei stau la pândă, aducându-le visuri mincinoase, necruțându-le nici cea mai scurtă odihnă din ostenele lor și le ia somnul de la gene prin smuncituri, făcându-le, prin aceste meșteșuguri, viața mai ostentitoare și mai plină de durere”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.95, în Fil.rom., vol.VI, p.224, 225)

„Vânturile ridică valurile mării și, dacă nu încetează vânturile, nu se domolesc valurile și nu se liniștește marea. La fel duhurile răutății răscolesc în sufletul celui neatent amintirea părinților, a fraților, a rudeniilor, a celor apropiați, a ospetelor, a serbărilor, a teatrelor și a tuturor celorlalte închipuiri ale plăcerii și poruncesc vederii, limbii și trupului întâlnirea cu ele. Prin aceasta și ceasul de față se topește în deșert și cel care va veni, când vei petrece singur în chilie, se va risipi în amintirile celor văzute și grăite. Și așa viața monahului trece fără folos în ocupații lumești care își sapă amintirile lor în cugetare, precum picioarele omului urmele în zăpada pe care o calcă”. (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.51)

„Însemnează-ți că înainte de gânduri sunt pricinile; înainte de năluciri sunt gândurile; înainte de patimi, nălucirile; iar înainte de draci, patimile, ca un lanț și ca o orânduială vicleană a duhurilor neorânduiei. Una atârână de alta. Dar nici una nu lucrează prin sine, ci e pusă în lucrare de draci. Nici nălucirea nu-și face chipuri, nici patima nu lucrează fără puterea drăcească ascunsă. Căci deși Satana a căzut zdrobit, el poate și mai mult împotriva noastră prin nepăsarea noastră, îngâmându-se din pricina noastră”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.70, în Fil.rom., vol.VII, p.116, 117)

„Ei dau o formă minții noastre, mai bine zis ne formează după chipul lor și ne momesc prin deprinderea patimii care stăpânește și lucrează în sufletul nostru. Căci dracii au deprinderea patimilor ca o pricină a formării de chipuri (idoli) în mintea noastră. Deci ei ne fac puterea de închipuire să lucreze în mod felurit și în multe forme fie în stare de trezvie, fie în somn. Căci ei înșiși se îmbracă și se preschimbă în felurite chipuri; dracii poftei se schimbă uneori în porci, alteori în măgari, alteori în armăsari întărâtați și înfierbântați; cei ai mâniei uneori în păgâni, alteori în lei; cei ai lăcomiei uneori în lupi, alteori în leoparzi; cei ai vicleniei uneori în șerpi, alteori în năpârci, iar alteori în vulpi; cei ai îndrăzelii în câini; cei ai trândăviei în motani; cei ai curviei se mai prefac uneori în șerpi, alteori în corbi și gaițe. Dracii patimilor sufletești se prefac în păsări, mai ales cei din văzduh. Închipuirea are trei pricini prin care schimbă chipurile duhurilor, după cele trei părți ale sufletului. De aceea și nălucirile sunt de trei feluri: de păsări, de fiare și de dobitoace, după puterea poftitoare, mâniaătoare și rațională a sufletului. Căci cele trei căpetenii ale patimilor se înarmează pururea împotriva celor trei puteri. Și după patima care dă chip sufletului se apropie de noi și iau un chip înrudit”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.71, în Fil. rom., vol.VII, p.117)

„Dracii plăcerii (voluptății) se apropie adeseori ca foc și cărbuni aprinși. Căci duhurile iubitoare de plăcere aprind partea poftitoare a sufletului, iar pe cea cugetătoare o întunecă, zăpăcind-o. Fiindcă și plăcerea patimilor e pricină de ardere, de zăpăceală și de întuneric”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.72, în Fil.rom., vol.VII, p.117, 118)

„Satana însuși în tot ceasul aduce în noi atacurile sale ca pe niște aprinderi învăpăiate. Înfierbântând aceasta cuptorul trupului cu dulceața patimilor își trimite slugile sale, adică pe draci, ca să ne chinuiască prin gânduri și să ne silească să jertfim idolului poftelor, adică momelilor, și să ne lăsăm mintea să se împărtășească de ele. Iar semnele acestei înșelăciuni se văd când se pun în lucrare: împietrirea inimii cea lipsită de umilintă, iar în unii împreună cu lacrimi întunecate, înălțarea semeată, îmbuibarea pântecelui, multa vorbire, trândăvia, închipuirea de sine și lauda pentru lucrare, căldura cea fără dulceață, îngreunarea sufletului, moleșirea mădurelor, dulceața umedă, stărnirea sălbatecă a trupului, nălucirea chipurilor care împing spre împreunarea trupurilor. În unii ca aceștia nu este liniște și nu le înflorește fața, ci sunt totdeauna uscați și arși de văpaia împătimirii de plăcere”. (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin., cap.12, în Fil.rom., vol.VII, p.170)

„...dracii obișnuiesc să fie aproape de ei și împrejurul celor începători și al celor ce se povățuiesc după regula proprie (idioritmici). Ei le întind acestora curse de gânduri și

sapă gropi pentru căderi, și plăsmuiesc năluciri pierzătoare”. (Sf. Grigorie Sinaitul, D.rug., cap.7, în Fil.rom., vol.VII, p.196)

„Șerpuitor în purtări și tare în vicleșuguri, mijlocitorul și pricinuitoarea morții s-a îmbrăcat în șarpele cel viclean în raiul lui Dumnezeu de odinioară, fără să se facă el însuși șarpe (căci nici nu putea decât prin nălucire, de care a socotit atunci că trebuie să se folosească, temându-se să nu fie descoperit). Necutezând să înceapă o convorbire deschisă, alege pe cea vicleană, și anume pe aceea prin care se putea ascunde mai bine. Aceasta pentru ca arătându-se ca prieten să strecoare pe nevăzute îndemnurile cele mai rușinoase și prin convorbirea străină (căci nu era șarpele sensibil cuvântător, nici nu se arătase înainte ca să poată să vorbească) să scoată din minți pe cea care asculta și s-o atragă întreagă la sine, și să o facă roabă ușor de manevrat de uneltirile sale. Dezarmând-o astfel îndată, a făcut-o să se supună celor rele și să slujească acelor peste care primise cu dreptate puterea să împărătească, cu ceea ce singură fusese cinstită de mâna și de cuvântul lui Dumnezeu, dintre toate cele ce viețuiesc în lumea supusă simțurilor și fusese făcută după chipul Ziditorului¹⁸⁶”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.42, în Fil.rom., vol.VII, p.447, 448)

„...duhul rău al amăgirii, când se apropie de om, îi zăpăcește mintea și o sălbătește; îi face inima aspră și o întunecă; îi pricinuieste frică, temere și mândrie; îi înăsprește ochii, îi tulbură creierul, îi înfioară tot trupul; îi iscă, prin nălucire, în fața ochilor o lumină care nu strălucește și nu e curată, ci roșie; îi scoate mintea din frâu și o îndrăcește; îl mișcă să spună cu gura cuvinte necuviincioase și hulitoare. Și cel ce vede acest duh al amăgirii de mai multe ori se mânie și se umple de furie. El nu cunoaște deloc smerenia, nici plânsul și lacrima adevărată, ci totdeauna se laudă cu bunătățile lui; e plin de slava deșartă și fără înfrânare și temere de Dumnezeu și totdeauna e stăpânit de patimi. Iar la urmă de tot își iese cu totul din minți și vine la pierzania deplină. Fie ca Domnul să ne izbăvească, prin rugăciunile tale, de această amăgire”. (Teofan, V.Cuv.Mx.Cvs., în Fil.rom., vol.VIII, p.510)

„Nimeni, cât e tânăr, să nu primească pe vrăjmașii lui draci, care-i zic: să nu-ți sfârâmi trupul, ca să nu cazi în boală și neputință. Căci de-abia se mai află cineva, mai ales în generația de față, care să vrea să-și omoare trupul, chiar de s-ar lipsi de multe și îndulcitoare mâncări. Dar scopul acestui drac este să facă însăși intrarea noastră în stadion (în luptă), molesită și plină de nepăsare, deci și sfârșitul, potrivit începutului”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 1, cap.44, în Fil.rom., vol.IX, p.58)

¹⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Vorbește de Eva, dar și de om, ca singura făptură a lui Dumnezeu făcută să împărătească peste toate. El a fost cinstit de mâna și de cuvântul lui Dumnezeu, căci a fost întocmit de mâna lui Dumnezeu și după ce Persoanele dumnezeiești au vorbit despre el, ca mâna lui Dumnezeu să se reflecte în vorbirea omului cu semenii săi și cu Dumnezeu. Mâna este expresia lucrării raționale și rațional-transformatoare. Această lucrare se reflectă în ființa omului. Creat ca persoană, stăpân peste lucruri, omul e ispitit de Satana să devină mai prejos de lucruri, supunându-se lor și prin ele lui. Fapta Satanei a constat în coborârea noastră ca persoane la treapta de obiecte supuse obiectelor și duse spre lipsa de libertate ca și acelea; spre lipsa de libertate și spre stricăciunea trupului ca și obiecte, dar și spre o răutate vie, asemenea celei a Satanei. (n.s.40, p.448)

„În cei ce ascultă de dracul acesta, el s-a făcut adeseori prooroc. Iar față de cei ce-l disprețuiesc, el pururea minte. Căci fiind duh, el vede cele din lăuntrul aerului acesta și cunoscând pe cineva că moare, proorocește prin visuri celor mai ușurei la minte”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 3, cap.40, în Fil.rom., vol.IX, p.76)

„Ei se prefac adeseori în îngerii de lumină și în chipuri de mucenici și ne arată pe aceia venind la noi, în visuri.¹⁸⁷ Iar când ne deșteptăm, ne scufundăm în mândrie și bucurie”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 3, cap.42, în Fil.rom., vol.IX, p.76)

„Dar aceasta să-ți fie semnul înșelăciunii. Căci îngerii ne arată osânde și judecăți și despărțiri. Iar o dată treziți ne fac să tremurăm și să ne întristăm”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 3, cap.43, în Fil.rom., vol.IX, p.76)

„Când începem să credem în vis dracilor, ei își bat joc de noi și când suntem treji. Cel ce crede visurilor e cu totul necercat”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 3, cap.44, în Fil.rom., vol.IX, p.76)

„Dracul luptă uneori să întineze pe cei ascultători, cu murdării și-i face învârtosi la inimă; alteori, să-i tulbure potrivit obiceului; și iarăși alteori să-i facă pe unii uscați și neroditori, trândavi și greoi la rugăciune, somnoroși și întunecați, ca să nu se mai folosească cu nimic din ascultare, ba să dea și înapoi și să iasă din ascultare. Căci nu le îngăduie să înțeleagă că retragerea prin iconomie a bunătăților ce ni se pare că sunt în noi, ni se face pricină de cea mai adâncă smerită cugetare¹⁸⁸”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 4, cap.50, în Fil.rom., vol.IX, p.109)

„Nu trebuie să uităm, o, prieteni, nici aceasta, că viclenii draci se retrag pentru o vreme, ca neglijând noi niște patimi mari, pentru că le socotim mici, să le facem boli de nevindecat”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 8, cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.187)

„Dracii ne silesc fie să păcătuim, fie dacă nu păcătuim, să judecăm pe cei ce păcătuiesc, pentru ca prin lucrul de al doilea să pățăm pe cel dintâi”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 10, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.202)

„Vulpea se preface că doarme; iar dracul se preface că e neprihănit. Dar cea dintâi, ca să înșele pasărea, iar cel din urmă, ca să piardă sufletul”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 15, cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.225)

„Vrăjmașul omului, ocrotitorul curviei, spune acestuia că Dumnezeu e iubitor de oameni și dă iertare pentru patima aceasta, ca una ce e naturală. Dar de vom lua seama la viclenia dracilor, vom vedea că după săvârșirea faptei, ei Îl numesc Judecător drept și

¹⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Același lucru se întâmplă în spiritism. (n.s.127, p.76)

¹⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E bine deci ca cei ce ajung prin ispita celui rău în vreo întinare, în vreo tulburare, sau lenevire la rugăciune, să nu iasă din pricina acestora din ascultare, ci să înțeleagă că acestea li se întâmplă din iconomia dumnezeiască, pentru a-i conduce la cea mai adâncă smerenie. (n.s.185, p.109)

fără milă. La început au făcut așa, ca să ne îndemne la păcat; iar acum, ca să ne scufunde în deznădejde. Născându-se astfel întristarea și deznădejdea, nu ne putem plânge pe noi, sau ocări, sau căi pentru păcat. Iar când aceasta se stinge, ne ia iarăși în primire tiranul cu motivul iubirii de oameni”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 15, cap.30, în Fil.rom., vol.IX, p.229, 230)

„E cu putință să se cugete în somn în continuare cuvintele psalmilor, dar e cu putință să ni le pună pe acestea în minte și dracii ca să ne înalțe la mândrie”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 19, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.263)

„Când dracul se sălășluiește în lucrătorii lui, atunci, arătându-se în somn, sau și în stare de veghe, ia chipul, zice-se, al unui sfânt înger, sau mucenic, îi împărtășește vreo descoperire de taină, sau vreun dar (harismă), ca, amăgindu-se, nenorociții, să-și iasă cu totul din minți¹⁸⁹”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 22, cap.19, în Fil.rom., vol.IX, p.282)

„Sunt draci necurați, foarte vicleni printre cei vicleni, care ne sfătuiesc nu numai pe noi să săvârșim păcatul, ci voiesc să facem părtași și pe alții la săvârșirea răului, ca să ne pricinuiască o mai cumplită osândire. Am văzut pe unul învățând de la altul deprinderea cea rea. Și cel ce învăța pe celălalt, venind la simțirea de sine, a început să se pocăiască și s-a oprit de la rău; dar pocăința lui și-a pierdut tăria și rodul din pricina ucenicului”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 26, partea a doua, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.352)

„Sunt unii draci necurați, care ne insuflă la începutul călugăriei noastre o tâlcuire a dumnezeieștilor Scripturi. Aceasta le place să o facă mai ales în inimile iubitorilor de slavă deșartă și cu deosebire în ale celor ce s-au îndeletnicit cu filozofia din afară, ca amăgindu-i pe încetul, să-i ducă la eresuri și hule. Vom cunoaște teologia, mai bine zis **teomahia dracilor**, din tulburarea și bucuria nerușinată ce se revarsă în suflet în vremea tâlcuirii Scripturilor”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 26, partea a doua, cap.36, în Fil.rom., vol.IX, p.360)

„Căci dacă omul nu înfățișează toate ale sale, mai ales dacă vine de la o obișnuință și de la o viețuire rea, diavolul găsește în el o voie și o pornire de îndreptățire, și prin ea îl va răpune. Căci unde vede diavolul pe cineva că nu voiește să păcătuiască, nu e așa de neiscusit în a face răul, încât să-l momească dintr-odată la vreunul din păcatele vădite. Nu-i zice: *Du-te și curvește!*, nici: *Du-te și fură!* Căci știe că nu voim acestea. Și nu ține să ne spună cele ce nu le voim. Ci ne află având, cum am spus, o voie oarecare și o pornire de a ne îndreptăți și prin ele ne vatămă cu o părută îndreptățire. De aceea zice iarăși: *Cel viclean face răul când se împreună cu o voință de îndreptățire* (Pilde 11, 15). Cel viclean este diavolul. Deci el face răul, când se împreună cu o pornire de îndreptățire, adică cu o îndreptățire ce ne-o dăm noi. Atunci are mai multă putere. Atunci ne vatămă mai mult. Atunci lucrează mai cu tărie. Căci când ținem la voia noastră și ne întemeiem pe dreptul nostru, atunci noi înșine uneltim împotriva noastră cu

¹⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nici tainele descoperite nu sunt taine adevărate, nici harismele dăruite de cel rău nu sunt harisme adevărate, ci contrafaceri aparente; sunt „taine” sau „harisme” de suprafață, și chiar minciuni nedate încă pe față. (n.s.591, p.282)

violenie, convingându-ne că facem un lucru bun și nu ne dăm seama că ne pierdem. Căci cum putem cunoaște voia lui Dumnezeu, sau să o căutăm pe ea, când ne încredem în noi înșine și ținem la voia noastră?”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv. 5, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.529)

„Întâi diavolul se luptă să oprească luarea aminte neîncetată a inimii cuiva. Apoi o înduplecă să disprețuiască și timpurile rânduite pentru luare-aminte și pravila împlinită cu trupul. Și după aceea moleșește gândul aceluia, îndemnându-l la împărtășirea înainte de vreme de o hrană alcătuită din lucruri mici, ușoare, din mai nimic. Și după căderea aceasta, prin dezlegarea înfrânării, alunecă în neînfrânare și în desfrânare. Mai întâi e biruit, când socotește lucru neînsemnat să se ațintească cu ochii la goliciunea trupului său, sau la frumusețea altor mădulare ale sale, când se dezbracă de hainele sale, sau când iese afară pentru nevoile sale, sau la apă, și-și moleșește simțurile lui, și-și vâra mâna cu îndrăzneală înăuntru hainelor sale și-și pipăie trupul său. Apoi se trezesc altele și altele. Și cel ce și-a păzit la început statornicia minții și se întristează pentru fiecare din acestea deschide pe urmă mari și cumplite intrări împotriva ei. Căci gândurile, ca să folosească o pildă, sunt ca apa și cât timp sunt strânse de pretutindeni, se mișcă în bună rânduială, dar când ies puțin spre cele din afară, surpă zidul și pricinuiesc multe pustiiri. Căci vrăjmașul stă privind, pândind și așteptând ziua și noaptea înaintea ochilor noștri și cercetând prin care intrare a simțurilor noastre deschise lui poate să intre. Și ivindu-se o oarecare negrijă în vreuna din cele spuse mai înainte, trimite vicleanul și nerușinatul câine și el săgețile lui”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 26, în Fil.rom., vol.X, p.147, 148)

„Dar pe cei pe care îi vede că sunt plini de bărbăție și puternici și socotesc moartea ca nimic și ajung la mare râvnă și se predau pe ei înșiși la toată încercarea și moartea și disprețuiesc viața în lume și în trup și toate încercările, nu-i întâmpină diavolul îndată și nu se arată pe sine timp îndelungat, ci se strânge pe sine și le dă lor loc și nu le iese înainte de la prima lor pornire, nici nu intră cu ei în război. Căci cunoaște că tot începutul războiului este mai fierbinte și știe că nevoitorul are multă râvnă și că nu pot fi biruiți ușor cei mai nevoitori dintre nevoitori. De aceea nu din lașitate face diavolul aceasta, ci pentru că se teme de puterea dumnezeiască ce-i învâluie pe aceștia și care-l înfricoșează pe el.

Deci când îi vede pe ei astfel, nu îndrăznește să se atingă de ei, până ce nu-i vede cu râvna răcită și aruncând armele pe care și le-au pregătit în cugetele lor, prin părăsirea dumnezeieștilor cuvinte și aducerilor-aminte împreună-lucrătoare și sprijinitoare.¹⁹⁰ Deci ia aminte la timpul lenevirii lor. Și când aceia se întorc puțin de la gândurile lor dintâi, încep și ei să iscodească meșteșugurile pentru înfrângerea lor prin lingușirile cugetului acestora ce izvorăsc din ei și sapă o groapă de pierzanie sufletelor lor prin împrăștierea gândurilor ce le vin din lene, gânduri prin care se face stăpână răceala în ei, sau în mințile și în inimile lor”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 52, în Fil.rom., vol.X, p.266, 267)

„Când [...] diavolul se ridică împotriva cuiva și nu-l poate birui pe el în luptă, mai bine zis pe Cel ce-l întărește și-l ajută pe el și pentru Care omul i se împotrivesc și de la

¹⁹⁰ Cf. Pr.D.Stăniloae: Amintirea morții, a poruncilor lui Dumnezeu, a făgăduielii date la intrarea în mănăstire, etc. (n.s.291a, p.267)

Care ia putere și răbdare, întrucât trupul cel gros și material biruie pe cel netrupesc și cugetat cu mintea, când deci vede vrăjmașul toată această putere pe care a primit-o omul de la Dumnezeu și simțurile lui din afară nebiruite de lucrurile văzute și de sunetele celor auzite, și gândurile lui neslăbite de lingușiri și de amăgiri, dorește vicleanul să caute un oarecare meșteșug prin care să despartă pe cel ce ajută pe om, pe îngerul aceluia, de la el. Mai bine zis dorește vicleanul să orbească mintea omului ajutat, ca să se afle neajutat. Dorește ca în el să biruiască gândul mândriei, ca să creadă că toată tăria aceasta îi vine de la puterea sa proprie și că el însuși și-a câștigat bogăția aceasta și prin puterea sa proprie s-a păzit pe sine de cel potrivnic și ucigaș. Iar uneori socotește că a biruit pe vrăjmașul din întâmplare, alteori, că din pricina neputinței vrăjmașului [...]. Alteori vrăjmașul își înfățișează amăgirea lui în chipul descoperirilor de la Dumnezeu, arătându-i omului anumite lucruri în vis. Iar când omul e în stare de trezvie, vrăjmașul ia chip de înger al luminii și toate le face ca să înduplece pe om, pe încetul, să se învoiască cu el și să se predea în mâinile lui. Iar dacă omul cuminte își ține gândurile, mai bine zis ține pomenirea Celui ce-l ajută și-și atîntește ochii inimii la cer, ca să nu ia seama la cei ce sușotesc acestea în el, vrăjmașul încearcă să uneltească alte chipuri împotriva lui”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 53, în Fil.rom., vol.X, p.270)

„Dată fiind înrudirea ce o are firea cu acest al patrulea fel ce i-a rămas vrăjmașului ca să pricinuiască pierderea omului prin el, care este această uneltire? Aceasta este să atace pe om prin trebuințele lui firești. Căci de multe ori mintea celui ce se nevoiește este orbită de vederea și de apropierea lucrurilor supuse simțurilor și e biruită cu ușurință în luptă, când ajunge aproape de ele, dar cu mult mai mult, când ele se află înaintea ochilor lui. Căci diavolul cel cumplit folosește meșteșugul acesta cu cunoștință și cu iscusință; cu iscusința câștigată în lupta cu mulți luptători tari și puternici, care au căzut în acestea. Și o face aceasta în chip înșelător. Căci chiar dacă nu poate face pe oameni să lucreze prin fapte, datorită neclintirii liniștii lor și înfrânării lor de la conviețuirea cu prilejurile și cu pricinile (păcatelor), totuși el se luptă să facă mintea lor să-și pricinuiască diferite năluciri, gâdilindu-i, stârnind mișcări în ei, ca să se scufunde în gânduri necuviincioase și să se învoiască cu ele și să se facă vinovați de ele, încât să se depărteze de la ei Ajutătorul lor”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 54, în Fil.rom., vol.X, p.271)

b. Războiul nevăzut cu ochii ci doar cu mintea

„Dracii poartă războaiele nevăzute cu mintea noastră, ca și când ar fi prezente materiile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.6, în Fil.rom., vol.III, p.38)

„Dracii care războiesc sufletul în lipsa virtuții sunt aceia care îl învață desfrâul și beția, iubirea de argint și cele asemenea. Iar cei care îl războiesc din pricina excesului de virtute sunt acei care îl învață părerea de sine, slava deșartă, mândria și cele asemenea, strecurând prin cele de-a dreapta în chip ascuns ispitele celei de-a stânga”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.56, sc.15, în Fil.rom., vol.III, p.279, 280)

„Minte cu minte se încaieră la luptă în chip nevăzut; mintea drăcească cu mintea noastră. De aceea e de trebuință să strigăm către Hristos ca să depărteze mintea

drăcească, iar biruința să ne-o dea nouă, ca un iubitor de oameni”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.47, în Fil.rom., vol.IV, p.60)

„Este un război întru ascunsul nostru, susținut de duhurile răutății, care se poartă prin gânduri cu sufletul. Căci acesta fiind nevăzut, puterile acelea răuvoitoare, fiind asemenea cu ființa lui, se apropie de el prin războiul nevăzut. Astfel, se pot vedea între ele și suflet: arme, rânduite de băătălie, înșelăciuni viclene, război înfricoșat, ciocniri de luptă și biruințe, și înfrângeri din amândouă părțile. Numai un lucru nu îl are acest război al minții (inteligibil), pe care-l are războiul văzut (sensibil): vremea hotărâtă a războiului. Căci războiul văzut își hotărăște o vreme și o rânduială, pe când celălalt atacă fără veste și, țintind dintr-o dată în cele mai dinlăuntru părți ale inimii, omoară sufletul prin păcat.

Pentru ce se pornește împotriva noastră lupta și băătălia aceasta? Ca să nu se facă prin noi voia lui Dumnezeu, precum ne rugăm zicând: *Facă-se în noi voia Ta*. Iar aceasta stă în poruncile lui Dumnezeu. Dacă cineva și-a hotărât (și-a fixat) cu trezvie mintea sa în Domnul împotriva amăgirii dracilor și urmărește cu dinadinsul intrările ce se nasc din năluciri, va dobândi cunoștința lor prin experiență. De aceea și Domnul, îndreptându-și atenția împotriva blestemaților draci și văzând de mai înainte, ca un Dumnezeu, gândurile lor, a rânduit poruncile Sale împotriva scopului lor, înfricoșând pe cei ce le vor călca”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.7, în Fil.rom., vol.IV, p.103, 104)

„Dacă ai jefuit, cu înțelepciunea lucrătoare, de uneltele lor duhurile care te războiesc, vezi și ia aminte dacă te-ai înarmat din toate părțile cu armele Duhului. Doar știi căror vrăjmași le-ai jefuit uneltele. Sunt războinici din lumea cunoscută cu mintea și netrupești. Fiindcă te războiești fiind încă în trup, sub Împăratul Duhurilor și Dumnezeu, știi cât de amarnic luptă aceia împotriva ta și cât de dibaci sunt în meșteșugurile împotriva ta. Făcându-te să uiți de tine în vreme ce te bucuri că i-ai prădat, te vor lua în robie împreună cu uneltele ce li le-ai luat și-ți vor umple sufletul de multă amărăciune sau te vor supune unor ispite grele și dureroase, care-ți vor fi ghimpi și chinuri pentru trup”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.98, în Fil.rom., vol.VI, p.225)

„Dacă deci veacul de acum este întuneric, să fugim de el. Să fugim cu gândul, ca să nu fie nimic comun între noi și Satana, dușmanul lui Dumnezeu. Căci cel ce vrea să se împrietenească cu el se face dușman al lui Dumnezeu, iar celui ce s-a făcut dușman al lui Dumnezeu cine îi va ajuta”. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.12)

„Nu vom trece cu vederea să facem vădită prin cuvânt, dacă voiți, înfățișarea acestor viteji luptători: cum țin pavăza credinței în Dumnezeu și în Susținătorul credinței, respingând prin ea, așa zicând, tot gândul necredinței, sau al strămutării; cum întind neconținut sabia duhului, omorând toată voia lor ce se apropie de ei; cum, îmbrăcați în platoșele de fier ale răbdării și ale blândeții, resping prin ele toată ocara și înțepătura și săgeata cuvântului. Dar ei au și coiful mântuirii, acoperământul întâistătătorului prin rugăciune. Și nu stau cu picioarele lipite, ci pe unul îl întind spre

slujire, iar pe celălalt îl au nemișcat în rugăciune¹⁹¹”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 4, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.77, 78)

„Nu ieși din locul de luptă nici când cazi.¹⁹² Căci cu mult mai mult avem atunci nevoie de doftor.¹⁹³ Dacă și-a poticnit piciorul de o piatră cel ce avea ajutor, cel lipsit de ajutor nu se va poticni numai, ci va și muri”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 4, cap.61, în Fil.rom., vol.IX, p.112)

„Cel ce lipsește pe orb de călăuză, turma de păstor, pe cel ce rătăcește de povățuitor, pe prunc de tatăl său, pe bolnav de doftor, corabia de cârmaci, pricinuieste tuturor primejdii, iar cel ce încearcă să se lupte fără ajutor cu duhurile, e omorât de acelea”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 4, cap.69, în Fil.rom., vol.IX, p.114)

„Cel ce s-a convins pe sine în chip tainic să nu iasă din locul de luptă până la ultima răsuflare, chiar de ar avea de suportat mii de morți ale trupului și sufletului,¹⁹⁴ nu va cădea ușor în nici una din acestea. Dar îndoiala inimii și neîncrederea în locuri,¹⁹⁵ obișnuiește să pricinuiască pururea poticneli și primejdii”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 4, cap.89, în Fil.rom., vol.IX, p.119)

„Locul acesta să-ți fie ție mormânt înainte de mormânt. Și nimenea nu iese din mormânt înainte de învierea cea de obște. Iar de au ieșit unii, ia seama că mai înainte au murit. Să rugăm pe Domnul să nu pătimim și noi acestea”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 4, cap.93, în Fil.rom., vol.IX, p.120)

„Să nu te tulburi de cazi în fiecare zi, nici să ieși din luptă. Ci stai bărbătește și, cu siguranță, îngerul care te păzește va prețui răbdarea ta. Rana ta este ușor de tămăduit cât este încă proaspătă și caldă. Dar cele învechite, neîngrijite și învăltoșate, sunt greu de vindecat și au nevoie de multă osteneală, de fier, de brici și de focul ce le însoțește pentru vindecare”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 5, cap.12, în Fil.rom., vol.IX, p.152)

¹⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unesc rugăciunea cu slujirea. Prin slujire sunt în mișcare, prin rugăciune stau nemișcați, uniți cu Dumnezeu. E rugăciunea neîncetată. (n.s.128, p.78)

¹⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A marelui Vasile (*Despre stăruința monahilor I*, cap.21): „Precum mădularele trupului legate prin legătura firii n-ar putea să se rupă de trup, sau, dacă s-ar rupe vreunul, ar deveni mort, așa cel ce se nevoiește unit cu frățimea, nu s-ar putea tăia de cei cu care s-a însoțit, sau făcând aceasta, va fi mort cu sufletul și lipsit de ajutorul părintelui, nesocotind grija lui față de el. Unul ca acesta trebuie osândit ca pricină de sminteală multora...Căci sufletul o dată obișnuit să se răzvrătească, se umple de multă neînfrânare.” (n.s.193, p.112)

¹⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În locul de luptă sau în obște, se află și doftorul, ca într-un spital. Deci nu ieși din acel loc. Pentru că în acest caz te lipsești și de doftor. (n.s.194, p.112)

¹⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Moartea sufletului e păcatul. Chiar de ar păcătui în multe privințe, zice, să se pocăiască iarăși și niciodată să nu se retragă din mănăstire. De aceea a spus mai înainte că chiar de ar cădea, să nu iasă din locul de luptă.” Căci de va rămâne în mănăstire căderile în păcat nu vor fi așa de grele. (n.s.212, p.119)

¹⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Hotărârea neîndoielnică pricinuieste stăruința în locuri și în obști, iar îndoiala lucrează necredința și căderea și strămutările atât ale păstorilor cât și ale turmelor.” (n.s.213, p.119)

„Multe se fac cu vremea de nevindecă. Dar la Dumnezeu toate sunt cu putință (Matei 19,26). Dracii spun că Dumnezeu e înainte de cădere iubitor de oameni, dar după cădere e aspru”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 5, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.152)

„Să luăm seama și la vrăjmașii noștri cunoscuți cu mintea (inteligibili), căci, ca într-un război văzut, fiecare din ei își are locul său în lupta lor împotriva noastră, rânduindu-i-se să împlinească o lucrare deosebită, lucru care ne minunează¹⁹⁶”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 15, cap.24, în Fil.rom., vol.IX, p.227)

„Tot războiul drăcesc din noi constă din aceste trei chipuri atotcuprinzătoare: din negrijă, din mândrie, sau din pizma dracilor. E de plâns cel dintâi; e foarte ticălos al doilea; dar fericit este al treilea”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 26, partea întâi, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.318)

„Toate războaiele dracilor împotriva noastră se nasc din aceste trei pricini: fie din iubirea de plăceri, fie din mândrie, fie din pizma dracilor. Cei războiți din pricina din urmă sunt fericiți. Cei războiți de mândrie sunt foarte vrednici de plâns. Iar cei din iubirea de plăceri, rămân netrebnici până la sfârșit¹⁹⁷”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 26, partea întâi, cap.48, în Fil.rom., vol.IX, p.336, 337)

„Sufletul netrândav ridică împotriva lui pe draci, dar înmulțindu-se războaiele, se înmulțesc cununile. Cel scăpat nerănit, nu se încununează numaidecât. Dar cel care nu obosește de pe urma căderilor ce i se întâmplă va fi slăvit de îngeri ca un luptător”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 26, partea a doua, cap.42, în Fil.rom., vol.IX, p.362)

„Precum pe ostașul care a primit răni grele în făptura lui în vremea războiului, împăratul nu poruncește să-l scoată din oaste, ci mai degrabă să-l înainteze în grad, așa îl încununează Împăratul ceresc pe călugărul care a suportat de la draci primejdii multe¹⁹⁸”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.53, în Fil.rom., vol.IX, p.376)

„Iar eu știu cu adevărat că mintea noastră poate să se miște și fără mijlocirea sfinților îngeri, de la sine, spre bine, fără să fie învățată. Dar cunoștința celor rele nu o primesc simțurile fără mijlocirea dracilor, nici nu se mișcă în ele. Și nu pot lucra răul de la sine. Căci binele e sădit în fire, iar răul, nicidecum¹⁹⁹”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 84, în Fil.rom., vol.X, p.419)

¹⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Vrăjmașul văzând pe fiecare mai aplecat spre ceva și mai ușor de cucerit de ceva, întinde curse prin acel lucru, ținând seama de obișnuința, de vârsta, de felul lui, de loc. El nu șoptește gânduri necorespunzătoare celui ce le primește, ci corespunzătoare cu el și ușor de împlinit. Aceasta, ca să atragă pe cel războit spre un lucru dorit de el și ușor de împlinit”. Filozoful elvețian Ludwig Binswanger a vorbit de un belciug de care poate fi prins și purtat oricine, adică de o slăbiciune a fiecăruia (*Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins*, Zurich, 1942). (n.s.471, p.227)

¹⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei din ultimele două categorii contribuie cu voia lor la răul din ei. Cei dintâi nu contribuie cu voia lor. Deci să nu punem vina mai mult pe draci decât pe noi înșine. (n.s.733, p.337)

¹⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Numeste *primejdii*, ispitele, iar *răni*, loviturile închipuirii.” Alta: „Cum poate fi încununat altfel cel ce a suportat primejdia, decât pentru că n-a slăbit în acele primejdii, ci a stat tare în suportarea relor și n-a trădat virtuțile.” (n.s.818, p.376)

¹⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Isaac e foarte optimist în înțelegerea firii umane. (n.s.533, p.419)

c. Războiul sensibil: văzut și înțeles

„Dracii ne războiesc fie prin lucruri, fie prin înțelesurile pătimăse ale lucrurilor. Prin lucruri, pe cei ce sunt între lucruri, iar prin înțelesuri, pe cei despărțiți de lucruri”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.71, în Fil.rom., vol.II, p.81)

„Dacă n-ar sufla vânt puternic peste mare, nu s-ar ridica talazul. Dacă n-ar veni la noi dracul, nu ar fi agitat de patimi nici sufletul, nici trupul nostru”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.95, în Fil.rom., vol.IV, p.150)

„Pe cei ce petrec în lume și sunt aproape de materiile patimilor dracii îi războiesc și-i luptă cu războiul lucrurilor. Iar pe cei din pustie, pentru raritatea lucrurilor, îi supără cu gândurile. Dar e cu mult mai cumplit războiul al doilea ca cel dintâi. Căci războiul prin lucruri are trebuință de vreme, de loc și de iscusință. Dar cel al minții este ușor de pornit și greu de oprit. Ajutor împotriva acestei lupte netrupești ni s-a dat rugăciunea curată, din care pricină s-a și rânduit să se facă neîncetat. Ea întărește mintea pentru luptă, ca una care poate să se săvârșească fără trup”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.16, în Fil.rom., vol.IV, p.204, 205)

„...în războiul văzut poate să rămână cineva acasă și să nu iasă la război. Prin aceasta pierde darurile și cununile, rămânând poate numai cu sărăcia și cu necinstea. Dar în războiul nevăzut nu se poate afla un singur loc unde să nu fie război, chiar dacă ar străbăte cineva toată creația. Și oriunde ar merge află război. În pustie, fiare și draci și celelalte greutăți și spaime; în liniște draci și ispite; în mijlocul oamenilor, draci și oameni care ispitesc. Nu se află loc fără supărare. De aceea, fără răbdare nu poate avea odihnă”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.193)

„Îndoit este războiul creștinilor și îndoită lupta: față de cele văzute cu ochiul acesta – căci acestea atâta, gădilă și cheamă sufletul să se împătumească și să se îndulcească de ele –, apoi față de începătoriile și stăpâniile stăpânitorului cumplit al lumii (Efeseni 6,12)”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.104, în Fil.rom., vol.V, p.330)

„De e ținut cineva de lucrurile lumii și de lanțurile felurite, și e dus de patimile răutății, e departe de a cunoaște, precum am spus înainte, că este o altă luptă și un alt război în cele nevăzute. E un bine dacă, desfăcându-se pe sine de toate cele văzute și despărțindu-se de plăcerile trupești și începând să petreacă lângă Domnul, va putea cunoaște lupta patimilor aflătoare înăuntru și războiul ascuns din noi. Căci dacă nu se fac acestea din tot sufletul nostru și nu iubește cineva să petreacă lângă Dumnezeu, nu cunoaște aceste patimi ascunse ale răutății și lanțurile dinăuntru, ci e primejdie ca, având răni și încălzind patimi ascunse, să-și închipuie că e sănătos și nu e bolnav. De-abia aceleia care disprețuiește pofa și slava i se dă putința să cunoască mai întâi acestea, apoi rugându-se lui Hristos cu credință și primind din cer armele Duhului, pavăza dreptății, coiful mântuirii, scutul credinței și sabia Duhului, să le răpună”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.146, în Fil.rom., vol.V, p.353, 354)

„Nenumărate sunt uneltirile vrăjmașului care încearcă să ne despartă de nădejdea și de dragostea față de Hristos. Căci sau aduce înăuntru sufletului necazuri prin duhurile

răutății, sau îi înfiripă acestuia gânduri spurcate și neîngăduite, dezgropând amintirea păcatelor de mai înainte, ca unul ce voiește să strecoare în el moleșeală și gânduri de deznădejde, că nu-i mai e cu putință să dobândească mântuirea, socotind că aceste gânduri le naște sufletul cu totul de la sine și nu e un duh străin care le seamănă cu răutate și vrea să se ascundă. Deci sau face acestea, sau aduce dureri trupești sau ocări și necazuri. Dar cu cât mai mult trimite Vicleanul aceste săgeți împotriva noastră, cu atât mai mult se cuvine să ne prindem de nădejdea în Dumnezeu și să știm sigur că e voia Lui ca să dea la încercări sufletele care Îl iubesc, ca să vadă dacă Îl iubesc cu adevărat”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.147, în Fil.rom., vol.V, p.354)

„...cele Trei căpetenii care se împotrivesc celor ce se nevoiesc se războiesc împotriva celor trei părți ale omului. Fiecare este războit de ele din partea din care lucrează și înaintează. Balaurul, căpetenia adâncului, se ridică cu război împotriva celor ce au luarea-aminte din inimă, ca unul ce-și are puterea îndreptată spre pofta de la brâu și de la buric. El ascute împotriva lor, prin uriașul uitării plăcute, puterile arzătoare ale săgeților aprinse (Efeseni 6,10); și având pofta din om ca o altă mare și ca un alt adânc, pătrunde și se târăște în ea, o tulbură și o umple de zoaie, făcând-o să fiarbă (Iov 41,29).²⁰⁰ Apoi o aprinde spre împreunări și o inundă prin torente de plăceri, dar nu o umple niciodată, fiind nesăturată. Iar stăpânitorul lumii acesteia se împotrivesc celor ce se îndeletnicesc cu virtutea prin fapte, dând lupta împotriva iuțimii. Pregătindu-și, prin uriașul lenei²⁰¹ și al nepăsării²⁰², toate farmecele patimilor, poartă război de gând cu iuțimea ca și cu o altă lume, ca într-un teatru sau loc de întrecere, biruind sau fiind biruit

²⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici se afirmă, contrar acuzei că isihastii socoteau că locul inimii este în buric și trebuie să-și îndrepte privirea spre el, că acolo este centrul poftei. Vasile de la Poiana Mărului va respinge și el aceste acuze răuvoitoare în *Cuvântul înainte* la scrierile sfinților Grigorie Sinaitul și Filotei Sinaitul. Ceea ce se spune aici despre balaurul care aruncă torente de plăceri în marea poftei exprimă în termeni de spiritualitate teme din pictura bizantină a iadului (în pridvorul bisericii ortodoxe). Adâncului și mocirlei poftei iadului le corespunde abisul nesăturat al poftei, iar acestuia îi corespunde balaurul care varsă torente de apă mocirloasă în poftă. Mâniei sau iuțimii îi corespunde stăpânitorul lumii acesteia pământești (deosebit de stăpânitorul mării poftei), care injectează patimi de stăpânire lumească în cei ce se lasă înrăuiți de el, dar care pot să-l biruiască prin mânia bărbătească întoarsă împotriva lui și a oricărei frici de el. Îngerii, stând gata să răsplătescă cu cununi pe cei ce luptă suferind de la cei ce se fac instrumentele acestui stăpânitor, apar mai ales în icoanele mucenicilor. În sfârșit, stăpânitorul văzduhului își trimite atacurile împotriva minții ce se îndeletnicește cu cunoașterea, îndemnând-o la făurirea de idei contrare lui Dumnezeu, cu filozofii înalte, cu imaginații, căci înseși momelile lor iau formă de gânduri „înalte” sau de năluciri luminoase, în sensul material sau intelectual al cuvântului. El comandă duhurile intelectuale, ale văzduhului, ale pretinselor înălțimi, detașate de cele pământești. Astfel, duhurile stăpânesc sau vor să stăpânească marea, pământul și văzduhul sau pofta, iuțimea și mintea. Mai sus de acolo nu pot ajunge, căci mai sus de acolo e cerul liber de toate acestea: cerul curăției, al smereniei, al bunătății și al adevăratei lumini sau cunoașteri dumnezeiești, transcende creațiunii, care poate fi robită păcatului prin despărțirea omului de Dumnezeu. (n.s. 74, p.145)

²⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Stăpânitorul pământului dă luptă împotriva iuțimii pentru a o câștiga de partea lui, pentru a nu i se mai împotrivi. El o face aceasta aprinzând-o pentru puterea lumească, pentru apărarea ei. (n.s.75, p.146)

²⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ideea despre cei trei uriași – lenea, nepăsarea, neștiința – e luată de la Marcu Ascetul, *Epistolă către Nicolae Monahul*; Filocalia românească, vol.I, București, Humanitas, 1999. Dar aici se face o aplicare complexă a lucrării acestor trei căpetenii ale patimilor, aducându-se în legătură cu cele trei puteri ale sufletului și cu cele trei părți ale creațiunii. (n.s.76, p.146)

de cei ce luptă cu el pururea bărbătește și pricinuindu-le cununi sau rușine înaintea îngerilor. El își mână neîncetat rândurile lui de bătaie împotriva noastră, războindu-se cu noi. În sfârșit, stăpânitorul văzduhului năvălește asupra celor a căror înțelegere se îndeletnicește cu vederea sau cu contemplația, făurind năluciri, ca unul ce este aproape de latura rațională și înțelegătoare, împreună cu duhurile răutății din văzduh. Prin uriașul neștiinței tulbură cugetarea îndreptată în sus ca pe un alt cer rațional și punând înaintea ei plăsmuirile și nălucirile cețoase ale duhurilor pe care le înfățișează amăgitor ca pe niște fulgere, trăsnete, furtuni și bubuituri, vără spaima în ei. Deci fiecare se împotrivese alteia, războindu-i prin una din cele trei părți ale sufletului. Și prin ceea ce poartă cineva război, prin aceea și câștigă²⁰³”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.122, în Fil.rom., vol.VII, p.144, 145, 146)

d. Țara diavolului – înstrăinarea de Dumnezeu

„Tot ce-i de prisos și peste trebuința firească este necumpătare. Iar aceasta e calea diavolului spre suflet. Dar tot prin ea se întoarce acela cu rușine în țara lui când firea e povățuită de înfrânare. Sau, iarăși, calea e formată din afectele naturale, care atunci când sunt satisfăcute peste trebuință aduc pe diavol în suflet, iar când sunt satisfăcute potrivit cu trebuința îl întorc prin ele spre țara lui. Iar țara acestuia este deprinderea și confuzia învârtoșată a viciului, în care trăiește totdeauna și la care duce pe cei biruiți de iubirea celor materiale”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, sc.15, în Fil.rom., vol.III, p.191)

„Iar țara [...] diavolului viclean și atotrău, este deprinderea învârtoșată și dură a păcatului sau a neștiinței, deprindere lipsită de orice căldură de viață pe care o dă virtutea și de orice lumină spirituală pe care o aduce cunoștința. Diavolul se întoarce singur în ea după încercarea nereușită a atacului. Căci prin atacul său n-a putut strămuta în această deprindere a sa [...] sufletul iubitor de Dumnezeu și cu totul nepătimaș, care are în sine [...] rațiunea desăvârșită a fapturii și [...] mintea luminată de cunoștință, care dobândesc îndurarea lui Dumnezeu și nimicesc prin înger puterea cea rea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.50, în Fil.rom., vol. III, p.198)

„Iar casă a acestui fur și jurător pe strâmb s-a făcut lumea de aici a stricăciunii și a confuziei neconținute, pe care și-a însușit-o tâlhărindu-l pe om și în care i s-a îngăduit să tâlhărească mai departe, pentru pricinile pe care le știe Dumnezeu, care l-a îngăduit să tâlhărească până ce dăinuiește cursul ciclic al timpului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.62, în Fil.rom., vol.III, p.328)

„Așadar diavolul este *fur*, fiindcă strâmbă cunoștința firii²⁰⁴ și *jură strâmb*, fiindcă abate puterea de activitate a firii de la săvârșirea virtuții. *Casa furului* este dispoziția

²⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Așa cum demonii pot câștiga cele trei puteri ale sufletului ca să le slujească desfigurându-le, tot așa ei pot fi biruiți prin acestea trei când se mențin la întrebuințarea lor cea după fire sau sunt readuse la această stare prin har, sau chiar întărindu-se prin biruință. (n.s.77, p.146)

²⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Schimbă direcția cunoașterii naturale. (n.s.1, p.331)

sufletească ce stă la baza unei cunoașteri mincinoase, iar *casa celui ce jură strâmb* este dispoziția străbătută de necurăția patimilor de ocară”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.62, în Fil.rom., vol.III, p.331)

„*Diavolul e fur* fiindcă produce neștiința; și *jură strâmb*, fiindcă produce răutate. El are drept *case* mintea amăgită a celor neștiutori și aplecarea spre păcat a voii celui păcătos”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.62, sc.22, în Fil.rom., vol.III, p.335)

e. Necesitatea cunoașterii de către om a curselor diavolești

„Este un drac ce se numește rătăcitor, care se înfățișează mai ales în zorii zilei înaintea fraților și le poartă mintea din cetate în cetate, din sat în sat și din casă în casă, prilejuind, zice-se, simple întâlniri, apoi convorbiri mai îndelungate cu cei cunoscuți, care tulbură starea celor amăgiți și, puțin câte puțin, îi depărtează de cunoștința de Dumnezeu și-i face să-și uite de virtute și de făgăduință. Trebuie deci ca monahul să observe acest gând de unde vine și unde sfârșește, că nu fără rost și din întâmplare face cercul acesta lung, ci vrând să strice starea sufletească a monahului, ca după ce și-a aprins mintea cu acestea și s-a amețit de prea multe convorbiri, să fie fără de veste atacat de dracul curviei sau al mâniei, sau al întristării, care întinează și mai tare strălucirea stării lui. Noi însă, dacă vrem să cunoaștem lămurit vicleșugul lui, să nu grăim îndată către el, nici să dăm pe față cele ce se petrec, cum înfiripă convorbiri în minte și în ce chip, puțin câte puțin, vrea să o împingă la moarte; căci va fugi de la noi, fiindcă nu vrea să fie văzut făcându-le acestea, și așa nu vom cunoaște nimic din cele ce ne-am străduit să aflăm. Ci să-i mai îngăduim o zi sau două să-și isprăvească lucrarea, ca aflând cu deamănuntul tot lucrul pe care l-a meșteșugit, să-l dăm pe față cu cuvântul și să-l alungăm”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.8, în Fil.rom., vol.I, p.68, 69)

„Cel ce nu cunoaște cursele vrăjmașului va fi ucis cu ușurință; și cel ce nu știe pricinile patimilor ușor va cădea”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.76, în Fil.rom., vol.I, p.243)

„Ia-ți gândul de la orice lăcomie și atunci vei putea să vezi uneltirile diavolului”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.165, în Fil.rom., vol.I, p.250)

„Cel ce zice că cunoaște toate meșteșugurile diavolului se dă pe sine ca desăvârșit, fără să știe”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.166, în Fil.rom., vol.I, p.250)

„Când mintea iese din grijile trupești vede, în măsura în care iese, lucrăturile vrăjmașilor”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.167, în Fil.rom., vol.I, p.250)

„Nu a cunoscut cineva mai limpede uneltirea, sau, dacă trebuie spus altfel, atacul diavolesc personal, decât cel ce a scăpat de draci și s-a izbăvit pentru o vreme de atacurile lor. Și nimeni nu scapă și nu se izbăvește de ele, cum am spus mai înainte, dacă n-a dobândit în inimă înrăurirea și suflarea dumnezeiască personală. Iar aceasta o naște credința însoțită de smerenie și de iubirea lucrătoare de Dumnezeu și de oameni, prin

petrecerea în liniște, împreună cu privegherea, prin citirea aici lucrătoare, aici văzătoare și deci de Dumnezeu cugetătoare, și prin rugăciune. Iar iubirea lucrătoare poate fi numită, cu adevărat, împlinirea, pe cât e cu putință, a sfintelor porunci ale lui Dumnezeu. Din acestea se naște deci nu numai o înțelegere mai curată și mai străvezie a lui Dumnezeu, ci vine în suflet și cunoștința amănunțită și deosebirea limpede a diavoleștilor uneltiri de rele urzitoare. Căci cu cât sunt mai mari nevoințele, cu atât e mai mare și războiul dracilor pizmași, porniți cu furie în chip covârșitor și fără răsuflare spre tot felul de chinuri viclene ale sufletului purtător de Dumnezeu. Așa că dacă n-ar sta aproape cu iubire de oameni Hristos, Mântuitorul poporului său, și nu s-ar lupta pentru credincioși, cu adevărat nu s-ar mântui nici un om, chiar dacă ar fi sfânt”. (Calist Patriarhul, Cap.d.rg., cap.59, în Fil.rom., vol.VIII, p.320, 321)

f. Lupta harului cu duhul diavolesc în mintea omului

„Unii au născocit că atât harul, cât și păcatul, adică atât Duhul adevărului, cât și duhul rătăcirii se află ascuns în mintea celor ce s-au botezat. Ca urmare, zic că o persoană îmbie mintea spre cele bune, iar cealaltă îndată spre cele dimpotrivă. Eu însă am înțeles din dumnezeieștile Scripturi și din însăși simțirea minții că înainte de Sfântul Botez harul îndeamnă sufletul din afară spre cele bune, iar Satana foiește în adâncurile lui, încercând să stăvilească toate ieșirile dinspre dreapta ale minții. Dar din ceasul în care ne renaștem, diavolul e scos afară, iar harul intră înăuntru. Ca urmare aflăm că precum odinioară stăpânea rătăcirea asupra sufletului, așa după botez stăpânește adevărul asupra lui. Lucrează, desigur, Satana asupra sufletului și după aceea ca și mai înainte, ba de multe ori chiar mai rău. Dar nu ca unul ce se află de față împreună cu harul (să nu fie!), ci învăluind prin mustul trupului mintea, ca într-un fum, în dulceața poftelor neraționale. Iar aceasta se face din îngăduirea lui Dumnezeu, ca trecând omul prin furtună, prin foc și prin cercare să ajungă astfel la bucuria binelui. *Căci am trecut, zice, prin foc și apă, și ne-ai scos pe noi la odihnă* (Ps.65,11; Septuaginta)”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.76, în Fil.rom., vol.I, p.369, 370)

„Domnul nostru ne învață în Evanghelii (Luca 11,24; Matei 12,44-45; 2 Petru 2,20) că atunci când Satana, întorcându-se, află casa lui măturată și goală, adică inima fără rod, ia alte șapte duhuri mai rele decât el și intră, și se încuibă în ea, făcând cele de pe urmă ale omului mai rele decât cele dintâi. De aici trebuie să înțelegem că atâta vreme cât este Duhul Sfânt în noi, Satana nu poate intra ca să rămână în adâncul sufletului”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.82, în Fil.rom., vol.I, p.373)

„Satana, fiindcă nu se poate încuibă în mintea celor ce se nevoiesc, ca mai înainte, dată fiind prezența harului, călărește pe mustul cărnii, ca unul ce e cuibărit în trup, ca prin firea ușor de mânuir a acestuia să amăgească sufletul”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.82, în Fil.rom., vol.I, p.374)

„Domnul zice în Evanghelii că nu poate fi scos cel tare din casa sa, dacă nu-l scoate unul și același și mai tare, după ce l-a legat și jefuit (Matei 12,29). Cum poate deci cel scos cu atâta rușine să intre iarăși și să petreacă împreună cu Stăpânul adevărat, care se odihnește în casa Sa cum vrea? Căci nici împăratul nu se va gândi să lase împreună cu el

în curțile împărătești pe tiranul care i-a stat cândva împotriva și pe care l-a biruit. Mai degrabă îl va omorî îndată sau îl va lega pentru o lungă pedeapsă și-l va preda oștirilor sale spre o moarte de ocară”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.84, în Fil.rom., vol.I, p.376)

„Însuși Domnul zice că Satana a căzut din cer ca să nu privească cel slujit la locașurile sfinților îngeri (Luca 10,18). Cum deci va putea să aibă la un loc cu Dumnezeu drept locaș mintea omenească cel ce nu s-a învrednicit de împreună-petrecere cu slugile cele bune? Iar de vor zice că aceasta se întâmplă prin îngăduința lui Dumnezeu, nu vor spune cu nimic mai mult. Căci părăsirea (îngăduința) în scop de povățuire nu lipsește nicidecum sufletul de lumina dumnezeiască, ci harul își ascunde numai, cum am zis, de multe ori prezența din fața minții, ca să împingă oarecum sufletul înainte prin răutatea dracilor, spre a căuta cu toată frica și cu multă smerenie ajutorul lui Dumnezeu, cunoscând câte puțin răutatea vrăjmașului său”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.86, în Fil.rom., vol.I, p.377)

„Nu mică ne este lupta care ne așteaptă ca să sfâșiem moartea. Domnul zice: *Împărăția lui Dumnezeu înlăuntrul vostru este* (Luca 17,21). Dar în oarecare fel înăuntrul nostru este și cel ce războiește și ne ia în prinsoare.²⁰⁵ Drept aceea să nu slăbească nici sufletul, până ce nu-l va omorî pe cel ce-l ține în prinsoare. Și atunci va fugi toată durerea și întristarea și suspinarea (Isaia 55,10), deoarece a pătruns apă în pământul uscat și în pustiu s-a ivit multime de ape (Isaia 42,20; 41,18)”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.48, în Fil.rom., vol.V, p.301)

g. Despre cum se poate apăra omul de diavoli

„De trei feluri sunt căpeteniile dracilor care se împotrivesc lucrării noastre. Lor le urmează toată tabăra celor de alt neam. Aceștia stau cei dintâi la război și cheamă sufletele spre păcat prin gândurile cele necurate. Unii din ei aduc poftelile lăcomiei pântecelui, alții strecoară în suflet iubirea de argint și, în sfârșit, alții ne momesc cu slava de la oameni. Dacă râvnești, așadar, rugăciunea curată, păzește mânia; dacă iubești neprihănirea, stăpânește pântecelul; nu-i da pâine să se sature și necăjește-l cu apa. Priveghează în rugăciune și alungă de la tine amintirea răului. Cuvintele Duhului Sfânt să nu te părăsească și bate în porțile Scripturilor cu mâinile virtuților. Atunci îți va răsări nepătimirea inimii și vei vedea în rugăciune mintea în chipul stelei”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.23, în Fil.rom., vol.I, p.79)

„...mintea care vrea să risipească prin cunoștință îngrămădirile nevăzute, nu trebuie să se ocupe nici cu contemplația naturală și nici altceva să nu facă în vremea atacului dracilor vicleni, ci numai să se roage, să-și îmblânzească trupul cu osteneli, să stingă cu toată sânguința cugetul pământesc și să păzească zidurile cetății (adică virtuțile ce străjuiesc sufletul, sau metodele de păstrare a virtuților, adică înfrânarea și răbdarea), prin gândurile bune, înăscute firii noastre. De asemenea, e nevoie ca nici în gând să nu răspundem prin contraziceri vreunui din dușmanii spirituali din afară. Aceasta ca nu

²⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Diadoh al Foticeii contestă că după botez ar fi și diavolul tot așa de mult înăuntrul omului, ca și Hristos (Filocalia românească vol.I, p.369). (n.s.56, p.301)

cumva, cel ce aduce în suflet răsturnări viclene, amăgindu-l prin cele de-a dreapta, să-l despartă de Dumnezeu, furându-i dorința și înșelându-l prin cele ce par bune, să-i atragă cugetarea, care caută cele bune, spre cele rele”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, în Fil.rom., vol.III, p.183, 184)

„Dar iubitorii de învățătură trebuie să mai știe și aceea că pizmașii draci adeseori ascund și retrag de la noi războiul, pizmuindu-ne vrăjmașii pentru folosul, cunoștința și urcușul spre Dumnezeu ce le-am avea din război și pentru ca, nepurtând noi de grijă, să ne răpească fără de veste, mintea și să ne facă iarăși neatenți cu cugetul. Căci scopul neconținut și lupta lor este să nu ne lase să fim cu luare aminte la inima noastră, cunoscând bogăția adunată în suflet din atenția de fiecare zi. Dar noi să ne ridicăm atunci cu pomenirea Domnului nostru Iisus Hristos spre vederi (contemplații) duhovnicești și războiul iarăși vine în minte; dar toate să le facem numai cu sfatul, ca să zic așa, al Domnului însuși, și cu smerenie”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.30, în Fil.rom., vol.IV, p.55)

„Căci diavolul umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită (1 Petru 5,8), împreună cu puterile sale. Prin urmare, să nu înceteze niciodată atenția inimii, trezvia, împotrivirea și rugăciunea către Hristos Iisus, Dumnezeul nostru. Căci ajutor mai mare, afară de Iisus, nu vei afla în toată viața ta. Fiindcă numai Domnul singur cunoaște, ca Dumnezeu, vicleniile, meșteșugurile și înșelătoriile dracilor”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.39, în Fil.rom., vol.IV, p.58)

„Cei neîncercați e bine să știe și aceasta, că noi cei greoi și povârniți spre pământ cu trupul și cu cugetul, nu putem în nici un alt chip, decât prin neconținută trezvie a minții și prin chemarea lui Iisus Hristos, Dumnezeul și Făcătorul nostru, să biruim pe vrăjmașii netrupești și nevăzuți, care ne vor răul și sunt iscusiți în a ni-l face, care sunt ageri și ușori și încercați în războiul pe care-l poartă din anii de la Adam și până astăzi. De aceea celor neîncercați rugăciunea lui Iisus Hristos să le fie mijlocul de a proba și de a cunoaște binele. Iar celor încercați să le fie făptuirea, probarea și liniștea cel mai bun mod și învățător al binelui”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.42, în Fil.rom., vol.IV, p.58)

„Este un război al minții, mai cumplit decât cel văzut.²⁰⁶ Lucrătorul evlaviei trebuie să alerge și să urmărească cu mintea ținta de a aduna desăvârșit în vistieria inimii pomenirea lui Dumnezeu, ca pe un mărgăritar, sau ca pe o piatră prețioasă. Trebuie să lepădăm toate, să disprețuim și trupul, și însăși viața de acum, ca să dobândim în inimă numai pe Dumnezeu. Căci ajunge, a spus dumnezeiescul Gură de Aur, vederea lui Dumnezeu cu mintea, ca să piardă pe toți cei vicleni”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.1, în Fil.rom., vol.IV, p.101)

„Vrăjmașul nostru obișnuiește să tulbure mintea noastră și să mănânce pământ și să ne poftască împreună cu acela. El dorește ca chipul lui Dumnezeu să se târască pe

²⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un război inteligibil, mai cumplit ca cel sensibil. În manuscrisul nr.2012 al Academiei Române se zice „război gânditor și simțitor”. (n.s.1, p.101)

pântece. De aceea zice Dumnezeu: *Vrăjmășie voi pune între tine și el* (Geneza 3,15). Din pricina aceasta trebuie să respirăm pururea pe Dumnezeu, ca prin aceasta să trecem peste fiecare zi nerăniți de săgețile cele aprinse ale diavolului. *Îl voi acoperi pe el*, zice, *că a cunoscut numele meu*; și iarăși: *Aproape este de cei ce se tem de El, mântuirea Lui*". (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.30, în Fil.rom., vol.IV, p.114)

„Când, urând patimile, suntem tulburați și mai tare de gândurile nerușinate ale dracilor, să ne sprijinim și mai mult credința în Domnul și să ne facem și mai întărită nădejdea în bunurile veșnice făgăduite, de care se silesc vrăjmașii să ne lipsească și să ne înstrăineze, din pizmă. Căci, dacă n-ar fi foarte mari acele bunuri, n-ar arde dracii de o atât de mare pizmă împotriva noastră și nu ne-ar săgeta așa de des cu gânduri întinate, crezând că își vor sătura furia lor și ne vor împinge la deznădejde, prin supărarea multă și cu anevoie de purtat”. (Ioan Carpatiul, Cap.d.mg., cap.16, în Fil.rom., vol.IV., p.129)

„Vrăjmașul stă la pândă ca un leu în culcușul său și ne întinde pe ascuns curse și lanțuri de gânduri necurate și necredincioase. Dar și noi, dacă nu dormim, putem să-i punem curse și lanțuri, încă mai mari și mai înfricoșate. Căci rugăciunea, cântarea, privegherea, smerenia, slujirea aproapelui, mila, mulțumirea și ascultarea cuvintelor dumnezeiești, i se fac vrăjmașului curse, lanțuri, frânghii și gropi în care cade”. (Ioan Carpatiul, Cap.d.mg., cap.51, în Fil.rom., vol.IV., p.139)

„Căci cum am putea noi cuteza să ne împotrivim unui așa de înfricoșat vrăjmaș al neamului nostru, dacă nu ne-ar susține dreapta cea atotputernică a lui Dumnezeu Cuvântul, ocrotindu-ne și acoperindu-ne? Cum ar rezista firea omenească la uneltirile lui?”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.169, 170)

„Fără atenție și fără privegherea minții, e cu neputință să ne mântuim și să ne izbăvim de diavol, care umblă răcnind ca un leu căutând pe cine să înghită (I Petru 5,8), cum zice Damaschin. De aceea Domnul zicea adesea către ucenicii Săi: *Privegheați și vă rugați, căci nu știți...* (Matei 26,41) și celelalte”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.67)

„Socot, zice, că slava dinainte a lui Adam, strălucind la fel ca fața lui Moise, rănea puternic pe vrăjmașul care o privea. Prin aceasta se dovedea că s-a desființat împărăția. Nimic nu ne împiedică să aducem și cuvântul Apostolului spre dovedirea acesteia: *A împărățit moartea de la Adam până la Moise și peste cei ce n-au păcătuit* (Romani 5,14). Căci mie mi se pare că fața slăvită a lui Moise restatornicește chipul și înfățișarea primului om, zidit de mâinile lui Dumnezeu. Pe acesta văzându-l atunci moartea, adică diavolul, pricinuitorul morții, bănuiește că va cădea din împărăție, iar când îl vede la Domnul, știe că pătimește aceasta cu adevărat. Prin urmare, această slavă creștinii nemincinoși o îmbracă de aici. Și prin aceasta ei surpă dinăuntru moartea sau patimile de ocară care nu pot să mai lucreze, deoarece slava Duhului strălucește în sufletele lor întru toată simțirea și încredințarea; iar la înviere moartea va fi surpată cu desăvârșire”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.36, în Fil.rom., vol.V, p.294)

„Altceva este a te împotrivi vrăjmașilor și a lupta împotriva lor și altceva a-i birui și a-i supune, și a-i omori cu desăvârșire. Primul lucru e propriu luptătorilor și vitejilor în cele ale nevoinei; al doilea e propriu celor nepătimitori și desăvârșiți²⁰⁷”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.97, în Fil.rom., vol.VI, p.45)

„Mai trebuie să fii atent și la atacurile gândurilor de slavă deșartă și de închipuire de sine; și să nu osândești pe cineva văzându-l că face ceva ce nu se cuvine. Căci dracii, văzând sufletul eliberat de patimi și de ispite prin sălășluirea harului, aruncă în el unele ca acestea”. (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.21, în Fil.rom., vol.VI, p.95)

„Și să nu socotești vreodată că ai biruit meșteșugirile diavolului și să cazi în slavă deșartă. Pentru că firea omenească nu poate să le biruiască, decât numai harul lui Dumnezeu”. (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.35, în Fil.rom., vol.VI, p.102)

„Înainte de a fi izbiți și biruiți, dracii tulbură adesea simțirea sufletului și răpesc somnul de la gene. Dar sufletul umplut de Duhul Sfânt cu îndrăzneală și bărbăție disprețuiește năvala și furia amarnică a acestora și risipește nălucirile lor, și-i fugărește pe ei înșiși numai cu semnul de viață făcător (al Sfintei Cruci) și cu chemarea lui Iisus Dumnezeu”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.97, în Fil.rom., vol.VI, p.225)

„De aceea, tu, frate, să fii întotdeauna gata pentru războiul dracilor. Și de vezi arătându-se deodată vreo nălucire, să nu te tulburi; fie că vezi vreo sabie scoasă ca să te taie, fie vreun sfeșnic aprins ca să te ardă, fie vreo față sălbatică și urâtă de arap sau de balaur, sau altceva de felul acesta, să nu te tulburi și să nu te înfricoșezi, ci stai cu curaj și mărturisește mărturisirea cea bună sau *Iisuse Hristoase* și ușor vei vedea biruința și fuga, și dispariția vrăjmașilor tăi.

Să mai știi și această viclenie pe care o săvârșesc de multe ori dracii. Ei se împart în două. Și unii vin asupra ta ca să te ispitească repede. Și dacă te văd cerând ajutor, alții se arată ca îngeri și alungă repede pe cei dintâi, și aceia se fac că s-au speriat și fug, ca să te înșele să te închini ca unor sfinți îngeri celor ce au alungat, chipurile, pe draci.

De multe ori iarăși îți aruncă gânduri bune și te mișcă să te închini împotriva celor ce se arată ca să te ispitească sau să li te opui. Și când o faci, se prefac că au fost alungați de cuvântul tău și fug ca să te mândrești și să crezi că ai înaintat, și ai început să biruiesti gândurile, și să alungi pe draci²⁰⁸”. (Sf. Grigorie Sinaitul, D.rug., cap.7, în Fil.rom., vol.VII, p.202, 203)

„Pentru că cel ce viețuiește drept și fără prihană, ferindu-se de plăcerea sa și de înălțarea minții, de s-ar ridica toate taberele drăcești asupra lui și mii de ispite, va

²⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sf. Simeon spune în *Cuvântarea IV etică*: Cel nepătimitor nu mai e mișcat de nici un răspuns contrar la răul dușmanului, ci-l copleșește și-l desființează cu neclintirea în iubire. (n.s.67, p.45)

²⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Partea aceasta e luată ca idee din *Scara*. De altfel toată partea practică din Grigorie Sinaitul e influențată în mod principal de *Scara* lui Ioan Scărarul. (n.s.15, p.203)

rămâne nevătămat, au zis Părinții. Dar cel ce umblă după rânduială proprie și după sfatul său, cade în înșelăciune”. (*Isih.în.B.O.R.*, în *Fil.rom.*, vol.VIII, p.559)

„Așteaptă după rugăciune în stare de veghe. Și atunci vei vedea cârduri de draci. Fiindcă au fost războiți de noi, după rugăciune încearcă să ne supere cu năluciri necuvenite. Șezând, ia seama, și vei vedea pe cei obișnuiți să prade pârga sufletului”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cap.12, cuv. 19, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.263)

„În toate lucrările noastre cele după Dumnezeu, dracii ne sapă trei gropi. Întâi luptă ca să împiedice să se facă binele. Al doilea, după cea dintâi înfrângere a lor, ca să nu se facă aceasta după Dumnezeu. Când nu-și ating tâlharii nici ținta aceasta, venind liniștit către sufletul nostru, ne fericesc că viețuim în toate după Dumnezeu. Dușmanca celei dintâi ispite, este sângea și gândul la moarte. A celei de a doua, este supunerea și ocara; a celei de a treia, defăimarea neîncetată de sine”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv. 26, partea întâi, cap.6, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.318, 319)

„Să ne nevoim nu numai a ne lupta cu dracii, pentru a ne apăra, ci și a-i război pentru a-i birui. Cel dintâi, când lovește, când e lovit; cel de-al doilea, totdeauna gonește pe vrăjmași”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv. 26, partea a doua, cap.24, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.356)

„Pentru că cel viclean nu numai că urăște sprijinirea (asigurarea), dar nici nu poate să audă glasul acestei sprijiniri. El urăște însuși sunetul sprijinirii, adică chiar faptul de a i se grăi ceva pentru sprijinirea lui.²⁰⁹ De pildă: Înainte de a face ceva, cel ce ar trebui să întrebe despre folosul acelui lucru, înainte de a ști vrăjmașul dacă acela va păzi ceea ce aude, sau nu va păzi, urăște însuși faptul de a întreba cineva peste tot și de a auzi ceva din cele de folos, și a respinge însuși glasul, însuși sunetul (ecoul) unor astfel de cuvinte. Și vă spun pentru ce. El știe în viclenia pe care o zămislește că dacă acela ar întreba, s-ar deprinde să asculte un cuvânt de folos și nimic nu urăște vicleanul așa de mult și de nimic nu se teme ca de a se cunoaște un astfel de cuvânt. Căci în acest caz n-ar mai putea unelti cum voiește. Pentru că dacă s-ar întări sufletul prin mărturisirea tuturor gândurilor sale și prin auzirea de la un cunoscător a îndemnului: *Fă aceasta, sau nu face aceasta, aceasta e bine, aceasta nu e bine, aceasta e o pornire de îndreptățire a ta, aceasta e o voie a ta*, sau ar auzi iarăși: *nu e momentul acum pentru acest lucru, iar*

²⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Călugărul ca om pornit cu toată hotărârea pe drumul binelui desăvârșit are în sfatul unui povătuitor de încredere o asigurare că va alege binele și nu răul. Dar diavolul îndeamnă pe călugăr și în general pe orice om să se încreadă numai în sine, tocmai ca să nu găsească o asigurare că va face binele. Și se folosește spre aceasta de voința omului de a se afirma și de a deveni tot mai mult, ceea ce ușor ajunge mândrie când omul nu vrea să sporească prin Dumnezeu, ci prin sine. De fapt, omul nu se cunoaște pe sine deplin fără ajutorul altora; și mai ales nu cunoaște toate urmările posibile ale faptei sale, din lipsa lui de experiență, atâta vreme cât este necercat. Cunoașterea e un lucru comun: „Cognoscere”. Omul e întreg numai împreună cu alții și în ultima analiză cu Subiectul suprem. Asigurarea, întărirea fiecăruia e dată de „sunetul”, de „glasul” deosebit al altui subiect, de „ecoul” pe care omul îl aude pornind de la altă persoană. Poate acesta se numește „ecoul” și pentru că în el se regăsește cu adevărat omul însuși. Diavolul îl vrea pe ins cu totul rupt de comuniunea cu alții, pentru ca să-l poată astfel goli cu totul de viață, să-l prăbușească în hăul pustiu al singurătății. (n.s.1081, p.531)

altădată: acum e momentul, – nu ar afla diavolul prin ce înșelăciune să-l vatăme pe el, sau să-l rostogolească, pentru că întotdeauna ar fi cârmuit și din toate părțile sprijinit (asigurat) și s-ar săvârși în el cuvântul: *mântuirea e în sfat mult*. Dar cel viclean nu voiește aceasta, ci o urăște. Căci vrea ca omul să facă răul și se bucură mai mult de acei care nu au cârmuire, căci cad ca frunzele”. (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cuv. 5, cap.4, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.530, 531, 532)

„...vrăjmașul, cunoscând timpurile de împlinire a trebuințelor noastre firești, prin care firea se mișcă spre trebuința ei, și că mintea rătăcește din pricina împrăstierii ochilor și a săturării pântecelui, se străduiește și luptă să ne atâte să-i dăm firii cele peste trebuința ei și să semene în noi chipurile unor gânduri rele în asemenea timpuri, și, de se poate, să facă patimile să biruiască firea prin săturarea ei prisositoare și să scufunde pe om în căderi. De aceea, așa cum vrăjmașul cunoaște vremea, trebuie să cunoaștem și noi slăbiciunea noastră și puterea firii noastre; să cunoaștem că e neputincioasă față de pornirile și de mișcările din acele timpuri și față de subțirimea gândurilor care sunt ca o spumă înaintea ochilor noștri și că nu putem să ne vedem pe noi înșine și să înfruntăm cele ce ni se întâmplă. Întemeiați pe multa cercare a noastră, de pe urma ispitelor de la vrăjmașul și a necazurilor ce le-am suferit adeseori de la el, să ne înțelepțim de aici înainte și să nu ne lăsăm împinși să facem voia poftei noastre de desfătare și să ne lăsăm biruiți de foame, ci chiar de am suferi durerea foamei sau a strâmtorării, să nu ne clintim din locul liniștirii noastre, ducându-ne acolo unde ni se întâmplă ușor ispite ca acestea, nici să ne pricinuim noi înșine prilejuri și motive ca să ieșim din pustie. Căci acestea sunt uneltirile vrăjmașului”. (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv. 26, în *Fil.rom.*, vol.X, p.145, 146)

„Fiilor, de sunteți cu adevărat nevoitori și cu luare-aminte la virtute și aveți întru voi grijă de suflet, înfățișați curată lui Hristos mintea voastră și săvârșiți fapta bineplăcută Lui. Căci se cuvine să luați asupra voastră pentru El tot războiul pornit de patimile firii și de vraja lumii și de petrecerea în ea și de neîncetatele răutăți ale dracilor, prin care obișnuiesc să vă întâmpine, și de toată cursa lor. Și să nu vă temeți de neîncetarea și stăruirea asprimii războiului și să nu șovăiți din pricina luptei neconținute și să nu slăbiți, nici să tremurați de taberele vrăjmașilor, nici să cădeți în groapa deznădejdiei, de vi se va întâmpla să lunecați poate în vreo vreme și să păcătuți. Ci de pătimiți ceva în acest mare război și de primiți chiar lovituri în față și sunteți răniți, să nu vă împiedice aceasta nicidecum de la urmărirea scopului vostru cel bun, ci rămâneți mai degrabă în lucrarea aleasă de voi și căutați să câștigați lucrul dorit și vrednic de laudă, adică să vă arătați tari și neclintii în război și încununați cu sângele rănilor voastre și să nu încetați nicidecum lupta cu potrivnicii voștri”. (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv. 41, în *Fil.rom.*, vol.X, p.217)

„Este un obicei vechi al diavolului, al potrivnicului nostru, ca să împartă cu măiestrie atacurile sale împotriva celor ce intră în lupta aceasta, după felul armelor sale, și să schimbe chipul războiului după scopul urmărit de diferite persoane. Pe cei ce îi vede trândavi în a se hotărî și neputincioși în gânduri, îi războiește de la început cu tărie și ridică împotriva lor ispite grele și puternice, ca să-i facă să guste de la începutul drumului felurile răutății lui și să-i cuprindă de la prima luptă frica și să li se pară calea lor aspră și greu de străbătut și să zică: *Dacă începutul ei este așa de greu și de aspru,*

cine va putea să înfrunte până la sfârșit războaiele cele multe, așezate de-a lungul ei? Și zicând așa, nu mai pot sta tari, sau înainta. Ba nu pot privi nici spre altceva, așa de mult îi apasă grija de aceasta. Și pe încetul diavolul strânge războiul lui împotriva lor, ca să fugă de el. [...] Domnul poruncește să întâmpinăm pe diavolul fără frică și răceală, zicând: Începe, deci, să-l pierzi pe el și pornește războiul împotriva lui și te prinde cu el în luptă bărbătește. Și voi începe a pune frica ta peste toți vrăjmașii tăi de sub cer, zice Domnul (Deuteronom 11,25). Căci de nu vei muri de moartea cu trupul de bunăvoie pentru bunătatea lui Dumnezeu, vei muri fără de voie cu sufletul, despărțindu-te de Dumnezeu”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 51, în Fil.rom., vol.X, p.264, 265)

„Cei ce ne atacă ziua, ne atacă și noaptea, arătând că ne au încă în mâinile lor și se prefac în alte și alte fețe. Iar faptul că aceasta se întâmplă când cu dulceață, când fără dulceață, vine, precum am spus, din prefacerea lor, ca să-l arunce pe om în îndoială și tulburare. Iar războiul de noapte e îndoit. Uneori e pătimt din plăceri, alteori din ispita diavolului, ca să-l ducă pe cineva la deznădejde, încât să creadă că nu mai are putință de mântuire. Când deci îți vine ispita acestui război, fă de șapte ori șapte îngenuncheri, adică patruzeci și nouă, zicând la fiecare: *Doamne iartă-mă pentru numele Tău cel sfânt*. Iar de este bolnav, sau de este Dumineca, când nu este îngăduit să se facă îngenuncheri (metanii), zi cuvântul acesta în locul celor patruzeci și nouă de îngenuncheri. Iar deosebirea ispitelor este aceasta: unele sunt de la diavol și ele vin din mândrie; altele de la plăceri și ele vin din lăcomia pântecelui²¹⁰”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.168, în Fil.rom., vol.XI, p.204, 205)

„...cheamă numele lui Dumnezeu într-ajutor, zicând: *Doamne Iisuse, acoperă-mă și ajută slăbiciunii mele*. Și îndrăznește, că va sfârâma săgeata vrăjmașilor. Căci numele Lui pricinuieste nelucrarea răului. [...] Și chiar de iei putere de la acestea, nu te încrede când e vorba de vrăjmașii tăi. Căci sunt nerușinați și chiar de vor fi biruiți de zeci de mii de ori, vor porni iarăși războiul. Ci purtătorul de biruință e Dumnezeu. El ajută smereniei omului, pentru care a și voit să se întrupeze²¹¹”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.659, în Fil.rom., vol.XI, p.606)

„Nu socoti că diavolul are putere împotriva cuiva. În acest caz, cauza păcatului n-ar sta în voia noastră, ci în sila celui ce a primit această putere. Precum omul nu e dus cu sila la mântuire, tot așa nu e dus cu sila nici la păcat. Oare a înșelat pe Eva cu puterea, nu cu sfatul? Nicăieri nu se arată puterea. În acest caz nimenea n-ar fi îndrăznit să fugă de cel ce are putere. Noi suntem deci ca un om liber care s-a robit cuiva prin voia sa, dar la un moment dat își revine în sine și se pocăiește. Dar dacă nu aleargă la cineva mai puternic ca acela, nu se poate elibera. Iar dacă aleargă, acela știind că omul nu e cu adevărat robul lui, nu îndrăznește să-i mai facă vreun rău, pentru cel mai tare decât el. Așadar e vădit că nu

²¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când ne închipuim persoane cu care ne certăm, avem de a face cu ispita despărțitoare de la diavolul, din pricina mândriei, sau a ambițiilor noastre, din pricină că ne amintim de niscăi jigniri ce ni s-au adus. Când ne închipuim persoane care stărnesc în noi pofta de desfrâu, care în beția ei uită de toate, avem de a face cu mișcări iscate în noi de îmbuibare stăpânită și ea de egoismul lor. Ispitele de plăcere ne vin noaptea, cele de mânie ziua. (n.s.256, p.205)

²¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-a întrupat în smerenia omenească, spre a fi aproape smereniei noastre. Atotputernicul Dumnezeu întărește pe cel smerit, care nu se închide puterii Lui prin păruta putere a sa. (n.s.856, p.606)

are putere asupra omului. Deci spune și tu gândului: *Da, de dator sunt dator, dar am alergat la Cel ce mă poate elibera și care m-a chemat și mi-a zis: Veniți la Mine cei osteniți și împovărați și Eu vă voi da odihna* (Matei 11,28). *Și trebuie să veghez pururea, ca să nu cad iarăși în mâinile lui.* Iar dacă gândul îți spune iarăși: *Dacă nu te poate sili să păcătuiești, iată ești de acum nesupus păcatului* și te împovărează spunându-ți așa, tu răspunde-i: *De-mi spui că de acum nu vei mai păcătui, nu te cred, până ce nu voi ajunge în cetate. Căci chiar de-ar fi făcut cineva tot drumul și mai are numai o milă și acolo cade, nimic nu i-a folosit. Căci e încă în afara cetății.* Să aruncăm deci înaintea lui Dumnezeu neputința noastră și El va opri uneltirile împotriva ta, prin rugăciunile tuturor sfinților Lui. Amin”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.683, în Fil.rom., vol.XI, p.615, 616)

„Și aceasta te va scăpa pe tine de toate războaiele vrăjmașului. De te rogi lui Dumnezeu ca să ia războiul de la tine și nu te aude, nu te întrista. Căci cunoaște ceea ce îți este de un folos mai mare. Deci de ceri lui Dumnezeu de orice în vreme de război, ca să-l ia de la tine, să nu spui: *Ia de la mine aceasta și dă-mi-o pe aceasta*, ci roagă-te, zicând: *Stăpâne Iisuse Hristoase, ajută-mi și nu mă lăsa să păcătuiesc față de Tine, că sunt rătăcit și să nu mă lași să urmez voinței mele; să nu mă lași să mă pierd în păcatele mele, ci ai milă de făptura Ta nu mă trece cu vederea, căci sunt slab; nu mă părăsi, căci la Tine am alergat, vindecă sufletul meu, căci am păcătuیت Tine* (Psalmi 40,4). *Înaintea Ta sunt toți cei ce mă necăjesc pe mine și nu este pentru mine scăpare decât la Tine, Doamne. Mântuiește-mă cu mila Ta și să se rușineze toți cei ce s-au sculat asupra mea, cei ce caută sufletul meu ca să-l nimicească. Că puternic ești, Doamne, în toate și prin Tine dăm slavă lui Dumnezeu și Tatălui și Duhului în vecii vecilor. Amin.* Și atunci conștiința ta spune inimii tale în ascuns pentru care lucru nu te aude pe tine Dumnezeu, dar este cu tine. Și nu nesocoti acel lucru, ci orice îți spune să faci, fă. Căci este cu neputință ca Dumnezeu să audă pe om, dacă omul nu este neauzitor al Lui. Fiindcă nu e departe de om. Dar voile noastre sunt cele ce nu-l lasă pe El să ne audă²¹²”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv. 4, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.59)

„De te tulbură dracii în privința hranei și a acoperământului și pentru sărăcie, ispitindu-te cu vreo osândire, să nu le răspunzi în ceva, ci predă-te pe tine lui Dumnezeu cu toată inima și aceasta te va odihni”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv. 16, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.126)

„De aceea vrăjmașii pun toată puterea să-l războiască pe om. Deci să nu cauți, frate, să te odihnești cât ești în trupul acesta, nici să nu te încrezi în tine dacă te vezi în vreo vreme odihnit de patimi. Deoarece le opresc pe ele cu viclenie pentru o vreme, gândind că poate omul socotind că și-a desfăcut inima de ele și că se odihnește, pot să sară deodată asupra bietului suflet și să-l răpească pe el ca pe o vrabie. O fac aceasta gândind că dacă vor face pe om să se vadă mai tare ca el în orice păcat, îl vor umili fără milă, făcându-i mai grea iertarea ca pentru cele de la început pentru care s-a rugat să fie iertat”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv. 16, cap.8, în Fil.rom., vol.XII, p.128)

²¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să nu credem că Dumnezeu nu aude rugăciunea noastră, când îi cerem ceva și nu împlinește. Dar El ni se pare că nu ne aude, când noi nu-L auzim, când noi ne închidem voii Lui, sau față de ceea ce vrea de la noi. El ne aude totdeauna, căci nu e departe de noi, dar noi socotim că nu ne aude, pentru că nu vrem să-L auzim. (n.s.78, p.59)

5. Iadul

„Mută-ți gândul și la starea cea de iad, gândește-te cum se chinuiesc sufletele acolo, în ce tăcere prea amară sau în ce cumplită suspinare, în ce mare spaimă și frământare sau în ce așteptare? Gândește-te la durerea sufletului cea neîncetată, la lacrimile sufletești fără sfârșit”. (Evagrie Ponticul, Sch.mon., cap.9, în Fil.rom., vol.I, p.59, 60)

„Căci a înmulțit cele dureroase ca să ne facă bine, cu voia noastră, prin pocăință, și fără voia noastră, prin încercări și chinuri. Pentru ca cei ce voiesc să se ostenească de bunăvoie să se izbăvească de muncile viitoare, dar poate că și de cele de față. Iar cei ce se vor vindeca măcar prin chinuri și prin felurite încercări, să se împărtășească de harul Doctorului. Iar cei cărora le place boala și rămân în ea își pricinuiesc după merit chinuri veșnice, asemănându-se dracilor, și vor gusta cu dreptate împreună cu aceia chinurile veșnice gătite dracilor, întrucât au fost nerecunoscători împreună cu aceia față de Binefăcătorul”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.35)

„Sfântul Ioan Gură de Aur zice despre gheenă că ne este binefăcătoare aproape mai mult decât Împărăția cerurilor, fiindcă prin ea mulți intră în Împărăție, iar prin Împărăție puțini, dar aceasta datorită iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Cea dintâi îi alungă cu frica, cea de a doua îi îmbrățișează, și prin amândouă ne mântuim cu harul lui Hristos”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.127)

„...puteți înțelege din cele de aici, ce va avea să pătimească nenorocitul din partea lor și ce necazuri va avea acolo. Căci când se arde cineva, nu știe ce este ceea ce-l arde; ce foc și ce lemne îi pricinuiesc arderea aceasta. Dar dacă are cineva în trup un amestec de sucuri amare, nu-l arde însuși acest amestec rău și nu-l tulbură pe el totdeauna și nu-i necăjește viața? Așa este și cu sufletul pătimăș. Nenorocitul e chinuit totdeauna de relele deprinderi din el, având pururea amara amintire și dureroasa îndeletnicire cu patimile, care-l ard și înfierbântă pururea. Și pe lângă acestea, cine poate, fraților, să descrie locurile cele înfricoșătoare, trupurile acelea chinuitoare ce slujesc spre o astfel de suferință a sufletului, fără să se strice, apoi focul acela negrăit, întunericul, puterile acelea năpraznice, pedepsitoare și celelalte mii de mijloace chinuitoare, câte s-au descris în chip felurit în dumnezeieștile Scripturi, toate pe măsura relei făptuiri a sufletelor și a relelor lor amintiri? Precum sfinții primesc anumite locuri luminoase și o bucurie îngerească, pe măsura bunei lor făptuiri, așa și păcătoșii primesc locuri întunecate, încetoșate, pline de frică și de spaimă, precum spun sfinții. Căci ce este mai înfricoșător și mai jalnic decât acele locuri în care sunt trimiși dracii? Și ce este mai amarnic decât chinul la care sunt osândiți? Dar și păcătoșii se chinuiesc cu dracii înșiși, precum zice: *Duceți-vă de la Mine în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui* (Matei 25, 4, 41)”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv. 12, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.600)

„Cele ale lui Dumnezeu, zice, vin de la ele înseși, fără ca tu să simți. Da, așa este. Dar numai dacă locul e curat și nu murdar. Dacă pupila ochiului sufletului tău nu e curată, să nu îndrăznești să o ațintești spre globul soarelui, ca să nu te lipsești și de mica

lumină ce o mai ai, care este credința simplă și smerenia și mărturisirea din inimă și micile fapte cele după puterea ta, și să fii aruncat în unul din locurile celor gândite (inteligibile), care este întunericul cel mai dinafară de Dumnezeu, ce poartă chipul iadului,²¹³ ca acela care a îndrăznit fără rușine să intre la nuntă în haine murdare”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 30, în Fil.rom., vol.X, p.167)

„Iar eu zic că cei chinuiți în gheenă vor fi biciuiți de biciul iubirii. Și ce chin mai amarnic și mai cumplit este decât chinul dragostei! Adică cei ce simt că au greșit față de dragoste suferă acolo un chin mai mare decât orice chin, fie el cât de înfricoșător. Căci tristețea întipărită în inimă de păcatul față de dragoste e mai ascutită decât orice chin.

E nebunie să socotească cineva că păcătoșii se lipsesc în gheenă de dragostea lui Dumnezeu. Dragostea este odrasla cunoștinței adevărului, care după mărturisirea de obște, s-a dat tuturor. Dar dragostea lucrează prin puterea ei în două feluri: pe păcătoși îi chinuiește, cum se întâmplă și aici unui prieten din partea prietenului; iar pe cei ce au păzit cele cuvenite îi veselește.²¹⁴ Și aceasta este, după judecata mea, părerea de rău sau chinul din gheenă. Dragostea îmbată însă sufletul fiilor de sus cu desfătarea ei”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 84, în Fil.rom., vol.X, p.423)

²¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiecare ceată a celor gândite (opuse celor sesizate cu simțurile), adică a îngerilor, ocupă un loc, sau o stare gândită. Unul din ele e al îngerilor căzuți, iadul. (n.s.183, p.167)

²¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Te chinuiește conștiința că n-ai răspuns cum se cuvine iubirii prietenului, nădejzii puse de iubirea lui în tine, sau nădejzii altora, care apelau la iubirea ta. (n.s.540, p.423)

IV. Relația omului cu lumea creată

Cuviosul Petru Damaschin analizează relațiile dintre om și lucrurile lumii materiale, și spune că din felul cum privesc lucrurile, oamenii sunt de patru feluri: unii urăsc lucrurile și le strică, așa cum fac diavolii; alții le iubesc, dar au înclinare pătimasă către ele, ca animalele; alții le iubesc firesc, folosindu-le cu înfrânare, iar alții le privesc ca și Îngerii, înțelegând rațiunile dumnezeiești din ele și nefolosindu-se decât de lucrurile trebuincioase vieții.²¹⁵

În mod firesc, omul ar trebui să se încadreze în ultimele două categorii, analizând cu discernământ lumea creată și folosindu-se de ea cu înfrânare, pentru îngrijirea vieții și în vederea mântuirii. Căci Dumnezeu zidind pe Adam, „l-a așezat pe el domn și împărat al întregii lumi văzute”.²¹⁶ Ori acest lucru implică pe lângă puterea ce i s-a dat, o mare responsabilitate.

Fiind însă „nedeplin duhovnicesc”, Adam a ascultat de șarpele cel viclean, și îndată el și soția lui „au fost dezbrăcați de veșmântul nestricăcios și s-au îmbrăcat în stricăcios”.²¹⁷ Această alunecare a dus la căderea omului din poziția de împărat peste cele materiale, în postura de slugă a celor materiale. Astfel, el a ajuns să privească lumea „asemenea dobitoacelor necuvântătoare”.²¹⁸ Acum omul și-a pierdut libertatea în raport cu lumea căci „cel ce are gândirea îngrijorată de lucrurile vieții nu este liber; ci e stăpânit și rob de grija acestora”.²¹⁹ Dar a ajuns și la o cădere mai mare decât aceasta, căci a căzut în idolatrie, socotind „zidirea văzută, drept Dumnezeu”.²²⁰ În noua stare, omul a tras după el și lumea văzută, de care este legat prin hotărârea lui Dumnezeu. Aceasta „s-a făcut stricăcioasă pentru omul stricăcios”.²²¹

Soluția pentru ridicarea omului din robia lumii sensibile, este depărtarea pe cât posibil de materie și hrănirea sufletului „cu o plăcere nestricăcioasă”,²²² adică cu împărtășirea Duhului. Lepădarea cu adevărat de lucrurile lumii, slobozește pe om de patimi și îl face „părtaş de iubirea și cunoștința dumnezeiască”.²²³ Iubirea îl ajută să fie permanent orientat spre Dumnezeu, iar cunoștința dumnezeiască, îi deschide

²¹⁵ Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, în Fil.rom., vol.V, p.148.

²¹⁶ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cuv.1, cap.1, în Fil.rom., vol.VI, p.109.

²¹⁷ *Ibidem*, cuv.1, cap.2, p.113.

²¹⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, în Fil.rom., vol.III, p.34.

²¹⁹ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cele 225 de capete teologice și practice*, cap.81, în Fil.rom., vol.VI, p.40.

²²⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Op.cit.*, p.34.

²²¹ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cuv.1, cap.2, în Fil.rom., vol.VI, p.116.

²²² Sfântul Simeon Metafrastul, *Parafrază în 150 de capete la cele 50 de cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*, cap.106, în Fil.rom., vol.V, p.367.

²²³ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta I-a, cap.27, în Fil.rom., vol.II, p.65.

înțelegerea spre rațiunile dumnezeiești din lucruri, spre a nu mai cădea sub robia părții sensibile.

Așa cum o dată cu degradarea firii umane se degradează și lumea văzută, tot așa, atunci când Dumnezeu „va înnoi pe om și-l va face nestricăcios și nemuritor și duhovnicesc”, va preschimba „întreaga zidire împreună cu el și o va face veșnică și nematerială”.²²⁴ Iar la sfârșitul timpului actual, lumea nu va dispărea ci se va transforma: „precum se vor prefăce trupurile noastre, așa se vor desface și se va realcătuși ea din puterea Duhului dumnezeiesc într-o formă mai dumnezeiască, spre a fi pe măsura noastră”.²²⁵

1. Omul, prin fire și prin virtute, împărat peste cele văzute

„Dacă cineva vrea să vadă în chip just creațiunea (căci omul are putere naturală să vadă bine și să deosebească binele de rău), va fi călăuzit spre pomul vieții, care este Dumnezeu, Făcătorul a tot pomul, *în care sunt ascunse comorile cunoștinței și ale înțelepciunii*. Iar dacă, întrebuițând greșit puterea naturală (abuzând de ea), va vrea să vadă creațiunea în chip rău, se va depărta de viață și va mânca din pomul care ascunde în sine deosebirea binelui de rău, supunând simțirii și socotinței neraționale mintea și rațiunea. Deci unul ca acela va socoti plăcerea ca bine, pentru că ajută la conservarea trupului, iar durerea și ostenelile trupului ca rău, pentru că nu ajută la aceea conservare; și va socoti făptura drept Dumnezeu, procurându-și din ea prilejurile plăcerii trupesti”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.25, sc.5, în Fil.rom., vol.III, p.101)

„Patru sunt vederile, cum mi se pare mie, sau stările oamenilor, după Teologul: Unii se află bine aici și în veacul viitor, cum sunt toți sfinții și cei ce au ajuns nepătimitori; alții numai aici se află bine, ca unii ce se împărtășesc de binefaceri, sufletește sau trupest, în chip nevrednic, neavând recunoștință față de Binefăcător, cum este bogatul acela și cei asemenea; alții, iarăși, se muncesc numai aici, cum sunt cei ținuți de o boală îndelungată, ca slăbănogul acela și cei ce se nevoieșc cu mulțumire de bunăvoie; și, în sfârșit, alții se muncesc și aici și acolo, ca cei ce se ispitesc de voile lor, cum e Iuda și cei asemenea. Aceste patru feluri de oameni privesc în patru feluri lucrurile sensibile: unii urăsc lucrurile lui Dumnezeu, ca dracii, și le strică dintr-o pornire rea; alții le iubesc ca bune, dar cu patimă, ca dobitoacele necuvântătoare, neavând nici o grijă de contemplare sau de mulțumirea naturală; alții le iubesc firesc, folosindu-se de toate cu înfrânare; alții iarăși, în chip suprafiresc, ca îngerii, privindu-le toate spre slava Făcătorului și nefolosindu-se de ele, decât de cele trebuincioase pentru viață”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.138, 139)

„Dumnezeu nu a dat la început primilor oameni zidiți numai raiul, cum socotesc unii, nici nu l-a făcut numai pe om nestricăcios, ci cu mult mai mult și înaintea lui, tot pământul acesta pe care îl locuim și toate cele de pe pământ, ca și cerul și cele din el,

²²⁴ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Op.cit.*, cuv.1, cap.4, p.123.

²²⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Despre cunoștința naturală*, cap.2, în Fil.rom., vol.VII, p.422.

aducându-le la ființă în cinci zile. În a șasea zi a zidit apoi pe Adam și l-a așezat pe el domn și împărat al întregii lumi văzute”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 1, cap.1, în Fil.rom., vol.VI, p.108, 109)

„Vezi cum a dat Dumnezeu întreagă această lume, ca pe un rai, omului de la început? Căci de ce alt pământ vorbește, dacă nu de acesta în care locuim și acum, cum s-a zis, și nicidecum de altul? De aceea adaugă zicând: *Și a zis Dumnezeu: iată, v-am dat vouă toată iarba purtătoare de sămânță care este pe fața pământului; și tot pomul care are în sine rod purtător de sămânță va fi vouă spre mâncare și tuturor animalelor pământului, și tuturor păsărilor cerului, și tuturor celor ce se târăsc pe pământ* (Facere 1,29). Vezi că toate cele văzute, cele de pe pământ și din mare, le-a dat lui Adam și nouă, urmașilor lui, spre folosire și nu i-a dăruit lui numai raiul?”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 1, cap.1, în Fil.rom., vol.VI, p.110)

„Adam a fost zidit cu un trup nestricăcios, dar material și încă nedeplin duhovnicesc. Și a fost așezat de Făcătorul ca un împărat nemuritor în această lume nestricăciosă; nu spun numai în rai, ci în toată lumea de sub cer.²²⁶ Dar le-a dat lor și lege, poruncindu-le ca numai din pomul acela să nu mănânce. Ei însă, disprețuind porunca, n-au crezut Făcătorului și Stăpânului, Care a zis: *În ziua în care veți mânca din el, cu moarte veți muri* (Facere 2,17), *ci au socotit mai vrednic de crezare pe șarpele viclean* (Isaia 27,1), care a spus: *Nu veți muri cu moarte, ci, în ziua în care veți mânca, veți fi dumnezei, cunoscând binele și răul* (Facere 3,5); *și au mâncat din el* (Facere 3,6). Și îndată au fost dezbrăcați de veșmântul nestricăcios și s-au îmbrăcat în stricăcios”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 1, cap.2, în Fil.rom., vol.VI, p.113)

„Dumnezeu a voit un singur lucru: să facă pe om împărat al celor pământești și ca un alt dumnezeu al celor ale lui Dumnezeu. Și, potrivit cu acestea, a adus la ființă lumea aceasta spre folosul ușor și nemijlocit al acestuia”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.27, în Fil.rom., vol.VIII, p.255, 256)

„Dacă Dumnezeu a sfințit toate și le-a curățit spre a se împărtăși cei ce cred de ele, omul trebuie să ia cu mulțumire din cele ce se găsesc, nefăcând nici o deosebire. Fiindcă nu cele sfinte și curate vatămă, ci numai conștiința și bănuiala omului, prin socotința că-l vatămă. Căci acela fiind șovăielnic în credința lui, face deosebire între ele și de aceea sporește în el boala. Dacă crede însă în Cel ce a venit și a vindecat toată boala și toată neputința în popor, crede că puternic este El să vindece nu numai bolile trupești, ci și pe ale omului dinăuntru. Dacă deosebește însă între ele, se ferește de cele vătămătoare, neavând încredere că le poate suporta. Și așa a fost biruit cugetul lui și s-a dovedit ca

²²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toată lumea era străbătută de lumina veșnică sau a prezenței lui Dumnezeu sau a raiului. Toată lumea era pe de o parte rai, pe de alta străbătută de rai. Lumea era în parte rai, putând deveni rai deplin, și în parte se putea detașa de el. Omul folosindu-se de fructul pomului ca de un fruct detașat de ambianța veșniciei a început să se detașeze de rai. (n.s.9, p.113)

neavând credință tare. De aceea feriți-vă să nu luați ceva cu patimă. Căci acesta vatămă sufletul și trupul²²⁷”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.526, în Fil.rom., vol.XI, p.495)

2. Robia omului față de sensibil (față de lume) și idolatrizarea materiei

„Dacă închinătorii la idoli ar cunoaște și ar vedea cu inima la cine se închină, nicidecum n-ar rătați de la buna cinstire, ci privind rânduiala și purtarea de grijă a celor ce au fost făcute și se fac de Dumnezeu, ar cunoaște pe Cel ce le-a făcut pe ele pentru om”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.122, în Fil.rom., vol.I, p.38)

„Dacă sufletul e mai bun decât trupul și dacă Dumnezeu, care a făcut lumea, e neasemănat mai bun decât lumea, cel ce cinstește trupul mai mult decât sufletul și lumea zidită de Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu nu se deosebește întru nimic de închinătorii la idoli”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.7, în Fil.rom., vol.II, p.55)

„*Lume* numește Scriptura lucrurile materiale; iar lumești sunt cei ce zăbovesc cu mintea în acestea. Pe aceștia îi îndeamnă: *Nu iubiți lumea, nici cele din lume! Pofta trupului, pofta ochilor și trufia vieții nu sunt de la Dumnezeu, ci de la lume și cele următoare* (I Ioan 2,15-16)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.53, în Fil.rom., vol.II, p.78)

„Împărtășindu-se deci omul fără măsură de aceasta numai prin simțire, asemenea dobitoacelor necuvântătoare și aflând prin experiență că împărtășirea de cele sensibile susține firea lui trupească și văzută, a părăsit frumusețea dumnezeiască menită să alcătuiască podoaba lui spirituală și a socotit zidirea văzută, drept Dumnezeu, îndumnezeind-o datorită faptului că e de trebuință pentru susținerea trupului; iar trupul propriu legat prin fire de zidirea luată drept Dumnezeu, l-a iubit cu toată puterea. Și așa,

²²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Conținutul acestei *Scrisori* e complex, greu de lămurit, pentru că Varsanufie unește în ea tema bolii trupesti cu a bolii sau patimei sufletești și de aceea vorbește de două feluri de credință, folosindu-se de același cuvânt. Unul prin credință face deosebire între mâncări care-l pot vătăma trupest și sufletește, dar prin aceasta dovedește că n-are credință tare că Dumnezeu îl poate feri de ambele feluri de vătămări ale lor, sau îl poate vindeca de toată boala trupestă, fapt care-l ferește și de patima sufletească. Altul, crezând că toate sunt sfinte ca creaturi ale lui Dumnezeu și că Dumnezeu poate vindeca orice boală și-l poate feri de orice patimă prin credința lui fermă, are siguranța că Dumnezeu îl va vindeca de orice boală trupestă și sufletească; de aceea se și folosește de orice mâncare fără nici o patimă. Împietirea aceasta între boala trupestă și patima sufletească și între puțința de a scăpa prin credință tare de amândouă e o realitate și Varsanufie e justificat să le prezinte în această împietire. Toate lucrurile, întrucât s-au creat ca daruri ale lui Dumnezeu pentru noi, sunt prin aceasta sfinte și deci nevătămătoare. Dar cei ce le deosebesc, unesc cu unele din ele o patimă și prin aceasta le fac vătămătoare. Sf. Maxim Mărturisitorul a spus în *Capete despre dragoste* că lucrurile au un sens pur care e de la Dumnezeu, dar noi legăm de unele sensuri o patimă. Dacă putem desprinde patima de ele, ele nu ne mai sunt vătămătoare. Astfel în aur e un sens pur, dar noi legăm de acest sens lăcomia noastră. Deci în libertatea omului stă puțința folosirii curate sau întinării lucrurilor. Trebuie să ne curățim noi înșine de patimă, ca să putem vedea și folosi lucrurile în curăția lor. Omul le murdărește pe toate pentru că le vede despărțite de Dumnezeu. Dacă ne refacem legătura noastră cu Dumnezeu, văzându-le și pe ele unite cu Dumnezeu, le readucem la sfințenia lor. (n.s.710, p.495,496)

prin grija exclusivă de trup, a slujit cu toată sârguința zidirii în loc de Ziditor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.31, 32)

„Cel ce are gândirea îngrijorată de lucrurile vieții nu este liber. Căci e stăpânit și rob de grija acestora, fie că se îngrijește de acestea pentru sine, fie pentru alții. Iar cel liber de acestea nu se îngrijește în chip lumesc nici pentru sine și nu se va îngriji nici pentru alții, fie că e episcop, fie că e egumen, fie diacon. Cu toate acestea, nu va sta niciodată fără lucru și nu va disprețui nici pe cei mai umiliți și mai mici, ci, făcând toate în chip bineplăcut lui Dumnezeu, va rămâne în toate neîngrijorat, toată viața²²⁸”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.81, în Fil.rom., vol.VI, p.40)

„Pe urmă, înmulțindu-se oamenii (Facere 6,1) și întorcându-și cugetarea din tinerețe spre cele rele au căzut în uitarea și necunoașterea Făcătorului lor și nu numai că au cinstit pe idoli și pe demoni ca dumnezei, ci și însăși zidirea dată lor de Dumnezeu spre slujirea lor au îndumnezeit-o, închinându-i-se ca lui Dumnezeu (Romani 1,25). Și s-au predat pe ei la toată neînfrânarea și fapta necurată (Efeseni 4,19), întinând pământul, aerul, cerul și toate cele de sub el prin faptele lor necuviincioase”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 2, în Fil.rom., vol.VI, p.116,117)

3. Degradarea firii lumii create este o consecință a căderii omului

„Pe drept cuvânt trebuia deci ca cel ce fusese coborât prin neascultare la stricăciune și la moarte să locuiască un pământ trecător și stricăcios și să se împartășească din hrană asemănătoare, așa cum merita. O dată ce desfătarea îmbelșugată și viețuirea nestricăcioasă și neobositoare îl duseseră pe om la uitarea și la disprețuirea bunătăților date de Dumnezeu, pe drept cuvânt a fost osândit să lucreze pământul în osteneală și sudoare și așa să-și procure câte puțină hrană din el, ca unul ce se afla sub un epitrop. Așa l-a primit pământul blestemat mai întâi și lipsit de rodirea de la sine de mai înainte pe neascultător. În ce scop și pentru ce? Ca, lucrat de el în sudoare și osteneală multă, să-i dea cele ce cresc din el cu măsură, spre împlinirea trebuințelor lui; iar nelucrat, să rămână neroditor, dându-i numai spini și mărăcini”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 1, cap.2, în Fil.rom., vol.VI, p.115)

„...ieșind Adam din rai, toată creația adusă de Dumnezeu la existență din cele ce nu sunt, văzându-l, n-a mai voit să i se supună neascultătorului. Soarele n-a mai voit să strălucească și luna n-a mai voit să se arate, stelele n-au mai voit să se lase văzute, izvoarele n-au mai voit să țâșnească, râurile n-au mai voit să curgă, aerul s-a strâns în sine să nu mai dea puțină de suflare celui ce-l bate,²²⁹ fiarele și toate animalele pământului văzându-l pe om dezbrăcat de slava dinainte l-au disprețuit și s-au înfuriat toate îndată împotriva lui. Cerul s-a mișcat, cu dreptate, ca să cadă oarecum asupra lui, și pământul n-a mai binevoit să-l poarte pe spatele lui.

²²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E necesar ca, făcând toate cele ce se cer de la noi să nu le facem cu grija că reușita depinde numai de noi. Să păstrăm conștiința că toate sunt trecătoare. Cei ce se folosesc de lumea aceasta să fie ca și cum nu s-ar folosi. Căci „trece chipul lumii acesteia”(1 Corinteni 7,31). (n.s.49, p.40)

²²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Îi lipseau naturii ajutorul energiilor necreate, de sus, căci acelea se retrăseseră în cea mai mare parte. (n.s.12, p.115)

Ce face atunci Dumnezeu Care a făcut toate și l-a zidit și pe om? Cunosând mai înainte de întemeierea lumii că Adam va călca porunca și rânduind de mai înainte viața și refacerea lui din nașterea din nou, prin nașterea Fiului lui Dumnezeu, înfrânează toate cu puterea, cu mila și cu bunătatea Sa și oprește pornirea tuturor fapturilor și le supune îndată omului pe toate, ca și înainte.²³⁰ El voiește ca zidirea să slujească omului, pentru care a fost creată, deși s-a făcut stricăcioasă pentru omul stricăcios. Căci voiește ca atunci când acesta se va reînnoi iarăși și se va face duhovnicesc, nestricăcios și nemuritor, eliberându-se și ea de robia stricăciunii, să se reînnoiască împreună cu el și să se facă întreagă nestricăcioasă și duhovnicească, după ce a fost supusă de Dumnezeu celui ce s-a răzvrătit și nu i-a slujit Lui. Aceasta a rânduit-o Preamilostivul Dumnezeu și Domn înainte de întemeierea lumii”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 1, cap.2, în Fil.rom., vol.VI, p.115, 116)

4. Ridicarea omului din robia lumii sensibile

„Cel într-adevăr om se silește să fie evlavios. Iar evlavios este cel ce nu pofteste cele străine. Și străine sunt omului toate cele create. Pe toate le disprețuiește, așadar, ca unul ce este chip al lui Dumnezeu. Iar chip al lui Dumnezeu se face omul când viețuiește în chip drept și plăcut lui Dumnezeu. Însă nu e cu putință să se facă aceasta de nu se va lepăda de toate cele din lume. Iar cel ce are minte iubitoare de Dumnezeu știe tot folosul sufletesc și toată evlavia ce se naște din ea. Bărbatul iubitor de Dumnezeu nu învinuiește pe nimeni pentru păcatele sale. Iată semnul sufletului care se mântuiește”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.87, în Fil.rom., vol.I, p.33)

„Cel ce are minte se știe pe sine că este om stricăcios. Iar cel ce se știe pe sine pe toate le știe că sunt fapturile lui Dumnezeu și s-au făcut pentru mântuirea omului. Căci stă în puterea omului să înțeleagă toate și să creadă drept. Iar asemenea bărbat cunoaște singur că cei ce nu pun preț pe cele lumești au osteneală foarte puțină, iar după moarte dobândesc de la Dumnezeu odihnă veșnică”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.130, în Fil.rom., vol.I, p.39, 40)

„Domnul s-a lepădat cu totul de grija celor pământești și a poruncit să căutăm numai Împărăția cerurilor. Noi însă, silindu-ne să umblăm tocmai pe o cale potrivnică, am nesocotit poruncile Domnului și, depărtându-ne de purtarea Lui de grijă, ne-am pus nădejdiile în mâini. El a spus: *Priviți la păsările cerului că nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitnițe și Tatăl vostru Cel din ceruri le hrănește pe ele* (Matei 6,26); și iarăși: *Priviți la crinii câmpului cum cresc: nu se ostenesc, nici nu torc* (Matei 6,23). Ba chiar a poruncit apostolilor să nu-și ia cu ei nici traistă, nici pungă, nici toiag, ci să țină seama de făgăduința nemincinoasă, pe care le-a dat-o trimițându-i la slujba de ajutorare a celorlalți oameni, când le-a spus: *Vrednic este lucrătorul de hrana sa* (Luca 10,7). El

²³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu, cuprins de milă, nu lasă făptura Sa umană într-o totală despărțire de mila și de un anumit har al Său, ci îi dă harul nădejdi viitoare mântuirii și ține prin aceasta toate într-o legătură cu Sine, iar pe om, într-o anumită stăpânire asupra naturii, ca singura ființă conștientă și liberă capabilă să-și dorească mântuirea și să lucreze pentru ea, dezvoltându-se în cadrul naturii. (n.s.13, p.115)

știa că mai mult ne asigură Providența cele ce ne trebuiesc, decât sângea noastră”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.6, în Fil.rom., vol.I, p.169)

„Să începem, așadar, a ne desface de cele de aici. Să lepădăm avuțiile, banii și toate cele ce scufundă gândul și-l pogoară sub apă. Să aruncăm sarcina, ca să se ridice puțin corabia. Cuprinși de furtună să aruncăm și multe dintre unelte, ca astfel cârmaciul, adică mintea, să se poată izbăvi împreună cu gândurile cu care călătorește. Cei ce plutesc pe mare, când sunt cuprinși de furtună, disprețuiesc câștigul lor și aruncă cu înseși mâinile lor povara în mare, socotind avuția mai prejos de viață. Astfel, ca nu cumva corabia prea plină să se primejduiască a se scufunda de greutatea încărcăturii, o ușurează, aruncând la fund comorile de preț. Dacă fac aceia așa, de ce nu disprețuim și noi, de dragul vieții mai înalte, lucrurile care trag sufletul la fund? De ce nu poate frica de Dumnezeu atâta cât poate frica de mare? Aceia, din pofta după viața vremelnică, nu socotesc mare lucru paguba mărfurilor; iar noi, care zicem că ne străduim după viața veșnică, nu disprețuim nici măcar lucrul cel mai neînsemnat, ci alegem mai bine să pierim împreună cu povara, decât să ne mântuim lipsiți de ea. Să ne dezbrăcăm deci, rogu-vă, de toate, căci vrăjmașul ne așteaptă la luptă gol. Oare atleții luptă îmbrăcați? Legea de luptă îi aduce în arenă dezbrăcați. Fie că e cald, fie că e frig, așa intră ei acolo, lăsând afară veșmintele. Iar dacă vreunul dintre ei nu vrea să se dezbrace, nu primește nici lupta. Noi însă, care am făgăduit să luptăm și încă cu vrăjmași cu mult mai ageri decât cei ce luptă la arătare, nu numai că nu ne dezbrăcăm, ci încercăm să luptăm luând pe umeri încă și nenumărate alte poveri, dând vrăjmașilor multe mânere de care să ne poată prinde”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.64, în Fil.rom., vol.I, p.215, 216)

„Să disprețuim cele vremelnice, ca nu cumva, luptând pentru ele cu oamenii, să călcăm porunca iubirii și să cădem din dragostea lui Dumnezeu. *Să umblăm în duh și nu vom mai împlini pofta trupului* (Galateni 5,16). [...] să fugim de lume, fraților, și de stăpânul lumii. Să părăsim trupul și cele trupesti. Să pășim întins spre cer; acolo vom vedea cetatea noastră. Să imităm pe dumnezeiescul Apostol, să primim pe Căpetenia vieții, să ne bucurăm de izvorul vieții”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.45, în Fil.rom., vol.II, p.51, 52)

„Cel ce s-a lepădat cu adevărat de lucrurile lumii și slujește nefățarnic aproapelui prin iubire se slobozește degrabă de orice patimă și se face părtaș de iubirea și cunoștința dumnezeiască”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.27, în Fil.rom., vol.II, p.57)

„Creștinul iubitor de adevăr și de Dumnezeu, care a gustat dulceața cerească și are sădit și amestecat în suflet harul, și care s-a predat pe sine cu totul voilor harului, urăște toate ale veacului acestuia. Căci acesta s-a ridicat mai presus decât toate ale lumii. Fie că zici argint sau cinstiri sau slave, sau fericiri și laude, el nu poate fi luat în stăpânire de nici una din acestea. Căci a ajuns la experiența altei bogății, altei cinstiri și altei slave; iar sufletul și-l hrănește cu o plăcere nestricăcioasă. Și are toată simțirea și încredințarea prin împărtășirea Duhului”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.106, în Fil.rom., vol.V., p.331)

„Cei ce s-au depărtat de lumea aceasta și viețuiesc în chip cuviincios cu iubire de virtute, dar se află încă sub acoperământul patimilor, [...] sunt luminați, dar încă nu s-au izbăvit cu totul de întuneric și de aceea le este cu neputință să vadă toate bine. Aceștia se cade să poarte de grijă, cu osteneală și cu credință multă, de virtute și să roage pe Hristos, Soarele dreptății, să strălucească în inimile lor, ca să poată vedea toate cu exactitate, și anume năvala variată și de multe feluri a fiarelor spirituale împotriva noastră, și frumusețile tainice și negrăite după vedere și plăcere ale lumii nestricăcioase, în felul în care se fac vădite și arătate acestea celor ce au ajuns la culmea virtuții și în ale căror inimi a strălucit în chip lucrător lumina înțeleghătoare”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.143, în Fil.rom., vol.V., p.351)

„Retragerea din lume este ferirea de bună voie de materia lăudată și tăgăduirea firii pentru dobândirea celor mai presus de fire²³¹”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 1, cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.47)

„Toți cei ce au părăsit de bună voie cele ale vieții au făcut aceasta fără îndoială fie pentru Împărăția viitoare, fie pentru mulțimea de păcate, fie pentru dragostea de Dumnezeu. Iar dacă nu au avut în vedere nici unul din scopurile amintite, retragerea lor e fără judecată. Dar oricare ar fi ținta la care ajungem, Bunul Orânduitor al nevointelor noastre ne așteaptă”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv. 1, cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.47)

„Trupul nu se înduplecă să trăiască fără cele de trebuință, cât timp rămâne legat de pricinile desfătărilor și moleșelii. Și mintea nu-l poate înfrâna de la acestea, până ce trupul amintit nu se va înstrăina de la toate cele ce pricinuesc trândăvia lui. Căci atunci când are în față priveliștea desfătărilor și a lucrurilor și vede aproape în fiecare clipă pricinile moleșelii, se stârnește în el pofta lor fierbinte și aceasta îl atâță de parcă l-ar arde.

De aceea cu multă dreptate Mântuitorul a poruncit celui ce s-a hotărât să-l urmeze, să se golească de toate și să iasă din lume. Pentru că mai întâi omul trebuie să arunce pricinile moleșelii de la el și apoi să se apuce de lucru. Și Însuși Domnul, când a început să se lupte cu diavolul, s-a luptat cu el în pustiul cel mai uscat. Iar Pavel îndeamnă pe cei ce iau Crucea lui Hristos să iasă din cetate: *Să ieșim împreună cu El, zice, în afară de cetate, și să luăm ocară Lui, că a pățimit în afară de cetate* (Evrei 13,12)”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 85, în Fil.rom., vol.X, p.428, 429)

5. Refacerea firii lumii create, o însoțire a refacerii spirituale a omului

„Așadar, firea celor create va înceta odată de a mai sta în spațiu și a se mai mișca în timp, ridicându-se în cei mântuiți mai presus de cele care au fost făcute pentru ea, adică de loc și de timp, prin unirea adevărată cu Dumnezeu, pentru care a fost făcută. Căci o dată ce și-a făcut pe Dumnezeu însuși, conform cu rațiunea Providenței, calitate proprie,

²³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Deoarece în partea cugetătoare a firii sunt legăturile; în iuțimea ei, voința de stăpânire; în pofta ei, întristarea; - cel ce s-a ridicat peste acestea, a tăgăduit firea”. Deci nu e vorba de o desființare a firii omenesti, ci de o eliberare a ei de sub stăpânirea celor create și de ridicarea ei la starea de stăpânire adevărată a lor. Stăpânirea peste acestea o poate avea numai cel ce s-a făcut părtaș de puterile dumnezeiești mai presus de fire. (n.s.62, p.47)

prin decada poruncilor (arătându-și prin trăsături caracteristice improprierea îndumnezeirii prin har), se va elibera de circumscrierea pe care i-o dă starea în spațiu și mișcarea în timp²³², primind ca pe o stare (odihnă) pururea mobilă, posesiunea nemărginită a celor dumnezeiești și ca pe o mișcare stătătoare, dorința nesăturată după ele²³³". (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.65, sc.44, în Fil.rom., vol.III, p.414)

„Pentru că nu se cuvenea să învie și să fie făcute nestricăcioase trupurile oamenilor înainte de înnoirea făpturilor; și precum a fost adusă întâi creația la existență în stare nestricăcioasă și apoi omul, tot așa trebuie să fie schimbată și mutată de la stricăciune la nestricăciune întâi creația, apoi împreună cu ea și o dată cu ea să se înnoiască și trupurile descompuse ale oamenilor, pentru ca iarăși omul devenit spiritual și nemuritor să locuiască într-un loc nestricăcios și veșnic. Ca să vezi că acesta este adevărul, ascultă pe Petru, Apostolul, care zice: *Va veni ziua Domnului ca un fur noaptea în care cerurile arzând se vor desface și stihiiile arzând se vor topi* (2 Petru 3,10). Acestea nu se vor pierde, ci după topire se vor modela și preschimba într-o stare mai bună și veșnică. De unde o știm aceasta? Din cuvintele aceluiași Apostol, care adaugă: *Așteptăm ceruri noi și pământ nou, potrivit făgăduinței* (2 Petru 3,13). Ce făgăduință și a cui? Fără îndoială că a lui Hristos, Dumnezeuul nostru, Care a spus: *Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece* (Matei 24,35)". (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.1, cap.3, în Fil.rom., vol.VI, p.121)

„...precum trupurile noastre desfăcându-se nu se mai întorc în ceea ce nu e nicidecum, ci se vor înnoi iarăși prin înviere, așa și cerul, și pământul, și toate cele din el, adică toată zidirea, se va reînnoi și se va elibera de robia stricăciunii (Romani 8,21). Și stihiiile acestea se vor împărtăși împreună cu noi de strălucirea de acolo și precum pe noi toți ne va proba focul (1 Corinteni 3,13), după dumnezeiescul Apostol, așa și toată zidirea se va reînnoi prin foc. Aceasta se poate afla din ceea ce scrie Apostolul Petru: *Căci va veni, zice, ziua Domnului ca un fur noaptea, în care cerurile vor trece cu zgomot, iar stihiiile arzând se vor desface și pământul și lucrurile din el vor arde* (1 Petru 3,10). Vezi cum spune că toate se vor topi și modela din nou sau se vor preschimba? De aceea adaugă, zicând: *Deci dacă toate acestea se desfac, nu trebuie să vietuim noi întru sfinte petreceri și purtări evlavioase?* (2 Petru 3,11). Dar cum se vor desface? Așa cum un vas de aramă învechit și pătat, și ros de rugină se dă focului de către meșter și e topit, și astfel e făcut de către acesta iarăși nou, la fel și zidirea, o dată ce s-a învechit și s-a pătat de păcate, va fi desfăcută de Făcătorul tuturor prin foc și se va topi, și modela din nou, și va fi făcută

²³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se va elibera de circumscrierea în spațiu prin stare și în timp prin mișcare. (n.s.1, p.414)

²³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De multe ori scoliile la această operă a Sfântului Maxim aduc întregiri prețioase de sens sau sensuri noi, neaflătoare în cuprinsul operei. O astfel de contribuție o aduce și Scolia prezentă. Ea precizează de ce viața viitoare va fi o stare pururea mobilă, având accentul pe stare, pe odihnă: pentru că *va posedă* bunul dumnezeiesc. De asemenea, de ce va fi totodată o mișcare stătătoare, cu accentul pe mișcare: pentru că acel bun, fiind nesfârșit, va întreține mereu dorința de a-l cuprinde mai deplin. Sau va fi o odihnă mobilă, întrucât posesiunea va îmbrățișa un bun nemărginit; și o mișcare stătătoare, întrucât nemărginirea bunului posedat va întreține neconținut dorința după el. (n.s.2, p.414,145)

strălucitoare, și neasemănat mai nouă decât cea care se vede acum”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 1, cap.4, în Fil.rom., vol.VI, p.122)

„Dar să vedem ce spune și dumnezeiescul Pavel despre zidire și despre reînnoirea ei. El zice: *Socotesc că nu sunt vrednice pătimirile timpului de acum de slava ce ni se va descoperi nouă*. Apoi adaugă: *Căci nerăbdarea zidirii așteaptă descoperirea fiilor lui Dumnezeu* (Romani 8,18-19). El vede în *nerăbdare* așteptarea, dorința aprinsă, iar prin *descoperire* înțelege arătarea de la înviere. Căci în aceasta trebuie să se arate, prin prezența lui Hristos, fiii lui Dumnezeu și să apară frumusețea lor, și ei întregi așa cum sunt (1 Ioan 3,2). Căci s-a scris: *Atunci dreptii vor străluci ca soarele* (Matei 13,43). Aceștia sunt fiii lui Dumnezeu cel drept.²³⁴ Iar ca să nu înțelegi vreo creație, adaugă zicând: *Căci deșertăciunii s-a supus zidirea nu de bunăvoie, ci pentru cel ce a supus-o spre nădejde* (Romani 8,20).

Vezi că nu fără scop a zis că zidirea n-a mai voit să slujească lui Adam după neascultare, văzându-l căzut din slava dumnezeiască, ca unul ce s-a răzvrătit împotriva Făcătorului? De aceea Dumnezeu, rânduind încă înainte de întemeierea lumii mântuirea lui prin nașterea din nou, i-a supus lui zidirea, blestemând-o ca, o dată ce omul pentru care a fost creată s-a făcut stricacios, să se facă și ea stricăcioasă, pentru ca să-i procure anual hrană stricăcioasă; iar când va înnoi pe om și-l va face nestricacios și nemuritor, și duhovnicesc, să preschimbe întreaga zidire împreună cu el și să o facă veșnică și nematerială. Aceasta a arătat-o prin cele ce le-a spus: *Căci deșertăciunii a fost supusă zidirea nu de bunăvoie, ci pentru cel ce a supus-o, spre nădejde*. El zice că ea nu s-a supus de la sine omului, adică nu de bunăvoie a fost mutată la stricăciune și aduce roduri care se strică și odrăslește spini și măracini, ci ascultând de porunca lui Dumnezeu, Care a hotărât aceasta întru nădejdea reînnoirii ei. Voind să facă acest lucru și mai limpede, Apostolul zice: *Căci și zidirea însăși se va elibera de robia stricăciunii spre eliberarea fiilor lui Dumnezeu* (Romani 8,21).²³⁵

„Ai văzut că nu fără dreptate a spus că toată zidirea aceasta, la început, a fost adusă la ființă de Dumnezeu ca nestricăcioasă și în stare de rai, dar a fost strămutată la starea de stricăciune și de robie prin blestem, fiind supusă deșertăciunii oamenilor. Dar privește care va fi strălucirea ei din urmă”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 1, cap.4, în Fil.rom., vol.VI, p.123, 124)

„...întreaga zidire se va face, la un semn al lui Dumnezeu, nu cum a fost creată, materială și supusă simțurilor, ci va fi prefăcută la nașterea din nou într-o locuință

²³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fără o natură eliberată de procesele descompunerii, nici omul nu va putea fi readus într-un trup eliberat de aceste procese. (n.s.24, p.123)

²³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul adevărat este fiul lui Dumnezeu. Iar un fiu capătă continuu de la tatăl daruri noi și până la urmă tot ce are și tatăl. Oamenii au această natură paradoxală: pe de o parte, e creată, pe de alta, e chemată să primească viața necreată a lui Dumnezeu prin har. Înălțimea la care sunt chemați să ajungă fiii creați ai lui Dumnezeu e dată în Fiul cel Unul-născut al Lui. Fiul cel Unul-născut făcându-se om și înviind ca atare, ne-a descoperit filiația noastră divină și înălțimea la care avem să ajungem. Căci Fiul întrupându-se a ridicat în Sine și pe om la înălțimea filiației Sale divine. Dar relația între Tatăl și Fiul e o relație de iubire: Tatăl dă prin iubire totul Fiului, iar Fiul răspunde acestei dărnicii cu iubirea Sa. Creațiunea așteaptă această descoperire deplină a firii omului ridicată la o astfel de slavă, căci iubirea lui către Dumnezeu și arătarea întregii dărnicii a Tatălui față de el se vor răspândi și asupra ei. (n.s.25, p.124)

nematerială și duhovnicească mai presus de toată simțirea. De altfel, dumnezeiescul Pavel zice: *Nu toți vom adormi, dar toți ne vom preschimba într-o clipă, într-o clipeală de ochi* (1 Corinteni 15,40). Dar tot așa se va preschimba zidirea arsă prin focul dumnezeiesc, ca să se împlinească cuvântul proorocesc care spune: *Iar dreptii vor moșteni pământul* (Psalmi 36,29); desigur, nu un pământ supus simțurilor – căci cum ar fi acesta, o dată ce aceia vor fi înduhovniciți? –, ci pământul devenit întreg, spiritual și nematerial²³⁶, ca, cei ce au dobândit trupurile netrupești și au ajuns într-o simțire mai presus de simțire și, circumscriși fiind se vor face necircumscriși, în cele necircumscrise să aibă o locuință vrednică de slava lor.²³⁷

Deci înțelege o lume înduhovnicită și aflată mai presus de simțirea noastră! Iar ceea ce este mai presus de simțire și duhovnicesc este, desigur, necuprins de noi și nevăzut. Și ceea ce este nevăzut și cu neputință de cuprins, cum ar putea spune cineva, dacă e sănătos la minte, că poate fi cuprins între margini? Nimeni n-ar putea spune aceasta nicidecum”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 1, cap.5, în Fil.rom., vol.VI, p.125)

„Dacă vom fi deci astfel în starea învierii, cum a arătat cuvântul, ce trebuință vor mai avea cei deveniți duhovnicești și mai presus de toată simțirea de aici, cei ce vor fi ca îngerii lui Dumnezeu, deși nu după fire, ci după vrednicia primită, de un pământ și de o locuință cunoscută cu simțurile? Căci demnitatea îngerilor lui Dumnezeu și starea, și dorința lor este să fie luminați de lumina primă și dumnezeiască, ei care sunt luminile de al doilea; e să vadă însăși slava și strălucirea luminii neapropiate și nesfârșite și să se bucure de dumnezeirea negrăită și întreit ipostatică. Toată zidirea, cum am spus de multe ori – împreună cu raiul însuși –, devenită întreagă spirituală, se va preschimba în locuință nematerială și nestricăcioasă, neschimbăcioasă, veșnică și înțelegătoare. Și cerul va fi neasemănat mai strălucitor, ca un alt cer, nou și mai luminos decât cel văzut.

Iar pământul va redobândi frumusețea cea neveștejită ca o verdeată netrecătoare, înfrumusețat de flori luminoase și de o mare felurime spirituală, în care locuiește, cum s-a spus, dreptatea (Matei 22,30). Soarele dreptății va străluci înșeptit (Evrei 12,22), iar luna va străluci îndoit decât cerul strălucitor de acum. Stelele vor fi asemenea soarelui văzut de acum, oricare vor fi acestea și oricare ar fi înțelesurile ce li le vor da cei înalți cu gândirea. Toate vor fi mai presus de cuvânt ca întrecând toată înțelegerea. Căci vor fi spirituale și dumnezeiești și se vor uni cu lumea înțelegătoare, și vor fi un alt rai înțelegător, și un Ierusalim ceresc (Evrei 12,22), asemănătoare celor cerești și unite cu ele, o moștenire de nerăpît a fiilor lui Dumnezeu, din care nici unul n-a moștenit și n-a locuit statornic cele de pe pământ, și n-a devenit domn măcar al unei bucăți cât să pună

²³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Spiritual și nematerial” nu înseamnă lipsit total de materie, căci pământul rămâne pământ, deci și trupul, care e făcut din pământ; dar amândouă spiritualizate, sau mai bine zis înduhovnicite. În rândurile următoare Sfântul Simeon prezintă starea aceea ca o stare paradoxală. Oamenii vor avea „trupuri netrupești”, o „simțire mai presus de simțire”.(n.s.27, p.125)

²³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Trupurile netrupești” vor fi trupuri, dar copleșite de spiritul întărit de Duhul dumnezeiesc. Ele își vor menține lucrarea simțurilor, dar înduhovnicită. Oamenii vor fi atunci circumscriși și în același timp necircumscriși, având loc o comunicare neîmpiedicată cu infinitatea lui Dumnezeu și o comuniune desăvârșită între ei. Granițele între aceștia și Dumnezeu și între ei înșiși nu vor fi rigide, ci va avea loc o trecere cu mult mai intensă a energiilor lui Dumnezeu în oameni și a energiilor omenești, întărite de cele dumnezeiești, între oameni. (n.s.28, p.125)

piciorul (Fapte 7,5). Căci toți am fost și suntem, și vom fi străini pe pământ, cum spune toată dumnezeiasca Scriptură”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 1, cap.5, în Fil.rom., vol.VI, p.127, 128)

„Deci spun că zidirea nu a fost făcută la început curgătoare sau stricăcioasă. Dar mai pe urmă s-a stricat și s-a supus deșertăciunii, adică omului, potrivit Scripturii (Romani 8,25), însă nu de bunăvoie, ci fără să vrea, pentru cel ce a supus-o în nădejdea înnoirii lui Adam, cel ce s-a stricat. Înnoindu-l însă și sfințindu-l pe acesta, chiar dacă poartă trup stricăcios pentru viața vremelnică, a înnoit-o și pe ea, deși n-a izbăvit-o încă de stricăciune. Iar izbăvirea zidirii de stricăciune unii spun că este schimbarea ei spre mai bine, iar alții, prefacerea în întregime a celor supuse simțurilor. Căci obiceiul Scripturii este să facă o afirmație simplă, fără multă iscodire, despre cele greu de înțeles”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.11, în Fil.rom., vol.VII, p.100)

„Că lumea nu numai a început, ci va avea și un sfârșit, ne înfățișează firea ei, ca una ce e dintre cele întâmplătoare. Căci mereu sfârșește în părțile ei.²³⁸ Dar încredințarea sigură și neclintită despre aceasta ne-o dă proorocia tuturor celor insufilați de Dumnezeu și a lui Hristos, Care e Dumnezeu peste toți. A crede acestora ca unora ce au spus adevărul, se cuvine nu numai celor evlavioși, o dată ce văd că au spus adevărul și în privința tuturor celorlalte pe care aceia le-au prevestit. De la ei se poate afla nu că lumea aceasta întreagă înaintează spre neființă, ci că, precum se vor prefăce trupurile noastre, așa se va desface și se va realcătuși ea din puterea Duhului dumnezeiesc într-o formă mai dumnezeiască, spre a fi pe măsura noastră”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.2, în Fil.rom., vol.VII, p.422)

²³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lumea nu se arată ca necondiționat necesară, ca existând în mod necesar. Ea e contingentă. Ar putea și să nu fie. Totuși nu există din întâmplare. Există pentru că a voit Dumnezeu să existe. Că lumea nu e necondiționat necesară o dovedește faptul că mereu se sfârșește în părțile ei constitutive. Aceasta arată că ea va avea și ca întreg un sfârșit. (n.s.2, p.422)

V. Cunoașterea lui Dumnezeu din fapte

Dumnezeu a alcătuit lumea, conform unui plan ce conține „rațiunile lucrurilor; întocmite dinainte de veacuri de Dumnezeu”.²³⁹ Aceste rațiuni sunt formele care, la timpul lor, vor da o înfățișare creației. Căci „spiritul dumnezeiesc poate nu numai să producă modificări cu mult mai mari asupra energiei din care se alcătuiesc formele lumii, ci și să producă această energie, ca un efect al energiei lui spirituale, imprimând în ea, potențial, formele ce se vor actualiza la vremea lor; sau așa-zisele «rațiuni» ale lucrurilor, de care vorbesc Sfinții Părinți”.²⁴⁰

Pe lângă faptul că dau formă creației, rațiunile dumnezeiești din lucruri sunt ca un mesaj pe care Dumnezeu L-a trimis între oameni și în oameni, pentru a fi mărturie vie a existenței Sale, astfel încât oamenii să afle mai ușor calea spre Dumnezeu, și pentru ca nici un necredincios să nu aibă ca scuză faptul că nu a știut de existența lui Dumnezeu și de voia Lui.²⁴¹ Fiind un mesaj important de la Creator, „omul este obligat să cunoască aceste rațiuni ale lucrurilor, căci altfel nu se poate folosi de ele și nu poate trăi între ele”. De aceea, „Dumnezeu creând lucrurile ca plasticizări și sensibilizări ale rațiunilor Sale a dat totodată omului rațiunea ca organ de cunoaștere a lor.”²⁴²

Dar pentru ca mintea omului să se poată apropia de rațiunile lucrurilor, omul are nevoie de evlavie²⁴³ și virtute.²⁴⁴ Tăind toată înfățișarea sensibilă încă de la prima atingere prin simțuri, mintea are șansa de a contempla „rațiunile duhovnicești ale lucrurilor, curățite de figurile așezate pe ele.”²⁴⁵ Astfel, aplecându-se asupra lucrurilor „cum se cuvine, cu virtute și cunoștință, mintea are toată zidirea în stăpânirea ei prin formele care o alcătuiesc.”²⁴⁶ Și anume, omul înțelege rațiunile după care s-au făcut lucrurile și scopul așezat de Dumnezeu în fiecare faptură.²⁴⁷ Numai așa va păstra calea de mijloc în relația lui cu lumea creată de Dumnezeu. Contemplând creațiunea văzută în rațiunile ei, ca pe o înfățișare a inteligibilului, nu numai că nu îi va mai fi scârbă de unele lucruri create²⁴⁸ considerându-le fără rost și vrednice de distrus, dar nici nu va mai cădea sub robia sensibilului, ci se va apropia de cele create pentru cele ce iau chip în ele.²⁴⁹

²³⁹ Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.13, în Fil.rom., vol.III, p.65.

²⁴⁰ Patrick J.Mc. Laughlin, *The Church and Modern Science*, London, 1957, p.33, apud Preot Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.I, p.232.

²⁴¹ Maxim Mărturisitorul, *op.cit.*, rp.51, sc.2, p.222.

²⁴² Preot Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.I, p.232.

²⁴³ Maxim Mărturisitorul, *Capete teologice (gnostice)*, suta I-a, cap.21, în Fil.rom., vol.II, p.155.

²⁴⁴ Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.51, în Fil.rom., vol.III, p.215.

²⁴⁵ *Ibidem*, rp.58, p.311.

²⁴⁶ *Ibidem*, rp.51, p.215.

²⁴⁷ *Ibidem*, rp.13, p.65.

²⁴⁸ *Ibidem*, rp.27, p.114.

²⁴⁹ Calist Catafighiotul, *Despre viața contemplativă*, cap.17, în Fil.rom., vol.VIII, p.414.

Prin rațiunile dumnezeiești sădite în lucruri nu vom putea însă să ajungem la o cunoaștere desăvârșită despre ființa Creatorului, ci doar la „o cunoaștere parțială a înțelepciunii lui Dumnezeu, răspândită în toate”.²⁵⁰ „Făptura văzută ne ajută să înțelegem că este un Făcător, dar nu și cum este Făcătorul”.²⁵¹

Chiar dacă rațiunile lucrurilor nu ne ajută să atingem ființa tainică a lui Dumnezeu, ele sunt o cale, care urmată „cu o minte netulburată și cu o cugetare liberă de împătımirea de cele văzute, duce pe om la Făcătorul și Cauza tuturor”.²⁵²

1. Rațiunile sădite de Dumnezeu în firea lumii văzute

„Cei ce se apropie de lucruri cu evlavie și nu născocesc nici un prilej de-a se mândri vor afla înțeleșurile prea luminoase ale lor venindu-le întru întâmpinare și sădind în ei înțelegerea cea mai deplină a lor. Către aceștia zice Legea: *Intrând ați moștenit cetăți mari și frumoase și case pline de toate bunătățile, pe care nu le-ați zidit, și lacuri săpate, pe care nu le-ați săpat, și vite, și livezi de măslina pe care nu le-ați sădit* (Iosua 24,13). Căci cel ce nu trăiește sieși, ci lui Dumnezeu, se umple de toate darurile dumnezeiești, care nu s-au arătat mai-nainte din pricina patimilor, care apăsau cu povara lor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.21, în Fil.rom., vol.II, p.133)

„Întreaga lume hotărnicită (definită, determinată) prin rațiunile ei este și se numește loc și veac al celor ce se află în ea. Având ca moduri ale înțelegerii naturale pe cele crescute cu ea, acestea pot hărăzi celor ce o locuiesc o cunoaștere parțială a înțelepciunii lui Dumnezeu, răspândită în toate. Până ce oamenii se folosesc de aceste moduri ale înțelegerii, nu se pot afla în afară de mijloc și de cunoașterea din parte. Dar când va înceta ceea ce e din parte, prin arătarea a ceea ce e desăvârșit, și vor trece toate oglinzile și ghiciturile, venind Adevărul față către față, atunci cel ce se mântuiește, desăvârșindu-se după Dumnezeu, va fi mai presus de toate lumile, de toate veacurile și de toate locurile, prin care era condus mai-nainte ca prunc²⁵³”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.70, în Fil.rom. vol.II, p.153)

²⁵⁰ Maxim Mărturisitorul, *Capete teologice (gnostice)*, suta I-a, cap.70, în Fil.rom., vol.II, p.169.

²⁵¹ Idem, *Răspunsuri către Talasie*, rp.51, sc.5, în Fil.rom., vol.III, p.223.

²⁵² Cuviosul Nichita Stithatul, *Vederea duhovnicească a raiului*, cap.12, în Fil.rom., vol.VI, p.320.

²⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoașterea prin modurile lumii – ale mijlocului – e o cunoaștere din parte. Când vom ajunge față către față cu Dumnezeu, vom părăsi aceste moduri de cunoaștere. Pentru Sfântul Maxim „rațiunea unui lucru este totodată granița, definiția, măsura lui, așadar exprimă în același timp ființa și mărginirea lui” (Hans Urs von Balthasar). Cunoașterea acestor rațiuni, care folosește cele de la mijloc (veacuri, timpuri, locuri), nu e o cunoaștere desăvârșită. Desigur, ea nu e numai o cunoaștere a acestor rațiuni, deci numai prin rațiune, căci ele sunt totuși o oglindă a Celui infinit, dar mai multul acestei „vederi” se străvede totuși prin oglinda rațiunilor sesizate de rațiune. Deci nu e o intuiție care se dispensează de „rațiune” ca instrument subiectiv și de „rațiuni” ca obiect direct al ei. Dar trebuie notat că numai rațiunea călăuzită de credință vede „prin rațiuni” mai mult decât ele; numai prin acea rațiune rațiunile sunt oglinzi, având o natură de simbol, ca și ghiciturile sau tipurile legii. Pentru rațiunea căzută, rațiunile nu mai sunt oglinzi ce trimit spre altceva, ci sunt ultima realitate. Ea omoară Adevărul dumnezeiesc. Iar o altă rațiune decât cea căzută sau decât cea călăuzită de credință și de har nu există. (n.s.I, p.153)

„Precum în centrul de unde pornesc liniile în direcție dreaptă acestea sunt văzute cu desăvârșire neîmpărțit, la fel cel ce se învrednicește să ajungă în Dumnezeu cunoaște toate rațiunile fapturilor preexistente în el, printr-o cunoștință simplă și neîmpărțită²⁵⁴”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.4, în Fil.rom., vol.II, p.167)

„Logosul acesta de care am vorbit nu e cuvântul împodobit luxos într-o rostire meșteșugită spre plăcerea auzului, cu care se pot deprinde și oamenii perversi, ci rațiunea pe care o are firea ascunsă în chip ființial înlăuntrul ei, fără nici o învățătură, pentru cercetarea lucrurilor și pentru expunerea adevărului în cuvinte²⁵⁵”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.36, 37)

„Zidirea celor văzute cuprinde, zice, atât rațiuni duhovnicești pentru minte, cât și o putere naturală pentru simțire. Înțeleșurile lor sunt ca un pom în mijlocul inimii, care e Paradisul în sens tropic”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.14, în Fil.rom., vol.III, p.39)

„Întrebare:

Ce înseamnă: *Cele nevăzute ale lui Dumnezeu de la întemeierea lumii din fapte fiind înțelese se văd, adică veșnica Lui putere și dumnezeire?* (Romani 1,20) Care sunt cele nevăzute ale lui Dumnezeu și care este veșnica Lui putere și dumnezeire?

Răspuns:

Este vorba de rațiunile lucrurilor întocmite dinainte de veacuri de Dumnezeu, precum însuși a știut, rațiuni pe care sfinții bărbați au obiceiul să le numească și *bune voiri*.²⁵⁶ Acestea, fiind nevăzute, se văd prin înțelegere din fapte. Căci toate faptele lui Dumnezeu contemplate de noi prin fire, cu ajutorul cuvenitei științe și cunoștințe, ne vestesc în chip ascuns rațiunile după care s-au făcut și ne descoperă prin ele scopul așezat de Dumnezeu în fiecare faptură. În acest înțeles și: *Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria (Psalmi 18,2)*. Iar veșnica putere și îndumnezeire este Providența, care ține lucrurile laolaltă și lucrarea de îndumnezeire a celor susținute de Providență”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.13, în Fil.rom., vol.III, p.62, 63)

„Căci cel care contemplă creațiunea văzută în rațiunile ei ca pe o înfățișare a celei inteligibile sau tipurile celor inteligibile din podoaba lucrurilor văzute, ca pe o pânzătură ce coboară de sus, nu va mai crede nimic necurat din lucrurile văzute, nemaiobservând în rațiunile lor nimic care să trezească scârbă. Pentru că stricăciunea se află în latura sensibilă, ca și războiul fapturilor întreolaltă. Între rațiuni însă nu este învrăjbire.

²⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: După Hans Urs von Balthasar, Sfântul Maxim „nu vizează aici atât pe Dumnezeu cel absolut, cât punctul de trecere de la unitatea divină la multiplicitatea lumii: Sofia.” Acest cap. valorifică și străduința omului de-a cunoaște rațiunile lucrurilor în mod deosebit. Prin aceasta mintea i se exercită de-a le recunoaște în mod neîmpărțit în Dumnezeu. (n.s.2, p.167)

²⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Termenul grecesc *logos* are înțelesul de „rațiune” și de „cuvânt”. Rațiunea e cuvântul interior. (n.s.1, p.37)

²⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În *Ambigua* (P.G.91, 1085), Sfântul Maxim spune despre Dionisie Areopagitul și despre ucenicii lui Panten din Alexandria că numesc aceste rațiuni „voiri dumnezeiești”. (n.s.1, p.63)

Pânzătura ținută de cele patru capete este deci lumea sensibilă, ținută și ea de cele patru elemente.²⁵⁷ Iar târâtoarele, dobitoacele și păsările sunt diferitele rațiuni ale făpturilor, care pentru simțire sunt necurate, dar pentru minte sunt curate și bune de mâncat, susținând viața spirituală”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.27, în Fil.rom., vol.III, p.112, 113)

„Dumnezeu, zidind toată firea cea văzută, n-a lăsat-o să se miște numai prin simțire, ci a semănat cu înțelepciune în fiecare din speciile care o alcătuiesc rațiuni duhovnicești de-ale înțelepciunii și moduri de purtare cuviincioasă. Iar aceasta a făcut-o ca nu numai prin făpturile tăcute să se vestească cu glas mare Făcătorul lor, arătat prin rațiunile lucrurilor, ci și omul, povățuit de legile și modurile naturale ale celor văzute, să afle cu ușurință calea învățaturii care duce spre El”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.51, în Fil.rom., vol.III, p.200)

„Dar nu numai pentru aceasta, ci și ca să nu mai aibă nici unul din cei ce slujesc făpturii în loc de Făcător, puțința să-și scuze neștiința, o dată ce aude făptura vestind mai puternic decât orice glas pe Făcătorul ei.

Dar dacă Făcătorul celor văzute a semănat în fire în chip natural rațiuni duhovnicești de-ale înțelepciunii și moduri de purtare cuviincioasă, atunci urmează că orice minte încununată cum se cuvine, cu virtute și cunoștință, împărățind, [...] peste o deprindere ce nu vede decât pacea, sau peste o stare lipsită de orice patimi [...] are toată zidirea în stăpânirea ei prin formele care o alcătuiesc”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.51, în Fil.rom., vol.III, p.200)

„Pentru aceste trei pricini a semănat Dumnezeu în firea văzută rațiuni duhovnicești și moduri de purtare cuviincioasă:

- a) ca să se vestească pe Ziditorul făpturilor,
- b) ca omul, povățuit de rânduielile și de modurile firii, să afle ușor calea dreptății care duce spre El,
- c) ca nici unul dintre necredincioși să nu aibă ca scuză neștiința”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.51, sc.2, în Fil.rom., vol.III, p.207)

„Omul contemplând rațiunile duhovnicești ale lucrurilor văzute, învață că este un Făcător al celor arătate, dar nu cercetează cum este acela, căci aceasta nu o poate înțelege nimeni. Făptura văzută ne ajută să înțelegem că este un Făcător, dar nu și cum este Făcătorul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.51, sc.5, în Fil.rom., vol.III, p.208)

„Dacă însă mintea, de la prima atingere prin simțuri cu cele văzute, taie înfățișarea acestora și contemplă rațiunile duhovnicești ale lucrurilor curățite de figurile așezate pe ele, produce plăcerea din suflet, nemaifiind reținută de nici unul dintre lucrurile văzute prin simțuri, și naște întristarea din simțire, aceasta fiind lipsită de toate lucrurile naturale sensibile. Căci acolo unde simțurile sunt cârmuite de rațiune în contemplarea celor văzute, trupul e lipsit de toată plăcerea după fire, neavând simțurile slobode și

²⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pământ, aer, apă, foc. (n.s.1,p.113)

dezlegate de lanțurile rațiunii, ca să slujească plăcerilor²⁵⁸”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.58, în Fil.rom., vol.III, p.285, 286)

„...Dumnezeu stă la mijlocul acestor lumi, pe cea inteligibilă făcând-o să licărească tainic în cea sensibilă prin chipuri, iar pe cea sensibilă învățându-ne să o înțelegem ca aflându-se în cea inteligibilă prin rațiuni”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.63, în Fil.rom., vol.III, p.350)

„Cel ce înțelege lumea văzută, contemplă pe cea inteligibilă. Căci închipuindu-și cele inteligibile le modelează prin simțire (le îmbracă în figuri prin simțuri) și schematizează în minte rațiunile văzute. El strămută în fața simțurilor în chip felurit ființa lumii spirituale și în fața minții compoziția felurită a lumii sensibile. El înțelege lumea sensibilă prin cea inteligibilă, transferând prin rațiuni simțirea (conținutul simțirii) în minte, și pe cea inteligibilă prin cea sensibilă, împletind mintea cu simțirea în vreme ce contemplă figurile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.63, sc.47, în Fil.rom., vol.III, p.355)

„Rațiunile lui Dumnezeu le cercetează acela care-L cinstește pe El. Dar le află cel îndrăgostit de adevăr”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.57, în Fil.rom., vol.IV, p.16)

„Rațiunile cu privire la Dumnezeu sunt contemplate de sfinți nu din El Însuși, ci din cele din jurul Lui”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.81, în Fil.rom., vol.IV, p.38)

„Iar rațiunile din jurul lui Dumnezeu se cugetă unele prin afirmare, altele prin înlăturare”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.82, în Fil.rom., vol.IV, p.38)

„În rațiunile trupurilor se cunosc cele netrupești; iar în cele netrupești se cunoaște Cuvântul (Rațiunea) cel mai presus de ființă, spre care se grăbește orice suflet strădalnic să fie slobozit”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.194, în Fil.rom., vol.IV, p.303)

„Când mintea pătrunde în cele mai presus de fire, simțurile aflându-se în starea cea după fire intră în chip nepătimaș în legătură cu pricinile lucrurilor, cercetând numai rațiunile și firile lor și deosebind fără greșală lucrurile și însușirile lor, neîmpătîmîndu-se și nemișcându-se cu plăcere spre ele în mod contrar firii²⁵⁹”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.22, în Fil.rom., vol.VI, p.194)

²⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci pentru Sfântul Maxim cele două plăceri, din suflet și din simțire, nu pot fi în nici un caz împreună. Nu le poate avea cineva deodată pe amândouă. Dimpotrivă, plăcerii din suflet îi corespunde durerea din simțire și viceversa. Omul deci trebuie să aleagă deodată cu plăcerea din una, durerea din cealaltă. În textul grec pretutindeni se vorbește de „simțire”. Eu am tradus uneori prin „simțuri”. Este vorba de lucrarea simțurilor, de percepție, la care se poate asocia o plăcere sau o întristare. (n.s.1, p.286)

²⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Despre suflet*, cap 52, ed. Darrouzes, *Nicetas Stethatos, Opuscles et Lettres*, p.114. Atașarea afectivă și pătimașă de lucruri e contrară firii omului, care e făcut să stea și să înainteze, prin spiritul lui, în relația cu Dumnezeu, persoana și spiritul suprem. Omul nu e făcut pentru a se robi obiectelor, ci pentru a realiza prin ele o relație tot mai intensă cu persoanele. Înseși simțurile intră o dată cu mintea într-o relație cu rațiunile lucrurilor, nemairămânând atașată la suprafetele lor. Iar prin rațiuni cunoaște pe Dumnezeu ca persoană care le cugetă în folosul omului și a relației omului cu Sine. Are loc un fel de intuiție spirituală a simțurilor, prin care omul se pune în relație cu Dumnezeu. (n.s.17, p.194)

„Căci e îndoit și acest rai ce stă în fața noastră a celor alcătuiți din două firi.²⁶⁰ Și care este el? Toată zidirea văzută și cea nevăzută din noi, despre care dumnezeiescul Pavel zice împreună cu proorocul David: *Căci cele nevăzute ale lui Dumnezeu de la întemeierea lumii, fiind înțelese din fapte, se văd* (Romani 1,20)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.6, în Fil.rom., vol.VI, p.317, 318)

„Deci toată zidirea acestei lumi văzute și simțite, adică cerul și pământul și toate cele din ele, s-a făcut ca un rai mare tuturor oamenilor, înainte de cel pregătit și sădit lui Adam în Eden. Căci Dumnezeu a întocmit raiul la răsărit, după ce a făcut toată zidirea celor din nimic (Facere 2,8). Pentru că știind, ca un înainte-știutor, greșala aceluia și că, o dată scos de acolo, i se va închide raiul dumnezeiesc, a pregătit de mai-nainte și pentru noi, cei ce avem să ne naștem din acela, ca pe un ospăț fără sfârșit, această lume văzută ca pe un al doilea rai, nu mai mare ca acela în ce privește mărimea harului, dar plin de toată putința de a fi contemplat și de a produce desfătare. Căci îndoiiți fiind noi, îndoit a voit Dumnezeu să ne fie și ospățul nostru din el: prin simțuri și prin minte. De aceea el este sensibil, fiind alcătuit din semințe, din roduri, din animale și păsări; și inteligibil, fiind alcătuit din toate rațiunile fapturilor Lui, după înțeleptul Solomon: *De la frumusețea zidirilor suntem ridicați, pe măsura lor, spre Făcătorul* (Înțelepciunea lui Solomon 13,5)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.8, în Fil.rom., vol.VI, p.318, 319)

„Cel ce cercetează rațiunile și mișcările întregii zidiri cu o minte netulburată și cu o cugetare liberă de împătımirea de cele văzute și se hrănește cu înțelegerea mai dumnezeiască din toate rațiunile ce răsar din cele supuse simțurilor, îndată ce și-a împrăștiat grija și preocuparea de viață și s-a ridicat mai presus de toată pofta dulceților lumii, urcă prin ele la Făcătorul și Cauza tuturor, cum spune dumnezeiescul Pavel (Romani 1,20; Înțelepciunea lui Solomon 13,5)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.13, în Fil.rom., vol.VI, p.320)

„...să privim la cei ce prin cunoștința aceasta a fapturilor au cunoscut pe Dumnezeu.²⁶¹ Contemplarea și cunoașterea prin acestea se numește lege naturală (Romani 2,14). De aceea încă înainte de patriarhi, prooroci și de Legea scrisă aceasta a chemat din nou neamul omenesc și l-a întors la Dumnezeu, arătându-L pe Făcătorul celor ce nu ieșiseră din cunoștința naturală, asemenea înțelepților elini. Căci cine, având minte și văzând atâtea feluri vădite de ființe, atâtea puteri contrare și mișcări ce se echilibrează prin opoziție, apoi stabilitatea care aduce și ea un echilibru în acest fel, succesiuni neîntrerupte de porniri contrare, uniri neamestecate prin adversități neîmpăcate, împreunări ale celor distincte și neamestecări ale celor unite ale minților, sufletelor, trupurilor, armonia ce se naște din atâtea lucruri, relațiile și pozițiile statornice, aptitudinile și rânduielile substanțelor, nedesfacerea întregului, cine, privind cu mintea la toate acestea, cum fiecare persistă în sine, dar se armonizează în chip minunat cu celelalte, nu va cunoaște

²⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E îndoit ca și noi, pentru că însăși lumea văzută e frumoasă și deci e un rai, dar prin ea străvedem cu mintea și latura lui nevăzută a rațiunilor dumnezeiești. (n.s.7, p.317)

²⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Grigorie Palama nu socotește că toată cunoștința din filozofie este greșită. El admite că toată poate fi adevărată. Dar pentru el, ea își arată adevărul ei când din cunoștința fapturilor trage concluzia dreaptă despre existența lui Dumnezeu. (n.s.129, p.322)

ca dintr-o icoană și ca dintr-o operă cauzată pe Dumnezeu? [...] Deci cunoștința fapturilor a întors neamul omenesc la cunoștința lui Dumnezeu înainte de Lege și prooroci”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.44, în Fil.rom., vol.VII, p.322)

„Zidirea mărturisește prin înțeleșurile ei și Scriptura prin cele duhovnicești ale ei, slava, împărăția, înțelepciunea, puterea și, vorbind îndeobște, măreția lui Dumnezeu. Dar cât și ce mărturisește din fiecare din acestea? Foarte puțin, ca o picătură dintr-un ocean. Că nu privindu-se pe sine în puterea Sa absolută (dezlegat de toate) și, ca să spun așa, mișcând toată puterea, sau înțelepciunea, sau slava și măreția Sa, a făcut Dumnezeu toate câte le-a făcut, măcar că nouă ni se arată acestea mari și slăvite și pline de înțelepciune și de putere.²⁶² Departe de așa ceva. Fiindcă n-a făcut lumea din vreo trebuință a Sa, ci din prisosința bunătății Sale, potrivit cu folosul celor pentru care avea să o facă”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.27, în Fil.rom., vol.VIII, p.254, 255)

„Deci cele multe sunt toate din Unul, dar sunt din Unul în chip felurit, pentru că și modul în care vin acestea din prima unitate este felurit. Căci unele din acestea sunt începute și create; altele sunt necreate și lipsite de început temporal. Dar tuturor le este în tot chipul cauza Unul cel mai presus de fire. Însă unora prin creare, altora prin fire. De aceea, nu la fel ne apropiem de toate acestea și nu le însușim la fel. Ci, de cele aflătoare sub stăpânire și în starea creației, trebuie să ne apropiem pentru altceva, nu pentru ele, precum de oglindă ne apropiem pentru ceea ce se arată și ia chip în ea. Astfel nu ne apropiem de creațiune pentru îmbunătățire, ci pentru arătarea Unului suprem în ea.²⁶³ Dar, de cele fără început și care sunt din El prin fire, ne apropiem nu pentru altceva, ci pentru ele și pentru Cel din care sunt. De acelea, trebuie să ne apropiem cu adevărat pentru ele înseși și lor le este apropiat prin fire Unul culminant”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.17, în Fil.rom., vol.VIII, p.388)

„Și toate cele părtășe la existență aproape că dau glas, descoperind nu pe Unul cel mai presus de lume (căci Acesta se află deasupra oricărei contemplații sau înțelegeri), ci o rază oarecare a Unului cel mai presus de lume. De aceea, dat fiind că toate Îl strigă pe Unul și toate tind spre Unul și însuși Unul, cel mai presus de lume se arată pe Sine minții prin toate, e neapărat de trebuință ca mintea să fie îndrumată, povățuită și dusă spre Unul cel mai presus de lume”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.21, în Fil.rom., vol.VIII, p.394)

„...de voim să ne îndeletnicim cu contemplarea lui Dumnezeu din Scriptură și zidire, spre a concentra, în chip unitar multe rațiuni ale lucrurilor și multe vederi (ale

²⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu numai că noi nu suntem în stare să cunoaștem toată puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu aflată obiectiv în lume, dar nici Dumnezeu n-a pus în puterea și ordinea ei toată puterea și înțelepciunea Sa. Lumea nu e desfășurarea văzută, accesibilă, a tot ce se află în Dumnezeu în mod nevăzut, inaccesibil, cum spun atâtea filozofii mai mult sau mai puțin panteiste, inclusiv Serghei Bulgakov. Dumnezeu ar fi putut crea și alte lumi, nesfârșite la număr, dacă ar fi voit, cum a spus și Sf. Ioan Damaschin.(n.s.559, p.254)

²⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mai limpede spus, creațiunea nu ne îmbunătățește prin ea însăși, dar ne îmbunătățește dacă vedem prin ea pe Unul. Ea nu ne poate ridica prin ea însăși mai sus de noi, o dată ce e mai prejos de noi. (n.s.747, p.388)

Scripturii) într-o singură rațiune și într-un singur Duh și a avea o singură vedere unitară, simplă și fără chip în nehotărnicia, nesfârșirea și neîncepătoria ce ni se deschid în ele, să căutăm întâi să aflăm vistieria dinăuntru inimii noastre.²⁶⁴ Și să rugăm pe Dumnezeu cel sfânt să umple pământul nostru (lăuntric) de mila Lui. Și atunci, cu toată puterea ce o vom avea, să dăm libertate minții noastre să zboare, cum s-a zis, spre înțelegerea unitară, simplă, fără chip, veșnică, nesfârșită și nehotărnicită a lui Dumnezeu, într-o vedere ajutată de Cuvântul și de Duhul”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.83, în Fil.rom., vol.VIII, p.475)

„Din aceasta vine în el dulcețea lui Dumnezeu și căldura iubirii Lui, ce se aprinde în inimă și arde patimile sufletului și trupului. Această putere o simte cineva când cugetă cu înțelepciune la toate firile zidirii și la tot lucrul ce-l întâlnește și le cercetează și le deosebește duhovnicește”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 40, în Fil.rom., vol.X, p.213)

„Și iarăși coboară cu mintea lui la fapăturile lui Dumnezeu și privește la lucrurile minunate ale zidirii Lui și la înțelepciunea fapturilor Lui, zicând cu uimire în sine: O, minune! Cât de mult întrece economia și purtarea Lui de grijă și cu cât e mai tare minunata Lui putere decât toate fapăturile Lui! Și cum a adus din cele ce nu sunt la ființă toată zidirea, adică mulțimea cea nenumărată a felurilor lucruri? Și iarăși, cum va strica această minunată bună întocmire, ceasurile și anii, legătura nopții și zilei, prefacerile ajutătoare ale anului, florile felurite ale pământului, clădirile prea frumoase ale cetăților și palatele împodobite din ele, mersul sprinten al oamenilor, firea lor ostentitoare de la intrarea ei în viață până la ieșire? Și cum e oprită dintr-odată această rânduială minunată și va veni un alt veac și amintirea acestei prime zidiri nu se va mai sui niciodată la inima cuiva și se va ivi o mare prefacere și alte gânduri și alte amintiri?²⁶⁵”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 85, în Fil.rom., vol.X, p.447, 448)

2. Prin sensibil spre inteligibil (contemplația duhovnicească – *theoria*)

„Domnul se arată în lume când are treizeci de ani, învățând în chip ascuns pe cei ce străvād prin acest număr tainele privitoare la El. Căci numărul treizeci, înțeles tainic, înfățișează pe Domnul ca Făcător și Proniator al timpului, al firii și al celor inteligibile de deasupra firii văzute”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., cap.79, suta întâi, în Fil.rom., vol.II, p.155, 156)

„Iar simțirea Ta sculptează simbolic în figurile celor văzute rațiunile celor inteligibile și prin ele urcă mintea spre simplitatea vederilor inteligibile, desfăcută de varietatea și compoziția celor văzute, ca să avem cunoștința Ta, drumul nerătăcitor al

²⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Vistieria dinăuntru nostru sunt Duhul și Cuvântul lui Dumnezeu, primiți la botez (vezi Marcu Ascetul, *Despre botez*, în Fil.rom., vol.I), dar pe ei îi aflăm prin împropășarea dialogului nostru cu Cuvântul în Duhul, prin rugăciune. (n.s.894, p.475)

²⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E vorba de amintirile în sensul anamnezei, adică de aducerea aminte a ceea ce a fost, datorită repetării în același chip. Căci amintirea vieții de aici nu se poate șterge din sufletele oamenilor în viața viitoare. Dar ea nu mai aduce o dată cu ea durerea pentru păcatele săvârșite, urma întristărilor etc. Căci se zice: „Nu se va mai întoarce iarăși la lupta sângelui și a trupului.” (n.s.562, p.448)

adevărului, spre a trece prin el spre cele inteligibile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.23)

„Scriptura trece sub tăcere numele omului la care a trimis Mântuitorul pe cei doi învățați pentru pregătirea Paștilor, ca și numele cetății în care au fost trimiși. După primul gând care-mi vine, socotesc că prin *cetate* este arătată lumea aceasta, sensibilă, iar *omul* este firea generală a oamenilor. La aceasta sunt trimiși, ca învățați ai lui Dumnezeu și ai Cuvântului, și ca înainte-mergători și pregătitori ai ospățului tainic pe care îl avea Dumnezeu împreună cu firea oamenilor, Primul Testament și cel Nou. Cel dintâi curăță firea omenească de toată întinăciunea prin filosofia practică (înțelepciunea lucrătoare), celălalt ridică mintea prin cunoaștere sau prin călăuzirea tainică a contemplației de la cele trupești spre vederile înrudite cu ea, ale celor spirituale.²⁶⁶ Iar probă despre aceasta este faptul că ucenicii trimiși sunt Petru și Ioan. Căci Petru este simbolul faptei, iar Ioan al contemplației”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.3, în Fil.rom., vol.III, p.44)

„Mintea cea credincioasă și lucrătoare²⁶⁷ fiind, asemenea Sfântului Petru, prinsă de Irod, adică de legea de piele (căci Irod se tâlcuiește: *cel de piele*) sau de cugetul trupesc, e închisă în dosul a două străji și a unei porți de fier, adică e războită de lucrarea patimilor și de învoirea gândului cu ele. Pe acestea trecându-le mintea ca pe niște străji sau carcere, ajutată de rațiunea filosofiei lucrătoare (ca de un înger),²⁶⁸ ajunge la poarta cea de fier, care duce în cetate, adică la împletitura strânsă și tare; și greu de biruit, dintre simțuri și lucrurile sensibile. Pe aceasta deschizând-o, rațiunea contemplației naturale în duh dă drumul minții să plece fără teamă spre lumea înrudită a celor inteligibile, slobozită de furia lui Irod²⁶⁹”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.24, în Fil.rom., vol.III, p.94, 95)

²⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci urcușul duhovnicesc este împărțit în două trepte: făptuirea și contemplația. Celei dintâi îi corespunde Vechiul Testament, celei de-a doua Noul Testament. Simbolul primei trepte este Petru, al celei de-a doua Ioan. Celei dintâi îi mai corespunde omul cu ulciorul, celei de-a doua stăpânul casei sau mintea practică și mintea contemplativă. (n.s. 1, p.44, 45)

²⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este prima treaptă a urcușului duhovnicesc, respectiv prima constatătoare din două părți. Căci urcușul începe de la credința simplă, ajunge la lucrarea virtuților, apoi la contemplarea rațiunilor din natură și, în sfârșit, la vederea lui Dumnezeu. (n.s. 1, p.94)

²⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Rațiunea” fiind în grecește de genul masculin, poate fi socotită ușor ca simbolizată prin înger. Pe de altă parte, rațiunea oricărui lucru și a oricărei activități fiind socotită de Sfântul Maxim ca o rază vestitoare a rațiunii (a Logosului) supreme, e potrivită asemănarea ei cu un înger, care și el e vestitor al lui Dumnezeu. (n.s. 2, p.94)

²⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Filozofia lucrătoare e strădania de purificare, care e prima treaptă a urcușului duhovnicesc, presupunând pornirea de la credință. Cu ajutorul acesteia (sau a rațiunii = îngerului ei) mintea scapă din primele două închisori, din păcatul cu fapta și din deprinderea cu păcatul. Apoi ajunge în fața lumii, care deși nu-i mai este îndemn la păcat, totuși încă nu-i este străvezie, ci e un zid opac, o poartă de fier în fața lumii spirituale, omul neștiind s-o vadă decât cu simțirea. Această poartă o deschide sau o face transparentă contemplația naturală în duh (respectiv rațiunea=îngerul ei). Este de observat că Sfântul Maxim nu numește prima treaptă înțelepciune lucrătoare, ci iubire de înțelepciune. Înțelepciunea se dobândește pe treapta cea mai înaltă. În faza strădaniei pentru virtuți omul încă nu posedă înțelepciunea (nu e înțelept), ci numai iubirea de înțelepciune (e numai filozof). (n.s.1, p.95)

„Cel ce nu rămâne de dragul simțirii la figurile lucrurilor văzute, ci caută cu mintea rațiunile lor ca tipuri ale realităților inteligibile sau contemplă rațiunile făpturilor sensibile, învață că nimic din cele văzute nu este necurat. Căci toate sunt bune foarte prin fire (Geneză 1,31)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.27, sc.4, în Fil.rom., vol.III, p.116)

„Întrebare:

Care este deosebirea între oglindă și ghicitură (I Corinteni 13,12)?

Răspuns:

Oglinda este, ca să nu spun pe scurt, conștiința care are în ea în chip neștirbit forma tuturor virtuților cu fapta și prin care cel curat cu înțelegerea vede pe Dumnezeu; sau, cu alte cuvinte, ea e deprinderea cu împlinirea poruncilor, care cuprinde sinteza tuturor virtuților împletite întreolaltă în chip unitar, ca o față divină. Iar ghicitura este cunoștința rațiunilor (cuvintelor) dumnezeiești printr-o îmbrățișare deplină, pe cât se poate cu ajutorul contemplației, cuprinzând în sine arătarea străvezie a celor mai presus de înțelegere. Oglinda este, simplu vorbind, deprinderea care indică forma originală a virtuților, ce se va descoperi celor învredniciți. Căci oglinda arată sfârșitul viitor al filosofiei cu fapta, celor ce au oglinda. Iar ghicitura indică originalul celor inteligibile, prin cunoștință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.46, în Fil.rom., vol.III, p.160)

„Cele ce se află la mijloc între Dumnezeu și oameni sunt lucrurile sensibile și relațiile inteligibile. Mintea omenească când s-a apropiat de Dumnezeu s-a înălțat deasupra lor, nemaifiind robită de lucrurile sensibile prin făptuire și nici reținută de realitățile inteligibile prin contemplație”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.51, sc.3, în Fil.rom., vol.III, p.207, 208)

„Simțurilor le sunt supuse cele sensibile, iar minții cele inteligibile. Deci mare este deosebirea între cele sensibile și cele inteligibile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.58, sc.17, în Fil.rom., vol.III, p.289)

„Zic Părinții că vederea celor inteligibile este netrupească, fiind cu totul liberă de materie și formă”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.92, în Fil.rom., vol.IV, p.25)

„Bună este simțirea și bune sunt cele supuse ei, ca lucruri ale Bunului Dumnezeu. Dar nu se pot asemăna câtuși de puțin cu mintea și cu cele inteligibile”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.12, în Fil.rom., vol.IV, p.34)

„Primul om putea să cunoască și să se bucure neîmpiedicat de gustarea celor inteligibile prin minte, precum a celor sensibile prin simțire (percepție simțială), dar era dator să nu se îndeletnicească cu cele mai de jos, ci cu cele mai de sus. În el era puterea pentru amândouă, fie să fie împreună cu cele inteligibile prin minte, fie cu cele sensibile prin simțire. Și nu zic că Adam nu trebuia să se folosească de simțire, căci nu în zadar era îmbrăcat în trup, ci că nu trebuia să se desfăteze cu cele sensibile, ci, privind prin simțire frumusețea făpturilor, trebuia să se înalțe spre cauza lor și să se desfăteze de El cu uimire. Având două căi pentru a se minuna de Făcător, nu trebuia să se lipească de

cele sensibile și să se minuneze de ele și nu de Făcător, părăsind frumusețea cea inteligibilă”. (Teodor al Edesei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV, p.237)

„Fiind purtător de trup, nu încerca să iscodești cum sunt cele inteligibile, chiar dacă partea mintală a sufletului tinde spre acelea prin curăție. Căci până ce partea netrupească, legată de suflare și de sânge, nu se va desface de grosime și nu va fi în cele inteligibile, nu va putea cugeta și înțelege cum trebuie acelea”. (Teognost, D.făpt., cap.65, în Fil.rom., vol.IV, p.264)

„Atât cel ce vrea să străbată în adâncul de jos (pe fundul oceanului) pentru mărgăritarul sensibil, cât și cel ce vrea să străbată în adâncul de sus pentru mărgăritarul inteligibil, ca să-l scoată la suprafață, de nu se vor dezbrăca, cel dintâi de haină, celălalt de simțire, nu vor izbuti în ceea ce caută”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.175, în Fil.rom., vol.IV, p.300)

„Rațiunile celor netrupești sunt ca oasele, acoperite de cele supuse simțurilor. Pe ele nu le vede nimenea, dacă nu a ajuns afară de împătımirea după cele sensibile”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.195, în Fil.rom., vol.IV, p.303)

„În lumea văzută se vede omul ca o altă lume, iar în cea cugetată (inteligibilă) gândul. Căci omul este vestitorul cerului și al pământului, și al celor din mijloc; iar gândul este tălmăciul minții și al simțirii, și al celor din jurul lor. Fără om și fără gând, amândouă lumile ar fi mute”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.221, în Fil.rom., vol.IV, p.306)

„Trebuie să credem că Cel ce a făcut munții și chiții cei mari, Acela a pus și acul albinei, cum zice marele Vasile. Deci, cel ce a trecut de la tărie la înțelegere cunoaște din cele sensibile pe cele inteligibile, și din cele văzute și vremelnice, pe cele nevăzute și veșnice”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.106)

„Cunoștința se face inteligibilă după deprinderea în contemplația sensibilă. Dar cel ce ajunge la această cunoștință nu vede înger. Căci, cum poate să vadă omul care nu-și vede nici sufletul său, o realitate nematerială, care e cunoscută numai Făcătorului? Pentru folosul cel de obște, însă, îngerii au luat anumite înfățișări pentru părinții noștri, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Dar nouă nu ni se întâmplă nici aceasta, deoarece vrem aceasta din părerea de sine și n-avem nici o grijă de folosul obștesc, nici nu pătimim ceva potrivit cu Dumnezeu”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv. 13, în Fil.rom., vol.V, p.220)

„Călcând omul porunca lui Dumnezeu și căzând din viețuirea din rai, a fost legat în două lanțuri. Unul este cel al lucrurilor vieții, al plăcerilor lumești, al bogăției, al slavei, al prieteniei, al femeii, al copiilor, al rudeniei, al patriei, al avuțiilor și, simplu vorbind, al tuturor celor văzute, de care cuvântul lui Dumnezeu poruncește să ne desfacem prin propria noastră hotărâre. Altul este nevăzut și ascuns. De fapt sufletul a fost legat cu un lanț al întinericului de către înseși duhurile răutății. Din pricina acestuia nu poate nici iubi pe Dumnezeu, nici crede în El, nici să se roage precum îi este voia. Căci

împotrivirea tuturor în cele văzute și în cele nevăzute trece la noi toți de la neascultarea primului om”. (Sf. Simeon Metafrastul, P150cap., cap.145, în Fil.rom., vol.V, p.353)

„Pe lângă aceea, această lumină puțină l-a făcut, când a apărut, pe omul închis de la naștere timp îndelungat să cunoască că este într-o închisoare atotîntunecoasă²⁷⁰ și să presupună că în afara ei sunt unele lucruri minunate, dar care sunt cu adevărat mai presus de gândire și de înțelegere, putând fi deplin înțelese numai când va fi scos afară din închisoare. Căci atunci va vedea lumina întreagă și pe toți cei din lumină. Tot așa gândește-l și pe cel ce a ieșit de curând din trebuințele trupului și a ajuns întreg afară de lume și de micimea celor văzute. Socotește deci lumea aceasta întreagă ca fiind cu adevărat o închisoare atotîntunecoasă și neluminată, iar lumina soarelui gândește-o ca lumina unui sfeșnic. Lumina întreit ipostatică, de negrăit, nespusă, neapropiată, mai presus de toată înțelegerea, de tot cuvântul și de toată lumina este în afară de acestea. Iar în lumina aceea sunt lucruri nevăzute și necunoscute, de negrăit și de netălmăcit celor aflați în această închisoare, măcar că unii le înțeleg și le văd oarecum prin Scripturi. Cei mai mulți însă nu știu nici măcar dacă există ceva în afară de acestea”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv. 1, cap.12, în Fil.rom., vol.VI, p.158)

„Ca existențe, creaturile supuse simțurilor și creaturile cunoscute cu mintea sunt la fel. Dar cele din urmă întrec într-o mare măsură pe cele dintâi, așa cum întrece mintea simțirea, prin însușirea ei. Și iarăși, necreatele cunoscute cu mintea (inteligibile) întrec cu mult creaturile cunoscute cu mintea (inteligibile). Dar amândouă aceste trepte se află între cele ce sunt și, de aceea, necreatele cunoscute cu mintea ca existente sunt subordonate Unului necreat, mai presus de minte.²⁷¹ De aici e vădit că vederea și contemplarea cea mai înaltă a minții este aceea prin care se odihnește în Cel ce întrece toate, după ce a trecut de la făptuire și a ajuns în ascunzimea aceea din ultimul vârf, așezată mai presus de toate, precum cea mai smerită este aceea prin care se mișcă între cele supuse simțurilor, sau mai bine zis cea a omului făptuitor²⁷²”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.35, în Fil.rom., vol.VIII, p.413, 414)

²⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Această închisoare e deosebită de cea a lui Platon. Ea are ceva pozitiv în ea. Are un rost pedagogic. În ea putem lucra pentru ieșirea la lumina deplină. (n.s.52, p.158)

²⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Necreatele inteligibile sau necreatele cunoscute cu mintea, cum sunt energiile necreate și însușirile dumnezeiești, ca bunătatea, dreptatea etc., au comun cu createle inteligibile, ca de exemplu cu îngerii sau cu sufletul, că sunt dintre cele ce pot fi cunoscute cu mintea (inteligibile) și pot fi exprimate și, ca atare, fac parte dintre cele ce pot fi socotite ca existente. Ca atare, sunt și ele subordonate lui Dumnezeu ca ființă, ca Unul întreit în Persoane, care e mai presus de existență și, ca atare, mai presus de minte sau de înțelegere. (n.s.792, p.414)

²⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci numește și odihna în Cel ce e mai presus de minte, vedere și contemplare, după ce altădată a socotit această odihnă mai presus de vedere și contemplare. Dar termenii care exprimă trăirea pe aceste înălțimi duhovnicești sunt totdeauna improprii. De aceea, pot fi folosiți și unii, și alții. Totul depinde de cum sunt înțeleși. Fapt e că autorul admite conștiința unei odihne în Unul cel întreit în Persoane, fără ca aceasta să însemne înțelegerea sau contemplarea ființei Lui. (n.s.793, p.414)

„Binele cel mai înalt și, așa zicând, cel mai din vârf în toate cele ce sunt și în toate cele gândite, este Dumnezeu. Iar în toate cele văzute, cel mai înalt și neasemănat mai bun după fire, este omul. Ba prin har e cu adevărat mai sus și decât îngerii”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.69, în Fil.rom., vol.VIII, p.446)

„Orice lucru mai înalt decât altul e ascuns aceleia față de care este mai înalt. Iar aceasta nu înseamnă că are prin fire alt corp ca perdea, pentru ca să-și poată descoperi ascunzimea sa. Nici o ființă gândită cu mintea (inteligibilă) nu are însușirile ei în afara ei, ci le are înăuntru. Aceasta înseamnă că se poate ajunge în chipul cel mai limpede la Lumina Primă, în chip nemijlocit, sau printr-o altă treaptă, care însă nu e despărțită de aceea după loc,²⁷³ ci după curăția cu care o poate primi și după înălțimea acestei curății, adică după măsura minților, sau după puterea de primire a vederilor și puterilor mai înalte. Toată ființa înțelegătoare e ascunsă celor mai de jos de ea, dar nu printr-o fire care le-ar deosebi între ele, ci prin mișcările virtuților”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv. 67, în Fil.rom., vol.X, p.341, 342)

²⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se face aluzie la învățătura lui Dionisie Areopagitul, după care, prima treaptă îngerească contemplă nemijlocit Prima Lumină, sau pe Dumnezeu, iar celelalte cete, prin treptele intermediare. Dar Sfântul Isaac adaugă că aceasta nu înseamnă o despărțire de Dumnezeu a celorlalte trepte. (n.s.415, p.342)

Partea a treia

ANTROPOLOGIE FILOCALICĂ
(Despre om)

I. Antropologie generală

1. Firea umană

După cum toată lumea este creată conform unui plan existent din veci, așa și înainte de crearea omului, Sfânta Treime a ținut sfat. Și a zis: „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră” (Facere 1,26). Așa cum în fiecare lucru creat Dumnezeu a dezvoltat un gând, o rațiune divină, creat după modelul Sfintei Treimi: „omul poartă un chip întunecos” al Treimii nenumite și arhetipice.²⁷⁴

De ce „un chip întunecos”? Pentru că „Chipul luminos” al Treimii e asemănarea dobândită în împărăția eshatologică, iar nouă ne este dat să ne apropiem de Ea prin iubire, să ne luminăm din lumina Ei, dar niciodată să ne identificăm cu Ființa Sfintei Treimi. De aceea, nu am fost făcuți după asemănarea lui Dumnezeu, ci doar „după chipul Său” (Facere 1,27), având însă – conform rațiunii dumnezeiești – libertatea pornirii pe drumul asemănării. Căci libertatea a primit-o omul o dată cu chipul lui Dumnezeu.²⁷⁵

Dar să nu ne închipuim că prin forța noastră proprie ajungem la asemănarea cu Dumnezeu, fără ajutorul harului, căci nimic nu putem face fără Dumnezeu. Ajutorul lui Dumnezeu, ce coboară asupra noastră sub formă de har, „ni se arată îndemnându-ne, nu silindu-ne, ca astfel să ne rămână neatinsă libertatea și stăpânirea peste noi înșine”.²⁷⁶ Duhul Sfânt nu naște în noi o hotărâre care este împotriva voii noastre, ci o dată luată o hotărâre bună de către om, Duhul Sfânt o ajută să ajungă la îndeplinire.²⁷⁷ Libertatea este un dar care ne devine măsură a faptelor bune sau rele. Ea ne dă posibilitatea conștiinței de sine și a comuniunii în iubire cu Sfânta Treime și cu semenii. Dar să nu confundăm libertatea cu bunul nostru plac, căci acesta este o înșelare. Nu există decât două forme de manifestare a libertății: conform cu scopul care ne-a fost hărăzit de Dumnezeu sau contrar acestui scop. Păruta autonomie și bunul plac nu sunt altceva decât manifestări ale libertății împotriva Creatorului.

Răul și patima nu au de altfel nici o legătură cu firea omului. În fire Dumnezeu a sădit doar mișcarea spre lucrarea virtuții, după cum se vede mai ales din existența în fire a cel puțin patru maici ale virtuților: milostenia, iubirea, credința și nădejdea.²⁷⁸ Iar dovada existenței acestora în firea noastră este faptul că apar la toate popoarele indiferent de religie. „Păgânii care nu au lege, din fire fac ale legii, ceea ce arată fapta

²⁷⁴ Sfântul Grigorie Sinaitul, *Capete după acrostih*, cap.31, în Fil.rom., vol.VI, p.106.

²⁷⁵ Avva Dorotei, *Diferite învățături*, cuv.12, cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.605.

²⁷⁶ Sfântul Simeon Metafrastul, *Parafrază în 150 de capete la cele 50 de cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*, cap.118, în Fil.rom., vol.V, p.375.

²⁷⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.6, în Fil.rom., vol.III, p.53.

²⁷⁸ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.26, partea întâi, cap.41, în Fil.rom., vol.IX, p.333,334.

*legii scrisă în inimile lor” (Romani 2, 14-15). Răul și patima sunt exterioare firii noastre și apar atunci când supunem firea unei părute autonomii, care nu este decât robia față de material și depărtarea de Dumnezeu. De aceea, „după asemănare» nu sunt decât aceia care prin multă dragoste și-au robit libertatea lor lui Dumnezeu”.*²⁷⁹

a. Chipul și asemănarea cu Dumnezeu în firea omului

„Toți oamenii suntem *după chipul* lui Dumnezeu; dar *după asemănare* nu sunt decât aceia care prin multă dragoste și-au robit libertatea lor lui Dumnezeu. Când deci nu suntem ai noștri, atunci suntem asemenea Celui ce prin dragoste ne-a împăcat cu Sine. La acestea însă nu va ajunge cineva de nu-și va convinge sufletul său să nu se mai lase vrăjit de slava vieții ușoare”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.4, în Fil.rom., vol.I, p.340)

„Două bunuri ne aduc harul cel sfânt prin botezul renașterii, dintre care unul covârșește nemărginit pe celălalt. Cel dintâi ni se dăruiește îndată, căci ne înnoiește în apa însăși și luminează toate trăsăturile sufletului, adică *chipul* nostru, spălând orice zbârcitură a păcatului nostru. Iar celălalt așteaptă să înfăptuiască împreună cu noi ceea ce este *asemănarea*. Deci când începe mintea să guste întru multă simțire din dulceața Preasfântului Duh, suntem datori să știm că începe harul să zugrăvească, așa zicând, peste chip, *asemănarea*”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.89, în Fil.rom., vol.I, p.379)

„Patru dintre însușirile dumnezeiești care susțin, păzesc și izbăvesc cele ce sunt le-a împărtășit Dumnezeu, pentru bunătatea Sa desăvârșită, aducând la existență ființa rațională și mintală: Existența, existența veșnică, bunătatea și înțelepciunea. Dintre acestea primele două le-a dăruit ființei, iar ultimile două, adică bunătatea și înțelepciunea, capacității de a voi. Aceasta pentru ca ceea ce este El prin ființă să ajungă și zidirea prin împărtășire. Pentru aceasta se spune de ea că s-a făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu; după chipul existenței ca existență și după chipul existenței veșnice, ca existență veșnică; căci, deși nu e fără de început, este fără de sfârșit; și după asemănarea Celui bun și drept după ființă, cel bun și înțelept după har. Adică toată firea rațională este după chipul lui Dumnezeu; dar numai cei buni și înțelepți sunt după asemănarea Lui”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.25, în Fil.rom., vol.II, p.91)

„Cel ce și-a luminat mintea cu înțelesurile dumnezeiești și și-a obișnuit rațiunea să-L laude pe Făcător neîncetat prin cântări dumnezeiești, iar simțirea și-a sfântit-o prin imagini curate, acela adaugă la bunătatea naturală a *chipului* bunătatea voită a *asemănării* cu Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.13, în Fil.rom., vol.II, p.131)

„Dacă, așadar, ne aflăm prin virtute și cunoștință în Dumnezeu, adică în lumină, și Dumnezeu aflându-se ca lumină în noi se află în lumină. Căci Dumnezeu, care e lumina prin fire, se află în noi care suntem lumină prin imitare, precum se află modelul în chipul care-i făcut după el”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.8, în Fil.rom., vol.III, p.56)

²⁷⁹ Diadoh al Foticeii, Cuvânt ascetic, cap.4, în Fil.rom., vol.I, p.340.

„Prin osteneli și încercări trebuie să curățim chipul, după care am fost făcuți raționali și în stare de orice înțelegere și de asemănare cu Dumnezeu, și să ne ținem simțirile neamestecate cu nici o pată”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.167,168)

„...omul părăsește voile și cugetările sale și împlinește cugetările și voile lui Dumnezeu. Și de va putea să le facă acestea, nu se va afla în toată zidirea lucru, sau îndeletnicire, sau loc să-l poată împiedica să se facă așa cum a voit Dumnezeu la început să fie, după chipul și asemănarea Lui și, prin stăruință, Dumnezeu după har, nepătitor, drept, bun și înțelept fie în bogăție, fie în sărăcie, fie în feciorie, fie în căsătorie, fie la conducere și în libertate, fie întru supunere și robie, și simplu vorbind, în orice vreme, loc și lucru”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.34)

„Dumnezeu nu cere de la noi, oamenii, altceva, decât numai să nu păcătuim. Iar acesta nu este lucrul legii, ci paza neslăbită a chipului și a cinstei noastre de sus. Stând în aceasta potrivit cu firea și purtând haina strălucită a Duhului, rămânem în Dumnezeu și Dumnezeu în noi, fiind dumnezei și fii ai lui Dumnezeu prin înfiere, însemnați cu lumina cunoștinței de Dumnezeu.²⁸⁰” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.65, în Fil.rom., vol.VI, p.33)

„Și mâncând atotneprihănitul Lui trup, adică dumnezeieștile Taine, ne facem cu adevărat în chip deplin contrupești și înrudiți cu El, cum spune și dumnezeiescul Pavel însuși: *Suntem os din oasele Lui și carne din carnea Lui* (Efes. 5,30); sau iarăși: *Din plinătatea dumnezeirii Lui noi toți am luat și har peste har* (Ioan 1,16; Col. 2,9). Ajunși astfel, ne facem asemenea după har iubitorului de oameni Dumnezeu și Stăpânul nostru însuși, restabiliți și reînnoiți cu sufletul; și suntem făcuți nestricăcioși și ca înviați din morți. Căci văzându-L pe Cel ce a binevoit să se facă asemenea nouă și fiind văzuți de El, ne-am învrednicit să ne facem asemenea Lui”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.3, în Fil.rom., vol.VI, p.120)

„Iar când se vor deschide cărțile conștiinței sfinților – ia aminte! – va străluci Hristos, Dumnezeu, Cel ascuns acum întru ei, cum a strălucit înainte de veci din Tatăl.²⁸¹ Și sfinții vor fi asemenea Celui Preaînalt (Isaia 14,14). De unde știm aceasta? Ascultă de Mântuitorul însuși spunând aceasta: *Atunci dreptii vor străluci ca soarele*

²⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ține de firea noastră să păstrăm în noi chipul lui Dumnezeu sau relația cu Dumnezeu. Prin aceasta suntem fii ai lui Dumnezeu și dumnezei, dar nu născuți din natura lui Dumnezeu, ci înfiați de El prin harul și voința Lui, dar și prin consimțirea și efortul voinței noastre. Ține de acordul activ al voinței noastre cu voința lui Dumnezeu să fim fii ai lui Dumnezeu, dar acordul acesta e cerut de firea noastră. Sfântul Simeon nu cere întâi fapte, ci întâi iubire și încredere în Dumnezeu. Iar prin aceasta Însuși Dumnezeu e cu noi și în noi. Datorită acestui fapt nu încercăm să împlinim cu puterile noastre faptele legii, ci ne încredem cu iubire în Dumnezeu, Care ne dă însă puterea să iubim cu fapta. (n.s.29, p.33)

²⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În subiectivitatea conștiinței Sfântului e implicată obiectivitatea prezenței lui Hristos, realitatea cea mai sigură și mai deplină. Această obiectivitate a prezenței lui Hristos accentuează caracterul nostru de subiect simțitor. Dimpotrivă, în conștiința păcătosului nu e nici o realitate obiectivă, ci numai închipuire de sine. (n.s.48, p.155)

(Matei 13,14). Și ce alt chip sau soare e acesta, dacă nu Cel de Care am vorbit, Cel singur numit de El însuși Soarele dreptății (Maleahi 3,20), Care singur va răsări și va străluci în drepti?” (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.155,156)

„Iuțimea, pofta și cugetarea minții²⁸², dacă stau în ele însele și se mișcă potrivit cu firea, fac omul întreg și în chipul lui Dumnezeu, încât acesta se mișcă în chip sănătos și neabătut nicidecum de la temelia firească. Dar dacă se abat, contrar firii, de la ceea ce se cuvine și se clintesc de la fire, îl vădesc ca pe o fiară cu multe fețe, cum s-a zis, și alcătuită din multe laturi potrivnice între ele.²⁸³” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.15, în Fil.rom., vol.VI, p.191,192)

„Cel ce n-a primit astfel înapoi frumusețea străvechii nobleți și nu-și reface neîncetat trăsăturile chipului Celui care l-a plăsmuit pe el după asemănarea Sa, cum va putea să se unească vreodată cu Acela, dacă s-a despărțit pe sine, prin neasemănarea trăsăturilor, și a ieșit din lumina Celui ce este lumină, atrăgându-și la sine ceea ce este potrivit? Iar neunindu-se cu Cel de la Care își are începutul ființării și de Care a fost adus la existență din nimic, unde va fi aruncat, o dată tăiat de la Acela, ca un neasemenea cu Cel ce l-a făcut?²⁸⁴” (Cuviosul Nichita Stithatul, C. 300 cap., suta întâi, cap.18, în Fil.rom., vol.VI, p.193)

„Nu este îngăduit cuiva să spună, stăpânit de neștiință, că omul este după chipul lui Dumnezeu în temeiul alcătuirii sale trupesti, ci în temeiul firii înțelegătoare a minții, care nu e hotărnicită de trupul care trage în jos. Căci precum firea dumnezeiască fiind în afară de toată zidirea și grosimea nu e hotărnicită, ci e fără hotar, netrupească, mai presus de toată ființa și cuvântul, fără calitate, de neatins, fără cantitate, nevăzută, nemuritoare, necuprinsă, neputând fi cuprinsă nicidecum de noi, așa și firea înțelegătoare dată nouă de El fiind nehotărnicită și în afară de toată grosimea este netrupească, nevăzută, neatinsă, necuprinsă și e chip al slavei nemuritoare și veșnice a Lui.²⁸⁵” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.4, în Fil.rom., vol.VI, p.268, 269)

„Precum Dumnezeu e închinat în trei ipostasuri, în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfânt, așa și chipul zidit de El, adică omul, e văzut în trei părți: în suflet, în minte și în cuvânt,

²⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iuțimea (mânie) și pofta sunt în legătură cu mintea, deci mintea nu e cu totul rece și statică. (n.s.9, p.191)

²⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Îndumnezeirea are ca bază naturală mișcarea puterilor personale conform firii. Căci prin firea însăși noi ne aflăm în relație cu Dumnezeu și ne mișcăm potrivit relației adevărate cu El, dezvoltând-o, așa cum aceeași fire ne cere să fim și să ne mișcăm în relația pozitivă cu semenii noștri. Atunci ne unificăm sau ne simplificăm, fiind mereu aceiași și urmărind în toate binele. (n.s.10, p.192)

²⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Asemănarea se menține prin participare la Dumnezeu, nu prin simpla imitație. A fi asemenea cu Dumnezeu cel infinit înseamnă a fi unit cu El, a-L avea întipărit real în sinea indefinită, care să și-o păstreze și dezvolte astfel.(n.s.14, p.193)

²⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul este, în spiritul lui sau în sinea lui, cu neputință de definit și cu neputință de cuprins. Dar indefinitul lui are în același timp sentimentul unei limitări în putere. El nu e infinit, ci e însetat de infinit și în legătură cu infinitul dumnezeiesc.(n.s.1, p.269)

dar ca cel ce se închină lui Dumnezeu, Care a făcut toate din cele ce nu sunt. Deci cele ce sunt împreună-veșnice și de-o ființă cu Dumnezeu (Tatăl) după fire, acelea sunt de-o fire și de-o ființă și cu chipul Lui.²⁸⁶ Din acestea se vede în noi chipul și prin ele suntem icoana lui Dumnezeu, deși sunt amestecate cu lutul”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.7, în Fil.rom., vol.VI, p.270,271)

„E cu neputință celui ce se nevoiește să ajungă la asemănare cu Dumnezeu, atâta cât ne este nouă cu putință, dacă nu a curățit de mai înainte de pe sine urâtenia noroiului adăugat al păcatelor prin lacrimi fierbinți și dacă nu a săvârșit ierurgia sfintelor porunci ale lui Hristos.²⁸⁷” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.34, în Fil.rom., vol.VI, p.282)

„Cunoaște pe Dumnezeu pentru curăția chipului, căci tot chipul tinde spre model și e legat de el; și e cunoscut pentru asemănarea prin virtuți, căci prin aceasta are și cunoștința lui Dumnezeu, și e cunoscut de Dumnezeu”. (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.61)

„În om este minte, cuvânt și duh, și nici mintea nu e fără cuvânt, nici cuvântul fără duh; și acestea sunt una în alta și în ele însele. Căci mintea grăiește prin cuvânt, și cuvântul se arată prin duh. Prin acestea omul poartă un chip întunecos al Treimii nenumite și arhetipice. Cuvântul *după chipul* arată și acestea²⁸⁸”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.31, în Fil.rom., vol.VII, p.106)

„Zice deci Marele Vasile: Numai atunci se poate apropia cineva de Mângâietorul, când s-a curățit de urâciunea cea adunată prin răutate și a revenit la frumusețea din fire, și a redat chipului împărătesc, prin curăție, forma lui străveche”. (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.17, în Fil.rom., vol.VII, p.392)

„Precum toate întipăririle se împărtășesc de sigiliu, dar se mișcă fiecare despărțită, însă dacă luând una din ele ai lipi-o de sigiliu nu mai are unde să se miște, ci va avea aceeași mișcare ca și arhetipul devenind una și aceeași cu el, dar materia ei rămânând deosebită, așa chipul dumnezeiesc din noi urcând la arhetip (la modelul prim) se împlinește rugăciunea aceea dumnezeiască pentru noi: Dă-le lor, *ca să fie toți una, precum Eu, Părinte, întru Tine și Tu întru Mine, ca și ei să fie una* (Ioan 17,21) în adevăr”. (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.22, în Fil.rom., vol.VII, p.399)

²⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică așa cum Cuvântul și Duhul sunt de-o ființă cu Tatăl, așa și rațiunea și duhul omului sunt de o ființă cu sufletul. În plus se afirmă aci oarecare părtășie a omului la Dumnezeu. (n.s.5, p.271)

²⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ierurgiei dăruitoare săvârșite de Hristos pentru noi trebuie să-i corespundă ierurgia primitoare săvârșită de noi pentru a putea primi Cuvântul dumnezeiesc ca dar de înțelepciune și cuvânt. Ierurgia sau slujba noastră sfântă constă în curățirea noastră prin împlinirea poruncilor lui Hristos. De fapt și în aceasta e prezentă lucrarea lui Hristos. (n.s.34, p.282)

²⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul „după chipul”, care îl caracterizează pe om, arată și asemănarea lui cu Sfânta Treime. Dar în aceasta se arată atât faptul că omul nu e un individ cu totul separat de ceilalți, cât și faptul că el are minte, cuvânt și duh neseperate între ele, ci lucrând și arătându-se una prin alta, fiind om întreg numai prin toate trei acestea. (n.s.15, p.106)

„Firea înțelegătoare și cuvântătoare a sufletului având numai ea singură minte, cuvânt și duh de viață făcător, numai ea singură a fost și zidită, mai mult decât a îngerilor netrupești, după chipul lui Dumnezeu, de către El. Iar pe acesta îl menține neprefăcut, chiar dacă nu-și cunoaște vrednicia sa și chiar dacă nu cugetă, și nu se poartă potrivit cu chipul Ziditorului. Pe acesta îl păstrează și după căderea lui Adam în rai prin acel pom, când am suferit, înainte de moartea trupească, moartea sufletului, care este despărțirea sufletului de Dumnezeu. Atunci am lepădat asemănarea dumnezeiască, dar chipul nu l-am pierdut”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.39, în Fil.rom., vol.VII, p.444)

„Firea treimică de după Treimea supremă fiind făcută de aceea după chipul ei, adică mai mult decât altele ca mintală (înțelegătoare), cuvântătoare și duhovnicească (iar așa este sufletul omenesc), trebuie să-și păzească treapta ei, adică să fie numai după Dumnezeu, să se alipească numai de El și să I se supună, și să-L asculte numai pe El; numai spre El să privească și să se împodobească cu amintirea și cu contemplarea neîntreruptă, și cu dragostea cea mai caldă și mai înfocată față de El. Prin aceasta atrage la sine însăși, mai bine zis atrăgea, odinioară, strălucirea tainică și negrăită a firii aceleia. Atunci are cu adevărat chipul și asemănarea lui Dumnezeu, făcându-se plină de har, înțeleaptă și dumnezeiască prin acea strălucire”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.40, în Fil.rom., vol.VII, p.445)

„Omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu mai mult decât îngerii, nu numai pentru că are în sine o putere susținătoare și de viață făcătoare, ci și pentru că stăpânește. Căci în firea sufletului nostru este, pe de o parte, latura stăpânitoare și conducătoare, iar pe de altă parte, cea slujitoare și ascultătoare²⁸⁹, și anume: voința, pofta, simțirea”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.62, în Fil.rom., vol.VII, p.462)

„Atunci ajungem, ca chipuri ale Lui, la dumnezeiasca asemănare prin îndulcirea și bucuria de primirea dragostei dumnezeiești, făcându-ne buni cu înțelepciune sau făptuitori cu vedere²⁹⁰, iubiți de Dumnezeu și iubind pe Dumnezeu; și pătimim tainele unirii dumnezeiești și de viață făcătoare și ale ieșirii din noi (ale extazului) și cele ale luminii atotstrălucitoare ale cunoștinței sau, ca să spunem pe scurt, fericitele pătimiri în Hristos, Domnul nostru²⁹¹”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.44, în Fil.rom., vol.VIII, p.282)

²⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: La fel sufletul poate fi contemplat în tot trupul, dar prin depășirea a ceea ce e material în trup. E contemplat ca stăpânitor prin unele puteri și ca slujitor și ascultător prin altele. (n.s.60, p.462)

²⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ajunși de la chip la asemănare sau la desăvârșire, sau pe treapta vederii și iubirii de Dumnezeu, n-am părăsit virtuțile câștigate pe treapta făptuitoare. Deși am ajuns la înțelepciune, n-am părăsit bunătatea; deși ajunși la vedere, n-am părăsit faptele. (n.s.611, p.282)

²⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși această unire cu Dumnezeu pare a reprezenta o mistică valabilă în orice religie, totuși autorul scrierii precizează că toate aceste taine sunt identice cu pătimirea lui Hristos. Hristos a pățimit cel dintâi în firea sa omenească depășirea durerilor în bucuria lui Dumnezeu și învierea ca ridicare la o stare în care omenescul e cu totul umplut și copleșit de Duhul dumnezeiesc. Dacă nu s-ar fi petrecut aceste urcușuri în umanitatea lui Hristos, nu am avea un ajutor ca să se petreacă și în noi. (n.s.612, p.282)

„Unirea dumnezeiască mai presus de minte cu sufletul este cel mai înalt dintre bunurile dorite. Dar pentru unirea dumnezeiască este nevoie de asemănarea cu Dumnezeu. Iar pentru asemănarea cu Dumnezeu este nevoie de lucrarea minții, adică de contemplație (de vedere)²⁹²”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.19, în Fil.rom., vol.VIII, p.391,392)

„Dragostea, după calitate, e asemănarea cu Dumnezeu, pe cât e cu putință muritorilor”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.425)

„Căci virtuțile ne sunt date de la Dumnezeu prin fire. Pentru că îndată ce a făcut Dumnezeu pe om, a semănat în el virtuțile, precum zice: *Să facem pe om după chipul și asemănarea noastră* (Fac. 1,26). A zis *după chipul*, pentru că Dumnezeu a făcut sufletul nestricăcios și liber; și a mai zis *după asemănare*, adică *după virtute*.²⁹³ Căci zice: *Fiți milostivi, precum și Tatăl vostru cel din ceruri milostiv este* (Mt. 6,36); și: *Fiți sfinți, că Eu sfânt sunt* (Lev. 11,44; I Pt. 1,16). Și iarăși zice apostolul: *Fiți buni unii cu alții* (Ef. 4,32). Iar proorocul zice: *Bun este Domnul cu cei ce rabdă* (Plâng. 3,25). Și altele ca acestea. *Aceasta este după asemănarea*”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.10 în Fil.rom., vol.IX, p.605)

„Dumnezeu nu are nevoie de nimeni, dar Se bucură când vede pe cineva că odihnește chipul Lui și-l cinstește pe acesta pentru El²⁹⁴”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.5, în Fil.rom., vol.X, p.49)

„Așa ajung și toți sfinții la această desăvârșire, când ajung desăvârșiți și se aseamănă cu Dumnezeu în izvorârea prisositoare a dragostei lor și a iubirii față de toți oamenii. Și spre acest semn al asemănării cu Dumnezeu tind toți sfinții: spre desăvârșirea în dragoste față de aproapele. Așa făceau și părinții noștri din singurătate: când ajungeau la acea desăvârșire și asemănare, primeau totdeauna în ei viața deplină a Domnului Iisus Hristos”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.396)

„Dar noi credem că Dumnezeu a făcut pe cel după chipul Său nepătimitor (nepătimaș). Iar *după chip* înțeleg că nu e după trup, ci după suflet, care este nevăzut”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.82, în Fil.rom., vol.X, p.407)

b. Omul a fost creat cu voință liberă

„Cel ce vrea să facă ceva și nu poate e socotit de către cunoscătorul de inimi, Dumnezeu, ca și când ar fi făcut. Iar aceasta trebuie să o înțelegem atât cu privire la cele bune, cât și la cele rele”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.16, în Fil.rom., vol.I, p.255)

²⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucrarea minții este contemplarea sau vederea duhovnicească. Ea urmează lucrării de mai înainte sau făptuirii, îndreptată asupra trupului pentru curățirea lui de patimi. (n.s.752, p.392)

²⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică sufletul nu e numai liber și nestricăcios, adică după chipul lui Dumnezeu, ci și chemat la virtute, adică la asemănarea cu Dumnezeu. Căci Dumnezeu nu e numai nestricăcios și liber, ci și subiect al bunătății. (n.s.1170, p.605)

²⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu vrea să facă bine altora prin noi, pentru ca să arătăm cinstea noastră chipului Lui și să ne îmbunătățim pe noi înșine prin iubire. (n.s.44, p.49)

„Dacă, potrivit Scripturii, tot ce ni se întâmplă fără voie își are pricina în cele săvârșite cu voia, nimeni nu e atât de dușman omului, ca el însuși”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.104, în Fil.rom., vol.I, p.264)

„De aceea trebuie să înțelegem că din pricina noastră suntem luați în stăpânire de păcat, dar după Duhul suntem sloboziți de robia cu sila. *Căci legea Duhului vieții zice m-a slobozit pe mine de legea păcatului și a morții* (Rom. 8,2). Deci atârână de noi, care am auzit și am aflat poruncile Duhului, ca să umblăm sau după trup, sau după duh”. (Marcu Ascetul, R.d.botez., în Fil.rom., vol.I, p.290,291)

„Vezi cum celor ce le zici tu nevoițe, prin care afirmi că scoți afară păcatul, Scriptura le zice fapte ale învierii, ale libertății și ale luminii? Dar și faptele acelea, de care tu zici că sunt păcatul lui Adam, Scriptura le numește abateri ale libertății. Căci atunci când zice: *Să nu aveți libertatea ca acoperământ al vicleniei* sau: *Nu întristați pe Duhul Sfânt* (Efes. 4,30), sau ne îndeamnă *să nu facem voia cărnii și a gândurilor* (Efes. 2,3), sau întreabă: *După ce ați început în duh, căutați acum desăvârșirea în trup?* (Gal. 3,3), sau spune: *Nu suntem datori trupului, să viețuim după trup* (Rom. 8,12), Scriptura arată că acestea și cele asemenea stau în puterea noastră să le facem sau să nu le facem și deci nu învinuiește pe Satana sau păcatul lui Adam, ci pe noi”. (Marcu Ascetul, R.d.botez., în Fil.rom., vol.I, p.299,300)

„Libertatea voinței se arată în voirea sufletului rațional, care e gata să se miște spre orice ar vrea. Pe aceasta să o convingem să fie gata numai spre bine, ca prin amintirile cele bune să nimicim totdeauna pomenirea răului”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.5, în Fil.rom., vol.I, p.340)

„Cunoștința vine ca soarele, și nebunul își închide cu voie ochii sau libera alegere, prin puțină credință sau lene și îndată trimite cunoștința în camera uitării prin nelucrarea care vine din trândăvie”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.37)

„Iar cel ce alege și face cele potrivnice, să se învinovățească numai pe sine, pentru că nimeni nu-l poate trage cu sila, o dată ce Dumnezeu l-a făcut liber ca să se facă vrednic de laudă înaintea Lui, văzându-l că alege binele de bunăvoie, și nu din necesitatea firii, cum se împărtășesc de bine cele necuvântătoare și neînsuflețite, ci cum se cuvine unei ființe raționale, cum l-a cinstit Dumnezeu să fie. Dar noi alegem de bunăvoie și prin socotință proprie să facem răul, învățând aceasta de la născocitorul păcatului”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.38)

„Iar fericitul Moise zice, lămurind prin pilde, că sufletul nu trebuie să dea urmare ambelor voini, celei rele și celei bune, ci numai celei bune, și să nu cultive două feluri de roade, cel bun și cel rău, ci numai pe cel bun. Căci zice: *Să nu înjugi în aria ta animale de neamuri diferite împreună, ca boul și catârul, ci vei treiera recolta înjugând animalele de același neam* (Deut. 22,10)”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.4, în Fil.rom., vol.V, p.277)

„Omul a fost zidit nesticăcios, fără must, cum va și învia. Dar nu neschimbăcios, nici schimbăcios, având în voință puterea de a se schimba sau nu. Căci voința nu face pe cineva să rămână cu desăvârșire neschimbat în firea sa. Pentru aceasta e cununa îndumnezeirii neschimbăcioase viitoare²⁹⁵”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.8, în Fil.rom., vol.VII, p.99)

„În ce privește aceea spre care ne grăbim de bunăvoie, ca unii ce ne-am împărtășit de fire liberă, să fim cu multă grijă, ca nu cumva să ne fie fără de folos”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.47, în Fil.rom., vol.VII, p.452)

„Bunul și cel mai presus de bunătate și atotbunul Dumnezeu și Împărat al nostru (căci e bine să începem scrierea către slujitorii Lui de la Dumnezeu), a cinstit toate fapăturile zidite de El cu demnitatea libertății raționale.²⁹⁶ De aceea, dintre acestea, unele sunt prietene ale Lui, altele, slugi adevărate, altele netrebnice, altele cu totul înstrăinate, altele – deși neputincioase – totuși potrivnice Lui”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.43,44)

c. Respectul lui Dumnezeu pentru libertatea omului

„Căci nu naște Duhul o aplecare a voii fără voie, ci pe una voită o modelează până la îndumnezeire”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.6, în Fil.rom., vol.III, p.51)

„Prin urmare, deși avem Duhul înfierii, care este sămânța ce-i face pe cei născuți după asemănare cu Cel ce seamănă, totuși nu-I predăm Lui plăcerea voii noastre curățită de înclinarea și afecțiunea față de orice alt lucru; aceasta e pricina pentru care și după ce ne-am născut din apă și din Duh păcătuim cu voia. Dar dacă ne pregătim voința să primească prin cunoștință și lucrarea apei, și a Duhului, atunci apa cea tainică săvârșește prin fapte curățirea conștiinței, iar Duhul cel de viață făcător produce în noi desăvârșirea

²⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul a fost făcut nesticăcios, dar nu neschimbăcios, deși schimbarea nu se împlinește în mod involuntar. Neschimbarea o va dobândi în viața viitoare o dată cu redobândirea nesticăciunii. Dacă și-ar fi păzit neschimbarea în bine, și-ar fi păzit și nesticăciunea. Neschimbarea ca rezultat al voinței unite cu voința lui Dumnezeu, împreună cu nesticăciunea, înseamnă încoronarea firii prin îndumnezeire. (n.s.5,p.99)

²⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Libertatea este, după dumnezeiescul Grigorie al Nyssei, voința sufletului rațional gata să se miște încotro voiește. Pe aceasta s-o înduplecăm să fie gata să se miște numai spre bine, ca să topim pururea amintirea răului prin gânduri bune”.

Alta: „Libertatea este mișcarea înțeleghătoare, stăpână pe sine, a sufletului. De aceea animalele neraționale nu sunt libere. Căci sunt purtate de fire și nu o poartă. De aceea nici nu se împotrivesc poftelor naturale, ci îndată ce sunt cuprinse de o poftă, se năpustesc spre împlinirea ei. Dar omul fiind rațional, mai degrabă conduce firea decât e purtat de ea. De aceea chiar când dorește ceva, dacă voiește, are putere să înfrâneze dorința, sau să-i dea urmare. Pentru aceasta cele necuvântătoare nu sunt nici laudate, nici mustrate, pe când omul e și laudat și mustrat”. Omul e ființa care dispune el însuși de sine, ținând seama în mod liber de legi, dar nefiind într-un tot supus unei legi, ca lucrurile și animalele ce constituie natura. Omul e într-un anumit sens mai presus de natură, făcând-o instrument al voinței sale și putând-o umple de Duhul dumnezeiesc și de libertatea Lui cu totul superioară, care întărește libertatea noastră. Numai când se face rob patimilor, omul devine simplă piesă a naturii, sau mai prejos de natură, deși pe de altă parte s-a făcut astfel cu voia sa. (n.s.53, p.43, 44)

neschimbabilității în bine prin cunoștința din experiență. Rămâne, așadar, în seama fiecăruia dintre noi, care putem încă să păcătuim, să vrem să ne predăm deplin cu înclinarea voii noastre, Duhului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.6, în Fil.rom., vol.III, p.51, 52)

„Pentru că nu toți primim binefacerile la fel. Ci unii, primind focul Domnului sau cuvântul Lui prin lucrare, se fac la inimă mai moi ca ceara, iar alții, prin nelucrare ne arătăm mai întăriți ca lutul și cu totul împietriți. Și dacă nu-l primim la fel, nu silește pe cineva din noi. Ci, precum soarele trimite razele peste tot și luminează toată lumea, și cel ce vrea să-l vadă e văzut de el, iar cel ce nu vrea să-l vadă nu e silit de el, și nimeni nu e cauza lipirii de lumină, dacă Dumnezeu însuși a făcut soarele și ochiul, decât omul care are stăpânirea (peste ochi)”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.35, 36)

„Precum puterea potrivnică, așa și harul dumnezeiesc ni se arată îndemnându-ne, nu silindu-ne, ca astfel să ne rămână neatinsă libertatea și stăpânirea peste noi înșine. De aceea, pentru relele pe care le face omul îndemnat de Satana, nu Satana, ci însuși omul își pricinuieste mai degrabă pedeapsa, ca unul ce n-a fost dus cu sila, ci s-a lăsat înduplecat de bunăvoie, prin răutate. Asemenea și în cazul binelui, harul nu pune fapta săvârșită pe seama sa, ci pe seama omului și de aceea îl îmbracă în slavă, fiindcă el însuși s-a făcut sieși pricină a binelui. Căci harul nu-l face prin silă pe om neschimbător, legându-i voia lui, ci măcar că e de față, lasă voia liberă ca să se facă vădită voia omului așa cum este, fie prin virtute, fie spre păcat. Căci e o lege nu în fire, ci în hotărârea voii libere, să se poată îndrepta spre bine sau spre rău”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.118, în Fil.rom., vol.V, p.337)

„Botezul nu ia de la noi libertatea voinței și puterea de a ne hotărî prin noi înșine, ci abia el ne dăruiește libertatea, ca să nu fim stăpâniți silnic și fără să vrem de diavol. De aceea, după Botez, atârnă de noi fie să stăruim de bunăvoie în poruncile lui Hristos, Stăpânul nostru, în Care ne-am botezat, și să umblăm pe calea celor poruncite de El, fie să ne abatem de la această cale dreaptă, întorcându-ne prin faptele rele la potrivnicul și vrăjmașul nostru, diavolul”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.89, în Fil.rom., vol.VI, p.84,85)

„Nu poate scăpa cârmaciul corabia singur, fără împreună-lucrarea corăbierilor. Nici doftorul nu poate vindeca pe cel ce suferă, nerugat mai întâi de el și neajutat prin arătarea ranei lui cu deplină încredere. Cei ce s-au rușinat de doftori și-au pricinuit puroi și adesea mulți au murit”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.36, în Fil.rom., vol.IX, p.441)

„Și dacă ar fi ceva mai de preț decât pe Fiul Său, și aceasta ne-ar fi dat-o, ca să se afle în El neamul nostru. Și pentru dragostea Lui cea mare n-a voit să silească libertatea noastră, deși putea să o facă, ci să ne apropie de Sine prin dragostea cugetului nostru²⁹⁷”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.395,396)

²⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: N-a voit să ne facă buni cu sila, ci a voit să ne câștige în Hristos Fiul Său dragostea noastră liberă față de Sine, ca față de Tatăl nostru. (n.s.481, p.396)

„Domnul știa pe Iuda că va fi vânzător și nu l-a disprețuit până la ultima răsuflare, ci i-a atras luarea aminte și nu l-a depărtat de la Sine, până ce acela nu s-a pierdut cu desăvârșire.²⁹⁸ Pentru că oamenii sunt liberi. Și pentru ca să se arate că nu Dumnezeu este cauza relelor, nici sfinții, ci oamenii sunt cauzele relelor proprii, le-a lăsat lor libertatea ca să fie fără apărare în ziua judecății”. (Sf. Varsanufie și Ioan, *Scr.duh.*, cap.389, în *Fil.rom.*, vol.XI, p.396)

„Dumnezeu nu silește pe om să facă ceea ce e drept, din pricina libertății. Dar dacă cândva e nedreptățit și e vrednic să fie izbăvit de nedreptate, Dumnezeu împiedică pe cel ce-i face nedreptate și nu-i socotește aceasta spre dreptate, pentru reaua lui hotărâre și pentru că a ales să facă nedreptate²⁹⁹”. (Sf. Varsanufie și Ioan, *Scr.duh.*, cap.482, în *Fil.rom.*, vol.XI, p.461)

„Întrebare:

Dumnezeu a făcut pe om liber. Dar altă dată zice: *Fără Mine nu puteți face nimic* (In.14,6). Cum se împacă libertatea cu neputința de a face ceva fără Dumnezeu?

Răspuns:

Dumnezeu a făcut pe om liber, ca să poată înclina spre bine. Dar înclinând spre bine prin voie liberă, nu e în stare să-l împlinească fără ajutorul lui Dumnezeu. Căci s-a scris: *Nu e de la cel ce vrea, nici de la cel ce aleargă, ci de la Dumnezeu care miluiește* (Rom. 9,16). Dacă deci își apleacă omul inima spre bine și cheamă pe Dumnezeu în ajutor, Dumnezeu, luând aminte la dorința lui cea bună, dăruiește putere lucrării lui. Și așa se întâlnesc amândouă: libertatea omului și puterea lui Dumnezeu. Căci binele vine de la Dumnezeu, dar se împlinește de către sfinții Lui. Și așa se slăvește Dumnezeu în

²⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Iisus ar fi arătat vre-o asprime față de Iuda, acesta ar fi putut fi mișcat la fapta lui rea și de vreun cuvânt sau de vreo faptă a lui Iisus, în care ar fi văzut vreo răutate. S-ar fi putut spune atunci că și Dumnezeu e rău, sau e una din cauzele răului. Dar Iuda n-a fost împins la rău de nimic rău din partea lui Iisus. În general omul nu e silit la rău de puterea lui Dumnezeu. Ci el se decide pentru rău în mod cu totul liber. Sau oamenii sunt mișcați la rău unul prin altul, fără a fi siliți de o forță care să le anuleze libertatea. De aceea nu pot pune vina la judecata din urmă pe Dumnezeu pentru răul săvârșit de ei. Vor fi răspunzători exclusiv ei. Dar se vor acuza unii pe alții, pentru că s-au împins unii pe alții la rău, sau și-au dat pildă de rău. Însă aceasta nu-l va despovăra pe niciunul de răul acceptat de la ceilalți, deși unii vor fi arătați că au fost mai răi decât alții. Cu cât este cineva mai bun, se dovedește mai puternic față de ceea ce-l poate robi și deci mai aproape de Dumnezeu, sau mai plin de puterea Lui. Transcendența lui Dumnezeu e una cu deplina lui bunătate și libertate. Iar cum bunătatea e întotdeauna a cuiva, Dumnezeu e Subiectul personal a cărui libertate nu poate cădea pradă răului sau a ceea ce nu e cu adevărat bun. (n.s.556b, p.396)

²⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu nu silește pe om să facă binele, pentru că îi respectă libertatea ce i-a dat-o; pentru că nu l-a făcut ca pe un obiect; Dar îl pedepsește când folosește rău libertatea, sau îl face să sufere ca să se îndrepteze în folosirea bună a libertății. De aceea îl lasă multă vreme să facă nedreptăți, dar îi ajută într-un anumit fel pe cei nedreptățiți de el, dându-le alte satisfacții, sau izbăvind-i de nedreptate, dar numai dacă sunt vrednici. Și altfel cei ce-i nedreptătesc slujesc ca unelte pentru pedepsire și deci, poate, și pentru îndreptarea lor. Oamenii își fac astfel prin reaua folosire a libertății și rău unii altora, dar se și ajută chiar prin aceasta să se îndrepteze dacă vor. Căci nu Dumnezeu însuși îi pedepsește și îi îndreptează prin pedepse, ci se folosește de ei înșiși. Adică se folosește nu numai de libertatea lor bine folosită, ci și de cea rău folosită. Într-un fel Dumnezeu limitează răul prin el însuși. În iad însă nu va mai veni în nici unii nici un bine, răul va fi fără sfârșit. (n.s.655, p.461)

toți și El îi slăvește pe ei³⁰⁰”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.763, în Fil.rom., vol.XI, p.648,649)

d. Firea neschimbătoare (voința supusă rațiunii firii)

„Toată firea rațională și mintală se împarte în două: adică în firea îngerească și în firea omenească. Și toată firea îngerească se împarte iarăși în două grupe generale și în două feluri de voințe generale; într-una sfântă și într-una păcătoasă; adică în Sfintele Puteri și în dracii necurați. Firea omenească însă se împarte numai în două feluri de voințe generale: evlavioase și necuvioase”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.26, în Fil.rom., vol.II, p.91)

„Când se înalță în noi Soarele dreptății prin faptele cele bune și prin cunoștința adevărată, atunci se oprește luna în rânduiala ei; adică firea noastră, care e supusă schimbării și nestatorniciei, primește o rânduială fixă și stabilă”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Îned.rp., rp.36, în Fil.rom., vol.II, p.222, 223)

„Dumnezeu care a făcut firea omenească, i-a dat prin voința Sa, deodată cu existența, și puterea corespunzătoare de îndeplinire a datoriei”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.40, în Fil.rom., vol.III, p.142)

„Putere numește mișcarea sădită în fire în chip ființial spre lucrarea virtuților, dar manifestată prin întrebuintarea ei voită și liberă de către cel ce o are”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.40, sc.1, în Fil.rom., vol.III, p.146)

„Puterile de căutare și cercetare a lucrurilor dumnezeiești sunt sădite în firea oamenilor, ființial, de către Făcător, prin însăși aducerea ei în existență. Iar descoperirile lucrurilor dumnezeiești le împărtășește prin har puterea Preasfântului Duh”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.59, în Fil.rom., vol.III, p.290)

„Căci nu posedă firea rațiunile celor mai presus de fire, precum nici legile celor contrare firii. Mai presus de fire numesc plăcerea dumnezeiască și neînțeleasă, pe care Dumnezeu o procură firii, unindu-se după har cu cei vrednici. Iar contrară firii este durerea negrăită ce se naște din lipsa acelei plăceri, pe care Dumnezeu o procură firii, unindu-se în afară de har cu cei nevrednici”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.59, în Fil.rom., vol.III, p.295)

³⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este cu neputință a se separa practic între contribuția omului și a lui Dumnezeu în binele ce se săvârșește. Sinergia se arată ca un tot divino-uman. Nu se poate spune care începe mai întâi și care dă mai mult. Întreaga faptă bună e și a omului, și a lui Dumnezeu. Se spune aici că omul dă înclinarea spre bine, iar Dumnezeu dă puterea împlinirii lui. Dar și înclinarea de fapt a omului e produsă de Dumnezeu. Însă nu fără contribuția omului. Căci libertatea omului ar putea înclina și spre rău, cu tot ajutorul lui Dumnezeu. Iar puterea cu care se face binele nu e numai a lui Dumnezeu, ci și a omului. Chiar în puterea omului e și puterea lui Dumnezeu și în folosirea puterii lui Dumnezeu e și efortul omului. Binele făcut prin om e produsul omului întipărit de Dumnezeu, sau al omului îndumnezeit și al lui Dumnezeu coborât la nivelul omului, umanizat, trăind efortul omului. Puterea lui Dumnezeu se slăvește de efortul omului, puterea omului se slăvește prin întărirea ei prin puterea lui Dumnezeu. (n.s.899, p.649)

„Dumnezeu a zidit firea omenească părtaşă de tot binele ca să poată privi cu mintea cetele îngerilor, măririle domniilor, puterile, începătoriile, stăpâniile, lumina neapropiată, slava mai presus de fulger”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.168)

„Firea celui ce se roagă trebuie să se înmoaie și să se înfrăgezească bine, întocmai ca a copiilor, ca precum a acelora, așa și a acestuia să-și primească ușor dezvoltarea ce vine prin rugăciune”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.95, în Fil.rom., vol.IV, p.288)

„Legile firii e destul să fie spuse, numai pentru a ne face să ne minunăm foarte. Dar înțelese, sunt ca niște livezi înflorite ce scot din florile curate, ca dintr-un nectar ceresc, dulceata ospățului duhovnicesc”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.219, în Fil.rom., vol.IV, p.306)

„...să aflăm cum trebuie să facem ca să împlinim voile lui Dumnezeu. Fiindcă El cunoaște firea noastră întocmai, ca Făcător al tuturor, și a avut în vedere folosul nostru, și a rânduit nu lucruri străine de firea noastră, ci cele proprii ale ei. Afară de cazul când unii vor să ajungă de bunăvoie la desăvârșire, urcând spre El mai presus de fire fie prin feciorie, fie prin neavere, fie prin smerită cugetare.

Nu poate fi pusă însă în rând cu acestea și recunoștința, căci aceasta e firească. Dar smerita cugetare e mai presus de fire, deoarece cel smerit se îndeletnicește cu toată virtutea și, nefiind dator cu nimic, se face pe sine îndatorat și mai prejos de toți. Dar cel recunoscător, fiind dator, își mărturisește datoria. La fel cel ce face milostenie miluiește din cele ce le are și nu este mai presus de fire, ca acel ce s-a lepădat de avuție. Nici cel ce petrece în căsnicie, ca cel ce petrece în feciorie. Căci acesta este un dar mai presus de fire. De aceea, unul se mântuiește dacă, părăsind voile sale, împlinește pe ale lui Dumnezeu. Iar celălalt va câștiga cununa răbdării și slava de la Dumnezeu, ca unul ce nu a părăsit numai cele oprite de legi, ci împreună cu ele, cu ajutorul lui Dumnezeu și firea sa, iubind pe Dumnezeu din tot sufletul și imitând după putere nepătimirea Lui”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.41,42)

„Deoarece suntem ființe supuse simțurilor, cuvântătoare și înzestrate cu minte, trebuie să aducem și noi o zeciuială din tot ce suntem noi înșine. Ca ființe sensibile trebuie să simțim în chip cuvenit lucrurile supuse simțurilor și, prin frumusețea lor, să ne grăbim și să aducem cunoștința lor fără greșală Ziditorului. Ca ființe cuvântătoare, să grăim bine despre lucrurile dumnezeiești și omenești. Iar ca ființe înzestrate cu minte, să cugetăm fără greșală despre Dumnezeu, despre viața veșnică, despre Împărăția cerurilor și despre tainele Duhului ascunse în ea. Trebuie să ne conducem în chip sănătos și fără greșală potrivit cu Dumnezeu. Simțirea, vorbirea și cugetarea trebuie stăpânite și folosite în chip sănătos. Aceasta este măsura adevărată și dumnezeiască, și aducerea noastră sfințită lui Dumnezeu³⁰¹”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.72, în Fil.rom., vol.VI, p.301)

³⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin simțirea, prin vorbirea și gândirea noastră, închinată lui Dumnezeu, ne aducem nu numai pe noi înșine Lui, ci toate cele simțite, vorbite și gândite, adică întreaga lume sensibilă și inteligibilă, descoperindu-i prin aceasta transparența pentru Dumnezeu sau străbaterea lui Dumnezeu prin ea. (n.s.61,p.301)

„Unii, nu știu de unde (căci am învățat să nu iscodesc darurile lui Dumnezeu cu părerile mele), au prin fire, ca să zic așa, o înclinare spre înfrânare, sau spre curățire, sau spre liniștire, sau spre necutezanță, sau spre blândețe, sau spre străpungerea ușoară a inimii; și sunt alții care au aceeași fire împotrivindu-se când voiesc să facă acestea, încât trebuie să o silească cu toată puterea. Dar mie îmi plac aceștia mai mult decât cei dintâi, ca unii care, deși pentru un timp sunt biruiți, își silesc firea”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.22, în Fil.rom., vol.IX, p.325)

„Păcatul sau patima nu se află în fire în chip natural.³⁰² Căci Dumnezeu nu e făcătorul patimilor. Iar virtuțile naturale sădite în noi de El sunt multe. Între ele sunt în chip vădit acestea: milostivirea, dacă și elinii compățimesc; iubirea, dacă și animalele necuvântătoare lăcrimează de multe ori când sunt lipsite unele de altele; credința, căci în toți se naște aceasta; nădejdea, căci împrumutându-ne, plecând pe mare, semănând, nădăjduim cele mai bune. Deci dacă, precum s-a dovedit, iubirea este o virtute naturală în noi, iar ea e legătura și plinirea legii (Romani 13,10), atunci virtuțile nu sunt străine firii. Rușineze-se deci cei ce opun lucrării lor, neputința”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea întâi, cap.41, în Fil.rom., vol.IX, p.333,334)

„...există o cunoștință naturală, care deosebește binele de rău. Aceasta se numește și discernământ natural. Prin ea deosebim binele de rău în chip natural, fără învățătură. Pe aceasta a așezat-o Dumnezeu în firea rațională. Dar primește creștere și adaos prin învățătură. Nu este cineva care să nu o aibă pe aceasta”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.18, în Fil.rom., vol.X, p.92)

„Că dacă lumea aceasta ar fi locul încrederii și omul ar ajunge la ea, firea lui s-ar înălța de sub apăsarea nevoii și lucrarea lui, de sub apăsarea fricii, și n-am mai fi îndemnați să ne rugăm, împlinind ceea ce ne trebuie prin însăși purtarea Lui de grijă. Pentru că nici în veacul viitor nu se aduc lui Dumnezeu rugăciuni de cerere a unor lucruri. Căci în acea patrie a libertății firea noastră nu va fi supusă schimbării, nici nu se va abate de frica celor potrivnice ei. Pentru că va fi desăvârșită în toate”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.50, în Fil.rom., vol.X, p.260,261)

³⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Dacă păcatul ar fi natural, nu s-ar pedepsi nimeni. Nici n-ar înfăptui alții virtutea”. *Alta*: „Răul cugetat în afara alegerii libere și într-un ipostas propriu în firea celor ce sunt, e nimic”. *Alta*: „Patima nu e altceva decât lipsa virtuții”. *Alta*: „Virtuțile naturale în noi sunt: milostivirea, iubirea, credința, nădejdea. Iar cele mai presus de fire sunt: curăția, nemănierea, smerita cugetare, rugăciunea, privegherea, postul”. *Alta*, a lui Marcu: „Alta e fapta poruncii și alta virtutea, chiar dacă își au pornirile bunătăților una din alta. Fapta poruncii este ceea ce e poruncit. Virtutea e ceea ce se face pentru a plăcea adevărului lui Dumnezeu”.

Păcatul nu poate fi din fire, căci lupta pe care o introduce în fire nu poate porni din ea. Păcatul nu poate fi cugetat fără alegerea lui de către un subiect. Iar răul în general nu poate fi cugetat ca stând de sine, ca un ipostas propriu. Căci răul e ceva ce luptă împotriva ființei, în sânul ei. Răul e un cariu al existenței, avându-și originea în libertatea subiectelor personale, vrând să introducă o dezordine în ființă. Răul fizic nu doare ca cel ce vine de la o persoană. Răul fizic își are ultimile pricini în răul ales liber de persoane, adică în păcat.

Patima nu se poate înțelege fără a presupune virtutea, căreia i se opune. Virtutea se poate înțelege fără patimă. De-abia în lipsa totală a patimii avem virtutea deplină. Virtutea reprezintă nu numai armonia interioară a persoanei, ci și relația bună între persoană și persoană, în ultima analiză între persoana umană și cea dumnezeiască. Armonia în persoană nu poate exista decât o dată cu armonia între persoane. (n.s.724, p.333, 334)

e. Firea schimbătoare (firea căzută sub influența voii schimbătoare)

„Soarele este Cuvântul care luminează mintea, îi hărăzește puterea vederilor (contemplării) și o izbăvește de toată neștiința. Iar luna este legea firii, care înduplecă trupul să se supună după lege duhului, spre a primi jugul poruncilor. Căci luna e simbolul firii, fiindcă e schimbăcioasă. Dar în sfinți ea rămâne neschimbăcioasă, pentru deprinderea lor neclintită în virtute (pentru habitul neschimbăcios al virtuții)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.34, în Fil.rom., vol.II, p.178, 179)

„...socotind de mai mică însemnătate firea decât patimile inconsistente, a ignorat în ardoarea pentru ele, rațiunea firii. Căci, dacă s-ar fi lăsat mișcat de ea, ar fi cunoscut ce este legea firii și ce este tirania patimilor care nu s-a născut din fire, ci s-a adăugat prin libera alegere a voii. Ar fi știut ca pe cea dintâi să o cultive, păstrând-o prin lucrările firești, iar pe cea de a doua să o alunge departe de dispoziția voii și să păzească firea prin rațiune, ca să stăruie în ea însăși, curată și neîntinată, fără ură și dezbinare. Astfel ar fi făcut, din dispoziția voii iarăși o tovarășă a firii, ca să nu aducă din altă parte nimic ce nu oferă rațiunea firii³⁰³”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.273,274)

„Buna observație este aceea că nu trebuie să luptăm împotriva firii, al cărei Ziditor este Dumnezeu, ci împotriva mișcărilor și lucrărilor contrare firii și dezordonate ale puterilor ființiale din noi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.51, sc.23, în Fil.rom., vol.III, p.225)

„Deci firea oamenilor fuge pururea [...] din deprinderea virtuții și a cunoștinței, ca și de la harul înțelepciunii de pe urma lor, precum a fugit Adam prin neascultare din rai. Fuge, pentru că cugetarea ei zace cu plăcere în cele rele. Și fugind e târâtă cu voia ei pe mare, adică pe valurile murdare ale păcatelor, cum s-a rostogolit Adam în lumea aceasta după ce a căzut din rai, îmbrățișând amăgirea și confuzia nestatornică a lucrurilor materiale, pricinuite de valuri și pricinuind alte valuri”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.64, în Fil.rom., vol.III, p.357)

„Cei ce se supun după Sfântul Botez voii celui rău și împlinesc cele voite de el se înstrăinează de sfântul sân al Botezului, după cuvântul lui David (Ps. 57,4). Căci nu ne schimbăm, nici nu ne mutăm din firea în care am fost zidiți, ci fiind zidiți buni de Dumnezeu (căci Dumnezeu nu a făcut răul) și rămânând neschimbați prin firea și prin natura în care am fost zidiți, cele ce le alegem și le voim prin socotința de bunăvoie, pe acelea le și facem, fie bune, fie rele. Căci, precum cuțitul nu-și schimbă firea sa fie că e folosit de cineva spre rău, fie spre bine, ci rămâne fier, așa și omul lucrează și face, precum s-a zis, cele ce le vrea, dar nu iese din firea sa³⁰⁴”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.90, în Fil.rom., vol.VI, p.85)

³⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Păcatul nu poate fi inspirat de fire. Firea nu poate da decât temeieri și inspirații bune. Păcatul vine ca un adaos prin faptul că voința primește inspirații din altă parte sau poate nu vrea să țină seama peste tot de rațiunea firii. (n.s.1, p.274)

³⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Simeon nu admite nici o alterare a firii omenești prin păcat. (n.s.95, p.85)

„Dar fiindcă suntem dintr-o fire schimbăcioasă și ostenim în acest fel de viață, pătim ceea ce a pățit și Adam. Căci gândirea omului se apleacă din tinerețe spre cele rele și primește ca și Eva ispita șarpelui din ea, pe care o socotește folositoare. Lăsând această ispită să urce în mintea omului, ea convinge pe om să guste din rodul pe care-l socotește bun și îndată rodul acesta se face pricină căderii lui (Facere 3,6)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.12, în Fil.rom., vol.VI, p.320)

f. Restaurarea firii umane în Hristos

„El [Hristos] nu îngăduie nici unei amintiri supărătoare să se întipărească în minte, ca să nu fie dovedit că sfășie firea prin înclinarea (dispoziția) voii, dezbinându-se de vreun om, om fiind și el. Unindu-se astfel înclinarea voii cu rațiunea firii, se înfăptuiește împăcarea lui Dumnezeu cu firea. Căci altfel nu e cu putință firii dezbinată în ea însăși. prin înclinarea voii, să primească pogorârea dumnezeiască și negrăită”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.270,271)

„Și precum în Adam hotărârea liberă a voinței lui proprii pentru rău a desființat podoaba comună a nestricăciunii firii, Dumnezeu, socotind că nu e bine ca omul, care și-a înrăit voia liberă, să aibă o fire nemuritoare, la fel în Hristos hotărârea voii Sale proprii pentru bine a spălat rușinea comună a stricăciunii întregii firi. Și astfel, la înviere firea a fost preschimbată întru nestricăciune pentru neclintirea voii libere spre rău, Dumnezeu judecând că e drept ca omul care nu și-a schimbat voia liberă spre rău să primească iarăși firea nemuritoare”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.42, în Fil.rom., vol.III, p.151,152)

„Făcutu-s-a deci Dumnezeu om cu adevărat și a dat firii o altă obârșie pentru o a doua naștere, obârșie care o duce prin osteneală și durere spre plăcerea vieții viitoare.³⁰⁵ Căci protopărintele Adam, călcând porunca dumnezeiască, a dat firii altă obârșie decât cea dintâi, constatătoare din plăcere, dar sfârșind în moartea prin durere; și a născocit, la sfatul șarpelui, o plăcere ce nu era urmarea unei dureri de mai înainte, ci mai degrabă ducea la durere”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.313)

„Asfel, precum în Adam păcatul din plăcere a osândit firea la stricăciune prin moarte și cât a stăpânit el a fost vremea în care firea era osândită la moarte pentru păcat, tot așa în Hristos a fost cu dreptate ca firea să osândească păcatul prin moarte și să fie vremea în care să înceapă a fi osândit păcatul la moarte, pentru dreptatea dobândită de fire, care a lepădat în Hristos cu totul nașterea din plăcere, prin care se întinsese peste toți cu necesitate osânda morții ca o datorie. Deci aceeași moarte, în Adam este o osândă a firii de pe urma păcatului, iar în Hristos o osândă a păcatului de pe urma dreptății. Căci cel ce suferă moartea ca o osândă a firii de pe urma păcatului său, o suferă după dreptate. Dar cel ce nu o suferă de pe urma păcatului său, primește de bunăvoie moartea adusă în lume de păcat spre desființarea păcatului, dăruind-o mai

³⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum prima obârșie, plăcerea împreunării trupești, mână firea prin perpetuarea iubirii de plăcere spre durere, corupție și moarte, așa noua obârșie, a harului, îndemnând-o la dureri și osteneli potrivnice plăcerii o duce spre plăcerea adevăratei vieți. (n.s.1, p.313)

degrabă din iconomie firii ca un har spre osândirea păcatului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.315,316)

„Firea oamenilor a avut după cădere, ca început al existenței, zămislirea din sămânță împreună cu plăcere, iar ca sfârșit moartea prin stricăciune împreună cu durere. Domnul însă, neavând un asemenea început al nașterii după trup, n-a fost supus după fire nici sfârșitului, adică morții”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, sc.12, în Fil.rom., vol.III, p.321)

„Care este iconomia venirii lui Hristos? Reîntoarcerea firii noastre la ea însăși și restaurarea ei. Căci a redat firii omenești demnitatea lui Adam cel întâi zidit. Dar pe lângă aceasta i-a dăruit ei o moștenire cerească (o, dumnezeiesc și cu adevărat mare har!), scoțând-o din temnița întunericului, i-a arătat calea vieții și ușa prin care, celui ce intră, și la care, celui ce bate i se dă putința să ajungă înăuntrul Împărăției”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.150, în Fil.rom., vol.V, p.355,356)

2. Conștiința

„Cea mai veche lege pe care Dumnezeu a dat-o omului, când l-a zidit, a fost legea conștiinței”.³⁰⁶ Ea este prezentă în om „ca un gând, mai fierbinte și mai luminos, având calitatea unei scântei care luminează mintea și arată deosebirea binelui de rău.”³⁰⁷ Conștiința „nu este altceva decât glasul lui Dumnezeu în om”,³⁰⁸ și pregătește „prin schimbarea și îndreptarea spre bine a modurilor (de viață) și a gândurilor și prin curățirea întinăciunilor de mai înainte”,³⁰⁹ calea prin care se coboară Dumnezeu în noi. Fiind un „învățător sincer”³¹⁰, este necesar să o acceptăm „drept țință și îndreptar”³¹¹ în tot ceea ce facem. Sfinții Părinți ne îndeamnă să raportăm toate faptele noastre trecute, prezente și viitoare, la judecata conștiinței. Căci ea singură este un „judecător drept și nepărtinitor”³¹² și „în conștiință vei afla, fie că ai iubit lumea, fie că ai slujit mai mult lui Dumnezeu”.³¹³ Ascultând permanent de glasul ei, conștiința devine „o ancoră sfântă care nu ne lasă să ne afundăm desăvârșit în adâncul păcatului”.³¹⁴

Musturarea conștiinței încetinește și apoi dispare, la oameni „ce au ajuns la culmea virtuții sau a păcatului”.³¹⁵ Cel de al doilea caz este întâlnit foarte des și pune în pericol mântuirea. Avva Dorotei spune că atunci „când conștiința noastră ne spune să facem aceasta, și disprețuim glasul ei, și iarăși ne spune și nu facem, ci rămânem

³⁰⁶ Arhimandrit Cleopa Ilie, *Urcuș spre înviere*, p.94.

³⁰⁷ Avva Dorotei, *Diferite învățături*, cuv.3, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.507.

³⁰⁸ Arhimandrit Ceopa Ilie, *op.cit.*, p.94;

³⁰⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.47, în Fil.rom., vol.III, p.172.

³¹⁰ Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, suta I-a, cap.71, în Fil.rom., vol.IV, p.21.

³¹¹ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, cuv.26, partea I, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.318.

³¹² Arhimandrit Ceopa Ilie, *op.cit.*, p.96.

³¹³ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cuv.1, cap.12, în Fil.rom., vol.VI, p.153.

³¹⁴ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Puțul*, Cuvânt la bogatul nemilostiv și săracul Lazăr, Buzău, 1833, p.379, apud Arhimandrit Ceopa Ilie, *op.cit.*, p.97.

³¹⁵ Talasie Libianul, *op.cit.*, suta I, cap.72, p.21.

călcând-o pe ea, o astupăm”.³¹⁶ Dar chiar dacă ni se pare că nu mai funcționează, „nu e nimeni care să nu o aibă”.³¹⁷

Conștiința are un rol foarte important la Judecata particulară, căci acolo, „primul martor este conștiința omului judecat”.³¹⁸ Chiar dacă omul în timpul vieții lui a redevenit virtuos, iertându-i-se păcatele, conștiința înmagazinează știința despre răutatea săvârșită de om,³¹⁹ iar la Judecată se va citi „fără putință de înșelare cartea conștiinței”.³²⁰ Drept aceea să ne păzim conștiința curată, respectând rațiunile dumnezeiești ce coboară prin ea, căci „fără conștiința bună, nu poți plăcea lui Dumnezeu”.³²¹

a. Firea conștiinței (conștiința, învățător sincer dat de Dumnezeu omului)

„Dumnezeu și conștiința știu cele ascunse ale fiecăruia, deci prin acestea să primim îndreptarea”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.70, în Fil.rom., vol.I, p.243)

„Conștiința e o carte naturală. Cel ce o citește cu fapta face experiența ajutorului dumnezeiesc”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.186, în Fil.rom., vol.I, p.251)

„...cel ce a ajuns la ultimul capăt al răutății, dar pe urmă s-a căit, redobândește puterea vitală a virtuții. Numai conștiința o are colorată de urmele cugetărilor dinainte. Căci nu poate să nu cugete la cele ce le-a făcut, ca și când nu le-ar fi făcut. De aceea îl declară Legea pe unul ca acesta curat”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., rp.78, în Fil.rom., vol.II, p.244)

„Glasul Cuvântului ce strigă este mișcarea conștiinței la fiecare greșeală. Aceasta, strigând în ascunsul inimii, gătește calea Domnului. Pregătirea căii Domnului e limpede și vădit că se face prin schimbarea și îndreptarea spre bine a modurilor (de viață) și a gândurilor și prin curățirea întinăciunilor de mai înainte”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.47, în Fil.rom., vol.III, p.163)

„Conștiința este un învățător sincer. Cine ascultă de ea petrece fără greșeală”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi., cap.71, în Fil.rom., vol.IV, p.17)

„Conștiința numai pe aceia nu-i judecă ce au ajuns la culmea virtuții sau a păcatului”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi., cap.72, în Fil.rom., vol.IV, p.17)

„Căci în conștiință vei afla, fie că ai iubit lumea, fie că ai slujit mai mult lui Dumnezeu, fie că ai căutat slava de la oameni, fie că ai dorit numai pe cea dată de

³¹⁶ Avva Dorotei, *op.cit.*, cuv.3, cap.1, p.508.

³¹⁷ *Ibidem*, p.509.

³¹⁸ Preot Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.3, p.193.

³¹⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, rp.78, în Fil.rom., vol.II, p.256.

³²⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, în *Scrieri* partea a-II-a, în PSB, vol.32, p.43.

³²¹ Marcu Ascetul, *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptătesc din fapte*, cap.71, în Fil.rom., vol.I, p.261.

Dumnezeu. Privind în tine însuți ca într-o cutie și pipăind conținutul, și scoțând una câte una din cele așezate în ea le vei cunoaște în chip limpede”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.153)

„Să-ți fie conștiința oglinda supunerii tale și-ți va fi de ajuns³²²”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.71, în Fil.rom., vol.IX, p.114)

„Să ne fie în toate, după Dumnezeu, drept țință și îndreptar, conștiința, ca, cunoscând de unde vine suflarea vânturilor, să întindem pânzele potrivit lor”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea întâi, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.318)

„Simțirea de sine pricinuieste oprirea păcatului sau micșorarea lui, iar ea e fiica conștiinței. Iar conștiința este cuvântul și mustrarea păzitorului dat nouă la botez. De aceea pe cei neluminați (nebotezați) nu-i vedem atât de mult cu sufletele împunse pentru faptele păcătoase, ci cu mult mai puțin³²³”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.54, în Fil.rom., vol.IX, p.376,377)

„Când a făcut Dumnezeu pe om, a sădit în el ceva dumnezeiesc, ca un gând mai fierbinte și mai luminos, având calitatea unei scântei care luminează mintea și arată deosebirea binelui de rău. Aceasta se numește conștiință și ea este legea firii lui.³²⁴ [...] atârână acum de noi, fie să o astupăm iarăși, fie să o facem să ne lumineze, dacă ascultăm de ea. Căci când conștiința noastră ne spune să facem aceasta, și disprețuim glasul ei, și

³²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Priveste-te pe tine însuți, zice, în conștiință, ca în oglindă și cercetează gândurile tale. Și dacă conștiința nu te învinovățește în ceva, ci-ți dă mărturie despre ascultarea ta fără alegere, nu căuta încredințare mai mare”. Conștiința e oglinda ta lăuntrică, în care te vezi așa cum ești. Alți oameni îți pot spune lucruri bune despre tine; dar ei nu ne cunosc așa de bine, cum ne cunoaștem noi înșine, privindu-ne în conștiința noastră. Sau ne amăgesc, lăudându-ne din cine știe ce interese. Conștiința e o oglindă de o negrăită finețe, limpezime și sinceritate. Niciodată nu ajunge viața noastră să nu mai arate nici o pată în oglinda conștiinței noastre. De aceea, ea îndeamnă neîncetat și pe sfinți la pocăință. (n.s.200, p.114,115)

³²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Poate fi vorba de cuvântul și mustrarea îngerului păzitor redat nouă la botez. Dar întrucât el nu poate fi socotit conștiința noastră trezită din nou la botez, mai degrabă e vorba de intrarea lui Hristos sau a Duhului Său într-un dialog accentuat cu noi la botez. Adresându-ni-se mereu, cuvântul lui Hristos devine atât de unit cu conștiința noastră trezită prin aceasta, încât aceasta poate fi socotită una cu El. Căci conștiința e răspundere, iar răspunderea nu poate fi înțeleasă fără cuvântul lui Dumnezeu, Care ne cere să-I răspundem. Conștiința e bipersonală sau interpersonală și cu deosebire e relația între om și Dumnezeu. Prin conștiință suntem trași la răspundere și răspundem. În aceasta se vede că în ea este și ceva de la Dumnezeu și ceva de la noi. Răspundem cu atât mai conștient cu cât ne simțim mai tare trași la răspundere, cu cât simțim mai accentuat pe Dumnezeu care ne vorbește. Cuvântul lui Dumnezeu e cel ce întreține în noi conștiința și înainte de botez, dar într-un grad mult mai slab. (n.s.820, p.377)

³²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Conștiința e gândul sădit de Dumnezeu în om, ca o scântie fierbinte și luminoasă. Conștiința luminează deplin mintea și o obligă să facă deosebirea între bine și rău. În conștiință omenescul se întâlnește cu dumnezeiescul. Ea e și a lui Dumnezeu și a omului. Prin ea omul se află în legătură ontologic-dialogică cu Dumnezeu. Ea e fața omului întoarsă spre Soarele existenței. Ea e gând al lui Dumnezeu, dar „semănat” în om și prin aceasta ține de om. Prin ea omul vorbește cu

iarăși ne spune și nu facem, ci rămânem călcând-o pe ea, o astupăm, și nu mai poate să ne vorbească limpede de sub povara așezată asupra ei. Ci ca un sfeșnic ce lucește printr-o ceață, începe să ne arate lucrurile în chip mai afumat, mai întunecos, și așa, datorită înaintării păcatului, nimenea nu-și mai poate vedea limpede fața sa, ci ca într-o apă tulburată de multe gunoaie.³²⁵

Astfel, nu mai simțim cele ce ni le spune conștiința noastră, încât părem aproape că nu o mai avem. Dar nu e nimenea care să nu o aibă. Căci e ceva dumnezeiesc, precum am spus mai înainte, și nu se pierde niciodată, ci totdeauna ne aduce aminte de ceea ce suntem datori. Dar noi nu simțim, prin faptul că, așa cum am zis, o disprețuim și o călcăm”. (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cuv.3, cap.1, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.507,508,509)

b. Întunecarea conștiinței

„Cel ce nu stăruie în cercetarea conștiinței nu vrea să primească nici ostenelele trupești pentru credință”. (Marcu Ascetul, *D.lg.duh.*, cap.185, în *Fil.rom.*, vol.I, p.251)

„Nimenea nu poate iubi sau crede cu adevărat dacă nu se are pe sine însuși pârâș al său. Căci când conștiința noastră se tulbură prin muștrările ce și le face, nu mai e lăsată mintea să simtă mireasma bunurilor supralumesti, ci îndată e cuprinsă de îndoială: pe de o parte, dorește acea mireasmă cu ardoare pentru experiența lor anticipată prin credință,

sine, dar prin sine vede pe Dumnezeu și răspunde lui Dumnezeu. Prin poruncile și muștrările de caracter absolut ale conștiinței grăiesc poruncile și muștrările lui Dumnezeu. Omul e un pol al lui Dumnezeu. O conștiință fără minte sau rațiune nu poate lucra. Dar nici acestea, fără conștiință. De aceea mintea sau rațiunea omului e și ea luminoasă, dar și fierbinte, căci are în ea dorința fierbinte nu numai de a cunoaște un adevăr indiferent, ci adevărul ca bine, ca cel ce-l poate ferici, face bun. De aceea rațiunea nu e niciodată rece în lucrarea ei. Chiar când afirmă obiectivitatea cunoașterii sale, o afirmă cu căldură, căci e legată de conștiință și în obiectivitate nu poate să lipsească binele. Pe lângă aceea, adevărul, pentru care e dată rațiunea și spre care aspiră ea, cere el însuși căldură în căutarea și în susținerea lui. Și pentru că rațiunea are o astfel de căldură, ea pune pasiune și în susținerea minciunii cu aparențe de adevăr, pentru că i se pare că aceea îl fericește. Aceasta, pentru că adevărul e bun, e frumos, pentru că de el depinde viața fericită a omului. Adevărul reprezintă de aceea și binele, iar minciuna, răul. De aceea rațiunea e legată cu conștiința, care se preocupă în mod special de aspectul bun sau rău al adevărului, sau pentru că adevărul e focul care se cere sesizat de o rațiune întipărită de conștiință, încălzită de focul adevărului. (n.s.1053, p.507)

³²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În conștiința clară auzind glasul lui Dumnezeu, ne auzim și pe noi înșine, sau viceversa. Căci conștiința ne vorbește despre noi cu claritatea cu care ne vorbește despre Dumnezeu. Sau Dumnezeu ne vorbește cu tăria Lui necondiționată și de nerespins despre noi, despre ce trebuie să fim noi și ce suntem. De aceea, prin conștiință ne vedem propriu-zis fața noastră, pentru că o vedem în lumina lui Dumnezeu, singura care o luminează. Când abaterile noastre de pe calea pe care ne putem dezvolta ca ceea ce suntem și trebuie să fim, sau când petele așezate pe ea nu sunt prea mari, ne vedem muștrați de conștiință. Dar când am înaintat mult în păcate, conștiința e acoperită, sau glasul ei e astupat pentru o anumită vreme sau pentru totdeauna cu totul. Și cu ea, și glasul lui Dumnezeu. Dar rar poate fi astupată definitiv. Glasul ei se aude adeseori pe neașteptate de sub povara uriașă pusă asupra ei, uneori însă fără a ne mai putea da puterea să ne îndreptăm. Ea grăiește cum grăiește un mort pe care l-am ucis și mortul sunt eu însumi. Dar mort, responsabil de moartea mea și de a altuia în fața lui Dumnezeu. Căci nimenea nu e mort în întregime. Așa ne va vorbi, printr-o cumplită și nepotolită muștrare în viața viitoare. E un mod al relației noastre eterne cu Dumnezeu. Jocul relației între mine și semenii mei, între mine și subiectul dumnezeiesc, e de o nesfârșită varietate. (n.s.1054, p.508)

pe de alta, nu o mai poate prinde cu simțirea inimii prin dragoste, din pricina deselor împunsături ale conștiinței muștrătoare”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.23, în Fil.rom., vol.I, p.345, 346)

„Să stăm deci, iubiților, întru frica lui Dumnezeu, păzind și supraveghind lucrarea virtuților. Să nu dăm pricină de sminteală conștiinței noastre, ci să luăm aminte la noi înșine întru frica lui Dumnezeu, până când se va dezrobi și ea dimpreună cu noi, ca să se facă între noi și ea unire deplină. Ea va fi atunci paznica noastră, arătându-ne fiecare lucru de care trebuie să ne ferim. Dacă însă nu o vom asculta, se va depărta de la noi și ne va părăsi, și vom cădea în mâinile vrăjmașilor, care nu vor mai avea milă de noi. Căci iată cum ne-a învățat Stăpânul nostru, zicând: *Împacă-te cu pârâșul tău degrabă, până ești încă pe cale cu el* (Matei 5,25) și cele următoare. Pârâșul este conștiința, fiindcă se împotrivesc omului ce vrea să facă voia trupului, iar dacă acesta nu vrea să o asculte, îl dă pe mâna vrăjmașilor săi”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.3, în Fil.rom., vol.I, p.396,397)

„Cel ce urmărește și caută în fiecare zi pacea și liniștea minții acela va disprețui cu ușurință tot ce e supus simțurilor, ca să nu ostenească în deșert. Iar dacă își nesocotește conștiința sa, va dormi cu amar în moartea uitării, pe care dumnezeiescul David se roagă să nu o doarmă (Ps.12,1). Căci zice și Apostolul: *Cel ce cunoaște binele și nu-l face păcat are* (Iacov 4,17)”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.26, în Fil.rom., vol.IV, p.75)

„Să luăm aminte de nu cumva nu din curăție, ci din înrăutățire, a încetat conștiința să ne muște”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.6, cap.21, în Fil.rom., vol.IX, p.153)

c. Conștiința curată

„Când cauți tămăduire, ia seama la conștiință și tot ce-ți va spune ea fă, și vei avea folos”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.69, în Fil.rom., vol.I, p.242)

„Conștiința bună se află prin rugăciune, iar rugăciunea curată prin conștiință. Căci una are trebuință de alta, prin fire”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.198, în Fil.rom., vol.I, p.252)

„Fără nor nu vine ploaie, iar fără conștiință bună nu poți plăcea lui Dumnezeu”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.71, în Fil.rom., vol.I, p.261)

„Credința naște prin nădejde iubirea desăvârșită față de Dumnezeu; iar conștiința cea bună naște prin păzirea poruncilor iubirea față de aproapele. Căci conștiința cea bună nu are ca pârâș porunca călcată. Iar acestea le poate crede numai inima celor ce se doresc după mântuirea cea adevărată”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.62, sc.7, în Fil.rom., vol.III, p.334)

„Conștiința curată ridică sufletul, iar gândul murdar îl doboară la pământ”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.91, în Fil.rom., vol.IV, p.19)

„Conștiința curată o fac ostenelele nevoiței, ca postul, privegherea, răbdarea și îndelunga răbdare”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.14, în Fil.rom., vol.IV, p.27)

„Zice gura lui Hristos, stâlpul Bisericii, marele nostru Părinte Vasile: *Mult ne ajută să nu păcătuim, nici să cădem în ziua următoare în aceleași greșeli, ca, după încheierea zilei, să cercetăm în conștiința noastră noi înșine cele ale noastre: ce am greșit și ce am săvârșit după dreptate? Aceasta o făcea și Iov pentru sine și pentru copiii săi. Căci socotelile din fiecare zi luminează ceea ce se face sau e de făcut în fiecare ceas. Și, iarăși tot el zice: Măsura e lucrul cel mai bun*”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.65, în Fil.rom., vol.IV, p.63)

„Trezvia curată luminos conștiința, iar aceasta curățită izbucnește îndată, ca o mare lumină acoperită, alungând marele întuneric. Iar acesta fiind alungat, conștiința, prin trezvie neconținută și adevărată, descoperă la rândul ei cele ce se mișcă pe ascuns”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.24, în Fil.rom., vol.IV, p.112)

„Să nu lepădăm nici ostenelele nevoiței trupesti. Căci din pământ răsare grâul, iar din acestea odrăslește bucuria duhovnicească și experiența celor bune. Și să nu nesocotim nici conștiința care ne grăiește despre cele mântuitoare și despre cele ce trebuie să le facem, care ne spune neconținut despre datoriile noastre. Mai ales dacă se întâmplă să fie curățită prin trezvia lucrătoare și subțire a minții. Căci atunci obișnuiește să scoată la arătare judecării chibzuite și neîndoioase pentru curăția ei. De aceea nu trebuie să o nesocotim; căci ea vestește înăuntru viața cea plăcută a lui Dumnezeu și muștră suflul cu neîndurare. Iar când cugetul e pătat de păcate, ea arată calea de îndreptare a greșelii, îndemnând inima care a greșit să se pocăiască, înfățișându-i leacul printr-o grăire cuceritoare”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.28, în Fil.rom., vol.IV, p.114)

„Dar mai trebuincioasă iarăși decât toate lucrările este curăția conștiinței, zice Sfântul Isaac și sfințenia trupului, *fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul* (Evrei 12,14), cum zice Apostolul”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.126)

„Deci tu, de voiești să începi această lucrare născătoare de lumină și plină de farmec, fă începutul de aici: după ascultarea cea de-amănuntul, pe care am zugrăvit-o mai înainte, trebuie să le faci toate cu conștiință. Căci fără ascultare, nu există nici conștiință curată.³²⁶ Iar conștiința aceasta trebuie să o păzești întâi față de Dumnezeu, apoi față de părintele tău duhovnicesc și în al treilea rând față de oameni și de lucruri.³²⁷ Față de Dumnezeu trebuie să-ți păzești conștiința curată, ca toate câte le știi că nu slujesc Lui să nu le faci; față de Părintele tău, ca să le faci toate câte ți le spune potrivit scopului ce-l urmărește, neadăugând și netăind nimic; față de oameni trebuie să-ți păzești conștiința, ca cele ce tu le urăști altuia să nu le faci; iar față de lucruri trebuie să te ferești de trecerea măsurii în tot ce faci: în mâncare, în băutură și în îmbrăcăminte. Simplu grăind,

³²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Neascultând de un povățuitor iscusit, nu-ți dai seama de marginile puterilor tale, te supraprețuiești, n-are cine te face atent la scăderi și greșeli ale tale. (n.s.923, p.497)

³²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Această conștiință e un fel de simț al răspunderii față de oameni și chiar față de lucruri și de împrejurările ce-ți sunt date, dar mai ales față de întrebuintarea lor. Iar temeiul acestei răspunderi stă în răspunderea față de Dumnezeu. (n.s.924, p.497)

toate să le faci ca în fața lui Dumnezeu, ca să nu fii muștrat în vreo privință de conștiință”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Met.sf.rug., în Fil.rom., vol.VIII, p.497)

„În toate faptele tale să premeargă neprihănirea trupului și curăția conștiinței. Căci fără acestea zadarnic e în fața lui Dumnezeu orice lucru”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.303)

„Părinții au rânduit timpuri pentru luarea aminte la gânduri. Așa trebuie să ne spunem dimineța: *Dă-ți seama cum ți-ai petrecut noaptea*; și seara: *Cum ți-ai petrecut ziua* (Mistero, 5). Dar ia aminte și în timpul dintre ele, când gândul se îngreunează³²⁸”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.291, în Fil.rom., vol.XI, p.322)

„Să stăruim, iubitorilor, în frica lui Dumnezeu, păzind și păstrând făptuirea virtuților, nepricinuind sminteli conștiinței noastre, ci luând aminte la noi înșine în frica lui Dumnezeu. Să facem aceasta până se va elibera și ea împreună cu noi, ca să se producă între noi și ea o unire, încât să ajungă paznica noastră, arătându-ne orice lucru în care e primejdie să cădem”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.8, în Fil.rom., vol.XII, p.60)

„Deci ați cunoscut, fraților, pe cei ce urmează voilor lor celor rele și au nesocotit conștiința lor și ce i-a stăpânit pe ei. Să nu le urmăm lor, iubitorilor, ci să urmăm tuturor sfinților, care n-au ascultat de păcat până la moarte, ci au ascultat de sfânta lor conștiință și au moștenit Impărăția cerească³²⁹”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.9, în Fil.rom., vol.XII, p.61)

„Căci suntem datori să păstrăm nu numai trupul curat și nepătat de păcat, ci și inima și mintea, și cugetarea, și conștiința”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, Fragmente, F.124a – 132a, în Fil.rom., vol.XII, p.278)

d. Rolul conștiinței fiecărui om la Judecată

„Să nu-ți disprețuiești conștiința, care totdeauna îți dă sfaturile cele mai bune. Căci ea îți insuflă socotința și hotărârea dumnezeiască și îngerească și te slobozește de întinăciunile ascunse ale inimii, iar în vremea ieșirii îți dăruiește îndrăznire către Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia., cap.80, în Fil.rom., vol.II, p.102)

„Cercetează-ți conștiința cu de-amănuntul, ca să vezi nu cumva din pricina ta nu e împăcat fratele tău? Și nu o nesocoti, căci ea cunoaște cele ascunse ale tale și te va pârî

³²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Gândul are aici înțelesul de conștiință. Întreabă-ți dimineța conștiința: cum ai petrecut noaptea, și seara, cum ai petrecut ziua. Dar adeseori conștiința se îngreunează, că nu mai e atentă la ea însăși. (n.s.460, p.322)

³²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Conștiința e sfântă, pentru că prin ea grăiește Dumnezeu. Dar ne poate deveni pârâș când n-o ascultăm. În conștiință se arată că omul nu e despărțit de Dumnezeu, ci unit prin fire cu El. Când nu mai aude glasul conștiinței, nu mai aude nici pe Dumnezeu. (n.s.83, p.61)

în vremea ieșirii, iar în vremea rugăciunii ți se va face piedică”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.33, suta a patra, în Fil.rom., vol.II, p.110)

„Când se vor deschide deci cărțile conștiinței fiecăruia, în inimile și conștiințele păcătoșilor se va afla închipuirea de sine sau slava deșartă, sau erezia, sau invidia, sau pizma, sau altceva din acestea; se va afla negrija, trândăvia și neîmplinirea din toată inima a poruncilor lui Dumnezeu, de unde vine lipsa iubirii Lui. De aceea *ochii lor se vor întuneca și nu vor vedea* (Rom.11,20; Ps.68,24), și vor fi rușinați, și vor auzi: *Întrucât nu ați făcut una din poruncile Mele prea mici, ci ați nesocotit-o, Mie nu ați făcut* (Matei 25,45; 5,19)

Iar când se vor deschide cărțile conștiinței sfinților – ia aminte! – va străluci Hristos, Dumnezeu, Cel ascuns acum întru ei, cum a strălucit înainte de veci din Tatăl.³³⁰ Și sfinții vor fi asemenea Celui Preaînalt (Isaia 14,14)”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.155)

„Căci atunci însăși musturarea conștiinței și amintirea celor săvârșite, cum am spus mai sus, vor fi mai rele decât zeci de mii de pedepse negrăite. Fiindcă sufletele își vor aduce aminte de toate cele de aici, cum zic părinții: de cuvinte, de fapte, de gânduri și nu vor putea uita de nici una din acestea.³³¹ Căci ceea ce se zice în psalm: *În ziua aceea vor pieri toate gândurile lor* (Ps. 145,4), se zice de cele cu privire la bunurile lumii acesteia, adică cu privire la case, la locuri, la părinți, la copii, la negustorii. Acestea pier o dată cu ieșirea sufletului din trup și nimic din acestea nu-și mai aduce aminte, sau nu se mai îngrijește. Iar cele ce le-a făcut potrivit virtuții, sau patimii, și le amintește, și nimic din ele nu se pierde³³²”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.12, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.600, 601)

3. Sufletul

Sufletul omenesc a fost creat de Dumnezeu în același timp cu trupul³³³ și este „chip al lui Dumnezeu.”³³⁴ Având puterea de a vedea și de a lucra în lumea trupului, dar dându-i-se prin minte (care este ochi al sufletului³³⁵) și puterea de a înțelege lumea îngerilor și a

³³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În subiectivitatea conștiinței Sfântului e implicată obiectivitatea prezenței lui Hristos, realitatea cea mai sigură și mai deplină. Această obiectivitate a prezenței lui Hristos accentuează caracterul nostru de subiect simțitor. Dimpotrivă, în conștiința păcătosului nu e nici o realitate obiectivă, ci numai închipuirea de sine. (n.s.48, p.155)

³³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Amintirea relexor se ascute neîncetat în acea existență fără sfârșit, în care sufletul nu mai are nimic exterior cu ce să se ocupe, nu mai poate face nici un plan de a cărui îndeplinire să se preocupe. E întors întreg spre trecut, spre un trecut care-l rușinează, care-l chinuiește, mai ales că vede în jurul său și pe toți cei cărora le-a pricinuit prin îndemnuri, prin pilde, chinuri asemănătoare. (n.s.1161, p.600)

³³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Propriu-zis se golesc sufletele de planuri. Iar amintirea planurilor făcute pe pământ și a frământărilor ambițioase pentru realizarea lor apar în toată nimicnicia lor. Rămân numai amintirile relexor făcute în cursul lor, prilejuite de ele. Aceasta va fi singura realitate din suflete. (n.s.1162, p.601)

³³³ Preot Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.1, p.259.

³³⁴ Sfântul Simeon Metafrastul, *Parafrază în 150 de capete, la cele 50 de cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*, cap.50, în Fil.rom., vol.V, p.329.

³³⁵ Sfântul Antonie cel Mare, *Învățăături despre viața morală.*, cap.118, în Fil.rom., vol.I, p.37.

lui Dumnezeu, sufletul a fost așezat la hotarul dintre inteligibil și sensibil.³³⁶ Din acest punct, el are libertatea de a se îndrepta împreună cu trupul, spre una din lumile ce i se înfățișează. În acest fel, fiecare își alege cinstea sau necinstea,³³⁷ adică alege să meargă spre unirea cu Dumnezeu, sau spre robia față de lumea trupului. În mod firesc, ar trebui ca sufletul să cârmuiască trupul³³⁸ și să-l înalțe spre lumea înțeleasă cu mintea, căci Ziditorul a așezat în sufletul nostru capacitatea de a conduce. Trei sunt puterile firești ale sufletului prin care se concretizează această capacitate: rațiunea, care cercetează; pofta, prin care dorim cu putere și ne îndreptăm voința spre bunul cercetat; și iuțimea sau mânia, prin care luptăm pentru obținerea bunului cercetat și dorit.³³⁹ Pentru ca pofta și mânia să nu devină generatoare de patimi este necesar să ne supunem rațiunea cu ajutorul rugăciunii, rațiunii dumnezeiești.³⁴⁰

Aceasta este soluția conducerii firii neraționale spre bine. Căci o dată cu fixarea rațiunii în Dumnezeu, pofta se va manifesta prin dorință clară spre unirea cu El, iar iuțimea prin luptă neobosită pentru realizarea unirii; în raport cu lucrurile și oamenii din această lume iuțimea va fi dominată de dragoste, iar pofta de înfrânare.³⁴¹ Numai așa împlinim lucrarea firească a sufletului și ne ferim de împătımire.

Sfântul Maxim Mărturisitorul compară sufletul ce pică sub robia lumii pământești, cu „lutul” care se usucă și se întărește spre pierzare. Sufletul iubitor de Dumnezeu este comparat cu ceara care se înmoaie și primește pecetea dumnezeiești făcându-le locaș al lui Dumnezeu în duh.³⁴² Alegând această cale, sufletul omenesc poate atinge încă din această viață „întunericul cunoștinței lui Dumnezeu”, și să privească frumusețea Celui ce este.³⁴³

Fiind simplu, sufletul este nemuritor.³⁴⁴ Iar nemurirea îi vine din faptul că el deține viața nu doar ca lucrare (așa cum o are trupul), ci ca ființă, întrucât sufletul e viu prin el și pentru el însuși.³⁴⁵ Așa cum Dumnezeu susține toată creatura, sufletul susține trupul în care a fost zidit, cuprinzându-l și făcându-l viu.³⁴⁶

a. Firea sufletului (despre însușirile sufletului așa cum a fost creat de Dumnezeu)

„Acei stăpânitori care silesc oamenii la fapte ce nu sunt la locul lor și vatămă sufletul nu au stăpânire și peste suflet, căci este zidit cu voie liberă. Ei pot lega trupul,

³³⁶ Ilie Ecdicul, *Culegere din sentințele înțelepților*, cap.80, în Fil.rom., vol.IV, p.314;.

³³⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete teologice(gnostice)*, suta întâi, cap.1, în Fil.rom., vol.II, p.153.

³³⁸ Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, suta I-a, cap.31, în Fil.rom., vol.IV, p.17.

³³⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.39, sc.1, în Fil.rom., vol.III, p.141.

³⁴⁰ Idem, *Capete despre dragoste*, suta a doua, cap.83, în Fil.rom., vol.II, p.83.

³⁴¹ *Ibidem*, suta a patra, cap.80, p.118.

³⁴² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op.cit.*, suta I-a, cap.12, p.153.

³⁴³ Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire*, suta a treia, cap.53, în Fil.rom., vol.VI, p.293.

³⁴⁴ Sfântul Antonie cel Mare, *op.cit.*, cap.124, p.38,39.

³⁴⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Despre cunoștința naturală*, cap.32, în Fil.rom., vol.VII, p.437.

³⁴⁶ *Ibidem*, cap.61, p.462.

dar nu voia slobodă. Peste acestea omul rațional este stăpân cu voia lui Dumnezeu Cel ce l-a zidit, care este mai tare decât toată stăpânirea, sila sau puterea”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.35, în Fil.rom., vol.I, p.23)

„Sufletul este în trup, iar în suflet este mintea, și în minte cuvântul. Prin ele Dumnezeu fiind înțeles și preamărit face sufletul nemuritor, dându-i nestricăciunea și fericirea veșnică”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.98, în Fil.rom., vol.I, p.35)

„Om este cel ce a înțeles ce este trupul: că este stricacios și vremelnic. Căci unul ca acesta înțelege și sufletul că este dumnezeiesc și fiind nemuritor și suflare a lui Dumnezeu a fost legat de trup spre cercare și îndumnezeire. Iar cine a înțeles sufletul viețuiește drept și plăcut înaintea lui Dumnezeu, nemaisupunându-se trupului. Acela vede pe Dumnezeu cu mintea sa și contemplă bunurile veșnice datorite sufletului de Dumnezeu”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.124, în Fil.rom., vol.I, p.38,39)

„Precum trupul fără suflet este mort, așa și sufletul fără puterea minții este nelucrător și nu poate moșteni pe Dumnezeu”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.131, în Fil.rom., vol.I, p.40)

„Stihul acesta l-am scris pentru cei mai simpli spre dreaptă știință, pentru că unii au avut îndrăzneala să spună cu necredință ca ierburile și legumele ar fi însuflețite. Le spun acestora: Ierburile au viața firii, suflet însă n-au. Iar omul se numește animal rațional pentru că are minte și este capabil de știință. Celelalte dobitoace pământești și din aer au glas în ele fiindcă au duh și suflet. Și toate cele care cresc și scad sunt viețuitoare, fiindcă viețuiesc și cresc, dar pentru aceea nu au și suflet. Iar deosebirile viețuitoarelor sunt patru: unele sunt nemuritoare și însuflețite, ca îngerii, altele au minte, suflet și duh, ca oamenii, altele au numai duh și suflet, ca dobitoacele, iar altele numai viață, ca ierburile. În ierburi dăinuiește viața fără suflet, fără duh și fără minte. Iar toate celelalte fără viață nu pot să fie. Și tot sufletul omenesc este într-o mișcare neconținută de la un loc la altul”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.166, în Fil.rom., vol.I, p.45)

„Nu este suflet rațional mai cinstit după ființă decât alt suflet rațional. Căci Dumnezeu cel bun, făcând tot sufletul după chipul Său, îl aduce la existență înzestrat cu capacitatea de-a se mișca prin sine. Dar fiecare prin hotărâre liberă, își alege de bună-voie cinstea, sau își agonisește prin fapte necinstea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.11, în Fil.rom., vol.II, p.130,131)

„Dumnezeu este, precum s-a scris, *Soarele dreptății* (Maleahi 4, 2), revărsând peste toți razele bunătății. Dar sufletul se comportă prin hotărârea liberă a voii lui sau ca ceara, prin iubirea față de Dumnezeu, sau ca lutul, prin iubirea de cele pământești. Precum deci lutul se usucă prin fire sub razele soarelui, iar ceara se înmoaie prin fire, la fel sufletul iubitor de pământ și de lume, îndemnat fiind de Dumnezeu și împotrivindu-se, prin hotărârea voii sale, se învârtosează ca lutul și se împinge pe sine spre pierzanie, asemenea lui faraon; dar sufletul iubitor de Dumnezeu se înmoaie ca ceara și primind

formele și întipăriturile dumnezeiești, se face lăcașul lui Dumnezeu în duh”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.12, în Fil.rom., vol.II, p.131)

„Despărțirea sufletului și a duhului indică deosebirea dintre virtuțile din fire, ale căror rațiuni le avem în chip firesc, și dintre cele de la Duhul, al căror har îl primim în dar.³⁴⁷ Deosebirea acestora o face Scriptura în chip clar”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.56, sc.11, în Fil.rom., vol.III, p.279)

„... trupul și înrudirea de neam nu pot apropia de Dumnezeu așa de mult cum poate apropia sufletul, care poartă aceeași pecete a credinței ca și celelalte suflete și aceeași aplecare lăuntrică a voii spre bine”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.64, în Fil.rom., vol.III, p.370)

„Precum lucrul lui Dumnezeu este să cârmuiască lumea, așa a sufletului este să-și cârmuiască trupul”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.31, în Fil.rom., vol.IV, p.17)

„Sufletul câtă vreme se află într-o stare potrivnică firii, sălbăticit și năpădit de spinii plăcerilor, este locuință fiarelor străine, după cuvântul care s-a zis: *Acolo se vor odihni centaurii, acolo s-a încuibat ariciul și dracii se întâlnesc cu centaurii*. Iar acestea sunt feluritele patimi de ocară. Dar când se va întoarce la starea cea după fire (căci poate, dacă vrea, până e împreunat cu trupul) și se va îmblânzi pe sine prin îngrijirea iubitoare a faptelor și va petrece potrivit cu legea lui Dumnezeu, fiarele încuibate mai înainte vor fugi și în locul lor vin îngerii, păzitorii vieții noastre, făcând din întoarcerea lui zi de bucurie; și harul Preasfântului Duh coboară în el, învățându-l cum să se păstreze în bine și să înainteze spre cele înalte”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.7, în Fil.rom., vol.IV, p.202,203)

„Sufletului rațional, așezat la hotarul dintre lumina sensibilă și inteligibilă, prin cea sensibilă i s-a încredințat să vadă și să facă cele ale trupului, iar prin cea inteligibilă cele ale duhului. Dar fiindcă lumina inteligibilă s-a întunecat, iar cea sensibilă s-a făcut mai clară pentru obișnuința de la început, nu poate să privească deplin spre cele dumnezeiești, dacă nu se unește în întregime cu lumina inteligibilă, în rugăciune. Deci în chip necesar sufletul se află la hotarul dintre întuneric și lumină, spre întuneric mișcându-se prin faptă și afecțiune, spre lumină prin închipuirea cugetării”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.80, în Fil.rom., vol.IV, p.286,287)

„Precum pruncul nou-născut este chipul bărbatului deplin, așa și sufletul este chip al lui Dumnezeu care l-a făcut pe el. Deci precum copilul crescând în parte, cunoaște în parte pe tatăl, iar când ajunge la vârsta deplină se înțeleg împreună, tatăl cu fiul și fiul cu tatăl, și i se descoperă fiului vistieria tatălui, așa și sufletul înainte de neascultare avea să sporească și să ajungă la bărbatul desăvârșit. Dar din pricina neascultării a căzut în marea uitării și în adâncul rătăcirii și s-a sălășluit în porțile iadului. Depărtându-se deci

³⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Interpretarea aceasta înlătură trihotomismul. Sufletul e firea, duhul e harul; sau sufletul e omul lăuntric natural, iar duhul e omul lăuntric, adică sufletul străbătut de har. (n.s.1, p.279)

sufletul de Dumnezeu cât se poate de mult, era cu neputință să se apropie și să cunoască bine pe cel ce l-a zidit. Dar Dumnezeu l-a întors și l-a chemat și l-a atras la cunoștința Sa, mai întâi prin prooroci, iar pe urmă venind El însuși, a alungat de la el uitarea și rătăcirea; apoi surpând și porțile iadului, a intrat la sufletul rătăcit punându-Se pe Sine pildă prin care îi va fi cu putință să ajungă la măsura vârstei și la desăvârșirea Duhului”. (Sf. Simeon Metafrastul, P150.cap., cap.50, în Fil.rom., vol.V, p.301,302)

„...cele cinci simțuri ale sufletului: înțelegerea, cunoștința, discernământul, răbdarea și mila, dacă primesc harul de sus și sfințenia Duhului, se fac cu adevărat fecioare înțelepte. Iar dacă sunt lăsate în firea lor, se află cu adevărat nebune și se vădesc ca fiice ale lumii și ale mâniei”. (Sf. Simeon Metafrastul, P150.cap., cap.65, în Fil.rom., vol.V, p.310)

„Același lucru îl vom spune despre suflet. În comparație cu Dumnezeu, Cel prin fire netrupesc, și cu îngerii, el este oarecum corporal și circumscris, dar numai pentru cel ce poate să-l lege și are putere să-l arunce împreună cu trupul în gheena focului (Matei 10,28). Pentru simțirea și vederea oricărei creaturi e cu totul netrupesc și de necuprins, neputând fi nicidecum circumscris în locuri și spații cunoscute cu simțurile”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.127)

„Precum trupul are cinci simțuri: vederea, auzul, gustul, mirosul și pipăitul, așa și sufletul are același număr de cinci simțuri: mintea, rațiunea, simțirea înțelegătoare, cunoștința și știința. Ele se adună în trei lucrări ale sufletului: mintea, rațiunea și simțirea. Prin minte primim înțelesurile; prin judecată tâlcuirile; iar prin simțire chipurile cunoștinței și gândurile dumnezeiești”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.10, suta întâi, în Fil.rom., vol.VI, p.190)

„Precum sufletul are puterea să nască virtuțile, așa are și puterea să nască patimile. Dar pe cele dintâi le naște după fire, pe celelalte, contra firii. Ca pricină pentru producerea binelui și a răului, sufletul are mișcarea voinței ca pe un centru față de liniile lui sau ca pe un ac al unei cumpene, având-o ca ajutătoare și lucrătoare în partea în care o întoarce. Căci intenția se poate îndrepta spre amândouă, ajutând lucrarea și spre una, și spre alta. Omul poartă în sine înclinarea și spre bine, și spre rău: spre una prin fire, iar spre alta prin pornirea de afirmare de sine a voii”. (Sf. Grigorie Palama, Cap.acro., cap.89, în Fil.rom., vol.VII, p.125)

„Sufletul este entelehia trupului organic ce are viața în potență³⁴⁸”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.3, în Fil.rom., vol.VII, p.423)

„Sufletul fiecăruia dintre oameni este și viața trupului însufletit prin el și are lucrare de viață făcătoare pentru altul, lucrare ce se arată adică în trupul însufletit de el. Dar are

³⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Teoria aristotelică a sufletului ca entelehie sau ca formă a trupului organic a fost acceptată și de unii Părinți ai Bisericii. Trupul are viața în potență, în sensul că ea se dezvoltă sau se actualizează. Iar întrucât sufletul e legat de viața organică ce crește, se poate spune că și sufletul e la început în mare parte o potență ce se dezvoltă. (n.s.4, p.423)

viața nu numai ca lucrare, ci și ca ființă, întrucât sufletul e viu prin el și pentru el însuși. Căci se arată având viața rațională și înțelegătoare ca una ce e în chip vădit alta decât viața trupului și a celor ce sunt prin trup. De aceea chiar desfăcându-se trupul, sufletul nu se destramă. Iar pe lângă faptul că nu se destramă, mai rămâne și nemuritor, întrucât nu se arată să fie pentru altul, ci are viața prin sine ca ființă³⁴⁹”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.32, în Fil.rom., vol.VII, p.437)

„Îngerul și sufletul, fiind netrupești, nu sunt într-un loc, dar nici pretutindeni. Căci nu țin totul, ci ei au trebuință de Cel ce-i susține. Prin urmare și ei sunt în Cel ce susține și cuprinde totul, fiind hotărâniți de El într-un chip corespunzător. Sufletul, susținând trupul în care a fost zidit, e pretutindeni în trup, nu ca în spațiu, nici ca cel ce e cuprins, ci ca cel ce îl susține, îl cuprinde și îl face viu, fiind și în această privință după chipul lui Dumnezeu³⁵⁰”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.61, în Fil.rom., vol.VII, p.462)

„...să știi că sufletul tău e un Ierusalim ce se zidește ca o cetate; dacă bagi de seamă că părtașii lui sunt adunați la un loc, adică toate gândurile și puterile lui s-au adunat împreună și voiesc să fie într-o unitate, ca să nu fie o cetate dezbinată, ci să-l zidească în chip unit ca pe o cetate; dacă se suie în acest Ierusalim ce se zidește ca o cetate seminiile Domnului sau puterile cele mai generale ale sufletului, ajunse dumnezeiești și înălțându-se duhovnicește, și făcându-se ca niște trepte; dacă vezi săvârșindu-se acestea în tine, să nu încetezi să zidești astfel mai departe. Adu-ți aminte de turnul dezbinării și de zidirea lui, și de despărțirea limbilor (Fac. 11,1-9) și cunoaște că nu toată zidirea e bună, chiar dacă pare din afară astfel”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.54, în Fil.rom., vol.VIII, p.304)

„Cu adevărat e o minune fără măsură că sufletul este scaun și pat și căruță, prin har, al Dumnezeului nesfârșit în înțelepciune și nemărginit în putere, care are cerul ca scaun. Dar cine va putea să se minuneze cât se cuvine de faptul că sufletul e și iubit de El într-atâta, că e făcut să și respire împreună cu El și să fie părtaș de bunătățile mai presus de ceruri și i se încredințează așa de mari taine³⁵¹”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.69, în Fil.rom., vol.VIII, p.337)

³⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Viața trupului nu e ființa lui, ci o lucrare ce iradiază din suflet. De aceea se retrage din trup o dată cu moartea acestuia. Viața trupului animalic nu e însă dintr-un suflet al lui, ci o iradiere din viața speciei sau din viața de obște a animalelor. De aceea sufletul lor nu rămâne. Dar viața sufletului omenesc ține de ființa lui. El este individual sau personal, dând caracter personal fiecăruia dintre noi. Deci sufletul omenesc există în sine și pentru sine și după moartea trupului. (n.s.23, p.437,438)

³⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Faptul de a avea un trup poate să fie și un ajutor spre întreruperea răului săvârșit. Căci tăvălirea în plăcerile trupesti poate să producă și o scârbă omului care se simte superior prin spirit. Apoi revolta trupului poate provoca și o voință a spiritului (a minții) de a-l stăpâni. (n.s.59, p.462)

³⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sufletul e făcut de Dumnezeu „scaun” al Său, pentru că Dumnezeu împărătește din el făcându-l și pe el părtaș al împărăției peste patimi; e făcut „pat”, pentru că Dumnezeu se odihnește în el, întipărinț și în el odihna Lui; e făcut „căruță”, pentru că sufletul nu e static, ci duce pe Dumnezeu la faptele sale bune, pentru că el însuși se înalță cu Dumnezeu tot mai sus, la ceruri. Dar mai mult decât acestea, Dumnezeu se introduce în „respirația” sufletului sau în orice clipă de trecere a lui de la o stare la alta, făcând sufletul ca orice astfel de trecere să o facă cu Dumnezeu, să fie ca o apă sălătoare, mereu vie. (n.s.682, p.337)

„În inimile celor blânzi se odihnește Domnul³⁵², iar sufletul tulburat e scaunul diavolului. *Cei blânzi vor moșteni pământul* (Mt. 5, 5), mai bine zis îl vor stăpâni³⁵³”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.24, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.291)

„Sufletul blând e tonul simplității. Iar mintea mânioasă e pricinuitoarea răutății. În sufletul lin va încăpea cuvântul înțelepciunii *Domnul va povățui pe cei blânzi întru judecată* (Ps.24, 10), mai bine zis în lucrarea deosebirii (dreptei socoteli). Sufletul drept este soțul smereniei. Iar cel viclean este slujitorul mândriei. Sufletele celor blânzi se vor îmbogăți întru cunoștință³⁵⁴; iar mintea stăpânită de iuțime locuiește împreună cu întunericul și neștiința”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.24, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.291)

„Firea sufletului e un lucru sprinten și ușor. Uneori sărind, dorește să urce deasupra lui și să afle cele mai presus de firea lui. Și de multe ori pricepe ceva din citirea Scripturilor și din contemplarea (înțelegerea, vederea) lucrurilor. Dar când i se îngăduie să se asemene cu cele pricepute de el, se găsește mai prejos, după măsura economiei lui³⁵⁵, înțelegând la ce lucruri a intrat cunoștința lui. De aceea gândurile lui se umplu de frică și de cutremur și se grăbește să se întoarcă iarăși, din frică, la starea lui coborâtă, socotind că a îndrăznit să se ridice la lucruri mai presus de înțelegerea lui. Căci de frica acestor lucruri se ivește în el o temere și dreapta socoteală (discernământul) îndeamnă mintea lui să îmbrățișeze tăcerea și să nu se lase ispitit de îndrăzneală, ca să nu se piardă și să nu caute cele mai presus de el, să nu cerceteze cele ce sunt mai înalte ca el”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.129)

„Precum în planul firii, sufletul e mai mare decât trupul, așa lucrarea sufletului e mai mare decât cea a trupului. Și precum la început alcătuirea trupului a premers insuflării, așa și faptele trupesti premere lucrării sufletului. Și e o mare putere în mica faptă bună ce stăruie mereu. Căci picătura lină care stăruie găurește piatra tare”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.73, în Fil.rom., vol.X, p.373)

³⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Domnul cel blând, Care n-are motive să fie ajutat, Se odihnește în cei blânzi. Blândețea din El curge în credincioși, devenind în ei leagăn lin în care se odihnește El. Blândețea e delicatețea, e gingășia dragostei, siguranța ei nu e tulburată de nimic. Prin blândețe se mângâie cei ce se iubesc. Cunoașterea lui Hristos are loc prin participare la El, prin sălășluirea Lui în noi. Hristos e învățător prin faptul că e sălășluit în noi prin Duhul Sfânt. (ns. 610, p.291)

³⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei blânzi vor domni peste pământ, întinzând blândețea lor, care e blândețea lui Hristos în tot cuprinsul lui, făcând ca nimenea să nu li se opună, ci să răspundă cu aceeași blândețe. Aceasta va fi Împărăția cerurilor. Împărăția delicateții între oameni, din delicatețea lui Iisus Hristos. (n.s.611, p.291)

³⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoștința adevărată e legată de blândețe, căci blândețea e și o contemplare liniștită a semenilor care i se deschid și a tainelor existenței, a tainei lui Dumnezeu cel blând. (n.s.612, p.291)

³⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Spunând „măsura economiei”, înțelegem măsura puterii sufletului. Înțelesul este acesta: când sufletul, cu îngăduința lui Dumnezeu, aflând ceva din cele mai presus de fire, o compară cu cele necunoscute, gândind la cele în care a străbătut și la a căror cunoștință a ajuns, află măsura lui atât de inferioară și de mică față de acelea, încât, cuprins de frică și de cutremur, se grăbește să se întoarcă iarăși la starea sa de jos, adică la gândul că nu trebuie să cerceteze cele mai presus de el. (n.s.121, p.129)

„Însă când simțurile sunt închise prin liniștire și nu sunt lăsate să sară încoace și încolo, și amintirile se învechesc cu ajutorul liniștirii, atunci omul vede rațiunile naturale ale sufletului, ce sunt ele și care este firea sufletului și ce comori ascunse are în sine. Iar comoară este înțelegerea celor netrupești, care se mișcă în el de la sine însăși, fără nici o grijă și osteneală pentru ea”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.82, în Fil.rom., vol.X, p.407)

„Starea firească a sufletului este cunoașterea fapturilor lui Dumnezeu, a celor supuse simțurilor și a celor gândite (inteligibile). Cea mai presus de fire este mișcarea vederii (contemplării) dumnezeirii mai presus de ființă. Iar cea potrivnică firii este mișcarea pătimasă”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.83, în Fil.rom., vol.X, p.408,409)

„Să facem deci toate, păzindu-ne mintea trează de faptele moarte, privind atenți la suflet în fiecare ceas, ca să nu facă ceva în afară de cele potrivite firii, pentru că sufletul este schimbăcios din fire³⁵⁶, după cuvântul proorocului Isaia: *A zis Domnul cel milostiv ție: Umilită și nestatornică ai fost și de aceea n-ai fost mângâiată* (Is. 54,10-11).³⁵⁷ Căci sufletul se aseamănă cu fierul care când e neîngrijit, se acoperă de rugină, dar, când se pune în foc, focul îl curăță și cât timp este în foc, este asemenea focului și nimenea nu-l poate ține fiindcă este foc. Așa este sufletul. Cât timp rămâne cu Dumnezeu și se ocupă cu El, se face foc și arde pe toți vrăjmașii lui care îl fac să ruginească în timpul cât e neîngrijit, dar Dumnezeu îl curăță și-l face nou ca pe fier, încât nu se mai îndulcește cu ceva din cele ale lumii, ci se odihnește în firea lui, de care s-a învrednicit și în care se afla mai înainte. Iar de părăsește firea lui, moare³⁵⁸”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.25, cap.10, în Fil.rom., vol.XII, p.201,202)

b. Întunecarea sufletului (îndepărtarea sufletului de la traseul lui firesc, prin săvârșirea păcatului)

„Cei ce cunosc binele, dar nu văd ce le este de folos, își orbesc sufletul; iar puterea de a deosebi li s-a împietrit. De aceea nu trebuie să ne îndreptăm mintea spre aceștia, ca nu cumva să cădem și noi, în chip silnic, în aceleași lucruri, fără băgare de seamă, ca niște orbi”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.68, în Fil.rom., vol.I, p.29)

„Unii se străduiesc să câștige bogăția vremelnică cu orice preț și iubesc faptele păcatului, nevrând să știe că vine moartea și-și vor pierde sufletul. Ei nu urmăresc,

³⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să nu cădem cu sufletul din faptele conforme firii, căci el este pe de altă parte schimbăcios prin fire. Adică se poate abate prin fire, de la cele conforme firii; se poate abate „prin fir”, nu întrucât firea ar cere-o, ci întrucât firea îi dă și această posibilitate, datorită libertății cu care este înzestrat. Poate cădea prin fire din starea conformă firii. (n.s.413, p.201)

³⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta o spune Dumnezeu sufletului, pentru că s-a înjosit prin nestatornicie, căzând din starea lui luminată, slăvită și fericită prin păcat. (n.s.414, p.202)

³⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sufletul își însușește însușirile dumnezeiești când se amestecă cu Dumnezeu. Dar însușirile dumnezeiești nu-i devin proprii prin fire, ci prin unire cu Dumnezeu. Aceasta e îndumnezeirea prin har. Exemplul acesta a fost folosit de mulți Părinți bisericești. Dar Avva Isaia precizează că prin această îndumnezeire după har se activează firea sufletului. Când sufletul rămâne de sine, se umple de rugina păcatului contrară firii și moare spiritual. (n.s.415, p.202)

ticăloșii de ei, ce le este de folos și nu se gândesc la ce pătimește omul după moarte din partea păcatului”. (Sf. Antonie cel Mare, I.d.v.mr., cap.88, în Fil.rom., vol.I, p.33)

„...boala trupului este o stare contrară firii, cumpăna elementelor din trup stricându-se din pricina covârșirii unuia, ceea ce aduce o stare potrivnică firii; iar boala sufletului înseamnă abaterea lui de la judecata dreaptă, biruit fiind de patimile aducătoare de boală”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.50, în Fil.rom., vol.I, p.206)

„Necurat este sufletul pătimas, care e plin de gânduri de poftă și de ură”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.14, suta întâi, în Fil.rom., vol.II, p.56)

„Când deci sufletul, supunându-se patimilor, predă virtutea deprinderii păcătoase, respinge Împărăția lui Dumnezeu și trece sub stăpânirea aducătoare de stricăciune a diavolului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., cap.76, suta întâi, în Fil.rom., vol.II, p.155)

„Sufletul împietrit când e bătut nu simte, iar pe binefăcătorul său nu-l recunoaște”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.61, suta a doua, în Fil.rom., vol.IV, p.24)

„Sufletul întinat de patimi s-a împietrit și nu primește să creadă fără tăieturi și arsuri”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.66, suta a doua, în Fil.rom., vol.IV, p.24)

„Sufletele pătimase sunt apusuri spirituale, căci acestora le-a apus Soarele dreptății”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.87, suta a doua, în Fil.rom., vol.IV, p.25)

„Precum copilul mic și fără răutate, văzând pe vreun făcător de năluciri, se bucură și se ia după el din nevinovăție, așa și sufletul nostru, fiind simplu și bun (căci așa a fost creat de bunul Stăpân), se desface de momelile nălucirilor diavolului și, amăgit, aleargă spre cel rău ca la cineva bun, precum aleargă porumbița spre cel ce întinde curse puilor ei. Și așa își amestecă gândurile sale cu nălucirea momelii diavolești”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.43, în Fil.rom., vol.IV, p.58)

„Când sufletul e învoit cu trupul în cele rele, atunci zidesc amândouă cetate slavei deșarte, turn mândriei și gândurilor necredincioase ce locuiesc în ele. Dar Domnul tulbură unirea lor și o desface cu frica gheenei, silind sufletul stăpân să vorbească și să cugete lucruri străine și potrivnice trupului. Din această frică se naște și învrăjbire, deoarece cugetul trupului este vrăjmaș lui Dumnezeu și nu vrea să se supună legii lui Dumnezeu”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.21, în Fil.rom., vol.IV, p.74)

„Cel ce nu-și vatămă sufletul prin fapte, încă nu și-l păstrează neîntinat și prin cuvinte. Nici cel ce-l păzește de acestea nu e sigur că nu l-a întinat prin gânduri. Căci păcătuirea este întreită”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.16, în Fil.rom., vol.IV, p.279)

„De se întâmplă ca cineva, stând noaptea în casă cu toate ușile închise, dacă va deschide o mică fereastră și va fi luminat deodată de un fulger strălucitor, nesuportând ochii această strălucire, se apără, închizând îndată ochii și se retrage în sine. Tot așa când

sufletul e închis în cele supuse simțurilor, de se va apleca (Cânt.cânt. 2,9) vreodată cu mintea spre cele din afară de acestea ca printr-o fereastră, luminându-se de fulgerul arunii din ele, adică al Duhului Sfânt, și nesuportând raza luminii neacoperite, simte o spaimă în minte și se adună întreg în sine, refugiindu-se ca într-o casă în cele cunoscute cu simțurile și omenesti”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.54, în Fil.rom., vol.VI, p.72)

„Sufletul care nu s-a izbăvit cu desăvârșire și cu bună simțire de alipirea și de împătımirea de cele văzute nu poate purta fără întristare pricinile de întristare³⁵⁹ și uneltirile venite de la draci și de la oameni. Ci, fiind legat prin împătımire de lucrurile omenesti, e mușcat de pagubele de bani și se supără de pierderile unor lucruri, și-l dor cumplit durerile venite în trupul său”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.82, în Fil.rom., vol.VI, p.81,82)

„Câtă vreme sufletul e dezbinat în el însuși și puterile lui se mișcă fără rânduială, câtă vreme n-a primit în sine razele dumnezeiești, nu s-a învrednicit nici de eliberarea din robia cugetului trupesc și nu s-a bucurat nici de pace”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.65, suta a doua, în Fil.rom., vol.VI, p.251)

„Sufletele împătimate de plăceri sunt smârcuri de foc (Apoc.19, 20), în care putoarea patimilor, duhnind ca o mocirlă, hrănește ca pe un vierme neadormit al curviei desfrânarea trupului și ca pe niște șerpi, broaște și lipitori ale poftelor stricate, gândurile și dracii stricați și tâșnitori de otravă. Starea aceasta a luat încă de aici arvuna chinurilor de acolo”. (Sf. Grigorie Palama, Cap.acro., cap.37, în Fil.rom., vol.VII, p.107)

„Dar dracii obișnuiesc să facă și cele contrare celor spuse. Căci când izbutesc să înfrângă sufletul și să răstoarne lumina minții, nu mai este în noi, nenorociții, nici trezvie, nici dreaptă socoteală (discernământ), nici socotință, nici rușine, ci tocire, nesimțire, nedeosebire și orbire”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.319)

„...răutatea nu este în ea însăși nimic, căci nu e nici o ființă oarecare și nu are nici ipostas.³⁶⁰ Dar abătându-se sufletul de la virtute se face pățimaș, și așa dă naștere răutății. De aceea e și chinuit de ea, căci nu află vreo odihnă naturală în ea³⁶¹”. (Avva Dorotei, Dif.inv., cuv.10, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.578)

³⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acesta e lucru esențial: să porți fără întristare cele ce ți se pricinuesc cu scopul ca să te întristeze și să te facă prin aceasta să păcătuiești, dovedind că ești legat de lumea aceasta și nu ai încredere desăvârșită în Dumnezeu. (n.s.81, p.81)

³⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Răul nu are existență în sine (Diadoh, *Cap de cunoaștere*, 3); Evagrie, *Despre cele opt gânduri*; P.G., 40,1276 D.) (n.s.1133, p.578)

³⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o concluzie vrednică de reținut din ideea că răul nu are existență în el însuși. Căci răutatea fiind o stare nefirească a sufletului, acesta nu poate avea odihnă în ceea ce nu ține de el în mod firesc. E ca o otravă care, o dată intrată în organism, nu-i mai dă acestuia pace, ci îl ține într-o continuă fierbere. (n.s.1134, p.578)

„Mulți au săvârșit puteri, au înviat morți, s-au trudit să întoarcă pe cei rătăciți și au făcut lucruri mari, și mulți au fost călăuziți prin mâinile (alt ms.:buzele *n.tr.*) lor spre cunoștința lui Dumnezeu. Iar după acestea, ei care au înviat pe alții au căzut în patimi întinate și spurcate și s-au omorât pe ei înșiși și s-au făcut sminteală multora prin faptele lor văzute. Pentru că erau încă bolnavi cu sufletul și nu s-au îngrijit de sănătatea sufletelor lor, ci s-au predat pe ei înșiși mării lumii acesteia pentru a tămădui sufletele altora, ei înșiși fiind încă bolnavi, și și-au pierdut sufletele lor din nădejdea în Dumnezeu, precum am spus”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.126)

„Prin patru lucruri se întunecă sufletul: prin urârea aproapelui, prin disprețuirea și pizmuirea lui și prin cârtirea împotriva lui³⁶²”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.9, în Fil.rom., vol.XII, p.79)

„Dar iată care sunt și cele ce nasc sfada și strică fără milă sufletul: flecăreala (poliloghia), vorbirea sucită, schimbarea cuvintelor după plăcerea fiecăruia, îndrăzneala, vorbirea în doi peri, oprirea cuvântului altuia. Sufletul care le are acestea este sterp de virtuți. Iar după toate acestea, dacă sufletul nu va pune sudoare în orice virtute, nu va putea ajunge la odihna Fiului lui Dumnezeu”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.22, cap.8, în Fil.rom., vol.XII, p.179)

c. Pofa, iuțimea și rațiunea, puteri firești ale sufletului, supuse ispitei diavolești

„...mânia și pofa au fost împreunate cu firea omului de către însuși Ziditorul cu un scop bun, dar prin trândăvie alunecă din cele firești ale trupului în cele afară de fire”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.117)

„Numai atunci întrebuițăm mânia potrivit cu firea, când o pornim împotriva gândurilor pătimase și iubitoare de plăceri. Așa ne învață proorocul, zicând: *Mâniați-vă și nu păcătuți* (Ps.4,5); adică aprindeți mânia asupra patimilor voastre și asupra gândurilor rele, și nu păcătuți săvârșind cele puse de ele în minte”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.123)

„Firesc este pentru partea rațională din noi să se supună rațiunii dumnezeiești și să stăpânească peste partea nerațională. Să se păzească, așadar, această rânduială în toate și nu va mai fi răul în făptură, nici vreo putere care să atragă spre rău”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.83, suta a doua, în Fil.rom., vol.II, p.83)

„Necurăția sufletului constă în a nu lucra după fire. Căci din aceasta se nasc în minte gândurile pătimase. Și lucrează după fire atunci când puterile ei pătimitoare, (pasionale), adică iuțimea și pofa, rămân fără patimă în întâlnirea cu lucrurile și cu înțeleșurile

³⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A nu vedea cineva valoarea altuia înseamnă a-și îngusta vederea, a se întuneca, a nu primi ceea ce este în el lumină. Egoismul este starea care întunecă pe om, reducându-l la el însuși în chip mincinos. E necomunicare.(n.s.113, p.79)

(chipurile) lor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.35, suta a treia, în Fil.rom., vol.II, p.94)

„Sufletul se mișcă cum se cuvine când facultatea lui poftitoare s-a pătruns de înfrânare, iuțimea stăruie în dragoste, întorcându-se de la ură, iar rațiunea se îndreaptă spre Dumnezeu, prin rugăciune și contemplație duhovnicească”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.15, suta a patra, în Fil.rom., vol.II, p.107,108)

„Înfrânează iuțimea sufletului cu dragostea; vestejește partea poftitoare a lui cu înfrânarea; înaripează partea rațională a lui cu rugăciunea. Și lumina minții nu se va întuneca niciodată”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.80, suta a patra, în Fil.rom., vol.II, p.118)

„Prin rațiune cercetăm, prin poftă dorim bunul cercetat, iar prin iuțime luptăm pentru el”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.39, sc.1, în Fil.rom., vol.III, p.1 41)

„Plăcerea este pofta activată, o dată ce ea este un bun prezent, după definiția ei. Iar pofta este plăcerea neactivată, o dată ce este un bun viitor, după definiția ei. Iuțimea este furia ca intenție. Iar furia este iuțimea trecută în faptă. Deci pentru cel ce și-a supus aceste puteri rațiunii, pofta a devenit plăcere prin împreunarea neprihănită a sufletului cu Dumnezeu în har, iar iuțimea ardoare curată ce apără plăcerea provenită din unirea cu Dumnezeu și mânie sobră care face puterea voinței să iasă cu totul din lucruri în dorința sufletului după Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.55, sc.33, în Fil.rom., vol.III, p.266)

„De firea părții raționale a sufletului ține să se îndeletnicească cu cunoștința lui Dumnezeu; iar de a celei pasionale să îmbrățișeze dragostea și înfrânarea”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.52, suta a doua, în Fil.rom., vol.IV, p.23)

„Toate poruncile dumnezeieștii Evanghelii urmăresc să îndrepte cele trei părți ale sufletului și să le facă sănătoase prin cele ce le poruncesc.[...] Căci prin porunci Hristos pune legi celor trei părți ale sufletului, adică iuțimii, poftii și rațiunii. Privește: *Cel ce se mânie pe fratele său în deșert, vinovat va fi judecării* și celelalte porunci ale lui care urmează. Prin acestea tămăduiește iuțimea. Iar vrăjmașul încearcă să strice porunca aceasta și cele în legătură cu ea înăuntru, prin gânduri de vrajbă, de pomenirea răului și prin gânduri de pizmă. Căci știe vrăjmașul și el că povățuitoarea iuțimii este partea rațională, și de aceea săgetând, precum am spus, rațiunea prin gânduri de bănueli, de pizmă, de vrajbă, de ceartă, de viclenie, de slavă deșartă, o înduplecă să-și părăsească rolul de stăpânitoare și să predea iuțimii frânele, lăsând-o fără cârmaci”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.16, în Fil.rom., vol.IV, p.108)

„Dar care sunt cele rânduite pe seama părții poftitoare prin dumnezeiasca poruncă a Domnului? *Cel ce caută la femeie spre a o pofti pe ea, a și curvit cu ea în inima sa*. Văzând Vicleanul și această poruncă, aruncă în om ca un fel de mreață împotriva poruncii. Căci depărtând aceasta pe om de materia care îl aprinde, vicleanul face să nască

războiul înlăuntru. Și astfel se pot vedea în minte, zugrăvite de el, figuri și întipăriri curvești și se pot auzi cuvinte care aprind spre patimă și alte lucruri pe care cei ce au cercarea minții le știu”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.17, în Fil.rom., vol.IV, p.109)

„Care este acum porunca ce îndeamnă partea rațională? *Iar Eu vă zic vouă să nu vă jurați nicidecum, ci să fie cuvântul vostru: da și nu; sau: Cel ce nu se leapădă de toate ca să-mi urmeze Mie nu este vrednic de Mine; sau: Intrați pe poarta strâmtă.* Acestea sunt poruncile pe seama părții raționale. Deci vrăjmașul, iarăși, vrând să prindă pe generalul cel bun, care este rațiunea, îl scoate din minți și de la conducere prin gânduri de lăcomie a pântecelui și de nepăsare. Și râzând de el ca de un general beat, dracul se folosește, prin mânie și poftă, de voile lui, ca de niște slugi ale sale. Iar aceste puteri, adică partea poftitoare și iuțimea, lăsate slobode de rațiune, se folosesc de cele cinci simțuri ale noastre, ca de niște slugi, pentru a păcătui la arătare”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.18, în Fil.rom., vol.IV, p.109)

„Sufletul având deci trei părți, precum s-a arătat mai înainte (căci trei sunt părțile lui: rațiunea, iuțimea și pofta), dacă în iuțime este dragoste și iubire de oameni și în poftă, curăție și neprihănire, rațiunea este luminată; iar dacă în iuțime este ură de oameni și în poftă desfrânare, rațiunea este întunecată. Deci rațiunea atuncea este sănătoasă și cumpătată și luminată, când are afectele supuse și contemplă rațiunile fapturilor lui Dumnezeu duhovnicește (curat) și e înălțată către fericita și Sfânta Treime. Iar iuțimea atuncea se mișcă după fire, când iubește pe toți oamenii și nu are față de nici unul dintre ei supărare sau pomenire de rău. În sfârșit pofta, când a omorât patimile prin smerită cugetare, înfrânare, și neavere, când adică a omorât plăcerea trupului, dorința după avuție și după slava trecătoare, și s-a întors spre dragostea dumnezeiască și nemuritoare”. (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.188,189)

„După Grigorie Teologul, tot sufletul rațional are trei părți. Virtutea, care își are temelia în partea rațională, a numit-o chibzuință, înțelegere și înțelepciune. Cea din iuțime, bărbăție și răbdare. Iar cea din partea poftitoare, dragoste, neprihănire și înfrânare. Dreptatea e semănată în toate acestea, făcându-le să lucreze în armonie. Prin chibzuință sufletul luptă împotriva Puterilor vrăjmașe și apără virtuțile; prin neprihănire privește lucrurile fără patimă: prin dragoste face pe om să iubească pe toți ceilalți ca pe sine însuși; prin înfrânare taie toată plăcerea; iar prin bărbăție și răbdare înarmează spre războaiele nevăzute. Aceasta este armonia organului bine răsunător al sufletului”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.24, în Fil.rom., vol.IV, p.206,207)

„Partea poftitoare a sufletului se vedește cum este, în mâncăruri, în înfățișări și în glas, în pornirile cu voia, sau altfel în gust, în vedere și în auz, după cum se folosește bine sau rău de ele, sau se află la mijloc între acestea două”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.244, în Fil.rom., vol.IV, p.310)

„...din tot sufletul înseamnă că din rațiune, mânie și poftă. Pentru că din acestea trei se alcătuiește sufletul. Mintea cugetă pururea la cele dumnezeiești; pofta Îl pofteste numai pe El neîncetat și nu pe altcineva, [...] iar mânia se pune în mișcare în chip firesc

împotriva celor ce împiedică această poftă și numai împotriva lor”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.15, în Fil.rom., vol.V, p.224)

„Sufletul rațional se împarte, cum s-a spus, în trei, dar se vede în două. Căci o latură a lui e rațională, iar alta pătimitoare. Latura rațională a lui fiind după chipul Ziditorului nu poate fi ținută, văzută și hotărnicită de simțuri, fiind în afara și înlăuntrul lor. Prin ea sufletul este în comunicare cu puterile înțeleghătoare și dumnezeiești și tinde prin fire spre Dumnezeu, ca spre modelul său prin sfântă cunoștință a lucrurilor și se ridică la împărtășirea de firea dumnezeiască. Iar latura pătimitoare a sufletului se amestecă cu simțurile, fiind supusă patimilor și plăcerilor. Prin ea este în comuniune cu firea supusă simțurilor, care se hrănește și crește, se împărtășește de aer, de răceală, de căldură și de mâncare spre dăruire, viață, creștere și sănătate. De aceea, schimbându-se împreună cu acestea, e cucerită uneori de pofte neraționale, abătându-se de la mișcarea cea după fire, alteori se înfurie și e dusă de mânia nerațională, care-l face pe om să nu mănânce, să nu bea, să se supere și iarăși să se bucure, îndulcindu-se de desfătări și întristându-se de necazuri. Pe drept cuvânt, latura aceasta a sufletului se numește pătimitoare, fiind pusă la încercare de patimi”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.9, suta a treia, în Fil.rom., vol.VI, p.271,272)

„Sufletul, fiind creat rațional prin suflare și înțelegător prin însuflare dătătoare de viață, nu a fost creat de Dumnezeu deodată cu iuțimea și cu pofta dobitocească, ci cu puterea dorinței și, pe lângă ea cu vigoarea dragostei”. (Sf. Grigorie Palama, Cap.acro., cap.82, în Fil.rom., vol.VII, p.121)

d. Curățirea sufletului

„Omul cu adevărat rațional are o singură grijă: să asculte de Dumnezeuul tuturor și să-I placă; și numai la aceasta își deprinde sufletul său: cum să-I placă lui Dumnezeu, mulțumindu-I pentru o așa de mare purtare de grijă și pentru cârmuirea tuturor, orice soartă ar avea el în viață. Pentru că e nepotrivit să mulțumim pentru sănătatea trupului doctorilor care ne dau leacuri amare și neplăcute, iar lui Dumnezeu să nu-I mulțumim pentru cele ce ni se par nouă grele și să nu cunoaștem că toate ni se întâmplă cum trebuie, spre folosul nostru și după purtarea Lui de grijă. Căci în cunoștința și credința cea către Dumnezeu stau mântuirea și desăvârșirea sufletului”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.2, în Fil.rom., vol.I, p.17)

„Cugetând la cele despre Dumnezeu, fii evlavios cu prisosință, bun, cuminte, blând, darnic după putere, îndatoritor, necertăreț și cele asemenea. Căci aceasta este avuția sufletului care nu poate fi furată: să placă lui Dumnezeu prin unele ca acestea, să nu judeci pe nimeni sau să zici cutare este rău și a păcătuit; ci mai bine este să-ți cauți de păcatele tale și să privești în tine purtarea ta de este plăcută lui Dumnezeu. Căci ce ne privește dacă altul este rău?”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.86, în Fil.rom., vol.I, p.32)

„Sufletul se află în lume fiind născut. Mintea este mai presus de lume fiind nenăscută. Sufletul, care înțelege lumea și vrea să se mântuiască, în fiecare ceas are o lege pe care nu o calcă. El cugetă întru sine că acum e vreme de luptă și de cercetare, și

nu așteaptă să o facă aceasta judecătorul. El știe că-și poate pierde mântuirea primind cea mai mică plăcere urâtă”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.136, în Fil.rom., vol.I, p.40)

„Sufletul rațional, nepunând preț pe zidirea materială și pe viața cea vremelnică, își alege desfătarea cerească și viața veșnică, pe care le va primi de la Dumnezeu prin viețuire curată”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.146, în Fil.rom., vol.I, p.42)

„Ține de sufletul curat cuvântul fără pizmă, râvna fără răutate și dragostea neîncetată față de Domnul slavei”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.19, în Fil.rom., vol.I, p.345)

„Pentru aceste cinci pricini se oprește sufletul de la păcate: sau pentru frica oamenilor, sau pentru frica judecății, sau pentru răsplata viitoare, sau pentru dragostea lui Dumnezeu, sau, în sfârșit, pentru mustrarea conștiinței”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.81, suta a doua, în Fil.rom., vol.II, p.83)

„Căci răutatea este o faptă a sufletului înțeleghător, și anume uitarea bunătății celor după fire, care se naște din afecțiunea pătimasă față de trup și lume. Pe aceasta o nimicește rațiunea prin strategia ei, scrutând cu știință duhovnicească originea și firea lumii și a trupului, și împingând sufletul spre țara înrudită a celor inteligibile, împotriva căreia legea păcatului nu are nici o putere. Căci nu mai are simțirea pe care să treacă ca pe o punte spre minte, întrucât sufletul nu mai are nici o legătură afectuoasă cu ea, căci a părăsit-o împreună cu vederile sensibile, a căror relație și fire mintea, lăsându-le în urmă, nu le mai simte”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.38)

„Întristarea după Dumnezeu stinge plăcerea, iar stingerea plăcerii înseamnă învierea sufletului”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.39, suta întâi, în Fil.rom., vol.IV, p.15)

„Lumina sufletului este sfânta cunoștință de care fiind lipsit, cel fără de minte umblă în întuneric”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.51, suta întâi, în Fil.rom., vol.IV, p.16)

„Sufletul se întărește prin dragoste și înfrânare, iar mintea prin rugăciunea curată și vederea (contemplarea) duhovnicească”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.81, suta întâi, în Fil.rom., vol.IV, p.18)

„Netulburarea (nemurirea) sufletului stă în nepătimire și cunoștință; de ea nu se poate împărtăși cel ce slujește plăcerilor”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.14, suta a doua, în Fil.rom., vol.IV, p.20)

„Suflet curat este acela care iubește pe Dumnezeu; iar minte curată, aceea care s-a despărțit de neștiință”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.79, suta a II-a, în Fil.rom., vol.IV, p.25)

„Sufletul bun face bine aproapelui, iar de i se răspunde cu nerecunoștință, se poartă cu îndelungă răbdare și rabdă pătimind cele ce-i vin de la acela”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.43, suta a treia, în Fil.rom., vol.IV, p.29)

„Ți s-a poruncit să omori faptele trupului ca să învii prin osteneli sufletul omorât din plăceri”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.7, suta a patra în Fil.rom., vol.IV, p.33)

„Sufletul curat se poate numi, pe drept cuvânt, vas ales, grădină închisă, izvor pecetluit, și scaun al simțirii. Iar cel întinat de pete necurate e plin de putoarea morcirlei”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.36, în Fil.rom., vol.IV, p.209)

„Mărturia minții iubitoare de Dumnezeu este rugăciunea de-un singur gând, a gândului chibzuit este cuvântul la vreme, iar a simțirii eliberate, gustul de un singur fel. Prin acestea trei se zice că se întăresc cele ale sufletului”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.94, în Fil.rom., vol.IV, p.288)

„Când sufletul odihnindu-se de cele din afară se unește cu rugăciunea, atunci aceea, înconjurându-l ca o flacără, îl face întreg arzător, așa cum face focul fierul. Sufletul este același, dar nu mai poate fi atins de atingerile din afară, cum nu poate fi nici fierul arzător”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.105, în Fil.rom., vol.IV, p.290)

„Soarele sensibil nu-și trimite razele sale în casa închisă; iar cel inteligibil nu lasă razele sale dulci în sufletul care nu-și are simțurile închise față de cele văzute”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.129, în Fil.rom., vol.IV, p.294)

„Sufletul care caută încă rugăciunea e asemenea femeii în durerile nașterii; iar cel care a ajuns-o e asemenea celeia care a născut și e plină de bucurie pentru naștere”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.178, în Fil.rom., vol.IV, p.301)

„Sufletul care s-a lepădat cu desăvârșire de sine și s-a închinat în întregime rugăciunii nu mai vine jos când vrea o dată ce se află deasupra zidirii, ci când va socoti că e drept Cel ce poartă toate ale noastre cu cumpănă și cu măsură”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.189, în Fil.rom., vol.IV, p.302)

„Sufletul trebuie să ia seama și să prevadă cât se poate de bine cu ochii săi, ca să nu fie prins nici măcar într-o cât de mică parte de către puterea contrară. Căci precum o singură parte a unei fiare fiind prinsă în cursă trebuie să se încovoieze întreagă și cade în mâinile celor ce-o vânează, așa obișnuiește să se întâmple și sufletului de la vrăjmași. Aceasta o spune vădit proorocul zicând: *Cursă au gătit picioarelor mele și au încovoiat sufletul meu* (Ps. 56,7)”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.46, în Fil.rom., vol.V, p.300)

„Sufletul care s-a învrednicit să primească în sine sălășluirea puterii de sus și care are amestecat în mădularele sale focul acela dumnezeiesc și dragostea cerească a Duhului cel bun se desface fără greutate de toată dragostea lumească”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.70, în Fil.rom., vol.V, p.312)

„Sufletele iubitoare de adevăr și de Dumnezeu nu rabdă nici cea mai mică slăbire a dragostei către Domnul, ci pironite întregi de crucea Lui, cunosc în ele simțirea sporirii duhovnicești. Căci străpunse de dragostea aceasta și, așa-zicând, flămânde de dreptatea

virtuților și de lumina Duhului cel bun, ba chiar dacă se fac vrednice de taine duhovnicești și se împărtășesc de veselia cerească și de har, nu se încred în ele însele, nici nu-și închipuie că sunt ceva, ci, cu cât se învrednicesc mai mult de daruri duhovnicești, cu atât se simt mai flămânde și caută cu mai multă osteneală cele cerești. Și cu cât își simt mai mult sporirea duhovnicească, cu atât se fac mai însetate de împărtășirea acestora. Și îmbogățindu-se duhovnicește, își par lor înseși flămânde, după dumnezeiasca Scriptură: *Cei ce Mă mănâncă pe Mine iar vor flămânzi; și cei ce Mă beau iar vor înseta.* (Înțelepciunea lui Iisus Sirah 24,23)”. (Sf. Simeon Metafrastul, P150.cap., cap.109, în Fil.rom., vol.V, p.332)

„Sufletele care s-au săltat până la curăția cea mai înaltă și au urcat până la o mare înălțime a înțelepciunii și a cunoștinței se aseamănă nemijlocit cu heruvimii, ca unele ce s-au apropiat prin știința lor de izvorul bunătăților și au primit de acolo în chip curat descoperirea vederii celei drepte”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.26, suta a treia, în Fil.rom., vol.VI, p.278)

„Suflet desăvârșit este acela a cărui putere pasională înclină în întregime spre Dumnezeu³⁶³”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100.cap., cap.66e, în Fil.rom., vol.VIII, p.134)

„Patru sunt virtuțile care curățesc sufletul: tăcerea, păzirea poruncilor, strâmtorarea și smerita cugetare”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.78)

„Căci cel ce a biruit și lepădat patimile trupului și toate căderile lui prin pocăință, și-a pregătit sufletul spre a se face sfânt, ca să-l predea lui Dumnezeu neîntinat, spre a fi învrednicit să se facă templu al Lui³⁶⁴”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.17, în Fil.rom., vol.XII, p.135)

e. Unirea sufletului cu Dumnezeu (încă din această viață)

„Suflet curat este acela care s-a eliberat de patimi și se bucură neîncetat de dragostea dumnezeiască”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.34, suta întâi, în Fil.rom., vol.II, p.58)

³⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sufletul e văzut iarăși ca latura dinamică și afectuoasă a ființei umane. Nu poate fi desăvârșit sufletul care nu simte întreg dragostea lui Dumnezeu și nu se simte pătruns întreg de ea. Îndreptarea pasiunii lui în chip absolut spre obiecte neabsolute îi aduce dezamăgiri continue. (n.s.293, p.134)

³⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cea mai înaltă destinație a trupului este să fie făcut templu al lui Dumnezeu, ca să lucreze și să se arate Dumnezeu lucrând prin el. Aceasta nu înseamnă o pasivitate a trupului. Trebuie să fie adus și trupul prin suflet la o stare de refuz al plăcerilor lui și la o bucurie de cele curate ce se săvârșesc prin el de suflet și prin suflet de Dumnezeu. Mâna lui Hristos n-a fost total pasivă când prin ea s-a atins cu tină de ochii orbului. Voile sufletului predate lui Dumnezeu, și manifestate și prin trup, nu dispar. Atât sufletul, cât și trupul, participă cu bucurie la lucrarea lui Dumnezeu săvârșită prin ele. (n.s.270, p.135)

„Suflet desăvârșit este acela a cărui putere pătimitoare (pasională) înclină cu totul spre Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.98, suta a treia, în Fil.rom., vol.II, p.105)

„Își păzește cineva sufletul fără pată pentru Dumnezeu dacă se silește să-și îndrepte cugetarea numai spre Dumnezeu și spre însușirile Lui, să-și facă rațiunea tălmăcitoare dreaptă a virtuților și să-și deprindă simțurile să privească, și să-și imagineze în chip evlavios lumea văzută și cele din ea, vestind sufletului măreția rațiunilor din ele”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., cap.14, suta întâi, în Fil.rom., vol.II, p.131)

„Sâmbetele sâmbetelor înseamnă odihna duhovnicească a sufletului rațional, care-și retrage mintea chiar și de la rațiunile mai dumnezeiești din lucruri și și-o leagă cu totul numai de Dumnezeu în extazul iubirii, și prin teologia mistică (cunoașterea tainică a lui Dumnezeu) o face cu desăvârșire neclintită de la Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., cap.39, suta întâi, în Fil.rom., vol.II, p.138)

„...sufletul, o dată trecut dincolo de toate cele ce sunt și de înțelesurile lor firești și desfăcut de toată puterea în chip curat, chiar și de puterea proprie de a cugeta, va pătimi unirea cea mai presus de înțelegere cu Dumnezeu însuși, iar în această stare, primind de la El în chip negrăit învățătura adevărului adevărat, ca pe o sămânță, nu se va mai abate spre păcat”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.28)

„Ascultarea poruncii aduce curăția sufletului, iar curăția sufletului aduce împărtășirea de lumină”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.55, suta a patra, în Fil.rom., vol.IV, p.36)

„Cerbul care a mâncat șerpi aleargă la izvoarele apelor ca să-și stingă veninul; iar sufletul rănit de săgețile dumnezeiești e atras de dragostea neîncetată spre Cel ce l-a rănit”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.132, în Fil.rom., vol.IV, p.294)

„Flacăra înlănțuită în materie se face purtătoare de lumină, iar sufletul dezlegat din materie ajunge purtător de Dumnezeu. Aceea crește până la ardere; iar acesta, până la capătul dragostei dumnezeiești”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.188, în Fil.rom., vol.IV, p.302)

„Dacă cel ce primește un împărat în casa sa e așa de mândru, de vestit și de plin de toată bucuria, cu cât mai mult sufletul care primește, după ce s-a curățit, pe Împăratul împăraților, potrivit cu făgăduința nemincinoasă a Aceluia. (Ioan 14,23) Dar un astfel de suflet e dator să se asigure cu evlavie, scoțând afară tot ce nu pare potrivit pentru odihna Aceluia și așezând înăuntru tot ce e spre plăcerea Lui”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.209, în Fil.rom., vol.IV, p.305)

„Unui astfel de suflet, zice, i se face Domnul, după cum vrea, când foc care arde tot răul ce s-a furișat în el, cum zice și proorocul: *Dumnezeul nostru este foc mistuitor* (Deut. 4,24), când odihnește negrăit și netălmăcit, când bucurie și pace care îl încălzește și-l învăluiește. Numai să se sarguiască să-L iubească pe El și să se dăruiască purtătorilor

celor bune, și se va vedea prin experiența însăși, prin însăși simțirea sa atingându-se de bunătățile negrăite *pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit* (I Cor.2,8)”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.68, în Fil.rom., vol.V, p.311)

„Sufletul care s-a învrednicit să primească în sine sălășluirea puterii de sus și care are amestecat în măduarele sale focul acela dumnezeiesc și dragostea cerească a Duhului cel bun se desface fără greutate de toată dragostea lumească.” (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.70, în Fil.rom., vol.V, p.312)

„Frumusețile sufletului nostru și rodurile bune sau rugăciunea, dragostea, credința, privegherea, postul și celelalte îndeletniciri virtuozose, când se amestecă și se împărtășesc de împărtășirea Duhului Sfânt, dau o bună mireasmă bogată, ca o tămâie pusă pe foc. Dar atunci ne este și nouă mai ușor să viețuim potrivit cu voia lui Dumnezeu. Căci fără Duhul Sfânt, precum s-a spus mai înainte, nimănui nu-i este cu putință să înțeleagă voia lui Dumnezeu”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.97, în Fil.rom., vol.V, p.327)

„Precum este cu neputință candelii să ardă fără untdelemn și fără foc și să lumineze celor din casă, așa este cu neputință sufletului să grăiască limpede cele dumnezeiești și să lumineze pe oameni fără Duhul dumnezeiesc și fără foc. *Căci tot darul desăvârșit de sus este, pogorând de la Tine Părintele luminilor*, încununând tot sufletul iubitor de Dumnezeu, *fiindcă la El nu este schimbare, nici umbră de mutare* (Iacob 1,17)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.100, în Fil.rom., vol.VI, p.226)

„Unit cu Dumnezeu, sufletul simte o plăcere de negrăit. Aceasta îl face să verse lacrimi de umilință, amestecate cu bucurie și dulceață, și iese afară din simțirea lumii, și aleargă după Mire, strigând cu glasuri negrăite: *Înapoia Ta alerg, după mireasma mirelui Tău, spune-mi Tu pe Care L-a iubit inima mea, unde-ți paști turma, unde dormi în amiaza vederii curate, ca să nu fiu aruncată de la turmele dreptilor. La Tine sunt luminile tainelor mari* (Cânt.cânt.I, 2, 6). Și ducându-l Mirele în camera visteriilor Lui ascunse, îl face văzător plin de înțelepciune al rațiunilor zidirii”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.49, în Fil.rom., vol.VI, p.245)

„Stau și se mișcă în jurul lui Dumnezeu sufletele care și-au despovărat cugetarea de cele materiale, iar doimea care se războiește în toate cu sine însăși și-au făcut-o căruță ușor de mînat care aleargă spre ceruri.³⁶⁵ Ele se mișcă în jurul lui Dumnezeu fără sfârșit, ca în jurul unui centru și a pricinii mișcării în cerc. În același timp stau neclintite și fără aplecare într-o parte sau alta, neputând să se împrăștie din concentrarea lor spre cele ale simțurilor și spre amăgirea de jos a lucrurilor omenesti. Acesta este sfârșitul desăvârșit al liniștirii³⁶⁶”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.29, în Fil.rom., vol.VI, p.279)

³⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Doimea” e alcătuirea omului din suflet și trup. Când cineva a reușit să înlăture războiul dintre ele, a făcut o căruță care aleargă ca o unitate în sus, purtată de doi cai spre ceruri. Ideea aceasta e de la Sfântul Maxim (*Ambigua*). Se accentuează prin aceasta apartenența mișcării spre Dumnezeu la natura umană. (n.s.25, p.279)

³⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Liniștirea e una cu stabilitatea, cu bucuria în stabilitate, cu bucuria plenară prin faptul că sufletele au totul, că au infinitul. (n.s.26, p.279)

„Sufletul care disprețuiește toate cele de jos și e rănit în întregime de dragostea lui Dumnezeu încearcă o ieșire străină și dumnezeiască (extaz). Căci, după ce a văzut limpede firile făpturilor și rațiunile lor și a înțeles sfârșiturile lucrurilor omenești, nu mai rabdă să fie înăuntrul zidirii și să mai fie hotărnicit de ceea ce-l mărginește. Ci ieșind din hotarele sale și biruind legăturile simțurilor, și trecând peste firile tuturor pătrunde, într-o tăcere de negrăit, în întunericul cunoștinței lui Dumnezeu și privește frumusețea Celui ce este, în lumina înțelesurilor Înțelepciunii negrăite, atât cât i se dăruiește din ea prin har”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.53, în Fil.rom., vol.VI, p.292, 293)

„...să nu-ți răcești sufletul tău prin glume neînfrânate, scoțându-l din căldura dragostei lui Hristos. [...] Silește-te, deci, pe tine însuți, să urmezi pilda smereniei lui Hristos, ca să se aprindă și mai mult focul aruncat de El în tine³⁶⁷, foc prin care se dezrădăcinează toate mișcările lumii, care omoară pe omul cel nou și murdăresc curțile Domnului cel sfânt și puternic. [...] Și așa va umbri în suflet norul slavei Lui și va străluci lumina măririi Lui în lăuntrul inimii”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.2, în Fil.rom., vol.X, p.34)

„...sufletul, predat pentru totdeauna lui Dumnezeu prin credință și prin multa cercare (experiență), primind gustarea ajutorului Lui nu se mai îngrijește de sine. Căci uimirea și tăcerea îi închid gura și nu mai are puterea să se întoarcă iarăși la meșteșugurile (modurile, metodele) cunoașterii sale și să se miște în ele, ca nu cumva prin împotrivirea lor să se lipsească de purtarea de grijă a lui Dumnezeu, Care-l cercetează neîncetat în ascuns și Se îngrijește de el și îl însoțește în tot felul”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.62, în Fil.rom., vol.X, p.320)

4. Trupul

Vorbind despre trup și suflet, Sfinții Părinți pun trupul într-o relație firească de ascultare față de suflet. Aceasta vine din faptul că sufletul este cel ce are legătură directă cu Dumnezeu și îl ridică pe om spre Acesta. Trupul însă, este influențat foarte ușor de demoni, aer, hrană, amintire, auz și văz,³⁶⁸ fiind atras spre lumea materială.

Pe de altă parte, spun Sfinții Părinți că sufletul este cel ce cuprinde trupul³⁶⁹, și nu invers. Un alt fapt care arată superioritatea sufletului asupra trupului, este lipsa vieții din trup.³⁷⁰ Căci trupul primește viața prin lucrarea sufletului.³⁷¹ Din aceste motive, trupul trebuie privit de către om ca un slujitor.³⁷²

³⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E vrednică de reținut această legătură ce o face sfântul Isaac între smerenie și focul iubirii. Cel ce iubește nu știe de sine, ca și cel smerit. Dimpotrivă, cel mândru nu știe decât de sine, deci e ne iubitor. (n.s.37, p.34)

³⁶⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a doua, cap.92, în Fil.rom., vol.II, p.100.

³⁶⁹ Idem, *Răspunsuri către Talasie*, sc.1, în Fil.rom., vol.III, p.41; vezi și rp.55, sc.39, p.291.

³⁷⁰ Idem, *Capete despre dragoste*, suta a treia, cap.31, în Fil.rom., vol.II, p.108,109.

³⁷¹ Sfântul Grigorie Palama, *Despre cunoștința naturală*, cap.32, în Fil.rom., vol.VII, p.437.

³⁷² Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, suta a doua, cap.8, în Fil.rom., vol.IV, p.24.

În cazul în care acest raport se inversează, omul devine rob al propriului său trup, ajungând să-i slujească prin plăceri.³⁷³ Iar desăvârșita cădere pe care a trăit-o și o poate trăi omul, este idolatrizarea lucrurilor materiale ce sunt necesare trupului,³⁷⁴ sau idolatrizarea trupului însuși.³⁷⁵

Restabilirea raportului firesc dintre trup și suflet începe prin „disprețuirea trupului.”³⁷⁶ Dar nu o disprețuire a trupului prin ură, ci prin înfrânare. Căci „nimenea zice Apostolul, nu și-a urât trupul său” (Efeseni 5,29), dar „îl strunește și târăște rob” (I Corinteni 9,27), nedându-i nimic mai mult afară de hrană și îmbrăcăminte, iar din acestea numai atâta cât este de trebuință pentru a trăi.³⁷⁷ În acest fel, omul poate controla trupul său, readucându-l în poziția de slugă a sufletului, în lucrarea mântuirii.

Dar să avem grijă ca nu cumva să distrugem sau să îmbolnăvim trupul prin înfrânarea noastră. Sfinții Părinți ne arată foarte clar rolul trupului în mântuire; patimile și păcatele nu se datorează lui ci înclinării greșite a rațiunii și poftei noastre spre lucrurile sensibile. Drept aceasta în îngrijirea trupului înfrânarea noastră trebuie să aleagă calea de mijloc pentru a nu face nici un rău celui ce este unealtă prin care sufletul se exprimă și face faptele mântuirii. Totodată, în respectul nostru față de trup trebuie să vină și din faptul că el nu are doar o existență pământească, ci după Învierea de la sfârșitul timpului va fi spiritualizat și va însoți sufletul: „Așa este și învierea morților: Se seamănă (trupul) întru stricăciune, înviază întru nestricăciune; Se seamănă întru necinste, înviază întru slavă, se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere; Se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc”. (I Corinteni 15, 42-44)

a. Firea trupului (despre trup, care sunt însușirile lui naturale)

„...boala trupului este o stare contrară firii, cumpăna elementelor din trup stricându-se din pricina covârșirii unuia, ceea ce aduce o stare potrivnică firii”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.50, în Fil.rom., vol.I, p.206)

„Precum simțurile trupului ne mână spre cele ce ni se arată bune oarecum cu sila, tot așa obișnuiește să ne călăuzească simțirea minții spre bunurile nevăzute, după ce a gustat o dată din ele. Căci fiecare se dorește totdeauna după ceea ce e înrudit cu sine: sufletul ca netrupesc, după bunurile cerești, iar trupul ca pământ, după desfătarea pământească. Deci la experiența simțirii nemateriale vom ajunge fără rătăcire dacă vom subția materia prin osteneli și dureri”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.24, în Fil.rom., vol.I, p.346)

„Acestea patru zic unii că schimbă starea organică a trupului și dau minții prin ea gânduri, fie pătimase, fie fără patimi: Îngerii, dracii, aerul și hrana. Îngerii, zic, o schimbă prin cuvânt (rațiune); dracii prin atingere; aerul prin ardere (metabolism); iar hrana, prin felurile mâncărilor și băuturilor, prin înmulțirea sau împuținarea lor. Mai

³⁷³ Sfântul Antonie cel Mare, *Învățăături despre viața morală*, cap.101, în Fil.rom., vol.I, p.35.

³⁷⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, în Fil.rom., vol.III, p.34.

³⁷⁵ Idem, *Capete despre dragoste*, suta I-a, cap.7, în Fil.rom., vol.II, p.62.

³⁷⁶ Sfântul Antonie cel Mare, *op.cit.*, cap.129, p.39.

³⁷⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a treia, cap.9, în Fil.rom., vol.II, p.103.

sunt, apoi, schimbările care se ivesc prin amintire, auz și vedere, când pătimește întâi sufletul din pricina unor lucruri de întristare sau de bucurie. Pătind din pricina acestora mai întâi sufletul, schimbă starea organică a trupului. Cele mai înainte înșirate, însă, schimbă întâi starea organică, iar acestea însuflă apoi minții gândurile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.92, în Fil.rom., vol.II, p.86)

„Toate trupurile sunt după fire inerte; ele sunt mișcate de suflet. Unele de suflet rațional, altele de suflet nerațional, și iarăși altele de suflet fără simțire”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.31, în Fil.rom., vol.II, p.93)

„Trup al lui Hristos ni se zice că suntem, după cuvântul: *Iar noi suntem trupul lui Hristos și mădulare din parte* (1 Cor. 12, 27), nu fiindcă ne-am lipsi de trupurile noastre și ne-am face trupul Lui, nici fiindcă Acela s-ar preschimba în noi după ipostas, sau s-ar tăia în mădulare, ci fiindcă lepădăm stricăciunea păcatului, după asemănarea trupului Domnului. Căci precum Hristos era după fire om fără păcat, având trup și suflet, așa și noi, cei ce-am crezut în El și ne-am îmbrăcat în El în duh, putem fi prin voia liberă fără de păcat în El”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.84, în Fil.rom., vol.II, p.197,198)

„Trupul, zice, redă prin moravurile văzute dispoziția virtuoasă a sufletului, fiind un organ unit cu sufletul spre manifestarea lui”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.1, în Fil.rom., vol.III, p.38)

„Și spatele sufletului este trupul, întrucât există pentru suflet. Deci dacă întrebuițăm bine posesiunea trupului, ni-l facem slujitor sufletului spre nașterea de virtuți și nu luăm în considerare decât rațiunile dumnezeiești ale lui, pentru care a fost creat”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.55, sc.39, în Fil.rom., vol.III, p.268)

„Trupul este al sufletului, iar nu sufletul al trupului. Căci cel mai mic este al celui mai mare, nu cel mai mare al celui mai mic”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.58, sc.21, în Fil.rom., vol.III, p.289)

„Ți s-a poruncit să ai trupul slujitor, nu să slujești plăcerilor lui, împotriva firii”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.8, în Fil.rom., vol.IV, p.20)

„Precum cele patru stihii sunt din materie și formă, așa și trupurile plăsmuite din ele sunt din acelea”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.93, în Fil.rom., vol.IV, p.26)

„Până la moarte să nu te încrezi în trupul tău. *Voia trupului este dușmană lui Dumnezeu* (Rom. 8,7), căci nu se supune legii lui Dumnezeu; și *trupul pofteste împotriva duhului* (Gal. 5,17). *Iar cei ce sunt în trup nu pot plăcea lui Dumnezeu* (Rom. 8,8). Noi însă nu suntem în trup ci în duh”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.33, în Fil.rom., vol.IV, p.57)

„A zis careva dintre Sfinți: *Dacă ții minte răul, ține minte răul de la draci; și dacă dușmănești, dușmănește trupul de-a pururi. Trupul e prieten viclean, și dacă e slujit te războiește și mai mult. Și iarăși: Câștigă dușmănie împotriva trupului și luptă împotriva pânteceleui.* (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.95, în Fil.rom., vol.IV, p.90)

„Cel ce are încă mișcările naturale ale trupului nu s-a răstignit cu Hristos; nici nu s-a îngropat cu El cel ce târăște după sine gânduri și amintiri sufletești”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.125, în Fil.rom., vol.IV, p.293)

„Privind apoi trupul, se minunează cum ochii, urechile și limba primesc din afară cele de trebuință, după voia sufletului; ochii, prin lumină, urechile prin aer; și nici unul din simțuri nu împiedică pe celălalt și nu poate face ceva în afară de scopul sufletului”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.100)

„Nu te rușinezi, omule, de Apostolul care zice că *trupurile voastre sunt biserică a Duhului, Care locuiește întru voi* (I Cor. 3,9); și iarăși: *Sunteți biserică lui Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi* (I Cor. 3,16)?”. (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.4, în Fil.rom., vol.VII, p.377,378)

„Să nu crezi trupului în toată viața ta. Și să nu-i dai îndrăzneală, până nu te vei întâlni cu Hristos³⁷⁸”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.12, în Fil.rom., vol.IX, p.225)

„Pavel a numit *moarte* trupul acesta, vrăjmaș și prieten, al meu și nu al meu: *Cine, zice, mă va izbăvi de trupul morții acesteia?* (Rom. 7,24). Iar Teologul îl numește pătimaș, rob și noptatec (nocturn)³⁷⁹”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.28, în Fil.rom., vol.IX, p.228)

³⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În viața viitoare, în starea deplin înduhovnicită. (n.s.466, p.225)

³⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Este al meu, ca alcătuind o fire cu sufletul și fiind îngrijit de suflet, dar nu al meu ca unul ce luptă împotriva sufletului și e dușmanul lui iubit, ceea ce este un lucru foarte greu. Apostolul, din pricina smintelilor ce se întâmplă sufletului de la trup, a numit trupul *moarte*. Iar Grigorie Teologul a numit nașterea trupului *pătimașă, roabă și nocturnă*, ca fiind rodul plăcerii și al nopții și mai prejos de libertatea și de lumina de zi a duhului și opus lui. Iar dumnezeiescul Gură de Aur, tâlcuind cuvântul zis de Apostol zice: „Nu socoti că învinuiește trupul. Căci n-a spus trupul păcatului, ci al morții, ca cel ce a fost luat în robie de moarte, nu ca cel ce a născut moartea. Iar aceasta nu e semn al răutății trupului, ci al vătămării pe care a suferit-o. Precum cineva robit de barbari, nu se numește așa pentru că e barbar, ci pentru că e ținut de ei, așa și trupul se numește trup al morții, fiindcă a fost luat în stăpânire de ea, nu pentru că a pricinuit-o. De aceea, nici el nu voiește să se izbăvească de moarte, ci de trupul muritor”. Desigur trupul nu se zămislește singur noaptea, ci o dată cu zămislirea lui apare și sufletul în el. Dar sufletul poate fi numit al zilei, pentru că e purtătorul de lumină, de sens, în trup. Și cu dreptate spune sfântul Ioan Gură de Aur că trupul nu e rău prin sine și nu e cauza morții. Căci nici trupul n-a fost făcut de Dumnezeu de sine și deci pentru descompunere, ci ca însoțit cu sufletul cel nemuritor, să participe la nemurire. Numai pentru că a slăbit puterea sufletului asupra lui din cauza depărtării de Dumnezeu, trupul s-a supus morții. Apoi trupul e prieten și vrăjmaș al meu. E aci o adevărată dialectică. Îmi e prieten prin fire, pentru că prin el lucrez cele bune și se săvârșesc lucrările sufletului. Dar îmi devine dușman când m-am supus păcatului, când l-am scăpat în oarecare măsură din frâiele sufletului. Dar și atunci îmi e prieten. Căci rămâne și mijlocul prin care mă pot pocăi și curăți. (n.s.471bis, p.228, 229)

b. Viața trupului

„Viața este unirea și legătura minții cu sufletul și cu trupul”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.93, în Fil.rom., vol.I, p.34)

„Omul cel rău și nedrept poate să ucidă, dar Dumnezeu nici celor nevrednici nu încetează a le dăruia viață. Căci fiind bun și îmbelșugat prin fire, a voit să fie lumea și s-a făcut. Și toate se fac pentru om și pentru mântuirea lui”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.123, în Fil.rom., vol.I, p.38)

„Viața trupului și bucuria de multă bogăție și putere în viața aceasta i se fac sufletului moarte. Iar osteneala, răbdarea, lipsa purtată cu mulțumită și moartea trupului sunt viață și fericire veșnică a sufletului”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.145, în Fil.rom., vol.I, p.42)

„*Umbra morții este viața omenească. Dacă prin urmare cineva este cu Dumnezeu și Dumnezeu este cu el, acela poate spune limpede: Chiar de voi umbla în mijlocul umbrei morții, nu mă voi teme de rele, căci Tu cu mine ești* (Ps. 22,4)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.dr., suta a doua, cap.96, în Fil.rom., vol.II, p.86)

„Cel ce își trăiește viața în Hristos s-a ridicat deasupra dreptății legii și a firii. Arătând aceasta, dumnezeiescul Apostol zice: *Căci în Hristos Iisus nu mai este nici tăiere împrejur, nici netăiere împrejur* (Gal. 6,15). Prin tăierea împrejur a arătat dreptatea legală; iar prin netăierea împrejur a arătat dreptatea naturală”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.62, în Fil.rom., vol.II, p.187)

„Toată firea rațională și înțelegătoare, fie că-i spune cineva ființă îngerească, fie ființă omenească, are viață, pentru care și rămâne, prin existență, nemuritoare, neprimind stricăciune. Dar firea înțelegătoare și rațională din noi nu are numai viața prin ființă, ci și lucrarea. Căci face viu trupul unit cu ea, pentru care pricină se numește și viața lui. Se numește însă viață și pentru altul. Dar aceasta e lucrarea ei”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.30, în Fil.rom., vol.VII, p.436,437)

„Adu-ți aminte în toate că lumea trece (I Cor.7,3), că ea este vremelnică și plăcerea de ea, stricăcioasă. *Alege-ți mai bine să pătimești cu poporul lui Dumnezeu decât să ai plăcerea vremelnică a păcatului* (Evr. 11,25). Adu-ți aminte că vom părăsi fără voie lumea și că viața noastră nu e lungă. Căci ce este viața omului? N-avem siguranța că vom trăi în lumea aceasta nici de dimineața până seara. Să părăsim cu voia lucrurile de aici, ca să avem răsplată pentru aceasta”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.790, în Fil.rom., vol.XI, p.665,666)

c. Afectele naturale din om

„Întrebare:

Afectele (patimile) sunt rele prin ele însele, sau din pricina unei întrebuințări greșite? Vorbesc de plăcere și întristare, de dorință și de frică și de cele ce decurg din acestea.

Răspuns:

Afectele acestea ca și celelalte, nu au fost create la început împreună cu firea oamenilor. Căci altfel ar intra în definiția firii. Spun, învățând de la marele Grigorie al Nisei, ca ele odrăslesc în fire, după ce au pătruns în partea cea mai puțin rațională a ei, din pricina căderii din starea de desăvârșire. Prin ele, în loc de chipul dumnezeiesc și fericit, îndată după călcarea poruncii s-a făcut în om străvezie și vădită asemănarea cu dobitoacele necuvântătoare. Căci trebuia, după ce s-a acoperit demnitatea rațiunii, ca firea oamenilor să fie chinuită pe dreptate de trăsăturile iraționalității (dobitociei) la care a fost atrasă prin voia ei, Dumnezeu rânduiind prea înțelept, ca omul în felul acesta să vină la conștiința măreției sale de ființă rațională.

Cu toate acestea și afectele devin bune în cei ce se străduiesc, și anume atunci când, desfăcându-le cu înțelepciune de lucrurile trupesti, le folosesc spre câștigarea bunurilor cerești. De pildă: pofta o pot preface în mișcarea unui dor spiritual după cele dumnezeiești; plăcerea, în bucuria curată pentru conlucrarea de bună voie a minții cu darurile dumnezeiești; frica, în grija de a ocoli osânda viitoare de pe urma păcatelor; iar întristarea, pocăința care aduce îndreptarea de pe urma păcatului din timpul de aici. Și scurt vorbind, asemenea medicilor înțelepți, care vindecă prin trupul veninos al viperei o mușcătură înveninată sau care se va învenina, să folosim și noi de aceste afecte spre înlăturarea răutății celei de față sau a celei ce va să fie și spre dobândirea și păzirea virtuții și a cunoștinței. Precum am spus deci, acestea devin bune prin întrebuințare în cei ce își robesc orice cuget spre ascultarea lui Hristos”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.1, în Fil.rom., vol.III, p.39,40)

„...să ne luminăm mintea cu înțelesurile dumnezeiești, iar trupul să-l facem să strălucească de modurile de trăire conforme cu rațiunile dumnezeiești înțelese, prefăcându-l în unealtă cuvântătoare (rațională) a virtuții, prin lepădarea afectelor înnăscute”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.52, în Fil.rom., vol.III, p.215)

„Afectele înnăscute ale trupului, când sunt cârmuite de rațiune sunt slobode de osândă, dar când se mișcă fără rațiune își atrag osânda. Deci trebuie lepădate afectele, întrucât mișcarea lor, deși înnăscută, e întrebuințată adeseori împotriva firii, nefiind cârmuită de rațiune³⁸⁰”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.52, sc.10, în Fil.rom., vol.III, p.217)

„...afectele care conservă firea în viața de aici nu se vor muta împreună cu noi la viața nemuritoare și veșnică”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.55, în Fil.rom., vol.III, p.248)

„...mintea nu leapădă afectele (pasiunile) din jurul ei, ci se folosește de ele potrivit cu firea, [...] mintea stăpânește pornirile nesocotite ale afectelor îndreptând pe fiecare dintre ele spre voia dumnzeiască”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.16, în Fil.rom., vol.V, p.226)

³⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Patima are ca pricină o întrebuințare irațională a afectelor. (n.s.1, p.217)

„Cel ce se împărtășește de Duhul dumnezeiesc se izbăvește de poftele și de plăcerile pătimase, dar de trebuințele trupesti ale firii nu se desparte.³⁸¹ Ca unul ce e slobozit de legăturile poftelor pătimase și e unit cu slava și cu dulceața nemuritoare se silește neîncetat să fie sus și să petreacă cu Dumnezeu; și să nu se depărteze nici pentru o clipă de vederea Aceluia și de desfătarea de care nu se mai satură. Dar ca unul ce e închis în trup și în stricăciune, e tras și purtat și el de acestea și se întoarce spre cele pământești. Însă atunci atâta întristare are din pricina acestora, câtă are sufletul păcătosului când se desparte de trup”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.60, în Fil.rom., vol.VI, p.74)

„Toată patima (afectul) ce există pentru un folos s-a dăruit de Dumnezeu. Și patimile (afectele) trupesti s-au pus în om spre folosul și spre creșterea lui. La fel și cele sufletești.³⁸² Căci când trupul e silit să fie în afară de buna sa propășire prin lipsirea de cele ce-i sunt ale lui și să urmeze sufletului, el slăbește și se vatămă. Și când sufletul, părăsind cele ce sunt ale lui, urmează trupului, și el se vatămă, după dumnezeiescul apostol care zice: *Duhul pofteste împotriva trupului și trupul împotriva Duhului. Că acestea sunt potrivnice întreolaltă* (Gal. 5,17). Deci nimeni să nu hulească pe Dumnezeu că El a sădit patimile și păcatul în firea noastră. Căci El a pus în firi cele ce fac pe fiecare să crească. Dar când se împreună una cu cealaltă, atunci firea nu se află întru ale sale, ci în cele potrivnice.³⁸³ Dar dacă patimile ar fi în suflet în chip firesc, pentru ce s-ar vătăma el de ele? Pentru că cele ce sunt ale firii nu vatămă firea”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.83, în Fil.rom., vol.X, p.411, 412)

d. Omul căzut sub ascultarea cugetului trupesc

„Sufletul nesocotit, măcar că e nemuritor și stăpân peste trup, slujește trupului prin plăceri pentru că nu a înțeles că desfătarea trupului este vătămătoare sufletului. Fiind nesimțitor și nebun, se grijește de desfătarea trupului”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.101, în Fil.rom., vol.I, p.35)

„...trupul, dacă e gras și tânăr sau plin de must, când e atârnat de amintiri caută să împlinească cu patimă cele cuprinse în ele, fiind împins de poftă, sau săvârșește uneori necurății în vis ori în somn. Căci chiar dacă nu a avut cineva amestecare cu femeia la

³⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Important e ca afectele să fie ținute în frâu, să nu se lunece la păcat prin ele. Dulceața spirituală a vieții în Duhul Sfânt îl face pe unul ca acesta să nu simtă trebuința plăcerilor legate de satisfacerea poftelor. (n.s.57, p.74)

³⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu e vorba de patimile rele, ci de cele ce obișnuim să le numim mai degrabă afecte, ca foamea, setea, durerea trupestă, care se simt în chip misterios și în suflet; sau se simt de trup, pentru că se simt și de suflet. De asemenea întristarea pentru păcat, pentru suferința și moartea unei rudeni, a unui cunoscut. În grecește se numesc și ele patimi, pentru că firea e fată de ele într-o stare de oarecare pasivitate. Nu le pricinuieste cu voia, ci i se impun fără voie. (n.s.514, p.411)

³⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul nu păcătuiește când își satisface afectul foamei, nici sufletul, când se întristează pentru păcat, deci când fiecare lucrează conform unui afect al său. Dar când sufletul e împiedicat de desfătarea trupului să se întristeze, atunci sufletul săvârșește ceva contrar lui; iar când sufletul împiedică trupul să mănânce, pentru cine știe ce întristare, el împinge trupul spre ceva contrar lui. Sufletul e vătămat când e împiedicat de trup să se întristeze. Atunci veselie lui devine o patimă. Dar dacă veselie de păcat ar fi firească în el, nu s-ar vătăma de ea. (n.s.514a., p.411,412)

arătare și e socotit cast, feciorelnic și curat de oameni, ba chiar are renume de sfânt, înaintea lui Dumnezeu, care vede cele ascunse, e socotit ca spurcat, desfrânat și necumpătat; și pe dreptate va fi osândit în ziua aceea, de nu va plânge și nu se va tângui, topindu-și trupul neconținut cu posturi, privegheri și rugăciuni, iar mintea lecuindu-și-o și îndreptându-și-o prin amintiri sfinte, și prin meditatea cuvântului dumnezeiesc, aducând pocăință cuvenită lui Dumnezeu, înaintea căruia a și cugetat și a făcut relele”. (Marcu Ascetul, Ep.c.N., cap.11, în Fil.rom., vol.I, p.325,326)

„Dacă sufletul e mai bun decât trupul și dacă Dumnezeu, care a făcut lumea, e neasemănat mai bun decât lumea, cel ce cinstește trupul mai mult decât sufletul și lumea zidită de Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu nu se deosebește cu nimic de închinătorii la idoli”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.7, în Fil.rom., vol.II, p.55)

„Cel care preface grija de trup în poftă (Romani 13,14) și pentru lucruri vremelnice ține minte răul de la aproapele, acela slujește zidirii în locul Ziditorului (Romani 1,25)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.20, în Fil.rom., vol.II, p.56)

„Pe cine iubește cineva, pe acela se și grăbește să-l slujească. Dacă iubește cineva pe Dumnezeu, acela se și grăbește să facă cele plăcute Lui. Iar dacă își iubește trupul, se grăbește să împlinească cele ce-l desfătează pe acesta”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.10, în Fil.rom., vol.II, p.88,89)

„Necurăția trupului este păcatul cu fapta”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.36, în Fil.rom., vol.II, p.94)

„Nu umbla să-ți plăci ție, și nu vei urî pe fratele tău; și nu fi iubitor de trupul tău, și vei fi iubitor de Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.37, în Fil.rom., vol.II, p.111)

„Cel ce nu știe să umble pe calea duhovnicească nu e cu grijă la gândurile pătimase, ci toată preocuparea lui se mișcă numai în jurul trupului. Iar urmarea e că sau petrece în lăcomia pânteceului, în neînfrânare, în supărare, în mânie și în pomenirea răului, și prin aceasta i se întunecă mintea, sau se dă la o nevoință fără măsură și-și tulbură înțelegerea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.65, în Fil.rom., vol.II, p.115)

„Împărtășindu-se deci omul fără măsură de aceasta numai prin simțire, asemenea dobitoacelor necuvântătoare și aflând prin experiență că împărtășirea de cele sensibile susține firea lui trupească și văzută, a părăsit frumusețea dumnezeiască menită să alcătuiască podoaba lui spirituală și a socotit zidirea văzută, drept Dumnezeu, îndumnezeind-o datorită faptului că e de trebuință pentru susținerea trupului; iar trupul propriu, legat prin fire de zidirea luată drept Dumnezeu, l-a iubit cu toată puterea. Și așa, prin grija exclusivă de trup, a slujit cu toată sârguința zidirii în loc de Ziditor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.31,32)

„Din trupul său se hrănește omul cu durere și cu întristare multă, bucurându-se doar de puțină dulceață ce i-o dă el. Din trup îi răsar omului, pe deasupra plăcerii stricătioase, grijile și gândurile, ca niște spini, și marile ispite și primejdii, ca niște mărăcini. Iar acestea îl împung din toate părțile prin rațiune, prin poftă și prin mânie (iuțime), încât de-abia poate să-și îngrijească și să-și mănânce, adică să-și întrețină sănătatea și bunăstarea trupului, ca pe o iarbă ce se vestejește”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.5, în Fil.rom., vol.III, p.49)

„Nici unul din cei ce păcătuiesc nu poate aduce ca scuză a păcatului slăbiciunea trupului. Pentru că unirea cu Dumnezeu-Cuvântul a întărit toată firea prin dezlegarea ei de blestem, nelăsându-ne nici o scuză pentru pornirea cea de bună voie spre patimi. Căci dumnezeirea Cuvântului, aflându-se totdeauna prin har în cei ce cred în El, vestejește legea păcatului din trup”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.31, rp.54, în Fil.rom., vol.III, p.244)

„Răscoala trupului vine din negrija rugăciunii, a dietei și a liniștii celei bune”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.82, în Fil.rom., vol.IV, p.25)

„Acestea trei schimbă în rău starea trupului: lipsa de regulă în hrană, schimbarea aerului și atingerea dracilor”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.36, în Fil.rom., vol.IV, p.28)

„Cei ce sunt slăbiți de răscoala trupului morții acesteia și renunță la lupta de fiecare ceas cu el să nu învinovătească trupul, ci pe ei înșiși. Căci dacă nu i-ar fi dat puterea îngrijindu-l, ca să se trezească la poftă, nu ar fi fost atât de chinuiți de el”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.18, în Fil.rom., vol.IV, p.205)

„Trupul umplut de must prin multa băutură și prin mult somn e mare piedică spre neprihănire”. (Teognost, D.făpt., cap.68, în Fil.rom., vol.IV, p.265)

„Plăcerea se sălășluiește în toate mădularele trupului. Dar nu tuturor se arată la fel de tulburătoare. Ci unele se tulbură mai mult de partea poftitoare a sufletului, altele de mânie și, iarăși, altele de cele care țin de cugetare. Cele dintâi sunt tulburate de lăcomia pânteceleui, cele de-al doilea de furie, iar cele de-al treilea de viclenie, pricina tuturor patimilor rele”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.234, în Fil.rom., vol.IV, p.308)

„Ce este altceva trupul porcesc, decât a lăsa pântecele fără hotar și a-l umple pururea și a nu avea vreme rânduită anume pentru trebuința trupului, cum au ființele cuvântătoare”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.26, în Fil.rom., vol.X, p.144)

„Vai nouă, iubitorilor de plăcere, și scurt timp trăitorilor pe pământ, că din pricina trecătoareii poftă a trupului, nu vedem slava Domnului. Vai nouă, că stricătciunea nu moștenește nestricătciunea³⁸⁴, și noi disprețuind nestricătciunea, stăruim nebunește în

³⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Carnea și sângele nu pot să moștenească Împărăția lui Dumnezeu, nici stricătciunea nu moștenește nestricătciunea”(1 Corinteni 15,50). Dacă noi nu ne silim să înaintăm spre trupul înduhovnicit, nu vom moșteni nestricătciunea trupului lui Hristos. Căci deși nu pier definitiv nici trupurile din iad, ele vor suferi de anumite chinuri proprii trupurilor stricătciioase: durerile produse de focul arzător, de înțepături, de lucrarea viermilor. (n.s.494, p.244)

stricăciune. Vai nouă, că hrănim trupul nostru cu păcate până ce va ajunge spre hrană în (veșnică) descompunere purulentă viermilor și nu ne temem nici de focul ce-l va chinui în chip nemuritor, nici de viermele neadormit”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.29, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.244)

e. Despărțirea omului de cugetul trupesc

„Dumnezeu este bun, omul este rău. Nimic rău nu este în cer, nimic bun pe pământ. Iar omul cu judecată alege ce este mai bun și cunoaște pe Dumnezeu tuturor. Lui îi mulțumește și pe El Îl laudă. El urăște trupul încă înainte de moarte și nu lasă să se împlinească simțirile cele rele, știind că ele lucrează pierzarea sa”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.102, în Fil.rom., vol.I, p.35)

„Nimeni nu e bun nerușinat fiind; iar cine nu e bun este, desigur, rău și iubitor de trup. Cea dintâi virtute a omului este disprețuirea trupului. Căci despărțirea de bunăvoie și nu din lipsă de cele vremelnice, stricăcioase și pământești ne face moștenitori ai bunurilor nestricăcioase și veșnice”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.129, în Fil.rom., vol.I, p.39)

„Așa trebuie să se poarte totdeauna monahul, ca și când ar avea să moară mâine; și iarăși așa să se folosească de trup, ca și când ar avea să trăiască mulți ani”. (Evagrie Ponticul, Cap.trez., cap.1, în Fil.rom., vol.I, p.84)

„De nu vom mai face voile trupului, cum zice Scriptura, ușor vor sfârși în Domnul cele ce zăceau înainte în noi”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.181, în Fil.rom., vol.I, p.251)

„De vrei să nu fii muncit de gânduri rele, primește umilirea sufletului și necazul trupului. Iar acestea nu numai în parte, ci în toată vremea și locul, și lucrul”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.207, în Fil.rom., vol.I, p.275)

„Drept aceea, fiule, supune-ți tineretea ta Cuvântului lui Dumnezeu, așa cum însuși Cuvântul o cere: *Trupul tău predă-l ca jertfă vie, sfântă, bineplăcută lui Dumnezeu, slujbă cuvântătoare* (Rom. 12,1). Tot mustul poftei trupesti zvântă-l și usucă-l cu mâncare puțină, cu băutură puțină și cu privegheri de toată noaptea, ca să spui și tu din inimă: *Făcutu-m-am ca o piele atârnată la fum; dar dreptățile tale nu le-am uitat* (Ps. 113,83). Și cunoscând că ești al lui Hristos, răstignește-ți trupul, după cuvântul Apostolului, dimpreună cu patimile și cu poftele lui (Gal. 5,24); și omoară-ți măduarele omului pământesc (Col. 3,5), adică nu numai lucrarea desfrânării, ci și necurăția lucrată de duhurile rele în trupul tău”. (Marcu Ascetul, Ep.c.N., cap.7, în Fil.rom., vol.I, p.320)

„Precum trupul îngreunat de mulțimea mâncărilor face mintea molâie și greoaie, tot așa când e slăbit de prea multă înfrânare face partea contemplativă a sufletului posomorâtă și neiubitoare de cunoștință. Deci mâncările trebuie să se potrivească cu starea trupului. Când trupul e sănătos, trebuie să fie chinuit atât cât trebuie, iar când e slăbit, să fie îngrijit, dar cu măsură. Căci cel ce se nevoiește nu trebuie să-și slăbească trupul decât atâta cât trebuie ca să-i înlesnească lupta, ca prin ostenele trupului și sufletul să se curățească după cuviință”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.45, în Fil.rom., vol.I, p.354)

„Să supunem trupul duhului, chinuindu-l și târându-l rob (I Corinteni 9,27), prin tot felul de strâmțorări. *Să ne curățim pe noi de toată întinăciunea trupului și a duhului. Să ne stărnim unii pe alții la sporirea în iubire (în text: paroxismul iubirii) și fapte bune*”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.41, în Fil.rom., vol.II, p.49)

„Cel ce-și păstrează trupul nesupus plăcerii și sănătos îl are împreună-slujitor spre lucrarea celor bune”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.21, în Fil.rom., vol.II, p.56)

„Chinuiește-ți trupul cu foamea și cu privegherea, și îndeletnicește-te fără lenevire cu cântarea și cu rugăciunea; și sfințenia neprihănirii va veni peste tine aducând iubire”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.45, în Fil.rom., vol.II, p.59)

„*Nimenea, zice Apostolul, nu și-a urât trupul său*, (Ef. 5,29), dar *îl strunește și târăște rob* (I Cor. 9,27), nedându-i nimic mai mult afară de hrană și îmbrăcăminte, iar din acestea numai atâta cât este de trebuință pentru a trăi. Așa își iubește cineva fără patimă trupul și-l hrănește ca pe un slujitor al celor dumnezeiești, și-l încălzește numai cu cele ce-i împlinesc cele de trebuință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.9, în Fil.rom., vol.II, p.88)

„Ia aminte și să nu-ți închini toată preocuparea ta trupului, ci hotărăște-i lui nevoiță, după putere. Și toată mintea ta întoarce-o spre cele dinlăuntru. *Căci nevoița trupească la puține folosește, iar evlavlia spre toate este de folos...* și celelalte (I Tim.4, 8)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.63, în Fil.rom., vol.II, p.114)

„Cel ce și-a adaptat trupul sufletului, prin virtute și cunoștință, s-a făcut chitară a lui Dumnezeu și flaut, și biserică. Chitară, fiindcă păzește bine armonia virtuților; flaut, pentru că primește prin vederile (contemplațiile) dumnezeiești insuflarea Duhului; biserică, deoarece pentru curăția minții s-a făcut locaș al Cuvântului³⁸⁵”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.100, în Fil.rom., vol.II, p.205)

„Scriptura te îndeamnă să nu te încarci prea mult cu grija de trup, ci să te îngrijești de el numai atâta cât poate merge pe urmele sufletului. Iar aceasta rar, ca nu cumva, îngrijindu-te prea mult de odihna lui, să se arate în tine cele ale vrăjmașilor și ale celor ce te urăsc”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., rp.62, în Fil.rom., vol.II, p.234)

„Să fugim, așadar, cu toată puterea de iubirea celor materiale și să ștergem afecțiunea față de ele ca pe un praf de pe ochii noștri mintali. Să ne mulțumim numai cu cele ce susțin, dar nu și cu cele ce îndulcesc viața noastră de aici. Și numai pentru ele să ne rugăm, cum am învățat, lui Dumnezeu, ca să ne putem păzi sufletul nerobit și nimic din cele văzute să nu-l rețină de dragul trupului. Să ne arătăm mâncând pentru a trăi, nu trăind pentru a mânca. Căci primul lucru este propriu firii raționale; al doilea, celei neraționale”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.269)

³⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc. (n.s.1, p.205)

„...umilirea cea dinafară a trupului prin munci este păzitoarea comorilor dumnezeiești din suflet”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.26, în Fil.rom., vol.III, p.106)

„Cel ce și-a desfăcut mintea de dragostea față de trup și de mângâierile lui, acela a omorât cu duhul cel viu faptele trupului”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.1, în Fil.rom., vol.IV, p.33)

„Rupe legăturile iubirii față de trup și să nu dai nimic slugii ceea ce nu-i de neapărată trebuință”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.9, în Fil.rom., vol.IV, p.20)

„Cel ce și-a disciplinat trupul și petrece în cunoștință e curățit tot mai mult de cunoștința însăși”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.77, în Fil.rom., vol.IV, p.38)

„Nu-ți închina toată atenția ta trupului, ci hotărăște-i lui nevointa după putere. Și toată mintea ta întoarce-o spre cele din lăuntru. Căci, *nevointa trupească la puțin folosește, iar evlavia spre toate e de folos* (I Tim. 4,8)”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.73, în Fil.rom., vol.IV, p.64)

„...să ne obișnuim trupul cu o rânduială virtuoasă, dându-i hrană cu măsură. Căci astfel se vor liniști ușor zvâcnirile părții poftitoare și se vor supune rațiunii conducătoare”. (Filotei Sinaitul, Cuv.trez., cap.15, în Fil.rom., vol.IV, p.107)

„Cel ce vestejește floarea trupului prin nevointă (asceză) și taie toată voia lui, acela poartă semnele lui Hristos în trupul său cel muritor”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.76, în Fil.rom., vol.IV, p.220)

„Ia seama la mângâierile de prisos ale trupului și ferește-te de ele, ca nu cumva să-ți scadă ceva din ostenele tale, întrucât aceste mângâieri aduc o slăbire a ostenelelor anterioare, dinainte de nepătimire, sau a celor de aici înainte. Socotește pagubă nu lipsirea de cele dulci, ci căderea din cele mai înalte, prin împărtășirea din ele”. (Teognost, D.făpt., cap.2, în Fil.rom., vol.IV, p.247)

„Nici trupul nu se poate curăți fără post și priveghere; nici sufletul fără milă și adevăr. Dar nici mintea fără vorbirea cu Dumnezeu și fără vederea Lui”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.21, în Fil.rom., vol.IV, p.280)

„Ascetul trebuie să știe când și cu ce mâncări trebuie să-și hrănească trupul ca dușman, când să-l mângâie ca prieten și când să-l îngrijească ca bolnav, ca nu cumva, prin nebăgare de seamă, cele ale dușmanului să le socotească ale prietenului, iar cele ale prietenului să le pună în seama dușmanului, iar ale acestuia iarăși să le socotească ale bolnavului. Căci, la vremea ispitei, îl va război fiecare, după ce a dat sminteală fiecăruia”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.57, în Fil.rom., vol.IV, p.284)

„Începătura vieții lucrătoare este înfrânarea și adevărul; mijlocul, neprihănirea și smerita cugetare; iar sfârșitul, pacea gândurilor și sfințirea trupului”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.143, în Fil.rom., vol.IV, p.296)

„Când te-ai ridicat prin multe osteneli și sudori deasupra micimii trupului și te-ai dezbrăcat de trebuințele lui, îl vei purta ușor și duhovnicește, ca pe unul ce nu va simți nici foame, nici sete. Atunci vei privi mai bine, ca prin oglindă (I Cor.13,12)³⁸⁶, pe Cel mai presus de minte și cu ochii tăi spălați de lacrimi vei vedea pe Cel pe Care nimeni nu L-a văzut vreodată (Ioan 1,18).³⁸⁷ Și având sufletul rănit de iubirea Lui, vei înfiripa un cântec amestecat cu lacrimi³⁸⁸”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.101, în Fil.rom., vol.VI, p.46)

„Astfel sfinții din veac, cei de odinioară și cei de acum, privind duhovnicește, nu privesc o formă sau un chip, sau o reproducere, ci o lumină fără formă³⁸⁹, precum și ei sunt lumină din lumina Duhului. Dar făcându-se astfel fiecare dintre sfinți, nu se face și trupul lui îndată nestricăcios și spiritual; ci precum fierul ars de foc se împărtășește de lumina lui și leapădă îndată negreala sa, dar despărțindu-se de foc se face și se vede iar rece și negru, așa și trupurile sfinților, împărtășindu-se de harul unit cu sufletul lor sau cu focul dumnezeiesc, se sfințesc și arzând se fac și ele străvezii și luminoase, și se fac mult deosebite și cu mult mai de cinste decât celelalte. Dar când sufletul iese și se desparte de trup, îndată se predau și trupurile acestea stricăciunii³⁹⁰ și se desfac puțin câte puțin. Dar cele ce persistă ani îndelungați nu rămân nici total nestricăcioase și nu se fac nici total stricăcioase, ci mențin în ele atât semnele stricăciunii, cât și pe ale nestricăciunii, fiind păstrate spre a fi făcute total nestricăcioase și înnoite la înviere³⁹¹”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.3, în Fil.rom., vol.VI, p.120,121)

„Cel ce a biruit iubirea de argint prin înțelegerea dreptății legiuite, care este împreună-pătimirea milostivă a aproapelui, a stăpânit iubirea de plăceri prin cumpătarea cuminenței, care este înfrânarea generală; iar iubirea de slavă a răpus-o, ca mai slabă,

³⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul lui a devenit transparent ca o oglindă prin care cel duhovnicesc se vede pe sine și vede pe Dumnezeu. (n.s.71, p.46)

³⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lacrimile fac ochii curați și de aceea capabili să vadă esența tainică a lucrurilor și pe Dumnezeu prin ele. (n.s.72, p.46)

³⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Starea aceasta de mare înduioșare și bucurie pentru Dumnezeu își găsește o expresie nu numai în lacrimi, ci și în ritmul unei melodii. (n.s.73, p.46)

³⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lumina lui Hristos văzută de sfinți nu are formă, ci e prezența Lui reală, dar cu neputință de definit, însă intens simțită și cunoscută ca lumină specifică a prezenței Lui însuși. Prezența aceasta spirituală are în ea caracterele tuturor însușirilor proprii ale lui Hristos: blândete, iubire, curăție, putere desăvârșită etc. În felul acesta cel ce o simte știe că e prezența lui Hristos, și nu a altcuiva, și se face după chipul Lui. (n.s.21, p.120)

³⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De aici se vede că „stricăciunea” e înțeleasă de Sfântul Simeon ca descompunere deplin actualizată a trupului sau ca moarte. Până nu ajunge la moarte, trupul sfinților, deși suferă schimbări în el – crește, mănâncă, se odihnește, obosește –, se bucură de o anumită „nesticăciune”. E un alt element de care trebuie ținut seama în înțelegerea nestricăciunii trupului omenesc înainte de cădere. Dar despre această stare în parte stricăcioasă și în parte nestricăcioasă vorbește Sfântul Simeon în continuare. (n.s.22, p.121)

³⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta se întâmplă cu moaștele sfinților. (n.s.23, p.121)

prin agerime și chibzuință, care este deosebirea lămurită a lucrurilor dumnezeiești și omenesti, călcând-o cu picioare sigure, ca pe ceva pământesc și fără nici un preț; acela a biruit cugetul pământesc al trupului.³⁹² El a făcut acestea atât de deplin, încât s-a preschimbat în lege a Duhului vieții și s-a făcut slobod de legea trupului care-l tiraniza, încât poate zice: *Mulțumesc lui Dumnezeu că legea Duhului vieții m-a slobozit de legea și de robia morții* (Rom. 8,2)". (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.13, în Fil.rom., vol.VI, p.191)

„O dată trupul aprins de focul nevoinței și spălat de apa lacrimilor nu se mai obosește în ostenele, ci se odihnește de sudori ca unul ce a ajuns deasupra nevoinței lucrătoare. Și primind înlăuntru seninătatea și tăcerea păcii, se umple mai degrabă de altă putere, de altă tărie, de altă vigoare, de cea a Duhului. Iar sufletul având un astfel de trup împreună-lucrător și aflând starea lui mai presus de nevoința trupestă preface mișcările naturale în nevoințe ale minții și, săvârșind cu agerime lucrarea minții, păzește pe seama lui roadele pomilor nemuritori din raiul cunoscut cu înțelegerea”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.39, în Fil.rom., vol.VI, p.284)

„Câtă vreme omul trăiește trupestă e stăpânit de legea trupului. Iar dacă moare și e mort lumii, e slobozit de legea trupului. Dar nu putem muri lumii, dacă nu murim mădurelor trupului. Și murim acestora când ne facem părtași Duhului Sfânt.³⁹³ Iar Duhului Sfânt ne vădim că suntem părtași, când aducem lui Dumnezeu roade vrednice de Duhul, și anume dragostea către Dumnezeu din tot sufletul și către aproapele din toată simțirea, bucuria inimii din conștiință curată, pacea sufletului din nepătimire și smerenie, bunătatea gândurilor minții, îndelunga-răbdare în necazuri și încercări, dulceața în înfrânarea purtărilor, credință simțită și neîndoielnică în Dumnezeu, blândețe din smerită cugetare și din umilință, și înfrânarea generală a simțurilor”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.76, în Fil.rom., vol.VI, p.303)

„...sunt și pătimiri fericite, și lucrări comune ale sufletului și trupului care nu ținutesc duhul de trup, ci ridică trupul aproape de vrednicia duhului și-l înduplecă și pe el să tindă în sus. Care sunt acestea? Cele duhovnicești, care nu merg de la trup la duh, cum am spus și mai înainte, ci trec de la minte la trup, și prin cele ce le lucrează și le pătimesc ele prefac și trupul spre mai bine și-l îndumnezeiesc³⁹⁴”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.12, în Fil.rom., vol.VII, p.242,243)

„Mai bine zis, latura pătimitoare din noi fiind una, se face tot ea și laudabilă, și dumnezeiască.³⁹⁵ Fiindcă înaintând la împlinirea acestui rost fericit al ei latura

³⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mîntea sau înțelegerea nu are numai un rost teoretic, ci și un rost practic, altruist și plin de adevărata simțire. (n.s.8, p.191)

³⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Totdeauna Duhul Sfânt cu libertatea Lui e opus automatismului legilor naturale și patimilor care ne mărginesc și ne țin în această mărginire. (n.s.65, p.303)

³⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sf. Grigorie Palama, interpret fidel al tradiției biblice și patristice, vede că există și pătimiri comune sufletului și trupului, care nu ținutesc nici mîntea și ajută și trupului să urce împreună cu sufletul spre Dumnezeu. (n.s.25, p.243)

³⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici Sfântul Grigorie Palama dă temeiul ultim prin care se pune în relief chiar și valoarea laturii pătimitoare a sufletului, care e cea mai comună sufletului și trupului. Acest temei

pătimitoare îndumnezeiește și trupul, nefiind mișcată de patimile trupești și materiale, chiar dacă așa li se pare celor lipsiți de experiență, ci mai degrabă ea însăși întorcând spre sine trupul și atrăgându-l de la plăcerea pentru cele rele, și insuflându-i prin sine o sfințenie și o îndumnezeire de care nu mai poate fi jefuit.³⁹⁶ Dovada limpede a acestui fapt sunt moaștele făcătoare de minuni ale sfinților”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.12, în Fil.rom., vol.VII, p.243,244)

„Trebuie să cauți pururea cu grijă cele ce potolesc trupul și izbăvesc mintea de tulburare. Iar acestea sunt: mâncarea măsurată, băutura ușoară, somnul scurt, starea în picioare după putere, plecarea genunchilor pe cât se poate, într-o înfățișare de smerenie, haina neluată în seamă, cuvânt puțin, cât e de trebuință, culcarea pe jos, și toate celelalte câte împlânzesc în parte trupul”. (Calist Angelicude, Mest.lin., în Fil.rom., vol.VIII, p.356)

„Cel ce voiește să-și biruiască trupul, sau să se războiască din puterea sa proprie, în zadar aleargă. Căci de nu va dărâma Domnul casa trupului și nu va zidi casa sufletului (Ps. 126,1), în zadar postește și priveghează cel ce voiește să o dărâme (să o slăbească *n.tr.*)”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.20, în Fil.rom., vol.IX, p.226)

„Dacă trupul e, precum s-a zis, moarte, cel ce l-a biruit pe acesta, negreșit că nu va muri. Și cine este oare omul acela, care va fi viu și nu va vedea moartea acestei întinăciuni a trupului său? Dar vă rog să se cerceteze: cine e mai mare? Cel ce a murit și a înviat, sau cel ce n-a murit nicidecum? Cel ce ferește pe cel de al doilea, mincinos este. Căci Hristos după ce a murit a înviat. Dar cel ce ferește pe cel dintâi, nu lasă în cei ce mor, mai bine zis în cei ce cad, nici o deznădejde”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.29, în Fil.rom., vol.IX, p.229)

e întruparea Cuvântului. Dumnezeuirea Acestuia s-a comunicat și trupului prin suflet. Dar s-a comunicat trupului prin ceea ce e comun sufletului și trupului, adică prin latura pătimitoare. Cum ar fi pățimit Hristos împreună cu sufletul Lui fără această latură pătimitoare care le unește? Și cum ar fi fost durerea trupului altfel decât durerea animalului, dacă n-ar fi avut această participare a sufletului la ea? Și cum ar fi putut suferi patimile fără cârtire, dacă n-ar fi fost unită dumnezeirea cu ele? Dar mai ales prin partea pătimitoare, care unește sufletul cu trupul și e caracterizată prin puterea suportării, pătimește firea noastră cele dumnezeiești sau le acceptă. Prin ea se îndumnezeiește deci tot omul. Astfel patima, din pur omenească și reproșabilă, devine îndumnezeită și vrednică de laudă. Așa se întâmplă cu noi datorită harului, care prin suflet trece în trup prin partea pătimitoare, care unește sufletul cu trupul. (n.s.26,p.244)

³⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Continuând să laude rolul pozitiv pe care-l primește latura pătimitoare a ființei umane, arată că prin ea harul îndumnezeiește trupul când ea nu se lasă furată de patimile trupești stăpânite de plăcere, ci ridică trupul la treapta de răbdare prin harul care s-a întipărit în ea. Numai prin latura pătimitoare poate fi făcut și trupul să pătimească în chip curat, și prin aceasta poate fi sfințit. Iar fără sfințirea trupului nostru nu se poate ajunge nici la sfințirea noastră în totalitatea ființei noastre. Latura pătimitoare e canalul prin care trece harul de la minte la trup. Se afirmă aici o spiritualitate vie, existențială, pasionată în sensul bun și activ al cuvântului, o spiritualitate cu adevărat transformatoare, în locul uneia lipsite de viață, de putere, teoretică, abstractă. Lupta lui Palama a fost o luptă explicită pentru trup, pentru îndumnezeirea omului total, concret, nu pentru o idee-fantomă lipsită de viață, cu neglijarea și disprețuirea trupului, cu lăsarea lui în mărăcinișul și în stăpânirea forțelor negative care îl descompun. (n.s.27, p.244)

„Socotesc că trupul acestor nestricăcioși nici nu se îmbolnăvește oricum. Căci s-a făcut nestricăcios, curățindu-se prin văpaia neprihănirii, care a pus capăt celeilalte văpăi.³⁹⁷ Socotesc că nici de mâncare nu se apropie cu plăcere.³⁹⁸ Căci focul ceresc obișnuiește să hrănească sufletele acestora cum hrănește apa de sub pământ rădăcina plantei”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.427,428)

„Cât despre dieta trupului, dacă atunci când ia hrană mai multă nu poate sluji, iar când nu ia, te temi de neputință, ține mijlocul: nici în sus, nici în jos. Și așa se împlinește Scriptura care zice: *Nu te abate nici la dreapta nici la stânga* (Numeri 20,18). Dar dă trupului ceva mai puțin decât e de trebuință. Aceasta este calea Părinților: să nu fii nici încărcat, nici slăbit în viețuire”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.212, în Fil.rom., vol.XI, p.246)

„Disprețuiește trupul sortit să fie mâncare viermilor. Căci nu-l vei folosi cu nimic când va fi predat putrezirii. De aceea zice: *Nu vă faceți din grija trupului o poftă* (Rom. 13,14)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.517, în Fil.rom., vol.XI, p.490)

„Deci chivernisind trupul potrivit trebuinței, ni-l facem slujitor al Liturghiei noastre.³⁹⁹ Căci dacă ne îngrijim de animale pentru trebuința noastră, cu cât mai mult nu trebuie să ne îngrijim trupul, care e unealta sufletului?⁴⁰⁰ Și când se tocește unealta⁴⁰¹ împiedică pe meșter, chiar dacă acesta e deosebit de iscusit și de priceput”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.518, în Fil.rom., vol.XI, p.490,491)

³⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Poate fi vorba de văpaia poftei necurate, care e oprită de focul dorinței de curăție. Dar poate fi vorba și de fierbințeala bolii. Și aceasta e copleșită și oprită de focul dragostei de Dumnezeu. Slăbiciunea trupului, care-l duce la boală, e înlăturată de tăria Duhului. E demnă de remarcat această explicare a nestricăciunii pe care o vor dobândi trupurile noastre în viața viitoare, prin văpaia iubirii curate a lui Dumnezeu. (n.s.954, p.427, 428)

³⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Plăcerea vieții în Dumnezeu copleșește și plăcerea de mâncare. (n.s.955, p.428)

³⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Slujitor al „Liturghiei” e în trad. franceză. În ed.Volos este slujitor „al trebuinței”. Dar trebuința căreia avem să-i slujim e „liturghie” sau lauda lui Dumnezeu pe care n-o putem împlini fără trup cât suntem pe pământ. Prin trup grăim și facem cele bune; prin trup rostim rugăciunile și psalmii. Deci suntem datori să hrănim trupul în vederea acestei slujiri a Lui dar nu pentru a-i împlini poftele care-și găsesc satisfacția în însăși împlinirea lor. (n.s.703, p.491)

⁴⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Animalele, lucrurile, energiile naturii sunt uneltele indirecte ale sufletului. De toate ne folosim prin trup. Trupul este unealta directă prin care ne facem toate celelalte unelte indirecte. Tot cosmosul e un fel de trup lărgit al omului. Toate ale lumii sunt simțite de suflet prin trup, devenind prin trup nu numai obiecte ale sufletului, ci și un larg câmp simțit și mijloace de lucrare asupra lumii. Toate se adună în cunoașterea și simțirea sufletului prin trup. Curățind simțirile trupului, curățim simțirea tuturor. Trupul e și mijloc, dar și împreună subiect al simțirilor tuturor împreună cu sufletul. Când nu folosim trupul pentru lucrarea binelui prin el, ci numai pentru satisfacerea poftelor lui din folosirea lucrurilor, îl facem un slujitor egoist al răului. (n.s.704, p.491)

⁴⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul ca unealtă a sufletului câștigă în lucrările cu care se obișnuiește o dexteritate uimitoare, care nu se poate explica fără lucrarea minții prin el. Toți mușchii palmei capătă o flexibilitate conformă cu lucrul ce-l îndeplinește. Ochiul prinde nuanțe din formele văzute și din sentimentele spirituale ale persoanelor față de ele. Trupul e ecranul trăitor al tuturor imaginilor unite cu revelațiile spirituale ale sufletului. (n.s.705, p.491)

„Ceea ce e din boală, se cunoaște. Dacă trupul nu primește hrana obișnuită, e vădit că e bolnav. Și trebuie ușurată slujirea lui. Dar dacă trupul se hrănește după obicei și nu se scoală la slujirea lui, e vădit că aceasta vine de la draci și trebuie să-l silești, fără îndoială după putere, nu peste putere”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.519, în Fil.rom., vol.XI, p.491,492)

„Când deci vezi în lucrare plăcerea, disprețuiește trupul. Dar când vezi trupul obosit și suferind, îngrijește-l și hrănește-l cu frica lui Dumnezeu ca să-ți slujească în liturgia duhovnicească”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.524, în Fil.rom., vol.XI, p.494)

„Să nu voiti să umblați după lucrurile trupului acesta, ca să nu vă faceți ca acele animale care varsă cele din stomacul lor, producând multă putoare. Ci vă faceți mai degrabă altar al lui Dumnezeu în curăție, făcându-vă preoți launtrici, care puneți totdeauna tămâie pe el, dimineata și seara, ca să nu rămână altarul fără tămâie”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.5, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.70)

„Să ne îngrijim iubiților, de noi înșine: *Că vremea s-a scurtat de acum* (I Cor. 7,29). Și nu se poate îngriji cineva de sufletul său, până ce se îngrijește de trup. Și precum nu poate cineva să privească cu un ochi la cer și cu unul la pământ, așa nici mintea nu se poate îngriji de cele ale lui Dumnezeu și de cele ale lumii. Căci cele ce nu-ți ajută, când ieși din trup, îți sunt spre rușine să te îngrijești de ele”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.15, în Fil.rom., vol.XII, p.112)

„Îngrijește-te de trupul tău, ca templu al lui Dumnezeu; îngrijește-te, ca având să învieze și să răspundă lui Dumnezeu.⁴⁰² Teme-te de Dumnezeu, ca unul ce ai să dai răspuns lui Dumnezeu pentru toate cele ce ai făcut.⁴⁰³ Precum dacă ți se rănește trupul, te îngrijești să-l vindeci, așa îngrijește-te să fie el nepătimitor la înviere⁴⁰⁴”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.15, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.113)

„Dacă frumusețea trupului atrage inima ta, gândește-te la împrăștierea lui, și te vei odihni”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.127)

„...dacă omul n-ar diprețui trupul, n-ar vedea lumina dumnezeirii⁴⁰⁵”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.17, cap.5, în Fil.rom., vol.XII, p.141)

⁴⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să nu ne îngrijim de trup, ca de unul care ne robește depărtându-ne de Dumnezeu, ci ca de unul ce are să învie, și deci să depășească trebuințele lumești, ca de unul care a început să fie templu al lui Dumnezeu și va deveni deplin liber la înviere, când se va elibera de robia față de cele materiale ale lumii. (n.s.196, p.113)

⁴⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu făcându-ne ca făpturi ce avem să dăm răspuns lui Dumnezeu pentru faptele ce le-am săvârșit, a arătat valoarea ce ne-a dat ca parteneri ai Lui, chiar în trup.(n.s.197, p.113)

⁴⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Până la înviere, avem patimile durerii, dar dacă le suportăm cu răbdare, putem ajunge la înviere fără ele. (n.s.198, p.113)

⁴⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aici continuarea ideii că omul nu se realizează ca om decât în Dumnezeu, depășind trupul ca existență de sine. Când omul rămâne în sine, despărțit de Dumnezeu nu vede dumnezeirea și nu-și lărgeste în mod dorit cunoștința. Omul trăitor în sine însuși slăbește, fiind luat în stăpânire de patimi. (n.s.286, p.141)

„...taie de la tine toată pofta și plăcerea urâtă a trupului, până la cel mai mic grad”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.27, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.234)

„Să păzim mintea să nu cugete vreo necurăție și să ferim trupul de ceea ce-i prisositor, ca să nu ceară de la noi satisfacerea patimilor lui, ca trupul să se smerească față de suflet și sufletul să se supună minții și să se facă mireasă curată de orice alt gând și să cheme pe Mirele ei, zicând: *Pogoară-se frățiorul meu în grădina lui și să mănânce din rodul pomilor săi* (Cânt.Cânt. 4,1)”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.28, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.243)

f. Firea trupului după înviere

„Fiecare dintre noi, pe cât de mult se va învrednici prin credință și sânguință să fie părtaș al Duhului Sfânt, tot pe atât se va slăvi în ziua aceea și cu trupul lui. Căci ceea ce a adunat înăuntrul sufletului, atunci se va descoperi și în afară de trup. Pilda, zice, o avem la pomi. Când trece iarna și soarele strălucește mai luminos și mai puternic, iar vântul adie, aceia odrăslesc în afară și se îmbracă cu frunze, cu flori și cu roade, ca și cu un veșmânt”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.61, în Fil.rom., vol.V, p.337,308)

„Tot sufletul care s-a învrednicit prin sânguință și credință să se îmbrace desăvârșit pe Hristos încă de aici, după puterea și încredințarea ce o dă harul, și care nu s-a unit cu lumina cerească a chipului nestricăcios, primește acum cunoștința tuturor tainelor cerești în ipostas, iar în ziua cea mare a învierii va avea, împreună slăvit cu acest chip ceresc al slavei, și trupul, care va fi răpit, după cum s-a scris, de Duhul la ceruri, și se va învrednici să se facă în chipul trupului slavei Aceluia (I Ieșire 4,17; Filipeni 3,21) și așa se va împărtăși de Împărăția veșnică și netrecătoare și va fi împreună moștenitor cu Hristos”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.140, în Fil.rom., vol.V, p.350)

„Dar chiar când va fi reînnoită, zidirea nu va fi iarăși cum a fost adusă de Dumnezeu la existență la început, să nu fie! Căci se seamănă trup sufletesc (I Cor.15,44), cum s-a spus, și nu se ridică un trup cum era cel al primului om creat înainte de neascultare, adică material și sensibil, și schimbăcios, având lipsă de hrană materială⁴⁰⁶, ci se scoală trup întreg înduhovnicit și neschimbăcios, cum era al Stăpânului și Dumnezeului nostru după înviere, adică al Celui de al doilea Adam și al Celui întâi născut din morți”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.124,125)

„...trupurile noastre se vor face duhovnicești și așa zicând asemenea cu ale îngerilor, când vor învia din morți. Căci, dacă se seamănă sufletești și se scoală duhovnicești, cum spune cuvântul, și dacă în veacul viitor vom fi ca îngerii lui Dumnezeu, cum a spus Domnul, e vădit că vom fi asemenea lor, deși nu prin fire, ci prin cinstea primită”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.127)

⁴⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici Sfântul Simeon precizează înțelesul limitat al nestricăciunii pe care o avea trupul în starea de la început. El avea să ajungă la actualizarea deplină a nestricăciunii și nemuririi, dar nu o avea de la început în această stare actualizată. (n.s.26, p.125)

„Trupul nestricăciunii este trupul pământesc afară de musturi și de grosime, prefăcut în chip negrăit din trup sufletesc în trup duhovnicesc, încât este și pământesc, și ceresc prin subțirimea înfățișării dumnezeiești. Căci așa cum a fost plăsmuit la început, așa va și învia, ca să fie după chipul Fiului Omului, împărtășindu-se în întregime de îndumnezeire⁴⁰⁷”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.46, în Fil.rom., vol.VII, p.110, 111)

g. Lupta dintre trup și suflet

„Omul după partea rațională e în legătură cu puterea negrăită și dumnezeiască; iar după trup se înrudește cu dobitoacele. Dar puțini sunt oamenii desăvârșiți și raționali care se sârguiesc după înrudirea cu Dumnezeu și cu Mântuitorul, iar aceasta o arată prin fapte și viața virtuoasă. Cei mai mulți dintre oameni, mărunți la cuget, părăsind acea dumnezeiască și nemuritoare înfiere, se coboară la rudenia moartă, nefericită și de scurtă vreme a trupului. Ei cugetă asemenea dobitoacelor cele ale trupului și aprinzându-se de plăceri se despărțesc de Dumnezeu. Ei trag sufletul din ceruri în prăpastie, departe de voirile sale”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.42, în Fil.rom., vol.I, p.24)

„Sufletul pătimește împreună cu trupul; dar trupul nu pătimește împreună cu sufletul. De pildă, tăindu-se trupul, pătimește și sufletul, iar de va fi trupul tare și sănătos, se bucură și sufletul. Dar când înțelege sufletul, nu înțelege și trupul, ci rămâne părăsit în el însuși. Căci a înțelege este o pătimire a sufletului ca și neștiința sau mândria, necredința, lăcomia, ura, pizma, mânia, nepăsarea, slava deșartă, cinstea, dezbinarea, simțirea binelui. Pentru că cele de felul acesta se lucrează prin suflet”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.85, în Fil.rom., vol.I, p.32)

„*Trupul pofteste împotriva duhului și duhul împotriva trupului* (Gal. 5,17). Iar cei ce umblă în duh nu vor împlini pofta trupului”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.32, în Fil.rom., vol.I, p.257)

„Precum simțurile trupului ne mână spre cele ce ni se arată bune oarecum cu sila, tot așa obișnuiește să ne călăuzească simțirea minții spre bunurile nevăzute, după ce a gustat o dată din ele. Căci fiecare se dorește totdeauna după ceea ce e înrudit cu sine: sufletul ca netrupesc, după bunurile cerești, iar trupul ca pământ, după desfătarea pământească. Deci la experiența simțirii nemateriale vom ajunge fără rătăcire dacă vom subția materia prin osteneli și dureri”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.24, în Fil.rom., vol.I, p.346)

„De vrei să fii drept, dă fiecărei părți din tine, adică sufletului și trupului, cele de care este vrednică. Părții raționale a sufletului dă-i citiri, vederi duhovnicești și rugăciune; iuțimii dă-i dragoste duhovnicească ce se opune urii; părții poftitoare dă-i

⁴⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se accentuează din nou subțirimea ca notă a trupului îndumnezeit și restabilit în frumusețea lui firească, care nu e opusă unei anumite vigori, subțirime și vigoare în care se implică nestricăciunea (incoruptibilitatea). Trupul în starea aceasta a ajuns pneumatic din sufletesc, pentru că Duhul covârșește în el simțurile trupesti ale sufletului. Dar el devenind ceresc rămâne și pământesc, pentru că nu leapădă materia oricât de transparent ar deveni prin Duhul Dumnezeiesc. Trupul ajuns astfel atinge statura prevăzută de Dumnezeu a omului, cum o are Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, după înviere, motiv pentru care se numește Fiul Omului prin excelență. (n.s.18, p.111)

cumpătare și înfrânare; iar trupului hrană și îmbrăcăminte, atâta cât sunt de trebuință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.44, în Fil.rom., vol.II, p.111)

„Iar datoria bunei lucrări, lăudată de Dumnezeu, și-o împlinește cel ce se ostenește cu trupul să pregătească sufletului podoaba bogată și felurită a virtuților”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., cap.58, suta întâi, în Fil.rom., vol.II, p.146)

„Omul fiind la mijloc între Dumnezeu și materie, prin faptul că nu s-a mișcat spre Dumnezeu ca spre cauza și scopul zidirii sale, ci spre materie, a ignorat pe Dumnezeu, făcându-și mintea pământească prin povârnirea spre materie”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.12, în Fil.rom., vol.III, p.39)

„Omul, constând din suflet și trup, este purtat de două legi, a trupului și a duhului. Legea trupului are la dispoziția sa simțirea (lucrarea simțurilor), iar legea duhului lucrarea minții. Legea trupului, lucrând prin simțire, leagă pe om de materie, iar legea duhului, lucrând prin minte, înfăptuiește în chip nemijlocit unirea lui cu Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.33, în Fil.rom., vol.III, p.127)

„Deci trupul nostru în substanță e gros, dar sufletul fiind un trup subțire, s-a învăluit și s-a îmbrăcat cu mădularele acestui trup, s-a îmbrăcat cu ochiul prin care vede, s-a îmbrăcat cu urechea prin care aude, cu mâna, cu nasul și, simplu, cu tot trupul și cu mădularele lui. Cu trupul întreg s-a unit sufletul, pentru că prin el își împlinește toate lucrurile câte vin în viață”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.67, în Fil.rom., vol.V, p.310,311)

„Omul fiind îndoit, adică având alcătuirea din suflet și trup, lumea a fost creată pentru el de asemenea ca văzută și nevăzută. Și fiecareia dintre aceste părți i s-a rânduit în chip potrivit ei unele din faptele și din grijile noastre”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.62, în Fil.rom., vol.VI, p.75)

„Cu cât este mai de preț sufletul decât trupul, cu atât e mai înalt omul rațional decât lumea. Nu lua seama la mărimea fapturilor din ea ca să le socotești, omule, pentru aceasta, pe ele mai de preț ca tine. Ci, căutând la harul ce ți s-a dat și cunoscând demnitatea sufletului tău mintal și rațional, laudă pe Dumnezeu, Care te-a cinstit mai presus decât toate cele văzute⁴⁰⁸”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.80, în Fil.rom., vol.VI, p.80, 81)

„Trupul pofteste împotriva Duhului și duhul împotriva trupului. Este o luptă surdă între amândouă, fiecare voind să biruiască pe cealaltă și să atragă stăpânirea la sine. Aceasta se numește dezbinare, răzvrătire, pornire, împerechere și lupta celor două părți din noi. Prin ea se împarte sufletul când mintea se apleacă spre vreun lucru al patimii

⁴⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Oricât de mari ar fi lucrurile și lumea, ele sunt numai obiecte ale omului, datorite lui de Dumnezeu, ca semn al iubirii Lui. Ba Dumnezeu îi dă omului daruri și mai mari decât lumea: se dă pe Sine însuși ca cel mai bun prieten. Aceasta e slava cu care cinstește Dumnezeu pe om. (n.s.77, p.81)

omenești”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.17, suta a treia, în Fil.rom., vol.VI, p.275)

„Unirea neamestecată și legătura sufletului cu trupul, când e consimțită, face un singur lucru din materie și din suflet. Dar când nu e consimțită, trezește pofta lăuntrică a războiului. Dar venind Cuvântul (rațiunea) și impunându-și stăpânirea destramă gâlceava și vestind buna înțelegere, dă tot conținutul faptelor, firii și duhului”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cp, cap.93, suta a treia, în Fil.rom., vol.VI, p.311)

„De aceea, omul fiind îndoit și având sufletul compus din fire rațională și nerațională, Dumnezeu îi dă și El o poruncă îndoită. Pe de o parte îi poruncește să se împărtășească de o hrană mai bună și nemuritoare și să nu se îngrijească în primul rând de cele trebuitoare trupului, așa cum ne îndeamnă și Cuvântul întrupat: *Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și toată dreptatea Lui și toate celelalte se vor adăuga vouă* (Matei 6,33), întărind oarecum prima sa poruncă. Pe de altă parte, îl ferește de amintitul pom al simțirii, ca nu cumva gustând prin el din cele dulci ale vieții acesteia să se umple de durere, căzând printr-o astfel de gustare de la ospățul și bucuria dumnezeiască”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.28, în Fil.rom., vol.VI, p.328)

„...omul e din două firi: din suflet și din trup.O parte a lui e smerită, cealaltă înaltă și dumnezeiască”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.32, în Fil.rom., vol.VI, p.329, 330)

„Căci trupul, zic cuvântătorii de Dumnezeu, a fost zidit nestricăcios, precum va și învia, deși în stare să primească și stricăciunea. Iar sufletul a fost făcut nepătimitor. Dar s-au stricat amândouă și s-au amestecat în urma legii preafirești a mișcării unuia în altul (perihoreza) și a împărtășirii unuia din celălalt. Sufletul s-a îmbibat de patimi, mai bine zis de draci, iar trupul s-a făcut asemenea dobitoacelor necuvântătoare prin lucrarea și prin stăpânirea stricăciunii. Puterile amândurora făcându-se una l-au făcut pe om să devină, prin mânie și poftă, un animal nerațional și fără minte”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.82, în Fil.rom., vol.VII, p.122)

„În cinci feluri se naște în noi răscoala patimilor și se stârnește războiul trupului împotriva sufletului. Uneori, prin aceea că trupul face o rea întrebuințare de făpturi (abuzează de ele); alteori, prin aceea că încearcă să lucreze cele contrare firii, ca fiind potrivite cu firea; alteori iarăși e înarmat de draci împotriva sufletului, aflându-se într-o dulce prietenie cu aceia. Se întâmplă însă uneori că și trupul însuși prin sine se dedă la neorânduie, fiind străbătut de patimi. La urma tuturor, războiul e stârnit și de pizma dracilor, care au îngăduință să ni se împotrivescă pentru a ne smeri, când nu au izbutit prin nici una din cele amintite”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.124, în Fil.rom., vol.VII, p.147,148)

5. Simțurile

După cum bine știm, cinci sunt simțurile date de Dumnezeu omului spre a-i fi mijloace de comunicare cu exteriorul: văzul, auzul, mirosul, gustul și pipăitul. Sfinții Părinți împart simțurile în două categorii: superioare (văzul și auzul) și inferioare

(gustul, mirosul și pipăitul). Cele superioare sunt considerate raționale, fiindcă dau omului o posibilitate mai mare de a selecta, pe când cele inferioare sunt neraționale, slujind celor raționale.⁴⁰⁹ Văzul și auzul sunt simțuri superioare și datorită legăturii lor directe pe care o au cu cele două energii originare: sunetul și lumina, manifestate plenar prin Cuvântul și Lumina divină.⁴¹⁰

Marea problemă pe care o avem cu simțurile este faptul că fiecare patimă trupească antrenează și un simț, pe lângă lucrul material (asupra căruia se apleacă) și una din cele trei puteri ale sufletului (rațiune, poftă și mânie).⁴¹¹ Șansa de a ne păzi de patimi prin ferirea simțurilor de lucrul material este stăpânirea rațiunii asupra simțurilor superioare. Selectarea imaginilor auditive și vizuale ce intră în suflet poate merge până la renunțarea completă a imaginilor exterioare, fenomen numit de Sfinții Părinți „închiderea simțurilor”. Desigur acesta nu duce la întuneric și tăcere fizică totală, ci la neimportanță totală pentru suflet a acestor imagini. Ele sunt înlocuite cu imagini aduse de simțurile duhovnicești, și astfel se realizează comuniunea cu puterile inteligibile.

Pentru oamenii obișnuiți care nu pornesc pe drumul isihiei, stăpânirea rațiunii asupra simțurilor duce la cumpătare și la sporirea în virtute.

a. Căderea ce vine prin simțuri

„Dar cel ce nu știe nici aceea că simțurile au multă amestecare cu lucrurile supuse simțurilor, iar din această amestecare se naște cu ușurință rătăcirea, și nu-și dă seama de vătămarea ce-i vine din acestea, ci conviețuiește cu ele fără grijă, cum va cunoaște la vreme cursa rătăcirii dacă n-a fost învățat de mai înainte să le deosebească?”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.51, în Fil.rom., vol.I, p.206)

„...să luăm cunoștință despre războiul simțurilor împotriva lucrurilor sensibile. Căci dintre noi, de la naștere până la doisprezece ani neavând încă curățită puterea de discernământ, își supune simțurile fără cercetare lucrurilor sensibile, slujind lor ca unor stăpâne: vederea, lucrurilor care se văd; auzul, vocilor; gustul, sucurilor; mirosul, aburilor; pipăitul, lucrurilor care pot mișca această simțire. Până la acea vârstă omul nu poate distinge sau destrăma nici una dintre percepții, din pricina copilăriei. Dar când i se întărește cugetarea și începe să simtă paguba ce-o suferă, plănuiește îndată răscularea și scăparea din această robie. Și dacă s-a făcut puternic în cugetare, își întărește această hotărâre, declarându-se slobod pentru totdeauna, scăpat de stăpânii amarnici. Dar dacă judecata lui e prea slabă pentru această sfortare, își lasă iarăși roabe simțurile, biruite fiind de puterea lucrurilor sensibile; și acestea vor răbda mai departe robia, fără vreo nădejde de bine”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.52, în Fil.rom., vol.I, p.207)

„Că vederea, gustul și celelalte simțuri slăbesc ținerea de minte a inimii când ne folosim de ele peste măsură, ne-o spune cea dintâi Eva. Căci până ce n-a privit la pomul oprit cu plăcere, își amintea cu grijă de porunca dumnezeiască. De aceea era acoperită de aripile dragostei dumnezeiești, nedându-și seama, din această pricină, de goliciunea

⁴⁰⁹ Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete*, suta întâi, cap.7, în Fil.rom., vol.VI, p.189.

⁴¹⁰ Florin Mihăescu, *Cosmosul în tradiția creștină*, p.77,78.

⁴¹¹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.16, în Fil.rom., vol.III, p.69.

ei. Dar când a privit la pom cu plăcere și s-a atins de el cu multă poftă și în sfârșit a gustat din rodul lui cu o voluptate puternică, îndată s-a pătruns de dorința după împreunare trupească, aprinzându-se de patimă prin faptul că era goală. Și astfel toată pofta ei și-a întors-o spre gustarea lucrurilor de aici, amestecând, din pricina fructului plăcut la vedere, în greșeala ei, și greșeala lui Adam”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.56, în Fil.rom., vol.I, p.358)

„...orice patimă e o împletire dintr-un lucru supus simțurilor, dintr-o simțire (percepție) și dintr-o putere (facultate) naturală, cum este mânia, sau pofta, sau rațiunea, abătute de la ceea ce e potrivit cu firea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.16, în Fil.rom., vol.III, p.69)

„Iar simțirea are puterea de a deosebi între plăcerea și durerea trupului. Mai bine zis, aceasta fiind o putere a trupurilor însuflețite și sensibile, convinge pe om să îmbrățișeze pe cea dintâi (adică plăcerea) și să respingă pe cea de-a doua (durerea). Când deci omul nu e preocupat de-a face altă deosebire decât aceasta, dintre simțirea trupească de plăcere și durere, calcă porunca dumnezeiască și mănâncă din pomul cunoștinței binelui și a răului. El are adică iraționalitatea simțirii ca singurul mijloc de discernământ în slujba conservării trupului. Iar prin ea se prinde cu totul de plăcere ca de ceea ce e bun și se ferește de durere ca de ceea ce e rău”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.43, în Fil.rom., vol.III, p.155)

„Iar simțirea aceasta, fiind una după gen, se împarte în cinci specii, înduplecând prin percepția fiecărui simț sufletul amăgit să iubească cele sensibile înrudite cu acel simț, în loc să-L iubească pe Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.63, în Fil.rom., vol.III, p.338)

„Împreunându-le pe acestea laolaltă, adică împletind simțurile cu materia și forma, în urma înțelegerii trupești a legii, cel ce mărginește înțelesul la literă, pe de-o parte, dă naștere patimii trupești, iar pe de alta, corupe rațiunile naturale”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.65, sc.15, în Fil.rom., vol.III, p.410)

„Când frânele simțurilor conducătoare slăbesc, îndată se stârnește răskoala patimilor și se mișcă lucrarea simțurilor supuse aceloră.⁴¹² Pornirea dobitocească a acestor simțuri dezlegate din lanțurile înfrânării e prinsă de pricinile patimilor și paște în ele ca în niște pășuni aducătoare de moarte. Aceasta cu atât mai mult, cu cât dezlegarea se prelungește mai multă vreme. Căci pornirea aceasta nu rabdă să fie oprită de la împărtășirea de cele pe care le dorește prin fire, o dată ce a fost slobozită din frâne”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.6, suta întâi, în Fil.rom., vol.VI, p.189)

„Dintre simțuri, unele sunt raționale, ca vederea și auzul, și mai înțelepte și mai călăuzitoare decât celelalte. Iar altele sunt neraționale și dobitocești, slujind celor raționale, ca gustul, mirosul, pipăitul. Căci întâi vedem și auzim și apoi, mișcați de rațiune, ne atingem de lucrul din față, îl mirosim și îl dăm gustului. Cele trei simțuri din

⁴¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Simțurile superioare (văzul, auzul) nu trebuie să se lase scăpate din frâna rațiunii prezente în ele. Căci atunci vor fi scăpate din frâu și simțurile inferioare, care nu pot fi înfrânate decât prin mijlocirea înfrânării simțurilor superioare. (n.s.4,p.189)

urmă sunt foarte dobitocești, și cu totul supuse celorlalte două. De aceea pentru ele ostenesc, cu deosebire, animalele și fiarele cele mai lacome și mai pornite spre împreunare. Toată ziua și toată noaptea acestea caută nesăturate după mâncare sau se reped spre împreunare”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.7, suta întâi, în Fil.rom., vol.VI, p.189)

„Simțurile neprihănite și adunate nasc în suflet pacea și nu-l lasă să facă cercarea lucrurilor. Când ele nu primesc simțirea lucrurilor, se va câștiga biruința fără luptă. Dar când omul e fără grijă și îngăduie să intre în ele momelile (atacurile), e silit să lupte. Și se tulbură curăția dintâi care este atotsimplă și liniștită. Și cei mai mulți dintre oameni, sau chiar toată lumea, ies din pricina negrijii acesteia, din starea firească și curată. De aceea cei ce se află în lume și amestecați în cele lumești nu-și pot curăți cugetarea, pentru multa cunoștință a răului. Și puțini se pot întoarce la curăția dintâi a cugetării. De aceea trebuie să-și păzească fiecare om pururea, cu toată grija, simțurile și cugetarea lui, de momeli. Și pentru aceasta e nevoie de multă trezvie, pace și luare aminte”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.44, în Fil.rom., vol.X, p.230)

b. Ridicarea cu ajutorul simțurilor

„Să ne silim de-a ajunge să cârmuim simțurile prin rațiune și mai ales să nu îngăduim ca ochii, urechile și limba să privească, să asculte și să grăiască în chip pătimas, ci spre câștigul nostru. Căci nimic nu alunecă mai ușor spre păcat ca aceste mădulare, dacă nu sunt stăpânite de rațiune; și nimic nu ajută mai mult la mântuire ca ele, dacă le cârmuiește și le duce rațiunea spre cele ce trebuie și spre cele ce vrea ea. Dacă acestea nu lucrează cu rânduială, atunci și mirosul se moleșește și pipăitul se întinde cutezător și un roi întreg de patimi se adaugă. Dar ținute în rânduială de rațiune, se ivește pace multă și liniște statornică de pretutindeni”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.87, în Fil.rom., vol.IV, p.223)

„Scriptura cunoaște și pentru nevoință cinci simțuri: privegherea, cugetarea, rugăciunea, înfrânarea și liniștirea. Cel ce și-a unit cu acestea simțurile trupului, împreunându-și vederea cu privegherea, auzul cu cugetarea, mirosul cu rugăciunea, gustul cu înfrânarea și pipăitul cu liniștea, își curățește repede mintea sufletului său și, subțind-o prin acestea, o face nepătimitoare și străvăzătoare⁴¹³”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.91, suta a doua, în Fil.rom., vol.VI, p.223)

⁴¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Simțurile sufletului se unesc cum se cuvine cu cele ale trupului mai mult pentru a le înfrâna pe cele din urmă, decât pentru a le potența. Dar, cu vremea, energia simțurilor trupului înduhovnicită întărește simțurile sufletului: privegherea vede, meditația aude, înfrânarea gustă cele spirituale. Prin toate acestea mintea subțindu-se, întrucât s-a eliberat de gândurile pământești care o îngroșau și o tulburau, devine liniștită și transparentă. E liniștită pentru că vede pe Cel Unul, infinit și liniștit, nemaiaivând lipsă să treacă de la un lucru la altul, nemaifiind îngrijorată de mărginirea lucrurilor pe care trebuie să le depășească pentru a-și înmulți cunoștința și satisface poftele. Dar nu numai energia simțurilor trupului se adaugă la energia simțirii minții, ci și invers; energia simțirii minții sau a simțirilor sufletului se adaugă la energia simțurilor trupului întărind-o și curățind-o, încât prin aceste simțuri mintea poate străbate la Dumnezeu cel străveziu prin lucruri sau prezent în rațiunile lucrurilor. (n.s.79, p.223)

„Cele cinci simțuri, supunându-se celor patru stăpâniri ale virtuților cuprinzătoare și păzind buna ascultare, pregătesc firea trupului plăsmuită din patru stihii să se miște fără tulburare pe roata vieții. Mișcându-se cele cinci simțuri astfel, puterile nu se răzvrătesc întreolaltă, ci partea pătimitoare a poftei și a iuțimii se unește cu rațiunea, iar mintea își impune stăpânirea sa firească. Prin aceasta ea își face din cele patru stăpâniri o căruță de război cu patru cai, iar din cele cinci roabe scaun și, oștindu-se împotriva trupului tiran, e ridicată, prin răpire, la ceruri, unde înfățișându-se Împăratul veacurilor, primește cununa biruinței și se odihnește în El de tot drumul său⁴¹⁴”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.95, suta a-III-a, în Fil.rom., vol.VI, p.311)

„Simțurile au o lucrare egală și la fel cu puterile sufletului, ca să nu zic una și aceeași. Mai ales când sunt sănătoase. Căci prin acelea sunt vii și lucrează acestea și în amândouă este amestecat Duhul de viață făcător. Omul se îmbolnăvește când poartă în el neputința generală a patimilor, zăcând pururea în bolnița trândăviei. Căci simțurile privesc cele supuse lor, iar puterile sufletești văd limpede cele cunoscute prin înțelegere, mai ales când nu este vreo luptă drăcească în ele, care se împotrivesc legii minții și a duhului. Dar când se unesc împreună, făcându-se unitare prin Duhul, atunci cunosc cele dumnezeiești și cele omenesti nemijlocit și ființial, așa cum le este firea; și rațiunile lor privesc limpede și curat pricina cea una a tuturor, adică Sfânta Treime, pe cât este cu putință⁴¹⁵”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.98, în Fil.rom., vol.VII, p.129)

c. Închiderea simțurilor (prin liniște)

„De aceea legiuitorul a pregătit și templului îngrădituri la ferestre (Ieșire 27,1 ș.u.), însemnând prin aceasta că cei ce vor să-și păzească cugetarea lor curată ca pe un templu trebuie să-și îngrădească înaintea simțurilor piedici din gândurile care se înfricoșează de judecata viitoare, precum s-au întocmit acolo îngrădituri la ferestre, ca să nu pătrundă nimic din cele necurate. Acestea au rostul să oprească intrarea formelor necurate, care vor să se strecoare înăuntru”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.50, în Fil.rom., vol.I, p.205)

„Dator este monahul să închidă toate porțile sufletului său, adică toate simțurile, ca să nu mai facă greșeli prin ele. Căci de se va vedea mintea pe sine nestăpânită de nimic, se va pregăti pentru nemurire, aducându-și simțurile sale la un loc și făcându-le un singur trup”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.7, în Fil.rom., vol.I, p.397,398)

⁴¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Părinții dau cu deosebire minții rolul de subiect liber. Ea se ridică la unirea cu Dumnezeu, izvorul libertății, eliberându-se prin virtuți de robia patimilor care o strâmtorează și o țin moartă în monotonia automată a acelorasi mișcări făcute fără voie. Prin virtuțile libertății mintea poarte zbura în sus, spre Dumnezeu cel liber și izvorul libertății. (n.s.80, p.311)

⁴¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucrarea simțurilor nu e despărțită de cea a puterilor sufletului când sunt sănătoase și unele, și altele. Omul vede deodată cele sensibile și cele inteligibile prin simțurile trupului pline de puterile de sesizare ale sufletului. Dar unitatea deplină a lucrării lor și extinderea sesizării realităților spirituale până la Dumnezeu, prin mijlocirea lucrării simțurilor trupesti, se realizează prin Duhul Sfânt. Așa au văzut apostolii lumina dumnezeiască pe Tabor, chiar prin simțul văzului trupului plin de puterea Duhului Sfânt. (n.s.51, p.129,130)

„...modurile desfrânate ale celor cinci simțuri, născute din voluptate, prin întrebuintărea contrară firii a lucrării lor. Pe acestea le omoară împreună, ca într-un munte, pe înălțimea contemplației duhovnicești, orice minte înaltă și sublimă în cele dumnezeiești [...] la începutul activității virtuose, sau al contemplației evlavioase conforme cu firea. Le omoară împreună, întrucât înjunghie deodată lucrarea patimilor, mișcarea urâtă a gândurilor și modurile desfrânate ale lucrării abuzive a simțurilor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.65, în Fil.rom., vol.III, p.402)

„Asigură-ți simțurile cu chipul (modul) isihiei și cumpănește gândurile care stau în inimă”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.22, suta întâi, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„Încuie simțirea și războiește închipuirea (prejudecata), și deșădăcinează patimile cu armele poruncilor”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.6, suta a treia, în Fil.rom., vol.IV, p.27)

„Închide întâi simțirea prin liniște, și apoi luptă cu armele virtuților împotriva amintirilor”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.38, suta a treia, în Fil.rom., vol.IV, p.29)

„Lasă-te stăpânit de Dumnezeu și stăpânește-ți simțirea, și nu te lăsa tu, care ești mai bun, stăpânit de cel mai rău”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.8, suta a patra, în Fil.rom., vol.IV, p.33)

„Stăpânindu-ți simțirea, te asiguri din partea aducerii aminte. Căci amintirile, trezite prin simțire, mișcă patimile”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.16, suta a patra, în Fil.rom., vol.IV, p.34)

„Este de trebuință să se deschidă simțurile, asemenea porților cetății. Dar e de trebuință să nu se îngăduie să intre prin deschizătură, o dată cu cele de lipsă, și noroadale care vor pe dușmani și se fac pricini de luptă”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.235, în Fil.rom., vol.IV, p.308)

„Deci toată grija omului să fie pentru păzirea simțurilor și a gândurilor, ca să nu stea, sau să nu facă ceva ce nu i se pare că este după Dumnezeu”. (Petrus Damaschinul, Înv.duh., cuv.4, în Fil.rom., vol.V, p.191)

„Descătușarea simțurilor se face lanț sufletului, iar înlănțuirea simțurilor aduce eliberarea sufletului⁴¹⁶”. (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.50)

„Este necesar să liniștim acele simțuri care sunt mișcate de cele din afară, când ne întoarcem spre cele dinlăuntru”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.5, în Fil.rom., vol.VII, p.233)

⁴¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Teolipt rezumă aici cele spuse despre trebuința închiderii simțurilor îndreptate spre cele din afară, pentru a descătușa aripile sufletului spre înălțarea în orizontul nesfârșit al celor dumnezeiești. (n.s.12, p.50)

„Nu primi în rugăciune nici o nălucire a simțurilor, ca să nu suferi vreo ieșire din minți⁴¹⁷”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.44, în Fil.rom., vol.IX, p.413)

„Să nu te moleșești pe tine în întâlniri și convorbiri, căci acestea nu te vor lăsa să înaintezi după Dumnezeu. Chinuiește-ți mult simțurile tale: vederea, auzul, gustul, mirosul, pipăitul și vei înainta prin harul lui Hristos. Căci nu ajunge cineva martir (martor) fără chinuri. Căci și Domnul a spus: *Întru răbdarea voastră veți câștiga sufletele voastre* (Lc. 21,19)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.256, în Fil.rom., vol.XI, p.293)

„Stăruie în inima ta, luând seama la simțurile tale și dacă vei împăca cu tine amintirile lor, ai prins pe tâlharii care o fură”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.17, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.138)

„Căci monahul trebuie să se înfrâneze prin toate simțurile, prin vedere, prin auz, prin miros, prin limbă, pipăit și pânțece. Fiindcă monahul se cuvine să se înfrâneze, precum s-a spus, prin toate simțurile, și să fie mai presus de orice gând și de toată plăcerea urâtă și pofta vătămătoare”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, Fragmente, F.124a – 132a, în Fil.rom., vol.XII, p.278)

d. Simțurile duhovnicești

„Cel ce strămută lucrările simțurilor din afară spre simțurile dinlăuntru – de pildă, vederea spre mintea care privește lumina vieții; auzul spre înțelegerea sufletului; gustul spre puterea deosebitoare a rațiunii; mirosul spre cunoașterea minții; iar pipăitul îl strămută spre starea de veche a inimii – acela petrece viața îngerească pe pământ. El este și e văzut ca om între oameni, dar petrece și e cunoscut ca înger între îngeri”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.8, suta întâi, în Fil.rom., vol.VI, p.189)

„Prin mintea care vede lumina vieții dumnezeiești primim cunoștința tainelor ascunse ale lui Dumnezeu; prin înțelegerea sufletului orânduim cu pricepere treptele gândurilor în inimă, deosebind pe cele mai rele de cele mai bune. Prin puterea de deosebire a rațiunii gustăm felurile înțelesurilor și pe cele răsărite din rădăcina amară sau le prefacem într-un răsad dulce al sufletului, sau peste tot le lepădăm; iar pe cele răsărite din altoiul cuvenit și verde le primim, robind toată cugetarea spre slujirea lui Hristos. Prin înțelegerea minții mirosim mirul duhovnicesc al harului Duhului, umplându-ne inima de veselie și de bucurie. Iar prin inima veghetoare simțim cu bună înțelegere pe Duhul Care răcorește cu bunătatea de sus vâpaia poftelor noastre sau încălzește puterea noastră înghețată de gerul patimilor⁴¹⁸”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.9, suta întâi, în Fil.rom., vol.VI, p.189,190)

⁴¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Rugându-te, zice, nu asemana cele dumnezeiești cu vreun lucru supus simțurilor, ca să cazi din dreapta judecată”. (n.s.915, p.413)

⁴¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucrările simțurilor nu se desființează, ci capătă un caracter spiritual sau se umplu de o spiritualitate pe treptele mai înalte ale urcușului duhovnicesc. Se afirmă în aceasta unitatea de viață între spirit și trup. Nichita deosebește între minte, suflet (sau inimă, sau simțire) și rațiune sau judecată. Prin fiecare din acestea lucrând, Sfântul Duh prefăce gândurile și pornirile rele în bune. Dar psihologia lui Nichita e mult mai complexă, mai subtilă. (n.s.5, p.190)

„Precum trupul are cinci simțuri: vederea, auzul, gustul, mirosul și pipăitul, așa și sufletul are același număr de cinci simțuri: mintea, rațiunea, simțirea înțeleghătoare, cunoștința și știința. Ele se adună în trei lucrări ale sufletului: mintea, rațiunea și simțirea. Prin minte primim înțelegerile; prin judecată tâlcurile; iar prin simțire chipurile cunoștinței și gândurile dumnezeiești”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.10, suta I, în Fil.rom., vol.VI, p.190)

„Câtă vreme slujește cineva Domnului prin lucrurile supuse simțurilor, chipurile acestor lucruri se întipăresc în gândurile lui și cugetă la cele dumnezeiești în chipurile celor trupești. Dar când va primi simțirea lucrurilor dinăuntru, atunci, pe măsura simțirii lui, mintea se va înălța mai presus de chipurile lucrurilor din vreme în vreme⁴¹⁹”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.289,290)

„Simțirea duhovnicească este cea care are însușirea să primească puterea văzătoare (contemplativă)⁴²⁰, asemenea pupilei ochilor trupești, care au în ei puterea să primească lumina supusă simțurilor. Vederea (contemplarea) mintală este o cunoștință naturală, unită cu starea firii, care se numește lumină naturală. Este puterea sfântă a darului deosebirii (discernământului), pus între lumină și vedere (contemplare).⁴²¹ Firile cunoscătoare sunt niște existențe înzestrate cu discernământul ce le vine din lumină, în scopul vederii (contemplării). Patimile sunt un fel de ființă învârtosată.⁴²² Ele se așază între lumină și vedere și împiedică deosebirea lucrurilor”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.69, în Fil.rom., vol.X, p.348,349)

e. Despre simțuri

„Cuvântul *simțire* are două înțelesuri. Printr-unul se arată simțirea ca aptitudine și deprindere ce se află în noi și când dormim, chiar dacă nu percepem nici un lucru. De aceasta n-avem nici un folos când nu tinde spre o lucrare. Printr-al doilea înțeles se

⁴¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Gândirea la Dumnezeu prin chipuri e inferioară simțirii nemijlocite a Lui mai presus de aceste chipuri sau imagini. Aceasta nu mai e gândire teoretică, ci simțire emoțională sau atingere a lui Dumnezeu. Gândirea la Dumnezeu prin chipuri ține de treapta a doua, sau cea a virtuților, a citirii Scripturilor și a contemplării rațiunilor dumnezeiești prin lucruri.(n.s.321, p.290)

⁴²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică cea care a fost pregătită prin învățătură. Fiindcă spune că vederea minții este firească, e vădit că prin simțirea duhovnicească înțelege pe cea a minții. Cel ce s-a pregătit prin învățătură primește apoi puterea văzătoare (contemplativă). E un simț prin care se intră în contact nemijlocit cu cele dumnezeiești, cum se intră prin vederea trupească în contact cu cele văzute. (n.s.428, p.348)

⁴²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Darul (harisma) discernământului (acesta este soarele care discerne), care distinge atât lumina naturală din noi, cât și vederile ce ne vin prin minte, l-a numit putere sfântă. Căci acesta, adunând și desăvârșind toate virtuțile, aduce sfințenia. De aceea e și mai mare ca toate celelalte și împăratul lor”. Discernământul e pus între lumină ce se cere văzută și mintea care vede. El trece puterea vederii din potență, în act. (n.s.429, p.348)

⁴²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Isaac, ca toți părinții răsăriteni, are o mare încredere în natura omenească. Aceasta, pentru că ei socotesc că ea e făcută să vadă pe Dumnezeu și să se umple de lucrarea Lui. Lucrarea lui Dumnezeu nu face decât să pună în act o potență a firii. Așa cum ochiul e făcut pentru lumina sensibilă, care pune în act puterea lui de a vedea (căci ochiul vede această lumină numai când ea e dată), tot astfel e și cu mintea naturală a omului. Când sunt puse aceste potențe în lucrare, firea se manifestă în mișcarea ei normală. Prin patimile care o împiedică să se pună în comunicare cu lumina, ea se învârtosează, însă se și strâmbă. (n.s.430, p.349)

arată simțirea ca lucrare. Prin ea percepem lucrurile supuse simțurilor. Tot așa și cunoștința este de două feluri. Una are caracter de știință, adunând prin simpla deprindere rațiunile lucrurilor. Ea nu e de nici un folos dacă nu tinde spre lucrarea poruncilor. Iar cealaltă este practică și lucrătoare, procurându-ne prin experiența lucrurilor însăși înțelegerea adevărată a lor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cap.tg.*, suta întâi, cap.22, în *Fil.rom.*, vol.II, p.133)

„Vederea ia naștere din culori și figuri combinate în multe feluri; mirosul din aburi; gustul din umezeli; auzul din zgomote; pipăitul din asprimi sau din netezimi, prin atingerea cu ele. Iar conținuturile care se alcătuiesc în simțuri sunt de la corpuri, dar nu sunt corpuri, deși sunt corporale. Căci nu sunt simplu de la corpuri, ci din formele corpurilor. Nu sunt nici înseși formele corpurilor, ci întâipăririle lor, un fel de chipuri nedespărțit despărțite de formele corpurilor. Aceasta se constată mai ales din vedere și în chip deosebit din cele ce nu se văd în oglindă”. (Sf. Grigorie Palama, *D.cun.nat.*, cap.15, în *Fil.rom.*, vol.VII, p.428)

6. Mintea

*„Problema minții”, după cum nota Părintele Dumitru Stăniloae, „este problema cea mai centrală, cea mai persistentă și cea mai amănunțită în cugetarea antropologică a Sfinților Părinți. Omul este esențial minte. Iar mintea este locul în care sălășluiește Dumnezeu. Ea este mărturia că omul nu este separat de transcendența divină”.*⁴²³

*Mintea este putere a sufletului, alături de înțelegere, părere, imaginație și simțire. Dintre acestea cinci, „mintea și înțelegerea se mișcă și lucrează și în veacul de acum și în cel viitor în jurul lui Dumnezeu, iar pe celelalte puteri le cunoaștem ca proprii sufletului numai în veacul de față”.*⁴²⁴ *Lucrarea minții este asemănătoare lucrării ochiului. Căci precum trupul vede prin ochi, așa sufletul vede prin minte.*⁴²⁵ *Mintea însă nu lucrează cu vederea, ci cu înțelegerea.*⁴²⁶

*Înțelegerea este lucrarea prin care mintea devine pentru suflet „suire și cale către Dumnezeu”.*⁴²⁷ *Cunoștința lui Dumnezeu este pentru minte ca soarele pentru ochi. Așa cum lumina soarelui atrage ochiul, așa și cunoștința lui Dumnezeu atrage inima curățită prin dragoste.*⁴²⁸ *Mintea poate cădea sub închipuirile simțurilor, și în această situație pierde contactul cu Dumnezeu. Însă atunci când reușește să-și supună patimile, mintea „contemplă rațiunile lucrurilor, aducându-le în legătură cu Dumnezeu”.*⁴²⁹ *În această situație, mintea devine „locas al lui Dumnezeu”*⁴³⁰ *și „biserică a Duhului Sfânt”.*⁴³¹

⁴²³ Dumitru Stăniloae, *Elemente de Antropologie Ortodoxă*, p.242, apud Preot Ioan C. Teșu, *Virtuțile creștine, cărări spre fericirea veșnică*, p.167.

⁴²⁴ Calist și Ignatie Xanthopol, *Cele 100 de capete*, cap.69, în *Fil.rom.*, vol.VIII, p.152.

⁴²⁵ Sfântul Antonie cel Mare, *Învățăături despre viața morală*, cap.118, în *Fil.rom.*, vol.I, p.37.

⁴²⁶ *Ibidem*, cap.128, p.39.

⁴²⁷ *Ibidem*, cap.25, p.22.

⁴²⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta I-a, cap.32, în *Fil.rom.*, vol.II, p.65.

⁴²⁹ *Ibidem*, suta a patra, cap.45, p.132.

⁴³⁰ Idem, *Răspunsuri către Talasie*, rp.31, în *Fil.rom.*, vol.III, p.128.

⁴³¹ Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, suta a treia, cap.55, în *Fil.rom.*, vol.IV, p.36.

Mintea, fiind „simplă prin fire”,⁴³² „se preface după forma fiecărui lucru”⁴³³ „pe care îl asimilează, luând ca formă fie cunoștința în duh, [...] fie neștiința produsă de patimi”.⁴³⁴ „Iar când se învrednicește să ajungă în Dumnezeu, Cel fără chip și înfățișare, se face fără chip și fără formă”.⁴³⁵

a. Definiții ale minții

„...mintea neschimbătoare și iubitoare de Dumnezeu este suire și cale către Dumnezeu”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.25, în Fil.rom., vol.I, p.22)

„Mintea nu este suflet, ci dar de la Dumnezeu, care mântuiește sufletul. Ea călăuzește sufletul și-l sfătuiește la ceea ce e plăcut lui Dumnezeu [...] Ea învață pe om să umble în trup, dar să înțeleagă prin minte cele cerești, cele din jurul lui Dumnezeu și toate îndeobște”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.94, în Fil.rom., vol.I, p.34)

„Trupul vede prin ochi; iar sufletul prin minte. Și precum trupul fără ochi e orb și nu vede soarele care luminează tot pământul și marea, nici nu se poate bucura de lumină, așa și sufletul dacă nu are minte bună și viețuire cuvioasă este orb și nu înțelege pe Dumnezeu”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.118, în Fil.rom., vol.I, p.37)

„Ochiul privește cele văzute, iar mintea înțelege cele nevăzute. Căci mintea care iubește pe Dumnezeu este făclie care luminează sufletul. Cel ce are minte iubitoare de Dumnezeu și-a luminat inima sa și vede pe Dumnezeu prin mintea sa”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.128, în Fil.rom., vol.I, p.39)

„Minte curată este aceea care s-a despărțit de neștiință și e luminată de lumina dumnezeiască”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.33, suta întâi, în Fil.rom., vol.II, p.58)

„Mintea netrebnică, când trupul se mișcă prin simțuri spre poftele și plăcerile sale, îl urmează și se învoiește cu închipuirile și cu pornirile lui; iar cea virtuoasă se înfrânează și se reține de la închipuirile și pornirile pătimase și mai degrabă se străduiește să facă mai bune mișcările de felul acesta ale trupului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., cap.56, suta a doua, în Fil.rom., vol.II, p.79)

„Căci cel mai potrivit locaș al lui Dumnezeu este numai mintea curată”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.31, în Fil.rom., vol.III, p.124)

„Mintea celui înfrânat este biserică a Duhului Sfânt”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.55, în Fil.rom., vol.IV, p.30)

⁴³² Calist Catafighiotul, *Despre viața contemplativă*, cap.87, în Fil.rom., vol.VIII, p.516.

⁴³³ Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, în Fil.rom., vol.V, p.106.

⁴³⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.65, sc.1, în Fil.rom., vol.III, p.450.

⁴³⁵ Petru Damaschin, *op.cit.*, p.106.

„Simțirea este curtea sufletului rațional, cugetarea este naosul, iar mintea, arhiereul. În curte se oprește mintea întreruptă de gânduri nelalocul lor; în naos, cea întreruptă de gânduri cu rost; iar cea care s-a învrednicit să intre în dumnezeiescul altar nu mai e întreruptă de nici unul din acestea”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.163, în Fil.rom., vol.IV, p.298, 299)

„Mintea curățită de tot noroiul se face sufletului cer înstelat de înțelesuri strălucitoare și atotluminoase și Soarele dreptății luminează în ea, trimitând în lume razele luminoase ale cunoștinței de Dumnezeu (ale teologiei)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.67, în Fil.rom., vol.VI, p.252)

„...închipurile vin nu numai de la demoni, ci și sufletul însuși are de la sine în chip natural pornirea spre închipuire, prin cele cinci puteri cu care este înzestrat. Acestea sunt: mintea, înțelegerea⁴³⁶, părerea, imaginația și simțirea, așa precum și trupul are cinci simțuri: vederea, mirosul, auzul, gustul și pipăitul.⁴³⁷ [...] mintea și înțelegerea se mișcă și lucrează și în veacul de acum și în cel viitor în jurul lui Dumnezeu, iar pe celelalte puteri le cunoaștem ca proprii sufletului numai în veacul de față... ”(Calist și Ignatie Xantopol, C.100cap., cap.69, în Fil.rom., vol.VIII, p.144,145)

„...mintea noastră are o putere naturală, de a se mișca spre contemplarea (vederea) dumnezeiască”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.84, în Fil.rom., vol.X, p.420)

b. Firea minții

„Simțirea minții constă în gustarea precisă a realităților distincte din lumea nevăzută. Căci precum prin simțul gustului trupesc, când se află în stare de sănătate, deosebim fără greșală cele bune de cele rele și dorim cele bune, tot așa mintea noastră, când începe să se miște în deplină sănătate și fără griji, poate să simtă din belșug mângâierea dumnezeiască și să nu mai fie răpită niciodată de contrarul aceleia”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.30, în Fil.rom., vol.I, p.348)

„Precum lumina soarelui atrage ochiul cel sănătos, așa și cunoștința lui Dumnezeu atrage spre sine, în chip firesc, mintea curățită prin dragoste”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.32, în Fil.rom., vol.II, p.58)

„Mintea lucrează după fire când și-a supus patimile și contemplă rațiunile lucrurilor, aducându-le în legătură cu Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.45, în Fil.rom., vol.II, p.112)

⁴³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mintea e puterea cunoașterii intuitive a întregului, corespunzând cu vasul trupului, pe când înțelegerea e cunoașterea legăturilor dintre aspectele lucrurilor privite pe rând, așa cum mirosul distinge calitățile după miresmele lor. (n.s.319, p.144)

⁴³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E de remarcat că simțirea sufletului e socotită o paralelă la simțul pipăitului trupului. Căci așa cum prin pipăit trupul ia contact cu cele sensibile, tot așa mintea vine în atingere cu Dumnezeu printr-o simțire a ei. E așa-zisa „simțire înțelegătoare” sau „simțirea minții”. (n.s.319b, p.144)

„...prin sine mintea este fără formă și fără trăsături, având ca formă dobândită fie cunoștința în duh întemeiată pe virtuți, fie neștiința produsă de patimi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.65, sc.1, în Fil.rom., vol.III, p.409)

„...când nu sunt în inimă năluciri, mintea se ține în starea cea după fire fiind gata să se miște spre toată vederea (contemplația) desfătătoare, duhovnicească și de Dumnezeu iubitoare”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.92, în Fil.rom., vol.IV, p.68)

„Căci mintea se preface după forma fiecărui lucru și se colorează după chipul lucrului cunoscut de ea. Iar când se învrednicește să ajungă în Dumnezeu, Cel fără chip și înfățișare, se face și ea fără chip și fără formă”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.100)

„Căci Atanasie cel Mare zice că partea rațională a sufletului se află în creier. Iar Macarie, căruia nu-i lipsește nimic din mărimă, pune lucrarea minții în inimă. Cu aceștia conglăsuiesc aproape toți sfinții. Căci ceea ce spune dumnezeiescul Grigorie al Nisei, că mintea nu este nici înăuntru, nici în afara trupului, ca una ce este netrupească, nu se împotrivesc acelor sfinți. Pentru că aceia spun că mintea este înlăuntrul trupului, ca una ce e unită cu el. Deci spunând acestea în alt înțeles, nu se deosebesc câtuși de puțin de acela”. (Sf. Grigorie Palama, Tm.Agh., în Fil.rom., vol.VII, p.413)

„...mintea, fiind iubitoare de bine (frumos) prin fire, trebuie să dorească ceea ce e în toată privința mai bun (mai frumos) nu numai ca să-l aibă, ci și ca să pătimească pre-schimbarea în mai bine...” (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.35, în Fil.rom., vol.VIII, p.414)

„Mintea este simplă prin fire, pentru că și Acela al cărui chip este, adică Dumnezeu, este simplu.⁴³⁸ Iar fiind așa, îi place să și lucreze în mod simplu.⁴³⁹ Căci oricui îi place ceea ce i se potrivește prin fire. Dar mintea se face și felurită, însă nu din pricina sa, ci din pricina simțurilor și a celor supuse simțurilor, prin care îi vin înțelegerile celor cunoscute cu mintea. Când însă își așază rațiunea între ea însăși și între simțuri și lucrările supuse simțurilor și aceasta cumpănește și judecă cu pricepere, fără să facă simțurile mai tocite decât trebuie și fără să acopere sau să disprețuiască frumusețile celor supuse simțurilor cu ușurință, sau să le laude în chip josnic și deci fără să pună

⁴³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mintea este simplă prin fire. Numai alipirea ei de suprafața lucrurilor mărginite sau de suprafața mărginită a lucrurilor, alipire contrară năzuinței ei, o face felurită, adică o face să fie parcelată între chipurile care o ocupă sau să treacă de la un chip mărginit la altul. De altfel, însăși trebuința simțită de minte de a face asocieri între lucruri, de a le explica pe unele prin altele arată tendința ei spre unitate, spre simplitate, spre dezamăgire. Mintea este simplă prin fire, deci nehotărnicită, și capabilă să cuprindă toate, pentru că este chipul lui Dumnezeu, care e simplu prin excelență, ca nehotărnicit și atotcuprinzător prin Sine. Despre simplitatea minții și despre scufundarea ei în adâncul luminii dumnezeiești sau întunericului supraluminos al lui Dumnezeu a vorbit mai înainte cu preferință Sf.Simeon Noul Teolog (în *Capete*, II, 14,16,17,18; în Fil.rom.vol.VI).(n.s.903, p.481)

⁴³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Minții îi place să lucreze în mod simplu, adică să cuprindă totul în chip nehotărnicit, să intre în relație cu Cel simplu, în care se cuprind toate în mod nediferențiat. (n.s.904, p.481)

autoritatea minții sub ascultarea acestora cu nepăsare, ci dând cu înțelepciune fiecăruia ce i se cuvine, atunci mintea se face îndată unitară și simplă, restabilindu-se firea ei⁴⁴⁰”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.87, în Fil.rom., vol.VIII, p.481)

„Luptă să ridici, mai bine zis să închizi cugetarea în cuvintele rugăciunii, iar dacă, slăbind pentru pruncia ei, cade, ridic-o iarăși. Căci e proprie minții nestatornicia, dar e propriu lui Dumnezeu s-o poată statornici⁴⁴¹”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.16, în Fil.rom., vol.IX, p.406)

„Curăția este limpezimea văzduhului minții, în al cărui sân se înalță firea noastră înaripată.⁴⁴² Dacă mintea nu e sănătoasă în fire, nu lucrează în ea cunoștința⁴⁴³, așa cum simțul trupesc se lipsește de vedere când e vătămat din niște pricini oarecare. Iar dacă mintea e sănătoasă, dar cunoștința nu se produce, înseamnă că mintea nu lucrează în afară de ea pentru a face deosebirea între cele duhovnicești, precum ochiul poate fi sănătos în toate părțile lui, dar nu pune în lucrare vederea simțului. Căci chiar dacă mintea se păstrează în cele ce-i sunt ale sale, dacă harul nu este aproape de ele, acestea toate rămân nelucrătoare în împlinirea slujirii discernământului, așa cum în lipsa soarelui oamenii petrec noaptea fără să vadă, chiar dacă toate ale lor sunt sănătoase și desăvârșite, adică atât ochiul cât și vederea, cât și lucrurile care nu s-au deosebit, sau nu se deosebesc.⁴⁴⁴” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.69, în Fil.rom., vol.X, p.349)

c. Lucrurile ce împiedică lucrarea firească a minții

„Mintea vede toate, chiar și cele din ceruri. Și nimic nu o întunecă, fără numai păcatul. Prin urmare, celui curat nimic nu-i este neînțeleș [...].” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.106, în Fil.rom., vol.I, p.36)

„Nu poate cel legat să alerge, nici mintea ce slujește patimilor nu poate vedea locul rugăciunii duhovnicești. Căci este trasă și purtată de gândul pătimas și nu va avea o stare neclintită”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.71, în Fil.rom., vol.I, p.95)

„Mintea devine oarbă prin aceste trei patimi: prin iubirea de argint, prin slavă deșartă și prin plăcere”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.101, în Fil.rom., vol.I, p.245)

„Când mintea noastră începe să simtă harul Preasfântului Duh, Satana caută și el să mângâie sufletul printr-o simțire la aparență plăcută, aducând peste noi, în vremea

⁴⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se precizează aici că mintea e restabilită în simplitatea ei nehotărnicită nu prin disprețuirea lucrurilor sensibile, ci prin descoperirea frumuseții unitare în toate, prin depășirea a ceea ce le desparte. (n.s.905, p.481)

⁴⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu o fixează în Sine, pentru că îi deschide infinitatea Sa minunată, în care mintea are totul. (n.s.896, p.406)

⁴⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Prin văzduhul minții înțelege aura dumnezeiască a Duhului”. (n.s.431, p.349)

⁴⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E vorba de cunoștința duhovnicească ce se naște din întâlnirea dintre minte și lumina dumnezeiască. (n.s.432, p.349)

⁴⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Firea noastră e necesară pentru vederea celor mai înalte, dar nu poate activa puterea ei fără harul dumnezeiesc. (n.s.433, p.349)

liniștirii de noapte, o adiere asemenea unui somn foarte ușor. Dar dacă mintea va fi găsită ținând în pomenire fierbinte sfântul nume al Domnului Iisus și va folosi prea-sfântul și slăvitul nume al Lui ca pe o armă împotriva înșelăciunii, se va depărta amăgitorul viclean”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.31, în Fil.rom., vol.I, p.349)

„Când se va elibera mintea, se va înlătura tot ce e la mijloc între ea și Dumnezeu”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.9, în Fil.rom. vol.I, p.398)

„Precum pasărea când începe să zboare având piciorul legat e trasă la pământ de sfoară, așa și mintea care n-a dobândit încă nepătimirea, dacă vrea să zboare spre cunoștința celor cerești, e trasă la pământ de patimi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.85, în Fil.rom. vol.II, p.65,66)

„Necurăția minții constă întâi în a avea cunoștință mincinoasă; al doilea, în a ignora ceva din cele universale (zic aceasta despre mintea omenească, căci îngerului îi e propriu să nu-i fie necunoscut nimic din cele particulare); al treilea, în a avea gânduri pătimase; iar al patrulea, în a consimți cu păcatul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.34, în Fil.rom. vol.II, p.93)

„Mintea noastră este la mijloc între două ființe, care își lucrează fiecare cele proprii: una virtutea, cealaltă răutatea; adică între înger și drac. Dar ea are libertatea și puterea să urmeze sau să se împorivească cui vrea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.92, în Fil.rom., vol.II, p.104)

„Curățește-ți mintea de mânie, de amintirea răului și de gândurile urâte. Și atunci vei putea cunoaște sălășluirea lui Hristos”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.76, în Fil.rom., vol.II, p.117)

„Mintea, care zăbovește cu închipuirea la înfățișările lucrurilor sensibile de dragul simțirii, se face creatoarea unor patimi necurate, nestrăbătând prin contemplare spre realitățile inteligibile înrudite cu ea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, sc.10, în Fil.rom., vol.III, p.190)

„Mintea pătimașă nu poate intra înăuntrul porții înguste a rugăciunii, înainte de a părăsi grijile pricinuite de pofte, ci se va frământa mereu cu durere pe lângă pridvoarele aceleia”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.81, în Fil.rom., vol.IV, p.287)

„Rugăciunea, împuternicită de lacrimi, scoate afară din suflet toate gândurile care o dușmănesc; dar le aduce iarăși împrăștierea minții”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.85, în Fil.rom., vol.IV, p.287)

„Iar mintea fără plâns nu se poate curăți ca să se unească cu Dumnezeu în rugăciunea curată, care o răpește din toate înțelesurile și o face fără chip și fără formă”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.83)

„Când mintea e furată de mândrie și se înfundă în ea însăși, și-și închipuie că este ceva prin sine însăși fiindcă se nevoiește, harul care o luminează în chip nevăzut se depărtează de

la ea și, lăsând-o îndată goală, ea își dă seama repede de neputința ei. Căci patimile năvălesc asupra ei ca niște câini turbați și caută să o sfâșie. Atunci neștiind ce să facă și neavând unde să alerge ca să se izbăvească, aleargă, prin smerenie, la Domnul care poate să o mântuiască.⁴⁴⁵” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.75, în Fil.rom., vol.VI, p.37)

„...știind Vicleanul sigur că cel ce se roagă fără împrăștiere lui Dumnezeu va putea izbândi multe, se silește să împrăstie mintea, folosind pricini întemeiate sau neîntemeiate”. (Calist Angelicude, D.rug., în Fil.rom., vol.VIII, p.366)

„Când mintea este împărțită între multe, sau cel puțin între două, e vădit că nu vede pe Cel ce e simplu Unul și de aceea este hotărnicită, mărginită și întunecată”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.20, în Fil.rom., vol.VIII, p.393)

„Ceata groasă, așezată de patimi pe puterea străvazătoare a sufletului, îl face să vadă altele decât pe Cel ce este. Dar, când prin rugăciunea deasă, prin împlinirea poruncilor și prin înălțarea la vederea lui Dumnezeu mintea înlătură cu ajutorul harului de la sine ceata de care am pomenit, vede limpede că vede pe Dumnezeu.⁴⁴⁶” (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.88, în Fil.rom., vol.VIII, p.482)

„Mintea postitorului se roagă cu trezvie. Dar a celui neînfrânat e plină de chipuri (idoli) necurate.⁴⁴⁷” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.16, în Fil.rom., vol.IX, p.216)

„Toți dracii se luptă să întunece mintea noastră, apoi îi însuflă cele plăcute lor. Căci dacă mintea nu va fi adormită, comoara nu se va jefui”. (Sfântul Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.77, în Fil.rom., vol.IX, p.246)

„...când izbutesc să înfrângă sufletul și să răstoarne lumina minții, nu mai este în noi, nenorocirii, nici trezvie, nici dreaptă socoteală (discernământ), nici socotință, nici rușine, ci tocire, nesimțire, nedeosebire și orbire”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.319)

⁴⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mândria este așezată de părinții duhovnicești mai vechi la sfârșitul celorlalte patimi. Sfântul Simeon Noul Teolog o pune, cel puțin pentru nevoitorii care s-au eliberat de patimi, la începutul nevoinței lor. De aceea leacul împotriva ei este, după el, smerenia, opusul mândriei. Smerenia deschide sufletul din nou pentru Dumnezeu. (n.s.42, p.37)

⁴⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Vede că vede pe Dumnezeu”. E conștientă că vede pe Dumnezeu. Vederea pur și simplu o au și animalele. Dar omul e conștient că vede. Însă Dumnezeu nu poate fi văzut decât în mod conștient. El trezește și întărește conștiința omului că se află în fața Lui. Așa cum Dumnezeu nefăcând pe om ca obiect îl face prin libertatea Sa liber, așa îl face prin conștiința Sa conștient. (n.s.906, p.482)

⁴⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Mintea celui înfrânat e templul Duhului Sfânt. Dar a celui lacom e locașul corbilor”. Mintea celui înfrânat e biserica Duhului Sfânt, pentru că nemaialipindu-se de cele care o îngustează, sau o fac să nu se mai contemple în indefinitul ei, poate vedea prin acest indefinit nesfârșirea dumnezeiască. Dar a celui lacom e locașul corbilor, căci ea a murit sieși, adică nu se mai vede pe sine; omul a devenit numai trup ce se descompune, cu lumina veșnic stinsă. Iar corbii umblă pe unde sunt cadavre. Mintea aceasta nu mai vede decât chipurile îngustate ale lucrurilor care pier, adică idoli. (n.s.442, p.216)

d. Relația minții cu simțurile

„Simțirea trimite, zice, minții imaginea (reprezentarea) celor văzute, spre înțelegerea rațiunilor din lucruri, ca un organ ce servește minții să treacă spre cele inteligibile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.2, în Fil.rom., vol.III, p.38)

„Omul, constând din suflet și trup, este purtat de două legi, a trupului și a duhului. Legea trupului are la dispoziția sa simțirea (lucrarea simțurilor), iar legea duhului lucrarea minții. Legea trupului, lucrând prin simțire, leagă pe om de materie, iar legea duhului, lucrând prin minte, înfăptuiește în chip nemijlocit unirea lui cu Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.33, în Fil.rom., vol.III, p.127)

„...mișcările simțurilor potrivnice firii (...) se îndreptează când mintea le învață să se miște potrivit firii, spre cauza proprie, adică spre Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.47, sc.10, în Fil.rom., vol.III, p.168)

„Căci cunoștința lucrurilor sensibile nu e cu totul străină nici de puterea minții, și nu ține cu totul nici de lucrarea simțurilor (de percepție), ci se află la locul de întâlnire a minții cu simțirea sau a simțirii cu mintea, făcând prin sine legătura între ele”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, în Fil.rom., vol.III, p.185)

„...mintea prin cunoștință aduce lumină în lucrarea confuză a simțurilor îndreptate spre cele sensibile și nu le mai lasă pe acelea să se apropie de lucrurile sensibile fără rațiune⁴⁴⁸”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.54, în Fil.rom., vol.III, p.225)

„...nu e cu putință minții să străbată la cele spirituale înrudite cu ea fără contemplarea lucrurilor sensibile, așezate la mijloc, iar aceasta nu se poate face fără lucrarea simțurilor care o întovărășește și care e înrudită cu lucrurile sensibile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.58, în Fil.rom., vol.III, p.285)

„Căci lucrarea după fire a minții și cea a simțurilor se opun una alteia, din pricina deosebirii extreme a celor supuse lor. Pentru că cele supuse minții sunt entități spirituale și necorporale pe care le sesizează după ființă; iar cele supuse simțurilor sunt lucruri sensibile și corporale, pe care le percep ele de asemenea prin fire”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.58, în Fil.rom., vol.III, p.285)

„Simțirea (senzația) punând stăpânire peste minte o învață să se închine la mulți dumnezei. Căci simțirea, robindu-se prin fiecare simț patimilor, slujește lucrului sensibil corespunzător, ca lui Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.12, rp.63, în Fil.rom., vol.III, p.352)

„Închide simțurile în cetatea liniștii, ca să nu tragă mintea spre poftetele lor”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.10, în Fil.rom., vol.IV, p.20)

⁴⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Atât tulburarea ca stare pătimașă obiectivă, cât și tulburarea ca rușine pentru păcate e împrăștiată în această a treia fază, când mintea, prin lumina cunoștinței ei, se face deplin stăpână în suflet și împrăștie stăpânirea patimilor. (n.s.1, p.225)

„Simțirea e dusă de o împătımire firească spre cele supuse simțurilor și, fiind atrasă de acelea, trage după sine și mintea”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.42, în Fil.rom., vol.IV, p.22)

„Încovoaaie simțirea spre slujirea minții și nu-i da vreme ca să o tragă ea pe aceea spre sine”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.43, în Fil.rom., vol.IV, p.22)

„Semnul că mintea se îndeletnicește cu cele inteligibile îl avem în aceea că disprețuiește toate cele ce desfătează simțirea”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.45, în Fil.rom., vol.IV, p.22)

„Când mintea e deschisă spre vederea celor inteligibile, are față de ele o plăcere cu anevoie de pierdut”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.46, în Fil.rom., vol.IV, p.22)

„Înrudite cu dumnezeirea sunt ființele cugetătoare, cunoscute numai cu mintea; iar simțirea și cele supuse simțurilor au fost create ca să slujească minții”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.5, în Fil.rom., vol.IV, p.33)

„Dumnezeu a zidit ființa rațională și mintală în stare de a primi duhul și cunoștința Lui. Iar simțirea și cele supuse simțurilor le-a făcut spre trebuința ei”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.13, în Fil.rom., vol.II, p.34)

„Mintea, care nu-și stăpânește simțirea, cade prin ea în cele rele. Căci înșelată de plăcerea celor supuse simțurilor își naște sieși netrebnicie”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.15, în Fil.rom., vol.IV, p.34)

„Mintea atentă la lucrarea ei ascunsă va dobândi împreună cu celelalte bunuri, care izvorăsc din lucrarea neîncetată a păzirii de sine, și izbăvirea celor cinci simțuri de relele din afară”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.53, în Fil.rom., vol.IV, p.61)

„Căci așa se cuvine să fie purtarea celor sânguincioși: să aibă mintea când la contemplarea celor sensibile, când la cunoașterea celor inteligibile și la ceea ce e fără chip; și iarăși, când la vreun înțeles al Scripturii, când la rugăciunea curată. Iar trupul, când la citire, când la rugăciune curată, când la lacrimi pentru sine însuși sau pentru altcineva din compătımirea cea după Dumnezeu, când la lucru spre ajutorul vreunuia care e neputincios sufletește sau trupește”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.111)

„Mintea fără simțuri nu-și arată nicidecum lucrările sale și nici simțurile pe ale lor fără minte⁴⁴⁹”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.34, în Fil.rom., vol.VI, p.66)

⁴⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin această afirmare Sfântul Simeon risipește orice răstălmăcire a gândirii sale că ar admite o despărțire a minții de simțuri în lucrarea ei. Spiritul transfigurează lucrarea simțurilor, nu se dispersează de ea. Dar nici lucrarea simțurilor nu poate fi cugetată fără spirit. Omul e unitate de suflet și trup în actele, în gândurile și în sentimentele sale. Dar Sfântul Simeon spune și mai mult: omul care nu mai are nici un gând rău în sine își înalță și simțurile la „cer”, adică vede și prin ele lumina dumnezeiască sau taine spirituale mai presus de lucrurile pământești. Căci aceste taine se văd totuși prin lume sau prin trup devenite transparente. Aceasta pentru că simțurile lui au devenit apte pentru aceste taine și sunt copleșite de minte și prin mintea lui de lucrarea Duhului Sfânt. Mintea și simțurile au devenit în acest caz o unitate cunoscătoare și un plan mai înalt. Omul cunoaște ca o ființă totală realitățile superioare. (n.s.35, p.66)

„...precum mintea unită în chip negrăit cu simțirea vede cele supuse simțurilor și precum simțirea își înfățișează simbolic și sensibil cele inteligibile (cunoscute cu mintea) o dată ajunsă la perceperea lor prin unirea ei cu mintea, așa și acestea amândouă (simțirea și mintea), unite cu Duhul, vor vedea lumina nevăzută în chip duhovnicesc, mai bine zis vor conviețui, o dată îndumnezeite, veșnic împreună cu ea”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.50, în Fil.rom., vol.VII, p.328)

„Mintea percepe (prinde) o lumină, simțirea alta. Simțirea percepe (prinde) lumina supusă simțurilor, care arată lucrurile supuse simțurilor ca supuse simțurilor. Iar lumina minții este cunoștința aflătoare în înțeleșuri. Prin urmare, vederea și mintea nu percep (prind) aceeași lumină; dar numai câtă vreme lucrează fiecare după firea sa și în cele după fire. Însă când se împărtășesc de un har și de o putere duhovnicească mai presus de fire, cei învredniciți văd și cu simțirea, și cu mintea cele mai presus de toată simțirea și de toată mintea⁴⁵⁰, ca să spunem cu Marele Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, într-un fel cum numai Dumnezeu știe și cei ce lucrează acestea”. (Sf. Grigorie Palama, Tm.Agh., în Fil.rom., vol.VII, p.418)

e. Relația minții cu inima

„Când îți vei dezrobi mintea din plăcerea (voluptatea) trupurilor, banilor și mâncărilor, orice vei face ți se va socoti dar curat, adus lui Dumnezeu, și ți se va da în schimb să-ți deschizi ochii inimii tale și să poți privi clar rațiunile⁴⁵¹ lui Dumnezeu, scrise în ea”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.119, în Fil.rom., vol.IV, p.292)

„Când fața minții, aplecându-se înăuntru inimii, vede lumina Duhului izvorând din ea într-o pururea țâșnire, atunci e vreme de a tăcea⁴⁵²”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.53, în Fil.rom., vol.VIII, p.438)

⁴⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Grigorie Palama accentuează adeseori tainica unire ce există între suflet și trup. În perceperea simțurilor se întâlnește sufletul cu trupul. Trupul nu e trup fără viața sufletului în el. Viața sufletului e și viața lui. Totuși în planul vieții naturale, în lucrarea simțurilor domină trupul, iar în a minții, sufletul. Dar unirea dintre cele două lucrări sau dintre suflet și trup se face deplină când Duhul Sfânt se sălășluiește în credincios sau când credinciosul se înduhovnicește și e ridicat la o lucrare care depășește atât lucrarea naturală a simțurilor, cât și a minții. În lucrarea aceea superioară și unificatoare, lucrarea simțurilor primește un caracter de și mai accentuată spiritualitate, iar lucrarea minții devine și mai simțitoare. Posibilitatea acestei spiritualizări a sensibilității sau a sensibilizării spiritualității, e dată în faptul că toată realitatea văzută e, în fond, o raționalitate dinamică plasticizată (știința spune azi că masa e energie sau viceversa); și cu atât mai mult trupul omenesc, străbătut și mișcat de sufletul rațional. Diadoh al Foticeii spune: „Ochiul sufletului nu mai poate fi înșelat când acoperământul lui, adică trupul, a devenit prin înfrânare o țesătură foarte subțire” (*Cuvânt ascetic*; Filocalia românească, vol.I). În acest sens Sfântul Maxim, la rândul său, va afirma depășirea dualității suflet-trup în sfinți (*Ambigua*; P.G.91,1193-1196).(n.s.19, p.418)

⁴⁵¹ Cf. Pr. D. Stăniloae: legile (n.s.2, p.292)

⁴⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lumina iubirii dumnezeiești se comunică minții ca unui organ spiritual cunoscător prin inimă, care e organul spiritual al simțirii. Inima iubeste, inima primește iubirea lui Dumnezeu. Dar o inimă având în ea înțelegerea minții. O inimă întunecată, oarbă e purtată de vehemența unor simțiri dezordonate. Dragostea lui Dumnezeu e însă lumină. Fața minții aplecată spre inimă e privirea minții. Prin aceasta inima vede dragostea lui Dumnezeu ca lumină plină de sens. (n.s.837, p.438)

„Vrând mintea să contemple cele ale înțelegerii (cele inteligibile) de deasupra sa, de nu va avea împreună lucrătoare spre aceasta, prin har, și inima sa, va vedea lucruri firave, neluminate și tulburi”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.77, în Fil.rom., vol.VIII, p.459,460)

„După unirea inimii cu înțelegerea, prin har, mintea vede fără amăgire în lumina duhovnicească și se întinde spre Bunul propriu dorit de ea, care este Dumnezeu. Ea se ridică atunci cu totul peste simțuri, adică se face din nou necolorată, fără calitate și nesupusă închipuirilor ce vin din cele supuse simțurilor⁴⁵³”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.78, în Fil.rom., vol.VIII, p.460)

„Altceva este curăția minții și altceva cea a inimii. Mintea este una din simțirile sufletului.⁴⁵⁴ Iar inima este cea care cuprinde și ține la un loc simțirile dinăuntru.⁴⁵⁵ Ea este rădăcina. Și dacă rădăcina e sfântă, și ramurile sunt sfinte. Sau dacă inima se curățește, e vădit că și toate simțirile se curățesc. Dacă mintea se îngrijește de citirea dumnezeieștilor Scripturi, sau se și ostenește puțin în posturi și privegheri și liniștiri, va uita de viețuirea dinainte și se va curăți, când se va depărta de purtarea întinată. Dar nu va avea curăția statornică. Căci precum repede se curățește, așa repede se și întinează.

Iar inima se curățește prin multe necazuri și lipsuri și prin depărtarea de părtășia cu toate cele din lume și prin moarte față de toate. Iar o dată curățită, nu i se mai întinează curăția, de lucruri, nici nu se sperie de războaiele mari și văzute, adică de cele înfricoșătoare”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.83, în Fil.rom., vol.X, p.415)

f. Relația minții cu trupul

„Nu se poate liniști mintea fără trup, precum nu poate fi surpat zidul dintre ele fără liniștire și rugăciune.⁴⁵⁶” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.31, în Fil.rom., vol.I, p.257)

„Tulburarea de bunăvoie fie a minții, fie a trupului, o sporește pe cealaltă, cea a minții pe cea trupească și cea a trupului pe cea a minții”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.46, în Fil.rom., vol.I, p.258, 259)

⁴⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unirea minții cu inima înseamnă și ieșirea ei din îngustările ce le produc chipurile și închipuirile celor sensibile, înseamnă ridicarea ei peste determinările ce i le dau simțurile lucrurilor. Căci în inimă găsește o deschidere spre nesfârșitul iubirii și mintea câștigă și ea această nesfârșire, dar aduce din partea ei o conștiință a acestei nesfârșiri. (n.s.870, p.460)

⁴⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este o definiție a minții, conformă cu toată gândirea părinților. Cel mai mult e concepută așa de Sfântul Isaac Sirul și de Sfântul Simeon Noul Teolog. Mintea e simțire, deci e înțelegere. E un simț înțelegător, pentru că intră în contact cu realitățile nesupuse simțurilor trupesti. Dar întrucât sunt realități inteligibile, adică pline de înțelesuri, în contactul cu ele mintea sesizează, primește în ea sensurile lor, care sunt totodată realități. Subiectul uman e o bogăție de sensuri. Dar el e sesizat de altul prin întâlnire, prin comunicare între el și acel alt subiect. (n.s.518, p.415)

⁴⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci inima e mai pătrunzătoare decât mintea. Ea nu sesizează mai mult înțelesul realităților inteligibile, ca mintea, ci în mod deplin toată realitatea lor (viața, puterea, armonia, etc.). (n.s.519, p.415)

⁴⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică nu-și poate liniști cineva mintea dacă nu-și liniștește și trupul; de asemenea, nu se poate străbate de la viața după trup la cea în duh fără liniștire și rugăciune. (n.s.2, p.257)

„Dacă mintea înclină spre Dumnezeu, are trupul ca rob și nu-i dă nimic mai mult decât cele de trebuință pentru a trăi. Iar dacă înclină spre trup, e robită de patimi, punând pururea grija ei în slujba poftelor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.12, în Fil.rom., vol.II, p.89)

„...mintea nu leapădă afectele (pasiunile) din jurul ei, ci se folosește de ele potrivit cu firea.[...] mintea stăpânește pornirile nesocotite ale afectelor îndreptând pe fiecare din ele spre voia dumnezeiască”. (Petru Damaschinul, 24cuv., cuv.16, în Fil.rom., vol.V, p.226)

„...mintea,[...] după ce a cercetat în Cuvântul dumnezeiesc și în Duhul de viață făcător și a străbătut creațiunea văzută, nu se odihnește de la lucrurile proprii firii ei, care n-au început și nu sfârșesc, ci de la cele văzute, care încep și sfârșesc. De aceea, odihnirea trupului întru nemișcare, odihnire ce însoțește pe cel ce s-a odihnit, e o stare opusă celei a minții”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.75, în Fil.rom., vol.VIII, p.453)

g. Relația minții cu rațiunea⁴⁵⁷

„Cârmuind mânia și pofta, rațiunea lucrează virtuțile. Iar mintea luând seama la rațiunile lucrurilor, dobândește cunoștința cea fără greșală a lor. Când deci rațiunea, după alungarea celor contrare, află ceea ce este vrednic de iubit prin fire, iar mintea, după trecerea peste cele ce pot fi cunoscute, sesizează Cauza lucrurilor, cea mai presus de știință și cunoștință, atunci se ivește pătimirea îndumnezeirii prin har”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.7, rp.22, în Fil.rom., vol.III, p.90)

„...mintea, folosindu-se de rațiune și de cugetare ca de niște robi [...] care slujesc făpturii, hotărăște măsurile ajutorului ce trebuie să-l dea acestea virtuții”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.55, în Fil.rom., vol.III, p.253)

„*Mintea mișcându-se, fără să știe, spre cauza lucrurilor numai prin dorință, caută numai; iar rațiunea scrutând rațiunile adevărate din lucruri, în chip felurit, le cerce-tează*”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.14, rp.59, în Fil.rom., vol.III, p.302)

h. Lucrarea minții

„Sufletele care nu sunt ținute în frâu de rațiune și nu sunt cârmuite de minte ca să sugrume, să stăpânească și să cârmuiască patimile lor, adică întristarea și plăcerea, se pierd ca dobitoacele cele necuvântătoare, rațiunea fiind târâtă de patimi ca vizitiul biruit de cai. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.96, în Fil.rom., vol.I, p.34)

„Precum trupul fără suflet este mort, așa și sufletul fără puterea minții este nelucrător și nu poate moșteni pe Dumnezeu”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.131, în Fil.rom., vol.I, p.40)

⁴⁵⁷ Pentru clarificarea relației minții cu rațiunea, vezi Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia*, introducere, traducere și note de Pr.prof.dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, cap.V, p.18-25;

„Când mintea pornește în focul dragostei spre Dumnezeu nu se mai simte nici pe sine, nici vreun lucru oarecare. Căci luminată fiind de lumina dumnezeiască cea nemărginită, părăsește simțirea față de toate cele făcute de Dumnezeu, precum și ochiul sensibil nu mai simte stelele când răsare soarele”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.10, în Fil.rom., vol.II, p.55)

„Mintea, unindu-se cu Dumnezeu și petrecând în El prin rugăciune și dragoste, se face înțeleaptă, bună, puternică, iubitoare de oameni, milostivă, îndelung răbdătoare și, simplu vorbind, poartă în sine aproape toate însușirile dumnezeiești. Dar despărțindu-se de El și lipindu-se de cele materiale sau se face dobitocească, ca una ce a devenit iubitoare de plăcere, sau sălbatică, războindu-se cu oamenii pentru acestea”.(Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.52, în Fil.rom., vol.II, p.78)

„Când mintea se golește de patimi și se luminează prin contemplarea fapturilor, atunci poate să ajungă și în Dumnezeu, și să se roage cum trebuie”.(Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.100, în Fil.rom., vol.II, p.87)

„Patima de ocară a dragostei ocupă mintea cu lucrurile materiale; iar patima de laudă a dragostei o leagă de cele dumnezeiești. Căci în care lucruri zăbovește mintea, în acelea se lărgeste. Și cu lucrurile în care se lărgeste, cu acelea își nutrește și pofta și iubirea, fie cu cele dumnezeiești și proprii și inteligibile, fie cu lucrurile și cu patimile trupului”.(Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.71, în Fil.rom., vol.II, p.100)

„...mintea, după ce a dobândit cunoștința lucrurilor prin contemplație, primește în adâncul inimii, de la Dumnezeu, îndemnul ascuns și tainic să scoată din trup [...] și din simțire, [...] înțelesurile dumnezeiești ale lucrurilor, ca să nu se mai ostenească acestea prostește în frământarea [...] patimilor trupului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.17, în Fil.rom., vol.III, p.70)

„...orice minte încinsă [...] cu putere dumnezeiască are alături de sine ca pe niște bătrâni sau căpetenii, în primul rând puterea rațiunii. Din aceasta se naște credința cunoscătoare, care învață mintea în chip negrăit că Domnul e pururea de față, și nădejdea, datorită căreia le are pe cele viitoare de față ca și pe cele prezente. În al doilea rând, are puterea poftitoare, prin care ia ființă iubirea de Dumnezeu. Prin aceasta fixându-se mintea de bunăvoie în dorul după dumnezeirea cea atotsfântă, e însuflețită de dorința cea mai puternică după Cel iubit. În sfârșit mai are lângă sine puterea iuțimii, prin care se prinde cu tărie de pacea dumnezeiască, îmboldind mișcarea poftei spre dorirea lui Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, în Fil.rom., vol.III, p.181)

„...prin deprinderea (cu lucrarea) harului, [...] mintea dobândește atâta asemănare cu Dumnezeu, încât din ea poate fi cunoscut Dumnezeu, Cel ce din Sine nu poate fi cunoscut de nimeni după fire, ca un original dintr-o icoană”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.63, în Fil.rom., vol.III, p.345)

„Mintea ce se întinde spre Dumnezeu prin extaz lasă în urmă atât rațiunile ființelor netrupești, cât și pe ale trupurilor. Căci nu poate fi privit deodată cu Dumnezeu ceva din

cele de după Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.32, rp.64, în Fil.rom., vol.III, p.380)

„Când mintea e deschisă spre vederea celor inteligibile, are față de ele o plăcere cu anevoie de pierdut”.(Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.46, în Fil.rom., vol.IV, p.22)

„Prin virtutea cu fapta e robită pofta și e înfrânată iuțimea. Iar prin cunoștință și contemplație se într-aripează mintea, care, înălțându-se peste cele materiale, călătorește spre Dumnezeu, învrednicindu-se de fericirea cea adevărată”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.96, în Fil.rom., vol.IV, p.225)

„Mintea caută mai întâi și află; apoi se unește cu ceea ce a aflat. Căutarea o face prin rațiune, iar unirea, prin dragoste. Și căutarea prin rațiune se face pentru adevăr, iar unirea prin iubire, pentru bine.⁴⁵⁸” (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.lucr.,cap.7, în Fil.rom., vol.VII, p.74)

„Căci zice Marele Vasile: *Mintea neîmprăștiată spre cele de afară și nerevărsată prin simțuri spre lume se întoarce la sine, iar prin sine urcă la înțelegerea lui Dumnezeu, și înconjurată și inundată de frumusețea luminii Aceluia uită chiar și de sine însăși.*⁴⁵⁹ Și, astfel mintea își redobândește și-și păstrează starea sa cea după chipul și după asemănarea, ca una ce e minte și prin sine se unește și intră în conviețuire, în chip înțelegător, cu mintea dumnezeiască, adică cu Dumnezeu.⁴⁶⁰” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100 cap., cap.70, în Fil.rom., vol.VIII, p.147,148)

„Lucrul (minții) este să prindă și să contemple înțelesul dumnezeiesc al puterii, al înțelepciunii, al slavei, al bunătății și al celorlalte câte sunt în Duhul lui Dumnezeu”.(Calist Angelicude, Mest.lin., în Fil.rom., vol.VIII, p.355)

„Mintea înțelegătoare este îmbrăcată numaidecât și cu simțire înțelegătoare. Ea fiind în noi și nefiind în noi, să nu încetăm să o căutăm. Căci arătându-se ea, cele din afară vor înceta să mai lucreze cele ale lor.⁴⁶¹ Aceasta este ceea ce un oarecare filozof cunoscător

⁴⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există și o dragoste care susține căutarea lui Dumnezeu prin rațiune. Dar pe măsură ce s-a aflat Cel căutat prin rațiune ca adevăr, El trezește o nouă dragoste. Aceasta e o dragoste care unește cu Cel căutat. Căci El e descoperit ca bine. Binele nu e deosebit de adevăr, ci e chipul arătat de adevărul mai adânc cunoscut. (n.s.8, p.74)

⁴⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lumina lui Dumnezeu care scaldă mintea și o inundă este totodată frumusețea Lui sau frumusețea Lui e lumină. Dar cine poate descrie taina frumuseții ca lumină sau invers? Lumina descoperă adâncurile bogate, armonioase și iubitoare, sunt frumoase. (n.s.332, p.148)

⁴⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mintea redobândește „chipul” și „asemănarea” Lui, întrucât se unește cu modelul, întrucât devine înțelegere simplă și nesfârșită a Celui ce e înțelegere și realitatea nesfârșit inteligibilă și simplă, originară. (n.s.333, p.148)

⁴⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Simțirea înțelegătoare este în noi ca una ce e unită cu mintea în tot omul. Dar nu este în noi ca una ce e ascunsă de patimi în cei pătimiși și e nelucrătoare și necunoscută”. Simțirea minții lucrează atunci când prin ea mintea se pune în contact cu realitățile spirituale. Dar aceasta se întâmplă numai când ea e curată de patimi. Astfel mintea speculează doar despre realitățile spirituale ca despre niște realități bănuite, dar neexperiate. Ca să ajungem la cunoașterea adevărată a realităților spirituale prin contact, trebuie să ne străduim să înlăturăm acoperământul patimilor de pe simțirea minții, sau tocirea ce i-o aduc patimile. Prin ea vom străbate atunci dincolo de acoperământul sensibil al lucrurilor, care nu ne va mai împiedica să cunoaștem temeliile spirituale ale lor. (n.s.698, p.323)

a spus: Și vei afla simțirea dumnezeiască⁴⁶²”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.17, în Fil.rom., vol.IX, p.323,324)

„Când omul va fi străbătut drumul virtuților în cuget smerit, cu răbdare, nădejde și credință, și cu simțiri drepte și simple, puterea și lucrarea de viață făcătoare și pururea izvorătoare a Duhului Sfânt va veni în inimă luminând puterile sufletești și mișcându-le și îndemnându-le potrivit cu firea lor. Ea va atrage atunci mintea ținută în lucrare la sine și se va uni cu ea degrabă și în chip negrăit, încât mintea și harul vor fi cu adevărat și neîndoielnic un duh. Atunci mintea ajutată de suflarea harului, vine de la sine la vedere, punând capăt în chip negrăit umblărilor și rătăcirilor ei prin lucrarea și lumina Sfântului și de viață făcătorului Duh.⁴⁶³” (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.84, în Fil.rom., vol.VIII, p.475)

„Altceva este străjuirea gândurilor și altceva păzirea minții. Pe cât de departe este răsăritul de apus, pe atât e mai înaltă cea de a doua, față de cea dintâi, și mai obositoare.⁴⁶⁴” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.50, în Fil.rom., vol.IX, p.337)

„De deprinzi mintea să nu se depărteze niciodată, îți va fi aproape chiar și când te afli la masă. Iar dacă rătăcește neîmpiedicată, nu va putea să rămână niciodată lângă tine”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.22, în Fil.rom., vol.IX, p.408)

j. Sprijinirea lucrării firești a minții

„Mintea care hoinărește o statornicește citirea, privegherea și rugăciunea”. (Evagrie Ponticul, Cap.trez., cap.5, în Fil.rom. vol.I, p.85)

⁴⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin simțirea minții ne vom pune în contact cu realitatea lui Dumnezeu, adică vom avea „simțirea lui Dumnezeu”. (n.s.699, p.324)

⁴⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A mai spus și mai înainte că lucrarea Duhului atrage mintea la sine. Acum adaugă că lucrarea Duhului se va uni cu mintea atât de mult, încât se vor face un duh, și că mintea ajutată de har vine de la sine la contemplare. „De la sine” înseamnă că lucrarea harului care s-a unit cu mintea nu oprește mișcarea spontană a minții, ci o întărește. Dar o întărește spre vederea lui Dumnezeu. Spontaneitatea întărită a minții înseamnă întărirea caracterului personal al omului. Persoana omului se întâlnește în lucrarea sa, în care s-a întipărit și pe care a întărit-o lucrarea Duhului, cu Duhul însuși. Omul își însușește lucrarea Duhului, Duhul își face proprie lucrarea omului, încât lucrează împreună ca un fel de unitate bipersonală. Lucrarea e una, dar teandrică, unitatea lucrătoare e una, dar bipersonală. Fiecare persoană și lucrare e interpreta celeilalte. Prin persoana umană lucrează Persoana Duhului, dar fără ca persoana umană să înceteze de a lucra. Dimpotrivă, e făcută mai lucrătoare, dar lucrează lucrând totodată Duhul prin ea, în lucrarea ei. (n.s.895, p.475,476)

⁴⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Străjuirea gândurilor înseamnă a alunga diferitele gânduri și atacuri prin rugăciune. Iar păzirea minții înseamnă a păzi mintea nerobită și nedespărțită de pomenirea lui Dumnezeu; și precum este mai înaltă mintea decât gândul, pe atâta și păzirea ei e mai grea și mai de trebuință. Căci minte numim însăși puterea noastră înțelegătoare și oarecum ochiul sufletului nostru. Iar gând, lucrul văzut de minte și întipărit în ea. Și păzirea minții este păstrarea ei în starea de refuz al oricărui atac, care e cea dintâi lucrare voluntară a ei. Iar străjuirea gândurilor este respingerea celor întipărite prin lucrarea ei voluntară. E vădit oricui cu cât e mai înaltă mintea decât gândul”. (n.s.734, p.337)

„Numai Duhul Sfânt poate să curățească mintea.[...] Deci se cade ca prin toate și mai ales prin pacea sufletului să dăm odihnă Duhului Sfânt în noi[...] De aceea Apostolul zice: *Duhul să nu-l stingeți* (1 Tes. 5,19), adică nu lucrați sau nu gândiți cele rele, ca să nu întristați bunătatea Duhului Sfânt și să vă lipsiți de sfeșnicul acela ocrotitor. Căci nu se stinge cel veșnic și de viață făcător, ci de-l vom întrista se va depărta de la noi, lăsând mintea încetoșată și neluminată”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.28, în Fil.rom., vol.I, p.347,348)

„Tot scopul poruncilor Mântuitorului este să slobozească mintea de necumpătare și de ură, și să o ducă la dragostea Lui, și a aproapelui, din care se naște în mod efectiv lumina sfinteii cunoștințe”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.56, în Fil.rom., vol.II, p.113)

„Dragostea și înfrânarea curătesc sufletul, dar mintea o luminează rugăciunea curată”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.11, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„Mintea, care s-a tămăduit pe sine însăși și tămăduiește și pe alții cu cele ce s-a vindecat pe sine, este doctor”.(Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cp.44, în Fil.rom., vol.IV, p.36)

„...unde nu e supravegherea minții, toate se fac fără judecată și împotriva firii”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.148)

„Puterile cuprinzătoare ale minții sunt patru: cuminenția, agerimea, înțelegerea și destoinicia. Cel ce unește acestea cu cele patru virtuți cuprinzătoare ale sufletului însoțind cu cuminenția minții cumpătarea sufletului; cu agerimea, chibzuința; cu înțelegerea, dreptatea; cu destoinicia, bărbăția, și-a întocmit sieși, în chip îndoit, căruță cu foc ce-l duce la cer.⁴⁶⁵” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.12, în Fil.rom., vol.VI, p.190)

„...dacă mintea n-ar primi în mână puterea rugăciunii, ar fi cu neputință să zdrobească păcatul și puterile potrivnice”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.114, în Fil.rom., vol.VII, p.137)

„Trei sunt virtuțile care procură minții totdeauna lumină: a nu vedea viclenia (răutatea) vreunui om, a face bine celor ce-i fac rău și a suporta netulburat cele ce vin asupra lui.⁴⁶⁶ Aceste trei virtuți nasc alte trei mai mari ca ele. Nevederea vicleniei (răutății) unui om naște iubirea, a face bine celor ce-i fac rău aduce pacea și a suporta cele ce vin asupra lui fără tulburare, aduce blândetea”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.78)

⁴⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin virtuți nu ne deschidem numai spre ceilalți, ci ne și înălțăm spre cer. Cele patru virtuți cardinale sunt cei patru cai ai căruței cu care ne înălțăm spre cer. (n.s.6, p.190)

⁴⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Lumina” este văzută în liniștea omului, în netulburarea lui de răutățile altora și de diferitele greutăți. Toate acestea dacă îl tulbură, îi iau lumina, dreapta înțelegere. (n.s.111, p.78)

k. Teleologia minții (finalitatea)

„Fericită este mintea care a trecut peste toate lucrurile și se desfășează neîncetat de frumusețea dumnezeiască”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.19, în Fil.rom., vol.II, p.56)

„Când mintea s-a eliberat desăvârșit de patimi, înaintează fără să se întoarcă îndărăt în contemplarea lucrurilor, făcându-și călătoria spre cunoștința Sfintei Treimi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.86, în Fil.rom., vol.II, p.66)

„Prin împlinirea poruncilor, mintea se dezbracă de patimi; prin contemplarea duhovnicească a celor văzute, se dezbracă și de înțeleșurile pătimase ale lucrurilor. În sfârșit, prin cunoașterea celor nevăzute, leapădă și contemplarea celor văzute. Iar de aceasta se dezbracă prin cunoștința Sfintei Treimi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.94, în Fil.rom., vol.II, p.66,67)

„Mintea lui Hristos, pe care o primesc sfinții după cuvântul: *Iar noi avem mintea lui Hristos* (I Cor. 2,16), nu vine în noi ca să ne lipsească de puterea noastră mintală, nici ca să întregască mintea noastră, ci ca să lumineze, prin calitatea ei, puterea minții noastre și să o ducă la aceeași lucrare cu a Lui. Căci mintea lui Hristos eu zic că o are cel ce cugetă ca El și prin toate îl cugetă pe El.⁴⁶⁷” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.83, în Fil.rom., vol.II, p.197)

„...mintea introducând-o pe scara unei înțelegeri superioare în sânul cel mai dinlăuntru al tăcerii dumnezeiești, acolo unde nu se percepe decât o fericire dumnezeiască în chip neștiut, o fericire a cărei mărire nu o poate face cunoscută decât experiența ce o au despre ea cei învredniciți”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.25)

„...toată mintea contemplativă, având sabia Duhului, care este cuvântul (rațiunea) lui Dumnezeu, după ce a omorât în sine mișcarea creațiunii văzute, a dobândit virtutea, iar după ce a tăiat de la sine nălucirea formelor sensibile, a aflat adevărul în rațiunile lucrurilor, aceasta constituind contemplația naturală; în sfârșit, după ce s-a ridicat deasupra ființei lucrurilor, primește iluminarea nemărginitei monade dumnezeiești, aceasta constituind taina teologiei adevărate”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.27, în Fil.rom., vol.III, p.113)

⁴⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sălășluirea lui Hristos în noi nu are ca efect o absorbire a spiritului creat în Logosul divin, ci o activare divină și supranaturală a facultății naturale, ce ca facultate rămâne naturală. Cum zice Sfântul Maxim în altă parte: „Căci niciodată harul nu distruge puterea naturii. Dimpotrivă: el face natura slăbită prin abuzul nenatural iarăși capabilă de activitatea ei naturală”(Răspunsuri către Talasie, rp.59, Fil.rom., vol.III)

„Cel ce și-a eliberat, prin duh, mintea de trup, de simțuri și de lume, iese din ele, părăsind amestecarea și confuzia lor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.55, în Fil.rom., vol.III, p.252)

„Căci împărtășirea de lucrarea tainică și legătura sufletului cu Dumnezeu într-o sfințenie și unirea minții cu Domnul prin dragostea cea negrăită, li se întâmplă celor învredniciți, în rugăciune”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.18, în Fil.rom., vol.V, p.285)

„Mintea pururea în mișcare devine nemișcată și cu totul fără gânduri când e acoperită întreagă de întunericul dumnezeiesc și de lumina dumnezeiască.⁴⁶⁸ Dar e în stare de contemplație și de simțire, și de gustare a bunătăților în care se află⁴⁶⁹”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.18, în Fil.rom., vol.VI, p.52)

„Mintea care fuge de cele din afară și se adună în cele dinlăuntru revine la sine însăși. Pe urmă se unește cu cuvântul pe care-l are în chip firesc în cugetarea sa și, prin cuvântul pe care-l are în chip ființial, se unește cu rugăciunea, iar prin rugăciune urcă la cunoștința de Dumnezeu cu toată puterea și simțirea ei iubitoare”. (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.lucr., cap.1, în Fil.rom., vol.VII, p.69)

„Mintea, care s-a curățit de cele din afară și și-a supus simțurile în întregime prin virtutea cu fapta, rămâne nemișcată ca și osia cerului, privind spre adâncul inimii, ca spre centru;⁴⁷⁰ și stăpânindu-și capul privește acolo, având ca niște sonde razele înțelegerii, care scot de acolo înțelesurile dumnezeiești și supun toate simțurile trupului”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.7, în Fil.rom., vol.VIII, p.217,218)

„...tot ce e creat își cere un sfârșit și o odihnă. Dar mintea este singura dintre cele create, care, mișcându-se între ele, nu poate să se împărtășească de oprire și de liniștire.[...] mintea trebuie să ajungă prin mișcare în acest Unul și necircumscris (nemărginit), ca să-și afle liniștea sa firească și să-și dobândească odihna înțelegerii,⁴⁷¹

⁴⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Simeon identifică întunericul dumnezeiesc al lui Dionisie Areopagitul cu lumina dumnezeiască. De altfel, însuși Dionisie înțelegea prin întunericul de pe Sinai „preamulta lumină”. Ajunsă aici mintea rămâne cu o mișcare receptivă, nu creatoare, cu o mișcare stabilă în același sens, nu cu o mișcare ce trece de la un lucru la altul. (n.s.21, p.52)

⁴⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum se conciliază întunericul cu preamulta lumină, așa se conciliază mintea golită de gânduri cu starea ei de contemplare și de gustare a bunătăților dumnezeiești. Căci în oceanul dumnezeiesc cel simplu sunt toate. (n.s.22, p.52)

⁴⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mintea care s-a curățit de impresiile din afară și și-a făcut simțurile supuse, obișnuindu-le să slujească numai virtuților deprinse prin fapte statornice (înfrânare, răbdare, hărnicie pentru slujirea iubitoare a altora, smerenie etc.), și-a deschis privirea spre adâncul inimii care se adâncește în adâncul nesfârșit al lui Dumnezeu și izvorăște mereu înțelesuri însoțite de bucurie din nesfârșitul dumnezeiesc străveziu prin el. De aceea, nu se mai mișcă din această privire, ci rămâne nemișcată în mișcările sale ca axa cerului între aștri sau ca un spațiu interplanetar rămas același între planete. Dar mintea rămâne nemișcată numai pentru că privește în același adânc. Dar în alt fel se afundă tot mai mult în privirea lui. (n.s.490, p.217,218)

⁴⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Odihna înțelegătoare” are fie înțelesul de odihnă opusă celei trupesti, fie înțelesul de odihna înțelegerii. Căci în Dumnezeu e satisfăcută setea minții după înțelegerea tuturor, deși înaintea în același timp în această înțelegere. În unirea cu Cel iubit, Îl înțeleg deplin și totuși înaintez mereu în înțelegerea Lui. (n.s.726, p.378)

după cum se cuvine. Căci nici o minte ajunsă în acel Unul nu va mai fi lipsită nicidecum de stabilitatea prin Duhul, de odihna minunată, de nesfârșitul care e sfârșitul tuturor, și de mișcare. Fiindcă a ajuns la Cel nehotărnicit, nemărginit, necircumscriș, fără chip, fără înfățișare și cu totul simplu. Iar acesta este Unul, adică Dumnezeu”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.5, în Fil.rom., vol.VIII, p.377, 378)

„Dacă prin urmare e absurd să spunem că mintea se îndumnezeiește după ființă, rămâne să zicem că pătimește aceasta prin lucrarea vederii însăși. Deci nu are în fire să se prefacă ființa sa, ci lucrarea”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.20, în Fil.rom., vol.VIII, p.393)

„...mintea urcată odată în ținutul ascunzimei dumnezeiești și unificată, păstrează tăcerea, nu pentru că vrea, ci în mod natural, fiind luminată în chip unitar de Unul cel mai presus de înțelegere”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.37, în Fil.rom., vol.VIII, p.420)

„Deoarece unirea duhovnicească ce se înfăptuiește între Dumnezeu și minte este mai presus de înțelegere, se spune că mintea este mai presus de firea sa în aceste clipe, înfățișându-și pe Unul ascuns și mai presus de fire printr-o simțire înțelegătoare într-un mod dezlegat de toate (în mod absolut). Cu toate acestea, ceea ce pătimește mintea este potrivit cu firea ei curățită prin har.⁴⁷² Căci a înțelege este pentru minte ceea ce este pentru ochi a vedea”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.43, în Fil.rom., vol.VIII, p.425)

„Când mintea, trecând peste toate cele de aici și ridicându-se deasupra lor în chip firesc, îmbrățișează tăcerea, e vremea de a se desfăta de cele mai presus de lume și negrăite. Căci e vremea iluminării și luminii înțelegătoare, a unirii minții și a vederii, a nehotărnicirii, a nesfârșirii, a cunoștinței mai presus de fire și, scurt vorbind, vremea primirii înțelepciunii dumnezeiești și a împărtășirii de ea, prin care mintea se desăvârșește în odihnă și în tăcere dinspre toate, dobândind bucuria negrăită în uimire⁴⁷³”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.64, în Fil.rom., vol.VIII, p.445)

„Ajunsă acolo, mintea, printr-o mișcare proprie ei, sfârșește într-o oprire și o odihnă. Nu într-o odihnă de la contemplare, [...] ci într-o oprire și o odihnă de la trecerea de la un înțeles la alt înțeles sau vedere”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.43, în Fil.rom., vol.VIII, p.457)

⁴⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Într-un mod dezlegat de toate (într-un mod absolut). În simțirea prin care e sesizat Dumnezeu pe acea înălțime duhovnicească nu e implicată simțirea a nimic altceva și nu e determinată de nimic altceva. Pentru că mintea e ridicată atunci peste firea ei și simte pe Dumnezeu nu prin simțirea ei naturală, ci printr-o lucrare dumnezeiască ce se împărtășește minții ca simțire. Totuși, ceea ce simte mintea din Dumnezeu e acomodată oarecum minții omenești. Simțirea împărtășită minții de Dumnezeu s-a făcut simțire potrivită omului. Deși mintea e întinsă dincolo de sine, nu se confundă cu Dumnezeu. Aceasta se arată mai ales în faptul că mintea rămâne conștientă de sine. Deși e întinsă dincolo de sine, vede că ea însăși e aceea care e întinsă dincolo de sine. (n.s.813, p.425,426)

⁴⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Uimirea e starea de înțelegere mai presus de înțelegere, împărtășire de cele mai presus de cuvânt, în tăcere. Ca atare, ea nu e paralizarea minții, ci o stare de plinătate sau de supraplinătate, e experiență a celor ce nu pot fi cunoscute de minte prin efort de cunoaștere și de înțelegere. (n.s.849, p.445)

„Și pretutindeni dumnezeiasca Scriptură cere să păzim simțurile sufletului. Căci dacă voia monahului se supune legii lui Dumnezeu și mintea cârmuiește cele supuse ei după legea Lui, prin toate mișcările sufletești și cu deosebire prin iuțime și poftă, fiindcă acestea sunt supuse rațiunii, se lucrează virtutea și se împlinește dreptatea. Poftea e îndreptată spre Dumnezeu și spre voile Lui, iar iuțimea împotriva diavolului și a păcatului”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, *Fragmente*, F.124a – 132a, în *Fil.rom.*, vol.XII, p.282,283)

7. Inima

„Inima este centru vieții sufletești și spirituale a omului”.⁴⁷⁴ Sfântul Isaac Sirul face foarte clar distincția între inimă și minte. El spune că în timp ce „mintea este una din simțurile sufletului, [...] inima este cea care cuprinde și ține la un loc simțurile dinăuntru. Ea este rădăcina”.⁴⁷⁵ De aceea curăția inimii este atât de importantă. Căci „dacă rădăcina e sfântă, și ramurile sunt sfinte. Sau dacă inima se curățește, e vădit că și toate simțurile se curătesc”.⁴⁷⁶ Și astfel, omul se umple de „bucurie, bună nădăjduire, străpungere, plâns și lacrimi, cunoștință de noi înșine și de păcatele noastre, pomenirea morții, smerenie adevărată, iubire nesfârșită față de Dumnezeu și de oameni”.⁴⁷⁷

Sfinții Părinți ne îndeamnă „să căutăm comoara înlăuntru inimilor noastre”.⁴⁷⁸ Curățindu-ne inima prin „rugăciune neîncetată”, vom descoperi strălucind în inimă „lumina dumnezeiască a lui Iisus”,⁴⁷⁹ căci „cel curat cu inima vede [...] la sfârșitul luptelor pe Dumnezeu”.⁴⁸⁰ Împărăția lui Dumnezeu se află înlăuntru inimii⁴⁸¹ fiecărui om, și fiecare are posibilitatea „să se umple încă de aici, pe cât e cu putință credinciosului, de slava viitoare”,⁴⁸² prin curăția inimii.

a. Ispita diavolească și necurăția inimii

„Inima iubitoare de plăceri, în vremea ieșirii, i se face sufletului închisoare și lant; iar cea iubitoare de osteneți îi este poartă deschisă”. (Marcu Ascetul, *D.lg.duh.*, cap.20, în *Fil.rom.*, vol.I, p.238)

„Inima învârtoșată este poartă de fier zăvorâtă înaintea cetății; iar celui ce pătimește rău și este strâmtorat i se deschide de la sine, ca și lui Petru (Fapte XII,10)”. (Marcu Ascetul, *D.lg.duh.*, cap.21, în *Fil.rom.*, vol.I, p.239)

„Când inima e mișcată de vreo plăcere de la locul osteneților de bunăvoie devine anevoie de reținut, asemenea unui bolovan foarte greu, ce se rostogolește la vale”. (Marcu Ascetul, *D.înch.*, cap.73, în *Fil.rom.*, vol.I, p.261)

⁴⁷⁴ Pavel Florenski, *Stâlpul și Temelia Adevărului*, p.332.

⁴⁷⁵ Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoință*, cuv.83, în *Fil.rom.*, vol.X, p.415.

⁴⁷⁶ *Ibidem*.

⁴⁷⁷ Isihie Sinaitul, *Cuvânt despre trezvie și virtute*, suta a doua, cap.11, în *Fil.rom.*, vol.IV, p.85.

⁴⁷⁸ Nichifor din singurătate, *Cuvânt despre rugăciune*, în *Fil.rom.*, vol.VII, p.12.

⁴⁷⁹ Isihie Sinaitul, *op.cit.*, suta I, cap.73, în *Fil.rom.*, vol.IV, p.102,103.

⁴⁸⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.47, în *Fil.rom.*, vol.III, p.176.

⁴⁸¹ Filotei Sinaitul, *Capete despre trezvie*, cap.23, în *Fil.rom.*, vol.VI, p.129.

⁴⁸² Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cele 225 de capete teologice și practice*, cap.2, în *Fil.rom.*, vol.VI, p.17.

„Dracii se învăluie și se acoperă pentru o vreme în vicleșugul lor, că doar își va lăsa omul slobodă inima socotind că s-a izbăvit de luptă. Iar dacă se întâmplă aceasta, sar dintr-o dată asupra bietului suflet și îl răpesc ca pe o vrabie. Și dacă se află mai puternici decât bietul suflet, îl prăvălesc fără milă în păcate grele ca cele de la început, pentru care s-a rugat să fie iertat. Să stăm deci cu frica lui Dumnezeu și să străjuim inima, desăvârșind lucrarea noastră. Căci păzind virtuțile, împiedicăm răutatea vrăjmașilor”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.11, în Fil.rom., vol.I, p.398)

„Precum nu se poate să nu taie aerul dinafară cel ce umblă pe pământ, tot așa e cu neputință să nu fie războită pururea inima omului de către draci sau să nu fie tulburată de ei într-ascuns, chiar dacă săvârșește multă nevoință trupească”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.12, în Fil.rom., vol.IV, p.72)

„Necurăția inimii și întinarea trupului nu stă numai în a nu te curăți de cugetările pătimase, ci și în a te mândri cu mulțimea isprăvilor, a te fâli cu virtuțile, a te socoti lucru mare în ce privește înțelepciunea și cunoștința de Dumnezeu și în a disprețui pe frații trândavi și nepăsători. Aceasta se vedește din pilda vameșului și a fariseului (Luca 18,10 ș.u.)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.48, în Fil.rom., vol.VI, p.205)

„Un izvor bun nu poate izvorî apă tulbure și rău mirositoare, duhnind de conținut lumesc; nici inima care este în afară de Împărăția cerurilor nu poate izvorî râuri de viață dumnezeiască, care să împrăstie buna mireasmă a mirului duhovnicesc. Oare izvorăște izvorul din sine și ceea ce e dulce și ceea ce-i amar? (Iacob 3,11). Oare poate face mărăcinele măslina sau măslinul ghindă? Tot așa nici izvorul unic al inimii nu poate naște deodată cuget rău și cuget bun. Ci omul bun, din visteria bună a inimii sale scoate cele bune, iar cel rău, din visteria rea a inimii sale scoate cele rele”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.99, în Fil.rom., vol.VI, p.226)

„Lucru de căpetenie al celui ce se nevoiește este acesta, ca intrând în inima sa să facă război cu Satana și luptând împotriva uneltirilor lui să-l biruiască. Iar de păzește cineva la arătare trupul său de stricăciune și de curvie, dar înlăuntru preacurvește înaintea lui Dumnezeu și curvește în convorbirea cu gândurile, n-a folosit nimic având trupul feciorelnic. Căci scris este: *Tot cel ce privește o femeie spre a o pofti a și preacurvit în inima sa* (Matei 5, 28). Pentru că este o curvie săvârșită prin trup și este o curvie a sufletului ce se însoțește cu Satana”. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.20)

„Iar cel cu inima zdrobită de patimi are și limba mișcată de ele. Și chiar de grăiește despre lucruri duhovnicești, vorbește pătimas, ca să biruiască pe nedrept. Pe acesta înțeleptul îl cunoaște chiar numai dintr-un răspuns și cel curat simte răul lui miros”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p.226)

„Cel ce grăiește ceva și are în inima lui prin viclenie altceva, își face toată slujirea făcută lui Dumnezeu (toată Liturghia) deșartă”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.77)

„Împlinind slujirile (liturghiile) tale, de le îplinești cu smerenie, ca un nevrednic, sunt primite de Dumnezeu. Iar de te înalți în inima ta și ți-aduci aminte de altul care s-a

culcat, sau le-a nesocotit, osteneala ta este zadarnică.⁴⁸³” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.8, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p.85)

„Iubirea naște curăția,⁴⁸⁴ împrăștierea naște patimile, iar uscăciunea (scleroza) inimii naște mânia”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.122)

b. Păzirea inimii

„Dracii nu cunosc inimile noastre, cum socot unii dintre oameni. Căci singurul cunoscător al inimii este Cel ce știe mintea oamenilor și a zidit inimile lor pe fiecare deosebit (I Regi XVI,7; Ps.VII,10; Întel.I, 6). Dar ei cunosc multe din mișcările inimii pe baza cuvântului rostit și a mișcărilor văzute ale trupului”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.27, în Fil.rom., vol.I, p.82)

„Cercetează-te, frate, în fiecare zi, ca să-ți cunoști inima și vezi ce patimi se află în ea înaintea lui Dumnezeu; și leapădă-le din inima ta, ca să nu vie osânda rea asupra ta”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.20, în Fil.rom., vol.I, p.401)

„Iisus Hristos, Învățătorul nostru [...], ne-a poruncit să păzim inima cu strictețe, zicând: *Fiți gata în tot ceasul, că nu știți în care ceas vine furul; deci nu cumva venind să vă găsească dormind* (Luca XII,39); și iarăși: *Vedeți să nu se îngreuieze inima voastră întru desfrânare, beție și griji lumești, și să vie peste voi fără de veste ceasul acela* (Luca XXI, 34). Deci ia seama la inima ta, fiind cu luare-aminte la simțurile tale. Și dacă se va întovărăși cu tine pomenirea lui Dumnezeu, vei prinde pe tâlharii care te pradă de ea. Căci cel ce se deprinde să deosebească precis gândurile recunoaște pe cele ce vor să intre și să-l spurce, fiindcă acestea tulbură mintea ca să se facă mândră și trândavă. Dar cei ce cunosc răutatea lor rămân netulburați, rugându-se Domnului”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.12, în Fil.rom., vol.I, p.398)

„Rogu-te, câtă vreme ești în trup să nu lași slobodă inima ta. Căci precum plugarul nu se poate bizui pe vreo roadă ce se arată în țarina sa mai înainte de-a o aduna în hambarele sale, fiindcă nu știe ce i se poate întâmpla, tot așa omul nu poate da drumul inimii sale, *câtă vreme are suflare în nările sale* (Iov XXVII,3). Și precum omul nu știe ce patimă îl va întâmpina până la cea din urmă suflare, tot așa nu poate slobozi inima sa până are răsuflare; ci trebuie să strige totdeauna către Dumnezeu, după ajutorul și mila Lui”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.15, în Fil.rom., vol.I, p.399)

„Să ne luptăm deci, fraților, după puterea noastră și dimpreună cu noi va lucra și Dumnezeu după mulțimea milelor Sale. Chiar dacă nu ne-am păzit inima ca părinții noștri, să ne sânguim după putere să păzim trupurile noastre fără păcat, precum cere Dumnezeu și să credem că, [...] va face și cu noi mila pe care a făcut-o cu sfinții Săi”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.17, în Fil.rom., vol.I, p.400)

⁴⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă făcându-ți slujirea ta, critici pe altul care nu și-o face, osteneala ți s-a făcut zadarnică. Slujind pe Dumnezeu, dar ne iubind pe aproapele, nu-ți este primită slujirea de Dumnezeu. E mai mare iubirea aproapelei decât slujirea care pretinde că e adusă lui Dumnezeu. (n.s.127, p.85)

⁴⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă iubesc pe altul, scap de patimile în care se manifestă egoismul. (n.s.229, p.122)

„Cel ce petrece pururea în inima sa e departe de toate lucrurile frumoase ale vieții. Căci umblând în duh nu poate cunoaște poftele trupului. Unul ca acesta făcându-și plimbările în cetatea întărită a virtuților le are pe acestea ca păzitori la porțile cetății curăției. De aceea uneltirile dracilor împotriva lui rămân fără succes, chiar dacă ar ajunge săgețile poftei josnice până la ferestrele firii”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.57, în Fil.rom., vol.I, p.358,359)

„Precum cel ce a rănit inima plantei a uscat-o întreagă, așa să înțelegi și despre inima omului. Trebuie să fii cu luare-aminte chiar în clipa aceea, pentru că tâlharii nu stau fără lucru”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.78, în Fil.rom., vol.IV, p.65)

„...inima păzită neîncetat, chiar dacă nu i se îngăduie să primească formele, chipurile și nălucirile duhurilor întunecate și viclene, obișnuiește totuși să nască din ea gânduri luminoase. Precum carbunele naște flacăra, tot așa cu mult mai mult Dumnezeu, care locuiește în inimă la botez, dacă află văzduhul cugetării noastre curat de vânturile răutății și păzit de supravegherea minții, aprinde puterea noastră de înțelegere spre contemplație, ca flăcările ceara”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.3, în Fil.rom., vol.IV, p.70)

„Precum dacă văd hoții arme împărătești așezate în oarecare loc nu se apropie cu ușurință, așa cel ce și-a unit inima cu rugăciunea nu e furat ușor de hoții lumii gândite”. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.19)

„Sfinții noștri Părinți, auzind pe Domnul zicând: *Din inimă ies gândurile rele, uciderile, preacurviile, furtisagurile, mărturiile mincinoase, și ele sunt cele ce spurcă pe om* (Matei 15,19-20), și îndemnul de a curăți partea dinăuntru a paharului, ca și partea din afară să se facă curată (Matei 23,26), lasând orice altă lucrare a virtuților, și-au îndreptat toată nevointa spre această pază a inimii, bine știind că o dată cu ea dobândesc toate celelalte virtuți fără greutate, iar fără de ea nu poate stăruia nici o virtute⁴⁸⁵”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Met.sf.rug., în Fil.rom., vol.VIII, p.498)

⁴⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Luarea-aminte e o trezvie a omului la sine însuși. Dacă aceasta e permanentă, se evită toate păcatele, și omul face numai binele de toate felurile, adică se deprinde cu toate felurile de bine și acestea sunt virtuțile. În fond, acest al treilea fel al luării-aminte și al rugăciunii constă în căutarea sinei proprii și a întâlnirii prin ea cu Dumnezeu, și în stăruirea în ele. E întâlnirea cu Dumnezeu prin conștiința de sine, iar această întâlnire e dialog cu Dumnezeu în rugăciune, dialog ce se petrece în acest abis (gârliciu) nesfârșit al sinei sau al inimii. Numai în indefinitul nostru descoperit și trăit în mod conștient ne întâlnim în mod conștient cu infinitul dumnezeiesc, trăim conștiința prezenței Lui. Numai în abisul subiectului nostru, trăit conștient, ne putem întâlni cu abisul Subiectului dumnezeiesc sau cu trăirea conștientă a Lui, într-o acută responsabilitate. Propriu-zis, abisul subiectului nostru se actualizează în întâlnirea cu abisul Subiectului dumnezeiesc care ne cheamă la răspundere sau la conștiința de noi înșine. Dar abisul nostru sau conștiința de noi înșine se poate și închide prin faptul că mintea se strânge după forma lucrurilor mărginite. Căci atunci dispare și conștiința prezenței lui Dumnezeu cel nesfârșit. Mintea noastră are tendința de a se întinde spre nesfârșitul, ca să se odihnească în el. Dar iese din finit propriu-zis în inima care se umple de conștiința prezenței lui Dumnezeu. Autorul *Metodei* cere să nu se rămână la lucrarea virtuților fără vederea infinitului dumnezeiesc, sau fără conștiința prezenței lui, ci să se vadă acest infinit și apoi virtuțile vor veni de la sine, din alipirea la Dumnezeu. Atunci, virtuțile nu mai sunt agonisite cu greutate și nu se mai pierd cu ușurință, ci se nasc cu ușurință și devin statornice, căci sunt iradiieri ale acestei conștiințe a întâlnirii cu infinitul lui Dumnezeu, devenită iubire a noastră. Fără ea, care e, în fond, esența luării-aminte, nu se pot deprinde virtuțile. Împrăștierea aduc și greșelile. (n.s.927, p.498,499)

c. Zdrobirea inimii

„Este o zdrobire de inimă lină și folositoare, spre înmuierea ei; și este alta ascuțită și vătămătoare, spre pedepsirea ei”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.18, în Fil.rom., vol.I, p.238)

„Privegherea, rugăciunea și răbdarea necazurilor ce vin asupra noastră aduc inimii zdrobirea neprimejdioasă și folositoare, dacă nu împrăștiem tovarășia lor prin lăcomia după ceva. Căci cel ce rabdă în acestea, și în celelalte va fi ajutat; iar cel nepăsător și împrăștiat, la ieșirea din trup cumplit se va chinui”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.19, în Fil.rom., vol.I, p.238)

„Fără zdrobirea inimii e cu neputință să ne izbăvim cu totul de păcat. Iar inima se zdrobește prin înfrânarea de la trei lucruri: de la somn, de la hrană și de la lenevirea tru-pească. Căci prisosința acestora sădește iubirea de plăcere; iar iubirea de plăcere primește gândurile rele. Pe de altă parte, ea se împotrivesc atît rugăciunii, cît și slujirii cuvenite”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.210, în Fil.rom., vol.I, p.275)

„Iar inima o frînge și o smerește amintirea vieții noastre celei dintîi în lume, dacă o facem cu deamănuntul. Amintirea tuturor păcatelor din pruncie, privite din nou de minte după chipul lor (afară de cele trupesti, căci amintirea acestora este vătămătoare), umilește și naște lacrimi și ne mișcă spre mulțumire către Dumnezeu din toată inima. Asemenea și amintirea neîncetată și vie a morții. Aceasta naște și plîns, amestecat cu oarecare dulceață și bucurie, precum naște și trezvia minții. Puternic umilește cugetul și ne face să vedem pămîntul, și pomenirea patimilor Domnului nostru Iisus Hristos, privite și ele de amintire după chipul lor. Ele de asemenea pricinuesc lacrimi. Pe lângă acestea, mai umilesc sufletul și multele binefaceri ale lui Dumnezeu, cele către noi, numărate și privite după felul lor, o dată ce lupta noastră este împotriva dracilor mândri”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.13, în Fil.rom., vol.IV, p.106)

„Smerenia nu se dobîndește prin încovoierea grumazului, prin rîncezeala coamei sau prin haina neîngrijită, aspră și soioasă, în care mulți socot că stă toată virtutea; ci ea vine din inimă zdrobită și stă în duh de smerenie după David: *Duhul umilit, inima înfrîntă și smerită, Dumnezeu nu le va urgisi* (Ps.50,19). (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.24, în Fil.rom., vol.VI, p.236)

„...lumina amintirii credinței în Dumnezeu și zdrobirea inimii rad ca un brici amintirile păcătoase”. (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.52)

„...frîngerea inimii deschide inima Iubitorului de oameni și face inima rugătorului să primească mîntuire bogată.⁴⁸⁶” (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.59)

⁴⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O altă deosebire între vederea lui Dumnezeu de către minte și rugăciunea către El făcută de cugetare fără gânduri străine este că prin prima se umple mintea însăși de lumina lui Dumnezeu, pe când prin a doua se tâlcuiesc în cuvinte nu oamenilor, ci lui Dumnezeu trebuințele sufletului sau starea lui de frîngere emoțională a inimii în fața lui Dumnezeu. Prin aceasta, între vederea minții și rugăciunea cugetării apare o nouă legătură: comunicînd lui Dumnezeu starea lui de zdrobire, de umilință, sufletul face pe Dumnezeu să se deschidă și mai mult rugătorului, și prin aceasta el primește mîntuire și mai bogată; sau vede și mai mult pe Dumnezeu, fapt care produce în mintea lui o și mai mare emoție iubitoare. (n.s.31, p.59)

„Străpungerea este un chin neîncetat al conștiinței, care pricinuiește împrospătarea focului inimii, prin mărturisirea făcută în minte”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.7, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.164)

„Eu mă minunez și când caut la calitatea străpungerii inimii. Cum, numindu-se plâns și întristare, are înăuntru împletite cu sine, ca miera cu ceara, bucuria și veselia? Ce învățăm din aceasta? Că această străpungere este, propriu-zis, dar al Domnului. De aceea ea este în suflet ca o plăcere neplăcută, Dumnezeu mângâind în chip neștiut pe cei zdrobiți cu inima⁴⁸⁷”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.8, cap.50, în Fil.rom., vol.IX, p.178)

„Cine a biruit trupul? Cel ce și-a zdrobit inima. Dar cine și-a zdrobit inima? Cel ce s-a tăgăduit pe sine. Căci cum nu se va zdrobi cel ce a murit voii sale?”(Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.79, în Fil.rom., vol.IX, p.246)

„Zdrobirea este fiica căderii. Căci cel ce cade se zdrobește și stă la rugăciune fără îndrăzneală, dar cu o nerușinare vrednică de laudă,⁴⁸⁸ sprijinindu-se în toiagul nădejzii ca unul cu totul zdrobit, și cu el alungând câinele deznădejzii”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.37, în Fil.rom., vol.IX, p.309)

d. Curăția inimii

„Drept aceea, pentru acest scop le facem și noi toate, pentru aceasta pe toate le nesocotim; și patria, și neamul, și averile, și toată lumea, ca să dobândim curăția inimii. Iar de vom uita scopul acesta, vom fi nevoiți, ca unii ce umblăm prin întuneric și călătorim alături de calea cea dreaptă, să ne poticnim de multe și să rățacim”. (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.137,138)

„Înainte de dezrădăcinarea relelor să nu ascuți de inima ta; căci cele ce le are puse înăuntru, pe acelea caută să și le sporească”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.177, în Fil.rom., vol.I, p.251)

⁴⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Alta este bucuria începătoare și alta, cea pricinuită de desăvârșire. Cea dintâi nu e nepătimasă de închipuire; a doua are puterea smeritei cugetări. La mijlocul lor e întristarea de Dumnezeu iubitoare și lacrima dureroasă. Căci în mulțimea înțelepciunii adevărate, e mulțimea cunoștinței și cel ce adaugă cunoștință, adaugă durere. De aceea întâi trebuie chemat sufletul la nevoie printr-o bucurie începătoare. Apoi trebuie vădit și probat de către adevărul Duhului pentru cele făcute în chip rău și pentru împrăștierea de care suferă încă. *Că întru muștrări, zice, pentru fărădelegi ai certat pe om și ai subțiat ca pe un păianjen sufletul lui* (Ps.38,11-12), ca muștrarea dumnezeiască cercându-l pe el, ca într-un cuptor, să ia lucrarea bucuriei neînchipuite în aducere aminte fierbinte de Dumnezeu”. La început omul pornește cu o bucurie neștiutoare spre nevoie. Cunoșcându-și apoi tot mai mult petele sale și greutatea de a se curăți de ele, o dată cu această cunoștință de sine îi sporește și durerea. De-abia după curățirea prin dureri ajunge la bucuria care nu e rodul închipuirii, ci al cunoașterii curăției sale reale și al vederii lui Dumnezeu prin ea. Ostenelile lui se subțiază nu numai cu trupul, ci și cu sufletul și cu înțelegerea, ca unul ce a trăit o viață de concentrare atentă la cele mai subțiri mișcări ale vieții sufletești. (n.s.354,p.178)

⁴⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un paradox: Cel ce a căzut, stă la rugăciune lipsit de îndrăzneală, dar plin de străduința pe care i-o dă deznădejdea, care mai are în Dumnezeu o singură nădejde: să ceară iertare fără să se rușineze.(n.s.656, p.309)

„Cel ce vrea, prin urmare, să-și curățească inima să o încălzească neconținut cu pomnirea Domnului Iisus, neavând decât acest cuget și acest lucru, fără încetare. Căci cei ce vor să se lepede de putreziciunea lor nu se cade ca uneori să se roage, iar alteori nu, ci pururea să petreacă cu rugăciune în păzirea minții, chiar dacă s-ar afla undeva afară de casa de rugăciune”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.97, în Fil.rom., vol.I, p.386)

„Dacă inima ta urăște păcatul prin fire, va ieși biruitoare și se va depărta de la toate ce nasc păcatul”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.6, în Fil.rom., vol.I, p.397)

„Tăierea împrejur a inimii în duh este înlăturarea totală a lucrărilor naturale ale simțirii și minții îndreptate spre cele sensibile și inteligibile, prin prezența (parusia) nemijlocită a Duhului, care preface în întregime sufletul și trupul în ceea ce este dumnezeiesc”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.46, în Fil.rom., vol.II, p.140)

„Inima curată, poate, se numește aceea care nu mai are în nici un fel nici o mișcare naturală, spre nimic. În aceasta venind Domnul, pentru simplitatea ei desăvârșită își înscrie legile Sale ca într-o tăbliță bine netezită”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.81, în Fil.rom., vol.II, p.196)

„Inima curată este aceea care își înfățișează memoria sa lui Dumnezeu cu totul fără formă și fără chip, gata să se lase însemnată numai de întipăririle Lui, prin care obișnuiește să se facă arătat⁴⁸⁹”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.82, în Fil.rom., vol.II, p.197)

„Ca frânți și umiliți de amintirea păcatelor noastre, să avem nedezipit de noi ajutorul lui Iisus Hristos, Domnul nostru, în războiul nevăzut. Căci de ne vom lipsi de ajutorul lui Iisus prin mândrie sau slavă deșartă, sau iubire de noi înșine, vom pierde curăția inimii, prin care Dumnezeu se face cunoscut omului”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.52, în Fil.rom., vol.IV, p.61)

„Precum zăpada nu va naște flacără sau apa foc, sau spinul smochină, așa nu se va libera inima nici unui om de gânduri, de cuvinte și de fapte drăcești, dacă n-a curățit cele dinlăuntru, n-a unit trezvia cu rugăciunea lui Iisus, n-a ajuns la smerenie și liniște sufletească, și nu s-a sârguit pe acest drum cu râvnă multă”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.20, în Fil.rom., vol.IV, p.74)

⁴⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ideea lui Evagrie că mintea sau inima trebuie să devină fără formă dacă vrea să contemple pe Dumnezeu e completată de Sf. Maxim cu ideea că Dumnezeu își înscrie în ea trăsăturile, semnele, formele sale. [...] cel ce contemplă pe Dumnezeu este modelat după modelul original al ființei sale, mintea lui fiind ridicată însă peste toate formele finite. E o modelare neconținută, prin care ființa omului e adusă tot mai aproape de modelul său, intrând totodată în legătură tot mai strânsă cu modelele tuturor lucrurilor. Interesant e că inima curată e considerată aici inima care și-a oprit orice mișcare naturală ca mișcare ce prin însuși faptul că e finită nu poate sesiza pe Dumnezeu, ci se oprește la lucrurile mărginite. Chiar dacă vrea să viziteze prin vreunul dintre ele pe Dumnezeu, o face într-o formă imperfectă, nedemnă de Dumnezeu. (n.s.1, p.197)

„După ce am început să viețuim cu atenție la minte, dacă împreună smerenia cu trezvia și însoțim rugăciunea cu împotrivirea, vom merge bine pe drumul cugetării, înfrumusețând, măturând, împodobind și curățind casa inimii noastre de răutate, călăuziți de numele cel sfânt și închinat al lui Iisus Hristos, ca de un sfeșnic de lumină. Dacă ne vom încrede însă numai în trezvia sau atenția noastră, repede vom cădea răsturnându-ne, fiind împinși de vrăjmași, și ne vor răpune violenții și înșelătorii; și tot mai mult ne vom prinde în mrejele gândurilor rele, ba chiar vom fi sfâșiați cu ușurință de către ei, neavând ca suliță puternică numele lui Iisus Hristos. Căci numai cuțitul acesta preacinstit, învârtit foarte des în inima ce nu se îngrijește decât de una, știe să strângă și să taie gândurile venite de la aceia, să le ardă și să le îngroape, ca focul paielei”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.50, în Fil.rom., vol.IV, p.80,81)

„...curăția inimii, prin care se află în noi smerenia și tot binele ce coboară de sus, nu stă în altceva decât în a nu îngădui gândurilor ce se apropie să intre în suflet”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.91, în Fil.rom., vol.IV, p.90)

„Curat cu inima este acela a cărui inimă nu-l osândește pentru călcarea vreunei porunci a lui Dumnezeu, sau pentru întrelăsarea ei, sau pentru primirea vreunui gând potrivnic”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.86, în Fil.rom., vol.IV, p.223)

„Intră, zice, cel ce a înțeles acestea prin supravegherea gândurilor tale și te apleacă spre mintea ta prizonieră și roabă păcatului, și privește la șarpele care e și mai jos decât mintea și mai adânc decât gândurile tale, și care foiește în cămarile pomenite ale sufletului, și te răpune prin cele mai însemnate mădulare ale sufletului. Căci inima este cu adevărat un adânc neajuns (un abis). Deci dacă l-ai răpus pe acesta și ai curățit toată nelegiuirea din tine, iar păcatul l-ai scos afară, laudă-te pentru curăție în Dumnezeu; iar dacă nu faci aceasta, ci te smerești, ca unul ce ești încă cu lipsuri și păcătos, apropie-te rugând pe Hristos pentru cele ascunse ale tale. Căci toată Scriptura Veche și Nouă se arată vorbind despre curățire. Și fiecărui om, fie că este iudeu sau elin, îi este iubită curăția, chiar dacă nu o pot dobândi toți. Iar curăția aceasta a inimii nu poate fi ajunsă altfel decât numai prin Iisus. Căci El este adevărul ipostasiat și fără acest adevăr este cu neputință a cunoaște adevărul sau a dobândi mântuirea”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.83, în Fil.rom., vol.V, p.319)

„*Fericiti*, zice Dumnezeu, *cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu* (Matei 5,8). Dar inima curată nu o poate înfăptui nici o virtute, nici două, nici zece, ci toate împreună fiind, așa zicând, ca una singură și dusă până la capătul din urmă.⁴⁹⁰ Dar nici acestea nu pot face singure inima curată, fără venirea și lucrarea Duhului”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.29, în Fil.rom., vol.VI, p.64)

„Inima curată este și se zice aceea care nu află în sine nici o închipuire sau gând lumesc, care e atât de dăruită lui Dumnezeu și de unită cu El, că n-are nici o amintire: nici a lucrurilor supărătoare ale vieții, nici a celor pricinuitoare de bucurie, ci petrece în

⁴⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lipsa unei singure virtuți ține inima pătată și o singură pată se simte în toate virtuțile, tulburându-le. (n.s.29, p.64)

contemplație ca în al treilea cer și e răpită în rai (2 Cor.12,2-4), și vede arvuna bună-tăților făgăduite sfinților și se face martorul bunurilor veșnice, pe cât e cu putință firii omenеști⁴⁹¹". (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.35, în Fil.rom., vol.VI, p.66)

„Cel ce voiește să vadă pe Domnul în lăuntrul său se străduiește să-și curețe inima sa prin neîncetata pomenire a lui Dumnezeu.⁴⁹² Și așa prin strălucirea ochilor înțelegerii lui va vedea în toată clipa pe Domnul". (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p.222,223)

„Altceva este curăția minții și altceva cea a inimii. Mintea este una din simțirile sufletului. Iar inima este cea care cuprinde și ține la un loc simțirile dinăuntru. Ea este rădăcina. Și dacă rădăcina e sfântă, și ramurile sunt sfinte. Sau dacă inima se curățește, e vădit că toate simțurile se curățesc". (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.83, în Fil.rom., vol.X, p.415)⁴⁹³

„De voiești ca inima ta să se facă locul tainelor lumii noi, îmbogățește-te mai întâi în fapte săvârșite cu trupul, în post, în privegheri, în slujba sfântă (liturghia) a nevoinței, în răbdare, în nimicirea gândurilor și în celelalte. Leagă mintea ta în citirea Scripturilor și în cugetarea la cele din ele, scrie poruncile înaintea ochilor tăi și plătește datoria patimilor, prin aceea că biruiesti și ești biruit. Și prin vorbirea neîncetată a rugăciunii și a cererii, prin cugetarea cea din ele, smulge din inima ta tot chipul și toată asemănarea, în care ai fost prins prin prindere de mai înainte". (Sf. Isaac Sirul, Ep.IV., în Fil.rom., vol.X, p.497)

e. Răsplata inimii curate

„Inima milostivă e vădit că va primi milostivire; iar cea care nu este așa, pe cele dimpotrivă". (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.29, în Fil.rom., vol.I, p.239)

„...cel curat la inimă vede, prin virtuțile și prin contemplațiile sale evlavioase, la sfârșitul luptelor pe Dumnezeu, după cuvântul: *Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu* (Matei V,8). Pentru că el a primit ca răsplată a ostenețelor pentru virtute harul nepătimirii, decât care nimic nu arată mai deplin pe Dumnezeu, celor ce Îl au". (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.47, în Fil.rom., vol.III, p.166,167)

⁴⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Inima curată face transparent pe om sie însuși. Până ce inima e pătată, omul nu se poate cunoaște pe sine însuși pentru că nu-și este transparent nici sieși, cum nu este nici altora. Se interpune între el și sinea sa indefinită preocuparea de altceva inferior și mărginit. Inima curată e profunzimea abisală a omului, redescoperită. Căci nu se mai interpune nici un gând despre vreun obiect limitat între el și această profunzime. Omul se cunoaște acum ca ceea ce este el propriu-zis în indefinitul lui, care, întrucât e deosebit într-o anumită privință de indefinitul altor oameni, e totuși definit într-un anumit fel. Dar profunzimea abisală credinciosul nu și-o poate descoperi decât când ea se deschide în profunzimea infinită a lui Dumnezeu în care subzistă. (n.s.37, p.67)

⁴⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Însăși pomenirea lui Dumnezeu, fiind însoțită de simțirea infinității Lui, Îl face străveziu pe Dumnezeu în inimă. Și face inima să vibreze de atingerea cu ea. (n.s.233, p.223)

⁴⁹³ Vezi notele părintelui Stăniloae la tema „Mintea”.

„Precum cel ce privește la soare e cu neputință să nu-și umple privirile de lumină îmbelșugată, la fel cel ce se apleacă să privească văzduhul inimii nu poate să nu se lumineze”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.6, în Fil.rom., vol.IV, p.71)

„Curăția inimii, sau observarea și păzirea minții, al cărui chip este Noul Testament, dacă e ținută de noi cum trebuie, taie toate patimile și toate relele, dezrădăcinându-le din inimă, și aduce în schimb bucurie, bună nădăjduire, străpungere, plâns și lacrimi, cunoștință de noi înșine și de păcatele noastre, pomenirea morții, smerenie adevărată, iubire nesfârșită față de Dumnezeu și de oameni și dragoste dumnezeiască din inimă”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.11, în Fil.rom., vol.IV, p.72)

„Inima golită desăvârșit de închipuiri va naște înțelesuri dumnezeiești și tainice, care saltă în mijlocul ei cum saltă peștii și se dau peste cap delfinii în marea liniștită. Și precum marea e mișcată de adierea subțire, așa adâncul inimii, de Duhul Sfânt. *Iar fiindcă sunteți fii, zice, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile voastre, care strigă: Avva, părinte!* (Galateni 4,6)”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.54, în Fil.rom., vol.IV, p.82)

„Așadar, prin rugăciunea neîncetată se curăță văzduhul cugetării de norii întunecoși și de vânturile duhurilor răutății. Iar curățindu-se văzduhul inimii, este cu neputință, zice, să nu strălucească în ea lumina dumnezeiască a lui Iisus, dacă nu ne vom umfla de slavă deșartă, de fumul mândriei și de patima de a ne face arătați”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.73, în Fil.rom., vol.IV, p.86)

„Când vom dobândi deprinderea înfrânării, adică a depărtării de la păcatele văzute, care se lucrează prin cele cinci simțuri, vom putea pe urmă să păzim și inima împreună cu Iisus și să fim luminați de Dânsul în ea, gustând cu un dor fierbinte bunătatea Lui prin minte. Fiindcă n-am primit porunca de a ne curăți inima pentru altceva, ci numai pentru ca, după ieșirea nourilor răutății din văzduhul inimii și după risipirea lor prin necontenita atenție, să putem vedea, ca într-un senin curat, Soarele dreptății, pe Iisus, și să ni se lumineze întrucâtva în minte înțelesurile măreției Lui. Fiindcă nu tuturor obișnuiește să se arate, ci celor ce își curățesc cugetarea”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.8, în Fil.rom., vol.IV, p.104)

„Să căutăm neîncetat înlăuntrul inimii Împărăția cerurilor, grăuntele de muștar, mărgăritarul și aluatul, și toate celelalte le vom afla în chip tainic, de ne vom curăți ochiul minții. De aceea Domnul nostru Iisus Hristos a zis: *Împărăția Cerurilor este înlăuntrul vostru*, arătând dumnezeirea care se află înlăuntrul inimii”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.23, în Fil.rom., vol.IV, p.112)

„Când auzi că Hristos, pogorându-se în iad, a izbăvit sufletele ținute acolo, nu socoti că sunt departe acestea nici de cele ce se săvârșesc acum. Socotește că mormântul este inima și acolo stau îngropate gândurile și mintea, cuprinse de întuneric adânc. Deci vine Domnul la sufletele care strigă către El în iad, adică în adâncul inimii, și acolo poruncește morții zicând: Dă afară sufletele încuiate, care Mă caută pe Mine, Cel ce pot

să le izbăvesc, apoi rostogolind piatra cea grea care zace asupra sufletului, deschide mormântul, învie pe cel mort cu adevărat și izbăvește sufletul încuiat din închisoarea fără lumină”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.116, în Fil.rom., vol.V, p.337)

„Lumina Sfintei Treimi, strălucind în inima curată, o desparte pe aceasta de lume și pe cel părtaș de ea îl face să se umple încă de aici, pe cât e cu putință credinciosului, de slava viitoare, ca pe unul ce se află sub lucrarea harului, deși este încă ascuns sub acoperământul trupului”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.2, în Fil.rom., vol.VI, p.17)

„...să urmăim pilda părinților noștri și să căutăm comoara înlăuntrul inimilor noastre, ca și ei. Iar aflând-o pe aceasta, să o ținem cu tărie, lucrând-o și în același timp păzind-o. Căci spre aceasta am fost rânduiți de la început”. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.12)

„Iar dacă ostenindu-te mult, o, frate, nu poți totuși intra în părțile inimii, precum ți-am arătat, fă ceea ce-ți spun și cu ajutorul lui Dumnezeu vei afla ceea ce cauți. Știi că partea cugetătoare a fiecărui om este în piept, căci înlăuntrul pieptului, tăcând noi cu buzele, vorbim, ne sfătuim cu noi înșine, dăm rând rugăciunilor, psalmilor și altora. Dă-i deci acestei cugetări, depărtând de la ea orice gând – și aceasta o poți face dacă vrei –, dă-i deci pe: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!* și silește-te ca în loc de orice alt gând să strigi pururea înlăuntru aceste cuvinte. Iar ținând aceasta mai multă vreme, ți se va deschide prin aceasta și intrarea inimii”. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.32)

„Cu adevărat minunat și uimitor lucru este că Dumnezeu, Cel ce nu are loc unde să se odihnească (Is. 66,1), se odihnește în chip vrednic de Dumnezeu în inimă⁴⁹⁴”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.70, în Fil.rom., vol.VIII, p.337)

„Sporirea inimii se înfăptuiește prin stăruirea ei într-o nădejde”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.34, în Fil.rom., vol.X, p.191)

„...când puterea Duhului se sălășluiește în puterea sufletului care lucrează în minte, [...] prind rădăcină în inimă poruncile Duhului. Și atunci inima învață în chip ascuns de la Duhul și nu are nevoie de ajutorul celor supuse simțurilor. Căci câtă vreme inima învață de la cele supuse simțurilor, învățaturii îi urmează amăgirea și uitarea. Dar când învățătura vine de la Duhul, amintirea ei rămâne nevătămată”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.288)

⁴⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Orice ființă conștientă se odihnește numai în iubirea sigură și totală a altei ființe conștiente. De aceea și Dumnezeu află cea mai plăcută odihnă în inima omului care-L iubește în mod sigur și total. Omul poate iubi sigur și total pe Dumnezeu prin inimă. Inima este organul și locul iubirii. Iar inima poate iubi la nesfârșit, pentru că se poate umple de iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu, întorcându-i-o ca iubire a sa. „Ale Tale dintru ale Tale”. În relația de iubire a sufletului cu Dumnezeu se împlinesc aspirația omului de a iubi la nesfârșit și de a fi iubit la nesfârșit.(n.s.683, p.337)

„Viața în Dumnezeu e moartea simțurilor. Când viețuiește inima, mor simțurile. Iar învierea simțurilor este moartea inimii. Și când acestea învie, e semn că a murit inima pentru Dumnezeu”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.73, în Fil.rom., vol.X, p.373,374)

„Noi să căutăm locul (ținutul) inimii prin faptele pocăinței și ale viețuirii, care sunt bine plăcute lui Dumnezeu, și cele ale Domnului vin de la ele, dacă locul inimii se face curat și nepătat”. (Sf. Isaac Sirul, Ep.IV., în Fil.rom., vol.X, p.490)

8. Despre moarte

Domnul Dumnezeu, atunci când l-a făcut pe om, l-a făcut spre viață și nu spre moarte. Nu era în planul creației ca omul să moară, ci fericirea o dorea Dumnezeu pentru creația Lui. Adam era bine alcătuit și întemeiat spre desăvârșire, după cum ni se spune: „a privit Dumnezeu toate câte a făcut și iată erau bune foarte” (Facere 1,31); timpul ca dimensiune a perisabilității nu îl afecta pe omul primordial. Dezvoltarea spirituală a lui Adam se afla însă într-o stare de potențabilitate; el nu era desăvârșit spiritual, ci doar avea posibilitatea de a se desăvârși. Căci Dumnezeu nu a predestinat pe om spre fericire, căci o fericire predestinată nu mai este fericire, ci i-a dat libertatea de a împlini prin lucrare proprie asemănarea cu Dumnezeu în comuniune fericită.

Adam nu a lucrat asemănarea. Porunca indicată de Creator a fost răsturnată datorită nebuliei asemănării cu Dumnezeu în opoziție cu Acesta și nu în comuniune. Dezbănătorul a realizat cea mai mare faptă a sa prin câteva cuvinte: a despărțit pe om de Dumnezeu. Așa a apărut moartea. Căci i se spusese omului: „Din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit”. (Facere 2, 17) Despărțirea de Dumnezeu este moartea sufletească în care s-a aruncat neînțeleptul prin libera sa voință. Și pentru a sesiza foarte clar morbiditatea ce amorfise puterile sufletești ale omului este de ajuns să citim referatul biblic în continuare și să observăm lipsa totală a părerii de rău și a pocăinței: nebunul era fixat în autonomia egoistă.

Trupul îi rămăsese însă omului la fel de bine alcătuit ca atunci când a fost creat, dar fericirea îi era compromisă de egoism. În această situație, pentru ca omul să nu fie nefericit veșnic alături de un trup nesupus stricăciunii, („nu cumva să-și întindă mâna și să ia roade din pomul vieții, să mănânce și să trăiască în veci...” Facere 3, 22), Dumnezeu a îngăduit ca omul să îmbrace viața biologică. „El a întors moartea împotriva vieții biologice și astfel prin moarte este omorât nu omul, ci stricăciunea care-l învăluie”⁴⁹⁵. Moartea trupească distruge din efectele morții sufletești, dându-i astfel posibilitatea omului de a învia sufletește și a-și împlini scopul primordial de a fi fericit.

a. Moartea (apariția ei)

„Prin trup omul este muritor. Dar prin minte și cuvânt, nemuritor. Tăcând înțelegi, și după ce ai înțeles, grăiești. Căci în tăcere naște mintea cuvântul. Și rostind cuvânt de mulțumită lui Dumnezeu, îți lucrezi mântuirea”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.107, în Fil.rom., vol.I, p.36)

⁴⁹⁵ Panayotis Nellis, *Omul – animal îndumnezeit*, p.101,102.

„Cele muritoare sunt nemulțumite de ele însele, știind de mai înainte de moartea care vine. Nemurirea îi vine sufletului cuvios din bunătatea lui, iar moartea i se trage sufletului ticălos și fără minte din răutatea lui”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.169, în Fil.rom., vol.I, p.46)

„Dumnezeu n-a făcut moartea, după cum s-a scris (Prov. 1,8), ba chiar a împiedicat-o să apară, pe cât trebuia și cât era cu dreptate să o împiedice de la cei făcuți de El cu voie liberă. Căci a dat mai înainte un sfat pricinuitor de nemurire și o poruncă prin care asigura de mai înainte sfatul Său de viață-făcător. Căci a vestit de mai înainte în chip vădit și a amenințat, declarând că nesocotirea poruncii care dă viață va fi moartea. Aceasta, ca să fie păziți de experiența morții fie prin dragoste, fie prin cunoștință, fie prin frică”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.47, în Fil.rom., vol.VII, p.451)

„Hotărârea cu privire la moartea sufletului, care a venit la îndeplinire prin călcarea poruncii, potrivit cu dreptatea Ziditorului (căci părăsindu-L noi, ne-a părăsit și El, fără să ne silească, ca pe unii ce aveam voie liberă), a fost vestită de mai înainte de către Dumnezeu cu iubire de oameni, pentru pricinile pe care le-am spus. La ea a adăugat și a pus pe deasupra hotărârea cu privire la moartea trupului. Dar rostind-o pe aceasta, a întârziat trecerea ei la îndeplinire din adâncul înțelepciunii și din prisosința iubirii Sale de oameni, pentru viitor. El n-a zis către Adam: *Întoarce-te de unde ai fost luat*, ci: *Pământ ești și în pământ te vei întoarce*. Cei ce ascultă cu pricepere, pot vedea și în aceste cuvinte că Dumnezeu n-a făcut moartea sufletului, nici a trupului. Căci n-a zis nici mai înainte poruncind: *Muriți în ziua în care veți mânca!*, ci: *Veți muri în ziua în care veți mânca*. Nici acum n-a zis: *Întoarce-te în pământ!*, ci: *Te vei întoarce*, prevestind și îngăduind ceea ce avea să se întâmple, și neîmpiedicând, din pricina dreptății”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.51, în Fil.rom., vol.VII, p.454,455)

b. Moartea sufletească (nemurirea chinuitoare a celor morți sufletește)

„Dacă întrebuițăm orice sânguință și iscusință ca să scăpăm de moartea trupească, cu atât mai vârtos suntem datori să ne străduim ca să scăpăm de moartea sufletească, pentru că cel ce voiește să se mântuiască nici o piedică nu are, fără numai negrija și lenea”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.45, în Fil.rom., vol.I, p.25)

„Moartea, de-o va avea omul în minte, nemurire este; iar neavând-o în minte, moarte îi este. Dar nu de moarte trebuie să ne temem, ci de pierderea sufletului, care este necunoștința de Dumnezeu. Aceasta este primejdioasă sufletului”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.49, în Fil.rom., vol.I, p.25, 26)

„Moartea înseamnă propriu-zis despărțirea de Dumnezeu. Iar boldul morții este păcatul (I Cor. 15,56), pe care primindu-l Adam a fost izgonit și de la pomul vieții, și din rai, și de la Dumnezeu. Acestei morți i-a urmat în chip necesar și moartea trupului. Căci viața este propriu-zis Cel ce a zis: *Eu sunt viața* (In. 14,6). Acesta coborându-se în moarte, l-a adus pe cel omorât iarăși la viață”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.dr., suta a doua, cap.93, în Fil.rom., vol.II, p.86)

„Virtutea și cunoștința⁴⁹⁶ nasc nemurirea; lipsa lor e maica morții”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.38, în Fil.rom., vol.IV, p.15)

„Să nu socotești lucru mic pierderea virtuții, căci pentru ea a intrat moartea în lume”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.47, în Fil.rom., vol.IV, p.36)

„Trândăvia este moartea sufletului și a minții.⁴⁹⁷ Dacă Dumnezeu i-ar îngădui să lucreze împotriva noastră după puterea ei, nici unul dintre nevoitori nu s-ar mântui vreodată. Datoria noastră este să i ne împotrivim cu toată puterea ce ne este dată, dar stă în puterea lui Dumnezeu să ne trezească în chip tainic și să ne arate în chip vădit biruitori ai ei. Căci e cu neputință ca, murind cineva, să învie fără ajutorul Celui ce s-a înviat pe Sine din morți”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.74, în Fil.rom., vol.VI, p.37)

„Precum pentru iubitorul de trup și de viață, de plăceri și de lume despărțirea de acestea este moarte, așa pentru iubitorul de curăție și de Dumnezeu, de cele netrupești și de virtute, moarte cu adevărat este despărțirea cea mai mică a cugetării de acestea. Cel ce privește lumina supusă simțurilor, dacă va închide puțin ochii sau i se vor acoperi de altcineva, se necăjește și se întristează, și nu poate peste tot să rabde aceasta, mai ales dacă privea la anumite lucruri de trebuință sau interesante. Dar cu cât mai vârtos nu se va întrista și nu se va necăji cel ce e luminat de Duhul Sfânt și privește cu trezvie și cu înțelegere, fie că priveghează, fie că doarme, bunătățile acelea *pe care ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit* (I Cor. 2,9), la care îngerii să privească (I Petru 1,12), de va fi smuls de cineva de la vederea lor? Căci el socotește aceasta, pe drept cuvânt, moarte și înstrăinare de viața veșnică”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.61, în Fil.rom., vol.VI, p.74,75)

„Traiul și viața de aici se fac o mare a răutăților celui ce viețuiește după oameni și e mișcat de duhul părerii de sine; ca o mare care învăluie și înghite puterea înțeleghătoare a sufletului cu talazurile sărate ale plăcerilor și izbeste cu valurile sălbătice ale patimilor cele trei părți ale sufletului, înfuriate de duhurile răutății. Ea se înalță ca o primejdie înspăimântătoare și-l aruncă în cea mai mare deznădejde când vederea lui și cârma sufletului e sfârâmată de plăcerile trupului, iar mintea cârmace se scufundă în adâncul păcatului și în moartea duhovnicească. Dar când el a ajuns în adâncul smereniei, marea răutăților își liniștește valurile, dăruindu-i pacea, iar talazurile sărate ale plăcerilor își preschimbă valurile în ploi de lacrimi și le prefăce în bucuria umilinței luminoase”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.85, în Fil.rom., vol.VI, p.220)

„A fi mort și nesimțitor este totuna cu a fi orb la minte și a nu vedea duhovnicește. Căci unul s-a lipsit de puterea vie și lucrătoare; iar cel ce nu vede, de lumina dumnezeiască care-l face să vadă și să se roage⁴⁹⁸”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.5, în Fil.rom., vol.VII, p.98)

⁴⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt cele două etape generale ale vieții duhovnicești. (n.s.1, p.15)

⁴⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși pornește de la trup, trândăvia devine și o stare a sufletului și a minții.(n.s.41, p.37)

⁴⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aici o definiție a luminii dumnezeiești care nu are nimic care să nu o facă acceptabilă și înțeleasă. Ea e cea care ne face să înțelegem și să ne înțelegem. Astfel înțeleasă, lumina dumnezeiască risipește nedumeririle celor ce cred că ea este concepută ca o lumină asemenea celei materiale. (n.s.4, p.98)

„Este cu neputință a gusta dulceața celor dumnezeiești fără simțirea înțelegătoare (a minții). Căci, precum cel ce și-a tocit simțurile le-a făcut nelucrătoare față de cele supuse lor și nici nu vede, nici nu aude, nici nu miroase, fiind amorțit, mai bine zis pe jumătate mort, așa și cel ce și-a amorțit puterile sufletești, cele după fire, prin patimi, le-a făcut nesimțitoare față de lucrarea și împărtășirea tainelor Duhului. Căci cel ce nu vede, nu aude și nu simte duhovnicește este mort, fiindcă nu este Hristos viind în el, nici el mișcându-se și lucrând în Hristos⁴⁹⁹”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.97, în Fil.rom., vol.VII, p.129)

„Căci învierea trupului urmează învierii sufletului, precum și moartea a urmat la început morții sufletului. Iar moartea sufletului este înstrăinarea de viața în Dumnezeu. Și aceasta este moartea cea cu adevărat cumplită.

Iar cea de după aceea, adică a trupului, e atotdorită. Căci e un semn al iubirii de oameni a lui Dumnezeu. De ea se va lipsi, vai, ceata celor osândiți la judecata viitoare. Căci celor ce nu s-au folosit bine de talantul harului dumnezeiesc, dat de Dumnezeu, le rămâne o înviere unită în veci cu cea a doua moarte, cum ne-a descoperit Ioan în Apocalipsă (20,14; 21,8), care e mai rea ca moartea. Iar dacă aceia trăiesc fără de moarte și în același timp sunt morți, sunt mulți care trăiesc și aici morți, cum a arătat Domnul vieții și al morții (Matei 8,22)”. (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.8, în Fil.rom., vol.VII, p.381,382)

„Că și sufletul cuvântător e omorât uneori, cu toate că are existența ca viață⁵⁰⁰, ne-a învățat Marele Pavel, scriind: *Văduva care petrece în desfătări, deși e vie, e moartă* (1 Tim. 5,6). Că a zis aceasta și despre pricina de față, adică despre sufletul cuvântător, nu e rău să o spunem. Căci sufletul lipsit de Mirele duhovnicesc, dacă nu se întristează și nu plânge, și nu-și alege viața strâmtă și anevoioasă a pocăinței, ci se revarsă în desfătări, petrecând cu poftă în ele, deși e viu (căci după ființă este nemuritor), a murit”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.45, în Fil.rom., vol.VII, p.450)

c. Moartea trupească

„Dintre cei ce se află într-o ospătărie unii închiriază paturi; alții, neputând avea pat și dormind pe jos, horcăie nu mai puțin ca cei ce dorm în pat. Și așteptând măsura nopții,

⁴⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cât timp avem numai cuvintele lui Hristos, avem numai chipurile Cuvântului personal. Pentru a-L avea pe El trebuie să avem „simțirea înțelegătoare” a prezenței Lui. Dar această simțire nu o putem avea câtă vreme puterile sufletului ne sunt tocite prin păcat sau întoarse spre interesele noastre egoiste. Numai când Hristos însuși viază în noi întărește puterile noastre de simțire a prezenței Lui. „Simțirea minții” sau „simțirea înțelegătoare” a fost folosită de Sfântul Grigorie de Nyssa și de Diadoh pentru a indica o sesizare spirituală a prezenței lui Dumnezeu (*Cuvânt ascetic*, cap.36; Fil.rom. vol.I, București, Humanitas, 1999), nu numai o deducție teoretică a Lui prin rațiune. Prin „simțirea” aceasta se sesizează nu numai prezența lui Dumnezeu, ci și bunătățile variate ce iradiază din El. Cuvântul „simțire a minții” se folosește pentru a indica un contact cu realitatea spirituală a lui Dumnezeu, analog cu contactul pe care-l avem prin simțurile trupului cu realitățile sensibile. (n.s.50, p.129)

⁵⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Existența sufletului nu e simplă existență, ci viață. Sau viața omului e una cu existența sau cu ființa lui. Totuși poate fi și viața lui omorâtă, devenind viață moartă. Dar nu încetează de a exista, ba chiar de a vietui, cu o conștiință slăbită și amăgită, o dată ce viața e existența sau ființa lui. (n.s.42, p.450)

dimineața toți se duc, lăsând paturile ospătăriei și luând numai lucrurile lor. Asemenea este și cu toți cei ce vin în viață: și cei ce au trăit cu puține și cei ce au viețuit în slavă și bogăție ies din viață ca dintr-o ospătărie, neluând nimic din desfătarea și din bogăția vieții, fără numai faptele lor, bune sau rele, săvârșite de ei în viața lor”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.80, în Fil.rom., vol.I, p.31)

„A scăpa de moarte este cu neputință. Cunoscând aceasta, oamenii înțelepți și deprinși în virtute și în cuget iubitori de Dumnezeu primesc moartea fără suspine, fără frică și fără plâns, aducându-și aminte de neînălțurarea ei și de izbăvirea din relele vieții”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.82, în Fil.rom., vol.I, p.32)

„Numai un lucru nu este îngăduit omului: acela de-a fi nemuritor cu trupul. Să se unească cu Dumnezeu îi este îngăduit, dacă va înțelege că poate. Căci voind și înțelegând, crezând și iubind, prin buna viețuire omul ajunge împreună vorbitor cu Dumnezeu”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.127, în Fil.rom., vol.I, p.39)

„Dumnezeu a dat, prin providență, firii durerea fără voie și moartea de pe urma ei, spre pedepsirea plăcerii de bunăvoie”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.2, rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.320)

„Omorâta fiind mintea prin călcarea poruncii a urmat cu necesitate și moartea trupului”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.49, în Fil.rom., vol.IV, p.36)

„Va veni peste noi ceasul înfricoșat al morții; va veni și a-l ocoli nu este cu putință. Fie ca Stăpânul lumii și al văzduhului, venind atunci, să găsească fărădelegile noastre puține și neînsemnate, ca să nu ne vădească, adevărindu-ne, și să plângem fără folos. *Căci sluga aceea, zice, care a cunoscut voia Stăpânului său și n-a lucrat după voia lui ca o slugă, se va bate mult* (Lc. 12,47)”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.59, în Fil.rom., vol.IV, p.82)

„Îți spun un cuvânt străin, și să nu te minunezi. Este între Dumnezeu și suflet o taină ce se săvârșește într-ascuns. Dar este a măsurilor celor mai înalte, a curăției, a dragostei și a credinței desăvârșite. Când omul, împăcat la culme, se unește cu Dumnezeu, prin apropiere deplină, în rugăciune și vedere neîncetată, [...] învrednicindu-se de El, măcar că este în trup, a covârșit măsura stricăciunii care-l supune morții, așteptând moartea ca pe un somn obișnuit, care-l transportă dulce spre cele nădăjduite”. (Teognost, D.făpt., cap.69, în Fil.rom., vol.IV, p.266)

„Moartea vine la fel și pentru păcătos și pentru drept, dar deosebirea e mare. Ca muritori, mor amândoi și nu e nici o mirare. Dar cel dintâi, fără plată și osândit; iar celălalt, fericit în veacul de acum și în cel viitor”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.89)

„...moartea fără păcate nu e moarte, ci mutare de la necaz la odihnă, de la întuneric la lumină negrăită și la viață veșnică”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.218, în Fil.rom., vol.XI, p.249)

„Dar câtă bucurie trebuie să cugeți că va avea sufletul care a început să slujească lui Dumnezeu și și-a desăvârșit lucrarea lui? Căci la ieșirea lui din lumea aceasta, va face să meargă înaintea lui lucrarea lui și se vor bucura cu el îngerii când îl vor vedea scăpat de stăpânirile lumii. Deoarece când va ieși sufletul, vor merge cu el îngerii și vor ieși în întâmpinarea lui toate puterile întunericului, voind să-l ia în stăpânire de vor avea ceva de al lor în el. Dar atunci nu îngerii vor lupta pentru el, ci faptele pe care le-a făcut. Ele îl vor înconjura și-l vor păzi de acele puteri, ca să nu se atingă de el. Iar de vor învinge faptele lui, vor cânta înaintea lor îngerii, până ce vor ajunge la Dumnezeu întru veselie”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.115,116)

d. Moartea trupească, încetare a păcatului (primită ca o binecuvântare de la Dumnezeu)

„Iar când moartea nu mai are plăcerea ca mamă, care o naște și pe care trebuie să o pedepsească, se face în chip vădit pricina vieții veșnice.⁵⁰¹ Astfel, precum viața lui Adam din plăcere s-a făcut maica morții și a stricăciunii, la fel moartea Domnului pentru Adam (căci El era liber de plăcerea lui Adam) se face născătoare a vieții veșnice⁵⁰²”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.314)

„Deci aceeași moarte, în Adam este o osândă a firii de pe urma păcatului, iar în Hristos o osândă a păcatului de pe urma dreptății. Căci cel ce suferă moartea ca o osândă a firii de pe urma păcatului său, o suferă după dreptate. Dar cel ce nu o suferă de pe urma păcatului său, primește de bunăvoie moartea adusă în lume de păcat spre desființarea păcatului, dăruind-o mai degrabă din iconomie firii ca un har spre osândirea păcatului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.316)

„Pentru că cel ce a fost botezat și păzește botezul, întărindu-l prin porunci, nu mai plătește moartea ca o datorie pentru păcat, ci primește întrebuințarea morții ca osândă a păcatului, care să-l treacă în chip tainic la viața dumnezeiască și fără de sfârșit.[...] Fiindcă dacă păcatul se slujea de moarte ca de o armă pentru nimicirea firii în cei ce săvârșesc păcatul asemenea lui Adam, cu atât mai mult se va sluji firea de moarte, ca de-o armă spre nimicirea păcatului în cei ce săvârșesc dreptatea prin credință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.317)

„Căci cu dreptate a fost rânduită moartea împotriva simțirii, ca să nu mai poată oferi diavolului intrare în suflet”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.63, în Fil.rom., vol.III, p.338)

⁵⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Moartea” fiind în grecește de genul masculin, iar „plăcerea” de genul feminin, textul grec poate permite jocul de cuvinte: când moartea nu mai are plăcerea ca mamă, se face tată a vieții veșnice. (n.s.1, p.314)

⁵⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Viața” lui Adam e pricină de moarte obștească. „Moartea” Domnului e pricină de viață obștească și veșnică. Pentru că „viața” lui Adam este o falsă viață, o consumare a adevăratei vieți prin viermele plăcerii. Iar „moartea” Domnului nu înseamnă o omorâre a vieții, ci a viermelui care rodea sâmburele adevărat al vieții. (n.s.2, p.314)

„Iar ca să nu fim cu totul neștiutori ai covârșitoarei Sale iubiri de oameni și ai adâncului său de înțelepciune, deci ai pricinii pentru care a adăugat Dumnezeu sfârșitul prin moarte, i-a dăruit omului să mai trăiască nu puțin timp. Astfel a arătat că ne educă cu milă, mai bine zis a rânduit educarea noastră prin dreptate, ca să nu deznădăjduim cu desăvârșire. Prin aceasta ne-a dat vreme de pocăință și de a ne face bineplăcuți Lui printr-o viețuire pentru care ne lasă să existăm⁵⁰³”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.53, în Fil.rom., vol.VII, p.455,456)

e. ieșirea sufletului din trup în momentul morții trupesti

„Precum iese omul din pântecel maicii sale, așa și sufletul, gol, iese din trup: unul curat și luminos, altul având petele greșelilor, iarăși altul, negru de mulțimea păcatelor. De aceea sufletul rațional și iubitor de Dumnezeu, aducându-și aminte și gândindu-se la relele de după moarte, viețuiește cu evlavie ca să nu fie osândit pentru acelea. Iar cei ce nu cred, fiind nepricepuți cu mintea, nu se poartă cu evlavie și păcătuiesc, nesocotind cele de dincolo”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.111, în Fil.rom., vol.I, p.36,37)

„Precum trupul ieșind din pântecel maicii sale nu poate să se hrănească fiind încă nedeșăvârșit, tot astfel și sufletul când iese din trup, dacă nu și-a agonisit prin bunăviețuire cunoștința de Dumnezeu, nu poate să se mântuiască sau să se unească cu Dumnezeu”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.116, în Fil.rom., vol.I, p.37)

„După cum vei sluji sufletul până este în trup, așa și el te va sluji pe tine după ce vei ieși din trup. Căci cel ce și-a slujit aici trupul bine și cu desfătări s-a slujit pe sine rău pentru după moarte. Fiindcă și-a osândit sufletul ca un lipsit de minte”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.115, în Fil.rom., vol.I, p.37)

„Sufletul nu va dori să se despartă de trup până nu-și va pierde orice plăcere pentru lumea de aici. Căci toate simțurile trupului se împotrivesc credinței, fiindcă ele sunt numai pentru lucrurile de acum, iar aceea vestește măreția bunurilor viitoare”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.55, în Fil.rom., vol.I, p.357,358)

„Când sufletul iese din trup, vrăjmașul dă năvală asupra lui războindu-l și ocărându-l cu îndrăzneală și făcându-se pârâș amarnic și înfricoșat al lui pentru cele ce a greșit. Dar atunci se poate vedea cum sufletul iubitor de Dumnezeu și preacredincios, chiar dacă a fost mai-nainte rănit adeseori de păcate, nu se sperie de năvălirile și amenințările aceluia, ci se întărește și mai mult întru Domnul și zboară plin de bucurie, încurajat de Sfintele Puteri care îl conduc, și împrejmuit ca de un zid de luminile credinței, strigând și el cu multă îndrăzneală diavolului viclean: „Ce este ție și nouă, înstrăinatule de Dumnezeu? Ce este ție și nouă, fugarule din ceruri și slugă vicleană? Nu ai stăpânirea peste noi, căci Hristos, Fiul lui Dumnezeu, are stăpânirea peste noi și peste toți. Lui i-am păcătuit, Lui îi vom răspunde, având zălog al milostivirii Lui față de noi și al mântuirii

⁵⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar în moartea care vine după un proces îndelungat Dumnezeu a pus o putere educativă, iar în această semnificație educativă a ei se arată pentru om un motiv de nădejde pentru grija lui Dumnezeu față de noi. (n.s.48, p.456)

noastre cinstita Lui Cruce. Iar tu fugi departe de noi, pierzătorule. Căci nimic nu este ție și slugilor lui Hristos”. Zicând acestea sufletul cu îndrăzneală, diavolul întoarce spatele, tânguindu-se cu glas mare, neputând să stea împotriva numelui lui Hristos.[...] După aceasta e dus cu veselie de dumnezeieștii îngeri la locurile hotărâte lui, potrivit cu starea lui”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.25, în Fil.rom., vol.IV, p.131,132)

„Să se curățească sufletul tău de amintiri rele și să fie călăuzit de lumea gândurilor celor bune, având în mintea ta pururea cuvântul: *Inima iubitoare de plăcere este închisoare și lanț în vremea ieșirii, iar cea iubitoare de osteneală ușă deschisă*. Căci într-adevăr sufletele curate când ies din trup sunt călăuzite de îngeri, care le conduc de mână spre viața fericită. Iar pe cele întinate și nepocăite le vor lua, vai, dracii”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.28, în Fil.rom., vol.IV, p.207)

„Sufletul care se desparte de trup, plin de încredințare (εν πληροφορία) și-l dezbracă pe acesta ca pe-o haină, încearcă o bucurie negrăită și netălmăcită. Căci dobândind acum cele nădăjduite, îl leapădă pe acesta fără întristare, îndreptându-se cu pace spre îngerul luminos și vesel care vine din înălțime, și străbătând fără piedică împreună cu acela văzduhul, nevătămat câtuși de puțin de duhurile răutății, ci suindu-se cu bucurie și cu îndrăzneală și graiuri de mulțumire, până va ajunge să se poată închina Făcătorului și de acolo să primească hotărârea de-a se rânduî cu cei asemenea și de aceeași măsură în virtute, până la învierea cea de obște”. (Teognost, D.făpt., cap.61, în Fil.rom., vol.IV, p.263)

„Căci sufletul are în chip firesc prin duh așa de mare legătura iubitoare cu trupul său, încât niciodată nu vrea să-l părăsească și nu l-ar părăsi nicidecum dacă n-ar veni sila adusă de vreo boală foarte mare sau de vreo lovitură din afară⁵⁰⁴”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.38, în Fil.rom., vol.VII, p.444)

⁵⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul omului este în minte și în cuvânt sau mintea și cuvântul lui sunt în duh. Duhul e legătura dintre minte și cuvânt. Este însăși legătura de iubire dintre ele. Dar iubirea pe care o reprezintă duhul nu unește numai mintea și cuvântul, ci se întinde și asupra trupului, unind și trupul cu mintea și cu cuvântul. Trupul devine viu și se susține în viață prin duhul minții sau prin iubirea ei față de el. Iubirea aceasta, care unește pe Tatăl și pe Cuvântul sau Duhul lor, întocmește și dă viață și trupului Cuvântului la plinirea vremii. (n.s.34, p.444)

II. Antropologia omului căzut

1. Căderea lui Adam

Învățătura despre căderea primilor oameni în păcat, urmările acestuia și eliberarea din robia lui este prezentată în Filocalie ca fiind una fundamentală în planul mântuirii.

Sfinții Părinți ne învață că a fost o vreme când omul, creat după chipul lui Dumnezeu și împodobit cu toată virtutea, fiind în rai, aproape de Dumnezeu, contempla pe Dumnezeu, mintea lui era plină de vederi cunoscătoare, predominând ce era spiritual în el și fiind într-o bucurie și o desfătare nematerială și cerească. El primise de la Dumnezeu o fire bună și a fost înzestrat cu toate darurile spirituale și materiale.

Omul a fost rânduit de Dumnezeu, ca stăpânitor al celor văzute. Astfel, „nici focul nu putea ceva împotriva lui, nici apa să-l înece, nici fiara nu-l vătăma, nici otrava nu-și producea efectul asupra lui. Dar, o dată ce s-a supus amăgirii, a predat stăpânirea amăgitorului”.⁵⁰⁵

Dar, „Adam nu se afla la capătul final al slavei, ci numai la mijlocul ei.”⁵⁰⁶ A fost oprit omul să mănânce dintr-un anumit pom, pentru a se vedea dacă omul merită să stea în acea vrednicie și cinste înaltă, la care va fi fost înălțat după încercare. Dumnezeu i-a dat omului porunca să nu mănânce din pom, după ce a luat toate măsurile de prevenire pentru aceasta. Nu i-a forțat libertatea, pentru că s-ar fi pierdut tot prețul virtuții, și ca nu cumva chiar siliți și neascultând, mai mare osândă să luăm.

Dacă strămoșii noștri se împărtășeau de pom făcând ascultare de Hristos, li se făcea pricină de viață, „celor desăvârșiți împărtășirea de acest pom dumnezeiesc al contemplației le dăruiește, ... o astfel de putere (a cunoașterii tuturor lucrurilor văzute și nevăzute, omenesți și dumnezeiești), când se împărtășesc de ea la vremea potrivită pornind de la lucrurile dumnezeiești și omenesți, ba chiar de la cele contrare acestora. Dar celor nedesăvârșiți și nedeprinși în cele dumnezeiești și lipsiți de cercarea trebuincioasă pentru împărtășirea de ea, li se face pricină a cunoștinței contrare a răului, chiar când pornesc de la cauzele dumnezeiești și bune”.⁵⁰⁷ Dacă respectau porunca, ei se puteau înălța treptat la un grad de desăvârșire atât de înalt, încât să nu mai poată păcătui niciodată.

Adam și Eva, au fost influențați de propunerea răuvoitoare a diavolului, care s-a îmbrăcat în șarpe, ca să nu fie descoperit, și i-a făcut să tindă spre o îndumnezeire falsă să voiască să ajungă fără efort moral la asemănarea cu Dumnezeu, fără ajutorul lui Dumnezeu, clevetindu-l chiar pe Dumnezeu. Astfel, au călcat cu voie liberă și cu deplină știință porunca lui Dumnezeu, pierzând astfel darurile paradisiace din pricina

⁵⁰⁵ Sf. Simeon Metafrastul, *Parafrază în 150 de capete...*, în Filocalia, vol.V, p.294.

⁵⁰⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, nota explicativă, nr.1030, în Filocalia, vol.IX, p.478.

⁵⁰⁷ Cuviosul Nichita Stithatul, *Vederea duhovnicească a raiului*, cap.37, în Filocalia, vol.VI, p.332.

mândriei, a neascultării, a lăcomiei și a nerecunoștinței. Călcând porunca și gustând din pom, omul a căzut din harul dumnezeiesc și a cunoscut binele din care a căzut și răul în care s-a prăbușit.

Ar fi trebuit ca, „fie prin dorul de a trăi sădit de El în noi (căci de ce ne-a făcut vii, dacă n-ar fi iubit aceasta în chip deosebit?), fie că prin cunoștința că Acela știe mai bine ce ne folosește (căci cum n-ar ști aceasta neasemănat mai mult Domnul cunoștinței, Care ne-a împărtășit nouă cunoștința?), fie prin frica de stăpânirea Lui atotputernică”⁵⁰⁸, strămoșii noștri să nu fi nesocotit porunca și sfatul lui Dumnezeu. Din cauza păcatului omului, întreaga fire a fost îndepărtată de Dumnezeu, pervertindu-se și înstrăinându-se de Dumnezeu.

După cum vom vedea explicând Părinții într-un mod admirabil, Adam vede că este gol, dar nu-și recunoaște vina și nu se căiește de greșeala care l-a dezbrăcat de cinstea și vrednicia de fiu al Creatorului. Depărtarea de Dumnezeu însemna moartea, Dumnezeu fiind Viață, având viața în Sine. Adam a văzut că e gol. Această goliciune din suflet era lipsa prezenței lui Dumnezeu.

Dumnezeu l-a căutat pe Adam, care s-a ascuns, și l-a întrebat: „Unde ești? Nu cumva ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit să nu mănânci?” (Facere 3,11).

Felul cum este pusă întrebarea: „Nu cumva...” îi favorizează lui Adam un răspuns pozitiv, dându-i prilej de a se pocăi.

Aceleași ispite pe care le-au avut atunci le avem și noi astăzi: pofta ochilor, pofta trupului și trufia vieții. Mărul era „frumos la vedere” – pofta ochilor, „bun la gust” – pofta trupului, și „dă știință” – trufia vieții.

Nu putem spune că noi am fi rezistat tentației. Vedem în jur atâtea suferințe de pe urma păcatului, cunoaștem din experiență amărăciunea și golul din suflet pe care ți-l lasă păcatul, și totuși îl săvârșim.

Din cuvintele lui Adam, reiese că acesta aruncă vina pe femeie și chiar pe Dumnezeu: „femeia pe care Tu mi-ai dat-o”. Femeia la fel, dă vina pe șarpe.

Drept pedeapsă, Dumnezeu i-a scos din Eden, urmând să suporte urmările păcatului.

Când fac referire la urmările păcatului strămoșesc, Părinții spun că noi n-am primit (moștenit) călcarea poruncii, dar ni s-a transmis moartea, care e și necesară din pricina căderii. Moartea, a venit și datorită „unirii în cuget cu duhul cel mort al Satanei”⁵⁰⁹. De aceea, după căderea în păcat și implicit după înstrăinarea de Dumnezeu, pentru Cel Atotputernic, începe un nou mijloc de salvare a omului și a lumii: trimiterea Fiului în lume, fiindcă numai prin Dumnezeu Îl puteam redobândi pe Dumnezeu.

Astfel, toți avem nevoie de mântuire și eliberare de povara păcatului. Aceasta nu poate fi dobândită decât prin însușirea roadelor Întrupării, Jertfei și Învierii Domnului Hristos.

a. Adam înainte de căderea în păcat

„... poate că zidirea celor văzute s-a numit pom al cunoștinței binelui și răului, fiindcă are și rațiuni duhovnicești care nutresc mintea, dar și o putere naturală care, pe de o parte, desfată simțirea, pe de alta pervertește mintea. Deci contemplată duhovnicește ea oferă cunoștința binelui, iar luată trupește oferă cunoștința răului. Căci celor

⁵⁰⁸ Sf. Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic*, cap.48, în *Filocalia*, vol.VII, p.452.

⁵⁰⁹ *Ibidem*, cap.46, p.450.

ce se împărtășesc de ea trupește li se face dascăl în ale patimilor, făcându-i să uite de cele dumnezeiești. De aceea i-a interzis-o, poate, Dumnezeu omului, amânând pentru o vreme împărtășirea de ea, ca mai întâi, precum era drept, cunoscându-și omul cauza sa prin comuniunea cu ea în har și prefăcând, prin această comuniune, nemurirea dată lui după har în nepătimire și neschimbabilitate, ca unul ce-a devenit deja Dumnezeu prin îndumnezeire, să privească - fără să se vatăme și cu totul slobod - cu Dumnezeu făpturile lui Dumnezeu și să primească cunoștința lor ca Dumnezeu, dar nu ca om, având după har, în chip înțelept, aceeași cunoștință a lucrurilor ca Dumnezeu, datorită prefacerii minții și simțirii prin îndumnezeire⁵¹⁰. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.33)

„Amăgind vrăjmașul pe Adam și prin aceasta făcându-se domn peste el, a răpit de la el stăpânirea și s-a făcut stăpânitor al veacului acestuia. Căpetenie a veacului acestuia și stăpânitor a celor văzute a fost la început omul, fiind rânduit la aceasta de către Domnul. Căci nici focul nu putea ceva împotriva lui, nici apa să-l înece, nici fiara nu-l vătăma, nici otrava nu-și producea efectul asupra lui. Dar, o dată ce s-a supus amăgirii, a predat stăpânirea amăgitorului. Din această pricină vrăjitorii și descântătorii se vădesc cu îngăduința lui Dumnezeu, printr-o lucrare potrivnică, făcători de lucruri minunate. Ei stăpânesc otrăvurile și cutează împotriva focului și apelor, cum arată cei din jurul lui Iani și Iamvri, ce s-au împotrivit lui Moisi, și Simion, ce s-a împotrivit corifeului Petru”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.35, în Fil.rom., vol.V, p.294)

„Socot, zice, că slava dinainte a lui Adam strălucind la fel pe fața lui Moise rănea puternic pe vrăjmașul care o privea. Prin aceasta se dovedea că s-a desființat împărăția. Nimic nu ne împiedică să aducem și cuvântul Apostolului spre dovedirea acesteia: *A împărătit moartea de la Adam până la Moise și peste cei ce n-au păcătuit* (Romani 5,14). Căci mie mi se pare că fața slăvită a lui Moise restatornicește chipul și înfățișarea primului om, zidit de mâinile lui Dumnezeu. Pe acesta văzându-l atunci moartea, adică diavolul, pricinuitorul morții, bănuiește că va cădea din împărăție, iar când îl vede la Domnul, știe că pătimește aceasta cu adevărat. Prin urmare această slavă creștinii nemincinoși o îmbracă de aici. Și prin aceasta ei surpă dinăuntru moartea sau patimile de ocară care nu pot să mai lucreze, deoarece slava Duhului strălucește în sufletele lor întru toată simțirea și încredințarea; iar la înviere moartea va fi surpată cu desăvârșire”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.36, în Fil.rom., vol.V, p.294)

„A fost o vreme când firea omenească era neștirbită și, de aceea, pe drept cuvânt, departe de rele, fiind aproape de Dumnezeu, contemplând pe Dumnezeu și desfătându-se

⁵¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci îndumnezeirea nu exclude cunoașterea fapturilor. Dar atunci omul le cunoaște fără patimă, ca Dumnezeu și în Dumnezeu, nu cu patimă, adică cu uitarea lui Dumnezeu. Toate își au vremea lor ca să se cunoască și să se săvârșească cum se cuvine, trebuind să aștepte creșterea omului la înălțimea lor. Pomul cunoștinței binelui și răului (sau lumea), ca sădit tot de Dumnezeu, nu era ceva rău în sine. Dar omul nu era crescut la starea în care îl putea privi în mod just și neprimejdios. Deci interzicerea atingerii de el era o amânare, nu o oprire veșnică. Aceeași idee o dezvoltă Sfântul Grigorie Palama în *Capetele naturale, teologice etc., Filocalia greacă, vol.II, ed. a II-a, p.319*. Răul nu se identifică cu ipostasul vreunei realități, care vine și dintr-o intrare a omului în relație cu un lucru înainte de-a fi crescut la capacitatea unei relații juste. (n.s.2, p.32, 33).

cu veselie și cu uimire de slava frumuseții fetei Lui, în strămoșul Adam, într-o desfătare nematerială, înțelegătoare, cerească și nestricăcioasă. Căci mult har s-a revărsat în sufletul primului om și mintea lui cea în chipul dumnezeiesc era plină până peste vârf de multe vederi cunoscătoare și înălțări spre Dumnezeu, bucurându-se în raiul văzut de cel nevăzut (inteligibil), sau, ca să zic așa, de viața fericită, fiind unită desăvârșit cu sine însăși și cu Dumnezeu și stăruind în sine și în Dumnezeu, precum se cuvine. Ea se afla, adică, într-o stare unificată și asemănătoare cu Dumnezeu și cu adevărat îndumnezeită. Și aceasta cu tot dreptul, o dată ce era făcută după chipul lui Dumnezeu. Iată pe scurt bunurile ce le avem de la Dumnezeu”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.76, în Fil.rom., vol.VIII, p.455)

„La început, când a făcut Dumnezeu pe om, l-a așezat pe el în rai, cum spune dumnezeiasca Scriptură, împodobindu-l cu toată virtutea. Și i-a dat lui poruncă să nu mănânce din pomul din mijlocul raiului. Și el se afla în desfătarea raiului, în rugăciune, în vedere duhovnicească, într-o slavă și cinste mijlocie⁵¹¹, având simțurile întregi și nevătămate⁵¹² și aflându-se în starea cea după fire, precum a fost zidit. Căci Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul și asemănarea Sa, adică nemuritor, liber, împodobit cu toată virtutea”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.478)

„Căci de unde am venit la toate necazurile acestea? De ce am căzut în toată starea aceasta vrednică de plâns? Nu din pricina mândriei noastre? Nu pentru neînțelepciunea noastră? Nu pentru că ținem la voia noastră cea rea? Nu pentru că stăpânește în noi amărăciunea voii noastre?⁵¹³ Dar de unde? Nu a fost zidit omul în toată desfătarea, întru toată bucuria, întru toată odihna, întru toată slava? Nu era în rai? I s-a poruncit: să nu faci aceasta! Și a făcut. Vezi mândria? Vezi tăria cerbicei? Vezi nesupunerea? De aceea, Dumnezeu văzând această nerușinare, zice: Acesta e nebun, acesta nu știe să se bucure. De nu va cunoaște zile rele, va pieri cu desăvârșire. Căci de nu va învăța ce este necazul, nu va afla ce este odihna. Atunci i-a dat lui cele vrednice de el și l-a scos din rai. A fost predat deci iubirii de sine și voilor sale, ca să-și zdrobească oasele sale, ca să învețe să nu se bizuie pe sine, ci să asculte de porunca lui Dumnezeu, ca aceste urmări nenorocite ale neascultării lui să-l învețe odihna ascultării, cum zice prin proorocul: *Te va învăța pe tine, neascultarea Ta*. (Ieremia 2, 19)

Dar bunătatea lui Dumnezeu n-a trecut cu vederea făptura Sa, precum am spus de multe ori, ci o îndeamnă iarăși, o cheamă iarăși: *Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și vă voi odihni pe voi* (Matei 21,28)”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.484)

⁵¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Adam nu se afla la capătul final al slavei, ci numai la mijlocul ei. (n.s.1030, p.478).

⁵¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar simțurile lui erau neslăbite, pătrunzătoare, dar aceasta pentru că prin ele lucra nu numai mintea slăbită a omului ci, Însuși Duhul Sfânt, Care ținea și mintea în plinătatea lucrării ei. (n.s.1031, p.478).

⁵¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Voile noastre, nesatisfăcute cum voim noi, de cele mai multe ori ne produc amărăciune. (n.s.1035, p.484).

b. Ispita diavolului și păcatul lui Adam

„Primul păcat, zice că este cel al voii libere al lui Adam, povârnită spre rău. De aceea a fost singur *liber între morți* (Ps. 8,6), neavând păcatul pentru care s-a ivit moartea. A face și a cunoaște păcatul e vădit că ține de hotărârea voinței”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.7, în Fil.rom., vol.III, p.153)

„Primul om putea să cunoască și să se bucure neîmpiedicat de gustarea celor inteligibile prin minte, precum de a celor sensibile prin simțire (percepție simțială), dar era dator să nu se îndeletnicească cu cele mai de jos, ci cu cele mai de sus. În el era puterea pentru amândouă, fie să fie împreună cu cele inteligibile prin minte, fie cu cele sensibile prin simțire. Și nu zic că Adam nu trebuia să se folosească de simțire, căci nu în zadar era îmbrăcat în trup, ci că nu trebuia să se desfăteze cu cele sensibile, ci, privind prin simțire frumusețea fapturilor, trebuia să se înalte spre cauza lor și să se desfăteze de El cu uimire. Având două căi pentru a se minuna de Făcător, nu trebuia să se lipească de cele sensibile și să se minuneze de ele și nu de Făcător, părăsind frumusețea cea inteligibilă.

Dar Adam așa a făcut. Folosindu-se rău de simțire, s-a minunat de frumusețea sensibilă, părăndu-i fructul frumos la vedere și bun la mâncare. Și așa gustând din el, a părăsit gustarea celor inteligibile”. (Teodor al Edessei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV, p.235, 236)

„Împărtășirea de acest pom al contemplației se numește cunoștința binelui și a răului în înțelesul următor. Întâi, pentru că celor desăvârșiți le dăruiește puterea cunoașterii tuturor lucrurilor văzute și nevăzute, omenеști și dumnezeiești. Căci e o putere *ce robește toată mintea ascultării lui Hristos* (2 Corinteni 10,5); și aceștia pot culege cu evlavie rod bun nu numai din contemplarea celor bune, ci și a celor contrarii. Dar în gustarea acestui rod se ascunde pentru cei ce se împărtășesc din el o putere îndoită, adică un folos și o pagubă, după deprinderea lăuntrică ce stăpânește în fiecare. Celui ce se împărtășește i se face pricină de viață când se supune legii care-l robește (lui Hristos). Așa, de pildă, dacă vede cineva chipul frumos al unei femei desfrânate și de moravuri ușoare, iar văzând-o preamărește îndată pe Dumnezeu și dă slavă Lui, el a cunoscut în ființa ei coruptă frumusețea întocmită de El în așa fel, că contemplarea ei îl duce până la străpungerea inimii și-l face să înainteze până la iubirea lui Dumnezeu care a zidit-o pe ea, ba chiar intră în convorbire cu ea. Iar prin aceasta preschimbă reaua ei deprindere în deprinderea virtuții și prin pocăință o aduce la Hristos, făcând-o din necurată curată prin învățătura cuvântului și unind-o ca pe o mireasă fecioară cu Hristos pe cea care era înainte o desfrânată (2 Corinteni 11,1). Așa a făcut acel dumnezeiesc părinte Nonu, care a înfățișat lui Hristos pe fericita Pelaghia, mai înainte desfrânată, ca pe o fecioară curată”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.36, în Fil.rom., vol.VI, p.331)

„Deci celor desăvârșiți, împărtășirea de acest pom dumnezeiesc al contemplației le dăruiește, cum s-a spus, o astfel de putere, când se împărtășesc de ea la vremea potrivită pornind de la lucrurile dumnezeiești și omenеști, ba chiar de la cele contrare acestora. Dar celor mai nedesăvârșiți și nedeprinși în cele dumnezeiești și lipsiți de cercarea trebuincioasă pentru împărtășirea de ea, li se face pricină a cunoștinței contrare a răului,

chiar când pornesc de la cauzele dumnezeiești și bune. O astfel de pricină li s-a făcut acelor preoți și judecători de odinioară contemplarea Suzanei (Daniel 13), deoarece nu erau încă deprinși în această contemplare. Ceea ce, așadar, dumnezeiescului părinte Nonu i s-a făcut pricină de viață în har, aceea li s-a făcut acelor preoți de odinioară pricină de moarte”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.37, în Fil.rom., vol.VI, p.332)

„Serpuitor în purtări și tare în vicleșuguri, mijlocitorul și pricinuitorul morții s-a îmbrăcat în șarpele cel viclean în raiul lui Dumnezeu de odinioară, fără să se facă el însuși șarpe (căci nici nu putea decât prin nălucire, de care a socotit atunci că trebuie să se folosească, temându-se să nu fie descoperit). Necutezând să înceapă o convorbire deschisă, alege pe cea vicleană, și anume pe aceea prin care se putea ascunde mai bine. Aceasta pentru ca arătându-se ca prieten să strecoare pe nevăzute îndemnurile cele mai rușinoase și prin convorbirea străină (căci nu era șarpele sensibil cuvântător, nici nu se arătase înainte că poate să vorbească) să scoată din minți pe cea care asculta și s-o atragă la sine, și să o facă roabă ușor de manevrat de uneltirile sale. Dezarmând-o astfel îndată, a făcut-o să se supună celor rele și să slujească acelor peste care primise cu dreptate puterea să împărătească, cu ceea ce singură fusese cinstită de mâna și de cuvântul lui Dumnezeu dintre toate cele ce viețuiesc în lumea supusă simțurilor și fusese făcută după chipul Ziditorului⁵¹⁴. Iar Dumnezeu îngăduie aceasta, ca văzând omul sfatul la care este înbiat de cel rău (căci cu cât mai rău este șarpele decât omul!) să înțeleagă limpede că nu este folositor și să împotrivească supunerii față de ceea ce e vădit mai rău, și să păzească credința către Ziditor, împlinind porunca Lui. Și așa să se facă cu ușurință biruitor al celui ce a căzut de la adevărata viață și să primească cu dreptate nemurirea fericită, și să rămână viețuind după Dumnezeu în veci”. (Sf. Grigorie Palama, Tm.Agh., cap.42, în Fil.rom., vol.VII, p.447,448)

„Ar fi trebuit deci ca - fie prin dorul de a trăi sădit de El în noi (căci de ce ne-a făcut vii, dacă n-ar fi iubit aceasta în chip deosebit?), fie că prin cunoștința că Acela știe mai bine ce ne folosește (căci cum n-ar ști aceasta neasemănat mai mult Domnul cunoștinței, Care ne-a împărtășit nouă cunoștința?), fie prin frica de stăpânirea Lui atotputernică - să nu se fi lăsat atunci furați, nici vrăjiți, nici înduplecați, ca să nesocotim porunca și sfatul Lui, cum n-ar trebui nici acum să nesocotim poruncile și sfaturile mântuitoare date după porunca aceea”. (Sf. Grigorie Palama, Tm.Agh., cap.48, în Fil.rom., vol.VII, p.452)

„Mulți îl învinuiesc, poate, pe Adam că lăsându-se cu ușurință înduplecat de sfătuitorul cel rău a călcat porunca dumnezeiască și prin această călcare ne-a pricinuit nouă moartea. Dar nu e totuna a vrea cineva să guste înainte de cercare dintr-o buruiană aducătoare de moarte și a dori să mănânce din ea după ce a cunoscut din cercare că e aducătoare de moarte. Este mai de ocară acela care ia otravă și-și atrage moartea după cercare, decât cel care face și pătimește aceasta înainte de cercare. De aceea fiecare

⁵¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Creat ca persoană stăpân peste lucruri, omul e ispitit de Satana să devină mai prejos de lucruri, supunându-se lor și prin ele lui. Fapta Satanei a constat în coborârea noastră ca persoane la treapta de obiecte supuse obiectelor și duse spre lipsa de libertate ca și acelea; spre lipsa de libertate și spre stricăciunea trupului ca și obiectele, dar și spre o răutate vie, asemenea celei a Satanei. (n.s.40, p.448)

dintre noi e mai de ocară și mai de osândă decât Adam”. (Sf. Grigorie Palama, Tm.Agh., cap.55, în Fil.rom., vol.VII, p.457)

„... dacă s-ar fi smerit Adam și ar fi ascultat de Dumnezeu și ar fi păzit porunca de la început, n-ar fi căzut. Dar și după ce s-a urât, Dumnezeu i-a dat prilej de a se pocăi și de a fi miluit. Însă grumazul lui a rămas țeapăn. Și a venit Dumnezeu, zicând: *Adame, unde ești?*, adică: *De la ce slavă, la ce rușine ai coborât?* Și apoi îl întreabă: *De ce ai păcătuit? De ce ai călcat porunca?* Prin aceasta îl îndemnă anume să spună *Iartă-mă!*. Dar unde se aude *Iartă-mă?* Nicăieri nu se vede smerenie; nicăieri pocăință. Ci dimpotrivă: răspunde împotriva: *Femeia pe care Tu mi-ai dat-o*, ca și când ar zice *Nenorocirea pe care Tu mi-ai adus-o pe cap*. Căci așa se întâmplă, fraților, când omul nu suportă să se învinovățească pe sine: nu se ferește să pună vina pe Dumnezeu însuși.

Apoi se îndreaptă și spre aceea și-i zice: *Pentru ce n-ai păzit porunca?* E ca și când i-ar fi zis anume *Zi măcar: Iartă-mă!*, ca să se smerească sufletul tău și să fie mântuit. Și iarăși nu se aude nicidecum: *Iartă-mă!*. Ci răspunde și ea zicând: *Șarpele m-a amăgit*, adică: *Dacă el a păcătuit, ce sunt eu vinovată?* ... nici unul dintre ei nu s-a învrednicit să se învinovățească pe sine însuși, nici unul nu s-a aflat având o cât de mică smerenie”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.485,486)

„... pierzătorul își da toată silința să ne amăgească și să ne lipsească de ceea ce nădăjduiam, prin sfaturi zise bune și prin aprinderea poftelor noastre după o îndumnezeire mai înaltă decât cea pe care o aveam, clewetind, începătorul răutății, justetea poruncii lui Dumnezeu”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.76, în Fil.rom., vol.VIII, p.455)

c. Urmările păcatului lui Adam și eliberarea de ele

„... că nimenea nu scoate singur din sine păcatul lui Adam, ci numai Hristos, după măsura credinței în El, află de la Apostol, care zice: *Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi*. (1 Corinteni 15,3)”. (Marcu Ascetul, R.d.botez, în Fil.rom., vol.I, p.299)

„...(greșeala lui Adam) n-am primit-o, căci dacă ar fi așa, în temeiul moștenirii ar trebui să călcăm toți în chip necesar porunca și să nu mai fim învinovați de Dumnezeu, păcătuiind în chip necesar în temeiul moștenirii naturale⁵¹⁵. Dar nu este așa. Căci nu călcăm toți porunca, precum nu toți o păzim. De aici se poate spune limpede despre păcat că nu se întâmplă în chip necesar, ci e o împătımire după plăceri... Călcarea avându-și pricina în voia liberă, precum s-a dovedit, nu a primit-o nimeni în chip necesar. Dar moartea, care e din pricina ei și e necesară, am moștenit-o, pentru că ea este înstrăinare de Dumnezeu. Căci murind primul om, adică înstrăinându-se de Dumnezeu, nu mai puteam viețui nici noi în Dumnezeu. De aceea a venit Domnul, ca să ne facă iarăși vii prin baia nașterii de-a doua și să ne împăce cu Dumnezeu, ceea ce a și făcut”. (Marcu Ascetul, R.d.botez, în Fil. Rom, vol.I, p.304).

⁵¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este vorba de noi, cei botezați, care nu mai putem aduce ca scuză pentru păcatele noastre moștenirea păcatului strămoșesc. Noi nu mai putem spune că avem în noi moștenirea păcatului lui Adam. Dar Marcu Ascetul nu neagă o prezentă a unei asemenea moșteniri în cei nebotezați. Aceasta se vede din faptul că atribuie botezului rolul de-a ne fi eliberat de silnicia păcatului, de-a ne fi dat durerea să nu mai păcătuim dacă vrem, de-a ne fi dat curățirea. (n.s.8, p.304)

„Osânda prin moarte este rodul acestui păcat. Luând deci Domnul osânda aceasta a păcatului meu liber ales, adică pătimirea, stricăciunea și moartea cea după fire, s-a făcut pentru mine păcat, prin pătimire, moarte și stricăciune, îmbrăcând de bună voie prin fire, osânda mea, El care nu era osândit după voia liberă. Aceasta a făcut-o ca să osândească păcatul și osânda mea din voie și din fire, scoțând în același timp din fire păcatul, pătimirea, stricăciunea și moartea. În felul acesta s-a făcut taină comună iconomia Celui ce, din iubirea de oameni, pentru mine cel căzut din neascultare, și-a însușit de bunăvoie prin moarte osânda mea, ca să mă mântuiască, hărăzindu-mi prin această faptă înnoirea spre nemurire”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.42, în Fil.rom., vol.III, p.152)

„Adam s-a făcut pătimitor prin fire spre pedepsirea păcatului din voia liberă. Pe acesta necunoscându-l Domnul, s-a făcut păcat, luând ca om, din pricina lui, prin fire, trăsătura pătimitoare după trup”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.8, în Fil.rom., vol.III, p.153)

„De aceea dreptul Judecător, judecându-l (pe Adam) nevrednic de Sine, l-a lipsit pe el de cele pe care le-a disprețuit, adică de contemplarea lui Dumnezeu și a celor ce sunt și a pus întuneric care să-L ascundă pe El și ființele nemateriale. Căci nu trebuiau lăsate cele sfinte celor întinați. Ci i-a îngăduit gustarea celor de care s-a îndrăgit, lăsându-l să trăiască prin simțire și prin mici urme ale minții.

Din această pricină s-a făcut lupta noastră față de cele de aici mai grea”. (Teodor al Edessei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV, p.236)

„Vrăjmașul amăgind pe Adam prin femeie, ca prin cineva asemenea lui, a făcut să i se ia slava ce-l învăluia. Și așa s-a aflat gol și și-a văzut urâtenia lui pe care mai înainte nu o vedea, întrucât cugetul lui se desfăta cu frumusețile cerești. De fapt, după cădere, cugetările lui s-au făcut pământești și tindeau în jos. Iar cugetul lui simplu și bun s-a amestecat cu cugetul trupesc al păcatului. Cât privește închiderea Raiului și porunca dată Heruvimului, ca să-i oprească intrarea, credem că s-au întâmplat în lumea nevăzută, precum s-a zis. Dar aceasta se află și în fiecare suflet într-o ascuns. Căci în jurul inimii rotește acoperământul întunericului, adică focul duhului lumesc, care nu lasă nici mintea să se întâlnească cu Dumnezeu, nici sufletul să se roage, sau să creadă, sau să iubească pe Domnul după voia sa. Toate acestea îi învață experiența pe cei ce s-au încredințat pe ei cu adevărat Domnului, prin stăruința rugăciunii și prin pornirea întinsă împotriva celui ce-i războiește”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.37, în Fil.rom., vol.V, p.294, 295)

„După căderea lui Adam, bunătatea dumnezeiască hotărându-i moartea, aceasta s-a arătat mai întâi în suflet, stingându-se în el simțurile înțeleghătoare și nemuritoare ale sufletului, prin lipsa bucuriei cerești și duhovnicești, și făcându-se ca moarte. Pe urmă a venit și moartea trupului după nouă sute treizeci de ani. La fel și acum, împăcat fiind Dumnezeu prin crucea și moartea Mântuitorului cu omenirea, readuce sufletul care crede cu adevărat, încă până ce se află în trup, la bucuria de luminile și tainele cerești și deschide iarăși simțurile lui prin lumina dumnezeiască a harului. Iar pe urmă îmbracă și

trupul însuși cu slava nemuritoare și nestricăcioasă”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.142, în Fil.rom., vol.V, p.51)

„Călcând omul porunca lui Dumnezeu și căzând din viețuirea din rai a fost legat în două lanțuri. Unul este cel al lucrurilor vieții, al plăcerilor lumești, al bogăției, al slavei, al prieteniei, al femeii, al copiilor, al rudeniei, al patriei, al avuțiilor și, simplu vorbind, al tuturor celor văzute, de care cuvântul lui Dumnezeu poruncește să ne despărțim prin propria noastră hotărâre. Altul este nevăzut și ascuns. De fapt sufletul a fost legat cu un lanț al întunericului de către înseși duhurile răutății. Din pricina acestuia nu poate nici iubi pe Dumnezeu, nici crede în El, nici să se roage precum îi este voia. Căci împotrivirea tuturor în cele văzute și în cele nevăzute trece la noi toți de la neascultarea primului om. Dar când cineva, dăruind o ureche ascultătoare cuvântului lui Dumnezeu, se desparte de lucrurile vieții și se leapădă de toate plăcerile lumești, atunci, stăruind lângă Dumnezeu și viețuind lângă El prin oprirea de la toate celelalte, ia putere să afle că se ascunde în inima lui o altă luptă și un alt război al gândurilor. Și stăruind așa și cerând îndurările lui Hristos, venindu-i și credință multă și răbdare, apoi ajutându-l și înrăurirea lui Dumnezeu, poate să se izbăvească de lanțurile acelea și de întunericul duhurilor răutății, care sunt lucrările patimilor ascunse. Iar acest război ajungem în stare să-l desființăm prin harul și puterea lui Hristos. Fără Dumnezeu și prin sine însuși e cu neputință să se izbăvească cineva pe sine, până într-atât să se elibereze și de lupta gândurilor. E cu neputință a se împotrivi numai și a nu se îndulci”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.145, în Fil.rom., vol.V, p.353)

„Scoțându-se protopărinții neamului omenesc pe ei înșiși de bunăvoie de la pomenirea și vederea lui Dumnezeu și nesocotind porunca Lui, pe de altă parte unindu-se în cuget cu duhul cel mort al Satanei și mâncând din pomul oprit contrar voii Ziditorului, au fost dezbrăcați de veșmintele luminoase și de viață făcătoare ale strălucirii de sus și s-au făcut, vai, și ei ca și Satana, morți cu duhul. Iar fiindcă Satana nu e numai duh mort, ci și duh care omoară pe cei ce se apropie de el⁵¹⁶, iar cei ce s-au împărtășit de moartea lui aveau și trup, prin care s-a împlinit cu fapta sfatul de moarte făcător, aceștia trec, vai, și în trupurile lor acele duhuri moarte și de moarte făcătoare ale omorării⁵¹⁷. Ca urmare, s-ar fi desfăcut îndată și trupul omenesc, întorcându-se în pământul din care a fost luat, dacă nu l-ar fi reținut printr-o grijă și putere mai mare Cel ce poate toate numai cu cuvântul, prin acea putere fără de care nimic nu se săvârșește din cele ce se săvârșesc. Dar hotărârea aceea, se împlinește totuși, cu dreptate, în chip continuu. Căci *drept este Domnul, cum zice dumnezeiescul psalmist, și a iubit dreptatea* (Psalmul 10,7)”. (Sf. Grigorie Palama, Tm.Agh., cap.46, în Fil.rom., vol.VII, p.450, 451)

⁵¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din cel mort cu sufletul iradiază moartea, din cel slăbit, dezgustat, pizmaș, disperat, iradiază toate acestea. Cu atât mai mult din Satana, în care toate acestea se află într-un gând culminant. (n.s.43, p.451)

⁵¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din sufletul descurajat, pizmaș, scârbit, plin de ură trece și în trup o stare de tristețe, de apăsare, de slăbiciune, de moleșală nevindecabilă, toate aducătoare de moarte și întreținând moartea. (n.s.44, p.451).

„Din amăgirea lui (diavolului) ne-a venit deci pierzarea jalnică și am fost scoși de la Dumnezeu și de la desfătarea dumnezeiască; din pricina ei am căzut în chip ticălos de la viețuirea duhovnicească și de la mintea unificată, și deci de la contemplarea feței lui Dumnezeu, și de la slăvirea și preschimbarea noastră prin raza frumuseții dumnezeiești. Iar aceasta ne-a dus la propovăduirea multor dumnezei despărțiți, în locul unei dumnezeiri întreit ipostatice, adică a celor ce nu sunt cu adevărat dumnezei, ci demoni amăgitori, pierzători și pizmași. Am pierdut deci pe Unul propriu-zis și viața, și rânduiala unitară și ne-am rupt în multe și felurite părți; și puterea noastră înțelegătoare ca și încordarea sau, mai bine zis, tăria ei a dispărut, nu fără pricină; și am căzut în adâncul unui rău nemăsurat și am ales, noi, cei ce suntem chipurile lui Dumnezeu și vrednici de petrecerea cea de sus și cerească, să cugetăm cu nesocotință. (Coloseni 3,2).

Dar, dat fiind că nu suntem neschimbăcioși și cu neputință de clintit, putem, din fericire, precum ne-am rostogolit de la slava cea multă la cea mai de jos necinste, să ne întoarcem și să căutăm în sus și să vedem fața atotînchinată a lui Dumnezeu”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.76, în Fil.rom., vol.VIII, p.455,456)

„... când a călcat porunca și a mâncat din pomul din care Dumnezeu îi poruncise să nu mânânce, a fost scos din rai și a căzut din starea cea după fire și a ajuns în cea contrară firii, adică în păcat, în iubirea de slavă și în iubirea de plăceri a vieții acesteia și în celelalte patimi, căzând sub stăpânirea lor⁵¹⁸. Căci s-a făcut robul lor prin căderea sa. Și așa a început să crească păcatul treptat și a împărățit moartea. Nicăieri nu se mai afla cinstirea lui Dumnezeu, nicăieri cunoașterea Lui, ci pretutindeni necunoaștință de Dumnezeu. Numai puțini oarecare, cum au zis și părinții, mișcați de legea naturală, au cunoscut pe Dumnezeu, cum a fost Avraam și ceilalți patriarhi, Noe și Iacov și, simplu spunând, puțini oarecare. Erau foarte rari cei ce cunoșteau pe Dumnezeu. Căci vrăjmașul a întins toată răutatea lui. Și împărățind păcatul, a început închinarea la idoli, credința în mulți dumnezei, vrăjitoria, uciderile și toată răutatea diavolului”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.478,479)

2. Ispitele

Ridicarea la Dumnezeu presupune un adevărat război duhovnicesc cu noi înșine, cu diavolul și cu atracția manifestată de materie asupra trupului material.

Sfatul filocalic, după felul cum este alcătuit, are un deosebit rol de prevenire a păcatului prin alungarea lui încă din faza de ispită, pentru că dacă nu înlăturăm gândul încă din faza de ispită, lupta și suferința vor fi apoi mult mai grele. Să spunem de la început nu ispitei și să nu intrăm în acest joc periculos. Acceptarea ispitei și săvârșirea păcatului duce în final la apariția patimii. Deci, Părinții insistă pentru alungarea ispitei încă de la început, pentru că dezvoltată, ea duce la depărtarea de dragostea dumnezeiască, transformându-se într-un zid despărțitor între om și Dumnezeu.

⁵¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: După sfinții părinți, starea de păcat nu e starea naturală a omului ci starea în Dumnezeu e cea naturală. Altfel e în învățătura catolică, după care omul prin cădere a pierdut ceea ce era un adaos supranatural și a rămas în starea naturii pure. Nu e natural să păcătuim. (n.s.1032, p.479).

Ei ne îndeamnă deci, cu o bogăție uriașă de amănunte și argumente, să respingem ispita încă din faza de momeală (atac). Această momeală e venirea în minte a binelui sau a răului, ea neavând nici răsplată, nici ocară. După ea, urmează însoțirea, adică convorbirea cu gândul, fie spre încuviințare, fie spre lăsare. Aceasta are laudă mică când e plăcută lui Dumnezeu; la fel și muștrare, când e rea. Ar trebui să nu dialogăm cu diavolul. Ne bate la dialectică. E mai tare ca noi și-i viclean. Apoi urmează lupta în care mintea biruie sau e biruită și e pricină de cunună sau osândă când ajunge la faptă. Urmează încuviințarea sau consimțirea, care o dată acceptată, duce la păcat, iar din acesta se naște robia, apoi fiind patima, care duce la deprindere prin obișnuința cu ea, făcând să se pornească la faptă de la sine⁵¹⁹.

Să exemplificăm puțin. De pildă, diavolul ne dă în minte gândul: „Ce ar fi să faci și tu păcatul cutare?” Asta-i momeala. Apoi vine (dar n-ar trebui să vină) dialogul nostru cu el: „Da, ce ar fi?” Diavolul ne-ar spune: „Fă și tu măcar o dată, vezi cum e, căci toți fac aceasta de multe ori. Fă o singură dată, apoi te lași tu. Dumnezeu e bun și te iartă”. Apoi este lupta, să faci sau să nu faci omul păcatul. Urmează încuviințarea: „Hai să încerc”. Apoi robia (nu poți să te mai lași de el, sau te lași foarte greu), și patima, care devine deprindere.

Mai adăugăm că, după săvârșirea păcatului diavolul împinge pe om spre deznădejde și-i dă rușinea pe care n-o simte când îl îndeamnă să facă păcatul. „Vei spune asemenea lucruri duhovnicului? E mare rușine”.

Vorbind despre ispite, Sfântul Maxim Mărturisitorul ne descoperă pricinile pentru care Dumnezeu îngăduie să fim ispitiți de draci. Acestea sunt în număr de cinci.

1. „Mai întâi, pentru ca, războiți fiind, și războindu-ne în apărare, să dobândim puterea de a deosebi virtutea și păcatul.

2. Apoi, dobândind prin luptă și durere virtutea, să o avem sigură și neștrămutată.

3. A treia, ca înaintând în virtute, să nu ne îngâmfăm, ci să ne învățăm a ne smeri.

4. Pentru ca, după ce am fost ispitiți de păcat, să-l urâm cu ură desăvârșită.

5. Iar a cincea, care-i mai presus de toate, ca, devenind nepătimiși, să nu uităm slăbiciunea noastră, nici puterea Celui ce ne-a ajutat”⁵²⁰.

Sfinții Varsanufie și Ioan, care, după cum se știe, s-au închis într-o încăpăre, și nu comunicau cu ceilalți de afară, decât numai prin scrisori, arată că sunt ispite de la noi, de care trebuie să ne ferim, și sunt ispite cu îngăduința lui Dumnezeu, care sunt spre folosul sufletului.

Pe cei care viețuiesc despărțiți de oameni, îi ispitesc dracii prin ei înșiși. Iar când se află în comuniune cu semenii, diavolul îi ispitește prin ei, aceștia adeseori făcându-se unelte ale lui. Diavolul mai e ajutat și de afectele și simțurile noastre, dacă ele nu-s înduhovnicite.

Părintele Stăniloae, ne învață că „omul poate fi ispitit prin cele lumesti și prin cele rele, dar și prin virtuțile dobândite care-l pot face să se mândrească; la fel, și prin plăcere și prin dureri, care-l pot face cârtitor”⁵²¹.

Uneori dracii vor să-i facă pe oameni să creadă că ispitele nu există și că nu mai pot fi acum actuale. După cum vom observa din scrierile Părinților, ei ne atacă atât în mod

⁵¹⁹ Petru Damaschinul, *Învățăături duhovnicești*, în Filocalia, vol.V, p.175, 176.

⁵²⁰ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a doua, cap.67, în Filocalia, vol.II, p.80.

⁵²¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, nota explicativă, nr. 145, în Filocalia, vol.VIII, p.76.

direct, cât și folosindu-se de unii oameni și de lumea aceasta cu lucrurile ei, căutând astfel să ne sustragă de la pregătirea noastră pentru viața veșnică.

Ca remedii ispitelor, Părinții liniștii ne recomandă atenția la ispitele trupului, pe care, cu cât îl slujim mai mult, pe atâta ne pricinuieste mai multe ispite; apoi răbdarea, asceza, căci dacă n-avem asceză, n-avem rugăciune curată, poate numai cea a buzelor, care e abia e prima treaptă; dacă n-avem rugăciune, n-avem dragoste; dacă n-avem dragoste, nu e nici smerenie, etc. Deci, dacă nu avem asceză, nu prea avem putere de luptat. Apoi să evităm pricinile și să fugim de locurile unde am mai păcătuit, căci „nefiind fructul de față, nu-l poftim des”⁵²². Să ne găsim totdeauna ceva bun de făcut, să nu lenevim, că apoi ne dă el dracul de lucru. Să fim noi stăpânii lucrurilor, nu robii lor. Să nu lăsăm nici măcar o ispită cât de mică să-și facă loc în inima noastră. Să nu uităm că Eva n-a mâncat un sac de mere, ci un măr.

Sfântul Ioan Carpatiul, sintetizând remediile contra ispitelor, ne spune că, dacă nu dormim, putem să-i punem și noi celui rău curse și lațuri mai mari și mai înfricoșate: rugăciunea, cântarea, privegherea, smerenia, slujirea aproapelui, mila, mulțumirea și ascultarea cuvintelor dumnezeiești⁵²³.

Dar, parcă cel mai mult insistă Părinții pe rugăciune. Și mai ales atunci când ne apare momeala diavolului să-l chemăm pe Hristos în ajutor.

Cu alte cuvinte, trebuie să fim și noi preocupați și însetați de Dumnezeu, să ne umplem de prezența Lui în noi, ca să nu mai găsească diavolul loc de sălășluire în sufletele noastre, să ne dăm seama cât ne-a iubit și ne iubește Mântuitorul și câtă atenție ne acordă El, fără să merităm. Să fim și noi atenți la poruncile Lui.

Trebuie să mai știm că ispitele mai pot fi ca o doctorie îngăduită de Dumnezeu când suntem bolnavi de păcate.

Sfatul pe care Părinții filocalici ni-l dau atunci când vrem să săvârșim o faptă și nu știm dacă e după Dumnezeu sau nu, să ne întrebăm ce-ar zice Dumnezeu despre acea faptă. Apoi să ne gândim ce va spune duhovnicul nostru, o va aproba, sau nu? Ce vor spune iarăși, părinții noștri, sau prietenii noștri. Vor mai avea ei încredere în noi, sau își vor schimba părerea total despre noi? Dacă la una din aceste întrebări se răspunde negativ, ar fi indicat să nu săvârșim acea faptă, cu excepția cazului în care părinții sau prietenii nu sunt credincioși practicanți.

În sfârșit, dacă vom birui ispitele ne vom agonisi mult folos duhovnicesc, diavolul făcându-se nouă pricină de multe bunătăți iar Dumnezeu se va slăvi prin noi: „...rabdă ispitele cu curaj și credință, și Dumnezeu se va slăvi prin tine”.⁵²⁴ Se va slăvi prin noi pentru că nu am făcut de ocară credința Lui în noi, cum știm și cazul dreptului Iov, arătând astfel cui aparținem și pe cine iubim, când suferim atâtea pentru El.

În concluzie, să cugetăm la cuvintele Părinților totdeauna ca ele să nu rămână fără rod în noi, pentru ca să nu cădem în nepăsare și în neștiință. Să-i rugăm și pe ei să ne ajute ca să împlinim cu râvnă îndemnurile și recomandările lor; pentru ca atunci când vom ieși din această viață, să avem bucuria comuniunii lor în împărăția cea neînserată și să simțim astfel împreună din belșug „picăturile de rouă ale Dimineții veșnice”⁵²⁵.

⁵²² Sf. Ioan Scărarul, op.cit., cuv.3, cap.10, p.69.

⁵²³ Ioan Carpatiul, *Capete despre mângâiere*, cap.51, în Filocalia, vol.IV, p.139.

⁵²⁴ Sf. Varsanufie și Ioan, op.cit., rp.829, p.688.

⁵²⁵ Daniil Sandu-Tudor, *Dumnezeu – Dragoste*, Edit. Christiana, București, 2000, p.160.

a. Cauzele și scopul ispitelor

„Dintre dracii care se împotrivesc lucrării noastre, cei dintâi care se ridică cu luptă sunt cei încredințați cu poftele lăcomiei pântecelui, cei ce furișează în suflet iubirea de argint și cei ce ne momesc cu slava de la oameni. Toți ceilalți vin după aceștia ca să ia în primire pe cei răniți de ei. Căci este cu neputință să cadă cineva în mâinile duhului curviei dacă n-a fost doborât întâi de lăcomia pântecelui. Precum nu poate tulbura mânia pe cel ce nu luptă pentru mâncăruri sau bani, sau slavă. Și este cu neputință să scape de dracul întristării cel ce nu s-a lepădat de toate acestea. Nici de mândrie, cel dintâi pui al diavolului, nu va scăpa cineva dacă n-a smuls din sine iubirea de argint, rădăcina tuturor răutăților... Scurt vorbind, este cu neputință să cadă omul în puterea vreunui drac dacă n-a fost rănit mai întâi de acele căpetenii ale lor”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.1, în Fil.rom.,vol.I, p.62)

„Cel ce a împlinit o poruncă să aștepte ispita pentru ea. Căci dragostea față de Hristos se probează prin cele potrivnice”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.88, în Fil.rom., vol.I, p.244)

„...a nu avea experiența momelii răului e propriu firii neschimbabile, nu celei omenești”. (Marcu Ascetul, R.d.botez, în Fil.rom., vol.I, p.301)

„Dracii iau prilejurile de a stârni în noi gândurile pătimase din patimile aflătoare în suflet. Pe urmă, războindu-ne mintea prin aceste gânduri, o silesc la consimțirea cu păcatul. Astfel biruită fiind, o duc la păcatul cu cugetul. Iar acest păcat, săvârșindu-se, o duc în sfârșit ca pe o roabă, la faptă. După aceasta, cei ce au pustiit sufletul prin gânduri se depărtează împreună cu ele și rămâne în minte numai idolul păcatului...”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.31, în Fil.rom., vol.II, p.74)

„Pentru cinci pricini spun unii că îngăduie Dumnezeu să fim războiți de către draci. Cea dintâi, pentru ca, războiți fiind și războindu-ne în apărare, să venim la puterea de a deosebi virtutea și păcatul. A doua, ca dobândind prin luptă și durere virtutea, să o avem sigură și nestrămutată. A treia, ca înaintând în virtute, să nu ne îngâmfmăm, ci să ne învățăm a ne smeri. A patra, ca după ce am fost ispitiți de păcat, să-l urâm cu ură desăvârșită. A cincea, care-i mai presus de toate, ca, devenind nepătimași, să nu uităm slăbiciunea noastră, nici puterea Celui ce ne-a ajutat”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.67, în Fil. rom, vol.II, p.80)

„Prin acestea trei primește mintea înțelesuri pătimase: prin simțire, prin schimbări în starea organică și prin amintire. Prin simțire, când lucrurile de care suntem împătimiti, venind în atingere cu ea, o mișcă spre gânduri pătimase. Prin schimbări în starea organică, când mustul trupului, schimbându-și amestecarea printr-o hrană neînfrânată sau prin lucrarea dracilor, sau prin vreo boală, mișcă mintea iarăși spre gânduri pătimase sau împotriva providenței. Iar prin amintire, când aceasta, aducând în legătură cugetările sale cu lucrurile față de care am simțit vreo patimă, de asemenea mișcă mintea spre

gânduri pătimase”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.74, în Fil.rom., vol.II, p.81,82)

„Dracii războiesc pe cei ce se ridică pe cea mai înaltă treaptă a rugăciunii, ca să nu primească simple înțeleșurile (chipurile) lucrurilor sensibile; pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoașterea, ca să zăbovească în ei gândurile pătimase; iar pe cei ce se nevoiesc cu făptuirea, ca să-i înduplece să păcătuiască cu lucrul⁵²⁶. În tot felul îi războiesc pe toți, ca să-i despartă, nemernicii, pe oameni de Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.90, în Fil.rom., vol.II, p.85)

„Cei ce se roagă mai stăruitor, aceia sunt mai tulburați de ispite înfricoșate și sălbătice”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.41, în Fil. rom, vol.IV, p.135)

„Și mai furios luptă ei împotriva celor mai cuvioși și mai cinstitori de Dumnezeu, împingându-i spre păcatul cu fapta prin războaie greu de răbdare, doar vor putea astfel să-i desfacă pe cei războiți de credința în Hristos, de rugăciune și de buna nădejde”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.65, în Fil.rom., vol.IV, p.142)

„Precum pricinile mai generale ale ispitelor de bunăvoie sunt trei: sănătatea, bogăția și renumele, așa și ale celor fără de voie sunt trei: pagubele, batjocurile și bolile. Unora le sunt acestea spre zidire, iar altora, spre surpare”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.10, în Fil.rom., vol.IV, p.278)

„Deoarece (diavolul) urăște pe Dumnezeu și nu poate să se războiască cu El, se războiește cu noi, care suntem după chipul Lui, închipuindu-și că prin aceasta înfrânge pe Dumnezeu.” (Petru Damaschin, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.39)

„Dumnezeu nu vrea ca lucrarea celor sânghinoși să fie nechinuită, ci foarte încercată. De aceea îngăduie focul ispitelor și retrace puțin harul dat lor de sus și lasă ca pacea gândurilor să fie tulburată de duhurile răutății⁵²⁷ pentru o vreme, ca să vadă aplecarea sufletului, cui se dăruiește el mai mult: Lui, Făcătorului și Binefăcătorului lui, sau simțirii lumii și lunecșului în plăceri? Pe urmă, sau le dă har îndoit celor ce sporesc în dragostea Lui, sau îi biciuiește cu aceste ispite și necazuri pe cei lipsiți de lucruri, până ce vor câștiga neplăcerea față de lucrurile văzute și nestatornice și vor spăla prin lacrimi amărăciunea de pe urma plăcerilor venite de la ele”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.14, în Fil.rom., vol.VI, p.232).

„Ispita e, fie din îngăduința sau retragerea lui Dumnezeu pentru îndreptarea noastră, fie din părăsirea din partea lui Dumnezeu care se întoarce de la cineva. Pentru ce? Ca mintea să nu se mândrească pentru binele ce l-a aflat. Ci, războită și certată, să sporească

⁵²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici aceleași trei trepte, dar cea mai înaltă e numită nu a cunoașterii tainice a lui Dumnezeu – a teologiei –, ci a rugăciunii. (n.s.1, p.85)

⁵²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhurile răutății sunt duhuri neliniștite și aduc neliniște, pentru că n-au tăria unei existențe nesfârșite și plenare în ele însele. Omul e expus și el acestei neliniști, echivalentă cu frica, dacă nu se întâlnește în duhul său cu Dumnezeu, viața nesfârșită, care i se comunică. (n.s.14, p.232)

pururea în smerenie. Căci aceasta e singura prin care nu numai că biruiește pe cei ce o războiesc pe ea cu mândrie, ci se și învrednicește de daruri neconținut mai mari, înaintând pe cât e cu putință firii omenești, măcar că e legată cu lanțuri de nedesfăcut și apăsată de povara trupului, spre desăvârșirea și nepătimirea cea după Hristos”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.85, în Fil.rom., vol.VIII, p.174)

„...nu poate diavolul să se apropie de om, sau să-i aducă ispite, de nu se lenevește acesta și nu îngăduie Dumnezeu (sau nu-l părăsește pe om), sau de nu-l dezleagă Dumnezeu spre gânduri spurcate, prin părere de sine și prin mândrie, sau printr-un gând de îndoială și prin împărțirea sufletului. Pe aceștia îi cere diavolul să-i ispitească.

Dar pe cei începători și simpli și lipsiți de cercare nu-i cere de la Dumnezeu ca pe sfinți și ca pe cei mari (cu sufletul), ca să-i ispitească. Deoarece diavolul cunoaște că nu lasă Dumnezeu (pe om) să cadă în mâinile lui. Căci știe Dumnezeu că nu este în stare să înfrunte ispitele diavolului. Îi lasă numai de are una din pricinile de care am vorbit înainte. Căci atunci puterea proniei lui Dumnezeu se depărtează de la ei”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.51, în Fil.rom., vol.X, p.266)

„Și prin toate aceste încercări e îngăduit diavolului ispititor să războiască pe sfinți, ca să se probeze dragostea de Dumnezeu din ei în astfel de încercări, adică de se dovedesc iubitori de Dumnezeu și stăruie în dragostea de El și iubesc cu adevărat pe Dumnezeu prin înfrânarea de la asemenea lucruri, prin depărtare și prin lipsirea de ele. Și chiar de se apropie de aceste lucruri, se nevoiesc să le disprețuiască și să le nesocotească pentru dragostea de Dumnezeu. Aceștia, de sunt lingușiți, nu sunt înfrânți de draci. Ei sunt încercați nu numai ca să se facă cunoscuți ca probați lui Dumnezeu, ci și diavolului însuși. Căci acesta dorește mult să ispitească și să probeze de s-ar putea pe toți și să-i ceară pe ei de la Dumnezeu ca să-i încerce, cum a cerut pe dreptul Iov. Și când se dă o mică îngăduință de la Dumnezeu, diavolul se apropie ispitind cu tărie, dar pe măsura puterii celor ispitiți de el. Căci nu atacă nelegiuitul diavol după pofta lui⁵²⁸. Și prin aceasta sunt probați cei adevărați și neclintiți în dragostea de Dumnezeu, că le disprețuiesc pe toate acestea și le socotesc ca nimic în ochii lor în asemănare cu dragostea de Dumnezeu”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.54, în Fil.rom., vol.X, p.272, 273)

„Cei ce ne atacă ziua, ne atacă și noaptea, arătând că ne au încă în mâinile lor și se prefac în alte și alte fețe. Iar faptul că aceasta se întâmplă când cu dulceață, când fără dulceață, vine, precum am spus, din prefacerea lor, ca să-l arunce pe om în îndoială și tulburare. Iar războiul de noapte e îndoit. Uneori e pătimim din plăceri, alteori din ispita

⁵²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică încercările ce le aduce diavolul cuiva nu întrec puterea aceluia de a le răbda. Căci dacă ar întrece această putere, omul n-ar avea nici o vină, în cazul că nu le-ar putea răbda și depăși. Deci cei ce cad nu pot da ca scuză că încercările sau ispitele au fost peste măsura puterii lor de a le înfrânge. Desigur, lucrurile se complică, dat fiind că omul nu le biruie numai cu puterea sa, ci și cu puterea lui Dumnezeu. Dar puterea dată lui de Dumnezeu i se dă în așa fel, ca să nu facă de prisos efortul lui maxim, sau să nu ceară un efort pe care omul nu l-ar putea face. Excepție fac minunile ce se fac în unele cazuri prin unii. Dar poate și în aceste cazuri puterea mai presus de fire dată unora e pe măsura credinței lor mai presus de fire. În general însă, hotarul între ordinea firii și cea mai presus de fire e foarte greu de trasat și e foarte mobil. În cei credincioși puterile mai presus de fire, pătrunzând în fire, ridică înseși puterile acestora la diferite nivele. (n.s.293a., p.273).

diavolului, ca să-l ducă pe cineva la deznădejde, încât să creadă că nu mai are putință de mântuire.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.168, în Fil.rom., vol.XI, p.204)

b. Felurile ispitelor

„Este un drac ce se numește rătăcitor, care se înfățișează mai ales în zorii zilei înaintea fraților și le poartă mintea din cetate în cetate, din sat în sat și din casă în casă, prilejuind, zice-se, simple întâlniri, apoi convorbiri mai îndelungate cu cei cunoscuți, care tulbură starea celor amăgiți și, puțin câte puțin, îi depărtează de cunoștința de Dumnezeu și-i face să-și uite de virtute și de făgăduință”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.8, în Fil.rom., vol.I, p.68)

„Dintre necurații draci unii îl ispitesc pe om ca om, iar alții îl tulbură ca pe un dobitoac necuvântător. Cei dintâi, apropiindu-se, ne furîșează gânduri de slavă deșartă sau de mândrie sau de pizmă, sau de învinuire, care nu se ating de nici unul din dobitoace. Cei de-al doilea însă aprind în trup mânia și poftă în afară de fire. Acestea le avem îndeobște cu dobitoacele, fiind ascunse însă sub firea cea cuvântătoare”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.19, în Fil.rom., vol.I, p.75,76)

„...căci toate înfățișările pe care le luăm le iscodesc dracii și nimic nu lasă necercetat din ale noastre: nici culcarea, nici șederea, nici starea în picioare, nici cuvântul, nici mersul, nici privirea. Toate le iscodesc, toate le mișcă, toată ziua uneltesc vicleșuguri împotriva noastră...” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.27, în Fil.rom., vol.I, p.83).

„Cei ce ne ispitesc cu îngăduința lui Dumnezeu sau încălzesc partea poftitoare, sau tulbură iuțimea, sau întunecă partea rațională, sau învelesc trupul în dureri, sau ne jefuiesc de cele trupesti”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.12, în Fil.rom., vol.II, p.70)

„Dracii sau ne ispitesc prin ei înșiși, sau înarmează împotriva noastră pe cei ce nu se tem de Domnul. Prin ei înșiși ne ispitesc când viețuim despărțiți de oameni, ca pe Domnul în pustie; prin oameni, când ne aflăm împreună cu oamenii, ca pe Domnul prin farisei. Dar noi, căutând la Cel ce ne este pildă, să-i respingem din amândouă părțile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.13, în Fil.rom., vol.II, p.70)

„...dracii dau năvală asupra noastră de dinainte, când ne vrăjesc prin înfățișările materiei; de dinapoi, când stârnesc amintirea păcatului prin gândurile ce le-am avut mai demult; de la stânga, când tulbură sufletul prin patimile trupesti și neînfrânate; și de la dreapta, când dau năvală asupra sufletului prin mândrie și slavă deșartă”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Îned.rp., rp.21, în Fil.rom., vol.II, p.214)

„Întrebare:

Ce înseamnă cuvântul: *Voi pedepsi păcatele părinților în copii, până la al treilea și al patrulea neam, în cei ce mă urăsc* (Deuteronom 5,9)?

Răspuns:

Primul neam socotesc că este sămânța răului, adică atacul (sau momeala). Al doilea e pofta. Al treilea deprinderea (habitudinea) răului, adică consimțirea. Al patrulea lucrarea, adică faptă. Deci se pedepsește până la al treilea și al patrulea neam. Căci

atacul și pofta sunt nevinovate, întrucât răul n-a răzbit până la capăt”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Îned.rp., î.31, în Fil.rom., vol.II, p.219,220).

„Căci după Scriptură, chipul ispitelor e îndoit: unul e prin plăcere, iar altul prin durere. Cel dintâi e ales de bunăvoie, iar celălalt fără voie. Cel dintâi e născătorul păcatului și de el ni s-a poruncit să ne ferim după învățătura Domnului, care zice: *Și nu ne duce pe noi în ispită sau: Privegheați și vă rugați ca să nu intrați în ispită* (Matei 26,41). Iar celălalt este pedepsitorul păcatului, chinuind prin dureri și necazuri dispoziția iubitoare de păcat. De va răbda cineva acest fel de ispită, mai ales acela care nu e pironit de rău, va auzi pe marele Iacob strigând: *Gândiți-vă la toată bucuria, frații mei, când veți cădea în ispite felurite, că încercarea credinței voastre lucrează răbdarea, iar răbdarea dovedirea, iar dovedirea să-și aibă lucrul desăvârșit* (Iacov 1,2; Romani 5,41). Dar amândouă ispitele, pe cea de voie și pe cea fără de voie, le unelteste cu vicleșug cel rău: pe cea dintâi semănându-și neghina și atârând sufletul prin plăcerile trupului ca să-l înduplece să-și desfacă dorința de iubirea dumnezeiască; iar pe cea de-a doua o dorește și o cere cu viclenie, voind să strice firea prin durere, ca să silească sufletul doborât de dureri să pună în mișcare gândurile de ocară împotriva Făcătorului.

Dar cunoscând noi planurile vicleanului, să ne rugăm să nu ne vină ispita de bunăvoie, ca să nu ne desfacem dorința de iubirea de Dumnezeu; și să răbdăm bărbătește pe cea fără de voie, venită cu îngăduința lui Dumnezeu, ca să ne arătăm punând mai presus decât firea pe Făcătorul firii”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.275,276)

„Nu se poate spune câte curse întind și aceștia pe tot drumul sufletelor, în multe chipuri și moduri, prin simțuri, prin cuvânt, ba așa zicând prin toate lucrurile, încât dacă n-ar fi Cel ce a luat oaia rătăcită pe umerii Săi ca să-i facă pe cei ce privesc spre El mai înalți printr-o nesfârșită purtare de grijă, n-ar putea scăpa nicidecum nici un suflet”. (Teodor al Edesei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV, p.232)

„....toată fapta trupească și sufletească e la mijlocul a șase curse, adică a celei de la dreapta și de la stânga, sau a prea multor osteneți și a prea puținelor; a celei de sus și de jos, a înălțării și descurajării; a celei dinăuntru și de afară, sau a fricii și a îndrăzelii...”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.138)

„....așa numita momeală sau venire în minte a binelui sau a răului,...nu are nici răsplată, nici ocară. După aceasta, se ivește așa-zisa însoțire, adică convorbirea cu gândul, fie spre încuviințare, fie spre lepădare. Aceasta are laudă, când e plăcută lui Dumnezeu, dar mică; precum și muștrarea, când e rea. Pe urmă, așa-zisa luptă, în care mintea biruie sau e biruită și pricinuieste sau cunună sau osândă, când ajunge la faptă. Este apoi încuviințarea, care este aplecarea cu plăcere a sufletului spre lucrul văzut, din care se naște robia, care duce cu sila și fără voie inima spre lucrare. Iar din zăbovirea gândului pătimas în suflet se naște ceea ce se zice patimă, care duce sufletul la deprindere prin obișnuința cu ea, făcându-l să se pornească la faptă de la sine”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.175,176)

„Căci diavolul are obiceiul să atace sufletul cu ceea ce găsește în fața sufletului, fie cu bucurie și cu părere de sine, fie cu întristare și cu deznădejde, fie cu oboseală covârșitoare, fie cu desăvârșită nelucrare, fie cu lucruri și cugetări nelavreme și fără de

folos, fie cu întunecime și ură nesocotită față de toate cele ce sunt”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.204)

„Altele sunt semnele amăgirii și altele ale harului. Astfel, duhul rău al amăgirii, când se apropie de om, îi zăpăcește mintea și o sălbăticește; îi face inima aspră și o întunecă; îi pricinuieste frică, temere și mândrie; îi înăsprește ochii, îi tulbură creierul, îi înfioară tot trupul; îi iscă, prin nălucire, în fața ochilor o lumină care nu strălucește și nu e curată, ci roșie; îi scoate mintea din frâu și o îndrăcește; îl mișcă să spună cu gura cuvinte necuviincioase și hulitoare. Și cel ce vede acest duh al amăgirii de mai multe ori, se mânie și se umple de furie. El nu cunoaște deloc smerenia, nici plânsul și lacrima adevărată, ci totdeauna se laudă cu bunătățile lui; e plin de slavă deșartă și fără înfrânare și temere de Dumnezeu și totdeauna e stăpânit de patimi. Iar la urmă de tot își iese cu totul din minți și vine la pierzania deplină”. (V.cuv.Mx.Cvs., în Fil.rom., vol.VIII, p.510)

„Ține minte răul de la draci și fii pururea atent la ispitele trupului, căci trupul e un prieten nerecunoscător și viclean. Cu cât îl slujești mai mult, cu atât îți pricinuieste mai multe ispite”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.9, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.197)

„În toate lucrările noastre cele după Dumnezeu, dracii ne sapă trei gropi. Întâi luptă ca să împiedice să se facă binele. Al doilea, după cea dintâi înfrângere a lor, ca să nu se facă aceasta după Dumnezeu. Când nu își ating tâlharii nici ținta aceasta, venind liniștit către sufletul nostru, ne fericesc că viețuim în toate după Dumnezeu. Dușmana celei dintâi ispite este sânguinta și gândul la moarte. A celei de a doua, este supunerea și ocara; a celei de a treia, defăimarea neîncetată de sine”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.318,319)

„...chiar dacă nu poate face pe oameni să lucreze prin fapte, datorită neclintirii liniștii lor și înfrânării lor de la conviețuirea cu prilejurile și cu pricinile (păcatelor), totuși el (diavolul) se luptă să facă mintea lor să-și pricinuiască diferite năluciri, gâdilindu-i, stârnind mișcări în ei, ca să se scufunde în gânduri necuviincioase și să se învoiască cu ele și să se facă vinovați de ele, încât să se depărteze de la ei Ajutătorul lor.

Căci știe că biruința omului și înfrângerea și comoara și sprijinirea lui și toate cele ale celui ce se nevoiește își au temeiul în gândul lui și se înfăptuiesc printr-o mică învoire, numai ca gândul să se miște în locul lui și să coboare de la acea înălțime la pământ și să-și arate, prin hotărâre, într-o clipă de învoire, consimțirea”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.54, în Fil.rom., vol.X, p.271)

„Iar deosebirea ispitelor este aceasta: unele sunt de la diavolul și ele vin din mândrie; altele de la plăceri și ele vin din lăcomia pânteceului⁵²⁹”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.168, în Fil.rom., vol.XI, p.204,205)

„Căci este ispită de la noi și este din îngăduința lui Dumnezeu. Cea de la noi este spre vătămarea sufletului. Despre ea a spus Apostolul Iacob: *Nimenea ispitindu-se, să*

⁵²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când ne închipuim persoane cu care ne certăm, avem de a face cu ispita despărtitoare de la diavolul, din pricina mândriei, sau a ambițiilor noastre, din pricină că ne amintim de niscăi jigniri ce ni s-au adus. Când ne închipuim persoane care stârnesc în noi pofta de desfrâu, care în beția ei uită de toate, avem de a face cu mișcări iscate în noi de îmbuibare stăpânită și ea de egoismul lor. Ispitele de plăcere ne vin noaptea, cele de mânie ziua. (n.s.256, p.205).

nu spună că de la Dumnezeu mă ispitesc. Căci Dumnezeu nu poate să fie ispitit de rele. (Iacob 1,13). Dar cel ispitit cu îngăduința lui Dumnezeu, e ispitit spre folosul sufletului⁵³⁰. Căci i se întâmplă omului spre probarea lui și *probarea duce pe om la nădejde. Iar nădejdea nu rușinează*, după cum s-a scris (Romani 5,4)⁵³¹". (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.391, în Fil.rom., vol.XI, p.398)

„(Dreptul) cere (pe de o parte) să fie ispitit cu îngăduința lui Dumnezeu spre probare în vederea mântuirii; pe de alta cere să nu fie ispitit de voie și de pofta sa spre pieirea sufletului”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.392, în Fil.rom., vol.XI, p.399)

„De ești ispitit noaptea prin închipuire de împreunare, păzește-ți inima să nu cugete ziua la trupurile din închipuire, ca să nu te întinezi de plăcerea lor și să-ți pricinuiști mânie grea, ci aruncă-te înainte lui Dumnezeu cu toată inima ta și te va ajuta. Căci e îndurător cu slăbiciunea oamenilor”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.3, în Fil. rom, vol.XII, p.53)

„Și duhurile rele pregătesc arcuri și săgeți, rănind inima lui (omului). Un demon săgetează ochiul ațâțându-l spre pofte, altul săgetează auzul spre a asculta cu plăcere cele ce nu trebuie; altul, limba aceluia spre vorbirea împotriva altora și spre ascuțirea mâinii; altul mișcă pântecul spre lăcomie; altul mișcă mâinile spre moleșală; altul îndeamnă picioarele spre a alerga spre păcat; altul ațâță trupul spre desfrânare și adulter și lene; altul îl atrage spre ceartă și pizmă și ciudă; altul îl împinge spre ură și spre ascuțirea răului; altul îl sfătuiește spre mese bogate și griji lumești...” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., F.124a-132a, în Fil.rom., vol.XII, p.275).

c. Ferirea de ispite și remediile ispitelor

„Fugi de ispită prin răbdare și prin rugăciune. Căci dacă i te împotrivești fără acestea, vine asupra-ți și mai năvalnic”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.106, în Fil.rom., vol.I, p.264).

⁵³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ca să ispitească cineva pe altul la un rău, trebuie să fie el însuși ispitit de rău. Căci el pledează pentru acel rău, sau se arată el însuși îndrăgît de acel rău. Dumnezeu e însă mai presus de orice rău. Acesta e unul din aspectele transcendenței Lui: că nu poate simți în El ispita nici unui rău, adică nu poate simți că ar cădea sub puterea inferioară a răului, că ar putea luneca din puterea și libertatea Lui absolută. Căci răul reprezintă o dominare a cuiva de ceva care îi este inferior, cu luarea în stăpânire a libertății lui, deci o slăbiciune. Dumnezeu însă îngăduie ca ființele create să se ispitească între ele, sau de lucruri, sau să-și lase libertatea luată în stăpânire de forța inferioară a răului. Și El poate îngădui aceasta din pricina libertății cu care a înzestrat aceste ființe, a unei libertăți care poate să și renunțe la ea; dar și pentru că voiește ca libertatea lor să se întărească și prin ea însăși. Căci omul are o libertate care se poate lăsa robită, care poate renunța mai mult sau mai puțin la ea. Dumnezeu a dat omului o libertate legată de ființa lui, lăsată să crească și ea însăși ca și ființa lui spre desăvârșire sau spre unirea cu Dumnezeu. El a lăsat și omului demnitatea să se păstreze în libertate, să se întărească în ea. (n.s.557, p.398).

⁵³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine nu e întărit în libertate prin probele la care e supus nu poate avea nădejdea că va fi membru al Împărăției fiilor lui Dumnezeu, cei liberi. Dar cine a ajuns prin probare la această nădejde, ea nu-l va rușina prin neîmplinirea ei. (n.s.558, p.398).

„Chiar și o ispită mică, dacă e îngăduită, împiedică pe cel ce se sârguiește în înaintare. Să te încredințeze despre aceasta echeneida, peștișorul cel atât de mic, care oprește numai cu atingerea o încărcătură foarte mare, împiedicând-o să înainteze”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.26, în Fil.rom., vol.IV, p.132).

„Vrăjmașul stă la pândă ca un leu în culcușul său și ne întinde pe ascuns curse și lanțuri de gânduri necurate și necredincioase. Dar și noi, dacă nu dormim, putem să-i punem curse și lațuri încă mai mari și mai înfricoșate. Căci rugăciunea, cântarea, privegherea, smerenia, slujirea aproapelui, mila, mulțumirea și ascultarea cuvintelor dumnezeiești i se fac vrăjmașului curse, lațuri, frânghii și gropi în care cade”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.51, în Fil.rom., vol.IV, p.139).

„Iar în ispite, aceasta o făceam pururea: îmi puneam toată nădejdea în Dumnezeu, înaintea căruia am făcut și făgăduințele lepădării, și El îndată mă izbăvea. De aceea, frate, nu mai am grijă de mine. Căci știu că se îngrijește El de mine. Și așa port mai ușor ispitele ce-mi vin. Numai aceasta o aduc la mine, că mă rog neîncetat. Căci știu că pe cât se întind cele neplăcute, pe atât se găsesc cununile celui ce rabdă. Căci acestea sunt rânduite ca lucruri de schimb de Dreptul Judecător”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.169).

„...când vrea (diavolul) să-l arunce pe cineva în cele mari, îl face să nesocotească întâi cele mici și arătate: înainte de curvie, privirea deasă și neînfrânată; înainte de ucidere, mânia ușoară; înainte de întunecarea cugetării, împrăștierea scurtă; și înainte de aceasta iarăși, așa-zisa trebuință neapărată a trupului. Pentru aceea Domnul, știind mai dinainte toate, ca unul ce este înțelepciunea Tatălui, luând înaintea uneltirilor diavolului, poruncește oamenilor să taie dinainte de vreme pricinile, ca nu cumva socotind că cele mici sunt fără primejdie, să cadă jalnic în păcatele cele mari și înfricoșate. Și zice: *S-a zis celor de demult*, adică celor din Lege, acestea și acestea; *Iar Eu zic vouă....*” (Petru Damaschin, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.119,120).

„Și să nu socotești vreodată că ai biruit meșteșugirile diavolului și să cazi în slava deșartă. Pentru că firea omenescă nu poate să le biruiască, decât numai harul lui Dumnezeu.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.35, în Fil.rom., vol.VI, p.102)

„Fugi ca de bici de locurile căderilor. Căci nefiind fructul de față, nu-l poftim des”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara., cuv.3, cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.69)

„Frate Ioane nu te teme de ispitele ce se ivesc spre probarea ta. Căci nu te va preda Dumnezeu. Când îți vine deci ceva de felul acesta, nu te osteni căutând pricinile, ci cheamă numele lui Iisus, zicând: *Iisuse, ajută-mi!* Și te va asculta, căci este aproape de cei ce-L cheamă. Nu te descuraja, ci aleargă și vei lua, în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia fie slava în veci. Amin”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.39, în Fil.rom., vol.XI, p.61,62)

„Când un potrivnic porneste să hărțuiască pe cineva, îl împinge să se adreseze unui judecător pentru a i se face dreptate. Tot așa ne face cel ce urăște pe oameni de la

început, să alergăm la Căpetenia și Împăratul nostru Hristos. Astfel lupta lui ne este mai mult de folos decât spre pagubă. Acolo unde e de față Hristos, lupta vrăjmașului nu are nici o putere”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.145, în Fil.rom., vol.XI, p.188)

„Iar războiul de noapte este îndoit. Uneori e pătimim din plăceri, alteori din ispita diavolului, ca să-l ducă pe cineva la deznădejde, încât să creadă că nu mai are putință de mântuire. Când deci îți vine ispita acestui război, fă de șapte ori șapte îngenuncheri, adică patruzeci și nouă, zicând la fiecare: *Doamne, iartă-mă pentru numele Tău cel sfânt*. Iar de este bolnav, sau de este Duminică, când nu este îngăduit să se facă îngenuncheri (metanii), zi cuvântul acesta în locul celor patruzeci și nouă de îngenuncheri”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.168, în Fil.rom., vol.XI, p.204)

d. Folosul răbdării ispitelor și ajutorul lui Dumnezeu în lupta cu ispitele

„Nu te teme de nălbitori. Căci deși lovesc călcând și uscă întinzând, prin acestea se face veșmântul strălucitor”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.140, în Fil.rom., vol.I, p.102)

„...nimenea n-ar putea răbda uneltirile vrăjmașului, nici stinge înfierbântarea cea înfocată a firii de n-ar întări darul lui Dumnezeu slăbiciunea omenească”. (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.149,150)

„Unele ispite aduc oamenilor plăceri, altele întristări, și, iarăși, altele dureri trupesti. Căci după pricina patimilor aflătoare în suflet aduce și doctorul sufletelor leacuri prin judecățile Lui”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.44, în Fil.rom., vol.II, p.76)

„Când vrăjmașul simte că sufletul nostru a ajuns la mari măsuri ale virtuții, ne întâmpină cu ispite sălbatice și înfricoșate... Și atunci cu atâta pizmă ne ispitește urătorul de oameni, încât ne face să ne scârbim chiar și de viață. Dar nu știe, deșertul, câtor bunătăți ni se face pricinuitor, făcându-ne în chipul acesta cerești prin răbdare și împletind mai strălucite cununile noastre”. (Teognost, D.făpt., cap.66, în Fil.rom., vol.IV, p.265)

„Fiindcă toată ispita e îngăduită de Dumnezeu ca o doctorie spre tămăduirea sufletului celui bolnav. Prin ea dăruiește iertare de păcatele de mai înainte și de cele de față și o piedică pentru cele viitoare... Iar cel ispitit răbdă necazurile pentru greșelile sale și nu pentru altcineva... Căci nu e fără păcat. Și chiar dacă ar fi, ceea ce e cu neputință, răbdă în nădejdea răsplătirii și de frica muncilor”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.55,56)

„Căci Dumnezeu rânduieste, cu iubire de oameni, toate în chip minunat, ca tot omul să se facă desăvârșit într-un fel oarecare, chiar fără să vrea, măcar că are libertate întru sine. ...De aceea zice Sfântul Isaac: *Înmulțit-a Dumnezeu ispitele, ca de frica lor să fugim la El*. Iar cel ce nu înțelege aceasta, ci își face râs de acest dar, din iubirea de plăcere, s-a ucis și s-a pierdut pe sine însuși. Primind arme împotriva vrăjmașilor, le-a folosit spre uciderea sa”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.146)

„Nu se poate apropia cineva de Dumnezeu fără necaz și nu poate păzi dreptatea sa neschimbată fără El. Și de va opri lucrurile care sporesc necazul, va opri și pe cele ce păzesc dreptatea lui și se va afla ca o comoară nepăzită și ca un luptător dezarmat și ca o corabie lipsită de vâslele ei și ca un râu al cărui izvor de apă a secat”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.85, în Fil.rom., vol.X, p.426)

„...de suntem dreți, încercarea de la ei (demoni) ni se face spre sporire, iar de suntem păcătoși spre iertarea păcatelor și spre îndreptare, spre deprinderea și învățarea răbdării⁵³²”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.383, în Fil.rom., vol.XI, p.388)

„Căci ispita duce pe om la sporire. Fiindcă unde se ivește un bine, se ivește și războiul. Nu te teme deci de ispite. Ci te bucură, căci te duc spre sporire. Disprețuiește ispita și Dumnezeu te va ajuta și te va acoperi⁵³³”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.496, în Fil.rom., vol.XI, p.474)

„...răbdă-le (ispitele) cu curaj și cu credință și Dumnezeu se va slăvi prin tine⁵³⁴. Căci răbdarea face pe om probat”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.829, în Fil.rom., vol.XI, p.688)

3. Păcatele

Conform învățăturii Domnului nostru Iisus Hristos, cea dintâi grijă a omului în viață trebuie să fie mântuirea sufletului și dobândirea fericirii cerești: „Căci ce-i folosește omului să câștige lumea întreagă, dacă-și pierde sufletul?” (Marcu 8, 36). Și singura piedică în calea mântuirii este păcatul.

De aceea, scrierile filocalice cuprind învățături adresate atât în vederea urcușului în cunoașterea lui Dumnezeu, cât și în vederea progresului moral.

Părinții ne relatează despre formele diferite a omului căzut de la ascultarea față de Creator, la robirea față de creatură. Ei ne vorbesc din experiența luptei lor cu păcatele, dezvăluindu-ne cauzele lor, felurile acestora, manifestarea lor, gravitatea, urmările nefaste și remediile, pentru că ei știau că, în urcușul lui spre desăvârșire omul întâmpină nenumărate piedici și de aceea îi este necesară o anumită pregătire, cât și

⁵³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cele ce ne sunt neplăcute pe planul vieții trupesti, ne sunt de folos pentru suflet. De aceea Bătrânul întrebă de roadele nearătate ale încercărilor unora, a avut dreptate să spună că ele se vor arăta, chiar dacă nu s-au arătat încă, pentru că deși nu s-au arătat încă pe plan văzut, s-au produs pe plan nevăzut. (n.s.547, p.388).

⁵³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ispita e dată ca să lupti cu ea. Și de lupti, îți întărești voința în a rezista în bine și prin aceasta înaintezi în el. Dacă nu ai prilejul să lupti cu ispitele, te moleșești. (n.s.663, p.474).

⁵³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se va slăvi pentru că arăți cât Îl iubești, răbdând atâtea pentru El. Dar și pentru că te va întări în răbdarea ta. Iar acestea le vor vedea alții și se vor minuna de puterea ce o arată Dumnezeu prin tine. Nu când ne merge bine se arată puterea noastră, prin care se slăvește Dumnezeu, ci când suportăm greutățile cu răbdare. De aceea Îl slăvim pe Hristos nu numai pentru învierea Lui, ci și pentru crucea Lui și pentru coborârea Lui din iubire la noi prin întrupare, luând toate slăbiciunile, durerile, emoțiile omenesti. De aceea tot cultul Bisericii e doxologie. Prin el arătăm mărirea lui Dumnezeu în tot ce a făcut El pentru noi, coborând la noi. Prin aceasta a dat valoare umanității noastre, care prin ea n-ar fi făcut nimic. (n.s.939, p.688).

cunoașterea pe cât posibil a tuturor greutăților, încercărilor și ispitelor, într-un cuvânt, a ceea ce îl împiedică de la câștigarea vieții veșnice.

Aflăm din scrierile isihaste că, păcatele se nasc din negrijă și neîmplinirea poruncilor, trândăvie, slavă deșartă, plăcere, apoi din cauza relelor săvârșite după botez, la toate acestea contribuind și diavolul cu ispita lui. Trebuie să știm că noi suntem răspunzători pentru păcatele noastre, diavolul având putere atât cât îi dăm noi.

Părintele Stăniloae afirmă că „păcatul nu poate fi inspirat de fire. Firea nu poate da decât temeri și inspirații bune. Păcatul vine ca un adaos, prin faptul că voința primește inspirații din altă parte, sau poate nu vrea să țină seama peste tot de rațiunea firii”⁵³⁵. Deci depinde de noi să acceptăm sau nu, ceea ce ne îmbie diavolul.

Ne amintim și de cuvintele părintelui Cleopa care spunea că „omul are atâta putere împotriva păcatului, că toți diavolii din iad, dacă ar veni, n-au ce-i face, dacă vrea să nu facă păcatul; căci i-a dat Dumnezeu o putere mare, de la Botez, să biruiască ispitele diavolilor”⁵³⁶. Încă o cauză importantă a săvârșirii păcatului de către noi ar fi și lipsa de Dumnezeu, de preocupări spirituale. Când cineva a gustat din dulceața comuniunii cu Dumnezeu, nu se mai întoarce la dulceața amăgitoare și ieftină a păcatelor. Focul dragostei de Dumnezeu va opri rugina păcatului pe care vrea diavolul să o introducă în inima noastră.

Când se referă la felurile păcatelor, Părinții ne sfătuiesc să nu ne ferim doar de păcatele arătate, cum ar fi lăcomia, curvia, uciderea, furtul, iubirea de arginți etc., ci mai ales să ne ferim de cele ascunse, anume de slavă deșartă, de dorința de a plăcea oamenilor, de poftă, de ură, de fățărnicie, de invidie și de celelalte. Chiar și păcatele considerate de noi mici sunt foarte periculoase pentru că prin ele, diavolul ne conduce spre cele mari. Cel ce va fi atent la cele mici, nu va fi biruit nici de cele mari. Prin orice păcat „îl necinstim pe Dumnezeu” (Rom. 2, 23), ne înstrăinăm de El. Păcatul este dulce și lipicios la început. La urmă însă, îți lasă un gust amar, o goliciune în suflet.

În lupta noastră cu păcatul ni se recomandă să ne păzim mai întâi gândurile, căci gândurilor rele le urmează păcatele. Apoi să evităm pricinile păcatelor și locurile unde putem cădea.

Dacă totuși am săvârșit păcatul, să ne căim și să încercăm să ne eliberăm de el tot cu atâta tărie și intensitate cu care am păcătuit. De păcat ne curățim fie „prin osteneli de voie, sau prin necazuri fără de voie”⁵³⁷, în cazul celor din urmă, atunci când nu cârtim înaintea lui Dumnezeu. Dacă nu ne curățim prin osteneli de bunăvoie, vin cele fără de voie, fiind nevoie de ele pentru purificarea noastră. Pe măsura luptei noastre ne va ajuta și harul lui Dumnezeu.

Părinții obișnuiau să se roage unii pentru alții, atunci când aveau ispite, întărindu-se nu numai prin cuvinte, ci și prin rugăciune. Atunci când ne vin în minte amintirea păcatelor trecute, (în afară de cele trupesti), suntem sfătuiți să observăm dacă aceasta ne duce la pocăință sau nu. Dacă da, e binevenită, dar dacă ne duce la săvârșirea aceluiași păcate și ne tulbură, e de la diavol.

⁵³⁵ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 1, în Filocalia, vol.II, p.274.

⁵³⁶ Arhim. Ioanichie Bălan, *Ne vorbește părintele Cleopa*, vol.II, Edit. Episc.Roman și Huși, 1995, p.20, 21.

⁵³⁷ Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 capete...suta a doua*, cap.9, Filocalia, vol.VI, p.230.

Vom vedea că, Părinții ne descoperă multe taine ale acestui război nevăzut și îndelungat. Nouă nu ne rămâne decât să cugetăm la ele și să le punem în practică. Dacă „vom iubi pe Iisus din toată inima, nu vom cădea în veci”⁵³⁸.

a. Ce sunt păcatele?

„Nu cele ce se fac după fire sunt păcate, ci cele rele după alegerea cu voia. Nu e păcat a mânca, ci a mânca nemulțumind, fără cuviință și fără înfrânare. Căci ești dator să ții trupul în viață, însă fără nici un gând rău. Nu e păcat a privi curat, ci a privi cu pizmă, cu mândrie și cu poftă. E păcat însă a nu asculta liniștit, ci cu mânie. Nu e păcat neînfrânarea limbii la mulțumire și rugăciune, dar e păcat la vorbirea de rău. E păcat să nu lucreze mâinile milostenie, ci ucideri și răpiri. Și așa fiecare din mădularele noastre păcătuiește când din slobodă alege să lucreze cele rele în loc de cele bune, împotriva voii lui Dumnezeu”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.60, în Fil.rom., vol.I, p.27, 28)

„Căci păcatul e un întuneric și o ceață a sufletului ce se lasă din gânduri, din cuvinte și din fapte rele”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.224, în Fil.rom., vol.I, p.277)

„...păcatul este întrebuințarea greșită a ideilor, căreia îi urmează reaua întrebuințare a lucrurilor.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.82, în Fil.rom., vol.II, p.83)

„Nu orice patimă e și păcat cu fapta, ci altceva e păcatul cu fapta și altceva patima. Patima e ceea ce se mișcă în suflet, iar fapta păcătoasă ceea ce se vede în trup. De pildă, iubirea de plăceri, iubirea de argint, iubirea de slavă sunt patimi cumplite ale sufletului. Iar curvia, lăcomia de avere și nedreptatea sunt fapte păcătoase ale trupului. Pofta, mânia și mândria sunt patimi ale sufletului sau puterile lui în mișcarea împotriva firii. Iar preacurvia, uciderea, furtul, beția și orice altceva care se face prin trup sunt fapte păcătoase și cumplite ale trupului”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., cap.37, în Fil.rom., vol.VI, p.201)

b. Nașterea păcatelor

„Ceea ce naște păcatul este negrija și trândăvia oamenilor. Răul nicidecum nu e pricinuit de Dumnezeu; ci prin alegerea de bunăvoie s-au făcut dracii răi, ca și cei mai mulți dintre oameni”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.89, în Fil.rom., vol.I, p.33)

„Începutul păcatului este pofta, prin care se pierde sufletul rațional...” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.148, în Fil.rom., vol.I, p.42)

„Pricina a tot păcatul este slava deșartă și plăcerea. Cel ce nu le urăște pe acestea nu va dezrădăcina patima”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.99, în Fil.rom., vol.I, p.245)

„Păcătuind, să nu învinovățești fapta, ci gândul. Căci dacă mintea nu o lua înainte, nu i-ar fi urmat trupul”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.119, în Fil.rom., vol.I, p.247)

⁵³⁸ Sf. Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*, rp.138, în Filocalia, vol.XI, p.182

„Nu zi: Nu vreau și vine; căci cu siguranță dacă nu iubești lucrul însuși, iubești pricinile lui”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.142, în Fil.rom., vol.I, p.248)

„Prinzându-te începutul vreunui păcat, nu zice: Nu mă va birui pe mine. Căci întrucât ai fost prins, ai fost și biruit”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.170, în Fil.rom., vol.I, p.42)

„Precum virtuțile obișnuiesc să se nască din dureri și din ocări, așa păcatele se nasc din plăceri și laude”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.157, în Fil.rom., vol.I, p.270)

„Și păcatul se naște așa, că diavolul ispitește pe om printr-o momeală care nu-l forțează și îi arată începutul păcatului, iar omul intră în vorbă cu el din pricina iubirii de plăcere și a slavei deșarte. Căci deși prin judecată nu voiește, dar cu lucrarea se îndulcește și îl primește”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.224, în Fil.rom., vol.I, p.277)

„... două sunt pricinile lucrării păcatului în noi și amândouă sunt de la noi: una lucrează pe măsura neîmplinirii poruncilor, iar cealaltă ne stăpânește cu putere din cauza faptelor noastre rele de după botez. Și numai Dumnezeu înlătură această lucrare, dacă îl rugăm prin milostenie, prin rugăciune și prin răbdarea necazurilor ce vin asupra noastră...” (Marcu Ascetul, R.d.botez., în Fil.rom., vol.I, p.284)

„Nu întrebuința rău ideile, ca să nu fii silit să întrebuințezi rău și lucrurile. Căci de nu păcătuiește cineva mai întâi cu mintea, nu va păcătui nici cu lucrul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.78, în Fil.rom., vol.II, p.83)

„Păcatele ne vin prin reaua întrebuințare a puterilor (facultăților) sufletului, a celei poftitoare, irascibile și raționale. Neștiința și nechibzuința vin din reaua întrebuințare a puterii raționale. Ura și necumpătarea, din reaua întrebuințare a puterii irascibile (iuțimea) și poftitoare. Iar din buna întrebuințare a acestora ne vin cunoștința și chibzuința, iubirea și cumpătarea. Dacă e așa, nimic din cele create și făcute de Dumnezeu nu este rău”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.3, în Fil.rom., vol.II, p.87)

„Fără legătura pătimașă a sufletului cu simțurile nu este în oameni păcat”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.12., în Fil.rom., vol.III, p.288).

„Păcatul, amăgind la început pe Adam, l-a înduplecat să calce porunca dumnezeiască. Prin aceasta dând ființă plăcerii, iar prin plăcere sălășluindu-se pe sine în însuși adâncul (sânul) firii, a osândit la moarte întreaga fire, împingând prin om toată firea celor create spre destrămarea prin moarte”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.315)

„Deprinderea virtuții sau a păcatului ne mișcă să gândim, să grăim sau să săvârșim cele bune sau cele rele”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.3, în Fil.rom., vol.IV, p.26)

„Pricinile gândurilor rele sunt păcatele, a păcatelor, neascultarea, a neascultării, înșelăciunea simțirii, iar a înșelăciunii acesteia, negrija minții de a o păzi pe aceasta”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.83, în Fil.rom., vol.IV, p.31)

„Se cade a ști că aprinderea păcatului este înșelăciune. Iar lucrarea păcatului este din duhul cel iubitor de plăceri, care începe să se miște spre pofta trupului, prin dulceața bucatelor”. (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin.rug., cap.11, în Fil.rom., vol.VII, p.169)

„Mulți îl învinuiesc, poate, pe Adam că lăsându-se cu ușurință înduplecat de sfătuitorul cel rău a călcat porunca dumnezeiască și prin această călcare ne-a pricinuit nouă moartea. Dar nu e totuna a vrea cineva să guste înainte de cercare dintr-o buruiană aducătoare de moarte și a dori să mănânce din ea după ce a cunoscut din cercare că e aducătoare de moarte. Este mai de ocară acela care ia otravă și-și atrage moartea după cercare, decât cel care face și pătimește aceasta înainte de cercare. De aceea fiecare dintre noi e mai de ocară și mai de osândă decât Adam”. (Sf. Grigorie Palama, Tm.Agh., cap.55, în Fil.rom., vol.VII, p.457)

„În cei începători, căderile se ivesc totdeauna din desfătare (cu mâncări). În cei din mijloc, și din mândrie, deși aceasta se întâmplă și celor începători. Iar în cei ce se apropie de desăvârșire, numai din osândirea aproapelui”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.225)

„Cel ce nu se depărtează de bună voie de pricinile patimilor e atras de bunăvoie de păcat. Iar pricinile păcatului sunt acestea: vinul, femeile, bogăția și bunăstarea trupului. Nu pentru că acestea sunt prin fire păcate, ci pentru că firea ușor înclină din pricina lor spre patimile păcatelor. De aceea omul trebuie să se păzească de ele cu sânguință”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.5, în Fil.rom., vol.X, p.44)

c. Felurile păcatelor

„Păcat spre moarte este tot păcatul nepocăit. Chiar de s-ar ruga un sfânt pentru un asemenea păcat al altuia, nu e auzit”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.41, în Fil.rom., vol.I, p.258)

„Cel ce spune păcatul fratelui fără patimă îl spune din două pricini: sau ca să-l îndepărteze pe el, sau ca să folosească pe altul. Iar dacă îl spune pentru alte pricini fie aceluia, fie altuia, îl spune pentru a-l batjocori sau a-l bârfi. Dar atunci nu va scăpa de părăsirea dumnezeiască, ci va cădea singur fie în aceeași greșală, fie în alta, și va suferi rușine, muștrat fiind și batjocorit de alții”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.73, în Fil.rom., vol.II, p.100,101)

„Același păcat săvârșit de mai mulți nu are o singură pricină, ci mai multe. De pildă, altceva este a păcătui din deprindere, și altceva a păcătui dintr-o nebăgare de seamă. Cel din urmă nu s-a gândit la păcat nici înainte de a-l săvârși, nici după acela. Ba chiar e foarte îndurerat pentru ceea ce s-a întâmplat. Cel ce a păcătuit însă din deprindere, dimpotrivă: înainte de a săvârși păcatul nu înceta de a păcătui cu gândul, iar după ce l-a

săvârșit păstrează aceeași dispoziție”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.74, în Fil.rom., vol.II, p.101)

„Socotesc că în patru feluri păcătuiește omul: prin răpire, prin amăgire, prin neștiință și prin aplicare(dispoziție) sufletească. Primele trei feluri îl aduc pe om ușor la recunoașterea păcatului și la pocăință. Dar cel ce păcătuiește din aplecarea sufletească și nu vine la pocăință nici în urma experienței, nici cu trecerea vremii, va avea parte de chinuri în chip sigur”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., rp.5, în Fil.rom., vol.II, p.207,208)

„Nu numai de păcatele arătate, de curvie, ucidere, furt, lăcomie, bârfire, minciună, iubire de arginți și zgârcenie, și de cele asemenea trebuie să se curețe sufletul fecioarei alegând unirea cu Dumnezeu, ci, precum am spus înainte, cu mult mai mult de cele ascunse, adică de poftă, de slavă deșartă, de dorința de a plăcea oamenilor, de fățarnicie, de iubirea de stăpânire, de viclenie, de relele obiceiuri, de ură, de necredință, de pizmă, de iubirea de sine, de îngâmfare și de celelalte asemănătoare”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.5, în Fil.rom., vol.V, p.278)

d. Păcatele – amintirea lor și căderea în aceleași păcate

„Când mintea, prin lepădarea de sine, se ține strâns numai de gândul nădejzii, vrăjmașul, sub motive de mărturisire, îi zugrăvește păcatul de mai înainte ca să stârneasă din nou patimile uitate prin harul lui Dumnezeu și, pe nebagate de seamă, să facă pe om nedrept. Căci făcând vrăjmașul aceasta, de va fi omul luminat și urător de patimi, se va întuneca, tulburându-se pentru cele făcute. Iar de va fi încă încețosat și iubitor de plăceri, va zăbovi, desigur, în convorbirea pătimasă cu momelile, încât amintirea aceasta nu-i va fi o mărturisire, ci început de păcătuire”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.152, în Fil.rom., vol.I, p. 269)

„Amintirea tuturor păcatelor din pruncie, privite din nou de minte, după chipul lor (afară de cele trupești, căci amintirea acestora este vătămătoare), umilește și naște lacrimi, și ne mișcă spre mulțumirea către Dumnezeu din toată inima”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.13, în Fil.rom., vol.IV, p.106)

„Unii cad în aceleași păcate, fie pentru că s-au scufundat în adâncul uitării celor de mai înainte⁵³⁹, fie pentru că socotesc pe Dumnezeu iubitor de oameni, din iubirea lor de plăceri, fie pentru că nu mai au nădejde în mântuirea lor. Iar dacă unii nu s-ar disprețui,

⁵³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acest *adânc al uitării celor mai înainte făcute* poate fi asemănat cu subconștientul de care vorbește psihologia modernă. El are totuși o eficiență, pentru că dă o obișnuință repetării aceluiași păcate. E ciudat cum uneori amintirea lor îndeamnă la repetarea aceluiași păcate și cum alteori uitarea lor mână la săvârșirea lor din nou. În amândouă cazurile, lipsește pocăința, care e o amintire continuă a păcatelor, dar o amintire asociată cu durerea pentru faptul de a le fi săvârșit. Contrar aruncării păcatelor trecute în *subconștient*, care echivalează cu o anumită slăbire a conștiinței de sine, pocăința ține totul în amintire, dar nu într-o amintire plăcută, ci într-una dureroasă, care echivalează cu un acut simț al responsabilității, sau cu o continuă accentuare a conștiinței de sine în fața lui Dumnezeu ca persoană supremă. (n.s.802, p.365)

aș spune că și pentru că nu izbutesc să lege pe vrăjmașul acesta, care-i stăpânește pe ei prin tirania obișnuinței”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.53, în Fil.rom., vol.IX, p.365)

„Să nu ne întristăm când lunecăm în vreo greșală, ci când stăruim în ea. Căci lunecarea se întâmplă adeseori și celor desăvârșiți; dar stăruirea în ea este moarte deplină. Iar întristarea cu care ne întristăm pentru lunecările noastre ni se socotește în loc de lucrare curată prin har. Dar cel ce, în nădejdea pocăinței, alunecă a doua oară umblă cu Dumnezeu cu viclenie. Acestuia îi vine moartea pe neștiute și nu mai apucă timpul nădăjduit de el ca să împlinească faptele virtuții⁵⁴⁰”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.60, în Fil.rom., vol.X, p.311,312)

„Frate, ți-am spus că ți s-au iertat păcatele tale de mai înainte, dar n-au încetat și războaiele lor. Căci omul se află mai departe în luptă. Chiar dacă n-ai mai fi făcut păcate ți-ar fi adus plăcerea lor. Dar pentru că ai mai făcut păcate, cu atât mai mult îți aduc plăcerea lor... De fapt altceva este a-și aduce cineva aminte de dulceața mierei și altceva a primi o dată cu amintirea și gustarea ei⁵⁴¹. Cel ce și-aduce aminte de plăcerea păcatelor, dar nu săvârșește cele ale plăcerii, ci i se împotrivesc și luptă, acestuia i s-au iertat păcatele de mai înainte”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.240, în Fil.rom., vol.XI, p.275,276)

„Când îți vine o astfel de amintire (amintirea sau străpungerea inimii pentru cele ce ai greșit) și te silești să te îndrepti prin fapte, este cea adevărată și prin ea ți se iartă păcatele. Dar când vezi că, străpuns de amintire, cazi în aceleași păcate sau în ispite și mai rele, cunoscute să-ți fie că ea este o amintire adusă de vrăjmașul, care ți-o aruncă spre osândirea sufletului⁵⁴²”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.394, în Fil.rom., vol.XI, p.401)

e. Gravitatea păcatelor, chiar și a celor mici

„Diavolul disprețuiește păcate mici, căci altfel nu poate conduce spre cele mai mari”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.94, în Fil.rom., vol.I, p.245)

⁵⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Kirkegaard a stăruit asupra necesității de a nu amâna înfăptuirea unui gând bun, pentru că aceasta aduce obișnuirea cu amânarea continuă...Aici e ceva deosebit: nu păcătui în nădejdea unei noi pocăințe și noi iertări, a doua oară, după ce ai obținut prin pocăință iertarea pentru prima păcătuire. Aceasta te va face să nu mai iei păcatul prea în serios; sau îl vei lua din ce în ce mai puțin în serios. Și cu pocăința vei face la fel. Vei cădea într-o relativizare a gravității păcatului și a seriozității vieții, vei cădea într-un plan al platitudinii și al justificărilor sofisticate și ieftine. Pe lângă aceea, te vei comporta față de Dumnezeu cu viclenie, promițându-I când ceri iertare că nu vei mai păcătui, dar dedesubtul acestei promisiuni gândind încă din acel moment la o eventuală nouă păcătuire, deci mințind pe Dumnezeu, sau înșelându-L. (n.s.364, p.312)

⁵⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin gustarea sfântul înțelege aci, precum socotesc însoțirea sau consimțirea cu plăcerea păcatului săvârșit înainte de om. Deci acestui om care se însoțește prin voință și înclină și consimte cu plăcerea păcatelor săvârșite mai înainte, prin ceea ce a luat obișnuința și deprinderea păcatului, nu i s-au iertat păcatele, după sfântul acesta. Dar celui ce nu se însoțește și nu consimte cu plăcerea păcatelor de mai înainte, ci se împotrivesc și luptă cu ea, pentru ura pe care și-a însușit-o față de păcat, i s-au iertat păcatele. (n.s.380, p.276)

⁵⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când amintirea păcatului te duce la pocăință, e de la Dumnezeu. Când te duce la repetarea păcatului, e de la diavolul. (n.s.560, p.401)

„Cel biruit cu ușurință de cele mici e robit neapărat și de cele mari. Iar cel ce le disprețuiește pe acelea le va sta împotriva și celor mari întru Domnul”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.221, în Fil.rom., vol.I, p.276)

„Omoară păcatul, ca să nu învii mort și ca să nu treci de la o moarte mică la una mare”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.51, în Fil.rom., vol.IV, p.36)

„Când se vor deschide deci cărțile conștiinței fiecăruia, în inimile și conștiințele păcătoșilor se va afla închipuirea de sine sau slava deșartă, sau erezia, sau invidia, sau pizma, sau altceva din acestea; se va afla negrija, trândăvia și neîmplinirea din toată inima a poruncilor lui Dumnezeu, de unde vine lipsa iubirii Lui”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.155)

„Când ne-am făcut lucrători ai faptelor păcătoase ale trupului, slujind poftei contrare firii și mâniei sufletului, ne-am întinat trupul cu urmările ce decurg din păcate, ne-am întunecat sufletul cu fierea mâniei și ne-am înstrăinat de Fiul lui Dumnezeu”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., cap.64, în Fil.rom., vol.VI, p.212)

„Pentru că mare păcat este a se învoi cineva cu cugetele și cu gândurile cele necuvioase. Și precum pruncul cel mic, nehrănindu-se de doică, nu poate să trăiască, ci moare, așa nu este cu putință a fi cineva rob păcatului și a călători cu Dumnezeu”. (Isih.în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.590)

„E de plâns cel ce cade; dar mai de plâns e cel ce pricinuieste și căderea altuia. Pentru că el poartă povara ambelor căderi și a plăcerii (păcătoase n.tr.) celui alt”⁵⁴³. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.18, în Fil.rom., vol.IX, p.225,226)

„Vai sufletului care a păcătuit după Sfântul Botez. Căci nu poate un astfel de om să fie fără grijă, aflându-se în păcat, sau o dată căzut în păcat cu trupul, fie că a furat, sau a săvârșit vreo altă greșeală față de cineva, sau a privit cu ochiul în chip pătimăș vreun trup, sau a gustat ceva pe ascuns, neavând grijă să nu fie văzut de altul și a arătat lui: sau să cercetezi tu ce are. Cel ce face aceasta, îl disprețuiește pe Iisus,... Precum cel ce a făcut o gaură în zid și a luat de acolo bani, a fost înșelat de vrăjmași, la fel s-a întâmplat cu aceasta. Căci precum l-a biruit pe acela, l-a biruit și pe acesta. Fiindcă fiind biruit în cele mici, e biruit și în cele mari”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.8, cap.18, în Fil.rom., vol.XII, p.92)

„...nici disprețuind cele mici, să cazi pe încetul”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.27, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.234)

„Vai nouă, iubitorilor de plăcere și scurt timp trăitorilor pe pământ, că din pricina trecătoarei poftă a trupului, nu vedem slava Domnului. Vai nouă, că stricăciunea nu

⁵⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Suportă povara dulcetii celui alt, pe care el totuși nu o gustă. *Numeste pricinuitoare pe cel ce îl îndeamnă și pe cel ce îl atâță pe altul. Căci unul îl împinge prin cuvinte, celălalt prin fapte, în groapă.* (n.s.469, p.226).

moștenește nestricăciunea⁵⁴⁴, și noi disprețuind nestricăciunea, stăruim nebunește în stricăciune”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.29, cp.1, în Fil.rom., vol.XII, p.244)

f. Lupta cu păcatele, remedii și eliberarea de ele

„Dacă între oameni sunt lăudate faptele bune și virtuțile sufletului cuvios și iubitor de Dumnezeu și sunt disprețuite faptele rușinoase și rele, cu cât mai mult nu va fi așa la Dumnezeu Cel ce vrea mântuirea omului”? (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.99, în Fil.rom., vol.I, p.35)

„Mulți ne întristăm pentru păcate; dar primim cu plăcere cauzele lor”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.79., în Fil.rom., vol.I, p.262)

„Cel ce-și lovește voia cu supunerea și cu rugăciunea este luptător cu bun meșteșug, vădind lupta mintală pe care o poartă prin reținerea de la cele supuse simțurilor”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.161, în Fil.rom., vol.I, p.270).

„Căci nu atacul gândului este semn al păcatului, ci convorbirea prietenoasă a minții cu el. Pentru că, dacă nu-l iubim, de ce zăbovim cu el? Căci dacă n-am săvârșit fapte rele, este cu neputință să lungim vorba cu el în inimă, o dată ce îl urâm din toată inima... Și numai Dumnezeu înlătură această lucrare (a păcatului), dacă Îl rugăm prin milostenie, prin rugăciune și prin răbdarea necazurilor ce vin asupra noastră”. (Marcu Ascetul, R.d.botez, în Fil.rom., vol.I, p.284)

„Să ne luptăm, deci, fraților, după puterea noastră și dimpreună cu noi va lucra și Dumnezeu după mulțimea milelor Sale. Chiar dacă nu ne-am păzit inima ca părinții noștri, să ne sânguim după putere să păzim trupurile noastre fără de păcat, precum cere Dumnezeu și să credem că, ținând seama de vremea foametei ce am apucat-o, va face și cu noi mila pe care a făcut-o cu sfinții Săi”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.17, în Fil.rom., vol.I, p.400)

„Cel ce și-a închinat întreaga inimă căutării lui Dumnezeu întru evlavie și după adevăr nu poate avea părerea că a ajuns plăcut înaintea lui Dumnezeu. Căci câtă vreme îl muștră conștiința pentru unele lucrări împotriva firii, nu este cu totul liber. Câtă vreme este cineva care îl muștră este și cineva care îl învinovățește; iar câtă vreme atârână asupra lui învinuirea, nu e de față slobozenia. Dacă însă mai pe urmă, luând seama la tine în vremea rugăciunii, vezi că nimic nu te învinovățește de păcat, să știi că ești slobod și ai intrat în sfânta Lui odihnă după voia Sa.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.18, în Fil.rom., vol.I, p.400)

⁵⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Carnea și sângele nu pot să moștenească Împărăția lui Dumnezeu, aici stricăciunea nu moștenește nestricăciunea.* (1 Cor. 15,50). Dacă noi nu ne silim să înaintăm spre trupul înduhovnicit, nu vom moșteni nestricăciunea trupului lui Hristos. Căci deși nu pier definitiv nici trupurile din iad, ele vor suferi de anumite chinuri proprii trupurilor stricăcioase: durerile produse de focul arzător, de înțepături, de lucrarea viermilor. (n.s.494, p.244).

„Sârguiește-te să-ți aduci aminte de Dumnezeu gândind că îți poartă de grijă și că cele ce le grăiești în inima ta sunt descoperite înaintea Lui. Zi deci sufletului tău: Dacă te temi ca păcătoșii, care-s ca și tine, să nu vadă păcatele tale, cu cât mai mult trebuie să te temi de Dumnezeu, care ia aminte la toate? Iar din sfătuirea aceasta cu tine însuți vine în sufletul tău frica lui Dumnezeu... Și la tot lucrul pe care-l faci să ai pe Dumnezeu înaintea și să cugeți că vede orice gând al tău, și nu vei păcătui niciodată.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.27, în Fil.rom., vol.I, p.403)

„Aproape tot păcatul se face de dragul plăcerii. Iar desființarea lui se face prin reaua pătimire și întristare fie de bună voie, fie fără de voie, prin pocăință sau prin vreo certare adusă de providența dumnezeiască. *Căci dacă ne-am judeca pe noi înșine, n-am fi judecați; iar judecați fiind de Domnul, ne pedepsim ca să nu fim osândiți împreună cu lumea.* (I Corinteni 11,31;32).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.41, în Fil.rom., vol.II, p.76)

„Pentru aceste cinci pricini se oprește sufletul de la păcate; sau pentru frica oamenilor, sau pentru frica judecății, sau pentru răsplata viitoare, sau pentru dragostea lui Dumnezeu, sau, în sfârșit, pentru musturarea conștiinței.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.81, în Fil.rom., vol.II, p.83)

„Păcatul și voința, omorându-se una pentru alta, dobândesc o îndoită nesimțire una față de alta. Iar dreptatea și voința având viața una în alta, dobândesc o îndoită simțire una față de alta.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.12, în Fil.rom., vol.III, p.302)

„Deci socotesc că Scriptura a deosebit bine lucrurile, arătând cum proveniența din Adam prin plăcere, punându-și pecetea silnică peste fire, a dat-o pe aceasta hrană morții ce s-a ivit din pricina ei, și cum nașterea Domnului după trup a adus desființarea amândurora, adică a plăcerii din Adam și a morții din pricina lui Adam, ștergând o dată cu păcatul lui Adam și pedeapsa lui Adam. Căci nu era cu putință să fie predat la sfârșit stricăciunii prin moarte cel venit pe lume neatins de originea prin care s-a ivit ca sfârșit moartea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.314)

„Cum am putea răpune păcatul care a pus stăpânire pe noi? E trebuință de silă. Căci bărbatul, zice, ostenește într-o nevoie și alungă cu sila pierzania de la el, râvnind totdeauna să se înalțe spre sfințenia gândurilor sale. Iar a depărta sila prin silă nu-i oprit de legi. Dacă deci punem la lucru sila vreunei străduințe, chiar foarte slabe, și șezând în Ierusalim, adică în rugăciune neîncetată și în celelalte virtuți, așteptăm apoi puterea care ne vine de sus, va veni la noi o silă puternică ce nu mai lucrează cu sila noastră slabă, ci este o silă ce nu poate fi arătată prin buze trupesti. Ea va birui cu marea ei putere și va înfrânge obișnuința cea rea și răutatea dracilor. Va birui și pornirea spre mai rău a sufletelor noastre, precum va birui și mișcările necuvenite ale trupului...” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.50, în Fil.rom., vol.IV, p.138,139)

„Nimenia dintre noi nu e în stare să biruiască cu de la sine putere uneltirile și meșteșugurile celui viclean, ci cu puterea nebiruită a lui Hristos. Deci în zadar s-au amăgit cei ce se mândresc, lăudându-se că au desființat păcatul prin nevoințele săvârșite

de ei și prin voia lor liberă. Acesta nu poate fi desființat decât prin harul lui Dumnezeu, ca unul ce a și fost omorât prin taina de pe cruce. De aceea și luminătorul Bisericii, Ioan Gură de Aur, zice că *nu ajunge râvna omului dacă nu se bucură și de revărsarea ajutorului de sus*, dar, iarăși, că *nu câștigăm nimic din revărsarea harului de sus dacă nu este râvnă.*” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.68, în Fil.rom., vol.IV, p.217)

„Vrăjmașul vieții noastre, diavolul, micșorează păcatele noastre prin multe gânduri, și adeseori le acoperă cu uitarea, ca micșorându-se ostenele, să nu ne mai gândim la plânsul pentru greșeli. Noi însă, fraților, să nu uităm de greșelile noastre chiar dacă ni se pare că prin pocăință ni s-au iertat. Ci să ne amintim neconținut de păcate și să nu încetăm a plânge pentru ele ca să câștigăm smerenia ca soție bună și să scăpăm de cursele slavei deșarte și ale mândriei.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.72, în Fil.rom., vol.IV, p.219)

„Zdrobește-l prin înfrânare și prin nerăutatea smereniei, că chiar de se va căuta tot păcatul tău cu cuvânt puternic în vremea cercetării celor săvârșite, să nu se afle ceva. Căci se șterg greșelile atunci când, urând pricinile prin care s-au săvârșit, ne oștim împotriva lor, schimbând înfrângerea dintâi prin biruința de pe urmă.” (Teognost, D.făpt., cap.4, în Fil.rom., vol.IV, p.248)

„...în războiul nevăzut nu se poate afla un singur loc unde să nu fie război, chiar dacă ar străbate cineva toată creația. Și oriunde ar merge, află război. În pustie, fiare și draci, și celelalte greutăți, și spaime; în liniște, draci și ispite; în mijlocul oamenilor, draci și oameni care ispitesc. Nu se află loc fără supărare. De aceea fără răbdare nu poate avea odihnă.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.5, în Fil.rom., vol.V, p.193)

„...trebuie să curățim întinăciunea care a curs din păcatul trupului prin curgerea lacrimilor ființei noastre, ca trupul care l-a spurcat plăcerea prin curgerea firească să fie curățat iarăși de durerea întristării prin curgerea firească a lacrimilor; iar întunericul sufletului cel din amărăciunea mâniei, să-l alungăm prin lumina căinței, și prin dulceața dragostei de Dumnezeu să ne unim iarăși cu Cel de care ne-am înstrăinat prin acelea.⁵⁴⁵” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.64, în Fil.rom., vol.VI, p.212)

„Cel ce a slujit până la săturare plăcerilor trupului și faptelor lui are trebuință și de săturarea cu ostenele nevoinței în sudorile grelei pătimiri. În felul acesta vei alunga săturarea prin săturare, plăcerea prin durere, tihna prin ostenele trupului și vei afla săturarea veseliei și a bucuriei spre odihnă. Prin aceasta te vei desfăta și de curăția bunei miresme și a nevoinței și te vei bucura de plăcerea de negrăit a roadelor nemuritoare ale Duhului. Căci și în cazul petelor de pe haine obișnuim să folosim mijloace potrivite cu

⁵⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Păcatul face să se murdărească chiar sângele trupului nostru prin sucurile naturale exagerate ce le exală. El e curățit prin lacrimile de căință care ies tot din firea trupului nostru, dar dintr-o stare curată a lui sau orientată spre curățire. Sunt altele sucurile puse în mișcare de simțirea plăcerii și altele cele puse în mișcare de simțirea durerii. Durerea este purificatoare, spre deosebire de voluptate, pentru că durerea e opusă plăcerii. (n.s.57, p.212)

ele pentru curățirea lor când sunt stricate rău de pete.”⁵⁴⁶ (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.86, în Fil.rom., vol.VI, p.220)

„Veninul păcatului adunat în noi fiind mult, e nevoie, și de foc mult care să-l curețe prin lacrimile pocăinței și prin durerile fără de voie ale căinței, și prin cele de bunăvoie ale nevoinței. Fiindcă de petele păcatului ne curățim prin osteneli de bunăvoie sau prin necazuri fără de voie. Dar dacă premerg cele de bunăvoie, nu vin cele fără de voie. Dar dacă nu lucrează cele de bunăvoie curățirea părții dinlăuntrul a paharului și a blidului, împlinesc, în chip mai aspru, cele fără de voie readucerea noastră la starea străveche. Așa a rânduit Făcătorul.”⁵⁴⁷ (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.9, în Fil.rom., vol.VI, p.230)

„... cu cât înaintează sufletul mai mult, cu atât se face mai tare și are putere să rabde cele ce-i vin. E așa cum un animal puternic, dacă e împovărat cu o greutate mare, o poartă pe aceasta fără să obosească, iar dacă se poticnește, îndată se scoală și aproape că nu simte că s-a poticnit. Dar dacă e un animal slab în putere, orice simte ca o mare greutate, și cade, e nevoie de mult ajutor ca să fie ridicat. Așa este și cu sufletul. Cu cât săvârșește mai mult păcatul, cu atât se ticăloșește mai mult din pricina lui. Și dacă păcatul e pricină de slăbiciune și moleșește pe cel ce-l are, orice i se întâmplă îi este ca o povară. Iar dacă omul înaintează, cele ce-l împovărau mai înainte i se fac treptat mai ușoare. Deci mult bine ne face și la multă odihnă și sporire ne duce faptul de a ne învinovăți pe noi înșine și nu pe altul, pentru cele ce ni se întâmplă. Mai ales că nimic nu ni se întâmplă fără purtarea de grijă a lui Dumnezeu.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.552)

„Căci când luptă cineva împotriva păcatului cu fapta și începe să se războiască și se smerește pentru gândurile pătimase din cugetare, se zdrobește, se nevoiește și prin necazul nevoinelor, se curățește pe încetul și vine iarăși la starea după fire.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.615)

„Cât despre întinări, ele aduc sufletului cădere. Iubește pe Iisus din toată inima ta și nu vei cădea în veci.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.138, în Fil.rom., vol.XI, p.182)

„Frate, vremea războaielor e vreme de lucrare. Nu slăbi, ci lucrează, luptă-te. Când te înghesuie războiul, înghesuie-l și tu, strigând: *Doamne Iisuse Hristoase, vezi neputința și necazul meu, ajută-mă și mă scapă de cei ce mă prigonesc, că la Tine am alergat!* Și roagă-te să ai putere să slujești lui Dumnezeu într-o inimă curată.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.543, în Fil.rom., vol.XI, p.505)

⁵⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mijloacele de curățire trebuie să aibă o putere mai tare ca petele păcatelor. Străduințele de curățire trebuie să fie tot pe atât de îndelungate și de tari, pe cât sunt păcatele. Desigur, aceasta nu exclude ajutorul harului. Căci aceste străduințe nu s-ar putea face fără har. (n.s.73, p.220)

⁵⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci ne curățim fie prin înfrânarea de bunăvoie, fie prin răbdarea fără cârtire și cu înțelegere a necazurilor ce ne vin. Prin amândouă străbatem la vederea lui Dumnezeu cel infinit și a sinei noastre indefinite mai presus de toate lucrurile și cu neputință de pierdut prin necazuri și greutăți. (n.s.9, p.230)

„Silește-te la multe rugăciuni însoțite de plâns și poate se va milui Dumnezeu de tine și te va dezbrăca de omul cel vechi care a păcătuit.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.9, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.97)

„Dar dacă inima ta a urât păcatul și s-a despărțit de cele ce-l nasc și ai pus chinul veșnic în fața ta și te-ai înstrăinat de cele ce o atrag spre păcat și te-ai rugat în cunoștința Făcătorului să rămână cu tine, fără să-L superi în nimic, și plângi înaintea Făcătorului, zicând: *E propriu milei Tale să mă mântuiești, căci eu nu pot să scap din mâinile vrăjmașilor fără ajutorul Tău*, spunând aceasta, ia seama la inima ta ca să nu supere pe cel ce te învață după Hristos, ca să te afli în starea conformă a firii lui Iisus.⁵⁴⁸ Căci dacă toate le-ar face omul, fără să dobândească ascultarea și smerenia și răbdarea, s-ar abate la ceea ce e contrar firii. Deci el să-și predea toată inima sa ascultării lui Dumnezeu, rugându-se cu adevărat Lui și zicând: *Doamne, sunt înaintea Ta, învrednicește-mă de voia Ta, pentru că Eu nu cunosc ce-mi este de folos. Luptă-te Tu, căci eu nu cunosc răutatea lor*.⁵⁴⁹ ... dacă nu te cureți pe tine de voile trupesti, nu te poți păzi de păcat, dacă nu te păzești pe tine de cele ce-l nasc.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.17, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.139,140)

g. Vederea păcatelor proprii

„Abia când cineva se va desface de cele de-a stânga (de cele rele) își va cunoaște cu de-amănuntul toate păcatele ce le-a făcut înaintea lui Dumnezeu. Căci nu-și vede omul păcatele sale de nu se va desface de ele cu amărăciune.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.17, în Fil.rom., vol.I, p.399)

„...virtuțile și păcatele fac mintea oarbă. Unele, ca să nu vadă virtuțile, celelalte, ca să nu vadă păcatele.” (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.174)

„Te-ai numit pe tine păcătos, dar în faptele tale nu te socotești așa. Căci cel ce se socotește păcătos și pricină a relelor, nu se împotrivesc cuiva, ci îi socotește pe toți mai buni.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.17, în Fil.rom., vol.XI, p.40)

„Iar tu ai cutezat să-ți deschizi gura înaintea lui Dumnezeu și să spui că: *Au slăbit patimile în mine*, și nu mai degrabă că toate zac în mine ca într-o magazie? De aceea ai

⁵⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când ne aflăm în păcat, ne aflăm într-o stare contrară firii, moștenită de la Adam. Când facem voia lui Dumnezeu, ne-am ridicat în starea conformă firii omenesti, proprie lui Hristos. Firea noastră asumată de Hristos și părtaşă de puterile ce-i vin din El ca Persoană dumnezeiască, este readusă în ceea ce-i propriu ei. Precum e propriu trupului să respire aerul curat, așa e propriu firii opmenesti să se hrănească din puterile dumnezeiesti. E propriu firii noastre să se bucure de ajutorul dumnezeiesc și să aibă conștiința despre aceasta. Aci învățătura ortodoxă se deosebește de cea catolică, după care *natura pură* este cea lipsită de puterea dumnezeiască. (n.s.281, p.139)

⁵⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul nu poate face cele ale omului, pentru că nu se poate elibera de puterile vrăjmașului fără ajutorul lui Dumnezeu. El nici nu știe ce-i este de folos fără lumina lui Dumnezeu. De aceea voia omului în ea însăși nu știe ce are de făcut spre folosul lui. De aceea se roagă omul lui Dumnezeu să-i descopere voia Lui, ca să știe ce să facă în interesul său. Omul nu cunoaște prin el însuși nici răutatea, că e de la diavolul și că e răutate. El crede, în mândria lui, că tot ce vrea el, supunându-se ispitelor egoiste, este bun. (n.s.283, p.140).

fost părăsit pentru puțin timp și ți s-a arătat toată greșeala ta.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh, rp.44, în Fil.rom., vol.XI, p.65)

„Să-ți fie timpul potrivit acesta: cel de dimineață și de seară spre cercetarea gândurilor, privind cum a trecut noaptea și ziua. Și de vezi vreo greșeală, străduiește-te și o îndreaptă cu ajutorul lui Hristos.⁵⁵⁰” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh, rp.395, în Fil.rom., vol.XI, p.402)

„Fericit ești frate, dacă simți peste tot că ai păcate. Căci cel ce le simte, fără îndoială că se și scârbește de ele și se desparte de ele. Și a le simți și a cere ajutorul de la părinți prin rugăciunile lor către Dumnezeu pentru a se izbăvi de ele și de chinurile veșnice ce așteaptă pe om pentru ele, e o parte a pocăinței.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.498, în Fil.rom., vol.XI, p.475).

„Cel cu inima învârtosată spune în inima sa: *N-am greșit niciodată*. Iar cel ce a dobândit smerita cugetare suportă critica aproapelui, zicând : *Da, am greșit*. Însă cel ce o disprețuiește pe aceasta, are în inimă gândul că e înțelept și n-a jignit vreodată pe cineva. Dar cel ce are frica lui Dumnezeu, se îngrijește de virtuți, ca nu cumva să piardă vreuna din ele.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.26, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.230).

4. Patimile

Citind scrierile filocalice, putem ușor observa că Sfinții Părinți ne arată toate sușurile și coborâșurile luptei cu patima până la cele mai mici amănunte, fiindcă necunoașterea vicleniilor vrăjmașului înseamnă pentru noi pierderea luptei chiar de la începutul ei. Ei au tradus mai întâi în viață sfaturile lor și ne vorbesc despre acest război duhovnicesc ca unii care au trecut prin el câștigându-l. S-au îmbogățit mai întâi pe ei în virtute, s-au luminat și au atins desăvârșirea, și așa ne învață și pe noi cum să ne curățim, să ne iluminăm și să ne desăvârșim.

Astfel, învățăm că, în comparație cu păcatul, patima este păcatul repetat, devenit obicei sau obișnuință.

Părintele Stăniloae ne învață că „patima reprezintă cel mai coborât nivel la care poate cădea ființa omenească. Patimile copleșesc voința, omul e adus prin ele la o stare de pasivitate, de robie...încât omul patimilor nu mai e un om al voinței, ci se spune despre el că e un om «stăpânit», «robit», purtător de patimi”⁵⁵¹.

Pătimașul canalizează setea omului după infinit, spre lucrurile finite, care nu-i dau nimic, nu-i dau infinitul, ci doar iluzia lui.

⁵⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De fapt celui ocupat să facă un lucru bun, dacă-i vine deodată amintirea unui păcat trecut însoțită de frică și de întristare, e ca să-l oprească de la împlinirea aceluia lucru. De aceea Varsanufie îi fixează adresatului timpuri anumite pentru amintirea cu întristare a păcatului său. Omul trebuie să fie stăpân pe gândurile sale, chiar când ele sunt bune, nu să se lase stăpânit de ele. El trebuie să reglementeze timpul când să le dea intrare în minte, nelăsându-le să intre când vreau ele. (n.s.561, p.402).

⁵⁵¹ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica*, Edit. Deisis, Alba Iulia, 1993, p.67.

Tâlcuitorul Filocaliei, pornind de la cuvintele Sfântului Maxim Mărturisitorul, menționează că „totul pe lume este rațional... având temeiul într-o rațiune divină; singură patima este irațională. Suprema ei iraționalitate se arată în faptul că deși omul pățimaș își dă seama tot mai mult că lucrurile finite nu pot satisface aspirația lui după infinit, iar această constatare îl umple de plictiseală și descurajare, totuși el continuă să se lase purtat în momentul următor de patima sa ca și când prin ea ar atinge infinitul”⁵⁵².

Patimile sunt foarte înșelătoare, sunt de moment, n-au consistență. Părinții au condamnat păcatul, dar au iubit pe păcătos. Condamnând păcatul și muștrând într-un mod blând și iubitor pe păcătos, ei au dovedit că-l iubesc pe acesta, pentru că-i doresc îndreptarea lui, binele, comuniunea veșnică în bine. Căci „cel ce a fost în comuniune cu cei păcătoși pe pământ și i-a aprobat, se va descoperi în ziua judecății că a fost în comuniunea cu diavolul”⁵⁵³.

Părinții ascetici vorbesc de 7 sau 8 patimi, atunci când slava deșartă nu este unită cu mândria. Acestea sunt: lăcomia pânteceleui, curvia, iubirea de arginți, mânia, întristarea, trândăvia, slava deșartă și mândria. Întâi suntem atacați cu patimile cele mai grosolane, senzuale, iar dacă scăpăm de acestea, dracii ne aduc pe cele superioare: slava deșartă și mândria.

Omul, fiind o ființă bipolară, unele patimi sunt ale trupului, altele ale sufletului, și având în vedere legătura și unitatea dintre trup și suflet, ele se condiționează reciproc. Patimile se află în cea mai apropiată rudenie. Dacă ne-am supus unei patimi, atunci prin supunerea la acea patimă ne supunem ușor și la toate celelalte patimi. Se cere deci o luptă îndoită și grea, mai ales că e „ceva obișnuit patimilor, ca făcând pui, aceștia le nasc la rândul lor pe ele, adică se măresc ele însele prin puii pe care-i nasc”⁵⁵⁴.

Părinții asceți observă că din lăcomia pânteceleui își trag seva celelalte patimi. Lăcomia pânteceleui susține mai întâi patima curviei, și acestea două patimi au trebuință de bani pentru a fi satisfăcute; dacă nu are la îndemână bani, cel stăpânit de ele se întristează, apoi se mânie, dacă nu poate să le satisfacă, și dacă altcineva dorește să intre în posesia lor înaintea lui.

Părintele Stăniloae ne învață că slava deșartă și mândria „pot fi și ele un efect al avuției. Se poate întâmpla și cazul invers: din iubirea de slavă și din mândrie să caute omul avuție pentru a-și desfășura luxul, care-i aduce laudele oamenilor și pentru a putea privi de sus la ceilalți, sau să se întristeze și să se mânie când nu e destul de onorat”⁵⁵⁵.

Se menționează în Filocalie gravitatea patimilor și urmările lor, cu scopul de a ne convinge să ne debarasăm de ele. Printre altele, aceste urmări nefaste sunt: despărțirea de Dumnezeu, autodistrugerea noastră trupească și sufletească, lipsirea darului lui Dumnezeu, lipsirea de plățile lucrurilor bune săvârșite și de moștenirea veșnică a Împărăției lui Dumnezeu.

⁵⁵² Ibidem, p.67.

⁵⁵³ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 548, în Filocalia, vol.XII, p.268.

⁵⁵⁴ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 529, în Filocalia, vol.IX, p.255.

⁵⁵⁵ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica*, Edit. Deisis, Alba Iulia, 1993, p.68, 69.

Noi trebuie să înțelegem că păcatul obosește, îmbolnăvește, omoară. Are urmări nefaste nu numai asupra relațiilor dintre om și Dumnezeu și dintre om și natura înconjurătoare, ci și asupra relațiilor dintre oameni.

Toți asceții ne îndeamnă să insistăm asupra aplicării terapiei în partea sufletească a bolii, bine știind că nu-i suficientă numai înfrânarea trupului, ci e nevoie de o rugăciune smerită și stăruitoare, de o inimă zdrobită prin care să cerem ajutorul lui Dumnezeu.

Tâlcuitorul Filocaliei, referindu-se la despățimire, arată că „întâi e curățarea trupului de patimi, ca îngroșare a grosimii materiale, apoi curățirea sufletului de gânduri pătimase; în sfârșit, curățirea minții de însăși substanța materială a lumii percepută prin simțuri ca gânduri”⁵⁵⁶.

Tot ca remedii, trebuie să luăm aminte la noi înșine, să ocolim și să nu mai iubim pricinile păcatului, să luptăm totdeauna cu patima cea mai apropiată care ne atacă, iar după înfrângerea celei dominante, declanșarea luptei împotriva alteia la fel de apăsătoare și tot așa până la dobândirea nepățimirii⁵⁵⁷.

Apoi rugăciunea, postul, să avem frica de Dumnezeu și a chinurilor veșnice, îndeletnicirea cu cuvinte dumnezeiești, gândul la moarte, cunoștința, preocupările spirituale. Apoi să ne gândim că Dumnezeu toate le vede, chiar și pe cele din inima noastră, pentru că e Judecător al gândurilor și al cugetelor inimii.

Să ne folosim toată puterea noastră în a ne împotrivi patimilor și ne va ajuta și Domnul Hristos. Să ne rugăm Lui ca să ne lumineze mintea, să ne încălzească inima și să ne întărească voința, și mai presus de toate, să ne trimită harul Său pentru a putea ține piept tuturor ispitelor. Și așa vom birui. Nu se poate să nu se poată.

a. Ce sunt patimile?

„Patima este o mișcare a sufletului împotriva firii fie spre o iubire nerațională, fie spre o ură fără judecată a vreunui lucru sau din pricina vreunui lucru din cele supuse simțurilor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.16, în Fil.rom., vol.II, p.71).

„Altceva este lucrul, altceva înțelesul lui și altceva patima. Lucrul este, de pildă, bărbat, femeie, aur și așa mai departe. Înțelesul (chipul) este amintirea simplă a ceva din cele de mai sus. Iar patima este iubirea nerațională sau ura fără judecată a ceva dintre cele de mai înainte. Deci lupta monahului este împotriva patimei”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.42, în Fil.rom., vol.II, p.94).

„Patimile de ocară sunt lanțuri ale minții, care o țin în lucrurile supuse simțurilor”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cp.41, în Fil.rom., vol.IV, p.29).

„Patima e ceea ce se află cuibărit de multă vreme cu împățimire în suflet”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.35, în Fil.rom., vol.IV, p.116).

⁵⁵⁶ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 584, în Filocalia, vol.X, p.91.

⁵⁵⁷ Pr.I.C.Teșu, *Teologia necazurilor*; Edit. Christiana, Buc., 1998, p.67

„Nici un lucru care se face după Dumnezeu, cu smerenie, nu este rău. Cu toate acestea sunt deosebiri între lucruri și îndeletniciri. Tot ce este în afară de trebuința neapărată, adică tot ce nu ajută la mântuirea sufletului, sau la viața trupului, i se face piedică celui ce vrea să se mântuiască. Fiindcă nu mâncărurile, ci lăcomia pântecele este rea; nu banii, ci împătimirea; nu grăirea, ci grăirea în deșert; nu cele dulci ale lumii, ci neînfrânarea; nu dragostea către ai tăi, ci lenevirea de la cele bine plăcute lui Dumnezeu, ce se naște de aici; nu hainele trebuitoare pentru acoperire și ferire de frig sau de arșiță, ci cele de prisos și de mult preț; nu casele pentru a te apăra cu ai tăi de fiare și de oameni răi, ci cele cu două și cu trei caturi, mari și mult costisitoare; nu a avea un lucru, ci a nu-l avea spre trebuință neapărată; nu a avea cei ce trăiesc în sărăcie de cărți este rău, ci a nu le avea spre citirea după Dumnezeu; nu a avea prieteni ci a avea pe cei ce nu sunt spre folosul sufletului; nu femeia este un rău, ci curvia; nu bogăția, ci iubirea de argint; nu vinul, ci beția; nu mânia firească dată spre osândirea păcatului, ci întrebuintarea ei împotriva semenilor noștri; nu a stăpâni este rău, ci a fi iubitor de stăpânire; nu slava, ci iubirea de slavă; nu a avea virtute, ci a-ți închipui că o ai... nu mădularele trupului, ci reaua lor folosire. Căci nu ni s-a dat vederea ca să poftim cele ce nu ne trebuie, ci ca văzând faptele, să slăvim prin ele pe Făcătorul și să umblăm bine spre cele de folos sufletului și trupului nostru; nici urechile spre a auzi bârfirea și vorbirea netrebnică, ci pentru a auzi cuvântul lui Dumnezeu și toată vorbirea pe care o auzim de la oameni, de la păsări și de la celelalte, și din aceasta să slăvim pe Făcător; nici mirosul spre a ne moleși sufletul și a slăbi tăria lui prin mirosuri plăcute, ci pentru a răsufla și a primi cerul dăruit nouă de Dumnezeu și a-L slăvi pe El pentru aceasta, fără de care nimeni nu poate trăi trupest, nici om, nici dobitoc”. (Petru Damaschinul, Înv. duh., în Fil.rom., vol.V, p.122,123).

„Deprinderile patimilor sunt arvunile chinului, precum lucrările virtuților sunt ale Împărăției”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.35, în Fil.rom., vol.VII, p.107)

„...Dumnezeu ne-a dat în chip firesc virtuțile. Dar patimile nu le avem în chip firesc. Căci nici nu au vreo ființă, sau vreun ipostas; ci sunt ca întunericul care nu există (nu subzistă) după ființă, ci sunt ca o boală (o patimă) a văzduhului, cum zice Sfântul Vasile, care se ivește după aceea, din lipsa luminii.⁵⁵⁸ Abătându-se sufletul de la virtuți din iubirea de plăcere, a dat naștere patimilor (bolilor) și le-a întărit pe acestea împotriva sa”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.606)

„Căci patimile sunt asemenea câinilor ce obișnuiesc să stea în preajma măcelăriilor și care fug la auzul unui cuvânt, dar dacă nu sunt luați în seamă se năpustesc ca leii cei foarte mari. Disprețuiește pofta cât timp e mică, pentru ca să nu-ți aduci aminte de tăria fierbințelii ei. Căci stăpânirea peste cele mici alungă primejdia. Pentru că e cu neputință să stăpânești peste lucrurile mari, dacă nu biruiesti pe cele mai neînsemnate”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.4, în Fil.rom., vol.X, p.279)

⁵⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se ivește ca o falsă existență prin dispariția luminii. Totdeauna se simte în întuneric că e lipsă a luminii. (n.s.1171, p.606)

„Dacă deci virtutea este în chip firesc sănătatea sufletului, patimile sunt boli ale sufletului, ce intră în fire și se ivesc în ea și o scot din sănătatea ei. Deci e vădit că sănătatea există în fire de mai înainte de boala ce-i vine ca ceva ce nu ține de ea (ca un accident). Și dacă acestea sunt așa, precum sunt cu adevărat, virtutea este în suflet în chip firesc. Iar cele ce-I vin ca ceva deosebit (accidentele) sunt în afară de fire. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.83, în Fil.rom., vol.X, p.410)

„Este necesar să se vorbească despre ramurile răutății, ca să cunoască omul ce este patima care îl desparte pe el de Dumnezeu, și ca să roage bunătatea Lui pentru fiecare din ele, ca să se arate ajutorul Lui împreună cu omul și să-I dea acestuia putere, până se va putea dezbrăca de ele. Căci acestea sunt răni în suflet și-l despart pe el de Dumnezeu⁵⁵⁹. Fericit este deci cel ce se dezbracă de ele”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.28, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.239)

„...patima sufletului e îndreptată în mod nerațional spre închipuirea binelui și răului. Închipuirea binelui mișcă pofta, iar cea a răului mișcă iuțimea”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., F.124a-132a, în Fil.rom., vol.XII, p.283)

b. Nașterea patimilor

„De fapt momelile (atacurile) patimilor încep de la închipuirile cele mai mărunte, furișându-se pe nebăgate de seamă, ca o furnică, dar la sfârșit se umflă așa de tare, că alcătuiesc pentru cel care l-au prins în cursă o primejdie nu mai mică decât năpustirea leului. De aceea luptătorul trebuie să lupte cu patimile încă de atunci de când vin ca o furnică, punând în față puținătatea, ca o momeală. Căci de vor ajunge la puterea leului, va fi foarte greu să le biruiască și tare îl vor strâmtora. Trebuie să nu le dea nicidecum de mâncare. Iar mâncarea acestora, precum s-a spus adeseori, sunt formele sensibile venite prin simțuri. Căci acestea hrănesc patimile, înarmând la rând pe fiecare idol (chip) împotriva sufletului”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.49, în Fil.rom., vol I, p.205)

„Iar maica iubirii de plăceri este lăcomia pântecelui, căci aceasta naște iubirea de plăceri, dar și multe din celelalte patimi. Pentru că din aceasta, ca dintr-o rădăcină puiesc celelalte patimi...Iubirea de bani, mânia și tristețea sunt puii și mlădițele lăcomiei pântecelui. Căci lacomul are mai întâi lipsă de bani pentru a-și sătura pofta care arde pururea și care totuși nu poate fi săturată niciodată. Iar față de cei care îl împiedică de la agonisirea banilor, trebuie să-și aprindă mânia. Când însă mânia nu poate ajunge la țintă, din pricina slăbiciunii, e urmată neapărat de întristare”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.55, în Fil.rom., vol.I, p.210)

„Iubirea trupească de sine, cum s-a spus adeseori, e pricina tuturor gândurilor pătimase. Căci din ea se nasc cele trei gânduri mai generale ale poftei: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de argint și al slavei deșarte. La rândul lor, din lăcomia pântecelui se naște gândul curviei; din iubirea de argint, gândul lăcomiei și al zgârceniei; iar din

⁵⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Patima desparte pe om de Dumnezeu, pentru că îl închide în egoismul lui. (n.s.483, p.239)

slava deșartă, gândul mândriei. Și toate celelalte gânduri izvorăsc din aceste trei: al mândriei, al întristării, al pomenirii răului, al deznădejdiei, al pizmei, al bârfirii și celelalte”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.56, în Fil.rom., vol.II, p.97)

„Cineva poate să nu fie tulburat de patimi când lipsesc lucrurile, bucurându-se de o parțială nepătimire; când însă se arată lucrurile, îndată răpesc patimile mintea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.53, în Fil. rom, vol.II, p.113).

„Zăbovind gândul simplu, se stârnește patima, iar zăbovind cel pățimaș, se produce învoirea”. (Sc.u.n., sc.35, în Fil.rom., vol.II, p.125).

„Patimile sunt stârnite de acestea trei: de amintire, de starea mustului din trup și de simțire (percepția simțuală), precum s-a zis”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.32, în Fil.rom., vol.IV, p.28).

„Tuturor patimilor le premerge iubirea trupească de sine, iar la urma tuturor vine mândria”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.86, în Fil.rom., vol.IV, p.32).

„Multe patimi sunt ascunse în sufletele noastre. Ele se dau pe față abia atunci când apar pricinile”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.72, în Fil.rom., vol.IV, p.64).

„Întâi este atacul (momeala), apoi însoțirea, pe urmă consimțirea (învoirea), apoi robirea, apoi patima îmbibată de obișnuință și continuitate. Iată biruința luptei duse împotriva noastră. Așa stabilesc și Sfinții Părinți”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.34., în Fil.rom., vol.IV, p.116).

„Atacul spun că este gândul sau chipul lucrului născut de curânt în inimă, ce se arată minții. Însoțirea stă în convorbirea cu ceea ce s-a arătat fie cu patimă, fie fără patimă. Consimțirea este învoirea bucuroasă a sufletului cu ceea ce s-a arătat. Robirea este ducerea silnică și fără voie a inimii sau amestecarea hotărâtă și nimicitoare a celei mai bune stări a noastre cu lucrul respectiv. Iar patima este ceea ce se află cuibărit de multă vreme cu împătimire în suflet. Dintre toate, cea dintâi e fără păcat; a doua, nu totdeauna; a treia, după starea celui ce luptă. Iar lupta e pricină sau de cununi, sau de pedepse. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.35, în Fil.rom., vol.IV, p.116).

„... patima e supusă fără îndoială, sau pocăinței potrivnice, sau muncilor viitoare. Prin urmare, cel ce se împotrivese sau nu se supune începutului, adică atacului, a tăiat dintr-odată toate relele ce urmează. Aceasta e lupta dracilor vicleni împotriva monahilor și a celor care nu sunt monahi. Aceasta e înfrângerea și biruința, precum am zis”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.36, în Fil.rom., vol.IV, p.116).

„Iar rădăcinile tuturor patimilor...și... cele dintâi pricini ale lor sunt: iubirea de plăcere, iubirea de slavă și iubirea de argint, din care se naște tot răul. Dar nu săvârșește

omul nici un păcat dacă nu-l biruie și nu-l iau în stăpânire mai întâi acești uriași puter-nici, cum zice preaînțeleptul între asceți Marcu, adică uitarea, nepăsarea și neștiința.

Iar pe acestea le naște plăcerea, odihna, iubirea slavei de la oameni și împrăștierea. Dar pricina cea dintâi a tuturor acestora și așa zicând maica cea mai rea a lor, este, cum am zis, iubirea de sine, sau iubirea nerațională de trup și alipirea pătimasă de el. Iar împrăștierea și molesirea minții, împreună cu alunecarea la glume și la vorbe de rușine, pricinuesc multe rele și căderi, ca și îndrăzneala și râsul”. (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.min., în Fil rom., vol.IV, p.185)

„Unii au întrebat cu nedumerire: Oare gândul stârnește patima sau patima gândul?...Eu zic că din patimi se stârnesc gândurile. Căci dacă n-ar fi fost patimile în suflet, nu l-ar fi tulburat gândurile lor”. (Teodor al Edessei, 100cap., cap.14, în Fil.rom., vol.IV, p.204)

„Să nu uiti nici aceea, iubitorule de Hristos, că patima, aflând în tine un locșor și înrădăcinându-se ca deprindere, aduce cu sine în același ocol și altele. Chiar dacă patimile se împotrivesc întreolaltă și făcătorii lor, dracii, la fel, dar toți caută în unire pierzania noastră”. (Teodor al Edessei, 100cap., cap.75, în Fil.rom., vol.IV, p.220)

„Supărați și robiți de patimi, adeseori ne mirăm de ce pătimim acestea. Deci trebuie să cunoaștem că aceste robiri ni se întâmplă din pricină că întrerupem îndeletnicirea noastră cu contemplarea lui Dumnezeu. Dacă și-ar țintui cineva mintea în chip neîmprăștiat la Stăpânul și Dumnezeuul nostru, credincios este El, care e Mântuitorul tuturor, să izbăvească un astfel de suflet de toată robia pătimasă... Și ce este mai dulce și mai întăritor decât a avea pururea pe Domnul la dreapta acoperindu-te, păzindu-te și nelăsându-te să te clatini. Iar câștigarea acestui lucru atârână de noi”. (Teodor al Edessei, 100cap., cap.90, în Fil.rom., vol.IV, p.224)

„Căci reaua întrebuințare a puterilor sufletului e cea care dă naștere patimilor vrednice de dezaprobare, așa după cum reaua întrebuințare a cunoașterii lucrurilor dă nașterii înțelepciunii celei bune”⁵⁶⁰. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.19, în Fil.rom., vol.VII, p.254)

„...războiul din îngăduința (lui Dumnezeu) ce se ivește din pricina părerii de sine a noastre, îl cunoaștem după ce am fost mult timp în luare aminte și în ostenele și am socotit că am înfăptuit ceva. Atunci suntem lăsați să fim războiți, ca să învățăm smerenia. Celelalte, care vin fără această pricină și sunt peste puterea noastră, vin din nepăsarea noastră. Vin pentru că firea, când primește vreun adaus din cele supuse

⁵⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nepătimirea nu e, în învățătura Sfinților Părinți, o stare negativă, de nesimțire, ca în budism, ci o stare de întrebuințare pozitivă a puterilor sufletești, deci și a iuțimii, și a poței. Și întrucât această bună întrebuințare cere un efort susținut, nepătimirea implică mai multă putere decât starea pătimasă. Varlaam dădea importanță numai speculației, nu și sfîntirii credinciosului, inclusiv a trupului. El reprezenta mentalitatea occidentală care a pus accentul principal pe teologie ca teorie, nu pe desăvârșirea vieții creștinului. (n.s.45, p.254).

simțurilor, prin lăcomia pânteceului, nu se lasă înduplecată să-și păzească rânduiala pe care o are prin creație”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.27, în Fil.rom., vol.X, p.152)

„Întrebare:

Și care sunt pricinile patimilor?

Răspuns:

Sunt momeli așezate în lucrurile lumii acesteia, care mișcă trupul spre cele de neapărată trebuință ale lui. Și ele nu încetează să momească cât timp există lumea”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.38, în Fil.rom., vol.X, p.207)

„El (Dumnezeu) ne lasă să cădem în năluciri, și în alte patimi ca să cunoaștem neputința noastră și unde suntem încă. Din bunătatea Lui ne lasă pe noi spre folosul nostru, ca încrederea noastră să se întemeieze pe Dumnezeu și nu pe noi. Dar ia seama să nu socotești că e voia lui Dumnezeu ca noi să cădem în năluciri și alte patimi, ci El ne lasă să pătimim acestea din negrija noastră; însă din iubirea de oameni se folosește de aceste rele pentru a face să se nască în noi smerenia în vederea mântuirii. Dar cum? Vom pune pe seama patimilor mântuirea noastră? Nicidecum. Ci pe seama iubirii și a înțelepciunii Lui neîngustate în priceperea de a folosi tot felul de mijloace. Gândește-te cum trezește mintea noastră în tot sufletul ca să zică: *De nu mi-ar fi ajutat Domnul, sufletul meu s-ar fi sălăsluit în iad* (Ps. 93,17)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.102., în Fil.rom., vol.XI, p.138, 139)

„Dumnezeu a creat atât sufletul cât și trupul fără patimi. Dar a căzut în patimi prin neascultare”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.246, în Fil.rom., vol.XI, p.282)

„...patimile se nasc din lenevie (nepăsare)”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.122)

c. Lupta cu patimile, remedii și despățimirea

„Dacă ne străduim să ne vindecăm de patimile trupului de teamă să nu ne rădă lumea, cu atât mai vârtos să ne străduim a ne vindeca de patimile sufletului, ca unii ce avem să fim judecați înaintea feței lui Dumnezeu, unde e bine să nu ne aflăm fără cinste sau vrednici de batjocură. Căci având voia liberă, dacă nu voim să săvârșim faptele rele, atunci când le dorim, putem face aceasta și stă în puterea noastră să viețuim plăcând lui Dumnezeu; și nimeni nu ne va putea sili vreodată să facem vreun rău dacă nu vrem. Și așa luptându-ne, vom fi oameni vrednici de Dumnezeu și vom petrece ca îngerii în ceruri”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.66, în Fil.rom., vol.I, p.29)

„Dacă vrei, ești rob patimilor; și iarăși dacă vrei, ești liber să nu te pleci patimilor, fiindcă Dumnezeu te-a făcut cu voie liberă. Iar cel ce biruie patimile trupului se încununază cu nemurirea. Căci dacă n-ar fi patimile, n-ar fi nici virtuțile, nici cununile dăruite de Dumnezeu celor vrednici dintre oameni”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.67, în Fil.rom., vol.I, p.29)

„Cunoștința și frica de Dumnezeu aduc tămăduire de patimile trupului. Căci aflându-se în suflet necunoștința lui Dumnezeu, patimile rămânând nevindecate fac

sufletul să putrezească ca printr-un puroi îndelungat. Iar pentru aceasta să nu învinovătim pe Dumnezeu, care a dat oamenilor pricepere și cunoștință”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.152, în Fil.rom., vol.I, p.43)

„Legea slobozeniei se cunoaște prin cunoștința adevărată; se înțelege prin lucrarea poruncilor; se împlinește desăvârșit prin mila lui Hristos”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.32, în Fil.rom., vol.I, p.240)

„Cel ce urăște patimile smulge pricinile lor. Iar cel ce se supune pricinilor e războit de patimi, chiar dacă nu vrea”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.119, în Fil.rom., vol.I, p.265)

„De suntem pătimiși, trebuie să ne rugăm și să ne supunem. Căci de-abia cu ajutor ne putem război cu obișnuințele păcatului”. (Marcu Ascetul, D.în fp., cap.160, în Fil.rom., vol.I, p.270)

„Ba cel ce așteaptă cununa fecioriei adevărate, neîntinate și desăvârșite, nu-și poartă lupta numai până aici, ci urmând învățaturii apostolești se luptă să omoare până și icoana și mișcarea patimii. Dar nici cu atâta nu se mulțumește acela care, cuprins de o puternică dragoste, vrea să se sălășluiască în trupul său fecioria îngerească și neprihănită, ci se roagă ca și însăși amintirea simplă a poftei să fie stinsă, chiar dacă se ivește numai în minte, ca o adiere de gând, fără mișcarea și lucrarea patimei trupesti”. (Marcu Ascetul, Ep.c.N., cap.7, în Fil.rom., vol.I, p.320,321)

„...sufletul câtă vreme e neîngrijit și acoperit în întregime de lepra voluptății nu poate simți frica lui Dumnezeu, chiar dacă i-ar vesti cineva neîncetat judecata înfricoșată și aspră a lui Dumnezeu. Dar când începe să se curățească cu multă luare aminte, simte frica lui Dumnezeu ca pe un leac adevărat al vieții care, muștrându-l, îl arde ca într-un foc fără durere. Pe urmă, curățindu-se treptat, ajunge la curățirea desăvârșită, sporindu-și în dragoste pe măsură ce se micșorează frica din el”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.17, în Fil.rom., vol.I, p.344)

„Când deci dracii care supără sufletul nostru ne aprind spre patimile sufletești și mai ales spre înalta părere de sine, care este maica tuturor relelor, să ne gândim la moartea trupului nostru și vom rușina umflarea iubirii de slavă. Dar același lucru trebuie să-l facem și când dracii care ne războiesc trupul ne împing inima să se aprindă spre pofte de rușine. Căci singur acest gând, însoțit de pomenirea lui Dumnezeu, poate opri feluritele lucrări ale duhurilor rele. Dar dacă dracii care războiesc sufletul vor să se folosească și de acest gând, punându-ne în minte nimicnicia nemărginită a firii omenesti ca neavând nici un preț din pricina trupului (căci aceasta iubesc să o facă dacă vrea cineva să-i chinuiască cu acest gând), să ne amintim de cinstea și de slava Împărăției cerești, netrecând cu vederea nici amărăciunea și întunecimea osândeii veșnice, ca printr-una să ne mângâiem tristețea, iar prin cealaltă să întristăm ușurătatea inimii noastre”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.81, în Fil.rom., vol.I, p.373)

„Dintre patimi, unele sunt trupesti, altele sufletești. Cele trupesti își iau prilejurile din trup, iar cele sufletești din lucrurile de afară. Dar și pe unele, și pe altele le desființează

dragostea și înfrânarea: cea dintâi pe cele sufletești; cealaltă pe cele trupesti”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.64, în Fil.rom., vol.II, p.62)

„Sunt unele lucruri care opresc patimile din mișcarea lor și nu le lasă să sporească în creștere; și sunt altele care le împuținează și le duc spre micșorare. De pildă, postul, osteneala și privegherea nu lasă pofta să crească; iar singurătatea, contemplația, rugăciunea și dragostea de Dumnezeu o împuținează și o sting cu totul. La fel se întâmplă cu mânia. De pildă, îndelunga răbdare, nepomenirea răului și blândețea o opresc și nu o lasă să crească; iar iubirea, milostenia, bunătatea și iubirea de oameni o micșorează”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cp 47, în Fil.rom., vol.II, p.77)

„Mintea celui iubitor de Dumnezeu nu luptă împotriva lucrurilor, nici împotriva înțeleșurilor acestora, ci împotriva patimilor împletite cu înțeleșurile. De pildă, nu luptă împotriva femeii, nici împotriva celui ce l-a supărat, nici împotriva chipurilor acestora, ci împotriva patimilor împletite cu ele”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.40, în Fil.rom., vol.II, p.94)

„Iubirea trupestă de sine este iubirea nerațională față de trup.Cine a tăiat-o pe aceasta înseamnă că a tăiat deodată toate patimile care se nasc din ea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.57, în Fil.rom., vol.II, p.97)

„Dumnezeu, care ți-a făgăduit ție bunurile veșnice și a dat în inima ta arvuna Duhului, ți-a poruncit să ai grijă de viața ta, ca omul dinăuntru, izbăvindu-se de patimi, să înceapă de aici înainte a se bucura de bunuri”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.78, în Fil.rom., vol.II, p.117)

„Cel călăuzit de cuvântul proorocesc, pe lângă lepădarea lucrării patimilor, scoate de la sine și învoirile cu ele aflătoare în suflet, ca nu cumva reținându-se cu ceea ce e inferior, adică cu trupul, de la păcat, să uite să se rețină și cu ceea ce e superior, adică cu sufletul, și să-l săvârșească din belșug”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.95, în Fil.rom., vol.II, p.163)

„Cel ce se reculege din dezbinarea adusă de călcarea poruncilor se desparte mai întâi de patimi, apoi de gândurile pătimase, apoi de fire și de rațiunile firii, apoi de idei și de cunoștințele aduse de ele și, la urmă, străbătând dincolo de varietatea rațiunilor providenței, ajunge în chip neștiut la însăși rațiunea monadei”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.8, în Fil.rom., vol.II, p.168)

„Unește-ți puterile sufletului cu virtuțile și te vei despărți cu siguranță de toată pornirea patimilor”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.65, în Fil.rom., vol.IV, p.17)

„De vrei să te izbăvești dintr-odată de păcate leapădă iubirea de sine, maica tuturor relelor”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.1, în Fil.rom., vol IV, p.19)

„De vrei să te izbăvești de toate patimile, apucă-te de înfrânare, de dragoste și de rugăciune”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.93, în Fil.rom., vol.IV, p.19)

„Nevoiește-te să iubești pe tot omul deopotrivă și vei alunga de-a valma toate patimile”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.39, în Fil.rom., vol.IV, p.22)

„Îndeletnicește-te neîncetat cu cuvinte dumnezeiești. Căci osteneala cu ele mistuie patimile”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.18, în Fil.rom., vol.IV, p.34)

„Iar meditățile cuvântului dumnezeiesc, și mai ales cele care se fac cu vărsare de lacrimi, omoară patimile și le risipesc chiar dacă sunt vechi și fac să înceteze treptat lucrările lor păcătoase, stricătoare de suflet și de trup. Numai noi să nu ne lenevim de a stărui pe lângă Domnul prin rugăciune și prin nădejde neslăbită și neînfricăată”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.6, în Fil.rom., vol.IV, p.127)

„Iar când lupți cu patima, să nu slăbești, nici să te lenevești, dacă dăinuiește războiul, ci ridicându-te, aruncă-te înaintea lui Dumnezeu din toată inima, zicând cu proorocul: *Judecă-i, Doamne, pe cei ce mă nedreptătesc, căci eu nu pot nimic asupra lor. Și El, văzând smerenia ta, îți trimite mai repede ajutorul Său*”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.168)

„Patimile trupesti și materiale se micșorează și se vestejesc prin suferințele trupului. Iar cele sufletești și nevăzute se sting prin smerita cugetare, prin blândețe și dragoste”. (Teodor al Edessei, 100cap., cap.12, în Fil.rom., vol.IV, p.204)

„Curățirea sufletului stă, în ce privește rațiunea, în a depărta și șterge desăvârșit întipăririle amăgitoare de jos, adică, ... grijile și tulburările vieții, și înclinările rele sau obișnuințele necuvenite; în ce privește pofta, în a nu ne aplica spre materie și în a nu căuta spre simțuri, ci în a asculta de rațiune; iar în ce privește iuțimea, în a nu ne tulbura niciodată pentru nimic din cele ce se întâmplă”. (Teodor al Edessei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV, p.229)

„Nimic nu obișnuiește, zice marele Vasile, să întunece cugetarea așa de mult, ca răutatea; nici să lumineze mintea, ca citirea în liniște; nici să aducă o durere mai năpraznică sufletului, ca gândul morții; nici să pricinuiască sporirea nevăzută, ca ocărârea de sine și tăierea voilor proprii; sau pierderea nevăzută, ca părerea de sine și plăcerea de sine. Nimic nu pricinuieste depărtarea de Dumnezeu și pedepsirea omului credincios cum o face cârtirea; nici nu duce așa de ușor la păcătuire, ca zăpăceala și vorba multă. Nu este lucru care să ducă așa de repede la dobândirea virtuții, ca singurătatea și adunarea minții; nici la recunoștință și mulțumire, ca cugetarea la darurile lui Dumnezeu și la răutățile noastre. Nimic nu sporește facerile de bine, ca vestirea lor cu laudă”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.137).

„Patimile săvârșite cu fapta, cu fapta se și tămăduiesc. Căci precum neînfrânarea, plăcerea, lăcomia pântecelui și viața nepăsătoare și fără rânduială înrădăcinează în suflet deprinderea pătimășă și îl aduc la fapte necuvenite, așa strâmtorarea în înfrânare, ostenele și nevointele duhovnicești aduc în el despățimirea și-l strămută de la patimă la

nepătimire⁵⁶¹”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.34, în Fil.rom., vol.VI, p.200).

„Să luptăm în fiecare ceas împotriva tuturor patimilor, dar mai mult poate împotriva acestor două, cei ce ne aflăm în mănăstirile de obște: împotriva neînfrânării pântecelui și a pornirii spre mânie. Căci acestea găsesc belșug de hrană în mulțime. Celor aflați în ascultare, diavolul le sădește pofta unor virtuți peste putere; iar pe cei din liniște îi îndeamnă la cele nepotrivite lor⁵⁶²”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.118, în Fil.rom., vol.IX, p.131).

„Cea dintâi tămăduire ar consta în a cunoaște cineva pricina patimii lui. Căci odată pricina aflată, noi cei bolnavi vom afla și leacul tămăduitor prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu și prin iscusința doctorilor duhovnicești”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.8, cap.28, în Fil.rom., vol.IX, p.194).

„...nemicitoare de căpetenie a tuturor patimilor este smerita cugetare. Căci cei ce au câștigat-o pe ea, au biruit toate”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.29, în Fil.rom., vol.IX, p.329).

„La cei duhovnicești sunt lăsate de multe ori, de Dumnezeu, din iconomie, niște patimi foarte mici, ca defăimându-se foarte tare pe ei înșiși, din pricina unor patimi mici și nepăcătoase, să-și agonisească o bogăție nejefuită, de smerită cugetare”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.44, în Fil.rom., vol.IX, p.335).

„Căci putem să tăiem patimile noastre cât sunt tinere și nu ne îngrijim de aceasta, ci le lăsăm să se învârtoseze împotriva noastră, ca să facem răul din urmă mai mare. Căci altceva este, precum v-am spus de multe ori, a dezrădăcina o plantă când se poate smulge îndată și altceva este a dezrădăcina un copac mare”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.588)

„Dar cel ce voiește să curățească locul lui are nevoie să dezrădăcineze întâi bine toate buruienile. Căci de nu va smulge bine toate rădăcinile lor, ci le va reteza numai de deasupra, odrăslesc iarăși. Deci va smulge întâi, cum am spus, rădăcinile însele, și după ce a curățit locul bine de buruieni și de mărăcini și de cele asemenea și a curățit pământul, îl va răsturna, îl va ara și-l va pregăti frumos și abia după aceea va semăna în el sămânța cea bună. Căci dacă după ce a făcut această bună pregătire, îl va lăsa gol, răsar iarăși buruienile, găsind un pământ bun și moale de pe urma acestei bune pregătiri și-și vor întinde adânc rădăcinile și se vor face mai tari și se vor înmulți în el. Așa este și cu

⁵⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În aceasta stă rostul epitimiiilor date de duhovnic în taina pocăinței. N-ajunge ca păcătosul să regrete teoretic faptele rele, ci întrucât acelea au izvorât dintr-o slăbire a firii sau din niscăi obișnuite egale cu patimile, aceste obișnuite trebuie vindecate tot prin fapte stăruitoare, prin fapte de putere a spiritului, manifestat prin trup. De aceea faptele de pocăință sunt fapte tămăduitoare, întăritoare ale firii. (n.s.30, p.200)

⁵⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei din obște să prețuim mai mult ascultarea, decât nevoința. Cea din urmă ne învață mândria, cea dintâi smerenia. (n.s.242, p.131)

sufletul. Întâi trebuie să-și taie cineva vechea împătimire și relele obișnuite... Deci se cere ca aceia să se lupte, cum am spus, nu numai cu relele obișnuite și cu patimile, ci și cu pricinile lor, care sunt rădăcinile. Pentru că dacă nu se vor smulge rădăcinile, vor odrăsli numaidecât iarăși mărăcinii”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.6,7, în Fil.rom., vol.IX, p.603)

„Acestea vi le-am spus de multe ori. Deci, precum am scos virtuțile și am sădit patimile contrare lor, așa trebuie să ne ostenim nu numai să scoatem patimile, ci și să sădim virtuțile și să le așezăm la locul lor propriu. Căci virtuțile ne sunt date de la Dumnezeu prin fire”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.605).

„Intră deci în tine și ia seama care patimi le vezi că au început să slăbească și care dintre ele au pierit și s-au depărtat cu totul și care au început să tacă din pricina însănătoșirii sufletului și nu pentru că s-au depărtat cei ce-l înspăimântă și care au început să se lase stăpânite de cugetare, din lipsa pricinilor lor. Și ia aminte iarăși, oare vezi limpede că în putreziciunea ranei tale a început să crească trupul viu, care este pacea sufletului? Și care dintre patimi ne țin sub o silă și sub o apăsare și în ce vreme? Și oare sunt acestea trupești sau sufletești, sau îmbinate și amestecate? Și dacă, deși slăbite, se mișcă în amintire în chip acoperit sau se răzvrătesc cu putere împotriva sufletului? Și dacă se mișcă ca niște stăpâne sau pe furis? Și cum ia aminte la ele mintea împărătească, stăpână peste simțuri? Iar când se ivesc și pornesc război, luptă oare (mintea) împotriva lor și le face să slăbească cu puterea ei, sau le încuviințează, fără să le mai țină sub privire? Și care din patimile cele vechi s-au șters și care s-au născut de curând? Și care dintre patimi se mișcă în formă de chipuri și care în simțire, fără să ia formă de chipuri? Care se mișcă în amintire în chip nepătimaș și fără gânduri (ispititoare) și fără să atâte? Din acestea iarăși se poate cunoaște măsura sufletului, cum se află”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.8, în Fil.rom., vol.X, p.64,65)

„Dar omul care s-a învrednicit de harul dumnezeiesc și a gustat și a simțit ceva mai presus de acestea nu le lasă să intre în inima sa. Pentru că în locul momelilor a pus stăpânire peste el o altă dorință mai mare și mai bună ca ele. Și nu se mai apropie de inima lui nici ele, nici cele ce se nasc din ele. Ci rămân afară, nelucrătoare. Nu pentru că nu sunt momeli ale patimilor, ci pentru că inima care le primește e moartă față de ele și trăiește în altceva...Căci conștiința lui s-a săturat de desfătarea cu altceva”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.38, în Fil.rom., vol.X, p.207)

„Ce dulci sunt prilejurile patimilor! Patimile le poate tăia cineva și se poate liniști, ținându-se departe de ele, veselindu-se de încetarea lor; dar pricinile patimilor nu le poate părăsi...Păcatele nu le iubim, dar pricinile ce le aduc în noi le primim cu plăcere. De aceea cele din urmă se fac pricinuitoare ale celor dintâi prin lucrarea lor. Cel ce iubește prilejurile patimilor se supune fără voie patimilor și se face rob lor. Cel ce-și urăște păcatele sale încetează a le face, și cel ce le mărturisește dobândește iertarea. Dar este cu neputință cineva a părăsi deprinderea păcatului înainte de a dobândi dușmănia față de ea, pe lângă mărturisirea greșelilor...

De nu urâm cele vrednice de ocară, nu putem simți răul miros al lucrării lor, nici putreziciunea ce o răspândesc, câtă vreme le purtăm în sufletele noastre. Până ce nu vei arunca din tine ceea ce nu se cuvine, nu vei cunoaște cu ce rușine ești împletit și nu vei roși din pricina ei. Când vei vedea în alții oglindită povara ta, vei afla rușinea ce stă asupra ei. Desparte-te de cele ale lumii și vei cunoaște răul ei miros. Căci de nu te desparti, nu o cunoști, ba mai degrabă te vei învălui în răul ei miros ca într-un miros bun și goliciunea rușinii tale o vei socoti ca o perdea de slavă⁵⁶³". (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.55, în Fil.rom., vol.X, p.275)

„Nimeni nu poate birui patimile, decât prin virtuțile simțite și văzute. Iar împrăștierea minții nu o poate birui nimeni decât prin îndeletnicirea cu citirea duhovnicească". (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.68, în Fil.rom., vol.X, p.347)

„Iar de vine vremea de a ne împotrivi lor și de a lupta, să o facem și aceasta, nu jucându-ne, ci cu meșteșug. Trebuie să le punem drept piedică contemplarea celor duhovnicești și să ne întoarcem cugetarea, de la ele, la binele firesc pus în fire de către Ziditorul, chiar dacă diavolul a nimicit adevărul din om prin cercarea răului. Și, ca să spunem ceea ce se cuvine, trebuie ca el să fugă nu numai de tulburarea patimilor, ci și simțurile sale să și le scufunde în omul dinăuntru al său și acolo să stăruie în chip călugăresc în lucrarea sa plină de răbdare, din via inimii lui, până ce faptele lui vor conglăsuși în ascuns și la arătare cu numele ce i s-a dat. Și poate că, în această stăruire în vecinătatea omului dinăuntru, nu ne vom uni pe deplin cu Cel cunoscut prin nădejdea noastră, cu Hristos care locuiește în noi. Căci când mintea noastră rămâne acolo călugărește și pustnicește, nu ea este cea care se luptă cu patimile, ci harul. Pe lângă aceea, nici patimile nu se mai mișcă din ea spre fapte". (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.86., în Fil.rom., vol.X, p.458)

„Știind... că din neputința și negrija noastră pătimim acestea, să facem tot ce putem ca să nu cădem în ele. Dar atârnă de mila Lui ca să ne izbăvească de ele". (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.102, în Fil.rom., vol.XI, p.139)

„Să nu te moleșească pe tine mulțimea patimilor și nălucirilor drăcești, ci crede că nu vor izbuti nimic tulburările și ispitele lor, ci mai vârtos îți vor spori virtutea, dacă vom lua aminte cu grijă să stăruim în răbdare...Căci așa cum întâlnirea cu focul face aurul mai strălucitor, la fel îl face mulțimea încercărilor pe cel drept. Căci Dumnezeu a îngăduit ca și după mărturisirea Sa despre drept, să fie încercat robul Său spre și mai marea laudă și slavă a Stăpânului⁵⁶⁴ și spre rușinarea vrăjmașilor. Deci să nu te descu-rajezi. Căci pecetea fâgăduintelor stau neclintite". (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.118, în Fil.rom., vol.XI, p.154)

⁵⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Răul miros din tine nu-l simți. Până ești unit cu lumea rău mirositoare, nu simți răul ei miros. Numai când ești curat, simți mirosul celor necurați. (n.s.294, p.275).

⁵⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu a primit mai mare slavă prin răbdarea de către Iov a încercărilor venite asupra lui, atât pentru că mărturia lui Dumnezeu pentru el s-a dovedit prin ea adevărată, cât și pentru că s-a arătat cât de tari sunt cei ce se încred în El. (n.s.187, p.154)

„Cât privește întinăciunile, de voiești să ți le speli, spală-le cu lacrimi. Căci ele spală în chip curat toată întinăciunea. Strigă către Iisus până îți răgușește gâtlejul: *Stăpâne, mântuiește-ne, că pierim*; (Lc.8,24); *Înlătură cenușa de pe inima ta și aprinde focul pe care a venit Domnul să-l arunce pe pământ*. (Lc. 12,49). Și va arde toate petele și va arăta aurul bine întipărit în tine și probat ca într-un cuptor. E trebuință de multă trezvie”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.148, în Fil. rom, vol.XI, p.189)

„...agonisește-ți smerenie desăvârșită și ascultare în toate. Căci acestea sunt cele ce dezrădăcinează toate patimile și sădesc toate bunătățile (virtuțile)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.226, în Fil.rom., vol.XI, p.255)

„Cât privește patimile, ele nu pot să nu fie mișcate împotriva omului spre probarea lui. Căci *bărbatul neispitit e neprobat*. (Agrapha, nr. 90)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.248, în Fil.rom., vol.XI, p.283).

„Iar patima rușinoasă și urâtă are nevoie de osteneala inimii și a trupului, ca să se dezrădăcineze: a inimii prin rugăciunea neîncetată către Dumnezeu, a trupului prin asuprire și supunere cu toată puterea”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.248 în Fil.rom., vol.XI, p.284)

„Frate, patimile sunt necazuri, și Domnul nu ne-a ferit de ele, ci a zis: *În ziua necazului cheamă-Mă pe Mine și te voi izbăvi și Mă vei slăvi*”: (Ps. 90,15). Deci în orice patimă nimic nu e mai de folos decât a chema numele lui Dumnezeu”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.304 în Fil.rom., vol.XI, p.327)

„...Părinte, ...gândul îmi spune: *Fiindcă ai mândrie, Dumnezeu nu-ți ajută să-ți stăpânești patimile, ca să nu cazi în slava deșartă prin stăpânirea lor; sau ți se întâmplă aceasta fiindcă, primind ușor ajutorul, îl pierzi ușor, sau pentru ca, dorind să primești ajutorul, să alergi des la Dumnezeu; sau pentru altceva*.

(*Răspunsul lui Ioan*):...Străduiește-te să te ostenești să păzești poruncile. Și chiar dacă ești biruit, nu te moleși, nici nu deznădăjdui, ci ridică-te iarăși și Dumnezeu îți va ajuta. Căci se poate să pătimești pentru cele dintâi care le-ai spus. Și pentru că din pricina aceasta nu-ți stăpânești patima. Dar se poate să pătimești aceasta și din pricina moleșelii. Te poți elibera însă de amândouă, aruncându-te plângând înaintea bunătății lui Dumnezeu ca să te elibereze de ele și de alte patimi prin rugăciunile sfinților”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.305, în Fil.rom., vol.XI, p.328)

„Frate, să luăm aminte la noi înșine cu frica lui Dumnezeu. Iar dacă Dumnezeu cu iubirea Lui de oameni va depărta războiul de la noi, nici atunci să nu ne facem nepăsători. Căci mulți ușurându-se nu s-au mai îngrijit de ei și au căzut peste cap.Ci ușurându-ne să mulțumim lui Dumnezeu că ne-a izbăvit și să rămânem rugându-ne să nu cădem în aceleași patimi sau în altele”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.347, în Fil.rom., vol.XI, p.358)

„Nu te învoi cu ele (patimile) și întoarce-ți ochii ca să nu vezi deșertăciune și mâinile de la lăcomie. Și te va elibera Dumnezeu de ele. Deci vietuiește cu cuviință. Și

să nu iei mâncare nici băutură pe satureate. Și așa vei umili patimile și vei afla odihna⁵⁶⁵”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.663, în Fil.rom., vol.XI, p.608)

„Să ne luptăm deci, fraților, după puterea noastră, și Dumnezeu ne va ajuta după mulțimea milei Lui. Și chiar dacă n-am păzit inima noastră, ca părinții noștri, să ne punem toată puterea ca să păzim trupurile noastre fără păcate, așa cum cere Dumnezeu, și să credem că la vremea foamei care ne-a cuprins, va face milă cu noi, ca și cu sfinții Lui”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.21, cap.10, în Fil.rom., vol.XII, p.168,169)

„Folosește toată puterea ta ca să te scapi de aceste trei patimi care omoară sufletul: câștigul, cinstirea, odihna. Pentru că acestea înconjurând sufletul, nu-l lasă să propășească”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.26, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.230)

d. Deprinderea patimilor

„... din obișnuință se naște deprinderea, iar din deprindere se face firea. Și a strămuta firea și a o schimba este lucru anevoios. Chiar dacă e clintită puțin cu sila, îndată se întoarce la sine. Iar dacă a fost scoasă din hotarele ei, nu se mai întoarce la integritatea ei dacă nu se pune multă osteneală spre a o aduce la calea ei, căci vrea mereu să revină la deprinderea din obișnuință, pe care a părăsit-o”. (Marcu Ascetul, Cuv.asc., cap.54, în Fil.rom., vol.I, p.208)

„Patima ajungând stăpână peste fapte cu ajutorul voinței se impune pe urmă silnic și dacă nu vrea cel părtaș de ea.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.85, în Fil.rom., vol.I, p.262)

„Dar trebuie să știți și aceasta, că atunci când sufletul e înclinat spre o patimă, chiar dacă va cădea numai o dată în lucrarea ei, se va primejdui îndată să ajungă la deprinderea ei”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.595)

e. Amintirea patimii (lupta cu ea)

„Lucrurile față de care am simțit vreodată vreo patimă ne fac să le purtăm după aceea închipuirile pătimase. Cel ce a biruit, așadar, închipuirile pătimase disprețuiește, desigur, și lucrurile ale căror închipuiri le purta. Căci lupta cu amintirile e cu atât mai anevoioasă, ca lupta cu lucrurile înseși, cu cât este mai ușoară păcătuirea cu cugetul, ca cea cu fapta”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.63, în Fil.rom., vol.II, p.62)

„Dacă tăiem pricinile patimilor pentru puțin timp și ne îndeletnicim cu vederile duhovnicești, dar nu ne petrecem în ele de-a pururi, ocupându-ne anume cu acest lucru, cu ușurință ne întoarcem iarăși la patimile trupului, nedobândind alt rod de acolo decât cunoștința simplă împreună cu părerea de sine. Iar sfârșitul acesteia este întunecarea

⁵⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unde nu sunt patimi e odihnă: nu sunt ambiții, griji, invidie, mânie, întristare, tulburare, agitație. (n.s.857, p.608).

treptată a cunoștinței și totala abatere a minții spre cele materiale”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.70, în Fil.rom., vol.II, p.100)

„Inima care a primit simțirea celor duhovnicești și vederea întocmai a veacului viitor își aduce aminte, în conștiința sa, de patimi, așa cum un om sătul de mâncare aleasă privește la mâncarea proastă așezată înaintea lui. El nu-i dă nici o atenție și nu o pofteste deloc, ci mai degrabă se îngreșează și se întoarce de la ea, nu numai pentru că mâncarea însăși e grețoasă și neplăcută, ci și pentru că s-a săturat de mâncarea foarte bună de care s-a îndestulat mai înainte. Nu e ca cel ce și-a risipit partea lui și caută rădăcini, după ce și-a risipit averea părintească pe care o avea. Și nu doarme cel căruia i s-a încredințat o comoară”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.38, în Fil.rom., vol.X, p.207)

f. Gravitatea patimilor și urmările nefaste ale lor

„Dar dacă se întinează sufletul de patimi, își întoarce Dumnezeu fața de către el, mai bine zis sufletul însuși se desparte pe sine de Dumnezeu. Atunci vrăjmașii draci intră în cuget și pun înaintea sufletului fapte necuviincioase: preacurvii, ucideri, răpiri, profanări de cele sfinte și cele asemenea, câte sunt lucruri ale dracilor”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.52, în Fil.rom., vol.I, p.26)

„De nu vrei să pătimești răul, să nu vrei nici să-l faci, pentru că lucrul dintâi urmează neapărat celui de-al doilea: *Căci ce seamănă fiecare, aceea va și secera* (Gal. 6,8)”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.116, în Fil.rom., vol.I, p.246)

„Gândește-te că patimile de ocară sunt douăsprezece. Dacă iubești cu voia pe una din ele, aceea va umple locul celor unsprezece”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.135, în Fil.rom., vol.I, p.248)

„Precum fuga în timpul iernii sau sâmbăta (Matei 24,20) aduce durere trupului și întinare sufletului, la fel răscoala patimilor, în trupul îmbătrânit și în sufletul sfințit”. (Marcu Ascetul, D.inch., cap.77, în Fil.rom., vol.I, p.261)

„Când deci sufletul, supunându-se patimilor, predă virtutea deprinderii păcătoase, respinge împărăția lui Dumnezeu și trece sub stăpânirea aducătoare de stricăciune a diavolului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.76, în Fil.rom., vol.II, p.155)

„Cu totul dimpotrivă trebuie să socotim despre păcatele sufletești că se deosebesc de patimile trupesti în ce privește efectele lor și pedeapsa lor, măcar că acest lucru îl uită mulți, fără să știu cum. Beția, curvia, preacurvii, furtul și cele apropiate acestora, oricât sunt de urâte la arătare celor evlavioși și celor ce fug de ele sau le pedepsesc, nu pricinuesc atâta durere celor ce stăruiesc în ele fără să se îndrepte, în comparație cu patimile sufletești, care sunt cu mult mai rele și mai grele ca acelea și care duc la starea dracilor și la osânda veșnică rânduită acelor pe cei stăpâniți de ele. E vorbă de pizmă, de pomenirea răului, de răutate, de învârtoșare și de iubirea de argint, care-i rădăcina tuturor relelor, după Apostol, și de cele asemenea”. (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.190)

„Îmi vine a mă minuna foarte mult mai ales de un lucru ce se petrece în noi: cum, având în virtuți, de ajutor, pe Dumnezeu Cel Atotputernic și pe îngeri și pe sfinți, iar în cele potrivnice numai pe dracul cel viclean singur, ne încovoim mai ușor și mai repede spre patimi? Despre aceasta nu voiesc să vorbesc cu de-amănuntul. Căci nu pot”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a doua, cap.18, în Fil.rom., vol.IX, p.354)

„Nu te scuza cu neștiința: căci cel ce nu știe și face lucruri vrednice de pedepsire se va bate că nu a învățat”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.65, în Fil.rom., vol.IX, p.447)

„Credeti, fraților, căci de are cineva o singură patimă în stare de deprindere, e supus pedepsei veșnice. Căci dacă are cineva zece fapte bune și una rea din deprindere, aceea una, săvârșită din deprinderea rea, biruiește pe cele zece bune. Un vultur de va ieși întreg din cursă, dar se va afla numai cu un picior al lui legat, prin acea mică parte a lui e răpusă toată puterea lui. Căci chiar de se va afla întreg afară, dar un singur picior al lui e legat, se află întreg stăpânit de cursă. Și atunci nu-l va putea răpune vânătorul în orice clipă voiește? Așa este și cu sufletul. De ar avea numai o patimă în stare de deprindere, vrăjmașul îl răpune în orice clipă voiește. Căci îl are sub stăpânirea sa prin patima aceea. De aceea vă spun: Nu lăsați patima să se facă deprindere în voi”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.595, 596)

„...uscăciunea inimii noastre ne orbește pentru voile inimii noastre, pentru că le iubim pe acestea mai mult ca pe Dumnezeu și nu avem iubire către El, cum iubim patimile”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.5, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p.74)

„...precum corăbierii nu poartă haine frumoase, sau mănuși, sau sandale, căci de nu sunt dezbrăcați, nu pot înota, așa e cu neputință sufletului să treacă peste valurile potrivnice ale răutății, de nu se află dezbrăcat de cele ale lumii... Și precum o cetate înconjurată de zid, de are o mică parte de zid dărâmată, de voiesc dușmanii să intre, se folosesc de locul în care zidul e dărâmat, ca să intre prin el și chiar dacă se află apărători la porți, ei nu pot să se împotrivescă dușmanilor, de nu se reface partea dărâmată a zidului, la fel e cu neputință monahului nevoitor să se împotrivescă vrăjmașilor, de este stăpânit de vreo patimă, nici nu poate ajunge la măsurile desăvârșirii”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.25, cap.12, în Fil.rom., vol.XII, p.204,205)

g. Felurile patimilor

„... ne-am apucat a scrie despre cele opt gânduri ale răutății, adică despre cel al lăcomiei pântecelui, al curviei, al iubirii de argint, al mâniei, al întristării, al trândăviei, al slavei deșarte și al mândriei”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.111)

„Știind, prin urmare, diavolul, că trei sunt lucrurile în jurul cărora se învârtesc tot ce-i omenesc, adică mâncările, avuțiile și slava, prin care a prăvălit totdeauna pe om în prăpastia pierzării, cu acestea trei l-a ispitit și pe El (Hristos) în pustie. Dar Domnul nostru, arătându-se mai presus ca ele, a poruncit diavolului să plece îndărăt”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.10, în Fil.rom., vol.II, p.29)

„Patimile au felurite numiri, dar se împart în trupești și sufletești. Cele trupești se subîmpart în dureroase și pricinuitoare de păcat. Cele dureroase se subîmpart iarăși în boli și pedepse povătuitoare. Cele sufletești se împart în patimi ale mâniei, ale poftei și ale rațiunii. Cele ale rațiunii se împart în nălucitoare și cugetătoare. Dintre acestea, unele se nasc din voință prin reaua întrebuințare, altele sunt fără voie, din vreo silă cum sunt patimile zise fără vină. Părinții le-au numit pe acestea și urmări sau însușiri firești”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.77, în Fil.rom., vol.VII, p.118)

„Altele sunt patimile trupești și altele cele sufletești; altele cele ale poftei și altele cele ale iuțimii (mâniei); altele cele ale rațiunii și altele cele ale minții și ale închipuirii. Dar se însoțesc între ele și lucrează unele cu altele. Cele trupești cu cele ale poftei, cele sufletești cu cele ale iuțimii; și iarăși, cele raționale cu cele ale minții și cele ale minții cu cele ale imaginației și ale amintirii”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.78, în Fil.rom., vol.VII, p.118,119)

„Patimile iuțimii sunt mânia, amărăciunea, strigarea, aprinderea grabnică (vărsarea năpraznică a fierii), cutezanța semeață, înfumurarea, trufia și celelalte. Ale poftei sunt lăcomia, desfrânarea, neînfrânarea, nesăturarea, iubirea de plăcere, iubirea de arginți, iubirea de sine, care e cea mai cumplită dintre toate. Iar ale trupului sunt curvia, preacurvia, necurăția, destrăbălarea, nedreptatea, lăcomia pântecelui, lenea, ușurătatea, iubirea de podoabe (luxul), iubirea de petreceri și celelalte. Cele ale părții raționale sunt necredința, hula, viclenia, uneltirea, iscodirea, fățarnicia, grăirea de rău, clevetirea, osândirea, disprețuirea, luarea în răs, prefăcătorie, minciuna, vorbirea de lucruri urâte, de prostii, umblarea cu lucruri ascunse, ironia, fala, dorința de a plăcea oamenilor, semeția, jurămintele strâmbe, vorbirea fără rost. Ale minții sunt părerea de sine, înălțarea, lauda, cearta, pizma, încântarea de sine, grăirea împotrivă, surzenia cu voia, închipuirea, nălucirile, răstălmăcirile, dorința de a te arăta, iubirea de slavă sau mândria, cea dintâi și cea de pe urmă din toate relele. Iar cele ale cugetării sunt împrăstierile, rătăcirile, robirile, întunecarea, orbirea, amăgirile, momelile, încuviințările, aplecările, abaterile și cele asemenea acestora. Ca să spun pe scurt, toate relele potrivnice firii s-au amestecat cu aceste trei puteri ale sufletului, precum toate bunătățile se află împreună în ele prin fire”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.79, în Fil.rom., vol.VII, p.119)

„Unele dintre patimi vin din cele dinăuntru asupra trupului, altele, dimpotrivă. Celor din lume li se întâmplă lucrul al doilea. Iar celor ce duc viață călugărească, primul, din pricina lipsei de prilejuri”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.74, în Fil.rom., vol.IX, p.243)

„Există pățimaș mai pățimaș decât pățimașul. E cel ce își face cunoscute murdăriile lui cu plăcere și cu dulce împătimire de ele”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.80, în Fil.rom., vol IX, p.246)

„Iar patimile sunt acestea: pofta bogăției, adică de a aduna niște lucruri, desfătarea trupului (prin mâncare), după care vine patima împreunării, patima dornică de cinstire, din care izvorăște pizma, voința de a avea o conducere, fala pentru dregătoria stăpânirii, împodobirea și luxul, slava omenească, care este pricina ținerii de minte a răului, frica

trupului. Unde acestea se opresc din mers, acolo a murit lumea... lumea este viețuirea trupească și cugetul truesc”. (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv.30, în Fil.rom., vol.X, p.169).

„Sfârșitul virtuților este iubirea, iar sfârșitul patimilor stă în a se îndreptăți pe sine (în a se socoti drept)⁵⁶⁶”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, *29cuv.*, cap.5, în Fil.rom., vol.XII, p.124).

„O sarcină grea este mânia, pizma, ura, slava deșartă, vorbirea împotriva altuia, defăimarea, aprinderea furioasă, trufia, socotirea sa ca drept, dorința de a fi văzut, cearta, iubirea de sine, critica altora. Acestea sunt însă ale sufletului. Iar ale trupului sunt: lăcomia pânteceleui, iubirea trupului, iubirea înfățișărilor impunătoare, plăcerea, pofta, lipsa inimii”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, *29cuv.*, cuv.22, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.172).

5. Filavtia (iubirea trupească de sine)

De multe ori când ne vorbesc despre patimi, Sfinții Părinți ne învață că filavtia, sau iubirea trupească de sine, este cauza tuturor patimilor. Astfel, din ea „se nasc... cele trei gânduri pătimase care sunt și cele mai generale: al lăcomiei pânteceleui, al iubirii de argint și al slavei deșarte. Căci acestea își iau prilejurile din așa-zisa trebuință neapărată a trupului. Din ele se naște toată lista patimilor”⁵⁶⁷.

Cel rob de această patimă caută propria sa plăcere trupească, plăcerea legată de simțuri. Nu trebuie să se înțeleagă că n-ar trebui să ne iubim pe noi înșine, ci trebuie să respingem iubirea trupească de noi înșine, „dragostea și afecțiunea pătimasă față de trup”⁵⁶⁸, adică cea egoistă, vrăjmasă a iubirii de Dumnezeu și de semenii. Cel stăpânit de filavtie, iubește de fapt păcatul. El caută să-și satisfacă toate poftele pătimase, căutând astfel fericirea, dar dând de „masca fericirii, ce din moartea ei se naște, și o clipă ține poate”⁵⁶⁹. Satisfacerea plăcerii carnale a trupului în mod egoist, provoacă întristare sufletului, după cum disciplinarea trupului ajută mult creșterii spirituale. Aceasta nu înseamnă „eliminarea bucuriei trupului, ci spiritualizarea și înduhovnicirea ei”⁵⁷⁰, filtrarea din sufletul nostru a cât mai mult din ceea ce este pământesc, pentru a putea crește duhovnicește și a ne uni cu cerescul. Pătimașul se vrea oarecum prieten cu sine, dar de fapt este dușmanul său cel mai feroce. Preferă o viață cât mai comodă, neștiind că nu trebuie căutată comoditatea, ci îndeplinirea voii lui Dumnezeu care de multe ori necesită jertfă, dăruire de sine, dar apoi duce la adevărata fericire.

Dacă nu ne eliberăm de iubirea de sine, nu putem pune început vieții duhovnicești.

Ca remedii, Părinții recomandă iubirea de Dumnezeu și de semenii, renunțarea la voia proprie și îndeplinirea voii lui Dumnezeu. Să ținem deschiși ochii minții noastre, fiind foarte atenți la noi înșine. Trebuie să se stăruiască în acestea. Efectele se vor vedea după aceea.

⁵⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A se îndreptăți cineva pe sine, înseamnă a îndreptăți tot ce face, deci și orice fel de rău. (n.s.246, p.124).

⁵⁶⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a doua, cap.59, în Filocalia, vol.II, p.79.

⁵⁶⁸ Teodor al Edesei, *100 capete*, cap.93, în Filocalia, vol.IV, p.225.

⁵⁶⁹ Mihai Eminescu, *Glossă*, în vol. *Învierea*, Edit. Demiurg, Iași, 1998, p.180.

⁵⁷⁰ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevointe*, cuv.35, în Filocalia, vol.X, p.197.

Dacă stârpește iubirea trupească de sine, omul ajunge nepătimitor omorând sursa patimilor, sau patima din care se dezvoltă celelalte.

Să învățăm atât din viața Sfinților filocalici cât și din viața Părintelui Stăniloae, care le-a tradus și le-a comentat operele. Ei fiind mari rugători, au fost și mari iubitori de Dumnezeu și de oameni, căci „dragostea e din rugăciune”⁵⁷¹, în rugăciune primim iubire din iubirea lui Hristos față de noi, intrând în comuniune cu Cel ce e iubire (Ioan 4, 8), devenim și noi iubitori.

Prin iubirea de sine deci, se uită de Dumnezeu și de porunca iubirii de aproapele. Putem cunoaște că ne-am eliberat de ea, atunci când viața noastră devine dăruire de sine către Dumnezeu și către aproapele.

a. Definiția, nașterea și manifestarea filavției

„...iubirea trupească de sine este patima îndreptată spre trup.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.8, în Fil.rom., vol.II, p.69)

„Iubirea trupească de sine este iubirea pătimășă și nerațională față de trup.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.8, în Fil.rom., vol.II, p.88)

„Deci cu cât se îngrijea omul (primul om) mai mult de cunoștința celor văzute numai prin simțire, cu atât își strângea în jurul său mai tare neștiința de Dumnezeu. Și cu cât își strângea mai mult legăturile neștiinței, cu atât se lipea mai mult de experiența gustării prin simțire a bunurilor materiale cunoscute. Dar cu cât se umplea mai mult de această experiență, cu atât se aprindea mai mult patima iubirii trupești de sine, care se naștea din ea. Și cu cât se îngrijea mai mult de patima iubirii trupești de sine, cu atât născocea mai multe moduri de producere a plăcerii, care este și fiica, și ținta iubirii trupești de sine. Și fiindcă orice răutate piere împreună cu modalitățile care o produc, omul, aflând prin însăși experiența că orice plăcere are ca urmasă în chip sigur durerea, își avea toată pornirea spre plăcere și toată fuga dinspre durere. Pentru cea dintâi lupta cu toată puterea, pe cea de-a doua o combătea cu toată sârguința, închipuindu-și un lucru cu neputință, și anume că printr-o astfel de dibăcie va putea să le despartă pe acestea una de alta și iubirea trupească de sine va avea unită cu ea numai plăcerea, rămânând neîncercată de durere. Sub puterea patimii el nu știa, precum se vede, că plăcerea nu poate fi niciodată fără de durere. Căci în plăcere e amestecat chinul durerii, chiar dacă pare ascuns celor ce o gustă prin faptul că domină patima plăcerii. Pentru că ceea ce domină iese totdeauna deasupra, acoperind simțirea a ceea ce stă alături.

Așa s-a strecurat marea și nenumărata mulțime a patimilor stricătioase în viața oamenilor.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.29,30)

„...iubirea față de ... trup, care îl silește ca pe un rob, prin pofta de plăcere și frica de durere, să născocască multe forme ale patimilor, după cum se nimeresc timpurile și lucrurile, și după cum îl îndeamnă modul lui de-a fi întrucât experiența îl învață că e cu neputință să ajungă să aibă neconținut plăcerea ca tovarășă de viață și să rămână cu totul neatins de durere, că nu va putea să ajungă la capătul acestui scop. Căci firea întreagă a

⁵⁷¹ Pr. I.C.Teșu, *Din iadul patimilor spre raiul virtuților*, Edit. Christiana, București, 2000, p.94.

trupurilor fiind coruptă și pe cale de împrăștiere prin ori câte moduri ar încerca să o susțină pe aceasta, întărește și mai mult stricăciunea din ea. De aceea omul, temându-se, fără să vrea, neconținut de soarta a ceea ce iubește, cultivă fără voie și pe nesimțite prin ceea ce iubește ceea ce nu iubește, atârând de cele ce nu pot dăinui. În felul acesta își preschimbă dispoziția sufletului deodată cu cele ce se împrăștie, ca pe una ce se rostogolește împreună cu cele ce curg, și nu înțelege că se pierde din pricina totalei orbiri a sufletului față de adevăr...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.33,34)

„...iubirea de sine este iubirea de trup.” (Talasie Libianul., D.drag., suta a doua, cap.4, în Fil.rom., vol.IV, p.20)

„Despre iubirea de sine, care urăște pe toți, un oarecare înțelept a spus cu dreptate: Cel dintâi dintre toate gândurile este acest război al iubirii de sine. El este ca un tiran împreună cu care răpesc mintea și cei trei și *cei cinci*.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.65, în Fil.rom., vol.IV, p.217)

„Iar iubirea de sine numim dragostea și afecțiunea pătimasă față de trup și împlinirea voilor trupești.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.93, în Fil.rom., vol.IV, p.225)

„Iubirea de sine este iubirea nerațională a trupului, care, făcând pe monah iubitor de sine sau iubitor de suflet sau de trup, îl depărtează de Dumnezeu și de Împărăția Lui, după cuvântul: *Cel ce-și iubește sufletul său și-l va pierde*. (Ioan 12,25).⁵⁷²” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.28, în Fil.rom., vol.VI, p.197)

„Căci pe cel ce s-a gătit de curând spre lupte, nimic nu-l împiedică așa de mult de la lucrarea poruncilor, ca atotreaia iubire de sine. Aceasta este piedica înaintării celor ce vor să se sârguiască. Aceasta le pune în minte boli și pătimiri ale trupului, greu de vindecat, prin care răcește căldura sufletului și-l înduplecă să se ferească de greutate, ca fiind vătămătoare unei vieți care vrea să se simtă bine. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., cap.28, în Fil.rom., vol.VI, p.197)

b. Gravitarea și urmările filavției

„Începutul tuturor patimilor este iubirea trupească de sine, iar sfârșitul este mândria.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.57, în Fil.rom., vol.II, p.79)

„Păzește-te de maica relelor, de iubirea de sine, care este iubirea nerațională a trupului. Fiindcă din aceasta se nasc, după toate semnele, cele dintâi trei gânduri pătimase care sunt și cele mai generale: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de argint și al slavei deșarte. Căci acestea își iau prilejurile din așa-zisa trebuință neapărată a trupului.

⁵⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iubirea de sine îl face pe monah să fie șovăitor în credința care-l îndeamnă să pornească și să se țină pe calea nevoințelor pentru virtute. El socotește că rămâne astfel adăpostit de furtuni și de greutate în portul comodității. În realitate, această neîncredere îi va face continuu griji și-l va lipsi de putința de a se odihni de ele la sânul ferm și atotiubitor al Părintelui Ceresc. (n.s.25, p.197)

Din ele se naște toată lista patimilor. Trebuie, prin urmare, cum s-a zis, să ne păzim în chip necesar și să ne războim cu ea cu multă trezvie. Căci stârpită fiind aceasta, se stârpește totodată toate gândurile ce se nasc din ea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.59, în Fil.rom., vol.II, p.79)

„Multa mâncare și mâncarea cu plăcere sunt pricini de necumpătare; iubirea de argint și slava deșartă sunt pricini de ură față de aproapele. Iar maica acestora, iubirea trupească de sine, este pricină a amândurora.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.7, în Fil.rom., vol.II, p.88)

„Adu-ți aminte că izvoarele și pricinile întregii răutăți sunt acestea trei: neștiința, iubirea trupească de sine și ura (tirania).” (Sc.u.n., în Fil.rom., vol.II, p.123)

„De vrei să te izbăvești dintr-o dată de păcate leapădă-te de iubirea de sine, maica tuturor relelor.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.1, în Fil.rom., vol.IV, p.19)

„Iar ca pui zburători ai iubirii trupești de sine ai pe aceștia: laudele în inimă, încântarea de sine, lăcomia pântecele, curvia, slava deșartă, pizma și coroana tuturor – mândria, care știe să cucerească nu numai pe oameni ci și pe îngerii din ceruri...” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.100, în Fil.rom., vol.IV, p.91)

„Nu este venin mai tare ca veninul aspidiei și la vasiliscului, și nu este păcat mai mare ca păcatul iubirii trupești de sine.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.100, în Fil.rom., vol.IV, p.91,92)

„Iubirea de sine, iubirea de plăceri și iubirea de slavă alungă din suflet pomenirea lui Dumnezeu. Iubirea de sine e maica unor rele neînchipuite.” (Teodor al Edessei, 100 cap., cap.92, în Fil.rom., vol.IV, p.224)

„Cel ce a smuls din inima sa rădăcinile iubirii de sine cu ușurință va pune stăpânire și peste celelalte patimi, cu ajutorul Domnului. Căci din ea se naște mânia, întristarea, pomenirea răului, iubirea de plăcere și îndrăzneala. Cel biruit de ea e rob și al celorlalte patimi.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.93, în Fil.rom., vol.IV, p.224,225)

„Nimic nu face sufletul celor ce se sârguiesc așa de moleșit, de descurajat și de fără minte ca iubirea de sine, maica patimilor. Căci când unul din aceștia prețuiește mai mult odihna trupului decât ostenele pentru virtute și socotește ca o cunoștință folositoare să nu se ostenească de bunăvoie cu lucrarea, ci să se îndeletnicească mai bine cu poruncile ușoare, care aduc sudori puține, atunci dușmanii nevăzuți sădesc în suflet lipsa de curaj față de lucrarea liniștirii și din tare și nebiruit îl fac slăbănog în lucrare.” (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.106, în Fil.rom., vol.VII, p.133)

„În trupul iubitor de plăcere nu locuiește cunoștința lui Dumnezeu. Și cel ce-și iubește trupul său nu va dobândi harul lui Dumnezeu” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.281,282)

c. Lupta și remediile iubirii trupești de sine

„Cel ce a lepădat de la sine pe maica patimilor, adică iubirea trupească de sine, ușor leapădă, cu ajutorul lui Dumnezeu, și pe celelalte, ca mânia, întristarea, pomenirea răului și cele ce urmează. Iar cel ce e stăpânit de cea dintâi e rănit și de-a doua, chiar dacă nu vrea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, în Fil.rom., vol.II, p.69)

„Prin aceasta, (dragostea adevărată, cea din cunoștință a lui Dumnezeu și izgonirea din suflet a dragostei față de trup și de lumea aceasta) lepădând pofta de plăcere și frica de durere, ne eliberăm de reaua iubire trupească de noi înșine, înălțați fiind la cunoștința Ziditorului. În felul acesta primind în locul iubirii celei rele de noi înșine pe cea bună și spirituală, despărțită cu totul de grija de trup, nu vom înceta să slujim lui Dumnezeu prin această iubire bună de noi înșine, căutând pururea să ne susținem sufletul prin Dumnezeu... Deci cel ce nu dorește plăcerea trupească și nu se teme deloc de durere a ajuns nepătimitor. Căci deodată cu acestea și cu iubirea trupească de sine, care le-a născut, au omorât toate patimile ce cresc prin ea și prin ele, împreună cu neștiința, sursa cea mai de început a tuturor relelor. Și așa s-a făcut întreg slujitor al binelui ce persistă permanent și e mereu la fel, rămânând împreună cu el cu totul nemișcat⁵⁷³. ”(Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.34)

„Domnul, când era să învie pe Lazăr din morți, ne-a arătat împreună cu alte bunuri și pe acela că trebuie să strunim prin amenințări moliciunea și petrecerea veselă a sufletului și să îmbrățișăm o viațuire aspră, adică dosădirea de sine, ca sufletul să poată fi izbăvit de iubirea de sine, de slava deșartă și de mândrie.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.39, în Fil.rom., vol.IV, p.77)

„Cel ce a ajuns să-și taie voia sa, a ajuns la locul odihnei. El a aflat, pentru că a căutat cu vrednicie, că rădăcina tuturor patimilor este iubirea de sine. Pe aceasta, susținută de voia dulce-amară a noastră o vestejește în întregime în rădăcina ei, folosindu-se de acest leac plin de plăcere; și odată cu ea vestejește și odraslele rele ale ei.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.475)

6. Lăcomia pântecelui

Sfinții Părinți vorbesc despre lăcomia pântecelui ca fiind „cea dintâi dintre cele opt căpetenii ale răutății”⁵⁷⁴.

Ei arată că imboldul la mâncare nu-i un păcat, este lăsat de Dumnezeu, dar resping lăcomia pântecelui, abuzul de mâncări.

Lacomul este preocupat timp îndelungat cum să-și procure hrana, cum să și-o pregătească, pentru ca să-i aducă mai multă plăcere. El cheltuie mult timp și energie

⁵⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tot în acest sens înțelege și Sfântul Grigore de Nyssa fixarea și neschimbabilitatea omului în viața cea după Dumnezeu, fără să se excludă puțința înaintării în Dumnezeu. (n.s.1, p.34)

⁵⁷⁴ Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, cuv.3, în Filocalia, vol.V, p.201.

căutând mâncări bine pregătite, gustoase, mângâindu-și trupul, sau are în vedere cantitatea mâncării, dorind să mănânce cât mai mult.

Părinții menționează că „mâncarea are trei hotare: înfrânarea, îndestularea și săturarea. Înfrânarea stă în a se scula cineva flămând de la masă; îndestularea, în a mânca atâta cât să nu rămână flămând, iar săturarea stă în a se îngreuna puțin. Iar dacă mai mănâncă cineva după ce s-a săturat, a deschis poarta lăcomiei pântecelui, prin care intră curvia”⁵⁷⁵. Sfinții s-au nevoit, s-au înfrânat de la mâncare, pentru a-și face ușoară lupta duhovnicească. S-au folosit de hrană pentru a-și întreține trupul sănătos, ca să poată împlini astfel virtuțile, nu pentru a-l umple de mâncări, știind că apoi vor apărea urmări dintre cele mai păgubitoare, și anume: pornirea spre desfrâu, chiar și prin somn mintea fiind tulburată de năluciri, omul nu se mai poate ruga, este moleșit, îl apucă somnul, dă frâu slobod limbii, uneori cade în deznădejde, și nu poate desfășura nici o lucrare duhovnicească. Trebuie știut că toate minunile, toate vindecările, toate cărțile de teologie și spiritualitate care s-au scris, s-au realizat cu post și rugăciune, nu cu stomacul plin.

Cel lacom de mâncare nu se folosește de aceasta mulțumind și dând slavă lui Dumnezeu, prin aceasta el putând să crească în relația cu Dumnezeu, ci caută plăcerea de a mânca, mănâncă de dragul plăcerii. De aceea, „abuzul, care constituie patima, nu înseamnă numai a mânca mai mult decât îi este de trebuință trupului, ci și a căuta plăcerea chiar în puținul necesar”⁵⁷⁶.

Îmbuibarea cu mâncări și băuturi, dă pe față pe omul trupesc, omul care n-a gustat cele duhovnicești pentru că n-a putut, neînfrânarea pântecelui făcându-se piedică pentru aceasta. Dacă s-ar fi desfătăt cu cele duhovnicești, nu ar mai pune mare preț pe mâncări. Folosindu-ne de mâncări și băuturi în mod abuziv și pentru a ne satisface plăcerile, înseamnă că vedem lumea aceasta ca pe ultima realitate, nu prea ne pregătim pentru viața viitoare, vrem să trăim bine în viața aceasta, să ne-o facem pe aceasta cât mai plăcută.

Dar noi trebuie să avem grijă de trup în măsura în care ajută sufletului. Dacă sufletul e bun cârmaci al trupului, se mântuiește și trupul, dar dacă trupul conduce sufletul, atunci se pierde și sufletul și trupul.

Și în Pateric, de multe ori când era întrebat vreun părinte: „De ce plângi, Avo?”, el răspundea: „Pentru că încă mai mănânc”; ei voind astfel să tindă la o cât mai mare înălțime duhovnicească, la o stare îngerească. Aici trebuie atenție și discernământ, pentru că diavolul, dacă nu-l poate înșela pe om cu mâncări multe, îl împinge la „pofta nevoitei celei mai de pe urmă, aducându-i aminte și cele privitoare la Daniil, viața lui săracă și semințele, și-i amintește și de viața altor oarecare pustnici, ...și silește pe ascet să se facă următor acelora. Astfel, urmărind înfrânarea fără măsură va pierde și pe cea măsurată, de la o vreme trupul nemaiputând-o păstra din pricina slăbiciunii”⁵⁷⁷. E bine să fie atent omul, căci diavolul vrea să-l facă să cadă dintr-o extremă într-alta. Trebuie avut discernământ și păstrată calea de mijloc.

Părintele Stăniloae ne atenționează că, „uneori, masa, ca prilej de benchetuală, pricinuieste, toate îndrăznelile necuviincioase. Poate că ea s-a făcut din iubire. Dar prin fereastra iubirii, (nu pe ușă în mod direct) se strecoară lăcomia”⁵⁷⁸.

⁵⁷⁵ Sf. Grigorie Sinaitul, *Despre felul cum trebuie să se șadă la rugăciune*, în Filocalia, vol.VII, p.195.

⁵⁷⁶ Jean-Claude Larchet, *Terapeutica bolilor spirituale*, Edit. Sofia, București, 2001, p.130.

⁵⁷⁷ Evagrie Ponticul, *Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor*, în Filocalia, vol.I, p.81.

⁵⁷⁸ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 394, în Filocalia, vol.IX, p.197.

De la sfinți mai învățăm să nu căutăm hrana pentru a satisface plăcerea trupească, dar nici să ne scârbim de ea, ci să ne împărtășim de aceasta dând slavă lui Dumnezeu; să nu primim numai darul și să uităm pe Cel ce ni l-a dat, pe Dăruitor, pe Dumnezeu.

Vorbind despre lăcomia pânteceleui, Părinții ne dezvăluie și remediile pentru a ne putea elibera de ea. Astfel, trebuie „să tăiem întâi mâncărurile care îngrașă, pe urmă cele care ne aprind, apoi pe cele ce ne fac plăcere”⁵⁷⁹, să consumăm hrană ușor de mistuit, să avem gândul la moarte și la focul veșnic, să păstrăm totdeauna înfrânarea, să nu neglijăm postul, și să ne rugăm lui Dumnezeu să ne ajute să ne izbăvim de această grea patimă.

În concluzie, să reținem și să aplicăm și noi sfaturile Sfinților Părinți, pentru ca pântecele să nu devină „dumnezeul nostru” (Fil. 3, 19), să ne înfrânăm trupul nostru, pentru ca să dobândim „frumusețea duhovnicească care se arată în trupul subțiat, delicat, ca într-o icoană bizantină”⁵⁸⁰.

a. Ce este lăcomia pânteceleui?

„Întrebare:

Care este etimologia gastrimargiei (lăcomiei pânteceleui)?

Răspuns:

Nu s-a găsit nimenea nici dintre grămăticii (filologi), nici dintre oratori să pomenască de aceasta. Dar Aristotel, în scrierea *Despre animale*, pomeneste de un animal numit margos, care se naște din putreziciunea ce se află între pământ și apă. Acesta, din clipa în care se naște, nu mai încetează să mănânce la pământ, până ce nu găurește pământul și iese la suprafață. Iar după ce iese moare în trei zile. După alte trei zile vine un nor de ploaie și plouă deasupra lui și-l readuce la viață dar acum nu mai mănâncă întruna. De aici socotesc că au pornit vechii filozofi când au numit pe cei ce mănâncă mult gastrimargi.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Îned.rp., î.59, în Fil.rom., vol.II, p.232)

„Lăcomia pânteceleui este cea dintâi dintre cele opt căpetenii ale răutății.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.3, în Fil.rom., vol.V, p.201)

„Lăcomia stomacului este fătărnicia pânteceleui. Săturat, strigă că e lipsit; și ghiftuit și plesnit de sătul, tipă că îi e foame. Lăcomia pânteceleui e bucătar iscusit, nascocind tot felul de mâncări gustoase. Astupându-se un canal, se deschide altul. Închizându-l pe acesta, se cascadează un altul. Lăcomia pânteceleui este o amăgire a ochilor, care înghițind puține, dorește să le înghită pe toate.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.212,213)

b. Cum se naște lăcomia pânteceleui?

„Multa mâncare și mâncarea cu plăcere sunt pricini de necumpătare...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.7, în Fil.rom., vol.II, p.88)

⁵⁷⁹ Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.14, cap.8, în Filocalia, vol.IX, p.81.

⁵⁸⁰ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 968, în Filocalia, vol.IX, p.431.

„Trei hotare are mâncarea: înfrânarea, îndestularea și săturarea. Înfrânarea stă în a se scula cineva flămând de la masă; îndestularea, în a mânca atâta cât să nu rămână flămând, dar nici să nu se îngreuneze; iar săturarea stă în a se îngreuna puțin. Iar dacă mai mănâncă cineva după ce s-a săturat, a deschis poarta lăcomiei pântecelui, prin care intră curvia”. (Sf. Grigorie Sinaitul, D.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.195)

„Ușa mea (*a lăcomiei pântecelui*) e conținutul bucatelor, pricina nesăturării este obișnuința, temeiul patimei mele este obiceiul vostru care mi-a luat înainte, nesimțirea sufletului și neaducerea aminte de moarte.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.31, în Fil.rom., vol.IX, p.220)

„A mânca după poftă înseamnă a pofti să mănânci nu pentru trebuința trupului, ci din lăcomia pântecelui. Iar când vezi că cineva din înclinare dorește mai multe legume verzi decât uscate, dar nu din poftă, ci pentru că îi este mai ușor, aceasta e ceva deosebit. Există înclinări care primesc mai bucuros bucatele dulci, altele, sărate și iarăși altele acre. Iar aceasta nu e patimă, nici poftă, nici lăcomie. Dar a pofti și a dori mâncarea este poftă. Și ea e slujitoarea lăcomiei pântecelui.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.161, în Fil .rom., vol XI, p.199)

c. Urmări păgubitoare ale lăcomiei pântecelui

„... pornirea spre desfrâu vine din lăcomia pântecelui... Dar lăcomia pântecelui nu numai că o hrănește și o alăptează pe aceasta, ci și alungă toate virtuțile. Căci stăpânind și ținând ea puterea, cad și se nimicesc toate virtuțile: înfrânarea, cumpătarea, bărbăția, răbdarea și toate celelalte.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.58, în Fil.rom., vol.I, p.211,212)

„Când mintea noastră înoată în valurile băuturii, nu numai că vede în somn cu patimă chipurile zugrăvite de draci, ci își plăsmuiește și în sine anumite vederi frumoase, îmbrățișând cu foc nălucirile sale, ca pe niște amante. Căci înfierbântându-se măduarele ce servesc la împreunarea trupeză de căldura vinului, mintea e silită să-și înfățișeze vreo umbră plăcută a patimei. Se cuvine deci ca folosindu-ne de dreapta măsură să ne ferim de vătămarea ce vine din lăcomie. Căci, dacă nu s-a născut în minte plăcerea care să o împingă spre zugrăvirea păcatului, ea rămâne întreagă lipsită de năluciri și, ceea ce-i mai mult, neafemeiată.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.49, în Fil.rom., vol.I, p.355)

„Căci plăcerea și săturarea de mâncări și băuturi încălzește stomacul și aprinde dorința spre poftă de rușine, împingând întreg animalul spre amestecare nelegiuită. Acesta nu mai este atunci decât ochi nerușinați, mână desfrânată, limbă vorbitoare de lucruri care desfată auzul, ureche care primește cuvinte deșarte, minte disprețuitoare de Dumnezeu și suflet care desfrânează cu înțelegerea și stârnește trupul spre fapta neîngăduită.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.23., în Fil.rom., vol.II, p.35)

„Este cu neputință să umpli trupul cu mâncăruri pe săturate, dar să te îndulcești și duhovnicește de bunătatea cea cunoscută cu mintea și dumnezeiască. Căci pe cât își va sluji cineva mai mult pântecelul, pe atâta se va lipsi pe sine mai mult de acea bunătate. Și

pe cât își va asupri mai mult trupul, pe atâta se va umple mai mult de hrana și de mângâierea duhovnicească.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.42, în Fil.rom., vol.VI, p.27)

„Căci îngreunându-se stomacul și tulburându-se prin aceasta mintea, nu mai poate zice rugăciunea cu tărie și curăție. Ci biruită de somn, din pricina aburului multelor mâncări, dorește să doarmă degrabă, din care pricină îi vin în minte în vremea somnului nenumărate năluciri.” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.rug., cap.6, în Fil.rom., vol.VII, p.194)

„Asuprește-ți pânțele, și-ți vei închide negreșit și gura. Căci limba prinde putere din mulțimea mâncărilor.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.19, în Fil.rom., vol.IX, p.217)

„Totuși ascultați pe cei întâi născuți ai mei (*ai lăcomiei pântecelui*) și pe cei mai iubiți, ascultați cum se numesc: fiul meu cel întâi născut este slujitorul curviei; al doilea după el este cel al învârtosării inimii; al treilea e somnul. Apoi din ei pornește o mare de gânduri; valuri de întinăciuni, adânc de necurății neștiute și negrăite. Fiicele mele: lenea, vorba multă, îndrăzneala, născocirea râsului, glumele, împotrivirea în cuvânt, grumazul țeapăn, nesimțirea, robia, fala, cutezanța, iubirea de podoabe, cărora le urmează rugăciunea întinată și gândurile împrăstiate, dar adeseori și nenorociri deznădăjduite și neașteptate, cărora le urmează iarăși deznădăjdea cea mai cumplită dintre toate.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.31, în Fil.rom., vol.IX, p.220,221)

„Cunoaște că de multe ori dracul se așază în stomac și nu lasă pe om să se sature, chiar de ar mânca tot Egiptul, și ar bea Nilul întreg. După mâncare pleacă ticălosul și ni-l trimite pe cel al curviei, vestindu-i ce s-a întâmplat: *Ia-l, ia-l, zice, tulbură-l*. Căci pânțele umplându-se, nu va lupta mult. Și acela venind, zâmbește. Și legându-ne prin somn mâinile și picioarele, face apoi toate câte voiește, pângărește sufletul și trupul prin întinăciuni, năluciri și curgeri. E lucru de mirare a vedea mintea netrupească întinată și întunecată de trup; și iarăși a vedea pe cel nematerial, curățit și subțiat prin lut.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.23, în Fil.rom., vol.IX, p.217,218)

„Precum mult gunoi pricinuieste mulțime de viermi, așa multă mâncare pricinuieste multe căderi și gânduri și visuri urâte.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.36, în Fil.rom., vol.IX, p.374)

„Ce este altceva trupul porcesc, decât a lăsa pânțele fără hotar și a-l umple pururea și a nu avea vreme rânduită anume pentru trebuința trupului, cum au ființele cuvântătoare. Și ce se naște din aceasta? De aici se naște îngreuierea capului și multa greutate a trupului împreună cu slăbirea umerilor. Apoi nevoia de a părăsi liturgia (*slujirea*) lui Dumnezeu. Căci se ivește o lene de a face mătânii în timpul ei; o nescotire a închinăciunilor obișnuite, o întunecare și o răcire a cugetării; o minte îngroșată care nu poate desluși nimic din pricina tulburărilor și a multelor gânduri întunecate; o negură groasă și întunecoasă întinsă peste tot sufletul; multă trândăvie în tot lucrul lui Dumnezeu, ba și în citire, datorită faptului că acela nu gustă dulceața cuvintelor lui Dumnezeu; multă nelucrare a celor de trebuință; o minte nestăpânită și împrăștiată peste

tot pământul; mult must adunat în toate măduarele; închipuiri necurate în timpul nopților, pricinuite de năluciri spurcate și de chipuri necuvenite ce stârnesc o poftă care trece în suflet și-și împlinește în suflet voile ei în chip necurat.

Și însuși așternutul nenorocitului acesta și hainele lui și trupul întreg i se sparcă de mulțimea curgerii murdare, care țâșnește din el ca dintr-un izvor. Iar aceasta i se întâmplă nu numai noaptea, ci și ziua. Căci trupul lui curge pururea și-i întinează cugetul. Prin aceasta el își pierde fecioria. Căci dulceța gâdilirilor pricinuieste în tot trupul lui o înfierbântare neîncetată și de nesuportat. În el se ivesc gânduri amăgitoare care dau chip unei frumuseți în fața lui și îl stârnesc în tot timpul și îi gâdilă mintea prin vorbăria lui închipuită. Și se împreună cu ele prin îndeletnicirea cu ele și prin poftirea lor, deoarece i s-a întunecat puterea de deosebire.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.26., în Fil.rom., vol.X, p.144,145)

„Nu lăcomi la mâncare, ca să nu vină din nou în tine, păcatele tale de mai înainte.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.9, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.97)

d. Lupta cu lăcomia pântecelui, remediile și vindecarea

„Când dracul lăcomiei pântecelui, luptând mult și adeseori, nu izbuteste să strice înfrânarea întipărită, atunci împinge mintea la pofta nevoinței celei mai de pe urmă, aducându-i înainte și cele privitoare la Daniil, viața lui săracă și semințele, și-i amintește și de viața altor oarecare pustnici care au trăit totdeauna așa, și silește pe ascet să se facă următorul acelora. Astfel, urmărind înfrânarea fără măsură va pierde și pe cea măsurată, de la o vreme trupul nemaiputând-o păstra din pricina slăbiciunii. Și așa va ajunge să binecuvânteze trupul și să blesteme inima. Socot deci că e drept să nu asculte aceștia de acelea și să nu se rețină de la pâine, de la untdelemn și de la apă...” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.25, în Fil.rom., vol.I, p.81)

„Să se gândească, așadar, cel ce luptă nu la gustul bun al bucatelor, nici la dulceța plăcerii, ci la sfârșiturile amândurora. Și când își va înfățișa întristarea care urmează amândurora, să știe că le-a legat coadă de coadă și prin darea la iveală a nimicit semănăturile celor de alt neam”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.40, în Fil.rom., vol.I, p.198).

„Mai ales băutura de vin nici să n-o miroase tinerețea, ca nu cumva prin focul îndoit, născut din lucrarea patimii dinăuntru și din băutură de vin, turnată din afară, să i se înfierbânte peste măsură plăcerea trupului și să alunge de la sine plăcerea duhovnicească a durerii născute din străpungerile inimii și să aducă în ea întunecarea și împietrirea”. (Marcu Ascetul, Ep.c.N., cap.7, în Fil.rom., vol.I, p.321,322)

„Dar înfrânarea de mâncări trebuie să o păzească în așa fel, ca să nu câștige careva vreo scârbă față de vreuna din ele. Acesta ar fi un lucru vrednic de osândă și cu totul drăcesc. Căci nu ne înfrânăm de la ele fiindcă ar fi vrednice de ocară (să nu fie), ci ca depărtându-ne de multele mâncări să pedepsim cu dreaptă măsură măduarele aprinse ale trupului; apoi, ca să avem destul prisos ca să-l putem da săracilor drept semn al dragostei adevărate.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.43, în Fil.rom., vol.I, p.354)

„Însă n-am putea disprețui cu bucurie lucrurile dulci de aici dacă n-am gusta cu toată simțirea și încredințarea dulceața lui Dumnezeu”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.44, în Fil.rom., vol.I, p.354)

„Căci cel ce se nevoiește nu trebuie să-și slăbească trupul decât atâta cât trebuie ca să-i înlesnească lupta, ca prin ostenele trupului și sufletului să se curățească după cuviință”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.45, în Fil.rom., vol.I, p.354)

„...Părinte, ... rogu-te să-mi spui și cum vestejește înfrânarea pofta? Și bătrânul răspunde. Întrucât te face să te reții de la toate care nu împlinesc o trebuință, ci aduc o plăcere, și te îndeamnă să nu te împărtășești de nimic, decât de cele trebuincioase vieții, nici să urmărești cele dulci, ci cele de folos, și să măsoari cu trebuință mâncările și băuturile; de asemenea, întrucât te îndeamnă să nu lași trupului must de prisos, ci să întreții numai viața trupului și să-l păzești netulburat de pornirea spre împreunare. Astfel vestejește înfrânarea pofta”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.23, în Fil.rom., vol.II, p.35)

„Mâncările s-au făcut pentru două pricini: pentru hrană și pentru tămăduire. Prin urmare, cei ce se împărtășesc de ele, în afară de aceste pricini, se vor osândi ca unii ce s-au datat desfătărilor, folosind rău cele date de Dumnezeu spre trebuință. Și în toate lucrurile reaua folosire este păcat”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.p.dr., suta a treia, cap.86, în Fil.rom., vol.II, p.103)

„Să nu poftesti mâncări felurite și de mult preț, și desfătări aducătoare de moarte. Căci *cea dată desfătărilor, zice, a murit fiind încă vie* (I Timotei 5,16). Dacă e cu puțință, fugi chiar de săturarea cu cele ușor de găsit, căci s-a scris: *Nu vă amăgiți cu săturarea stomacului* (Proverbe 24,15)”. (Teodor al Edessei, 100cap., cap.55, în Fil.rom., vol.IV, p.213)

„... mîncarea cu măsură este frâna poftelor...”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.174, în Fil.rom., vol.IV, p.300)

„Lăcomia pântecelui este cea dintâi dintre cele opt căpetenii de răutății. Iar dumnezeiasca frică și prima poruncă le surpă pe toate. Că cel ce nu o are pe aceasta, nu poate avea nici alt bine”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.185)

„De asemenea, se cuvine să guști câte puțin din toate câte s-au rânduit, adică din toate câte s-au îngăduit prin făgăduință, spre a slăvi pe Dumnezeu și a-I mulțumi și pentru a nu ne trufi⁵⁸¹. Dar ferește-te și de adunarea celor de prisos. Căci *puținătatea*

⁵⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate sunt date de Dumnezeu și gustându-le, Îl slăvim, Îi mulțumim pentru minunata lor potrivire și din acest punct de vedere cu viața noastră. Dar dacă ne scufundăm prea mult în plăcerea produsă de ele, uităm de Dumnezeu. Trebuie să ținem mereu cumpăna (dialectică) între gustarea lor și detașarea de ele. Numai așa Îl slăvim pe Dumnezeu și Îi mulțumim pentru ele și Îl socotim mai presus de ele. Nu trebuie să ne plecăm prea mult nici într-o parte, nici în alta; nu trebuie nici să ne scufundăm în ele, nici să le disprețuim, uitând de condiția noastră care are nevoie de ele și de mulțumirea ce trebuie s-o aducem lui Dumnezeu că a ținut seama de această condiție smerită a noastră, pentru ca prin ele să ne putem ridica la El. (n.s.169, p.84)

lucrurilor, cum spune Sf. Isaac, învață pe om, fără să vrea, înfrânarea. Deoarece când le avem din belșug și le putem folosi cât vrem, nu ne putem stăpâni”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.34., în Fil.rom., vol.VIII, p.84)

„Dacă vei stăpâni această stăpână (lăcomia pântecelui), orice loc îți va pricinui nepătimire; dar de te va stăpâni ea, oriunde te vei primejdi, în afară de mormânt”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.98, în Fil.rom., vol.IX, p.121)

„... să tăiem întâi mâncările care îngrașă, pe urmă pe cele care ne aprind, apoi pe cele ce ne fac plăcere”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.215)

„De e cu putință, dă pântecelui hrana care-l umple și e ușor de mistuit, ca prin săturare să saturem pofta lui, iar prin mistuirea grabnică să ne izbăvim de aprindere ca de un bici. Să cercetăm și mâncările care fac vânturi și vom afla că ele mișcă și poftele”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.215).

„Să facem mort pânțelele cu gândul focului (veșnic)”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.216)

„Cel ce-și îngrijește stomacul său și luptă să biruiască duhul curviei îi este asemenea celui ce voiește să stingă pârjolul cu gaz. Când pânțelele e strâmtorat, se smerește inima. Dar când acesta e îngrijit, se fudulește gândul”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.17, în Fil.rom., vol.IX, p.216,217)

„Sezând la masa cu bucate, adu-ți aminte de moarte și de judecată. De abia așa vei împiedica puțin patima. Bând băutura nu înceta să-ți aduci aminte de oțetul și de fiera Stăpânului. Și, negreșit, sau te vei înfrâna, sau, suspinând, îți vei face cugetul mai smerit”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.27, în Fil.rom., vol.IX, p.218)

„Pe mine (lăcomia pântecelui) mă războiește, dar nu mă biruiește amintirea păcatelor, mă dușmănește gândul morții. Dar nimic nu mă desființează cu totul din oameni. Cel ce a dobândit pe Mângâietorul se roagă Acestuia împotriva mea. Și Acesta, înduplecat, nu mă lasă să lucrez în chip rodnic. Iar cei ce nu L-au gustat pe Acela, cer să se îndulcească numaidecât cu dulceața mea. Pe aceasta o biruiește bărbăția. Și cel ce a biruit-o, e vădit că se grăbește spre nepătimire și spre neprihănirea cea mai deplină”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.31, în Fil.rom., vol.IX, p.221)

„Cel ce pregătește des ospete este argatul dracului curviei și spurcă sufletul celui smerit la cuget. Pâinea modestă de la masa celui curat curățește de orice patimă sufletul celui ce o mănâncă. Mirosul mesei celui lacom e răspândit de risipa de bucate și de prăjituri. Și cel fără de minte și neînțelept e atras de ea, ca un câine de măcelărie. Iar masa celui ce stăruie totdeauna în rugăciune e mai dulce ca orice miros de vițel și de mirodenii. Și iubitorul de Dumnezeu o dorește pe aceasta ca pe o comoară fără preț.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p.228)

„Crede mie, frate, că știu pe un om, pe care-l cunoaște numai Domnul, ajuns la o astfel de măsură: o dată sau de două ori sau de mai multe ori pe săptămână este cucerit

de hrana duhovnicească și dulceața ei îl face să uite de hrana simțită. Și când vine la împărtășirea de ea, nu voiește să se împărtășească, simțindu-se sătul și scârbit de ea. Iar împărtășindu-se, se osândește pe sine, zicând: pentru ce nu sunt totdeauna așa?”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.152, în Fil.rom., vol.XI, p.194)

„Când vezi gândul tău îndulcindu-se de o mâncare și urmărești să o ai înaintea tuturor, sau să o ai înaintea ta, să știi că te stăpânește lăcomia pântecelui. Ia aminte deci la tine însuși și fă tot ce poți ca să te silești să nu iei cu grabă din ea, ci cu bună rânduială. Și împinge mai vârtos mâncarea aceasta înaintea altora ce șed la masă împreună cu tine⁵⁸². Dar cum am spus, nu trebuie să încetezi îndată de-a mânca pe motiv de lăcomia pântecelui, ci păzește-te să nu te repezi la mâncare fără rânduială. Vorbind de lăcomia pântecelui, Părinții cer să nu întinzi mâna la masă înaintea altuia (Isaia, Recueil,3,11, p.50) căci acesta e un lucru necuviincios și străin de bună rânduială... Un alt semn al lăcomiei pântecelui este de a voi să mănânci înainte de ora rânduită, lucru care nu trebuie făcut decât dacă este vreo pricină binecuvântată.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.163, în Fil.rom., vol.XI, p.200,201)

„Frate, cele ce le-am spus iubirii tale despre înfrânare, le-am spus celor ca noi și după măsura noastră. Dacă înfăptuim cele de la mijloc, ajungem prin înfrânare la cele mai înalte. Dar punând piciorul pe prima treaptă a scării, să nu voim să urcăm îndată la cea mai de sus. Căci cei ajunși la măsură pot să fie, cum zice Apostolul, și *sătui și flămânzi pentru că s-au învățat în toate*. (Filipeni 4,12). Iar tu, frate, cunoști măsurile tale. Când se ivește în tine război, mai scoate o uncie. Și din băutură la fel”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.160, în Fil.rom., vol.XI, p.199)

„Cât privește mâncările, să nu ne îngrijim prea mult de trup. Căci se întâmplă ca aceasta să fie uneori în război din partea dracilor, ca să nu ne arunce în griji și, stăruind în ele, să părăsim bunătățile ce ne sunt puse înainte”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.200, în Fil.rom., vol.XI, p.234)

„Când ai vreo suferință în trup, te înfrânezi de la lucrurile care te vatămă; dar atunci de ce nu lupți să te înfrânezi și când suferă sufletul?... Folosește puterea ta și Dumnezeu te va ajuta prin rugăciunile sfinților⁵⁸³. Căci însetează să vadă mântuirea noastră Cel ce s-a jurat pe Sine că *nu voiește moartea păcătosului, ci ca să se întoarcă și să fie viu* (Iezechiel 18,23)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.261, în Fil.rom., vol.XI, p.301)

„De se ivește trebuința de vin, ia până la trei pahare⁵⁸⁴ și să nu calci porunca pentru prietenie”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.9, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.96)

⁵⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Minunate reguli de bună cuviință, care s-au întipărit în viața poporului nostru. Ele stau pe o temelie lăuntrică și nu sunt asociate cu vreo fanfaronadă ca cele din codul manierelor elegante occidentale, care stau la baza unei politete ce face caz de ea. (n.s.253, p.200)

⁵⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Concură în mod activ silința omului, Dumnezeu și rugăciunile sfinților. Toate se adună spre mântuirea fiecăruia. (n.s.421b, p.301)

⁵⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Monahul Augustin dă la note și păreriile unor bătrâni, că trei pahare de vin erau prea multe. (n.s.151, p.96)

„Dacă te războiește lăcomia pântecului cu pofta mâncărilor plăcute, adu-ți aminte de împuțirea lor, și te vei odihni”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.127)

7. Desfrânarea

În combaterea păcatelor capitale, Părinții filocalici nu omit niciodată să înfiereze desfrânarea. Atenția pe care i-au acordat-o acestei patimi, arată cât de periculoasă este, „ea începând să-l supere pe om de la cea dintâi vârstă”⁵⁸⁵, acesta având de luptat împotriva ei întreaga sa viață.

În scrierile filocalice, ni se arată că pofta trupestă s-a sădit în noi pentru nașterea de prunci, „judecata dreaptă cu privire la împreunare trebuie să vadă scopul ei în nașterea de prunci. Deci cel ce urmărește plăcerea greșește în judecată, socotind ceea ce nu e bine, ca bine. Așadar, unul ca acesta face rea întrebuințare (abuzează) de femeie, împreunându-se cu ea”⁵⁸⁶.

Voluptatea este egoistă, prin urmare este păcat. Plăcerea nu trebuie văzută ca scop, ci ca mijloc în împreunarea trupestă din cadrul familiei. Noi nu idolatrizăm plăcerea. Dumnezeu vrea ca iubirea să fie constructivă, creatoare, nu un egoism carnal. În general, desfrânatul caută femeia pentru a-și satisface poftele senzuale, restrânge dragostea la nivel trupeș. El spune că o iubește, și aceasta de multe ori îl crede, pentru că ea este o ființă care are nevoie de afectivitate din partea bărbatului. Dar dacă iubești pe cineva, îl și cinstești, nu-l iubești pentru tine, nu-l necinstești folosindu-l ca pe un obiect de satisfacere a plăcerii, un obiect posedat al posesorului desfrânat. Cel rob de această patimă, „reducând trupul la un simplu instrument de plăcere sexuală, neagă dimensiunea spirituală a acestui trup și destinația sa transcendentă, disprețuiește chipul lui Dumnezeu după care este el însuși făcut și uită de firea omenească”⁵⁸⁷.

Cuvintele Sfinților Părinți sunt foarte actuale, poate mai actuale ca oricând, acum când norii grei ai desfrâului planează asupra întregii lumi.

Pentru a putea lupta cu succes împotriva acestei patimi, trebuie să cunoaștem cauzele ei. Aflăm din scrierile isihaste că ea se naște din lăcomia pântecelui, trândăvie, slavă deșartă, mândrie, osândirea aproapelui, prietenia cu cei desfrânați, ușurătatea în purtări, somnul fără măsură și împodobirea trupului. Nu poate păcătui cineva cu trupul, dacă n-a pierdut mai întâi războiul în gând, cu demonul desfrânării. De aceea trebuie eliminat de la început gândul de desfrânare, atunci fiind mai ușor de înăbușit patima, decât mai târziu, când te cuprinde de-a binelea.

Omul are de luptat cu firea, cu diavolul și cu lumea, aceasta din urmă de multe ori ne îndeamnă și ne ispitește pentru a cădea în acest greu păcat. Este greu acest păcat, pentru că „curvia abate toate simțirile și pornirile trupului și ale sufletului și prefăce și corupe chipul și asemănarea, zvârlindu-le în nimic”⁵⁸⁸. Desfrânarea îi ia trupului și sufletului vigoarea și energia, îi slăbește forțele fizice și mentale. Cel rob de desfrânare are o mare teamă de moarte, pentru că o dată cu aceasta plăcerile se

⁵⁸⁵ Sf Ioan Casian, *Despre cele 8 gânduri ale răutății*, în Filocalia, vol.I, p.113

⁵⁸⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a doua, cap.17, în Filocalia, vol.II, p.71.

⁵⁸⁷ Jean-Claude Larchet, *Terapeutica bolilor spirituale*, Edit. Sofia, București, 2001, p.140.

⁵⁸⁸ Pr.Prof.Dr.Dumitru Stăniloae, nota explicativă nr. 483, în Filocalia, vol.IX, p.233.

termină. Apoi el își dă seama că a pierdut această viață căutând nimicul, și o va pierde și pe cealaltă.

Războiul cu demonul curviei este îndelungat și greu. El se dă atât pe plan sufletesc, cât și pe plan trupesc. Arme puternice împotriva curviei sunt: rugăciunea smerită și stăruitoare, zdrobirea inimii, înfrânarea, (același trup care a păcătuit, trebuie smerit prin înfrânare, post), iubirea, smerenia, privegherea, foamea, setea, singurătatea, evitarea locurilor unde am putea cădea, citirea Scripturilor, alungarea gândurilor de desfrânare încă de la început, dragostea de Dumnezeu, frica de chinuri și dorirea bunătăților cerești. După ce a părăsit omul păcatul, nu trebuie să se mai gândească la el, cum l-a săvârșit, pentru ca nu fie ispitit să cadă iarăși. Atunci când îi vine gândul de desfrânare, să-l nimicească cu rugăciunea lui Iisus, sau să mute gândul în altă parte, și nicidecum să dialogheze cu el, sau să stăruie în el. Bine ar fi să aibă omul mintea ocupată cu rugăciunea sau cu gânduri bune, să nu aibă timp să scornească sau să primească gânduri desfrânate. Iar semnul izbăvirii este atunci când nici în somn sufletul nu ia seama la nici un chip al nălucirii de rușine.

Nu este suficient numai să vrem să ne eliberăm de desfrânare, ci trebuie să pornim lupta îndoită pentru vindecarea de această patimă, numai atunci ajutându-ne și harul dumnezeiesc. Nu trebuie uitat că „să nu fii desfrânat”, e o poruncă, nu un sfat.

Să avem grijă ca nu cumva pentru o clipă de plăcere să stăm o veșnicie în durere, pierzând fericirea veșnică.

a. Scopul firesc al împreunării trupesti și nașterea curviei

„Pofta din amintire este rădăcina patimilor, care sunt rudeniile întunericului”. (Evagrie Ponticul, Î.d.v.mr., cap.157, în Fil.rom., vol.I, p.44)

„...ascultă unele viclenii de-ale duhului curviei. Când cineva a dobândit nepătimirea părții poftitoare și gândurile de rușine s-au răcit, atunci arată bărbați și femei jucând împreună și-l face pe pustnic să privească lucruri și forme de rușine... Uneori se atinge însă și de trupuri, stârnind într-însele fierbințeala dobitocească. Și alte nenumărate meșteșuguri uneltește vicleanul acesta, pe care nu e nevoie să le mai răspândim și să le mai încredințăm scrisului”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.15, în Fil.rom., vol.I, p.73)

„De fapt îmboldirea trupului a fost lăsată de Ziditorul spre nașterea de prunci și spre continuarea neamului omenesc prin coborâre unii de la alții, nu spre curvie.... Prin urmare, nu firea în sine e păcătoasă, chiar dacă o folosim noi rău. Sau vom învinovăți pe Ziditor? Oare cel ce a dat fierul spre o întrebuințare necesară și folositoare e vinovat dacă cel ce l-a primit îl folosește pentru ucidere?” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.117)

„Adeseori gândul curviei vine de la gândul slavei deșarte și dă înfățișări cuviincioase începuturilor căilor ce duc la iad, ascunzând alunecările primejdioase de mai târziu prin care îi aduce la temnițele iadului pe cei ce îi urmează fără judecată. Întâi acest gând îl încântă pe cineva cu preoția sau cu viața sa de monah desăvârșit, făcând pe mulți să vină la el pentru folos; apoi din cuvânt și faptă îl face să-și închipuie că și-a agonisit un nume bun. Și astfel, după ce l-a încercuit de-ajuns cu asemenea cugetări și l-a

atras departe de trezirea naturală, îmbiindu-i întâlnirea cu vreo femeie așa-zis cuvioasă, îi duce îndrăznirea conștiinței spre împlinirea lucrului necurat, târându-l la cea mai de pe urmă rușine.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.40, în Fil.rom., vol.I, p.197)

„Apoi și trupul, dacă e gras și tânăr sau plin de must, când e atârnat de amintiri caută să îplinească cu patimă cele cuprinse în ele, fiind împins de poftă, sau săvârșește uneori necurății în vis ori în somn. Căci chiar dacă nu a avut cineva amestecare cu femeia la arătare și e socotit cast, feciorelnic și curat de oameni, ba chiar are renume de sfânt, înaintea lui Dumnezeu, care vede cele ascunse, e socotit ca spurcat, desfrânat și necumpătat.” (Marcu Ascetul, Ep.c.N., cap.11, în Fil.rom., vol.I, p.325)

„Sau, iarăși, păcătoșenia este o judecată greșită cu privire la înțelesurile lucrurilor, căreia îi urmează reaua întrebuințare a lucrurilor (abuzul de lucruri). De pildă, când e vorba de femeie, judecata dreaptă cu privire la împreunare trebuie să vadă scopul ei în nașterea de prunci. Deci cel ce urmărește plăcerea greșește în judecată, socotind ceea ce nu e bine, ca bine. Așadar, unul ca acesta face rea întrebuințare (abuzează) de femeie, împreunându-se cu ea. Tot așa este cu celelalte lucruri și înțelesuri.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.17, în Fil.rom., vol.II, p.71)

„Apăsător este dracul curviei și năprasnic năvălește asupra celor ce luptă împotriva patimii, mai ales când nu sunt cu băgare de seamă la felul de hrană și în întâlnirile cu femeile. Furând pe nebagare de seamă mintea prin vraja plăcerii, pe urmă năvălește prin amintire asupra isihastului, aprinzându-i trupul și înfățișând minții felurite forme, îndemnându-l astfel să consimtă la păcat”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.19, în Fil.rom., vol.II, p.71)

„Unii spun că dracii, atingându-se în somn de anumite părți ale trupului, stârnesc patima curviei. Pe urmă patima stârnită aduce în minte forma femeii prin amintire. Iar alții zic că aceia se arată minții în chip de femeie și, atingând părțile trupului, stârnesc dorința, și așa se ivesc nălucirile. Alții iarăși spun că patima, care domnește în dracul ce se apropie, stârnește patima și așa se aprinde sufletul spre gânduri, aducând înainte formele prin amintiri. De asemenea, despre alte năluciri pătimase, unii spun că se produc într-un fel, alții, într-alt fel. Dar în nici unul dintre modurile amintite nu pot dracii să miște nici un fel de patimă dacă se găsesc în suflet iubirea și înfrânarea, fie că se află trupul în stare de veghe, fie în stare de somn.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.85, în Fil.rom., vol.II, p.84)

„...din lăcomia pântecului se naște gândul curviei...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.56, în Fil.rom., vol.II, p.97)

„Iar mișcarea mădulelor de jos ale trupului, care se face fără gândurile mai ascuțite ale plăcerii necuvenite ce se mișcă cu fierbințeală și atrage sufletul fără voie la ticăloșie, se naște fără îndoială din săturarea pântecului. Iar dacă pânțelele își țină poate buna rânduială a dietei sale, dar mădulele se mișcă fără voie, fie cât de puțin, să știi că patimile țâșnesc din trup și socotește ca armă tare și de nebiruit în această luptă, înfrânarea de la vederea femeilor. Pentru că potrivnicul nu poate să lucreze în noi cele ce firea le poate face prin puterea ei. Să nu socotești că firea uită cele ce au fost

semănată în ea în chip firesc de Dumnezeu spre nașterea de prunci și spre probarea celor ce se află întru nevointă. Dar înfrânarea de la fapte omoară pofta în mădulare și sădește în ele uitarea și pierderea (poftei). ... această mișcare firească ce-și are locuința în noi nu poate tulbura firea din curăția ei și nu-i poate atinge fecioria din pornirea ei. Căci n-a dat Dumnezeu firii putere ca să biruiască pornirea ei cea bună îndreptată spre El. De aceea, când cineva e stârnit fie de mânie, fie de poftă, nu-l silește puterea naturală să iasă din hotarul firii și s-ajungă în afară de cele datorate, ci adausul pe care îl facem firii prin prilejurile primite de voință.

Căci Dumnezeu, toate câte le-a făcut le-a făcut bune și cu măsură. Și cât timp se păzește măsura cumpenei firești și drepte a pornirilor din noi, mișcările firești nu ne pot sili să ieșim de pe calea cuvenită. ” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.27, în Fil.rom., vol.X, p.151,152)

„Iar supărarea ta din partea curviei vine de la gândurile tale împotriva aproapelui și de la judecarea lui. Dar și de la familiaritatea îndrăzneată cu cei cu care ți-am spus să nu ai această îndrăzneală”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.240, în Fil.rom., vol.XI, p.277)

„Prin patru lucruri sporește curvia în trup: prin dormirea la un tânăr (o tânără), prin mâncarea pe săturate, prin ușurătatea în purtări și prin împodobire”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.8, în Fil.rom., vol.XII, p.79)

„Vai nouă, că prin neînfrânarea de la nimicuri și dezmierdări întărim în noi puterea zămislitoare a seminței și prin aceasta ne ațâțăm în chip nelegiuit spre împreunarea trupurilor”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.29, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.244)

„Vai nouă că, având trupul ușor lunecos spre păcat, îl ațâțăm prin săturare și moleșală spre pofte necurate și gânduri murdare și prin ochi primim în inimile noastre săgețile celui viclean, iar prin atingerea trupurilor ne facem cai înfierbântați de iepe și nu ne gândim nici la demnitatea noastră cuvântătoare, nici la frica de chinurile veșnice”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.29, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.246)

b. Gravitatea acestei patimi

„Dacă semnul curăției adevărate este a rămâne nemișcat în nălucirile din vis, atunci semnul desfrânării este negreșit a suferi scurgere în stare de veghe, datorită aducerilor aminte.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.8, în Fil .rom., vol.IX, p.224)

„...de nimic nu se bucură dracii, așa de mult ca de urâtul miros al curviei. Deci nici de altă patimă, ca de această întinăciune a trupului”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.31, în Fil .rom., vol.IX, p.230)

„*Tot păcatul, pe care-l va face omul, este în afara trupului, dar cel ce curvește, păcătuiește în trupul său* (I Corinteni 6,14). Aceasta o spune negreșit, pentru că prin scurgere întinează însăși ființa trupului, fapt care e cu neputință să se întâmple în alt păcat. Iar eu întreb de ce la orice alt păcat ne-am obișnuit să zicem numai că oamenii

greșesc, dar când auzim că cineva a curvit, zicem, cu durere, că acesta a căzut”⁵⁸⁹. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.39, în Fil .rom., vol.IX, p.232)

„Un bărbat cunoscător mi-a pus o întrebare înfricoșătoare: Care este, afară de omor, și de tăgăduire, păcatul cel mai greu dintre toate?, a zis el. Iar eu am spus că a cădea în erezie. Și de ce, a zis acela, Biserica universală, primind pe eretici după anatemizarea sinceră a ereziei lor, îi învrednicește de împărtășirea de Taine, dar pe cel ce a curvit, primindu-l după ce s-a mărturisit și a încetat să păcătuiască, canoanele apostolice poruncesc să-l țină departe de Prea curatele Taine mai mulți ani? Și eu, înspăimântându-mă de neputința de a răspunde, taina a rămas nedeșlegată”⁵⁹⁰. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.43, în Fil .rom., vol.IX, p.232,233)

„...curvia este începătura, împărăteasa, stăpâna și plăcerea care cuprinde toate plăcerile, având ca soată trândăvia, care poartă ca o căruță greu de biruit pe căpeteniile lui Satana. Prin ele au intrat prilejurile patimilor în viața amărăților de noi”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.110, în Fil.rom., vol.VII, p.135)

c. Lupta, remediile și vindecarea de patima curviei

„...pofta aprinsă o stinge foamea, osteneala și singurătatea”. (Evagrie Ponticul, Cap.trez., cap.5, în Fil.rom., vol.I, p.85)

„Chiar dacă ți se pare că ești cu Dumnezeu, păzește-te de dracul curviei, căci este foarte înșelător și cât se poate de pizmaș, și vrea să fie mai iute și mai ager ca mișcarea și trezirea minții tale, ca să o desfacă și de Dumnezeu când Îi stă înaintea cu evlavie și cu frică”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.90, în Fil.rom., vol.I, p.97)

⁵⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se poate spune că cineva a greșit și s-a întors iarăși prin calea prin care s-a abătut. Căci a tăgăduit de pildă prin limbă și iarăși s-a mărturisit prin ea. Sau a furat prin mâini și iarăși a dăruit prin ele. Și în altele la fel. Dar cel ce a curvit nu se întoarce prin aceeași cale prin care a căzut. Ci prin alta. Căci plânge, postește, suspină. De aceea se numește curvia în chip propriu cădere, nu greșală. Aceasta cu atât mai mult când e vorba de viețuirea călugărească. Pentru că e proprie călugărului fecioria și făgăduința. Deci cel ce a stricat fecioria a căzut cu adevărat, călcând făgăduința. (n.s.481, p.232)

⁵⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Erezia este o abatere a minții și o slujire a lumii. De aceea e greșală. Dar curvia abate toate simțirile și puterile trupului și ale sufletului și prefăcește și corupe chipul și asemănarea zvârlindu-le în nimic. De aceea e și numită cădere. Alta: Ereziile sunt din mândrie, curviile din dulce pătimire. Cei dintâi se îndreaptă prin smerenie, cei de al doilea prin greaua pătimire. Ed. 1970: Nu a lăsat nedeșlegată întrebarea, pentru că e de nedeșlegat, ci cu voia, pentru o iconomie mai adâncă. Căci cui nu-i este vădit că a cădea în erezie e lucrul cel mai greu dintre toate la Dumnezeu și la oameni? Dar fiindcă patima curviei, ca una ce se sădește în fire și exercită o mare tiranie prin plăcere, se reîntoarce ușor și adeseori atrage pe oameni și-i face să lunece și după pocăință, de aceea cel ce a curvit e oprit pentru ani de la Sfintele Taine ca să nu se întoarcă iarăși la vărsătura sa și să i se facă grea îndreptarea; și pentru a sădi frica în toți, ca să lupte împotriva patimii cu toată puterea. Iar rostogolirea în erezie este o patimă și o neștiință sufletească ce se ivește mai mult din rătăcire sau din iubirea de stăpânire, sau din slava deșartă. Dar după trezirea celui ce a suferit de ea, acela nu mai are război din partea ei, sau tulburare din partea firii. Deci ce nevoie e să-i țină pe aceștia departe de pragurile bisericilor? (n.s.483, p.233)

„Pofta aceasta începe să supere pe om de la cea dintâi vârstă. Mare și cumplit război este acesta și luptă îndoită cere. Căci acest război este îndoit, aflându-se și în suflet, și în trup. De aceea trebuie să dăm lupta din două părți împotriva lui. Prin urmare, nu ajunge numai postul trupesc pentru dobândirea desăvârșitei neprihăniri și a adevăratei curății, de nu se va adăuga și zdrobirea inimii și rugăciunea întinsă către Dumnezeu și citirea deasă a Scripturilor, și osteneala, și lucrul mâinilor, care abia împreună pot să oprească pornirile cele neastâmpărate ale sufletului, și să-l aducă înapoi de la nălucirile cele de rușine. Mai înainte de toate folosește smerenia sufletului, fără de care nu va putea birui nimeni nici curvia, nici celelalte patimi. Deci de la început trebuie păzită inima cu toată străjuirea de gândurile murdare (Proverbe 4,23) ...dracul acesta nu încetează de a război pe om până nu va crede omul cu adevărat că nu prin străduințe și nici prin osteneala sa, ci prin acoperământul și ajutorul lui Dumnezeu se izbăvește de boala aceasta și se ridică la înălțimea curăției”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.113)

„Iar semnul că au dobândit desăvârșit această virtute îl avem în aceea că sufletul chiar și în vremea somnului nu ia seama la nici un chip al nălucirii de rușine. Căci deși nu socotește păcat o mișcare ca aceasta, totuși ea arată că sufletul bolește încă și nu s-a izbăvit de patimă. Și de aceea trebuie să credem că nălucirile cele de rușine ce ni se întâmplă în somn sunt o dovadă a trândăviei noastre de până aici și a neputinței ce se află în noi, fiindcă scurgerea ce ni se întâmplă în vremea somnului face arătată boala ce șade tănuț în ascunzișurile sufletului.” (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.114)

„...aceasta să fie paza cea dintâi a curăției noastre: de ne va veni în cuget amintirea vreunei femei, răsărită prin diavoleasca viclenie, ...îndată să o alungăm din inima noastră, ca nu cumva zăbovind mult la această amintire amăgitorul celor neiscușiți să rostogolească cugetul de la aceste fețe la năluciri rușinoase și vătămătoare. De aceea și porunca dată de Dumnezeu primului om ne cere să păzim capul șarpelui (Facere 3,15), adică începutul gândului vătămător prin care acela încearcă să se șerpuiască în sufletul nostru, ca nu cumva prin primirea capului, care este prima răsărire a gândului, să primim și celălalt trup al șarpelui, adică învoirea cu plăcerea și prin aceasta să ducă apoi cugetul la fapta neîngăduită”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.115)

„Pe cât este, așadar, de cerească și de îngerească virtutea sfințeniei, pe atât este de războită cu mai mari bătăuiele de potrivnici. De aceea suntem datori să ne nevoim nu numai cu înfrânarea trupului, ci și cu zdrobirea inimii și cu rugăciuni dese, împreunate cu suspine, ca să stingem cuptorul trupului nostru, pe care împăratul Vavilonului îl aprinde în fiecare zi prin atătarea poftelor, cu roua venirii Sfântului Duh. Pe lângă acestea, arma foarte tare pentru acest război avem privegherea cea după Dumnezeu”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.116)

„...pentru curvie postește, priveghează, ostenește-te și petrece în singurătate.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.13, în Fil.rom., vol.II, p.89)

„Pofta e oprită de dragostea lui Dumnezeu.” (Sc.u.n., sc.18, în Fil.rom., vol.II, p.123)

„...frica de chinuri vestejește pofta.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.20, în Fil.rom., vol.IV, p.27)

„Când nu bei vin, să nu te sature de apă; iar de nu, îi dai curviei aceeași materie”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.33, în Fil.rom., vol.IV, p.35)

„Pofta trebuie să o mișcăm spre Dumnezeu și virtute...” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.24, în Fil.rom., vol.IV, p.75)

„...curvia e stinsă prin dorul dumnezeiesc și prin dorința bunurilor viitoare...” (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.188)

„Dorințele și imboldurile trupești le oprește înfrânarea și aprinderile inimii le răcește citirea dumnezeieștilor Scripturi, le smereste rugăciunea neîncetată și le potolește, ca un untdelemn, umilința.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.68, în Fil.rom., vol.VI, p.253)

„Dacă cineva este ispitit de oarecare față (persoană), se cuvine unuia ca acesta a se depărta cu totul de acea față, de vorbirea cu ea, de petrecerea cu ea, de atingerea hainelor, ba și de mirosul ei. Că în toate acestea, de nu se va păzi cineva, săvârșește patima și preacurvia sa și se face locaș al dracilor. Iar acest lucru este jalnic și vrednic de nemângâiată plângere, pentru întunecarea minții ce-o aduce unora ca aceștia...” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.602)

„Cel ce se războiește cu sudori și încordări cu acest potrivnic se aseamănă cu cel ce a legat cu o frânghie pe vrăjmașul său. Iar cel ce se războiește prin înfrânare și priveghere se aseamănă celui ce l-a încătușat pe acela cu lanț. În sfârșit, cel ce se războiește prin smerită cugetare și nemânieră și sete se aseamănă celui ce a omorât pe vrăjmaș și l-a ascuns în nisip. Prin nisip se înțelege smerenia. Căci aceasta nu îngrașă pășunea patimilor, ci e țărână și cenușă.⁵⁹¹” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.224)

„Nu voi să răstorni pe dracul curviei cu dovezi și cu cuvinte de împotrivire, pentru că acela are bune temeiuri, ca unul ce se luptă cu noi în chip firesc”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15., cap.19, în Fil.rom., vol.IX, p.226)

„Mi-a istorisit cineva o pildă foarte înaltă de curăție (castitate). Văzând cineva, zicea, o frumusețe deosebită, slăvea foarte pe Făcătorul din acest prilej și numai de vederea ei era mișcat la iubirea lui Dumnezeu și-i izvorau lacrimi. Dacă unul ca acesta are totdeauna, în asemenea prilejuri, o astfel de simțire și lucrare, a înviat nestricăcios înainte de învierea de obște.⁵⁹²” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.57, în Fil.rom., vol.IX, p.237)

⁵⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin sudori și încordare luptă încă mai mult omul. Prin smerita cugetare lucrează mai mult Dumnezeu, pentru a Căruia prezentă se deschide deplin cel ce simte micimea lui. (n.s.463, p.224)

⁵⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Înviere nestricăcioasă numește pe cea din viața de față, venită din schimbarea moravurilor. Căci când desfrânatul se face neprihănit și lacomul milostiv și cel aspru blând, a venit învierea încă aici, ca o arvună a celei viitoare. Și cum e această înviere? Prin faptul că păcatul a fost omorât și dreptatea s-a înălțat, că viața cea veche a încetat și cea a tot nouă și îngerească e trăită. La învierea de obște, trupul fiind total înduhovnicit într-o comuniune dialogică deplină cu Dumnezeu va fi cu totul neprihănit, deci nestricăcios. (n.s.491, p.237)

„S-a spus de oarecare dintre sfinți, care era cunoscător, că nimic nu poate izbăvi pe călugăr de dracul mândriei și nu-l poate ajuta în statornicia lui în neprihănire, în vremea aprinderii patimii curviei, ca cercetarea oamenilor ce zac în așternuturile lor și a celor istoviți de durerea trupului.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.86, în Fil.rom., vol.X, p.461)

„În privința dracului curviei, e foarte bine să-i închizi intrarea. Dar dacă te răpește și intră, luptă cu el, aruncând neputința ta înaintea lui Dumnezeu și cerând ajutor. Și El îl va scoate de la tine.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.166, în Fil.rom., vol.XI, p.203)

„De multe ori am fost și eu cumplit ispitit, frate, în tinerețea mea de către dracul curviei. Dar m-am ostenit, luptând cu gândurile și împotrivindu-mă lor și nevoindu-mă cu ele; căci puneam înaintea ochilor mei chinurile veșnice. Și făcând eu aceasta în fiecare zi vreme de șapte ani, m-a ușurat Dumnezeu de ele. Acestei ispite îi pune capăt rugăciunea neîncetată, însoțită de plâns. Iar tulburarea ți-o pricinuiesc dracii din pizmă. Și dacă le-ar sta în putință te-ar alunga și din chilia ta. Dar Dumnezeu nu le îngăduie să pună stăpânire pe tine. De aceea nici nu au putere. Dumnezeu te-ar putea ușura degrabă, dar în acest caz n-ai putea să te împotrivești nici altei patimi.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.258, în Fil.rom., vol.XI, p.297)

„De se seamănă în tine plăcerea curviei, când șezi în chilia ta, ia seama și opune-te gândului tău ca să nu te răpească. Silește-te să-ți aduci aminte de Dumnezeu, că El ia aminte la tine și că de cugeti ceva în inima ta, toate sunt descoperite înaintea Lui.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.15, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.113,114)

8. Iubirea de arginți

Iubirea de arginți este prezentată de Sfinții Părinți ca fiind „dracul cel cu mii de capete”⁵⁹³, sau „rădăcina tuturor relelor”⁵⁹⁴, „închinare la idoli, fiica necredinței, scuză mincinoasă pentru boli, prevestirea bătrâneții, frică de secetă, vestitoarea foametei”⁵⁹⁵. Ea se naște din iubirea trupească de sine și la rândul ei, întreține și face să sporească în om toate celelalte patimi.

Bogăția e căutată pentru trei pricini: „iubirea de plăcere, slava deșartă și necredința”⁵⁹⁶. Deci cel ce iubește banii, caută să-și satisfacă prin ei plăcerile egoiste, sau caută să fie slăvit de alții (iubirea de arginți și slava deșartă nascându-se una pe alta), ori nu are credință în puternică în Dumnezeu, în ajutorul și ocrotirea Lui, punându-și nădejdea în bani și făcând din avere un idol. Pune la îndoială și cuvintele lui Dumnezeu, care spune: „Nu vă îngrijiți... ce veți mânca, nici... cu ce vă veți îmbrăca” (Matei 6, 25). Zicând acestea, Mântuitorul vrea să înlăture grija noastră excesivă pentru cele materiale, pentru a ne ocupa mai mult cu cele spirituale, fiindcă o dată cu spori- rirea averii, sporesc și grijile lumești.

⁵⁹³ Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.16, cap.1, în Filocalia, vol.IX, p.249.

⁵⁹⁴ *Ibidem*, cuv.17, cap.22, p.253.

⁵⁹⁵ *Ibidem*, cuv.16, cap.2, p.249.

⁵⁹⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a treia, cap.17, în Filocalia, vol.II, p.89.

*Iubitorul de arginți nu este niciodată mulțumit cu bogăția pe care o are, niciodată nu spune că are de ajuns, el nu vede ceea ce posedă, ci ceea ce-i lipsește. Vrea să se îmbogățească din ce în ce mai mult, nefiind dispus să facă bine celor care au cu adevărat trebuință de bunurile pe care el le are de prisos, uitând că aceste bunuri nu-i aparțin, nu este el stăpânul lor și-i pot fi retrase în orice clipă. Iubește banii mai mult decât pe Dumnezeu și pe aproapele. El nu tinde să se îmbogățească în **a fi**, ci în **a avea**. Se folosește în mod egoist de darurile primite de la Dumnezeu, Care vrea ca din bună-tățile Lui să ne împărtășim toți.*

Deci, nu bogăția în sine este păcat, ci e păcat dorința de a dobândi o avere cât mai mare, iar în această goană după ea, omul uită de Dumnezeu și de semenii. Este păcat „tot ce ține cineva cu împătimire sau fără trebuință sau peste trebuință”⁵⁹⁷, pofta de a avea bani, împătimirea după ei.

Nici bogăția nu e un păcat, nici sărăcia nu e o virtute. Depinde de noi ca acestea să fie trepte în urcușul spre Dumnezeu, sau stavile între noi și El. Nu trebuie să socotim aurul ca „vrednic de ură, fiindcă este făptura lui Dumnezeu și de folos omului pentru a trăi trupește și a se mântui, ci trebuie socotit prilej de înfrânare și de dragoste. Și, ...cel luminat, privind frumusețea fiecărui lucru și întrebuintarea lui fără patimă, iubește pe Făcător”⁵⁹⁸. În Filocalie ni se dau exemple de sfinți din Vechiul Testament și nu numai, care au fost bogați, dar nu s-au împătimit de bogăție, ci au căutat să se apropie mai mult de Dumnezeu, ajutându-l pe aproapele.

După cum vom citi în textele extrase din scrierile filocalice, Părinții arată cu o mare bogăție de amănunte, formele de manifestare a acestei patimi atât la monahi, cât și la mireni. De la ei aflăm cum putem cunoaște dacă suntem sau nu stăpâniți de această patimă. Astfel, Sfântul Maxim Mărturisitorul ne arată că „patima iubirii de argint se dă pe față în bucuria ce o are cineva când primește și în întristarea ce-o are când dă”⁵⁹⁹.

Apoi, ni se dezvăluie gravitatea și urmările păgubitoare ale acestei patimi, pentru a ne face să fugim de aceasta, sau dacă o avem, să ne eliberăm de ea.

Dar cel mai mult insistă Părinții în relevarea remediilor, atunci când ne vorbesc despre armele cu care putem lupta împotriva acestei patimi.

Astfel, omul pentru a se vindeca de această patimă, trebuie să-și dea silința și să ia aminte la el însuși, să evite prietenii cu cei robiți de această patimă, să se mulțumească cu cât are, să aibă credința că Dumnezeu îl va ajuta atât să scape de această patimă, cât și să-și câștige cele necesare pentru trai, să-și iubească aproapele, făcându-l părtaș al bunurilor sale, după cuvântul Apostolului: „Prisosința voastră să împlinească lipsa acelor, pentru ca și prisosința lor să împlinească lipsa voastră, spre a fi potrivire”. (2 Corinteni 8, 14)

În concluzie, precizăm că lacomul după bogății ratează șansa de mântuire pe care i-o dă Dumnezeu, aceea de a face milostenie cu bunurile primite, asemănându-se astfel cu El, „izvorul milostivirii”.

Să învățăm și noi de la Sfinții Părinți care s-au îmbogățit sufletește, au strâns bogății nemuritoare în sufletul lor și s-au ferit de bogăția lumească, bine știind că dacă-l au pe Dumnezeu, atunci le au pe toate. Iată ce bogați sunt ei!

⁵⁹⁷ Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, în Filocalia, vol.V, p.46.

⁵⁹⁸ *Ibidem*, p.101.

⁵⁹⁹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a treia, cap.76, în Filocalia, vol.II, p.101.

a. Ce este, cum se naște și cum recunoaștem patima iubirii de arginți?

„Avuția este ...un povățuitor orb și sftenic fără minte...” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.70, în Fil.rom., vol.I, p.30)

„Războiul acesta este străin și ne vine din afara firii, folosind necredința monahului. De fapt atâțările celorlalte patimi, adică a mâniei și a poftei, își au prilejurile din trup și își au oarecum începutul în răsadul firii, de la naștere.” (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.116)

„...iubirea de argint și slava deșartă sunt pricini de ură față de aproapele. Iar maica acestora, iubirea trupească de sine, este pricină a amândurora.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.7, în Fil.rom., vol.II, p.88)

„Nu din trebuință e atât de râvnit aurul de către oameni, cât pentru faptul că mulțimea își îndeplinește prin el plăcerile.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.16, în Fil.rom., vol.II, p.89)

„Trei sunt pricinile dragostei de bani: iubirea de plăcere, slava deșartă și necredința. Cea mai rea dintre acestea este necredința.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.17, în Fil.rom., vol.II, p.89)

„Iubitorul de plăceri iubește argintul ca să-și procure dezmierdări printr-însul; iubitorul de slavă deșartă ca să se slăvească printr-însul; iar necredinciosul ca să îl ascundă și să-l păstreze, temându-se de foamete, de bătrânețe, de boală sau de ajungerea între străini. Acesta nădăjduiește mai mult în argint decât în Dumnezeu, Făcătorul tuturor lucrurilor și Proniatorul tuturor, până și al celor mai de pe urmă și mai mici vietăți.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.18, în Fil.rom., vol.II, p.89,90)

„Patima iubirii de argint se dă pe față în bucuria ce o are cineva când primește și întristarea ce-o are când dă. Unul ca acesta nu economisește bunurile pentru a ajuta pe cei lipsiți.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.76, în Fil.rom., vol.II, p.101)

„Slava deșartă și iubirea de argint se nasc una pe alta. Căci cei ce iubesc slava deșartă se silesc să se îmbogățească; iar cei ce s-au îmbogățit doresc să fie slăviți. Dar aceasta se întâmplă la mireni. Căci monahul tocmai când e sărac suferă mai mult de slavă deșartă, iar când are argint îl ascunde, rușinându-se că are un lucru nepotrivit cu schima.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.83, în Fil.rom., vol.II, p.102).

„...bogăția este căutată pentru iubirea de plăcere și pentru iubirea de slavă, dar și pentru sine, ca o altă bunătate. În cazul din urmă zicem, așadar, că e căutată din necunoașterea bunurilor adevărate.” (Teodor al Edessei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV, p.238)

„...nu numai avuția multă arată iubirea de avuție, ci tot ce ține cineva cu împătımire sau fără trebuință sau peste trebuință. Fiindcă mulți dintre sfinții mai vechi au avut multă avuție, ca Avraam, Iov, David și mulți alții, dar nu era în ei împătımire, ci aveau lucrurile ca ale lui Dumnezeu și prin ele căutau să placă mai mult Lui. Iar Domnul, fiind supradesăvârșit (suprasuficient) și însăși înțelepciunea, a tăiat chiar rădăcina. Căci a sfătuit pe cei ce urmează Lui, prin împlinirea celei mai înalte virtuți, ca... *bani și avuții să nu aibă.*” (Petru Damaschinul, *Înv. duh.*, în Fil.rom., vol.V, p.46,47)

„Iubirea de arginți este închinarea la idoli, fiica necredinței, scuză mincinoasă pentru boli, prevestirea bătrâneții, frică de secetă, vestitoarea foametei⁶⁰⁰.” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.14., cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.249)

„...iubirea de argint - dracul cel cu mii de capete...” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.16, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.249)

„Începutul iubirii de arginți e motivul milosteniei. Capătul ei ultim e ura față de săraci.⁶⁰¹ Cât timp adună cineva banii, e milostiv. Dar când are banii, îi strânge în mâini.” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.16, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.251)

„Iubirea de arginți este și se numește rădăcina tuturor relelor (păcatelor). Căci ea a pricinuit ură, furtașaguri, pizmuiri, despărțiri, dușmănie, certuri, ținerea de minte a răului, nemilostivirile și uciderile. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.16, cap.22, în Fil.rom., vol.IX, p.253)

„Cel ce disprețuiește bunurile materiale, s-a izbăvit de judecăți și de certuri. Dar iubitorul de agoniseală se luptă până la moarte pentru un ac.” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.16, cap.19, în Fil.rom., vol.IX, p.253)

„...Avva Isaia a fost întrebat ce este iubirea de arginți, și a răspuns: a nu crede în Dumnezeu că are grijă și a nu nădăjdui în făgăduințele lui Dumnezeu și a voi să se lătească.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, în Fil.rom., vol.XII, p.32)

b. Manifestarea și gravitatea iubirii de argint

„Cei ce nu sunt mulțumiți cu cele ce au la îndemână pentru trai, ci poftesc mai mult, se fac robi patimilor, care apoi tulbură sufletul și îi insuflă gânduri și închipuiri că cele

⁶⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În fond zgârcitul vede în sine numai trupul. De aceea caută să-i lungească viața cât mai mult, vădindu-și nebunia în această pornire spre un fel de durată socotită fără sfârșit aci pe pământ. De aceea, patima zgârceniei e legată cu o mare lașitate. Abdică de la orice ca să-și prelungească viața trupului. Cel liber de lăcomie, cunoscând că sufletul e infinit mai valoros decât trupul și că el e nemuritor, dispune de un mare curaj. El poate renunța la toate ale lumii, până și la trup, pentru un suflet nepătat. (n.s.513, p.249)

⁶⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Patima aceasta merge crescând. Și pe măsura creșterii ei, scade iubirea de oameni, ajungând până la ura de oameni. E patima în care se vede mai mult ca în toate învârtoșarea progresivă a firii omenesti, făcută pentru libertate prin iubirea de Dumnezeu, izvorul iubirii, și prin iubirea de oameni, făcută pentru iubirea între subiectele ce prin aceasta rămân libere. Iar o fire învârtoșată e o fire în care s-a uscat viața, e ca soția lui Lot, prefăcută în stâlp de sare, care nu are și nu comunică viața. (n.s.519, p.251)

ce le au sunt rele. Și după cum hainele mai mari decât măsura împiedică la mișcare pe cei ce se luptă, așa și dorința avuției peste măsură împiedică sufletele să lupte sau să se mântuiască.” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.57, în Fil.rom. vol.I, p.27)

„...cel ce întrebuintează bogăția rău și pentru desfătare își pierde sufletul pe care l-a adus la nesimțire.” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.70, în Fil.rom., vol.I, p.30)

„...foarte multe fete mi se pare că are dracul iubirii de argint și e foarte dibaci în puterea de a amăgi. Astfel, când e strâmtorat de desăvârșita lepădare de sine, îndată face pe purtătorul de grijă și iubitorul de săraci. Primește bucurios pe străinii care nu-s încă de față, celor lipsiți le trimite ajutor, cercetează închisorile orașului și răscumpără sclavii; arată alipire femeilor bogate, îi face îndatorați pe cei cărora le merge bine, sfătuiește pe alții să se lepede de punga lor largă. Și astfel amăgind sufletul, pe încetul îl învâluie în gândurile iubirii de argint și-l dă pe mâna dracului slavei deșarte.” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.21, în Fil.rom., vol.I, p.78)

„Ea (iubirea de arginți) îi zugrăvește monahului în cuget bătrâneți lungi și slăbiciune trupească, și-i șoptește că cele primite de la chinovie nu i-ar ajunge spre mângâiere nu mai zic când este bolnav, dar nici măcar când este sănătos; apoi că nu se poartă grijă acolo de bolnavi, ci sunt foarte părăsiți și că, de nu va avea ceva aur pus deoparte, va muri în mizerie. Mai apoi îi strecoară în minte gândul că nici nu va putea rămâne multă vreme în mănăstire, din pricina greutății îndatoririlor și a supravegherii amănunțite a Părintelui. Iar după ce cu astfel de gânduri îi amăgește mintea ca să-și oprească măcar un bănișor, îl înduplecă vrăjmașul să învețe și vreun lucru de mână de care să nu știe Avva, din care își va putea spori argintul pe care îl râvnește. Pe urmă îl înșală ticălosul cu nădejdi ascunse, zugrăvind-i în minte câștigul ce-l va avea din lucrul mâinilor și apoi traiul fără griji. Și așa, dându-se cu totul grijii câștigului, nu mai ia aminte la nimic din cele potrivnice, nici chiar la întunericul deznădejdiei, care îl cuprinde în caz că nu are parte de câștig; ci precum altora li se face Dumnezeu stomacul, așa și acestuia, aurul.” (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.117,118)

„Întunecat de aceste gânduri și sperând la și mai mult rău, monahul nu mai poate avea nici o ascultare, ci se răzvrătește, suferă, cârtește la orice lucru, răspunde împotriva și nemaipăzind nici o evlavie, se duce ca un cal nesupus în prăpastie. Nu se mulțumește cu hrana cea de toate zilele și strigă pe față că nu mai poate să rabde acestea la nesfârșit. Spune că Dumnezeu nu e numai acolo și nu și-a încuiat mântuirea sa numai în mănăstirea aceea; și că de nu se va duce de acolo, se va pierde... Caută apoi pricini pentru care să se poată mânia sau întrista, ca să nu pară ușuratic ieșind fără pricină din mănăstire.” (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.118)

„Trei sunt felurile bolii acesteia pe care le opresc, deopotrivă, atât dumnezeieștile Scripturi, cât și învățăturile Părinților. Primul e cel care face pe monahi să agonisească și să adune cele ce nu le aveau în lume; al doilea e cel care face pe cei ce s-au lepădat de avuții să se căiască, punându-le în minte gândul să caute cele pe care le-au dăruit lui Dumnezeu; în sfârșit, al treilea e cel care, legând de la început pe monah de necredință și moleșală, nu-l lasă să se izbăvească desăvârșit de lucrurile lumii, ci îi pune în minte

frica de sărăcie și de neîncredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, îndemnându-l să calce fângăduințele pe care le-a făcut când s-a lepădat de lume.” (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.119)

„Căci aproape toată afecțiunea pământească și împătımirea de ceva din cele materiale naște plăcere și desfătare în cel împătimit și înnebunește și vatămă în chip pătimăș partea poftitoare a sufletului, întrucât supune pe cel biruit iuțimii, mâniei, întristării și ținării de minte a răului, când e lipsit de ceea ce dorește... desfrânat este și iubitorul de avuții, iubitorul de argint și zgârcitul. Căci precum acela iubește trupurile, așa și acesta avuțiile; ba este cu atât mai desfrânat acesta, cu cât nu are o așa de mare silă de la fire care să-l împingă... Dar e vădit în tot felul că pofta de avuții e de prisos, și nu după fire, neavându-și puterea într-o silă a firii, ci în voia liberă cea rea. De aceea nu are scuză cel ce păcătuiește lăsându-se biruit de aceasta cu voia.” (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.186)

„Pofta banilor să nu sălășluiască în sufletele asceților. Căci monahul mult câștigător e ca o corabie ce ia apă pe dedesubt, e răsturnată de valurile grijilor și scufundată în adâncul deznădejdiei.” (Teodor al Edesiei, 100cap., cap.38, în Fil.rom., vol.IV, p.209)

„Lipsa evlaviei este puiul atotrău al iubirii celei rele de argint al pizmei. Iar dacă ea e rea, cu atât mai mult cea care-l naște. Căci ea face pe fiii oamenilor să prețuiască mai mult dragostea aurului decât dragostea lui Hristos și înfățișează pe Făcătorul materiei mai mic decât materia. Căci îl înduplecă să slujească mai mult materiei decât lui Dumnezeu pe cei ce aduc închinare făpturii în locul Făcătorului și schimbă adevărul lui Dumnezeu în minciună. Iar dacă această boală e un rău așa de mare, încât primește ca un al doilea nume pe cel de slujire la idoli, nu întrece orice răutate sufletul care boalește de bunăvoie de aceasta?” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.55, în Fil.rom., vol.VI, p.247)

„De iubești să fii prietenul lui Hristos, să urăști aurul și împătımirea lacomă de el, ca pe una ce întoarce cugetul spre el și-l răpește de la preadulcea iubire a lui Iisus, care socotesc că nu se arată în chipul cuvântului, ci în chipul împlinirii poruncilor Lui cu fapta. Iar dacă poftesti, vai, aur, vei socoti că îngropându-l pe care-l ai, câștigi dacă dragostea de el o socotești câștig și nu paguba cea mai de pe urmă, odată ce-l pui mai presus de dragostea lui Hristos.⁶⁰² Iubind aurul, te vei păgubi de Hristos și-l vei pierde pe El și pe Dumnezeu, care este bunul de căpetenie și fără de care nu este viață de mântuire oamenilor.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.56, în Fil.rom., vol.VI, p.248)

„Dacă iubești aurul, nu iubești pe Hristos. Iar dacă nu iubești pe Hristos și iubești aurul, ia seama cui te face asemenea tiran! Aceluia care era ucenic, dar fără credință, care era prieten, dar s-a arătat vânzător și și-a bătut joc de Stăpânul tuturor, și a a căzut ca un nevrednic din credința și din dragostea față de El, și s-a rostogolit în adâncul

⁶⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aurul ți-l asiguri mai degrabă îngropându-l decât punându-l în circulație. Dar ce ai câștigat din aceasta? Ți-ai îngropat și sufletul în locul în care ți-ai îngropat aurul. Numai iubirea de Hristos ține sufletul în mișcare, în creștere, prin râvna de a împlini neîncetat, din iubire, poruncile Lui cu fapta, între care este și cea a iubirii de oameni. (n.s.43, p.248)

deznădejdie. Teme-te de pilda aceluia și ascultă de mine, și fugi de aur, și de dragostea lui ca să poți câștiga pe Hristos, dacă te iubești pe tine. Căci știi locul unde a ajuns cel ce a căzut.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.57, în Fil.rom., vol.VI, p.248)

„... (iubirea de arginți), este rădăcina a toată răutatea. Acest lucru este jalnic și vrednic de nemângâiată plângere. Fiindcă această patimă pe mulți i-a aruncat în prăpastia pierzării. Dar și acum sunt aici dintre aceia ce sunt biruiți de această patimă și aud prea bine aceste înfricoșătoare cuvinte. Dar ce fac? Ei se mulțumesc să cugete în inima lor, zicând: Cine știe, poate nu va fi așa precum se aud aceste înfricoșate cuvinte; poate va fi altminteri. Și nu numai că nu se pocăiesc, ci încă și pe cei ce atârnă de ei îi asupresc și-i necăjesc făcând economie, ca să-și păstreze aurul și argintul, ca nu cumva să cheltuiască din el. Și din acestea li se pricinuieste lor a nu crede cu inima și a nu înțelege cu mintea, numai și numai din împruținarea credinței lor. Că și Iuda cel răucredincios auzea înfricoșatele cuvinte ale Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care zicea că mai bine ar fi fost omul acela, care avea să vândă pe Fiul Omului pentru agonisirea argintului, să nu se fi născut, dar nu le înțelegea, dar nici nu le credea cu inima, având mintea întunecată cu tulburarea iubirii de argint. Și așa n-a înțeles până când nu și-a agonisit lui și spânzurare și pogorâre în prăpastia iadului. Unii ca aceștia agonisesc loru-și pogorârea în prăpastia pierzării.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.592, 593)

„Nu spune că aduni pentru săraci. Căci cu doi bănuți s-a cumpărat Împărăția cerurilor (Luca 21,2).⁶⁰³” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.16, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.250)

„Dracul iubirii de arginți războiește de multe ori cu tărie pe cei neagonisitori. Iar când nu izbutește, îi înfățișează pe săraci ca pricină⁶⁰⁴, și așa înduplecă iarăși pe cei neiuibitori de cele materiale să se facă iubitori ale acestora.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.30, în Fil.rom., vol.IX, p.358)

„Dacă hotarul iubirii de arginți stă în aceea că cel stăpânit de ea nu încetează niciodată să strângă și nu se poate sătura niciodată⁶⁰⁵, hotarul neagonisirii stă în a nu

⁶⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Totuși părinții admit și strângere de bani pentru a da celor lipsiți. Dar își dau seama că e greu ca aceasta să nu devină zgârcenie. Sfântul Maxim admite că în afară de iubirea de plăceri, de iubirea de slavă și de necredință, mai e și o a patra pricină a strângerii de bani: economia pentru săraci. *Numai iconomul îi grijește în chip drept, ca să satisfacă trebuința fiecăruia și să nu-i lipsească în acest scop niciodată.* Iar Ioan Carpatiul zice: *Este câte unul care câștigă mai mult decât îi trebuie, pentru trebuința altuia, dar nu de dragul câștigului. Căci deși pare că are mai mult decât îi trebuie, dar nu are mai mult, pentru că socotește drept datoria sa ajutorarea aproapelui.* (n.s.517, p.250)

⁶⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dau grija de săraci ca motiv de agonisire de bunuri. (n.s.785, p.358)

⁶⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Hotarul* oricărei patimi e să nu aibă hotar, ca și fericirea veșnică. Patima are și ea o sete de infinitate și chiar un progres la infinit, o sete de infinitate în direcția nimicului la al cărui capăt nu se poate ajunge niciodată, odată ce existența e creată de Dumnezeu. Aceasta poate fi în parte o explicare a veșniciei iadului. E o sete spre o existență aparentă, dar în realitate tot mai inconsistentă. La hotarul ei nu se poate ajunge niciodată, pentru că făptura e ținută în existență de Dumnezeu și ea trebuie să se miște la nesfârșit fie în Dumnezeu, Cel real infinit, ca să cuprindă tot mai mult din El, fie împotriva Lui, mișcare care e și ea nesfârșită, pentru că El fiind infinit, niciodată făptura nu ajunge să nege tot ce este El. *Patima iubirii de arginți stă în a se bucura cineva să ia (mereu) și în a se întrista să dea (pentru că i se pare că pierde din putința dobândirii infinitului); iar unul ca acesta nu-i un bun chivernisitor, pentru că nu ajunge la infinitul spre care aspiră.* (n.s.938, p.421)

cruța cineva nici trupul său.” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.29, cap.9, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.420,421)

c. Urmările ei păgubitoare

„De ce punem atâta preț pe materia pe care ne-am învățat să o disprețuim, legându-ne de bani și de avuții, și împărțindu-ne mintea în multe și nefolositoare griji? Râvna după ele ne depărtează de stăruința mai trebuincioasă și ne face să nu purtăm grijă de bunurile sufletului, iar pe de altă parte, ea aduce în mare prăpastie pe cei alipiți de lucrurile vieții, care socotesc bucurarea de avere ca cea mai înaltă și mai strălucită fericire...” (Nil Ascetul, *Cuv.asc.*, cap.11, în *Fil.rom.*, vol.I, p.172,173)

„...mare este vătămarea ce vine din avuții, dând imbold tuturor patimilor ca o pricină aducătoare de boli...” (Nil Ascetul, *Cuv.asc.*, cap.72, în *Fil.rom.*, vol.I, p.221)

„Mintea devine oarbă prin aceste trei patimi: prin iubirea de argint, prin slava deșartă și prin plăcere.” (Marcu Ascetul, *D.lg.duh.*, cap.101, în *Fil.rom.*, vol.I, p.245)

„Mânia, furia, războaiele, uciderile și tot pomelnicul relelor, din pricina lor (iubirii de arginți, slave deșarte și plăcerii) au prins atâta putere între oameni.” (Marcu Ascetul, *D.lg.duh.*, cap.104, în *Fil.rom.*, vol.I, p.245)

„...iubirea de argint și slava deșartă sunt pricini ale neîndurării și ale fățarniciei.” (Marcu Ascetul, *D.înch.*, cap.87, în *Fil.rom.*, vol.I, p.262)

„...din iubirea de argint, (se naște) gândul lăcomiei și al zgârceniei.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cap.d.drag.*, suta a treia, cap.56, în *Fil.rom.*, vol.II, p.97)

„Iubirea de argint este o materie a patimilor, întrucât face să crească plăcerea generală.” (Talasie Libianul, *D.drag.*, suta întâi, cap.34, în *Fil.rom.*, vol.IV, p.15)

„Iar dacă cineva va iubi agoniselile cele vremelnice și împodobirea hainelor și va căuta și rugăciunea, sânguindu-se să o afle pe ea, unul ca acesta în zadar se ostenește. Pentru că acestea, adică agoniselile cele vremelnice și stricăcioase, sunt mărăcinii, sau spinii, care după ce a căzut sămânța semănătorului între ei, răsărind, nu o lasă pe ea să crească, ci o îneacă.

Așa fac grijile vieții acesteia vremelnice: îneacă și sting scânteiuța care este aprinsă în inima omului spre dragostea de Dumnezeu și o fac pe ea cu totul rece. Și este un lucru cu totul jalnic, și vrednic de nemângâiată plângere ca, pentru puțină mângâiere ametoitoare și vremelnică să ne lipsim de chemarea noastră cea frumoasă și de patria noastră.” (Isih. în *B.O.R.*, în *Fil.rom.*, vol.VIII, p.582,583)

„Nu vor lipsi valurile din mare, nici mânia și întristarea din iubitorul de arginți.” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.16, cap.18, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.253).

„Iubirea de arginți este și se numește rădăcina tuturor relelor (păcatelor). Căci ea a pricinuit ură, furtişaguri, pizmuiri, despărțiri, dușmănii, certuri, ținerea de minte a răului,

nemilostivirile și uciderile.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.16, cap.22, în Fil.rom., vol.IX, p.253).

d. Remediile și eliberarea de iubirea de arginți

„Boala iubirii de argint,... venind din afară (de fire), se poate tăia mai ușor, dacă este silință și luare-aminte. Dar de nu e băgată în seamă, se face mai pierzătoare decât celelalte patimi și mai cu anevoie de înfrânt.” (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.116)

„Înfrânarea de la iubirea de argint călăuzește sufletul spre curăție când înseamnă nu numai lipsa banilor, ci și lipsa poftei de a-i avea”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.113).

„Virtutea este cu mult mai vrednică de cinste decât bogăția și viața liniștită mai slăvită decât mulțimea aurului. Câți bogați nu erau în vremea aceea care gândeau lucru mare despre slava lor, dar au fost acoperiți de tăcere și dați uitării, pe când minunea celui fără slavă e cântată până azi, și amintirea celui ce locuia în pustie le e scumpă tuturor. Căci este propriu virtuții să fie laudată și să-și răspândească faima care-i vestește frumusețile”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.21, în Fil.rom., vol.I, p.183).

„Drept aceea, fiindcă mare este vătămarea ce vine din avuții, dând imbold tuturor patimilor ca o pricină aducătoare de boli, să smulgem însăși pricina dacă vrem să purtăm grijă de buna așezare a sufletului. Să tămăduim patima iubirii de avuție prin sărăcie. Să fugim de însoțirile cu oamenii netrebnici îmbrățișând singurătatea, căci petrecerea cu cei deșerteți e vătămătoare și aduce stricăciune stării de pace. Precum cei ce se află într-un aer purtător de boală se îmbolnăvesc cu siguranță, așa cei ce petrec între tot felul de oameni se umplu de răutatea acelora”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.72., în Fil.rom., vol.I, p.221).

„Cel ce iubește pe Dumnezeu cu siguranță iubește și pe aproapele. Iar unul ca acesta nu poate păstra banii, ci-i folosește cu dumnezeiască cuviință, dând fiecăruia din cei ce au trebuință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.23, în Fil.rom., vol.II, p.56).

„Banii (îi poate nesocoti), când își convinge cugetul ca în toate să se mulțumească cu ceea ce are”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.49, în Fil.rom., vol.II, p.112).

„...iubirea de argint (e stinsă) prin compătimirea celor săraci...”. (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.188).

„Se cuvine deci ca omul să nu cinstească mai mult aurul decât porunca lui Dumnezeu, întrucât e un lucru stricăcios și pământesc; dar întrucât este făptura lui Dumnezeu și de folos omului pentru a trăi trupește și a se mântui, să nu-l socotească vrednic de ură, ci prilej de înfrânare și de dragoste.

Și, simplu grăind, cel luminat, privind frumusețea fiecărui lucru și întrebuițarea lui fără patimă, iubește pe Făcător”. (Petru Damaschinul, Înv. duh., în Fil.rom., vol.V, p.101)

„Prin armele credinței și prin sabia Duhului, care este rațiunea lui Dumnezeu, prăbușind la pământ duhul iubirii de argint îl junghiem...”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.44, în Fil.rom., vol.VI, p.203)

„Cel ce a dobândit dragoste va risipi banii. Dar cel ce spune că acestea două pot viețui împreună, se amăgește pe sine”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.16, cp.3, în Fil.rom., vol.IX, p.249)

„Credința și înstrăinarea sunt moartea iubirii de argint”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.370)

9. Mânia

O altă patimă prezentată de Evagrie Ponticul în lista celor opt duhuri ale răutății sau ale celor opt păcate capitale ca fiind a patra, în strânsă legătură și intercondiționare cu arghirofilia și cu celelalte dinaintea ei, este mânia.

Sfinții Părinți vorbesc despre o mânie firească, pedagogică, bună și mântuitoare, și alta pătimasă și demonică. Mânia cea după fire este necesară, pentru că „altfel, spune părintele Stăniloae, firea omenească ar fi pur pasivă, indiferentă”⁶⁰⁶, omul ar fi plin de moleșală.

Mânia aceasta proprie firii, bună, mântuitoare, care aparține sufletului omenesc, este pornită împotriva răului, a păcatului. Aceasta aduce liniște și pace sufletească pentru că este pusă în slujba lui Dumnezeu, ea fiind singura mânie îngăduită și recomandată de Sfinții Părinți, cea împotriva diavolului, a păcatului. Numai așa putem birui răul, mâniindu-ne împotriva lui.

Deci, această mânie firească nu trebuie suprimată, ci canalizată spre o direcție pozitivă, de nimicire a păcatului, nu a păcătosului, sau a aproapelui care se face unealtă a diavolului, pentru că folosindu-ne mânia împotriva aproapelui sau a lumii care ne ispitește, devenim noi înșine răi prin mânie. Ea trebuie condusă de rațiune căci atunci este folosită, în caz contrar fiind distrugătoare. De noi depinde să folosim această mânie naturală spre atingerea înălțimilor spirituale, ori spre a ne coborî în adâncul patimilor, zdruncindu-ne sufletul și trupul, înveninând relațiile dintre noi și semenii noștri și depărtându-ne de Dumnezeu.

Mâniosul nu mai este rob al Mântuitorului „blând și smerit cu inima” (Matei 11, 29), nu mai urmează Lui în comportare, ci este rob al celui ce îl robește, al diavolului. Prin mânie pierde pe Duhul Sfânt, Care e Duhul păcii, Duhul care pacifică, liniștește, unește pe oameni și nu-i dezbină așa cum face diavolul care provoacă tulburare, neliniște, amărăciune și sete de răzbunare. Mâniosul devine pricină a multor nenorociri, atât pentru viața sa, cât și pentru a altora. În cel stăpânit de această patimă se observă o sete de răzbunare, el mâniindu-se nu numai împotriva persoanelor, ci și împotriva lucrurilor, crezând că acestea ar fi cauzele eșecurilor lui.

⁶⁰⁶ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 47, în Filocalia, vol.XII, p.43.

Părinții ne sfătuiesc să nu ne mâniem nici când suntem îndreptățiți să o facem, de teamă să nu adâncim și să nu extindem răul, riscând să ne molipsim și noi de această patimă. Trebuie să-i suportăm pe semenii noștri, pentru că și noi avem nevoie să fim suportați de alții. Nu putem pune capăt răului cu rău, leacurile fiecărei patimi fiind cele contrare ei. Astfel, numai liniștindu-ne, tăcând, nereacționând, iertând pe cel care greșește, putem să-i transmitem și lui energie, putere, dragoste. Numai așa putem înlătura răul, sau măcar îl putem stăvili, mai ales dacă în acele clipe ne și rugăm pentru cel mânios. Acesta se tulbură, se consumă, se macină încet în trupul și în sufletul lui, are fața crispată, este încruntat, nu mai acționează rațional.

Vorbind despre gravitatea acestei patimi, Sfinții Părinți ne atenționează că omul stăpânit de mânie, este de fapt stăpânit de diavol. „Mânia e cădere de la starea de om”⁶⁰⁷, prin mânie oamenii întrec în răutate chiar și animalele, omului fiindu-i proprie stăpânirea de sine, el având conștiință și libertate, animalele fiind lipsite de acestea⁶⁰⁸. Prin mânie, omul pierde și celelalte virtuți, iar prin aceasta riscă să piardă și Împărăția cerurilor.

În scrierile isihaste găsim impresionante informații privind remediile mâniei, nouă nerămânându-ne decât să le punem în practică, pentru a nu face zadarnică osteneala Părinților de a ne dezvălui atâtea ascunzișuri ale acesteia, și pentru a ne elibera de această patimă devastatoare.

Primul pas spre îndreptare îl face omul atunci când conștientizează că este vinovat și că a jignit pe Dumnezeu și pe aproapele său. În lupta cu mânia, trebuie să înlăturăm primele mișcări ale mâniei, în caz contrar aceasta crește continuu, născând și întreținând o altă patimă grea și anume ura împotriva celui ce ne-a ofensat cu ceva.

Mânia trebuie înlăturată de la primele ei mișcări de rațiunea sănătoasă și de porunca iubirii creștine. Trebuie să ajungem să suprimăm mânia nu numai din fapte, ci și din cuget și din străfundurile inimii noastre. Atunci putem cunoaște că ne-am vindecat de mânie, când nu ne mâniem în nici un chip, nici pentru pricini drepte, nici pentru nedrepte, pentru nici un fel de cauze.

În concluzie, să stăruim să descoperim în viața aproapelui nostru tot ce are el mai bun, mai duhovnicesc, luând pildă și de la părintele Stăniloae, despre care știm că „încerca cu sârguință să descopere părți bune, calități în fiecare om”⁶⁰⁹. Să nu punem dragostea față de vreun lucru mai presus de dragostea față de aproapele și să nu uităm că mânia lovește în cel stăpânit de ea, lovește în semenii, lovește în lucruri, lovește în Dumnezeu.

Să ne rugăm lui Dumnezeu să ne ajute să înțelegem cât de dăunătoare este această patimă, și mai ales să ne ajute să ne vindecăm de acest „piron înfipt în suflet”⁶¹⁰.

a. Felurile mâniei (firească și pedagogică; pățimașă și demonică)

„Înarmându-te împotriva mâniei nu vei suferi niciodată pofta, căci aceasta dă mâncare mâniei...” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.27, în Fil.rom., vol.I, p.90).

⁶⁰⁷ Sf. Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*, rp.789, în Filocalia, vol.XI; p.664.

⁶⁰⁸ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 915b, în Filocalia, vol.XII, p.664.

⁶⁰⁹ Lidia Ionescu Stăniloae, *Lumina faptei din lumina cuvântului*, Edit. Humanitas, București, 2000, p.181.

⁶¹⁰ Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.9, cap.2, în Filocalia, vol.IX, p.196.

„Numai atunci întrebuițăm mânia potrivit cu firea, când o pornim împotriva gândurilor pătimase și iubitoare de plăceri. Așa ne învață proorocul, zicând: *Mâniați-vă și nu păcătuiți* (Psalmul 4,5); adică aprindeți mânia asupra patimilor voastre și asupra gândurilor rele, și nu păcătuiți săvârșind cele puse de ele în minte. Acest înțeles îl arată limpede cuvântul următor: *pentru cele ce ziceți întru inimile voastre, în așternuturile voastre vă pocăiți* (Ibidem); adică atunci când vin în inima voastră gândurile cele rele scoateți-le afară cu mânie, iar după ce le veți fi scos, aflându-vă ca pe un pat al liniștii sufletului, pocăiți-vă”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.123)

„Patima aceasta se sprijină mai ales pe mândrie; prin ea se întărește și se face nebiruită. Căci până ce e udat copacul diavolesc al amărăciunii, al supărării și al mâniei cu apa puturoasă a mândriei, înflorește și înfrunzește îmbelșugat și aduce mult rod al fărădelegii.” (Marcu Ascetul, Ep.c.N., cap.8, în Fil.rom., vol.I, p.322)

„Definiția nemânierii: dorința multă de a nu te mânia.” (Diadoh al Foticeii, Def., def.7, în Fil.rom., vol.I, p.338)

„Mânia obișnuiește mai mult decât celelalte patimi să tulbure și să zăpăcească sufletul. Dar uneori îi și folosește cât se poate de mult. Căci, când ne folosim de ea fără tulburare împotriva celor necuvioși sau într-un fel sau altul neînfrânați ca sau să se mântuiască, sau să se rușineze, prilejuim sufletului un spor de blândete: fiindcă lucrăm potrivit cu scopul dreptății și al bunătății lui Dumnezeu. Pe lângă aceasta, adeseori mâniindu-ne tare împotriva păcatului, dăm sufletului vigoare, scăpându-l de moleșală.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.62, în Fil.rom., vol.I, p.361)

„Este în firea minții mânia împotriva patimilor. Căci dacă nu se mânie omul împotriva tuturor celor semănate de vrăjmașul într-însul, nu va vedea nici curăție întru sine. Când a aflat Iov lucrul acesta, a blestemat pe vrăjmașii săi, zicând: *Necinstiților și defăimaților, lipsiți de tot binele, nu v-am socotit vrednici nici de câinii turmelor mele* (30,1-2). Iar cel ce vrea să ajungă la mânia cea firească taie toate voile sale, până când întărește în sine voia cea după fire a minții.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.1, în Fil.rom., vol.I, p.396)

„...mânia care vine din lipsa răsuflării.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.52, în Fil.rom., vol.IV, p.283)

„Mânia este izbucnirea urii ascunse, a ținerii de minte a răului. Mânia este pofta de a face rău celui ce ne-a supărat”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.8, cp.5, în Fil. rom., vol.IX, p.186)

„Iar maicile mele (ale mâniei) sunt: iubirea de slavă, iubirea de arginți, lăcomia pântecelui, iar uneori și curvia. Și cea care m-a născut se numește trufia.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.8, cap.29, în Fil.rom., vol.IX, p.194)

„... iuțimea e fierberea sîngelui în jurul inimii, cum zice Sfântul Vasile. Iată deci că s-a ivit iuțimea, iar ea este, cum zic unii, mișcarea fierii. Dar dacă voiești, poți s-o stingi și pe aceasta, înainte de a ajunge mânie. Dar dacă rămâi tulburând și tulburat, te vei afla

ca cel ce pune lemne pe foc; și focul arde mai tare și așa se produc cărbuni aprinși. Aceasta este mânia”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.8, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.560,561)

„Dar e proprie minții și mânia potrivită firii. Căci fără mânie nu e nici curăție în om. Mânia aceasta luptă împotriva semințelor semănate ca plăceri înșelătoare de vrăjmașul în trup⁶¹¹.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.2, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.43)

„Prin patru lucruri sporește mânia: prin darea și luarea ușoară, prin impunerea voii tale, prin voința de-a învăța pe alții și prin a se socoti pe sine înțelept.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.11, în Fil.rom., vol.XII, p.79)

„Cel ce voiește deci să meargă pe drumul iubirii, nu va fi tulburat de nici un om, fie că sunt buni, fie răi, și dorul de Dumnezeu rămâne în inima lui. Acest dor naște în el mânia cea după fire și această mânie se împotrivesc la tot ce e semănat de vrăjmașul.⁶¹² Și de aceea legea lui Dumnezeu află respect în el și prin frica de Dumnezeu se arată iubirea în el.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cv. 21, cap.9, în Fil.rom., vol.XII, p.167)

„Mânia – a voi să se impună voința proprie ...” (Cuviosul Isaia Pustnicul, în Fil.rom., vol.XII, p.33)

b. Manifestarea patimii mâniei și gravitatea ei

„Scopul dracilor e ajutat foarte mult de mânia noastră, când se mișcă împotriva firii, făcându-se de mare folos oricărui vicleșug al lor. De aceea toți doresc să o întărească zi și noapte. Când o văd însă legată de blândețe, atunci caută pricini îndreptățite să o dezlege îndată, ca făcându-se foarte aprinsă, să o folosească pentru gândurile lor furioase. De aceea nu trebuie să o întărim nici pentru lucruri drepte, nici pentru nedrepte, ca să nu dăm chiar noi o sabie primejdioasă în mâna vrăjmașului, ceea ce știu că fac mulți și mai mult decât trebuie, aprinzându-se pentru motive neînsemnate.” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.5, în Fil.rom., vol.I, p.65)

„...iar cine s-a robit de dânsa (de mânie) nu se mai ține de viața monahală și e străin de căile Mântuitorului, dacă se zice că însuși Domnul învață pe cei blânzi căile Sale (Psalmul 26,9). De aceea, cu anevoie poate fi vânată mintea monahului care aleargă pe

⁶¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se afirmă în acestea apartenența la fire a poftei și mâniei. E o poftă (o dorire) proprie firii și una contrară. La fel o mânie (o iuțime) proprie firii și una contrară. Altfel firea omenească ar fi pur pasivă, indiferentă, o mortăciune. Prin pofta și iuțimea potrivită firii, firea crește, se depășește din Dumnezeu. Prin minte se curățește firea de ceea ce nu se cuvine. Prin mânia conformă firii, proprie minții, aceasta luptă împotriva diavolului sau a semințelor semănate de el în trupul omului ca plăceri înșelătoare. (n.s.47, p.43)

⁶¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Autorul pretuiește *mânia cea după fire*, care se opune la tot ce e rău. Nu tolerează răul. Nu e indiferentă față de rău. Ci luptă împotriva lui, nu-l face, îndeamnă la a nu se face. Mânia aceasta împotriva răului se hrănește din frica de Dumnezeu și din iubirea pe care o naște această frică. Deci are loc o unire între mânia împotriva răului și iubirea de Dumnezeu și de oameni. Căci iubirea nu e nepăsătoare față de rău. (n.s.337, p.167)

câmpia blândeții. Iar dacă cineva s-ar înfrâna de la mâncări și băuturi, dar prin gândurile rele ar întărâta mânia, acela se aseamănă cu o corabie ce călătorește pe mare având pe dracu cârmaci. De aceea, trebuie să fim cu luare-aminte din toată puterea la câinele nostru, învățându-l să rupă numai lupii și să nu mănânce oile arătând toată blândețea față de toți oamenii.” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cp.12, în Fil.rom., vol.I, p.71,72)

„...(dracul mâniei) plăsmuiește chipurile părinților sau ale unor prieteni și rudenii, ocărăți de oameni nevrednici, și prin aceasta mișcă mânia pustnicului și-l îndeamnă să zică sau să facă vreun rău celor ce i s-au arătat în minte. La acestea trebuie să fie monahul cu luare aminte și îndată să-și smulgă mintea de la astfel de chipuri, ca nu cumva, zăbovind pe lângă ele, să se pomenească în vremea rugăciunii tăciune ce se mistuie de foc. În ispite de acestea cad mai ales cei iuți la mânie și cei ce ușor se prind la hartă, care sunt departe de rugăciunea cea curată și de cunoștința Mântuitorului nostru Iisus Hristos.” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.15, în Fil.rom., vol.I, p.74)

„*Soarele să nu apună peste mânia voastră, nici să dați loc diavolului* (Efeseni 4,26); adică să nu faceți pe Hristos, soarele dreptății, să apună pentru inimile voastre, din pricină că-l mâniați prin învoirea cu gândurile rele, ca apoi, prin îndepărtarea Lui, să afle diavolul loc de ședere în voi.” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.123)

„Iar de vom lua cele zise după literă, nici până la apusul soarelui nu ni se îngăduie să ținem mânia. Ce vom zice deci despre aceia care, în sălbăticie și tulburarea dispoziției lor pătimase, țin mânia nu numai până la apusul soarelui, ci întinzând-o peste multe zile, tac unii față de alții și n-o mai scot afară cu cuvântul, ci prin tăcere își sporesc veninul ținerii de minte a răului spre pierzarea lor . Ei nu știu că trebuie să fugă nu numai de mânia ce cu fapta, ci și de cea din cuget...Domnul, poruncește în Evanghelii să lăsăm darul înaintea altarului și să ne împăcăm cu fratele nostru (Matei 5,24). Căci nu e cu putință ca să fie bine primit darul până ce mânia și ținerea de minte a răului se află încă în noi... Rămâne, așadar, ca sau să nu ne rugăm niciodată, și prin aceasta sa ne facem vinovați înaintea poruncii apostolești, sau, silindu-ne să păzim ceea ce ni s-a poruncit să facem aceasta fără mânie, și fără a ține minte răul...” (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.124)

„...până ce sufletul e dus de cugetul lumii, chiar dacă vede că ceea ce e drept e călcat în picioare de unii sau de alții, rămâne nemișcat și netulburat, căci îngrijindu-se de poftele sale nu-l interesează ceea ce e drept în ochii lui Dumnezeu. Dar când începe să se ridice deasupra patimilor, disprețul lucrurilor de aici și dragostea lui Dumnezeu nu-l mai lasă să sufere a vedea nesocotit ceea ce este drept nici în sine, nici în altul, ci se mânie și se tulbură împotriva făcătorilor de rele, până ce vede pe batjocorii dreptății că se fac apărătorii ei cu cuget cuvios. De aceea, pe cei nedreți îi urăște, iar pe cei dreți îi iubește peste măsură.

Căci ochiul sufletului nu mai poate fi înșelat când acoperământul lui, adică trupul, a devenit prin înfrânare o țesătură foarte subțire.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.71, în Fil.rom., vol.I, p.367)

„Mâniosul și fățarnicul s-au întâlnit și nu se putea afla cuvântul sincer în convorbirea lor. Dacă vei cerceta inima celui dintâi, vei afla nebunia; dacă vei cerceta sufletul celui de al doilea, vei vedea viclenie.⁶¹³” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.24, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.291)

„Părinții au spus că: e lucru străin călugărilor să se mânia și la fel, să supere pe cineva. Și iarăși, că dacă cineva este stăpânit de mânie, e stăpânit de draci; iar dacă e biruit de patima aceasta, e cu totul străin de viața călugărească.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.8, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.559)

„Stinge mânia din tine că e cădere de la starea de om⁶¹⁴.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.789, în Fil.rom., vol.XI, p.664)

c. Urmările nefaste ale mâniei

„... pricina tuturor relelor este pofta și mânia” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.12, în Fil.rom., vol.I, p.20)

„Căci dintr-aceste două patimi (pofta și mânia) se Țes mai toate gândurile dracilor care duc mintea la primejdie și la pierzanie” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.3, în Fil.rom., vol.I, p.63)

„Dar eu unul despre acesta (mânios) cred că e departe de rugăciunea curată, știind că mânia este ciumă pentru o astfel de rugăciune”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.5, în Fil.rom., vol.I, p.65)

„Căci mocnind acesta (duhul mâniei) tăinuit în inima noastră și orbind cu tulburări întunecate ochii inimii, nu putem dobândi puterea de-a deosebi cele ce ne sunt de folos, nici pătrunderea cunoștinței duhovnicești. De asemenea, nu putem păzi desăvârșirea sfatului bun și nu ne putem face părtași vieții adevărate, iar mintea noastră nu va ajunge în stare să privească lumina dumnezeiască... Dar nu ne vom face părtași nici de înțelepciunea dumnezeiască, chiar dacă am fi socotiți de toți frații înțelepți... Dar nu putem dobândi nici sfaturile mântuitoare ale dreptei socoteli, chiar dacă ne socotesc oamenii cumiți. Căci scris este: *Mânia și pe cei cumiți îi pierde*” (Proverbe 15,10, Septuaginta). Nu vom putea ține nici cumpăna dreptății cu inima trează, căci scris este: *Mânia bărbatului nu lucrează dreptatea lui Dumnezeu* (Iacov 1,20). Nici podoaba și chipul cel bun nu le putem dobândi, cu toate că ne laudă toți căci iarăși scrie: *Bărbatul mânios nu este cu bun chip*” (Proverbe 11,25, Septuaginta); (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.122)

⁶¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...iuțimea sau mânia, când întrece o anumită măsură, întunecă mintea și îl ține pe om într-o agitație accentuată, ducându-l până la nebunie. Între funcțiile sufletești este o strânsă legătură, ele se înrăurează reciproc. (n.s.614, p.292)

⁶¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omului îi este propriu să se stăpânească pe sine. De aceea are conștiință și libertate. Animalul e lipsit de acestea. (n.s.915b, p.664)

„Din orice fel de pricină ar clocoti mânia în noi, ea ne orbește ochii sufletului și nu-i lasă să vadă soarele dreptății. Căci, precum fie că punem pe ochi foite de aur, fie de plumb, la fel împiedicăm puterea văzătoare și scumpetea foitei de aur nu aduce nici o deosebire orbirii, tot așa din orice pricină s-ar aprinde mânia, fie ea, zice-se, întemeiată sau neîntemeiată, la fel întunecă puterea văzătoare”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.123)

„...duhul mâniei întunecându-ne mintea, nu se va mai afla întru noi nici lumina care ne ajută să deosebim lucrurile, nici tăria sfatului drept, nici cârma dreptății. Dar nici templu al Duhului Sfânt nu ni se mai poate face sufletul, câtă vreme ne va stăpâni duhul mâniei întunecându-ne mintea.” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.127).

„Atunci mintea e stingherită și de la contemplarea lui Dumnezeu, și de la cuvântarea despre El. Căci temeiul cunoștinței fiind, dragostea nu lasă cugetarea să se lărgească în zămislirea de contemplații dumnezeiești, până nu vom recâștiga mai întâi în dragoste și pe cel ce s-a mâniat în deșert pe noi. Iar dacă acela nu vrea să se întâmple aceasta sau s-a depărtat de locul unde viețuim noi, se cuvine ca, așezându-i chipul fetei lui în afecțiunea largă a sufletului, să împlinim astfel în adâncul inimii legea dragostei.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.92, în Fil.rom., vol.I, p.382)

„... cel ce nu le taie pe acestea (prilejurile de mânie), nu poate ajunge la dragostea desăvârșită”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.75, în Fil.rom., vol.II, p.64)

„...mânia alungă silnic rațiunea și scoate afară din legea firii cugetarea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.258)

„Iar fiicele mele (ale mâniei) sunt ținerea de minte a răului, dușmânia, dezvinovățirea și ura.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.8, cp.29, în Fil.rom., vol.IX, p.194)

„Ținerea de minte a răului este sfârșitul la care duce mânia...” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.9, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.195)

„Precum vânturile tulbură adâncul (mării), așa mânia, mai mult ca toate, tulbură înțelegerea.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.21, în Fil.rom., vol.IX, p.373)

„Mânia risipește nădejdea. Căci aceasta nu rușinează. Iar cel ce se mânie are chip necuviincios.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cp.17, în Fil.rom., vol.IX, p.430)

d. Lupta cu mânia, remediile și eliberarea de mânie

„Cine cinstește pe Dumnezeu din toată inima și credința, pe acela și Dumnezeu îl ajută ca să-și stăpânească mânia și pofta.” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.12, în Fil.rom., vol.I, p.19,20)

”Nu trebuie să ne mâniem pe cei ce păcătuiesc, chiar de-ar fi făcut crime vrednice de osândă. Ci pentru dreptatea însăși pe cei ce greșesc să-i întoarcem și să-i certăm dacă

se nimereste, fie prin ei înșiși, fie printr-alții. Dar să ne mâniem sau să ne înfuriem nu se cade, pentru că mânia lucrează dusă de patimă, și nu de dreptate și de judecată.” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.69, în Fil.rom., vol.I, p.29)

„...(mânia) îmblânzind-o cu îndelungă răbdare, cu suferirea răului, cu nepomenirea de rău și cu milostenii... Dar este cu neputință să biruim patimile acestea (poftele și mânia) dacă nu disprețuim mâncările, banii și slava, ba încă și propriul nostru trup, pentru cei ce caută adeseori să-l atâțe.” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.3, în Fil.rom., vol.I, p.63,64)

„...prin milostenie tămăduiește mânia.” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.3, în Fil.rom., vol.I, p.64)

”Cine și-a stăpânit mânia a supus pe draci...” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.12, în Fil.rom., vol.I, p.71)

”...mânia o domolește desăvârșit cântarea de psalmi, îndelunga răbdare și mila.” (Evagrie Ponticul, Cap.trez., cap.5, în Fil.rom., vol.I, p.85)

„Când te va întâmpina vreo ispită sau te va atâta o împotrivire ca să-ți miști mânia spre cel ce-ți stă împotrivă sau să spui vreo vorbă goală, adu-ți aminte de rugăciune și de porunca dumnezeiască cu privire la ea, și îndată se va liniști mișcarea fără rânduială din tine.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.12, în Fil.rom., vol.I, p.89)

„Rugându-te tu cum trebuie, ți se vor întâmpla astfel de lucruri, încât să ți se pară că ai dreptate să te folosești de mânie. Dar nu este nici o mânie dreaptă împotriva aproapelui. Căci de vei căuta, vei afla că este cu putință să rânduiești lucrul bine și fără mânie. Deci folosește-te de tot meșteșugul ca să nu izbucnești în mânie.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.24, în Fil.rom., vol.I, p.90)

„Iată ce poruncește vasul alegerii: *Toată amărăciunea, și iuțimea, și mânia, și strigarea, și hula să se ridice de la voi, dimpreună cu toată răutatea* (Efeseni 4,31). Iar când a zis *toată*, nu ne-a lăsat nici o pricină pentru care mânia să fie trebuincioasă sau îndreptățită. Deci cel ce vrea să îndrepte pe fratele său când greșeste sau să-l certe să se silească a se păzi pe sine netulburat, ca nu cumva, vrând pe altul să tămăduiască, să atragă boala asupra sa și să audă cuvântul Evangheliei: *Doctore, vindecă-te pe tine însuți* (Luca 4,23).” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.123)

„Să nu căutăm singurătatea și pustia pentru că ne mâniem pe oameni, ca și când acolo n-ar fi cel ce ne pornește spre mânie sau fiindcă e mai ușor să dobândim virtutea îndelungii răbdări în singurătate. Căci din mândrie și din voința de a nu ne învinui pe noi înșine și de a nu pune pe seama trândăviei noastre pricinile tulburării, poftim despărțirea de frați...pustia și retragerea celor neizbăviți de patimi, nu numai că le păzesc patimile nevătămate, ci le și acoperă, încât nu-i lasă să se simtă pe ei înșiși de ce patimă se biruiesc, ci, dimpotrivă, le pune în minte năluciri de virtute și-i face să creadă că au câștigat îndelunga răbdare și smerenia, până nu este cine să-i ispitească și să-i probeze.” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.125)

„De aceea cei ce caută desăvârșirea blândetii sunt dator să pună toată strădania ca să nu se mânie nu numai asupra oamenilor, dar nici asupra dobitoacelor și nici asupra lucrurilor neînsuflețite.” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.126)

„Învățătura evanghelică poruncește să se taie mai bine rădăcinile patimilor, decât roadele lor. Fiindcă tăindu-se din inimă rădăcina mâniei, nu mai are loc nici fapta de ură sau de pizmă.” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.126)

„Iar leacul desăvârșit al acestei boli acesta este: să credem că nu ne este iertat să ne stârnim mânia nici pentru pricini drepte, nici pentru nedrepte. Căci duhul mâniei, întunecându-ne mintea, nu se va mai afla întru noi nici lumina care ne ajută să deosebim lucrurile, nici tăria sfatului drept, nici cârma dreptății. Dar nici templu al Duhului Sfânt nu ni se mai poate face sufletul, câtă vreme ne va stăpâni duhul mâniei întunecându-ne mintea. Iar la urma tuturor, având în fiecare zi în față icoana morții, care nu știm când poate veni, să ne păzim pe noi înșine de mânie și să știm că n-avem nici un folos nici de neprihănire, nici de lepădarea de cele pământești, nici de posturi și privegheri, căci de vom fi stăpâniți de mânie și ură, vinovați vom fi judecării.” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.127)

„Cel ce se mânie pe aproapele pentru avuție, pentru slavă sau plăcere încă n-a cunoscut că Dumnezeu chivernisește lucrurile întru dreptate.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.108, în Fil.rom., vol.I, p.246)

”Căci ce inimă aspră și împietrită nu se va frînge de va avea neconținut în minte marea smerenie a dumnezeirii Unuia-Născut pentru noi și amintirea tuturor patimilor mai înainte spuse? Cine nu se va face de bunăvoie pământ, cenușă și pulbere de călcat de către toți oamenii? Iar dacă se va smeri și se va frînge sufletul astfel, privind la smerenia Domnului, ce mânie va mai putea să stăpânească asupra lui?” (Marcu Ascetul, Ep.c.N., cap.10, în Fil.rom., vol.I, p.325)

„Cel ce nu disprețuiește slava, plăcerea și iubirea de argint, care le sporește pe acelea și stă în slujba lor, nu poate tăia de la sine prilejurile de mânie. Iar cel ce nu le taie pe acestea nu poate ajunge la dragostea desăvârșită.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.75, în Fil.rom., vol.II, p.64)

„...îndelunga răbdare, nepomenirea răului și blândetea o opresc și nu o lasă să crească; iar iubirea, milostenia, bunătatea și iubirea de oameni o micșorează.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.47, în Fil.rom., vol.II, p.77)

„Pentru mânie și întristare disprețuiește slava, necinstea și lucrurile materiale.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.13, în Fil.rom., vol.II, p.89)

„Mânia e oprită de îndelunga răbdare și de nepomenirea răului; și e micșorată de dragoste și de împreuna pătimire (compățimire).” (Talasie Libianul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.23, în Fil.rom., vol.IV, p.21)

„...mânia (e stinsă) prin dragoste față de toți și prin bunătate.” (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.188)

„...tăcerea la vreme este frâna mâniei...” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.174, în Fil.rom., vol.IV, p.300)

”Pârâșele mele (ale mâniei), de care sunt ținută acum legată, sunt cele potrivnice acestora: nemânieră și blândetea. Iar cea care uneltește împotriva mea se numește smerita cugetare.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.8, cap.29, în Fil.rom., vol.IX, p.194, 195).

„Iar în vremea tulburării fratelui ce ți se împotrivesc, păzește limba ta ca să nu grăiască nicidecum ceva întru mânie; și nu lăsa inima ta să se înalte împotriva lui, ci adu-ți aminte că fratele și mădularul în Hristos și chipul lui Dumnezeu e ispitit de vrăjmașul nostru comun, și ai milă de el ca nu cumva robindu-l diavolul prin lovitură iușimii, să-l omoare cu ținerea de minte a răului și din negrija noastră să se piardă sufletul lui pentru care a murit Hristos. Gândește-te că și tu ești supus la aceleași judecăți ale mâniei și, cunoscând neputința ta, ai milă de fratele tău și mulțumește că ți s-a dat prilej să ierți, ca să-ți fie iertate și ție de Dumnezeu cele mai mai și mai multe. Socotești oare că se vatămă fratele tău prin îndelunga ta răbdare? Dar Apostolul poruncește să biruim răul cu binele (Romani 12,21); nu răul cu răul. Căci și părinții spun: *Cînd, certînd pe altul, ești stîrnit spre mânie, ai împlinit patima ta*. Și nici un om înțelept nu dăruie casa sa ca să zidească pe a altuia.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.639, 640)

„Să nu ne mâniem pe cei apropiați, pentru cuvintele fără de minte spuse de ei nu cu voia lor, ci fiind nelucrători prin ei, sau vase ale vrăjmașilor, s-au făcut străini de Dumnezeu, până la a ieși și fugi din stadion.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.22, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.177)

e. Ura – manifestare și remedii

„Cel ce vede în inima sa vreo urmă de ură față de vreun om oarecare, pentru vreo anumită greșeală, e cu totul străin de iubirea lui Dumnezeu, deoarece iubirea de Dumnezeu nu suferă câtuși de puțin ură față de om.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.15, în Fil.rom., vol.II, p.56)

„Când vei fi ocărât de cineva sau disprețuit în vreo privință oarecare, fii cu luare-aminte dinspre gândurile mâniei, ca nu cumva despărțindu-te de dragoste din pricina supărării să te așezi în ținutul urii.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.29, în Fil.rom., vol.II, p.57)

„Dacă *cel ce defaimă pe fratele și-l judecă, defaimă și judecă legea* (Iacov 4,11), iar legea lui Hristos este iubirea, cum nu va cădea defăimătorul din iubirea lui Hristos și nu se va face sieși pricină a chinurilor veșnice?” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.57, în Fil.rom., vol.II, p.61)

„...iubirea de argint și slava deșartă sunt pricini de ură față de aproapele.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.7, în Fil.rom., vol.II, p.88)

„i-a venit vreo ispită de la fratele și supărarea te-a adus la ură? Nu te lăsa biruit de ură, ci învinge ura în dragoste. Și vei învinge în chipul acesta: rugându-te pentru el cu

adevărat lui Dumnezeu, primind apărarea lui sau chiar iscodindu-i tu apărarea și socotindu-te pe tine cauza ispitei, și fiind cu îndelungă răbdare până va trece norul.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.22, în Fil.rom., vol.II, p.108,109)

„Pe fratele ce-l laudai ieri ca bun și-l vesteai ca virtuos nu-l bârfi astăzi ca rău și viclean, făcând din defăimarea fratelui motiv de apărare a urii viclene din tine în urma mutării tale de la dragoste la ură. Ci stăruie în aceleași laude chiar dacă ești încă stăpânit de supărare, și ușor te vei întoarce la dragostea mântuitoare.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.26, în Fil.rom., vol.II, p.109)

„Lauda obișnuită pe care o aduci fratelui să nu o pătezi în întâlnirea cu ceilalți frați din pricina supărării ascunse pe care o ai împotriva lui, amestecând pe neobservate defăimarea în cuvintele tale, ci folosește în întâlniri lauda curată și roagă-te sincer pentru el, ca pentru tine. În chipul acesta te vei izbăvi repede de ura pierzătoare.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.28, în Fil.rom., vol.II, p.109)

„Să nu zici: Nu urăsc pe fratele meu, în vreme ce te scârbești de pomenirea lui. Ci ascultă pe Moise, care zice: *Să nu urăști pe fratele tău în cugetul tău; cu mustrare vei mostra pe fratele tău și nu vei lua pentru el păcat.*” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.29, în Fil.rom., vol.II, p.109)

„Când ne văd dracii că disprețuim lucrurile lumii, ca să nu mai urâm pentru ele pe oameni și să cădem din dragoste, stârnesc împotriva noastră defăimări ca, nerăbdând supărarea, să urâm pe cei ce ne defaimă.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.87, în Fil.rom., vol.II, p.118,119)

„Ura față de aproapele este moartea sufletului, iar aceasta o are și o face sufletul bârfitorului.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.50, în Fil.rom., vol.IV, p.29)

„Prin patru lucruri se întunecă sufletul: prin urârea aproapelui, prin disprețuirea și pizmuirea lui și prin cârtirea împotriva lui.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.9, în Fil.rom., vol.XII, p.79)

„Așa să ne cercetăm și noi pe noi, căci nu putem plăcea lui Dumnezeu având în noi vreo ură sau dușmănie. Căci acestea împiedică pe om să se pocăiască.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.12, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.101)

10. Tristețea cea pierzătoare

„Întristarea peste tot este lipsa plăcerii, fie a celei după Dumnezeu, fie a celei după lume”⁶¹⁵.

Părinții filocalici vorbesc despre două feluri de întristare: „una după Dumnezeu”, bună, folositoare omului și mântuitoare, și despre o întristare potrivnică, păgubitoare, devastatoare, judecând aceasta după gravitatea și urmările ei. Tristețea cea bună aparține firii, face parte din afectele naturale ale omului, este un „act firesc, care prin

⁶¹⁵ Talasie Libianul, *Despre dragoste...*, suta întâi, cap.75, în Filocalia, vol.IV, p.18.

sublimare devine tristețe după Dumnezeu și Împărăția promisă de El celor buni, nostalgie și dorință de reîntâlnire cu Dumnezeu, Cel de care ne-am înstrăinat prin păcat”⁶¹⁶. Aceasta este împreună cu bucuria și nădejdea în Dumnezeu, ea nu duce la disperare, ci face posibilă arătarea în noi a roadelor Duhului Sfânt: „dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința, blândetea, înfrânarea, curăția” (Galateni 5, 22-23). Ea se hrănește din recunoașterea de către om a neputințelor sale, din dorința de a făptui mai mult, niciodată omul virtuos nefiind mulțumit cu ceea ce a făcut bun, totdeauna el știe că e loc pentru mai bine, că încă n-a atins desăvârșirea.

Părinții spun că aceasta ar fi bine să rămână totdeauna în sufletul nostru, ca să evităm astfel viitoarele căderi în păcat, și să dobândim bucuria sufletească, „care e concomitentă cu asceza trupească”⁶¹⁷.

În opoziție cu aceasta este tristețea cea pierzătoare, dăunătoare, tristețea după lucrurile lumești, care se naște din nesatisfacerea unei pofte, sau din neplăcerile sau necazurile aduse de oameni, supărându-ne astfel împotriva lor, sau poate fi o lucrare direct din partea diavolului. Este pierzătoare pentru că nu-l lasă pe om să se întristeze pentru adevăratul rău care este păcatul, și nici să lucreze virtutea, ea fiind o paralizie a facultăților spirituale ale omului. Aceasta se dă pe față când sălășluiește în om iubirea de sine și iubirea de lume, în înțelesul iubirii plăcerilor din ea, adică pofta ochilor, pofta trupului și trufia vieții (1 Ioan 2,16). Ea poate fi recunoscută pentru că aduce cu ea amărăciunea, nepăsarea, trândăvia, ura, descurajarea și deznădejdea, ultimele două fiind și urmările sau efectele ei cele mai periculoase.

Tot în scrierile isihaste vom vedea că Părinții vorbesc și de întâmplările de întristare și durere, de necazuri, prin care Dumnezeu curățește sufletul omului, chiar dacă acesta crede că Dumnezeu l-a uitat, Domnul întristând spre folos și vrând mai degrabă să mântuiască decât să piardă pe cel ce l-a socotit să-i fie fiu⁶¹⁸. Dumnezeu ne pune înaintea binele și răul, ne îndeamnă să alegem binele, dar nu ne forțează spre aceasta, iar dacă alegem răul, El îngăduie vreo lipsă sau vreun necaz, prin aceasta atenționându-ne că nu am ales calea cea bună. Un părinte iubitor de învățătură filocalică menționa că noțiunea criză vine de la grecescul [Krisis], care înseamnă judecată. În criză, Dumnezeu judecă viața mea⁶¹⁹. Deci întâmplările de întristare sunt pedagogice, și ni se fac nouă pricină de curăție interioară. Răbdându-le, simțim mângâierea lui Dumnezeu.

Vom învăța din sfaturile Părinților că tristețea se tămăduiește prin rugăciune, credință, nădejde în Dumnezeu, cugetarea la cuvintele dumnezeiești, petrecerea cu oamenii cuvioși, compătimire, prin cântare, „lovind sufletul cu sunete în nădejdea bucuriei”⁶²⁰, fuga de poftele lumești, mărturisire și iubirea de Dumnezeu.

Nu trebuie înțeles creștinismul ca o religie a tristeții, fiindcă este o religie a bucuriei. „Bucurați-vă pururea întru Domnul și iarăși zic bucurați-vă! ”(Filipeni 4, 4), ne îndeamnă Sfântul Apostol Pavel. Dar bucuriile noastre trebuie să fie bucurii care nu

⁶¹⁶ Pr.I.C. Teșu, *Din iadul patimilor spre raiul virtuților*, Edit. Christiana, București, 2000, p.226.

⁶¹⁷ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 1, în *Filocalia*, vol.III, p.287.

⁶¹⁸ Ioan Carpațiul, *Capete despre mângâiere*, cap.38, în *Filocalia*, vol.IV, p.135.

⁶¹⁹ Pr. Rafail Noica, *Celălalt Noica*, Edit. Anastasia, 1994, p.34.

⁶²⁰ Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, cap.73, în *Filocalia*, vol.I, p.368.

ne vatămă nici pe noi și nici pe semeni, care nu slăbesc bucuria în Domnul, ci o sprijină și o sporesc. Dumnezeu nu vrea să aibă niște fii plângăreți și întristați, El iubește bucuria, Împărăția Lui este o Împărăție a bucuriei, bucuria din lumea aceasta fiind o pregustare a bucuriei cerești. Oricum ar fi, „nu se poate să fii credincios și să nu fii bucuros”⁶²¹.

a. Definiția tristeții și recunoașterea ei

„Întristarea peste tot este lipsa plăcerii, fie a celei după Dumnezeu, fie a celei după lume”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.75, în Fil. rom, vol.IV, p.18).

„Simbol al acestui drac este sălbăticiunea numită năpârcă, a cărei fire se arată prietenoasă, însă al cărei venin covârșește veninul celorlalte fiare, ba, dacă e primit fără măsură, omoară și animalul însuși”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.11, în Fil. rom, vol.I, p.71).

„... întristarea cea după Dumnezeu, hrănind sufletul cu nădejdea pocăinței, e împreună cu bucurie. De aceea ea face pe om osârduitor și ascultător spre toată lucrarea cea bună, prietenos, smerit, blând, gata să sufere răul și să rabde toată buna osteneală și zdrobirea, ca una ce e cu adevărat după Dumnezeu. Ea face să se arate în om roadele Sfântului Duh, care sunt bucuria, dragostea, pacea, îndelunga răbdare, credința și înfrânarea. De la întristarea cea potrivnică însă cunoaștem roadele duhului rău, adică trândăvia, lipsa de răbdare, mânia, ura, împotrivirea în cuvânt, lenea la rugăciune”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., cap.23, în Fil. rom, vol.I, p.128, 129)

„Întristarea (lumii), e o patimă aducătoare de stricăciune în suflet și în trup și atinge până și măduva”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.60, în Fil.rom., vol.VI, p.210)

b. Cauzele, felurile și manifestările tristeții cele rele și păgubitoare

„Dacă acest drac războiește pe un monah cu măsură, îl face încercat, căci îl convinge să nu se apropie de nimic dintr-ale lumii acesteia și să înlăture toată plăcerea. Dar dacă stăruie mai mult, naște gânduri care sfătuiesc pe monah să-și ia viața sau îl silesc să fugă departe de locul unde se petrece”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.11, în Fil.rom., vol.I, p.71)

„Când duhul acesta viclean tabără asupra sufletului și-l întunecă în întregime, nu-i mai îngăduie să-și facă rugăciunile cu osârdie, nici să stăruie cu folos pe lângă sfințele citiri și nu rabdă pe om să fie blând și smerit față de frați. Îi pricinuiește scârbă față de toate lucrurile și însăși față de făgăduința vieții”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.127)

„Ea îl face să ocolească toată întâlnirea bună și nu-l lasă să primească cuvânt de sfat nici de la prietenii cei adevărați, precum nu-i îngăduie să le dea răspuns bun și pașnic. Ci

⁶²¹ Arhim. Teofil Pârâian, *Veniți de luați bucurie*, Edit. Teognost, 2001, p.45.

învăluind tot sufletul, îl umple de amărăciune și nepăsare. În sfârșit, îi pune în minte gândul să fugă de oameni, ca de unii ce i s-ar fi făcut pricină de tulburare și nu-l lasă să-și dea seama că nu din afară vine boala, ci ea mocnește înăuntru, făcându-se arătată când vine vreo ispită care o dă la iveală. Căci niciodată nu s-ar vătăma omul de om, dacă nu ar avea mocnind înăuntru pricinile patimilor”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.128)

„Precum nopțile urmează zilelor și iernile verilor, la fel și întristările, și durerile urmează slavei deșarte și plăcerii fie în timpul de față, fie în cel viitor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.65, în Fil.rom., vol.II, p.80)

„Cuvântul adevărului cunoaște două feluri de întristări: una ascunsă în suflet, iar alta arătată prin simțire. Cea dintâi cuprinde tot adâncul sufletului, lovit de biciul conștiinței; iar cea de-a doua se întinde peste toată simțirea, care se adună din revărsarea ei naturală, sub povara durerilor. Cea dintâi este urmare a plăcerii trăite cu simțurile, iar cealaltă a bucuriei din suflet.⁶²²

Mai bine zis, una este urmare a patimilor de bună voie ale simțurilor, iar cealaltă a celor fără de voie⁶²³”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.58, în Fil.rom., vol.III, p.282)

„Întristarea din suflet este îndoită. Una este pentru greșelile proprii, alta este pentru greșelile străine. Iar cauza acestei întristări este în chip vădit plăcerea după simțuri a celui ce se întristează, sau a celor pentru care se întristează”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.58, în Fil.rom., vol.III, p.284)

„Întristarea sufletului este urmarea plăcerii simțurilor, căci prin aceasta se naște întristarea sufletului. De asemenea întristarea trupului este urmarea plăcerii sufletului, căci bucuria sufletului se face întristarea trupului⁶²⁴”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.3, în Fil.rom., vol.III, p.287)

„...întristarea e născută din frica de munci”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.71, în Fil. rom, vol.IV, p.24)

„...(pricina) întristării e pofta”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.11, în Fil.rom, vol.IV, p.278)

„Nici păcătosul, nici dreptul nu e în afară de întristare. Dar cel dintâi pentru că nu a părăsit cu totul răul; iar cel de-al doilea fiindcă n-a atins încă desăvârșirea (binele adevărat).” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.60, în Fil.rom., vol.IV, p.284)

„Să luptăm înainte de toate cu dracul întristării. Căci acesta, venind lângă noi în vremea rugăciunii și aducându-ne aminte de îndrăznirea noastră de mai înainte, voiește

⁶²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Bucuria duhovnicească înseamnă o comprimare a plăcerilor senzuale, precum plăcerile senzuale produc întristare în suflet. (n.s.1, p.282)

⁶²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Patimile de bunăvoie sunt cele păcătoase. Ele produc întristare sufletului. Patimile fără de voie sunt durerile, strămtorările. Ele produc întristare simțurilor. (n.s.2, p.282)

⁶²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Bucuria sufletească e concomitentă cu asceza trupească. (n.s.1, p.287)

să ne oprim din rugăciune⁶²⁵”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.5, cap.11., în Fil.rom., vol.IX, p.151)

„Când cineva dintr-un motiv, chipurile binecuvântat și de suflet folositor, se tulbură și se întristează și se supără împotriva aproapelui, e vădit că aceasta nu e după Dumnezeu. Fiindcă toate cele ale lui Dumnezeu sunt pașnice și folositoare și duc pe om la smerenie și la osândirea de sine. Căci se spune: *Dreptul de la întâiul său cuvânt se face pârâșul său*. (Proverbe 18,16). (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.455, în Fil. rom, vol.XI, p.442)

„Priveste, frate, cu trezvie la duhul care aduce întristare omului, căci multe vânări le îndreaptă spre tine până ce te face neputincios. Căci întristarea după Dumnezeu este bucuria de a te vedea pe tine în voia lui Dumnezeu. Ea este supărarea vrăjmașului. Căci cel ce-ți spune: *Unde ai să fugi, căci nu ai pocăință?* e vrăjmașul. Și o spune aceasta omului, ca să-l facă să lepede înfrânarea. Dar întristarea după Dumnezeu nu i se opune omului, ci-i spune: *Nu te teme, ci vino iarăși (la mine)*. Căci văzând că omul e neputincios, îl întărește iarăși, spunându-i: *Ai inima cuminte față de gândurile tale și acestea ți se vor ușura*; câtă vreme pe cel ce se teme de ele îl face să se topească sub greutatea lor. Fiindcă cel ce se teme de lucrările lor, se arată că e necredincios în Dumnezeu”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.120)

c. Lupta și remediile patimii întristării

„...dacă avem de gând să luptăm lupta duhovnicească și să biruim cu Dumnezeu duhurile răutății, să păzim cu toată străjuirea inima noastră dinspre duhul întristării (Proverbe 4, 23)”. (Sf. Ioan Casian, D.8g.r., în Fil.rom., vol.I, p.127)

„Deci mai întâi trebuie să luptăm împotriva duhului întristării, care împinge sufletul la deznădejde, ca să-l alungăm din inima noastră. Căci acesta n-a lăsat pe Cain să se pocăiască după ce și-a ucis fratele, nici pe Iuda după ce a vândut pe Domnul. Să ne deprindem numai în acea întristare care se cuprinde în pocăința pentru păcate și e împreună cu nădejdea cea bună. Despre aceasta zice și Apostolul: *Întristarea cea după Dumnezeu lucrează pocăință spre mântuire, fără părere de rău* (2 Corinteni 7, 10)”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.128)

⁶²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dracul întristării ne șoptește în vremea rugăciunii, dacă întrerupem firul ei prin goluri, că nu simțim în ea îndrăznirea către Dumnezeu, sau legătura vie cu El, pe care am avut-o altădată. Și aceasta ne face să ne întristăm și să încetăm a ne ruga ca unii ce n-am fi acum în starea cuvenită a ei. Dar trebuie să stăruim în rugăciune, chiar dacă ea nu e totdeauna fierbinte și adunată în întregime în gândul la Dumnezeu. *Fii cu luare aminte, frate, la dracul ce aduce întristare în om. Căci multe sunt cursele lui până ce te face neputincios. Căci întristarea cea după Dumnezeu e bucurie, prin aceea că te vezi pe tine stăruind în voia lui Dumnezeu. Dar acela îți zice: Unde vei scăpa? Căci nu ai pocăință. Acesta lucrează cu dușmănie, până ce va face pe om să-și piardă înfrânarea. Dar întristarea cea după Dumnezeu nu-l apasă pe om, ci-i zice: Nu te teme, vino iarăși. Căci știe că Dumnezeu e puternic și-l întărește pe el. Puterea celor ce voiesc să dobândească virtuțile aceasta este, ca dacă vor cădea să nu se descurajeze, ci să fie iarăși cu grijă.* (n.s.283, p.151)

„...Dumnezeu Cel ce singur știe rănilor sufletului cu de-amănuntul, nu poruncește să lepădăm petrecerea cu oamenii, ci să tăiem din noi pricinile păcatului și să cunoaștem că sănătatea sufletului se dobândește nu despărțindu-ne de oameni, ci petrecând și exercitându-ne cu cei virtuoși. Când, așadar, pentru oarecare pricină, zise *îndreptățite*, ne despărțim de frați, n-am tăiat pricinile întristării, ci numai le-am schimbat, fiindcă boala ce mocnește înăuntru se poate aprinde și printr-alte lucruri. De aceea, tot războiul să ne fie împotriva patimilor dinăuntru”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.128)

„De această întristare (potrivnică) suntem datori să fugim, ca și de curvie, de iubirea de argint, de mânie și de toate celelalte patimi. Ea se tămăduiește prin rugăciune, prin nădejdea lui Dumnezeu, prin cugetarea la cuvintele cele dumnezeiești și prin petrecerea cu oamenii cuvioși”. (Sf. Ioan Casian, D.8g.r., în Fil.rom., vol.I, p.129)

„...când suntem apăsați de multă tristețe, trebuie să facem cântarea rugăciunii cu un glas puțin mai mare, lovind sufletul cu sunete în nădejdea bucuriei, până ce norul acela greu va fi împrăștiat de valurile melodiei”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.73, în Fil. rom, vol.I, p.368)

„Cel ce fuge de toate poftele lumești se așază pe sine mai presus de toată întristarea lumească”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.22, în Fil.rom., vol.II, p.56)

„...cel ce iubește pe Dumnezeu nu întristează pe nimeni și nu se întristează pentru cele vremelnice”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.41, în Fil.rom., vol.II., p.58).

„Întristarea cea de ocară e pricinuită de lipsa plăcerilor. Cel ce le disprețuiește pe acestea petrece neîntristat”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.74, suta întâi, în Fil.rom., vol.IV., p.17)

„Mânia pornită spre oameni împotriva firii și întristarea care nu e după Dumnezeu, și trândăvia strică, de asemenea gândurile bune și cunoscătoare. Pe acestea Domnul le împrăștie prin mărturisire, sădind înăuntru bucurie”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.34, în Fil.rom., vol.IV, p.77)

„...întristarea lumească (e stinsă) prin bucuria duhovnicească...”. (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.188)

„Iar dacă vreunul dintre frați a fost întristat fie de întâistător, fie de iconom, fie de altcineva și vine la tine, mângâie-l așa: *Crede, frate, spre cercarea ta ți s-a întâmplat aceasta. Căci și mie mi s-a întâmplat de multe ori aceasta și m-am întristat și descurajat. Dar de când am fost înștiințat că acestea se întâmplă spre cercare, le port cu mulțumire. Fă, așadar, și tu așa. Și mai degrabă să te veselești de astfel de necazuri. Iar dacă acela ar începe să bârfească, nici atunci să nu te schimbi. Ci mângâie-l cum te va ajuta harul, căci sunt multe chipuri de dreaptă socoteală. Și ajută pe frate după cum îi înțelegi starea de suflet și gândurile lui și nu-l lăsa să plece netămăduit*”. (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.27, în Fil.rom., vol.VI, p.98,99)

„Cel ce a urât lumea a scăpat de întristare; iar cel ce e împătimit de ceva din cele văzute încă n-a scăpat de întristare. Căci cum nu se va întrista de lipsa a ceea ce iubește?⁶²⁶” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.2, cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.63)

„Cântarea și compătimirea și neagonisirea sunt sugrumarea întristării”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.370)

„*Întrebare*: Dacă un prieten al meu pierde un copil sau niscăi bunuri și se întristează, oare trebuie să mă întristez împreună cu el ca un prieten?

Răspuns: Trebuie să te întristezi în acestea cu el, ca nu cumva stăpânit fiind de multă întristare, să cugete ceva păgubitor sufletului său, neputând suporta cu mulțumire această pierdere”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.676, în Fil.rom., vol.XI, p.612)

„Fii treaz față de dracul întristării, ca nu cumva pentru sărăcia și necazul mare, să nu poți ajunge la marile virtuți, care constau în a nu te măsura pe tine, în a putea suporta înjurătura și în a nu fi luat în seamă în toate cele ale lumii acesteia⁶²⁷”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.17, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.137)

d. Întristarea cea bună și mântuitoare

„În felul acesta se poate omul bucura,... după părerea mea, pentru ceea ce se întristează. Căci întristându-se cu trupul de virtute din pricina ostenețelor, se bucură cu sufletul de aceeași virtute, privind la frumusețea celor viitoare ca la ceva prezent”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.58, în Fil.rom., vol.III, p.287)

„Plăcerea mântuitoare este plăcerea sufletului pentru virtute. Iar întristarea folositoare, durerea trupului de dragul virtuții”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.22, în Fil.rom., vol.III, p.289)

„Întristarea după Dumnezeu stinge plăcerea, iar stingerea plăcerii înseamnă învierea sufletului”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.39, în Fil.rom., vol.IV, p.15)

„Întristarea după Dumnezeu frânge inima...”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.17, în Fil.rom., vol.IV, p.24)

„Întristarea după Dumnezeu curățește inima și depărtează de la ea întinăciunile plăcerilor”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.72, în Fil.rom., vol.IV, p.24)

„Întristarea după Dumnezeu, care e mântuitoare și folositoare, lucrează răbdare în osteneți și în ispite.⁶²⁸ Ea desfundă izvorul căinței în cel ce se nevoiește și însetează după

⁶²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lume, numește aci nu persoanele și lucrurile lăsate de Dumnezeu, ci poftirea lor ca unicele realități, sau mândria pentru posesiunea lor, și cearta cu oamenii pentru ele. *Pofta ochilor; slava deșartă și trufia vieții nu sunt de la Tatăl*, ci de la lumea luată în ea însăși. (1 In. 2,16). (n.s.97, p.63)

⁶²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să ne ferim de întristare, unită cu voința de-a ne măsura pe noi ca să vedem ce mari suntem, ca și de cea adusă nouă de ocara altora sau de faptul de a ne vedea numele legat de evenimentele deosebite ale lumii. Aceste stări le aduce dracul întristării. (n.s.276, p.137)

⁶²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Întristarea după Dumnezeu nu duce la disperare, pentru că nu pierde din ea nădejdea în mila lui Dumnezeu. (n.s.53, p.210)

dreptatea lui Dumnezeu și hrănește inima lui cu lacrimi, încât se împlinește cuvântul lui David: *Ne vei hrăni pe noi cu pâinea lacrimilor și ne vei apăra cu lacrimi peste măsură* (Ps.79, 6)⁶²⁹. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.60, în Fil.rom., vol.VI, p.210)

„Întristarea după Dumnezeu însănătoșește și aduce puterile sufletului din nou la starea cea după fire din căderea pricinuită lor de lucrarea relelor. Ea subțiază prin lacrimi atât de mult iarna patimilor și norii păcatului și-i alungă din văzduhul înțelegător al sufletului atât de mult, încât se face din nou senin în gândurile minții, liniște pe marea cugetării, bucurie în inimile noastre și schimbare în înfățișarea feței noastre”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.61, în Fil. rom, vol.VI., p.210)

„De ai ajuns la fericita tristețe bucuroasă⁶³⁰ a străpungerii cuvioase, ține-o; și nu te vei odihni de lucrarea din ea, până nu te vei ridica din cele de aici și nu te vei înfățișa curat lui Hristos”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.7, cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.167)

„Inima plină de întristare pentru slăbiciunea și neputința împlinirii faptelor trupesti celor văzute, ține locul tuturor faptelor trupesti. Faptele trupului fără întristarea minții sunt însă ca un trup fără suflet. Cel întristat cu inima, dar cu simțurile nestăpânite, e ca un bolnav care suferă trupest, dar are gura slobodă pentru orice mâncare vătămătoare. Cel întristat cu inima, dar slobod la simțuri, e ca un om care are un singur fiu și-l înjunghie puțin câte puțin cu propriile sale mâini⁶³¹. Întristarea minții e un dar de preț în fața lui Dumnezeu. Și cel ce o poartă precum se cuvine e ca un om ce poartă sfîntenia în măduarele lui”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.298)

e. Gravitatea, urmările și răbdarea întâmplărilor de întristare

„...întristarea tulbură toate sfaturile mântuitoare ale sufletului și usucă toată puterea și stăruința lui, făcându-l ca pe un ieșit din minte și legându-l de gândul deznădejdiei”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.127)

„...(întristarea) întunecă sufletul ca să nu poată avea nici o vedere duhovnicească, și-l oprește de la toată lucrarea cea bună... Căci precum molia roade haina și cariul lemnul, așa întristarea mănâncă sufletul omului. Ea îl face să ocolească toată întâlnirea bună și nu-l lasă să primească cuvânt de sfat nici de la prietenii cei adevărați, precum nu-i îngăduie să le dea răspuns bun și pașnic. Ci învăluind tot sufletul, îl umple de amărăciune și nepăsare”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.127,128)

⁶²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Căința dusă până la lacrimi e un adevărat vin întăritor al sufletului și o adevărată hrană spirituală, pentru că e o ieșire a sufletului din izolarea lui și o intrare în legătura cu iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu. (n.s.54, p.210)

⁶³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ed.1970: *Bine a unit cuvintele opuse: Căci în tristețea după Dumnezeu, se ascunde bucuria veșnică a nepătimirii.*(n.s.324, p.167)

⁶³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Întristarea e singura lui calitate, dar o omoară și pe aceasta prin slobozenia dată simțurilor. (n.s.336, p.298)

„Dacă păzești deplin porunca dragostei față de aproapele, pentru ce lași să se nască în tine amărăciunea întristării? Vădit este că, făcând astfel, pui mai presus de dragoste lucrurile vremelnice, și pe acestea le cauți luptând împotriva fratelui”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.15, în Fil.rom., vol.II, p.89)

„...venirea întristării înlătură plăcerea”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.18, în Fil.rom., vol.IV, p.27)

„Rabdă întâmplările de întristare și de durere, că prin acestea te curățește purtarea de grijă (providența) a lui Dumnezeu”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.28, în Fil.rom., vol.IV, p.15)

„...în stările triste ale sufletului obișnuiește să înflorească harul Duhului.” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.19, în Fil.rom., vol.IV, p.130)

„Presupune că Domnul zice către tine: *Am luat pentru o vreme de la tine darul acesta și acela, de care socoteai că mintea ta e plină și se poate odihni, și ți-am dat în locul lor darul acesta și acela, de același preț. Tu însă, gândindu-te la cele luate și neprivind la cele date în locul acelora, ești posomorât și îndurerat, și te topești de întristare. Dar întristat de mine, tu îmi produci bucurie. Căci eu întristez spre folos, urmărind mai degrabă să mântuiesc, decât să pierd pe cel ce l-am socotit să-mi fie fiu*”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.38, în Fil.rom., vol.IV, p.135)

„Sufletul care și-a luat asupra-și grija pentru virtute, trăind cu luare aminte și în frică de Dumnezeu, nu poate fi fără întristare în fiecare zi. Pentru că virtuțile au împletite în ele întristările. Cel ce iese din necazuri se desparte fără îndoială și de virtute. De dorești virtutea, predă-te pe tine oricărui necaz”. (Sf.Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.37, în Fil.rom., vol.X, p.203)

„Vai celor ce se întristează fără nici un folos, fiindcă s-au lipsit pe ei de întristarea folositoare a pocăinței⁶³²”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.29, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p.251)

11. Trândăvia

Vorbind despre această patimă, Părinții filocalici arată strânsa legătură care este între ea și cele dinaintea ei, anume cu filavtia (iubirea trupească de sine), care așa cum am văzut este mama tuturor patimilor, cu lăcomia pânteceului, cu desfrânarea, dar mai ales cu întristarea.

Din scrierile filocalice aflăm că ea e născută din negrijă, iubirea de plăcere, nesimțirea sufletului, necredință, neaducerea aminte de cele veșnice, neînțelepciune, câteodată și din prea multele osteneli, din împrăștierea cugetării, necitire, întâlniri deșarte, nelucrare, dintr-un stomac prea plin, iar uneori și din cauza climei.

⁶³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei ce rămân în plăcerile păcatelor, se întristează după ce nu le mai au, dar fără folos, în loc să se întristeze pocăindu-se pentru păcate, ceea ce înseamnă o întristare cu folos. (n.s.508, p.252)

Sfinții Varsanufie și Ioan vorbesc despre o trândăvie a firii din oboseală și una de la draci, aceasta din urmă ivindu-se înainte de timpul când are omul nevoie de odihnă și anume chiar după puțin timp de la începutul lucrului, trândăvia îndemnându-l să lase lucrul. Cea a firii urmează oboselii peste măsură, aceasta născându-se din neputința trupului, și în acest caz omul trebuie să-și odihnească trupul⁶³³. După cum vom vedea, Părinții nu condamnă nevoia de repaus, de odihnă, de destindere, ci exagerarea și prelungirea perioadelor de odihnă, atunci când se cade în lăncezeală, în lenevie, cel cuprins de ea având în suflet deprimare, descurajare, neglijență, nepăsare, lipsă de interes pentru cele duhovnicești, fără o cauză precisă. Munca, rugăciunea, citirea, îi provoacă dezgust, crede că-și pierde timpul cu aceste lucruri. Trândăvia este păgubitoare pentru că devine pricină a multor rele, pentru că ne jefuiește de la cele duhovnicești, noi rămânând astfel un teren ușor de cucerit pentru diavol. Trebuie știut că acesta (diavolul) mai are obiceiul de a amâna orice lucru bun sau orice lucrare duhovnicească pe care vrea omul să o ducă la bun sfârșit.

În scrierile ascetice sunt prezentate pe larg manifestările acestei patimi, gravitatea și urmările ei, dar cel mai mult insistă Părinții atunci când ne învață cum să luptăm împotriva ei și să ne eliberăm de ea. A devenit foarte cunoscut îndemnul patristic: „Roagă-te și muncește!” După cum vom vedea, ei accentuează rugăciunea și munca, pe primul plan fiind rugăciunea. Chiar dacă în viața lor au prevalat cele duhovnicești, Sfinții Părinți nu au neglijat munca în vederea întreținerii zilnice. Astfel, Părinții deșertului împloteau coșuri, aceasta fiind munca ideală a anahoretului în chilia sa. Ei tăiau frunze de palmier, și după ce le uscau, făceau din ele funii care erau folosite la fabricarea coșurilor, panerelor, pentru rogojini, și cu scopul de a face chingi pentru animalele de povară. Împletitul coșurilor îl făceau aproape mecanic, lăsând mintea liberă pentru rugăciune. Unii confecționau rogojini din stuf, aceasta fiind o muncă mai anevoioasă. Alții se ocupau cu țesutul inului, cu fabricarea plaselor pentru pescuit și vânătoare, alții cu caligrafia (în acest domeniu Evagrie era mai înzestrat), și cu copierea de manuscrise sau cărți⁶³⁴.

Astfel, Părinții asceți nu au lăsat nici o cale deschisă patimii trândăviei, neputând fi cuprinși de ea, fiindcă s-au ocupat cu rugăciunea, s-au sârguit în lucrul mâinilor (rucodelia), au scris scrisori duhovnicești ucenicilor și tuturor celor care le cereau sfatul, s-au nevoit în privegheri și în osteneli trupești, s-au îndeletnicit cu postul, cântarea de psalmi și laude și cu citirea cărților sfinte. De la ei învățăm noi să prețuim munca, căci mintea celui ce muncește nu poate să scornească sau să primească gânduri rele, ea neputând rămâne inactivă, iar pentru cel ce muncește, munca este sănătate pentru trup și folos pentru suflet.

Așa au câștigat Sfinții Părinți Împărăția cerească, folosind timpul acesta scurt al vieții pământești în slujba binelui, în mod constructiv, au prețuit fiecare clipă și au făcut-o roditoare, pentru că au înțeles că fiecare clipă este un dar de la Dumnezeu, pe care noi trebuie să-l folosim spre mântuirea noastră. Să lăsăm și noi ceva bun celorlalți, munca noastră să nu fie egoistă, pentru că și noi culegem roadele muncii celorlalți. Să nu uităm

⁶³³ Sf. Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*, rp.562, în Filocalia, vol.XI, p.520,521.

⁶³⁴ Lucien Regnault, *Viața cotidiană a Părinților deșertului în Egiptul secolului IV*, trad. de Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 1997, p.120, 121, 122.

că omul a fost așezat în grădina Edenului ca s-o lucreze și apoi i s-a dat dreptul să se folosească de roade.

În final, supunem atenției cuvintele Părintelui Stăniloae care spunea: „Să faci ceva, orice, să clădești o casă, să sădești un pom, să crești un copil, să ajuți pe alții... Să scrii o carte, să trăiești pentru un scop. Asta-i deosebirea între a trăi și a vegeta, a ființa doar biologic, a-ti îngropa talantul în pământ. Nu degeaba slujitorul din parabolă este condamnat, «deși n-a făcut nimic». Tocmai pentru că «n-a făcut nimic». A nu face nimic este păcat, este rău, pentru că degradează esența ființei umane, a creației divine”⁶³⁵.

Deci, să folosim și noi fiecare clipă pentru zidirea locașului ceresc. Făcând așa, patima trândăviei nu va afla loc de ședere în noi.

a. Definiția, felurile și manifestarea

„... (Acest drac al întristării) cade pe la al șaselea ceas peste monah, pricinuindu-i moleșeală, întristare și scârbă chiar și față de locul unde se află, și de frații cu care petrece, ba și față de orice lucrare și de însăși citirea dumnezeieștilor Scripturi. Îi pune în minte și gânduri de mutare, șoptindu-i că de nu se va muta într-alte locuri, deșartă îi va fi toată vremea și osteneala. Pe lângă acestea mai stârnește și foame într-însul pe la al șaselea ceas, câte nu i s-ar fi întâmplat după un post chiar de trei zile sau după un drum foarte îndelungat, sau după o osteneală grea. Apoi îi pune în minte că nu va putea scăpa de boală și greutatea aceasta în nici un chip altfel, fără numai de va ieși des și se va duce pe la frați, dându-i ca motiv folosul sau cercetarea celor neputincioși. Iar dacă nu-l poate înșela numai cu acestea, îl scufundă în somn greu și se năpustește și mai furios asupra lui..., îl va face nestatornic, împrăștiat și leneș, îndemnându-l să colinde mănăstiri multe, și să nu se îngrijească de nimic altceva, fără să afle numai unde se află mâncări și băuturi mai bune. Căci nimic nu-i nălucește mintea leneșului, decât gânduri ca acestea. Prin acestea îl încâlcește apoi cu lucruri lumești și puțin câte puțin îl atrage în îndeletniciri vătămătoare, până îl scoate cu totul și din cinul monahicesc”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.129,130)

„Când sufletul nostru începe să nu mai poftască lucrurile frumoase ale pământului, se furișează de cele mai multe ori în el un gând de trândăvie care nu-i îngăduie să stea cu plăcere nici în slujba cuvântului și nu-i lasă nici dorința hotărâtă după bunurile viitoare; ba îi înfățișează și viața aceasta trecătoare ca neavând nici un rost și fiind cu totul incapabilă de vreo faptă vrednică de-a fi numită virtute; și însăși cunoștința o disprețuiește ca pe una ce a fost dată și altor oameni sau pe una ce nu ne făgăduiește nimic de desăvârșit”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.58, în Fil.rom., vol.I, p.359)

„Trândăvia și greutatea trupului, născute în suflet din lene și negrijă, ne depărtează de la canonul obișnuit și aduc în cugete întuneric și descurajare⁶³⁶. Prin aceasta se ivesc în inimă gânduri de frică și de hulire, încât cel ispitit de dracul trândăviei nu mai poate

⁶³⁵ Lidia Ionescu Stăniloae, *Lumina faptei din lumina cuvântului*, Edit. Humanitas, București, 2000, p.361.

⁶³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trândăvia trupului se transpune în suflet din negrijă. Din ele vin apoi în suflet descurajarea și întunericul. Deci între suflet și trup are loc o reciprocitate. Nu se poate neglija niciodată fără pagubă păzirea trupului în cele voite de Dumnezeu. (n.s.30, p.33)

nici măcar să mai intre în locul obișnuit al rugăciunii⁶³⁷, ci îi este lene și pregetă și gândește lucruri nebunești împotriva Făcătorului a toate⁶³⁸". (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.66, în Fil.rom., vol.VI, p.33)

„Odată, cuprins fiind cineva de trândăvie, avea mintea slăbită și întunecată și sufletul moleșit, încât puțin mai trebuia ca să fie cuprins de întristarea inimii și să stingă în el flacăra duhului și să se umple toată casa trupului său de fum⁶³⁹. Ba mai mult, se ivi în el o amorteală a tuturor mădurelor, care-l ducea, din cauza moleșelii, la un somn fără măsură, încât era silit să lipsească și de la slujbele obișnuite. El încearcă să se împotrivească acestora prin înfrânare și veghere". (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.71, în Fil.rom., vol.VI, p.35)

„Trândăvia este moartea sufletului și a minții⁶⁴⁰". (Sf. Simeon Noul Teolog, C. 225. cap., cap.74, în Fil. rom, vol.VI, p.37)

„...stăpânind la început cugetarea, cuprinde ca o iederă tot sufletul și trupul, făcând firea leneșă, slăbănoagă și lăsătoare". (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.110, în Fil.rom., vol.VII, p.135)

„...trândăvia poartă ca o căruță greu de biruit pe căpeteniile lui Satana". (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.110, în Fil.rom., vol.VII, p.135)

„Când cei mai trândavi simt că poruncile sunt grele, încearcă să dea întâietate rugăciunii. Iar când sunt mai ușoare, fug de rugăciune ca de foc⁶⁴¹". (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.94, în Fil. rom, vol.IX, p.120)

„Dacă Duhul Sfânt se socotește și este pacea sufletului, iar mânia este și se numește o turburare a inimii, nimic nu oprește venirea Lui în noi ca iuțimea." (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.8, cap.14, în Fil. rom, vol.IX, p.188).

„Lenea sufletească își dă ca motiv primirea de oaspeți și cere să fie pusă la lucrul mâinilor pentru a face milostenie. Ea îndeamnă plină de sânguință la cercetarea bolnavilor amintind de Cel ce a zis: *Bolnav am fost și n-ați venit la Mine*. (Matei 25,38). Ea ne cere să mergem la cei neputincioși și descurajați. Ea, cea descurajată, ne spune: *Mângâiați pe cei descurajați*. Stând la rugăciune, își aduce aminte de lucruri de

⁶³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sigur, e vorba de locul spiritual al rugăciunii, de starea de rugăciune, de interiorul rugăciunii. (n.s.31, p.33)

⁶³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acestea vin ca o justificare a lenei de a se ruga. (n.s.32, p.33)

⁶³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E fumul care acoperă vederea și slăbește puterea de mișcare a sufletului, dar și a trupului, spre cele bune și reale. (n.s.38, p.35)

⁶⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși pornește de la trup, trândăvia devine și o stare a sufletului și a minții. (n.s.41, p.37)

⁶⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Leneșii caută totdeauna ce e mai ușor. De fapt trecerea de la poruncile ascultării la rugăciune, sau invers, când una din ele li se pare mai ușoară, e numai un pretext pentru a scăpa de una, dar a nu o face nici pe cealaltă. Cine are râvnă le împlinește pe amândouă. Scolia din P.G. :*De-ți stă mâna la fapte, limba să cânte și mintea să se roage. Căci Dumnezeu cere de la noi să-L pomenim pururea*. (n.s.218, p.120)

trebuință și născocoște tot felul de meșteșugiri, ea cea lipsită de judecată, ca să ne atragă printr-un motiv binecuvântat, ca printr-un câpăstru, din rugăciune”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.13, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.210)

„Dracul trândăviei sufletești aduce pe la amiazi o tremurare de trei ceasuri, împreună cu dureri de cap și cu fierbinteală și cu ameteți. Pe la ceasul al nouălea (pe la trei după amiază), acestea se mai domolesc. Iar când se pune masa, sare din așternut. Când sosește vremea rugăciunii, iarăși se împreunează cu trupul. Stând la rugăciune, îi scufundă pe călugări iarăși în somn și le răpește stihul din gură cu căscături necuvenite”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.13, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.210)

„... atunci când se face cântarea de psalmi, trândăvia sufletului nu se arată. Iar când se săvârșește pravila, ochii stau deschiși.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.13, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.210,211)

„Ia seama și o vei vedea războindu-te când stai în picioare, îndemnându-te să te așezi pe scaun și să te reazemi de peretele chiliei, sau făcându-te să te miști și să bați din picioare”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.13, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.211)

„De te bucuri de vizite în chilie, cunoaște că petreci în trândăvie și nu te îndeletnicești cu Dumnezeu”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.27, în Fil.rom., vol.IX, p.394)

„Când începe trândăvia să intre, în chip ascuns, în sufletul tău ... se ivesc aceste semne: simți în tine în chip ascuns că slăbești în credință și prisosești în grija de cele văzute, că încrederea ta se micșorează și pe aproapele tău îl păgubești și întreg sufletul tău și gura ta se umple de dispreț și cu inima ta ești pornit în gânduri și în simțiri și în toate lucrurile pe care le întâlnești împotriva oricărui om, ba și împotriva Celui Prea Înalt; și ți-e teamă de vătămarea trupului tău, iar prin aceasta te stăpânește lipsa de curaj în tot ceasul și din vreme în vreme se stârnește în sufletul tău frica, încât te temi și te simți urmărit și de umbra ta”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.12, în Fil.rom., vol.X, p.77,78)

„Pe cei ce îi vede trândavi în a se hotărî și neputincioși în gânduri, îi războiește de la început cu tărie și ridică împotriva lor ispite grele și puternice, ca să-i facă să guste de la începutul drumului felurile răutății lui și să-i cuprindă de la prima luptă frica și să li se pară calea lor aspră și greu de străbătut și să zică: *Dacă începutul ei este așa de greu și de aspru, cine va putea să înfrunte până la sfârșit războaiele cele multe, așezate de-a lungul ei?*” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.LI, în Fil.rom., vol.X, p.264,265)

”Este o trândăvie a firii din oboseală. Și este una de la draci. De voiești să le deosebești, cercetează așa: cea de la draci se ivește în cineva înainte de timpul când are nevoie de odihnă. Căci începând să lucreze, încă înainte de a fi isprăvit o treime sau o pătrime din lucrare, trândăvia îl îndeamnă să lase lucrul și să se scoale. Deci nu trebuie să primească îndemnul ei, ci să facă o rugăciune și să șadă la lucrul lui și să rabde.... Iar cea a firii se ivește când omul obosește peste putere și se silește să lucreze mai mult decât poate. Astfel trândăvia firii se naște din neputința trupului. Deci în acest caz

trebuie să-și încerce omul puterea și să-și odihnească trupul în frica lui Dumnezeu”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.562, în Fil.rom., vol.XI, p.520,521)

b. Cauza și remediile trândăviei

„...(dracul trândăviei), neputând fi alungat într-un alt fel, fără numai prin rugăciune, prin reținerea de la vorbe deșarte, prin cugetarea la cuvintele dumnezeiești și prin răbdarea în ispite”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.130)

„...Sfinții Părinți cei din Egipt, nu îngăduie nici o vreme în care monahii să rămână fără lucru, mai ales cei tineri, știind că prin răbdarea lucrului alungă trândăvia, își dobândesc hrana și ajută celor lipsiți. Căci nu lucrează numai pentru trebuințele lor, ci din prisos dau și străinilor, săracilor și celor din închisori, crezând că o atare facere de bine este o jertfă sfântă și bine primită la Dumnezeu. Încă zic Părinții și aceasta: că cel ce lucrează e războit adesea numai de un drac și numai de acela e năcăjit, pe când cel ce nu lucrează, de nenumărate duhuri este robit”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.131)

„Învățătorul neamurilor, propovăduitorul Evangheliei, cel răpit până la al treilea cer (2 Corinteni 12,2), cel ce zice că Domnul a poruncit ca cei ce vestesc Evanghelia, din Evanghelie să trăiască (2 Corinteni 9,4), lucrează cu osteneală și trudă zi și noapte spre a nu îngreua pe nimeni. Atunci cum ne vom lenevi noi la lucru și vom căuta odihnă trupească, odată ce nu ni s-a încredințat nici propovăduirea Evangheliei, nici grija bisericilor, ci numai purtarea de grijă a sufletului nostru?”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.131)

„...(trândăvirea) să o birui cu răbdarea, cu rugăciunea și cu lucrul mâinilor”. (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.132)

„...lenevia se naște din necredință”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.158, în Fil.rom., vol.I, p.270)

„De această patimă molesitoare și aducătoare de toropeală vom scăpa dacă ne vom ține cu tărie cugetul nostru între hotare foarte înguste, căutând numai la pomenirea lui Dumnezeu. Căci numai întorcându-ne mintea astfel la căldura ei va putea să se izbăvească fără durere de acea împrăștiere nesocotită”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.58, în Fil.rom., vol I, p.359)

„Trândăvia vine din neglijența sufletului și e neglijent sufletul care boalește de iubirea plăcerii”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.51, în Fil.rom., vol.IV, p.29)

„Cel ce iubește pe Iisus se deprinde cu osteneli; iar prin stăruința în osteneli izgonește trândăvia”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.52, în Fil.rom., vol.IV, p.30)

„Sufletul se întărește prin ostenelile nevoinței; iar făcând toate cu măsură, alungă trândăvia”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.53, în Fil.rom., vol IV, p.30)

„...trândăvia (e stinsă) prin răbdare, stăruință și mulțumire către Dumnezeu”. (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.188)

„...din neînțelepciune vine trândăvia”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.37)

„...intră cu sârguință în locul obișnuit al rugăciunii tale și căzând la iubitorul de oameni Dumnezeu, roagă-te din inimă cu suspine, întru durere și lacrimi, cerând izbăvire de povara trândăviei și a gândurilor rele; și ți se va da degrabă ție, celui ce bați și stăruiești cu osteneală, izbăvirea de acestea”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.66, în Fil.rom., vol.VI, p.33)

„Dacă Dumnezeu i-ar îngădui să lucreze împotriva noastră după puterea ei, nici unul dintre nevoitori nu s-ar mântui vreodată. Datoria noastră este să i ne împotrivim cu toată puterea ce ne este dată, dar stă în puterea lui Dumnezeu să ne trezească în chip tainic și să ne arate în chip vădit biruitori ai ei. Căci e cu neputință ca, murind cineva, să învie fără ajutorul Celui ce S-a înviat pe Sine din morți”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.74, în Fil.rom., vol.VI, p.38)

„Nelucrarea este proprie celor ce nu voiesc să cunoască împărtășirea de bunătățile lui Dumnezeu, nici să împlinească ceva din cele bune”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.95, în Fil.rom., vol.VI, p.44,45)

„Pregătindu-și (stăpânitorul lumii acesteia), prin uriașul lenei și al nepăsării, toate farmecele patimilor, poartă război de gând cu iuțimea, ca și cu o altă lume, ca și într-un teatru sau loc de întrecere, biruind sau fiind biruit de cei ce luptă cu el pururea bărbătește și pricinuindu-le cununi sau rușine înaintea îngerilor”. (Sf. Grigorie Sinaitul., Cap.acro., cap.122, în Fil.rom., vol.VII, p.146)

„Când sufletul, predându-se pe sine (trândăviei), va pierde căldura fericită și vrednică de iubit⁶⁴², să caute cu sârguință să afle din ce pricină s-a lipsit de ea și să pornească iarăși războiul și sârguința împotriva ei. Căci nu poate să se întoarcă (la căldura aceea) decât pe poarta pe care a ieșit⁶⁴³”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.22, în Fil.rom., vol.IX, p.52)

„În vremea trândăviei se dovedesc cei ce silesc (Împărăția cerurilor). Căci nimic altceva nu pricinuiește călugărului cununi ca trândăvia, dacă împlinește neobosit lucrul lui Dumnezeu”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.13, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.211)

„Iar cele ce m-au născut (pe trândăvie), sunt multe și felurite. Câteodată nesimțirea sufletului, alteori neaducerea aminte de cele de sus; câteodată și prea multele osteneți”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.13, cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.211)

⁶⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sufletul s-a moleșit când s-a predat dușmanilor (duhurilor rele și ispitelor ce-l asaltează) și când a pierdut căldura iubirii de Dumnezeu. (n.s.74, p.52)

⁶⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A ieșit printr-un păcat, trebuie să biruiască același păcat, ca să poată să se întoarcă din nou. (n.s.75, p.52)

„Să fie legat și acest tiran de aducerea aminte a păcatelor și să fie bătut cu lucrul mâinilor.... Dușmanii mei (ai trândăviei), de care sunt legat acum în lanțuri, sunt cântarea de psalmi și lucrul mâinilor. Cel ce mă războiește este gândul morții. Iar cea care mă omoară cu desăvârșire este rugăciunea împreună cu nădejdea sigură a bunătăților (viitoare)”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.13, cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.211, 212)

„Trândăvia vine din împrăștierea cugetării. Și aceasta din nelucrare, din necitare și din întâlniri deșarte, sau dintr-un stomac prea plin”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.33, în Fil.rom., vol.X, p.184)

„Păziți-vă, o, iubiților, de nelucrare. Pentru că în ea se ascunde o moarte știută. Căci în lipsa ei nu poate cădea călugărul în mâinile celor ce se stăruiesc să-l lovească”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.42, în Fil.rom., vol.X, p.219)

„Frate, când stă cineva fără lucru, se ocupă cu gândurile ce vin la el. Iar când lucrează nu are timp să le primească pe acestea”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.193, în Fil.rom., vol.XI, p.225)

„De aceea cădem și în lăncezeală și în alte multe rele (din a nu avea inima noastră în lucrare)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.473, în Fil.rom., vol.XI, p.457)

„...nu trebuie să primească îndemnul ei (al trândăviei), ci să facă o rugăciune și să șadă la lucrul lui și să rabde. Căci văzând vrăjmașul pe om făcând rugăciune din pricina trândăviei, pentru că nu vrea să dea prilej de rugăciune, fuge”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.562, în Fil.rom., vol.XI, p.521)

„Să nu iubești lenevia, și frica lui Dumnezeu va locui în tine⁶⁴⁴”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.2, în Fil. rom, vol.XII, p.119)

c. Gravitatea patimii trândăviei și urmările ei

„Căci din șederea fără lucru iese iscodirea și din iscodire neorânduiala, și din neorânduială tot păcatul”. (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.131)

„Orice plăcere trupească vine dintr-o lenevire de mai înainte”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.158, în Fil.rom, vol.I, p.270)

„... moleșeala (acedia), făcându-se stăpână peste toate puterile sufletului, stârnește deodată aproape toate patimile. De aceea este și cea mai grea dintre toate celelalte patimi.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.67, în Fil.rom., vol.II, p.62)

⁶⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Frica de Dumnezeu înseamnă simțirea prezenței lui Dumnezeu, cel atotputernic, care ne poate da fericirea veșnică, dar ne poate lăsa, de nu facem voia Lui, și în nefericirea veșnică. Dar numai hărnicia în a face voia Lui ține trează în noi simțirea prezenței Lui. (n.s.215, p.119)

„Trândăvia și greutatea trupului,... ne depărtează de la canonul obișnuit și aduc în cugetare întineric și descurajare. Prin aceasta se ivesc în inimă gânduri de frică și de hulire. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.66, în Fil.rom, vol.VI, p.35)

„...trândăviei (îi urmează), ieșirea din liniștire...părăsirea locului de liniștire și mutarea din loc în loc”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.36, în Fil.rom., vol.VIII, p.86)

„Fiecare din celelalte patimi e nimicită de o virtute. Dar trândăvia sufletească este moartea atotcuprinzătoare a călugărului”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.13, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.210)

„Iar nepoatele mele (ale trândăviei) sunt cele care, cu toate mutările din loc în loc, rămân cu mine: neascultarea părintelui, neaducerea-aminte de judecată, ba uneori și păărăsirea făgăduinței”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.13, cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.211, 212)

„Precum orbul nu vede să umble, așa cel trândav nu poate vedea și face binele”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.37, în Fil. rom, vol.IX, p.374)

„Dar cei fără minte pun preț mai mare pe odihna cea mică, care le e aproape, decât pe împărăția care e departe, neștiind că mai bine este a îndura chinuri în luptă decât a se odihni pe așternutul împărăției pământești, pregătindu-și osânda pentru trândăvie”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.26, în Fil.rom., vol.X, p.149)

„Păzește-te de lenevie. Căci ea nimicește rodul monahului”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.58)

„Să nu te lenevești în vreo osteneală, ca să nu sară în tine lucrările vrăjmașului”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.9, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.97)

„Să nu iubești lenea, ca să nu te întristezi când ajunge învierea dreptilor”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.2, în Fil.rom, vol.XII, p.119)

„...lenea le aduce pe ele (patimile) fără osteneală”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.5, în Fil.rom, vol.XII, p.125)

„...lenevia sporită treptat este maica uitării⁶⁴⁵”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.6, în Fil.rom, vol.XII, p.125)

12. Slava deșartă

Așa cum am arătat când am vorbit despre ispite, dracii ne ispitesc în toate felurile, nu ne lasă neispitiți, ducând o continuă luptă împotriva noastră. Când suntem stăpâniți

⁶⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lenea te face să uiți de datoriile de-a face cele bune. Sau uitarea aduce lenea de-a le face. (n.s.252, p.125)

de patimi, diavolul ne duce la deznădejde, iar când ne-am eliberat de ele, ne împinge spre slava deșartă. Sfinții Părinți arată că cel stăpânit de ea nu face nimic spre zidire, ci pentru a vâna slava de la oameni, „îndemnându-i pe aceia să mintă. Dar și el însuși minte, nerămânând în smerenia corespunzătoare adevărului”⁶⁴⁶. Această patimă este foarte puternică și foarte periculoasă pentru că nu prea este luată în seamă de noi. Slava deșartă îl face pe om să se îngâmfe și să caute lauda de la oameni atât pentru cele trupești (frumusețea, bogăția etc.), cât și pentru cele duhovnicești, pentru virtuțile dobândite, căci îndată ce omul se laudă cu ele, nu mai este virtuos, lăudându-se de fapt cu ceea ce a pierdut. Pierzând astfel virtutea, apar din nou în suflet patimile de care se eliberase. Sfântul Ioan Casian ne supune atenției faptul că, „pe cel ce nu izbutește să-l amăgească spre slava deșartă prin scumpetea hainelor, încearcă să-l ispitească prin îmbrăcăminte proastă și pe cel ce nu l-a putut face să se îngâmfe prin cinste, îl duce la nebunie prin răbdarea necinstei”⁶⁴⁷.

Uneori, ne șoptește să nu săvârșim binele ca nu cumva să fim văzuți și lăudați de oamenii din jurul nostru. Noi putem lupta împotriva acestei ispite, prin neprimirea laudelor în inimă și prin neîndulcirea cu ele, gândindu-ne că oamenii cunosc numai această mică faptă bună a noastră, dar păcatele nu le știu. Să ne aducem aminte de Cel ce a zis: „Fără Mine nu puteți face nimic” (Ioan, 15,5), în sensul de nimic bun. E bine uneori să mai știe stânga ce face dreapta, pentru a învăța și alții să-și folosească mâinile pentru lucrarea binelui. Însă Părinții au fost foarte precauți și s-au păzit foarte mult de această patimă, pentru că știau că aceasta îi chinuie nu numai pe cei pătimiși și pe cei ce urcă pe drumul virtuții, ci uneori chiar și pe cei desăvârșiți. Sfântul Ioan Scărarul ne învață că, Dumnezeu de multe ori ascunde de la ochii noștri bunătățile pe care le-am câștigat, dar oamenii care ne laudă, mai bine zis care ne amăgesc, deschid ochii noștri prin laudele lor, însă aceștia deschizându-se, dispare și virtutea⁶⁴⁸. De aceea trebuie evitat a lăuda un om pe față pentru virtuțile sale, căci acesta dacă e smerit nu se bucură de slavă, iar dacă e mândru, el devine și mai mândru. „Ajută-mă să mă smeresc, nu să mă mândresc; ajută-mă astfel să nu mă îndrăcesc, ci să mă îndumnezeiesc”, spunea un părinte de la mănăstirile noastre, atunci când vorbeai frumos despre el. Dar chiar atunci când vrem să-l lăudăm pe față, trebuie să dăm slavă lui Dumnezeu, după cuvintele: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor; așa încât să vadă ei faptele voastre cele bune, și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri”. (Matei 5,16). Uneori se arată calitățile unor oameni, ca să poată primi apoi și mustrarea când va fi nevoie de aceasta.

Alteori, chiar „ceea ce faci să te cureți de el (de gândul slavei deșarte), îți devine pricină pentru altă slavă deșartă”⁶⁴⁹, Evagrie vrând să arate aici că te poți lăuda chiar cu smerenia, atunci când te învinovățești în fața altora ca unul ce ești stăpânit de slavă deșartă, dar de fapt prin aceasta vrei să cumperi de la oameni slava deșartă, vrei să spună ceilalți ce „smerit ești”.

⁶⁴⁶ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 105, în Filocalia, vol.XII, p.251.

⁶⁴⁷ Sf. Ioan Casian, *Despre cele 8 gânduri ale răutății*, în Filocalia, vol.I, p.132.

⁶⁴⁸ Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, în Filocalia, vol.X, p.270.

⁶⁴⁹ Evagrie Ponticul, *Tratatul practic.Gnosticul*, cap.30, studiu introductiv, traducere, și comentarii de Cristian Bădiliță, Edit. Polirom, Iași, 1997, p.74.

Oricum, dracul acesta al slavei deșarte luptă în felurite chipuri împotriva omului. Nu știm dacă vreodată vom ajunge să dezvăluim toate manifestările viclene ale lui. Sfântul Maxim Mărturisitorul descoperindu-ne semnul izbăvirii de el, ne învață că numai atunci poate cunoaște omul că s-a vindecat, când „nu mai ține minte răul de la cel ce l-a defăimat sau îl defăimează”⁶⁵⁰. Părinții dau și unele definiții slavei deșarte, care dacă nu sunt exhaustive, cel puțin sunt ilustrative. Patima aceasta este greu de biruit luptând cu omul de la tinerețe și până la bătrânețe și chiar până la moarte.

Ca să ajungem să ne eliberăm de ea, Părinții ne sfătuiesc să nu facem binele căutând slava de la oameni, căci așa ne ostenim degeaba în dobândirea virtuților, fără să luăm vreo răsplată. Trebuie să lepădăm de la început gândurile de laudă care ne vin în inimă, să facem rugăciuni dese, să punem pe seama lui Dumnezeu tot ce am săvârșit bun, căci „El lucrează în noi și ca să voim și ca să săvârșim, după a Lui bunăvoință” (Filipeni 2, 14). Să încercăm să facem binele în ascuns, să ne disprețuim pe noi înaintea lui Dumnezeu, să suportăm ocările, necinstirile, într-un cuvânt, să disprețuim slava aceasta mincinoasă, deșartă, primejdioasă a lumii și să căutăm slava cea adevărată, slava lui Dumnezeu. Ceea ce facem, să nu facem de dragul slavei de la oameni, jignind astfel pe Dumnezeu, ci să facem de dragul Lui, mai ales că de la El luăm adevărata răsplată.

a. Definiția, nașterea, manifestările și recunoașterea

„Dintre gânduri, singur cel al slavei deșarte lucrează cu multe mijloace. El cuprinde aproape toată lumea și deschide ușile tuturor dracilor, făcându-se ca un fel de trădător viclean al cetății. De aceea, el umilește foarte tare mintea pustnicului, umplând-o cu multe vorbe și lucruri și întinându-i rugăciunile prin care acesta se străduiește să-și tămăduiască toate rănile sufletului său. Gândul acesta îl fac să crească toți dracii după ce au fost biruiți, ca printr-însul să primească intrare din nou în suflet și să facă astfel cele din urmă mai rele ca cele dintâi (Matei 12, 45; Luca 11, 26).” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.13, în Fil.rom., vol.I, p.72)

„Când mintea pustnicilor a ajuns la puțină nepătimire, și-a agonisit și calul slavei deșarte, căruia îndată îi dă pintenii prin cetăți, purtându-și fără stăpânire lauda izvorâtă din slavă. Și întâmpinând-o duhul curviei, printr-o rânduială nevăzută, o închide într-o cocină de porci, învățând-o să nu se mai ridice altă dată din pat înainte de a se face sănătoasă deplin...” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.14, în Fil.rom., vol.I, p.73)

„Socotesc că dracul, atingându-se de creier, schimbă lumina minții precum voiește. În felul acesta este stârnită patima slavei deșarte spre gândul de a face mintea să se pronunțe cu ușurătate, prin păreri proprii, despre cunoștința dumnezeiască și ființială. Unul ca acesta nefiind supărat de patimi trupesti și necurate, ci înfățișându-se, zice-se, cu curăție, socotește că nu se mai petrece în el nici o lucrare potrivnică. De aceea socotește arătare dumnezeiască lucrarea săvârșită în el de diavolul, care se folosește de multă pătrundere și, prin creier, schimbă lumina împreună cu el și îi dă, precum am spus, forma pe care o vrea.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.73, în Fil.rom., vol.I, p.95)

⁶⁵⁰ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a patra, cap.43, în Filocalia, vol.II, p.111.

„Patima aceasta este foarte felurită și foarte subțire și nu o bagă de seamă ușor nici însuși cel ce pătimeste de dânsa. Atacurile celorlalte patimi sunt mai vădite și de aceea e mai ușoară oarecum lupta cu dânsa, căci sufletul cunoaște pe potrivnicul său și îndată îl răstoarnă prin împotrivirea cu cuvântul și prin rugăciune. Dar păcatul slavei deșarte având multe înfățișări, precum s-a zis, este greu de biruit. El încearcă să săgeteze pe ostașul lui Hristos prin orice îndeletnicire, prin glas, prin cuvânt, prin tăcere, prin lucru, prin priveghere, postiri, rugăciune, citire, liniște, până și prin îndelunga răbdare. Pe cel ce nu izbutește să-l amăgească spre slava deșartă prin scumpetea hainelor, încearcă să-l ispitească prin îmbrăcăminte proastă și pe cel ce nu l-a putut face să se îngâmfe prin cinste, pe acela îl duce la nebunie prin așa-zisa răbdare a necinstei; iar pe cel ce nu l-a putut împinge la slava deșartă pentru destoinicia în cuvânt, îl amăgește prin tăcere făcându-l să-și închipuie că a dobândit liniștea. Dacă n-a putut moleși pe cineva prin belșugul bucatelor, îl slăbănogeste prin postul pe care îl ține de dragul laudelor. Scurt vorbind, tot lucrul, toată îndeletnicirea dau prilej de război acestui drac viclean.” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I., p.132)

„Cel ce cugetă semeț și cel ce iubește slava deșartă se însoțesc cu plăcere unul cu altul. Căci cel dintâi laudă pe iubitorul de slavă deșartă, care-i cade înaintea slugarnic; iar celălalt mărește pe cel cu cuget semeț, care-l laudă într-una.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.164, în Fil.rom., vol.I, p.270)

„Toate patimile necinstite, când stăpânesc sufletul, alungă din el gândul slavei deșarte. Iar când toate cele mai înainte înșirate sunt biruite, îl trimite pe acela.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.60, în Fil.rom., vol.II, p.98)

„Cel ce cultivă virtuțile pentru slava deșartă vădit este că și cunoștința o cultivă pentru slava deșartă. Iar unul ca acesta nu face și nu grăiește nimic spre zidire, ci în toate vânează slava de la cei ce privesc sau ascultă. Dar patima aceasta e dată pe față când unii dintre cei pomeniți îl ocărăsc pentru anumite fapte sau cuvinte. Atunci acela se întristează foarte; nu pentru că nu s-au zidit aceia (nici nu era acesta scopul lui), ci pentru că a fost disprețuit de ei.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.75, în Fil.rom., vol.II, p.101)

„Propriu slavei deșarte a monahului este că se întemeiază pe virtute și pe cele ce urmează acesteia... Iar propriu slavei deșarte și mândriei mireanului este că se fălește cu frumusețea, cu bogăția, cu puterea și cu chibzuința lui.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.84, în Fil.rom., vol.II, p.102)

„Cel ce întrerupe cu obraznicie pe cel ce grăiește în adunare nu se poate ascunde că bolește de slavă deșartă. Stăpânit de aceasta pune nenumărate piedici propunerilor, voind să taie șirul celor ce se spun.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.27, în Fil.rom., vol.II, p.134)

„... slava deșartă este abaterea de la scopul cel după Dumnezeu și îndreptare spre un alt scop decât cel dumnezeiesc. Fiindcă iubitorul de slavă deșartă este cel ce urmărește virtutea pentru slava sa, nu pentru a lui Dumnezeu și care plătește prin ostenele sale laudele goale de la oameni.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.5, în Fil.rom., vol.III, p.277,278)

„Căci cel ce voiește să placă oamenilor are grijă numai de purtările de dinafară și de cuvinte lingușitoare, ca prin cele dintâi să fure vederea, iar prin cele de-al doilea să fure auzul acelor care se lasă îndulciți și impresionați numai de cele ce văd și se aud și mărginesc virtutea numai la ceea ce cade sub simțuri. Deci voința de a plăcea oamenilor se arată în afișarea unor purtări și cuvinte care vor să fie cinstite de oameni ca virtuozitate.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.6, în Fil.rom., vol.III, p.278)

„... *fur* mai este și cel ce folosește cuvintele dumnezeiești spre amăgirea celor ce-l ascultă, fără să fi cunoscut puterea lor prin fapte. E cel ce se îndeletnicește cu rostirea goală a lor pentru a cumpăra slavă și vânează prin cuvântul limbii lauda ascultătorilor, adică renumele de drept. Simplu vorbind, *fur* este cel a cărui viață nu corespunde cuvântului și a cărei dispoziție sufletească e în contradicție cu limba, adică cel ce se ascunde sub bunurile străine.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.62, în Fil.rom., vol.III, p.332)

„Este propriu slavei deșarte să-și arate destoinicia...” (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.29, în Fil.rom., vol.IV, p.35)

„... păzește-te de dorința de a plăcea oamenilor, care vrea să arate un obraz palid la vedere.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.30, în Fil.rom., vol.IV, p.35)

„Dracii, care urăsc sufletele noastre, dau unora în gând să ne aducă oarecare laude reci, apoi ne îndeamnă să le îmbrățișăm plini de bucurie. Dacă prin aceasta ne vom umfla prin înalta părere de noi înșine și vom face loc în noi slavei deșarte, nu vor pregeta vrăjmașii să ne robească.” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.10, în Fil.rom., vol.IV, p.128)

„Precum flacăra focului se ridică neîncetat spre înălțime, mai ales dacă întorci materia care întreține focul, așa și inima celui iubitor de slavă deșartă nu se poate smeri, ci, când îi spui cele de folos pentru el, se înalță și mai mult. Căci muștrat sau sfătuit, el se potrivește cu mânie, iar lăudat și lingușit, se înalță în chip păcătos.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.44, în Fil.rom., vol.VI, p.28)

„Dracii slavei deșarte sunt în visuri prooroci. Ei închipuiesc ca niște vicleni cele viitoare și ni le vestesc mai dinainte. Împlinindu-se vedeniile ne minunăm și ne înalțăm gândul ca și când am avea darul preștiinței.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.3, cap.39, în Fil.rom., vol.IX., p.76)

„Slava deșartă este, după natură, schimbarea firii și strâmbarea moravurilor⁶⁵¹ și pândirea a ceea ce poate fi disprețuit. Iar după calitate, este risipitoarea ostenețelor⁶⁵², pierderea sudorilor, pândirea comorii, nepoata necredinței, înaintemergătoarea mân-

⁶⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un proverb latinesc spune: *Honoris mutant mores*. Omul modest de până ieri, ajuns la un post mai înalt, s-a schimbat peste noapte de nu-l mai cunoști. I s-a schimbat firea, i s-au strâmbat moravurile. (n.s.555, p.267)

⁶⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate virtuțile adunate de om prin osteneți sunt întinate ca o căldare de lapte printr-o picătură de petrol. (n.s.556, p.268)

driei, înecarea corăbiei în port, furnica în arie⁶⁵³. Ea e subțire, dar uneltește împotriva a toată osteneala și a tot rodul.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.2, în Fil.rom., vol.IX., p.267, 268)

„Furnica așteaptă să se isprăvească strânsul grâului și slava deșartă să se adune bogăția. Cea dintâi se bucură, ca să fure; iar cea de a doua, ca să risipească. Duhul deznădejdiei se bucură văzând înmulțindu-se păcatul; duhul slavei deșarte, văzând înmulțindu-se virtutea. Căci ușa celui dintâi e înmulțirea ranelor; iar a celui de al doilea, e bogăția ostelenilor⁶⁵⁴”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.3, în Fil.rom., vol.IX., p.268)

„Ia seama și vei vedea această nelegiuită înflorind până la mormânt în veșminte, în mirodenii, în convoaie și în altele⁶⁵⁵.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.4, în Fil.rom., vol.IX., p.268)

„Este o slavă ce vine de la Dumnezeu: *Pe cei ce Mă slăvesc, zice, îi voi slăvi* (1 Regi 2,30). Și este o slavă ce urmează din pregătirea diavolească: *Vai, zice, când vor vorbi oamenii bine de voi* (Luca 6,26).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.28, în Fil.rom., vol.IX., p.276)

„O vei cunoaște limpede pe cea dintâi, când socotind-o ca vătămare, o vei respinge cu toată sânguința și oriunde te vei duce, îți vei ascunde viețuirea ta⁶⁵⁶. Și pe a doua, când, săvârșind orice lucru, îl vei săvârși pentru a fi văzut de oameni. Necurata aceasta ne îndeamnă să fățărăm o virtute pe care nu o avem. Dar *așa să lumineze, zice, lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă ei faptele voastre cele bune* (Matei 5, 16).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.29, în Fil.rom., vol.IX., p.276, 277)

„Din voia de a plăcea oamenilor se ajunge la slava deșartă.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.460, în Fil.rom., vol.XI, p.447)

b. Gravitatea patimii slavei deșarte și urmările ei

„Începutul rătăcirii minții este slava deșartă.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.116, în Fil.rom., vol.I, p.100)

⁶⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Slava deșartă e înecarea corăbiei la mal, căci după ce au trecut valurile multelor ispite și vine încărcată cu multe virtuți, se înecă în port, mândrindu-se pentru ele. E furnica în arie, pentru că risipește comoara virtuților, cum fură furnica boabele adunate.* (n.s.557, 268)

⁶⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E un paradox. Înmulțirea virtuților deschide ușa slavei deșarte. Înmulțirea păcatelor, o alungă. *Miscându-se patimile, alungă slava deșartă, risipindu-se, o fac să se întoarcă.* Aceasta nu înseamnă că trebuie să ne predăm patimilor pentru a nu ajunge la slava deșartă. Aceasta ar însemna să rămânem în noroi, pentru a nu ne mândri cu curățenia. Trebuie să scăpăm de amândouă. Dar începutul se face prin scăparea de patimi. (n.s.559, p.268)

⁶⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică, cu ocazia înmormântării înconjurată de pompă. Aceasta se vede și în monumentele costisitoare ce lasă unii să li se clădească pe mormânt, sau pe care și le clădesc ei înșiși cât trăiesc. (n.s.560, p.268)

⁶⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Când nu face cineva lucrul lui Dumnezeu pentru a fi văzut de oameni, dar cei ce-l văd îl slăvesc, celui ce îl lucrează nu-i va veni nici o vătămare din laudă.* (n.s.579, p.276)

„Când vezi vreun gând că-ți făgăduiește slava omenească, să știi sigur că-ți pregătește rușine.” (M. Asc., D.lg.duh., cap.90, în Fil.rom., vol.I, p.244)

„Mintea devine oarbă prin aceste trei patimi: prin iubirea de argint, prin slava deșartă și prin plăcere.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.101, în Fil.rom., vol.I, p.245)

„Părerea de sine și îngâmfarea sunt pricini ale hulirii, iar iubirea de argint și slava deșartă sunt pricini ale neîndurării și fățarniciei.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.87, în Fil.rom., vol.I, p.262)

„Când vezi pe cineva îndurerat de multe ocări, cunoaște că, după ce s-a umplut de gânduri de-ale slavei deșarte, seceră acum cu scârbă spicele semințelor din inimă.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.127, în Fil.rom., vol.I, p.266)

„Nimenea să nu te înșele, monahule, că te poți mântui slujind plăcerii și slavei deșarte.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.63, în Fil.rom., vol.II, p.80)

„...iubirea de argint și slava deșartă sunt pricini de ură față de aproapele.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.7, în Fil.rom., vol.II, p.88)

„Slava deșartă fie că e alungată, fie că e de față, naște mândria. Când e alungată, naște părerea de sine; când e de față, îngâmfarea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.61, în Fil.rom., vol.II, p.98)

„... mândria tăgăduiește pe Cel ce e cauza virtuții și a firii, iar slava deșartă falsifică firea și însăși virtutea. Căci cel mândru nu face nimic după Dumnezeu, iar cel rob de slava deșartă nu întreprinde nimic după fire. Iar din amestecarea lor se naște îngâmfarea, care pe Dumnezeu îl disprețuiește bârfind și hulind Providența, iar de la fire se înstrăinează, folosind toate ale firii împotriva firii și stricând frumusețea și buna întocmire a firii prin reaua întrebuintare a lor.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.64, în Fil.rom., vol.III, p.370)

„De slava deșartă ține fățarnicia și minciuna...” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.19, în Fil.rom., vol.IV, p.16)

„Căci Dumnezeu se întoarce de către cei ce se apropie de El plini de părere mare despre ei înșiși și îngrășați până la umflare de slava deșartă. (Căci bine au înfățișat unii dintre tâlcuitori părerea deșartă despre sine ca una ce îngrășă și umflă). (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.49, în Fil.rom., vol.IV, p.138)

„Toată părăsirea ce se întâmplă celor ce se nevoiesc le vine pentru slava deșartă, pentru osândirea aproapelui și pentru fălire cu virtuțile. Deci oricare dintre acestea, care se ivește în sufletele celor ce se nevoiesc, le pricinuieste părăsirea de la Dumnezeu⁶⁵⁷. Și nu vor scăpa de această osândă dreaptă pentru căderi, până ce nu vor lepăda

⁶⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar oamenii părăsesc pe cei ce se mândresc cu virtuțile și osândesc pe alții. De aci faptul, în aparență curios, că oamenii pretins morali nu sunt iubiți aproape de nimeni. (n.s.43, p.205)

pricina de mai înainte a părăsirii și nu vor alerga spre înălțimea smeritei cugetări⁶⁵⁸.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.47, în Fil.rom., vol.VI, p.205)

„... patima slavei deșarte nu-l lasă pe monah să sporească în virtute, ci rabdă ostenele și ajunge la bătrânețe fără rod.” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin.rug., cap.12, în Fil.rom., vol.VII, p.185)

„Am văzut un ucenic neîncercat fălindu-se în fața altora cu isprăvile învățătorului său. Dar socotind să-și câștige sieși slavă din roada altuia, și-a primit mai degrabă necinste. Căci toți au zis, către el: *Dar cum a odrăslit un pom bun, o ramură nero-ditoare?*” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.77, în Fil.rom., vol.IX., p.116)

„Iubitorul de slavă deșartă este un închinător la idoli. Părând că mărește pe Dumnezeu, voiește să placă oamenilor și nu lui Dumnezeu. Tot cel iubitor de arătare este iubitor de slavă deșartă⁶⁵⁹. Postul iubitorului de slavă deșartă este nerăsplătit și rugăciunea lui neavenită. Căci pe amândouă le lucrează pentru lauda oamenilor. Nevoitorul iubitor de slavă deșartă pierde îndoit: își topește și trupul și nici nu ia vreo răsplată. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.6, în Fil.rom., vol.IX., p.269, 270)

„Dumnezeu ascunde de multe ori de la ochii noștri bunătățile pe care le-am câștigat. Dar omul care ne laudă, mai bine zis, care ne amăgește, a deschis ochii noștri spre ele prin laudele lui. Însă deschizându-se aceștia, a dispărut și virtutea⁶⁶⁰.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.8, în Fil.rom., vol.IX., p.270)

„Lingușitorul este slujitorul dracilor, călăuza mândriei, nimicitorul străpunerii inimii, pierzătorul bunătăților, cel ce abate pe alții de la calea cea dreaptă. *Cei ce vă fericesc pe voi, zice proorocul, vă amăgesc pe voi* (Isaia 3, 12).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.9, în Fil.rom., vol.IX., p.270)

⁶⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sporirea în virtuți trebuie să înainteze împreună cu sporirea în smerita cugetare. Numai așa omul nu devine rigid și nu se simte părăsit de nimeni. Numai așa își apără virtuțile în același timp. (n.s.44, p.205)

⁶⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ed. V. Costache: a Sfântului Maxim: *În toate cele ce le lucrăm, Dumnezeu caută scopul: de lucrăm pentru El sau pentru altceva. Deci, când voim să facem un bine, nu plăcerea oamenilor, ci pe Dumnezeu să-L avem ca scop, ca privind pururea spre El, pentru El să lucrăm, ca nu cumva să răbdăm și osteneala și să pierdem și răsplata.* p.G. a sfântului Vasile: *Ceea ce nu se face pentru iubirea de Dumnezeu, ci pentru lauda de la oameni, orice ar fi aceea, nu are lauda cinstirii lui Dumnezeu, ci judecata pentru o faptă făcută spre plăcerea oamenilor, pentru vrajbă, pentru pizmă, sau pentru altă vină. De aceea Domnul le numește și fapte ale nedreptății, zicând către cei ce spuneau: ”Am mâncat înaintea ta” și celelalte: „Depărtați-vă de la Mine toți lucrătorii nedreptății” (Matei 7, 23). Aceștia sunt cei ce abuzează de darurile lui Dumnezeu, pentru plăcerile lor. Alta: Minte deșartă are cel ce vânează lauda de la oameni și alta nu nădăjduiește. De la sfântul Maxim: Din cele făcute de oameni, unele sunt bune prin fire, dar (uneori, n. trad.) nu sunt bune prin cauza lor. De ex., postul, privegherea, rugăciunea, citirea psalmilor, milostenia, iubirea de străini, sunt fapte bune prin fire, dar când se fac pentru slava deșartă, nu sunt bune.* (n.s.562, p.269, 270)

⁶⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Vederea de către noi a virtuților noastre le face să se piardă. (n.s.563, p.270)

„Precum e un lucru rușinos, ca cel ce l-a îngropat pe tatăl său să plece de la înmormântare la nuntă, așa e nepotrivit celor ce plâng pentru căderi, să caute cinstire, odihnă sau slavă de la oameni în veacul de acum.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.51, în Fil.rom., vol.IX., p.376)

„...slava deșartă e slujitoarea curviei și fapta mândrei... din pricina tulburării neîncetate și a amestecării gândurilor, adună vistierii murdare din întâlnirea cu lucrurile și spurcă inima. Și ea însăși privește firea lucrurilor cu o privire neînfrănată și împinge mintea în năluciri urâte.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.125)

„Slava lumească este o piatră acoperită de valurile mării, de care nu știe corăbierul până ce nu izbește corabia de ea, cu temelia ei, umplându-se de apă. Așa face slava deșartă cu omul, până ce nu-l scufundă și nu-l pierde. Părinții au spus despre ea, că în sufletul stăpânit de slavă deșartă se întorc iarăși patimile odată biruite și scoase din el.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.73, în Fil.rom., vol.X, p.370)

„Dar cel ce iubește slava de oameni, e cu neputință să fie nepătimitor (nepătimaș). Căci dorirea ei face și pizma să locuiască în el. Unul ca acesta și-a făcut sufletul în stare să se supună multor ispite și inima lui e sfâșiata de draci, neaflând neîncetat puțința să săvârșească voile lui Dumnezeu. Iar sfârșitul lui este pieirea.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.17, cap.2, în Fil. rom, vol.XII, p.135)

c. Lupta și remediile împotriva slavei deșarte

„Saltă-te din el (din gândul slavei deșarte) și nu zăbovi, ca să nu vindem altora viața noastră, nici petrecerea noastră, celor fără milă. Pe acest drac îl alungă rugăciunea stăruitoare și silința de a nu face sau zice cu voia nimic din cele ce ajută blestematei slavei deșarte.” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.13, în Fil.rom., vol.I, p.73)

„... cel ce vrea să se lupte desăvârșit și să ia cununa dreptății desăvârșite să se străduiască în toate chipurile să biruiască această fiară cu multe capete. Să aibă pururi înaintea ochilor cuvântul lui David: *Domnul a risipit oasele celor ce plac oamenilor* (Psalmul 53, 6). Deci nimic să nu facă uitându-se după lauda oamenilor, ci numai răsplata lui Dumnezeu să o caute. Să lepede neconținut gândurile care vin în inima lui și îl laudă, și să se disprețuiască pe sine înaintea lui Dumnezeu. Căci numai așa va putea, cu ajutorul lui Dumnezeu, să se izbăvească de duhul slavei deșarte.” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I., p.133)

„... precum ciurma cea aducătoare de stricăciune nimicește nu numai un mădular al trupului, ci întreg trupul, așa mândria nu strică numai o parte a sufletului, ci tot sufletul. Fiecare din celelalte patimi, deși tulbură sufletul, se războiește numai cu virtutea opusă și căutând să o biruiască pe aceea, întunecă numai în parte sufletul. Patima mândriei însă întunecă întreg sufletul și-l prăbușește în cea mai adâncă prăpastie... Mărturie despre aceasta este îngerul acela care pentru mândrie a căzut din cer. Căci fiind zidit de Dumnezeu și împodobit cu toată virtutea și înțelepciunea, n-a voit să le recunoască pe

acestea venite din darul Stăpânului, ci din firea sa.” (Sf. Ioan Casian, D.8g.r., în Fil.rom., vol.I, p.133,134)

„Când vei suferi pentru vreo ocară sau necinste, să știi că te alegi cu mult folos. Căci prin ocară e alungată de la tine slava deșartă.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.30, în Fil.rom., vol.II, p.57)

„Slava deșartă e alungată de făptuirea într-ascuns...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.62, în Fil.rom., vol.II, p.98)

„Nu mică luptă se cere pentru a te izbăvi de slava deșartă; și se izbăvește cineva de aceasta prin lucrarea ascunsă a virtuților și prin rugăciunea deasă. Iar semnul izbăvirii stă în a nu mai ține minte răul de la cel ce te-a defăimat sau te defăimează.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.43, în Fil.rom., vol.II, p.111)

„Fugind de slava deșartă caută spre Dumnezeu; iar de nu, vei cădea, desigur, în părerea de sine sau în curvie.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.28, în Fil.rom., vol.IV, p.35)

„... gândurile de mândrie și de slavă deșartă... vei putea să le birui, cu harul lui Dumnezeu, numai umilind sufletul și înjosindu-l și aruncându-te înaintea Domnului și chemându-l să te ajute și cunoscând că darurile ce le primești sunt cerești. De aceea zice: *Nimeni nu poate lua nimic de nu-i va fi dat lui din cer.*” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.58, în Fil.rom., vol.IV, p.140)

„... slava deșartă (e stinsă) prin lucrarea ascunsă a poruncilor și prin rugăciunea neconținută întru zdrobirii inimii...” (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.188)

„Când mintea e furată de mândrie și se înfundă în ea însăși, și-și închipuie că este ceva prin sine însăși fiindcă se nevoiește, harul care o luminează în chip nevăzut se depărtează de la ea și, lăsând-o îndată goală, ea își dă seama repede de neputința ei. Căci patimile năvălesc asupra ei ca niște câini turbați și caută să o sfâșie. Atunci neștiind ce să facă și neavând unde să alerge ca să se izbăvească, aleargă, prin smerenie, la Domnul care poate să o mântuiască⁶⁶¹.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.75, în Fil.rom., vol.VI, p.37)

„A ocoli și a nu căuta slava de la oameni nu este tot una cu a dori slava de la Dumnezeu. Căci e multă deosebire între aceste două lucruri. Cea dintâi au respins-o mulți și dintre cei stăpâniți de patimă, pe cea de-a doua puținii s-au învrednicit să o primească și cu multă osteneală.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.89, în Fil.rom., vol.VI, p.43)

⁶⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mândria este așezată de părinții duhovnicești mai vechi la sfârșitul celorlalte patimi. Sfântul Simion Noul Teolog o pune, cel puțin pentru nevoitorii care s-au eliberat de patimi, la începutul nevoinei lor. De aceea leacul împotriva ei este, după el, smerenia, opusă mândriei. Smerenia deschide sufletul din nou pentru Dumnezeu. (n.s.42, p.37)

„Toată părăsirea ce se întâmplă celor ce se nevoiesc le vine pentru slava deșartă, pentru osândirea aproapelui și pentru fâlirea cu virtuțile. Deci oricare dintre acestea, care se ivește în sufletele celor ce se nevoiesc, le pricinuiește părăsirea de la Dumnezeu. Și nu vor scăpa de această osândă dreaptă pentru căderi, până ce nu vor lepăda pricina de mai înainte a părăsirii și nu vor alerga spre înălțimea smeritei cugetări.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.47, în Fil.rom., vol.VI, p.205)

„De ne grăbim să bineplăcem celor de sus, să ne sârguim să gustăm din slava celor de sus. Iar cel ce a gustat din ea va disprețui toată slava pământească. M-aș mira să nesocotească cineva pe cea de a doua, dacă n-a gustat din cea dintâi.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.22, în Fil.rom., vol.IX, p.274)

„...slava deșartă e slujitoarea curviei și fapta mândriei... din pricina tulburării neîncetate și a amestecării gândurilor, adună vistierii murdare din întâlnirea cu lucrurile și spurcă inima. Și ea însăși privește firea lucrurilor cu o privire neînfrănată și împinge mintea în năluciri urâte.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.125)

d. Fățarnicia – manifestare și remedii

„Adeseori cel ce spune adevărul e urât de cei fără de minte, după apostol (Ioan 8, 40). Iar cel fățarnic este iubit. Dar nici una dintre aceste răsplăți nu ține multă vreme. Căci Domnul va răsplăti fiecăruia, la vremea sa, ceea ce trebuie.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.186, în Fil.rom., vol.I, p.273)

„Fățarnicul, până își închipuie că e acoperit, e liniștit vânând slava din aparență că e drept. Dar când e dat pe față, scoate cuvinte purtătoare de moarte, închipuindu-și că-și ascunde urâtenia proprie prin ocările împotriva altora. Pe unul ca acesta Scriptura, asemănându-l cu puiul de năpârcă ca pe un fățarnic ce e, îl îndeamnă să facă roade vrednice de pocăință, adică să-și schimbe dispoziția ascunsă a inimii după purtările văzute.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.23, în Fil.rom., vol.II, p.133)

„...cei ce au dobândit deprinderea faptelor sau știința contemplației, le folosesc acestea pentru slava cea de la oameni, umbrind chipurile virtuților prin împlinirea lor numai ca atare și mulțumindu-se să grăiască numai cuvintele înțelepciunii și ale cunoștinței, fără să se facă faptele dreptății, iar pe deasupra mândrindu-se față de alții pentru virtutea și știința lor, pe drept cuvânt sunt predați ostenelilor și necazurilor, ca prin pătimirea lor să învețe smerenia uitată de ei din pricina părerii deșarte ce și-o fac despre ei înșiși.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.26, în Fil.rom., vol.III, p.105)

„...fățarnicia este afectarea prefăcută a prieteniei, sau ura acoperită sub înfățișarea prieteniei, sau dușmănia ce se arată ca bunăvoință, sau invidia ce-și dă o față iubitoare, sau dispoziția păcătoasă ce înșeală pe privitori prin afișarea chipurilor virtuții, sau o viață care are forma virtuții, dar nu și podoaba ei de fapte sau afectarea unei dreptăți ce constă numai în aparență, sau chipul filozofiei lucrătoare care acoperă golul ascuns al voinței virtuotoase, sau amăgirea cu chip de adevăr pe care o cultivă cei ce imită pe șarpe

prin șiretenia năravurilor.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.7, în Fil.rom., vol.III, p.278)

„Cel ce binecuvântează cu gura, dar disprețuiește cu inima, ascunde fățarnicia sub chipul dragostei.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.3, în Fil.rom., vol.IV, p.13)

„Cuvintele și faptele vădesc pe fățarnic și scot la arătare pe proorocul mincinos ascuns.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.66, în Fil.rom., vol.IV, p.30)

„Fățarnicia este o stare potrivnică sufletului și trupului, împletită cu tot felul de gânduri.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.24, cap.20, în Fil.rom., vol.IX, p.296)

13. Mândria

Mândria este într-o atât de strânsă legătură cu slava deșartă, încât unii Sfinți Părinți nu le prezintă separat, ci vorbesc despre ele ca despre una singură, ei învățând astfel că sunt șapte patimi generale, iar nu opt⁶⁶².

În învățăturile Părinților, observăm cum patimile merg de la cele mai grosolane la cele mai „subțiri”, acestea din urmă fiind și mai greu de învins. Într-o asemenea ordine, mândria urmează imediat slavei deșarte⁶⁶³, slava deșartă fiind faza de început a mândriei.

Putem cunoaște dacă cineva e stăpânit de slavă deșartă, atunci când acesta, chiar dacă nu știe că el nu însemnează nimic, totuși dorește ca alții să-l laude, să-l glorifice. Dacă nu știe că este păcătos și slab de minte, și dacă alții îl cred înțelept, virtuos, inteligent, chiar genial, pentru că așa s-a prezentat el, crezându-i pe ei mai puțin inteligenți, mai puțin virtuoși decât el, atunci e mândru⁶⁶⁴.

Părintele Stăniloae ne învață că „slava deșartă a cuiva e încă dependentă de alții. Mândria poate exista și fără lauda altora. Ea se hrănește și numai din închipuirea de sine a cuiva, deși e prezentă închipuirea și în bucuria cuiva de slava ce i-o acordă alții”⁶⁶⁵.

Slava deșartă și mândria se nasc una din alta și se întrețin una pe alta. Ele sunt mult mai periculoase decât celelalte patimi și cu greu se poate păzi omul de ele. Sunt mai periculoase decât celelalte, pentru că sunt patimi rafinate, îl cuprind pe om cu totul, vor să-l distrugă în totalitate, iar acesta nu prea își dă seama că le posedă. Ele sunt izvorul și sprijinul celorlalte patimi, iar lupta cu ele este mult mai grea. Omul se poate elibera mai ușor de patimile „grosolane”, cunoscând cauzele acestora și având o trezvie permanentă.

Mândria a fost numită în spiritualitatea ortodoxă și „căderea în sus”, prin aceasta înțelegându-se că face omul fapte bune, dar se și mândrește cu ele. Cel mândru are o încredere exacerbată în sine însuși, neștiind că, „cine se încrede în sine, se încrede în diavol. Căci acela îl face pe cineva să se mândrească cu faptele sale, sau că a învins vreo patimă”⁶⁶⁶. Crede că posedă virtuți sau unele lucruri lumești pe care ceilalți nu le

⁶⁶² Vezi de exemplu Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.21, cap.1, în Filocalia, vol.IX, p.267.

⁶⁶³ Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, trad. de Marinela Bojin, Edit. Sofia, București, 2001, p.208.

⁶⁶⁴ Î.P.S. Antonie Plămădeală, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, p.122.

⁶⁶⁵ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 635, în Filocalia, vol.XI; p.447.

⁶⁶⁶ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 218, în Filocalia, vol.XI; p.81

au (pe care nici el poate nu le are), dar se așază mai presus de semenii săi, disprețuindu-i. Omul rob de mândrie nu recunoaște nici neputințele proprii, nici darurile pe care le are de la Dumnezeu, și nu-L face pe Dumnezeu părtaș la biruințele sale morale, ci se înalță împotriva Lui, devenindu-L astfel adversar. El nu consideră pe Dumnezeu ca Dătătorul tuturor bunătăților, ci le pune pe toate pe seama sa. Fiind înșelat de draci își face rău sieși, crezând că se află pe o cale dreaptă, dacă nu chiar pe singura cale dreaptă, închipuindu-și că stăpânește toate patimile, dar este legat, fără să știe, de cea mai pierzătoare dintre ele și așa se pierde cu totul, neavând pe Dumnezeu. Cel mândru vede în celălalt defectele, iar la el însuși calitățile, și făcând comparație între acestea, bineînțeles că el iese deasupra tuturor, dar uită că și ceilalți au calități pe care el nu le posedă, dar defecte sigur are și el. Vom vedea că Părinții explică în mod detaliat manifestările mândriei, de aceea nu voi insista asupra lor.

Atât slava deșartă, cât și mândria, nu-l lasă pe om să se cunoască cu adevărat pe sine, neputințele sale, nevoia lui de ajutor dumnezeiesc, pentru că de aici începe vindecarea. Mândria îl face pe om să-și îndreptățească neputințele sale și să-și ascundă lipsurile, punând astfel o stavilă în urcușul său duhovnicesc. Lupta cu ea durează toată viața. Mândria fiind păcatul prin care ne-a venit căderea (Lucifer căzând din mândrie), mântuirea începe cu lupta împotriva lui și totodată cu dobândirea smereniei, opusă mândriei, deoarece cu cât e mai curat omul de mândrie, cu atât se apropie mai mult de Dumnezeu.

Cum putem scăpa de mândrie? Prin păzirea inimii noastre, mai ales după ce am dobândit o virtute, să spunem ca și Apostolul: „Nu eu, ci darul lui Dumnezeu, carele este în mine” (1 Cor.15,10), pentru că fără harul Domnului Hristos nu putem atinge desăvârșirea. Să punem deci pe seama Lui virtuțile noastre, să ne rugăm stăruitor cu inimă zdrobită, să nu disprețuim pe nimeni, să ne defăimăm pe noi înșine înaintea lui Dumnezeu, să citim despre multele nevoițe ale sfinților, să primim necazurile care ne vin asupra noastră, să ne aducem aminte de moarte, să încercăm să ne autoevaluăm în modul cel mai sincer cunoscându-ne astfel neputințele și lipsurile, să înțelegem că, săvârșind o faptă bună și mândrindu-ne cu ea, o reducem la nimic și păcătuim înaintea semenilor și a lui Dumnezeu. Să cugetăm îndelung la pilda de smerenie a Mântuitorului și a tuturor sfinților, să răbdăm necinstea, să medităm la faptul că „cei care se lasă covârșiți de ea nu se pot pocăi”⁶⁶⁷, să fugim de laude și să ocolim tot ce ne-ar putea da prilej de mândrie și să ne cufundăm în smerenie. Căci din smerenie nu putem cădea.

a. Definiția, nașterea și manifestarea

„Dacă ești lipsit de hrană sau de haine, nu te rușina să primești când ți le vor aduce alții, căci rușinea aceasta este un fel de mândrie.” (Evagrie Ponticul, Sch.mon., cap.4, în Fil.rom., vol.I, p.56)

„Ea (mândria) războiește mai ales pe cei desăvârșiți și pe cei ce s-au urcat până aproape de culmea virtuților, încercând să-i prăbușească.” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.133)

⁶⁶⁷ Cuv. Isaia Pustnicul, 29 de cuvinte, cuv.16, cap.7, în Filocalia, vol.XII; p.127.

„Dracul mândriei e plin de o îndoită răutate: căci sau înduplecă pe monah să pună în socoteala sa isprăvile, și nu în a lui Dumnezeu, care este și dătătorul celor bune și ajutorul spre izbutirea în ele, sau, neputându-l îndupleca la aceasta, îi insuflă gândul să disprețuiască pe cei mai puțin desăvârșiți dintre frați. Iar cel ce primește acest gând nu-și dă seama că și pe el îl face să se lepede de ajutorul lui Dumnezeu. Căci dacă disprețuiește pe aceia ca pe unii ce nu sunt în stare de isprăvile lui, vădit este că se socotește pe sine ca unul ce-a înfăptuit asemenea isprăvi din proprie putere. Dar aceasta n-o poate nimenea, căci însuși Domnul a zis: *Fără de Mine nu puteți face nimic!* (Ioan 15,5). Fiindcă slăbiciunea noastră, mișcată spre cele bune, nu poate ajunge la țintă fără Dătătorul celor bune.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.38, în Fil.rom., vol.II, p.75,76)

„Când patimile își încetează lucrarea fie pentru că se ascund pricinile lor, fie pentru că se depărtează dracii în chip viclean, se strecoară mândria.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.40, în Fil.rom., vol.II, p.76)

„... patima mândriei constă în două neștiințe. Iar aceste două neștiințe împreunându-se, dau o cugetare confuză. Căci numai acela este mândru, care ignoră atât ajutorul dumnezeiesc cât și neputința omenească. Deci mândria este lipsa cunoștinței de Dumnezeu și de om. Căci prin negarea celor două extreme ia ființă o afirmare mincinoasă.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.4, în Fil.rom., vol.III, p.277)

„Propriu mândriei este a nu recunoaște că Dumnezeu este Făcătorul virtuții și al firii, precum propriu slavei deșarte este să dezbine firea pentru a o slăbi; iar trufia este fătul amândurora, fiind o deprindere păcătoasă compusă din tăgăduirea de bunăvoie a lui Dumnezeu și din ignorarea cinstei egale a celor de aceeași fire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.38, în Fil.rom., vol.III, p.381)

„... e propriu mândriei să disprețuiască și să se oțărească.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.29, în Fil.rom., vol.IV, p.35)

„Mândria ne face să ne despărțim de ajutorul dumnezeiesc, să ne încredem în noi înșine și să ne înălțăm împotriva oamenilor.” (Talasie Libianul, D.drag., cap.34, în Fil.rom., vol.IV, p.35)

„Când patimile s-au potolit, vine mândria. Iar aceasta se întâmplă fie pentru că n-au fost tăiate pricinile, fie pentru că s-au retras dracii cu viclenie.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.74, în Fil.rom., vol.IV, p.64)

„Cel mândru nu vrea să se măsoare în cele bune cu cei deopotrivă în cinste. Iar în cele dimpotrivă, comportându-se cu cei ce îl întrec, scăderea lui și-o socotește suportabilă.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.38, în Fil.rom., vol.IV, p.282)

„Cel ce se împotrivesc în cuvânt este asemenea celui ce se predă pe sine cu voia dușmanului împăratului. Căci contrazicerea este o cursă și are ca momeală apărarea prin care, fiind amăgiți, înghițim undița păcatului. Prin aceasta e prins de obicei nenorocitul suflet, fiind apucat de limbă și de gâtlej de către duhurile răutății, care aci îl ridică la

culmea mândriei, aci îl prăvălesc în prăpastia păcatului ca să fie apoi dus la judecată cu cei căzuți din cer.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.46, în Fil.rom., vol.VI, p.28)

„Cel ce se fălește sufletește cu lacrimile sale și osândește în sine pe cei ce nu au lacrimi, este asemenea celui ce după ce a cerut de la împărat arma împotriva dușmanilor săi să se omoară cu aceasta pe sine.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.7, cap.44, în Fil.rom., vol.IX, p.176)

„Mândria este tăgăduirea lui Dumnezeu⁶⁶⁸, născocirea dracilor, disprețuirea oamenilor, maica osândirii, nepoată a laudelor, semnul nerodniciei, izgonirea ajutorului lui Dumnezeu, înaintemergătoarea ieșirii din minți, pricinuitoarea căderilor, pricina luării în stăpânire (de draci), izvor al mâniei, ușa fățarniciei, cauza nemilostivirii, păzitoarea păcatelor, contabilă amarnică, judecătoarea oamenilor, potrivnica lui Dumnezeu, rădăcina hulei.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.278, 279)

„Am văzut om mulțumind lui Dumnezeu cu gura și fălindu-se cu cugetul. Mărturisește despre aceasta fariseul acela care a spus în chip fățarnic: *Îți mulțumesc, Dumnezeule* (Luca 18,11).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.279)

„Mândria este pierderea bogăției duhovnicești și a sudorilor” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.280)

„Un bătrân foarte cunoscător îl sfătuia duhovnicește pe un tânăr ce se trufea. Iar acesta, orb fiind, zise: *Iartă-mă, părinte, nu sunt mândru*⁶⁶⁹. Iar preaînțeleptul bătrân zise către el: *Și ce altă dovadă mai vădită a patimii acesteia ne poți da, fiule, decât cuvântul ce l-ai spus: nu sunt mândru.*” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.14, în Fil.rom., vol.IX, p.280,281)

„Mândria este sărăcia cea mai de pe urmă a sufletului ce-și nălucește bogăția și socotește întunericul, luminează⁶⁷⁰. Nu numai că nu îngăduie, necurata, o înaintare, ci și aruncă de la înălțime pe cel stăpânit de ea⁶⁷¹.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.24, în Fil.rom., vol.IX, p.284)

⁶⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Căci cel ce socotește că înfăptuiește ceva din sine, și nu din ajutorul lui Dumnezeu, tăgăduiește pe Dumnezeu și ajutorul Lui în toate. De aceea și cade, părăsit fiind, din harul lui Dumnezeu, pe care l-a tăgăduit. (n.s.584, p.278)

⁶⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Cel ce se socotește smerit, nu e smerit. Mereu trebuie înlăturată de lângă virtutea însăși umbra conștiinței de a avea o virtute. Conștiința trebuie să aibă de conținut numai pe Dumnezeu și sinea proprie trebuie văzută hrănindu-se numai din Dumnezeu. Toate virtuțile sunt puteri ale lui Dumnezeu în noi. Ridicarea spre această conștiință e un efort continuu de distilare, de subțiere a firii, pentru a face pe Dumnezeu total transparent, prin înlăturarea oricărei grosimi a ei, a vizibilității ei. (n.s.587, p.281)

⁶⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ruptă de realitate, mândria o contraface prin închipuire. Trăiește printr-o fantasmagorie, într-o nălucire prelungită. Golit de toate, cel mândru își nălucește că e bogat; întunecat, își închipuie că se află în lumină; dar bogăția lui însăși e săracă și în lumina ei el nu vede nimic real, nimic consistent. De aceea și hrana lui spirituală e săracă, e inconsistentă. (n.s.598, p.284)

⁶⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce se mândrește e lăsat să cadă în hulă. Cel ce se fălește pentru virtutea cu fapta e lăsat să cadă în curvie, iar cel ce se înalță întru înțelepciunea lui, e lăsat să cadă în cursele întunecate ale neștiinței. (n.s.599, p.284)

„Mândria este mărul putred pe dinăuntru, dar pe dinafară strălucitor de frumusețe. Călugărul mândru nu va avea nevoie de drac. Căci el însuși își este drac și vrăjmaș ce se războiește cu sine.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.25, în Fil.rom., vol.IX, p.284)

„Dacă cunoștința îngâmă pe cei mai mulți, nu cumva neștiința și lipsa de învățătură pot smeri pe măsura lor? Totuși sunt unii, fără îndoială rari care se mândresc din pricina lipsei de cunoștință.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.24, cap.12, în Fil.rom., vol.IX, p.294)

„... (sunt) două mândrii. Cea dintâi mândrie este când cineva disprețuiește pe fratele, când îl socotește ca nefiind nimic și pe sine ca fiind mai presus de el. Acesta de nu se va trezi repede și de nu se va sârgui să scape de ea, vine pe încetul și la a doua mândrie, prin care se mândrește și împotriva lui Dumnezeu⁶⁷², și-și pune pe seama sa isprăvile săvârșite, nu pe seama lui Dumnezeu... De aceea trebuie să luptăm, frații mei, împotriva celei dintâi mândrii, ca să nu cădem pe încetul și în mândria cea mai deplină.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.500)

„Începutul mândriei e sfârșitul slavei deșarte. Mijlocul ei este disprețuirea aproapelui, vestirea nerușinată a ostenețelor proprii; lauda de sine în inimă, ura muștrării. Iar sfârșitul ei este tăgăduirea ajutorului lui Dumnezeu, fălire cu râvna sa, nărav drăcesc.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.279)

„Există o mândrie mirenească și există una călugărească. Mândria mirenească (sau lumească) se arată atunci când cineva se mândrește împotriva aproapelui, ca mai bogat, sau ca mai frumos decât acela, sau ca mai bine îmbrăcat sau ca de neam mai bun. Când ne vedem deci pe noi înșine stăpâniți de slavă deșartă în aceste privințe, sau că mănăstirea noastră e mai mare, sau mai înstărită, sau că avem mai mulți frați, trebuie să știm că suntem stăpâniți încă de mândria lumească. Se întâmplă însă uneori că cineva suferă de slava deșartă și pentru unele daruri naturale. De pildă, unul suferă de slava deșartă pentru că are glas frumos și cântă frumos, sau pentru că e blând și pentru că lucrează sau slujește cu curăție. Acestea sunt mai cuviincioase decât cele dintâi. Dar și ele țin de mândria lumească.

Iar mândria călugărească se arată când cineva suferă de slava deșartă, pentru că priveghează, sau postește, sau că e evlavios, sau că are o bună viață, sau că e sânguin-cios. Ba uneori se și smerește cineva de dragul slavei. Acestea țin de mândria călugărească. Dacă nu putem să nu ne mândrim deloc, e mai cuvenit să ne mândrim pentru cele călugărești, decât pentru cele lumești.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.501).

b. Gravitatea și urmările patimii mândriei

„... precum ciurma cea aducătoare de stricăciune nimicește nu numai un mădular al trupului, ci întreg trupul, așa mândria nu strică numai o parte a sufletului, ci tot sufletul.

⁶⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o strânsă legătură între păcatele împotriva lui Dumnezeu și cele împotriva aproapelui. Cel ce se înalță împotriva aproapelui se înalță și împotriva lui Dumnezeu; și viceversa. Suportul faptelor și purtările bune față de aproapele este credința în Dumnezeu. Iubirea sau se întinde în toate părțile, sau nu e deplină și nu durează, căci arată un suflet care nu e în întregime lui iubitor. (n.s.1047, p.500)

Fiecare din celelalte patimi, deși tulbură sufletul, se războiește numai cu virtutea opusă și căutând să o biruiască pe aceea, întunecă numai în parte sufletul. Patima mândriei însă întunecă întreg sufletul și-l prăbușește în cea mai adâncă prăpastie... Mărturie despre aceasta este îngerul acela care pentru mândrie a căzut din cer. Căci fiind zidit de Dumnezeu și împodobit cu toată virtutea și înțelepciunea, n-a voit să le recunoască pe acestea venite din darul Stăpânului, ci din firea sa.” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.133,134)

„Cel ce are vreun dar duhovnicesc și suferă împreună cu cel ce nu-l are își păstrează darul prin împreuna pătimire; iar cel mândru și-l va pierde, scufundându-se în gândurile trufiei.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.8, în Fil.rom., vol.I, p.237)

„Pe cel ce se înalță pentru faptele sale îl ajunge necinstea patimilor, iar pe cel ce se mândrește cu cunoștința, judecata cea dreaptă îl lasă să se abată de la contemplația adevărată.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.4, în Fil.rom., vol.III, p.216)

„De mândrie (ține) părerea de sine și pizma.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.19, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„... necurat este înaintea Domnului tot cel ce se înalță cu inima, fiindcă primul păcat este, zice, mândria.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.63, în Fil.rom., vol.IV, p.63)

„Căci nimic nu le întărește pe acestea (patimile de ocară) așa de mult împotriva noastră ca gândurile de mândrie.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.27, în Fil.rom., vol.IV, p.207)

„Nici cel trufaș la cugetare nu-și cunoaște scăderile sale, nici cel smerit la cugetare bunătățile (virtuțile) sale. Pe cel dintâi îl înșală o neștiință rea; pe cel de-al doilea, una plăcută lui Dumnezeu.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.37, în Fil.rom., vol.IV, p.281)

„În fața lui Dumnezeu și a oamenilor care vietuiesc după Hristos e un rău tot așa de mare a petrece cineva pătimas în fapte de desfrânare și a se mândri în duhul părerii de sine⁶⁷³. Căci precum cele făcute în ascuns ale celui dintâi e rușinos a le și grăi, așa și înălțările inimii celui de-al doilea sunt urâte înaintea lui Dumnezeu. Și precum pe cel dintâi îl leapădă Dumnezeu de la odihnă, pentru că e numai trup, cum zice Scriptura (Facerea 6,3), așa și cel din urmă e necurat înaintea Domnului, pentru că se mândrește.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.36, în Fil.rom., vol.VI, p.201)

„Căci nu vei vedea curțile păcii într-o blândețe a gândurilor, nici nu vei intra în locașul bisericesc al dragostei cu bucurie⁶⁷⁴, într-o toată bunătatea și seninătatea inimii,

⁶⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În amândouă e aceeași uitare a omului de Dumnezeu, aceeași însingurare a lui, care îl duce la slăbirea puterii spirituale. (n.s.32, p.201)

⁶⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dragostea este un locaș bisericesc, este o biserică, pentru că este totdeauna comuniune și pentru că este curată, sfântă. Aflându-te în ea, te afli în comuniune curată cu Dumnezeu și cu oamenii, scăpat de mândria care te izolează de toți și te rupe de Dumnezeu, făcându-te incapabil să te deschizi Lui și acelor. (n.s.45, p.205)

câtă vreme te încrezi în tine, în faptele tale.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.49, în Fil.rom., vol.VI, p.205)

„Cel ce e plin de mândrie și-și amăgește mintea cu închipuirea de sine nu va dobândi niciodată harul smereniei în lumina umilintei inimii, prin care se dă lumina înțelepciunii lui Dumnezeu celor zdrobiți cu inima, după cuvântul: *Întru lumina Ta, vom vedea lumină* (Ps. 35,10). Pe acela îl va acoperi noaptea patimilor, în care umblă toate fiarele pădurii firii omenesti și vulpile părerii de sine⁶⁷⁵, adică dracii slavei deșarte și ai curviei, care caută răcnind pe cineva să înghită (1 Petru 5,8) și să-l scufunde în adâncul deznădejdiei.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.84, în Fil.rom., vol.VI, p.219)

„Unde s-a întâmplat căderea, acolo s-a sălășluit mai înainte mândria. Al doilea lucru e vestitor al celei dintâi.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.5, în Fil.rom., vol.IX., p.279)

„E rușine să se mândrească cineva cu podoabă străină⁶⁷⁶, dar e nebunia cea mai de pe urmă să se fâlească, prin închipuirea de sine, cu darurile lui Dumnezeu. Fălește-te numai cu înfăptuirile tale dinainte de naștere. Căci cele de după naștere Dumnezeu ți le-a dăruit, ca și nașterea însăși.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.15, în Fil.rom., vol.IX., p.281)

„Pe cât este întunericul de străin de lumină, pe atât este cel mândru de străin de virtute. În inimile celor mândri se vor naște cuvinte de hulă; în sufletele celor smeriți, vederi cerești. Furul urăște soarele, iar trufășul disprețuiește pe cei blânzi⁶⁷⁷.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.26, în Fil.rom., vol.IX., p.284)

„Căci dacă săvârșim o faptă bună și o pierdem prin mândrie, cu ce ne-am folosit, că în fiecare zi zidim și dărâmăm?” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.65, în Fil.rom., vol.XI, p.97)

„...ferește-te de mândrie și de voința de a te îndreptăți (de a te justifica). Căci acestea împiedică pocăința.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.333, în Fil.rom., vol.XI, p.346)

⁶⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Părerea de sine pentru virtuți e vicleană ca o vulpe. (n.s.72, p.219)

⁶⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Se arată că nu trebuie să se laude cineva și să se fâlească pentru nimic din ceea ce a înfăptuit prin cugetarea sau puterea sa, fără ajutorul lui Dumnezeu. Alta: Cel ce se înfrânează, se reține de la lăcomia pânteceului; neagonisitorul, de la lăcomie; cel ce se liniștește, de la vorbărie; cel curat de la iubirea de plăceri; cel rușinos, de la curvie; cel ce se mulțumește cu ale sale, de la iubirea de arginți; cel blând, de la tulburare; ascultătorul, de la sfadă; cel primitiv de mustrare, de la fățarnicie, cel ce se roagă, de la deznădejde; săracul, de la bogăție; mărturisitorul, de la tăgăduire; mucenicul, de la închinarea la idoli. Vezi că toată virtutea săvârșită până la moarte nu e nimic altceva decât înfrânarea de la păcat. Iar înfrânarea de la păcat e un lucru al firii, nu e un preț plătit pentru Împărăția lui Dumnezeu. Ce departe suntem de teoria meritelor și suprameritelor din teologia catolică!... Împărăția lui Dumnezeu e darul Duhului Sfânt.* (n.s.588, p.281)

⁶⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Cel mândru nu cunoaște nici pe Dumnezeu și nu trăiește în pace nici cu oamenii. El se împietrește cu inima chiar față de oamenii blânzi și-i disprețuiește. Mai ales față de aceștia se poartă cu asprime, căci de cei tari se teme și când are nevoie de ei, îi lingusește. (n.s.600, p.284)

„Prin aceasta (prin mândrie) nu numai că pierzi binele, ci-ți pricinuește osândă, îndrăznind să pui se seama ta aceea pentru care trebuie să înalți mai degrabă mulțumită iubitorului de oameni Dumnezeu.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.412, în Fil.rom., vol.XI, p.415)

„Și toate câte le urăște Dumnezeu locuiesc în sufletul iubitorului de sfadă și al celui mândru.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.22, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.177)

„Vai celor mândri, că s-au dat de partea diavolului apostat (răsculat) împotriva lui Dumnezeu⁶⁷⁸.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.29, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.251)

c. Lupta și remediile împotriva mândriei

„... să ne temem și *cu toată străjuirea să păzim inima noastră* (Proverbe 4,23) dinspre duhul mândriei cel purtător de moarte, zicând în noi înșine de câte ori am dobândit vreo virtute, cuvântul Apostolului: *Nu eu, ci darul lui Dumnezeu, carele este cu mine* (I Corinteni 15,10), și cel zis de Domnul: *Fără de Mine nu puteți face nimic* (Ioan 15,5), sau ... cel zis de Apostol: *Nu a celui ce voiește, nici a celui ce aleargă, ci a lui Dumnezeu, carele miluiește* (Romani 9,16). Căci chiar de ar fi cineva cât de fierbinte cu osârdie și de sânguitor cu vrerea, fiind legat de trup și sânge nu va putea ajunge la desăvârșire decât prin mila lui Hristos și prin harul Său. Pentru că zice Iacov: *Toată darea cea bună de sus este* (1,17).” (Sf. Ioan Casian, D.8.g.r., în Fil.rom., vol.I, p.134)

„... mândria (e alungată) de voința de-a pune pe seama lui Dumnezeu toate isprăvile.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.62, în Fil.rom., vol.II, p.98)

„Când dracii te ispitesc prin gândurile ce ți le aduc la obrazul drept făcându-te să te mândrești pentru faptele cele de-a dreapta, întoarce celălalt obraz, adică scoate la vedere faptele de-a stânga săvârșite de noi.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., rp.24, în Fil.rom., vol.II, p.215,216)

„... mândria o izgonești nedisprețuind pe nimeni.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.18, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„Ca să înlături mândria, trebuie să te rogi cu lacrimi, să nu disprețuiești pe nimeni și să primești necazurile cele fără de voie.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.36, în Fil.rom., vol.IV, p.35)

„... închipuindu-și uneori că-și stăpânește prin dibăcie toate patimile pierzătoare, este legat, fără să știe, de cea mai rea decât toate și cade adeseori, neavând pe Dumnezeu, în mândrie... Iar cel ce cugetă cu zăbovire la moarte, văzând năvălirile dracilor mai ager decât cel ce face altfel, le aruncă izgonindu-le.” (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.21, în Fil.rom., vol.IV, p.111)

⁶⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel mândru e în stare să se socotească mai presus chiar și de Dumnezeu, de dragul independenței de El. (n.s.510, p.251)

„Când mintea e furată de mândrie și se înfundă în ea însăși, și-și închipuie că este ceva prin sine însăși fiindcă se nevoiește, harul care o luminează în chip nevăzut se depărtează de la ea și, lăsând-o îndată goală, ea își dă seama repede de neputința ei. Căci patimile năvălesc asupra ei ca niște câini turbați și caută să o sfâșie. Atunci neștiind ce să facă și neavând unde să alerge ca să se izbăvească, aleargă, prin smerenie, la Domnul care poate să o mântuiască.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.75, în Fil.rom., vol.VI, p.37)

„Un oarecare dintre înțelepți a spus că lecurile celor contrare sunt cele contrare.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C. 100cap., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p.40)

„Mult ajută unora ca aceștia (celor mândri) supunerea, viețuirea mai îngreuiată și mai supusă necinstirilor și citirea nevointelor mai presus de fire ale părinților. Poate măcar așa vor avea o mică nădejde de mântuire cei ce bolesc de patima aceasta.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.14, în Fil.rom., vol.IX, p.281)

„Am prins odată pe această amăgitoare fără minte umblând în inima mea, purtată pe umerii maicii ei. Și legându-le pe amândouă (mândria și slava deșartă) cu legătura ascultării, le-am biciuit cu biciul smereniei și le-am silit să-mi spună cum au intrat în mine. Iar ele, biciuite, mi-au spus: *„Noi nu avem început, nici naștere, căci suntem începătoare și născătoare ale tuturor patimilor. Nu puțin ne războiește zdrobirea inimii, născută din ascultare. Însă nu răbdăm să fim stăpânite de nimeni. De aceea, voind să ne facem stăpâne peste cele din ceruri, am fost depărtate de acolo*⁶⁷⁹. *Noi ne-am făcut născătoare, ca să spunem pe scurt, ale tuturor celor ce lucrează împotriva smeritei cugetări. Căci toate cele ce o ajută pe ea ni se împotrivesc nouă. Dar noi am izbutit și în cer. Deci unde veți scăpa de la fața noastră?*⁶⁸⁰ *Noi ne-am obișnuit să ne împotrivim ocărârii, ascultării, nemânierii, neținerii de minte a răului și slujirii. Nepoatele noastre sunt căderile duhovnicești: mânia, clewetirea, amărăciunea, strigarea, hula, fățărnicia, ura, pizma, viața după o regulă proprie, împotrivirea în cuvânt, neascultarea. Un singur vrăjmaș avem, asupra căruia nu avem puterea. Ți-l spunem, că suntem biciuite de el. El constă în a te defăima pe tine însuși în chip sincer înaintea Domnului. Atunci să ne socotești ca pe un păianjen. Deci, precum vezi, slava deșartă e calul pe care călăresc eu, mândria”*. Dar cuvioasa smerenie și ocărârea de sine vor râde de calul și de călărețul lui, cântând cu sânguință cântarea de biruință: *„Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a preamărit. Cal și călăreț au fost aruncați în mare”* și în adâncul smereniei. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.28, în Fil.rom., vol.IX, p.285,286).

„Iar mândrindu-ne, să ne aducem iarăși aminte de cel ce a zis: *Cel ce va împlini toată legea duhovnicească dar va greși printr-o singură patimă, adică prin mândrie, s-a*

⁶⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-au făcut stăpânitoare peste unele ființe îngerești din ceruri și de aceea le-au coborât de acolo. Căci nu voiau ca acelea să mai fie stăpânite de altcineva decât de ele (de slava deșartă și de mândrie). Mândria, nevrând să aibă nici un stăpân, nu cunoaște nici un cap, e fără cap. Omul mândru nu admite nici o căpetenie, el e anarhic. (n.s.601, p.285)

⁶⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică: dacă am izbutit să înfrângem unele ființe chiar în cer, unde și cum crezi tu, omule, că vei scăpa de noi? (n.s.602, p.285)

făcut vinovat de toate (Iacob 2,10)”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a doua, cap.31, în Fil.rom., vol.IX, p.358)

„Nu te semeți! (1 Timotei 6,17) și vei afla har la Dumnezeu și mulțumire de la oameni.” (Sf.Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.664, în Fil.rom., vol.XI, p.608)

„Dacă deci nici în lucrarea binelui nu trebuie să ne trufim cu cugetul, cu cât mai puțin când ne abatem de la rău? Căci e mare nebunie a socoti drept laudă faptul de a nu păcătui.” (Sf.Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.769, în Fil.rom., vol.XI, p.652)

„Dacă te stăpânește mândria, gândește-te că aceasta reduce la nimic toată osteneala ta și cei ce se lasă covârșiți de ea, nu se pot pocăi, și te vei odihni.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.127)

14. Bârfirea sau clevetirea aproapelui

Unul din vlăstarele slavei deșarte și ale mândriei este și bârfirea sau clevetirea aproapelui. Avva Dorotei ne învață că a cleveti este „a spune de cineva: cutare a mințit, sau s-a mâniat, sau a curvit, sau altceva asemenea. Prin aceasta l-a clevetit pe acela, pentru că a spus ceva împotriva lui, a spus în chip pătimas păcatul aceluia”⁶⁸¹.

Părinții filocalici ne arată că este un mare păcat să clevetim pe cineva, pentru că cel ce clevetește „mai întâi se vatămă pe sine, apoi pe cel ce ascultă, și uneori și pe cel grăit de rău”⁶⁸², dă pe față ura pe care o are față de aproapele și pierde toate ostenelele și virtuțile dobândite, închizându-și astfel calea către Împărăția cerurilor. Clevetitorul se aseamănă diavolului care veșnic părăște pe oameni înaintea lui Dumnezeu. A șasea poruncă dată de Dumnezeu: „Să nu ucizi” (Ieșire 20, 13), se referă și la clevetire, pentru că atunci când noi gândim rău despre cineva, îl ucidem cu mintea, îi ucidem demnitatea, poate el nu e chiar așa de rău cum credem noi.

Dacă noi am avea mintea curată, am observa mai ales calitățile și virtuțile pe care le posedă un om, „căci toate sunt curate pentru cei curați” (Tit 1, 15), și plecând de la acestea, am căuta să îndreptăm unele scăderi constatate de noi. Când arătăm cu degetul spre un om, clevetindu-l, să nu uităm că celelalte degete sunt îndreptate spre noi, să ne vedem mai întâi bârna din ochiul nostru, ca să putem scoate paiul din ochiul aproapelui. Nu trebuie să vedem la ceilalți numai imperfecțiunile, pentru că nici noi nu suntem perfecți. Uneori clevetitorul, dacă nu găsește destule scăderi la aproapele său, caută să le bănuiască sau să le scorească pe acestea, sau pe cele care deja există, să le mărească. Clevetește pe celălalt, pare să-i cunoască viața duhovnicească, dar nu se cunoaște pe sine însuși. Cum s-ar putea cunoaște, dacă el este atent numai la păcatele altora, uitându-le astfel pe ale sale, neglijând datoriile lui, și așa nu mai ajunge la cunoașterea de sine care duce la smerenie și pocăință.

Când a fost vorba de a mărturisi păcatul unui frate, altuia, Părinții au spus că aceasta e îngăduit să se facă doar spre îndreptarea păcătosului, sau spre folosul celui care ascultă, dar neavând în inimă gânduri de răzbunare sau ură, căci altfel cădem și

⁶⁸¹ Avva Dorotei, *Diferite învățături folositoare de suflet*, cap.2, în Filocalia, vol.IX, p.539.

⁶⁸² Talasie Libianul, *Despre dragoste*, suta a treia, cap.48, în Filocalia, vol.IV, p.29.

noi în aceste păcate, părăsiți fiind de ajutorul lui Dumnezeu. Noi vedem doar păcatul pe care-l face omul la arătare, dar nu vedem și pocăința lui din ascuns, „niciodată nu putem cunoaște adevăratele pricini ale greșelilor altuia: slăbiciunea trupească, războiul diavolului, îngăduința lui Dumnezeu și nici nu știm pocăința celui ce greșește”⁶⁸³. Ceea ce căutăm, aceea găsim. Dacă vom căuta sfințenia în lume, sfințenie găsim, iar dacă vom căuta lipsuri, pe acelea le vom afla.

Când cineva clevește pe altul, să nu ne arătăm interesați de aceasta, să nu ascultăm clevetirile, ca să nu luăm aceeași osândă, ci să mutăm discuția spre un subiect duhovnicesc.

Față de cei ce ne clevesc trebuie să fim plini de compasiune, să nu învinovățim pe cel ce a greșit, ci pe dracul care l-a ispitit. Căci „nimenea nu voiește să păcătuiască față de Dumnezeu, chiar dacă toți păcătuim fără să fim siliți”⁶⁸⁴. Să le dorim întoarcerea, nu pedeapsa. Dacă e adevărat ce spune acela, trebuie să ne îndreptăm, el făcându-se pentru noi pricinuitoarea îndreptării noastre. Și dacă nu e adevărat, pentru ce să ne revoltăm? Părintele Teofil Pârâian spunea la o conferință susținută la Iași, că el s-a convins de multă vreme „că cei care te laudă nu adaugă nimic la ceea ce ești, după cum nici cei care te defaimă nu-ți iau nimic din ceea ce ai. Toți suntem oameni și putem greși în aprecierile noastre”.

Cei care ne vorbesc de rău sunt în pericol să piardă mântuirea, deci noi trebuie să-i ajutăm cu dragoste și răbdare să se îndrepte, să vorbim cu Dumnezeu despre ei, rugându-ne, pentru că făcând așa, „Dumnezeu le arată adevărul celor ce se smintesc”⁶⁸⁵ din pricina noastră.

În concluzie, să nu folosim cuvintele noastre în scopul clevetirii semenului nostru, ci pentru rugăciune și spre slava lui Dumnezeu.

a. Definiția, manifestarea și gravitatea

„Sufletul bârfitor are în loc de limbă spini, căci se vatămă pe sine, pe ascultător și uneori și pe cel grăit de rău.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.48, în Fil.rom., vol.IV, p.29)

„Ura față de aproapele este moartea sufletului, iar aceasta o are și o face sufletul bârfitorului.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.50, în Fil.rom., vol.IV, p.29)

„Căci bârfitorii și flecarii își închid lor înșiși Împărăția Cerurilor.” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.90, în Fil.rom., vol.IV, p.148,149)

„Nu toți cei ce nu iubesc pe aproapele îl pot și urî; nici cei ce nu-l urăsc îl pot iubi. Și altceva este a pizmui sporul aceluia, și altceva a-i împiedica sporirea. Dar cea mai de pe urmă treaptă a păcatului stă în a nu fi numai mușcat de darurile aceluia, ci în a cleveti însușirile lui bune, că n-ar fi așa.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.230, în Fil.rom., vol.IV, p.307,308)

⁶⁸³ Protos. Petroniu Tănase, în Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, 1993, p.591.

⁶⁸⁴ Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.10, cap.5, în Filocalia, vol. IX, p.201.

⁶⁸⁵ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a patra, cap.89, în Filocalia, vol.II, p.119.

„Odată prea cuviosul porunci să fie alungat îndată unul dintre frați care a bârfit către el pe aproapele său, neîngăduind să se afle în mănăstire diavol văzut și nevăzut.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.16, în Fil. rom, vol.IX, p.86)

„Nimenea, socotesc, dintre cei ce judecă sănătos, nu va tăgădui că din ură și din ținerea de minte a răului se naște clewetirea. De aceea s-a și rânduiește aceasta după părinții ei, ca într-un lanț. Clewetirea este fiica urii. E o boală subțire, dar o lipitoare grasă, ascunsă și tănuțită, care sughe și seacă sângele iubirii. E fătărnicia iubirii, pricinuitoarea întinăciunii și poverii inimii.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.10, cap.1, în Fil. rom, vol.IX, p.199,200)

„Multa vorbire este catedra slavei deșarte, prin care aceasta se arată pe sine și se face cunoscută. Multa vorbire este semnul neștiinței, ușa clewetirii, călăuza glumelor, slujitoarea minciunii, risipirea străpunerii, născătoarea trândăviei sau pricinuitoarea ei, înainte-mergătoarea somnului, împrăștierea minții adunate în sine, pierzătoarea pazei de sine, răcitoarea căldurii, întunecarea rugăciunii.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.11, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.204)

„...multa vorbire se naște numaidecât din una din acestea: fie dintr-o îndelungată viețuire și deprindere vicleană și neînfrânată (căci limba, fiind și ea un mădular al trupului, cere ceea ce a învățat și s-a obișnuit), fie, la cei ce se nevoiesc și mai ales la ei, din slava deșartă; iar uneori și din lăcomia pântecelui. Pentru aceea adeseori mulți înfrânându-și pântecelul, cu oarecare forțare, închid și limba și multa ei vorbire în tăcere.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.XI, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.206)

„...altceva este a cleveti, altceva a judeca și altceva a disprețui. A cleveti este a spune de cineva: *Cutare a mințit, sau s-a mâniat, sau a curvit, sau altceva asemenea.* Prin aceasta l-a clevetit pe acela, pentru că a spus ceva împotriva lui, a spus în chip pătimăș păcatul aceluia.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.539)

„În ziua când deschizi gura ta și grăiești împotriva cuiva, socotește-te pe tine mort în fața lui Dumnezeu și toate faptele tale zadarnice, chiar de ți s-ar părea că cu dreptate și spre uידire te-a îndemnat gândul tău să grăiești.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.302)

„Chiar a asculta cu plăcere bârfirea este o bârfire și se cade sub aceeași osândă.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.561, în Fil.rom., vol.XI, p.520)

„A fost întrebat (Avva Isaia), iarăși, ce este bârfirea? Și a răspuns: a nu cunoaște slava lui Dumnezeu⁶⁸⁶, ci pizma față de aproapele.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, în Fil.rom., vol.XII, p.32)

„Deci a judeca cineva pe aproapele și a-l nesocoti și a-l disprețui în inima sa și a-l bârfi când vine vremea, și a-l certa cu mânie și a-l vorbi de rău către altul, îl face pe cel

⁶⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A bârfi pe un altul înseamnă a nu vedea că în darurile ce le are fiecare se manifestă slava lui Dumnezeu care le-a dat. (n.s.31, p.32)

ce face aceasta străin de mila de care se fac părtași sfinții, o dată cu virtuțile cele vrednice de cinste. Căci acestea desființează ostenele pe care le face omul și pierde roadele cele bune ale lor.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.23, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.182,183)

„Să nu râzi de cineva, de-l vezi greșind. Să nu osândești pe omul pătimăș asemenea ție, când lunecă, nici să-l disprețuiești bătându-ți joc de el și spunând fără judecată cele ce nu se cuvin. Căci dacă tu, care ai cunoștință și ești priceput, râzi de cel simplu și îl osândești, vei fi și tu vorbit de rău și osândit nu numai de cei înțelepți și cărturari, ci și de cei simpli și de femei și de copii...” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., F. 67b. – 68a., în Fil.rom., vol.XII, p.270)

b. Lupta și remediile bârfirii și clevetirii aproapelui

„Omul bun și iubitor de Dumnezeu nu mustră pe oameni pentru rele când sunt de față; iar în dos nu-i bârfește. Dar nici celor ce încearcă să-i grăiască de rău nu le îngăduie.” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.30, în Fil.rom., vol.I, p.22)

„Nu da urechea ta limbii celui ce defaimă, nici limba ta urechii iubitorului de ponegrire ascultând sau grăind cu plăcere cele rele împotriva aproapelui, ca să nu cazi din dragostea dumnezeiască și să te afli străin de viața veșnică.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.58, în Fil.rom., vol.II, p.61)

„Să nu ne bârfim unii pe alții, nici să nu ne batjocorim unii pe alții, căci suntem unii altora mădulare.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.41, în Fil.rom., vol.II, p.49)

„Cu cât te rogi mai mult din suflet pentru cel ce te defaimă, cu atât Dumnezeu le arată adevărul celor ce se smintesc.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.89, în Fil.rom., vol.II, p.119)

„Ferește-te de a vătăma pe aproapele cu o limbă vicleană, ca să nu fii vătămat de ucigașul (diavol)... De asemenea, ferește-te de a osândi greșeala fratelui tău, ca să nu cazi din bunătate și din dragoste. Căci cel ce nu are bunătate și dragoste pentru fratele, nu a cunoscut pe Dumnezeu. Fiindcă Dumnezeu iubire este. (1 Ioan 4, 8)...” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.81, în Fil.rom., vol.IV, p.221)

„Am auzit pe unii clevetind și i-am certat. Dar lucrătorii acestui rău răspundeau în apărarea lor, că fac aceasta din dragostea și grija pentru cel clevetit. Iar eu le-am spus să înceteze cu această dragoste, căci nu minte cel ce a zis: *Pe cel ce clevetește în ascuns pe aproapele lui, alungă-l.* (Psalmul 100, 5). Dacă spui că-l iubești, roagă-te în taină pentru el, și nu-ți bate joc de om. Căci acesta este felul iubirii primit la Domnul.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.10, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.200, 201)

„De voiește cineva să biruiască duhul clevetirii, să nu învinovățească pe cel ce a greșit, ci pe dracul care l-a ispitit. Căci nimenea nu voiește să păcătuiască față de

Dumnezeu, chiar dacă toți păcătuim fără să fim siliți.⁶⁸⁷” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.10, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.201)

„Să nu te sfiești niciodată de cel ce clevește pe aproapele față de tine. Mai degrabă zi către el: *Încetează, frate! Eu în fiecare zi fac lucruri mai rele ca el. Și cum pot să-l osândesc pe el?* Prin aceasta vei câștiga două lucruri: cu un singur leac te vei vindeca și pe tine și pe aproapele⁶⁸⁸.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.10, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.201)

„Când auzi că aproapele tău și prietenul tău te vorbește de rău în lipsa ta, sau fiind tu de față, arată-i iubirea, laudându-l⁶⁸⁹.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.271)

„...dacă s-ar întâmpla să vadă cineva pe fratele său păcătuind, să nu-l disprețuiască pe el, și să tacă și să-l lase să se piardă; dar nici să nu-l defaime și să-l clevească, ci cu împreună pătimire și cu frica de Dumnezeu, să spună celui ce poate îndrepta pe acela, sau să-i grăiască el însuși aceluia cu iubire și smerenie, zicând: „Iartă-mă fratele meu, că, deși sunt împrăștiat, mi se pare că nu facem bine acest lucru.” Și de nu va asculta, să spună altuia, față de care vede că acela are încredere, sau să-i spună povătuitorului lui, sau Avvei, după tăria greșalei lui și să nu fie fără grijă. Dar cum am spus, să le spună aceluia în scopul îndreptării fratelui și nu pentru a flecări sau bârbi; nu disprețuindu-l, nu voind să-l dea de pildă rea altora, nu osândindu-l, nu prefăcându-se că o face, chipurile spre îndreptarea lui, dar înăuntru având ceva din acestea pe care le-am spus. Căci chiar de ar spune cineva Avvei lui însuși, dar nu spre îndreptarea aproapelui, sau din pricina vătămării sale, săvârșește păcat. Căci este clevetire.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.520, 521)

„Gura nedreaptă se astupă cu rugăciunea. Căci conștiința încărcată face pe om fără îndrăzneală.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.5, în Fil.rom., vol.X, p.55)

⁶⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ed. 1970: *Adică nu păcătuim siliți, pentru că suntem liberi, ci amăgiți de draci și atrași de mintea noastră spre păcatele plăcerii și spre patimi.* (n.s.403 bis, p.201)

⁶⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Scolia Avvei Isaia: De-ți va spune cineva cuvinte nefolositoare, să nu voiești să-l ascuți pe el, ca să nu-ți ucizi sufletul tău. Să nu te rușinezi de fața lui, ca să nu-l superi. Să nu te mulțumești cu cuvântul celor ce zic: „Nu primesc cu inima”. Să nu zici aceasta. Căci nu ești mai presus de primul zidit pe care l-a făcut Dumnezeu cu mâna Sa și pe care nu l-a folosit clevetirea (diavolului). Fugi deci și nu asculta. Ia seama ca nu cumva fugind cu trupul, să voiești să cunoști cele spuse. Căci de vei asculta cuvântul numai o clipă, dracii nu vor lăsa cuvântul pe care l-ai auzit (să fie uitat), ci vor ucide sufletul tău. De aceea fugi, fugi cu totul.* (n.s.404, p.201)

⁶⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Desăvârșirea smereniei stă în a răbda cu bucurie învinuirile mincinoase. A Sfântului Isaac: Cel smerit la suflet nu se tulbură când e nedreptățit, nici nu se apără de lucrul în care a fost nedreptățit. Și primește calomnia ca adevăr și nu se îngrijește să convingă pe oameni că a fost calomniat, ci cere iertare.*

În acest caz cel calomniat laudându-l pe calomniator, nu-l lingusește, nici nu-l împinge la păcatul slavei deșarte, ci-i arată iubirea. Acela va simți în acest moment că nu e lingusit și nu va cădea nici în slava deșartă, ci se va rușina de ceea ce a făcut, căci va vedea că a făcut nedreptate celui calomniat. Și aceasta îl va ajuta să se îndrepte, luând pildă de la bunătatea aceluia. (n.s.565, p.271)

„Cel ce-și înfrânează gura de la clevetire își păzește inima de patimi.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p.221)

„Când cineva începe să clevetească pe fratele său înaintea ta, arată-te întristat la față. Și făcând așa, te vei păzi și în fața lui Dumnezeu și în fața aceluia.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.302)

„Un frate a întrebat pe același bătrân: Dacă aud că cineva vorbește rău de mine, ce să fac?

Răspuns:

Ridică-te îndată și fă o rugăciune, întâi pentru el, apoi pentru tine, zicând: *Doamne Iisuse Hristoase miluiește pe acest frate și pe mine, slugă nevrednică. Și ne acoperă pe noi de cel rău, cu rugăciunile sfinților*⁶⁹⁰. *Amin.*” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.559, în Fil.rom., vol.XI, p.520)

„De începe cineva să bârfească, trebuie să tai repede, sau să muți cuvântul la o convorbire folositoare. Dar nici în ea să nu zăbovești, ca nu cumva din multă vorbărie să se cadă în bârfire.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.560, în Fil.rom., vol.XI, p.520).

„... nu spune nimic împotriva cuiva din răzbunare, ci pentru a-i face bine. Să nu socotești deci aceasta ca bârfire. Căci tot lucrul făcut spre îndreptare nu este bârfire. Pentru că din bârfire nu iese nici un bine.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.845, în Fil.rom., vol.XI, p.696,697)

„Dacă te necăjește vorbirea de rău a fratelui tău și dacă auzind aceasta, te vei întrista, ocolește să-i răspunzi, și te vei odihni... Dacă disprețuirea din partea aproapelui războiește inima ta împotriva lui, gândește-te că Dumnezeu te lasă în mâinile vrăjmașilor (spre a lupta) și te vei liniști⁶⁹¹.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.127)

15. Judecarea și osândirea aproapelui

„Nu judecați, ca să nu fiți judecați” (Matei 7,1). *Iată porunca dumnezeiască cu privire la judecarea aproapelui! Pornind de la aceasta, Părinții filocalici ne îndemnă să nu judecăm pe nimeni, oricât de mari ar fi căderile vreunui om, căci numai Dumnezeu are dreptul să judece, El care cunoaște inimile și starea duhovnicească a fiecăruia. Dimpotrivă, trebuie să-l acoperim pe păcătos cât vom putea, pentru ca să ne acopere și Dumnezeu păcatele noastre și să nu ne judece aspru în ziua Judecății. Sfinții ne învață că numai Dumnezeu are dreptul de a judeca, iar cel ce judecă pe aproapele răpește*

⁶⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Are nevoie de rugăciune întâi fratele care mă vorbește de rău. Dar am nevoie și eu, ca să nu fiu furat de supărare împotriva lui și pentru că a găsit el ceva la mine care nu e bun. Dar întrucât amândoi suntem nevrednici, să-L rugăm pe Domnul să ne ierte pentru rugăciunile sfinților, la a căror dragoste între ei și față de noi e bine să gândesc ca la un model al dragostei ce trebuie să o avem și noi întreolaltă. (n.s.756, p.520)

⁶⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu te lasă, prin disprețuirea din partea aproapelui, supus ispitei vrăjmașului, ca să-ți dea prilej să rabzi fără supărare acea disprețuire. (n.s.257, p.127)

acest drept de la El, catalogând și dând verdictul asupra întregii vieți a celui judecat, atunci când spune că acela e mincinos, e desfrânat, etc. Prin aceasta își pecetluiește rănile sale, cade și el în aceeași patimă, toate ostenele pentru virtute i se fac zadarnice, pierzându-și în cele din urmă și sufletul. El vede numai lipsurile aproapelui, vede imaginea sa reflectată în altul, fiind în opoziție cu sfinții care îi vedeau pe toți oamenii ca fiind buni, judecându-i după bunătatea lor. Așa și creștinii, „trebuie să nu judece pe nimeni în nimic... să-i privească pe toți cu bună dispoziție și cu ochi curat”⁶⁹².

Cu mintea sa obosită de păcat, pătimășul nu poate judeca după dreptate pe cineva, și chiar dacă ar putea să o facă, nu i se permite, nu are dreptul „să judece pe sluga altuia” (Rom. 14,4), el necunoscând cauzele căderii, cât de mare a fost ispita, cât de mult a luptat omul cu ea și nu știe că poate aceasta s-a întâmplat din îngăduința lui Dumnezeu. Sfântul Ioan Gură de Aur, citat uneori și de Părinții filocalici spune că, „dacă am judeca faptele oamenilor în ele însele, independent de intenția cu care oamenii le-au săvârșit, atunci am putea osândi pe Avraam ca ucigaș al propriului său copil, iar pe Iacov, nepotul lui Avraam, și pe Moisi, strănepotul lui Avraam, i-am putea învinui de viclenie și șiretenie. Că unul, Iacov, a pus mâna pe dreptul de întâi născut (Facere 27, 1-29), iar altul, Moise, a adus în tabăra israeliților bogățiile egiptenilor (Ieșire 12, 35-36). Dar lucrurile nu stau așa, nu stau așa! Departe de noi această cutezanță! Nu numai că nu le aducem acestor bărbați nici o vină, dar îi și admirăm pentru faptele lor, pentru că și Dumnezeu i-a lăudat”⁶⁹³.

În spiritualitatea ortodoxă se întâlnește și această idee, anume că orice faptă are trup și suflet. Noi vedem partea văzută, dar nu vedem intenția celui ce a săvârșit-o și nici urmările pe termen lung ale acelei fapte, pe acestea numai Dumnezeu le știe și astfel numai El poate judeca cu dreptate. De exemplu, dacă un tată își pedepsește copilul care-i obraznic, în aparență face o faptă rea dar cu urmări bune pentru copil.

Deci, în atenția noastră nu trebuie să stea judecarea aproapelui, ci propria noastră judecată. Dacă dorim cu adevărat îndreptarea aproapelui, nu îl putem ajuta judecându-l, ci sfătuindu-l cu dragoste și răbdare și rugându-ne la Dumnezeu să-i trimită harul Său spre vindecare.

Tămăduirea de această patimă se face prin depărtarea de cei ce judecă pe alții, prin îndepărtarea curiozității în ceea ce privește viața duhovnicească a altora, prin luarea aminte la lucrarea propriei noastre mântuiri, prin smerenie și rugăciune stăruitoare înaintea lui Dumnezeu.

a. Definiția, manifestarea și gravitatea

„...cel ce osândește pe altul își pecetluiește relele sale .” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.126, în Fil.rom., vol.I, p.247)

„Cel ce sfătuiește sau muștră întru frica lui Dumnezeu pe acela care păcătuiește își câștigă sieși virtutea opusă greșelii. Iar cel ce ține minte răul și osândește cu răutate cade în aceeași patimă, după legea duhovnicească .” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.183, în Fil.rom., vol.I, p.272)

⁶⁹² Ilie A. Boulgarakis, *Tu, care judeci pe fratele tău*, Edit. Anastasia, București, 1999, p.102.

⁶⁹³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Tratatul despre preoție*, cartea I, cap.7, trad. de pr. Dumitru Fecioru, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1998, p.42.

„Dacă cel ce defaimă pe fratele și-l judecă, defaimă și judecă legea (Iacov 4,11), iar legea lui Hristos este iubirea, cum nu va cădea defăimătorul din iubirea lui Hristos și nu se va face sieși pricină a chinurilor veșnice?” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.57, în Fil.rom., vol.II, p.61)

„Nu trebuie să ne cutremurăm, să ne mirăm, și să ne uimim cu mintea de faptul că Dumnezeu și Tatăl nu judecă pe nimenea, ci toată judecata a dat-o Fiului (Ioan 5,22). Că zice Fiul: *Nu judecați ca să nu fiți judecați, nu osândiți ca să nu fiți osândiți* (Matei 7,1; Luca 6,37). Iar Apostolul la fel: *Nu judecați ceva înainte de vreme, pân' ce nu va veni Domnul* (1 Corinteni 4,5); și: *Cu judecata cu care judeci pe altul, te judeci și pe tine însuși* (Romani 2,1). Dar oamenii, lăsând grija de a-și plânge păcatele lor, au luat judecata de la Fiul și se judecă, și se osândesc unii pe alții, de pare că ar fi fără păcat. *Cerul s-a uimit de aceasta și pământul s-a cutremurat* (Ieremia 2,12). Ei însă nu se rușinează ca niște nesimțiți.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.54, în Fil.rom., vol.II, p.96, 97)

„Cel ce iscodește păcatele altora sau judecă din bănuiele pe fratele său încă nu a pus început pocăinței, nici cercetării și cunoașterii păcatelor sale, care sunt cu adevărat mai grele ca plumbul ce cântărește mai mulți talanți De aceea, ca un nebun și ca unul ce umblă în întuneric, lăsând păcatele sale cugetă la ale altora fie că există de fapt, fie că și le închipuie el din bănuială.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.55, în Fil.rom., vol.II, p.97)

„Dracii ne silesc fie să păcătuim, fie, dacă nu păcătuim, să judecăm pe cei ce păcătuiesc, pentru ca prin lucrul de al doilea să pățăm pe cel dintâi. Cunoaște că semnul clevetitorilor, sau al pizmașilor, este acesta: bârfesc și ponegresc cu plăcere și cu ușurință învățăturile, sau faptele, sau împlinirile aproapelui, scufundându-se jalnic în duhul urii⁶⁹⁴.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.10, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.202,203)

„A judeca înseamnă a răpi cu obraznicie un drept al lui Dumnezeu. Dar a osândi înseamnă a-și pierde cineva sufletul.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.10, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.203)

„... a judeca este a spune: *Cutare e mincinos, cutare e un om furios, cutare e un curvar*. Prin aceasta a judecat însăși starea dinăuntru a sufletului aceluia și s-a rostit împotriva vieții lui întregi, zicând că este așa, și l-a judecat pe acela ca atare⁶⁹⁵. Și lucrul acesta e foarte grav. Căci altceva este a spune: *s-a mâniat* și altceva că *e furios* și a se

⁶⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Scolia* lui Fotie al Constantinopolei: *Firile curioase voiesc să vadă fapta aproapelui și privesc cu ochi ascuțiți scăderea lui. Și de o află, o răpesc și o iscodesc, iar de nu o află, voiesc mai bine să o închipuie, să o plăsmuiască decât să plece cu curiozitatea nemulțumită. Alta: Părerile răutăcioase se luptă să strâmbe în rău faptele bune și cuvintele folositoare. Alta: vorbește cu grijă înaintea celui mândru și bolnav de pizmă, căci când tu vorbești, el dă în mânia lui cuvintelor tale tâlcul care voiește. Și din cele bune ale tale ia pricini spre poticnirea altora; și cuvintele tale se vor schimba în cugetarea lui după felul bolii lui.* (n.s.407, p.203)

⁶⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Clevetirea se referă la o faptă sau alta a cuiva; judecarea la însăși persoana aceluia, în întregul ei. Prin judecată se trage concluzia dintr-o faptă rea a cuiva că el însuși e de așa fel, că nu poate lucra decât așa cum a lucrat, căci așa e firea lui, sau că fapta rea respectivă vine dintr-o deprindere cu răul respectiv, de care nu mai poate scăpa. (n.s.1088, p.539)

roști, cum am spus, împotriva vieții lui întregi. A judeca orice păcat e așa de grav, că Însuși Hristos a zis: *Fățarnice, scoate mai întâi bârna din ochiul tău și apoi vei vedea să scoți și paiul din ochiul fratelui tău.* (Luca 6,42). El a asemănat păcatul aproapelui cu paiul, iar judecarea lui cu bârna. Vezi cât de rău lucru e a judeca? E aproape mai rău decât orice păcat.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.539)

„Și să nu judeci, nici să disprețuiești pe cineva. Căci din aceasta vine tocirea inimii și orbirea minții⁶⁹⁶.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.498, în Fil.rom., vol.XI, p.475)

„Spunea iarăși: Omul care arată putere, făcând minuni și vindecări și având toată cunoștința și înviind morți, dar căzând în păcat, nu poate fi fără grijă, și de aceea se află sub pocăință, căci judecă pe alții și pe Judecător căci deși este în multe osteneli, văzând pe cineva aflându-se în tot păcatul și negrija, și disprețuindu-l, în zadar îi este toată pocăința, pentru că a respins un mădular al lui Hristos, judecându-l și nelăsând judecata Judecătorului Dumnezeu⁶⁹⁷” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.8, cap.19, în Fil.rom., vol.XII, p.92)

„Spunea iarăși: Toți suntem ca într-un spital. Unul e bolnav de ochi, altul are o bubă, și câte alte slăbiciuni mai sunt. Și unele din ele sunt răni vindecate, dar când omul mănâncă ceva din cele ce-l vatamă, iarăși reappare boala. Așa este cel ce aflându-se în pocăință, judecă sau disprețuiește pe cineva. El trebuie să-și înnoiască pocăința. Căci cei din spital, suferind de diferite neputințe, dacă unul strigă despre boala sa, oare nu va spune un altul: de ce strigi despre boala ta? Nu va gândi fiecare la boala lui? Așa, dacă ar fi patima păcatelor mele înaintea mea, n-aș vedea pe altul păcătuind.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.8, cap.20, în Fil.rom., vol.XII, p.93)

„Căci cel ce vorbește de rău pe altul, și-l judecă, se face pe sine dumnezeu.⁶⁹⁸” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., F.64a–66a, în Fil.rom., vol.XII, p.268)

b. Remediile judecării și osândirii aproapelui

„Nu crede gândului care judecă pe aproapele. Căci numai cine are vistierie rea gândește cele rele.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.84, în Fil.rom., vol.IV, p.18)

„Inima bună poartă gânduri bune. Căci precum este comoara ei, așa sunt și gândurile ei.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.85, în Fil.rom., vol.IV, p.18)

⁶⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tocirea, sau nesimțirea inimii și orbirea minții sunt unite între ele. Nesimțirea inimii e legată de neînțelegerea valorii celorlalți oameni, a necunoașterii lui Dumnezeu și a sensului vieții, pe care-l luminează cunoașterea Lui. (n.s.667, p.475)

⁶⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A judeca pe un membru al Bisericii înseamnă a disprețui un mădular al lui Hristos, sau a lupta un mădular al trupului Lui împotriva altuia. Fiecare mădular trebuie să ajute celelalte mădulare. (n.s.144, p.92)

⁶⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai Dumnezeu are drept să judece. Căci el dă oamenilor soarta veșnică. Cel ce judecă pe altul și-l vorbește de rău, își însușește un drept al lui Dumnezeu și puterea Lui, pe care de fapt nu le are. Se pretinde deci pe sine dumnezeu, fără să poată fi de fapt. Vrea sa-i ia locul lui Dumnezeu, fără să o poată face. (n.s.550, p.268)

„Spune-mi care dintre oameni, chiar dacă ar fi admirat de toți pentru înțelepciunea și cunoștința sa și pentru știința legilor, chiar dacă ar fi împodobit cu toată dreptatea și evlavia, va îndrăzni să șadă ca un judecător cu judecătorii și să se numească pe sine judecător și să legiuiască în cele ale altora, fără voia împăratului? Iar dacă ar îndrăzni aceasta, va fi făcut de rușine de împărat și va fi pedepsit cu însăși asprimea legilor. O, nerușinare! Pe împăratul pământesc nu îndrăznește nimenea să-l nesocotească și să-i răpească cinstea și demnitatea, și să și le atribuie lui, iar tu nesocotești pe Împăratul ceresc ca pe un nimenea și îndrăznești să-ți însușești demnitățile apostolice fără încuviințarea și voia Lui? Făcând așa, socotești că Stăpânul va lăsa nepedepsită fața ta? Nicidecum!” (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.161)

„Să nu-ți rămână ascuns lucrul acesta și te vei trezi, ca să nu mai judeci pe cel ce greșește: Iuda era în ceata ucenicilor, iar tâlharul în ceata ucigașilor. Și într-o clipă s-a făcut o schimbare minunată între ei.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.10, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.201)

„Una și singură este calea cea mai scurtă dintre căile ce duc la iertarea greșalelor: să nu judeci, dacă e adevărat cuvântul: *Nu judecați și nu veți fi judecați* (Matei 7,5). Pe cât de străin este focul de apă, pe atât de străin este a judeca, celui ce voiește să se pocăiască.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.10, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.201,202)

„Chiar de ai vedea pe cineva greșind în ceasul morții, nici atunci să nu-l osândești. Căci necunoscută este oamenilor judecata lui Dumnezeu. Unii au făcut greșeli mari la arătare, dar au făcut lucruri și mai mari în ascuns. S-au înșelat deci iubitorii de osândiri, prinzând fum în loc de soare⁶⁹⁹.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.10, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.202)

„Contabilii aspri și amănunți ai greșelilor aproapei suferă de această patimă, pentru că nu și-au adus niciodată aminte în chip nemincinos și deplin de greșelile lor⁷⁰⁰. Căci dacă ar privi cineva amănunțit la păcatele sale, înlăturând acoperământul iubirii de sine, n-ar mai purta grija de nimic din cele ale vieții. Ar socoti că nu i-ar ajunge timpul nici măcar pentru a se plânge pe sine, chiar dacă ar trăi 100 de ani, chiar dacă ar vedea râul Iordanului plin întreg de lacrimile pornite din ochii săi.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.10, cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.202)

„Să ne agonisim deci și noi iubire, să ne agonisim milă față de aproapele, ca să ne păzim de reaua clewetire și de judecarea și disprețuirea cuiva, să ne ajutăm unii pe alții, ca niște mădulare ce ne aparținem. Cine, având rană la mâna lui sau la picior, sau la altul oarecare dintre mădularele lui, se scârbește de sine, sau își taie mădularul său, chiar dacă ar face puroi, și nu-l curățește mai degrabă, nu-l spală, ...nu-l leagă, nu-i dă apă sfințită, ...în orice caz nu-l părăsește, nu se leapădă de mădularul său, nici de urâtul lui miros, ci face totul ca să-l însănătoșească. Așa suntem datori să pătimim unii pentru alții, să ne

⁶⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Părintele aseamănă faptele bune cu soarele, cu adevărul, cu lumina, iar păcatul cu minciuna, cu întunericul și cu fumul. (n.s.405, p.202)

⁷⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *E adevărat. Dacă mintea n-ar ieși din sine, lăsând ale sale și râzând de ale altora, nu ar ajunge să judece. Judecarea altora înseamnă de fapt o uitare de sine.* (n.s.406, p.202)

sprijinim unii pe alții și prin alții mai tari, să născocim și să facem toate ca să ne ajutăm pe noi înșine și unii pe alții. Că mădulare unii altora suntem.” (Avva Dorotei, Dif.înv., Ep.6, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.546,547)

„Să îndurăm osândirea și defăimarea, ca să se înmulțească plata noastră în ceruri.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.125, în Fil.rom., vol.XI, p.165)

„Cel ce crede că va fi o judecată când va ieși din trup, nu poate judeca pe aproapele său pentru nici o faptă, ca unul ce are să dea răspuns lui Dumnezeu pentru toate faptele lui⁷⁰¹.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.15, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.114)

16. Neștiința și uitarea

„Rădăcina tuturor relelor este neștiința”⁷⁰², ne spune scriitorul filocalic Teodor al Edessei în continuitate cu afirmația lui Platon: „orice păcat e o neștiință”, pentru că omul necunoscând voia lui Dumnezeu și scopul lui pe acest pământ, lupta cu duhurile rele este pierdută chiar de la începutul ei, sau mai bine zis nici nu începe vreo luptă duhovnicească, iar cel cuprins de neștiință ajunge astfel jucăria dracilor. Dacă omul se complăce în neștiință, înseamnă că nici nu-L dorește pe Dumnezeu, sau chiar neștiința poate fi cauza acestei lipse de dorințe după Dumnezeu, „mai nesimțitor decât pietrele fiind omul cufundat în neștiință”⁷⁰³. Acesteia, Părinții îi opun citirea și contemplația. Încă din secolul V, atât monahii cât și laicii „rumegau apoftegmele ca pe cuvintele Sfintei Scripturi găsim în ele o hrană pe gustul lor și potrivită gustului fiecăruia, ca mana”⁷⁰⁴, apoftegmele fiind acele cuvinte de folos, sentințe ale sfinților filocalici sau ai Patericului. Unii Părinți aveau cărți puține în chilia lor, dar erau atenți la citirea Scripturilor făcută în biserică nelăsând să le scape nimic, astfel ei au reținut cuvintele Scripturii pe care le-au tradus în viață, devenind plini de povețe și făcându-se pe ei înșiși adevărate cărți însușite.

Vom observa pe parcursul citirii textelor filocalice cum vrăjmașul diavol uneltește multe piedici ca să ne arunce în trândăvie sau în grijile lumești înrobitoare, numai ca să nu ne îndeletnicim cu rugăciunea și citirea, cele două fiind atât de necesare pentru hrana sufletului nostru. Prin citirea scrierilor duhovnicești, ne curățim mintea, ne împropriem gândirea și duhul Sfinților Părinți, intrăm în comuniune de gândire cu ei și sfinții se bucură când le citim scrierile lor, pentru că așa noi vom cunoaște pe Dumnezeu și ne vom elibera de păcat, intrând astfel în comuniune cu El și cu toți sfinții Lui. Arătând importanța agonisirii cărților duhovnicești, Sfântul Epifanie de Salamina

⁷⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce crede că va fi o judecată din urmă a tuturor pentru toate faptele ce și le-au făcut (și a spus-o aceasta și filozoful Kant), nu va judeca pe nimeni, căci știe că va fi judecat pentru judecățile sale, de care nu e sigur niciodată că sunt drepte și din care nu poate lipsi și o multă mândrie și critică a altora. (n.s.201, p.114)

⁷⁰² Teodor al Edessei, *Cuvânt despre contemplație*, în Filocalia, vol.IV, p.238.

⁷⁰³ Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini*, cartea I, 4,1, în colecția P.S.B., vol.IV, trad. de Pr. Dumitru Fecioru, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1982, p.71.

⁷⁰⁴ Lucien Regnault, *Viața cotidiană a Părinților deșertului*, trad. de diacon Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 1997, p.33.

scria că „și singură vederea cărților mai pregetători către păcat ne face pe noi și către dreptate ne îndemnă să ne ridicăm”⁷⁰⁵.

Cărțile Sfinților Părinți sunt o bună călăuză spre sfințenie, pentru că prin sfinți „a lucrat și a grăit Duhul Sfânt”⁷⁰⁶, de aceea să ne stăruim și noi să ne adăpăm din apa cea vie a învățaturii lor, izbăvind-ne astfel sufletul de neștiință și uitare.

a. Nașterea și gravitatea ei

„Neștiința îndeamnă la împotrivire față de cele ce sunt de folos și nerușinându-se sporește numărul păcatelor.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.50, în Fil.rom., vol.I, p.241).

„Tuturor relelor le premerge neștiința; iar a doua după neștiință e necredința.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.105, în Fil.rom., vol.I, p.264).

„Căci o dată ce sufletul e acoperit de uitarea atotpăcătoasă, de lenea stricăcioasă și de neștiință, maică și doică tuturor relelor, nenorocita de minte se lipește cu ușurință de tot ce se vede, se cugetă sau se aude. De pildă, de va vedea frumusețe de femeie, îndată se va răni de pofta trupească. Și așa succedându-se, amintirile lucrurilor privite cu patimă și cu plăcere zugrăvesc din nou înăuntrul sufletului icoanele lor prin întipărirea înțelesurilor și a gândului păcătos. Iar urmarea este că întinează mintea pătimasă și nenorocită prin lucrarea duhurilor rele.” (Marcu Ascetul, Ep.c.N., cap.10, în Fil.rom., vol.I, p.325)

„Cei trei uriași ai celui rău, care sunt socotiți ca cei mai tari, sunt cele trei rele amintite mai înainte: neștiința, maica tuturor relelor; uitarea, sora împreună lucrătoare și ajutătoare ei; și nepăsarea trândavă, care țese veșmântul și acoperământul noului negru așezat peste suflet, și care le sprijină pe amândouă, le întărește, le susține și sădește în sufletul cel fără grijă răul înrădăcinat și statornic. Prin nepăsarea trândavă, prin uitare și prin neștiință se întăresc și se măresc proptelele celorlalte patimi.” (Marcu Ascetul, Ep.c.N., cap.12, în Fil.rom., vol.I, p.327)

„Neștiința și nechibzuința vin din reaua întrebuințare a puterii raționale.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.3, în Fil.rom., vol.II, p.87)

„...scurt vorbind, rădăcina tuturor relelor este neștiința.

Căci stăpânit de neștiință, sufletul nu pricepe cum trebuie firea lucrurilor, de unde a venit fiecare și unde se întoarce. Și disprețuindu-și scopul său se întoarce spre cele pământești.” (Teodor al Edessei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV., p.238)

„Astfel ni s-au făcut din neștiință cele vrednice de ură, vrednice de dorit.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.35)

„Dumnezeu nu ne-a zidit spre mânie, ci spre fericire, ca să ne bucurăm de bunătățile Lui și să ne arătăm cu mulțumire și cu recunoștință față de Binefăcător. Dar negrija

⁷⁰⁵ Sf. Epifanie de Salamina, în Pateric (egiptean), cap.8, Alba Iulia, 1999, p.69.

⁷⁰⁶ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cuv.5, în Filocalia, vol.VI, p.163.

noastră în a cunoaște darurile Sale ne-a adus la trândăvie. Iar aceasta ne-a dat pe mâna uitării, de la care a împărțit peste noi neștiința.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.43).

„Căci precum dacă plugarul nu-și lucrează pământul acesta se face vârtos, oricât ar fi de bun, așa și mintea, dacă nu se adună în rugăciune și citire, și nu are acestea ca lucrare, se îngroașă și cade în neștiință.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.12, în Fil.rom., vol.V, p.218).

b. Remediile neștiinței

„...citirea și contemplarea izbăvesc mintea de neștiință...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.86, în Fil.rom., vol.II, p.118)

„...străbătând neștiința, care e o robire a sufletului, cu lumina cunoștinței.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.25)

„Din viață la viață trece acela care și-a omorât patimile și s-a despărțit de neștiință.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.53, în Fil.rom., vol.IV, p.36)

„Cumplit lucru este neștiința și dincolo de toate cele cumplite fiind un întuneric de să-l pipăi cu mâna. Ea face sufletele în care intră întunecate; ea dezbină puterea lui cugetătoare în multe și desparte sufletul din unirea cu Dumnezeu. Tot ce adună ea este lipsit de rațiune. Căci ne face în întregime nerațional și nesimțitori, precum neștiința îngroșată se face sufletului covârșit de ea adânc prăpăstios de iad, în care e adunată toată osânda, durerea, întristarea și suspinul. Dimpotrivă, cunoștința dumnezeiască îi este bucurie și revărsare nesfârșită de lumină, făcând sufletele în care se sălășluiește prin curăție luminoase, într-un chip dumnezeiesc. Ea le umple de pace, de liniște, de bucurie, de înțelepciune negrăită și de dragoste desăvârșită.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a treia, cap.19, în Fil.rom., vol.VI, p.275)

„Și prin multă atenție și supraveghere a minții, împreună cu ajutorul de sus aflând cele necunoscute celorlalți, vei putea cu multă luare aminte sânguincioasă să te izbăvești de cei trei uriași vicleni (uitarea, trândăvia și neștiința). Căci însoțirea cunoștinței adevărate cu amintirea cuvintelor lui Dumnezeu și cu râvna cea bună, când va fi silită să-ți stăruie în suflet prin harul lucrător și va fi păzită cu grijă, va șterge din el orice urmă a uitării, a neștiinței și a trândăviei.

Vezi cum conglăsuiesc cuvintele duhovnicești? Vezi cum socotesc de limpede că din luare-aminte vine cunoștința?” (Nichifor din singurătate, Cuv.d.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.18, 19).

c. Uitarea, manifestarea și remedii

„Uitarea în sine n-are nici o putere, dar se întărește din pricina negrijii noastre și pe măsura acesteia.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.58, în Fil.rom., vol.I, p.242).

„...(uitarea) se naște din negrijă.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.267, în Fil.rom., vol.XI, p.307)

„Cel ce primește focul, pe care a venit Domnul să-l arunce pe pământ, nu știe de uitare și de luarea în robie, având totdeauna simțirea focului. Ia pildă de la focul material. Dacă omul trage să moară și se aduce focul aproape de el, îndată simte durerea. Și în orice lucru, dacă omul uită de sine dar e atins cu un cărbune aprins, nu mai rămâne nici o clipă în uitarea de sine. Focul, frate, nu se stinge, căci în acest caz n-ar fi foc. Deci dacă vrei să te izbăvești de uitare și de luarea în robie, nu poți altfel decât câștigând focul duhovnicesc. Acesta le topește pe acele. Iar focul acesta îl câștigă cineva prin dorul de Dumnezeu. Frate, dacă inima ta nu se ostenește cu durere să caute pe Domnul, nu poți spori.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.277, în Fil.rom., vol.XI, p.313, 314)

„...în privința uitării, ia seama că sunt două uitări și una se opune celeilalte⁷⁰⁷. Cel ce ajunge să uite să mănânce pâinea sa, din geamătul suspinului său, nu e luat în stăpânire de uitarea pricinuită de vrăjmașul.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.352, în Fil.rom., vol.XI, p.363)

„Trei sunt lucrurile ce stăpânesc sufletul până ce nu ajunge la o mare măsură. Și acestea sunt cele ce îngăduie să locuiască virtuțile în minte: robia, lenevia și uitarea. Căci se războiește cu omul uitarea, până la ultima răsuflare, cerându-i lupta grea până la agonie. Ea e mai tare ca toate gândurile și naște toate relele și surpă în fiecare clipă cele zidite de om⁷⁰⁸.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.12, în Fil.rom., vol.XII, p.79, 80)

„Să luptăm deci, fraților, împotriva leneviei și să rupem de pe noi ștergarul întunericului, care este uitarea. Și vom vedea lumina pocăinței.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.21, cap.10, în Fil.rom., vol.XII, p.168)

17. Grijele lumești înrobitoare

Când au vorbit despre grijile lumești, Sfinții Părinți nu au înțeles suspendarea activităților cu privire la nevoile noastre zilnice, adică să nu întreprindem nimic în vederea obținerii hranei, a îmbrăcăminte și a celor de folos, ci să nu fim cuprinși în mod excesiv și exclusiv de grijile față de cele materiale. Lucrul acesta l-a precizat mai întâi Mântuitorul când a spus: „Nu vă îngrijiți pentru sufletul vostru ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce veți îmbrăca; au nu este sufletul mai mult decât hrana și trupul decât îmbrăcămintea?” (Matei 6, 25). Nu trebuie deci să ne lăsăm cuprinși și copleșiți de grijile trupești, vremelnice și să uităm de cele veșnice. Omul cuprins de

⁷⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: e uitarea de interesele tale și uitarea de datoriile tale. Prima e cea bună, a doua cea rea. (n.s.513, p.363)

⁷⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Remarcabilă caracterizare a uitării. Ea nu ne lasă să continuăm binele pe care l-am început, ne face să cădem din el, nu ne lasă să creștem spiritual. E tot ce e mai contrar voinței noastre. Ne invadează fără să vrem. Ei îi opun părinții filocalici trezvia, care cere o voință și o conștiință neîncetată. (n.s.116, p.80)

griji, în goana lui după averi, vrea să-și facă viața de aici cât mai plăcută și mai comodă, își asigură mai mult confort, dar uită de cele spirituale, pierzându-și astfel adevărata viață. Vrajmașul vieții noastre, diavolul, dacă nu ne poate amăgi cu trândăvia, vrea să ne arunce în cealaltă extremă, anume să ne împingă spre multe griji, furându-ne timpul atât de prețios pentru mântuirea noastră. Omul care se frământă prea mult pentru cele viitoare, are fața brăzdată de griji, este înspăimântat, tulburat, prin aceasta arătând că nădăjduiește mai mult în propriile sale forțe decât în Dumnezeu.

Studiind scrierile filocalice vom observa că sfinții ne îndeamnă să ne străduim mai mult în cele spirituale și va avea grijă Dumnezeu de cele materiale necesare nouă, căci „fructul griii lumești crește mare unde n-a crescut fructul nădejdi”⁷⁰⁹. Cel înrobbit de griji de un lucru nu ține seama și nu se îngrijește: de Dumnezeu. El „încetează de a-L mai vedea pe Dumnezeu ca singurul său sprijin și, deci, încetează de a-L mai cere ajutorul în rugăciune, socotind că-și poate purta singur de grijă și-și poate cârmui singur existența. Așa ajunge omul să se despartă cu totul de Dumnezeu”⁷¹⁰. Chiar dacă multe griji lumești nu-l înlătură cu totul pe Dumnezeu din suflet, ele trădează totuși o lipsă de credință și nădejde în El. Cel cuprins de griji, invocă multe scuze pentru a-și argumenta lipsa de preocupări spirituale, spunând că dimineața e grăbit, în cursul zilei e foarte ocupat, iar seara e obosit, și astfel el rămâne închis în această lume mărginită și se lipsește de orice preocupare spirituală, trăind din acest punct de vedere într-o continuă sărăcire, pierzând în final și Împărăția lui Dumnezeu.

*Noi trebuie să avem credință în Dumnezeu, să nu apară în sufletul nostru îndoiala din cauza fricii de mâine. Cel rob de griji spune: „Dar dacă se va întâmpla ceva și vom rămâne săraci, ...dacă nu vom avea bani pentru cutare lucru...”, și atunci când apare **dacă**, dispare credința. Să nădăjduim în Dumnezeu și să avem certitudinea că El ne ocrotește și ne poartă de grijă, și să ne stăruim ca în viața noastră să primeze grija pentru mântuirea sufletului, așa cum ne îndeamnă și Mântuitorul: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate celelalte se vor adăuga vouă” (Matei 6, 33). Accentul să cadă pe viața duhovnicească și apoi să ne îngrijim și de viața socială. Ce frumos ne îndeamnă Părintele Stăniloae: „Să fii activ într-un chip degajat, ca o pasăre în zborul ei vesel, ca un artist, fericit în înaripata lui străduință de a găsi expresia justă a cea ce contemplă”⁷¹¹.*

a. Manifestarea și gravitatea

„Au însă dracii și obiceiul acesta: după gândurile necurate, aduc în suflet și pe acelea ale griii, ca să se depărteze Iisus de la noi, umplut fiind locul cugetării cu mulțime de gânduri, și să nu mai poată rodi cuvântul, fiind copleșit de gândurile griii. Lepădând, dar, asemenea gânduri să lăsăm toată grija noastră în seama Domnului, îndestulându-ne cu cele de față...” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.5, în Fil.rom., vol.I, p.66)

⁷⁰⁹ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica ortodoxă*, vol.I, Edit. Deisis, Alba Iulia, 1993, p.178.

⁷¹⁰ Jean-Claude Larchet, *Terapeutica bolilor spirituale*, trad. de Marinela Bojin, Edit. Sofia, București, 2001, p.148.

⁷¹¹ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 50, în Filocalia, vol.VI, p.40.

„Iar despre cei ce au multă grijă pentru cele trupești, se zice: *Toată viața necredinciosului e înecat în grijă* (Proverbe 11,28; Septuaginta). Și, de fapt, e cu adevărat neevlavios lucru să întindem cât ține viața grija pentru cele trupești și să nu arătăm nici o sânguință pentru cele viitoare; să cheltuim toată vremea pentru trup, deși nu are trebuință de multă osteneală, iar sufletului care are atâta putință de creștere încât nu-i ajunge toată viața pentru desăvârșirea lui, sau să nu-i închinăm nici măcar o vreme atât de scurtă, sau, dacă ni se pare că-i închinăm puțină, să o facem aceasta fără vlagă și cu nepăsare, amăgiți de suprafața lucrurilor văzute...Căci o dată ce am fost biruiți de deșertăciunea lucrurilor de aici, nu mai putem vedea urâciunea materiei, fiind înșelați de patimă.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.67, în Fil.rom., vol.I, p.218).

„Nădejdea în Dumnezeu face inima largă; iar grija trupească o îngustează.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.114, în Fil.rom., vol.I, p.265)

„Sufletul care nu s-a izbăvit de grijile lumești nu iubește nici pe Dumnezeu cu adevărat și nu disprețuiește nici pe diavolul cum trebuie. Căci grija vieții îi este ca un acoperământ care îl împovărează. Din aceasta pricină mintea nu-și poate cunoaște dreptul de judecată acestui fel de lucruri ca să dea fără greșală hotărârile judecății sale.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.18, în Fil.rom., vol.I, p.345)

„Căci pentru ce s-ar îngriji cel ce nu e împătimit și nu tinde spre nimic din cele de aici? Fiindcă norul grijilor se naște din tămâia patimilor celor mai generale, adică, a iubirii de plăcere, a iubirii de argint și a slavei deșarte. Așa că cel ce e liber de acestea e străin și de grijă.” (Teodor al Edesei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV, p.234)

„...în grija de multe, nici pe sine însuși nu se poate vedea cineva. Cum poate să vadă atunci cursele vrăjmașului, gătite înainte de vreme?” (Petru Damaschinul, Înv. duh., în Fil .rom., vol.V, p.119)

„...povara grijilor pământești, de care îngreindu-se, mintea pătimasă e scufundată de gânduri în adâncul deznădejdi.” (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.65, în Fil.rom., vol.VII, p.115)

„Cel cu multe griji nu poate fi blând și liniștit, pentru că chipurile lucrurilor, pe care le socotește că-i sunt de trebuință și cu care se frământă, îi silesc să se miște în ele și să se ocupe cu ele fără să vrea și astfel risipesc pacea și liniștea lui... Iar multele îndeletniciri ale călugărilor sunt un semn a moleșelii lui în ce privește hotărârea de a lucra poruncile lui Hristos. Ele arată greșelile lor în privința celor dumnezeiești.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.13, în Fil.rom., vol.X, p.79)

„Vai nouă, că străduința pentru cele deșarte goleşte înțelegerea noastră și o tocește.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.29, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p.250)

b. Eliberarea din robia grijilor lumești înrobitoare

„Încredințează lui Dumnezeu trebuința trupului și vei înțelege că o poți încredința și pe a duhului.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.129, în Fil.rom., vol.I, p.101)

„... că mai mult ne asigură Providența cele ce ne trebuiesc, decât sângruința noastră.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.6, în Fil.rom., vol.I, p.169)

„Însă n-am putea disprețui cu bucurie lucrurile dulci de aici dacă n-am gusta cu toată simțirea și încredințarea dulceața lui Dumnezeu.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.44, în Fil.rom., vol.I, p.354)

„Să disprețuim pe cele vremelnice ca nu cumva, luptând pentru ele cu oamenii, să călcăm porunca iubirii și să cădem din dragostea lui Dumnezeu.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.45, în Fil.rom., vol.II, p.51)

„Iar dacă te mai îndoiești și nu crezi că are grijă de tine ca să te hrănească, privește la păianjen și gândește-te cât de mult se deosebește omul de păianjen. Nimic nu este mai slab ca el, nici mai fără putere, căci nu are averi, nu face călătorii peste mări, nu se judecă, nu se mânie, nu adună în jitițe, ci-și duce viața în desăvârșită blândete, cumpătare și liniște, nu iscodește cele ale vecinilor, ci face numai lucrările sale, iar în ocupația sa rămâne într-o pașnică și netulburată liniște, spunând parcă celor ce iubesc lenea, doar atâta: *Cel ce nu voiește să lucreze, nici să nu mănânce!*... (căci nimic nu e mai smerit ca păianjenul) și-și întinde până la el purtarea Sa de grijă, îi trimite în fiecare zi mâncare aproape de unghetul lui, făcând să cadă în pânda lui micile musculițe de care are trebuință.” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.47, în Fil.rom., vol.IV, p.137,138)

„Dar va zice cineva dintre cei robiți lăcomiei de mâncare, că eu mănânc foarte mult și, fiindcă cheltuiesc mult, sunt silit să mă încurc în nenumărate treburi ale vieții. Dar și acesta să privească la chiții cei mari, care pasc în oceanul Atlantic, cum sunt hrăniți de Dumnezeu din belșug și niciodată nu știu ce-i foamea. Căci fiecare dintre ei înghite atâta hrană, cât nu poate cheltui zilnic nici o cetate cu mulți locuitori... Auzind acestea, lasă-te întreg în seama lui Dumnezeu și a credinței și tu, cel ce ai un pânțec larg și încăpător, lepădând orice fel de împrăștiere lumească și cugetul mult îngrijat și *nu fi necredincios, ci credincios* (Ioan 20,27).” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.48, în Fil.rom., vol.IV, p.138)

„...se cade să lucrăm, dar să nu ne îngrijim și să ne zorim spre multe, cum a zis Domnul către Marta (Luca 10,42). Pentru că grija de viață nu lasă pe cineva să se îngrijească de sufletul său și să-l cunoască cum se află ...” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.66,67)

„Există o grijă nefăptuitoare și o făptuire fără grijă, ca și dimpotrivă: o negrijă făptuitoare și o lene plină de griji⁷¹². Acestea le-a arătat și Domnul. Căci spunând: *Tatăl Meu până acum lucrează, și Eu lucrez* (Ioan 5,17), și iarăși: *Lucrați nu pentru mâncarea pieritoare, ci pentru cea care rămâne spre viața veșnică* (Ioan 6, 27), n-a desființat activitatea, ci ne-a recomandat activitatea fără grijă. Apoi spunând iarăși: *Cine, îngrijindu-se, poate să adauge un cot măcar la statura sa?* (Matei 6, 27), a desființat

⁷¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin această frumoasă distincție, Sfântul Simeon dovedește că nu condamnă activitatea, ci apăsarea suflătească ce o poate însoți. Să fii activ într-un chip degajat, ca o pasăre în zborul ei vesel, ca un artist, fericit în înaripata lui străduință de a găsi expresia justă a ceea ce contemplă. Aceasta e esența recomandării Sfântului Simeon. (n.s.50, p.40)

grija nefăptuitoare. Iar despre grija întrupată în fapte zice: *Iar despre îmbrăcăminte și mâncare, ce vă îngrijiți? Nu vedeți crinii câmpului și păsările cerului, pe cei dintâi cum cresc și pe cele din urmă cum sunt hrănite?* (Matei 6, 28). Astfel aprobând pe una și dezaproband pe cealaltă, Domnul ne învață cum să lucrăm cu grijă neîngrijorându-ne și cum, liberi de griji, să ocolim o activitate necuvenită.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.82, în Fil.rom., vol.VI, p.40,41)

„Cel ce a pregătit dobitoacelor necuvântătoare adăposturi înainte de zidirea lor și S-a îngrijit de cele de trebuință ale lor, nu va trece cu vederea zidirea Sa, mai ales pe cei ce se tem de El, pe cei ce Îi urmează cu simplitate și fără iscodire. Cel ce în toate închină voia sa lui Dumnezeu nu se îngrijește niciodată de cele de trebuință ale trupului și de lipsurile și grelele lui pătimiri, ci dorește să stăruie în viețuirea lui ascunsă și să rabde viața de smerenie.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.85, în Fil.rom., vol.X, p.457)

„Căci Dumnezeu se îngrijește de fiecare om potrivit folosului lui...” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.50, în Fil.rom., vol.XI, p.73)

„...nu vă îngrijorați de ziua de mâine (Matei 6,34). Căci se îngrijește El de noi. Și dacă aruncăm grija noastră asupra Lui (1 Petru 5,7), se va îngriji El însuși de noi precum voiește.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.123, în Fil.rom., vol.XI, p.159)

18. Minciuna

De multe ori suntem tentați să credem că minciuna nu ar fi un păcat așa de mare. Chiar dacă ni se pare că este un păcat mic, totuși ea este considerată de Sfinții Părinți ca fiind despărțire de Dumnezeu, pentru că minciuna este străină de El. Uneori, mai multe păcate mici sunt mai periculoase decât un păcat mare. Cel stăpânit de un păcat greu, își dă seama de gravitatea lui, plânge, se pocăiește, dar cel stăpânit de cele mici nu le ia în seamă pe acestea și nu se pocăiește pentru ele și de multe ori diavolul, prin păcatele mici ne aruncă apoi în cele mari. Să nu uităm de Anania și Safira care au mințit pe Apostolul Petru și au murit pe loc, fiindcă ei „n-au mințit oamenilor, ci lui Dumnezeu” (Fapte 5,4).

Din scrierile filocalice aflăm că sunt trei feluri de minciuni: în cuget, în cuvânt și în faptă. Vom vedea cum le explică Părinții pe fiecare. Toate aceste feluri de minciuni trebuie să ne stârnească ura contra minciunii. Să iubim adevărul, intrând astfel în comuniune cu Cel ce a zis: „Eu sunt Adevărul” (Ioan 14,6). Prin minciună, omul săvârșește un pact cu diavolul, tatăl minciunii. Mincinosul vrea să-și facă oarecum un bine sieși, să se salveze pe sine, să-și păstreze o aparentă superioritate, dar nu face decât să se rănească pe sine, pentru că mai târziu, după ce vor afla toți că minte, nu-l va mai crede nimeni, chiar când va spune adevărul. Până la urmă, adevărul tot iese la iveală, mai devreme sau mai târziu, cum zice și vorba din popor: „Minciuna are picioare scurte”.

Părinții ne supun atenției faptul că uneori, se ivește o împrejurare de mare nevoie de a ascunde ceva, căci altfel împrejurarea aceea s-ar face pricină de multă tulburare și necaz. În asemenea împrejurări se va vedea pe sine cineva silit să nu spună lucrul așa cum este. Dar și atunci, aceasta trebuie făcută cu grijă, cu pocăință și el să socotească

aceasta ca un prilej de încercare. Și să nu facă aceasta neconținut, ci o dată în multe cazuri și să fie cu un scop bun⁷¹³. Și în Pateric întâlnim în mod paradoxal cuvântul „De nu veți minți, multe păcate veți face”. Dar tot în acest sens trebuie înțeles. Pentru a înțelege mai bine acest lucru, redăm și spusele Sfântului Ioan Gură de Aur, care arată că „înșelăciunea, făcută la timp potrivit și cu gând bun, aduce atât de mare câștig, încât mulți au fost pedepsiți că n-au folosit-o... Mare este puterea înșelăciunii! Cu o singură condiție: să nu fie făcută cu gând viclean. Dar, mai bine spus, o astfel de înșelăciune nici nu trebuie numită înșelăciune, ci bună rânduială, înțelepciune și meșteșug în stare să te ajute să găsești multe ieșiri acolo unde nu-i ieșire și să îndrepti un suflet cu păcate”⁷¹⁴. Deci, este nevoie de atenție, purtare de grijă și discernământ, chiar când folosim înșelăciunea în astfel de împrejurări.

Mai există o serie de minciuni „nobile, minciuni morale”: medicul care ascunde bolnavului starea reală a lui, ofițerul prizonier care nu trădează secretele militare ale țării sale, duhovnicul care nu dezvăluie taina spovedaniei. Dar aceștia nu vorbesc în numele lor personal, ci sunt în slujba unor comandamente speciale pe care nu vor să le calce în picioare⁷¹⁵.

Noi trebuie să ne ferim de minciuna cea rea, pierzătoare, pentru că aceasta este de la cel viclean și prin minciună alungăm frica lui Dumnezeu de la noi, uneori crezând că poate nici El nu ne vede că mințim.

a. Nașterea și manifestarea

„Minciuna (se naște) din vorbă multă și din gluma prostească. Minciuna înseamnă pieirea dragostei, iar jurământul mincinos, tăgăduirea lui Dumnezeu.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.12, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.206)

„Maica și pricina minciunii este, de multe ori, fătarnicia. Căci unii spun că fătarnicia nu e altceva decât plănuirea și născocirea de minciuni, având împreunat și împletit cu ea jurământul. Cel ce are frica Domnului e străin de minciună, avându-și conștiința ca judecător nemitarnic.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.12, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.207, 208)

„Dar sunt trei feluri de minciună. Este cel ce minte în cuget, este cel ce minte în cuvânt și mai este cel ce minte cu însăși viața lui.

Cel ce minte în cuget este cel ce primește bănuielile. De vede acesta pe cineva grăind cu fratele lui, bănuiește și zice: *De mine vorbesc*. Și dacă aceia întrerup convorbirea, bănuiește iarăși că pentru el au întrerupt-o. De zice cineva un cuvânt, bănuiește că pentru a-l supăra pe el l-a zis și, pe scurt, în orice lucru îl bănuiește pe aproapele, zicând: *Pentru mine a făcut aceasta, pentru mine a zis aceasta, pentru aceasta a făcut aceasta*. Acesta este cel ce minte în cuget. Căci nu cugetă nimic adevărat, ci toate din bănuială. Din aceasta vin iscodirile, clevetirile, vrăjbele, osândirile...

⁷¹³ Avva Dorotei, *Diferite învățături de suflet folositoare*, cap.7, în Filocalia, vol.IX, p.572, 573.

⁷¹⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *Tratatul despre preoție*, I, 7, trad. de Pr. Dumitru Fecioru, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1998, p.40, 42.

⁷¹⁵ Pr.Prof. Sebastian Chilea, *Paradoxul mincinosului și ambiguitatea minciunii*, în Studii Teologice, nr. 3-4/1974, p.201, 202.

Deci însuși începutul este de la cel viclean. Căci totul a început de la minciună, întrucât neștiind a bănuir ceeaa ce nu știa⁷¹⁶. Și cum poate pomul rău să facă roade bune?” (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cap.2, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.568)

„Cineva minte fie pentru a nu fi învinovățit și umilit, fie pentru a-și împlini pofta sa, fie pentru a câștiga ceva. Și nu încetează de a se întoarce înapoi, de a se întoarce înapoi, toate născocindu-le prin cuvânt până-și ajunge scopul. Unul ca acesta nu e crezut însă niciodată. Chiar de ar spune și vreun cuvânt adevărat, nimeni nu-l mai poate crede, ci și adevărul lui e pus la îndoială.” (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cap.6, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.572)

„Iar cel ce minte în cuvânt, este, de pildă, cel ce se lenește să se scoale la priveghere, și în loc să zică: *Iartă-mă, că m-am lenevit să mă scol*, zice: *Aveam fierbințeală, aveam ameteți și nu am putut să mă scol, n-am avut putere*. Și spune zece cuvinte mincinoase, ca să nu pună metanie și să se smerească. Iar dacă cineva îl învinovățește de ceva, schimbă cuvintele și le înfrumusețează, fiindcă nu vrea să suporte vina. La fel, de i se întâmplă ceva cu vreun frate, nu încetează să se îndreptățească, zicând: *Dar tu ai spus-o, tu ai făcut-o. N-am spus-o eu, ci acela a spus, ba aceasta, ba aceea*, numai ca să nu se smerească. Iar de pofteste vreun lucru, nu suportă să spună: *Poftesc aceasta*, ci sucește cuvintele lui, zicând: *Sufăr de aceasta, și am nevoie de aceasta, sau mi s-a poruncit aceasta*. Și spune atâtea minciuni, până ce-și împlinește pofta lui.” (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cap.6, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.572)

„Cu viața sa minte, de pildă, cineva când, neînfrânat fiind, fățărăște înfrânarea, sau lacom fiind, vorbește despre milostenie și laudă mila, sau mândru fiind, laudă smerita cugetare, sau neîubind virtutea, o laudă și o admiră. Căci dacă ar urmări un scop bun, întâi ar trebui să-și mărturisească cu smerenie slăbiciunea sa, zicând: *Vai mie, ticălosul, că sunt gol de orice bine*. Și numai după ce și-ar mărturisi neputința sa, ar trebui să admire virtutea și s-o laude. Dar el nu laudă virtutea nici cu scopul ca să nu smintească pe cineva, căci și atunci ar trebui să cugete așa: *Da, eu sunt ticălos și pățimaș! Dar de ce să smintesc și pe altul? De ce să vatăm și alt suflet și să-mi aduc mie o nouă povară?* În acest caz, deși ar păcătui pentru sine, s-ar atinge și de bine. Căci e o faptă a smereniei să se plângă pe sine ca ticălos, și a milei, să crute pe aproapele.

Dar unul ca acesta nu admiră virtutea pentru vreunul din scopurile spuse, ci se folosește de numele virtuții pentru a-și acoperi urâciunea sa și vorbește despre ea, ca și când ar fi el unul din cei ce o împlinesc; sau, de multe ori, pentru a vătăma și a amăgi pe cineva... Acesta este cel ce minte cu viața lui însăși; acesta nu este om simplu, ci îndoit; altul este înăuntru și altul în afară. El are deci și viața îndoită și întreagă vrednică de râs.” (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cap.8, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.573, 574)

„Iubirea slavei de la oameni naște minciuna⁷¹⁷.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, *29cuv.*, cuv.6, cap.1, în *Fil.rom.*, vol.XII, p.76)

⁷¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-a putut întâmpla că pe drept cuvânt s-a spus sau i s-a spus de cineva că n-a făcut un lucru cum se cuvenea. Acela a spus adevărul. Lucrul spus nu e minciună. Dar cel căruia i s-a spus bănuiește că acela s-a spus sau i s-a spus cu dușmănie și în chip minciunos. (n.s.1121, p.568)

⁷¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce caută slava de la oameni, îi va îndemna pe aceia să mintă. Dar și el însuși minte, nerămânând în smerenia corespunzătoare adevărului. (n.s.105, p.76)

b. Gravitatea și urmările minciunii

„Nimenea din cei sănătoși la minte să nu-și închipuie că păcatul minciunii e unul mic. Duhul Sfânt a rostit o judecată înfricoșătoare împotriva ei. Dacă David zice către Dumnezeu: *Vei pierde pe toți cei ce grăiesc minciună!* (Psalmul 5, 6), ce vor pătimi cei ce întăresc minciuna cu jurăminte?” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.12, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.206,207)

„Când ne vom curăți cu totul de minciună, vom putea să o folosim și pe ea, dar cu frică, dacă o cere momentul⁷¹⁸. Nu cunoaște pruncul minciuna și nici sufletul izbăvit de violenție. Cel veselit de vin spune, fără să vrea, adevărul în toate. Și cel beat de străpungerea inimii nu poate minți.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.12, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.209)

„E nevoie, deci, de multă trezvie, ca să nu fim furati de minciună. Căci nici unul nu s-a unit, cu Dumnezeu, mințind. Pentru că minciuna este străină lui Dumnezeu⁷¹⁹. Căci s-a scris: *Minciuna este de la cel viclean*; și iarăși: *Acela e mincinos, și tatăl minciunii*. (Ioan 8, 44). Căci El Însuși zice: *Eu sunt Calea, Adevărul și Viața*. (Ioan 14, 6). Vedeti de cine ne-am despărțit noi și de cine ne alipim prin minciună?” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.567)

„Dar uneori se ivește o împrejurare de mare nevoie de a ascunde ceva, căci altfel împrejurarea aceea s-ar face pricină de multă tulburare și necaz. Când, deci, vine o astfel de împrejurare, se vede cineva pe sine silit să nu spună lucrul așa cum este, ca să nu se facă, cum am spus, mai multă tulburare și necaz, sau primejdie... Dar chiar când se ivește o mare nevoie, să nu o facă nici atunci fără grijă, ci să se pocăiască și să plângă înaintea lui Dumnezeu, și să socotească aceasta ca un prilej de încercare. Și să nu facă nici aceasta neconținut, ci o dată din multe cazuri. Căci precum leacurile pentru nervi și pentru curățenie, de sunt luate neconținut, vatămă, iar dacă sunt luate de cineva o dată pentru un timp îndelungat și la mare nevoie, îl folosesc, așa trebuie să întrebuințeze cineva și fapta aceasta; s-o întrebuințeze la nevoie, dar nu neconținut. Să o folosească când va vedea, cum am spus, că e multă nevoie și o dată din multe cazuri, și atunci să dezvăluie cu frică și cu cutremur lui Dumnezeu scopul lui și trebuința pentru care a făcut-o, ca să fie acoperit. Căci și prin aceasta se vatămă.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.572,573)

„Păzește-te de minciună, căci ea alungă frica lui Dumnezeu de la tine.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.9, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.96)

⁷¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Într-un fel acest om e curat de duhul minciunii, fiindcă o folosește pentru nevoia reală de a scăpa de cineva. (n.s.422, p.209)

⁷¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce minte se ține cu sufletul despărțit de cel față de care minte. Nu-și dă sufletul aceluia. Numai cel ce spune adevărul se predă pe sine celui alt. (n.s.1119, p.567)

c. Remedii

„Minciuna din frica de chinurile stăpânitorilor se șterge; dar e desființată cu totul de mulțimea lacrimilor.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.12, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.208)

„Învăță limba ta în cuvintele lui Dumnezeu întru cunoștință și minciuna va fugi de la tine.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.6, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.76)

„Să învățăm limba noastră să exprime meditația la Dumnezeu, să grăiască dreptatea și rugăciunea, ca să ne păzească de minciună...” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.118)

19. Nepăsarea

Sfinții Părinți ne arată în scrierile lor că nepăsarea este o patimă grea, pentru că dă prilejul altor patimi să intre în suflet și ne jefuiește pe noi de la lucrarea cea duhovnicească.

Cum să ne eliberăm de nepăsare?

Să ne silim să continuăm viața noastră duhovnicească, iar dacă nu am început-o, să o începem. Dumnezeu nu vrea să ne forțeze, ne îndeamnă să facem noi primul pas spre El și apoi va face El mulți pași întru întâmpinarea noastră. Un părinte contemporan cu noi a dat drept canon la spovedanie unui începător, să facă printre altele și o metanie în fiecare seară, dar dacă îi mai vine să mai facă una, să mai facă una, dacă îi vine să mai facă două, să mai facă două și așa mai departe, dar cel puțin să facă una pe zi. De ce? Pentru că părintele știa că în viața duhovnicească începutul este greu, voința vine numai acționând.

Să ne silim în cele bune, meditând la faptul că Hristos Și-a vărsat sângele pentru noi și acum ne așteaptă și ne cheamă de parcă nu noi i-am fi greșit, ci de parcă El ne-ar fi greșit nouă. Dumnezeu „așa de mult a iubit lumea încât și pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat la moarte pentru ea (Ioan 3,16)” și „nu pentru că n-a putut să ne izbăvească pe noi în alt chip, ci a voit să ne învețe prin aceasta pe noi dragostea cea folositoare... și dacă ar fi avut ceva mai de preț decât pe Fiul Său și aceasta ne-ar fi dat-o, ca să se afle în El neamul nostru”⁷²⁰ și noi să stăm nepăsători? Toată lucrarea de mântuire a Domnului Hristos, toate cărțile de teologie care s-au scris și s-au tradus cu atâtea nevoințe, să rămână fără rod în noi? S-au ostenit Sfinții Părinți să ne scrie îndrumări duhovnicești pentru a ne face calea mântuirii mai ușoară și mijlocesc în ceruri pentru noi și noi să fim nepăsători? Să fim nemilostivi nouă înșine prin neîmplinirea poruncilor lui Dumnezeu?

Și la câte multe daruri nu ne-a făcut părtași Hristos, încât Sfinții Varsanufie și Ioan spuneau că „dacă am cunoaște cum trebuie darul lui Dumnezeu, chiar dacă toți perii capului nostru ar fi tot atâtea guri, n-am putea să-L preamărim pe El sau să-I mulțumim după vrednicie”⁷²¹.

⁷²⁰ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoință*, cuv.81, în Filocalia, vol.X, p.395, 396.

⁷²¹ Sf. Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*, rp.113, în Filocalia, vol.XI, p.150.

În concluzie, să ne stăruim să ne eliberăm de nepăsare și să înțelegem că Dumnezeu „ne cheamă să ne întoarcem la El și după săvârșirea păcatului. Nu ține seama de păcatele săvârșite. Aceluia care se reîntoarce, îi deschide inima. Să plină de milostivire... Dacă nu ne temem de dreptatea Lui, ar trebui măcar să ne rușinăm că nu am răspuns chemării milostivirii”⁷²².

„Nepăsătorul s-a vândut multor stăpâni, și cum îi poartă, așa umblă.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.60, în Fil.rom., vol.IV, p.30)

„Pământul nelucrat s-a umplut de mărăcini și sufletul nepăsător de patimi necurate.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.63, în Fil.rom., vol.IV, p.30)

„Când vrăjmașul vede nepăsarea, se străduiește să aducă în el (în om) războiul.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.166, în Fil.rom., vol.XI, p.202)

„Nu te lăsa batjocorit ca un lipsit de minte. Nu te încrede în vrăjmașii tăi. Căci dacă stai fără grijă și cu nepăsare, vin iarăși. Ostașul în vreme de pace cugetă la cele ale războiului. Ia seama că Domnul a zis șarpelui: *El va păzi capul tău și tu vei păzi călcâiul lui.* (Facere 3,25). Omul să nu stea fără grijă până la cea din urmă răsufare. Păzește-te, frate,... cunoscând că vrăjmașul nu doarme, nici nu se lenevește.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.216, în Fil.rom., vol.XI, p.248,249)

„Iar dacă Dumnezeu cu iubirea Lui de oameni va depărta războiul de la noi, nici atunci să nu ne facem nepăsători. Căci mulți ușurându-se nu s-au mai îngrijit de ei și au căzut peste cap. Ci, ușurându-ne, să mulțumim lui Dumnezeu că ne-a izbăvit și să rămânem rugându-ne să nu cădem în aceleași patimi sau în altele... Căci Părinții spuneau de această nepăsare că pierde roadele monahului. (Pateric, Agaton 1)” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.347, în Fil.rom., vol.XI, p.358)

„Vai, nouă, că nepăsarea și moleșeala pricinuiesc jefuirea inimilor noastre de străpungeri, de către demoni.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.29, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.249)

20. Viclenia

În calea prieteniei, a păcii și a bunei voiri între oameni se așază multe piedici, cum ar fi minciuna, duplicitatea, ura și vicleniile pe care oamenii le folosesc unii împotriva altora.

Sfântul Ioan Scărarul numește viclenia „cuget rătăcit, mincinoasă cârmuire de sine; jurămintele supuse pedepsei; cuvinte împletite; adânc (voit ascuns) al inimii; prăpastie de viclenie; minciuna îmbibată în fire; închipuirea de sine devenită firească; contrara smereniei; fățarnicia pocăinței; izgonirea plânsului; dușmana mărturisirii;

⁷²² Sf. Grigorie Dialogul, *Cartea regulei pastorale*, trad., prefață și note de Pr.Prof. Alexandru Moisiu, Edit. Institutului biblic și de misiune al B.O.R., București, 1996, p.218.

regulă de viață după plăcerea proprie; pricina căderilor; potrivnica învierii; zâmbetul batjocurii; întristare nebună; evlavie prefăcută; viață îndrăcită”⁷²³.

Omul viclean își înșală aproapele dovedind astfel că nu-l iubește și se face străin și de Dumnezeu care e Iubire și Adevăr. Noi nu trebuie să ne ferim de oamenii vicleni, ci de diavolul cel pururea viclean, fiindcă acela ne vatămă cu adevărat. „Căci acesta este cel ce aduce asupra-ne ispitele și cele fără de voie și cele de voie. Drept aceea, fără de voie ispitindu-te de om, să nu socotești cum că omul acela este pricina ispitei, ci vicleanul; că acela este cel ce pleacă pe om a se turba și a se înnebuni””⁷²⁴. *Pe omul viclean dacă-l iubim, capătăm multă plată de la Hristos, căci iubirea noastră îi va lărgi și lui inima și chiar de ar avea o inimă de piatră, nu poate rămâne insensibil la dragostea noastră. Nu trebuie să răspundem răului cu rău, căci nu-l putem înlătura astfel. Să învățăm aceasta de la Părintele Stăniloae, care „îi judeca (pe oameni) după bunătatea și generozitatea lui. Vedeau în ei imaginea lui reflectată. Nu voia să creadă că mințeau, pentru că el nu știa să mintă. Nu-și putea imagina că unii înșală, pentru că el nu știa să înșele. ...Până la moarte i-a venit greu să creadă că unii oameni nu spun ce gândesc, că-ți zâmbesc pentru a-ți ascuți mai bine cuțitul cu care să te junghie... de fapt, nu se lăsase înșelat dar... îngăduința lui nu cunoștea limite... a fost atât de ancorat în credință, încât i-a iubit pe oameni fiindcă erau creația Domnului. Fiindcă nu putea să nu iubească, să nu respecte pe cei pe care Creatorul îi numise fiii Săi, chiar atunci când Îl răstigneau pe Cruce”*”⁷²⁵.

Din cele spuse până acum putem conchide că, atunci când se dorește îndreptarea celui cuprins de viclenie, calea cea bună de urmat este rugăciunea, răbdarea și iubirea.

„Precum nu pot paște la un loc oile și lupii, așa nu poate avea milă cel ce îl lucrează cu viclenie pe aproapele.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.123, în Fil.rom., vol.I, p.247)

„Dacă propriu iubirii este să rabde îndelung și să fie cu bunătate, cel ce se luptă cu mânie și plănuiește vicleșug vădit este că se face străin de Dumnezeu, dacă Dumnezeu este dragoste (1 Ioan 4,8).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.38, în Fil.rom., vol.II, p.58)

„Nevicleană este firea curată a sufletului, care în întâlnirile cu toți se poartă așa cum a fost zidită.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.24, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.294)

„Viclenia este prefacerea stării de dreptate, cuget rătăcit, mincinoasă cârmuire de sine; jurămintele supuse pedepsei; cuvinte împletite; adânc (voit ascuns) al inimii; prăpastie de viclenie; minciuna îmbibată în fire; închipuirea de sine devenită firească,

⁷²³ Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.26, cap.30, în Filocalia, vol.IX, p.295.

⁷²⁴ Sf. Teofilact al Bulgariei, *Tâlcuire la Evanghelia de la Luca*, Edit. Pelerinul român, Oradea, 1999, p.98.

⁷²⁵ Lidia Ionescu Stăniloae, *Lumina faptei din lumina cuvântului*, Edit. Humanitas, București, 2000, p.281.

contrara smereniei; fățarnicia pocăinței; izgonirea plânsului; dușmana mărturisirii; regulă de viață după plăcerea proprie; pricina căderilor; potrivnica învierii⁷²⁶; zâmbetul batjocurii; întristare nebună; evlavie prefăcută; viață îndrăcită.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.24, cap.17, în Fil.rom., vol.IX, p.295)

„Vicleanul este împreună-vorbitor cu diavolul și de un nume cu el. De aceea și Domnul ne-a învățat să-l numim pe el așa, zicând: *Și ne izbăvește de cel viclean.*” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.24, cap.18, în Fil.rom., vol.IX, p.295)

„Viclenia este știință, sau mai vârtos urâciune drăcească, străină de adevăr, care socotește că rămâne ascunsă celor mulți.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.24, cap.19, în Fil.rom., vol.IX, p.295)

„Născătoarele tuturor patimilor sunt plăcerea și viclenia; cel ce le ține pe acestea nu va vedea pe Domnul. Dar nu vom avea nici un folos de ne vom înfrâna de la una, fără să ne înfrânăm și de la cealaltă.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.30, în Fil.rom., vol.IX, p.329)

„Și toate cele ce țin de viclenie sunt spre pieirea sufletului.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.238, în Fil .rom., vol.XI, p.272)

„Cel ce grăiește ceva și are în inima lui prin viclenie altceva, își face toată slujirea făcută lui Dumnezeu (toată Liturghia) deșartă... Să nu ai viclenie față de om, ca să nu faci ostenele tale deșarte.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.6, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.77)

⁷²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Căci viclenia nu lasă sufletul să învețe prin pocăință. Alta: Precum dacă cineva ar fi mușcat de scorpie, veninul ei ar străbate în tot trupul lui și s-ar vătăma inima lui, la fel este și răutatea inimii față de aproapele. Căci veninul ei îi mușcă sufletul și acesta se primejduiește de viclenie. Deci cel ce are milă de ostenele sale, dacă vrea să nu se prăpădească, să scuture degrabă de la sine scorpia aceasta, adică viclenia și răutatea.* (n.s.623, p.295)

Partea a patra

TAINA BISERICII

(Viața creștină în Hristos și în Duhul Sfânt)

I. Biserica

„Biserica e unirea a tot ce există, sau e destinată să cuprindă tot ce există: Dumnezeu și creația. Ea e împlinirea planului etern al lui Dumnezeu: atotunirea”.⁷²⁷

Sfântul Maxim Mărturisitorul spune în „Ambigua”, că omul a fost creat ca microcosmos fiindcă este chemat să fie și mediator. El trebuie să facă ceva mai mult decât să reflecte pur și simplu structura universului. Sarcina lui este de a conduce multiplicitatea și dualitatea acestuia din urmă spre unirea finală; această unire nu implică însă schimbarea naturilor sau speciilor diferențiate, ci mai degrabă desăvârșirea lor.⁷²⁸ Și sunt cinci distincții între care, omului îi era menit prin fire să facă medierea: între cele create și cele necreate; între inteligibilul creat și sensibilul creat; între cerul și pământul sensibil; între paradisul terestru și pământul pe care îl locuim; și între bărbat și femeie. Căderea în păcat a primilor oameni a îndepărtat realizarea planului dumnezeiesc de atotunire.

Dumnezeu nu a renunțat însă la planul unității depline în iubire, și a pregătit „prin Duhul Său, din neam în neam prooroci și prieteni pentru clădirea Bisericii Sale”.⁷²⁹ Desăvârșirea acestei unități s-a realizat însă prin Cel pe care Scriptura și Sfinții Părinți Îl numesc „piatra cea din capul unghiului. Căci dacă Fiul lui Dumnezeu n-ar fi luat trup și nu l-ar fi îndumnezeit prin Înviere și Înălțare, ar fi lipsit inelul de legătură între Dumnezeu și creație, precum ar fi lipsit iubirea lui Dumnezeu care să se reverse în noi și să ne atragă la unirea cu El în iubire”.⁷³⁰ Hristos este Cel care, „alungând pe tâlhar din avuțiile străine, s-a făcut El stăpân peste ai săi prin virtute, zidind peste tot pământul de sub cer, în chip măreț Sfânta Lui Biserică.”⁷³¹ El este Cel care a unit pentru prima dată cele cinci distincții⁷³² enumerate mai sus, deschizând calea oamenilor de după El, de a fi pietre în marea construcție ce a realizat-o: Biserica. „Sfântul Chiril din Alexandria spune că «Hristos zidește Biserica din pietre inteligibile», potrivit cuvântului Sfântului Apostol Pavel: «Întru El suntem zidiți spre locaș al lui Dumnezeu în Duh» (Efeseni 2,22). Aceste pietre inteligibile fiind ființele umane înzestrate cu minte, iar mințile fiind la fel ca mintea omenească a lui Hristos și putându-se deschide spre infinitul dumnezeiesc”.⁷³³

⁷²⁷ Preot Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.2, p.137.

⁷²⁸ Lars Thunberg, *Omul și cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, p.74; vezi și Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, traducere, introducere și note Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, în PSB vol.80, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983, p.263-266.

⁷²⁹ Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire*, suta a-II-a, cp.34, în Fil.rom., vol.VI, p.238.

⁷³⁰ Preot Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p.138.

⁷³¹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.62, în Fil.rom., vol.III, p.358.

⁷³² *Ibidem*, rp.48, p.181,182.

⁷³³ Preot Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, vol.2, p.142.

*Mântuitorul a chemat pe toți oamenii în Biserică, lucru care reiese după cum spune Părintele Stăniloae, chiar din denumirea nouetamentară a Bisericii. Căci „cuvântul grec **ekklesia** vine de la verbul **ekkaleo**, care înseamnă **chem** pe cineva dintre alții, sau îl chem de la o stare la alta. În Noul Testament el are ca subiect totdeauna pe Hristos. Cei chemați de El devin o comunitate a Lui, sau în El. Deci **ekklesia** e gruparea, sau totalitatea celor chemați de Hristos, ca să viețuiască în El”.*⁷³⁴

Biserica fiind o stare de comuniune, ceea ce ține în ea tot ce există este dragostea. De aceea Mântuitorul Iisus Hristos, spune către cei ce își doresc să pătrundă și să persiste în starea de Biserică: „Poruncă nouă vă dau vouă: Să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul. Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții”. (Ioan 13,34-35)

1. Dumnezeu a zidit Biserica, piatra cea din capul unghiului fiind Hristos

„Socotesc, așadar, că precum până la un loc Solomon a fost chipul lui Hristos Dumnezeu, așa a fost și Ozia până la un loc chipul Mântuitorului. Căci numele lui Ozia tălmăcit în grecește înseamnă *tăria lui Dumnezeu*. Iar tăria naturală și puterea ipostatică a lui Dumnezeu și Tatăl este Domnul nostru Iisus Hristos. Acesta s-a făcut piatra cea din capul unghiului. Iar unghiul este Biserica. Căci precum unghiul face prin sine legătura dintre două ziduri, la fel Biserica lui Dumnezeu se face unirea a două popoare, a celui dintre neamuri și a celui dintre iudei. Și această unire are ca legătură pe Hristos. Acesta a zidit *turnurile în Ierusalim*, adică a înălțat ca niște întărituri, *în locul de unde se vedea pacea*, cele dintâi cuvinte (rațiuni) dumnezeiești și de nedărâmat ale dogmelor despre dumnezeire. Iar *la poarta unghiului* a înălțat cuvintele (rațiunile) dogmelor despre întrupare! Căci poartă și ușă a Bisericii e tot El, fiindcă zice: *Eu sunt ușa*. Această poartă este înconjurată de turnuri, adică de întăriturile dogmelor dumnezeiești despre întrupare, arătând că cei ce vor să creadă drept trebuie să intre înăuntrul unghiului, adică în Biserică, prin întăriturile acestea și să fie apărați de ele. Căci cel ce e asigurat de turnurile dogmelor dumnezeiești ca de niște întărituri ale adevărului nu se teme de gândurile și de dracii care-l amenință cu pierzarea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp. 48, în Fil.rom., vol.III, p. 170)

„Căci El (Hristos) a unit pe om înlăturând tainic, în duh, deosebirea dintre bărbat și femeie, întrucât a eliberat în amândoi rațiunea firii de caracteristicile crescute din patimi.⁷³⁵ A unit apoi pământul, înlăturând deosebirea dintre paradisul sensibil și pământul pe care-l locuim.⁷³⁶ A unit, de asemenea, pământul cu cerul, arătând astfel

⁷³⁴ Idem, *Biserica în sensul de locaș și de largă comuniune în Hristos*, în loc de Postfață la *Mystagogia*, Sfântul Maxim Mărturisitorul, p.94.

⁷³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rațiunea firii umane e aceeași în bărbat și femeie. Dar patimile au grefat pe ea caracteristici deosebite în bărbat și femeie. De aceste caracteristici provenite din patimi curăță Hristos rațiunea firii omenești, arătând-o la fel în bărbat și în femeie. Dar această uniformizare se realizează numai în duh, adică numai dacă se copleşte în ei viața trupească – a simțirii – prin duhul care s-a deschis în adâncul lor prin Duhul dumnezeiesc și-a inundat toată existența lor. În duh bărbatul și femeia sunt la fel, numai trupul cu simțirile corespunzătoare îi diferențiază. (n.s.1,p.171)

⁷³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pământul acesta poate redeveni prin viața noastră curată și prin bună înțelegerea dintre oameni paradisul sensibil care a fost la început. Nu o graniță geografică desparte paradisul originar de pământul ce-l locuim, ci granița păcatului. Prin Hristos pământul a redevenit un paradis în potență și deci în dezvoltare, așa cum în om s-a inaugurat ordinea învierii. (n.s.2,p.171)

firea lucrurilor sensibile ca una singură ce gravitează spre ea însăși. A unit, iarăși, cele sensibile cu cele inteligibile, dovedind că și firea celor create este una singură, aflându-se într-o strânsă legătură printr-o oarecare rațiune tainică. În sfârșit, a unit într-un mod și după o rațiune mai presus de fire toată firea creată cu Creatorul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.48, în Fil.rom., vol.III, p.171)

„David, luat în înțeles spiritual, este Domnul nostru Iisus Hristos, piatra pe care au aruncat-o cu dispreț ziditorii, adică preoții și căpeteniile iudeilor, și care a ajuns în capul unghiului, adică al Bisericii (Ps.118,22; Matei 21,42). Căci unghiul este Biserica, după Scriptură. Fiindcă precum unghiul face unirea a două ziduri pe care le împreună într-o legătură indisolubilă, așa și Biserica s-a făcut unirea a două popoare, împreunând la un loc pe cei dintre neamuri și pe cei din iudei într-o singură învățătură de credință și strângându-i într-un singur cuget. Iar piatra din capul acestui unghi este Hristos, ca Cel ce e cap al întregului trup”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.53, în Fil.rom., vol.III, p.218)

„Deci Mântuitorul sufletelor și trupurilor noastre, care s-a făcut om din iubire de oameni, așezându-se prin trup în această casă a furului și a jurătorului pe strâmb, care este diavolul, adică în această lume, a surpat-o întreagă, adică a nimicit modul ei rătăcit de mai înainte și a îndreptat-o iarăși, potrivit cu rațiunea cunoștinței adevărate. Și, scurt vorbind, alungând pe tâlhar din avuțiile străine, s-a făcut iarăși El stăpân peste ai săi prin virtute, zidind peste tot pământul de sub cer, în chip măreț, Sfânta Lui Biserică”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.62, în Fil.rom., vol.III, p.329)

„Dumnezeu a judecat că trebuie să-și pregătească prin Duhul Său din neam în neam prooroci și prieteni pentru clădirea Bisericii Sale. Dacă șarpele cel vechi și-a vărsat veninul păcatului în urechile oamenilor, iar prin el se pricinuieste pieirea sufletelor, cum nu va ridica Cel ce a zidit inimile noastre una câte una câte un sărac din puținătatea pământului? El ridică din gunoiul patimilor câte un sărac care poartă sabia Duhului, adică cuvântul lui Dumnezeu (Efeseni 7,17), spre ajutorarea moștenirii Lui. Deci pe drept cuvânt cei ce au început să se smerească, lepădându-se de ei înșiși, se ridică spre înălțimea cunoștinței și primesc de sus cuvânt de înțelepciune, ca să binevestească, cu putere de la Dumnezeu, mântuirea Bisericii Sale.⁷³⁷” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.34, în Fil.rom., vol.VI, p.238,239)

2. Firea Bisericii

„Drept aceea, aprinzând făclia, adică rațiunea care aduce lumina cunoștinței prin contemplație și fapte, să nu o punem sub obroc, ca să nu fim osândiți, ca unii ce mărginim la literă puterea necuprinsă de minte a înțelepciunii, ci în sfesnic, adică în Sfânta Biserică, pe culmea contemplației adevărate, ca să răspândească asupra tuturor

⁷³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce propovăduiește cu putere și cu efect este în același timp smerit, pentru că e convins că propovăduiește cu puterea lui Dumnezeu, că propovăduiește cuvântul dat lui Dumnezeu. (n.s.23,p.239)

lumina dumnezeieștilor dogme. Despre această Sfântă Biserică legea a prevestit în chip figurat că va fi candelabru turnat și cu totul de aur. Aceasta întrucât, pe de o parte, nu are în ea nici o parte goală, lipsită de puterea Cuvântului, iar pe de alta, e străină de toate prisosurile materiale și nu are nimic pământesc”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.63, în Fil.rom., vol.III, p.339)

„Întrebare: La același prooroc s-a scris iarăși: *Și a zis către mine: Ce vezi? Și am zis: Am văzut, și iată un candelabru cu totul de aur și un vas cu untdelemn (făclie) deasupra lui; și șapte candelă pe el și șapte pâlnii la candelă de pe el. Și doi măslini deasupra lui, unul de-a dreapta vasului cu untdelemn și altul de-a stânga. (Zaharia 4,2-3).* Ce este candelabru și de ce e de aur; ce este vasul cu untdelemn de deasupra lui, ce sunt cele șapte candelă, ce sunt cele șapte pâlnii la cele șapte candelă, ce sunt cei doi măslini și de ce se află de-a dreapta și de-a stânga lămpii?

Răspuns: Cuvântul proorocesc, descriind de departe, în chip simbolic, măreția prealuminată și suprastrălucită a Sfintei Biserici, a zugrăvit vedenia aceasta astfel, voind să arate, cred, înțelesul tainei celei noi a ei. Deci candelabrul cu totul de aur este Biserica atotlăudată a lui Dumnezeu, curată și neîntinată, neprihănită și nealterată, nemicșorată și primitoare a adevăratei lumini. Căci se spune că aurul fiind inalterabil, dacă e scufundat în pământ nu se înnegrește și nu e ros de rugină, iar dacă-i ars nu se micșorează. Afară de aceea, el întărește și înnoiește prin forța sa naturală puterea văzului celor ce și-o ațintesc asupra lui. Așa este și Biserica atotslăvită a lui Dumnezeu, care întrece în chip real cea mai curată natură a aurului. Ea e nealterată, ca una ce nu are nici un amestec străin în învățătura ei tainică despre Dumnezeu, mărturisită prin credință; e curată, întrucât strălucește de lumina și de slava virtuților; e neîntinată, nefiind pătată de nici o murdărie a patimilor; e neprihănită, ca una ce nu are atingere cu nici unul din duhurile rele. Trăind în împrejurările pământești, ea nu e înnegrită de rugina păcatului. În sfârșit, ea rămâne nemicșorată și neîmpuținată, deoarece, cu toate că e arsă din vreme în vreme în cuptorul prigoanelor și încercată de răskoalele neconținute ale ereziilor, nu suferă sub povara încercărilor nici o slăbire în învățătura sau viața, în credința sau disciplina ei. De aceea, ea întărește prin har înțelegerea celor ce caută spre ea cu evlavie. Căci ea cheamă, pe de o parte, pe necredincioși, dăruindu-le lumina cunoștinței adevărate, pe de alta, păstrează pe cei ce contemplă cu iubire tainele ei, păzind nevătămată și fără betesug pupila înțelegerii lor. Iar pe cei ce au suferit vreo clătinare îi cheamă din nou și le refăce prin cuvânt de îndemn înțelegerea bolnavă. Așa se înțelege candelabrul văzut de prooroc, după unul din înțelesurile cuvintelor de mai sus”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.63, în Fil.rom., vol.III, p.366,367,368)

„Dar noi să îmbrățișăm duhovnicește, prin credință și prin dreptatea care o însoțește, duhovniceasca Ninive, adică Biserica alcătuită din neamuri, care este, precum s-a scris, o mare cetate a lui Dumnezeu, mântuită după cele trei zile ce i-au fost orânduite spre pocăință. Și să ne grăbim să ne facem cetățeni ai acestei mari cetăți a lui Dumnezeu prin pocăință și prin schimbarea noastră în bine”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.64, în Fil.rom., vol.III, p.371)

„Deci legea firii este, ca să spun pe scurt, rațiunea naturală care și-a supus simțirea spre înlăturarea nesocotinței (iraționalității) prin care se menține dezbinarea între cei uniți prin natură. Iar legea scrisă este rațiunea naturală care, după înlăturarea iraționalității simțirii, și-a asociat și iubirea duhovnicească prin care susține reciprocitatea între cei de același neam. În sfârșit, legea harului este rațiunea mai presus de fire, care prefăce firea în chip neschimbat⁷³⁸ îndumnezeind-o și arată în firea oamenilor ca într-o icoană arhetipul necuprins și mai presus de ființă și de fire, și procură fericirea veșnică.

Iar dacă acesta este înțelesul celor trei legi, cu drept cuvânt cetatea cea mare a lui Dumnezeu, adică Biserica sau sufletul fiecăruia se află la capătul unui drum de trei zile, ca una ce primește și cuprinde dreptatea firii, a legii și a duhului. Căci în aceste trei legi se află toată podoaba Bisericii, câtă se cuprinde în largimea virtuții, în lungimea cunoștinței și în adâncimea înțelepciunii, și a cunoașterii tainice a lui Dumnezeu (a teologiei mistice).⁷³⁹” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp. 64, în Fil.rom., vol.III, p. 376, 377)

„Biserica și sufletul fiecăruia, având în ele rațiunile virtuții și ale cunoștinței, care depășesc timpul și firea, au mai mult de o sută douăzeci de mii. Căci rațiunea virtuții nu cunoaște păcatul trupului, care e stânga; iar rațiunea cunoștinței nu cunoaște răutatea sufletului, care e dreapta”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp. 64, sc. 23, în Fil.rom., vol.III, p. 379)

„Cele văzute socotește-le că sunt chipuri și umbre ale celor ascunse: Biserica cea văzută, chip al bisericii inimii; pe preot, chip al preotului adevărat al harului lui Hristos și așa mai departe”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.113, în Fil.rom., vol.V, p.334)

„*Întrebare:* Ai spus, Părinte, că chiar dacă se împarte cetatea, se vor bucura și cei nedrepti de episcopul bun ce li s-a dat pentru cei ce au cerut în chip bun. Dar atunci cum mai e adevărată spusa Scripturii că *toată cetatea ce se va dezbinda în sine, nu va rămânea* (Matei 3,24)? Căci iată aici se împarte cetatea și rămâne totuși întreagă prin cei buni.

Răspuns: Dezbinare se numește acolo aplecarea ambelor părți spre rău. Atunci se împlinește cuvântul *nu va rămânea*, adică în bine. Dar binele nu produce dezbinare. Căci învățătura Apostolilor este una. Și Apostolul a zis: *Iar dacă cel necredincios vrea să se despartă, să se despartă* (1 Corinteni 7,15). Deci vom zice că prin aceasta s-a

⁷³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există o rațiune mai presus de fire. Deci să nu confundăm, ca de obicei, raționalul cu naturalul. Mai bine zis, să nu se circumscrie raționalul la natural. Fără îndoială, naturalul este rațional, dar nu singurul rațional. Rațional mai e și supranaturalul. Numai subnaturalul sau contranaturalul e irațional. Desigur, raționalul supranatural e într-o altă privință suprarational. Și anume în raport cu rațiunea noastră „naturală”. Ne trebuie o rațiune „supranaturală” ca să vedem rațiunea celor mai presus de fire. Dar rațiunea noastră are o afinitate pentru raționalitatea adevărilor mai presus de fire. De aceea primind rațiunea mai presus de fire, firea noastră, deci și rațiunea naturală, nu se schimbă, nu se știrbește, cum se întâmplă prin păcat. (n.s.1,p.376)

⁷³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Virtutea corespunde legii naturale. Ea e largă și lărgeste firea fiecăruia dintre noi, scoțându-ne din egoism. Cunoștința rațiunilor divine corespunde legii scrise și e întinsă, lungind linia vederii noastre. Înțelepciunea și teologia mistică corespunde legii harului și e adâncă, adâncind vederea noastră în Dumnezeu. (n.s.1,p.377)

dezbinat Biserica și nu va rămâne? Să nu fie! Căci a zis Domnul: *Porțile iadului nu o vor birui pe ea* (Matei 16,18). Ci cel ce n-a stat de partea binelui, acela s-a despărțit de el. Iar cel ce stă, nu s-a dezbinat”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.801, în Fil.rom., vol.XI, p.670,671)

3. Ierarhia bisericească

„Cel ce iubește pe Dumnezeu din toată inima, din tot sufletul și toată puterea este mai mare, zice, decât cel ce iubește pe aproapele. Deci nu e rațional ca ceea ce e mai mare să se orienteze după ceea ce e mai mic, ci mai bine ceea ce e mai mic să se orienteze după ceea ce e mai mare. De aceea dumnezeiescul Apostol pe drept cuvânt nu a îngăduit să fie stăpânită demnitatea și cinstea apostolească de treptele peste care stăpâna ea, ca nu cumva să se strice buna rânduială a tuturor lucrurilor și mai ales a celor dumnezeiești”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.29, sc.3, în Fil.rom., vol.III, p.122)

„Iar Biserica cea nouă este chipul celor viitoare. De aceea și cele desăvârșite în ea sunt cerești și duhovnicești. Căci precum în Cer sunt nouă cete, așa și în Biserică, și anume: patriarhii, mitropoliții, episcopii, preoții, diaconii, ipodiamonii, citeții, cântăreții și monahii”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.177,178)

„Moise, ajuns în întunericul dumnezeiesc, nu a văzut numai cortul nematerial, pe care l-a înfățișat prin materie, ci însuși izvorul dumnezeiesc al ierarhiei și cele ce țin de ea, căroră le-a dat chip material de multe feluri în preoția Legii.

Așadar, cortul și cele ce țin de cort, preoția și cele ce țin de preoție sunt simbolurile sensibile și perdele ale vederilor lui Moise din întunericul dumnezeiesc. Dar acele vederi înseși nu erau simboluri. *Căci celor ce au străbătut și cele sfinte, și curate toate, și pătrund în întunericul tainic, li se arată acelea descoperite.* Cum ar putea fi însă simboluri cele ce se arată dezvăluite de orice acoperământ?” (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.55, în Fil.rom., vol.VII, p.335)

„Dar din cuvintele Marelui Dionisie, [...] voi aminti numai pe cel din urmă. Acesta zice deci în primul capitol din *Despre ierarhia bisericească*: *Iar scopul comun al întregii ierarhii este iubirea osârduitoare de Dumnezeu și de cele dumnezeiești, căreia i se slujește în chip dumnezeiesc și unitar. Și înainte de aceasta, depărtarea deplină și fără întoarcere de la cele contrare, cunoștința celor ce sunt în calitatea lor de existențe (de creaturi), vederea și cunoașterea adevărului celui sfânt, împărtășirea îndumnezeită de desăvârșirea unitară*”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.73, în Fil.rom., vol.VII, p.363)

„Dar și el însuși (Dionisie) se face pe sine vădit că o spune aceasta.[...] *Am spus deci cu sfințenie, zice el, că acesta este scopul ierarhiei noastre: asemănarea și unirea noastră cu Dumnezeu, pe cât e cu putință. Iar la aceasta vom ajunge, cum învață cuvintele dumnezeiești, numai prin iubirile și sfintele lucrări. Căci «cel ce Mă iubește pe Mine, zice, va păzi poruncile Mele, și Tatăl Meu îl va iubi pe el, și vom veni la el, și Ne vom face sălaș în el»* (Ioan 14,23).

Vezi ce numește cunoștința adevărată a celor ce sunt (a fapturilor)? Lucrarea poruncilor. Și care este sfârșitul acestora? Unirea și asemănarea cu Dumnezeu. Dar de ce a numit această asemănare iubire? Pentru că iubirea este plinătatea virtuților, și pătrunzând chipul, înfăptuiește asemănarea lui desăvârșită cu Dumnezeu. Iar prin cuvintele *în chip dumnezeiesc și unitar* și prin *lucrarea sfințită*, a arătat păzirea poruncilor, mișcarea exclusivă spre Dumnezeu și spre cele dumnezeiești. Căci binele nu e bine dacă nu se face numai pentru bine. Depărtarea de cele contrare, cunoașterea celor ce sunt (a fapturilor) și vederea, și știința sfințită a adevărului înfățișează, la rândul lor, ura față de patimi, scârba de păcat și fuga fără întoarcere de la el.

În sfârșit, *prin desăvârșirea unitară* și prin *împărtășirea îndumnezeită de Unul*, și prin *privirea care hrănește și îndumnezeiește în chip înțelegător* a arătat cercetarea și sălășluirea dumnezeiască făgăduită, care desăvârșește prin unire și hrănește prin vedere ochiul cel duhovnicesc.⁷⁴⁰ (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.74, în Fil.rom., vol.VII, p. 365)

4. Omul, biserică a Duhului Sfânt

„Cel ce s-a ridicat peste firea cugetătoare a celor de față și a trecut dincolo de poftirea celor trecătoare nu privește spre cele de jos, nu dorește cele frumoase ale pământului, ci are deschise vederile de sus, privește frumusețile din ceruri și vede fericirea celor nepieritoare. Căci precum celui ce se tăvălește în cele ale pământului și se apleacă spre plăcerile trupului îi sunt închise cerurile având ochii înțelegători întunecați, așa și cel ce disprețuiește cele de jos și se întoarce de la ele are mintea înălțată și vede slava celor veșnice, și cunoaște strălucirea rânduită celor sfinți. Acesta primește și dragostea lui Dumnezeu care se coboară de sus peste el, se face biserică a Duhului Sfânt, dorește voile dumnezeiești, e purtat de Duhul lui Dumnezeu, se învrednicește de înfiere și are pe Dumnezeu căutând cu bunăvoință și cu bună plăcere spre el. Căci *câți sunt purtați de Duhul lui Dumnezeu, aceștia sunt fiii lui Dumnezeu* (Romani 8,14)”. (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.lucr., cap.8, în Fil.rom., vol.VII, p.74,75)

„Nu te rușinezi, omule, de Apostolul care zice că *trupurile voastre sunt biserică a Duhului, Care locuiește întru voi* (1 Corinteni 3,19); și iarăși: *Sunteți biserica lui Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi* (1 Corinteni 3,16)?” (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.4, în Fil.rom., vol.VII, p.377,378)

„...eu îndrăznesc să zic, după Sfântul Pavel, că *suntem biserica lui Dumnezeu* (1 Corinteni 3,16). Să curățim, deci, Biserica Lui, precum curat este și El, ca să dorească să se sălășluiască în ea. Să o sfințim, precum și El sfânt este. Și să o împodobim cu toate

⁷⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Privirea lui Dumnezeu „hrănește” ochiul duhovnicesc, căci acest ochi asimilează puterea privitoare a lui Dumnezeu cu puterea lui văzătoare sau lumina lui Dumnezeu cu lumina lui, așa cum lumina fizică de afară întărește puterea văzătoare a ochiului nostru sensibil sau așa cum o persoană iubită ne ajută să-i vedem frumusețile prin iubirea pe care ne-o comunică și care-i pune în evidență aceste frumuseți. Hrănirea aceasta are loc prin unire între credinciosul care vede și Dumnezeu cel privit. Privirea se desăvârșește prin faptul că devine unitară, adică prin faptul că se concentrează numai la Cel cu adevărat Unul, depărtându-se de la cele multe; prin faptul că în Acel Unul află totul. Această atenție totală spre El e hrănită de iubirea deplină de El și ea implică în sine și ascultarea desăvârșită de El. (n.s.207, p.365,366)

faptele bune și cinstite. Să o tămâiem cu tămâia odihnirii voii Lui, prin rugăciunea curată și din inimă, care nu se poate dobândi prin împărtășirea de mișcările lumesti neconținute. Și așa va umbri în suflet norul slavei Lui și va străluci lumina măririi Lui în lăuntru inimii. Și se vor umple de bucurie și de veselie toți viețuitorii din cortul lui Dumnezeu. Iar cei cutezători și nerușinați vor fi lipsiți de flacăra Sfântului Duh”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.2, în Fil.rom., vol.X, p.34)

5. Comuniunea credincioșilor în interiorul lui Hristos (Hristos, cap al Bisericii)

„Prin candelă (Zaharia 4,2-3) socotesc că Sfânta Scriptură înțelege aci lucrările Duhului Sfânt sau darurile (harisme) Duhului Sfânt, pe care le dăruiește Bisericii Cuvântul care e capul întregului trup. Căci s-a spus: *Și se va odihni peste El duhul lui Dumnezeu, duhul înțelepciunii și al înțelegerii, duhul sfatului și al tăriei, duhul cunoștinței și al evlaviei; și duhul temerii îl va umple pe El* (Isaia 11,2-3). Dar capul Bisericii, potrivit unei imagini omenești, este Hristos. Deci Cel ce are după fire pe Duhul dăruiește, ca Dumnezeu, Bisericii lucrările Duhului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.63, în Fil.rom., vol.III, p.340)

„Sau, înțelegând locul acesta al Scripturii (Zaharia 4,2-3) într-un sens și mai înalt, putem vedea în cei doi măslini de la dreapta și de la stânga vasului cu untdelemn, providența și judecata. Iar la mijloc între ele stă, ca într-un candelabru de aur, în Sfânta Biserică universală sau în sufletul fiecărui sfânt, lumina adevărului care luminează tuturor. Și lumina aceasta este Cuvântul, care ca Dumnezeu cuprinde totul și descoperă rațiunile adevărate și atotgenerale ale providenței și judecății, prin care conservă lucrurile și în care constă taina mântuirii noastre, hotărâtă mai înainte de toate veacurile și împlinită în cele din urmă dintre timpuri. Dintre acestea, providența, care stă ca un măslin la dreapta vasului cu untdelemn, o percepem numai prin credință, în modul negrăit al unirii ipostatice a Cuvântului cu trupul însufletit în chip rațional; iar judecata, care stă la stânga, o înțelegem în chip negrăit din taina patimilor de viață făcătoare suportate de Dumnezeu cel întrupat pentru noi.⁷⁴¹ Căci întâi El a primit întruparea cu voia pentru bunătatea Sa, ca Cel ce este prin fire Mântuitorul tuturor; iar pe urmă a răbdat patimile de bunăvoie ca Răscumpărător. Căci nu s-a făcut Dumnezeu om de mai înainte ca să pătimească, ci ca să-l mântuiască pe om prin patimi, întrucât acesta se făcuse robul lor prin călcarea poruncii dumnezeiești, după ce la început fusese nepătimitor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp. 63, în Fil.rom., vol.III, p. 347, 348)

„Iar când te afli în biserică și vrei să te împărtășești cu dumnezeieștile lui Hristos Taine, să nu ieși până nu primești pacea desăvârșită. Stând într-un loc, să nu te miști de

⁷⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Providența, în general, se arată în toate darurile pozitive pe care ni le face Dumnezeu pe cale naturală și supranaturală, iar judecata în toate încercările și pedepsele ce ni le trimite Dumnezeu ca să ne îndrepte și desăvârșească. Dar atât providența, cât și judecata au culminat în întruparea și patimile Domnului. De aceea întruparea Lui e o manifestare specială a providenței, iar patimile o manifestare specială a judecății. Sau prin întruparea Domnului s-au revărsat toate darurile dumnezeiești pentru toată lumea, iar în patimile Lui toată asprimea pedagogică pentru toate greșelile. (n.s.1, p.348)

acolo până la apolis. Gândește-te că stai în cer și întâmpini pe Dumnezeu cu Sfinții Îngeri și-l primește pe El în inimă. Deci pregătește-te cu frică și cu cutremur mult, ca să te afli cu vrednicie între Sfintele Puteri. Și după acestea, înarmându-l bine pe fratele întru Domnul și întărindu-l în duhul harului său, l-a slobozit”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.169)

„Precum cetele înțeleghătoare ale puterilor de sus sunt luminate de Dumnezeu după treptele lor, de la cea dintâi la a doua și de la aceasta la alta și așa mai departe, revărsarea luminii dumnezeiești trecând la toate, așa și sfinții, fiind luminați de dumnezeieștii îngeri și legați și uniți prin legătura Duhului, se fac de aceeași cinste cu îngerii și se întrec cu ei.⁷⁴² Căci ei vin din neam în neam (Isaia 9,27), prin sfinții ce i-au precedat, lipindu-se de aceia prin lucrarea poruncilor lui Dumnezeu, prin care sunt luminați asemenea acelor, primind harul lui Dumnezeu prin participare. Astfel alcătuiesc ca un fel de lanț de aur, fiecare din ei fiind ca un inel ce se leagă de celălalt prin credință, prin fapte și prin iubire, încât alcătuiesc în Dumnezeu cel Unul un șir ce nu se poate rupe ușor.⁷⁴³” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.4, în Fil.rom., vol.VI, p.57)

„Precum mireasa înainte de nuntă primește de la mire numai arvuna, iar zestrea convenită și darurile făgăduite așteaptă să le primească după nuntă, așa și mireasa care e Biserica credincioșilor și sufletul fiecăruia dintre noi primește întâi de la mirele Hristos numai arvuna Duhului, iar bunătățile veșnice și Împărăția cerurilor așteaptă să le primească numai după plecarea de aici. Dar prin arvună are încredințarea că va primi bunătățile convenite în învoială în chip nemincinos”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.50, în Fil.rom., vol.VI, p.71)

„Toți sfinții sunt cu adevărat mădulare ale lui Hristos, Dumnezeu cel peste toate, și, cum s-a spus, sunt datori să se lipească de El (1 Corinteni 6,16) și să se unească cu trupul Lui, ca El să fie capul lor (Coloseni 1,18), iar sfinții din veac și până la ziua cea mai de pe urmă să fie mădularele Lui, ca să fie cei mulți un trup al lui Hristos (1 Corinteni 12,27), ca un singur om”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.6, în Fil.rom., vol.VI, p. 130)

„Că acestea așa sunt, ascultă pe Pavel care zice: *Căci în Hristos Iisus nu este rob și liber, nu este iudeu și elin, și scit, nu e barbar, ci Hristos este în toate și în toți* (Coloseni 3,11). Vezi că nu a spus: *Ci toți sunt creștini, ci Hristos*, la singular, ca fiind un trup din multe mădulare. Căci spunând mai întâi: *Fiecăruia i s-a dat arătarea Duhului spre folos* (1 Corinteni 12,7) și înșirând deosebiriile darurilor, pe urmă același a adăugat iarăși: *Iar*

⁷⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Faptul că lumina dumnezeiască trece prin îngeri la sfinți nu-i lasă pe sfinți mai prejos de îngeri. Căci lumina dumnezeiască trecând de la îngeri la sfinți nu se împuținează, ci li se împărtășește acestora întreagă. Trecerea aceasta nu face decât să înfăptuiască legătura între îngeri și sfinți. (n.s.6, p.57)

⁷⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trecerea luminii de la îngeri la sfinți e ca trecerea pildei și puterii de sfințenie de la sfinții dinainte la cei de după ei. Aceasta e o tradiție vie, care asigură unitatea între generații. Același Hristos e în cei dintâi și în cei din urmă, făcându-i pe cei dintâi ca pe cei din urmă și pe cei din urmă ca pe cei dintâi. Sfântul Simeon dă revărsării luminii de la îngeri la sfinți și de la sfinții dinainte la cei de după ei un sens de tradiție. (n.s.7, p.57)

toate acestea le lucrează unul și același Duh, împărțind fiecăruia îndeosebi, precum voiește (1 Corinteni 12,11). Și făcându-ne cunoscute darurile date prin Duhul sfințelor mădulare ale lui Hristos, adaugă zicând: *Căci precum trupul este unul și are multe mădulare, dar toate mădularele trupului celui unul, deși multe, sunt unul și deci sunt un trup, așa și Hristos. Căci într-un singur Duh noi toți ne-am botezat într-un singur trup, fie iudei, fie elini, fie robi, fie liberi, și toți am băut o singură băutură. Căci trupul nu este un mădular, ci multe* (1 Corinteni 12,12-14). Și iarăși, precum fiecăruia, cum am spus mai înainte, i se dă de Dumnezeu după vrednicie locul în preacuratele locașuri, așa și în trupul Bisericii fiecare va fi așezat în partea în care este vrednic.⁷⁴⁴ Aceasta o arată după puțin același Apostol în aceeași epistolă a lui: *Dar acum Dumnezeu a pus mădulare, pe fiecare dintre ele, într-un trup, precum a voit; deci mădularele sunt multe, dar unul este trupul* (1 Corinteni 12, 18, 20). Iar ca să arate și deosebirea mădularelor și care sunt acestea și cine sunt, a zis: *Iar voi sunteți trup al lui Hristos și mădulare în parte. Și pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică, mai întâi pe apostoli, în al doilea rând pe prooroci, în al treilea rând pe învățători, apoi puterile, darurile vindecărilor, ajutoarele, cârmuirile, felurile limbilor* (1 Corinteni 12,27-28). Ai văzut deosebirile mădularelor lui Hristos? Ai aflat care sunt mădularele Lui. Ascultă tot pe același Apostol arătând și unirea mădularelor, urmând Stăpânului”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.6, în Fil.rom., vol.VI, p.132,133)

„Biserica s-a lipit unindu-se cu preaiubitul ei Dumnezeu, ca un trup întreg cu Capul ei propriu. Căci precum trupul nu poate trăi fără capul concrescut cu el, așa nici Biserica credincioșilor, adică a fiilor lui Dumnezeu celor scriși în ceruri (Evrei 12,23), nu poate fi un trup deplin și întreg al lui Dumnezeu, fără Cap sau fără Hristos și Dumnezeu; nu poate trăi viața adevărată și nepieritoare, dacă nu e hrănită în fiecare zi cu pâinea cea cerească (Matei 6,11). Căci de la El vine tuturor celor ce-L iubesc puterea de a viețui și de a crește la starea de bărbat desăvârșit, la măsura plinătății Lui (Efeseni 4,13)”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.6, în Fil.rom., vol.VI, p.134)

„Trebuie să ne întrebăm mai întâi despre ce lume se spune că trebuie să se plinească și fără a cărei plinire nu va veni sfârșitul, și ce este sfârșitul însuși de care se vorbește. Eu socotesc că însăși Biserica lui Hristos și omul întreg este o lume înfrumusețată, în care se spune că locuiește și umblă Dumnezeu (2 Corinteni 6,16) și trimite razele strălucitoare ale darurilor Lui, ca Cel ce e Soarele dreptății (Maleahi 3,20). E Biserica de care știm că e numită și trupul și mireasa lui Hristos, cum zice Pavel, cel ce o conduce la mirele ei. *V-am logodit cu un bărbat ca să vă înfățișez fecioară curată lui Hristos* (2 Corinteni 11,2). La fel spune dumnezeiescul David: *De față a stătut împărăteasa, la dreapta Ta, în haină aurită îmbrăcată și felurit împodobită* (Psalmi 44,10). Deși spun mulți că aceasta s-a zis numai despre Născătoarea de Dumnezeu, dar se potrivește foarte bine și pentru Biserica Fiului ei și a lui Dumnezeu, cum vor arăta mai limpede cele următoare. *Aduce-se-vor în urma ei Împăratului fecioare sau suflete. Sufletele apropiate ei se vor aduce Ție. Aduce-se-vor întru bucurie și veselie, aduce-se-vor Împăratului*

⁷⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E vrednică de menționat această asemănare între Biserică și Împărăția cerurilor. În nici una nu se confundă mădularele, dar totuși formează un singur trup. Căci aflându-se în același Hristos, sunt și în Biserică, și în Împărăția cerurilor în chip neconfundat, dar într-o comuniune tot mai deplină. (n.s.33, p.132)

în locașul bisericesc (Psalmi 44,16). Ce socotești că este locașul acesta? Socotești oare că altul este locașul și altul Împăratul? Nicidecum. Căci precum Hristos este Capul Bisericii și Dumnezeu, așa este El și locașul ei, precum și Biserica însăși este locașul Lui și o lume frumoasă, cum ne-au lămurit cele de mai sus.⁷⁴⁵ Dar acestea trebuie să le reluăm și să le spunem spre o dovedire mai cu prisos și mai amănunțită.

Care sunt acestea? Cele ce Hristos și Dumnezeu însuși le-a spus către Tatăl Său despre credincioși și despre apostolii Săi înșiși: *Nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru toți cei ce vor crede prin cuvântul lor în Mine, ca toți să fie una* (Ioan 17,20). Cum una? *Precum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, ca și ei să fie una întru Noi* (Ioan 17,21). Vezi că Același s-a făcut și Împărat, și locaș sfânt al celor ce se mântuiesc? Află apoi și cum toți credincioșii sau Biserica, împărăteasa, și cei ce vor urma ei sunt locaș sfânt și lumea lui Dumnezeu și a Împăratului Hristos. Căci zice: *Eu în ei și Tu, Părinte, întru Mine, ca să fie desăvârșiți întru Unul* (Ioan 12,23). Și ce spune Pavel, ucenicul Lui? *Nu știți că sunteți locașul sfânt al lui Dumnezeu și Duhul Lui cel Sfânt locuiește întru voi?* (1 Corinteni 3,16). Vezi cum consună cuvintele Apostolului întocmai cu cele ale Domnului, arătând și ele că Biserica e locaș sfânt și lumea Împăratului Dumnezeu? Cunoaște că Același era Care vorbea în prooroci și în apostoli și Același este Care vorbește și acum în unii și în alții”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.7, în Fil.rom., vol.VI, p.134,135)

„Deci trupul lui Hristos și mireasa Lui și lumea de sus, și locașul sfânt al lui Dumnezeu este Biserica, iar mădularele trupului Lui sunt toți sfinții. Dacă e așa, dar nu toți au venit la existență, e vădit că nici trupul lui Hristos, nici lumea de sus, adică Biserica lui Dumnezeu, nu s-a împlinit întreagă. Sunt azi în lume mulți care nu cred sau și dintre cei ce cred în Hristos sunt mulți păcătoși și risipitori care trebuie să se schimbe făcând pocăință, mulți neascultători care vor trebui să se facă ascultători, mulți care vor avea încă să se nască și să placă lui Dumnezeu până la trâmbița din urmă. Trebuie deci să se nască și să fie aduși la existență toți cei mai înainte cunoscuți și să se plinească lumea mai presus de lume a Bisericii celor întâi-născuți, Ierusalimul întru cele cerești (Evrei 12,22-29). Atunci va fi sfârșitul și se va înfăptui plinătatea trupului lui Hristos de către cei mai dinainte rânduiți de Dumnezeu ca să fie în chipul Fiului Său (Romani 8,29). Aceștia sunt fiii luminii și ai zilei Lui (1 Tesaloniceni 5,5). (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.8, în Fil.rom., vol.VI, p.135,136)

⁷⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos este în Biserică și Biserica în Hristos. (n.s.34, p.135)

II. Sfânta Scriptură

Sfânta Scriptură este cartea de temelie pentru viața fiecărui creștin, ea constituind dintotdeauna o adevărată hrană a sufletului. Prin citirea Sfintei Scripturi, omul ia contact cu voia lui Dumnezeu pe care trebuie să o respecte și care trebuie să devină pentru el un ghid prețios în viață. Sfânta Scriptură ne vorbește despre Dumnezeu și prin ea Dumnezeu ne vorbește nouă și astfel ea constituie un mijloc de întâlnire al divinului cu umanul. Scriptura expune credincioșilor exemplul Mântuitorului, apoi al dreptilor și al sfinților care au îndeplinit voia lui Dumnezeu, constituind astfel un stimulent puternic pentru cei ce vor să atingă desăvârșirea. Sfânta Scriptură trebuie cunoscută de fiecare creștin care nu trebuie să uite că adevăratele călăuze capabile să ne conducă spre înțelesul cel adevărat al ei sunt Sfinții Părinți. Ei care au fost mari trăitori ai Cuvântului lui Dumnezeu, au fost și foarte buni cunoscători ai cuvintelor Scripturii, așa cum reiese din scrierile lor care sunt încoronate cu texte din Scriptură, pe care le-au explicat, ori le-au folosit pentru a-și argumenta spusele lor. Ei au reflectat profund asupra sensurilor adânci ale Sfintei Scripturi și astfel ne învață pe noi cum să citim Sfânta Scriptură, cum să o înțelegem, ce ne ajută și ce ne împiedică în înțelegerea ei, și de aceea trebuie să citim în paralel Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți, pentru că Duhul Sfânt care a inspirat Scriptura, i-a inspirat și pe ei ca să o poată tâlmăci. Să nu desconsiderăm scrierile Sfinților Părinți atunci când citim Scriptura, pentru că toți care au încercat să o înțeleagă și să scoată învățături după voia proprie sau cum cred ei că e mai bine, au alunecat în grave rătăcirii și asupra lor planează condamnările Sinoadelor Ecumenice. Părinții se hrăneau duhovnicește zilnic din Sfânta Scriptură sau din scrierile părinților anteriori lor, sau cereau cuvânt de folos de la cei mai bătrâni și mai experimentați în viața duhovnicească. I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, referindu-se la legătura interioară dintre Sfânta Scriptură și Filocalie, spunea: „Ucenici și dascăli ai trăirii prezenței Cuvântului lui Dumnezeu în inimi, Părinții Filocaliei din toate veacurile ne arată adesea în tâlcuirile lor inima sau miezul haric al cuvintelor Scripturii, Filonul de Duh Sfânt pătrunde diversitatea stilurilor literare și a etapelor istorice ale scrierilor biblice, și face ca Împărăția iubirii veșnice a lui Dumnezeu să pătrundă în lume prin inimi și ca lumea să intre în Împărăția lui Dumnezeu. Astfel putem spune că Biblia și Filocalia nu sunt una lângă alta, ci sunt una în cealaltă”⁷⁴⁶.

În concluzie, atât Sfânta Scriptură cât și scrierile Sfinților Părinți în care sunt cuprinse și scrierile filocalice, sunt folositoare pentru instruirea religios-morală a oricărui creștin, iar tâlcuirea făcută de Sfinții Părinți e normativă pentru noi. Iată ce spune un părinte contemporan cu noi despre acest lucru: „Fac o mărturisire, ca profesor de Studiul Noului Testament: adeseori mi s-a întâmplat să descopăr la Sfinții Părinți,

⁷⁴⁶ I.P.S. Daniel, în prefață la P.S. Calinic Botoșăneanul, *Biblia în Filocalie*, Edit. Trinitas, Iași, 1995.

prezentate ca ceva absolute și de simplu înțeles, tâlcuiri limpezi și profund adevărate ale unor texte asupra cărora savanții bibliști de astăzi nu au decât opinii timide și cum nu se poate mai divergente (la un text din Epistola către Galateni, de pildă, cineva socotea că s-au dat nu mai puțin de 430 interpretări diferite). La astfel de texte, fiecare constituind ceea ce se numește un «crux interpretum» (adică o «cruce a interpretărilor»), Sfinții Părinți, plini de lumina Duhului Sfânt, oferă tâlcuiri la care, atunci când le citești, nu poți decât să exclami: «Asta e!»⁷⁴⁷.

Citind scrierile Părinților, ai inima înfierbântată și te aprinzi de dorul de a împlini cele spuse de ei.

1. Cititul cărților sfinte

„Roagă pe Dumnezeu să deschidă ochii inimii tale și vei vedea folosul rugăciunii și al citirii.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.7, în Fil.rom., vol.I, p.237)

„Dacă ești iubitor de învățătură, fă-te și iubitor de osteneală. Căci simpla cunoștință îngâmfa pe om.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.7, în Fil.rom., vol.I, p.255)

„Cunoștința fără faptele care urmează din ea nu e sigură, chiar dacă e adevărată. Căci fapta este întărirea oricărui lucru.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.12, în Fil.rom., vol.I, p. 255)

„Și cu siguranță, prin harul lui Dumnezeu, va răsări ceva folositor celui ce citește fără gânduri iscoditoare, ci cu frica lui Dumnezeu și cu dragoste.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.c.E., în Fil.rom., vol.II, p.54)

„...(rostul) citirii și al contemplării, (este) să facă mintea nepământească și fără formă.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.4, în Fil.rom., vol.II, p. 68)

„...citirea și contemplarea izbăvesc mintea de neștiință.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.86, în Fil.rom., vol.II, p.118)

„...citirea cuvintelor și vieților Părinților ...pentru a învăța din dumnezeieștile Scripturi și din dreapta socoteală a Părinților cum să biruiască patimile și să dobândească virtuțile; și ca să se umple mintea lui de cuvintele Duhului Sfânt și să uite cuvintele și gândurile necuviincioase de mai înainte, pe care le-a auzit fiind afară de chilie; și ca, prin multa convorbire a rugăciunii și citirii, să ajungă să aibă cugetări bune. De fapt rugăciunea e ajutată de citirea în liniște, și citirea, de rugăciunea curată, când cineva ia aminte la cele spuse și nu citește sau cântă în fugă.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.51)

„Iar citirea se face spre a aminti celor ce știu cele spuse din cercare și spre a învăța pe cei necerțați. Marele Vasile zice că atunci când Dumnezeu află o inimă curată de toate lucrurile și învățăturile lumești, își scrie în ea dogmele Sale ca pe o tăbliță nescrisă.

⁷⁴⁷ Pr.Prof.Dr. Vasile Mihoc, prefată la P.S. Calinic Botoșăneanul, *Meditații filocalice*, Edit. Cantes, Iași, 2001, p. 19.

Iar aceasta o spun ca să nu citească cineva cele ce nu slujesc la a bineplăcea lui Dumnezeu. Dar dacă neștiind aceasta a citit vreodată, să se nevoiască degrabă să șteargă amintirea lor prin citirea duhovnicească a dumnezeieștilor Scripturi, mai ales celor ce îl ajută la mântuirea sufletului, după starea la care a ajuns [...]. Căci ce trebuință este să ia duh necurat în loc de Duh Sfânt? Fiindcă în cuvântul cu care se îndeletnicește cineva, vrea să aibă duhul acelui cuvânt; și că lucrul nu i se pare greu, ca celor cercați.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.120,121)

„Nimic nu obișnuiește ...așa de mult ...să lumineze mintea, ca citirea în liniște...” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.128)

”Iar când te vezi slăbind în rugăciune, folosește o carte, și, luând aminte la citire, primește cunoștința. Nu trece peste cuvinte grăbit. Descoasă-le cu cugetarea și adună-le în vistieria minții. Pe urmă gândește la cele citite, ca să ți se îndulcească cugetarea din înțelegere și să-ți rămână neuitate cele citite. Prin aceasta ți se va aprinde inima de cugetările dumnezeiești. *În cugetarea mea, zice, se va aprinde foc.* (Psalmul 38,4). Căci precum mâncarea îndulcește gustul când e subțiată prin dinți, așa și cuvintele dumnezeiești întorcându-se mereu în suflet îmbogățesc înțelegerea și o înveslesc. *Cât de dulci sunt cuvintele Tale pentru gâttelejle meu.* (Psalmul 118,103). Ia în inima ta cuvintele evanghelice și povețele Fericiților Părinți, cercetează viețile lor ca să poți cugeta la ele în timpul nopții. În felul acesta, când cugetarea ți se va osteni de rugăciune, o vei reînnoi prin citire și gândire la cuvintele dumnezeiești, și o vei face și mai sânguincioasă la rugăciune.” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.63,64)

„Nu te ocupa cu cuvintele unei cugetări străine, înainte de a fi câștigat putere duhovnicească; căci fiind cuvinte ale întunericului, întunecă pe cei fără putere.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, partea a doua, cap.46, în Fil.rom., vol.IX., p.401)

„Dumnezeu să ne dea putere să ascultăm și să păzim acestea, ca să nu ni se facă spre osândă cuvintele părinților noștri.” (Avva Dorotei, Dif.înv., Ep.IV, cap.1, în Fil.rom., vol.IX., p.512)

„Căci îndeletnicirea continuă cu scrierile sfinților umple sufletul de o lumină neînțeleasă și de veselie dumnezeiască.” (Sf.Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.14, în Fil.rom., vol.X, p.82)

„Stăruie citind în liniște, ca mintea ta să fie călăuzită pururea spre cele minunate ale lui Dumnezeu.” (Sf.Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.124)

„Auzirea biruinelor părinților duhovnicești trezește la râvnă mintea și sufletul, iar auzirea învățăturii lor, povățuiește pe cei următori, spre urmarea pildei lor.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a doua, cap.21, în Fil.rom., vol.IX, p.355)

„Citește continuu și cu nesaț din cărțile învățătorilor despre purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Pentru că acestea călăuzesc mintea, ca să vadă rânduiala fapturilor lui Dumnezeu și o împuternicesc prin ele și o pregătesc să dobândească înțelesuri luminoase din subțirimea lor și o fac să călătorească cu curăție spre înțelegerea fapturilor lui

Dumnezeu. Citește și din Evangheliile cele dăruite de Dumnezeu, spre cunoașterea întregii lumi, ca să ieși merinde din puterea proniei Lui, arătată în fiecare generație și mintea ta să se scufunde în cele minunate ale lui Dumnezeu. O astfel de citire ajută sufletului tău. Dar citirea ta să o faci liniștit din partea tuturor și în vremea ei să fii liber de multa grijă pentru trup și de tulburarea din partea lucrurilor, ca să te împărtășești în sufletul tău de cea mai dulce gustare a celor dumnezeiești, prin dulcea înțelegere cea mai presus de toată simțirea și să le simți sufletul în îndeletnicirea lui cu ele⁷⁴⁸.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.128)

„Prețuiește citirea... căci aceasta este izvorul rugăciunii curate.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.34, în Fil.rom., vol.X, p.187)

„Iar împrăștierea minții nu o poate birui nimeni decât prin îndeletnicirea cu citirea duhovnicească. Mintea noastră este ușoară și de nu e legată de vreun gând, nu se va opri din împrăștiere.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.68, în Fil.rom., vol.X, p.347)

„Să vă învrednicească Domnul să beți *din izvorul înțelepciunii* (Proverbe 17,4). Căci câți au băut din el au uitat de ei înșiși, ieșind întregi din omul cel vechi⁷⁴⁹. Și de la izvorul înțelepciunii au fost călăuziți la alt izvor, la cel al iubirii, care niciodată nu scade. (I Corinteni 13,8). Și ridicați la treapta aceasta au dobândit măsura nerătăcită și neîmprăștiată, ajunși întregi minte, întregi ochi, întregi vii, întregi luminoși, întregi desăvârșiți, întregi dumnezei.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 207, în Fil.rom., vol.XI, p. 240)

„De afli vreo carte cunoscută ca eretică, să nu voiești să o citești, ca nu cumva să-ți umpli inima de veninul morții⁷⁵⁰.” (Isaia pustnicul, 29 cuv., cuv.4, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p. 57)

2. Citirea Sfintei Scripturi

„...bate în porțile Scripturilor cu mâinile virtuților.” (Evagrie Ponticul, cap.deoseb., cap.23, în Fil.rom., vol.I, p.79)

„Cuvintele dumnezeieștii Scripturi citește-le prin fapte și nu le întinde în vorbe multe, îngâmfându-te în deșert cu simpla lor înțelegere.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.85, în Fil., rom., vol.I., p.244)

⁷⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Realitatea lui Dumnezeu e gustată, simțită și în același timp înțeleasă. Așa va spune și Sfântul Simeon Noul Teolog. Dar aceasta este o altă înțelegere decât cea pur intelectuală, de la distanță. (n.s.119, p.128)

⁷⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul cel vechi, al păcatelor, se gândește prea mult la el însuși în înțeles egoist. Cel ce bea din izvorul dumnezeiesc al înțelepciunii adevărate, uită de a se mai gândi la sine în acest înțeles egoist, dar își descoperă sinea cea adevărată și atârnarea ei de Dumnezeu, punând accentul direct nu pe eul său, ci pe Dumnezeu și pe toți pe care-i iubește El. În sensul acesta e ieșit din sine. (n.s.306, p.240)

⁷⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Părinții asceți socotesc erezia cel mai mare rău. Cei ce rămân în dreapta credință se pocăiesc ușor, dar cei ce nu mai cunosc pe Dumnezeu cel adevărat, oricât s-ar pretinde de morali, sunt străini de Dumnezeu și ușor își pot justifica toate abaterile pe care le voiesc. (n.s.72, p.57)

„...duhul Scripturii, readucând pe cei rătăciți la îndumnezeire, vestește bunătatea Celui care a scris-o; iar mintea noastră, primind în ea în chip nedespărțit rațiunile celor create, dă pe față înțelepciunea Ziditorului⁷⁵¹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.1, în Fil.rom., vol.III, p.126)

„Scriptura închipuie pe Dumnezeu vorbind, după dispoziția lăuntrică din sufletul celor providențiați. Ea indică astfel voia dumnezeiască prin figuri proprii nouă după fire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.44, în Fil.rom., vol.III, p.164,165)

„Cuvântul Sfintei Scripturi, deși are margini (e circumscris) după literă, sfârșindu-se deodată cu timpul în care se petrec lucrurile istorisite după duh, în înțelesurile lui mai înalte, rămâne totdeauna fără hotar (necircumscris). Și nimeni să nu spună că nu poate crede aceasta, știind că Dumnezeu care a vorbit e fără hotar (necircumscris) după natură. Căci cei ce voiesc să asculte cu inima curată sfatul Scripturii se cuvine să creadă că și cuvântul grăit de El se aseamănă mai mult Lui⁷⁵². Fiindcă dacă Dumnezeu este cel ce a grăit, iar El este după ființă nehotărnicit, e vădit că și cuvântul grăit de El este nehotărnicit.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.50, în Fil.rom., vol.III, p.193)

„Precum mânzul nu suferă primăvara să stea la iese și să mănânce cele de acolo, așa nici mintea tânără nu poate răbda mult îngustimea rugăciunii, ci se bucură mai bine, ca și acela, să iasă la largul contemplației naturale, care se află în psalmodie și în citire.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.170, în Fil.rom., vol.IV, p.299,300)

„...numai cel ce s-a curățit prin plâns de patimi simte tainele ascunse în toate Scripturile și se uimește de toate, dar mai ales de Sfânta Evanghelie, de lucruri și de cuvinte. Și, precum înțelepciunea lui Dumnezeu a făcut cele grele ușoare, așa face pe om puțin câte puțin Dumnezeu: bun și îndurător ca să poată iubi pe vrăjmaș, precum și tatăl îndurător este și nepătimăș, ca Dumnezeu cel fără patimă; având toată virtutea și desăvârșirea, precum Tatăl desăvârșit este. Și simplu grăind, toate câte se cuvin lui Dumnezeu le primește după învățătura sfintei Cărți și omul, ca să se facă Dumnezeu prin lucrare voită. Cine nu se minunează de lucrarea Sfintei Evanghelii? Pentru că numai prin libera alegere, îi dăruiește omului toată odihna în veacul de acum și în cel viitor, cu multă cinste.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V., p.88).

„Deci cel ce a putut înțelege în parte harul Sfintei Evanghelii și cele ce se află în ea, adică faptele și învățăturile Domnului, poruncile și dogmele Lui, înfricoșările și făgăduințele, acela știe ce comori neîmputinate a aflat, măcar că nu poate povesti despre ele cum trebuie, pentru că cele cerești sunt negrăite. Căci Hristos s-a ascuns în Evanghelie, și cel ce vrea să-L afle pe El trebuie să vândă mai întâi toate averile sale și să cumpere Evanghelia, ca nu numai să-L poată afla pe El din citire, ci să-L și

⁷⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sofia e conținătoarea unitară a tuturor rațiunilor, Sofia primă și perfectă din veci este Logosul divin. Dar apoi, orice minte devine sofia potrivit cu progresul ei în adunarea tuturor rațiunilor în sine și în adâncirea lor. (n.s.2, p.126)

⁷⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul Scripturii se aseamănă mai mult lui Dumnezeu Cel necircumscris, decât omului mărginit, de la care l-a împrumutat Dumnezeu. Căci în gura lui Dumnezeu cuvântul omenesc își lărgeste cuprinsul la infinit, potrivit cu Cel ce îl folosește. (n.s.1, p.193)

primească în sine, prin urmarea viețuirii Lui în lume.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.90).

„...scopul dumnezeieștii Scripturi acesta este: să descopere unora tainele dumnezeieștilor Scripturi, ce pot să mântuiască sufletul și rațiunile celor ce sunt, adică scopul pentru care a fost făcut fiecare lucru. Aceasta pentru ca să lumineze mintea omului spre a iubi pe Dumnezeu și a cunoaște mărirea Lui și negrăita Lui înțelepciune, și pronia Lui din purtarea de grijă ce o are pentru faptele Lui. Căci prin această cunoștință omul se teme de călcarea poruncilor Lui și își disprețuiește neputința și neștiința sa și prin aceasta se smerește și iubește pe Dumnezeu, și nu disprețuiește poruncile Lui, ca cei nepărtași de cunoașterea Lui cu lucrul. Și iarăși reține vreunele din tainele Lui, ca să le dorească omul și să nu se sature îndată ca Adam, și aflându-l vrăjmașul afară, să-l atragă spre răutatea sa.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.24, în Fil.rom., vol.V, p.248).

„... cel ce a dobândit în sine, în chip conștient, pe Dumnezeu cel ce dă cunoștință oamenilor (Ps.103,10) a străbătut toată Sfânta Scriptură și a cules tot folosul din citire și nu va mai avea trebuință de citirea cărților ei. Căci, cum ar mai avea o astfel de trebuință cel ce L-a dobândit ca împreună-grăitor pe Cel care a insuflat dumnezeieștile Scripturi celor ce le-au scris și a fost învățat de Acela tainele de negrăit ale celor ascunse? Acesta va fi el însuși altora o carte insuflată de Dumnezeu, purtând scrise în el, de degetul lui Dumnezeu, taine noi și vechi (Matei 13,52), ca unul ce a împlinit toate și s-a odihnit în Dumnezeu de toate lucrurile sale, ajuns la desăvârșirea originală.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.100, în Fil.rom., vol.VI, p.88,89)

„Îndeletnicește-te cu citirea Scripturilor, care-ți arată calea contemplării (înțelegerii) subțiri, și cu viețile sfinților, chiar dacă nu simți de la început dulceața lor, din pricina apropierii lucrurilor care aduc întineric. Aceasta pentru ca să schimbi o întâlnire cu alta.

Și când te ridici la rugăciunea și la pravila ta, în locul cugetării la cele ale lumii, pe care ai văzut-o și ai auzit-o, te vei afla cugetând la dumnezeieștile Scripturi pe care le-ai citit. Și prin aceasta, uiți amintirea celor dintâi. Și așa vine mintea ta la curăție. Și aceasta este ceea ce s-a scris, că sufletul e ajutat de citire când stă la rugăciune. Și iarăși, rugăciunea aduce lumină în citire⁷⁵³. Și aceasta iarăși, în locul amestecării cu cele lumești, aduce conținut felurilor rugăciunii, încât din citire se luminează sufletul în rugăciune, ca să se roage totdeauna fără preget și în chip netulburat.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.131)

„Meditarea neîncetată a Scripturii este lumina sufletului. Căci aceasta întipărește în suflet amintiri folositoare, pentru păzirea de patimi și pentru stăruirea în dorul de Dumnezeu, în curățenia rugăciunii. Dar și deschide în fața noastră calea păcii pe urmele sfinților” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.33, în Fil.rom., vol.X, p.181)

⁷⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În rugăciune te întâlnești cu Dumnezeu, Care însuși luminează cele descoperite de El. Apoi rugăciunea depărtează alte gânduri, încât te poți concentra în înțelesurile celor citite. (n.s.128, p.131)

„...până ce nu primește omul pe Mângâietorul, are nevoie de dumnezeieștile Scripturi, ca să se întipărească în cugetarea lui amintirea bunătăților și prin citirea neîncetată să se înnoiască în el mișcarea spre bine și să-și păzească sufletul lui de subțirimea căilor păcatului. Pentru că n-a dobândit încă puterea Duhului, care-l depărtează de amăgirea ce-i fură aducerile aminte folositoare și îl apropie, prin împrăștiere, de răceala minții.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X., p.287,288)

„...(livada Scripturilor) adună mintea din orice risipire în cele din afară și o pironește în unirea cu Hristos.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., ep.IV, în Fil.rom., vol.X, p.500)

3. Înțelegerea Sfintei Scripturi

„Dar cel ce rămâne numai la litera Scripturii are ca singură stăpânitoare peste fire simțirea (percepția), prin care se manifestă afecțiunea sufletului față de trup. Căci litera, dacă nu e înțeleasă duhovnicește, e mărginită în conținutul ei de simțire, care nu îngăduie să străbată înțelesul celor scrise până la minte. Iar dacă litera se adresează numai simțirii, tot cel ce primește litera în chip iudaic numai ca istorie, trăiește după trup, suportând în fiecare zi prin aplecarea voii moartea păcatului din pricina simțirii celei vii, neputând să omoare cu duhul faptele trupului, ca să trăiască viața cea fericită în duh.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.63, în Fil.rom., vol.III, p.339)

„Vechiul Testament procură celui ce se îndeletnicește cu cunoștința (gnosticului) modurile virtuților, iar Noul Testament îi hărăzește celui ce se îndeletnicește cu activitatea rațiunii cunoștința adevărată.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.30, în Fil.rom., vol.III, p.353)

„Căci tot cel ce nu-și însușește înțelegerea duhovnicească a dumnezeieștii Scripturi leapădă pe de o parte, deodată cu ea, asemenea iudeilor, și legea naturală, iar pe de altă parte nu cunoaște nici legea harului, prin care li se dă celor călăuziți de ea îndumnezeirea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.65, în Fil.rom., vol.III, p.389)

„Prin urmare, dacă dorim să ne săturăm cu harul dumnezeiesc, trebuie să stărpim înțelegerea trupească, cea după simțuri, a Scripturii, care dă naștere patimilor și dispoziției afectuoase față de cele vremelnice și trecătoare (sau lucrării pătimase a simțurilor, îndreptată spre cele sensibile).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp. 65, în Fil.rom., vol.III, p. 392)

„Ce-l ce-și însușește Scriptura trupește, învață din ea păcatul cu fapta, iar mintea i se deprinde să cugete la păcat. Acela învață din litera legii despre dezmierdări, împreunări desfrânate și ucideri, și se deprinde să socotească spurcată toată zidirea lui Dumnezeu.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.5, în Fil.rom., vol.III, p.409)

„Cel ce nu crede că Scriptura este duhovnicească, nu-și simte puținătatea cunoștinței.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.17, în Fil.rom., vol.III, p.410)

„Căci nici nu vrea Cuvântul să le spună deschis toate, dar nici să treacă peste ele, ci precum folosește. Pentru că zice Gură de Aur: *Mare binefacere a lui Dumnezeu este și aceasta, că unele cuvinte ale dumnezeieștilor Scripturi sunt deslușite, iar altele nelămurite, ca prin cele dintâi să venim la credință și la osârdie, și să nu cădem din prea mare neînțelegere în necredință și nepăsare, iar prin celelalte să ne trezim la întrebare și osteneală, și să ne izbăvim de mândrie, și să aflăm smerenia, și prin aceea că nu putem să înțelegem. Și așa să culegem din amândouă smerenia, și dorul după Dumnezeu, dacă primim simțirea darurilor făcute nouă.*” (Petru Damaschinul, Înv. duh., cuv.11, în Fil.rom., vol.V, p. 216)

„... (sfînții), când e vorba de un lucru sensibil sau inteligibil care se petrece mai presus de fire, sau de un cuvânt al Scripturii, atunci cunosc prin vedere înainte și prin descoperire dacă li se dă cunoștință despre acestea de la Duhul Sfânt. Iar dacă nu li se dă, ci spre folosul lor le rămâne lucru necuprins, nu se rușinează să spună adevărul, și să mărturisească neputința omenească, zicând : *Nu știu, Dumnezeu știe*, (2 Cor.12,3) ca Apostolul, și cum zice Solomon: *Trei nu le cunosc, iar a patra nu o știu*, (Prov. 30,18) sau Gură de Aur: *Eu nu știu chiar dacă m-ar numi ereticii necredincios; dar numescă-mă și nebun.*” (Petru Damaschinul, Înv. duh., cuv.23, în Fil.rom., vol.V, p.238)

„Să nu te apropii de cuvintele tainelor din dumnezeiasca Scriptură, fără ajutorul lui Dumnezeu, primit prin rugăciune și cerere, ci spune: *Doamne, dă-mi să primesc simțirea puterii celei din ele* (Rugăciunea Citirii). Socotește că cheia înțeleșurilor adevărate din dumnezeieștile Scripturi e rugăciunea,” (Sf. Isaac Sirul, Cuv. nev., cuv.73, în Fil.rom., vol.X, p. 370)

III. Rugăciunea

„Cel ce iubește pe Domnul își aduce aminte pururea de El și aducerea aminte de Dumnezeu naște rugăciunea.”⁷⁵⁴

Viața creștină este legată în chip deosebit de rugăciune. Sufletul care iubește pe Dumnezeu nu poate să nu se roage, fiindcă iubirea izvorăște din rugăciune și rugăciunea întreține iubirea. Dumnezeu ne-a înzestrat cu ceva cu care să putem să ținem legătura cu El, să ne dezlipim sufletul de lume, pentru a-l pune în dialog cu Dumnezeu, să ne umplem de iubirea Lui și să ne unim cu El. Mântuitorul însuși ne spune: „Intră în camera ta și, închizând ușa, roagă-te Tatălui tău care este în ascuns” (Matei 6,6), îndemnându-ne astfel să intrăm în altarul inimii noastre.

Scrierile filocalice ne arată ce este rugăciunea, felurile și chipurile rugăciunii până la rugăciunea desăvârșită, apoi cum să o săvârșim, care sunt greutățile și ispitele ce ne vin în timpul rugăciunii, ce o ajută, care este scopul ei și marele folos al acesteia.

După cum vom vedea, Sfinții ne învață că rugăciunea este viața sufletului. Așa după cum trupul, dacă răsuflă înseamnă că este viu, iar atunci când încetează respirația încetează și viața, așa și sufletul, dacă nu-i dăm rugăciune nu are viață și astfel nu putem câștiga viața veșnică, mai ales că rugăciunea este cheia Împărăției lui Dumnezeu.

Toți Sfinții Părinți vorbesc despre rugăciune ca fiind mai mult decât necesară vieții duhovnicești, parcă se întrec unii pe alții în a arăta foloasele ei. Ei preferau mai bine să nu existe deloc, decât să existe fără rugăciune.

Când rugăciunea este obișnuită și frecventă, influența ei în viața noastră duhovnicească devine foarte clară, omul începând să se vadă așa cum este, să își descopere egoismul, lăcomia, greșelile de judecată și orgoliul. Treptat, dobândește o pace interioară, o armonie a activităților nervoase și morale, o mai mare putere de a îndura sărăcia, calomnia, grijile, pierderea celor dragi, durerea, boala și moartea.⁷⁵⁵

Referindu-se la importanța rugăciunii, Părintele Stăniloae ne arată că „rugăciunea unifică cele trei puteri ale sufletului sfâșiate prin patimi. Ea nu e numai a minții sau numai a rațiunii care defîinește în înțelesuri intuiția totală a prezenței lui Dumnezeu proprie minții, sau numai a inimii care trăiește cu simțirea această privință. Având un caracter complex, rugăciunea e singurul mijloc de unificare a sufletului”.⁷⁵⁶

Prin rugăciune, se revărsă bucuria și pacea Duhului Sfânt în sufletele noastre. Prin rugăciune, simțim că nu suntem singuri, ci cu Dumnezeu. Simțim ajutorul lui în viața noastră în răbdarea ispitelor și a necazurilor, ne întărim în credință, creștem spiritual în

⁷⁵⁴ Cuv. Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejzii și iadul smereniei*, trad. de Pr.Prof. Ioan Ică și Diac.Ioan Ică jr., Edit. Deisis, București, 1994, p.62.

⁷⁵⁵ Dr. Alexis Carrel, *Rugăciunea*, trad. de Pan Izverna, Edit. Învierea, Timișoara, 1999, p. 21.

⁷⁵⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, nota explicativă nr.34, în *Filocalia rom.*, vol.VII, p.61.

iubire față de Dumnezeu și de semenii noștri⁷⁵⁷, rugăciunea ne ajută și ne întărește să împlinim poruncile lui Hristos în viața noastră, prin ea ni se luminează mintea să adâncim și să înțelegem Sfânta Scriptură și să înțelegem că bucuriile duhovnicești sunt mult mai mari și mai frumoase decât plăcerile pământești.

În ceea ce privește modul săvârșirii rugăciunii, trebuie să ne rugăm ca și cum am avea în fața ochilor pe Hristos, să ne adunăm mintea asupra celor citite și să ne curățim inima de orice gând pătimăș.

Apoi, ceea ce contribuie foarte mult la păstrarea atenției când ne rugăm, este pronunțarea rugăciunii foarte rar, pentru ca fiecare cuvânt al ei să aibă ecou în mintea și inima noastră. La început, trebuie să ne forțăm a ne ruga, dar cu timpul rugăciunea va începe să ne aducă mângâiere. Această mângâiere face nevoia noastră mai ușoară și ne încurajează să perseverăm.⁷⁵⁸ Chiar dacă la început nu ne rugăm cum trebuie, să ne rugăm în continuare, căci uneori din cantitate vine calitate.

Luând ca punct de plecare îndemnul Sfântului Apostol Pavel: „Rugați-vă neîncetat!” (1 Tes 5,17), Părinții ne îndeamnă la rugăciune nu numai la anumite momente ale unei zile, ci toată viața, fiecare moment al ei să devină rugăciune, un dialog neîncetat cu Dumnezeu. Această rugăciune neîncetată se mai numește și rugăciunea lui Iisus sau rugăciunea minții (pentru că la început ea se rostește cu mintea), sau a inimii, pentru că, după rugăciunea atentă și stăruitoare cu mintea în inimă, mintea coboară în inimă.

Mai ales în zilele noastre este de folos această rugăciune, când omul modern pretinde că nu mai are timp să se roage. Dacă începem să practicăm puțin această rugăciune, vom descoperi că avem mai mult timp de rugăciune decât ne-am fi închipuit⁷⁵⁹. Să ne întărim deci prin pomenirea numelui lui Iisus pentru că nu este putere mai mare în cer și pe pământ, pentru că invocarea numelui lui Iisus înseamnă invocarea prezenței Lui. Dacă vom încerca să spunem rugăciunea minții măcar în timpul „mort” pe care-l avem zilnic, tot ar fi un câștig. De pildă în drumul spre serviciu sau spre școală, sau când ne tragem răsuflarea după o muncă grea, sau când așteptăm autobuzul, decât să ne enervăm când întârzie, mai bine ne-am ruga. Decât să umplem timpul cu păcate, mai bine să-l înveșnicim rugându-ne. Dacă ne-am gândi sincer la sfârșitul fiecărei zile, am constata că au fost multe clipele pe care le-am pierdut degeaba, ratând astfel multe șanse de a ne ruga. Încercând să ne rugăm cât mai mult în timpul unei zile, orice lucrare a noastră va fi însoțită de rugăciune, chiar și cea intelectuală, bineînțeles neîncepând rugăciunea lui Iisus în timpul serviciului pe scaunul din birou, sau când facem exerciții la matematică, ci în liniștea camerei și în liniștea inimii noastre, până ce ea se va înrădăcina în inima noastră. Să facem totul rugându-ne la Dumnezeu, pentru ca totul să fie binecuvântat de El. Și când vom câștiga această rugăciune, nici o ocupație nu ne va împiedica de la ea, ba mai mult, prin practicarea acestei rugăciuni, toate faptele noastre vor fi inspirate de rugăciune. Ea este ca o durere de măsele, o simți mereu, așa cum ne învață și marii duhovnici ai

⁷⁵⁷ Arhim. Sofian Boghiu, *Ne vorbește părintele Sofian*, Edit. Episcopiei Romanului, 1997, p. 49,50.

⁷⁵⁸ Sf. Ignatie Briancianinov, *Fărmăturile ospățului*, trad. de Pr. Simeon Bruschweiller, Edit. Episcopia Ortodoxă Română Alba Iulia, 1996, p.80.

⁷⁵⁹ Olivier Clément, *Rugăciunea lui Iisus*, trad. de Măriuca și Adrian Alexandrescu, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1997, p. 9.

mănăstirilor noastre. Îndeplinim orice serviciu în prezența ei. Vom fi într-o relație permanentă cu Hristos, niciodată și nicăieri fără El, în afară de Hristos. Deci, potrivit scrierilor filocalice, nu este de ajuns să ai rugăciunea, să cunoști regulile ei, ci trebuie să ajungi tu însuși o rugăciune, să fii rugăciune întrupată.

Această rugăciune poate fi făcută mai întâi cu gura, apoi cu mintea și apoi rugăciunea să treacă de la minte la inimă. Și trebuie să fim stăruitori. Vom vedea în scrierile Părinților multe alte sfaturi care ni le dau ei în privința tehnicilor rugăciunii minții. Unii nu s-au folosit de aceste tehnici ajutătoare pe care le prezintă Părinții în amănunt și au dobândit rugăciunea și fără ele, totuși Părinții ni le recomandă, ele sunt binevenite mai ales la început. Dar trebuie să știm că efectele acestei rugăciuni sunt condiționate și de puritatea morală a celor ce o săvârșesc. Părintele Stăniloae, ca un bun cunoscător al firii omenesti menționează că „nu trebuie îndemnați toți să facă rugăciunea minții în mod neîncetat. Pot fi îndemnați la ea cei ascultători, chiar dacă sunt simpli, pentru că cel ce ascultă se împărtășește prin smerenie de toată virtutea. În ascultarea lui se cuprinde voința de a împlini tot ce i se recomandă ca bun. Dar nu trebuie îndemnați cei neascultători, chiar dacă sunt învățați, pentru că aceștia sunt obișnuiți să facă numai voia lor și din aceasta se naște părerea de sine, din care vin toate rătăcirile”⁷⁶⁰. Rugăciunea minții trebuie practică într-o adâncă smerenie și sub supravegherea unui duhovnic, căruia să-i încredințăm tot ce ni se întâmplă pe parcursul practicării ei.

Tot Părintele Stăniloae ne învață că „rugăciunea inimii este rugăciunea săvârșită de minte în inimă, care ajută să se întărească în inimă gândul permanent la Iisus Hristos și care curăță și sfințește prin acest gând toate cugetările și simțurile și îndreaptă toată activitatea spre împlinirea poruncilor lui Hristos”⁷⁶¹.

În concluzie, vorbind despre rugăciune, Sfinții Părinți lasă să se întrevadă că nu ne folosesc de loc marile predici despre rugăciune, dacă nu începem lucrarea ei. „Să flămânzim totdeauna după amintirea lui Dumnezeu. Să ne socotim pururea săraci în această privință. Aceasta ne îmbogățește cu adevărat”⁷⁶².

Mântuitorul i-a învățat pe ucenicii Săi despre rugăciune și cum să se roage, rugându-Se. Astfel vom afla și noi mai multe despre ea, rugându-ne, pentru că rugăciunea ne va învăța ea însăși cum să ne rugăm. Rugăciunea nu poate fi înțeleasă decât în rugăciune.

1. Ce este rugăciunea?

„Rugăciunea este vorbirea minții cu Dumnezeu. De ce stare are, așadar, nevoie mintea ca să poată să se întindă, fără să se uite îndărăt, dincolo de sine, până la Stăpânul ei și să stea de vorbă cu El fără mijlocirea nimănui?” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.3, în Fil.rom., vol.I, p.88)

⁷⁶⁰ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, nota explicativă nr.9, în Filocalia, vol.VII, p.181.

⁷⁶¹ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, la Ierom. Drd. Vichentie Punguță, *Cunoașterea lui Dumnezeu și rugăciunea la Sfântul Grigorie Palama*, în *Revista Teologică*, nr.5/1991, p. 37.

⁷⁶² Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, nota explicativă nr.277, în Filocalia, vol.XII, p.137.

„Rugăciunea este vlăstarul blândeței și al lipsei de mânie.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.14, în Fil.rom., vol.I, p.89)

„Rugăciunea este rodul bucuriei și al mulțumirii.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.15, în Fil.rom., vol.I, p.89)

„Rugăciunea este alungarea întristării și a descurajării.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.16, în Fil.rom., vol.I, p.89)

„Rugăciunea este urcușul minții spre Dumnezeu” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.36 în Fil.rom., vol.I, p.91)

„Rugăciunea este lucrarea demnă de vrednicia minții sau întrebuințarea cea mai bună și mai curată a ei.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.84, în Fil.rom., vol.I, p. 97).

„Precum pâinea este hrană trupului și virtutea hrană sufletului, așa rugăciunea duhovnicească este hrana minții”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.101, în Fil.rom., vol.I, p.99)

„Rugăciunea este mulțumirea pentru bunurile primite și cererea iertării greșelilor și a puterii care împuternicește pentru viitor, întrucât fără ajutorul dumnezeiesc, ...n-ar putea face sufletul nimic. Ea mai este unirea cu Cel dorit și împărtășirea de El, și învoirea deplină a întregii puteri a voinței cu El. Iar partea cea mai însemnată a țintei urmărite era să înduplece voința, să vrea acestea cât se poate de mult.” (Teodor al Edessei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV, p.237)

„Rugăciunea este vorbire cu Dumnezeu, vedere a celor nevăzute, încredințare despre cele dorite, petrecere a îngerilor, îndemn la virtuți, ipostas al celor nădăjduite. Prinde-te cu toată puterea de această împărăteasă a virtuților, o, nevoitorule! Roagă-te cu frică și cu cutremur, cu minte trează și veghetoare ca să fie primită de Domnul rugăciunea ta. Căci: *Ochii Domnului, zice, peste cei dreپti și urechile Lui la cererea lor*” . (Teodor al Edessei, 100cap., cap.60, în Fil.rom., vol.IV, p.215)

„Rugăciunea este cheia împărăției cerurilor.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.102, în Fil.rom., vol.IV, p.289)

„... rugăciunea este propovăduirea apostolilor, lucrarea credinței, mai bine zis credința nemijlocită, ipostasul celor nădăjduite, dragoste lucrătoare, mișcare îngerească, puterea celor netrupești, fapta și veselia lor, Evanghelia lui Dumnezeu, încredințarea inimii, nădejdea de mântuire, semn de curăție, simbol al sfințeniei, cunoștință a lui Dumnezeu, arătarea botezului, baia curăției, arvuna Duhului Sfânt, bucuria lui Iisus, veselia sufletului, mila lui Dumnezeu, semn al împăcării, pecetea lui Hristos, raza soarelui minții, luceafăr al inimilor, întărirea creștinismului, arătarea împăcării lui Dumnezeu, har al lui Dumnezeu, înțelepciunea lui Dumnezeu, mai bine zis începătura înțelepciunii de sine a lui Dumnezeu, arătarea lui Dumnezeu, lucru al pustnicilor, petrecerea sihaștrilor (isihaștilor), prilej de liniștire, dovada viețuirii îngerești. Și la ce

să le mai spunem pe toate? Rugăciunea este Dumnezeu, care lucrează toate în toți, deoarece una singură este lucrarea, a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, care lucrează toate în Hristos Iisus. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.113, în Fil.rom., vol.VII, p. 137)

„... rugăciunea, care este, după Scărarul, izvorul virtuților care udă ca pe niște răsaduri puterile sufletului...” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.rug., cap.5, în Fil.rom., vol.VII, p.192)

„Rugăciunea este, după însușirea ei, însoțirea și unirea omului și a lui Dumnezeu; iar după lucrare, susținătoarea lumii. Este împăcare a lui Dumnezeu; maica lacrimilor și fiica lor; ispășirea păcatelor; pod de trecere peste ispite; peretele din mijloc în fața necazurilor; zdrobirea războaielor, lucrarea îngerilor, hrana tuturor ființelor netrupești, veselie ce va să vie, lucrarea fără margine, izvorul virtuților, pricinuitoarea harismelor (a darurilor), sporirea nevăzută, hrana sufletului, luminarea minții, securea deznădejdiei, dovedirea nădejdiei, risipirea întristării, bogăția călugărilor, vistieria sihaștrilor, micșorarea mâniei, oglinda înaintării, arătarea măsurilor, vădirea stării dinăuntru, descoperirea celor viitoare, semnul slavei. Rugăciunea este celui ce se roagă cu adevărat tribunal, dreptar și scaun de judecată al Domnului, înaintea scaunului Judecării viitoare”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.403)

„Rugăciunea este omorârea gândurilor voinței după viața trupului. Cel ce se roagă este într-un tot deopotrivă cu cel ce a murit lumii”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.69, în Fil.rom., vol.X, p. 351)

„Și a fost întrebat iarăși: *Ce este rugăciunea?* Și a zis: *O liniștire și o golire a cugetării de toate cele de aici și o inimă ce-și întoarce cu desăvârșire privirea spre nădejdea plină de dor a celor viitoare*”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p. 394)

„(Rugăciunea) ... este hrana firii sufletului⁷⁶³”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., ep. 4, în Fil.rom., vol.X, p. 496)

„Silește-te să faci multe rugăciuni, căci rugăciunea este lumină sufletului tău”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, în Fil.rom., vol.XII, p.50,51).

2. Folosul rugăciunii

„... prin rugăciune curățește mintea ...” (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., în Fil.rom., vol.I, p.64)

„Fericită este mintea care, rugându-se neîmprăștiat, câștigă neconținut un tot mai mare dor către Dumnezeu.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.118, în Fil.rom., vol.I, p.101)

⁷⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cu rugăciunea se hrănește și se întreține sufletul, pentru că prin rugăciune e unit cu Dumnezeu și Dumnezeu cu adâncimea Lui nesfârșită îi dă viață nesfârșită și sufletului. Rugăciunea se spune că e pâinea îngerilor. Ea a fost pâinea Maicii Domnului, în Sfânta Sfintelor. De aceea, sihaștrii pierduți în rugăciune uită zile întregi să mănânce. Din puterea Duhului dumnezeiesc s-au creat și se susțin chiar lucrurile materiale în raționalitatea lor plasticizată. El are deci și puterea de hrănire, nu numai a sufletului, ci și a trupului nostru. (n.s.600, p.496)

„Precum cel mai de preț dintre toate simțurile este vederea, așa cea mai dumnezeiască dintre toate virtuțile este rugăciunea.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.150, în Fil.rom., vol.I, p.104)

„Roagă pe Dumnezeu să deschidă ochii inimii tale și vei vedea folosul rugăciunii și al citirii.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.7, în Fil.rom., vol.I, p.237)

„Când îți aduci aminte de Dumnezeu înmulțește rugăciunea, ca atunci când Îl vei uita Domnul să-și aducă aminte de tine.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.25, în Fil.rom., vol.I, p.239)

„Mintea care se roagă neîmprăștiat strâmtorează și frânge inima; iar *inima înfrântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi* (Psalmul 50,19).” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.34, în Fil.rom., vol.I, p.257)

„Rugăciunea încă se numește virtute, deși e maica virtuților. Căci le naște pe acelea prin împreunarea cu Hristos.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.35, în Fil.rom., vol.I, p.258)

„Roagă-te stăruitor la orice lucru, ca unul ce nu poți face nimic fără ajutorul lui Dumnezeu.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.94, în Fil.rom., vol.I, p.263)

„Nimic nu ajută mai mult lucrării ca rugăciunea; și pentru a câștiga bunăvoința lui Dumnezeu, nimic nu e mai de folos ca ea.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.95, în Fil.rom., vol.I, p.263)

„Bine este să folosim prin cuvinte pe cei care întreabă; dar mai bine e să conlucrăm cu ei prin rugăciune și virtute. Căci cel ce prin acestea se aduce pe sine lui Dumnezeu ajută și aproapelui.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.101, în Fil.rom., vol.I, p.264)

„... dacă ne îngrijim de fiecare trebuință suntem datori să ne și rugăm pentru fiecare. Căci cel ce face sau se îngrijește de ceva fără rugăciune nu se află pe drumul cel bun care duce spre sfârșitul lucrului. Aceasta e ceea ce a spus Domnul: *Fără Mine nu puteți face nimic*. (Ioan 15,5).” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.166, în Fil.rom., vol.I, p.271)

„Cel ce vrea să fie ferit de orice întâmplare rea e dator să-și încredințeze toate trebile lui Dumnezeu prin rugăciune; apoi mintea lui să se țină strâns de nădejdea în El, iar grija pentru lucrurile supuse simțurilor să o nesocotească cu toată puterea.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.172, în Fil.rom., vol.I, p.271)

„... zăbovind numele acela slăvit și mult dorit prin pomenirea minții în căldura inimii sădește în noi numaidecât deprinderea de-a iubi bunătatea Lui, nemaifiind nimic care să ne împiedice. Acesta este mărgăritarul cel de mult preț pe care-l poate agonisi cineva vânzând toată averea sa, ca să aibă o bucurie negrăită de aflarea lui. (Matei 13,46).” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.59 în Fil.rom., vol.I, p.359,360)

„Toate virtuțile ajută mintea să câștige dragostea dumnezeiască. Dar mai mult ca toate, rugăciunea curată. Căci prin aceasta zburând către Dumnezeu, iese afară din toate cele ce sunt.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.11, în Fil.rom., vol.II, p.55)

„...să nu înceteze niciodată atenția inimii, trezvia, împotrivirea (față de draci) și rugăciunea către Hristos Iisus, Dumnezeuul nostru. Căci ajutor mai mare afară de Iisus nu vei afla în toată viața ta. Fiindcă numai Domnul singur cunoaște, ca Dumnezeu, vicleniile, meșteșugurile și înșelăciunile dracilor.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.39, în Fil.rom., vol.IV, p.58)

„Mare bun este rugăciunea. Căci ea cuprinde toate bunurile, ca una ce curățește inima, în care Dumnezeu se face văzut celor credincioși.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.62, în Fil.rom., vol.IV, p.62)

„(Dreptii) cheamă sincer numele lui Dumnezeu și se mărturisesc Lui, fiindcă le și place să stea de vorbă cu El, iubindu-L pururea.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.69, în Fil.rom., vol.IV, p.85)

„Îți spun un cuvânt străin, și să nu te minunezi. Este între Dumnezeu și suflet o taină ce se săvârșește într-ascuns. Dar este a măsurilor celor mai înalte, a curăției, a dragostei și a credinței desăvârșite. Când omul împăcat la culme se unește cu Dumnezeu, prin apropiere deplină, în rugăciune și vedere neîncetată ...învrednicindu-se de El, măcar că este în trup, a covârșit măsura stricăciunii care-l supune morții, așteptând moartea ca pe un somn obișnuit, care-l transportă dulce spre cele nădăjduite.” (Teognost, D.făpt., cap.69, în Fil.rom., vol.IV, p.266)

„Dacă mintea, petrecând de la început în gânduri lumești, a câștigat atâta dragoste de ele, câtă prietenie n-ar dobândi față de rugăciune, petrecând neconținut în ea?” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.89, în Fil.rom., vol.IV, p.288)

„Căci Dumnezeu toate le știe mai înainte de a se face și nu are trebuință să asculte înșirarea lor, ci noi avem lipsă de aceasta, ca să cunoaștem ce cerem și pentru ce ne rugăm, și ca să avem recunoștință și să ne lipim de El prin cereri; apoi ca să nu fim învăluiți de viforul gândurilor și să fim biruiți de vrăjmași, ca fiind în afară de pomenirea lui Dumnezeu.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.171)

„...rugăciunea, care ne face îngeri...” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.47, în Fil.rom., vol.VI, p.244)

„Apusul soarelui aduce noaptea; retragerea lui Hristos din suflet aduce întunericul patimilor și fiarele cele nevăzute îl sfâșie. Când răsare soarele, fiarele se strâng în ascunzișurile lor; răsare Hristos pe cerul cugetului care se roagă, și toată alipirea lumească se depărtează și dragostea de trup dispare, iar mintea pornește la lucrul ei, adică la meditarea celor dumnezeiești până seara (Psalmul 103,21), neîntrerupând lucrarea legii duhovnicești nici o clipă și nesăvârșind-o numai cu măsură, ci până la sfârșitul vieții acesteia și până la ieșirea sufletului din trup⁷⁶⁴.” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.50)

⁷⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Căci, dacă din orice persoană bună iradiază o lumină, cu atât mai bogată e lumina ce izvorăște din Hristos cel atotbun. (n.s.13, p.50)

„...cunoștința și dragostea lui Dumnezeu, care răsare din rugăciunea neîncetată și curată.” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.57)

„Căci căutând Dumnezeu la vorbirea rugăciunii, ca Unul ce este iubit, numit și chemat într-ajutor dăruiește sufletului care se roagă bucurie de negrăit. Iar sufletul, pomenind pe Dumnezeu prin vorbirea rugăciunii, e veselit de Domnul.” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.lucr., cap.1, în Fil.rom., vol.VII, p.71)

„Să nu părăsești rugăciunea din grija neputinței nici măcar o singură zi până ce mai răsuflă, ci auzi pe cel ce zice: *Când sunt slab, atunci sunt tare* (2 Corinteni 12, 10). Căci făcând așa te vei folosi mai mult și rugăciunea te va ridica îndată, cu împreuna-lucrare a harului. Fiindcă unde este mângâierea Duhului, neputința și trândăvia nu rămân.” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.lucr., cap.9, în Fil.rom., vol.VII, p.75)

„...ne învață dumnezeiescul Gură de Aur: *Tot cel ce se roagă, vorbește cu Dumnezeu. Și cine nu știe ce mare lucru este ca, om fiind, să stai de vorbă cu Dumnezeu? Dar nimenea nu poate să înfățișeze această cinste prin cuvânt. Căci această cinste întrece chiar și măreția îngerilor. Și iarăși: Rugăciunea e o lucrare comună a îngerilor și a oamenilor și, în privința rugăciunii, nimic nu desparte o fire de alta. Ea te desparte de animale, ea te unește cu îngerii. Prin ea se ridică cineva repede la petrecerea, la viața și traiul acelora, la cinstea, la noblețea, la înțelepciunea și înțelegerea lor, silindu-se să-și petreacă toată viața în rugăciuni și în slujirea (închinarea) adusă lui Dumnezeu. Și iarăși: Când vede diavolul sufletul îngrădit în virtuți, nu îndrăznește să se apropie, temându-se de tăria și de puterea pe care i-o dau rugăciunile, hrănind sufletul mai bine decât hrănesc mâncările trupul*⁷⁶⁵. Și iarăși: *Rugăciunile sunt nervii sufletului. Căci precum trupul e susținut laolaltă prin nervi și prin ei se mișcă în chip unitar, persistă și își menține tăria, iar dacă îi taie cineva pe aceștia, desface toată armonia trupului, tot așa sufletele se armonizează și se susțin laolaltă prin rugăciuni, și prin ele străbat cu ușurință drumul evlaviei*⁷⁶⁶ ...Și iarăși: *Rugăciunea și cererea fac pe oameni biserici ale lui Dumnezeu; și, precum aurul și pietrele scumpe și marmora fac casele împăraților, așa rugăciunea face pe oameni biserici ale lui Hristos. Ce laudă mai mare s-ar putea aduce rugăciunii, decât că zidește biserici lui Dumnezeu? Și Acela pe care nu-L încap cerurile, intră în sufletul viu prin rugăciuni*⁷⁶⁷.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.29, în Fil.rom., vol.VIII, p.71,72)

⁷⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rugăciunea hrănește sufletul pentru că aduce puterea lui Dumnezeu în el, pentru că prin dialogul cu Dumnezeu i se comunică sufletului puterea și viața Lui. Dacă ar fi o simplă lucrare a omului, ea n-ar putea hrăni sufletul cu ceva ce nu e în el însuși. Căci dacă ființa lui e rea, de unde să scoată din ea o putere prin care să biruiască această slăbiciune? (n.s.117, p.71)

⁷⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un medic german mi-a declarat că astenia nervoasă, atât de răspândită în zilele noastre, își are leacul și în cruce, adică în înțelegerea rostului superior al greutăților vieții și în răbdarea lor folositoare pentru creșterea duhovnicească a omului. În orice caz, rugăciunea, întărind cu putere dumnezeiască sufletul, aduce întărire și nervilor trupului. Ea aduce liniște, și prin aceasta potolește agitația care se prelungeste și în nervi. (n.s.118, p.71,72)

⁷⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rugăciunea face pe om biserică a lui Dumnezeu, dar și preot al Lui. Căci și Hristos însuși se află în sufletul care se roagă împreună cu Sfântul Duh, care se roagă cu suspine negrăite în noi sau se întipărește în eul nostru în rugăciune. Pentru că biserica nu e numai locul unde se roagă omul, ci și locul unde se află Hristos. (n.s.120, p.72)

„Deci, dacă te lipsești de rugăciune, faci ceva ca și când ai scoate peștele din apă. Precum apa e viața aceluia, așa îți este ție rugăciunea. Precum acela trăiește prin apă, așa noi putem să ne înălțăm la ceruri și să ajungem aproape de Dumnezeu, prin rugăciune.

Și iarăși: Rugăciunea și cererea fac pe oameni biserici ale lui Dumnezeu... Ce laudă mai mare s-ar putea aduce rugăciunii, decât că zidește biserici lui Dumnezeu? Și Acela pe care nu-L încap cerurile, intră în sufletul viu prin rugăciuni.” (Sf. I. G. Aur, Despre rug. II, p. 50, 7781). (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.29, în Fil.rom., vol.VIII, p.72)

„Rugăciunea are stăpânire asupra tuturor faptelor bune; ea naște lacrima pocăinței; ajută cu putere la pacea din partea gândurilor, îndemnând ca singur Dumnezeu să fie socotit pacea desăvârșită; ea e maica dragostei de Dumnezeu; singură ea curățește puterea cugetătoare a sufletului, întipărint în ea pe Dumnezeu, Cel ce pricinuieste și curăția îngerilor; îndreptează puterea poftitoare a sufletului spre Dumnezeu întru curăție, căci alipindu-se de Dumnezeu și stând de vorbă cu El, care e prin fire Binele și Frumosul nesfârșit și mai presus de fire, leagă toată pofta de El; iar mânia, într-atâta o îmblânzește, încât omul cade și se roagă lui Dumnezeu, iar sufletul se smerește prin căderea la El; căci nimenea, rugându-se, nu poartă un cuget nesmerit și mânios. De aceea, scurt vorbind, cuvioasa rugăciune curățește și îndreptează toate puterile sufletului și toate lucrările făptuitoare și înțeleghătoare; și mai ales își alipește vederea de Dumnezeu și, ca urmare, de dragostea dumnezeiască, într-o petrecere și viețuire liniștită, potrivit cu cele spuse mai înainte.” (Calist Angelicude, Mest.lin., în Fil.rom., vol.VIII, p.357,358)

„Cuptorul de foc probează aurul iar starea la rugăciune, sânguinta și dragostea de Dumnezeu a călugărilor.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.18, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.260)

„Iubirea ostașului față de împărat o arată războiul; iubirea călugărului față de Dumnezeu o arată vremea rugăciunii și starea la rugăciune. Starea ta lăuntrică ți-o arată rugăciunea. Căci teologii (cuvântătorii de Dumnezeu n.tr.) au socotit-o pe aceasta oglinda călugărului.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.38, în Fil.rom., vol.IX, p.411,412)

„...pomenește pe Dumnezeu, ca și El să te pomenească totdeauna...” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.5, în Fil.rom., vol.X, p.52)

„... când omul simte ajutorul dumnezeiesc, că e de față ajutându-l, inima lui se umple îndată de credință și înțelege prin aceasta că rugăciunea îi este mijlocul prin care găsește ajutor și izvor de mântuire și vistierie de încredere și liman izbăvitor de vijelie și lumină celor din întuneric și sprijin celor slabi și acoperământ în vremea încercărilor și ajutor în ascuțișul bolilor și pavază izbăvitoare în război și săgeată ascuțită împotriva vrăjmașilor și, simplu grăind, că toată mulțimea acestor bunătăți își află intrarea în el prin rugăciune. Și de aceea se desfătează de acum în rugăciunea credinței.

Iar inima lui se luminează de încredere și nu mai rămâne în împietrirea de mai înainte și în simpla grăire a gurii. Și când le cunoaște acestea astfel, dobândește

rugăciunea în suflet ca pe o comoară. Și de multă veselie, chipul rugăciunii lui se schimbă în glas de mulțumire. Acesta este înțelesul cuvântului spus de cel ce a rânduit fiecăruia dintre lucruri chipul lui, că *rugăciunea este o bucurie ce înalță mulțumiri...* Toate aceste bunătăți se nasc în om din aceea că își cunoaște slăbiciunea sa. Căci din multa dorință a ajutorului lui Dumnezeu, se apropie de Dumnezeu stăruind în rugăciune. Și cu cât se apropie mai mult de Dumnezeu prin voința lui, cu atât se apropie și Dumnezeu de el cu darurile Sale și nu va ridica de la el harul Său, datorită mării lui smerenii.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.21, în Fil.rom., vol.X, p.113,114)

„...atât cât lucrează cu Dumnezeu își are toată grija pusă în seama Lui ziua și noaptea.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.134)

„... toate vederile arătate sfinților au loc în vremea rugăciunii. Căci ce alt timp e atât de sfânt și de potrivit sfintei primiri a darurilor (harismelor), ca în timpul rugăciunii, în care vorbește cineva cu Dumnezeu? Căci în acest timp, în care se fac cererile către Dumnezeu și au loc întâlnirile cu El, omul adună cu silire toate mișcările și gândurile din toate părțile și nu gândește decât la Dumnezeu și inima o are plină de El. De aceea înțelege cele neînțelese. Căci Duhul cel Sfânt Se mișcă în El după măsura lui.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.32, în Fil.rom., vol.X, p.179)

„Orice rugăciune, ce o aduci noaptea să fie mai de preț în ochii tăi decât toate faptele de peste zi...” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.34, în Fil.rom., vol.X, p.187)

„...în (rugăciune) aflăm pricinile ca să iubim pe Dumnezeu... Căci dragostea e din rugăciune... Deci dragostea de Dumnezeu vine din convorbirea cu El.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.35, în Fil.rom., vol.X, p.197)

„Rugăciunea neîmprăștiată este cea care aduce în suflet bunăvoința luminoasă a lui Dumnezeu. Aceasta este sălășluirea lui Dumnezeu: a avea sădit în sine pe Dumnezeu prin pomenirea Lui⁷⁶⁸. Așa ne facem biserică a lui Dumnezeu. Și aceasta este grija și inima zdrobită ca pregătire pentru odihnirea în El.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.307,308)

„Dacă nu face omul tot ce poate și nu unește aceasta cu rugăciunile sfinților, nu are nici un folos de la rugăciunile sfinților pentru el. Căci dacă ei se înfrânează și se roagă pentru el, iar el se dedă plăcerilor și leneviei, ce-i folosește rugăciunea lor pentru el? Atunci se împlinește ceea ce s-a spus: *Unul zidește și altul strică. Ce au mai mult decât ostenelele?* (Sirah 34,28). Căci dacă s-ar putea ca cel pentru care se roagă sfinții, să se mântuiască fără să dea și el puțină luare aminte, n-ar fi nici o piedică pentru Dumnezeu ca ei să facă aceasta și pentru toți păcătoșii lumii. Dar chiar dacă se ostenește puțin și păcătosul, el are nevoie și de rugăciunea dreptului. Căci spune Apostolul: *Mult poate*

⁷⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Părinții nu socotesc gândul la Dumnezeu, sau pomenirea Lui, deci și rugăciunea, ca despărțite de El. Ci văd în gândul la Dumnezeu, în pomenirea Lui, în credința în El, însăși lucrarea și prezența Lui. Spusese și Sfântul Vasile: *Sălășluirea lui Dumnezeu este a avea pe Dumnezeu implantat în sine prin pomenire...* El însuși produce în noi pomenirea Lui, susține gândirea la El; desigur, nu fără efortul nostru. (n.s.359a., p.307, 308)

face rugăciunea lucrătoare a dreptului (Iacov 5,16). Așadar când se roagă sfântul și dreptul, trebuie să conlucreze și păcătosul, după puterea lui, prin pocăința lui, cu rugăciunea sfinților, nefiind în stare să-și plătească singur datoriile. Se ...aseamănă păcătosul cu omul ce datorează o sută de monezi (de aur), care, înștiințat de creditori că trebuie să-și plătească datoria, a plecat la alt om credincios și bogat și l-a rugat să-i dea din iubire cât poate, iar acela având iubire de oameni și văzând necazul acestuia, milostivindu-se de el, îi spune: *Frate, tot ce am în mâinile mele dau pentru tine. Eliberează-te de contract*. Datornicul trebuie deci să se silească și să dea puținul ce-l poate da, ca să se elibereze de multe. Căci dacă acel om milostiv nu vede pe datornic că a adus cele zece monezi ce le are, va vedea că e zadarnic să dea și el cele nouăzeci de monezi ale lui, știind că astfel nu se vor completa cele o sută datorate.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.616, în Fil.rom., vol.XI, p.584,585)

„Întrebare: Când mă rog sau psalmodiez și nu simt puterea celor spuse⁷⁶⁹, pentru învârtoșarea inimii mele, cu ce mă folosesc?

Răspuns: Dacă nu o simți tu, o simt dracii și auzindu-te, tremură. Deci nu înceta să psalmodiezi și să te rogi. Și, pe încetul, se va înmuia prin Dumnezeu învârtoșarea.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 711, în Fil.rom., vol.XI, p. 629, 630)

3. Ce ajută rugăciunea?

„Cunoaște că sfinții îngeri ne îndeamnă la rugăciune și stau de față împreună cu noi, bucurându-se și rugându-se pentru noi. Dacă suntem, prin urmare, cu nepăsare și primim gânduri potrivnice, îi amărăm foarte tare, dat fiind că ei se luptă atâta pentru noi, iar noi nu vrem să ne rugăm lui Dumnezeu nici pentru noi înșine, ci disprețuind slujba noastră și părăsind pe Stăpânul și Dumnezeul acestora, petrecem cu necurații draci.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.81, în Fil.rom., vol.I, p.96)

„Cunoștința este tot ce poate fi mai bun, căci este împreună lucrătoare a rugăciunii, trezind din somn puterea de înțelegere a minții pentru contemplarea cunoștinței dumnezeiești.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.86, în Fil.rom., vol.I, p.97)

„De vrei să te rogi în duh, nimic să nu iei de la trup și nu vei avea nor care să-ți facă umbră în vremea rugăciunii”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.128, în Fil.rom., vol.I, p.101)

„Atenția minții căutând rugăciune va afla rugăciune; căci rugăciunea îi urmează atenției mai mult ca orice altceva. De aceea trebuie să ne sârguim spre ea”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.149, în Fil.rom., vol.I, p.103)

„Conștiința bună se află prin rugăciune, iar rugăciunea curată prin conștiință. Căci una are trebuință de alta, prin fire.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.198, în Fil.rom., vol.I, p.252)

⁷⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Puterea* cuvintelor înseamnă în grecește și înțelesul lor. Chiar sensul cucerește, au în ele o putere. Cuvintele au putere asupra celui ce le rostește sau le aude, când acela e conștient de sensul lor, sau pătrunde la el. (n.s.881, p.629)

„...harul însuși, ... cugetă împreună cu sufletul și strigă împreună cu el, *Doamne, Iisuse Hristoase*. Căci harul învață sufletul cum învață mama copilul, străduindu-se împreună cu el să spună numele tată, până când îl aduce la deprinderea de-a rosti limpede, în loc de orice altă vorbă copilărească, numele tatălui, chiar când doarme.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.61, în Fil.rom., vol.I, p.360)

„Cetirea și rugăciunea curătesc mintea...” (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.84, în Fil. rom, vol.IV, p.25)

„...trezvia și rugăciunea lui Iisus se susțin una cu alta. Căci atenția supremă vine din rugăciunea neîncetată; iară rugăciunea, din trezvia și atenția supremă.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.93, în Fil.rom., vol.IV, p.68)

„...unește-ți rugăciunea cu trezvia, căci trezvia curățește rugăciunea, iar rugăciunea pe cea care o curățește. Fiindcă trezvia, privind neîntrerupt, cunoaște pe cei ce intră. Și împiedicându-le puțin intrarea, cheamă în ajutor pe Domnul Iisus Hristos ca să alunge pe vrăjmașii vicleni. Iar rugăciunea îi împiedică, împotrivindu-li-se. Și Iisus cel chemat izgonește pe draci împreună cu nălucirile lor.” (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.25, în Fil.rom., vol.IV, p.112, 113)

„Este cu neputință minții să aibă pace în vremea rugăciunii dacă nu și-a făcut prietene înfrânarea și dragostea. Căci cea dintâi luptă să risipească dușmănia trupului împotriva sufletului, iar cea de-a doua, cea împotriva aproapelui, de dragul lui Dumnezeu. De aceea venind pacea, care covârșește orice minte (Filipeni 4,7), a făgăduit să-și facă locaș în cel ce a făcut pace în sine (Ioan 14,23)”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.226, în Fil.rom., vol.IV, p.307)

„...rugăciunea e ajutată de citirea în liniște, și citirea, de rugăciunea curată, când cineva ia aminte la cele spuse și nu citește sau cântă în fugă...” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.51)

„Cel ce se silește pe sine numai spre rugăciune, ... iar spre smerita cugetare, spre dragoste, spre blândețe și spre cealaltă ceată de virtuți nu se ostenește și nu se silește ajunge la un sfârșit ca acesta: uneori vine spre el harul dumnezeiesc fiindcă se roagă și fiindcă Dumnezeu cel bun împlinește cu iubire de oameni cererile celor ce se roagă; dar deoarece nu s-a obișnuit și nu s-a deprins cu virtuțile pe care le-am pomenit, sau cade din harul pe care l-a primit și cade pentru că s-a mândrit în cuget, sau nu se întărește și nu crește în el. Căci se poate spune că locașul și odihna Domnului celui bun sunt smerita cugetare, dragostea, blândețea și sfintele porunci ale lui Hristos⁷⁷⁰.” (Sf.Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.135, în Fil.rom., vol.V, p.346,347)

„Iar dacă nu te-ai învrednicit încă de darul lacrimilor, nevoiește-te și roagă-te cu cuget smerit ca să le agonisești pe acestea. Căci prin acestea ne curățim de patimi și de

⁷⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: OmiliaXIX, 7; P.G. 648B. Aici se combate teoria (masaliană) că numai prin rugăciune se curăță omul de păcat. De aici se vede că omiliile lui Macarie nu s-au născut în cercuri masaliene. (n.s.70, p.347)

întinăciuni și ne facem părtași de stările cele bune și izbăvitoare⁷⁷¹.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.25, în Fil.rom., vol.VIII, p.65)

„Cele spuse prin buzele tale să răsunе atăta, cât să fie auzite numai de urechile tale, o dată ce ni s-a poruncit să aducem lui Dumnezeu și rodul buzelor noastre (Evr. 13,15).” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.26, în Fil.rom., vol.VIII, p.67)

„...acest fel de rugăciune cântată ne-au dat-o Părinții numai până la o vreme, pentru neputința și pruncia minții noastre. Aceasta pentru ca, deprinzându-ne prin citire și cântare, să urcăm la treapta lucrării celei cu mintea, nu să petrecem până la sfârșit în aceasta.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.553)

„Fie ca prin rugăciunile sfinților îngeri și a tuturor celor plăcuți lui Dumnezeu să fim și noi păcătoșii, ocrotiți și feriți de mrejele și cursele vrăjmașilor. Iar cu rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu și Prea Sfintei Stăpânei noastre Fecioara Maria, să ne învrednicim de mila Fiului său, a Domnului nostru Iisus Hristos, Cuvântul Tatălui...” (Isih.în.B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.597)

„Oare s-au apropiat de noi îngerii păzitori? Sau sunt încă departe de noi? Căci dacă nu s-au apropiat de noi, toată osteneala noastră e fără folos și deșartă. Pentru că rugăciunea noastră nu are puterea îndrăznirii, nici înariparea curăției pentru a intra la Domnul, dacă îngerii noștri călăuzitori nu se vor apropia de noi, ca să o ia pe aceasta și să o ducă Domnului⁷⁷².” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.5, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.142)

„Îndulcesc bucatele, untdelemnul și sarea; înaripează rugăciunea, smerenia și lacrima.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.406)

„Credința înaripează rugăciunea. Căci fără ea nu se poate zbura la cer.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.5, cap.29, în Fil.rom., vol.IX, p.409)

„Prețuiește citirea... Căci aceasta este izvorul rugăciunii curate...” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.34, în Fil.rom., vol.X, p.187)

„Și Hristos învață sufletul cum să se roage, ca pe unul ce I se închină Lui neîncetat și este lipit de el, iar El rămâne în suflet dăruindu-i neîncetat odihnă și descoperindu-i

⁷⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lacrimile au fost socotite de Părinți un dar al lui Dumnezeu. Căci ele nu vin numai prin voia noastră, deși gândul la moarte și la judecată pregătește venirea acestui dar. Căci te poți gândi la moarte cu resemnare, cu încruntare, dar fără lacrimi. Ele sunt semnul ultimului grad de smerenie și de pocăință. De aceea ele implică credința în Dumnezeu și sunt un mijloc de curățire și de viață nouă, din frica de Dumnezeu și din dragostea pentru El. (n.s.100, p.65)

⁷⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De aceea avem totdeauna nevoie de rugăciunea altora, care ca mijlocitori sunt toți atâția *îngeri* pentru noi, mai ales când sunt mai curați ca noi, deși nu suntem scutiți de rugăciunile noastre. Mijlocitorii numai duc rugăciunile noastre mai aproape de Dumnezeu, adăugând și simțirea lor la ele; nu le înlocuiesc. Cei deveniți ca pietrele, adică simple obiecte fără simțire, nu se mântuiesc nici prin rugăciunea altora. În mod deosebit ne ajută lucrarea de mijlocire a preoților, având concentrată în ea lucrarea întregii comunități a Bisericii, în care cu siguranță sunt mulți mai buni ca noi. (n.a.267, p.142, 143)

cinstirile și darurile Lui negrăite.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.25, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.194)

4. Ce împiedică rugăciunea?

„Tot războiul ce se aprinde între noi și dracii necurați nu se poartă pentru altceva decât pentru rugăciunea duhovnicească. Căci lor le este foarte potrivnică și urâtă, iar nouă foarte mântuitoare și plăcută.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.49, în Fil.rom., vol.I, p.92)

„Ce vor dracii să lucreze în noi? Lăcomia pântecelui, curvia, iubirea de argint, mânia, ținerea de minte a răului și celelalte patimi, ca îngroșându-se mintea prin ele să nu se poată ruga cum trebuie. Căci stârnindu-se patimile părții neraționale, nu o lasă să se miște cu bună judecată.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.50, în Fil.rom., vol.I, p.92)

„Cel ce se mânie și ține minte răul, oricât ar iubi rugăciunea, nu este afară de învinuire. Căci este asemenea celui ce vrea să aibă vederea ageră, dar își tulbură ochii.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.64, în Fil.rom., vol.I, p.94)

„Vezi să nu te amăgească dracii cei răi prin vreo vedenie, ci fii cu grijă, întorcându-te la rugăciune; și cheamă pe Dumnezeu ca, dacă este vedenia de la El, El să te lumineze; iar de nu, să alunge în grabă pe amăgitorul. Și îndrăznește, că nu vor putea sta câinii când tu stăruiești cu înfocare în convorbirea cu Dumnezeu. Căci îndată vor fi alungați departe cu ajutorul lui Dumnezeu, fiind bătuți în chip nevăzut și nearătat.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.94, în Fil.rom., vol.I, p.98)

„De te vor amenința dracii, arătându-se deodată din văzduh ca să te înspăimânte și să-ți răpească mintea, să nu te înfricoșezi de ei și să nu ai nici o grijă de amenințarea lor, căci ei se tem de tine, încercând să vadă dacă le dai atenție sau îi disprețuiești cu desăvârșire.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.99, în Fil.rom., vol.I, p.98)

„Ai citit, desigur, și viețile monahilor tabenisioți, unde se spune că grăind Avva Teodor cuvânt către frați, au venit două năpârce sub picioarele lui, iar el netulburat, făcându-și picioarele ocol în jurul lor, le-a ținut înăuntru, până când a isprăvit de grăit cuvântul; și atunci le-a arătat fraților, povestindu-le întâmplarea.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.108, în Fil.rom., vol.I, p.100)

„Despre alt frate duhovnicesc am citit iarăși că, rugându-se el, a venit o năpârcă și s-a lipit de piciorul lui. Dar el nu a coborât mâinile mai ‘nainte de ce nu și-a împlinit rugăciunea obișnuită. Și într-o nimic nu s-a vătămat cel ce iubea pe Dumnezeu mai mult decât pe sine însuși.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.109, în Fil.rom., vol.I, p.100)

„Altui oarecare sfânt ce se ruga cu încordare liniștindu-se în pustie, arătându-i-se dracii, l-au aruncat și l-au învărtit prin aer vreme de două săptămâni, prinzându-l apoi în rogojină. Dar nici așa nu au izbutit să-i coboare mintea din rugăciunea înfocată.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.111, în Fil.rom., vol.I, p.100)

„Altui iubitor de Dumnezeu care-și ocupa mintea cu rugăciunea umblând prin pustie, i s-au arătat doi îngeri călătorind împreună; dar el nu i-a băgat în seamă, ca să nu se păgubească de ceea ce-i mai bun. Căci își amintea de cuvântul Apostolului, care zice: *Nici îngerii, nici începătoriile, nici puterile nu ne vor putea despărți de dragostea lui Hristos* (Romani 8; 38, 39).” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.112, în Fil.rom., vol.I, p. 100)

„Dracii războiesc pe cei ce se ridică pe cea mai înaltă treaptă a rugăciunii, ca să nu primească simple înțeleșurile (chipurile) lucrurilor sensibile; pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoașterea, ca să zăbovească în ei gândurile pătimase; iar pe cei ce se nevoiesc cu făptuirea, ca să-i înduplece să păcătuiască cu lucrul. În tot felul îi războiesc pe toți, ca să îi despartă, nemernicii, pe oameni de Dumnezeu.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.90, în Fil.rom., vol.II, p.85)

„Precum unirea cu focul face fierul cu neputință de pipăit, așa rugăciunile dese fac mintea mai puternică în războiul împotriva vrăjmașului. De aceea se silesc cu toată puterea să ne insuflă o anumită neplăcere pentru stăruirea în rugăciune, știind-o pe aceasta minții apărătoare, iar lor vătămătoare.” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.76, în Fil.rom., vol.IV, p.145)

„Oricine dorește să fie neîntreput și neîncetat împreună cu ceea ce iubește depărtează toate cele ce-l împiedică de la convorbirea și împreuna-petrecere cu lucrul iubit.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.94, în Fil.rom., vol.IV, p.225)

„De rugăciunea desăvârșită se pot apropia gândurile îngerești; de cea mijlocie, cele duhovnicești; iar de cea începătoare, cele rațional naturale.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.139, în Fil.rom., vol.IV, p.295)

„Dracii au multă dușmănie împotriva rugăciunii curate. Pe aceștia îi bate nu mulțimea psalmilor, ca o oaste pe dușmanii din afară, ci conglăsuirea celor trei: a minții cu rațiunea și a rațiunii cu simțirea.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.180, în Fil.rom., vol.IV, p. 301)

„Cel ce clatină bățul împotriva câinilor îi întărată împotriva sa. La fel îi întărată pe draci cel ce se silește să se roage curat.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.183, în Fil.rom., vol.IV, p.301)

„... diavolul ... ne aduce gând de deznădejde, șoptindu-ne că altele erau vremurile acelea și alții oamenii în care a arătat Dumnezeu acele lucruri minunate ca să creadă; că acum nu e vremea în care să trebuiască să ne ostenim în felul acesta.” (Petrus Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.40)

„...cel ce stăruie în rugăciune, și-a ales lucrul cel mai de căpetenie,.. multe piedici din partea păcatului are să întâmpine în rugăciune: somn, trândăvie, greutatea trupului, abaterea gândurilor, nestatornicia minții, moleșeala și celelalte iscodiri ale păcatului; apoi necazuri, năvălirile duhurilor rele înseși care ne războiesc cu mânie, ni se împotrivesc și se ridică împotriva sufletului.” (Sf.Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.20, în Fil.rom., vol.V, p.286)

„Trândăvia și greutatea trupului, născute în suflet din lene și negrijă, ne depărtează de la canonul obișnuit și aduc în cugetare întuneric și descurajare. Prin aceasta se ivesc în inimă gânduri de frică și de hulire, încât cel ispitit de dracul trândăviei nu mai poate nici măcar să mai intre în locul obișnuit al rugăciunii⁷⁷³, ci îi este lene și pregetă și gândește lucruri nebunești împotriva Făcătorului a toate⁷⁷⁴. Cunosând deci pricina și izvorul de unde ți-au venit acestea, intră cu sânguință în locul obișnuit al rugăciunii tale și căzând la iubitorul de oameni Dumnezeu, roagă-te din inimă cu suspine, întru durere și lacrimi, cerând izbăvirea de povara trândăviei și a gândurilor rele; și ți se va da degrabă ție, celui ce bați și stăruiești cu osteneală, izbăvirea de acestea.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.66, în Fil.rom., vol.VI., p.33)

„Să te ostenești după putere în ascultarea ta. Iar în chilie să stăruiești și în rugăciune împreună cu pocăință și cu luare-aminte și cu lacrimi dese. Să nu-ți pui în gând că azi te-ai ostenit cu prea multă prisosință și deci să scurtezi ceva din rugăciune din pricina ostenelii trupesti. Căci îți spun ție că pe cât se silește cineva pe sine în ascultare, lipsindu-se de rugăciune, pe atât să socotească că a pierdut mai mult. Și de fapt așa este.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.17, în Fil.rom., vol.VI, p.93)

„Dacă în vreme ce te rogi îți vine vreo frică sau vreo lovitură, sau strălucește vreo lumină, sau se întâmplă ceva, să nu te tulburi. Ci stăruie și mai întins în rugăciune. Căci se ivește o tulburare drăcească sau vreo frică sau vreo ieșire din sine (extaz) ca slăbind să lași rugăciunea și ca, ajuns la un astfel de obicei, să te facă pradă lui. Dar, dacă săvârșind rugăciunea îți strălucește vreo lumină cu neputință de tălmăcit⁷⁷⁵ și sufletul ți se umple de o bucurie negrăită și de dorința celor mai înalte și încep să-ți curgă lacrimile însoțite de pocăință, cunoaște că aceasta este o vizită dumnezeiască și un ajutor dumnezeiesc. *Și, dacă rămâne mult, ca să nu-ți vină ceva mai mult decât aceasta prin faptul că ești stăpânit de lacrimi, îndreaptă-ți mintea spre ceva din cele trupesti și prin aceasta te vei smeri. Dar ia seama să nu părăsești rugăciunea de frica vrăjmașilor, ci așa cum în cazul când se sperie copilul de niște mormoloci se refugiază în brațele mamei și ale tatălui, aruncând frica de ei, așa și tu, alergând prin rugăciune la Dumnezeu, scapă de frica lor.*” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.31, în Fil.rom., vol.VI, p. 100)

„...unde ți se va întâmpla robirea minții, acolo să stai pe loc. Dacă ți s-ar întâmpla spre sfârșitul psalmului, revino din nou cu toată râvna la început și, pornind de la început, urmărește iarăși psalmul pe calea lui, chiar dacă ți s-ar întâmpla de mai multe ori într-un ceas robirea minții. Făcând tu aceasta, dracii nu vor putea suferi de rușine, se vor depărta de la tine.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.73, în Fil.rom., vol.VI, p.255)

⁷⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sigur, e vorba de locul spiritual al rugăciunii, de starea de rugăciune, de interiorul rugăciunii. (n.s.31, p.33)

⁷⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acestea vin ca o justificare a lenei de a se ruga. (n.s.32, p.33)

⁷⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lumina dumnezeiască nu se poate exprima, pentru că nu are un caracter văzut, pentru că e spirituală și de un conținut cu neputință de definit. Dacă are un caracter văzut, exprimabil, nu e de la Dumnezeu. (n.s.14, p.100)

„...știind Vicleanul sigur că cel ce se roagă fără împrăștiere lui Dumnezeu va putea izbândi multe, se silește să împrășteie mintea, folosind pricini întemeiate sau neîntemeiate. Dar noi, știind aceasta, să ne oștim împotriva dușmanului nostru; și când stăm la rugăciune și plecăm genunchii să nu îngăduim nicidecum nici unui gând să intre... „ (Calist Angelicude, D.rug., în Fil.rom., vol.VIII, p.366)

„...Dumnezeu nu cere celor ascultători o rugăciune neîmprăștiată⁷⁷⁶. De aceea nu te descuraja când ești furat (de vreun gând în rugăciune), ci încurajează-te adunându-ți mintea de fiecare dată, căci numai îngerul nu e furat.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.88, în Fil.rom., vol.IX, p.119)

„Când stăm la rugăciune, se ridică și acele gânduri necurate și de nespus. Dar stăruind în rugăciune, se retrag îndată. Căci nu obișnuiesc să lupte cu cei ce se luptă.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.23, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.287)

„Cel ce se îndeletnicește cu vreun lucru, dacă venind ceasul rugăciunii continuă să se ocupe cu el, e de batjocura dracilor. Căci scopul furilor e să fure rugăciunea, ceas de ceas, de la noi.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.39, în Fil.rom., vol.IX, p.412)

„Dacă te rogi neînterupt Împăratului împotriva vrăjmașilor tăi, când vor veni asupra ta, îndrăznește, căci nu vei obosi. Că se vor depărta de la tine degrabă. Fiindcă nu voiesc nelegiuirii să te vadă luând cununa în lupta cu ei prin rugăciune. Pe lângă aceasta vor fugi, biruiți de rugăciune, ca de foc.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.61, în Fil.rom., vol.IX, p.417)

„Nu ne osândește Dumnezeu pentru psalmii nerostiți în ziua aceea, nici pentru nelucrarea din pricina rugăciunii, ci pentru că prin părăsirea acestora, se dă intrare dracului.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.42, în Fil.rom., vol.X, p.219)

„...Cel ce ține minte răul și se roagă e ca unul care seamănă în mare și așteaptă să secere⁷⁷⁷.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.300)

„Precum nu se poate opri flacăra focului să urce în sus, așa nu pot fi împiedicate rugăciunile celor milostivi să urce la cer.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.300)

„Când te rogi lui Dumnezeu și te împrăștii, luptă-te până ce te rogi fără împrăștiere. Și supraveghează-ți mintea să nu se împrășteie. Iar dacă împrăștierea stăruie, din pricina slăbiciunii noastre, până la sfârșitul rugăciunii, caută să ajungi la străpungerea inimii și zi plin de pocăință: *Doamne miluiește-mă și-mi iartă toate greșalele mele*. Și vei lua

⁷⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu trebuie să așteptăm să ne rugăm numai când avem mintea adunată. Ci să luptăm să adunăm mintea prin rugăciune. (n.s.211, p.119)

⁷⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Răul e și el ca o mare, sau ca un teren uscat, în care nu poate prinde rădăcină sămânța rugăciunii. (n.s.337b., p.300)

iertare de toate greșalele și de împrăștierea ce ți s-a întâmplat în rugăciune⁷⁷⁸.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 444, în Fil.rom., vol.XI, p. 433)

„Spunea iarăși: *Sunt asemenea cuiva pe care prinzându-l dușmanii lui și legându-l, l-au aruncat într-un loc înnoroiat și dacă strigă către stăpânul lui, îl opresc cu lovituri ca să tacă.*” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.8, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.85)

„Și de câte ori se roagă, să înțeleagă ce este ceea ce-l desparte pe el (pe monah) de Dumnezeu și o va înlătura și va disprețui toată lumea (toată locuirea în lume).” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.8, în Fil.rom., vol.XII, p.128)

5. Cum trebuie să ne rugăm?

„...Dacă de omul împărat te apropii cu frică și cu cutremur, și-i faci rugăciunea cu luare-aminte, cu cât mai vârtos trebuie să te înfățișezi la fel înaintea lui Dumnezeu, Stăpânul tuturor, și a lui Hristos, Împăratul Împăraților și Domnul Domnilor, făcându-I în același fel rugăciunea ta? Căci Lui îi slujește cu frică și cu cutremur toată mulțimea și ceata duhovnicească a îngerilor și pe El laudă cu cutremur, prin cântare neconținută...” (Evagrie Ponticul, Sch.mon., cap.11, în Fil.rom., vol.I, p.61)

„Luptă-te să-ți ții mintea în vremea rugăciunii surdă și mută, și te vei putea ruga.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.11, în Fil.rom., vol.I, p.89)

„Nu te ruga împlinind numai formele din afară, ci îndeamnă-ți mintea spre simțirea rugăciunii duhovnicești cu multă frică.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.28, în Fil.rom., vol.I, p. 90)

„Dacă dorești să te rogi, leapădă-te de toate ca să moștenești totul.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.37, în Fil.rom., vol.I, p.91)

„Vezi dacă te-ai înfățișat cu adevărat înaintea lui Dumnezeu în rugăciunea ta sau ești biruit de lauda omenească, și pe aceasta te silești să o vânezi folosindu-te de chipul rugăciunii ca de o acoperitoare.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.41, în Fil.rom., vol.I, p.91)

„Fie că te rogi cu frații, fie singur, străduiește-te să te rogi nu din obișnuință, ci cu simțirea.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.42, în Fil.rom., vol.I, p.91)

„Păzește-te de cursele celor potrivnici. Căci se întâmplă ca în vreme ce te rogi curat și netulburat să ți se înfățișeze deodată înaintea vreun chip străin și ciudat; ca să te ducă la părerea că Dumnezeu este acolo și să te înduplece să crezi că dumnezeirea este câtimea

⁷⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cererea milei lui Dumnezeu cu durerea inimii până la sfârșire ne scapă și de împrăștiere. Și de s-ar întâmpla aceasta măcar pentru câteva clipe din când în când, descoperindu-ne omenescul actualizat din întâlnirea cu Dumnezeu cel viu, producător de simțire umană, ar fi de mare ajutor pentru creșterea noastră duhovnicească. Fără un Dumnezeu personal n-ar exista putița unei continue sensibilizări a omului, pentru că nu I-am cere mila cu sentimentul că ne-o poate da; cu sentimentul că El însuși este plin de milă față de noi, sau izvorul milelor. (n.s.608, p.433)

ce ți s-a descoperit ție, deodată. Dar dumnezeirea nu este câtime și nu are chip.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.67, în Fil.rom., vol.I, p.94)

„Rugându-te, păzește-ți cu putere memoria, ca să nu-ți pună înaintea ale sale, ci mișcă-te pe tine spre gândul înfățișării tale la judecată. Căci de obicei mintea e foarte răpită de memorie în vremea rugăciunii.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.45, în Fil.rom., vol.I, p.92)

„Amintirea îți aduce în vremea rugăciunii sau închipuiri de-ale lucrurilor de odinioară, sau griji noi, sau fața celui ce te-a supărat. Diavolul pizmuiește foarte tare pe omul care se roagă și se folosește de tot meșteșugul ca să-i întineze scopul. El nu încetează, prin urmare, să pună în mișcare icoanele lucrurilor prin amintire și să răscolească toate patimile prin trup, ca să-l poată împiedica din drumul său cel mai bun și din călătoria către Dumnezeu.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.46, în Fil.rom., vol.I, p.92)

„Cel ce iubește pe Dumnezeu stă de vorbă cu El de-a pururi, cum ar sta cu un tată, alungând orice înțeles pătimăș.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.54, în Fil.rom., vol.I, p.93)

„Dacă ești teolog (dacă te ocupi cu contemplarea lui Dumnezeu), roagă-te cu adevărat; și dacă te rogi cu adevărat, ești teolog.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.60, în Fil.rom., vol.I, p.93)

„Dacă dorești să te rogi, nu face nimic din cele ce se împotrivesc rugăciunii, ca Dumnezeu, apropiindu-se, să călătorească împreună cu tine.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.65, în Fil.rom., vol.I, p.94)

„Rugându-te, să nu dai vreun chip lui Dumnezeu în tine, nici să nu îngădui minții tale să se modeleze după vreo formă, ci apropie-te în chip nematerial de Cel nematerial și vei înțelege.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.66, în Fil.rom., vol.I, p.94)

„Uită-ți de trebuințele trupului când te înfățișezi în rugăciune, ca nu cumva, pișcat de purece sau de păduche, de țânțar sau de muscă, să te păgubești de cel mai mare câștig în rugăciunile tale.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.105, în Fil.rom., vol.I, p.99)

„Nu dori să vezi îngeri sau puteri, sau pe Hristos în chip sensibil, ca să nu-ți ieși cu totul din minte, luând lupul drept păstor și închinându-te dracilor vrăjmași.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.115, în Fil.rom., vol.I, p.100)

„Rugăciunea neîmprăștiată e semn de iubire față de Dumnezeu la cel ce stăruie în ea. Negrija de ea și împrăștierea ei sunt dovada iubirii de plăceri.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.97, în Fil.rom., vol.I, p.263)

„Cel ce iubește cu adevărat pe Dumnezeu, acela se și roagă cu totul neîmprăștiat. Și cel ce se roagă cu totul neîmprăștiat, acela și iubește pe Dumnezeu cu adevărat. Nu se roagă însă neîmprăștiat cel ce-și are mintea pironită de ceva din cele pământești...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.1, în Fil.rom., vol.II, p.68)

„Focul rugăciunilor către Dumnezeu și sfânta meditație a cuvintelor Duhului să ardă pururea pe altarul sufletului tău.” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.98, în Fil.rom., vol.IV, p.150)

„Nu poate dobândi prietenie față de rugăciune cel ce nu s-a lepădat de toată materia, afară de viață și de acoperământ (1Timotei 6,8). Ieși afară din toate celelalte, cel ce vrei să fii numai cu mintea.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.93, în Fil.rom., vol.IV, p.288)

„Dacă nimenea nu rămâne nesmerit în rugăciune (căci se frânge în smerenie cel ce se roagă), cel ce se poartă cu semeție în cele din afară nu se roagă întru smerenie.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.97, în Fil.rom., vol.IV, p.289)

„Pe cei începători legea rugăciunii îi apasă ca un stăpân aspru; dar celor înaintați ea le este ca dragostea care împinge pe un flămând la ospăț bogat.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.107, în Fil.rom., vol.IV, p.290)

„Cugetarea, bătătorită neîntrerupt de urmele rugăciunii, se aseamănă cu pământul călcat des. Căci acela este neted și aceasta este dreaptă fiind în stare să primească cel dintâi picioare gingașe, iar cealaltă, rugăciuni curate.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.158, în Fil.rom., vol.IV, p.298)

„...diavolul...își pierde nădejdea dacă, precum zic Sfinții Părinți, în vremea rugăciunii ne facem mintea fără formă, fără chip, fără culoare, neprimind nimic, fie că e lumină, fie foc, fie altceva, ci ne închidem cugetul cu toată puterea numai în cuvintele scrise. Căci cel ce se roagă numai cu gura se roagă aerului, nu lui Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu ia seama la minte, nu la gură.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.40)

„...rog pe Atotputernicul să oprească pornirile patimilor mele și să nu mă lase să păcătuiesc față de El sau față de vreun om, și ca prin aceasta să primesc mântuirea după har, și ca din aducere aminte de ele să dobândesc durere în suflet și puterea să mă rog și pentru alții, plinind poruncile Apostolului (1 Timotei 2,1) și dragostea față de toți.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.168)

„Dacă în vremea ce-ți faci rugăciunea în chilie bate cineva la ușă deschide-i și, șezând, vorbește-i cu smerenie despre ceea ce-l preocupă din cele ce-i sunt de folos. De e apăsător de vreun necaz, sânguiește-te să-l ajuți fie cu cuvântul, fie cu lucrul. Apoi plecând acela, închizând ușa, reia-ți rugăciunea. Căci slujirea celor ce vin la tine este asemenea împăcării (Matei 5,24). Dar nu trebuie făcut așa când e vorba de lucruri lumești. În acest caz, isprăvește întâi rugăciunea și apoi vorbește cu el.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.30, în Fil.rom., vol.VI, p.99)

„Taina rugăciunii nu se săvârșește în vreme și în loc hotărât. Căci de hotărâști cele ale rugăciunii în ceasuri și timpuri și locuri, timpul rămas în afară își varsă veninul în alte lucruri ale deșertăciunii.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.77, în Fil.rom., vol.VI, p.256)

„Iar dacă mintea, cuvântul și duhul aleargă și cad înaintea lui Dumnezeu, cea dintâi prin luare-aminte, cel de-al doilea prin chemare, iar cel de-al treilea prin umilință și dragoste, întreg omul dinlăuntru liturghisește Domnului⁷⁷⁹” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.56)

„Așa se întâmplă și cu împăratul de pe pământ. Când te apropii de el și te înfățișezi cu trupul, dacă te rogi cu gura și cauți cu ochiul la el, îți atragi bunăvoința împărătească.... Adunându-te cu frații în Domnul, precum I te înfățișezi cu trupul și-I aduci cântare cu gura așa ține-ți și mintea atentă la cuvinte și la Dumnezeu. Prin aceasta mintea va ști cu cine vorbește și se întâlnește⁷⁸⁰. Căci dacă cugetarea se îndeletnicește în chip încordat cu rugăciunea, inima se învrednicește de o bucurie ce nu poate fi răpită și de o pace de negrăit.” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p. 59)

„Iar trezvia și rugăciunea sunt legate între ele ca sufletul și trupul: lipsind una, nu poate sta nici cealaltă. Unirea se face în acest chip: întâi, trezvia se opune păcatului, ca un străjuitor și înainte-mergător; în urma ei, rugăciunea desființează și șterge îndată gândurile rele, împiedicate de străjuitor, luarea aminte neputând face singură acest lucru⁷⁸¹.” (Sf. Simeon Noul Teolog, Met.sf.rug., în Fil.rom., vol.VIII; p. 493)

„Stăruie, plin de cutremur, în cererea rugăciunii, stând în fața Judecătorului ca un vinovat, ca să stingi cu înfățișarea din afară și cu starea dinăuntru mânia Dreptului Judecător. Căci nu poate să treacă cu vederea sufletul văduvit, care stă plin de durere în fața Lui și dăruiește osteneli celui neostenit⁷⁸². Celui ce a câștigat lacrima sufletului, tot locul îi este potrivit pentru rugăciune.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.7, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.168)

„Aflându-mă undeva într-o adunare, am cunoscut un frate sârguincios supărat de gânduri rele. Acesta, neaflând loc potrivit pentru rugăciune, intrând la locul trebuincios pântecelui, ca și când ar fi fost silit de acesta, a pornit acolo cu rugăciunea plină de putere împotriva celor ce-l războiau. Iar dojenindu-l eu pe el pentru nepotrivirea locului, a zis: *Fiind urmărit de gânduri necurate, m-am rugat în loc necurat ca să fiu curățit de ele*⁷⁸³.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.76, în Fil.rom., vol.IX, p.245)

⁷⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aici o definiție a liturghiei lăuntrice demnă de reținut. Ea e o predare a omului întreg lui Dumnezeu prin atenție încordată, prin chemare aprinsă de dor (epicleză) și prin străpungerea și umilința întregii ființe. (n.s.26, p.56)

⁷⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mintea va ști nu de atingerea de o realitate impersonală, ci se va întâlni cu Dumnezeu-Persoană, cu Cineva, cu supremul Cineva. (n.s.32, p.59)

⁷⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvintele: luare-aminte, trezvie, pază, străjuire au același înțeles. Deci luarea-aminte sau trezvia se unește cu rugăciunea, în sensul că prima premerge celei din urmă. Ea oprește gândurile rele să pună stăpânire pe cugetare, dar de abia rugăciunea le desființează propriu-zis. (n.s.920, p.493)

⁷⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...El nu se ostenește cerând neconținut iertare de la Cel ce nu Se ostenește (nu Se plictisește) de a-L auzi. (n.s.327, p.168)

⁷⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din Sfântul Ioan Gură de Aur: *Trebuie știut că nu se caută locul rugăciunii, ci modul. Ieremia era în noroi și se ruga lui Dumnezeu. Daniil, în groapa leilor; și îmblânzea pe Dumnezeu. Moise, pe mare și Dumnezeu îi zicea: Ce strigi către Mine? Tâlharul, pe cruce și i s-a deschis cerul. Deci și tu oriunde ai fi, roagă-te cu conștiința curată și Dumnezeu te aude. Căci al Lui este pământul și plinirea lui. Alta: Nu locul, ci virtutea face locul vrednic de cinste.* (n.s.506, p. 245, 246)

„Una este înfățișarea celor ce se roagă, dar în același timp, felurită și deosebită. Unii se înfățișează ca unui Prieten și Stăpân, aducându-I lauda și cererea pentru alții și nu pentru ei. Alții vin să ceară bogăție și slavă și îndrăzneală mai multă; alții, să se roage să fie desăvârșit izbăviți de dușmanii lor. Unii cer să capete o oarecare dregătorie; alții, desăvârșita scăpare de vreo datorie; alții, eliberarea din închisoare; alții, iertarea de niscai vinovații.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p. 404, 405)

„Nu face pe deșteptul în cuvintele rugăciunii tale! Căci gânguritul simplu și nemeș-teșugit al copiilor a înduioșat pe Tatăl lor cel din ceruri⁷⁸⁴.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.8, cuv.28, în Fil.rom., vol.IX, p. 405)

„Înainte de toate să punem pe hârtia rugăciunii noastre o mulțumire sinceră. În al doilea rând, mărturisirea și zdrobirea sufletului într-o multă simțire. Apoi să facem cunoscut Împăratului toată cererea noastră. Chipul mai înainte arătat al rugăciunii noastre e cel mai bun, precum s-a spus unui frate oarecare de către Îngerul Domnului.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.405)

„Începutul rugăciunii alungă, printr-un singur gând, atacurile, de la începuturile lor; la mijlocul ei, cugetarea se statornicește în cele spuse și gândite; iar desăvârșirea ei este răpirea la Dumnezeu.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.20, în Fil.rom., vol.IX, p. 407)

„...noi, ca niște nedesăvârșiți, căutăm felurimea și cantitatea în rugăciune. Dar felul al doilea e pricinuitoare al celui dintâi⁷⁸⁵.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.23, în Fil.rom., vol.IX, p.408)

„Altceva este întinăciunea rugăciunii și altceva e pieirea ei; și altceva furarea și altceva prihănirea ei. Întinăciunea ei este a sta înaintea lui Dumnezeu și a năluci gânduri necuvenite; pieirea este a se robi de griji nefolositoare. Furarea este împrăștierea cugetării pe nesimțite; prihănirea este un atac oarecare ce se apropie de noi.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.24, în Fil.rom., vol.IX, p. 409)

⁷⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Nu trebuie să se facă vorbărie, sau să se spună deodată multe în rugăciune. Ci să se spună un singur lucru, sau aceleași lucruri de multe ori...* (n.s.891, p.405)

⁷⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Osteneala trupestă este foarte folositoare celor începători și nedesăvârșiți în vârsta duhovnicească. Celor desăvârșiți le este de prisos, ca unora ce le ajunge să lucreze numai cu mintea și cu partea fără formă a sufletului. Cei prunci (duhovnicește) au nevoie de metanii și de îndelungată întindere a mâinilor și de starea în picioare de toată noaptea și de altele, ca să se obișnuiască mintea la rugăciune împreună cu trupul. Iar celor desăvârșiți, le ajunge lucrarea minții, ca unora ce au dobândit rugăciunea neîncetată și neconținută, deși la înfățișare nu sunt văzuți de noi făcând aceasta. La început trebuie să ne obosem săvârșind gesturile trupesti ale rugăciunii: metanii, întinderea mâinilor spre cer, rostirea cuvintelor. Acestea atrag și mintea mai mult la rugăciune și întăresc simțirea ei de rugăciune, până ce ea, obișnuindu-se, poate să săvârșască și singură rugăciunea cu luarea aminte, nefurată de gânduri. Nu numai sufletul înrăurește trupul, ci și invers. Căci în oarecare măsură chiar la gesturile ce par foarte trupesti, participă și sufletul. O dată cu mâinile întinse spre cer, se întinde și mintea; o dată cu plecarea trupului în metanii, se pleacă și mintea în fața măririi lui Dumnezeu. (n.s.901, p.408)*

„Nu refuza, când ți se cere să te rogi pentru un suflet, chiar dacă n-ai dobândit rugăciunea. Căci credința celui ce o cerea pe aceasta a mântuit de multe ori pe cel ce se roagă cu zdrobire de inimă⁷⁸⁶.

Nu te înălța dacă te-ai rugat pentru altul și ai fost ascultat. Căci credința lui a lucrat și a izbutit.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.40, în Fil.rom., vol.IX, p.412)

„Să nu ți se facă vremea rugăciunii, vreme sau ceas al unor cugetări trebuincioase, sau al unor lucruri duhovnicești. Iar de nu, vei fi jefuit de ceea ce e mai bun.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.29, cap.58, în Fil.rom., vol.IX, p.416)

„Nu e cu putință a învăța să vezi prin cuvânt. Ci vederea ține de fire. Nici frumusețea rugăciunii nu se cunoaște prin învățătura altuia. Căci ea are de la sine învățător pe Dumnezeu, Care învață pe om cunoștința și dă celui ce cere rugăciunea⁷⁸⁷...” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.29, cap.63, în Fil.rom., vol.IX, p.418)

„Nu te scuza cu neștiința: căci cel nu știe și face lucruri vrednice de pedepsire se va bate că nu a învățat.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.65, în Fil.rom., vol.IX, p.447)

„*Cel ce se roagă pentru dușmani nu va ține minte răul.*” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.566)

„Voi ești să te desfătezi în stihurile slujbei tale și să primești simțirea cuvintelor Duhului, rostite de tine? Lasă cu totul cantitatea stihurilor și să nu te îngrijești de măsurile lor, sau de grija de a rosti stihurile ce țin de felurile rugăciunii; și părăsește orice rostire din obișnuință și gândește-te la ceea ce îți spun ele și la ceea ce se istorisește despre citirea vreunuia din cei călăuziți de Dumnezeu. Să stăruie mintea ta în cugetarea lor până ce sufletul tău se va trezi prin înaltele lor înțelesuri, uimit de economia lui Dumnezeu și prin aceasta se va mișca fie spre preamărirea Lui, fie spre întristarea cea de folos. Să primești orice este în ele spre rugăciune și când mintea ta se va întări în acestea, a plecat tulburarea din ea.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.33, în Fil.rom., vol.X, p.183)

„Precum un om oarecare, aducând un mare dar împăratului, dobândește din partea aceluia o privire zâmbitoare, așa celui ce-și face rugăciunea cu lacrimi, Dumnezeu, marele Împărat al veacurilor, îi iartă măsurile greșelilor și-l face să câștige din partea Sa o privire plină de har.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.71, în Fil.rom., vol.X, p.360).

„Toată rugăciunea în care nu se trudește trupul și nu se necăjește inima, se socotește ca un făt lepădat. Căci rugăciunea aceasta este fără suflet⁷⁸⁸.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.76, în Fil.rom., vol.X, p.382)

⁷⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu numai cel pentru care ne rugăm câștigă, ci și noi câștigăm din aceasta; încrederea aceluia în rugăciunea noastră ne obligă și ne dă putere să fim vrednici de ea. (n.s.910, p.412)

⁷⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Dumnezeu dă celui ce cere rugăciunea*. Nu se poate ști cine începe mai întâi: cel ce se roagă, sau Dumnezeu care dă puterea să se roage, celui ce se roagă. (n.s.930, p.418)

⁷⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ideea aceasta o va apăra Sfântul Grigorie Palama împotriva lui Varlaam, care susținea, în spiritul neascetic al Apusului, că rugăciunea e un fel de meditație filozofică ce nu trebuie să fie stingherită de nici o osteneală. Ea se face șezând comod în scaun, nu cu durerea înghenuncherilor și cu plânsul pentru păcate. Dar numai aceasta dă suflet, sau căldură, sau vibrație existențială rugăciunii. (n.s.465, 382)

„Iar rugăciunea și psalmodierea trebuie făcute nu numai cu mintea, ci și cu buzele. Căci proorocul David zice: *Doamne, buzele mele vei deschide și gura mea va vesti lauda mea* (Psalmul 50, 17). Și Apostolul arătând că se cere și lucrarea buzelor vorbește de *rodul buzelor* (Evrei 13, 15).” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.165, în Fil.rom., vol.XI, p.201,202).

„*Întrebarea aceluiași către același Bătrân: Oare e bine a stăruî în rugăciunea: Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă? Sau e mai bine a citi din Sfânta Scriptură și a rosti stihuri din psalmi?*”

Răspunsul lui Ioan: Trebuie făcute amândouă, puțin din una și puțin din alta. Căci s-a scris: *Aceasta să o faceți și aceea să n-o lăsați* (Matei 23,23).” (Sf.Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.175, în Fil.rom., vol.XI, p.208).

„Deci e nevoie de luptă și trezvie multă, ca să consimtă mintea cu inima și cu buzele în ora psalmodierii și a rugăciunii, ca să nu mâniem pe Domnul, în loc să-I slujim Lui în vremea rugăciunii.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., F. 124 a – 132 a, în Fil.rom., vol.XII, p. 286)

6. Rugăciunea de cerere

„De multe ori rugându-mă am cerut să mi se îplinească ceea ce am socotit eu că e bine și am stăruit în cerere, silind fără judecată voia lui Dumnezeu; nu i-am lăsat Lui ca să rânduiască mai bine aceea ce știa că este de folos. Iar primind, m-am scârbit pe urmă foarte, că n-am cerut mai bine să se facă voia lui Dumnezeu. Căci lucrul nu mi-a folosit așa cum credeam.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.32, în Fil.rom., vol.I, p.91)

„Nu te îndurera dacă nu capeți îndată de la Dumnezeu ceea ce ceri. Căci vrea să-ți facă și mai mult bine lăsându-te să stăruî către El în rugăciune. Fiindcă ce e mai presus ca a vorbi cu Dumnezeu și a fi răpit la împreuna-petrecere cu El?” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.34, în Fil.rom., vol.I, p.91)

„Roagă-te mai întâi să te curățești de patimi; al doilea să te izbăvești de neștiință și uitare; al treilea, de toată ispita și părăsirea.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.38, în Fil.rom., vol.I, p.91)

„Nu voi să ți se facă cele ce te privesc precum socotești tu, ci precum îi place lui Dumnezeu, și vei fi netulburat și mulțumit în rugăciunea ta.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.89, în Fil.rom., vol.I, p. 97)

„Cel ce se roagă pentru oamenii ce-l nedreptătesc îi înspăimântă pe draci; iar cei ce se luptă cu cei dintâi e rănit de cei de-al doilea.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.45, în Fil.rom., vol.I, p.241)

„...scopul rugăciunii este, cum am zis, să îmbrățișeze tainic înțelesul acestora, adică:

1. învățătura despre Dumnezeu (teologia),
2. înfierea prin har,

3. egalitatea în cinste cu îngerii,
4. împărtășirea de viață veșnică,
5. restaurarea firii ca să încline ea însăși în chip nepătimaș,
6. desființarea legii păcatului, și
7. surparea celui rău, care ne stăpânește prin înșelăciune.

Să cercetăm, așadar, adevărul celor spuse...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.250)

„Mântuitorul... zice: *Nu vă grijiți în sufletul vostru ce veți mânca și ce veți bea, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca. Că toate acestea le caută neamurile lumii. Ci căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate acestea se vor adăuga vouă* (Matei 6, 25-26). Cum ne-ar îndemna deci să cerem cele de care a poruncit mai înainte să nu ne îngrijim? Este vădit că nu ne-a îndemnat să cerem prin rugăciune cele de care ne-a rânduit prin poruncă să nu ne îngrijim. Căci prin rugăciune se poate cere numai ceea ce putem căuta în temeiul poruncii. Așadar, ceea ce nu ni s-a îngăduit să căutăm prin poruncă desigur că nu e îngăduit să cerem nici prin rugăciune. Iar dacă Mântuitorul a poruncit să căutăm numai Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea, cu drept cuvânt a rânduit ca aceasta să o ceară și prin rugăciune cei ce se doresc după darurile dumnezeiești. Prin aceasta, asigurând darul celor cerute în chip firesc prin rugăciune, a unit voia celor ce cer cu voia Celui ce oferă darul, făcând prin această unire afectuoasă cele două voințe una și aceeași. Iar dacă ni se poruncește să cerem prin rugăciune și pâinea cea de toate zilele, prin care se întreține viața noastră de aici, să nu trecem hotarele rugăciunii privind în chip lacom, înainte, la multe perioade de ani și să uităm astfel că suntem muritori și avem o viață care trece ca umbra. Ci să cerem prin rugăciune fără îngrijorare, doar pâinea trebuincioasă zilei.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, T. T. n., în Fil.rom., vol.II, p.268)

„Eu știu că rugăciunea este lucrătoare în două feluri. Într-unul, când cel ce se roagă aduce rugăciunea sa lui Dumnezeu împreună cu faptele poruncilor, când deci rugăciunea lui nu cade de pe limbă numai ca un cuvânt simplu și ca un sunet gol al vocii, zăcând leneșă și fără consistență, ci când este lucrătoare, vie și însuflețită prin împlinirea poruncilor. Căci rugăciunea și cererea își împlinesc consistența când le umplem prin virtuți. Această umplere face rugăciunea dreptului tare, încât toate le poate, lucrând prin porunci.

Într-altfel este lucrătoare, când cel ce are lipsă de rugăciunea dreptului săvârșește faptele rugăciunii îndreptându-și viața de mai înainte și făcând tare cererea dreptului, întrucât o împlineste prin purtarea sa cea bună.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.57, în Fil.rom., vol.III, p.280,281)

„Odată zice Domnul că *Tatăl va da cele bune celor ce cer de la dânsul* (Matei 7,11); altă dată, că *va da Duhul Sfânt celor ce se roagă* (Luca 11,13). Prin aceste cuvinte înțelegem că cei ce se roagă lui Dumnezeu, dacă se întăresc în acest cuget, vor primi nu numai iertare de păcate, ci și daruri cerești. Căci aceste bunuri le făgăduiește Domnul nu celor drești, ci celor păcătoși: *Căci dacă voi, zice, răi fiind, știți să dați daruri bune copiilor voștri, cu cât mai vârtos Tatăl vostru cel ceresc va da celor ce cer de la El*

(Matei 7,11) pe Duhul Sfânt? Cere, aşadar, fără preget şi cu cuget neîndoios, şi vei lua cele mari şi mai presus de vrednicie, chiar dacă eşti neînsemnat în vieţuirea virtuoasă şi foarte neputincios.” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.45, în Fil.rom., vol.IV, p.136,137)

„Zice Faraon rugându-se: *Să ia Dumnezeu de pe mine moartea aceasta* (Ieşire 10,17). Şi a fost ascultat. Asemenea şi dracii, rugând pe Domnul ca să nu fie trimişi în adânc, au primit împlinirea cererii (Luca 8,31). Cu cât mai vârtos nu va fi ascultat creştinul rugându-se să primească slobozenie de moartea mintală (inteligibilă, spirituală)?” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.69, în Fil.rom., vol.IV, p.144)

„Nu toţi au acelaşi scop în rugăciune, ci unul pe acesta, altul pe acela. Unul se roagă ca, dacă se poate, să fie inima lui totdeauna cu rugăciunea; altul, ca să se ridice şi mai sus de ea; iar altul, ca să nu fie întrerupt de gânduri în rugăciune. Dar toţi se roagă fie să fie păziţi în cele bune, fie să nu fie duşi de cele rele.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.96, în Fil.rom., vol.IV, p.288,289)

„Cel ce se roagă gândindu-se la văduva care a mişcat judecata împotriva asupritorului crud (Luca 18,3) nu va slăbi niciodată din pricina întârzierii bunătăţilor făgăduite.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.98, în Fil.rom., vol.IV, p.289)

„...cu cât se roagă cineva mai mult pentru cei ce-l bârfesc şi învinovătesc pe el, cu atât îi înştiinţează Dumnezeu mai mult pe cei ce-l duşmănesc pe el, şi-i dăruieşte lui odihnă prin rugăciunea curată şi stăruitoare.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.185)

„Cel ce cere şi bate, după cuvântul Domnului (Matei 7,7-8) şi se roagă până la sfârşit, primeşte cererile. Numai să aibă îndrăzneala acesta, să ceară fără încetare cu mintea şi cu gura, şi să stăruie la Dumnezeu cu slujire trupească fără slăbire, neîmpietit cu lucrurile lumeşti, nici îndulcit cu patimile păcatului. Căci nemincinos este Cel ce a zis: *Tot ce veţi cere de la Mine în rugăciune, veţi lua!* (Matei 21,22). (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.40, în Fil.rom., vol.V, p.296)

„Cel ce cere de la Dumnezeu lucruri mai prejos de vrednicia sa, va primi fără îndoială cele mai presus de sine⁷⁸⁹. Despre aceasta dă mărturie vameşul, care a cerut iertare, dar a primit îndreptarea (Luca 18,14), şi tâlharul care a cerut numai pomenirea în Împărăţie, şi a moştenit raiul întreg (Luca 23,24).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.52, în Fil.rom., vol.IX, p.313)

„Să nu ne întristăm când cerem ceva de la Domnul timp îndelungat şi nu suntem auziţi, căci Domnul ar fi voit ca toţi oamenii să se facă nepătimitori într-o clipă, dar ca

⁷⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Cel ce se socoteşte pe sine nevrednic şi de cererile cele mai mici şi cere ca un păcătos cele mai mici, primeşte iertare mare. Căci credincios este Dumnezeu să ne dea nouă şi peste ceea ce cerem, dar nu ne vin acestea câtă vreme păcătuim cu voia. Sau şi așa: Mai prejos de vrednicia lui cere cel ce lucrează dreptatea şi nu cere răsplată pentru faptele lui, ci numai iertarea păcatelor lui. De aceea va primi şi cele mai presus de sine de la Dumnezeu, Care dă din prisosinţă mai presus şi de cele ce cerem sau cugetăm.* (n.s.670, p.313)

un înainte-știutor, cunoaște că aceasta nu le este de folos. Toți cei ce cer și nu primesc de la Dumnezeu cele cerute, fără îndoială că nu le primesc pentru una din aceste pricini: sau pentru că cer înainte de vreme, sau pentru că cer cu nevrednicie și dornici de slavă deșartă, sau pentru că primindu-le se vor fâli, sau după dobândirea lucrului cerut vor cădea în nepăsare.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.38, în Fil.rom., vol.IX, p.332)

„Pe cei recunoscători, Bunul nostru Chivernisitor îi atrage prin împlinirea grabnică a cererii, spre dragostea Lui; dar sufletele nerecunoscătoare ale câinilor le face să sadă, din foamete și din setea după împlinirea cererii lor, lângă El, prin rugăciune. Căci câinele nerecunoscător, îndată ce primește pâinea, se depărtează de la cel ce i-a dat-o⁷⁹⁰.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.32, în Fil.rom., vol.IX, p.410)

„Numai cele agonisite cu multe cereri și în timp îndelungat ne rămân statornice. Cel ce a câștigat pe Domnul, nu-și mai spune sie în rugăciune scopul ei. Căci atunci Duhul Se roagă pentru el cu suspine negrăite. (Romani 8,26).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.43, în Fil.rom., vol.IX, p.413)

„Dar dacă spunem că Dumnezeu e mult milostiv, pentru ce bătând neîncetat la ușă și rugându-ne în încercări nu suntem auziți, ci trece cu vederea cererea noastră? Despre aceasta ne învață proorocul care zice: *Nu mâna Domnului e prea mică pentru ca să ne miluiască, nici urechea Lui grea la auzire, ca să ne audă, ci păcatele noastre ne-au despărțit de El și fărădelegile noastre au întors fața Lui ca să nu ne audă.* (Is. 59,1). Adu-ți aminte de Dumnezeu în toată vremea și-Și va aduce și El aminte când vei cădea în cele rele.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.5, în Fil.rom., vol.X, p.54,55)

„Roagă-te înainte de a veni necazurile asupra ta, și în ziua întristării Îl vei aflu pe El și El te va auzi pe tine. Cheamă-L și roagă-L înainte de a te rostogoli; și înainte de a te ruga pregătește-ți făgăduințele...” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.5, în Fil.rom., vol.X, p. 50)

„Doamne, umple inima mea de viața veșnică.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.38, în Fil.rom., vol.X, p.206)

„Nu fi fără de minte în cererile tale, ca să nu necinstești pe Dumnezeu prin micimea cunoștinței tale. Fii înțelept în rugăciunile tale, ca să te învrednicești de cele slăvite⁷⁹¹. Cere cele cinstite de la Cel ce nu pizmuiește, ca să primești cinstea de la El, pentru voia ta cea înțeleaptă. Solomon a cerut înțelepciune și a primit împreună cu ea împărăția, deoarece a cerut ca un înțelept, de la Marele Împărat. Elisei a cerut îndoit harul Duhului, aflat în învățătorul său și n-a rămas fără împlinirea cererii. Căci cel ce cere lucruri fără preț de la Împăratul disprețuiește cinstea Acestuia. Israel a cerut lucruri mici și a atras mânia lui Dumnezeu... Căci, precum cel ce cere de la împăratul puțin gunoi nu

⁷⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din iconomie Dumnezeu nu dăruiește repede celor ce cer darurile. Căci primindu-le, aceștia uită îndată pe Cel ce le-a dat. *A mâncat Iacob* și cele următoare (Ps. 78,7); și *A șezut poporul să mănânce și să bea și s-a sculat să joace* (Ieș. 6,1). (n.s.904, p.410)

⁷⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu cere cele trecătoare, ci cere iubirea lui Dumnezeu, care va ține și se va dăruia veșnic prin nesfârșirea ei. (n.s.245, p.231).

numai că se necinstește pe sine pentru lucrul fără de preț ce l-a cerut, deoarece a dovedit multă necunoștință, ci a și jignit pe împăratul prin cererea lui, așa și cel ce cere de la Dumnezeu lucruri pământești în rugăciunile sale. Căci îngerii și arhanghelii, care sunt marii diregători ai lui Dumnezeu, privesc la tine în vremea rugăciunii tale, ca să vadă ce lucruri ceri de la stăpânul lor și se uimesc și se veselesc când văd pe cel pământesc uitând de trupul lui și cerând cele cerești, precum, iarăși, se mânie pe cel ce a lăsat cele cerești și cere gunoiul lui.

Să nu ceri de la Dumnezeu un lucru pe care are grijă să-l dăruiască fără să I se ceară, și nu numai celor iubiți ai Săi, ci și a celor străini de cunoștința Lui. Nu fiți ca păgânii, care spun multe în rugăciuni. Căci păgânii cer cele trupești, a zis Domnul. *Iar voi nu vă îngrijiți de ce veți mânca, sau de ce veți bea, sau cu ce vă veți îmbrăca. Căci știe Tatăl vostru că aveți trebuință de acestea* (Matei 6,31). Fiul nu mai cere de la tatăl său pâine, ci cere lucrurile cele mai mari și cele mai de preț din casa tatălui său. Pentru neputința cugetării oamenilor a poruncit Domnul să se ceară pâinea cea de toate zilele. Ia seama ce a poruncit celor desăvârșiți întru cunoștință și sănătoși cu sufletul: *Nu vă îngrijiți de mâncare, zice, sau de îmbrăcăminte* (Matei 6,28). *Căci dacă se îngrijește de dobitoacele necuvântătoare și de păsări și chiar de cele neînsuflețite, nu cu mult mai mult de voi? Ci cereți mai degrabă Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă* (Matei 6,33).

Iar de ceri lui Dumnezeu un lucru și trebuie să aștepți mult, pentru că nu te ascultă degrabă, nu te întrista. Căci nu ești tu mai înțelept ca Dumnezeu. Aceasta ți se întâmplă fie pentru că ești nevrednic de ceea ce ceri, fie pentru că nu sunt căile tale pe măsura cererilor tale, ci dimpotrivă, fie că nu ai ajuns la măsura de a primi darul pe care-l ceri... Căci tot ce se primește ușor repede se și pierde. Fiecare lucru dobândit cu durerea inimii e și păzit cu grijă.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.44, în Fil.rom., vol.X, p.231,232,233)

„Cereți, zice, și veți lua. Căutați și veți afla. Bateți și vi se va deschide. Că tot cel ce cere va lua și cel ce caută va afla și celui ce bate i se va deschide. (Matei 7,7). Dar și mai mult a întărit cuvântul Său și ne-a îndemnat să ne străduim, în parabola prietenului ce a mers la prietenul lui la miezul nopții și i-a cerut lui pâine, zicând: *Amin zic vouă, că de nu-i va da lui pentru prietenia lui, măcar pentru îndrăzneala lui, sculându-se, îi va da lui toate câte îi va cere* (Luca 11,8)

Deci cereți și voi și nu vă leneviți. O, cutezanță negrăită! Dătătorul ne stârnește pe noi să cerem de la El, ca să ne dea darurile Sale Dumnezeiești. Și precum ni le dăruiește toate câte ne sunt spre bine, precum singur știe, așa sunt pline cuvintele Lui de îndemnul de a îndrăzni și de a ne încrede în El. Și pentru că Domnul știe că nu încetează niciodată pornirea noastră de abatere înainte de moarte și că această schimbare este aproape de noi, înțeleg cea de la virtute la păcat, și că omul și firea lui sunt mereu în stare de a se abate la cele potrivnice, ne-a îndemnat să ne sârguim să cerem și să ne nevoim neîncetat⁷⁹².” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.50, în Fil.rom., vol.X, p.259,260)

⁷⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Neîncetat firea noastră schimbătoare ne îndeamnă spre abateri de la calea cea bună. Cunoscând această slăbiciune a ei, Dumnezeu ne iartă neîncetat, dar ne și îndeamnă să-I cerem iertarea și ajutorul. Fixismul firii în bine, susținut de unele erezii vechi și de denotațiuni creștine de azi, nu corespunde realității. (n.s.283, p.260)

„...nu toată dorința bună se ivește în inimă de la Dumnezeu. Ci numai cea folositoare. Căci se întâmplă uneori că omul dorește un bine și Dumnezeu nu-i ajută. Fiindcă vine și de la diavolul câte o dorință asemănătoare acesteia. Și ea e socotită spre ajutor, dar adeseori nu este pe măsura omului. Ci diavolul uneltește vătămarea lui și-l silește să caute împlinirea acelei dorințe, fără să fi ajuns încă la viețuirea potrivită ei. Sau ea e străină de chipul viețuirii lui; sau n-a sosit încă timpul în care o poate împlini, sau pune în lucrare; sau nu este în stare să o împlicească cu lucrul, cu cunoștința sau cu trupul; sau timpul nu ne ajută; sau în orice fel, sub chipul acelui bine, diavolul tulbură sau vatămă pe om în duhul lui, sau îi ascunde o cursă în cugetare.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.59, în Fil.rom., vol.X, p.309)

„Căci când ne rugăm și Dumnezeu întârzie să ne asculte, o face spre folosul nostru ca să ne deprindem cu îndelunga răbdare. Deci să nu ne descurajăm, zicând că ne-am rugat și nu ne-a auzit. Căci știe Dumnezeu ce e de folos omului.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.35, în Fil.rom., vol.XI, p.58)

„Cunoscând deci că toate sunt în El, rugați-vă Lui. Căci cunoaște cele de care aveți trebuință mai înainte de a le cere de la El (Matei 6,8). Și împlinește cererile inimii tale (Ps. 36,4), dacă nu-L împiedici.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.109, în Fil.rom., vol.XI, p.147)

„...să-ți dea ție Domnul cele ce le-a spus Iisus: *Cereți și veți lua* (Ioan 16,24). Să se împlicească toate cererile tale. Dar pregătește-ți casa întru toată curăția ca să primești cele dăruite. Căci ele se așază în casa curată ca într-o vistierie. Și își răspândesc buna mireasmă acolo unde nu e gunoi.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.112, în Fil.rom., vol.XI, p.148)

„...ia-L pe El (Mântuitorul) ca pildă. Căci despărțindu-se de trei ori a spus, rugându-se, același cuvânt (Matei 26,44). Și deși El la vedere n-a fost ascultat, fiindcă trebuia să se împlicească iconomia (mântuirii), totuși ne învață prin aceasta să nu ne întristăm când ne rugăm și când nu suntem în momentul de față ascultați. Căci El știe mai bine decât noi ce ne este de folos. Iar mulțumirea să nu o părăsim⁷⁹³.” (Sf.Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 366, în Fil.rom., vol.XI, p.372)

„De multe ori, frate, când tâlharii aud răspunsurile și glasul celor mai tari, fug. La fel când aud tâlharii spirituali răspunsurile și glasul celor mai puternici, a celor care aud de le Stăpânul și Căpetenia lor Iisus: *Îndrăzniți, că Eu am biruit lumea* (Ioan 16,33) și: *Iată v-am dat vouă puterea să călcați peste șerpi și scorpioni și peste toată puterea vrăjmașului și nimic nu vă va vătăma* (Luca 10,19), *fug cu cutremur, rușinându-se. Să le cerem deci, sfinților, să se roage pentru noi și ni-i vom face familiari. Și nu puțin vom folosi de la ei.*” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.374, în Fil.rom., vol.XI, p.379)

⁷⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rugăciunea întreită arată stăruință. De aceea zicem la Liturghie, în ectenie stăruitoare de trei ori: *Doamne miluiește*. Dar ea ne face totodată să ne dăm seama că Dumnezeu este întreit în Persoane, deci desăvârșit iubitor. Și chiar dacă la aparență nu ni se împlinește nici așa cererea, să mulțumim lui Dumnezeu, căci El o împlinește așa cum e bine pentru noi. (n.s.523, p.372)

„Dacă vrei să te rogi pentru multe lucruri, odată ce Dumnezeu știe de care lucruri avem trebuință, roagă-te, zicând: *Stăpâne, Doamne Iisuse Hristoase, călăuzește-mă după voia Ta*. Iar de vrei să te rogi împotriva patimilor, zi: *Tămăduiește-mă după voia Ta*⁷⁹⁴. Iar dacă te rogi împotriva ispitelor, zi: *Tu știi ce-mi este de folos, ajută slăbiciunii mele. Și fă sfârșit ispitelor după voia ta*.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.438, în Fil.rom., vol.XI, p.430)

„Să nu ne lenevim să cădem la picioarele Lui și să cerem bunătatea Lui. Căci El ne va da mai mult decât prisositor cele ce le cerem și gândim.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.567, în Fil.rom., vol.XI, p.523)

„Și l-a întrebat iarăși: *Și de ce nu primesc sfinții împlinirea tuturor cererilor?*

Și i-a răspuns Bătrânul: Dumnezeu toate le face spre folosul oamenilor. Și El știe mai bine ce le e de folos și de trebuință. Și pentru că oamenii nu știu ce le e de folos, le-a poruncit să nu bodogănească în rugăciune, cerând altele decât cele ce trebuie; și a zis: *Că știe Tatăl vostru cel ceresc de ce aveți nevoie înainte de a cere voi*. (Matei 6,8). Precum te apără Dumnezeu pe tine, așa îi apără și pe Sfinții Lui. Pe tine te apără ca să nu te trufești, dobândind în chip deschis cele ce le-ai cerut. Iar pe sfinți, ca să nu se înalțe cu închipuirea pentru descoperirile spuse prin ei. Căci nu sunt mai mari ca Apostolul Pavel, care zice: *Pentru mărimea covârșitoare a descoperirilor, ca să nu mă înalț, datu-mi-s-a o țepușe în trup, un inger al satanei, ca să mă bată peste obraz* (2 Corinteni 12,7).” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.778d, în Fil.rom., vol.XI, p.658)

„...cel ce cere cuiva să se roage pentru el trebuie să aducă și din partea lui o mică osteneală la rugăciunea celui ce se roagă. Căci s-a scris: *Mult poate rugăciunea dreptului* susținută de lucrare. (Iacov 5,16), adică ajutată de cel ce i-a cerut rugăciunea.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.824, în Fil.rom., vol.XI, p.684)

„...este cu neputință ca Dumnezeu să nu audă pe om, dacă omul nu este neauzitor al Lui.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.59)

7. Rugăciunea de laudă și mulțumire

„...orice ar face cineva, e dator să aibă pomenirea Celui ce a făcut lucrul acela. De pildă, tu cel dintre noi, când vezi lumina, nu uita pe Cel ce ți-a dăruit-o; când vezi cerul și pământul, marea și toate cele ce sunt, dă laudă și slavă Celui ce le-a făcut; când îmbraci o haină, cunoaște al cui e darul și mărește pe Cel ce poartă grija de viața ta. Și, simplu, orice mișcare să-ți fie prilej pentru slava lui Dumnezeu și, iată, te rogi neîncetat, și prin aceasta sufletul tău se bucură totdeauna (1 Tes. 5,16).” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.140,141)

„... să nu fie mulțumirea ca a fariseului aceleuia, care osândește pe alții, iar pe sine se îndreptățește, ci mai degrabă ca una ce se îndatorează pe sine mai mult decât toți, și

⁷⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar numai cerând lui Hristos să se facă voia Lui în tine, în privința patimilor, te tămăduiești de patimi, pentru că renunți la mândria egoismului tău. (n.s.601, p.430)

mulțumește, copleșită de uimire, ca una ce a cunoscut negrăita îndelungă-răbdare și îngăduința lui Dumnezeu. Ba nu numai atât, ci ea trebuie să se minuneze cum Dumnezeu cel supralăudat, neavând lipsă de nimic, primește mulțumire de la noi, care-L mâniem și-L amărâm pururea după atâtea binefaceri de obște și particulare despre care a scris Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu și ceilalți Părinți, binefaceri nu numai trupești, ci și sufletești, de multe feluri, cărora nu este număr.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.155)

8. Rugăciunea lui Iisus

„...cei ce vor să se lepede de putreziciunea lor nu se cade ca uneori să se roage, iar alteori nu, ci pururea să petreacă cu rugăciune în păzirea minții, chiar dacă s-ar afla undeva în afară de casa de rugăciune. Căci precum cel ce vrea să curățească aurul dacă lasă să înceteze oricât de scurtă vreme focul din cuptor face să se așeze iarăși zgura pe aurul curățit, așa și cel ce uneori pomeneste pe Dumnezeu, alteori nu, pierde prin întrerupere ceea ce socotește să câștige prin rugăciune. Este propriu bărbatului iubitor de virtute să țină pururi pământul inimii în focul pomenirii lui Dumnezeu, ca așa, curățindu-se răul puțin câte puțin sub dogoarea buneii pomeniri, sufletul să se întoarcă cu desăvârșire la strălucirea sa firească, spre și mai multă slavă.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.97, în Fil.rom., vol.I, p.386)

„Rugăciunea neîntreruptă stă în a avea mintea alipită de Dumnezeu cu evlavie multă și cu dor, și a atârna pururea cu nădejdea de El, și a te încrede în El în toate, orice ai face și orice ți s-ar întâmpla.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.25, în Fil.rom., vol.II, p.35,36)

„...rugăciunea fără gânduri a lui Iisus Hristos, care trebuie făcută strâns și des, neîncetat și cu osteneală, fără să slăbești.” (Isihie Sinaitul, Cap.trez., suta întâi, cap.10, în Fil.rom., vol.IV, p.52)

„Precum ploaia cu cât mai multă cade pe pământ, cu atât îl înmoaie mai mult, așa și sfântul nume al lui Iisus, strigat de noi fără gânduri, cu cât îl chemăm mai des, înmoaie pământul inimii noastre și îl umple de bucurie și veselie.” (Isihie Sinaitul, Cap.trez., suta întâi, cap.41, în Fil.rom., vol.IV, p.58)

„Să ne amintim pururea de pilda judecătorului nedreptății (Luca 18,8), pe care a spus-o Domnul ca să ne arate că suntem datori să ne rugăm totdeauna și să nu slăbim, și vom afla câștig și izbăvire.” (Isihie Sinaitul, Cap.trez., suta a doua, cap.5, în Fil.rom., vol.IV, p.71)

„Spunem prin scris ceea ce știm și mărturisim celor ce vor să asculte ceea ce am văzut străbătând calea, dacă vreți să primiți cele spuse... Căci precum nu e cu putință soarelui să lumineze fără lumină, așa nu e cu putință să se curățească inima de întinăciunea gândurilor de pierzare fără rugăciunea numelui lui Iisus. Iar dacă e adevărat aceasta, precum văd, să ne folosim de ea ca de răsuflarea noastră. Căci ea este lumină, iar acelea întuneric; și acela este Dumnezeu și Stăpânul, iar acelea slugile dracilor.” (Isihie Sinaitul, Cap.trez., suta a doua, cap.68, în Fil.rom., vol.IV, p.84)

„Cu adevărat fericit este cel ce s-a lipit în cugetare de rugăciunea lui Iisus și-L strigă pe El neîncetat în inimă, cum s-a unit aerul cu trupurile noastre sau flacăra cu ceara. Venind soarele pe deasupra pământului, face ziuă; iar numele sfânt și preacinstit al Domnului Iisus, luminând în cugetare neîncetat, naște nenumărate înțelesuri, asemenea soarelui.” (Isihie Sinaitul, Cap.trez., suta a doua, cap.94, în Fil.rom., vol.IV, p.90)

„...împreună cu Hristos să viețuim, (1Tes. 5,9-10), căutând spre El cu mari suspine, tânguindu-ne neîncetat și respirându-L pe El.” (Ioan Carpatiul, Cuv.asc., în Fil.rom., vol.IV, p.154)

„...totdeauna, fie că ești culcat, fie că ești în picioare, fie că mănânci, fie că bei, fie că te întâlnești cu alții, inima ta să se îndeletnicească pe ascuns, în cuget, fie cu psalmii, fie cu rugăciunea: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiule al lui Dumnezeu, miluiește-mă.*” (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.166)

„A venit la mine odată un bătrân și întrebând de starea minții, mi-a spus: *Doi ani am stăruit rugând pe Dumnezeu din toată inima și cerându-I fără slăbire să-mi dea să mi se întipărească neîntrerupt și neîmprăștiat în inimă rugăciunea pe care a lăsat-o El ucenicilor Săi. Și văzând osteneala și răbdarea mea, mi-a împlinit cererea Domnul, marele Dătător.*” (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.167)

„Rugăciunea să rămână în minte, ca raza în soare.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.82, în Fil.rom., vol.IV, p.287)

„Precum poruncile cuprinzătoare au în ele pe toate celelalte mai restrânse, așa și virtuțile cuprinzătoare îmbrățișează în ele pe cele restrânse. Căci cel ce a vândut averile sale și le-a împărțit săracilor și s-a făcut dintr-o dată sărac a împlinit deodată printr-una toate poruncile restrânse. Fiindcă nu mai are trebuință să dea celui ce cere sau să întoarcă fața de la cel ce vrea să se împrumute de la el (Matei 5,42)⁷⁹⁵. La fel și cel ce se roagă neîncetat a cuprins toate în aceasta și nu mai trebuie să laude de șapte ori pe zi pe Domnul (Psalmul 118,64) sau seara, dimineata și la amiază, ca unul ce împlinește toate rugăciunile și cântările câte trebuie să le facem după rânduială la vremea și ceasurile hotărâte.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.100, în Fil.rom., vol.VI, p.88)

„Să ai totdeauna mintea la Dumnezeu, în somn și în stare de veghe, la mâncare și în convorbiri, în lucrul mâinilor și în orice altă faptă, după cuvântul proorocului: *Am văzut pe Domnul înaintea mea pururea.* Dar să te socotești pe tine mai păcătos decât tot omul. Petrecând timp îndelungat în acest gând, se va ivi în înțelegerea ta o luminare vie, asemenea unei raze⁷⁹⁶. Și, cu cât o vei cere mai mult, cu mai multă luare-aminte și cu o

⁷⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce dă ce are, dintr-o dată a împlinit printr-o singură faptă cerința iubirii și a jertfei totale și a înfăptuit în sine starea ei, pe care alții nu o înfăptuiesc niciodată prin faptele lor de milostenie mărunta. (n.s.105, p.88)

⁷⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De aici se vede că iluminarea de care vorbește atât de mult Sfântul Simeon Noul Teolog și de care vorbește și Simeon Evlaviosul, dascălul său (ca și despre *dragostea dumnezeiască*), e de natură spirituală, fiind împreunată cu gândul permanent la Dumnezeu și cu smerenia. (n.s.5, p.95)

cugetare neîmprăștiată, cu osteneală multă și cu lacrimi, cu atât ți se va arăta mai strălucitoare. Iar arătându-ți-se, o iubești. Iar iubind-o, te curățești. Iar pe cel ce-l curățește, pe acesta îl face în chipul lui Dumnezeu, luminându-l și învățându-l să deosebească binele de rău. Dar să știi, frate, că e nevoie de multă osteneală ajutată de Dumnezeu ca să se sălășluiască aceasta în sufletul tău și să lumineze în el ca luna în întunericul nopții⁷⁹⁷. Mai trebuie să fii atent și la atacurile gândurilor de slavă deșartă și de închipuire de sine; și să nu osândești pe cineva văzându-l că face ceva ce nu se cuvine. Căci dracii, văzând sufletul eliberat de patimi și de ispite prin sălășluirea harului, aruncă în el unele ca acestea. Dar ajutorul de la Dumnezeu să fie în tine împreună cu pocăința neîncetată și cu coplesire de lacrimi. Ia seama însă să nu pătimești ceva din multa bucurie și pocăință. De aceea să nu socotești că acestea sunt din osteneala ta și nu din harul lui Dumnezeu. Căci atunci se vor lua de la tine și le vei căuta mult în rugăciune, și nu le vei afla; și vei cunoaște ce dar ai pierdut.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.21, în Fil.rom., vol.VI, p.95)

„Să cunoști fără greșală că rugăciunea neîncetată este aceea care nu se isprăvește din suflet toată ziua și toată noaptea. Ea nu se arată privitorilor în întinderea mâinilor sau în înfățișarea trupului și în sunetul limbii, ci se face cunoscută, celor ce știu să înțeleagă, în meditația cugetării, în lucrarea minții și în pomenirea lui Dumnezeu cu umilintă stăruitoare.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.74, în Fil.rom., vol.VI, p.255)

„Sezând deci de dimineată pe un scaun ca de-o palmă, adună-ți mintea din partea conducătoare în inimă și ține-o în ea. Aplecându-te apoi cu încordare, ca să simți durere în piept, în umeri și în grumaz, strigă stăruitor cu mintea sau cu sufletul: *Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă!* Pe urmă, pentru îngustimea, osteneala și greutatea lucrului, ca unul ce e făcut continuu (fiindcă cele trei cuvinte nu sunt o mâncare care să se poată mânca continuu, iar *cei ce Mă mănâncă pe Mine vor flămânzi încă* (Întel. 19, 21), mută-ți mintea la cealaltă jumătate și zi: *Fiul lui Dumnezeu miluiește-mă!* Dar zi mult fiecare jumătate, căci nu trebuie să le schimbi neconținut, din lene, fiindcă plantele ce se răsădesc continuu nu prind rădăcină. Înfrânează-ți și mișcarea plămânilor ca să nu răsufli în voie, căci suflarea plămânilor, care pornește de la inimă, întunecă mintea și risipește cugetarea, răpind-o de acolo.” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin.rg., cap.2, în Fil.rom., vol.VII, p.175)

„Uneori să sezi pe scaun, și anume cât mai mult, pentru osteneală; alteori, și pe o rogojină, puțin pentru o vreme pentru odihnire. Dar șederea ta să fie cu răbdare, pentru cel ce a zis: *Stăruieți în rugăciune* (Coloseni 4,2). Să nu te ridici degrabă, lenevind-te pentru durerea ostenelii și pentru strigarea înțeleghătoare a minții, și pentru ațintirea minții. Căci, *iată, zice proorocul m-au cuprins dureri ca pe una care naște* (Psalmul 21,3). Ci înconvoindu-te în jos și adunându-ți mintea în inimă, de cumva s-a împrăștiat,

⁷⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aici afirmat cu trei secole înainte de isihasm că lumina dumnezeiască se ivește în suflet prin permanentizarea gândului la Dumnezeu. Prin isihasm s-a insistat doar cu mai multă putere că gândul permanent la Dumnezeu e menținut în minte de rugăciunea neîncetată. Deci aceasta aduce lumina lui Hristos în inimă. (n.s.7, p.95)

cheamă pe Domnul Iisus în ajutor. Iar dacă te dor adeseori umerii și capul, stăruiește cu osteneală și cu dragoste în acestea, căutând în inimă pe Domnul. Căci *Împărăția lui Dumnezeu este a celor ce o silesc, și cei ce o silesc o răpesc pe ea* (Matei 11,12). Domnul a arătat prin aceste cuvinte sârguința în osteneți a acestora. Căci răbdarea și stăruința în toate pricinuesc osteneți în trup și în suflet.” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.rug., cap.1, în Fil.rom., vol.VII, p.188)

„Iarăși unii Părinți învață să se facă rugăciunea cu gura, alții, cu mintea. Eu o zic cu amândouă. Căci uneori slăbește mintea a o grăi, lenevinduse; iar alteori, gura. De aceea trebuie să ne rugăm și cu gura și cu mintea. Dar trebuie să o spunem liniștit și fără zgomot, ca nu cumva glasul să tulbure simțirea și atenția minții, și să le împiedice. Aceasta până ce mintea, obișnuindu-se cu lucrarea, va înainta în ea și va lua putere de la Duhul să se roage în întregime și cu putere. Atunci nu mai e de trebuință să se rostească cu gura, dar nici nu se mai poate. Atunci ajunge să se facă toată lucrarea numai cu mintea.” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.rug., cap.2, în Fil.rom., vol.VII, p.189)

„... cei ce n-au ajuns la această măsură (a nepătimirii), dar se silesc spre ea, trebuie să treacă peste împătımirea de plăcere (dulcea împătımire) ca să se elibereze cu totul de împătımire. Dar pentru aceasta trebuie să facă moartă cu totul pornirea păcătoasă a trupului, care constă din izbăvirea de împătımire, iar gândul să-l aibă mai tare ca mișcările rele ale patimilor din lumea cugetării, ceea ce înseamnă depășirea împătimirii de plăcere. Iar dacă e așa, precum și este, până ce ne stăpânește împătımirea nu putem gusta rugăciunea minții, nici măcar cu cuvântul de pe vârful buzelor și avem nevoie să simțim prin simțul pipăitului numaidecât durerea postului, a privegherii și a altora ca acestea, dacă vrem să ne îngrijim de rugăciune. Căci numai prin ea se mortifică pornirea păcătoasă a trupului și gândurile care mișcă patimile animalice se fac mai cumpătate și mai slabe. Ba nu numai atât, ci aceasta aduce și începutul sfîntitei străpungeri a inimii, prin care se șterg și întinăciunile necurate de mai înainte, și care face pe Dumnezeu mai presus de toate milostiv și înduplecat de rugăciune. Căci *inima zdrobită Dumnezeu nu o va urgisi* (Psalmul 50,18), după David, iar după Grigorie Teologul, *de nimic nu are Dumnezeu mai multă grijă ca de greaua pătimire*. De aceea și Domnul a învățat în Evanghelii că *mult poate rugăciunea însoțită de post*. (Marcu 9,29; Matei 17,29). (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.6, în Fil.rom., vol.VII, p.234,235)

„...în lipsa acestuia (preadulcelui Lui nume) totul se surpă în chip înfricoșat, mai bine zis, nimic nu mai avem din cele ce ne sunt de folos, tot așa, avându-l pe acesta, tot ce ne este potrivit se depărtează, mai bine zis, nici un bine nu ne mai lipsește și nimic nu ne este cu neputință.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.13, în Fil.rom., vol.VIII, p.32)

„Deci, stăruie întru numele Domnului Iisus, ca inima să primească (să cuprindă) pe Domnul și Domnul să cuprindă inima și cei doi să fie una.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.21, în Fil.rom., vol.VIII, p.60)

„Dar înainte de acestea, mai bine zis de toate, în această luptă mintea e ajutată de dumnezeiescul har venit în suflet prin chemarea curată și neîmprăștiată și de un singur

gând a Domnului nostru Iisus Hristos în inimă; deci nu de simpla metodă naturală prelungită, de inspirația pe nări, sau de șederea într-un loc liniștit și întunecos. Acestea n-au fost statornicite de Sfinții Părinți pentru altceva decât ca niște mijloace ajutătoare pentru adunarea minții în ea însăși, prin întoarcerea din împrăștierea ei obișnuită și prin luarea-aminte... Dar prin ele mintea câștigă și puterea de a se ruga neîncetat și curat și fără împrăștiere. Căci, cum zice Sfântul Nil, *luarea aminte, căutând rugăciune, va afla rugăciune. Pentru că rugăciunea urmează luării aminte, măcar că e altceva. De aceea, trebuie să ne străduim spre ea.*" (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.24, În Fil.rom., vol.VIII, p.63,64)

„Iar de Dumnezeu Cuvântătorul (Teologul) zice: *Să-ți fie pomenirea lui Dumnezeu mai neîntreruptă decât respirația.* Și iarăși: *Cugetă la Dumnezeu mai neîntrerupt decât respiri.*" (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.29, în Fil.rom., vol.VIII, p.73,74)

„Stăruind în metoda ... rugăciunii curate, chiar dacă nu în chip curat, din pricina închipuirilor cu care este obișnuit și a gândurilor ce i se fac piedică, cel ce se nevoiește ajunge la obișnuința de a se ruga nesilit, de a stăruii cu mintea în inimă și de a nu o introduce în chip silit prin inspirarea aerului, ca pe urmă să sară îndată de acolo, ci să stăruiască acolo și să se roage de la sine. Aceasta este și se numește rugăciunea inimii⁷⁹⁸. Ei îi premerge o anumită căldură în inimă, care izgonește gândurile ce împiedică rugăciunea curată amintită să se împlinească în chip desăvârșit. Și, așa stăruind, mintea se roagă neîmpiedicat în inimă. Iar într-o astfel de căldură și rugăciune dragostea față de Domnul Iisus Cel pomenit se naște în inimă în așa fel încât încep să curgă din ea din belșug și lacrimile dulci din dorul lui Iisus cel pomenit.

Deci pentru a se învrednici cineva de acestea și de toate cele de după ele, pe care nu e vremea să le spunem acum, trebuie să se sârguiască, cum s-a zis, să aibă frica lui Dumnezeu înaintea ochilor, împreună cu pomenirea lui Iisus înăuntrul inimii și nu simplu în afară." (Calist Angelicide, Mest.lin., în Fil.rom., vol.VIII, p.361)

„...șezând într-o chilie liniștită și într-un colț retras, ia aminte să faci ceea ce-ți spun: închide ușa și ridică-ți mintea de la tot ce e desert sau vremelnic. Apoi întoarce-ți partea de jos a obrazului tău, sau barba ta spre pieptul tău, ca să iei aminte, cu mintea ta și cu ochii tăi sensibili la tine însuși. Și ține puțin și respirarea ta, ca să ții și mintea și să afli locul unde este inima ta și acolo să fie în întregime și mintea ta. La început vei afla un întuneric și o grosime de nestrăbătut. Dar stăruind și făcând acest lucru ziua și noaptea, vei afla, o, minune, o bucurie nesfârșită. Căci îndată ce află mintea locul inimii, vede ceea ce nu crede. Vede văzduhul ce se află în mijlocul inimii și se vede pe sine în întregime luminoasă și plină de puterea de deosebire. Și de aici înainte, îndată ce mijeste un gând, încă înainte de a se alcătui și de a lua chip îl izgonește cu chemarea lui Iisus Hristos și-l face să se mistuie. De acum mintea, în ciuda ei pe draci, ridică împotriva lor mânia cea după fire și îi lovește, izgonind pe acești vrăjmași cunoscuți cu mintea

⁷⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rugăciunea inimii se numește abia aceea care nu se face în chip silit, prin introducerea forțată a minții în inimă. Căci în acest caz, mintea nu poate sta mult în inimă, neavând obișnuința statorniciei în gândul interiorizat la Dumnezeu. Rugăciunea inimii, ca stăruire de la sine a minții în inimă și în gândul la Dumnezeu, din interiorul ei, cere de aceea, pentru agonisirea ei, multă deprindere. (n.s.711, p.361)

(inteligibili-spirituali). Celelalte le vei învăța, cu ajutorul lui Dumnezeu, prin păzirea minții, ținând pe Iisus în inimă. (Sf. Simeon Noul Teolog, Met.sf.rug., în Fil.rom., vol.VIII, p.500,501)

„De vei zice: nu sunt în viața singuratică, ce folos vei avea? Doar Sfântul patriarh Calist s-a deprins cu lucrarea minții în Lavra cea mare a Athosului, slujind la bucătărie. Iar de te îndoiești pe motiv că nu ești în pustie adâncă, a doua pildă a atenției inimii îți este Sfântul episcop Fotie. Și, iarăși, de te vei lenevi în trezvia inimii pe motiv de ascultare, spunând că ai de îndeplinit o ascultare, te vei face de râs. Căci nici pustia, nici viața singuratică nu duce atâta spre sporire această lucrare, ca ascultarea cu înțelegere, zice Sfântul Grigorie Sinaitul.

Iar de te temi de partea din dreapta (de păcatul prin prisosire într-o virtute), pe motiv că nu ai învățător, în privința aceasta însuși Domnul îți poruncește să înveți din Sfânta Scriptură, zicând: *Cercetați Scripturile și într-însele veți avea viața veșnică* (Ioan 5, 39).

Iar de tragi la stânga, tulburându-te că nu ai loc de tăcere, și întru aceasta te întărește Sfântul Petru Damaschinul zicând: *Aceasta este începutul mântuirii omului, să-și lase voia și înțelegerea sa și să-și facă proprie voia și înțelegerea lui Dumnezeu. Atunci nu se va afla în toată zidirea lucru, sau început, sau loc, care să-l poată împiedica.*

Iar de te împiedici și mai mult, aflând pricini spre aceasta în multe cuvinte ale Sfântului Grigorie Sinaitul, care zice multe despre înșelăciunea ce se ivește în această lucrare, însuși acest Sfânt te îndreptează zicând: *Nu se cade să ne temem, sau să ne îndoim a chema pe Dumnezeu. Căci chiar de s-au abătut vreunii, fiind vătămați la minte, înțelege că au pățimit aceasta din pricină că au voit să lucreze după voia lor și din înălțarea cugetului. Căci cel ce caută pe Dumnezeu cu supunere, cu întrebare și cu smerită cugetare, nicicând nu se va vătămă, din harul lui Hristos, care voiește «ca tot omul să se mântuiască»* (1 Timotei 2,4)... Căci nu spre oprirea acestei lucrări, ci ca să ne ferească de înșelăciune, ne arată Sfinții Părinți pricinile prin care ne vine înșelăciunea. De aceea poruncește Sfântul Grigorie Sinaitul să nu se teamă, nici să se îndoiască cei ce se deprind cu rugăciunea. El înfățișează două pricini ale înșelăciunii: lucrarea după rânduiala proprie și înălțarea cugetării⁷⁹⁹.

Voind Sfinții Părinți să rămânem nevinovați de acestea, ne poruncesc să cercetăm sfintele scrieri ca să ne îndreptăm prin ele. *Să aibă frate pe frate sfătuitor bun, zice Sfântul Petru Damaschinul, iar de nu se poate afla stareț bun cu cuvântul și cu lucrul, după chipul Sfinților Părinți, cunoscând bine scrierile Părinților, apoi în chip deosebit se cade a primi în tăcere sfătuirea duhovnicească din învățăturile și îndrumările Sfinților Părinți și a căuta în ele răspuns pentru tot lucrul și fapta cea bună.*” (Isih.în.B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.558, 559, 560)

„Bun este meșteșugul pe care ni-l învață Sfinții Părinți. Dar de nu vom câștiga smerita cugetare și umilința în locul iscusinței celei firești, meșteșugul acela cu care s-au nevoit Sfinții Părinți, nimic nu ne ajută. Pentru că această mângâiere a inimii și lucrare a minții nu e spre nimic altceva decât numai spre a se aprinde și a se învăpăia inima omului spre dragostea lui Dumnezeu. Și aceasta din ce se naște? Numai și numai din

⁷⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt patimile mândriei opuse ascultării și smeritei cugetări. Cea dintâi e mândria manifestată în afară, a doua e mândria cultivată înăuntru sufletului. (n.s.1008, p.559)

smerita cugetare. Iar din smerita cugetare se naște și umilința (străpungerea inimii). Iar umilința aprinde și învăpăiază inima omului spre dragostea lui Dumnezeu. Și cei ce au câștigat dragostea lui Dumnezeu, au scos din mintea lor toate câștigurile și agonisirile veacului acestuia și toate frumusețile acestei lumi deșarte le socotesc cu totul urâte... Iar dacă cineva va iubi agoniselile cele vremelnice și împodobirea hainelor și va căuta și rugăciunea, sârguindu-se să o afle pe ea, unul ca acesta în zadar se ostenește. Pentru că acestea, adică agoniselile cele vremelnice și stricăcioase sunt mărăcinii, sau spinii, care, după ce a căzut sămânța semănătorului între ei, răsărind nu o lasă pe ea să crească, ci o înecă.

Așa fac grijile vieții acesteia vremelnice: înecă și sting scânteiuța care este aprinsă în inima omului spre dragostea de Dumnezeu și o fac pe ea cu totul rece.” (Isih.în.B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.582,583)

„În ce privește rugăciunea lui Iisus și pe cei ce voiesc a începe această sfântă rugăciune, mai întâi se cuvine a păzi lucrarea sfintelor porunci și a fi fără griji și fără de gânduri și fără de păreri; se mai cuvine a avea dragoste frățească și nepătimașă deopotrivă către tot sufletul și către Dumnezeu din tot sufletul; apoi a avea smerită înțelepciune și a fi pașnici cu oamenii și cu toată zidirea lui Dumnezeu; în sfârșit să ne curățim de patimi și de mândrie și în locul mândriei să ne îmbrăcăm cu smerenie și cu toate faptele cele bune. Și abia după ce vom împlini cu lucrul toate cele mai sus zise, să îndrăznim a începe și a zice rugăciunea lui Iisus. Iar rugăciunea lui Iisus se cuvine a o păzi așa cum zic Sfinții Părinți: cu mintea deasupra inimii, privind în inimă cu mintea și nemaigândind sau cugetând, atunci la nimic, ci numai cuvintele rugăciunii ținându-le, și zicându-le, adică: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!*” (Isih.în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.586)

„...singura lucrare neînșelătoare a celor ce au început de curând această rugăciune este să înceapă a o săvârși cu mintea în inimă... Însă mai ales în două chipuri se sârguiește a-i înșela, (dracul), adică să le vrăjească (împrilostească) mintea prin năluciri și să-i facă să desfrâneze prin partea poftitoare. Iar pe cei de la mijloc și pe cei desăvârșiți voiește ca prin neascultare să-i arunce în prăpastia părerii de sine și a mândriei. Drept aceea, ca să nu fie înșelat, ține foarte tare ascultarea și smerenia. Și nu numai că nu te vei înșela, ci și toate măiestriile și mrejele vrăjmașului le vei sfărâma și toate taberele viclenilor draci, pe goană le vei pune cu puterea lui Hristos. ... Căci ...pe cât se lucrează poruncile și darul se înmulțește.” (Isih.în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.588,589)

„Iar dulceața se naște din rugăciune. Dar vine și de la doftorii cei amari, adică de la viclenii draci. Cea de la draci pricinuieste tulburare, iar cea din rugăciune aduce pace și smerenie.

Iar fierbințeala cea din rugăciune și cu zdrobire dintru adâncul inimii aduce suspine și izvorăște din ochi, ca niște șipote, șiroaie de lacrimi pentru dragostea și dorul cel către Dumnezeu. Și atunci, și mintea, cu mare putere, strigă: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă.* Și pe toți oamenii îi vede înaintea sa ca pe îngerii lui Dumnezeu. Iar pe sine se vede praf și cenușă și îi vine a se tăvăli pe sub picioarele tuturor oamenilor pentru dragostea Domnului. Ba de multe ori îi vine a se și ascunde de către vederea oamenilor.

Cei ce au ajuns la măsurile acestea, s-au învrednicit și de mila lui Dumnezeu, adică de rugăciunea cea adevărată și neîncetată.” (Isih.în.B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.593)

„Rugăciunea cea curată este căldura inimii și dacă căldura inimii va fi adevărată și neînșelătoare, semnul neînșelăciunii acesta este: că toată mintea o adună acolo unde este căldura, adică întru adâncul inimii. Dar dacă căldura va fi adusă în inimă de viclenii draci, mintea nu este lucrătoare, adică nu se adună în inimă, ci e purtată ca o oarbă pretutindeni, prin toate nimicurile. Să înțeleagă, deci, fiecare că acesta este semnul înșelăciunii, că mintea este nelucrătoare.” (Isih.în.B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.601)

„...biruiește pe vrăjmași, cu numele lui Iisus, căci nu e în cer și pe pământ armă mai tare...” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.20, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.265)

„Pomenirea lui Iisus să se unească cu răsuflarea ta și atunci vei cunoaște folosul liniștii.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.25, în Fil.rom., vol.IX, p.394)

„Rugăciunea neîmprăștiată este cea care aduce în suflet bunăvoința luminoasă a lui Dumnezeu. Aceasta este sălășluirea lui Dumnezeu: a avea sădit în sine pe Dumnezeu prin pomenirea Lui⁸⁰⁰. Așa ne facem biserică a lui Dumnezeu. Și aceasta este grija și inima zdrobită ca pregătire pentru odihnirea în El.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.307,308)

„...când a ajuns la aceasta (stăruirea în rugăciune), a ajuns la capătul tuturor virtuților și s-a făcut locașul Sfântului Duh. Pentru că dacă cineva n-a primit în chip neîndoielnic harul Mângâietorului, nu-și poate desăvârși stăruirea în rugăciunea aceasta. Căci când Duhul Se sălășluiește, zice, în careva dintre oameni, acesta nu încetează din rugăciune. Fiindcă Duhul însuși Se roagă pururea (Romani 8,26) Atunci, nici când doarme acela, nici când e în stare de veghe, nu se întrerupe rugăciunea din sufletul lui. Ci fie că mănâncă, fie că bea, fie că doarme, fie că lucrează ceva, și până în somnul adânc răsar bunele miresme și răsuflările rugăciunii în inima lui⁸⁰¹, fără osteneală.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.85, în Fil.rom., vol.X, p.450)

„Rugăciunea neîncetată ține de măsura nepătimirii⁸⁰².” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., pr.87, în Fil.rom., vol.XI, p.120)

⁸⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: a. Părinții nu socotesc gândul la Dumnezeu, sau pomenirea Lui, deci și rugăciunea, ca despărțite de El. Ci văd în gândul la Dumnezeu, în pomenirea Lui, în credința în El, însăși lucrarea și prezența Lui. Spusese și Sfântul Vasile: *Sălășluirea lui Dumnezeu este a avea ape Dumnezeu implantat în sine prin pomenire*. (Ep.II; P.G.32, col.229). El însuși produce în noi pomenirea Lui, susține gândirea la El; desigur, nu fără efortul nostru. (n.s.359a., p.308)

⁸⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rugăciunea care nu se întrerupe nici în somn e ca o răsuflare neîntreruptă. În cel ce s-a obișnuit să unească rugăciunea cu răsuflarea, această unire rămâne și când el nu o mai urmărește cu voia. Rugăciunea îi imprimă o bunătate în toată ființa. E o bunătate ce se răspândește ca o bună mireasmă. E o mireasmă a curăției. (n.s.564 a., p.450)

⁸⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu te poți ruga neîncetat cât timp nu te-ai eliberat total de patimi. Căci orice ivire a patimii întrerupe rugăciunea, te ia în robie, rupându-te de Dumnezeu, în care e libertatea. Numai în rugăciune, ca act de iubire a lui Dumnezeu, care nu te supune ca o patimă, se manifestă libertatea deplină de noi înșine. Starețul Gheorghe de la Cernica spunea și el: rugăciunea neîncetată ține de nepătimire. (n.s.133, p.120)

„Cât despre pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu, sau despre ocuparea cu El, pune numai începutul și nu te teme, căci te va întări și îți va da putere Dumnezeu. Seamănă numai cu nădejde, ca să seceri fără să slăbești. Bindecuvântat este Dumnezeu care te binecuvântează să pui începutul și-ți va da putere să stăruiești după măsura ta.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.266, în Fil.rom., vol.XI, p.306)

„Întrebare:

Și cum se poate cineva ruga neîncetat?

Răspuns:

Când e cineva singur, trebuie să psalmodieze și cu gura și să se roage și în inimă. Dar de e cineva în piață sau cu alții, nu e nevoie să psalmodieze cu gura, ci numai cu cugetul. Dar trebuie să-și păzească ochii, ca să nu hoinărească și să nu cadă în cursele vrăjmașului.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.710, în Fil.rom., vol.XI, p.629)

„Rugăciunea neîncetată împiedică orice rău, căci aceasta nu dă loc diavolului în noi.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.848, în Fil.rom., vol.XI, p.698)

„Iubește să te rogi neîncetat, ca să ți se lumineze inima.”⁸⁰³ (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.119)

9. Lipsa rugăciunii – gravitatea

„Cel ce nesocotește porunca rugăciunii cade în neascultări și mai rele, una predându-l alteia, ca legat în lanțuri.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.167, în Fil.rom., vol.I, p. 271)

„Temelia casei sunt pietrele. Iar această virtute are și ca temelie, și ca acoperiș închinatul și sfântul nume al Domnului nostru Iisus Hristos. Ușor va naufragia un cârmaci smintit în vreme de furtună, dacă a izgonit corăbierii, a aruncat lopețile și pânzele în mare, iar el doarme. Dar mai ușor va fi scufundat de către draci sufletul care nu s-a îngrijit de trezvie și n-a chemat numele lui Iisus la începutul momelilor (atacurilor).” (Isihie Sinaitul, Cap.trez., suta a doua, cap.67, în Fil.rom., vol.IV, p.84)

„Precum trupul acesta al nostru, în lipsa sufletului e mort și rău mirositor, la fel și sufletul, care nu se mișcă prin rugăciune este mort și nenorocit și rău mirositor. Căci trebuie să socotim lipsirea lui de rugăciune mai amară decât orice moarte, cum bine ne învață marele Daniil proorocul, care voia mai bine să moară decât să fie lipsit, fie și măcar o clipă, de rugăciune (Daniel 6,10 și urm.; 10) ... Deci, dacă te lipsești de rugăciune, faci ceva ca și când ai scoate peștele din apă. Precum apa e viața aceluia, așa îți este ție rugăciunea. Precum acela trăiește prin apă, așa noi putem să ne înălțăm la ceruri și să ajungem aproape de Dumnezeu, prin rugăciune.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.29, în Fil.rom., vol.VIII, p.70,71,72)

⁸⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici se poate vedea practica rugăciunii neîncetate încă în sec.IV și credința că ea aduce lumina lui Hristos în inimă, deci practica isihăștilor din sec. XIV. Rugăciunea ține pe Hristos în conștiință ca lumină, sau ca sens al vieții. (n.s.215, p.119)

„Nu ne osândește Dumnezeu pentru psalmii nerostiți în ziua aceea, nici pentru nelucrarea din pricina rugăciunii, ci pentru că prin părăsirea acestora, se dă intrare dracului.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.42, în Fil.rom., vol.X, p.219)

10. Rugăciunea curată și duhovnicească

„Când mintea ta, cuprinsă de mult dor către Dumnezeu, pleacă oarecum câte puțin din trup și se depărtează de toate gândurile care vin din simțire, din amintire sau din starea umorală, umplându-se de evlavie și de bucurie, atunci socotește că te-ai apropiat de hotarele rugăciunii.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.61, în Fil.rom., vol.I, p.94)

„Rugăciune săvârșește acela care aduce totdeauna primul gând al său ca rod lui Dumnezeu.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.126, în Fil.rom., vol.I, p.101)

„Când, stând la rugăciune, te vei ridica mai presus de orice bucurie, atunci cu adevărat ai găsit rugăciunea.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.153, în Fil.rom., vol.I, p.104)

„Două sunt stările cele mai înalte ale rugăciunii curate. De una au parte cei ce se îndeletnicesc cu făptuirea, de alta, cei ce se îndeletnicesc cu contemplația. Cea dintâi se naște în suflet din frica lui Dumnezeu și din nădejdea cea bună; cea de-a doua din dragoste dumnezeiască și din curățirea cea mai deplină. Semnele prin care cunoaștem că am ajuns în măsura celei dintâi le avem în aceea că mintea se adună din toate ideile lumii și-și face rugăciunea neîmprăștiată și nesupărată, de parcă însuși Dumnezeu ar fi în fața ei, precum și este. Iar semnele celei de-a doua stau în aceea că mintea este răpită în avântul rugăciunii de lumina dumnezeiască și nemărginită, și nu se mai simte nici pe sine și, nici altceva din cele ce sunt, decât numai pe Cel ce lucrează în ea prin dragoste această iluminare. Atunci, mișcată fiind și în jurul rațiunilor despre Dumnezeu, primește curate și limpezi arătările cu privire la El.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.6, în Fil.rom., vol.II, p.68,69)

„Starea cea mai înaltă a rugăciunii spun unii că este aceea în care mintea a ajuns în afară de trup și de lume, și a devenit cu totul imaterială și fără formă în vremea rugăciunii (1 Tes. 5,17). Prin urmare, cel ce păstrează nevătămată această stare cu adevărat se roagă neîncetat.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.61, în Fil.rom., vol.II, p.80)

„Dar rugăciune curată nu poate dobândi cel ce nu stăruie pe lângă Dumnezeu întru inimă curată. Căci El este cel ce dă rugăciune celui ce se roagă și învață pe om cunoștința.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.8, în Fil.rom., vol.IV, p.203)

„... cel ce iubește pe Dumnezeu dorește să fie pururea cu El și să vorbească cu El. Iar aceasta ni se întâmplă prin rugăciunea curată. Să ne îngrijim deci de ea cu toată puterea. Căci ea ne unește cu Stăpânul.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.94, în Fil.rom., vol.IV, p.225)

„Nimic nu este mai bun decât rugăciunea curată, din care țâșnesc ca dintr-un izvor virtuțile: înțelegerea, blândețea, dragostea, înfrânarea, ajutorul care ne vine prin lacrimi

de la Dumnezeu, deodată cu mângâierea. Iar frumusețea acesteia stă în aceea că mintea se află numai în cele zise și gândite și are pururea o dorință nesăturată după întâlnirea cu Dumnezeu.” (Teognost, D.făpt., cap.5, în Fil.rom., vol.IV, p.248)

„...rugăciunea duhovnicească făcută cu mintea, care se ferește de orice gând. Stând mintea în cele zise și căzând la Dumnezeu cu frânger negrăite, cere să se facă numai voia dumnezeiască întru toate faptele și cugetările sale, neprimind nici un gând sau figură, sau culoare, sau lumină, sau peste tot altceva. Și, ca una ce privește numai la Dumnezeu și vorbește numai cu El, a ajuns fără formă, fără culoare și fără figură. Căci aceasta este rugăciunea curată, ce se cade să o aibă cel lucrător.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.51)

„(Rugăciunea curată) unește pe omul întreg cu Dumnezeu și-l face să petreacă împreună cu îngerii, să guste dulceața bunătăților veșnice ale lui Dumnezeu, îi dă vistierii de taine mari și, aprinzându-l de iubire, îl înduplecă să îndrăznească să-și pună sufletul pentru prietenii săi, ca unul ce s-a ridicat mai presus de hotarele puținătății trupesti.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.41, în Fil.rom., vol.VI, p.241,242)

„Rugăciunea curată, unind mintea, cuvântul și duhul cu sine prin cuvânt, cheamă numele lui Dumnezeu, prin minte se atingește fără împrăștiere spre Dumnezeu cel chemat, iar prin duh îi arată umilința și dragostea, și așa câștigă mila Treimii fără început...” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom. vol VII, p.62)

„...ne-am învrednicit să grăim nemijlocit și neobișnuit, asemenea heruvimilor, cu Iisus, prin rugăciunea curată.” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin., cap.1, în Fil.rom., vol.VII, p.162)

„...celor ce s-au ridicat prin rugăciune curată peste tot ce e sensibil și inteligibil li se face văzută în rugăciune însăși slava acelei firi dumnezeiești.” (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.38, în Fil.rom., vol.VII, p.314)

„Stăruind în metoda... rugăciunii curate, chiar dacă nu în chip curat din pricina închipuirilor cu care este obișnuit și a gândurilor ce i se fac piedică, cel ce se nevoiește ajunge la obișnuința de a se ruga nesilit, de a stăruii cu mintea în inimă și de a nu o introduce în chip silit prin inspirarea aerului, ca pe urmă să sară îndată de acolo, ci să stăruiască acolo și să se roage de la sine. Aceasta este și se numește rugăciunea inimii.” (Calist Angelicide, Mest.lin., în Fil.rom., vol.VIII, p.361)

„Suspinele și îngenuncherile și cererile din inimă și prea dulcile tânguiri și toate chipurile rugăciunii își întind hotarul și puterea de a se mișca... până la rugăciunea curată... după rugăciunea curată, altă rugăciune nu mai este. Și toată mișcarea ei și toate chipurile ei duc mintea până aici prin puterea stăpânirii de sine (a libertății). De aceea este o luptă în ea. Iar după acest hotar, are loc o răpire și nu o rugăciune. Pentru că au încetat cele ale rugăciunii și se ivește o vedere oarecare și mintea nu mai este în rugăciune. Felurile rugăciuni ce se săvârșesc se săvârșesc prin mișcare. Dar când mintea intră în mișcările duhovnicești, nu mai este în rugăciune.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.22, în Fil.rom., vol.X, p.172,173)

„Precum din zeci de mii de oameni de-abia se află unul care a împlinit poruncile și legile și a ajuns la curăția sufletului, așa din mii de oameni, de-abia unul s-a învrednicit să ajungă cu multă pază la rugăciunea curată și să spargă hotarul ei și să se împărtășească din taina aceea. Pentru că cei mai mulți nu s-au învrednicit nicidecum de rugăciunea curată, ci numai puțini. Iar la taina aceea de după ea, de abia a ajuns unul din neam în neam prin harul lui Dumnezeu.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.32, în Fil.rom., vol.X, p. 174)

„Dar numai unul dintre zeci de mii de oameni se învrednicește de ea, căci este o taină a stării vieții viitoare⁸⁰⁴. Pentru că acela se înalță și firea rămâne nelucrată de nici o mișcare și amintire a celor de aici. Și nu se roagă în rugăciune, ci sufletul are simțirea lucrurilor duhovnicești ale veacului acelaia, care covârșesc înțelegerea oamenilor și a căror înțelegere o are prin puterea Sfântului Duh. Aceasta este vederea și mișcarea cea gândită, și nu cerere a rugăciunii... Și nu este clipă, în care mișcarea lor cea mai dinăuntru nu e în rugăciune, precum am spus mai înainte. Și când se ivește Duhul cel Sfânt îi află pe aceștia pururea în rugăciune. Și din această rugăciune îi scoate pe ei în vedere (contemplare), care se numește vedere duhovnicească. Căci nu mai au nevoie de chipul rugăciunii îndelungate, nici de starea la Liturghie și de treapta ei. Ci ajunge să-și amintească de Dumnezeu și îndată sunt robiți de dragostea Lui. Totuși, nu nesocotesc nici starea la rugăciune până la sfârșit, ci dăruiesc cinste și rugăciunii și stau în picioare la orele rânduite, în afară de cea neîncetată⁸⁰⁵.

Am văzut pe marele Antonie stând în rugăciune de la ceasul al nouălea (trei după amiază), când a simțit mintea lui înălțată. Și altul dintre părinți întinzând mâinile pe când stătea la rugăciune, a intrat într-un extaz de patru zile. Și alți mulți, când se rugau astfel, au fost robiți de multa (adânca) pomenire a lui Dumnezeu, de dragostea Lui și au ajuns în extaz. Dar omul se învrednicește de această stare când se dezbracă de mărturia din lăuntru și din afară a păcatelor contrare, prin păzirea poruncilor lui Dumnezeu. Când păzește cineva aceste porunci și se folosește de ele după rânduială, neapărat i se întâmplă să iasă din multele lucruri omenesti, adică să se dezbrace de trupul lui și să ajungă afară din el, ca să zicem așa, nu de firea lui, ci de trebuințele lui. Că nu se poate ca cel ce viețuiește în felul Dătătorului de lege și împlinește poruncile Lui, să rămână cu păcatele în el. De aceea a făgăduit Domnul în Evanghelie că-și va face sălaș în cel ce a păzit poruncile Lui.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.85, în Fil.rom., vol.X, p. 451, 452, 453)

„Iar rugăciunea adevărată se cunoaște când cel ce o face s-a eliberat de hoinăreală și vede că mintea lui se veselește, fiind luminată în Domnul. Și semnul că s-a ajuns la ea este că omul nu se mai tulbură chiar dacă l-ar ispiti lumea întreagă. Desăvârșit se roagă cel ce s-a făcut mort lumii și odihnii ce i-o îmbie ea. Iar a face lucrul tău cu grijă pentru Domnul, nu e împrăștiere, ci râvnă pentru Dumnezeu.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., î.150, în Fil.rom., vol.XI, p.192)

⁸⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În viața viitoare nu mai privim decât pe Cel infinit, deci suntem în curăție și rugăciune, departe de orice egoism limitativ. Acolo suntem cu desăvârșire în Duhul comuniunii cu Dumnezeu. (n.s.568, p. 451)

⁸⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei ridicați din rugăciunea neîncetată *la vedere* nu sunt ridicați pentru totdeauna, ci numai din când în când. Din acea vedere revin mereu iarăși la rugăciunea neîncetată. (n.s.570 a., p. 452)

11. Cântarea și psalmodia

„Psalmodiarea potolește patimile și face să se liniștească neînfrânarea trupului.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.83, în Fil.rom., vol.I, p.97)

„Cântarea arată făptuirea virtuoasă...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.98, în Fil.rom., vol.II, p.205)

„Întrebare:

Ce înseamnă ce s-a zis de Apostol: *Cânt cu duhul, dar cânt și cu mintea*. (I Corintheni 14,15)?

Răspuns:

Cântă cineva *cu duhul* când rostește numai cu limba cele cântate. Și cântă cu mintea când, cunoscând înțelesul celor cântate, se veselește în contemplarea lor.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., î.2, în Fil.rom., vol.II, p.206)

„Fericitul David, făcând să cânte lui Dumnezeu toată zidirea, a pomenit de îngeri și de toate Puterile nevăzute, apoi s-a coborât până la pământ, căci nu voia să se țină departe nici de fiare, nici de dobitoace, nici de păsări, nici de târătoare. Fiindcă socotea că și acestea trebuie să se închine Făcătorului prin cântare, voind ca tot ce a fost făcut de El să aducă același dar. Cum ar suferi atunci monahul, care se aseamănă cu *aurul din Ofir*. (Iov 28,17), să se moleșască vreodată sau să se lenevească de la cântarea de laudă?” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.2, în Fil.rom., vol.IV, p.125)

„De ce, Părinte, mai presus de dumnezeiasca Scriptură te îndulcești cu Psaltirea? Și de ce cânti liniștit, ca și când ai spune către cineva cuvintele? Iar el zise către acela: *Îți spun, fiule, că așa a întipărit Dumnezeu puterea Psalmilor în sufletul meu smerit, ca și în proorocul David, și nu mă pot despărți de dulceața feluritelor vederi din ei. Căci cuprind toată dumnezeiasca Scriptură*. Iar acestea le-a spus cu multă smerenie de cuget celui ce l-a întrebat, de dragul folosului, fiind mult silit.” (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.164,165)

„Iar troparele... s-au adus pentru înțelegerea acestora și a altor scripturi, și ca îndemn spre străpungerea inimii celor ce au mintea neputincioasă, cum zice Scărarul. Căci cântarea, zice marele Vasile, atrage cugetul omului spre ceea ce vrea, fie spre plâns, fie spre dor, fie spre întristare, fie spre veselie.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.162)

„Psalmodiază cu gura. Dar cu glas liniștit și cu supravegherea minții, nerăbdând să lași ceva necugetat din cele spuse. Și dacă îți scapă ceva minții, repetă stihul ori de câte ori se întâmplă așa ceva, până-ți vei avea mintea însoțind cele spuse. Căci mintea poate să și cânte cu gura, și să țină și amintirea lui Dumnezeu. Aceasta poți s-o afli din experiența firească. Căci precum cel ce se întâlnește cu cineva poate să și vorbească, dar

să și caute la el cu ochii, așa și cel ce cântă cu buzele poate să stea și ațintit la Dumnezeu prin atenție⁸⁰⁶.” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.64)

„Cântarea cu strigare este semnul strigării cu mintea. Ea ni s-a dat pentru lenevirea și pentru nepriceperea noastră, ca să ne aducă la cele adevărate. Căci cei ce nu cunosc rugăciunea, care este, după Scărarul, izvorul virtuților care udă ca niște răsaduri puterile sufletului, trebuie să cânte mult și fără măsură, și totdeauna în multe feluri...” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.192)

„Întrebare:

Și cum se poate ruga cineva neîncetat?

Răspuns:

Când e cineva singur, trebuie să psalmodieze și cu gura⁸⁰⁷ și să se roage și în inimă. Dar de e cineva în piață sau cu alții, nu e nevoie să psalmodieze cu gura, ci numai cu cugetul. Dar trebuie să-și păzească ochii, ca să nu hoinărească și să nu cadă în cursele vrăjmașului.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., î.710, în Fil.rom., vol.XI, p.629)

„Făptuitorul nu poate dobândi blândețea și trezvia cuvenită făptuitorilor, dacă nu cântă⁸⁰⁸.” (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.28, în Fil.rom., vol.VIII, p.258)

„... ținându-se de obiceiul de acum, adică numai de citirea și cântarea psalmilor, a troparelor și a canoanelor, săvârșesc numai rugăciunea cea din afară. Ei nu înțeleg că acest fel de rugăciune cântată ne-au dat-o Părinții numai până la o vreme, pentru neputința și pruncia minții noastre. Aceasta, pentru ca deprinzându-ne prin citire și cântare, să urcăm la treapta lucrării celei cu mintea, nu să petrecem până la sfârșit în aceasta... Pentru că citind și cântând numai cu buzele rugăciunea cea din afară, rămânem la o părere bucuroasă de noi înșine, socotind că facem un lucru mare și mângâindu-ne numai cu numărul (adică cu cât facem), iar prin aceasta hrănim pe fariseul dinăuntru.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.552)

⁸⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mintea poate fi activă și în rostirea cuvintelor rugăciunii, dar poate stărui și în amintirea lui Dumnezeu. Cuvintele sunt însuflețite și încălzite atunci de amintirea lui Dumnezeu. Mintea singură face legătura între cuvinte și amintirea lui Dumnezeu. Dacă mintea iese din cuvinte, acestea devin sunete goale, iar mintea nu mai stăruie în amintirea lui Dumnezeu. Nu numai mintea leagă cuvintele de amintirea lui Dumnezeu, ci și cuvintele ajută mintea să stăruiască în amintirea Lui. Singura condiție care se cere e ca mintea să nu se împrăstie când rostește cuvintele despre Dumnezeu sau către Dumnezeu prin rugăciune. De aceea, multe tratate ale Părinților descriind rugăciunea minții o prezintă ca însoțită de atenție sau de luare-amine. (n.s.38, p. 64, 65)

⁸⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Psalmodierea nu înseamnă numaidecât cântare. Dar orice rugăciune rostită capătă un ritm, o armonie interioară, care e ca un fel de cântare. Numai rugăciunea grăbită nu are această ordine, ci e unită cu o dezordine. Aceasta ridică cuvintele rugăciunii peste înțelesul lor mărginit, produce sentimentul că Dumnezeu e un mister care le unește pe toate într-o rânduială. Produce simțirea fericită a prezenței și ajutorul Lui. Numai adunată în Dumnezeu creațiunea scapă din dezordine. (n.s.880., p. 629)

⁸⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cântarea potolește, sau liniștește, dar ține și treaz pe cel obosit de nevoie. (n.s.566, p. 258)

„Dar să nu socotești, binecredinciosule cititor, că luându-ne pe noi Sfinții Părinți de la multa cântare din afară și poruncindu-ne să ne deprindem cu lucrarea minții, nesocotesc psalmii și canoanele (troparele). Să nu fie aceasta. Căci acestea sunt date de Duhul Sfânt Sfintei Biserici, întru care se săvârșește toată lucrarea de sfințire prin hirotonie și toată taina economiei lui Dumnezeu Cuvântul până la a doua venire a Lui... Dar cuvântul nostru nu se ocupă cu rânduilele Bisericii, ci cu pravila și cu viețuirea cea deosebită a fiecărui călugăr, care prin silință și prin dreptatea inimii s-a deprins a dobândi darul Sfântului Duh, nu prin simplele cuvinte ale Psalmilor (fără luare aminte), cântate numai cu buzele și cu limba.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.556,557)

IV. Sfintele Taine și sfințirea omului

Sfintele Taine sunt prezentate în scrierile filocalice ca absolut necesare pentru mântuire, fiecare din ele constituind etape pe care credincioșii trebuie să le străbată pentru dobândirea Împărăției cerurilor. În lupta duhovnicească pe care o duce, creștinul este uneori înfrânt, căzând fie în păcate de moarte, fie în păcate ușoare. Lucrarea de curățire și sfințire a credincioșilor se împlinește prin primirea Sfintelor Taine. Prin ele se întreține, se apără și se întărește viața duhovnicească a credincioșilor, ei primind puterea de a urca neîncetat în urcușul lor spre îndumnezeire. Viața creștinului ortodox este o viață trăită cu Hristos și în Hristos, o trăire în întregime a lui Hristos. Duhul Sfânt face ca Hristos să fie prezent în Sfintele Taine și în cei ce se împărtășesc de ele.

După cum vom vedea, Părinții din Filocalie ne îndeamnă nu numai la o urmare a lui Hristos, ci la o imprimare de chipul lui Hristos, o îndumnezeire prin participare. Deci, creștinul n-are numai putința de a renaște pentru o viață nouă, dobândind puterea de a se desăvârși și de a se perfecționa în mod continuu, ci prin Sfintele Taine se unește în mod real cu Hristos prin harul necreat și îndumnezeitor, ele fiind „acțiuni sensibile instituite de Hristos, prin care se împărtășește harul lui Hristos și El se unește cu persoanele care cred”⁸⁰⁹.

După cum vom afla de la Părinții filocalici, Sfintele Taine transfigurează chipul desfigurat al omului căzut în păcat. Omul căzut nu poate renaște decât prin harul divin, iar acest har al renașterii se revarsă asupra creștinului prin Taina Sfântului Botez, prima Taină prin care ni se împărtășește harul dumnezeiesc. Botezul este deci taina prin care se reintră în starea de har, creștinul curățindu-se de păcatul strămoșesc, ca și de toate păcatele săvârșite până atunci, renăscându-se spre o viață nouă și făcându-se părtaș roadelor răscumpărării prin jertfa Mântuitorului. Prin Botez, ne naștem duhovnicește și devenim frați ai lui Hristos, iar prin celelalte Taine creștem de la starea de prunc la starea de bărbat desăvârșit, primind puterea de a ne desăvârși, de a ne perfecționa în mod continuu. Botezul, neputându-se repeta, este nevoie de o altă taină prin care să se ierte păcatele săvârșite după botez și anume Taina Pocăinței, prin care ni se dă posibilitatea să intrăm iar în comuniune cu Dumnezeu. Ne folosim de această taină ori de câte ori am căzut în păcate, rupând legătura cu Dumnezeu, căci numai prin ea se poate restabili această legătură. De aceea Dumnezeu a lăsat Taina Pocăinței. După ce ne întâlnim prin pocăință cu Mântuitorul, urcăm apoi pe treapta cea mai înaltă a vieții duhovnicești. Dacă în celelalte Sfinte Taine, Hristos este prezent prin energiile necreate, în Euharistie e prezent prin însuși Preacurat Trupul Său și Sfânt Sângele Său. Prin Sfânta Euharistie se realizează deplina unire cu Hristos în această viață, creștinul

⁸⁰⁹ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.III, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1997, p.18.

*neîmpărtășindu-se ca în celelalte Taine numai cu harul divin, ci cu însuși Trupul și Sângele lui Hristos care este izvorul harului divin al celorlalte.*⁸¹⁰

Dintre toate celelalte Taine, Hirotonia ocupă un loc aparte și presupune o chemare aparte. Ea are o importanță îndoită, folosul ei depășind pe cel strict personal și extinzându-se asupra comunității. De ea beneficiază nu numai preotul, ci toată comunitatea, harul revărsându-se prin intermediul preotului asupra tuturor. Prin harul primit, preotul primește și putere de a-i crește duhovnicește pe credincioși și de a-i îndruma spre desăvârșirea vieții în Hristos.

În concluzie, importanța și valoarea Sfintelor Taine nu se poate releva în mod deplin prin mijlocirea cuvintelor; ci prin împărtășirea de harul divin ce se revărsă din ele.

1. Botezul – baia cea dumnezeiască

„...Sfântul Botez este desăvârșit, dar nu desăvârșește pe cel ce nu împlinește poruncile.” (Marcu Ascetul, R.d.botez, în Fil.rom., vol.I, p.280)

„...chiar dacă suntem ținuti sub păcat și după botez, aceasta nu se întâmplă din pricină că botezul ar fi nedesăvârșit, ci pentru că nesocotim porunca și ne alipim de plăceri de bunăvoie, cum ne mustră dumnezeiasca Scriptură.” (Marcu Ascetul, R.d.botez, în Fil.rom., vol.I, p.281)

„...într-adevăr Sfântul Botez este desăvârșit și prin El ni s-a dat harul, însă stă ascuns în chip nearătat, așteptând ascultarea noastră și împlinirea poruncilor pentru care am primit putere prin el.” (Marcu Ascetul, R.d.botez, în Fil.rom., vol.I, p.285)

„Suntem datori să știm exact că toată vina ce izvorăște din Adam fiind desființată de Domnul, oricine mai pătimește de vreun păcat, i se întâmplă aceasta pentru că a disprețuit, prin necredința sa sau prin iubirea de plăcere, desăvârșirea pe care a primit-o în chip tainic la botez. Căci chiar dacă omul încă n-a cunoscut ce-a primit, fiind nedesăvârșit în credință și cu lipsuri în lucrarea poruncilor, dar Dumnezeu i-a dăruit desăvârșirea. Fiindcă zice: *Tot darul desăvârșit de sus este, pogorându-se de la Părintele luminilor* (Iacov 1,17). Iar acest dar desăvârșit nu-l află cineva oricum, chiar dacă ar folosi toată istețimea lumească, ci numai din lucrarea poruncilor lui Dumnezeu, în analogie cu ceea ce împlinește din ele.” (Marcu Ascetul, R.d.botez, în Fil.rom., vol.I, p. 311)

„... dacă harul dumnezeiesc se împreună prin Sfântul Botez cu trăsăturile chipului ca o arvună a asemănării, unde mai poate încăpea persoana celui rău, mai ales dat fiind că nu există nici o împărtășire între lumină și întuneric? (2 Corinteni 6,14) ... Nu trebuie să ne mirăm că după botez gândim iarăși cele rele împreună cu cele bune. Căci baia sfințeniei șterge pata noastră de pe urma păcatului, dar nu preschimbă acum puțința de a se hotărî în două feluri a voinței noastre și nici nu oprește pe draci să ne războiască sau să ne grăiască cuvinte înșelătoare. Aceasta, pentru ca cele ce nu le-am păzit când eram în starea naturală, să le păzim cu puterea lui Dumnezeu, după ce am luat armele dreptății.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.78, în Fil.rom., vol.I, p.371)

⁸¹⁰ Pr.Lect.Dr. Univ. Nicolae Dură, *Propovăduirea cuvântului și Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire*, în rev. Studii Teologice, an. L, nr. 1-2, anul 1998, p.136.

„Precum am zis, Satana, prin Sfântul Botez, e scos afară din suflet. Dar i se îngăduie pentru pricinile mai înainte pomenite, să lucreze în el prin trup. Căci harul lui Dumnezeu se sălășluiește în însuși adâncul sufletului, adică în minte. Pentru că *toată slava fiicei împăratului, zice, e dinăuntru*. (Psalmul 44,14; Septuaginta), nearătată dracilor. De aceea, din adâncul inimii însăși simțim oarecum izvorând dragostea dumnezeiască când ne gândim fierbinte la Dumnezeu. Iar duhurile rele de aici înainte se mută și se încuibează în simțurile trupului, lucrând prin natura ușor de influențat a trupului asupra celor ce sunt încă prunci cu sufletul. Astfel mintea noastră se bucură pururea, cum zice dumnezeiescul Apostol, de legea Duhului (Romani 7,22), iar simțurile trupului sunt atrase de lunecușul plăcerilor. De aceea, harul, lucrând prin simțirea minții, înveselește trupul celor ce sporesc în cunoștință cu o bucurie negrăită, iar dracii, lucrând prin simțurile trupului, robesc sufletul, îmbiindu-l, ucigașii, cu sila spre cele ce nu vrea, mai ales când ne află umblând fără grijă și cu nepăsare pe calea credinței.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.79, în Fil.rom., vol.I, p.371)

„Două bunuri ne aduc harul cel sfânt prin botezul renașterii; dintre care unul covârșește nemărginit pe celălalt. Cel dintâi ni se dăruiește îndată, căci ne înnoiește în apa însăși și luminează toate trăsăturile sufletului, adică *chipul* nostru, spălând orice zbârcitură a păcatului nostru. Iar celălalt așteaptă să înfăptuiască împreună cu noi ceea ce este *asemănarea*. Deci când începe mintea să guste întru multă simțire din dulceața Preasfântului Duh, suntem datori să știm că începe harul să zugrăvească, așa zicând, peste chip, asemănarea. Căci precum zugravii desemnează întâi cu o singură culoare figura omului, apoi înflorind puțin câte puțin culoarea prin culoare scot la arătare chipul viu al celui zugrăvit până la firele părului, așa și sfântul har al lui Dumnezeu readuce întâi prin botez *chipul* omului la forma în care a fost făcut, iar când ne vede dorind cu toată hotărârea frumusețea *asemănării* și stând goi, și fără frică în atelierul lui, înflorește o virtute prin alta și înalță chipul sufletului din strălucire în strălucire, dăruindu-i pecetea asemănării.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.89, în Fil.rom., vol.I, p.379)

„Pentru că cel ce a fost botezat și primește Botezul, întărindu-l prin porunci, nu mai plătește moartea ca o datorie pentru păcat, ci primește întrebuințarea morții ca osândă a păcatului, care să-l treacă în chip tainic la viața dumnezeiască și fără de sfârșit. Căci Sfinții, care au străbătut calea vieții de aici trecând prin multe pătămiri pe care le-au purtat cu bărbăție pentru adevăr și dreptate, au eliberat firea din ei de moartea ca osândă pentru păcat și arma morții, care slujea spre nimicirea firii au folosit-o spre nimicirea păcatului, după pilda căpeteniei mântuirii lor, Iisus. Fiindcă, dacă păcatul se slujea de moarte ca de-o armă pentru nimicirea firii în cei ce săvârșeau păcatul asemenea lui Adam, cu atât mai mult se va sluji firea de moarte, ca de o armă spre nimicirea păcatului, în cei ce săvârșesc dreptatea prin credință.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.317)

„O, ticăloase suflete al meu, spune-mi mie, acum, unde sunt făgăduințele Botezului? Unde este împreunarea cu Hristos și lepădarea de Satana? Unde este păzirea poruncilor lui Dumnezeu, unde este urmarea lui Hristos prin virtuțile trupești și sufletești, urmare pentru care m-am numit creștin?” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.78)

„De la dumnezeiescul Botez primim iertarea păcatelor săvârșite și ne eliberăm de vechiul blestem și ne sfințim prin venirea Sfântului Duh. Dar harul desăvârșit, după cuvântul: *Voi locui și voi umbla întru ei* (2 Corinteni 6,16), nu-l primim atunci. Aceasta e a celor ce s-au întărit în credință și arată acest har prin fapte. Căci, după ce ne-am botezat, abătându-ne spre fapte rele și de rușine, lepădăm cu totul și sfințirea însăși. Dar, prin pocăință și mărturisire, și lacrimi primim, pe măsura lor, mai întâi iertarea păcatelor săvârșite și, prin aceasta, sfințirea și harul de sus.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.45, în Fil.rom., vol.VI, p.70)

„Botezul nu ia de la noi libertatea voinței și puterea de a ne hotărî prin noi înșine, ci abia el ne dăruiește libertatea, ca să nu fim stăpâniți silnic și fără să vrem de diavolul.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.89, în Fil.rom., vol.VI, p.84)

„Ai îmbrăcat pe Hristos prin Botezul mântuitor, ai lepădat întinăciunea prin baia dumnezeiască, ți-ai câștigat strălucirea harului duhovnicesc și noblețea de făptură.” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.46)

„Noi primim deci în sânul dumnezeiesc, adică în sfințita cristelniță, în dar, harul dumnezeiesc, cu totul desăvârșit. Dar dacă pe urmă, prin reaua întrebuintare a celor vremelnice și prin grija de lucrurile vieții și prin ceața patimilor, îl acoperim pe acesta cum nu se cuvine, ne este cu puțință, prin pocăință și prin împlinirea poruncilor îndumnezeitoare, să primim și să dobândim iarăși această strălucire mai presus de fire și să vedem în chipul cel mai limpede arătarea ei. Desigur, arătarea ei se descoperă pe măsura osteneții fiecăruia în credință.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.6, în Fil.rom., vol.VIII, p.24,25)

„... s-a scris în Gherontic (Pateric): Ioan de Bostra, bărbat sfânt și având putere asupra duhurilor necurate, a întrebat pe draci, care locuiau în niște fetițe furioase și chinuite de ei cu răutate, zicând: *De care lucruri vă temeți la creștini?* Aceștia au răspuns: *Aveți cu adevărat trei lucruri mari: unul pe care-l puteți atârna de grumazul vostru; unul cu care vă spălați în biserică; și unul pe care-l mâncați în adunare...* Deci lucrurile de care se tem răufăcătorii mai mult decât de toate, sunt Crucea, Botezul și Cuminecătura.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.92, în Fil.rom., vol.VIII, p.200)

„...sfântul Botez ne iartă și ne șterge toate păcatele.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.481)

„Pe cei ce voiesc să se boteze (să se lumineze), trebuie să-i primești (episcope). Și trebuie să le dai Sfântul Botez în sfânta Patruzecime sau la Înălțarea Mântuitorului. Și așa vor avea toată săptămâna ca sărbătoare. Dar dacă vreunul ar fi bănuț că face aceasta ca o simplă formă, sau de frica poruncii, spune-i: *De vii din pricina poruncii, e păcat. Iar de vii cu frica lui Dumnezeu pentru viață, îți vei câștiga două bunuri: cel al vieții și cel trupesc.*” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.821, în Fil.rom., vol.XI, p.682)

2. Mărturisirea păcatelor și a gândurilor

„...să arătăm Părinților nu numai faptele, ci și gândurile noastre, și să nu ne încredem în părerea noastră nicidecum, ci întru toate să urmăm povătuirile bătrânilor și să credem că aceea este bun, ce vor socoti ei ca atare... chiar până nu s-a învrednicit cineva de

darul dreptei socoteli, prin însuși faptul că-și arată Părinților gândurile rele ale sale, le vestește pe acestea și le face mai slăbite. Căci, precum șarpele scos din ascunziș la lumină se silește să fugă și să se ascundă, tot astfel și gândurile cele rele date pe față prin mărturisire desăvârșită se grăbesc să fugă de la om... Aceștia (frații) l-au întrebat (pe bătrân) despre gândurile lor. Și a răspuns bătrânul: *Nimic nu vatămă pe monahi și nu bucură pe draci mai tare ca ascunderea gândurilor de către Părinții cei duhovnicești*” (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.146,147)

„Trebuie ...să aducem îndată Stăpânului mărturisire întinsă și despre greșelile fără de voie, adică să împlinim cu prisosință canonul obișnuit (căci nu este om care să nu facă greșeli omenesti), până se va încredința conștiința noastră prin lacrimile dragostei despre iertarea acestora. *Căci de vom mărturisi, zice, păcatele noastre, credincios este și drept ca să ne ierte păcatele noastre și să ne curățească de toată strâmbătatea* (1 Ioan 1,9). Trebuie să luăm aminte la simțirea cu care facem mărturisirea, ca nu cumva conștiința noastră să se mintă pe sine cugetând că s-a mărturisit de-ajuns lui Dumnezeu. Fiindcă judecata lui Dumnezeu este cu mult mai bună decât conștiința noastră, chiar dacă ar fi cineva deplin încredințat că nu mai știe nimic necurățit în sine. Preaînțeleptul Pavel ne învață zicând: *Dar nici pe mine nu mă judec. Căci deși nu știu nimic întru mine, dar nu mă îndreptez întru aceasta. Iar Cel ce mă judecă pe mine este Domnul* (Efeseni 6,13)

Dacă deci nu ne vom mărturisi cum trebuie și pentru greșelile fără voie, vom afla în noi în vremea ieșirii noastre o oarecare frică nelămurită. Trebuie să ne rugăm și noi, cei ce iubim pe Domnul, ca să ne aflăm atunci în afară de orice frică.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.100, în Fil.rom., vol.I, p.387,388)

„Căci zice marele Atanasie: Suntem datori să ne mărturisim pentru păcatele din neștiință și pentru cele ce am fi avut să le facem, dar de care ne-a izbăvit harul lui Dumnezeu, ca nu cumva în ceasul morții să fim trași la răspundere pentru acestea; asemenea și unii pentru alții, după porunca Apostolului.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.167)

„Dacă ai primit iertarea păcatelor tale fie prin mărturisire, fie prin îmbrăcarea schimei sfinte și îngeresti, câtă dragoste, mulțumire și smerenie nu trebuie să-ți pricinuiască aceasta? Că fiind vrednic de nenumărate pedepse, nu numai că te-ai izbăvit de ele, ci te-ai învrednicit și de înfiere, de slavă și de Împărăția cerurilor. Acestea depănându-le în cuget și amintindu-ți-le pururea, fii gata și pregătește-te să nu necinstești pe Cel ce te-a cinstit și ți-a iertat nenumărate greșeli. Ci slăvește-L și cinstește-L prin toate lucrurile tale, ca și El să te slăvească în schimb și mai mult pe tine, pe care te-a cinstit mai mult decât toată zidirea văzută și te va numi prieten adevărat al lui Dumnezeu⁸¹¹.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.79, în Fil.rom., vol.VI, p.80)

„Înainte de a se înfățișa monahul la această judecată și de a descoperi cele din lăuntrul său, poate îi mai este îngăduit să ridice contraziceri în unele lucruri, pentru că nu sunt cunoscute, iar în altele cu închipuirea că le poate ascunde. Dar după descoperirea gândurilor și după arătarea vădită a lor, nu-i mai este îngăduit să contrazică

⁸¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu te-a făcut prieten, adică te-a ridicat la un dialog intim cu El și-ți dăruiește tot ce are și El prin aceasta. (n.s.76, p. 80)

pe judecătorul și stăpânitorul său după Dumnezeu, până la moarte. Căci monahul înfățișându-se la început la această judecată și dezvăluindu-și cele ascunse ale inimii sale s-a convins de la început, dacă a dobândit oarecare cunoștință, că e vrednic de nenumărate morți; dar crede că prin ascultarea și smerenia sa se va izbăvi de toate pedepsele și chinurile, dacă cunoaște cu adevărat puterea tainei.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.58, în Fil.rom., vol.VI, p.30,31)

„În fiecare zi trebuie să vădești părintelui tău duhovnicesc tot gândul tău și ceea ce-ți va spune el să primești ca din gură dumnezeiască, cu toată încredințarea, și să nu le spui acestea altcuiva, zicând: întrebând pe părintele asta și asta, mi-a spus asta și asta; și să descoși cu acela dacă a spus bine sau dacă n-a spus bine, întrebându-te: ce trebuie deci să fac ca să-mi ajut? Căci aceste cuvinte sunt pline de necredință față de părintele tău și vătămătoare de suflet. De obicei aceasta se întâmplă de cele mai multe ori începătorilor.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.3, în Fil.rom., vol.VI, p.90)

„Pe urmă mărturisirea tuturor celor ascunse ale inimii, săvârșite de tine din copilărie și până în acest ceas, în fața părintelui duhovnicesc sau a starețului, ca în fața lui Dumnezeu, Care cercetează inimile și răunchii... Căci din aceasta vine marea bucurie a sufletului și ușurare a conștiinței, după proorocul care zice: *Spune tu întâi păcatele tale, ca să te îndreptezi.* (Isaia 43,26).” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.10, în Fil.rom., vol.VI, p.92)

„Iar dacă neglijăm să ne mărturisim des păcatele noastre, cădem în patimi mai mari și ne rușinăm iarăși să le mai facem cunoscute și ne prăvălim în prăpastia deznădejzii.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.36, în Fil.rom., vol.VI, p.102)

„...trebuie să le ținăm (gândurile păcătoase) la stâlp prin mărturisire; căci biruite, gândurile rele fug. Precum când apare lumina întunericul se împrășteie, așa lumina mărturisirii șterge gândurile patimilor, fiind și ele întuneric. Căci slava deșartă și trândăvia pe care gândurile le-au avut ca culcuș au fost nimicite, rușinate de mărturisire și de greaua pătimire a împlinirii canonului... Dar când cel ce se nevoiește încearcă să taie cu rugăciunea gândurile care-l tulbură, le taie pentru scurtă vreme și oprește lucrarea lor prin lupta cu ele, dar nu se izbăvește pentru totdeauna dacă mai îngăduie pricinile care-l supără, adică odihna trupului și iubirea lumească de cinstiri, din pricina cărora nu se mișcă spre mărturisire. Ca urmare, nu dobândește nici pace, deoarece ține la sine lucrurile potrivnicilor.” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.66,67)

„Dar e cu neputință cuiva să părăsească deprinderea păcatului înainte de a fi dobândit dușmănia față de el, și de a obține iertare înainte de mărturisirea păcatelor. Căci cea dintâi (dușmănia față de păcat) este pricina adevăratei smerenii, iar cea de a doua (mărturisirea) este pricina străpungerii ce se naște în inimă, din rușine⁸¹². Și iarăși: *Nu*

⁸¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mărturisirea păcatelor e, pe de o parte, o biruire a rușinii pentru ele, pe de alta o adâncire a sentimentului de rușine, fapt care produce străpungerea sau zdrobirea inimii. Căci mărturisirea nu e o biruire a rușinii prin nesimțire ci prin scârba de păcat și prin teama de pedeapsa veșnică pentru el. În mărturisire are loc o rușine culminantă pentru păcat și bărbăția care o biruieste. E bărbăția ostașului în toiul luptei, superioară celei dinainte de luptă. Duhovnicul ajută la amândouă. Numai așa mărturisirea e un eveniment duhovnicesc de adâncă zguduire și un început de viață nouă. Altfel devine un act nesimțit, formal, care nu răscolește ființa și nu ajută la înnoirea vieții. Cu această străpungere de inimă s-au pocăit și cei ce au devenit creștini în ziua Cincizecimii. (Fapte 2, 37-38). (n.s.112, p. 70)

este alt păcat neiertat decât cel pentru care nu se face pocăință. (Calist și Ignatie Xanthopol, C. 100cap., cap.28, în Fil.rom., vol.VIII, p.69,70)

„Tot pentru întărirea vieții de obște, *Alăuta duhovnicească* cere spovedania deasă.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.552)

„Zis-a prea fericitul patriarh, Sfântul Ioan Gură de Aur: *Omul care va greși și va păcătui înaintea lui Dumnezeu, iar mai pe urmă, căindu-se și îngreșându-se de păcatele sale, le va părăsi și va înceta de a mai păcătui înaintea lui Dumnezeu, și va începe a se pocăi cu multă înfricoșare și cu foame și cu sete, și cu plângere, și cu vărsarea lacrimilor de toate zilele, vestejindu-și trupul său și uscându-și oasele sale, unul ca acesta nimic nu se va folosi de ostenele sale până când nu-și va spune și nu-și va mărturisi toate păcatele sale duhovnicescului său părinte, ca să ia de la dânsul dezlegare și iertare de păcatele sale. Pentru că acestuia i s-a dat putere a lega și a dezlega, și a ierta păcatele oamenilor, precum zice și Domnul: „Întâi spune-ți și-ți mărturisește tu toate păcatele tale și apoi vino la îndreptare și iertare și ușurare de sarcina cea grea a păcatelor tale”.*

Dar cel ce se numește răutate străveche, vrăjmașul nostru, diavolul, știind că prin supunerea și mărturisirea păcatelor la părintele său duhovnicesc ia omul dezlegare și iertare și ușurare de sarcina cea grea a păcatelor sale, foarte se silește și se nevoiește ca să smintească și să orbească și nicidecum să nu lase pe om, nici măcar cu gândul să gândească la mărturisire. De aceea, mulți au ieșit din această lume amăgitoare fără mărturisire și fără dezlegarea și iertarea lor, pentru cele ce au păcătuit întru petrecerea vieții acesteia vremelnice. Iar acesta este un lucru prea înfricoșat, foarte jalnic și vrednic de nemângâiată plângere. Căci din pricina acestei despărțiri fără rânduială și cu durere de lumea aceasta nu-și câștigă nici cât de puțin ușurare de sarcina cea grea a păcatelor sale.

Iar pe cei ce se mărturisesc cu adevărat și se pocăiesc cu multă osârdie, și canonul ce li s-a dat de părintele lor duhovnicesc îl păzesc bine, în vremea plecării lor din lumea aceasta amăgitoare, adică la darea sufletului, îngerii îi întâmpină făcându-le mângâiere și prea slăvită cinste, primindu-i cu multă dragoste și bucurându-se și veselindu-se de ei ca de niște doriți prieteni ai lor, și cu multă dragoste călătorind împreună cu ei la Ierusalimul cel de sus.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.603,604)

„Înainte de toate să ne mărturisim bunului și singurului nostru judecător. Iar dacă el poruncește, să ne mărturisim și tuturor. Căci ranele descoperite nu se vor mări, ci se vor tămădui⁸¹³.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.83)

„...unul dintre frații aflați acolo (unde se mărturisea alt frate) a îndrăznit să-mi spună: *Am văzut pe cineva ținând o hârtie scrisă și o trestie (un condei); și când cel ce*

⁸¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Scolie în trad. Veniamin Costache, privind mărturisirea: *Mărturisirea păcatelor e ca o arătare a bolilor trupești. Deci precum bolile trupești nu le descoperă oamenii tuturor, nici fiecăruia, așa și mărturisirea păcatelor trebuie să se facă înaintea celor ce le pot tămădui. Căci s-a scris: „Voi cei tari purtați neputințele celor slabi” (Rom. 15, 1). Iar a le purta înseamnă a le ridica și tămădui, după cum s-a scris: „Că El neputințele noastre le-a luat și boalele noastre le-a purtat.” (Is. 53, 4). Nu pentru că le-a luat în Sine, ci pentru că pe cei ce pătimeau i-a tămăduit. Avem aici un temei pentru mărturisirea la duhovnic și nu în fața unei mulțimi, sau a oricui care se va sminti sau va judeca cu neînțelegere păcatele celor ce le-au mărturisit în fața sa. (n.s.146, p. 83)*

zăcea jos își spunea un păcat, acela îl ștergea cu trestia. Și pe drept cuvânt. Căci am spus, zice, fărădelegea mea Domnului și mi-a iertat nelegiuirea inimii mele (Psalmul 31, 6).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.85)

„Este propriu îngerilor să nu cadă. Ba poate nici să poată cădea, cum zic unii. Dar oamenilor le este propriu să cadă și să se ridice iarăși de câte ori s-ar întâmpla aceasta. Numai dracilor le este propriu ca o dată căzuți să nu se mai ridice niciodată⁸¹⁴. Aceasta ne-a mărturisit-o cel încredințat cu economia mănăstirii. Fiind tânăr, îmi spuse el, și având grija vitelor mănăstirii, mi s-a întâmplat o foarte grea cădere a sufletului. Având obiceiul să nu ascult niciodată șarpele înlăuntrul inimii, prinzându-l de coadă l-am arătat îndată doftorului. Dar acela cu fața zîmbitoare, îmi zise lovindu-mă ușor peste obraz: *Du-te, fiule, fă-ți slujba, ca mai înainte și nu te teme de nimic*. Iar eu, convins prin credința înfocată că voi lua în puține zile dovada tămăduirii, am continuat să alerg pe drumul meu bucurându-mă și totodată tremurând.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.27, în Fil.rom., vol.IX, p.96,97)

„Sufletul care se gândește la mărturisire e ținut de aceasta ca de un frâu, să nu păcătuiască. Dimpotrivă, păcatele pe care nu avem de gând să le mărturisim, le săvârșim fără frică, ca în întuneric.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.46, în Fil.rom., vol.IX, p.108)

„Nu te lăsa amăgit, o, fiule ascultător al Domnului, de duhul închipuirii de sine și spune păcatele tale învățătorului tău, ca și când le-ar spune altă persoană. Căci nu te poți izbăvi de rușine, fără rușine⁸¹⁵. Dracii au adesea obiceiuri să ne convingă fie să nu ne mărturisim, fie să defăimăm pe alții ca vinovați de păcatul nostru.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.55, în Fil.rom., vol.IX, p.110)

„Dezgolește-ți, dezgolește-ți rana în fața doftorului și nu te rușina. A mea e buba, părinte, a mea e rana. Din nepăsarea mea s-a pricinuit, și nu din a altuia. Nimeni altul nu

⁸¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Sunt trei ordine, zice Sfântul Maxim: îngeri, oameni, demoni. A nu cădea e propriu îngerilor, dar nu după ființă, ci prin libera alegere. Căci nu sunt prin fire nemișcați spre rău. Pentru că în acest caz nici satana n-ar fi căzut, fiindcă prin fire n-ar fi putut pătimi aceasta. Dar sunt greu de mișcat spre contrariu, cum zice Grigorie Teologul. Deci nu după ființă, ci după libera alegere au dobândit și însușirea de a nu cădea. Pe aceasta dracii întărind-o spre rău, au rămas din pricina neputinței de întoarcere, în apostazie. Iar oamenii, din pricina putinței de întoarcere, sunt mai buni decât demonii. Dar îngerii sunt mai presus de ambele ordine, din pricina neputinței de schimbare. Dar se pune întrebarea: De ce Dumnezeu i-a făcut pe îngeri și pe demoni cu neputință de mișcat de la bine spre rău și invers, după ce au ales ei binele sau răul? Nu e în horărârea lor ceva atât de decisiv, că schimbarea le devine cu neputință? Credem că aici trebuie căutată explicația. Îngerii au un fel de absolut în decizia lor. Ei vor ceva într-un grad și într-o formă definitivă. Ei trăiesc într-o ambianță mai clară a absolutului și decizia lor are ceva din acceptarea total conștientă a absolutului, câtă vreme omul crește treptat spre absolut, aflându-se pe un drum suitor care se desprinde treptat de răul sau de binele total. (n.s.160, p. 96, 97)*

⁸¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Trebuie să-ți mărturisești păcatele, fără a te cruța, așa cum nu te-ar cruța, dacă ți le-ar dezvălui altcineva. Desigur, spunându-le tu însuși, vei trece prin clipe de mare rușine. Dar nu poți scăpa de rușine, dacă nu treci prin rușine. Cu rușinea pe care o suferi lovești păcatele care-ți produc rușinea și înlături pricina rușinii. Rușinea mărturisirii este trecătoare, dar rușinea obiectivă a rămânerii în păcatul nemărturisit e durabilă și se adâncește mereu. (n. s. 188, p. 110).*

e pricinuitoarul ei: nici om, nici duh, nici trup, nici altceva, ci negrija mea! Fă-te la mărturisire și cu purtarea și cu chipul, și cu gândul, ca un osândit, plecându-te spre pământ și dacă se poate udând cu lacrimi picioarele doftorului și judecătorului ca ale lui Hristos.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.56, în Fil.rom., vol.IX, p.110,111)

„Nu socoti lucru nevrednic de tine a-ți face mărturisirea în chip smerit ca înaintea lui Dumnezeu, înaintea ajutătorului tău⁸¹⁶. Căci am văzut osândiți înmuind printr-o înfățișare prea întristată și printr-o mărturisire adâncă asprimea judecătorului și preschimbând mânia lui în înduioșare. De aceea și Ioan Înaintemergătorul cerea de la cei ce se rugau mărturisirea înaintea botezului, neavând el însuși nevoie de aceasta, ci prilejuind prin ea mântuirea lor.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.58, în Fil.rom., vol.IX, p.111)

„Nu căuta să mărturisești faptele trupesti cu de-amănuntul, așa cum sunt, ca să nu te ispitești tu însuți.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.57, în Fil.rom., vol.IX, p.416)

„Nicăieri Dumnezeu, ascultând o mărturisire, nu Se arată să o fi făcut cunoscută public, ca nu cumva să-i oprească pe cei ce se mărturisesc, prin darea pe față a lor, și așa să-i facă de nevindecă în boala lor.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.82, în Fil.rom., vol.IX, p.451)

„Un frate a întrebat pe celălalt Bătrân: Spune-mi, Părinte, pe cine să întreb despre gânduri? Și dacă trebuie întrebat și altcineva despre ele?

Răspunsul lui Ioan: Trebuie să întrebi pe acela în care ai încredere și ai aflat că poate purta gândurile. Și încrede-te în el ca în Dumnezeu. Dar a întreba pe altul despre același gând, este un semn de neîncredere și de ispitire. Dacă crezi că Dumnezeu a vorbit sfântului Lui, ce nevoie ai de o altă dovadă, sau ce trebuință ai să ispitești pe Dumnezeu, întrebând pe altul despre același lucru?” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., î.361, în Fil.rom., vol.XI, p.368,369)

„...Să nu-și ascundă cineva gândul, căci bucuria duhurilor aceasta este, să-și ascundă cineva gândurile, ca să le piardă sufletele.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.577, în Fil.rom., vol.XI, p.542)

„Să nu te rușinezi să spui celui mai mare orice gând ce te războiește și vei fi ușurat de el. Căci duhurile nu găsesc loc decât în omul care tace despre gândurile lui, fie că sunt bune, fie că sunt rele.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p.57)

⁸¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhovnicul ți-a fost dat ca ajutător în cele bune. Dumnezeu a ținut seamă de nivelul nostru omenesc și ne-a dat un ajutător apropiat nouă. S-ar putea socoti duhovnicul (și preotul) în acest sens și un ajutor de care se folosește Dumnezeu pentru folosul nostru. Așa cum Dumnezeu nu botează singur, ci i-a trimis pe apostoli și pe urmașii lor să boteze, ca să ne dea siguranța că suntem botezați, așa nu primește mărturisirea noastră fără mijlocirea unui om văzut, ci-l folosește pe acesta ca ajutor văzut, pe măsura noastră. El dă putere pătrunzătoare cuvântului omenesc al duhovnicului, căci Fiul lui Dumnezeu însuși S-a folosit de cuvântul omenesc care răsuna în urechile ascultătorilor, dându-i tărie dumnezeiască, făcându-l mijloc al puterii dumnezeiești. Căci cuvântul crește din Cuvântul. (n.s.190, p. 111)

„Nimic nu umilește pe demoni și nu întărește sufletul și nu luminează mintea și nu dă strălucire înțelegerii și nu curățește inima ca mărturisirea gândurilor și arătarea celor cugetate Părinților duhovnicești. Și nimic nu bucură pe demoni și nu întunecă mintea și nu împietrește inima și nu înnorioiază conștiința ca ascunderea gândurilor.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., F. 124a-132a, în Fil.rom., vol.XII, p.276,277)

3. Sfânta Împărtășanie – *masa cea nemuritoare*⁸¹⁷

„*Părtași de viață dumnezeiască* ne face dându-Se pe Sine de mâncare cum numai El știe, și cei ce-au primit de la El o astfel de simțire mintală, încât, prin gustarea acestei mâncări, să cunoască prin cunoștința adevărată că *bun este Domnul*. Prin aceasta, pe cei ce mănâncă îi umple de o calitate dumnezeiască ce-i îndumnezeiește, ca Unul ce este în chip vădit, și se numește *pâine a vieții și a puterii*.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.252)

„Când ne învrednicim nevrednicii, cu frică și cu cutremur de dumnezeieștile și preacuratele taine ale lui Hristos, Dumnezeu și Împăratul nostru, atunci și mai mult să arătăm trezvia, păzirea minții și osârdia, ca focul cel dumnezeiesc sau trupul Domnului nostru Iisus Hristos să mistuie păcatele noastre și necurățiile mici și mari. Căci intrând în noi, El alungă îndată din inimă duhurile viclene ale răutății și ne iartă păcatele făcute mai înainte, și atunci mintea rămâne fără tulburarea gândurilor rele. Și dacă după aceea ne vom păzi cu osârdie mintea și vom sta în poarta inimii noastre, când ne vom învrednici iarăși de ele, dumnezeiescul trup ne va lumina și mai mult mintea și o va face asemenea unei stele.” (Isihie Sinaitul, Cap.trez., cap.100, în Fil.rom., vol.IV, p.69)

„Iar când voia să se împărtășească de dumnezeieștile Taine, cerea îndurarea lui Dumnezeu prin rugăciuni, psalmodii și mărturisiri. Căci se cutremura de glasul preotului când rostea și zicea: *Sfintele Sfintilor*. Fiindcă zicea că toată biserica se umple de Sfinții Îngeri și însuși Împăratul Puterilor săvârșeste tainic cele sfinte și se prefăce în inimile noastre în trup și sânge. De aceea zicea că trebuie să devenim curați și oarecum afară de trup, și așa să îndrăznim a ne apropia, fără nici o îndoială și ezitare, de preacuratele lui Hristos Taine, ca să ne facem părtași de luminarea din ele. Căci mulți dintre Sfinții Părinți au văzut pe îngeri stând de pază în jurul lor. De aceea, se și păzeau în tăcere, nevorbind cu nimenea.” (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.175)

„Să te atingi de cele sfinte cu conștiința înălbită prin curăție, ca un sfânt, după ce te-ai înălbit mai-nainte prin șiroaie de lacrimi mai mult decât zăpada, arătând prin albirea îngerească din afară frumusețea dinăuntru a sufletului.” (Teognost, D.făpt., cap.18, în Fil.rom., vol.IV, p.251)

„Și trupul unit cu dumnezeirea arde ca un cărbune aprins toată materia fărădelegilor și luminează inimile celor ce se apropie cu credință. Asemenea și dumnezeiescul și cinstitul sânge spală și curățește mai mult decât orice isop toată pata și întinăciunea, celor ce îndrăznesc să se apropie de cele Sfinte cât pot de curați, dacă s-ar mai fi întâmplat să rămână ceva!” (Teognost, D.făpt., cap.72, în Fil.rom., vol.IV, p.267)

⁸¹⁷ Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., cap.94, în Fil.rom., vol.VI, p.264.

„Mă rog... să mă învrednicesc de dumnezeiasca împărtășire după datorie, și ca, rugându-mă înainte de aceasta, să-L aflu gata de ajutor când voi vrea să mă împărtășesc; de asemenea, ca să-mi aduc aminte de patimile preacurate ale Mântuitorului și să câștig dragostea de a mi le reaminti. Apoi, ca să-mi fie cuminecătura spre împărtășirea Sfântului Duh; fiindcă Însuși Mângâietorul mângâie pe cei ce plâng pentru Dumnezeu în veacul de acum și în cel viitor, și pe cei ce-L roagă pe El din tot sufletul cu lacrimi și grăiesc: Împărate ceresc și celelalte; de asemenea: ca să ne fie împărtășirea de Preacuratele taine arvună a vieții veșnice în Hristos, prin rugăciunile Maicii Sale și ale tuturor sfinților.” (Petru Damaschinul, *Înv.duh.*, în Fil.rom., vol.V, p.169)

„Să te păzești să primești Sfânta Împărtășanie având ceva împotriva cuiva, fie chiar cea mai mică ispită a vreunui gând, până ce nu dobândești împăcarea cu fapta. Dar și aceasta o vei învăța din rugăciune.” (Simeon Evlaviosul, *Cap.mr.*, cap.13, în Fil.rom., vol.VI, p.92)

„Și mâncând atotneprihănitul Lui trup, adică dumnezeieștile Taine, ne facem cu adevărat în chip deplin contrupești și înrudiți cu El, cum spune și dumnezeiescul Pavel însuși: *Suntem os din oasele Lui și carne din carnea Lui* (Efeseni 5,30); sau iarăși: *Din plinătatea dumnezeirii Lui noi toți am luat și har peste har* (Ioan 1,16; Coloseni 2,9). Ajunși astfel, ne facem asemenea după har iubitorului de oameni Dumnezeu și Stăpânului nostru însuși, restabiliți și reînnoiți cu sufletul; și suntem făcuți nestricăcioși și ca înviați din morți. Căci văzându-L pe Cel ce a binevoit să se facă asemenea nouă și fiind văzuți de El, ne-am învrednicit să ne facem asemenea Lui, așa cum se întâmplă cu cineva care vede de departe fața prietenului și vorbește cu el, și i se adresează, și aude glasul lui⁸¹⁸.” (Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuv.mr.*, cuv.3, în Fil.rom., vol.VI, p.120).

„După ce cuvântul lui Dumnezeu s-a întrupat o singură dată din Fecioara Maria și s-a născut din ea trupește în chip de negrăit și mai presus de cuvânt, întrucât nu se mai poate întrupa sau naște trupește în fiecare din noi, ce face? Ne împărtășește spre mâncare trupul Său preacurat, pe care l-a luat din trupul neprihănit al preacuratei Născătoare de Dumnezeu Maria, născându-se din ea trupește. Și mâncând acest trup al Lui, fiecare din noi, cei credincioși, care îl mâncăm cu vrednicie, îl avem în noi, întreg, pe Dumnezeu cel întrupat, pe Domnul nostru Iisus Hristos, pe Însuși Fiul lui Dumnezeu și Fiul Preacuratei Fecioare Maria, Care șade de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl.

Aceasta potrivit cu însăși spusa Lui: *Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el* (Ioan 6,56). Dar nu provine niciodată din noi sau nu se naște trupește și nu se desparte de noi. Căci nu se mai cunoaște după trup (2 Corinteni 5,17), ca unul ce ar fi în noi ca un copil, ci este netrupește în trupul nostru, amestecându-se cu ființele și cu firile noastre în chip de negrăit și îndumnezeindu-ne, ca pe unii ce suntem contrupești cu El și trup din trupul Lui, și os din oasele Lui (Efeseni 5,29)⁸¹⁹.” (Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuv.mr.*, cuv.10, în Fil.rom., vol.VI, p.144)

⁸¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Privind mereu la Hristos și Hristos privind mereu la el și aflându-se într-o convorbire continuă, omul devine tot mai asemenea lui Hristos, căci imită chipul Lui, își însușește modul Lui de a fi și de a gândi. Iar prin aceasta i se transmite omului puterea spirituală însăși a lui Hristos. (n.s.20, p. 120)

⁸¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos este totuși *trupește* în trupul nostru. Dar Sfântul Simeon spune că e *netrupește*, înțelegând că e ca un trup copleșit de Duhul Său cel Sfânt. (n.s.37, p. 144)

„Liturghisind Cuvântul în Sine rezidirea noastră, s-a jertfit El însuși pe Sine pentru noi prin cruce și moarte, și dă pururea trupului Său neprihănit să fie jertfit, și ni-l îmbie în fiecare zi spre hrană susținătoare de suflet. Astfel, mâncând trupul și bând sângele preacinstit al Său putem să ajungem întru simțirea sufletului, prin împărtășire, mai buni decât suntem. Amestecați cu acestea, suntem prefăcuți din ceea ce e mai mic în ceea ce e mai mare și uniți în chip îndoit cu Cuvântul îndoit, adică prin trup și suflet rațional, cu Dumnezeu cel întrupat și de-o ființă cu noi după trup, ca să nu mai fim ai noștri, ci ai Celui ce ne-a unit pe noi cu Sine prin masa nemuritoare și ne-a făcut să fim prin lucrare ceea ce este El prin fire⁸²⁰.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.94, în Fil.rom., vol.VI, p.264)

„A se împărtăși cineva de ceva înseamnă a avea parte din ceea ce se împărtășește. Iar dacă nu se împărtășește de o parte, ci de întreg, se spune propriu-zis că-l are pe acela, iar nu că se împărtășește de el. Așadar, ceea ce se dă spre împărtășire se împarte dacă cel ce primește prin împărtășire se împărtășește numai de o parte. Dar ființa lui Dumnezeu este cu totul de neîmpărțit, deci și cu totul de neîmpărțit. Că împărtășirea e proprie lucrării dumnezeiești o spune în multe locuri ale scrierilor sale Părintele Gură de Aur. Prin urmare, aceasta este cea care se dă spre împărtășire celor ce s-au învrednicit de harul îndumnezeitor. Ascultă în acest sens iarăși pe Cel cu Gură de Aur, care învață cât se poate de limpede amândouă lucrurile: că, pe de o parte, lucrarea este aceea care se împarte neîmpărțit, dar nu ființa, pe de alta, că ea se dă spre împărtășire, dar nu ființa neîmpărtășibilă din care izvorăște lucrarea dumnezeiască. Căci adăugând cuvântul evanghelic că *din plinirea Lui noi toți am luat* (Ioan 1,16), zice: *Dacă în cazul focului, unde cel ce se împarte e ființă și corp, îl și împărțim, și nici nu-l împărțim, cu cât mai vărtos în cazul lucrării și încă al unei lucrări ce vine dintr-o ființă netrupească.*” (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.110, în Fil.rom., vol.VII, p.490)

„Dar nimic nu ne ajută și nu contribuie așa de mult la curățirea sufletului și la luminarea minții, și la sfîntirea trupului, și la prefacerea amândurora spre o stare mai dumnezeiască și la nemurire, ba și la biruirea patimilor și a demonilor, sau mai potrivit spus, la unirea cu Dumnezeu cea mai presus de fire, ca împărtășirea și cuminecarea (cuminecătura) continuă, cu inimă și simțire curată pe cât e cu putință omului, cu preacuratele și nemuritoarele și de viață făcătoarele Taine, cu însuși cinstitul Trup și Sânge al Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C. 100cap., cap.91, în Fil.rom., vol.VIII, p.190)

„Căci dacă te apropii cu o conștiință rea, te apropii de osândă și pedeapsă. Căci *cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie Trupul Domnului, judecată sieși mănâncă și bea* (1 Cor.11,27). Că, dacă cei ce-și pătează porfira împărătească sunt pedepsiți la fel cu cei ce o rup, nu e deloc necuvenit ca și cei ce primesc Trupul cu cuget necurat să sufere aceeași pedeapsă cu cei ce L-au rupt prin piroane.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.92, în Fil.rom., vol.VIII, p.193)

⁸²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Baza liturghiei ce o săvârșește Hristos cu noi este liturghia cea săvârșită cu firea Sa omenească în Sine, jertfind-o și oferind-o lui Dumnezeu-Tatăl, și ducând-o prin aceasta la înviere, și unind-o cu Dumnezeu cel infinit. Prin împărtășirea de trupul și sângele Lui, El ni se face subiectul nostru, precum este al trupului și al sângelui Său, deschizându-ne și pe noi infinității lui Dumnezeu. (n.s.69, p. 264)

„O, câte drumuri duc spre mântuirea noastră! Ne-a făcut pe noi trupul Său. Ne-a dat nouă trupul Său... *Un preot minunat mi-a istorisit că a fost învrednicit să vadă și să audă aceasta: că pe cei ce vor pleca de aici împărtășiți de Taine, cu conștiința curată, când vor muri, Îngerii îi vor duce de aici în suită, pentru Cel cu care s-au împărtășit.*

Iar dumnezeiescul Ioan Damaschin zice: ... *deoarece avem obiceiul să mâncăm pâine și să bem apă și vin, a unit cu ele dumnezeirea Sa și le-a făcut pe ele Trupul și Sângele Său, ca prin cele obișnuite și după fire, să ajungem în cele mai presus de fire. Trupul Lui este cu adevărat unit cu dumnezeirea, dar înțeleg trupul cel din Sfânta Fecioară, nu un trup coborât din ceruri, iar pâinea și vinul se prefac în însuși Trupul și în însuși Sângele lui Dumnezeu. Dar, de cauți să afli modul cum se face aceasta, îți ajunge să auzi că aceasta se face prin Duhul Sfânt, tot așa cum Cuvântul a dat ființă trupului Său în Sine din Sfânta Născătoare de Dumnezeu prin Duhul Sfânt; mai mult nimic nu cunoaștem, decât că Cuvântul lui Dumnezeu este adevărat și lucrător și atotputernic, iar modul de nepătruns. Celor ce se împărtășesc cu vrednicie, acesta se face deci spre iertarea păcatelor și spre viața veșnică și spre păzirea sufletului și a trupului; iar celor ce se împărtășesc cu nevrednicie, spre osândă și pedeapsă, ca și moartea Domnului. Și pâinea, și vinul nu sunt chip al Trupului și al Sângelui lui Hristos, să nu fie, ci însuși Trupul lui Hristos Cel îndumnezeit și însuși Sângele Lui. Căci „Trupul Meu, zice, este adevărată mâncare și Sângele Meu este adevărată băutură” (Ioan 6,55). Căci Trupul și Sângele lui Hristos, care intră în alcătuirea (în constituția) sufletului și trupului nostru, netopindu-se, nestricându-se, netrecând în ceea ce dăm afară, ci rămânând în ființa noastră, ca pricină a păstrării noastre, ca mijloc de curățire a toată întinăciunea⁸²¹. Chiar dacă aurul s-a pătat, îl curățește prin arderea judecării, ca să nu fim osândiți în veacul viitor împreună cu lumea (1 Corinteni 11,52). Curățindu-ne prin aceasta, ne unim cu Trupul lui Hristos și cu Duhul Lui și ne facem Trupul lui Hristos. Aceasta este pâinea, care e pârga pâinii cerești, a pâinii spre ființă (Matei 6,11). Căci pâinea „spre ființă” arată fie pe cea viitoare, adică a veacului viitor, fie pe cea primită spre păstrarea ființei noastre. Trupul Domnului este Duh de viață făcător, pentru că s-a zămislit din Duhul de viață făcător. „Căci ceea ce se naște din Duh, Duh este” (Ioan 3,6). Iar aceasta o spun nu ca să desființez firea trupului, ci voind să arăt că e de viață făcător și dumnezeiesc⁸²². Acestea se numesc chipuri (anti-tipuri) ale celor viitoare, nu ca unele ce nu sunt cu adevărat Trupul și Sângele lui*

⁸²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul lui Hristos pe care-L primim în Sf. Împărtășanie nu e alt trup decât cel primit de Fiul lui Dumnezeu din Sfânta Fecioară, dar îndumnezeit prin înviere, și înălțare, ca să fie în noi aluat spre îndumnezeire și spre înviere și înălțare. De aceea e și trup pnevmatizat, nevăzut, coplesit de Duhul Sfânt, deși trup real, ca să fie și în noi izvorul Duhului deplin și să ne pnevmatizeze și pe noi tot mai mult, pentru a birui treptat legile firii, atârnaarea spre cele de jos, procesul de stricăciune și de moarte definitivă. Căci trupul lui Hristos nu mai e supus procesului de descompunere, datorită Duhului Sfânt care se află în el. De aceea în sfinți osemintele rămân nedescompuse și de aceea vom învia și noi, căci Hristos cel înviat rămâne cu Duhul Său în sufletul nostru, cu puterea Lui de nestricăciune care-i va da acestuia puterea să-i învie trupul. (n. s. 452, p.194, 195)

⁸²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul lui Hristos e atât de pnevmatizat, atât de coplesit de Duhul, atât de subțiat prin Duhul și de iradiant al Duhului prin toți porii lui, că se poate numi și de viață făcător. El este aceasta încă prin faptul cu totul deosebit că e zămislit din Duhul Sfânt a cărui putere s-a unit cu cea a Fecioarei Maria. Duhul Sfânt a întărit puterea de zămislire și de alcătuire a unui nou om, a Fecioarei Maică atât de mult, că el n-a mai avut nevoie de sământă bărbătească. Trupul lui Hristos poartă astfel în el de la început puterea constitutivă a Duhului Sfânt. De aceea e de viață făcător. (n.s.455, p.196)

*Hristos, ci că acum ne împărtășim prin ele de dumnezeirea lui Hristos, iar atunci numai înțelegător, prin vedere*⁸²³.

Iar dumnezeiescul Macarie zice: *Precum vinul se amestecă în toate măduarele celui ce bea și se preface în el și el în vin, așa cel ce bea Sângele lui Hristos, se adapă cu Duhul dumnezeiesc și acesta se amestecă în suflet în chip desăvârșit și sufletul în el. Și astfel sfânt, sufletul se face vrednic de Domnul. Căci „toți, zice, ne-am adăpat din același Duh” (1 Corinteni 12,13). Iar prin Euharistia pâinii, cei ce se împărtășesc cu vrednicie se învrednicesc să se facă părtași de Duhul Sfânt și așa sufletele vrednice pot să viețuiască în veci. Și precum viața trupului nu e de la trup, ci din afară de el, adică din pământ, așa și sufletul a fost învrednicit de Dumnezeu să aibă mâncare, băutură, veșmânt, care sunt viața adevărată a sufletului, nu din firea sa, ci din dumnezeirea Lui, adică din Duhul Său. Căci sufletul are firea dumnezeiască spre pâinea vieții, adică pe Cel ce a zis: „Eu sunt pâinea vieții” (Ioan 6,48) și apa vie spre vinul care veselește (Psalmul 103,15) și ca untuldelemn al bucuriei (Psalmul 44,8).*

Sfântul Isidor zice și el: Împărtășirea de Dumnezeu și de Taine s-a numit cuminecare (communicatio=cuminecătură), pentru că ne dăruiește unirea cu Hristos și ne face să avem comună cu El împărăția Lui. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.92, în Fil.rom., vol.VIII, p.193–198)

„Și cine se îndoieste că a se împărtăși cineva continuu de viață, nu e nimic altceva decât a vieții în chip înmulțit?” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.92, în Fil.rom., vol.VIII, p.198)

„... s-a scris și în Gherontic (Pateric): Ioan de Bostra, bărbat sfânt și având putere asupra duhurilor necurate, a întrebat pe draci, care locuiau în niște fetițe furioase și chinuite de ei cu răutate, zicând: *De care lucruri vă temeți la creștini?* Aceștia au răspuns: *Aveți cu adevărat trei lucruri mari: unul pe care-l puteți atârna de grumazul vostru; unul cu care vă spălați în biserică; și unul pe care-l mâncați în adunare. Întrebându-i iarăși: Din acestea trei, de care vă temeți mai mult?,* au răspuns: *Dacă ați păzi bine aceea cu ce vă împărtășiți, n-ar putea nimeni din noi să facă rău vreunui creștin.* Deci lucrurile de care se tem răufăcătorii mai mult decât de toate, sunt Crucea, Botezul și Cuminecătura.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.92, în Fil.rom., vol.VIII, p.200)

„...dreptii se vor împărtăși acolo mai bogat și în chip mai obștesc⁸²⁴ de cele ce se împărtășesc în parte încă de acum, cât sunt pironiți în trup și în grosime și în întunericul de jos.” (Calist Patriarhul, Cap.d.rug., cap.55, în Fil.rom., vol.VIII, p.309)

⁸²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Atunci trupul nostru, nemaivând nevoie să mănânce, nu va mai mânca nici Trupul Domnului prin chipul pâinii, ca să ne împărtășim de dumnezeirea lui Hristos. Atunci în chip nesensibil ne va inunda dumnezeirea prin trupul lui Hristos total transparent, total copleșit de ea. Aceasta va fi ca o împărtășire prin absorbire, prin trăire intimă a Lui în noi, dar trăirea aceasta va fi o înțelegere sau o vedere mai presus de înțelegere și de vedere. E așa cum cei ce se iubesc în lumea aceasta în mod superior comunică prin contemplare, prin înțelegere. Comunicarea e înțelegere tainică, înțelegerea tainică e comunicare. (n.s.456, p.196)

⁸²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Împărtășirea euharistică a mai multora cu Hristos în timpul vieții pământești e un chip al faptului că în viața viitoare se vor împărtăși toți dreptii de Hristos într-o comuniune universală. (n.s.653, p.309)

„Astfel, prin toate simțurile înțeleghătoare hrănești pe ai Tăi, veselindu-i, Prea Iubitorule de suflet, Doamne, făcându-Te lor lumină, viață și desfătarea mai presus de toate bunătățile cele mai presus de fire. Binecuvântat ești Iisuse, mana duhovnicească, cerească, nesfârșit hrănitoare.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.64, în Fil.rom., vol.VIII, p.335)

„Fericit este cel ce are ca hrană Pâinea care s-a coborât din cer și a dăruit lumii viață⁸²⁵.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p.228)

„Întrebare...: Dacă mi se întâmplă vreo nălucire în timpul nopții și a doua zi am să iau Sfânta Împărtășanie, ce trebuie să fac?”

Răspunsul lui Ioan: Să ne apropiem ca niște răniți, nu ca niște biruitori; ca unii ce au mai degrabă trebuință de doctor. Și Cel ce a vindecat pe ceea care suferea de curgerea sângelui (Matei 9,22), ne va vindeca.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., î.170, în Fil.rom., vol.XI, p.206)

„Iar despre aducerea la tine a Sfintei Împărtășanii, când aceasta nu e din disprețuire, ci din boală, nu este spre osândă. Căci Căpetenia doctorilor vine El însuși la cei foarte obosiți și bolnavi, precum a venit Domnul nostru Iisus Hristos mai înainte la noi care eram păcătoși și ne simțeam rău.” (Sf.Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.212, în Fil.rom., vol.XI, p.246,247)

„Căci pâinea întărește inima omului (Psalmul 103,17). Și dacă cineva a socotit că aceasta s-a zis despre pâinea materială, pentru ce zice iarăși Duhul că *nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul ce iese din gura lui Dumnezeu* (A doua lege 8, 3).” (Sf.Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.404, în Fil.rom., vol.XI, p.407)

„Apropiindu-te de Sfintele Taine, ia aminte, primind trupul și sângele lui Hristos, să le ții fără nici o îndoială ca adevărate. Iar despre cum ei săvârșesc, nu te preocupa. Crede Celui ce a spus: *Luăți, mâncați, acesta este trupul Meu și sângele Meu* și că acestea ni le-a dat spre iertarea păcatelor. Cel ce crede astfel, nădăjduim că nu se osândește. Iar cel ce nu crede, a și fost osândit (Ioan 3,18). Deci nu te împiedica de la apropiere, socotindu-te pe tine păcătos, ci crede că păcătosul ce se apropie de Mântuitorul se învrednicește de iertarea păcatelor, precum vedem din Scriptură că cei ce se apropiau de El cu credință, auzeau glasul lui Dumnezeu ce le spunea: *Iartă-ți-se ție păcatele cele multe* (Luca 7,47-48). (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 463, în Fil.rom., vol.XI, p. 450)

„Iar dacă Sfântul Ioan îi oprește (de la Sfânta Împărtășanie), o face pentru învățătură și certare, punându-le în vedere judecata și chinul veșnic. Căci n-a spus că îi respinge cu forța, nici că-i taie de la Biserică. Pentru că nici Iisus n-a făcut aceasta cu Iuda. Iar dacă ei rămân în păcate și se apropie cu nerușinare, se osândesc ei înșiși, despărțindu-se de slava lui Dumnezeu.

⁸²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Text categoric antinestorian. Trupul Sfintei Împărtășanii nu este al unui om deosebit de Cuvântul, ci însuși trupul Cuvântului. (n.s.239, p.228)

Dar pe păcătoșii ce se apropie de Sfintele Taine ca răniți și ca unii ce cer milă, pe aceștia îi tămăduiește Domnul și-i învrednicește de Tainele Lui. Căci a spus: *N-am venit să chem pe cei dreapți, ci pe cei păcătoși la pocăință* (Luca 5,32). Și iarăși: *Nu au trebuință cei sănătoși de doctori, ci cei bolnavi* (Luca 5,31)... Pe de altă parte, nimenea nu trebuie să spună că e vrednic de Sfânta Împărtășanie, ci: *Sunt nevrednic și cred că mă voi sfinți împărtășindu-mă*. Și va fi lui aceasta după credința lui prin Domnul nostru Iisus Hristos.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.464, în Fil.rom., vol.XI, p.451,452)

„Avva (Serid) a spus de același Bătrân (Ioan) că nu l-a văzut niciodată zâmbind, sau tulburându-se; nici primind Sfânta Împărtășanie fără lacrimi după ce zicea: *Doamne nu spre judecată să-mi fie sfintele acestea*.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 570 bis, în Fil.rom., vol.XI, p. 526)

„De pleci să te împărtășești de Sfintele Taine, păzește-ți tot gândul, ca să nu te împărtășești spre osândă (1 Corinteni 11,29).” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.53)

„Spunea iarăși (Avva Isaia) despre Sfânta Împărtășanie, că e numită unirea cu Dumnezeu, întrucât până ce suntem biruiți de patimi, fie de mânie, fie de pizmă, fie de voința de-a plăcea oamenilor, fie de slava deșartă, fie de ură, sau de altă patimă, suntem departe de Dumnezeu. Deci, unde mai este unirea cu Dumnezeu?⁸²⁶” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.8, cap.10, în Fil.rom., vol.XII, p.87,88)

„*Sfintele, sfinților*, adică cele sfinte se dau sfinților.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.26, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.231)

4. Preoția

a. Ce este preotul?

„Păstor este, în înțeles adevărat, cel ce poate căuta și îndrepta prin nerăutate, prin sânguinta și rugăciunea sa, oile cele pierdute.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.433).

„Cârmaci este cel ce a luat tărie înțelegătoare⁸²⁷ de la Dumnezeu și din ostenele sale, ca să poată scoate corabia nu numai din valuri, ci și din adâncul însuși al mării.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.433).

„Doftor este cel ce are trupul și sufletul nebolnave, neavând nevoie de nici o doftorie pentru ele”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.433).

⁸²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De unirea cu Dumnezeu ne bucurăm când nu mai suntem stăpâniți de patimile prin care căutăm plăcerea proprie, sau sporim în egoism. (n.s.133, p.88)

⁸²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o putere deosebită de cea trupestă. E o forță de a convinge a spiritului, a minții. (n.s.971, p. 433)

b. Vrednicia preotului

„Gândește-te că te-ai învrednicit de o cinste întocmai cu a îngerilor și sânguiește-te să rămâi nepătat în treapta în care ai fost chemat prin toată virtutea și curăția. Știi pe Luceafărul care a căzut, din ce era ce s-a făcut, din pricina mândriei. Să nu pătești și tu, închipuindu-ți, lucruri mari despre tine. Socotește-te pe tine pământ și cenușă, și lepădătură, și plângi pururea, ca să te învrednicești de împărțășirea dumnezeiască și să fii chemat la rudenie de neînțeleasa iubire de oameni și de negrăita bunătate a lui Dumnezeu, prin mânuirea Sfințelor înfricoșate Taine”. (Teognost, D.făpt., cuv.31, cap.16, în Fil.rom., vol.IV, p.251).

„Acest sfânt și fericit Simeon, întrebat odată cum trebuie să fie preotul, a răspuns zicând: Eu nu sunt vrednic să fiu preot. Dar am cunoscut, fără îndoială, cât de vrednic trebuie să fie cel ce va avea să slujească tainele lui Dumnezeu. În primul rând, să fie curat nu numai cu trupul, ci și cu sufletul; pe lângă acestea, trebuie să nu fie părtaș la nici un păcat. În al doilea rând, să fie smerit atât în purtarea din afară, cât și în simțirea dinăuntru a sufletului. Apoi, când stă înaintea Sfintei și a sfințitei Mese, trebuie să vadă, fără îndoială cu mintea pe Dumnezeu, iar cu simțurile, Sfintele așezate înaintea. Dar nu numai acestea, ci este dator să-L aibă în chip conștient, sălășluit în inima sa, și pe Însuși Cel prezent în chip nevăzut în daruri, ca să poată aduce cererile cu îndrăznire. Și, ca prieten care vorbește cu prietenul, să zică: *Tatăl nostru care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău*, rugăciunea arătându-l ca având pe Cel ce e Fiul lui Dumnezeu prin fire, sălășluit în sine împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt. Așa am cunoscut eu pe preoți. Iertați-mă, părinți și frați”. (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.40, în Fil.rom., vol.VI, p.105).

„Nu e drept ca lupul să păzească oile, și nu e neprimejdios ca cei pătimiși să con-ducă peste cei pătimiși⁸²⁸.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.46, în Fil.rom., vol.IX, p.443)

„Neplăcută privesc este vulpea pentru păsări. Dar nimic nu e mai neplăcut decât un păstor care se înfurie. Cea dintâi tulbură păsările; al doilea tulbură și pierde sufletele cuvântătoare.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.47, în Fil.rom., vol.IX, p.443)

c. Pregătirea pentru preoție

„Când te-ai învrednicit de preoția dumnezeiască și cinstită, te-ai îndatorat de mai înainte să te ai pe tine jertfit morții patimilor și plăcerilor, și așa să îndrăznești a te atinge de jertfa cea vie și înfricoșată dacă nu vrei să fii ars de focul dumnezeiesc ca o materie ce arde cu ușurință. Căci, dacă serafimul n-a îndrăznit să se atingă de cărbunele dumnezeiesc, cum te vei atinge tu fără nepătimire, prin care vei avea și limba sfințită, și buzele curățite, și sufletul curat împreună cu trupul și mâinile înseși mai strălucite ca aurul, ca pe niște slujitoare ale focului și ale jertfei celei mai presus de ființă”. (Teognost, D.făpt., cap.13, în Fil.rom., vol.IV, p.250)

⁸²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Cine va fi curățit de cel necurat? Cum va apăra cel mincinos adevărul? Și cel rău în sine, cum va fi bun cu alții?* (n.s.985, p. 443)

„Ușoară este demnitatea preoției și jugul blând, dar când se primește și când e purtată după cuviință, și când nu se cumpără harul Duhului dumnezeiesc. Dar când se cumpără cu sânguință omenească și cu dar stricăcios ceea ce nu trebuie să se neguțătorească, și chemarea nu mai e de sus, sarcina este foarte grea, ca una ce este purtată fără vrednicie și peste putere. Iar jugul este foarte aspru și roade grumazul, și puterea celui ce-l duce, de nu-l pune jos, până-l va slei și zdrobi cu desăvârșire.” (Teognost, D.făpt., cap.52, în Fil.rom., vol.IV, p.260)

„Iarăși ne este cuvântul despre cinstita preoție, ca ceea ce are trebuință de demnitate și curăție îngerească și, după acestea, de mai multă întărire și neprihănire decât înainte.” (Teognost, D.făpt., cap.54, în Fil.rom., vol.IV, p.260)

„Dacă nu poți să te desfaci de deprinderea pătimasă a curgerii de sământă din pricina obișnuinței îndelungate cum cutezi, nenorocitul, să te apropii de cele pe care nici îngerii nu le ating? Deci sau tremură și stai departe de aici înainte de slujba dumnezeiască, și așa vei câștiga îndurarea lui Dumnezeu, sau așteaptă-te să cazi cu urgie ca un nesimțit și ca un neîndreptat în mâinile Dumnezeului celui viu, care nu te va cruța cu iubire de oameni, ci te va pedepsi fără milă, fiindcă ai cutezat cu nerușinare să intri la nunta împărătească cu sufletul și cu haina întinată, deși nu ești vrednic nici măcar de intrare, dar încă de așezare.” (Teognost, D.făpt., cap.54, în Fil.rom., vol.IV, p.261)

„Mântuirea se câștigă prin umilință și virtute, nu prin slăvita preoție, care cere o viețuire întocmai cu a îngerilor. Deci, sau fă-te nepătimitor ca îngerii, petrecând afară de lume și de trup cu cugetul, și așa pășește pe această scară cerească, sau recunoscându-ți neputința ta teme-te de înălțime ca de una ce pricinuieste mare cădere celor ce nu sunt în stare să rămână pe ea și alege viețuirea iubită de mulți, care apropie de Dumnezeu nu mai puțin ca aceea. Căci întru aceasta, chiar dacă ți s-ar întâmpla să cazi, ușoară îți va fi iarăși ridicarea prin căință, cu mila și cu harul lui Dumnezeu”. (Teognost, D.făpt., cap.57, în Fil.rom., vol.IV, p.262)

„Să nu vă grăbiți ... a primi, fără înțelepciune, gânduri străine și să urcați la egumenii, și la posturi de conducere, și să vă apropiați de preoție fără frică, și să vă dedați fără rușine la zeci de mii de uneltiri pentru a ajunge la mitropolii și la episcopii, ca să păstoriți poporul Domnului. Ci rogu-vă, luați aminte la voi, cugetând la cele de sus, căutând cele de sus și dorind cele de sus, neîngrijindu-vă de nimic din cele pământești înainte de a-L fi luat pe Acela”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.177)

d. Primirea preoției

„Și dacă nu ai primit înștiințare de la Duhul Sfânt că ești primit ca mijlocitor între Dumnezeu și oameni, ca unul întocmai ca îngerii, să nu îndrăznești să te arunci în primejdie atingându-te de săvârșirea înfricoșată și preacurată a celor dumnezeiești, de care și îngerii se tem și de la care mulți dintre sfinți s-au tras înapoi cu evlavie; ca nu cumva, asemenea lui Zan, să te pierzi din părerea că ești bun.” (Teognost, D.făpt., cap.14, în Fil.rom., vol IV, p.250,251)

„Iar în privința hirotoniei, cine îndrăznește să spună despre sine că e vrednic, decât cel cu adevărat nebun și care și-a uitat cu totul de sine?” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., rp. 204, în Fil.rom., vol.XI, p.276)

„Întrebare: Dacă Părinții sfinți dau mărturie despre careva că e vrednic de hirotonie, este de ajuns mărturia lor, nemaifiind trebuință și de mărturia altora?”

Răspuns: Trebuie să te mulțumești cu mărturia Părinților. Căci ei grăiesc după voia lui Dumnezeu. Și pe unii ca aceștia îi vrea Dumnezeu slujitorii Lui. Iar dacă după această mărturie afli în tine vreun gând de îndoială, aceasta este neghină de la diavol.” (Sf.Varsanufie și Ioan, Scr.duh. , rp.806, în Fil.rom., vol.XI, p.673)

„Întrebare: Dar dacă după mărturia Părinților acela nu voiește să primească hirotonia, sau după hirotonie a plecat, ce-i de făcut ?

Răspuns: Dacă nu vrea să primească, silește-l. Iar dacă și după ce-l silești, fuge de hirotonie, aceasta nu trebuie socotită ca o vină a celor ce au dat mărturie⁸²⁹. Vina este a lui, că a nesocotit voia Lui Dumnezeu. Căci el trebuie să facă proba și să se ostenească împlinind lucrul lui Dumnezeu. Și de te vezi fără putere, dacă e *dres cu sare* (Col. 4,7) trebuie să întrebi iarăși pe sfinți și să faci după părerea lor. Căci mulți dintre sfinți au refuzat și au fost siliți de Dumnezeu. Doar Moise a spus: *Vezi și alege pe un altul* (Ieș.4,13). Iar Ieremia a zis: *Sunt tânăr și nu pot vorbi* (Ier. 1,8). Și alți Părinți au fugit de hirotonie. Dar fiind siliți și hirotoniți, au purtat sarcina slujirii pentru numele lui Dumnezeu. Iar cel ce este silit să vină și totuși respinge, fuge de ascultare. Și Scriptura zice: *Ascultarea este mai bună decât jertfa* (1 Împ. 15,22). Iar dacă privești la alții care se liniștesc în retragere și nu se întâlnesc niciodată cu cineva, nu trebuie să cugeți că ar trebui să vină în mijlocul oamenilor. Dar când vreunii se întâlnesc cu oamenii și de este trebuință nu se feresc să intre și în sate și în orașe și sunt mărturisiți ca buni și destoinici, pe aceștia episcopii trebuie să-i silească și să-i hirotonosească. Căci aceștia pot să fie de folos nu numai sufletului lor, ci și sufletelor altora. De aceea a poruncit Apostolul lui Tit *să așeze preoți în fiecare biserică* (Tit 1,5), fără îndoială, vrednici de această slujbă, cum era și Timotei de pildă. Dar și Sf. Grigorie și alții asemenea lui au fost hirotonisiți cu sila⁸³⁰. Și de cercetăm, aflăm și alți mulți robi ai lui Dumnezeu în timpurile noastre, că au făcut la fel, dar fiind siliți mult au primit osteneala aceasta, temându-se să nesocotească voia lui Dumnezeu. Iar dacă vreunul refuză fără judecată, e nevoie de rugăciuni, ca să nu-i primejduiască acest refuz sufletul. Căci se întâmplă ca satana să răstoarne pe un om, făcându-l să-și caute vreo justificare. Fie ca Dumnezeu să alunge pe acela departe de sufletele noastre și de la toți cei ce se tem de El. Amin. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., rp.807, în Fil.rom., vol.XI, p.673,674)

e. Preotul ca liturghisitor

„Ia aminte la tine, potrivit cu cel ce a zis, să proscomidești mai întâi totdeauna pentru păcatele tale, ca chiar de s-ar ivi mai înainte în tine vreo întinăciune din pricina

⁸²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu trebuie cineva nici să se îmbulzească la preoție, de nu simte chemarea pentru slujire, dar nici să nesocotească cu ușurință chemarea ce o simte el însuși în sine, sau pe care o constată alții. Dumnezeu nu dă un dar în zadar. Cine nesocotește darul va da socoteală lui Dumnezeu, că nu l-a prețuit și dezvoltat cum se cuvine. Unde e un dar, este o datorie. (n.s.924 b, p.673)

⁸³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu e vorba de sila coercitivă, ci de stăruire pe lângă cineva. (n.s.925 b, p. 674)

neputinței, să fie arsă de focul dumnezeiesc. Căci astfel te vei putea preface, ca un vas al alegerii de bună slujbă, curat și vrednic de o astfel de jertfă, în firea argintului și a aurului, chiar dacă au fost în tine părți de lemn sau de pământ, numai să-L câștigi pe Dumnezeu cu îndrăznirea și să-L ai plecat asupra ta. Fiindcă acolo unde Dumnezeu e gata spre ascultare, nu mai este nici o piedică pentru prefacerea ta”. (Teognost, D.făpt., cap.15, în Fil.rom., vol.IV, p.251)

„Să te atingi de cele sfinte cu conștiința înălbită prin curăție, ca un sfânt, după ce te-ai înălbit mai-nainte prin șiroaie de lacrimi mai mult decât zăpada, arătând prin albirea îngerească din afară frumusețea dinăuntru a sufletului”. (Teognost, D.făpt., cap.18, în Fil.rom., vol.IV, p. 51)

„Făcându-te jertfitor al trupului lui Dumnezeu și părtaș de el prin împărtășire, te-ai îndatorat să te împreuni cu El și în asemănarea morții Lui, nemaitrăind ție, ci Celui ce s-a răstignit și a murit pentru tine, cum zice Apostolul. Iar dacă viețuiești cu patimă trupului și lumii, gătește-te ca să ajungi prin moarte, la pedeapsa cea fără de moarte, de nu te vei opri de bună voie înainte de moarte de la jertfa cea fără de sânge. Dar mulți din cei ce săvârșesc aici cele sfinte cu nevrednicie, fiind răniți fără de veste de moarte, au fost trimiși la judecata de acolo”. (Teognost, D.făpt., cap.20, în Fil. rom., vol.IV, p.252)

„De vei săvârși cum trebuie slujba dumnezeiască, cinstită și înfricoșată, și nu te va mustra conștiința pentru nimic, să-ți nădăjduiești mântuirea din aceasta. Căci folosul de aici îți va fi mai presus de toată lucrarea și vederea (contemplarea). Iar de nu vei face așa, tu însuți vei vedea. Și mai bine este, fără îndoială, să te depărtezi prin recunoașterea neputinței tale de înălțimea preoției, decât să te ții cu nedesăvârșire și cu necurăție de ea, și părând multora că te afli la înălțime, să zaci ca un stârv vrednic de plâns și de nevrednicie”. (Teognost, D.făpt., cap.71, în Fil.rom., vol.IV, p.266)

„Slujba cinstitei preoții și puterea ei de împăcare, și înduplecare a lui Dumnezeu atât de mult întrece orice psalmodie și orice rugăciune, cât soarele stelele. Căci pe însuși Unul-născut Îl jertfim. Îl punem înainte și-L aducem spre împăcare, pe Cel junghiat în dar pentru păcătoși, din iubirea de oameni. Și nu numai pentru iertarea păcatelor, ci și pentru cele ce ne rugăm spre folosul nostru, dacă nu ne este conștiința întinată. Și trupul unit cu dumnezeirea arde ca un cărbune aprins toată materia fărădelegilor și luminează inimile celor ce se apropie cu credință. Asemenea și dumnezeiescul și cinstitul sânge spală și curățește mai mult decât orice isop toată pata, întinăciunea, celor ce îndrăznesc să se apropie de cele Sfinte cât pot de curați, dacă s-ar mai fi întâmplat să rămână ceva.” (Teognost, D.făpt., cap.72, în Fil.rom., vol.IV, p.266,267)

„Nu se jertfește trupul cel înălțat al lui Dumnezeu Cuvântul coborându-se din cer, ci, cum a zis oarecare dintre sfinți, însăși pâinea și vinul se prefac în trupul și sângele lui Hristos prin slujirea tainică, cu credință, cu frică, cu dor și cu evlavie a celor ce s-au învrednicit de dumnezeiasca preoție, primind schimbarea din acelea în acestea prin lucrarea și venirea Preasfântului Duh; nu făcându-se alt trup decât acela al Domnului, ci prefăcându-se în acela nesticăcios, și nu stricăcios aflându-se. De câtă curăție și sfințenie nu are deci trebuință preotul ca să atingă trupul dumnezeiesc și de câtă îndrăznire ca să fie mijlocitor între Dumnezeu și oameni, și să primească în jurul său, împreună

rugătoare, deodată cu Preasfânta și de Dumnezeu Născătoarea, toate puterile cerești ale îngerilor și pe toți sfinții din veac? Mie mi se pare că precum are trebuință de o vrednicie îngerească sau arhanghelească, așa are și de o familiaritate îngerească cu Dumnezeu.” (Teognost, D.făpt., cap.73, în Fil. rom., vol.IV, p.267)

f. Grija pentru turmă

„Cei ce prin cunoștință și virtute sunt străbătuți de Duhul au să facă prin cuvântul învățăturii inimile altora capabile de evlavie și de credință, iar aptitudinea și puterea lor făptuitoare trebuie să le despartă de străduințele după firea cea stricăcioasă și să le mute spre agonisirea bunurilor nestricăcioase și mai presus de fire. De aceea, pe drept cuvânt a poruncit Scriptura ca de la cele aduse spre jertfă lui Dumnezeu, pieptul legănat, adică inima celor ce se dedică lui Dumnezeu, și brațul, adică activitatea lor, să fie date în seama preoților”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.45, în Fil.rom., vol.III, p.159)

„Pieptul este simbolul contemplației, iar brațul al activității. Căci contemplația este aptitudinea cugetării, iar activitatea e lucrare. Prin amândouă acestea se caracterizează adevărata preoție”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.1, în Fil.rom., vol.III, p.159)

„Când oile vor începe, din fierbințeala zădufului, sau mai bine zis a trupului, să dormiteze cu sufletul, păstorul, privind spre cer, să privegheze cu și mai multă tărie pentru ele. Căci în vremea acestui zăduf, se întâmplă ca multe să fie mâncate de lupi. Dar dacă și ele, după obiceiul văzut la oi, își pleacă, în vremea zădufului capul sufletului jos la pământ, se împlinește cuvântul: *Inima zdrobită și umilită, Dumnezeu nu o va urgisi* (Ps.50,18).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.8, în Fil.rom., vol IX, p.434,435)

„Nici un dar nu e așa de bine primit de Dumnezeu de la noi ca acela de a aduce suflete cuvântătoare prin pocăință. Căci toată lumea nu are un preț deopotrivă cu al unui suflet. Lumea trece, iar sufletul e nestricăcios și rămâne. Drept aceea nu ferici pe cei ce aduc bunuri; ci ferește pe cei ce aduc lui Hristos oi cuvântătoare”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.89, în Fil.rom., vol.IX, p.452)

„Și iarăși după scularea Sa din morți, Domnul nostru Iisus Hristos se arată în diferite rânduri la ai Săi, dăruindu-le pacea Sa și zicând: *Pace vouă* (Ioan 20,19). Iar lui Petru, căruia i-a încredințat conducerea ucenicilor, arătând că grija turmei este un fel de răsplată a iubirii lui fierbinți față de Domnul Iisus Hristos⁸³¹, îi spune astfel, a treia oară: *Dacă mă iubești, Petre, mai mult decât alții, paște oile Mele* (Ioan 21,15). (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.10, în Fil.rom., vol.VIII, p.30)

g. Sfaturi pentru preot

„Cel preotit trebuie să se curățească de toate patimile, dar mai ales de curvie și de pomenirea răului, și să nu aibă nici măcar vreo închipuire simplă dacă nu vrea să se

⁸³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu e o interpolare, ceea ce se spune aci nu e un primat de jurisdicție, ci unul de iubire. El e însă strict personal al lui Petru. Sau în orice caz, când cel ce păstorește nu mai iubește turma sa, adică credința ei, nu mai are nici conducerea, pentru că nu mai are iubirea. (n.s.28 b, p. 30)

apropie de trupul împărătesc schimonosit sau cu funingine pe față, și de aceea să fie urât și gretos.” (Teognost, D.făpt., cap.17, în Fil.rom., vol.IV, p.251)

„Un preot oarecare, ce era totodată și monah, având faimă de evlavie și fiind cinstit de mulți pentru arătarea cea din afară, dar înăuntru, pe ascuns, aflându-se desfrânat și întinat, săvârșind odată dumnezeiasca și sfânta slujbă, când s-a apropiat de Cântarea Heruvicului, plecându-și grumazul, ca de obicei, înaintea Sfintei Mese și citind: *Nimenea nu este vrednic*, s-a aflat dintr-o dată mort, părăsindu-l sufletul într-o înfățișare ca aceasta.” (Teognost, D.făpt., cap.21, în Fil.rom., vol.IV, p.252)

„Să nu te tragă la pământ dorul celor curgătoare pe tine, cel ce cugeți la cele cerești. Iar dacă te leagă vreo împătımire a celor pământești de dânsule, ești asemenea vulturului cu piciorul prins în laț și împiedicat de la zborul în văzduh. Deci pe toate să le ai și să le socotești ca gunoaie, în nădejdea celor mai bune. Lepădând chiar și trupul când vine vremea, urmează îngerului lui Dumnezeu, care te scoate (din el).” (Teognost, D.făpt., cap.27, în Fil.rom., vol.IV, p.254)

„Înțelege ca un om cuminte că Dumnezeu, făcând pe cineva drept, nu este cine să-l osândească. Și dacă, fiind chemat, ai intrat la harul mai presus de lume al dumnezeieștii preoții, să nu mai fii îngrijat de viața de mai-nainte dacă ai avut vreo pată, căci prin Dumnezeu și prin îndreptarea ta s-a curățit. Ci să te sârguiești și să veghezi după aceea ca să nu înnegrești harul. Făcând așa, chiar dacă s-ar îndoi cineva nebunește de lucrarea ta cea sfântă pentru cele dinainte, va auzi glasul dumnezeiesc ce zice: *Ceea ce a curățit Dumnezeu, tu să nu spurci.*” (Teognost, D.făpt., cap.51, în Fil.rom., vol.IV, p.260)

„Luând jugul preoției cu îndrăzneală, îndreaptă-ți căile tale și taie drept cuvântul adevărului, lucrându-ți prin ea, cu frică și cu cutremur, mântuirea ta. Căci Dumnezeul nostru este foc arzător și, dacă te atingi de el, fiind aur sau argint, să nu te temi că vei arde, cum nu s-au temut nici tinerii din Babilon de foc. Dar dacă ești de iarbă sau de paie, materii ușor de aprins, ca unul ce ai cuget pământesc, tremură că vei fi ars de focul ceresc de nu vei fugi ca Lot, de urgie, prin depărtare de Tainele prea înfricoșate, sau de nu sunt niscai scăderi prea mici ce vin din neputință, cele care sunt arse de acest foc dumnezeiesc în preasfânta slujbă, încât tu însuși să rămâi nears și nevătămat de foc, ca gătejele acelea slabe ale rugului.” (Teognost, D.făpt., cap.53, în Fil.rom., vol.IV, p. 261)

„Am cunoscut un preot care îndrăznea să săvârșească cele dumnezeiești cu nevrednicie, ca unul ce căzuse în patima curviei. Acesta căzu mai întâi într-o boală grea și de nevindecat, și se apropia de moarte. După ce făcu totul pentru tămăduirea bolii, dar nu folosi nimic, ci boala se întindea și mai tare, veni la conștiința că are să moară din pricină că a slujit cele sfinte cu nevrednicie. Drept aceea, oprindu-se îndată cu jurământ de la Sfânta Liturghie, a urmat degrabă și tămăduirea, încât nici urmă de boală n-a mai rămas în el.” (Teognost, D.făpt., cap.55, în Fil.rom., vol.IV, p.261,262)

„...să nu întorci de la gândul său pe cel ce vrea să se folosească de la tine, ci primește greșelile lui, oricare ar fi ele, plângând și rugându-te pentru el. Căci acestea sunt dovada iubirii și a desăvârșitei împreună – pătimiri. Să nu respingi pe cel ce vine la tine pe motiv că nu vrei să te vatămi prin ascultarea unor astfel de lucruri. Căci cu ajutorul

harului nu te vei vătăma. Dar ca să nu se vatăme cei mulți, trebuie să ți se spună acestea în loc ascuns, chiar dacă ar fi să suporti ca om ispita vreunui gând. Dar dacă vei fi un om cu har nu te va supăra niciodată nici aceasta. Și apoi am învățat că nu trebuie să căutăm ale noastre, ci ale altora ca să se mântuiască. Dar precum am spus înainte, trebuie să duci o viață neiuuitoare de câștig. Și să te socotești sub lucrarea harului când te vei simți cu adevărat mai păcătos decât ești.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr. , cap.24, în Fil.rom., vol.VI, p.97)

„Tu, cel ce povățuiești pe cei mai de jos, învață din cele înalte; și călăuzește pe celălalt prin înfățișarea ta văzută⁸³². Nu uita de cel ce zice: *Nu de la oameni, nici prin oameni am luat învățătura, nici n-am fost învățat.* (Gal. 1,2). Căci nu e cu putință celor de jos să tămăduiască vreodată pe cei ce zac la pământ.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.434)

„Cârmaciul bun va scăpa corabia; păstorul bun va tămădui oile și le va face sănătoase. În măsura în care oile urmează neîncetat pe păstorul care merge înainte, în aceeași măsură va putea da răspuns pentru ele Stăpânului. Păstorul să lovească cu cuvântul oile ce rămân în urmă din lene sau din lăcomia pânteceului. Căci și acesta e un lucru al bunului păstor.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.434)

h. Sfaturi pentru episcopi

„Să nu primești daruri de la cineva, să nu părtinești în judecată, să nu te rușinezi de persoana celui puternic și să declari nevinovat pe cel vinovat și să osândești pe cel nevinovat. Alungă departe de la tine iubirea de argint, care e rădăcina tuturor relelor (1 Timotei 6,16). Căci aceasta se numește și este a doua slujire la idoli (Efeseni 5,5)... Nu căuta să plăci oamenilor. Căci știi ce-l așteaptă pe unul ca acesta: se înstrăinează de slujirea lui Hristos... Stinge mânia din tine, că e cădere de la starea de om. Fă-le toate după voia lui Dumnezeu și-L vei avea pe El ajutor. Teme-te totdeauna de moarte. Căci ea va veni neapărat la noi. Osândește-te în ceasul ieșirii și nu vei păcătui împotriva lui Dumnezeu. Și de vei ajunge la liniște, vei afla odihna unită cu harul, ori unde te vei liniști.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.789, în Fil.rom., vol.XI, p.664,665)

„*Întrebare:* Iar dacă nu știu pe care să hirotonesc pentru bisericile din sate, ce trebuie să fac?

Răspuns: Vor da mărturie cei din sate. Și încrezându-te în mărturia lor și aruncând asupra lor răspunderea pentru mărturia lor, hirotonește pe cei recomandați de ei. Și ei vor vedea. Iar tu vei fi nevinovat.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.814, în Fil.rom., vol.XI, p.679)

„*Întrebare:* Iar dacă un sat are destui clerici, dar cei din sat dau mărturie și pentru alții, voindu-i și pe ei, trebuie oare să-i ascult și să-i hirotonesc și pe aceia, peste trebuință?

⁸³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Împărtășește pe celălalt* sau pe cel duhovnicesc. Căci precum Dumnezeu te învață pe tine în chip înțelegător, așa învață pe ucenici în chip sensibil. (n.s.974, p. 434)

Răspuns: Dacă biserica are destui, nu trebuie să hirotonești pe alții, ca să nu se nască tulburare. Deci unde sunt destui, nu trebuie să ascuți de poporul care dă mărturie despre alții. Căci ce? Dacă satul are alți zece vrednici, pentru care dă mărturie poporul, trebuie să fie hirotoniți și aceștia? Nu. Ci toate trebuie făcute cu rânduială. Dar dacă au cu adevărat nevoie de alt cleric și dau mărturie despre unul, trebuie să-l hirotonești chiar dacă el nu vrea să primească.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.815, în Fil.rom., vol.XI, p.679,680)

„... tu ai luat ca soție Biserica... Suferă deci cu bărbăție cele ce vin asupra ta și la urmă vei afla mila lui Dumnezeu. Căci zice: *Cel ce va răbda până la sfârșit, acela se va mântui* (Matei 10,22). Împotrivește-te răutății și Domnul va aduce pe dușmanii tăi sub picioarele tale. Și cei potrivnici ți se vor face prieteni. Luptă-te până la moarte pentru adevăr și Dumnezeu va lupta pentru tine⁸³³. Nu cere ajutor de la oameni. Căci cel ce-și pune nădejdea în ei cade repede. Ajutorul lui Dumnezeu întrece ajutorul a zeci de mii de oameni.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.823, în Fil.rom., vol.XI, p.683)

„Iar cei ce voiesc să facă acest lucru rău (să cumpere preoția sau episcopia), nu vor izbuti decât să-și piardă banii în chip rău și să fie făcuți de rușine. Iar cu cel ce i-a cheltuit, va fi ceea ce spune Scriptura despre Samson, că *a pierit cu cei de alt neam* (Judecători 16,30).” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.802, în Fil.rom., vol.XI, p.671)

⁸³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai luptând din toată puterea, e prezent și Dumnezeu în tine, luptând cu puterea Lui împreună cu puterea ta. Dacă lupt moleșit, Dumnezeu nu luptă cu tărie în mine. În tăria luptei mele e prezentă tăria luptei lui Dumnezeu. Dumnezeu vrea să fiu tare, dar nu sunt tare dacă nu simt puterea mea încordându-se. Însă în încordarea aceasta e lucrător și Dumnezeu pe măsura ei. (n.s.935, p. 683)

V. Monahismul

Străbătut de nostalgia vieții veșnice, monahismul înseamnă stăruința clipă de clipă, întru dobândirea desăvârșirii ființei, înseamnă o viață întreagă închinată rugăciunii, ascezei și contemplației, în retragere de lume și ascultare de un părinte duhovnicesc. Dintotdeauna monahii și-au ales locuri izolate unde să intensifice comunicarea cu Dumnezeu și să-și disciplineze firea cu ajutorul harului dumnezeiesc, renunțând la tot ce îi îndepărtează de Dumnezeu și de unirea cu El. Ei s-au străduit neîncetat să ajungă la desăvârșire, dar niciodată n-au pretins că au atins-o, aceasta reprezentând un urcuș continuu, fără oprire, fără a avea un punct culminant de la care să nu mai poată continua. În buchetul de flori duhovnicești care încununează viața monahilor, strălucesc mai ales ascultarea, castitatea și sărăcia de bună voie. Întreaga lor viață s-a desfășurat sub semnul austerității, smereniei și curăției, ei au dorit cu adevărat să împlinească toate poruncile Mântuitorului, pornind o ofensivă împotriva păcatului. S-au apropiat de Dumnezeu, și-au făcut sălaș în El și s-au ridicat pe cele mai înalte culmi ale trăirii creștine, dar n-au rămas indiferenți față de ce se întâmplă în lume, n-au ezitat să dea sfaturi și recomandări celor ce aveau nevoie de ele pentru a smulge spinii patimilor și a face să crească virtuțile creștine. Au întrupat în ei bucuria și pacea lui Hristos și apoi le-au împărtășit lumii.

Monahismul ortodox cunoaște două moduri de viață: chinovia, sau conviețuirea în mănăstirile de obște și sihăstria, adică viața retrasă de lume și de obște, viețuirea singuratică, isihia. „Majoritatea Părinților subliniază egalitatea între viața eremitică și viața chinovială, dat fiind că nu forma de viață sfințește, ci viața în Duhul Sfânt, conștiința și efortul de a ajunge la realizarea scopului vieții monahale care presupune curăția inimii unite cu Dumnezeu”⁸³⁴.

1. Ce este monahismul?

„Monah este acela care despărțit de toți se împacă cu toți.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.124, în Fil.rom., vol.I, p.101)

„Monah este cel ce se socotește pe sine una cu toți, deoarece i se pare că se vede pe sine neconținut în fiecare” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.125, în Fil.rom., vol.I, p.101)

„Cel ce s-a lepădat de lucruri, de pildă de femeie, de bani și de celelalte, a făcut pe omul din afară monah; dar încă nu și pe cel dinlăuntru. Iar cel ce s-a lepădat și de înțeleșurile (chipurile) pătimase ale acestora l-a făcut și pe omul dinlăuntru, care e

⁸³⁴ Tomas Spidlik, *Spiritualitatea Răsăritului creștin, vol.III. Monahismul*, trad. de diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2000, p. 206.

mintea. Pe omul din afară îl poate face cineva ușor monah, numai să vrea. Dar nu mică e lupta care se cere pentru a face pe omul dinlăuntru monah.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.50, în Fil.rom., vol.II, p.112)

„...rugăciunea curată și nematerială, ...este semnul monahului dinlăuntru.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.51, în Fil.rom., vol.II, p.112)

„Monah este cel ce și-a desfăcut mintea de lucrurile pământești și prin înfrânare, prin dragoste, prin cântare de psalmi și prin rugăciune se lipește statornic de Dumnezeu.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.54, în Fil.rom., vol.II, p.78)

„Mintea care s-a lepădat de simțire⁸³⁵ și nu mai suferă nici să vadă gândul de plăcere este monah⁸³⁶.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.53, în Fil.rom., vol.IV, p.36)

„Monah cu adevărat este acela care a dobândit trezvie, iar trezvie adevărată a dobândit cel ce este monah în inimă.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.57, în Fil.rom., vol.IV, p.82)

„Călugărul este cel ce de toate s-a despărțit și cu toate s-a împreunat, adică s-a despărțit de cele vremelnice și s-a împreunat cu cele veșnice.” (Isih.în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.599)

„Chinovia (mănăstirea de obște) este cer pământesc⁸³⁷. Drept aceea, precum îngerii liturghisesc Domnului, așa să facem să se simtă inima noastră. Uneori cei ce se află în cerul acesta se simt cu inima ca de piatră. Alteori iarăși sunt mângâiați de umilință. Aceasta, pentru ca să scape și de închipuirea de sine, dar să se și mângâie în osteneli prin lacrimi⁸³⁸.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.82, în Fil.rom., vol.IX, p.117)

„Călugăr este cel ce, în trup material fiind, petrece în treapta, rânduiala și starea ființelor netrupești. Călugăr este cel ce se ține numai în hotarele și cuvintele lui Dumnezeu în toată vremea, în tot locul și lucrul⁸³⁹. Călugăr este cel ce pune firea sa unei sile neîncetate și simțurile sale unei paze neîntrerupte. Călugăr este cel ce și-a făcut trupul neîntinat, gura curățită și mintea luminată. Călugăr este sufletul apăsător de durere, care petrece, în veghe și în somn, într-o neconținută pomenire a morții.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.46,47)

⁸³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De percepția prin simțire. (n.s.1, p. 36)

⁸³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Mintea* în grecește e de genul masculin. (n.s.2, p. 36)

⁸³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pentru că și călugării sunt ca niște îngeri în trup: lipsiți de patimi și în afară de orice egoism, privind cu mintea numai la Dumnezeu, de la Care au totul. (n.s.206, p. 117)

⁸³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt lacrimi de iubire față de Dumnezeu, care mângâie inima obosită de nevointe. Dar ca să nu se mândrească, le vine după aceea și o uscăciune, de parcă ar fi împietriți. (n.s.207, p. 117)

⁸³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A se ține în hotarele lui Dumnezeu înseamnă a se ține în ordinea neîngustată de legile naturale ale trupului și ale lumii în libertatea Duhului și a iubirii. Acela se ține și în ordinea nemărginită a cuvintelor sau a rațiunilor lui Dumnezeu. (n.s.60, p. 46)

„Călugărul adevărat este cel ce are ochiul neîmprăștiat al sufletului și simțirea nemișcată a trupului⁸⁴⁰. Călugărul adevărat este cel ce cheamă pe vrăjmași ca pe niște fiare, și-i biciuiește ca să fugă de la el. Călugăr este cel petrece într-o ieșire neîntreruptă din sine⁸⁴¹. Călugărul este așa de preschimbat prin virtuți, cum e altul prin plăceri⁸⁴². Călugărul (călugăria) este o lumină fără de sfârșit în ochiul inimii⁸⁴³. Călugărul este un adânc fără fund (un abis) al smereniei, în care s-a afundat și s-a înecat întreg duhul său.” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.22, cap.22, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.283)

„Călugărul simplu este un animal cuvântător supus, care-și pune sarcina sa pe umerii celui ce-l povățuiește⁸⁴⁴. Animalul nu grăiește împotriva celui cel leagă; nici sufletul drept, împotriva povățuitorului. Urmează celui ce-l trage precum voiește acela și nu i se împotrivesc, mergând până la jertfă.” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.24, cap.14, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.294)

„...viețuirea călugărească este mândria Bisericii.” (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv.10, în *Fil.rom.*, vol.X, p.71)

„Monah este cel ce petrece în afara lumii și cere pururea lui Dumnezeu bunătățile viitoare. Bogăția monahului este mângâierea ce vine din plâns și bucuria cea din credința care strălucește în cămărilor minții.” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.56, cap.22, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.282)

„...nu toți care sunt în mănăstire sunt monahi, ci cel ce face lucrul monahului.” (Sf. Varsanufie și Ioan, *Scr.duh.*, rp.260, în *Fil.rom.*, vol.XI, p.300)

„Spunea Avva Isaia că mintea monahului este tronul lui Dumnezeu, gura lui e masa lui Hristos, inima lui e biserica Duhului, gândurile lui armele și lăncierii Lui, sufletul lui e ostașul, trupul lui e robul, simțurile lui sunt ferestrele bisericii lui Dumnezeu, înțelegerea e poarta, și conștiința, portarul ei.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, *29cuv.*, F. 202 b. – 203 b., în *Fil.rom.*, vol.XII, p.287)

2. Măreția monahismului

„Vistieriile împărătești se vor umple de aur și mințile monahilor adevărați se vor umple de cunoștințe.” (Ioan Carpatiul, *Cap.mâng.*, cap.34, în *Fil.rom.*, vol.IV, p.134)

⁸⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când despărțim mintea de Dumnezeu, fie prin pălăvrăgeală, fie prin glume, fie prin altceva, și o împrăștiem, nu suntem călugări. (n.s.593, p. 283)

⁸⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Într-o ieșire neîntreruptă a minții în Dumnezeu, sau într-un extaz neîncetat. (n.s.594, p. 283)

⁸⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Firea lui și-a schimbat calitatea prin virtuți. El nu are virtuțile, ci este ceea ce sunt virtuțile. (n.s.595, p. 283)

⁸⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pentru că, fiind neîncetat atent la firea sa, vede prin ea neîntrerupt lumina nesfârșită a lui Dumnezeu, prin transparența inimii ca printr-un ochi în care se vede lumina lui Dumnezeu. (n.s.596, p. 283)

⁸⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un alt paradox: *animal cuvântător supus*, care nu poartă nici măcar sarcina sa ci o pune pe umerii povățuitorului său. Pe de o parte e supus el însuși, pe de alta i se supune povățuitorului. *Purtați-vă sarcinile unul altuia.* (Galateni 6,2). El poartă sarcini trupesti; conducătorul, sarcini sufletești. Și prin amândouă câștigă. (n.s.622, p. 294)

„Să nu te gândești vreodată să ferecești pe mirean mai mult decât pe monah, ca pe unul ce are femeie și copii și e bucuros că face bine multora, că dă din belșug milostenie și nu este ispitit nicidecum de draci, socotindu-te astfel că placi mai puțin lui Dumnezeu decât acela. Și să nu te plângi pe tine ca un pierdut. Nu zic că viețuiești fără prihană stăruind între monahi. Dar chiar dacă ești foarte păcătos, necazul și reaua pătimire a sufletului tău sunt mai de cinste la Dumnezeu decât virtutea covârșitoare a mireanului. Multa ta întristare, descurajarea, suspinele, sentimentul de înăbușire, lacrimile, chinuirea conștiinței, strâmtorarea gândurilor, osânda cugetării, oftarea, plânsul minții, tânguirea și zdrobirea minții, mizeria, mâhnirea și umilirile, toate acestea și cele asemenea care se întâmplă adeseori celor aruncați în cuptorul de fier (Deut. 4,20) al ispitelor sunt neasemănat mai cinstite și mai bine primite decât viața bineplăcută a mireanului.”(Ioan Carpatiul, Cuv.asc., în Fil.rom., vol.IV, p.151)

„...fără nici o discuție (monahii) sunt mai mari decât împărații care poartă coroane pe cap și mai străluciți, și mai slăviți, ca unii ce petrec pururea lângă Dumnezeu.”(Ioan Carpatiul, Cap.mâng., în Fil.rom., vol.IV, p.155)

„Mulți au fericit viața pustnicească, alții pe cea de obște sau în chinovie. Alții doresc să stea în fruntea poporului, să îndemne, să învețe și să ridice biserici, hrănindu-se din acestea în chip felurit trupește și sufletește. Eu nu aș socoti pe nici una din acestea mai bună decât pe alta. Nici n-aș spune că una e vrednică de laudă, iar alta de ocară. Ci în toată privința și în toate lucrurile și faptele cu totul fericită este viața cea pentru Dumnezeu și după Dumnezeu.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.65, în Fil.rom., vol.VI, p.76)

„Nu se mândrește împăratul pentru slava și împărăția sa atât de mult și nu se bucură de stăpânire cum se bucură monahul pentru nepătimirea sufletului și pentru lacrimile de umilință. Căci mândria celui dintâi se vestejește împreună cu împărăția. Dar fericita nepătimire a celui de-al doilea rămâne, împreună cu bucuria pentru ea, în veacuri nesfârșite. Unul ca acesta se învârtă în mijlocul oamenilor în vremea vieții de aici ca o roată, apropiindu-se puțin de pământ și de cei de pe el, pentru trebuința firii, dar mișcându-se în întregime ca un glob în văzduhul minții și purtând în sine îmbinate, ca într-un cerc, începutul și sfârșitul și întipărite în cununa smereniei, chipurile darurilor. Acesta are drept masă îmbelșugată contemplația lucrurilor, și ca băutură, paharul înțelepciunii; iar ca odihnă pe Dumnezeu.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., cap.80, în Fil.rom., vol.7, p. 257)

„Căci cine dintre ei (oameni) a făcut vreo minune vreodată? Cine a înviat morți? Cine a scos draci? Nimenea. Toate acestea sunt răsplătirile călugărilor, pe care lumea nu le poate cuprinde. Căci dacă ar putea, ar fi de prisos nevoița sau retragerea.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.2, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.65)

„Căci viețuirea călugărească se ia la întrecere cu cea a îngerilor. Nu se cuvine nouă să părăsim plugăria cerească și să ne alipim la lucruri.”(Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.78, în Fil.rom., vol.X, p.385)

3. Intrarea în monahism

„Dacă nu tot cel ce se botează se mântuiește, voi trece sub tăcere ceea ce urmează⁸⁴⁵. Cei ce vin (la călugărie) vor trebui să renunțe la toate, să disprețuiască toate, să râdă de toate, ca să pună o temelie bună.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.18, în Fil.rom., vol.IX, p.51)

„...zisei către el: *Frate Avvachir, pentru ce te văd în fiecare zi alungat de la masă și dormind de multe ori nemâncat? Iar el răspunse: Crede-mă, părinte, că mă încercă părinții mei, de sunt bun de călugăr. Dar nu o fac aceasta fără iubire. Și eu cunoscând scopul înțâistătorului și al celorlalți, le rabd toate fără greutate. Iată am cincisprezece ani din cei treizeci cât socotesc, precum mi-au spus și ei la intrarea mea (în mănăstire), că încercă pe cei ce s-au lepădat de lume. Și pe drept cuvânt, frate Ioane, că fără cercare aurul nu se desăvârșește.*

Mai rămânând deci viteazul acesta, Avvachir, după intrarea mea în mănăstire, doi ani, s-a mutat la Domnul, spunând părinților când avea să plece: *Mulțumesc, mulțumesc Domnului și vouă. Că ispitindu-mă, voi, pentru mântuirea mea, iată am rămas neispitit de draci șaptesprezece ani.*” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.25, în Fil.rom., vol.IX, p. 94, 95)

„Dacă ai intrat într-un spital necunoscut și ai întâlnit un doctor, fii ca un trecător și ca unul care cauți să cunoști fără să fi băgat în seamă meșteșugul tuturor celor de acolo⁸⁴⁶. Iar dacă simți vreun folos de la doctori și de la felcer în boalele tale, și mai ales în umflătura sufletului pentru care te cauți⁸⁴⁷, rămâi acolo și te vinde pe aurul smereniei, prin zăpădăscul ascultării și prin contractul slujirii, întărit cu mărturiile îngerilor.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.91, în Fil.rom., vol.IX, p.119,120)

„Locul acesta să-ți fie ție mormânt înainte de mormânt. Și nimenea nu iese din mormânt înainte de învierea cea de obște. Iar de au ieșit unii, ia seama că mai înainte au murit. Să rugăm pe Domnul să nu pătimim și noi aceasta.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.93, în Fil.rom., vol.IX, p.120)

„Noi am socotit că ne răstignim nouă lumea, când am părăsit-o și am venit în mănăstire; dar nu voim să ne răstignim și pe noi înșine lumii. Căci avem încă plăcerile față de ea, avem încă împătimirile față de ea, pătimim încă de slava ei, pătimim încă de mâncăruri și de haine. Căci de e vreo unealtă frumoasă și suntem împătimiți de ea și lăsăm această mică unealtă să ne stăpânească, cum a zis Avva Zosima, ținând la ea ca la

⁸⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu tot cel ce se botează se mântuiește, ci cel ce face lucrurile lui Dumnezeu, e vădit că nici tot cel ce se tunde (ca monah), ci cel ce păzește cele cuvenite călugărilor. (n.s.73, p. 51)

⁸⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă mergi, zice, la vreun doftor și în vreun spital necunoscut, despre care n-ai aflat nimic nici din experiență, nici din auzire, află mai întâi știința lui și apoi descoperă-i boala. Pe urmă arată lui și ascultare duhovnicească, urmând poruncile lui și având ca martore cetele îngerești. (n.s.215, p. 120)

⁸⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică se smerește cugetul tău și umflătura sufletului și fața sufletului se coboară. Căci aceasta e ceea ce se caută. (n.s.216, p. 120)

o sută de livre de aur, chiar dacă socotim că am ieșit din lume și am lăsat cele ale ei și am venit în mănăstire, ne aflăm prin lucruri neînsemnate împătimiți de ea. Aceasta o pătimim din multa lipsă de minte, căci lăsând lucrurile mari și de mare preț, ne împlinim patimile noastre prin unele foarte mici... precum am spus prin lucruri neînsemnate și de nimic, mulțumim împătımirea noastră. Dar nu trebuie să facem așa. Ci precum ne-am lepădat de lume și de lucrurile din ea, așa trebuie să ne lepădăm și de împătımirea față de lucrurile din ea, și să știm ce este lepădarea și pentru ce am venit în mănăstire și ce este shima pe care am luat-o, și să ne potrivim ei și să ne nevoim asemenea părinților noștri (spirituali).” (Avva Dorotei, Dif.în.v., cap.14, în Fil.rom., vol.IX, p.488,499)

„Răspunsul aceluiași mare Bătrân către același, pentru că fratele lui după trup, gândindu-se să se retragă în viața călugărească, îl întrebase prin el pe Bătrânul despre aceasta: ...*Frate, nimenea voind să intre în cetate nu doarme; și nimenea vrând să lucreze, nu se lenevește văzând soarele; și nimenea vrând să-și lucreze țarina nu stă nepăsător. Ci cel ce voiește să intre în cetate își iuțește pasul, în loc să-l facă mai zăbavnic; și cel ce vede soarele începe repede să lucreze de frică să nu fie curând împiedicat; și cel ce voiește să-și lucreze țarina se grăbește ca să nu fie vătămată de neghină. Cel ce are urechi să audă*⁸⁴⁸.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 33, în Fil.rom., vol.XI, p. 56, 57)

„Iar rânduiala începătorului este aceasta: să petreacă în multă smerenie, să nu se prețuiască pe sine în vreo privință oarecare, să nu zică: *Ce-i aceasta?*, sau: *Pentru ce-i aceasta?* Ci întru multa ascultare și supunere să nu se socotească deopotrivă cu cineva. Să nu spună: I se dă cinste cutăruia, de ce nu mi se dă și mie? E ușurat acela în toate, de ce nu sunt ușurat și eu? Chiar dacă e băgat în seamă în toate, să nu se împotrivescă. Acestea sunt faptele adevăratului începător, care vrea cu adevărat să se mântuiască.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 92, în Fil.rom., vol.XI, p. 126)”

„*Întrebare:* Alt mirean iubitor de Hristos a întrebat pe Marele Bătrân de-i este de folos să se despartă de femeia lui pentru a se călugări.

Răspunsul lui Varsanufie: Fiule, nu te despărți de ea, căci prin aceasta calci porunca Apostolului care zice: *Te-ai legat cu femeia, nu căuta dezlegare* (1 Cor. 7,27). Căci altfel dacă ea păcătuiește și se îndreaptă spre rău, păcatul cade asupra ta, afară de cazul când despărțirea s-a făcut cu bună învoire și prin împreuna sfătuire.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.662, în Fil.rom., vol.XI, p.608)

4. Îndatoririle monahului

„Monahul se face prin rugăciune asemenea îngerilor.”(Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.113, în Fil.rom., vol.I, p.100)

„Ei chibzuiesc că, decât să fii sărac, mai fericit lucru este a stăpâni peste o bogăție proprie și din prisosul ei a da și celor ce au lipsă. Să știe că unii ca aceștia încă nu s-au lepădat de lume, nici n-au ajuns la desăvârșirea monahicească câtă vreme se rușinează

⁸⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine se obișnuiește cu amânarea, greu mai scapă de această obișnuință. Cine se oprește din urcuș, a căzut în aceeași clipă mai jos de unde este. (n.s.48, p. 57)

de Hristos și nu iau asupra lor sărăcia Apostolului, ca prin lucrul mâinilor să-și slujească lor și celor ce au trebuință, spre a împlini făgăduința călugărească și a fi încununați cu Apostolul, ca unii care, după ce și-au risipit vechea bogăție, luptă ca Pavel lupta cea bună în foame și în sete, în ger și fără haine (2 Tim. 4,7). Căci dacă Apostolul ar fi știut că pentru desăvârșire, mai de trebuință este vechea bogăție, nu și-ar fi disprețuit starea sa de cinste, căci zice despre sine că a fost om de vază și cetățean roman (Fapte 22,25). Asemenea și cei din Ierusalim, care își vindeau casele și țarinile, și puneau prețul la picioarele apostolilor (Fapte 4,35), n-ar fi făcut aceasta dacă ar fi știut că apostolii țin de lucru mai fericit și mai chibzuit ca fiecare să se hrănească din banii săi, și nu din osteneala proprie și din ceea ce aduc neamurile.” (Sf. Ioan Cassian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p. 120)

„Să fugim de viețuirea în orașe și sate, ca cei din orașe și sate să alerge după noi; să căutăm singurătatea ca să atragem pe cei ce fug acum de noi, dacă peste tot place aceasta vreunora. Căci s-a scris despre unii cu laudă că au părăsit orașele și au locuit între pietre și s-au făcut ca niște porumbițe singuraticice (Isaia 59,11); iar Ioan Botezătorul a petrecut în pustie și toate orașele au venit la el cu toți locuitorii; și s-au grăbit să-i vadă cingătoare de piele (Matei 3,1 ș.u.) cei îmbrăcați în haine de mătase, și-au ales să petreacă în aer liber cei ce aveau case împodobite cu aur, și să doarmă pe rogojină cei ce se odihneau pe paturi bătute în nestemate; și toate le primeau, deși erau potrivnice obiceiurilor lor. Căci dorul după viața virtuoasă a bărbatului tăia simțirea celor dureroase și minunea vederii lui depărta osteneala petrecerii în strâmtorare.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.20, în Fil.rom., vol.I, p.183)

„...trebuie sfătuiți, dacă au ieșit de curând din tulburări, să se îndeletnicească cu liniștirea și să nu împrăpăteze prin drumuri dese rănila cugetării prin simțuri, nici să aducă alte forme vechilor chipuri ale păcatelor, ci să ocolească furișarea celor noi și toată sânguinta să le fie pentru a șterge vechile închipuiri.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.45, în Fil.rom., vol.I, p.201)

„Dator este monahul să închidă toate porțile sufletului său, adică toate simțurile, ca să nu mai facă greșeli prin ele. Căci de se va vedea mintea pe sine nestăpânită de nimic, se va pregăti pentru nemurire, aducându-și simțurile sale la un loc și făcându-le un singur trup.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.7, în Fil.rom., vol.I, p.397,398)

„Cel ce și-a ales viața în necăsătorie sau în feciorie e dator să aibă mijlocul încins și făclia aprinsă (Luca 12,35); mijlocul prin înfrânare, iar făclia prin rugăciune, contemplație și dragoste duhovnicească.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.68, în Fil.rom., vol.II, p.115)

„Monahul este dator să aleagă postul cel mai frumos, să nu se lase robit de patimi și să poarte de grijă pururea de cea mai deplină liniște (isihie).” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.9, în Fil.rom., vol.IV, p. 128)

„Aurarul, aruncând aurul în topitoare, îl face mai curat. Iar monahul nou-venit, începând nevoița supunerii și răbdând focul tuturor întristărilor vieții după Dumnezeu, și așa învățând cu osteneală și cu răbdare multă ascultarea, toropindu-și năravurile sale

vechi deprinde smerenia, recâștigă strălucirea și se face vrednic de comorile cerești, de viața cea nepieritoare și de locul cel fericit, de unde a fugit durerea și suspinarea și unde s-a sădit veselie și bucurie neîncetată.” (Teodor al Edessei, 100 cap., cap.46, în Fil.rom., vol.IV, p. 211)

„Deci monahul trebuie să fie nematerialnic, nepătimaș, în afară de toată pofta rea, neiubitor de desfătare, nededit vinului, nemolesit, netrândav, neiubitor de argint, neiubitor de plăcere, neiubitor de slavă deșartă. Căci de nu se va scoate cineva pe sine din acestea nu va putea dobândi viețuirea aceasta îngerească. Iar celor ce o trăiesc după cum se cuvine, jugul ei este blând și sarcina ușoară, nădejdea dumnezeiască ușurând toate. Dulce este o asemenea viață, plăcută este înfăptuirea, buna este partea care nu se va lua de la sufletul care a dobândit-o.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.49, în Fil.rom., vol.IV, p.212)

„Monahul trebuie să iubească pe Dumnezeu ca pe un fiu, din toată inima și din tot cugetul; să-L cinstească și să I se supună ca o slugă și să împlinească cu frică și cu cutremur poruncile Lui; să ardă cu duhul, să fie îmbrăcat cu armele Sfântului Duh, ca să dobândească bucuria vieții veșnice. Să împlinească fără nici o știrbire toate cele poruncite, să fie treaz, să-și păzească inima de gânduri rele și să cugete neîncetat la Dumnezeu în gânduri bune. Să se cerceteze în fiecare ceas în privința gândurilor rele și a faptelor, să întregească cele ce lipsesc, iar pentru cele ce le-a făcut să nu se înalte ci să-și zică slugă netrebnică, rămasă mult în urmă cu împlinirea celor datorate. Dar să mulțumească lui Dumnezeu cel Sfânt și pe seama Lui să pună isprăvile sale, să nu facă nimic pentru slavă deșartă sau pentru plăcerea oamenilor, ci toate să le facă în ascuns și să caute numai lauda de la Dumnezeu. Mai întâi și mai presus de toate însă să-și îngrădească sufletul cu dreapta credință, potrivit cu dumnezeieștile dogme ale Bisericii sobornicești, primite de la propovăduitorii de Dumnezeu apostoli și de la Sfinții Părinți. Căci cei ce viețuiesc așa, multă răsplată vor avea, viață fără de sfârșit și casă nesurpată la Tatăl, la Fiul și la Duhul Sfânt, dumnezeirea cea de o ființă și în trei ipostasuri.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.99, în Fil.rom., vol.IV, p.226)

„Cei ce sunt plini de harul lui Dumnezeu și desăvârșiți întru cunoștința și înțelepciunea de sus numai de ea vor să se apropie și să vadă pe cei din lume ca să le pricinuiască vreo răsplătire prin aducerea-aminte de poruncile lui Dumnezeu și prin facerea de bine, socotind că poate vor auzi, vor înțelege și se vor îndupleca⁸⁴⁹ ...Poate ridicându-se din închipuirea de sine care îi stăpânește, vor primi învățătura adevărată a Duhului Sfânt. Și auzind fără știrbire și nestrâmbată voia lui Dumnezeu se vor pocăi și, împlinind-o, vor primi vreun dar duhovnicesc. Iar dacă nu pot să li se facă acelora pricinuitori ai vreunui astfel de folos, plângând învârtoșarea inimii lor, se întorc la chiliile proprii, rugându-se zi și noapte pentru ei. Căci pentru altceva nu ar fi în stare să se întristeze niciodată cei ce sunt neîncetat împreună cu Dumnezeu și sunt mai mult decât plini de tot binele.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225 cap., cap.86, în Fil.rom., vol.VI, p.83,84)

⁸⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci ei nu trebuie să se țină cu totul în afară de legătura cu ceilalți oameni. Iar acestora nu li se cere să uite știința lor, ci să cunoască pe Dumnezeu și să încadreze știința lor parțială în lumina totală a lui Dumnezeu, în care sunt toate. (n.s.87, p. 83)

„...Dumnezeiescul Gură de Aur... (zice): *Vă îndemn, fraților, să nu călcați sau să nu nesocotiți niciodată canonul rugăciunii. Căci am auzit cândva pe Părinți zicând: Ce fel de călugăr este acela care nesocotește sau calcă canonul? Ci fie că mănâncă, fie că bea, fie că șade, fie că slujește, fie că e în călătorie, fie că face altceva, e dator să zică: Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă, ca pomenirea acesta a numelui Domnului nostru Iisus Hristos să întărească pe vrăjmașul spre război.*” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.49, în Fil.rom., vol.VIII, p.106)

„Am văzut plugari semănând aceeași sămânță, dar fiecare urmărind alt scop: unul ca să-și plătească datoria; altul ca să-și adune bogăție; altul ca să vâneze lauda de la cei ce treceau pe calea vieții, pentru buna lui lucrare; altul ca să necăjească pe dușmanul lui care-l pizmuia; în sfârșit, altul, ca să nu fie osândit de oameni ca leneș⁸⁵⁰. Iar înțelesurile semănăturii plugarilor sunt acestea: postul, privegherea, milostenia, slujirea și cele asemenea. Deci frații să caute să-și cunoască prin cercare (prin experiență) scopurile ce le urmăresc în Domnul.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.36, în Fil.rom., vol.IX, p.330,331)

„Care e deci călugărul credincios și înțelept? Cel care și-a păzit căldura lui nestinsă și n-a încetat să adauge până la ieșirea (moartea) lui, în fiecare zi, foc la foc și căldură la căldură și sânguință la sânguință.

Iată prima treaptă: cel ce ai pășit pe ea, să nu te întorci la cele dinapoi.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.47, în Fil.rom., vol.IX, p.59)

„Călugărul ce se înalță cu cugetul, se împotrivește cu cuvântul. Dar cel smerit cu cugetul nu știe să se împotrivească nici măcar cu privirea. Chiparosul nu-și pleacă ramurile ca să se întindă pe pământ. Nici monahul cu inima mândră, ca să facă ascultare.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.279,280)

„Ce socotim noi că sunt mănăstirile de obște? Nu socotim că sunt un trup și, cei din ele, mădulare unii altora? Cei ce conduc sunt capul; cei ce iau aminte și îndreptează sunt ochii; cei ce folosesc pe alții prin cuvânt, gura. Iar urechile sunt cei ce ascultă; mâinile, cei ce lucrează; picioarele, cei trimiși (după cele de trebuință) și cei ce au felurite slujiri. Ești cap? Condu! Ești ochi? Ia aminte, cunoaște! Ești gură? Grăiește, fii de folos! Ești ureche? Ascultă! Ești mână? Lucrează! Ești picior? Slujește! Fiecare să slujească trupului după puterea lui și sânguiți-vă pururea să vă ajutați unii pe alții, fie învățând și sădind cuvântul lui Dumnezeu în inima fratelui, fie mângâindu-l în vreme de necaz, sau dându-i mâna la lucrul lui, ajutându-l. Și fiecare, cum am spus, după puterea lui,

⁸⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ed. 1970. Plugarii sunt călugării, chemați să lucreze în via lui Hristos. Ei sunt înșirați după deosebirea virtuților. Dintre ei, cel dintâi împlinește lucrarea slugii, lucrând din frică; al doilea lucrează pentru plată, al treilea ca un fiu. Toți aceștia sunt vrednici de laudă. Al patrulea lucrează fără folos, ca unul ce vrea să placă oamenilor; al cincilea, se aseamănă luptătorului, sau mai bine zis luptă cu râvnă. Al șaselea se ostenește și el din rușine și nu e simbriaș. Dar lucrarea acestor trei e supusă osândirii și e deșartă. Iar noi, cercându-le pe toate, ne-am dat seama că trebuie să vă dăm acest sfat; că chiar dacă suntem, păcătoși, datornici, putem să împlănim pe Stăpânul prin daruri. Cu toate că lucrarea dintâi e mai smerită, dar rămâne mereu prețuită ca una ce e pururea datorată și cea dintâi. (n.s.717, p. 330, 331)

sârguiți-vă, să vă uniți întreolaltă. Căci pe cât se unește cineva cu aproapele, pe atât se unește cu Dumnezeu⁸⁵¹.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.547,548)

5. Tăierea voii și ascultarea

„De ți-ai ales să viețuiești cu cei duhovnicești, leapădă la porți voile tale. Căci nu vei putea în alt chip să trăiești în pace nici cu Dumnezeu, nici cu cei împreună-viețuitori.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.38, în Fil.rom., vol.II, p.111)

„Pricinile gândurilor rele sunt păcatele, a păcatelor, neascultarea, a neascultării, înșelăciunea simțirii, iar a înșelăciunii acesteia, negrija minții de a o păzi pe aceasta.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.83, în Fil.rom., vol.IV, p.31)

„Căci petrecând în chinovie, trebuie să tăiem toată voia noastră din proprie hotărâre și cu dragă inimă, însuși Dumnezeu fiind cu proestosul nostru. Și așa să ne facem și noi ca niște lucruri de vânzare, lipsite de voință. Iar ca metodă în acestea se cuvine să nu ne punem în mișcare iuțimea fără judecată și împotriva firii, și pe urmă să ne aflăm fără îndrăzneală în războiul nevăzut. Căci voia noastră, netăiată de noi de bunăvoie, obișnuiește să se mânie pe cei ce încearcă să o taie fără să vrem. Iar din aceasta, iuțimea stârnindu-se cu lătrături rele nimicește cunoștința luptei pe care abia cu multă osteneală am putut-o dobândi. Căci iuțimea are putere stricătoare. Dacă e mișcată spre gânduri drăcești, le strică și pe acelea; dacă iarăși se tulbură împotriva oamenilor, strică gândurile cele bune din noi.” (Isihie Sinaitul, cuv.trez., cap.31, în Fil.rom., vol.IV, p.56)

„...ne putem mântui (ca monahi) pretutindeni, dacă părăsim voile noastre. Fiindcă de nu vom face așa, nu vom putea avea odihnă, precum nu putem avea cunoștința voilor dumnezeiești și împlinirea lor. Căci voia noastră este peretele din mijloc (Efeseni 2,14), ce ne desparte pe noi de Dumnezeu; și dacă nu se surpă acest perete nu putem să aflăm și să facem cele ale lui Dumnezeu; ci ne aflăm afară de El, stăpâniți și asupriți de vrăjmaș, chiar fără să vrem.” (Petru Damaschin, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.161,162)

„Înainte de a se înfățișa monahul la această judecată și de a descoperi cele din lăuntrul său, poate îi mai este îngăduit să ridice contraziceri în unele lucruri, pentru că nu sunt cunoscute, iar în alte cu închipuirea că le poate ascunde. Dar după descoperirea gândurilor și după arătarea vădită a lor, nu-i mai este îngăduit să contrazică pe judecătorul și stăpânitorul său după Dumnezeu, până la moarte. Căci monahul înfățișându-se la început la această judecată și dezvăluindu-și cele ascunse ale inimii sale s-a convins de la început, dacă a dobândit oarecare cunoștință, că e vrednic de

⁸⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Două lucruri trebuie semnalate aci: întâi că unirea dintre frații din mănăstire și dintre oamenii credincioși, în general, e o unire care sporește prin fapte, adică întrucât fiecare face ceva pentru celălalt, nu prin simple mărturisiri de iubire. Prin faptele unuia pentru altul înaintază fiecare în ființa celuilalt. Al doilea, că înaintând noi unul în ființa celuilalt, înaintăm în Dumnezeu, în unirea cu Dumnezeu. Căci Dumnezeu este în unitatea din dragoste a mai multora. El e izvorul din care izvorăște iubirea, prin care aceia se unesc. El e subiectul suprem în care se unesc subiectele umane. (n.s.1097, p. 548)

nenumărate morți; dar crede că prin ascultarea și smerenia sa se va izbăvi de toate pedepsele și chinurile, dacă cunoaște cu adevărat puterea tainei.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.58, în Fil.rom., vol.VI, p.31)

„Socotește, frate, că aceasta se numește retragerea deplină din lume: omorârea deplină a voii proprii. Apoi nealipirea pătimășă și renunțarea la părinți, la membrii familiei și la prieteni.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.8, în Fil.rom., vol.VI, p.92)

„Trebuie să ai toată supunerea față de starețul tău, de care ai fost și tuns. Și să împlinești fără deosebire cele poruncite de el până la moarte, chiar dacă îți par cu neputință. Prin acesta urmezi Celui ce s-a făcut ascultător până la moartea pe cruce. Dar nu numai față de stareț, ci și față de toată obștea fraților. Iar primind o slujire, să nu fii neascultător în ceva. Și dacă ceea ce ți se poruncește ar fi peste puterea ta, punând metanie, cere scutire de aceasta. Iar dacă aceasta se respinge, socotind că *Împărăția cerurilor este a celor ce o iau cu sila și cei ce o silesc o vor răpi* (Luca 16,16), silește-te.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.19, în Fil.rom., vol.VI, p.92)

„O cale mai scurtă spre împărățiile de sus, prin scara cea mică a virtuților, nu este decât omorârea celor cinci patimi ce se împotrivesc ascultării, adică omorârea neascultării, a împotrivirii în cuvânt, a voinței de a-și plăcea lui însuși, a îndreptățirii de sine și a părerii stricăcioase de sine. Căci acestea sunt mădulare și părți ale dracului răzvrătit care înghite pe cei mincinoși dintre ascultători și-i trimite balaurului din adânc. Neascultarea este gura iadului, împotrivirea în cuvânt este limba lui subțire, ca o sabie; plăcerea de sine sunt dinții ascuțiți de tocilă; îndreptățirea de sine este pieptul lui; iar părerea de sine, care trimite în iad, este duhnirea pântecelui lui a toate mișcător⁸⁵². Cel ce biruie pe cea dintâi, prin ascultare le-a tăiat pe celelalte dintr-o dată și urcă degrabă la ceruri printr-o singură treaptă. Lucrul cu adevărat minunat și dintre cele mai negrăite, și mai neînțelese este că Domnul ne-a dăruit prin iubirea Sa de oameni ca, printr-o singură virtute, adică prin ascultare, să urcăm înainte de vreme la ceruri, precum dintr-o singură neascultare am coborât sau coborâm la iad.” (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.121, în Fil.rom., vol.VII, p.143,144)

„...cel cu adevărat ascultător se cuvine, precum ni se pare, să păzească neapărat aceste cinci virtuți:

Întâi credința, adică să aibă credința curată și nefățarnică față de întâi-stătătorul său, încât să creadă că vede în el pe Hristos și se supune Lui, cum zice Domnul Iisus: *Cel ce vă ascultă pe voi pe Mine Mă ascultă și cel ce vă nesocotește pe voi pe Mine Mă nesocotește; iar cel ce Mă nesocotește pe Mine nesocotește pe Cel ce M-a trimis pe Mine* (Luca 10,16).

În al doilea rând adevărul. Unul ca acesta slujește adevărului în faptă, în cuvânt și în mărturisirea sinceră a gândurilor. *Începutul cuvintelor sale este adevărul*, precum s-a scris (Ps. 118,160); și: *Domnul caută adevărul* (Ps. 30,25). Iar Hristos zice: *Eu sunt adevărul* (Ioan 14,16). El însuși s-a numit adevărul.

⁸⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt de remarcat legăturile interioare ce le află Sfântul Grigorie Sinaitul între patimi și treptele iadului, ca o scară inversă a virtuților ce duc la cer. Neascultarea e gura iadului, pentru că de la ea începe iadul ruperii legăturii omului cu Dumnezeu și cu semenii sau iadul însingurării. (n.s.72, p. 143, 144)

Al treilea lucru cerut e să nu-ți faci voia proprie. Căci e spre paguba celui sub ascultare să facă voia sa. El trebuie să și-o taie pe aceasta totdeauna de bună voie, adică nu silit de părintele său.

Al patrulea e să nu se împotrivescă în cuvânt și să nu se certe, în general, pentru că împotrivirea în cuvânt și cearta nu sunt ale celor bine-credincioși. Căci scrie Sfântul Pavel: *Iar dacă cineva este iubitor de sfadă, noi acest obicei nu-l avem, nici Biserica lui Dumnezeu* (1 Cor. 11,16). Dacă acestea sunt oprite îndeobște tuturor creștinilor, cu atât mai mult monahilor care au făgăduit să se supună cu sinceritate, după pilda Domnului....

În al cincilea rând acesta trebuie să păzească sinceritatea, adică să facă o mărturisire amănunțită înțâistătorului cum am dat și la tundere, ca în fața înfricoșatului scaun al lui Hristos, înaintea lui Dumnezeu și a sfinților îngeri, făgăduind să avem ca început și sfârșit, împreună cu alte făgăduințe și îndatoriri ale noastre față de Domnul și mărturisirea celor ascunse ale inimii.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p.36,37)

„Iar dacă va veni asupra ta vreo furtună și vreo clătinare, acestea vor fi pe măsura neascultării tale⁸⁵³. Căci pe cel ce ascultă cu adevărat nici diavolul însuși, spun Părinții, nu-l poate vătăma.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p. 38)

„Un oarecare dintre înțelepți spunea că leacurile celor contrare sunt cele contrare. Fiindcă deci pricina tuturor lucrurilor întristătoare este neascultarea și mândria, iar a celor de bucurie este ascultarea și zdrobirea inimii, cel ce dorește să viețuiască fără greșală trebuie să petreacă în supunerea față de un părinte încercat și nesupus înșelării – care-și are puterea într-o îndelungată deprindere și în cunoașterea celor dumnezeiești, și în viața împodobită cu cununa virtuților – și să socotească porunca și sfatul lui ca pe cuvântul și sfatul lui Dumnezeu. Că mântuirea, zice, este în sfătuire multă (Prov. 11,14); și *Bărbatul nesfătuit e dușmanul său*. Iar dacă s-a întâmplat unora dintre Părinții cei vestiți să dobândească liniștea îndumnezeitoare și desăvârșirea cea după Dumnezeu, chiar și fără deprinderea în ascultare, aceasta s-a întâmplat prin descoperire dumnezeiască și foarte rar. Dar s-a scris că ceea ce se întâmplă rar nu e lege a Bisericii, precum cu o singură rândunică nu se face primăvara. Pentru aceea, tu încrede-te în supunerea adevărată ca într-o știință care te călăuzește la liniștea preafrumoasă și lasă cele ce s-au întâmplat prin economie, o singură dată, și ține seama de cele rânduite îndeobște de cuvioșii Părinți. În felul acesta te vei învrednici și de cununa celor ce viețuiesc după lege.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p.40)

„... Vichentie Mălău din Mănăstirea Secu, ...nu dormea decât trei ore pe noapte, pe o laviță fără așternut; el avea rugăciunea neîncetată, făcea orice ascultare cu bucurie, spunând că cine face ascultare cu dragoste *liturghie săvârșește*.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.539)

⁸⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În textul grec e *pe măsura supunerii tale*. Înțelesul este însă același: pe măsură ce-ți micșorezi neascultarea și sporești în ascultare, valurile pornirilor egoiste ce te asaltează vor fi mai mici, pentru că nu te-ai supus lor. (n.s.41, p. 38)

„Ascultarea stă în a-și tăgădui cineva cu desăvârșire sufletul său, fapt arătat în chip vădit prin trup. Sau poate, dimpotrivă: ascultarea este omorârea mădulelor printr-o cugetare vie⁸⁵⁴. Ascultarea este mișcare de neînțeles, moarte de bună voie, viață neiscoditoare⁸⁵⁵, primirea primejdiei fără grijă⁸⁵⁶, răspuns necăutat în fața lui Dumnezeu, netemere de moarte, neprimejdioasa plutire pe marea vieții, călătorie în somn⁸⁵⁷.” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.4, cap.3, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.78,79)

„Ascultarea este mormânt al voinței și înviere a smereniei⁸⁵⁸ nu se împotrivesc mortul și nu alege între cele bune și între cele părute rele. Căci cel ce și-a omorât sufletul din evlavie va răspunde pentru toate⁸⁵⁹. Ascultarea este lepădarea judecării proprii din bogăția judecării⁸⁶⁰.” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.4, cap.4, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.80)

„Toți câți ați pornit să vă dezbrăcați pentru stadionul mărturisirii înțeleghătoare; toți câți voiți să luați jugul lui Hristos pe grumazul vostru; toți câți căutați să puneți sarcina voastră pe grumazul altora; toți câți vă grăbiți să vă înscrieți cu voia voastră câștigurile (de pe urma nevoințelor) și voiți ca în schimbul lor să vi se scrie libertatea. Toți câți străbateți marea aceasta uriașă, plutind înălțați pe umerii altora, cunoașteți că ați pornit să străbateți un drum scurt și aspru având pe el putința unei singure rătăcirii: ea se numește rânduiala de sine (idioritmia). Cel ce a lepădat-o cu totul pe aceasta în alegerea celor ce i se par bune și duhovnicești și plăcute lui Dumnezeu a ajuns la țintă, înainte de

⁸⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai o cugetare puternică, sau o conștiință vie poate înfrâna faptele manifestate prin trup. Această omorâre a mișcărilor neînfrânate din mădulele trupului coincide cu o mare putere a duhului. (n.s.130, p. 178)

⁸⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Mișcare de neînțeles*, căci pare contrară rațiunii; *moarte de bună voie*, căci coexistă continuu cu voia, spre deosebire de moartea fizică, care o dată ce se produce nu mai e cu putință o manifestare a voii prin trup; ca atare e un suprem act continuu de voință. *Viață în simplitate* e cea fără complexități și întrebări inutile care o micșorează ca trăire din iubire. (n.s.131, p. 78)

⁸⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu vorbește de primejdia sufletului, ci de a trupului, pe care o suportă cel ce ascultă, din vreo întâmplare, fie că ar călători pe mare, fie că ar cădea între tâlhari. Și astfel moare de o moarte care nu-i pricinuieste grijă, știind bine că moartea din întâmplare îi este o mărturie și împlinește ascultarea fără să aleagă ce are să asculte și ce nu. (n.s.132, p. 178, 179)

⁸⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate răspunderile sunt aruncate asupra povătuitorului sufletesc rânduit de Dumnezeu. Cel ce ascultă are o singură răspundere: să asculte de acela. Prin el ascultă pe Dumnezeu, ale Cărui voi i se fac concrete și i se tâlmăcesc prin povătuitor. De aceea, nu are grijă ce să răspundă lui Dumnezeu la judecată, plutește pe marea vieții fără primejduirea sufletului, iar de primejdia trupului și chiar de moarte nu se teme. Călătorește ca un copil care doarme în vreme ce este purtat în brațe de tatăl său. Mai bine zis toate le vede bine că nu vede nici o primejdie... (n.s.133, p. 79)

⁸⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În fiecare clipă moare individul care caută să facă voile sale și învie persoana, sau omul nou, prin puntea comuniunii ce o aruncă spre cel ce reprezintă pe Dumnezeu. (n.s.134, p. 779)

⁸⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mai bine zis întâistătătorul lui. Căci acesta, o dată ce a primit voia celui ascultător și și-a făcut așa zicând sufletul lui fără voință și mort (scolia P. G.: *și numai că nu l-a omorât*), va răspunde el însuși pentru acela. (n.s.135, p. 79)

⁸⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lepădarea judecării (a discernământului, a alegerii proprii), stă în a asculta pe cele ce par rele ca bune, precum Avraam împlinind porunca de a junghia pe fiul său, și-a îmbogățit fără să judece ascultarea pe care o avea de la început. Ascultarea de Dumnezeu vine din bogăția înțelegerii adevărate a ceea ce trebuie făcut pentru propria realizare și îmbogățește această înțelegere prin experiența continuă ce o face cel ce ascultă despre propășirea sa în eliberarea de mândrie. (n.s.136, p. 79, 80)

a fi pornit la drum. Căci ascultarea stă în a nu crede sieși în cele bune până la sfârșitul vieții.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.80)

„...să cercetăm pe întâistătător și să-l judecăm și, ca să zic așa, să-l cercăm, ca nu cumva încredințându-ne corăbierului ca unui cârmaci și celui pătimăș ca unuia fără patimi și mării ca portului, să ne pricinuim un naufragiu sigur. Iar după intrarea în stadionului evlaviei și al supunerii, să nu mai judecăm pe povătuitorul cel bun al luptei noastre în nici o privință, chiar dacă am vedea în el ca într-un om unele ușoare greșeli. Căci de nu, judecându-l, la nimic nu ne va folosi supunerea.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.81)

„Am văzut ...bărbați trăind în ascultare de vreo cincizeci de ani. Pe aceștia i-am rugat să mă învețe ce mângâieri au aflat din atâta osteneală. Unii dintre ei spuneau că au aflat adâncul (abisul) smereniei, prin care alungă de la ei tot războiul. Alții spuneau că au dobândit desăvârșita nesimțire și lipsa de durere la bârfeli și sudalme.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.19, în Fil.rom., vol.IX, p.88)

„Și zice către Isidor (acel prea cuvios păstor): *Dacă te-ai hotărât să iei jugul lui Hristos, voiesc să te deprinzi înainte de toate cu ascultarea. Dar acela a răspuns: Precum se predă fierul făurarului, așa și eu, prea sfinte, mă predau pe mine ție.*” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.21, în Fil.rom., vol.IX, p.89)

„Cel ce uneori ascultă, alteori nu ascultă de părinte, este asemenea celui care uneori pune în ochi leacuri, alteori var nestins. Căci *unul zidind, iar altul dărâmând, care altul va fi folosul, decât osteneala* (Eccl. 22,28).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.54, în Fil.rom., vol.IX, p.110)

„Din ascultare se naște smerenia, din smerenie nepătimirea... Drept aceea, nimic nu ne va împiedica să spunem că din ascultare se naște nepătimirea prin care vine culmea smereniei. Căci nepătimirea începe de la smerenie, precum legea, de la Moise. Dar fiica desăvârșește pe maică, precum Maria, Adunarea.⁸⁶¹” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.65, în Fil.rom., vol.IX, p.113)

„Se înșală pe ei înșiși acei ascultători care simțind pe povătuitor că se înconvoaie și se apleacă ușor spre dorințele lor, îi cer ascultări după voia lor. Căci primindu-le pe acestea, să știe în chip neîndoielnic că au căzut de la cununa mărturisirii (muceniei). Pentru că ascultarea este înstrăinarea celui ce o împlinește, de fățarnicie și de dorințele sale.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.107, în Fil.rom., vol.IX, p.124)

„Ioan a alergat odinioară înaintea lui Petru (In. 20,3) și ascultarea s-a pus aici înaintea pocăinței. Cel dintâi, ajungând înainte, închipuiește ascultarea, celălalt

⁸⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ascultarea e începutul smereniei. Căci cel ce nu s-a cunoscut că este cu lipsă în virtuți, nu poate sta sub mâna altuia. Iar cunoașterea de sine adunându-și sufletul îl duce la ascultare, iar ascultarea stăpânită de frica lui Dumnezeu naște iubirea și smerenia. Iar smerenia desăvârșită izgonește închipuirea de sine. Iar cel ce s-a curățit de aceasta și de celelalte, se face casă a nepătimirii, precum se vede. (n.s.196, p.113)

închipuiește pocăința⁸⁶².” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.5, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p. 135)

„Semnele celor căsătoriti în chip nedesfrânat și nespurcat cu virtutea aceasta (ascultarea) bine împodobită și cuviincioasă, sunt după cum rânduiesc de Dumnezeu-purtătorii părinți, următoarele (ele se desăvârșesc la timpul lor, dar întinzându-ne în fiecare zi înainte, adăugăm la ele neîncetat sporiri și înaintări): creșterea smereniei începătorească; micșorarea iuțimii (căci cum nu se va întâmpla aceasta, o dată ce fierea e lepădată?); depărtarea întunecimilor; adaosul dragostei; înstrăinarea de patimi; izbăvirea de ură; micșorarea neînfrânării, prin muștrare; necunoașterea trândăviei; adaos de sânguință; dragostea miloasă; înstrăinarea de mândrie, bunul de toți dorit și de puțini dobândit. Nefiind apă în fântână, e neavenită numirea ei⁸⁶³. Iar ceea ce urmează se înțelege de cei ce au minte.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p. 389)

„De voim deci să ne izbăvim și să ne eliberăm cu desăvârșire, să ne învățăm să ne tăiem voile noastre și așa înaintând câte puțin, cu ajutorul lui Dumnezeu vom ajunge la despățimire. Căci nimic nu folosește pe oameni așa de mult ca tăierea voii lor. Din acest lucru înaintează cineva cu adevărat aproape peste toată virtutea. Și precum omul mergând pe drum și aflând un buștean și înlăturându-l mai face o bună parte din drumul lui, așa e cu cel ce înaintează tăindu-și voia lui. Căci tăindu-și voia lui câștigă despățimirea, și prin despățimire vine cu Dumnezeu la desăvârșita nepățimire⁸⁶⁴. El poate, pe o scurtă distanță de drum, să-și taie zece voi. El vede ceva și gândul îi spune: *Ia seama acolo*, iar el zice gândului: *Nu iau seama*; și-și taie voia lui. Căci nu ia seama⁸⁶⁵. Iarăși află pe unii care îl clevetesc și gândul îi spune: *Zi și tu cuvântul acesta*. Și el își taie voia sa și nu-l zice. Și iarăși îi zice gândul: *Mergi, întreabă pe bucătarul ce fierbe*. Și nu merge și-și taie voia lui. Vede iarăși ceva, și gândul îi spune: *Întreabă cine a adus aceasta?* Și el își taie voia sa și nu întreabă. Și tăind-o așa mereu ajunge la obișnuința de a o tăia și începând de la cele mici ajunge să taie cu liniște și cele mari⁸⁶⁶, și așa ajunge nici să nu mai aibă peste tot voie. Și orice i s-a întâmpla îl lasă liniștit (îl odihnește, n.tr.) ca și când i-ar fi propriu (după voia lui n.tr.). Și astfel, fără să voiască să facă voia lui, se află totdeauna făcând-o pe aceasta. Căci neavând ceva al său, tot ce se face e al său⁸⁶⁷. Și

⁸⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ioan ajunge prin ascultare mai repede la cunoașterea învierii, ca Petru, care după lepădare a trebuit să treacă prin pocăință. (n.s.254, p.135,136)

⁸⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sau cel ce nu le are pe acestea, în zadar se numește ascultător. (n.s.852, p.389)

⁸⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Voia proprie e socotită una cu împățimirea. Nu e o voie neutră, ci e totdeauna în slujba unei patimi. Ea constă din atâtea voi, câte patimi are omul, sau câte forme ia în fiecare împrejurare o patimă sau alta a omului. Voia e propriu-zis mișcarea unei patimi spre satisfacerea ei. De aceea, voia aceasta e pe de o parte una, pe de alta multe. (n.s.1037, p.492)

⁸⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Celui ce-și face drum cu gândul la Dumnezeu, mereu i se prezintă un gând care-i atrage luarea aminte, abătându-l, și mereu omul trebuie să-i spună acelui gând: *nu mă interesează ce-mi spui* și prin aceasta își taie voia sa (propriu zis aceasta nu mai e voia sa). (n.s.1038, p.492)

⁸⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *A tăia cu odihna cele amare*, înseamnă a le tăia fără durere, fără mare efort. (n.s.1039, p. 493)

⁸⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate făcându-se din voia lui Dumnezeu, iar el însușindu-și voia lui Dumnezeu, tot ce se face, socotește că se face după voia lui. Chiar din cele ce par că-i sunt contrarii el trage un folos, primindu-le cu răbdare și din răbdarea și bunătatea lui, face din partea lui tot ce poate face mai bun și pentru ceilalți și pentru planul general al lui Dumnezeu. (n.s.1040, p.493)

așa se află cum am spus, neavând o împătimire și din despătimire, cum am spus, vine la nepătimire.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.1, cap.19, în Fil.rom., vol.IX, p.492,493)

„...tăierea în toate a voii noastre față de aproapele... naște netulburarea în inimă și arătarea atotstrălucitoare și prea bucurăoasă a feții și stăpânirea privirii...” (Sf. Vasanufie și Ioan, Scr.duh., rp.61, în Fil.rom., vol.XI, p.90)

„Iar dacă cineva gândește să se supună fratelui său pentru Dumnezeu, e de înțeles că se supune lui Dumnezeu⁸⁶⁸.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 136, în Fil.rom., vol.XI, p. 175)

„A-ți tăia voia când șezi în chilie înseamnă a disprețui plăcerea trupească în toate. Iar voia trupului stă în a-l mulțumi pe el în orice lucru; ca să nu-l mulțumești deci pe el, taie voia lui când șezi în chilia ta.

Iar a-ți tăia voia când ești cu oamenii stă în a muri față de ei și a fi cu ei ca și când n-ai fi⁸⁶⁹.” (Sf. Vasanufie și Ioan, Scr.duh., rp.73, în Fil.rom., vol.XI, p.207)

„Să nu-ți fie greu să ascuți învățăturile Avvei. Căci aceasta este sămânța vrăjmașului. Iar dacă pui toată puterea ta în a le primi și păzi, nădăjduiesc prin Hristos care s-a întrupat și s-a răstignit ca să mântuiască pe cei păcătoși, că nu vei întârzia să aduci rod frumos și bun.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.226, în Fil.rom., vol.XI, p.225)

„Fii ascultător și vei ajunge la smerenie; și se vor arde toate patimile din tine. Nu cârți, socotind că porunca e grea. Căci nu e cu putință să se mântuiască cineva fără osteneală și fără păzirea poruncii. Iată am luat de la tine greutatea și povara și datoria și te-ai făcut tânăr, neapăsător de răspundere (nevinovat), curat. Rămâi de aici înainte în curăție⁸⁷⁰.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.239, în Fil.rom., vol.XI, p.274)

„Ascultarea taie voia. Dar fără silință nimenea nu poate dobândi ascultarea. Iar dacă șezi (în chilie) pentru ascultare și nu pentru odihna trupului, prin aceasta nu împlinești voia ta, nici nu șezi din patimă, ci mai vârtos ca să plăci lui Dumnezeu. Dar dacă șezi îndulcindu-te de odihnă, nu plăci lui Dumnezeu.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 249, în Fil.rom., vol.XI, p. 285)

⁸⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A te supune cuiva pentru Dumnezeu înseamnă a te supune lui Dumnezeu care o cere aceasta. Dumnezeu de fapt ne cere să ne supunem unul altuia. Aceasta e contrariul mândriei care desparte. A asculta fiecare cuvântul celuilalt înseamnă a se supune fiecare celuilalt și prin el lui Dumnezeu. Înseamnă a se supune amândoi lui Dumnezeu, care a dat fiecăruia cuvântul pentru celălalt și e ascultat de celălalt. (n.s.213, p. 175)

⁸⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să nu pui pasiune în a fi cu ei. Să nu cauți o plăcere în a fi cu ei, în așa fel ca să suferi dacă nu ești cu ei, sau ți se ia prilejul de a fi cu ei. A voi să fii prea exclusiv cu unul sau cu unii e tot un egoism. (n.s.260, p. 207)

⁸⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Păcatele fiului duhovnicesc au fost luate de Părintele duhovnicesc. Acela nu mai are de răspuns pentru ele, e curat de ele, e întinerit, e ca un om care n-a apucat să păcătuiască. Dar trebuie să rămână așa. Se unește în el nevinovăția și recunoștința pentru cei ce l-au despovărat de păcate cu experiența amară a păcatelor, voind de acum să se ferească de ele. Îmbinarea lor îl poate ajuta să nu mai păcătuiască. (n.s.376, p. 274)

„Urmează sfătuirii (Părinților tăi) cu harul lui Hristos. Căci ei cunosc, frate, mai bine ca tine ceea ce e de folos sufletului tău.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.250, în Fil.rom., vol.XI, p. 87)

„Aceasta este ascultarea, să nu ai stăpânire peste tine⁸⁷¹.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.253, în Fil.rom., vol.XI, p.289)

„...trebuie să ascuți în toate chiar dacă ți se pare că lucrul poruncit e un păcat. Căci Avva care-ți poruncește e cel ce va lua asupra lui judecata ta, ca unuia căruia i se va cere socoteală pentru tine. Iar dacă ți se pare greu ceea ce ți se cere, întreabă-l și lasă lucrul pe seama dreptei socoteli a lui. Iar dacă cei ce ți-au poruncit sunt frați și bagi de seamă că lucrul poruncit este vătămător sau peste puterea ta, întreabă iarăși pe Avva și fă ceea ce-ți va spune el. Căci dacă vrei să faci tu deosebirea între lucruri îți atragi necazuri. Lasă-le toate pe seama Avei și fă după socoteala (după discernământul) lui. Căci el știe ce trebuie să facă și cum să grijească de sufletul tău. Și odihnește-te, crezând că orice ți-ar spune e după Dumnezeu și ceea ce e după har nu aduce întristare. *Căci tot pomul bun face poame bune.* (Matei 7,17)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.288, în Fil.rom., vol.XI, p.320)

„Deci cel ce caută viață veșnică, caută să păzească cuvântul Lui până la vărsarea sângelui în tăierea voii sale⁸⁷². Iar cel ce caută voia sa, care nu place lui Dumnezeu, nu are parte cu Hristos.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 583, în Fil.rom., vol.XI, p. 544)

„...dacă-ți tai voia în una și în alta nu ți-o tai, e vădit că și în ceea ce ai tăiat-o, ai arătat o altă voie⁸⁷³.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.614, în Fil.rom., vol.XI, p.581)

„Și Scriptura zice: *Ascultarea e mai bună decât jertfa* (1 Împ. 15,22)⁸⁷⁴.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.807, în Fil.rom., vol.XI, p.674)

„De întrebi pe bătrâni despre război, să nu ascuți de cele ce-ți vorbesc înăuntru mai mult decât de bătrâni, ci roagă-te mai întâi lui Dumnezeu zicând: *Fă milă cu mine și*

⁸⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să nu fii stăpânit de nimic fără voia ta e o treaptă. Dar să nu te lași stăpânit în numele Domnului sub pretext că vrei să dispui tu de tine însuți, poate să însemne că ești stăpânit de toate capriciile... (1 Petru 2,16). Numai în Dumnezeu poți fi liber de tine, deci de toate cele inferioare. Numai în ascultare de Dumnezeu simți cu tărie mărirea Lui și iubirea Lui care te face liber de toate cele mărginite și te duce la viața cea adevărată, neîngustată. Pe de altă parte a asculta de Dumnezeu înseamnă a-L lăsa pe El să fie Stăpân cu iubirea Lui asupra ta și a nu voi să fii tu însuți stăpân asupra ta închis față de iubirea Lui. Căci aceasta este o altă robie. (n.s.400, p. 289)

⁸⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rânduiala se ține nu numai dându-se porunci, ci și împlinindu-se de către cel ce le dă. Egumenul cerând fraților să-și poarte sarcinile unii altora, trebuie să le poarte el însuși în chip pilduitor. (n.s.788, p.544)

⁸⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când odată îți tai voia, iar altă dată nu, arăți că tu însuți hotărăști când să ți-o tai, când să nu ți-o tai. Nu te lași condus cu adevărat de hotărârea părintelui duhovnicesc sau de voia lui. Arăți și când îți tai voia, că o faci pentru că tu vrei, pentru că îți afirmi astfel voia ta. Iar dacă nu tai voia ta, nu realizezi comuniunea deplină cu altul, ci ții voia ta ca pe un zid între tine și acela. Și obișnuit să te ții închis prin acest zid față de cel ce cere ascultarea în numele lui Dumnezeu, te ții închis și față de Dumnezeu. (n.s.838, p. 591)

⁸⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ascultarea e o jertfă continuă, când urmând ei, primești să-ți duci viața întreagă pe calea ce ți s-a poruncit. Te dăruiești mai deplin decât prin jertfa unor bunuri, ca cea în Vechiul Testament. (n.s.925, p. 674)

ceea ce voiești, dă părinților mei să-mi spună. Și astfel ceea ce îți vor spune părinții fă cu credință și te va odihni Dumnezeu.”(Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.5, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.72)

„Primește sfatul Părinților tăi și vei trăi tot timpul tău în odihnă⁸⁷⁵.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.16, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.126)

„...gândiți-vă în fiecare ceas să înlăturați voia voastră, pentru că ținerea la voia proprie desființează toate virtuțile, iar cel ce are gândurile, stăruind în dreptate, taie voia lui cu blândețe, temându-se de ea ca de un balaur.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.22, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.177)

„Să tăiem voia inimii noastre și să iubim înstrăinarea de ea, ca Dumnezeu să ne mântuiască ca pe Avraam⁸⁷⁶.”(Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.25, cap.18, în Fil.rom., vol.XII, p.213,214)

„Mai spunea iarăși că cel ce suportă defăimarea și-și supune voia sa aproapelui pentru Dumnezeu, ca să nu lase pe vrăjmaș să vină la mijloc, arată pe om că este lucrător⁸⁷⁷.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.26, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p. 228)

„Iar cei ce țin la voile lor și voiesc să le împlinească pe ele, încep cu duhul (să lucreze), dar nu pot să se împotrivescă vrăjmașilor lor, deoarece voind să împlinească voile lor, le îndeplinesc în trup și de aceea fac zadarnică și deșartă osteneala lor.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.28, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.242)

„Căci tăierea voii proprii e ca o vărsare a sângelui și se socotește de Dumnezeu omului ce nu-și face voia lui ca o jertfă. Și de fapt, ea este o ispravă a omului înțelept și virtuos și desăvârșit.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cap.F.124a-132a, în Fil.rom., vol.XII, p.286)

6. Fecioria

„...nu trebuie pusă toată strădania numai în postul cel trupesc, ci și în meditație duhovnicească, fără de care e cu neputință să urcăm la înălțimea neprihănirii și curăției adevărate....

⁸⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Monahul care urmează sfatul Părinților duhovnicești va trăi tot timpul odihnit de griji, de întrebări dacă lucrează ceea ce i se poruncește. (n.s.253, p. 126)

⁸⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să plecăm de la voia noastră, să ne înstrăinăm de ea, ca Dumnezeu să ne mântuiască. Dacă vrem să ne mântuim prin voia noastră, nu reușim. Căci în acest caz rămânem în mândria noastră egoistă. Dumnezeu e cu noi, când noi am părăsit voia noastră, lăsând să lucreze asupra noastră voia Lui. (n.s.434, p. 214)

⁸⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când îți afirmi voia ta împotriva aproapelui, lași pe vrăjmaș să vă despartă unul de altul, dar și pe tine, sau poate pe amândoi de Dumnezeu. Căci Dumnezeu nu poate fi acolo unde e vrăjmașul, care desparte pe oameni între ei și de Dumnezeu. Și nu acolo unde își afirmă omul voia sa este el activ, sau arată mai multă putere, ci unde nu-și afirmă voia sa. (n.s.482, p. 228)

Iar semnul că au dobândit această virtute îl avem în aceea că sufletul chiar și în vremea somnului nu ia seama la nici un chip al nălucirii de rușine. Căci deși nu socotește păcat o mișcare ca aceasta, totuși ea arată că sufletul boalește încă că nu s-a izbăvit de patimă.” (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p.114)

„Sfântul Vasile, episcopul Cezareii Capadociei, zice: *Nici muiere nu cunosc, nici feciorelnic nu sunt.* El știa că darul fecioriei nu se dobândește numai prin depărtarea cea trupească de muiere, ci și prin sfințenia și curăția sufletului, care se câștigă prin frica lui Dumnezeu. Mai zic Părinții și aceea că nu putem câștiga desăvârșit virtutea curăției de nu vom dobândi în inima noastră adevărata smerenie a cugetului.” (Sf. Ioan Casian, D.8.gând., în Fil.rom., vol.I, p. 115, 116)

„...mai întâi pricina curăției este Dumnezeu, pricinuitorul și dătătorul tuturor bunătăților. Apoi înfrânarea măsurată, egală și de fiecare zi, de la mâncăruri multe.” (Filotei Sinaitul, cap.trez., cap.15, în Fil.rom., vol.IV, p.107)

„...neprihănirea stă nu numai în oprirea de la curvie și de la celelalte plăceri de sub pânțe, ci și în înstrăinarea de celelalte plăceri.” (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.186)

„Păzește curăția ca lumina ochilor ca să te faci biserică a lui Dumnezeu și casă preaiubită. Căci este cu neputință să te apropii de Dumnezeu fără neprihănire. Iar pe aceasta o naște dorul de Dumnezeu, neîmpătimirea și fuga de lume. Și o păzește smerita cugetare, înfrânarea, rugăciunea neconținută, contemplarea duhovnicească și lacrimile stăruitoare, împreună cu nemânierea.” (Teognost, D. făpt., cap.37, în Fil.rom., vol.IV, p. 257)

„Nu este altă luptă mai mare decât a neprihănirii și a fecioriei. Chiar și îngerii se minunează de cel ce cinstește nenuntirea, care se încununează nu mai puțin ca mucenicii. Căci cel ce, legat fiind cu trupul și cu sângele, se străduiește să imite neconținut viața nematerială a celor netrupești prin curăție, de câte osteneți și sudori nu are trebuință? Atât de mare și de înaltă este cu adevărat această virtute, încât puțin lipsește ca să-i pară cu neputință, ca fiind mai presus de fire, dacă nu l-ar ajuta Dumnezeu, de sus, întărind neputința firii și proptind putreziciunea ei, și ușurând în oarecare chip ca să se ridice de la pământ prin dragoste de Dumnezeu și prin nădejdea bunătăților celor gătite ei.” (Teognost, D.făpt., cap.67, în Fil.rom., vol.IV, p.265)

„Trupul umplut de must prin multă băutură și prin mult somn e mare piedică spre neprihănire. Iar neprihănirea adevărată rămâne nemișcată și în fața nălucirilor din somn. Căci alergarea minții către ele este o dovadă că poartă în adânc boala patimii. Iar dacă se învrednicește prin har să vorbească cu Dumnezeu în somn fără de trup înseamnă că patimile s-au liniștit și ea rămâne neatinsă și paznic treaz al sufletului și al trupului, ca un câine care veghează asupra lupilor ce stau la pândă, nelăsându-se înșelat de ei.” (Teognost, D.făpt., cap.68, în Fil.rom., vol.IV, p.265)

„...zicem că e neprihănit acela care nu pătimește înăuntru și nu se rostogolește din pricina vederii.” (Ilie Ecdicul, Cul. sen., cap.243, în Fil.rom., vol.IV, p.310)

„...neprihănirea care stă în păstrarea sănătoasă a cugetului ca să se poată înfrâna de la orice lucru, cuvânt și gând ce nu place lui Dumnezeu.” (Petru Damaschin, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.62)

„Chinuiește-ți trupul cu foamea și privegherea și îndeletnicește-te fără lenevire cu cântarea și cu rugăciunea; și sfințenia neprihănirii va veni peste tine aducând iubire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.45, în Fil.rom., vol., II, p.59)

„Fericiți sunt tinerii călugărași care din pruncie s-au afierosit pe ei a fi ostași ai Împăratului Hristos. Fericiți cei ce au păzit întreaga feciorie, că aceia sunt pârga bine primită a Mielului lui Dumnezeu și ei sunt mai aproape decât toți de scaunul dumnezeirii. Fericiți sunt și cei bătrâni, ba și cei ce au avut însoțire și au lăsat soțiile și pe fiii lor și au urmat Sfintei Evanghelii, că și aceia feciorelnici vor fi și locașuri ale Prea Sfântului Duh, numai de vor împlini cu lucrul ceea ce au făgăduit la primirea cinstului și îngerescului chip.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.599)

„, Fericite sunt tinerele călugărițe care din pruncie s-au afierosit pe ele a fi mirese ale Împăratului Hristos. Fericite sunt cele ce în toate zilele și în toate ceasurile își împodobesc și-și înfrumusețează fetele lor spălându-le cu lacrimile ochilor lor, jelind și dorind pe Mirele lor cel ceresc. Fericite sunt și cele bătrâne sau și cele ce au avut însoțire și au lăsat pe fiii lor și pe soții lor și au urmat Sfintei Evanghelii, că și ele vor fi fecioare și mirese ale lui Hristos, numai de vor împlini cu lucrul ceea ce au făgăduit la primirea cinstului și îngerescului chip.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.604)

„Neprihănirea este numele de obște al tuturor virtuților. Neprihănit este cel ce chiar și în visuri nu simte în sine nici o mișcare (a patimii), sau schimbare a stării sale. Neprihănit este cel ce a dobândit o desăvârșită nesimțire față de deosebirea între trupuri⁸⁷⁸. Aceasta este regula și definiția desăvârșită a atotcuratei curății, să fie cu aceeași stare de suflet față de trupurile însuflețite și neînsuflețite, cuvântătoare și necuvântătoare.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.222)

„Nimeni dintre cei ce au agonisit neprihănirea prin nevoință să nu creadă că și-a agonisit-o singur. Căci este cu neputință ca cineva să-și biruiască firea sa. Unde s-a biruit firea, acolo se cunoaște că se află de față Cel mai presus de fire. Căci ceea ce e mai mic se biruiește, fără nici o îndoială, de ceea ce e mai mare.

Începutul curăției e neîncuviințarea gândului și trecerea multor ani, neînsoțită de chipuri⁸⁷⁹. Mijlocul ei este mișcarea firească spre mulțime de gânduri și numai atâta, fără

⁸⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În fond neprihănirea aceasta este fecioria atât trupească cât și sufletească. (n.s.455, p. 222)

⁸⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mișcările naturale fără chipuri ale trupului în visuri vestesc sănătatea sufletului în oarecare măsură. Dar fixarea chipurilor e semn al bolii. Iar arătarea unor persoane nedeterminate socotește că sunt simboluri ale patimii. Iar arătarea celor determinate este a unei boli de curând. (n.s.456, p. 223)

ca acestea să ia chip, și izbăvite de scurgere. Iar sfârșitul ei este moartea trupului (față de aceste mișcări), înainte de moartea gândurilor⁸⁸⁰”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.223)

„Nu e curat cel ce și-a păzit lutul neîntinat, ci cel ce și-a supus în chip desăvârșit măduarele acestuia, sufletului⁸⁸¹.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.223)

„Pe cât este Domnul de nestricăcios și de netrupesc⁸⁸², pe atâta se bucură de neprihănirea și de nestricăciunea trupului nostru⁸⁸³. Căci unii spun că de nimic nu se bucură dracii, așa de mult ca de urâtul miros al curviei. Deci nici de altă patimă, ca de această întinăciune a trupului.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.31, în Fil.rom., vol.IX, p.230)

„Curăția (castitatea) este apropierea desăvârșită de Dumnezeu și asemănarea cu El, pe cât e cu putință oamenilor. Maică a dulceții este pământul și umezeala; iar maică a curăției este liniștirea însoțită de ascultare⁸⁸⁴.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.32, în Fil.rom., vol.IX, p.230)

„Dacă desfrânarea stă în aceea că cel stăpânit de ea se înfierbântă și după animalele necuvântătoare, firea neprihănirii are față de toate o simțire ca față de cele neînsuflete.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.29, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.420)

„Neprihănirea a făcut pe ucenic teolog (cuvântător de Dumnezeu, n.tr.), întărind prin el dogmele Treimii⁸⁸⁵.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.14, în Fil.rom., vol.IX, p.429)

„Curăția trupului este cuvioșia dobândită prin izbăvirea de întinăciunea cărnii.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.17, în Fil.rom., vol.X, p.91)

„Iubește neprihănirea, ca să nu fii rușinat în vremea rugăciunii înaintea lui Dumnezeu⁸⁸⁶.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.124)

⁸⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Gândurile se mai pot ivi în minte, dar trupul nu mai simte nici o mișcare față de ele. (n.s.457, p. 223)

⁸⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Își supune duhului măduarele trupului, cel ce se folosește de simțuri după fire și de la nici unul nu suferă vreo vătămare, privind în ochii lui Dumnezeu și oglindind pururea frumusețile negrăite de acolo. (n.s.458, p. 223)

⁸⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E vorba de Dumnezeu în general, nu de Fiul lui Dumnezeu cel întrupat. Sau de faptul că trupul Domnului după înviere e atât de înduhovnicit, că poate fi numit și netrupesc. (n.s.474, p. 230)

⁸⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nestricăciune dobândită prin har, nu naturală, precum și trupul Domnului nu e nestricăcios prin fire, ci datorită unirii lui cu Dumnezeu Cuvântul. (n.s.475, p. 230)

⁸⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Patru sunt virtuțile care curăță sufletul: tăcerea, păzirea poruncilor, strâmtorarea și smerita cugetare. (n.s. 476, p. 230)

⁸⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E vorba de sfântul Ioan Evanghelistul. (n.s.960, p. 429)

⁸⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce nu și-a păzit fecioria e tulburat adeseori în vremea rugăciunii de amintirea păcatelor sale și rușinat înaintea lui Dumnezeu. (n.s.113, p. 124)

„În trupul iubitor de plăcere nu locuiește cunoștința lui Dumnezeu. Și cel ce-și iubește trupul său nu va dobândi harul lui Dumnezeu.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.281,282)

„În toate faptele tale să premeargă neprihănirea trupului și curăția conștiinței.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.303)

7. Privegherea monahului

„Dintre virtuți unele sunt ale trupului, altele ale sufletului. Ale trupului sunt, de pildă, postul, privegherea...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.57, în Fil.rom., vol.II, p.79)

„Topește-ți trupul cu foamea și privegherea, și vei alunga gândul josnic al plăcerii.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.25, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„Cetirea, privegherea, rugăciunea și psalmodia opresc mintea de la rătăcirea în jurul patimilor.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.19, în Fil.rom., vol.IV, p.34)

„...nimic nu înnoiește așa de mult sufletul învechit și nu îl face să se apropie de Dumnezeu, ca frica de Dumnezeu, atenția cea bună, cugetarea neîncetată la cuvintele lui Dumnezeu, înarmarea cu rugăciunea și urmărirea câștigului din privegheri.” (Ioan Carpatul, Cap.mâng., cap.20, în Fil.rom., vol.IV, p.130)

„Ni s-a rânduit să priveghem totdeauna în cântări, în rugăciuni și în citiri; dar mai ales în sărbători. Căci monahul care priveghează își subțiază înțelegerea spre vederi folositoare de suflet, iar somnul mult îngroașă mintea. Dar ia seama să nu te dedai la priveghere la povestiri deșarte sau la gânduri rele. Căci e mai bine să dormi decât să priveghezi în jurul vorbelor și al gândurilor deșarte.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.34, în Fil.rom., vol.IV, p.208,209)

„...privegherea cu măsură, adică a avea jumătate noapte pentru somn, iar jumătate pentru psalmodie și rugăciune, pentru suspine și lacrimi. Aceasta pentru ca prin postul și privegherea cu măsură trupul să se facă supus sufletului, sănătos și gata spre tot lucrul bun, iar sufletul să capete bărbăție și luminare, ca să vadă și să facă cele cuvenite.” (Petru Damaschin, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.50)

„Cât privește orele de priveghere, trebuie ca două ore să citești și două să te rogi întru pocăință cu lacrimi, urmând pravila care o vrei. Dacă voiești, citește și cei 12 Psalmi, și pe cel neprihănit, și rugăciunea Sfântului Eustratie. Acestea în nopțile cele lungi. Iar în cele scurte, fă rânduiala mai scurtă, după puterea dată ție de Dumnezeu. Căci fără ea nu poți săvârși nici un bine, cum zice proorocul. Căci *pașii omului sunt îndreptați de Domnul* (Prov.10,9).” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.25, în Fil.rom., vol.VI, p.98)

„Iar dacă vrei să străbați și vremea nopții mai ușor, ascultă: Privegherea nopții e de trei feluri: pentru începători, pentru mijlocii și pentru cei desăvârșiți. Începătorii să doarmă jumătate de noapte și jumătate să privegheze, fie seara până la miezul nopții, fie la miezul nopții până dimineata; cei de la mijloc să privegheze de cu seara un ceas sau două, apoi să doarmă patru ceasuri și apoi să se scoale la utrenie și să se roage șase ceasuri până dimineata; pe urmă să cânte ceasul întâi și să șadă, și să se liniștească, cum s-a spus mai înainte; apoi fie să păzească rânduiala lucrărilor după ceasuri, fie să țină într-o urmare neconținută rugăciunea, după deprinderea fiecăruia. Iar cei desăvârșiți să stea toată noaptea în picioare și să privegheze⁸⁸⁷.” (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.101, în Fil.rom., vol.VII, p.130,131)

„...silește-te întru starea în picioare, noaptea la priveghere. Că prin aceasta s-au dezbrăcat Părinții de omul cel vechi și au văzut pe Dumnezeu. Iar la priveghere adaugă trezvia, și de trezvie lipește rugăciunea lui Iisus. Și după ce vei zăbovi întru acest lucru, o vei înțelege pe aceasta și va gusta sufletul tău din pomul vieții.

Iar acestea tu nu le vei putea săvârși de nu te vei înjuga cu pomenirea morții tale, în tot ceasul.” (Isih în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.578)

„Ochiul veghetor curăța mintea, iar somnul mult împietrește sufletul. Monahul care priveghează e dușmanul curviei, iar somnorosul e soțul acesteia⁸⁸⁸.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.19, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.261)

„Privegherea e potolirea aprinderii (trupești), izbăvire de visuri (întinate), ochi umezit, inimă înmuiată, strajă în fața gândurilor, cuptor de mistuire a mâncărilor, îmblânzirea patimilor, pedepsirea limbii, alungarea nălucirilor⁸⁸⁹.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.19, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.261,262)

„Monahul iubitor de Dumnezeu, când sună clopotul de rugăciune, zice: *Bine*; leneșul zice: *Vai, vai!*” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.19, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p. 262)

⁸⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici se dă pravila de noapte. Ea e diferită pentru începători, pentru cei de la mijlocul drumului spre desăvârșire și pentru cei desăvârșiți. Începătorii trebuie să privegheze de la ora 6 până la 12 noaptea sau invers, de la miezul nopții până dimineata. Cei de la mijloc au să privegheze de la 6 până la 7-8 seara, apoi să doarmă până la miezul nopții (la utrenie), apoi să privegheze toată noaptea. Cei desăvârșiți au să privegheze toată noaptea în picioare într-o rugăciune neîncetată. (n.s.53, p. 131)

⁸⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ni s-a poruncit să priveghem totdeauna în rugăciuni și citiri, dar mai ales în sărbători. Căci monahul care priveghează își subțiază înțelegerea spre o vedere (contemplare) folositoare sufletului. Iar somnul mult îngroașă mintea. Dar ia seama să nu te predai pe tine în privegheri poveștilor deșarte, sau gândurilor rele. Căci e mai bine să dormi, decât să priveghezi, ocupându-te cu cuvinte și gânduri deșarte. (n.s.543, p. 261)

⁸⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin priveghere se slăbesc duhurile răutăților și războaiele se potolesc, sau prin priveghere sufletele oamenilor se aduc la străpungerea inimii. Căci ea le pricinuieste zdrobire și smerenie. Prin priveghere se slăbesc pornirile poftelor, pricinuite de surplusul de vigoare a trupului și de neatenția minții. Mintea câștigă timp mai mult pentru cercetarea de sine, pentru adâncirea în înțelesurile existenței, care apar în timpul privegherii, neîmpiedicate de preocupările din afară. Aceasta ajută la alegerea faptei drepte și în clipele următoare. Ceea ce îți aduci aminte, fă! Și ceea ce nu-ți aduci aminte ți se va descoperi. Și nu-ți vei preda cugetarea fără discernământ uitării prin uitare. (n.s.544, p. 262)

„...lucrarea rugăciunii dă pe față pe cel iubitor de Dumnezeu.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.19, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.262)

„Somnul mult e un soț nedrept. El răpește jumătate din viața celui leneș, dacă nu și mai mult.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.19, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.262)

„Când eram în mănăstire, m-a făcut Avva cu sfatul bătrânilor, primitor de străini. Dar mă sculasem după o boală grea. Deci soseau străinii și mă ocupam seara cu ei; și soseau cămilari și îplineam cele de trebuință ale lor. Și de multe ori și după ce plecam să mă culc, se ivea vreo altă trebuință și mă trezeau. Între timp sosea ceasul privegherii și, cum fusesem furat puțin de somn, canonarul mă trezea. Dar fie din pricina oboselii, fie a neputinței de pe urma bolii, eram furat de somn și slăbit de o ușoară fierbințeală, încât nu mai eram stăpân pe mine. De aceea îi răspundeam, toropit de somn: *Bine, părinte, să-ți pomenească Dumnezeu dragostea ta, să-ți dea răsplată că mi-ai poruncit! Vin, părinte.* Apoi, după ce pleca, adormeam iarăși, și eram tare necăjit că întârziem să mă scol pentru priveghere în biserică. Și fiindcă acela nu putea să stea mereu lângă mine, am rugat pe doi frați, pe unul să mă trezească, iar pe celălalt să nu mă lase să dormitez în timpul privegherii. Și credeți-mă, fraților, că îi cinsteam foarte mult pe ei, căci îi socoteam aproape ca pe unii prin care se lucrează mântuirea mea.

Simțirea aceasta sunteți datori să o aveți și voi față de cei ce vă trezesc pe voi la pravila din biserică și la tot lucrul bun.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.592)

„Cinstește lucrarea privegherii, ca să afli apropiindu-se mângâierea de sufletul tău.” (Sf. Isaac Sirul, cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.124)

„Dar privegherea nu constă numai din starea în picioare, nici numai din rostirea stihurilor psalmilor, ci priveghează: cel ce rostește toată noaptea psalmi; cel ce este în pocăință și în rugăciunile străpunerii și în îngenunchieri; și cel ce este în plâns și lacrimi și tânguiri pentru păcatele sale.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.28, în Fil.rom., vol.X, p.155,156)

„Priveghează cel ce rostește stihuri puțin timp seara, iar cealaltă parte a nopții o petrece în cântări și tropare; cel ce este în doxologie și citire și cel ce și-a pus lege să nu-și plece genunchiul în vremea după ce l-a războit gândul acela viclean⁸⁹⁰.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.28, în Fil.rom., vol.X, p.156)

„Să nu socotești, o, omule, că în toată lucrarea monahilor este vreo lucrare mai mare ca privegherea de noapte. Cu adevărat frate, ea e cea mai mare și cea mai de trebuință celui ce se înfrânează.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.29, în Fil.rom., vol.X, p.156)

„Pe monahul ce stăruie în priveghere cu dreapta socoteală a minții (cu discernământ) să nu-l socotești purtător de trup. Lucrul acesta ține cu adevărat de treapta îngerească. Căci e cu neputință ca cei ce petrec totdeauna în această viațuire să fie lăsați de

⁸⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ca nu cumva pierzând încordarea șederii în picioare, să-l cuprindă moleșeala și ațipirea. (n.s.156b, p. 156)

Dumnezeu fără daruri (harisme) mari pentru trezvia lor, pentru vegherea inimii și pentru gândirea lor fără grijă la Dumnezeu. Sufletul care se ostenește viețuind în această priveghere și împodobindu-se cu ea are ochi de heruvim, ca să se ațintească și să caute pururea la priveliștea cerească.” (Sf. Isaac Sirul, cuv.nev., cuv.29, în Fil.rom., vol.X, p. 157)

„De aceea te rog pe tine, care dorești să dobândești o minte trează, pentru Dumnezeu și cunoștința vieții celei noi, să nu nesocotești nicicând în viața ta rânduiala privegherii. Căci prin ea ți se deschid ochii ca să vezi toată slava acestui viețuiri și puterea căii dreptății⁸⁹¹. Iar de-ți vine iarăși – ceea ce ar fi bine să nu se întâmple – și-și face cuib în tine vreun gând de moleșală, ca o încercare din partea Sprijinitorului tău, Care de obicei îngăduie să te schimbi în acestea, ori spre aprindere, ori spre răceală, fie din vreo pricină oarecare, fie din slăbiciunea trupului, fie pentru că nu poți răbda osteneala multei psalmodieri ce o faci de obicei și a rugăciunii ce o faci cu tărie și a multelor îngenunchieri pe care te-ai deprins să le faci, te rog cu dragoste, de ești părăsit de acestea și nu le poți împlini, priveghează măcar șezând și roagă-te în inimă, și să nu dormi ci petrece cu toată străduința, șezând și cugetând la lucruri bune. Și să nu-ți înăsprești inima și să o întuneci cu somnul. Făcând așa, îți va veni iarăși, prin har, acea căldură de mai înainte și sprinteneala și puterea și săltând te vei bucura mulțumind lui Dumnezeu. Căci răceala și îngreuierea îi vine omului din îngăduința (lui Dumnezeu) spre cercarea și probarea lui. Și de se va ridica cu căldură și le va scutura pe acelea de la sine, silindu-se puțin, se va apropia de el harul, ca mai înainte.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.29, în Fil.rom., vol.X, p.159,160)

„Și altul a zis: *Alege-ți ca lucrare a desfătării, privegherea neîncetată din timpul nopții, prin care au dezbrăcat toți părinții pe omul vechi și s-au învrednicit de înnoirea minții. În ceasurile acestea sufletul simte viața aceea fără de moarte și în simțirea aceasta se dezbracă de haina întunericului și primește pe Duhul Sfânt.*” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., ep.3, cap.5, în Fil.rom., vol.X, p.473)

„Întrebare: *Ce înseamnă ce mi-ai spus, Părinte, că pe cel ce veghează nu-l vatămă somnul?*

Răspunsul lui Ioan: De cel ce-și păzește turma lui ca Iacob, somnul stă departe. Și când îl răpește puțin, somnul lui e ca veghea altuia. Căci focul care îi arde inima nu-l lasă să se scufunde în somn. El psalmodiază cu David: *Luminează-mi ochii mei ca să nu adorm spre moarte* (Ps. 12,4). Cel ce a atins măsura aceasta și a gustat din dulcețea ei⁸⁹² înțelege cele spuse. Căci acesta nu se îmbată cu somnul trupesc, ci are nevoie pentru aceasta de somnul firii.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., î.321, în Fil.rom., vol.XI, p.337)

⁸⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Privegherea e o stare de concentrare continuă a minții spre Dumnezeu. Ea adâncește sensul vieții, pentru că se scufundă în înțelesurile nesfârșite ale lui Dumnezeu, în care sunt sensurile vieții noastre; ea aduce lumină în toate. (n.s.160, p. 159)

⁸⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Orice înălțime spirituală ar atinge omul, el rămâne tot om și măsurile lui se înșiră pe linia umanității. El nu iese dincolo de orice măsură ca Dumnezeu, și nici nu trece în șirul măsurilor îngerești. Și cu cât o măsură atinsă e mai înaltă, cu atât omul se îndulcește de o cunoaștere și comuniune mai bogată, mai plăcută. (n.s.475c, p. 337)

„Iar vegherea ta fă-o cu măsură, nelipsind trupul tău de ceea ce-i este de trebuință. Fă slujirile tale cu măsură și cunoștință, ca nu cumva din multă priveghere să se întunece sufletul tău de multă încordare. Îți ajunge o jumătate de noapte pentru slujirile tale, lăsând o jumătate pentru odihna trupului. Folosește două ore, înainte de-a te culca, rugându-te și cântând. Și odihnește-te apoi. Și când Domnul te scoală fă slujirea ta cu râvnă. Dar de vezi trupul tău obosit, spune-i: *Voiești în aceasta o vreme scurtă de odihnă și să fii aruncat în întunericul cel mai din afară?* Și dacă te silești câte puțin îți vine puterea.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.54,55)

„Somnul pe săturate este o tulburare a trupului⁸⁹³, iar privegherea cu măsură este mântuirea inimii⁸⁹⁴.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.16, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p. 122)

8. Nepărăsirea mănăstirii

„În vremea ispitelor să nu părăsești Mănăstirea ta, ci suferă cu vitejie valurile gândurilor și mai ales pe cele ale deznădejdiei și ale moleșelii (acedia). Căci așa, fiind probat cu bun rost prin necazuri, vei dobândi o nădejde și mai întărită în Dumnezeu. Iar de-o vei părăsi, te vei afla neprobat, lipsit de bărbăție și nestatornic.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.52, în Fil.rom., vol.II, p.60)

„Cei ce se mută dintr-un loc în altul cu ușurință sunt cu totul necercați. Căci nimic nu pricinuieste atât de mult nerodirea ca nerăbdarea⁸⁹⁵.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.90, în Fil.rom., vol.IX, p.119)

„Fiule lasă pe morți să-și îngroape morții lor (Luca 9,60). Și vei vedea cum se slăvește Domnul în sfatul sfinților⁸⁹⁶.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.495, în Fil.rom., vol.XI, p.473)

„A spus iarăși (Avva Isaia) că începătorul ce se mută din mănăstire în mănăstire, se aseamănă cu animalul care aleargă de la o pășune la alta.” (Monahul Augustin, Prolog la prima editie, în Fil.rom., vol.XII, p.32)

„De te lepezi (de lume), să nu-ți lași ție nimic și de te vezi pe tine voind să ai ceva, obosește-ți și mai mult trupul cu lucrul de mâna, ca să te liniștești în chilia ta, mâncând cu modestie pâinea ta. De pleci în cetate, vinde lucrul tău de mâna, netârguindu-te

⁸⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În mod paradoxal somnul pe săturate aduce o tulburare, o zăpăceală în trup. Monahul Augustin adaugă *de patimi* (o tulburare produsă de patimi). Căci prea multă odihnă trupească naște pofte și patimi. (n.s.231, p. 122)

⁸⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu recomandă neadormirea totală, ci o priveghere cu măsură. Aceasta aduce inimii mântuirea prin liniște și stăpânire de sine. (n.s.232, p. 122)

⁸⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum pasărea când se desparte de ouăle sale, le face pe acestea sterpe, așa și călugărul care se strămută din loc în loc. Și acesta își face sufletul sterp. (n.s.214, p. 119)

⁸⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Călugărul de se întoarce în lume nu mai e nici acolo omul potrivit. Să stea între călugări și va vedea cum se preamărește Dumnezeu între ei prin vietuirea și rugăciunile lor. (n.s.672, p. 473)

pentru prețul lui, ca cei din lume, ci dă-i-l cuiva pe orice, ca să nu pierzi puterea câștigată în chilia ta⁸⁹⁷.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.5, în Fil.rom., vol.XII, p.55)

9. Legătura monahului cu rudeniile

„Vrei, așadar, frate, să iei asupra ta viața singuratică și să zorești spre cununile celei mai mari biruințe, a liniștii? Lasă grijile lumii, cu domniile și stăpânirile ei, adică fii nepământesc, fără patimă și fără de orice poftă, ca făcându-te străin de tovărășia acestora să te poți liniști într-adevăr. Căci, de nu se va smulge cineva pe sine din acestea, nu va putea dobândi petrecerea aceea.” (Evagrie Ponticul, Sch. mon., cap.3, în Fil.rom., vol.I, p.55)

„...nu se poate ajunge altfel la desăvârșire, decât părăsind îndeajuns dragostea pentru rudeniile după trup.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.44, în Fil.rom., vol.I, p.201)

„Căci dacă vor aceștia să-și spele sufletul și să-l curățească de toate petele care îl necurătesc, sunt datori să se retragă din toate lucrurile prin care crește întinăciunea și să dea cugetării multă liniște; de asemenea, să se ducă departe de toți care îi întăresc și să fugă de împreună-petrecere cu cei mai apropiați lor, îmbrățișând singurătatea, maica înțelepciunii.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.45, în Fil.rom., vol.I, p.202)

„Cel ce a părăsit toată lumea și s-a retras în munte pentru liniștire, dar de acolo scrie celor din lume pentru a atrage atenția, pe unii fericindu-i, iar pe altele lingușindu-i și lăudându-i, este asemenea celui ce s-a despărțit de femeia desfrânată, ispititor îmbrăcată și foarte rea și s-a dus în țară depărtată ca să scape până și de amintirea ei, dar pe urmă, uitând de ținta pentru care a venit acolo, dorește să scrie celor ce petrec și se murdăresc cu desfrânata aceea, fericindu-i. Prin aceasta arată că, dacă nu trupul, cel puțin cu inima și cu mintea se împărtășește de bună voie de patima lor, încuviințând amestecarea lor cu ea.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.68, în Fil.rom., vol.VI, p.77)

„A te face monah nu înseamnă a ieși dintre oameni și din lume, ci a te părăsi pe tine, ieșind din voile trupului și plecând în pustiu patimilor⁸⁹⁸. Căci, dacă s-a spus către acel mare bărbat: *Fugi de oameni și te vei mântui* (lui Avva Arsenie), i s-a spus în acest înțeles. Căci și după ce a fugit el locuia între oameni și petrecea în cetăți și viețuia împreună cu ucenici. Căci fugind cu mintea cu toată sârguința nu se vătăma câtuși de puțin de petrecerea cu oamenii. Un altul dintre cei mari striga ieșind din adunare: *Fugiți fraților!* Dar întrebând de cine să fugă, arăta gura.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., cap.76, în Fil.rom., vol.VI, p.216,217)

⁸⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Monahii care prelungeau șederea lor în cetăți și sate, cu motivul vânzării lucrului lor de mână, cădeau de multe ori în ispite. În Pateric, la alți părinți, mulți, s-au păstrat multe afirmări de natura acesteia. De aceea îndeamnă aici părintele ca monahii să vândă lucrul lor de mână păgubindu-se puțin din ceea ce se cuvine, ca să nu piardă în lume tot ce au câștigat în chilie din osteneala lor (Everget, Cartea 8, Sentința 40, p. 122). (n.s.70, p. 55)

⁸⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică în golul de patimi sau în lipsa de patimi. (n.s.68, p.216)

„Eva a fost alungată odinioară fără voie din rai și monahul pleacă de bunăvoie din lume. Căci aceea ar fi poftit din nou să mănânce din pomul neascultării, iar el ar fi suferit în chip greșit din partea rudelor după trup.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.3, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.69)

„Întrebarea aceluiași către celălalt Bătrân: Ce să fac, părinte, că mă chinuiește gândul că mi-am părăsit copii și soția și-au rămas fără ocrotire?”

Răspunsul lui Ioan: ...Deci iată ce-ți spun frate: dacă ne îngrijim noi înșine de soție și de copii, nu se mai îngrijește Dumnezeu de ei; dar dacă-i lăsăm, Dumnezeu se va îngriji de ei și de noi. Nu socoti deci că trebuie să te îngrijești de ei, sau să te rogi pentru ei, ca să nu-i ai în amintirea ta și să nu se ivească o patimă în sufletul tău.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., î.128, în Fil.rom., vol.XI, p.170)

„Întrebarea aceluiași către același Bătrân: Ce să fac, că stăruie în mine cu putere întristarea pentru despărțirea de soție?”

Răspunsul lui Ioan: S-a scris despre bărbat și femeie că vor fi amândoi un trup (Fac. 2,24). Precum deci dacă se taie din trup o parte oarecare, trupul rămas suferă până se tămăduiește rana, apoi durerea încetează, la fel și în cazul tău e de trebuință să suferi de pe urma tăierii trupului... Sau dacă ți-ai ales starea unui mort, întreabă pe mort dacă o dorește pe soția sa, sau dacă nu va fi osândit pentru că venind ea, a curvit?” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., î.129,130, în Fil.rom., vol.XI, p.171)

„Întrebarea aceluiași: E bine să ai prietenie cu careva de aceeași vârstă?”

Răspuns: E bine să nu ai prea mare prietenie cu careva de aceeași vârstă. Căci această stare de suflet nu te lasă să ajungi la plâns. Dar să nu ai prietenie nici cu altcineva care te lipsește de plâns⁸⁹⁹. Aceasta nu te folosește, ci mai vârtos te păgubește. Căci nimenea nu poate agonisi vreun bine decât cu multă osteneală. Înfrânează-ți deci ochii să nu ia aminte la cineva și nu vei umplea inima ta de cumplita îndrăzneală care duce la pierzare toate rodirile monahului.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., î.340, în Fil.rom., vol.XI, p.351)

„Dacă se ivește prilejul să vină femei la voi pentru Dumnezeu, nu pentru a vedea locul, nici pentru a-și face voia lor, ci în chip deosebit pentru a auzi cuvântul lui Dumnezeu, sau pentru a aduce ceva mănăstirii, și trebuie să vorbești cu ele, vorbește. Dar silește-te să-ți păzești ochii, pentru că *cel ce privește la femei spre a o pofti pe ea, a și curvit în inima lui* (Mt. 4,28). Și tot lucrul făcut pentru Dumnezeu e acoperit de Dumnezeu. Deci îndreaptă-ți gândul spre Dumnezeu, ca să nu lucrezi pentru a plăcea oamenilor, nici căutând laudă, ci din inimă curată.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., rp.595, în Fil.rom., vol.XI, p.550)

„De te desparti de rudeniile după trup și te înstrăinezi pentru Dumnezeu, să nu lași să intre plăcerea lor în tine⁹⁰⁰.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.4, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.53)

⁸⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prietenia înveselește, susține în om o bună dispoziție, îl face să afle în om o mulțumire de viață. Dar monahul trebuie să-și plângă mai ales păcatele. (n.s.94, p. 351)

⁹⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să nu te câștige voința de-a face ceea ce place rudelor; să nu-ți placă și ție ceea ce le place lor. (n.s.68, p.53)

10. Despățimirea monahului

„Nimic n-a folosit cel ce s-a lepădat de toate și se îndulcește cu patima. Căci ceea ce făcea prin avuție, face și acum, neavând nimic.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.96, în Fil.rom., vol.I, p.225)

„Trei sunt stările morale cele mai generale la monahi. Cea dintâi stă în a nu păcătui cu lucrul. A doua, în a nu zăbovi în suflet gândurile pătimase. Iar a treia în a privi cu mintea formele femeilor și a celor ce i-au întristat, fără patimă.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.87, în Fil.rom., vol.II, p.84,85)

„Asigură-te din toată puterea să nu cazî. Căci nu se cuvine luptătorului puternic să cadă. Dar dacă ți s-ar întâmpla să cazî, ridică-te îndată și stai iarăși la lupta cea bună. Căci dacă ți s-ar întâmpla aceasta de zeci de mii de ori prin retragerea harului, de zeci de mii de ori să faci și aceea, adică să te ridici până la sfârșitul tău. Căci s-a scris: *De șapte ori va cădea dreptul, adică toată viața, de șapte ori se va ridica* (Prov. 24,56). Până ce ții arma sfintei schime cu lacrimi și cu rugăciune către Dumnezeu, te socotești între cei ce stau, chiar dacă ai căzut de multe ori. Până ce rămâi între monahi, primește ca un ostaș viteaz rănilor în față și ele îți aduc mai degrabă laudă, că nici rănit fiind n-ai suferit să cedezi sau să te lepezi. Dar dacă vei ieși dintre monahi, vei fi rănit pe la spate ca un fugar și ca un fricos, ca unul ce ai dezertat din rânduri și ești lipsit de curaj.” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.84, în Fil.rom., vol.IV, p.147)

„Mai ales împotriva acestor trei e dator monahul să poarte un război neîndurat: împotriva nebuniei pântecelui, a slavei nefolositoare și a iubirii de bani, care este închinare la idoli.” (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.86, în Fil.rom., vol.IV, p.148)

„Cădere și groapă de noroi se face dracul curviei celor ce străbat viața călugărească cu nepăsare totală. Mădularile acestora sunt aprinse de el în văpaia și pofta curviei și le aduce prilejuri pentru împlinirea voii trupului, chiar fără unirea cu alt trup. Despre acestea este rușine a și gândi și a și grăi. Aceștia sunt nebuni cu trupul, după cum s-a spus, și mănâncă roadele plăcerii sărate și ochii lor sunt plini de întuneric, iar la cele mai înalte, pe drept cuvânt, nu ajung. Tămăduirea lor, dacă o voiesc, stă în focul pocăinței și în zdrobirea inimii curate. Aceasta aduce scăparea de cel rău și curăță sufletul de pete și-l face moștenitor al milei lui Dumnezeu. Înțeleptul Solomon, dându-ne să înțelegem aceasta, a zis: *Leacul oprește păcate multe* (Eccl. 10,4).” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., cap.17, în Fil.rom., vol.VI, p.232,233)

„Fericit este călugărul care a murit lumii acesteia, că viu este lumii celei de acolo. Iar călugărul care încă n-a murit lumii acesteia, mort este lumii celei de acolo și viu muncilor cele veșnice, unde nu este răsuflare sau alinare de mulțimea durerilor celor de acolo.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.599)

„Portul e pricină de mântuire dar și de primejdie. Aceasta o știu cei ce plutesc pe marea cea gândită cu mintea. Dar e o priveliște jalnică să vezi pe cei scăpați de valuri, înecându-se în port.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.2, cap.18, în Fil.rom., vol.IX, p.66)

„Să auzim de altă izbândă minunată a lor. Ei nu se opresc nici la trapeză din lucrarea minții, ci printr-o obișnuință vrednică de însemnat și printr-o aplecare neînțeleasă își aduceau fericiți aminte de rugăciunea din suflet. Dar nu se arătau făcând aceasta numai în trapeză ci și în orice întâlnire și adunare a lor. Iar dacă vreunul din ei suferea vreo cădere, primea cele mai multe rugăminți de la frați să le lase lor grija și răspunderea pentru aceasta în fața păstorului și să primească ei certare de la acela. Pentru aceasta păstorul cel mare, cunoscând lucrarea ucenicilor, dădea certări mai mici, ca unul ce știa că cel certat nu-i atât de vinovat; ba nici nu mai căuta pe cel ce căzuse cu adevărat în greșeală.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.18, în Fil.rom., vol.IX, p.87)

„Prin patru lucruri se întinează sufletul: prin preumblarea în oraș, prin nepăzirea ochilor, prin prietenia cu o femeie și în general prin prietenia cu cei slăviți în lume, și prin iubirea părinților după trup și prin familiaritatea cu ei.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.79)

„...monahul nu cade altfel decât dacă își ascunde gândurile. Și de aceea uneltesc și se luptă ca monahii să nu le vestească⁹⁰¹.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., F. 124a-132a, în Fil.rom., vol.XII, p.277).

11. Liniștirea monahului

„...liniștirea le este un lucru foarte ostenitor celor ce s-au lepădat de curând, căci amintirea, luându-și acum răgaz, mișcă toată necurăția care zace în ei, ceea ce n-a apucat să facă mai înainte pentru mulțimea lucrurilor care prisoseau. Dar pe lângă osteneală, liniștirea are și folos, izbăvind mintea cu vremea de tulburarea gândurilor necurate.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.45, în Fil.rom., vol.I, p.201,202).

„Căci atunci vine desăvârșita liniștire, când nu numai faptele, ci și amintirile lor încetează, dând sufletului timp să poată vedea chipurile întipărite și să lupte cu fiecare dintre ele, și să le scoată din cugetare.” (Nil Ascetul, cuv.asc., cap.48, în Fil.rom., vol.I, p.203,204).

„Liniștea (isihia) și rugăciunea sunt cele mai mari arme ale virtuții, căci acestea curățind mintea, o fac străvăzătoare.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.67, în Fil.rom., vol.IV, p.17).

„Numai întâlnirea duhovnicească folosește. Iar decât toate celelalte, mai de preț este liniștea (isihia)”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.68, în Fil.rom., vol.IV, p.17).

„Liniștea o iubește cel ce nu pătimește față de cele ale lumii”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.70, în Fil.rom., vol.IV, p.17).

⁹⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul are nevoie să-și descopere gândurile rele, egoiste, ca să poată scăpa de ele. Are nevoie de ajutorul altuia, de puterea și judecata altuia. Însăși comunicarea e un act al smereniei și al ieșirii din încrederea mândră în sine. (n.s.565, p. 277)

„Cele mai bune arme ale celui ce se liniștește cu răbdare sunt înfrânarea, dragostea, rugăciunea, atenția și citirea.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.70, în Fil.rom., vol.IV, p.17).

„Liniștea cea bună naște roade bune: înfrânarea, dragostea și rugăciunea curată.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.83, în Fil.rom., vol.IV, p.25).

„... puterea de a păzi în noi liniștea mintală a inimii, din care nasc toate virtuțile, ne vine în noi din ajutorul Domnului, ... să se lipească numele lui Iisus de răsuflarea ta și atunci vei cunoaște folosul liniștirii.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.99, în Fil.rom., vol.IV, p.69).

„Greu și neplăcut lucru pare oamenilor a se liniști sufletește de orice gând. Și într-adevăr este anevoios și ostenitor. Nu este greu numai pentru cei neînvățați cu războiul să-și închidă și să-și îngrădească partea netrupească în casa trupească, ci și pentru cei ce au dobândit iscusința luptei nemateriale dinăuntru. Dar cel ce L-a sălășluit în pieptul său pe Domnul Iisus prin rugăciune neîncetată nu va osteni urmându-I Lui.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.46, în Fil.rom., vol.IV, p.79)

„Pentru cei ce caută liniștirea, s-a legiuit această rânduială: post, pe cât este cu putință, priveghere, culcare pe jos și toate celelalte rele pătimiri, pentru odihna ce va să fie. Căci *nu sunt vrednice pătimirile vremii de acum față de slava ce ni se va descoperi nouă*. (Rom. 8,1). Dar mai ales rugăciune curată să zic aproape neîncetată și neîntreruptă.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.60, în Fil.rom., vol.IV, p.215)

„... liniștea (isihia) ca început al curăției sufletului va face pe cel ce o alege să împlinească fără osteneală toate poruncile. *Fugi, zice, taci, liniștește-te, căci acestea sunt rădăcinile nepătimirii*⁹⁰². Sau iarăși: *Fugi de oameni și te vei mântui*⁹⁰³. Pentru că întâlnirile nu lasă mintea să-și vadă nici greșelile sale, nici uneltirile dracilor, ca să se păzească omul pe sine, nici binefacerile și tot felul de griji ale lui Dumnezeu, ca să dobândească din acestea cunoștința de Dumnezeu și smerenie.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.48)

„... liniștea (isihia) sau petrecerea neîmprăștiată, ferită de orice grijă a vieții ca astfel omul să poată, prin depărtarea de oameni și de împrăștieri, să fugă de zgomot și de cel ce umblă răcnind ca un leu căutând pe cineva să înghită (1 Petru 5,8), prin întâlnirile și grijile vieții; și ca să aibă o singură grijă: cum să placă lui Dumnezeu, și să-și facă sufletul neosândit în ceasul morții; și ca să afle cu toată sânguinta lucrările furișe ale dracilor și greșelile cele ce întrec nisipul mării și sunt neștiute de cei mulți, ca un praf subțire.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.49)

„... fără liniștire și fără tăierea voilor proprii nu poate cineva să învețe vreun meșteșug după toată știința și amănunțimea ... cel ce s-a învrednicit să se liniștească în

⁹⁰² *Pateric*, Avva Arsenie, 2.

⁹⁰³ *Ibidem*, 1.

întregime și neîncetat a ajuns la bunul cel mai înalt. Iar cel ce nu a cunoscut-o măcar în parte nu ajunge acolo. Dar fericiți sunt cei ce se liniștesc în întregime fie ascultând de vreun făptuitor sau isihast, fie liniștindu-se și ieșind din toate grijile întru ascultarea de voia dumnezeiască, cu osârdie și cu sfatul celor încercați, în orice îndeletnicire cu cuvintele și cu înțeleșurile” (Petru Damaschinul, Înv. duh., în Fil.rom., vol.V, p.66)

„Tuturor la sunt de folos liniștea și fuga de unele lucruri și de anumiți oameni. Dar mai mult celor pătimiși și slabi. Fiindcă nu poate mintea numai din făptuirea cea din afară să se facă nepătimașă, dacă nu îi urmează multe și duhovnicești vederi. Nici împrăștierea și conducerea nu-l lasă pe cineva fără vătămare, dacă nu și-a dobândit mai întâi nepătimirea prin fuga de tentațiile lumii.” (Petru Damaschinul, Înv. duh., în Fil.rom., vol.V, p. 135)

„... liniștea e mai mare decât toate, și fără de aceasta nu ne putem curăța și cunoaște neputința noastră și uneltirile dracilor; dar nici puterea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu nu o putem cunoaște din cele cântate și citite. De aceea toți oamenii avem trebuință de această îndeletnicire fie în parte fie în întregime, și fără ea este cu neputință să vină cineva la cunoștința duhovnicească și la smerita cugetare prin care cel care a ales-o înțelege tainele ascunse în dumnezeieștile Scripturi și în toate făpturile.” (Petru Damaschinul, Înv. duh., în Fil.rom., vol.V, p.162)

„Liniștea nu e, desigur, una cu nelucrarea. Nici tăcerea nu e una cu liniștea. Altceva e fiecare din acestea. Nelucrarea este proprie celor ce nu voiesc să cunoască împărtășirea de bunătățile lui Dumnezeu, nici să împlinească ceva din cele bune... Iar liniștea este proprie celor ce săvârșesc lucrarea minții cu luarea-aminte a unei cugetări pline de atenție la gânduri.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.95, în Fil.rom., vol.VI, p.44)

„Liniștea (isihia) este stare netulburată a minții, seninătatea sufletului liber și bucurat, temelia netulburată și neînvolburată a inimii în Dumnezeu, vederea luminii, cunoștința tainelor lui Dumnezeu, cuvânt de înțelepciune din cuget curat, adâncul înțeleșurilor lui Dumnezeu, răpirea minții, vorbirea cu Dumnezeu, ochiul neadormit, rugăciunea minții, odihna neostenită în osteneli mari⁹⁰⁴ și, în sfârșit unirea și legătura cu Dumnezeu.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.64, în Fil.rom., vol.VI, p.251)

„Liniștea binecuvântată înțeleaptă și luminoasă ridică la această desăvârșire sfințită și dumnezeiască pe cel ce o deprinde și se îndeletnicește cu ea după lege. Iar dacă nu ajunge la această înălțare și desăvârșire, chiar dacă e socotit că se îndeletnicește cu liniștirea, nu s-a îndeletnicit cu liniștirea cea desăvârșită, ci cu liniștirea cea pătată. Dar nici nu va dobândi liniștea netulburată dinăuntru de patimile nestăpânite, până nu va urca la această înălțime. El va avea numai trupul împrejmuț de ziduri, de văgăuni și de

⁹⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O stare paradoxală: odihna sufletului în Dumnezeu este în același timp o neconținută lărgire pentru a cuprinde nesfârșitul vieții și iubirii Lui. E o nesăturare a dorinței de înțelegere și de cuprindere a acestei vieți. Dar e odihnă, pentru că sufletul nu mai vrea să plece din Dumnezeu, nu mai găsește ceva mai bun afară de el. (n.s.45, p. 251)

peșteri, chinuit de o minte fără rânduială și rătăcitoare.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.25, în Fil.rom., vol.VI, p.278)

„Isihast este acela care zice: *Eu dorm, iar inima mea veghează* (Cânt.5,2)” (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.19)

„Cel ce se liniștește este dator mai întâi să aibă ca temelie aceste cinci virtuți pe care să ridice clădirea lucrărilor sale: tăcerea, înfrânarea, privegherea, smerenia și răbdarea. Iar ca lucrări bine plăcute lui Dumnezeu trebuie să le aibă pe acestea trei: cântarea, rugăciunea și citirea; și lucrul mâinilor, dacă este neputincios (la cele dintâi). Căci virtuțile pomenite nu numai că le cuprind pe toate, ci se și susțin una pe alta. El trebuie să se îndeletnicească de dimineată cu pomenirea lui Dumnezeu prin rugăciune și cu liniștirea inimii. În ceasul dintâi să se roage cu dinadinsul; într-al doilea să citească; într-al treilea să cânte; într-al patrulea să se roage; într-al cincilea să citească; într-al șaselea să cânte; într-al șaptelea să se roage; într-al optulea să citească; într-al nouălea să cânte; într-al zecelea să mănânce; într-al unsprezecelea să doarmă dacă are trebuință; într-al doisprezecelea să cânte cele de seară. Și așa, străbătând bine stadia zilei, va plăcea lui Dumnezeu⁹⁰⁵.” (Sf Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.99, în Fil.rom., vol.VII, p.130).

„Trei sunt virtuțile liniștii (isihiei) pe care trebuie să le păzim întocmai și să ne cercetăm în fiecare ceas dacă petrecem totdeauna în ele, ca nu cumva furați de uitare să umblăm afară din ele. Iar acestea sunt înfrânarea, tăcerea și ocărârea de sine, adică smerenia. Căci acestea le cuprind pe toate celelalte și se păzesc una pe alta. Din ele se naște rugăciunea și crește neconținut.” (Sf Grigorie Sinaitul, A.cap., cap.7, în Fil.rom., vol.VII, p.200).

„Scărarul zice și el: *Lucrul premergător al liniștii este lipsa de grijă în privința tuturor lucrurilor îndreptățite și neîndreptățite. Căci cel ce se deschide lor dintâi va cădea în celelalte. Apoi, rugăciunea neobosită. Și, în al treilea rând, lucrarea nefurată (neabătută) a inimii.*” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.16, în Fil.rom., vol.VIII., p. 50).

„Cel ce începe a se liniști trebuie să petreacă ziua și noaptea în cinci lucrări, prin care slujește lui Dumnezeu. Întâi în rugăciunea de pomenire a Domnului Iisus Hristos, introdusă, cum s-a spus, prin respirația pe nas în chip liniștit în inimă și iarăși scoasă afară, cu buzele închise, fără nici un alt gând sau închipuire; ea se săvârșește o dată cu înfrânarea cuprinzătoare, adică de la pofta stomacului, de la somn și de la lucrările celorlalte simțuri, înăuntru chilei, în smerenie sinceră.

Apoi în cântare și în citiri din Psaltire, din Apostoli și din Sfintele Evanghelii, din scrierile de Dumnezeu purtătorilor și Sfinților Părinți și din capetele despre rugăciune și despre trezvie, dar și din celelalte cuvinte dumnezeiești ale Duhului. După aceea să treacă la amintirea păcatelor, însoțită de durerea inimii și în gândirea la judecata lui Dumnezeu sau la moarte, sau la chinuri, sau la bucuriile ce ne așteaptă, însoțite

⁹⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ceasul întâi e ora 6. Se cere o repetare de trei ori a rugăciunii, a citirii, a cântării. La 4 d.a. monahul are să mănânce, la cinci d.a. să doarmă, la 6 d.a. să facă rugăciunile de seară. Acesta trebuie să fie pentru călugăr programul zilnic. (n.s.52, p. 130)

neîncetat de lucrul mâinilor, pentru înfrânarea trândăviei. Și iarăși să se întoarcă la rugăciune, chiar dacă aceasta cere oarecare silă, până ce mintea se va obișnui să scape ușor de împrăștiere prin ocuparea deplină cu Domnul Iisus Hristos, prin pomenirea neîntreruptă a Lui ...” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.45, în Fil.rom., vol.VIII., p.101,102).

„... cel ce voiește să se liniștească trebuie să aibă ca semn să fie pururea blând cu inima.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.77, în Fil.rom., vol.VIII., p.175).

„Ceea ce se mișcă, de pe urma nevoinții, de către Duhul dumnezeiesc în suflet face inima senină și strigă: *Avva, Părinte*. (Gal. 4,6)⁹⁰⁶” (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.9, în Fil.rom., vol.VIII., p.218).

„Începutul ... în viața de liniștire este plânsul, ocărârea și disprețuirea de sine pentru care, spre a le face în chip cât mai curat, iau asupra lor privegherile, starea în picioare, înfrânarea și osteneala trupească, al căror sfârșit de obște este râul de lacrimi ce pornește din ochii celor ce cugetă cele smerite întru frângerea inimii. Căci precum în cei ce tind spre curăție și o dobândesc prin fapte, sfârșitul este pacea din partea gândurilor, așa în aceia sfârșitul este, cum am spus, curgerea lacrimilor.” (Calist Angelicude, Mest.lin., în Fil.rom., vol.VIII., p.354)

„... cununa liniștii, bunul cel mai înalt și mai desăvârșit, pe cât e cu putință în viața aceasta, capătul adevărului, rodul credinței, raza strălucitoare a slavei nădăjduite, temelia iubirii, cumpăna minții, statornicia neîncetatei mișcări a ei, odihna neînțeleasă, starea unitară, arvuna lucrării veacului viitor, pricina unei bucurii de neînchipuit, cămara păcii, stingerea cugetărilor trupești, întoarcerea de la veacul acesta, împătimirea de cel viitor, desfacerea de viața pătimasă, creșterea lăuntrică a nepătimirii, veselia sufletului, adunarea, odihna și paza mișcărilor și puterilor sufletești și, vorbind atotcuprinzător, cunoștința dumnezeiască și nepătimirea.” (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.36, în Fil.rom., vol.VIII., p.417,418)

„Nu e fără primejdie pentru un ostaș neîncercat să se despartă de mulțimea ostașilor ca să se lupte de unul singur. Și nu e fără primejdie pentru călugăr să pornească pe calea liniștirii înainte de multă cercare și nevoință în lupta cu patimile sufletești. Cel dintâi se primejduiește trupește, al doilea, sufletește.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.68, în Fil.rom., vol.IX., p.114)

„Liniștirea trupului este știința și buna așezare a purtărilor și a simțurilor lui. Iar liniștirea sufletului este conștiința gândurilor și cugetarea nefurată. Prietenul liniștii este gândul bărbătesc și hotărât care stă neatipit în poarta inimii și omoară sau alungă gândurile care vin.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.2, în Fil.rom., vol.IX., p.379)

⁹⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Starea de liniște sau de simțire a lui Dumnezeu vine după nevoințe îndelungate ale omului, dar din Duhul Sfânt. Nici nevoințele singure, nici Duhul Sfânt singur nu o produc. Că e o simțire adevărată a lui Dumnezeu și că e de la Duhul se arată în faptul că omul simte trebuința să strige: *Avva, Părinte !* (n.s.491, p.218)

„Începutul liniștirii stă în alungarea zgomotelor ca a unora ce tulbură adâncul. Iar sfârșitul ei stă în a nu se teme de zgomote, ci în a fi nesimțitor la acestea.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.379)

„Am văzut călugări ce se linișteau săturându-și dorul lor aprins după Dumnezeu fără să-l sature și aprinzând foc din foc, dragoste din dragoste și dor din dor.⁹⁰⁷” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.14, în Fil.rom., vol.IX, p.381)

„Cel ce a ajuns la liniște, a cunoscut adânc (abis) de taine.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.23, în Fil.rom., vol.IX, p.383)

„Semnele, stadiile și dovezile celor ce se liniștesc cu judecată sunt acestea: minte neadormită⁹⁰⁸, cuget neprihănit, răpire la Domnul, închipuirea chinurilor, apăsarea de către gândul morții grabnice, rugăciunea nesaturată, străjuirea nefurată, topirea curviei, necunoașterea împătimirii, moartea lumii, încetarea lăcomiei pântecelui, îndemn lăuntric la teologhisire (la ocuparea cu cunoașterea lui Dumnezeu), izvor de dreaptă socoteală, lacrima supusă,⁹⁰⁹ pieirea multei grăiri și orice altceva din acestea, cărora mulțimii îi place să li se împotrivescă. Iar ale celor ce nu se liniștesc cu judecată sunt acestea: sărăcia în bogăție⁹¹⁰, creșterea mâniei, îngrămădirea pomenirii răului, micșorarea dragostei, adaos de îngâmfare. Iar ceea ce urmează se va trece sub tăcere⁹¹¹.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.389)

„Pe cei ce se liniștesc îi războiesc cinci, iar pe cei întru supunere, trei dintre cei opt⁹¹². Cel ce se liniștește și luptă cu trândăvia se păgubește de multe ori. Căci va cheltui timpul rugăciunii și al vederii duhovnicești în meșesugirile și luptele cu ea.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.390)

„Bunul înainte-mergător al liniștii este negrija de toate lucrurile convenite și necuvenite. Căci cel ce deschide celor dintâi va cădea numaidecât în cele de al doilea. Al doilea bun al liniștii este rugăciunea neobosită. Iar al treilea, lucrarea nejeftuită a inimii. E cu neputință și firesc ca cel ce n-a învățat scrierea, să citească în cărți și să cugete la cele citite. Dar și mai cu neputință este ca cei ce n-au dobândit cel dintâi lucru să se îndeletnicească cu celelalte două, cu dreaptă judecată.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.12, în Fil.rom., vol.IX, p.390,391)

⁹⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un alt paradox: Cel ce iubește și e iubit în chip desăvârșit, își satură setea de iubire și totuși rămâne mereu nesăturat. Din iubirea satisfăcută crește mai multă iubire, mai multă sete de iubire; din foc, mai mult foc. Numai o iubire nedeplină plictisește. (n.s.829, p. 381)

⁹⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În alte manuscrise: *Mintea nebântuită de valuri* (n.s.848, p. 388)

⁹⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Adică roabă, venind când voiește cel ce o are* (n.s.849, 388)

⁹¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Sărăcia virtuților în bogăția păcatelor*. (n.s.850, p. 388)

⁹¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Ceea ce urmează socotesc că este fie căderea trupei, fie împrăștierea minții. Căci acestea sunt fiicele îngâmfării, ca și hula*. (n.s.851, p. 389)

⁹¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Opt sunt gândurile generale ale răutății. Pe cei ce se liniștesc, îi războiesc cinci: al trândăviei, al slavei deșarte, al mândriei, al iubirii de arginți și al întristării. Iar pe cei întru ascultare, cel al lăcomiei pântecelui, al curviei și al mâniei*. (n.s.853, p. 390)

„În ieșiri păzește cele adunate. Căci deschizându-se ușa, zboară păsările închise⁹¹³. Și așa nu vom mai avea nici un folos din liniștire.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.16, în Fil.rom., vol.IX, p.392)

„Un fir mic de păr tulbură ochiul; o grijă mică alungă liniștea. Căci liniștea este lepădarea gândurilor și renunțarea la grijile îndreptățite.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.17, în Fil.rom., vol.IX, p.390,391)

„Liniștea îi înăbușă pe cei necercați. Căci, negustând dulceața lui Dumnezeu, își pierd vremea în robiri, în împrăștieri, în trândăvii și risipiri⁹¹⁴.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.20, în Fil.rom., vol.IX, p.393)

„Acesta (Gheorghe Arsilaitul) învățând odată un suflet netrebnic și călăuzindu-l spre liniștire, *dimineata am văzut, zicea, tăbărând asupra lui din plin dracii slavei deșarte și ai poftelor; la amiază pe cei ai lenii, ai întristării și ai mâniei; iar seara, pe cei iubitori de murdărie și pe tiranii pântecelui.*” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.21, în Fil.rom., vol.IX, p.393,394)

„Liniștea este neîntreruptă închinare lui Dumnezeu și starea în fața Lui⁹¹⁵.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.24, în Fil.rom., vol.IX, p.394)

„Pomenirea lui Iisus să se unească cu răsuflarea ta și atunci vei cunoaște folosul liniștirii.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.25, în Fil.rom., vol.IX, p.394)

„Câștigă-ți o stare sufletească neiscoditoare. Căci curiozitatea poate întina liniștea, cum nu o poate altceva.⁹¹⁶” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.50, în Fil.rom., vol.IX, p.401)

„Dumnezeiescul apostol zice: *Cine a cunoscut mintea Domnului?* (Rom. 11, 35). Iar eu zic: Cine a cunoscut mintea celui ce se liniștește cu trupul și cu sufletul?” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.54, în Fil.rom., vol.IX, p.402,403)

⁹¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ieșind din chilie, zice, păzește să nu-ți faci arătate virtuțile, pe care le-ai lucrat în vremea liniștirii. Căci gura deschizându-se și repezindu-se fără pază, la vorbă, virtuțile din ascuns, care înalță mintea la Dumnezeu, se pierd și se fac nevăzute. *Căci gura zice, celui repezit apropiere pe om de nimicire.* (n.s.857, p. 392)

⁹¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu poate fi sihastru adevărat cel lipsit de cunoștința de Dumnezeu. El se poate înfunda pe drumuri greșite și în tâlcurile greșite ale experiențelor lui. Ioghiștii și spiritiștii de azi, teosofii și antroposofii nu-și tâlcuiesc fericirea ca gustare a iubirii nesfârșite a lui Dumnezeu cel personal, ci ca o pierdere treptată în nesimțire. De aceea experiența lor nici nu e o fericire adevărată. (n.s.860, p. 393)

⁹¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai Dumnezeu cu nesfârșirea Lui poate ține sufletul absorbit în contemplarea Lui, adică în liniștire, fără trecerea necesară de la un lucru mărginit la altul. (n.s.863, p. 394)

⁹¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În curiozitate se poate arăta un mare interes pentru lucruri neînsemnate, sau îndemnătoare la rău, opuse lui Dumnezeu, Cel ce cuprinde în Sine totul, totul orânduit în slujba binelui și a adunării tuturor în Sine. (n.s.885, p. 401)

„Puterea împăratului stă în bogăția și mulțimea supușilor; puterea celui ce se liniștește, în bogăția rugăciunii.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.54, în Fil.rom., vol.IX, p. 402, 403)

„Căci liniștea simplă, dintre faptele dreptății, e fără preț⁹¹⁷.” (Sf. Isaac Sirul, cuv.nev., cuv.12, în Fil.rom., vol.X, p. 76)

„... liniștea e vârful desăvârșirii.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.133)

„Iubirea liniștii este unită cu o așteptare neîncetată a morții.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.34, în Fil.rom., vol.X, p.193)

„Iar dacă tu voiești să ții liniștea, fă-te ca Heruvimii, care nu se îngrijesc de nimic din ale vieții pământești. Și nu socoti că mai e altcineva pe pământ decât tine și Dumnezeu, la Care-ți este grija cum ai fost învățat de părinții tăi care au fost înainte de tine. Că de nu-și va înăspri cineva inima și nu-și va stăpâni cu tărie mila sa, ca să se țină departe de grija tuturor celor de jos, chiar de i s-ar părea că pentru Dumnezeu are această grijă și pentru ceva din cele ale vieții, și nu va stăruî numai în rugăciune în timpurile rânduite lui pentru ea, nu se va putea elibera de tulburare și de grijă și nu va putea să rămână în liniște.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.79, în Fil.rom., vol.X, p.389,390)

„Liniștirea omoară simțurile din afară și trezește pe cele dinlăuntru⁹¹⁸.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.75, în Fil.rom., vol.X, p.439)

„A nu te încrede nici în liniște și a nu arăta dispreț nici față de ocupații ci a fi smerit și mândru în liniște și treaz în ocupații, e calea de mijloc, care nu cade niciodată⁹¹⁹.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.315, în Fil.rom., vol.XI, p.333)

„Și de vei ajunge la liniște, vei afla odihna unită cu harul, oriunde te vei liniști⁹²⁰.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.786, în Fil.rom., vol.XI, p.665)

„Iarăși a fost întrebat: *Ce este a se liniști cineva în chilie ?* Și a răspuns zicând: A se liniști (isichia) în chilie este a se arunca înaintea lui Dumnezeu și *a-și pune toată*

⁹¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta înseamnă că singură liniștea, fără altă virtute, o găsim fără preț, de judecăm drept. Un om liniștit poate să fie și un om care își calculează cu grijă planurile sale răufăcătoare. Liniștea are un conținut de pace, de blândețe, de iubire, când e concentrată spre Dumnezeu. Nu e laudată o liniște egoistă. (n.s.66, p. 76)

⁹¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Liniștirea nu e o simplă oprire a oricărei simțiri, ci în ea se trezesc simțurile dinăuntru prin care e sesizată lumea Duhului. E trezirea sufletului la viața în Dumnezeu. (n.s.551a, p. 439)

⁹¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mila nu e nici închidere în sine, nici împrăștiere în afară, ci le unește pe amândouă. Umanizez interiorul compătîmind cu alții. Varsanufie și Ioan nu caută o mântuire de unul singur ci mai presus de toate grija de mântuirea altora. Pentru acest echilibru se cere smerenie și liniște și trezvie în ocupații. (n.s.470, p. 333)

⁹²⁰ Tâlcuirea Pr. Săniloae: Se poate liniști omul și în împlinirea slujbei sale, dacă cheamă pe Dumnezeu în tot ce face. (n.s.915d, p. 665)

puterea să se împotrivească oricărui gând rău al vrăjmașului.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.21, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.154)

„Liniștea (isihia) constă în a nu te încrede în ceea ce nu-ți aparține.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.22, cap.8, în Fil.rom., vol.XII, p.178)

„L-am mai întrebat pe el: *Ce trebuie să facă cel ce se liniștește ? Și mi-a spus că cel ce se liniștește (isihastul) are nevoie de aceste trei: de frica neîntreruptă, de cererea continuă și de a nu-și pierde inima sa niciodată.* Și iarăși spunea că omul care se liniștește trebuie să se păzească pe sine să nu audă nici un cuvânt, care nu-l folosește, pentru ca altfel pierde osteneala lui. Spunea iarăși despre Avva Serapion că a fost întrebat de un bătrân: *Fă iubire și spune-mi: cum re vezi pe tine însuți ?* Și a răspuns că seamănă cu cineva ce se află într-un turn și privește afară și le cere trecătorilor să nu se apropie de el.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.26, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.232)

12. Idioritmia

„... pleacă-ți genunchiul de câte ori poți și roagă-te, șezând așa; îngreunându-te de rugăciune treci la citire, precum s-a zis; pe urmă iarăși revino la rugăciune. Și îngreunându-te iarăși de ea, ridică-te la puțină cântare; și apoi revino din nou la rugăciune. Și iarăși îngreunându-te, întoarce-te la îndeletnicirea mai înainte pomenită, cu măsură; și apoi iarăși dăruiește-te rugăciunii. Folosește-te puțin și de un lucru de mână pentru alungarea plictiselii, cum ai auzit de la Sfinții Părinți. Dar pururea, în toată lucrarea ta cea după Dumnezeu, de dimineată până dimineată, să stea la locul de frunte rugăciunea. Toate celelalte îndeletniciri să fie folosite, cum s-a zis, din pricina îngreunării la rugăciune. Iar când vine mila în suflet și harul Duhului face să tășnească din inimă rugăciunea ca dintr-un izvor, atunci mintea să se îndeletnicească numai cu rugăciunea și cu vederea, desfăcându-se pe sine de toate și desfătându-se numai cu rugăciunea și cu vederea în raiul dragostei dumnezeiești.” (Calist Angelicude, Mest.lin., în Fil.rom., vol.VIII, p.357)

„Bătrânii comunei Tazlău povestesc și astăzi cele auzite din gura înaintașilor lor, cum că acești sihaștri coborau în fiecare noapte la utrenie în mănăstire, iar după miezul nopții se urcau din nou către chiliile lor. Ei povestesc că acești venerabili sihaștri erau foarte cuvioși, se rugau neîncetat, citeau neîntrerupt Psaltirea, rosteau rugăciunea lui Iisus, făceau mii de mătânii pe noapte, privegheau și vorbeau numai de Dumnezeu.

Sihaștrii aceștia au fost de fapt foarte populari în trecutul nostru. S-a recunoscut rolul lor în susținerea puterii de rezistență a poporului nostru în vremuri grele. Am amintit de Daniil Sihaștru care a sfătuit pe Ștefan cel Mare întărindu-l la luptă pentru apărarea Moldovei creștine într-un moment de descurajare. Ei nu erau niște reclusi nepăsători de lume în sensul reclusilor din Occident sau chiar din Muntele Athos. Ei ajutau în tot felul poporul în greutățile lui. Părintele Ioanichie Bălan spune: *Apoi sihaștrii veneau în ajutorul oamenilor cu sfatul, cu spovedania, cu muștrarea și cu îndemnul. Călugării, sihaștrii, pustnicii aceștia fugiți de lume au iubit cel mai mult oamenii, s-au rugat neîncetat pentru ei. Acești pribegi ai munților, acești prieteni ai Carpaților, acești locuitori ai codrilor au fost în același timp cei mai apropiați sfetnici ai voievozilor... Toți voievozii au avut ca duhovnici și sfetnici de taină călugări și*

sihaștri. În cei ce aveau cea mai mare încredere, cea mai mare nădejde, lor le destăinuiau inima, sfatul lor îl păzeau cu sfințenie, de la ei cereau rugăciune și binecuvântare când plecau să-și apere credința și pământul strămoșesc... Acești sihaștri ne-au ținut prezenți în munții noștri alături de ciobanii. În schiturile lor își găseau adăpost cei ce se refugiau în vremuri de grea cumpănă, voievozi, dar și oameni din popor. Sihaștrii aceștia se recrutau dintre românii credincioși de pe ambele laturi ale Carpaților și constituiau o formă de menținere a unității noastre ca popor, în temeliile ei cele mai adânci.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII., p.532,533,534)

„Însă și în singurătate să nu șezi singur, fără însoțitor, adică fără vecin; ca să nu pătimesti ieșire din minte, ci în doi și în trei frați, care se zice cale împărătească. Deci fii și acolo în obște. Căci aceasta este mărturisită și aleasă de Sfinții Părinți... E foarte oprit a fi unul despărțit și de sine în toate. Căci e un lucru smintitor și pricinuitor de cădere când în dreapta, când în stânga, aducând patimi sufletești și trupești, după cum am văzut și cum este știut celor cunoscători. Sunt, iarăși, unii care sunt singuri. Locuința lor se zice colibă și e fără biserică. Dar au o încăpere tot câte doi. Dar sunt și de aceia care, după cei au stat mai înainte câte doi, acum se află câte unul în colibă sau în peșteră, sau în vreo crăpătură. Dar numai după ce s-au povățuit în obște cu frații sau în pustie, viind la sporire cu sfatul și cu știința altor cuvioși părinți, au îndrăznit și îndrăznesc acum a ședea singuri și a se lupta cu patimile și cu dracii, după cum am și văzut. Dar rar se află de aceia care s-au lepădat de toată îngrijirea trupească și a lumii, și, ajungând la sporire și-au aruncat toată nădejdea către Dumnezeu, pe care Îl doresc.

Iar cei ce sunt cu patimi să nu îndrăznească a se lupta deosebit, la singurătate cu dracii, că se omoară de către aceia. Ci se cade a ne sili la acestea, în calea împărătească, și unde ne va ajuta locul, datori suntem a ne sili pentru mântuirea sufletului nostru.” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII., p.579,580)

„Cel ce se liniștește (sihastrul) e cel ce strigă cu tărie: *Gata este inima mea, Dumnezeu!* (Ps. 56,10; 107,1). Cel ce se liniștește (sihastrul) este acela care zice: *Eu dorm, dar inima mea veghează.* (Cânt.Cânt. 5,2)” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.16, în Fil.rom., vol.IX, p.382)

„Închide trupului tău ușa chiliei, și cuvântului ușa limbii, și duhului (rău) ușa dinăuntru.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.17, în Fil.rom., vol.IX, p.382)

„Ia seama, călugăre însingurat, la ceasurile fiarelor. Căci de nu, nu vei putea să le întinzi cursele potrivite. Dacă cea care a luat carte de despărțire s-a dus cu totul de la tine, e de prisos orice grijă pentru ea⁹²¹. Dar de mai cutează să se apropie, nu știu cum mă voi liniști. Oare de ce nu au fost atâția luminători la cuvioșii Tavanisioți, ca la Schiteoți⁹²²? Cel ce înțelege, să înțeleagă, căci eu nu pot grăi, mai bine zis nu voiesc⁹²³.

⁹²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Dacă s-a dus, trândăvia de la tine.* Căci despre aceasta a vorbit cu puțin înainte. Pentru că cei ce se liniștesc cu judecată, nu se liniștesc înainte de a da carte de despărțire trândăviei. Dacă deci a plecat aceasta, e de prisos a mai lucra. (n.s 840, p. 386, 387)

⁹²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei dintâi erau vietuitori în obște, ceilalți se îndeletniceau cu liniștirea. (n.s.841, p. 387)

⁹²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *E vădit că lucrarea liniștirii e mare și e pricină de mai multă sporire decât lucrările din obște. Dar nu voiește să o spună, pentru cei mai slabi.* (n.s.842, p. 387)

Unii își micșorează patimile, alții cântă și stăruie mai mult în rugăciune, alții ațintindu-se în vedere, petrec în acest adânc. Să se cerceteze treptele după chipul scării. Cel ce înaintează să înainteze în Domnul.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.386,387)

„Căderea celui ascultător e din voința lui; a sihastrului, (a celui ce se liniștește) este din depărtarea de rugăciune” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.27, în Fil.rom., vol.IX, p. 394)

„Viața celor ce se liniștesc, mai bine zis a celor ce petrec în singurătate, să se săvârșească potrivit cu conștiința și cu simțirea. Cel ce aleargă cu judecată să-și îndrume toate îndeletnicirile, cuvintele, gândurile, pașii, voirile și mișcările după Domnul, întru sfințirea sufletului și să le facă toate în fața Lui. Iar de e furat (din această ațintire), încă nu viețuiește potrivit virtuții.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.30, în Fil.rom., vol.IX, p.395,396)

„Ai nevoie de multă frică în liniștire, o, minunatule! Căci nimic nu poate alunga așa de mult trândăvia, ca frica.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.34, în Fil.rom., vol.IX, p. 397)

„Nu are lucrătorul (liniștii) atâta nevoie de hrană, ca de răbdare. Căci pentru lipsirea de cea dintâi va lua cunună, dar din lipsa celei de a doua, va agonisi pierzarea.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.37, în Fil.rom., vol.IX, p.398)

„Nu aștepta vizite și nici nu te pregăti pentru ele. Căci starea de liniște e simplă și liberă de orice legătură.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.42, în Fil.rom., vol.IX, p.400)

„Nimeni, voind să zidească turn și chilie pentru liniștire, nu va porni la aceasta înainte ca, șezând, să socotească și să afle prin rugăciune de are cele trebuincioase pentru isprăvirea lucrării, ca nu cumva să se facă, după punerea temeliei, de râsul dușmanilor, și piedică celorlalți lucrători.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.43, în Fil.rom., vol.IX, p.400).

„Căci corabia a trecut peste furtună, ostașul peste războaie, cârmaciul peste vârtejuri, plugarul peste vremea rea, negustorul peste hoți și monahul s-a desăvârșit în singurătate⁹²⁴” (Sf Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.90, în Fil.rom., vol.XI, p.123,124).

„... cei din Schit⁹²⁵ nu au nici ceasurile și nu cântă nici imne. Ci săvârșesc lucrul de mână și meditează și fac câte puțină rugăciune de unul singur. Iar stând la rugăciune trebuie să te rogi să te eliberezi de omul cel vechi, sau să zici *Tatăl nostru*, sau să le faci pe amândouă și apoi să zezi la lucrul de mână. Cât privește prelungirea rugăciunii, când stai în picioare, dacă te rogi neîncetat, potrivit Apostolului (1 Tes. 5,17), nu trebuie să o

⁹²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci se dă și condiția ca cineva să ajungă la o astfel de harismă: odihna totală de patimi.

⁹²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E vorba de pustia Schitului din Egipt, plină de pustnici. (n.s.232, p. 185)

reiei de câte ori te ridici. Căci mintea ta e toată ziua în rugăciune. Dar când te așezi la lucrul de mână, trebuie să spui din inimă sau să rostești psalmi. Iar la sfârșitul fiecărui psalm să te rogi șezând: *Dumnezeule, miluiește-mă pe mine păcătosul*. Și de ești hărțuit de gânduri, adaugă: *Dumnezeule, tu vezi necazul meu, ajută-mă*. Când deci ai făcut trei rânduri în plasă, scoală-te la rugăciune. Și plecând genunchiul și sculându-te, spune la fel rugăciunea amintită.

Iar la vecernii, cei din Schit spun doisprezece psalmi și la sfârșitul fiecăruia în locul doxologiei (Mărire Tatălui, etc.) spun: Aliluia și fac o rugăciune. La fel și noaptea spun doisprezece psalmi și după psalmi se așază la lucrul de mână. Și precum voiește, unul spune psalmi din inimă, altul își cercetează gândurile sale, sau *Viețile Părinților*. Acesta citind cinci sau opt foi, trece apoi la lucrul de mână. Iar cel ce cântă sau rostește psalmii din inimă, trebuie să-i rostească cu buzele dacă nu-i aproape de el un altul și dacă nu vrea ca nimenea să nu afle ce face.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.143, în Fil.rom., vol.XI, p.185,186)

„... demonii nu încetează să trezească în monahul care voiește să viețuiască de sine (idioritmic), iubirea de sine, în chip nesupus, învățându-l în multe feluri tot meșteșugul, născocirea și uneltirea, folosind în scopul acesta și amenințările, amintirile, lingușirile. Acestea le lucrează până ce fac pe acest om plin de cugetare lumească; sau de se află prin schimă între monahi, cu cugetarea să fie în lume, sau de are *înfățișarea evlaviei* schimei monahale, să nu dobândească puterea și lucrarea virtuții înaintea lui Dumnezeu. Unul ca acesta este ca un pom fără roade, dar împodobit cu frunze, neavând roadele virtuților dreptății.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., F.124a–132a, în Fil.rom., vol.XII, p.275,276)

„... când vezi un monah idioritmic, mărturisește dacă acesta este întreg sau duhovnicesc și virtuos și iubitor de Dumnezeu, sau trupesc și iubitor de păcate și iubitor de plăceri⁹²⁶. Căci monahul trebuie să se înfrâneze prin toate simțurile, prin vedere, prin auz, prin miros, prin limbă, pipăit și pânțece. Fiindcă monahul se cuvine să se înfrâneze, precum s-a spus, prin toate simțurile și să fie mai presus de orice gând și de toată plăcerea urâtă și pofta vătămătoare. Căci suntem datori să păstrăm nu numai trupul curat și nepătat de păcat, ci și inima și mintea, și cugetarea, și conștiința. Căci omul este îndoit din suflet și trup, și de aceea trebuie să aibă și lupta îndoită.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., F.124 a–132a, în Fil.rom., vol.XII, p.277, 278)

13. Schima

„Întrebare:

Ce închipuie îmbrăcămintea (schima) monahală și mai ales tunderea părului?

Răspuns:

Precum capul e în fruntea tuturor mădulare din trup tot așa mintea deține rolul de cap în suflet. Deci aceasta trebuie tunsă de toate cugetările lumești.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Îned.rp., î.67, în Fil.rom., vol.II, p.237)

⁹²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Idioritmicul nu poate fi întreg virtuos, pentru că chiar de este așa cu trupul, nu va fi și cu sufletul, odată ce-și afirmă voia proprie, sau arată lipsa smeritei cugetări. (n.s.566, p. 278)

„Dacă ai primit iertarea păcatelor tale fie prin mărturisire, fie prin îmbrăcarea schimei sfinte și îngerești, câtă dragoste mulțumire și smerenie nu trebuie să-ți pricinuiască aceasta? Că fiind vrednic de nenumărate pedepse, nu numai că te-ai izbăvit de ele, ci te-ai învrednicit și de înfiere, de slavă și de Împărăția cerurilor. Acestea depănându-le în cuget și amintindu-ți-le pururea, fii gata și pregătește-te să nu necinstești pe Cel ce te-a cinstit și ți-a iertat nenumărate greșeli. Ci slăvește-L și cinstește-L prin toate lucrurile tale, ca și El să te slăvească în schimb și mai mult pe tine, pe care te-a cinstit mai mult decât toată zidirea văzută și te va numi prieten adevărat al lui Dumnezeu⁹²⁷. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.79, în Fil.rom., vol.VI, p.80)

„Schima monahilor și făgăduințele ce țin de viața călugărească cer o minte însingurată.⁹²⁸ Dar aceasta numai Dumnezeu o lucrează și o înfăptuiește printr-o sârguință cu toată puterea și după rânduială.” (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.76, în Fil.rom., vol.VIII, p.341)

14. Îmbrăcămintea monahală

„Colovionul, care acoperă tot trupul și lasă goale numai mâinile, înseamnă că trebuie să îmbrăcăm filozofia morală care înlătură lucrările ce săvârșesc păcatul și că aceasta trebuie să acopere și puterea, și lucrarea. ... Iar analavul, fiindcă are pe el crucea și înainte și înapoi, înseamnă că trebuie, cum zice Apostolul, să ne răstignim nu numai noi lumii, ci și lumea nouă (Gal. 6,14). Aceasta pentru că, fugind noi de lume, să nu mai avem nici o piedică și să nu mai fim reținuți de plăcerea față de ea, amăgiți de suprafața ei, dar nici să nu mai fim urmăriți de ea dinapoi, prin încercările fără voie, și așa să slăbim din încordarea credinței. Ci să rămânem nesimțitori și morți atât față de patimile cele de voie, cât și față de cele fără de voie. Culionul închipuie harul lui Dumnezeu, care păzește și acoperă mintea noastră. Căci cel ce s-a tuns de cugetările lumii primește coiful mântuirii (Efes. 6,17). Iar sandalele au acest înțeles. Fiindcă sunt din piei moarte și stau dedesubtul unei mici părți de trup, la fel cum întreg trupul se folosește de o rămășiță de piele, trebuie să se folosească sufletul de trup, iar pe acesta să-l omoare față de patimi. Periboleul (pallium, haina de deasupra) fiind în patru colțuri, cum e lumea din patru elemente, arată că trebuie să ne îmbrăcăm în contemplația naturală, încât să nu mai privim cele ce se văd de dragul simțirii și al patimilor, ci prin rațiunea ce se află în ele să ne înălțăm spre Ziditorul lor. Faptul că mâna stângă rămâne descoperită arată că faptele bune trebuie să lumineze din noi, după cuvântul Mântuitorului, așa ca să vadă oamenii faptele noastre cele bune și să slăvească pe Tatăl nostru cel din ceruri. Iar veșmintele trebuie să fie negre, ca să arate că trebuie să fim nearătoși (nevăzuți) pentru lume, ca unii ce avem petrecerea în cer. Dacă cineva mai socotește că haina de deasupra (pallium), prin cele patru colțuri, mai închipuie și cele patru virtuți generale, nu va greși.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Îned.rp., î.67, în Fil.rom., vol.II, p.237,238)

⁹²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu te-a făcut prieten adică te-a ridicat la un dialog intim cu El, și-ți dăruiește tot ce are și El prin aceasta. (n.s.76, p. 80)

⁹²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O minte însingurată de toate. (n.s.685, p. 341)

„Să nu ceri starețului ceva din cele trebuincioase, afară de cele rânduite. Nici să nu ascuți de vreun gând ispititor ca să se schimbe ceva din cele ce ți se dau. Și oricum ar fi, primește-le cu mulțumire și fii bucuros de ele. Nu e îngăduit să vinzi ceva. Murdărindu-se haina, spal-o de două ori pe an. Cere cu înfățișare de sărac și de străin, cu toată smerenia, haina altui frate, până când cea spălată a ta, se usucă la soare. Apoi întoarce-i-o iarăși cu mulțumire. Asemenea și îmbrăcămintea de deasupra și orice altceva.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.16, în Fil.rom., vol.VI, p.93)

„Mânecele sunt chipuri ale mâinilor, iar mâinile înseamnă lucrarea. Când ne vine vreun gând să lucrăm ceva propriu omului vechi prin mâini, de pildă să furăm sau să lovim, sau să facem simplu vreun păcat oarecare prin mâini, trebuie să luăm aminte la schima noastră și să aflăm că nu avem mâneci, adică nu avem mâini să facem ceva din cele ale omului vechi. Dar colovionul nostru are și un semn de porfiră (purpură). Ce vrea să spună semnul de porfiră? Oricine slujește în oastea împăratului are pe mantia lui însemn de porfiră. Fiindcă împăratul poartă porfiră, toți ostașii lui pun porfiră pe mantaua lor, adică poartă o haină împărătească, ca să arate prin aceasta că sunt ai împăratului și slujesc în oastea lui.

Așa și noi: luăm semnul de porfiră pe colovionul nostru, arătând că am intrat în oastea lui Hristos și suntem datori să răbdăm toate pătimirile Lui câte le-a răbdât El pentru noi. De fapt, când Domnul nostru a pățimit, a purtat veșmântul de porfiră. Întâi ca Împărat. Căci El este *Împăratul împăraților și Domnul domnilor* (Apoc. 19,16). Apoi și ca unul ce era batjocorit de cei nelegiuiți. Deci și noi având semnul de porfiră, vestim, cum am spus, că răbdăm toate pătimirile Lui. Și precum ostașul nu părăsește oastea lui ca să meargă să se facă plugar sau negustor – pentru că prin aceasta cade din oastea lui cum zice Apostolul: Nimenea slujind în oaste nu se împletește cu treburile vieții, ca să placă conducătorului de oaste (2 Tim.2,4) - așa și noi trebuie să luptăm și să ne luăm grija de la toate cele ale lumii acesteia și să slujim numai lui Dumnezeu, cum se zice, ca să fie fecioara șezând frumos lângă el, neîmprăștiată.” (Avva Dorotei, Dif.îny. cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.489,490)

„Dar avem și brâu. Pentru ce-l purtăm ? Brâul pe care-l purtăm e întâi un simbol că suntem pregătiți de lucru. Căci tot cel ce voiește să lucreze, se încinge întâi cu brâul, apoi începe lucrul, precum s-a spus: *să fie mijloacele voastre încinse* (Efes. 6,14). Și iarăși, ca precum e încins trupul mort, așa și noi să omorâm pofta noastră. Căci brâul se pune în jurul mijlocului. Pentru că acolo sunt răunchii în care se spune că se află partea poftitoare a sufletului. Aceasta e ceea ce zice Apostolul: *Omorâți mădulele voastre cele de pe pământ, curvia, necurăția și celelalte* (Col. 3,5).” (Avva Dorotei, Dif.îny. cap.16, în Fil.rom., vol.IX, p.490).

„Avem și analav (periman). Acesta se pune în chipul crucii pe umerii noștri. El este simbolul crucii, purtat pe umerii noștri, precum zice: *Ia-ți crucea și urmează-Mi Mie* (Mt. 16,24; Mc. 8,34). Și ce este crucea altceva decât desăvârșita omorâre care se săvârșește în noi prin credința în Hristos ? Căci credința, cum zice iarăși Gheronticonul (Patericul), înlătură pururea cele ce ne împiedică și ne face neîmpiedicată lucrarea ce ne duce la o astfel de omorâre desăvârșită, sau îl face pe cineva să fie mort față de toate

cele ale lumii acesteia. Și de a lăsat cineva părinți, îl ajută să lupte și cu împătımirea față de ei, ca și față de bani și avuții, față de orice lucru de care s-a lepădat, precum am mai spus. Îl face să se lepede de împătımirea însăși. Și aceasta este lepădarea desăvârșită.

Dar luăm și culion (cuculion). Iar acesta este simbolul smereniei. Căci pruncii mici nevinovați poară culion. Iar omul vârstnic nu poartă culion. Deci noi de aceea îl purtăm ca să fim prunci cu răutatea, cum zice Apostolul: *Fraților, nu fiți prunci cu mintea, ci cu răutatea* (1 Cor. 14,20). Dar ce este a fi prunc cu răutatea? Pruncul care nu are răutate, de e necinstit nu se mânia, de este cinstit nu se umple de slavă deșartă. De ia cineva ale lui nu se necăjește, căci e prunc cu răutatea. Nu se răzbună cu patimă, nu râvnește slava. Culionul e și semn al harului lui Dumnezeu. Căci precum culionul acoperă și încălzește capul copilului, așa și harul lui Dumnezeu acoperă și mintea noastră, cum se spune în Gheronticon. Pentru că culionul este simbolul harului Mântuitorului nostru Dumnezeu, care ne acoperă cugetarea și încălzește pruncia în Hristos pentru dracii care încearcă pururea să ne lovească și să ne rănească.” (Avva Dorotei, *Dif.înv.* cap.17, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.490,491).

„Deci iată, avem și brâul pe mijlocul nostru, care este omorârea poftei neraționale; și perimanul pe umăr care este crucea. Iată și culionul, care este semnul nevinovăției și al prunciei în Hristos. Să viețuim deci, potrivit schimei noastre, cum au spus părinții, ca să nu purtăm o schimă străină. Ci precum am părăsit cele mari, așa să lăsăm și cele mici. Am părăsit lumea, să părăsim și împătimirile de ea. Căci împătimirile, precum am spus, ne leagă de lume și prin unele lucruri mici și fără de nici un preț, fără să știm.” (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cap.18, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.491,492)

„În privința hainelor, cel slab trebuie să aibă pentru neputința lui haine de iarnă și de vară. Iar cel ce a ajuns să suporte, cum zice Apostolul, foamea și setea și golătatea (2 Cor. 11,2), poate petrece timpul cu o singură haină. Dar să nu ne înălțăm, frate în cuget, ci să ne lăsăm duși spre cele smerite (Rom. 12,16). Și să nu murmurăm având două sau trei veșminte. (Sf. Varsanufie și Ioan, *Scr.duh.*, rp.146, în *Fil.rom.*, vol.XI, p.188)

„... toate cele ale mănăstirii sunt ale lui Dumnezeu. Cât privește hainele de care ai nevoie, ține pentru iarnă două mantale fără mâneci groase și o bluză, iar pe vară două mantale ușoare și o bluză. Și pentru iarnă mai ține un cojoc pentru piept, pentru timpul cât e tare frig. Iar pentru timpul cât nu e frig, culionul și două haine lungi cu mâneci, una pentru iarnă și alte pentru vară. Și de asemenea două acoperămintele, unul gros și unul ușor. Să ai și salteaua și o pernă. Căci ai nevoie de ele. Cât despre mantaua de lână, ține-o și pe ea dacă ai nevoie. Și dacă primești o haină și ai nevoie de ea, ține-o și pe ea și dă-o în schimb pe cea veche Avei. Iar dacă n-ai nevoie de cea care-ți vine, dă-o și pe ea Avei. Domnul să-ți dea putere ca să ascuți și să împlinești acestea. Aceasta este înaintarea și îndreptarea cea după Dumnezeu.” (Sf. Varsanufie și Ioan, *Scr.duh.*, rp.326, în *Fil.rom.*, vol.XI, p.339).

15. Chilia monahului

„Sezi, zice, în chilia ta și aceasta te va învăța pe tine toate⁹²⁹.” (Petru Damaschin, *Înv.duh.*, în *Fil.rom.*, vol.V, p.69).

⁹²⁹ Pateric, Avva Moise, 6.

„Să nu ții ceva din cele materiale în chilie, fie măcar toiag, afară de un coș, de o saltea de paie, de un cojocel și de o haină cu care te îmbraci. Dacă se poate nici măcar ceva sub picioare. Căci s-a spus și despre aceasta un cuvânt. Dar cine înțelege să înțeleagă.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.15, în Fil.rom., vol.VI, p.93).

„Păstrează chilia pe care ai primit-o de la întăistător la început, până la sfârșit. Iar dacă din pricina vechimii sau a dărmării ei vei fi tulburat în gând, punând metanie întăistătorului, fă-i cunoscut acest lucru cu smerenie. Și de te va asculta bucură-te. Iar de nu mulțumește și așa, aducându-ți aminte de Stăpânul tău care nu a avut unde să-și plece capul. Căci, dacă l-ai tulbura de două sau de trei, sau de patru ori cu aceasta, se naște îndrăzneala, apoi neîncrederea și la urmă disprețul. Dacă voiești deci să duci o viață liniștită și pașnică, nu cere deloc vreo ușurare trupească de la stareț. Fă aceasta de la început și rabdă cu bărbăție să fii disprețuit, și nesocotit de toți, după porunca Domnului.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.22, în Fil.rom., vol.VI, p.96).

„Chilia este îngrăditura trupului celui ce se liniștește. Ea are înăuntru casa cunoștinței.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.381)

„De te bucuri de vizite în chilie, cunoaște că petreci în trândăvie și nu te îndeletnicești cu Dumnezeu.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.27, în Fil.rom., vol.IX, p. 394)

„Spun părinții că a șede în chilie e jumătate, și a te întâlni cu bătrânii e tot jumătate. Cuvântul înseamnă că atât pentru șederea în chilie, cât și pentru ieșirea din chilie are nevoie cineva, la fel, de trezvie și de a ști pentru ce trebuie să se liniștească pe sine și pentru ce trebuie să se întâlnească cu părinții și cu frații. Căci de privește cineva cu luare aminte la scopul acestora, se va strădui să facă, cum au spus părinții: când șade în chilie se roagă, cugetă, face puțin lucru de mână, se îngrijește, după putere, de gânduri; iar când întâlnește vreodată pe cineva, află și vede starea aceluia și anume dacă se poate folosi din starea fraților, sau nu, și dacă se poate întoarce nevătămat în chilia lui. Și dacă-l vede pe acela vătămându-l în ceva, își descoperă neputința sa; descoperă că până acum n-a câștigat nimic din liniștire și se întoarce umilit în chilia sa, plângând, pocăindu-se, rugând pe Dumnezeu pentru neputința sa. Și așa șade mai departe în chilie luând aminte la sine însuși. Apoi iarăși vine la oameni și se privește pe sine de a rămas ușor de biruit în cele dintâi sau în altele, și apoi se întoarce iarăși în chilia sa, făcând la fel aceleași lucruri: plângând, pocăindu-se, rugându-se lui Dumnezeu pentru starea lui. Astfel chilia înalță, iar oamenii pun la probă.” (Avva Dorotei, Dif.înv., ep. 1, în Fil.rom., vol.IX, p. 633, 634)

„Am auzit de un frate oarecare care când cerceta pe vreunul dintre frați și vedea chilia îngrijită, își zicea în sine: *Fericit este acest frate, că nu se îngrijește de cele multe, sau mai bine zis nu se îngrijește de nimic din cele pământești, și astfel toată mintea lui și-a luat-o sus. Căci nici chilia lui nu are vreme să și-o pună în rânduială. Și iarăși, când mergea la altul și vedea chilia lui îngrijită, curată, împodobită, își zicea în sine: Așa cum sufletul acestui frate este curat, tot așa este curată și chilia lui. Și după starea sufletului lui este și starea chiliei lui. Și niciodată nu zicea de vreun frate că*

acesta este leneș, sau acesta este risipitor, ci după starea bună a lui se folosea de fiecare.” (Avva Dorotei, Dif.înv., ep.4, în Fil.rom., vol.IX, p.638)

„Se cuvine deci și e de mult ajutor ca în lupta aceasta chilia călugărului să fie în sărăcie și în lipsuri; ca ea să fie goală și lipsită de toate cele ce pot mișca în el pofta spre tihnă. Căci când pricinile moleșelii sunt departe de om, el nu se primejduiește în războiul îndoit: în cel dinăuntru și în cel dinafară. Și astfel biruiește mai fără osteneală omul ce se află departe de cele ce îndeamnă la plăcere, decât cel ce are aproape de el cele ce-l mișcă spre pofte. Aici lupta e îndoită.” (Sf. Isaac Sirul, cuv.nev., cuv.85., în Fil.rom., vol.X, p.429)

„Întrebarea aceluiași către celălalt Bătrân:

Părinte, pentru ce a numit bunul Bătrân chilia lui, cimitir?

Răspunsul lui Ioan:

Pentru că l-a odihnit de toate patimile. Căci a murit cu desăvârșire păcatului. Și pentru că chilia lui, în care s-a îngropat de viu, ca într-un mormânt, pentru numele lui Iisus este loc de odihnă, unde nu calcă demonul, nici căpetenia lui, diavolul. Căci s-a făcut un loc sfânt, pentru că e locașul lui Dumnezeu.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., î.142, în Fil.rom., vol.XI, p.184)

„A ședea în chilie înseamnă a-ți pomeni păcatele tale și a plânge și a te tângui pentru ele; a veghea să nu ți se robească mintea; iar de e robită, a o aduce iarăși la locul ei.”⁹³⁰ (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., î.172, în Fil.rom., vol.XI, p.207)

„Iar a ședea în chilie potrivit cu voia lui Dumnezeu înseamnă a se osândi pe sine cât poate cu inima când vede ceva frumos în chilia lui, sau o pricină de odihnă trupească, zicând: *Vai mie, păcătosului, că văd în jurul meu ușurări care mă osândesc, fiind nevrednic de ele, iar alții care sunt vrednici, sunt necăjiți, călătorind și neaflând odihnă trupească.*” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.543, în Fil.rom., vol.XI, p.505)

„De-ți iei o chilie, precum știi, să nu-ți iei mulți frați cu tine; îți ajunge unul pentru slăbiciune și nu vei profita de puterea găzduirii tale.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.52)

„De pleci să locuiești într-un loc și-ți iei o chilie, sau o zidești și cheltuiești cu ea și după o vreme o lași și rămâne în ea un frate și după o vreme vrei să te întorci acolo, nu-l scoate pe el, ci caută-ți altă chilie, ca să nu păcătuiești împotriva lui Dumnezeu. Iar dacă vrea să plece cu voia lui, ești nevinovat. Iar de ai lăsat lucruri în chilie și le-a folosit pe ele, să nu le ceri de la el. De pleci din chilie, vezi să nu iei cele de trebuință pentru el, ci lasă-le fratelui sărac. Și Dumnezeu îți va iconomisi altele acolo unde te duci.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p.56,57)

⁹³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se cere a nu-ți lăsa mintea să fie luată de sub stăpânirea ta de niscăi gânduri. Căci atunci nu mai ești nici tu liber în întregime, o dată ce o parte din tine și anume mintea ta e scoasă de sub voia ta. A aduce mintea la locul ei e a o aduce la locul ei de strajă în fața lui Dumnezeu, ca pe un ostaș care stă de strajă în fața Împăratului. Atunci ești stăpân pe ea ca și pe tine. Atunci se revărsă în tine darurile Lui, viața Lui, iubirea Lui generoasă, opusă egoismului pătimăș. (n.s.259, p. 207)

„De pleci să locuiești într-un loc să nu voiești să-ți tai repede o chilie spre locuință până ce nu afli felul de viață al locului, ca nu cumva să ai acolo sminteală, fie pentru grija (ce ți-o dă), fie pentru că vei vedea pe vreunii (care nu-ți plac), fie pentru slavă, fie pentru odihnă, fie pentru sminteala prietenilor. Căci de ești înțelept, vei cunoaște în puține zile tot ce-ți va fi spre moartea sau spre viața ta.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.5, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.73)

„De predai chilia fratelui tău, ca să rămână în puține zile, să nu ai pe fratele tău ca sub stăpânirea ta. Iar de iei o chilie ca să rămâi în ea câteva zile, să nu strici în ea ceva, nici să zidești, de nu întrebi înainte pe cel ce ți-a predat-o, fie că e spre odihnă, sau nu, fiindcă aceasta este contra conștiinței.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.5, cap.5, în Fil.rom., vol.XII, p.73)

„Sezând în chilia ta, îngrijește-te neîncetat de acestea trei: de lucrul de mână, de meditare și de rugăciune, cugetă deci în fiecare zi că azi am să trăiesc în lume. Și nu vei păcătui față de Dumnezeu⁹³¹. Nu te lăcomi la mâncare, ca să nu vină din nou în tine, păcatele tale de mai înainte. Să nu te lenevești în vreo osteneală, ca să nu sară în tine lucrările vrăjmașului. Silește-te în meditația ta și va veni în tine repede odihna lui Dumnezeu.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.9, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.97)

16. Sfaturi pentru monahi

„Cu oameni cu multe griji și iubitori de materie să nu-ți placă să locuiești, ci locuiește sau singur sau cu frați ne iubitori de materie și de același cuget cu tine... Nu te lăsa atras în vorbire deșartă, nici în oricare altă năpastă, ca mânia, întristarea, nebunia după lucruri pământești, frica de sminteală, grija de nașteri sau de rudenii, ba mai mult, ocolește întâlnirile dese cu acestea ca nu cumva să te scoată din liniștea cea din chilie și să te tragă în grijile lor (Matei 8,22) ... Iar dacă și chilia în care locuiești e încărcată cu multe, fugi, nu o cruța ca nu cumva să te topești de dragul ei. Toate să le faci, toate să le împlinești ca să te poți liniști. Încălzește-ți inima, sânguind să te afli în voia lui Dumnezeu și în războiul nevăzut.” (Evagrie Ponticul, Sch.mon., cap.5, în Fil.rom., vol.I, p.57)

„*Pofta vagabondării să nu biruie inima ta, căci vagabondarea împreună cu pofta strică mintea cea fără de răutate* (Întel. 4,12). Multe ispite sunt cu acest scop de aceea teme-te de greșală și stai cu așezământ în chilia ta.” (Evagrie Ponticul, Sch.mon., cap.6, în Fil.rom., vol.I, p.58)

„... este păgubitoare zăbovirea necurmată afară din chilia ta: îți ia harul, îți întunecă cugetul și îți stinge râvna. Privește un vas cu vin stând nemișcat multă vreme într-un loc: ce vin lucitor așezat și bine mirositor pregătește. Dar dacă-l vei muta mereu încoace și și-ncolo, vinul va fi mohorât, arătând urâciunea drojdiilor. Deci cu acela asemănându-te, încearcă de scoate folosul. Taie legăturile ci prea mulți, ca să nu te pomenesti împresurat

⁹³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Sculându-ne, să socotim în fiecare zi că nu vom rămânea până seara; și iarăși culcându-ne să socotim că nu ne vom scula ... gândind astfel și trăind așa în fiecare zi, nici nu vom păcătui, nici nu vom avea vreo poftă.* (n.s.159, p. 97)

la minte și să fugă liniștea de la tine... ori de vinzi, ori de cumperi, lasă de la tine din cumpăna dreaptă ca nu cumva ținându-te cu de-amănuntul de obiceiurile iubirii de câștig să cazi în lucruri care păgubesc sufletul, în certuri, în jurăminte mincinoase, în schimbarea cuvintelor tale și în cele asemenea, ca printr-însele să necinstești și să rușinezi vrednicia cinstită a vieții tale. Înțelegând însuți acestea, păzește-te de la a da și a lua. Iar de vrei să alegi ceea ce este mai bun și ești în stare de aceasta, aruncă grija ta asupra altui oarecare bărbat credincios, ca astfel, făcându-te voios să ai nădejdi bune și bucuroase.” (Evagrie Ponticul, Sch.mon., cap.8, în Fil.rom., vol.I, p.59)

„Izbânzile mirenilor sunt decăderile monahilor; iar izbânzile monahilor sunt decăderile mirenilor. De pildă, izbânzile mirenilor sunt bogăția, slava, puterea, desfătarea, bunăstarea trupească, belșugul de prunci și cele asemenea, la care ajungând monahul se pierde. Iar izbânzile monahului sunt sărăcia, lipsa de slavă, lipsa de putere, înfrânarea, reaua pătımire și cele asemenea, la care ajungând iubitorul de lume, împotriva voii le socotește o mare decădere...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.85 în Fil.rom., vol.II, p.102,103)

„Străduiește-te să faci monah nu numai pe omul din afară, ci și pe omul dinăuntru, izbăvind-l de patimi.” (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.22, în Fil.rom., vol.VI, p.27)

„Dacă vrei să nu fii numai la arătare monah bun, îngăduitor și unit totdeauna cu Dumnezeu, ci să fii într-adevăr și de fapt așa, îngrijește cu toată puterea de virtutea atenției, care este paza și observarea minții, o dulceață desăvârșită a inimii, o liniște fără năluciri, o stare fericită a sufletului, lucru care nu se află în mulți.” (Isifie Sinaitul, Cuv.trez., cap.13, în Fil.rom., vol.IV, p.72)

„... să nu te depărtezi și să nu fugi de la Cel ce te-a ales pe tine ca să cânti și să te rogi. Ci lipește-te de El, toată viața ta, fie prin îndrăzneală curată, fie prin nerușinare cucernică și prin mărturisire fermă.” (Ioan Carpatiul, Cuv.asc., în Fil.rom., vol.VI, p.154)

„Înainte de toate să fie puse în tot felul ca temelie, în obștea frățească: simplitatea, nevinovăția, dragostea întreolaltă, bucuria și smerenia, ca nu cumva înălțându-ne sau cârtind unii împotriva altora să ne dovedim osteneala fără folos. Nici cel ce stăruie neîncetat în rugăciune să nu se înalțe față de cel ce nu poate face așa, nici cel ce s-a închinat pe sine slujirii să nu murmure asupra celui ce se îndeletnicește cu rugăciunea. De se vor purta cu o astfel de simplitate și dragoste întreolaltă, prisosul celor ce stăruie în rugăciune va împlini lipsa celor ce slujesc. Și prisosul celor din urmă va împlini lipsa celor ce se îndeletnicesc cu rugăciunile. Și așa egalitatea va fi păstrată, după cuvântul: *Celui ce are mult nu i-a prisosit și celui ce are puțin nu i-a lipsit* (Ieșire 16,18).” (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.26, în Fil.rom., vol.V, p.289)

„Trebuie să privești pe toți cei din obște ca sfinți și numai pe tine să te socotești ca cel din urmă păcătos. Să gândești că toți se mântuiesc, numai tu singur vei fi osândit în ziua aceea. Și cugetând acestea, când stai la rugăciunea de obște să nu încetezi a plânge

fierbinte întru străpungerea inimii, fără să spui vreo vorbă celor ce se smintesc sau râd de aceasta. Iar dacă te vezi pe tine alunecând din pricina aceasta în slavă deșartă, ieși din biserică și fă-o aceasta în ascuns, întorcându-te degrabă iarăși la locul tău. Aceasta e bine să o faci îndeosebi începătorii, mai ales în vremea celor șase psalmi, a stihologiei, a citirii și a dumnezeieștii liturghii. Ia seama să nu osândești pe cineva, ci pune-ți în minte că: toți câți mă văd plângând astăzi, înțelegând că sunt foarte păcătos, se roagă pentru mântuirea mea. Cugetând aceasta pururea și împlinind-o neîncetat, te vei folosi mult și-ți vei atrage harul lui Dumnezeu, și te vei face părtaș de fericirea dumnezeiască.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.4, în Fil.rom., vol.VI, p.90)

„Să nu dobândești o dragoste deosebită față de nici o persoană, mai ales față de un începător, chiar dacă ți se pare că are o viață foarte frumoasă și în afară de orice bănuială. Căci din duhovnicească, ea ți se prefăce de acela mai multe ori în pătimasă și cazii în necazuri fără folos. De obicei aceasta se întâmplă mai ales celor ce se nevoiesc. Dar smerenia și rugăciunea neîncetată îi învață despre acestea. Căci nu e vreme să vorbim despre acestea cu de-amănuntul. Iar cel ce înțelege să înțeleagă. (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.6, în Fil.rom., vol.VI, p.91)

„Să te ostenești după putere în ascultarea ta. Iar în chilie să stăruiești și în rugăciune împreună cu pocăință și cu luare-aminte și cu lacrimi dese. Și să nu-ți pui în gând că azi te-ai ostenit cu prea multă prisosință și deci să scurtezi ceva din rugăciune din pricina osteneții trupesti. Căci îți spun ție că pe cât se silește cineva pe sine în ascultare, lipsindu-se de rugăciune, pe atât să socotească că a pierdut mai mult. Și de fapt așa este.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.17, în Fil.rom., vol.VI, p.93)

„Deci, dacă voiești (călugăre) să-ți păstrezi încrederea și iubirea față de el (întâistător) și să-l vezi ca pe un sfânt, păzește aceste trei lucruri: nu cere vreo ușurare și nu-ți lua îndrăzneală față de el și nu te duce des la el, cum fac unii, pe motiv că sunt ajutați de el. Căci acesta nu e un lucru de laudă, ci omenesc. Nu te osâdesc nici dacă ascunzi de el tot gândul ce se ivește în tine. Căci, dacă păzești acestea, vei trece neînvăluit marea vieții și vei socoti pe părinte oricum ar fi, ca pe un sfânt. Iar dacă te vei apropia în biserică ca să întrebi pe părintele tău despre vreun gând și vei vedea pe altul luându-ți înainte, pentru același lucru sau pentru altul, și părintele te va trece cu vederea, din pricina acestuia, să nu te întristezi, nici să gândești ceva împotriva lui. Ci stai deoparte cu mâinile încrucișate, până va isprăvi cu acela și te va chema. Căci părinții obișnuiesc uneori să facă să ni se întâmple acestea, poate și cu voia, spre cercarea și izbăvirea noastră de păcatele de mai înainte.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.22, în Fil.rom., vol.VI, p.96)

„Sârguiește-te să fii chip folositor întregii obști spre toată virtutea, smerenia și blândețea, milostivirea și ascultarea până și de cei mai neînsemnați; chip de nemânier, de neîmpătımire, de sărăcie și pocăință, de nerăutate și neiscodire, de simplitate în purtări și de înstrăinare față de tot omul, de cercetare a bolnavilor, de mângâiere a celor necăjiți de neîntoarcere de cei ce au nevoie de vreun folos de la tine. Să nu o faci aceasta pe motivul convorbirii tale cu Dumnezeu. Căci mai mare e iubirea decât

rugăciunea⁹³² să fim cu compătimire față de toți neiubitorii, de slavă deșartă, neîn-drăzneți, necertăreți, necerând ceva de la întâistătătorul, niscai slujbe sau alt ceva. Dă cinstire tuturor preoților. Să fii cu luare-aminte în rugăciune, într-o stare nemeșesugită. Arată iubire față de toți. Nu te sârgui să ispitești și să cercetezi Scripturile pentru slavă. Căci te va învăța rugăciunea cea cu lacrimi și luminarea cea din har.

De ești întrebat despre ceva din cele ce se cuvin, învață cu multă smerenie din viața ta ca din a altuia, cele cu privire la faptele îndumnezeitoare cu ajutorul harului.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.24, în Fil.rom., vol.VI, p.97)

„Sârguiește-te deci să faci din chemare faptă⁹³³.” (Teolipt, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.49)

„Monahul trebuie să aibă pomenirea lui Dumnezeu în loc de răsuflare.” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin., cap.3, în Fil.rom., vol.VII, p.177)

„Spun, ca unul ce am învățat, că monahul nu sporește niciodată fără aceste virtuți: post, înfrânare, priveghere, răbdare, bărbăție, liniștire, rugăciune, tăcere, plâns, smerenie. Ele se nasc și se păzesc una pe alta. Căci veștejindu-se pofta din postul continuu, naște înfrânarea; înfrânarea, privegherea și răbdarea; răbdarea, bărbăția; bărbăția, liniștirea; liniștirea, rugăciunea; rugăciunea, tăcerea; tăcerea, plânsul; plânsul, smerenia; smerenia, plânsul; și așa mai departe, pe calea întoarsă vei afla, cercetând cu de-amănuntul, că fiicele nasc pe maici. Drept aceea nu se află în virtuți un lucru mai minunat ca această naștere a unora din altele.” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin., cap.13, în Fil.rom., vol.VII, p.185)

„Sfântul Grigorie (fiind răpit întru vedenie până la sfânta cetate a Ierusalimului de sus) a văzut cum, după soboarele de drepti ce au venit și s-au rânduie în sfânta cetate, a mai venit și un sobor mare de mireni și s-a rânduie și acesta în sfânta cetate. După acesta, mai veni și un soboraș mic de călugări și se rânduie în muncile cele veșnice. Iar Sfântul Grigorie, fiindu-i cam rușine pentru cinul călugăresc ce se numește neam sfânt, căutând către sfinții îngeri ce-l purtau – că erau doi: unul îl ducea de o subsuoară și celălalt de cealaltă – a zis lor: *Ce poate fi lucrul acesta, domnii mei, că soborul cel mare de mireni se rânduie în sfânta cetate, iar soborașul acesta mic de călugări se rânduie în muncile veșnice ?* Atunci răspunseră sfinții îngeri zicând: *Fiule, la vremea aceea de apoi tot nea-mul călugăresc și duhovnicesc se va porni spre pierzare. Și, iarăși, a îndrăznit Sfântul Grigorie a întreba pe sfinții îngeri, zicând: Dacă-i așa, domnii mei, apoi cine se va mântui?* iau răspuns sfinții îngeri: *Cel ce va iubi sărăcia de bunăvoia sa și goana, și smerenia, acela se va mântui.*” (Isih. în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p. 594, 595)

⁹³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Această afirmare a priorității iubirii anulează orice acuză că monahii ar disprețui datoria față de oameni, retrăgându-se în contemplație. *Înstrăinarea* înseamnă pentru ei numai lipsa vreunui interes personal și a vreunei pasiuni în iubirea lor de oameni. (n.s.12, p. 97)

⁹³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Viața călugărească este aleasă pe baza unei chemări de la Dumnezeu. Cel ce a ascultat de această chemare trebuie să prelungească în fapte răspunsul său afirmativ. Numai așa răspunsul la chemarea lui Dumnezeu este deplin. (n.s.8, p. 49)

„Bea în fiecare clipă batjocorirea ca pe o apă vie”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.31, în Fil.rom., vol.IX, p.101)

„De te-ai prins prin tocmeli (prin făgăduieli și-ți vezi ochiul sufletului nesporind, nu te feri de despărțire; dar cel cercat este cercat oriunde și tot așa și cel dimpotrivă.”⁹³⁴” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.96, în Fil.rom., vol.IX, p.121)

„Să luptăm în fiecare ceas împotriva tuturor patimilor, dar mai mult poate împotriva acestor două, cei ce ne aflăm în mănăstirile de obște: împotriva neînfrânării pântecelui și a pornirii spre mânie. Căci acestea găsesc belșug de hrană în mulțime. Celor aflați în ascultare, diavolul le sădește pofta unor virtuți peste putere; iar pe cei din liniștire îi îndeamnă la cele nepotrivite lor.”⁹³⁵” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.118, în Fil.rom., vol.IX, p. 131)

„Amăgitorul șoptește în cei ce se liniștesc (isihasți) lauda grijii de străini a ascultătorilor, slujirea lor, iubirea lor de frați, împreuna-viețuire, îngrijirea bolnavilor, ca să-i facă, amăgitorul, și pe aceștia fără răbdare, ca și pe cei de mai înainte.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.120, în Fil.rom., vol.IX, p.132)

„Călugărul neagonisitor este stăpânul lumii⁹³⁶ el a încredințat grija (de sine) lui Dumnezeu și prin credință pe toți îi are robi⁹³⁷ el nu va vorbi omului despre o nevoie a sa, iar cele ce îi vin le primește ca din mâna Domnului. Lucrătorul neagonisitor e fiul neîmpătimirii, socotind cele ce le are ca și când n-ar fi; și sosind vremea retragerii din lume, toate le socotește ca pe niște gunoaie. Iar dacă se întristează pentru ceva încă n-a ajuns neagonisitor. Bărbatul neagonisitor e curat în rugăciune.”⁹³⁸ Dar iubitorul de agoniseală se roagă chipurilor materiei.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.16, cap.12, în Fil.rom., vol.IX, p.252)

„Iar părinții spun că monahul nu trebuie să lase conștiința sa să-l chinuiască niciodată, în nici un fel de lucru.” (Avva Dorotei, Dif. inv., cuv.3, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p. 512)

⁹³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă te-ai îndatorat, zice, să viețuiești împreună cu turma sau cu alții, dar vezi că împreuna-viețuire este nefolositoare, desparte-te. Căci este mai bine să-ți calci cuvântul decât să fii fără rod de prunci (sufletești) și cu pagubă pentru suflet. Dar dacă ești cercat, rămâi în împreuna-viețuire, căci poate vei îmbunătăți pe cel împreună cu tine prin cuvânt și faptă. (n.s.220, p. 121)

⁹³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei din obște să prețuim mai mult ascultarea decât nevoița. Cea din urmă ne învață mândria, cea dintâi smerenia. (n.s.242, p. 131)

⁹³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: El nu e stăpânit de nimic el refuză toate, arătând că e mai presus de ele. Dacă ajunge să aibă ceva, dă, arătând că e stăpân peste orice ar putea avea. El a descoperit planul nesfârșit mai bogat în viață al persoanelor și al legăturilor iubitoare dintre ele și, în ultimă analiză, al Persoanei lui Dumnezeu, Care întemeiază existența și viața în iubire a tuturor persoanelor. (n.s. 521, p. 252)

⁹³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Robi de care nu abuzează. Robi în sensul că-i poate câștiga ușor prin dragostea sa, în care se simt cu adevărat liberi. (n.s.522, p. 252)

⁹³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rugăciunea curată e rugăciunea în care nu se ivesc gânduri poftitoare ale lucrurilor lumii. Ea e toată îndreptată spre Dumnezeu. Dar până când mai e cineva lipit de lucruri, nu scapă de gândurile lor. Legarea de lucruri nu e o legare teoretică, ci practică, de viața trăită în grija și în poftirea lor. (n.s.523, p. 252)

„... călugărul trebuie să aibă purtările frumoase în toate privințele adică privirea mai presus de cele văzute, neagoniseala deplină, disprețuirea desăvârșită a trupului, postul înalt, stăruirea în liniște, buna rânduială a simțurilor, păzirea privirii, ferirea de orice ceartă pentru vreun lucru al veacului acesta, scurtimea cuvântului, curăția în amintirea răului, simplitatea unită cu dreapta socoteală, nevinovăția inimii, unită cu înțelepciunea, cu agerimea și cu ascutimea înțelegerii.

Să cunoască apoi că viața de față e trecătoare și repede curgătoare și că este aproape de noi viața cea adevărată și duhovnicească; să nu fie cunoscut de oameni și să nu deznădăjduiască. Să nu se lase legat de prietenia și de însoțirea cu vreun om; să aibă locul viețuirii sale liniștit; să ocolească totdeauna pe oameni și să stăruie neîncetat în rugăciuni și în citiri, să nu iubească cinstirile și să nu se bucure de ospete; să nu se lege de viața aceasta; să rabde cu bărbăție încercările; să se izbăvească de poftele lumești, de iscodirea și de amintirea lucrurilor lor; să aibă grija și gândul neîncetat la țara adevărată; să aibă fața serioasă și adunată în sine, să lăcrimeze neîncetat ziua și noaptea. Iar mai mult decât toate acestea, să-și păzească neprihănirea, să se curețe de lăcomia pântecelui, de păcatele mici și mari. Acestea sunt virtuțile călugărului, ca să spunem pe scurt, care dau mărturia despre moartea desăvârșită față de lume și despre apropierea de Dumnezeu.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.10, în Fil.rom., vol.X, p.71,72)

„Dacă se ivește prilejul să vină femei la voi pentru Dumnezeu, nu pentru a vedea locul, nici pentru a-și face voia lor ci în chip deosebit pentru a auzi cuvântul lui Dumnezeu, sau pentru a aduce ceva mănăstirii, și trebuie să vorbești cu ele, vorbește. Dar silește-te să-ți păzești ochii, pentru că *cel ce privește la femeie spre a o pofti pe ea, a și curvit în inima lui* (Mt. 5,28). Și tot lucrul făcut pentru Dumnezeu e acoperit de Dumnezeu. Deci îndreaptă-ți gândul spre Dumnezeu, ca să nu lucrezi pentru a plăcea oamenilor, nici căutând laudă, ci din inimă curată.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.595 în Fil.rom., vol.XI, p.550)

„... odihna și lărgimea și slava deșartă pierd toată osteneala monahului.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.1, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.41); (Vezi și p. 255-264, în Fil. vol.XII)

VI. Părintele duhovnicesc

Duhovnicul are un rol foarte important în viața noastră. El este omul duhului. Biserica l-a consacrat cu numele de părinte duhovnicesc și om duhovnicesc, iconomul Pocăinței. Dacă noi credem că putem călători singuri în lumea duhovnicească, ne înșelăm, deoarece mare putere are rugăciunea duhovnicului, iar cel ce ascultă de rânduielile Părinților, a ajuns la țintă înainte de a porni spre ea. Căci nu putem ști din altă parte dacă luptăm după cuviință împotriva patimilor și a demonilor. „Cel care urcă pentru prima dată un munte trebuie să urmeze un traseu marcat: are nevoie de o călăuză, de un însoțitor, de cineva care a urcat deja această culme și cunoaște drumul. Acesta este rolul avvei sau al părintelui duhovnicesc”⁹³⁹. Căci cei fără povățuitor, „cad ca frunzele”. Așa cum aceasta e la început verde și plăcută, apoi se usucă și cade, la fel este și omul fără duhovnic. La început are râvnă pentru cele duhovnicești, dar dacă n-are cârmuitor care să-i reaprindă și să-i reîmprospăteze căldura, cade, se face rob vrăjmașilor⁹⁴⁰. Pentru a ne cunoaște, avem nevoie de privirea altora. Nimeni nu este bun judecător pentru propriul său caz. Dacă ar fi să ne dăm singuri antidotul pentru păcatele noastre, ori am fi prea îngăduitori, ori prea severi cu noi înșine. Un părinte spiritual este cârmaciul vieții noastre duhovnicești, o oglindă pe care Dumnezeu voiește să ne-o dăruiască, pentru ca noi să ne putem cunoaște. Fără ajutorul altei persoane, este foarte greu să avem discernământ în privința propriei noastre vieți, căci discernământul sau deosebirea duhurilor este un dar, care, de obicei nu este dăruit decât celor a căror inimă este pacificată în profunzime⁹⁴¹.

Trebuie să căutăm să întâlnim în drumul nostru un om care să ne ajute să netezim căile Domnului, „să smerim tot ceea ce este înălțat în noi și să ridicăm tot ceea ce este prăbușit”⁹⁴².

După cum vom vedea, Sfinții Părinți ne dau și indicațiile despre felul cum să găsim un duhovnic bun. Iar dacă l-am găsit, trebuie să ascultăm de el, ca de Însuși Hristos. Trebuie să știm că ascultarea fiului duhovnicesc față de părintele său nu este impusă, ci liber consimțită. Părintele ne ia voința în voința sa numai dacă i-o oferim în toată libertatea voința noastră. El nu ne distruge voința, ci o primește de la noi ca pe un dar. O supunere din constrângere, nu are o valoare morală⁹⁴³. Trebuie să știm că părintele a experiat el însuși căderile și biruințele războiului nevăzut, și el ne îndrumă cunoscând bine viclesugurile dracilor, făcându-ne nouă biruința mai ușoară.

⁹³⁹ Kallistos Ware, *Împărăția lăuntrică*, trad. de Eugenia Vlad, Edit. Christiana, București, 1996, p.61.

⁹⁴⁰ Avva Dorotei, *Diferite învățături*, cap.1, în Filocalia, vol.IX, p.528.

⁹⁴¹ Jean-Yves Leloup, *Cuvinte din Muntele Athos*, trad. de Veronica Struțeanu, Edit. Bizantină, București, 1998, p.51.

⁹⁴² *Ibidem*, p.53.

⁹⁴³ Kallistos Ware, *op. cit.*, p.72.

Părinții ne mai învață că diavolul are obiceiul de a evidenția și de a exagera vreo slăbiciune de-a duhovnicului pentru a-i știrbi autoritatea morală și pentru ca ucenicul să pună la îndoială cuvintele acestuia și să se îndrepte astfel spre o prăbușire sigură. Duhovnicul este colaboratorul lui Dumnezeu, el lucrează cu Duhul Sfânt, el luptă și suferă împreună cu El, pentru ca omul nou să se nască în noi, nu un fiu al lui sau un ucenic al lui, ci fiu al Aceluia care este Calea, Adevărul și Viața⁹⁴⁴.

Să ne gândim apoi câtă nevointă face el pentru noi. „Nu este bătaie a ochilor mei sau clipă în care să nu te am în minte sau în rugăciune”⁹⁴⁵, îi zice Sfântul Varsanufie ucenicului. Singura grijă a părintelui duhovnicesc este mântuirea și îndumnezeirea noastră. El are nevoie de o răbdare și o dragoste nesfârșită.

Apoi îi mai este necesară și o pregătire care să corespundă exigențelor sufletelor credincioșilor, pentru că mântuirea sufletelor depinde de el. Dar mai ales duhovnicul trebuie să-i iubească pe credincioși, fiindcă numai așa va putea câștiga bunăvoința și dragostea lor. El trebuie să îmbărbăteze, să dea curaj și vioiciune celor ispitiți. Să facă în așa fel încât să nu piardă un suflet pentru care S-a jertfit Însuși Hristos Domnul, căci conform spiritualității filocalice, un singur suflet, creat după chipul lui Dumnezeu, e mai de preț în fața Lui, decât zeci de mii de lumi cu tot ce cuprind ele.

Pentru a ajunge un duhovnic bun, întâi el trebuie să fi fost un ucenic bun, ca să înțeleagă toate stările pe care le au cei ce se pocăiesc, ca unul ce le-a trăit și el. Pentru a face să se nască în celălalt încrederea, duhovnicul trebuie să fie un sfânt, dar să se recunoască un păcătos.

Dar, să arătăm câteva lucruri și despre ucenici. Trebuie să știm că, atunci când nu sunt duhovnici buni, înseamnă că nu sunt ucenici buni. Sunt mulți care laudă sfințenia părintelui lor, dar nu o imită, vorbesc despre cuvintele lui, dar nu le pun în practică. Ucenicii trebuie să știe că mărturisindu-și păcatele, nu cu duhovnicul vorbesc, ci cu Dumnezeu. Este recomandat ca înainte de mărturisire să ne rugăm mult lui Dumnezeu, ca să-l inspire pe duhovnic și să-i dea cuvânt folositor pentru îndreptarea noastră. Duhovnicul, la rândul lui trebuie să caute în rugăciune orice cuvânt sfătuitor; în rugăciune să se nască, în rugăciune să-l dea și în rugăciune să fie primit și căutat de ucenici⁹⁴⁶.

Făcând așa, și duhovnicul și ucenicul, vor câștiga împărăția lui Dumnezeu, în care se cuprinde „desfătarea de toate fericirile”⁹⁴⁷.

1. Alegerea duhovnicului

„Căci erau morți și nesimțitori față de patimile cele mai puternice, neprimind nici în vis nălucirile lor, pentru că dintru început s-au lepădat cu hotărâre de amintirea lor, ridicându-se la această deprindere prin nevointa și stăruința de fiecare zi. Scurt vorbind, erau sfeșnice ce luminau în întuneric, stele nerătăcitoare, care străluceau în noaptea fără lumină a vieții, faruri ale limanurilor, neclintite de furtună, arătând tuturor cu ușurință

⁹⁴⁴ Jean-Yvez Leloup, *op. cit.*, p.52.

⁹⁴⁵ Sf. Varsanufie și Ioan, *Scr. duhovnicești*, î. 113, în Filocalia, vol.XI, p.150.

⁹⁴⁶ Pr. Rafail Noica, *Despre duhovnicie*, în *Duhovnici români în dialog cu tinerii*, Edit. Bizantină, București, 1999, p.142.

⁹⁴⁷ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevointă*, cuv.72, în Filocalia, vol.X, p.362.

cum să scape nevătămați de năvala patimilor.” (Nil Ascetul, cuv.asc., cap.5, în Fil.rom., vol.I, p.168)

„Povățuitorul mai trebuie să aibă și știință ca să nu-i fie necunoscută nici una din uneltirile vrăjmașilor și să poată să dea la lumină laturile ascunse ale războiului celor încredințați lui. În felul acesta, descriindu-le de mai înainte cursele vrăjmașului, le va face biruința neostenicioasă și-i va scoate încununăți din luptă. Dar e rar un povățuitor ca acesta și nu se găsește ușor.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.28, în Fil.rom., vol.I, p. 189, 190)

„După adevăr trebuie să conducă acela care impune mai întâi sufletului și trupului său legile virtuții.” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.79, în Fil.rom., vol.IV, p.18)

„Semnele darului deosebirii sunt: a cunoaște în chip nemincinos cele bune și cele contrare; pe urmă a ști voia dumnezeiască în toate cele întreprinse.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.125)

„De aceea nu este, zice, tot omul vrednic de încredere, ca să dea un sfat celor ce-l caută, ci numai acela care a luat de la Dumnezeu darul deosebirii și a dobândit, din stăruirea în nevointă o minte străvăzătoare...Iar acesta trebuie să fie cu multă smerenie și să nu dea sfaturi tuturor, ci numai celor ce le cer de bună voie, și-l întreabă nesilit, și învață după rânduială.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.151)

„De voiești să te lepezi de toate și să te deprinzi cu viețuirea evanghelică să nu te dai în seama unui învățător neîncercat sau pățimaș, ca nu cumva în loc de petrecerea evanghelică să o înveți pe cea drăcească. Fiindcă învățăturile bune sunt de la învățătorii buni; iar cele rele de la cei răi. Căci, desigur, din semințe rele ies roade rele.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.48, în Fil.rom., vol.VI, p.28)

„Înduplecă pe Dumnezeu cu rugăciuni și cu lacrimi ca să-ți trimită un călăuzitor nepățimaș și sfânt. Dar cercetează și tu dumnezeieștile Scripturi, și mai ales scrierile cu învățături despre lucrare ale sfinților părinți, ca punându-le alături de cele învățate și făptuite de învățătorul și înaintestătătorul tău să le poți vedea și înțelege pe acestea ca într-o oglindă, și pe cele ce conglăsuiesc cu Scripturile să le iei în inimă și să le stăpânești cu cugetarea, iar pe cele mincinoase și străine să le dai la o parte și să le lepezi, ca să nu rătăcești. Căci să știi că în zilele acestea mulți s-au făcut dascăli mincinoși și înșelători.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.49, în Fil.rom., vol.VI, p.28)

„...caută, cu toată silința, să afli un povățuitor și un dascăl neamăgitor. Să fie neamăgitor prin mărturia ce o are pentru cele ce le spune, în Sfintele Scripturi și să arate că e purtător de Duh, prin viețuirea care consună cu cuvintele. Să fie înalt la înțelegere, smerit la cugetare și blând în toate purtările. Să spună cuvintele predaniei dumnezeiești, ca un învățător asemenea lui Hristos. Iar aflându-l pe acesta și lipindu-te cu toată ființa de el, ca un fiu iubitor de părintele adevărat, rămâi întreg în atârnare de poruncile lui, socotindu-l ca pe Hristos Însuși, ca unul ce privești la Acela, și nu la om, alungând departe

de tine toată necredința și toată îndoiala ca și toată părerea de sine și plăcerea voinței tale.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.14, în Fil.rom., vol.VIII, p. 33)

„...grăbește-te să afli, cum s-a arătat mai înainte, un învățător neînșelător și desăvârșit. Iar semnul celor desăvârșiți este, după purtătorul de Hristos Pavel, hrana tare (Evrei 5,14). Aceștia au, prin deprindere, simțurile întărite ca să deosebească binele și răul.

Căutându-l în felul acesta, adică cu osteneală și credință, nu te vei mai abate de la ținta pusă înainte.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p.43)

„... să cercetăm pe înțâistător și să-l judecăm, și ca să zic așa, să-l cercăm, ca nu cumva încredințându-ne corăbierului ca unui cârmaci și celui pățimaș ca unuia fără patimi și mării ca portului, să ne pricinuim un naufragiu sigur. Iar după intrarea în stadionul evlaviei și al supunerii, să nu mai judecăm pe povățuitorul cel bun al luptei noastre în nici o privință, chiar dacă am vedea în el ca într-un om unele ușoare greșeli. Căci de nu, judecându-l, la nimic nu ne va folosi supunerea.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.81)

„Să nu căutăm povățuitori înainte știutori, nici înainte văzători, ci înainte de toate smeriți cu cugetul și potriviți cu boalele noastre, prin viețuirea și așezarea lor sufletească.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.123, în Fil.rom., vol.IX, p.133)

2. Necesitatea duhovnicului

„Acela (duhovnicul) îți va descoperi pe rând și după rânduială toate cele datorate și lui Dumnezeu plăcute și te va călăuzi spre cele iubite de Dumnezeu și încă și mai duhovnicești și nedescoperite celor mulți.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p.42)

„Cine e deci cel ce socotește că ni se poate împotrivi când spunem că, dacă orice corabie ce are un cârmaci încercat poate ajunge în primejdie de înecare, fără cârmaci se va pierde în chip sigur?⁹⁴⁸” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.64 în Fil.rom., vol.IX, p.112,113)

„Nimic nu e mai jalnic, nimic nu e mai pierzător, decât să nu avem pe cineva care să ne povățuiască pe calea lui Dumnezeu. Căci ce zice?: *Cei ce nu au cârmuire, cad ca frunzele*. Frunza e de la început totdeauna verde, în creștere, plăcută, apoi se usucă pe încetul și cade. Iar la sfârșit e disprețuită, călcată în picioare. Așa e și omul necârmuit de cineva. La început are totdeauna căldură pentru post, pentru priveghere, pentru liniștire, pentru ascultare, pentru alte bunătăți. Apoi stingându-se pe încetul acea căldură și omul neavând un cârmuitor, care să-i împropăteze și reaprindă căldura, se usucă pe

⁹⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă orice corabie se poate îneca chiar având un cârmaci iscusit, în mod sigur se va îneca neavând un cârmaci. (n.s.195, p. 113)

nesimțite, și cade și se face rob vrăjmașilor, care fac din el tot ce voiesc.” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.528)

3. Ascultarea de duhovnic

„Iar cei ce se află sub ascultarea Părintelui, un lucru numai să aibă în minte: să nu cadă întru nimic din porunca părintească. Făcând aceasta, au izbândit totul.” (Teodor al Edesei, 100cap., cap.51, în Fil.rom., vol.IV, p.212)

„Cel ce a dobândit supunerea mintală (inteligibilă) și și-a supus trupul duhului nu mai are trebuință de supunere omenească, căci acesta se supune Cuvântului și legii lui Dumnezeu, ca un supus recunoscător. Dar noi, cei întru care se află lupta și războiul trupului împotriva sufletului, trebuie să ne supunem și să avem o căpetenie de oaste și un cărmaci, care să cărmuiască cu știință și să ne înarmeze cât mai bine, ca nu cumva să fim biruiți de vrăjmașii inteligibili și să fim înghițiți de patimi, din neiscusință (din lipsa de experiență).” (Teodor al Edesei, 100cap., cap.11, în Fil.rom., vol.IV, p.250)

„Cel ce a dobândit credință neîndoielnică față de părintele său după Dumnezeu, privindu-l pe el, socotește că privește pe Hristos însuși; și fiind cu el sau urmând lui, crede cu tărie că este cu Hristos sau urmează Lui.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.28, în Fil.rom., vol.VI, p.24)

„A nu asculta pe părintele duhovnicesc după pilda Fiului Care s-a făcut ascultător Tatălui până la moarte și cruce (Filipeni 2,8) înseamnă a nu te naște de sus. Iar cel ce nu s-a făcut fiu iubit al unui părinte bun, cum va fi părinte, dacă nu s-a născut prin cuvânt și Duh de sus? Cum va fi și el părinte bun al unor fii buni și cum va naște copii buni, după chipul bunătății părintelui lor? Iar dacă nu e așa, fără îndoială cum e pomul, așa va fi și roada. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a doua, cap.54, în Fil.rom., vol.VI, p. 247)

„...însuși Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeuul nostru, Domnul Iisus, făcându-se ca noi, pentru noi și chivernisind cu mare înțelepciune bunăvoința părintească, s-a arătat pășind pe acest drum, prin care s-a învrednicit și ca om de buna plăcere părintească; fiindcă s-a smerit pe Sine, făcându-se ascultător până la moarte, iar moartea pe cruce... Dacă e așa, cine va aștepta cu cutezanță, ca să nu spunem fără înțelepciune, să se împărtășească de Domnul Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos și de cununile părintești, fără să se hotărască să pășească pe aceeași cale cu Învățătorul și Povățuitorul nostru Iisus Hristos?... De aceea, mulți ca să nu zicem toți care nu ascultă și nu umblă potrivit sfatului seamănă foarte multe cu osteneală și cu sudoare, lucrând ca în vis, dar nu secără cu adevărat decât foarte puțin. Iar unii culeg în loc de grâu neghină, potrivit-se, precum s-a spus, voii și unei cugetări plăcute lor, decât care nimic nu este mai rău⁹⁴⁹.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C. 100cap., cap.14, în Fil.rom., vol.VIII, p.33,34)

⁹⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci e puterea sobornicității ortodoxe. Ea e străină și de individualismul protestant și de dictatura unei persoane socotite infailibile ca în catolicism. Cel ce povățuiește e ascultat, pentru că și-a însușit bine și prin aplicare în viața proprie tradiția de la început a Bisericii, adică a învățaturii lui Hristos, predată prin Apostoli și urmașii lor. (n.s.33, p. 34)

„...pricina tuturor lucrurilor întristătoare este neascultarea și mândria, iar a celor de bucurie este ascultarea și zdrobirea inimii, cel ce dorește să viețuiască fără greșală trebuie să petreacă în supunerea față de un părinte încercat și nesupus înșelării care-și are puterea într-o îndelungată deprindere și în cunoașterea celor dumnezeiești, și în viața împodobită cu cununa virtuților și să socotească porunca și sfatul lui ca pe cuvântul și sfatul lui Dumnezeu. Căci mântuirea, zice, este în sfătuire multă (Prov. 11,14) și: *Bărbatul nesfătuit e dușmanul său...* cel ce ascultă de rânduielile Părinților, a ajuns la țintă înainte de a porni pe cale. Căci de unde putem ști din altă parte, dacă luptăm după cuviință împotriva trupului și dacă ne înarmăm împotriva patimilor și a demonilor? Pentru că, precum s-a spus, patimile stau lângă virtuți și locuiesc ușă lângă ușă. Sau cum vom putea să stăpânim simțurile trupului și să armonizăm puterile sufletului ca pe niște coarde ale unei chitare? Mai bine zis, cum vom putea deosebi glasurile, descoperirile, mângâierile și vederile (contemplațiile) dumnezeiești? Sau vicleșugurile, amăgirile și nălucirile drăcești? Și, ca să spunem pe scurt, cum ne vom învrednici să ajungem la uniriile cu Dumnezeu, la lucrările îndumnezeitoare și la taine, fără învățătura unui învățător adevărat și luminat? Cu adevărat nu se poate, nu se poate!” (Calist și Ignatie Xanthopol, C. 100cap., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p.41,42)

„Înainte de toate, fă toate cu sfatul și cu întrebarea Părintelui tău duhovnicesc în Domnul. Căci, astfel, cu harul lui Hristos îți vor părea ușor de purtat și ca pe un drum neted și cele grele și potrivnice.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.36, în Fil.rom., vol.VIII, p.87)

„Când, lipsind întâistătătorul, ne închipuim fața lui și, socotind că stă în fața noastră, ocolim orice întâlnire, sau cuvânt, sau mâncare, sau somn, sau altceva care știm că nu-i place, împlinim cu adevărat o ascultare nemincinoasă. Copiii mașteri socotesc lipsa învățătorului (a tatălui) prilej de bucurie, dar cei adevărați o socotesc pe aceasta o pagubă.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.47, în Fil.rom., vol.IX, p.108)

„Trebuie să credem fără grijă celor ce au primit în Domnul grija de noi, chiar dacă unele din cele poruncite de ei ne par potrivnice mântuirii noastre. Căci mai ales atunci se probează credința noastră în ei, ca într-un cuptor al smereniei. Și acesta este semnul celei mai adevărate credințe, că privind cele ce se fac potrivit celor nădăjduite, ne supunem fără nici o îndoială celor ce ne poruncesc.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.104, în Fil.rom., vol.IX, p.123)

„Iar aflându-te în starea de supus, niciodată să nu crezi inimii tale. Căci vechile împătimiri te orbesc. Și să nu te încrezi întru ceva judecății tale. Să nu hotărăști nimic prin tine fără întrebare și sfat, și să nu gândești și să socotești că părerile tale sunt mai bune, sunt mai drepte decât ale îndrumătorului tău...supune-te în liniște și vei călători fără primejdie și fără rătăcire pe calea părinților (duhovnicești). Silește-te pe tine la toate și taie voia ta și deprinzându-te, din harul lui Hristos, prin obișnuire, să-ți tai voia ta, vei ajunge să o faci aceasta fără să te fortezi și fără să te necăjești, ca și când s-ar face totdeauna voia ta, așa cum voiești.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.641)

„Iar dacă nu ai ajuns la măsura duhovnicească, ci ești încă prunc cu mintea, smerește-te în fața învățătorului tău, ca să te dojenească spre îndreptare. *Nu fă nimic fără*

să ceri sfat (Sir. 35,24), chiar dacă ceea ce se ivește ți se pare bun la arătare. Căci lumina dracilor se dovedește pe urmă întuneric.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.124, în Fil.rom., vol.XI, p.162)

„Deci trebuie să asculți în toate, chiar dacă ți se pare că lucrul poruncit e un păcat. Căci Avva care-ți poruncește e cel ce va lua asupra lui judecata ta, ca unul căruia i se va cere socoteală pentru tine. Iar dacă ți se va pare greu ceea ce ți se cere, întreabă-l și lasă lucrul pe seama dreptei socoteli a lui.” (Sf.Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.288, în Fil.rom., vol.XI, p.320)

„...cel ce ți-a dat o poruncă nu ți-a dat-o golită de putere, ci îți va ajuta prin cererea ta și prin rugăciunile lui ca să o poți păzi.” (Sf.Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.369, în Fil.rom., vol.XI, p.374)

„Deci dacă nu crede că Dumnezeu este cel ce grăiește prin gura celui întrebat, este necredincios și se osândește de la început.” (Sf.Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.382, în Fil.rom., vol.XI, p.384)

„...cred că toate câte ți le-a spus și câte ți le spune Bătrânul, ți le spune din făptuirea de mai înainte și sunt de la Duhul Sfânt.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.462, în Fil.rom., vol.XI., p.449)

„Căci a nu cere sfat e mândrie. Și unul ca acesta este dușman al lui Dumnezeu... Și cine altul e smerit decât cel ce-și pleacă grumazul înaintea bătrânilor și cere sfatul lor în frica lui Dumnezeu?” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 535, în Fil.rom., vol.XI, p. 502)

„...dacă asculți de mine într-un lucru și mi te împotrivești în altul, chiar în cel ce mă asculți îți faci voia ta și nu voi putea să dau pentru tine nici judecată, nici apărare⁹⁵⁰.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.549, în Fil.rom., vol.XI, p.511)

„De e deci cineva ucenic adevărat, ascultă în toate de Avva al său până la moarte. Și prin toate câte face Avva al său se zidește și nu îndrăznește să facă deosebiri între cele spuse de el, nici să întrebe: *Pentru ce aceasta? Cu ce scop aceasta?* Căci de face așa nu mai e ucenic al Avei, ci judecător. Toate acestea nu vin decât din cea mai rea voie a omului.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.551, în Fil.rom., vol.XI, p.513)

„Cel ce se supune, se supune în toate. Și unul ca acesta nu mai are grijă de mântuirea lui, pentru că altul va răspunde pentru el: cel căruia s-a supus și s-a încredințat pe sine⁹⁵¹.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.614, în Fil.rom., vol.XI, p.581)

⁹⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...despre cele făcute de ucenic potrivit voii lui sau contrarul ei, părintele nu-și va da la judecata din urmă nici o părere bună, nici una rea, pentru că faptele acelea s-au făcut pe temeiul voii ucenicului, nu pe temeiul voii sale. (n.s.736, p. 511)

⁹⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Te dezlegi de răspunderea pentru tine și pentru alții în toată viața ta pământească, ceea ce înseamnă că te dezlegi și de actul supremului răspuns de la ultima judecată, pentru care te pregătești răspunzând pe pământ pentru tine și pentru alții. Dar eroismul acestei renunțări la răspunderea de tine e compensat de eroismul predării sortii tale nu numai celui pe care-l consideri ca mai capabil să răspundă pentru tine decât tu însuși. Ți-ai ales și în această încredere totală a ta în altul tu însuși calea ta, printr-un act de totală răspundere. Ai legat răspunderea pentru tine de răspunderea altuia pentru tine. Pui continuu răspunderea pentru tine în răspunderea lui. (n.s.839, p. 581)

„Iar de face ceva prin întrebare, împlinește legea și proorociei. Căci a întreba e semnul smereniei... Căci de fapt Dumnezeu e cel care pune în gura celui întrebat ce să spună, pentru smerenia inimii și pentru dreptatea celui ce întreabă⁹⁵².” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.693, în Fil.rom., vol.XI, p.623)

„De întrebi pe bătrâni despre război, să nu ascuți de cele ce-ți vorbesc înlăuntru mai mult decât bătrânii, ci roagă-te mai întâi lui Dumnezeu zicând: *Fă milă cu mine și ceea ce voiești, dă părinților mei să-mi spună*. Și astfel ceea ce îți vor spune părinții, fă cu credință și te va odihni Dumnezeu.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.5, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.72)

„Predă inima ta spre ascultarea Părinților tăi și harul Lui va locui în tine⁹⁵³. Nu te face înțelept de la tine, ca să nu cazi în mâinile vrăjmașilor tăi⁹⁵⁴.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.9, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.96,97)

„Primește sfatul Părinților tăi și vei trăi tot timpul tău în odihnă.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.126)

4. Ispite împotriva ascultării de duhovnic

„Căci a iscodi plin de curiozitate planurile învățătorului și a vrea să pui la încercare cele poruncite de el înseamnă a pune piedică înaintării tale proprii. Cu siguranță nu ceea ce se pare celui neîncercat întemeiat și potrivit este într-adevăr întemeiat. Altfel judecă meșterul și altfel cei fără meșteșug lucrurile meșteșugului. Cel dintâi are ca regulă știința; celălalt, socotința că așa s-ar cuveni. Dar socotința aceasta foarte rar se acoperă cu adevărul; de cele mai multe ori se abate de la linia dreaptă, fiind înrudită cu rătăcirea... Așadar, cei ce au predat altora grija mântuirii lor, lăsându-și toate socotințele să-și supună gândurile meșteșugului celui priceput, judecând știința lui mai vrednică de crezare.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.42, în Fil.rom., vol.I, p.199)

„Să nu fii judecătorul faptelor Părintelui tău, ci împlinitorul poruncilor lui. Căci dracii au năravul să-ți arate lipsurile lui ca să-ți astupe urechile de la cuvintele lui, și așa să te scoată din luptă ca pe un ostaș slab și fricos sau să te fure prin gânduri de necredință și să te facă neputincios pentru orice virtute.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.42, în Fil.rom., vol.IV, p.210)

⁹⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Însăși experiența ne adevărește că atunci când cineva se smerește cerându-ne un sfat, se trezește în noi răspunderea de a ne sili să cugetăm la sfatul cel bun ce i-l putem da. Deschiderea inimii aceluia, ne face și pe noi să ne deschidem inima. Iar în această întâlnire reală între cei doi prin deschiderea inimii se face simțită și transparentă prezența lui Dumnezeu. Căci ne-am depășit pe noi înșine și unul pe altul, în fața unui for superior nouă. (n.s.875, p. 623)

⁹⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De ascuți de Părinții tăi, va locui Dumnezeu în tine, pentru că ei îți transmit poruncile lui Dumnezeu. Prin ei îți vorbește Dumnezeu. (n.s.156, p.97)

⁹⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Afirmându-te pe tine însuși cu mândrie, arăți că a pus stăpânire pe tine diavolul. Căci el urmărește să ne despartă de Dumnezeu și să ne dezbine unul de altul. Monahul Augustin: *Nu te socoti pe tine înțelept. Prin mândrie, se va înălța sufletul și vei cădea în mâinile vrăjmașilor tăi.* (Antonie cel Mare, can. 65). (n.s.157, p.97)

„Luând seama, am cunoscut și am învățat limpede că vrăjmașii vieții noastre, dracii, pizmuiesc foarte tare pe cei ce se nevoiesc în ascultarea Părinților, scrâșnind din dinți împotriva lor și născocind tot felul de uneltiri. Ce nu fac și ce nu le furișează în minte ca să-i desfacă din brațele părintești? Le dau prilejuri așa zise binecuvântate, stârnesc întărâtări, ridică ură împotriva Părintelui, înfățișează sfaturile lui ca dojeni și muștrările ca săgeți ascuțite.” (Teodor al Edessei, 100cap., cap.44, în Fil. rom, vol.IV, p.210)

„Cel ce privește la învățătorul și povățuitorul său ca la Dumnezeu nu poate să-l contrazică. Iar dacă își închipuie și zice că le poate împăca pe amândouă acestea, să știe că s-a rătăcit. Căci nu știe ce simțământ au cei ai lui Dumnezeu față de Dumnezeu.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.55, în Fil.rom., vol.VI, p.30)

„Cel ce crede că viața și moartea sunt în mâna păstorului său nu-l va contrazice niciodată. Iar necunoașterea acestui lucru naște contrazicerea, care pricinuiește moartea spirituală și veșnică.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.56, în Fil.rom., vol.VI, p.30)

„Iar dacă vreodată diavolul, dușmanul celor bune, îți seamănă în cuget ceva potrivit, sari ca din desfrânare și ca din foc la tine însuși și stai împotriva înșelătorului care te ispitește cu înțelepciune, spunând: nu povățuitul povățuiește pe povățuitor, ci povățuitorul pe povățuit; nu eu am să scot la iveală greșala povățuitorului, ci el are să facă aceasta cu greșala mea.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.14, în Fil.rom., vol.VIII, p.33)

„E de toată trebuința ca cei ce vorbesc să aibă pururea o credință neîndoielnică în povățuitorii lor, să păstreze biruințele lor pururea pomenite și neșterse în inima lor, ca atunci când dracii le vor semăna necredința față de ei, să le închidă gura cu cele păstrate în amintirea lor.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.81)

„Nu te minuna de ce-ți voi spune. Căci îl am pe Moise ca martor. E mai puțin vătămător să păcătuim lui Dumnezeu, decât părintelui nostru⁹⁵⁵. Căci când Dumnezeu se mânie, povățuitorul nostru poate să-l împăce pe El cu noi. Dar turburându-se acesta, nu vom mai avea pe cineva să ne facă pe Dumnezeu milostiv.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.126, în Fil.rom., vol.IX, p.133,134)

„Trebuie să întrebi pe acela în care ai încredere și ai aflat că poate purta gândurile. Și încrede-te în el ca în Dumnezeu. Dar a întreba pe altul despre același gând, este un semn de neîncredere și de ispitire. Dacă crezi că Dumnezeu a vorbit sfântului Lui, ce nevoie ai

⁹⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...când israeliții au păcătuțit lui Dumnezeu, făurindu-și un vițel și au fost osândiți de Dumnezeu la pieire, Moise a stat pentru ei și a zis către Dumnezeu: *De le ierți lor păcatul, iartă-l. Iar de nu, șterge-mă și pe mine din cartea pe care ai scris-o.* Și îndată s-a milostivit Dumnezeu pentru Moise și au scăpat de pedeapsă. Dar când au greșit lui Moise cei din jurul lui Aaron și Aviron și sora lui Maria, au suportat o pedeapsă neîndurată. (Ieș. 32; Num. 16, 32). Lucrul poate fi înțeles și așa: Dumnezeu iartă mai ușor păcatele direct împotriva Lui, căci El nu se primejduiește a Se pierde prin aceasta. Dar nu iartă ne iubirea față de oameni, căci aceștia se pot pierde prin ea. (n.s.249, p. 133, 134)

de o altă dovadă, sau ce trebuință ai să ispitești pe Dumnezeu, întrebând pe altul despre același lucru?” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., rp. 361, în Fil.rom., vol.XI, p. 368, 369)

„Tu respingi cuvintele dumnezeiești, grăite ție de Avva tău, spre folosul și mântuirea sufletului tău, ca să nu vii niciodată la cunoștința vieții. Câte osteneli nu depune el pentru tine ca pentru sufletul său propriu, cerând sfinților să se roage la fel pentru tine ca să scapi din cursele diavolului și ale morții și să te mântuiești în cuibul Domnului. Așa se ostenește el pentru tine. Iar tu nu te simți dator să păzești cuvintele lui ca lumina ochilor și să-l socotești pe el mai presus de sufletul tău?” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., rp. 614, în Fil.rom., vol.XI, p. 579)

5. Mărturisirea la duhovnic

„Să aibă frate pe frate sfătuitor bun, zice Sf. Petru Damaschinul, iar de nu se poate afla stareț bun cu cuvântul și cu lucrul, după chipul Sfinților Părinți, cunoscând bine scrierile Părinților, apoi în chip deosebit se cade a primi în tăcere sfătuirea duhovnicească din învățăturile și îndrumările Sfinților Părinți, și a căuta în ele răspuns pentru tot lucrul și fapta cea bună.” (Isih.în B.O.R., în Fil.rom., vol.VIII, p.560)

„Precum corabia care are un bun cârmaci ajunge neprimejduită la liman cu ajutorul lui Dumnezeu, așa și sufletul care are un păstor bun urcă ușor la cer, chiar dacă ar fi săvârșit foarte multe rele.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.43, în Fil.rom., vol.IX, p.375)

„Frate, nu trebuie să se întrebe despre toate gândurile ce se ivesc. Căci unele sunt trecătoare. Ci numai despre cele ce stăruie și războiesc pe om. Căci precum un om ocărât de mulți disprețuiește ocările și nu le are grijă, dar dacă cineva se pornește împotriva lui și începe să se lupte cu el, se plânge judecătorului, așa e și cu lucrul acesta.” (Sf. Varsanufie și Ioan., Scr.duh., rp.165, în Fil.rom., vol.XI, p.201)

„Să nu ascundeți nici un gând și nici un necaz, nici o voie și nici o bănuială, ci descoperiți-le cu toată bunătatea părintelui nostru (duhovnicesc) și siliți-vă cu toată credința să împliniți ceea ce veți auzi de la el.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.1, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.40,41)

„Nimic nu umilește pe demoni și nu întărește sufletul și nu luminează mintea și nu dă strălucire înțelegerii și nu curățește inima ca mărturisirea gândurilor și arătarea celor cugetate Părinților duhovnicești. Și nimic nu bucură pe demoni și nu întunecă mintea și nu împietrește inima și nu înnoiaza conștiința ca ascunderea gândurilor.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., F.124a-132a, în Fil.rom., vol.XII, p.276,277)

6. Neschimbarea duhovnicului

„Însă nu trebuie să colinzi de la unul la altul, ascultând de vrăjmașul care-ți spune în ascuns că pricinuiești povară mergând des la fratele acela care primește gândurile tale sau că e rușine să înfățișezi de multe ori ale tale, ca să te faci prin aceasta să întrerupi mărturisirea sau să mergi la altul. Pentru că, dacă mergem la cel dintâi, vom câștiga și

mai multă încredere în el și ne vom folosi mult și din viața și din cuvintele lui... Iar dacă mergem la alt duhovnic (lucru ce nu e îngăduit să-l facem), dacă duhovnicul e din aceeași obște, toți frații ne vor învinui că am călcat credința ce am avut-o în cel dintâi și vom fi foarte osândiți de Dumnezeu. Dar și duhovnicul la care mergem ne va socoti că vom face la fel și cu el. Iar noi, obișnuindu-ne să trecem de la unul la altul, nu vom înceta niciodată să iscodim ca să aflăm stâlpnici sau zăvorâți sau sihaștri și să mergem la ei să ne mărturisim și să ne facem necredincioși tuturor, și să nu propășim, ci să cădem și mai mult în osândă. De aceea sârguiește-te să rămâi fără șovăială până la moarte la duhovnicul la care te-ai mărturisit de la început și să nu te smintești de el, chiar dacă ai vedea că desfrânează, căci tu nu vei vătăma niciodată.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.36, în Fil.rom., vol.VI, p.102,103)

„Bolnavii care, după îngrijirea din partea unui doctor și după folosul avut de la el, părăsesc pe acesta alegând pe altul înaintea tămăduirii desăvârșite, sunt vrednici de toată osânda de la Dumnezeu.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.66, în Fil.rom., vol.IX, p.113)

„Nu fugi de mâinile celui ce te-a adus la Domnul. Că nu te vei rușina în toată viața ta de altcineva ca de acela⁹⁵⁶.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.67, în Fil.rom., vol.IX, p.114)

7. Grija duhovnicului pentru ucenici

„Pe urmă să știe că trebuie să lupte pentru începători nu mai puțin ca pentru el însuși. Căci precum pentru el, așa va da socoteală și pentru aceia odată ce a primit să se îngrijească de mântuirea lor. De aceea și sfinții se străduiau să nu lase pe ucenici mai prejos de ei înșiși în virtute, ci din starea dintâi să-i mute la o stare mai bună. Astfel, Apostolul Pavel l-a făcut pe Onisim din fugar mucenic; Ilie l-a făcut pe Eliseu din plugar prooroc... Căci cu toate că și sânguința lor însăși le-a ajutat acestor învățăcei la dobândirea virtuții, dar toată pricina sporirii lor a stat în faptul că au avut parte de învățători care au putut să aprindă scânteia înăbușită a râvnei lor spre o mai mare creștere făcând-o să lumineze. Prin aceasta învățătorii lor s-au făcut gură a lui Dumnezeu, slujind voia Lui între oameni, căci au auzit pe Cel ce zice: *De vei scoate lucru de cinste din cel nevrednic, vei fi ca gura mea.*” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.35, în Fil.rom., vol.I, p.194)

„...arătând că grija turmei este un fel de răsplată a iubirii lui fierbinți pentru Domnul Iisus Hristos îi spune a treia oară: *Dacă mă iubești, Petre, mai mult decât alții paște oile mele* (Ioan 21,15).” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.10, în Fil.rom., vol.VIII, p.30)

„De ești povățuitor al fraților, îngrijește-te de ei cu asprimea inimii și cu dragostea îndurătoare. Învăță-i cu fapta și cu cuvântul cele ce trebuie făcute, dar cel mai mult cu fapta. Pentru că pildele sunt mai lucrătoare. De ești în putere, fii-le pildă și în cele

⁹⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Recunoștința față de acela te va ajuta, mai mult decât orice altceva, să nu te prăvălești și să nu stăruiești în păcate. (n.s.197, p. 114)

trupești; iar de ești slab, fii-le pildă prin așezarea cea bună a sufletului și prin roadele Duhului înșirate de Apostol: prin iubire, îndelungă răbdare, bucurie, pace, blândete, bunătate, credință și prin înfrânarea de la toate patimile (Galateni 5,22). (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.639)

„...mă rog lui Dumnezeu noaptea și ziua (2 Tim. 1,3) ca să fii și tu acolo unde suntem noi, să fii și tu într-o simțire cu noi, în bucuria negrăită a sfinților și în lumina veșnică...” (Sf.Varșanufie și Ioan, Scr.duh., rp.22, în Fil.rom., vol.XI, p.47)

„Dumnezeu știe că nu e bătaia ochiului meu sau clipă în care să nu te am în minte sau în rugăciune...Iar eu mă rog Lui să te călăuzească și să te cârmuiască după voia Lui.” (Sf.Varșanufie și Ioan, Scr.duh., rp.113, în Fil.rom., vol.XI, p.150)

„Sunt uimit de persoana ta (de cererea ta) și primesc să o port. Dar cu condiția ca să porți și să păzești și tu cuvintele și poruncile mele. Căci sunt mântuitoare și păzindu-le, vei trăi neacoperit de rușine⁹⁵⁷.” (Sf. Varșanufie și Ioan, Scr.duh., rp.270, în Fil.rom., vol.XI, p.310)

„Și toată cererea mea către Dumnezeu pentru tine și rugăciunea mea e ca să te slobozească de toate patimile de necinste,... și ca să-ți trimită Duhul Său care să te învețe despre toate și să nu te despartă de noi nici în veacul de acum, nici în cel viitor.” (Sf.Varșanufie și Ioan, Scr.duh., rp.573, în Fil.rom., vol.XI, p.534)

8. Importanța și pregătirea pentru duhovnicie

„...ea (arta duhovnicească) este ascunsă și nevăzută și numai de inima curată poate fi văzută. Iar neizbutirea în această artă nu aduce numai pagubă vremelnică, ci pierderea și moartea veșnică a sufletului.” (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.148)

„...dintre toate lucrurile cel mai greu este grija de suflete. Căci acestea au lipsă mai întâi de curățirea vechilor înținări, pe urmă de multă luare aminte ca să primească întipărirea învățătorilor virtuții. Dar cel ce-și închipuie că nu mai e nimic altceva decât nevoița trupească cum va îndrepta purtările celor supuși? Cum va preschimba pe cei stăpâniți de un obicei rău? Cum va ajuta celor războiți de patimi necunoscând cătuși de puțin războiul din minte sau cum va tămădui rănilor primite în război, câtă vreme el însuși zace de răni și are lipsă de legături?” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.21, în Fil.rom., vol.I, p.184)

„...neiscușința învățătorului pierde pe învățăcei. Iar negrija învățăceilor aduce primejdie învățătorului, mai ales când la neștiința acestuia se adaugă trândăvia lor. Căci nici învățătorul nu trebuie să uite ceva din cele ce ajută la îndreptarea supușilor, nici

⁹⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul duhovnicesc îl ia asupra sa pe cel mai slab, dar nu-l ia și nu-l poate duce ca pe un obiect la mântuire, la starea eliberată de patimi, de persoană deplin realizată. Ci ajutat de cel ce-l poartă, acesta trebuie să facă și el tot ce poate pentru a se elibera de robia patimilor, pentru a ajunge la starea de om adevărat, de persoană realizată, liberă. (n.s.439, p.310)

învățăceii nu trebuie să treacă cu vederea ceva din poruncile și sfaturile învățătorului. Pentru că e lucru grav și primejdios atât neascultarea acelora, cât și trecerea greșelilor cu vederea din partea acestuia. Să nu creadă învățătorul că slujba lui e prilej de odihnă și de desfătare. Căci dintre toate lucrurile cel mai ostenitor este să conduci sufletele. Cei ce stăpânesc peste dobitoacele necuvântătoare nu au nici o împotrivire din partea turmelor și de aceea lucrul lor merge de cele mai multe ori bine. Dar celor ce sunt puși peste oameni, felurimea năravurilor și viclenia gândurilor le fac foarte grea conducerea, și cei ce o primesc trebuie să se pregătească pentru o luptă obositoare. Ei trebuie să îndure fără supărare scăderile tuturor, iar datoriile neîmplinite din pricina neștiinței să-i facă să le cunoască cu îndelungă răbdare.” (Nil Ascetul, cuv.asc., cap.27, în Fil.rom., vol.I, p. 188, 189)

„După ce am supus toate patimile și nu ne mai tulbură dușmani din nici o parte, și astfel nu mai e trebuință să folosim uneltele în slujba de apărare, bine este să plugărim pe alții.” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.31, în Fil.rom., vol.I, p.191)

9. Sfaturi pentru duhovnic

„Iar de vei câștiga ucenici care au încredere în tine ca să-ți mărturisească ție gândurile lor și îi vezi pe ei că vorbesc cu unii dintre frații mai evlavioși, să nu te smintești. Pentru că diavolul spune pe ascuns celor ce viețuiesc drept că acești ucenici nu umblă cu sinceritatea inimii și cu simplitate, nici nu ne mărturisesc gândurile lor cu adevărată încredere în noi, ci îi îndeamnă cu scop rău, prin fățarnicie, să vadă libertatea noastră și prin aceasta ne produc supărare și neîncredere în acești ucenici.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.37, în Fil.rom., vol.VI, p.102,103)

„Dacă vreunii dintre ucenicii tăi ajung la neîncredere în tine, gândește-te de unde le-o fi venit aceasta... Iar semnul depărtării acestora de la tine sau de la propășire îl vei avea din vederea feței lor. Iar dacă nu, din chipurile obișnuite ale prefăcătoriei. Pentru că, chiar dacă e sfătuit sau îndemnat, se preface că primește în auzul său sfaturile, dar în inima lui nu le primește. Ba se și supără din pricina lor sau râde de ele, sau chiar se înfurie... Leacul acestora sunt rugăciunile din inimă și cu lacrimi către Dumnezeu și arătarea iubirii, sfatul des, ajutorul trupesc, convorbirile dese, uneori blânde și dulci, alteori întristate, aspre și muștrătoare, precum gândești că vor auzi sau își vor îmblânzi moravurile.” (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.38, în Fil.rom., vol.VI, p.103,104)

„Se întâmplă uneori că ceea ce pentru unul este leac, pentru altul este otravă. Și se întâmplă alteori, că una și aceeași, dată unuia la timp potrivit, îi este leac și la timp nepotrivit îi este osândă.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, cap.20, în Fil.rom., vol.IX, p.324)

„Fericită este la doftori neîngrețosarea și la întâistătători nepățimirea. Cei dintâi, neîngrețosându-se, pot lucra la vindecarea oricărei boli rău mirositoare, fără greutate. Cei de al doilea pot învia orice suflet mort.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.436)

„Una din rugăciunile întâistătătorului să fie și aceasta: să poată pătimi împreună cu toți și să trăiască starea lor, după treapta lor, ca nu cumva să vatăme și el ca Iacob

(Facere 27) pe cei pe care îi iubea și pe cei împreună cu el. Iar aceasta obișnuiesc să o pătimească, fiindcă nu au simțurile sufletului cu desăvârșire deprinse spre deosebirea binelui și răului și a ceea ce e la mijloc.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.14, în Fil.rom., vol.IX, p.436)

„Doftorul este dator să se dezbrace cu desăvârșire de patimi, ca să se poată preface, la vremea potrivită, că le are pe unele și mai ales mânia. Căci de nu le-a lepădat cu totul, nu le va putea îmbrăca iarăși în chip nepătimitor⁹⁵⁸.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.18, în Fil.rom., vol.IX, p.437)

„Nu e învățător vrednic de laudă cel ce face înțelepți pe copiii învățați, ci pe cei neînvățați și neînțelepți, ducându-i la desăvârșire. Iscusița vizitiilor se arată și e lăudată când țin în frâu cai necercați și-i scapă pe aceștia.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.20, în Fil.rom., vol.IX, p.438)

„Pe cât de multă credință în el vede întâistătătorul la supușii săi și la alții din afară, pe atâta trebuie să se păzească pe sine cu toată grija în cele ce le face și le spune. Căci știe că toți privesc la el ca la o icoană pilduitoare și socotesc cele spuse și făcute de el ca dreptar și lege.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.23, în Fil.rom., vol.IX, p.438)

„Am văzut întâistătător, lăsându-se, dintr-o smerenie adâncă, sfătuit în unele lucruri de fiii săi. Și am văzut pe altul voind să le arate acelora, din mândrie, neînțeleapta lui înțelepciune și râzând de ei.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.39, în Fil.rom., vol.IX, p.441)

„Să nu uiți nici aceasta, o, preacinstite, precum știi de fapt. Să nu fie! Să fie judecate de voi și locurile și chipul de viață nouă și deprinderile celor vinovați. Căci e o mare felurime și deosebire în acestea. De multe ori cel mai slab e și cel mai smerit cu inima. De aceea trebuie să fie pedepsit și mai ușor de către doftorii duhovnicești⁹⁵⁹. Iar ceea ce se cere pentru cel dimpotrivă, e vădit.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.45, în Fil.rom., vol.IX, p.443)

„Dă celor ce-și fac drumul cu curaj și bărbăție, mâncări mai tari și mai vârtoase; iar celor rămași în urmă, fie prin fire, fie prin voință, dă-le lapte, ca unora ce sunt încă prunci. Căci toată mâncarea e la vremea ei.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.53, în Fil.rom., vol.IX, p.444)

„Aceeși mâncare le pricinuieste adeseori unora râvna, iar altora întristarea. Trebuie ținut seama, la aruncarea seminței, de cele de față: de timp, de persoană, de calitate, de cantitate.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.54, în Fil.rom., vol.IX, p.445)

⁹⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acesta e semnul că cineva s-a izbăvit cu totul de patimi: că se poate preface că le are, fără să se resimtă de ele. (n.s.977, p. 437)

⁹⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Cel ce dă certarea pentru sănătate, pedepsește cu iubire. Iar cel ce caută răzbunare a ieșit din iubire. Dumnezeu pedepsește cu iubire, nu ca să se răzbune, să nu fie; ci caută să vindece chipul său și nu ține mânia vreme îndelungată. Acest chip al iubirii e drept și nu înclină pătimas spre răzbunare.* (n.s.984, p. 443)

„Îți cer să iei aminte și la aceasta: de multe ori păcatul cu gândul al întâistătătorului se judecă mai rău decât cel cu fapta al ascultătorului, dacă mai ușoară este greșeala ostașilor, decât porunca rea a conducătorului de oaste.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.59, în Fil.rom., vol.IX, p.446)

„Sfătuiește pe ascultători să nu-și mărturisească cele trupești și desfrânate în amănunt. Iar celelalte păcate să le miște în minte noaptea și ziua, după chipul lor amănunțit.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.60, în Fil.rom., vol.IX, p.446)

„Nu pregeta când ți se cere să te rogi și pentru cei cu totul fără grijă; roagă-te nu pentru ca să fie mântuiți (căci aceasta este deocamdată cu neputință, dacă ei nu conlucrează), ci ca să fie mișcați de Dumnezeu la sânguință.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.63, în Fil.rom., vol.IX, p.446)

„Să luăm aminte, să privim și să facem. Căci nu întotdeauna întâistătătorul trebuie să judece potrivit dreptății, ci să țină seama de neputință. Eu am văzut doi inși judecați de către un preaînțelept judecător. Și acesta l-a declarat pe cel nedrept drept, pentru că era mai slab; iar pe cel drept l-a osândit ca nedrept, pentru că era mai bărbătesc și mai plin de tărie sufletească. Aceasta, pentru ca să nu se facă dezbinare mai mare prin dreptate. Dar între patru ochi a spus fiecăruia cele cuvenite lui și mai ales celui bolnav sufletește.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.79, în Fil.rom., vol.IX, p.450)

„Nici un dar nu e așa de bine primit de Dumnezeu de la noi ca acela de a aduce suflete cuvântătoare prin pocăință. Căci toată lumea nu are un preț deopotrivă cu al unui suflet. Lumea trece, iar sufletul e nestricăcios și rămâne. Drept aceea nu ferici pe cei ce aduc bunuri; ci fericeste pe cei ce aduc lui Hristos oi cuvântătoare⁹⁶⁰.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.89, în Fil.rom., vol.IX, p.452)

„Să nu te oprească mila de a pune pe tineri la strâmtoare, de a-i veșteji și domestici, ca să te slăvească în vremea ieșirii (sufletului).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.97, în Fil.rom., vol.IX, p.456)

„Iar pentru greșalele ce se întâmplă nu te necăji prea tare, ci arată, fără tulburare, vătămarea ce vine din greșeală; și dacă trebuie să cerți fă-o potrivit cu persoana și cu timpul⁹⁶¹.”

Nu judeca greșalele mici cu asprimea pe care le judeci pe ale tale, nici nu le muștra neconținut. Căci aceasta e greu de purtat și obișnuirea cu muștrarea duce pe cel muștrat

⁹⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acesta e preotul și arhierul adevărat, dacă slujba preoției și arhieriei stă în a aduce daruri lui Dumnezeu pentru popor (Evr. 5,1). Dacă e așa, preotul își exercită lucrarea sa prin orice cuvânt, dar și prin orice faptă pilduitoare, prin care se poate câștiga un suflet pentru Hristos. El nu e preot numai la altar, cum se spune uneori în timpul nostru. Dar mai ales vai de preotul care depărtează sufletele de la Hristos prin purtarea și cuvintele lui! El s-a făcut slujitorul diavolului. Mai trebuie observat că aici se deschide un larg câmp de lucru pentru preoția generală, din care face parte orice credincios. (n.s.1007, p. 452, 453)

⁹⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Potrivit cu starea în care se află în acel moment persoana respectivă. (n.s.1214, p. 639)

la nesimțire. Nu porunci cu trufie, ci sfătuiește-te smerit cu fratele. Căci acest cuvânt are putere de îndemn și înduplecă mai mult și odihnește pe fratele” (Avva Dorotei, Dif.înv., cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.639)

„Dar tot Scriptura zice, ca din partea lui Dumnezeu, către fiii lui Israil: *De veți întreba în numele Meu pe un prooroc mincinos și veți fi vrednici să auziți adevărul, voi pune cuvântul adevărat în gura proorocului mincinos ca să-l spună vouă*⁹⁶². De aceea îți spun și eu ție: *Dacă ai împodobit frumos casa ta și ai pregătit inima ta spre primirea acestui mir bine mirositor* (2 Corinteni 2,15), potrivit învățaturii Apostolului, de la Dumnezeu ți s-a gătit ție aceasta. Căci nemincinos este Cel ce zice: *Să-ți dea ție Domnul după inima ta* (Psalmul 19,5).” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., rp. 788, în Fil.rom., vol.XI, p. 663, 664)

⁹⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce întreabă plin de preocupare de Dumnezeu trezește răspunderea și în cel întrebat. Astfel trece vibrația conștiinței prezenței lui Dumnezeu de la cel ce întreabă la cel întrebat. Sau acesta însuși se va simți mișcat de răspunderea trezită în el, să se roage lui Dumnezeu să-i dea cuvântul adevărat. Un interlocutor serios, face și pe celălalt interlocutor serios. (n.s.915, p. 664)

VII. Virtuțile și urcușul duhovnicesc

1. Despre virtuți

Virtuțile „ne sunt date de Dumnezeu prin fire”. Făcând pe om „după chipul” Său, Dumnezeu i-a făcut „sufletul nestricăcios și liber”. Iar dându-i posibilitatea „asemănării,” l-a făcut „după virtute”.⁹⁶³ Căci asemănarea cu Dumnezeu o dobândește omul prin urcușul pe calea virtuții. Scriitorul bisericesc Origen spune că „virtuțile se confundă cu Mântuitorul. [...] Iisus «nu se deosebește de virtuțile de care este plin». El este în același timp Dreptate, Înțelepciune, Adevăr. De aceea practica acestor virtuți este o adevărată participare la ființa lui Hristos, o împărtășire de El.”⁹⁶⁴ Legată existențial de Hristos virtutea este înzestrată cu atribute extramundane. Ea depășește ontologic spațiul, timpul, societatea umană și chiar confesiunea religioasă, ridicând pe omul care o practică, la asemănarea cu Dumnezeu.

Actualizarea virtuții nu depinde de o plasare spațială a omului. Cuviosul Nichita Stithatul nu este de acord cu ideea unora că fără retragerea în singurătate și fără fuga în pustiu omul nu poate fi virtuos.⁹⁶⁵ Plecarea în pustiu nu rezolvă problemele sufletești și nu duce obligatoriu la virtute. Virtutea ține de vocația interioară a omului; cultivată astfel, ea nu numai că depășește spațiul material, dar spațiul se supune virtuții: „Dacă veți avea credință cât un grăunte de muștar, veți zice muntelui acestuia: Mută-te de aici dincolo, și se va muta” (Matei 17,20). Principala grijă a celui ce a pornit pe calea virtuții nu trebuie să fie locul unde ar trebui să se plaseze în spațiu, ci care sunt raporturile ce trebuie abordate cu lumea materială pentru ca aceasta să devină o scară spre Împărăția cerurilor și nu spre iad. Această folosire pozitivă a întregului spațiu material se realizează prin virtuțile trupești. Rolul acestora este de a curăți trupul de poftă prin înfrânare, post, sărăcie, plecarea deasă a genunchilor, etc.⁹⁶⁶ Dar virtutea trupească nu este de ajuns pentru mântuire; conform Sfântului Ioan Damaschin ea este o simplă unealtă a virtuții sufletești. Virtutea sufletească (iubirea, credința, smerenia, nădejdea, etc.) este împlinirea vocației interioare a omului de descoperire a Împărăției cerurilor (Căci „Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru” – Luca 17,21).

Foarte important este să se conștientizeze diferența dintre metodă și scop în actualizarea virtuții. Virtutea trupească și sufletească sunt simple metode; singurul scop ce există în viața creștinului este Împărăția lui Dumnezeu. Confundarea metodei cu scopul duce la slava deșartă și la zădărnicia oricărui efort trupesc și sufletec.

⁹⁶³ Avva Dorotei, *Diferite învățături*, cp.10, în Fil.rom., vol.IX, p.605.

⁹⁶⁴ Tomáš Špidlík, *Spiritualitatea răsăritului creștin*, vol.I, p.325.

⁹⁶⁵ Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete*, suta întâi, cap.72, în Fil.rom., vol.VI, p.214.

⁹⁶⁶ Vezi Sfântul Ioan Damaschin, *Cuvânt minunat*, în Fil.rom., vol.IV, p.184.

*Valoarea virtuții nu este afectată de timp nici prin curgerea lui pământească*⁹⁶⁷, *nici prin ieșirea sufletului din această viață. Ea depășește timpul și spațiul, devenind „comoară în cer”*⁹⁶⁸, *„avere sigură”*⁹⁶⁹ *ce însoțește sufletul în fața lui Dumnezeu și îi asigură mântuirea. De asemenea timpul nu afectează nici lucrarea virtuților, între ele neexistând o succesiune temporală, o ascendență a uneia față de alta în timpul lucrării, ci toate virtuțile lucrează împreună, fiecare având rolul ei indispensabil în construirea „edificiului înalt al virtuților.”*⁹⁷⁰ *Între ele există o conlucrare foarte strânsă: „E cu neputință – zice Sfântul Grigorie al Nyssei – ca o virtute să existe fără cealaltă, căci virtutea trebuie să fie desăvârșită”*⁹⁷¹, *cele bune crescând una prin alta.*⁹⁷² *Iar Sfântul Grigorie de Nazianz spune: „Făcând o virtute, deschizi calea mai multora, și Dumnezeu te va răsplăti pentru mai multe”.*⁹⁷³ *Iar „virtuțile cuvioase se aseamănă scării lui Iacov.[...] Cele dintâi legându-se una de alta, urcă pe cel ce le voiește la cer,*⁹⁷⁴ *realizând îndumnezeirea omului care viețuiește cu curăție potrivit cu ele”*⁹⁷⁵.

*Legătura virtuții cu firea omului se vede și în faptul că ea depășește delimitările sociale și chiar confesiunile religioase; „Căci, când păgânii care nu au lege, din fire fac ale legii, aceștia neavând lege, își sunt loruși lege, ceea ce arată fapta legii scrisă în inimile lor” (Romani 2,14-15). Recunoașterea valorii virtuții de către necredincioși este remarcată și de cuviosul Petru Damaschinul care spune despre aceștia că „poate pe Dumnezeu nu-L cunosc, dar virtutea o laudă, chiar dacă cel virtuos li se arată lor de altă credință”*⁹⁷⁶.

*Virtutea nu apare deodată în viața omului, și nu se obține fără „gând stăruitor, viețuire, încercare, vreme, nevointă, și dor după lucru bun”.*⁹⁷⁷ *În legătură cu acest lucru, Sfinții Părinți spun: „Nu socoti că ai dobândit virtute, dacă n-ai luptat până la sânge pentru ea”*⁹⁷⁸ *căci „virtutea neprobată în necazuri nu este întărită”.*⁹⁷⁹ *Diadoh al Foticeii subliniază însă faptul că virtutea pare aspră și posomorâtă doar la începutul practicării ei, dar celor ce nu au rămas la starea de începători, ci au înaintat în virtute, ea „li se arată plăcută și ușoară”.*⁹⁸⁰

⁹⁶⁷ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, cap.21, în Fil.rom., vol.I, p.183.

⁹⁶⁸ Matei 6, 19-20: „Nu vă adunați comori pe pământ, unde molia și rugina le strică și unde furii le sapă și le fură. Ci adunați-vă comori în cer, unde nici molia, nici rugina nu le strică, unde furii nu le sapă și nu le fură”.

⁹⁶⁹ Sfântul Antonie cel Mare, *Învățăături despre viața morală*, cap.32, în Fil.rom., vol.I, p.22.

⁹⁷⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete teologice*, suta a doua, cap.12, în Fil.rom., vol.II, p.169.

⁹⁷¹ *De beatitudinis* or.4. PG.44,1241c., apud Tomáš Špidlík, *Spiritualitatea răsăritului creștin*, vol.I, p. 327.

⁹⁷² Marcu Ascetul, *op.cit.*, cp.93, p.245.

⁹⁷³ *Carmina*, II,II,1,v.313 sq, PG 37,1473, apud Tomáš Špidlík, *Spiritualitatea răsăritului creștin*, vol.I, p. 328.

⁹⁷⁴ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, cv.9, cp.1, în Fil.rom., vol.IX, p.195.

⁹⁷⁵ Calist și Ignatie Xanthopol, *Cele 100 de capete*, cp.11, în Fil.rom., vol.VIII, p.30.

⁹⁷⁶ Petru Damaschinul, *Învățăături duhovnicești*, cuv.6, în Fil.rom., vol.V, p.197.

⁹⁷⁷ Sfântul Antonie cel Mare, *Învățăături despre viața morală*, cp.40, în Fil.rom., vol.I, p.24.

⁹⁷⁸ Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, cp.136, în Fil.rom., vol.I, p.102.

⁹⁷⁹ Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească*, cp.66, în Fil.rom., vol.I, p.242.

⁹⁸⁰ Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, cp.93, în Fil.rom., vol.I, p.382.

Cel ce crede că a ajuns la capătul virtuții, se păgubește⁹⁸¹, primejduindu-și însăși mântuirea. Căci „chiar dacă ar ajunge cineva la culmea virtuții, are trebuință de osteneala nevoinei, ca să-și strunească pornirile neregulate ale trupului și să-și păzească gândurile.”⁹⁸² Înaintarea în virtute și urcușul neîncetat spre Dumnezeu le are „cel ce a cunoscut insuficiența virtuților sale”,⁹⁸³ și-și „simte sărăcia naturală în ceea ce privește virtuților.”⁹⁸⁴ Cuviosul Nichita Stithatul ne spune că „cel ce stă bine pe temelia virtuților se socotește pe sine mai prejos decât toată zidirea.”⁹⁸⁵

În urcușul duhovnicesc, omul este ajutat de firea sa, pe care trebuie să o spiritualizeze continuu, de îngeri, care îl conduc, pe măsura eforturilor sale, spre capătul cel de sus al scării, și de Dumnezeu, Care îl ajută și îl așteaptă, răsplătindu-i cu dragoste și bunătate ostenelele și încununându-i aceste eforturi ale sale.⁹⁸⁶

a. Dumnezeu sprijină virtutea

„Începătorul oricărei virtuți este Dumnezeu precum soarele al luminii de toate zilele”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.40, în Fil.rom., vol.I, p.240)

„Când săvârșești fapte virtuozase, adu-ți aminte de Cel ce a zis: *Fără mine nu puteți face nimic* (Ioan 15,5)”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.41, în Fil.rom., vol.I, p.240)

„Dar tot așa, fiecare din virtuțile generale are ca început și sfârșit monada dumnezeiască, adică pe Dumnezeu, întrucât pornește din El și sfârșește în El și este una cu Dumnezeu, deosebindu-se numai prin cugetare. Căci e vădit că de la El și spre el își are originea orice virtute”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.55, în Fil.rom., vol.III, p.249)

„Cauza virtuților e Dumnezeu. Iar cunoștința cu lucrul a acestuia înseamnă prefacerea adevărată a celui ce cunoaște pe Dumnezeu în duh, în urma unei stăruitoare deprinderi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.64, sc.24, în Fil.rom., vol.III, p.379,380)

„Nimenia să nu-și închipuie că poate răbda ostenele și poate dobândi virtutea cu puterea sa. Căci pricinuitorul tuturor celor bune este Dumnezeu, precum al celor rele diavolul, înșelătorul sufletelor noastre. Deci pentru cele bune ce le faci adu mulțumiri pricinuitorului. Iar relele ce te tulbură aruncă-le începătorului acestora”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.73, în Fil.rom., vol.IV, p.219)

⁹⁸¹ Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.52, în Fil.rom., vol.III, p.229.

⁹⁸² Avva Filimon, *op.cit.*, p.196.

⁹⁸³ Maxim Mărturisitorul, *op.cit.*, rp.52, sc.6, p.233.

⁹⁸⁴ *Ibidem*, rp.52, p.229.

⁹⁸⁵ Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire*, suta I-a, cp.35, în Fil.rom., vol.VI, p.201.

⁹⁸⁶ Preot Ioan C. Teșu, *Virtuțile creștine, cărări spre fericirea veșnică*, p.33.

„Căci alta este virtutea care nu întrece firea și care se numește, pe drept cuvânt, și naturală, și alta cea lucrată numai de Primul Bine, care e mai presus de puterea și starea naturală, și care trebuie numită, cu dreptate, supranaturală. Deci astfel împărțindu-se acestea, cunoștința și virtutea naturală le are poate și cel neiluminat. Dar pe cele supranaturale, nicidecum. Căci cum le-ar avea, nefiind părtaș de cauza care le produce? Iar cel iluminat le poate avea pe amândouă. Mai bine zis, virtutea supranaturală n-o dobândește nicidecum, dacă n-a dobândit mai întâi pe cea naturală. Dar nimic nu-l împiedică să câștige cunoștința supranaturală fără cea naturală. Numai trebuie știut că precum simțire și închipuire au și necuvântătoarele, dar are și omul aceste puteri, însă cu mult mai bune și mai înalte, la fel despre virtuțile și cunoștințele naturale se poate spune că le au amândoi, dar cu mult mai bune le are pe acestea cel iluminat, decât cel neiluminat”. (Teodor al Edesei, Cuv.d.cnt., în Fil.rom., vol.IV, p.231)

„Dacă învățătura Domnului deschide urechile oricui se teme de El și adaugă ureche ca să audă, și dă limbă de învățatură ca să știe când trebuie să spună cuvânt, cine altul respinge pe cuminții și înțelepții lumii, și face nebună înțelepciunea lor, întărind numai cuvintele robilor Săi, despre El însuși? Căci El face lucruri noi și minunate spre slava Sa. El face în inima pustie și uscată cale de smerenie și de blândețe, iar în cugetarea secată și fără de apă, râu de înțelepciune negrăită, ca să adape poporul Său cel ales, poporul pe care Și l-a pregătit ca să povestească virtuțile Lui. Căci El umblă înaintea celor ce-L iubesc și se tem de El, netezește munții patimilor, sfarmă porțile de aramă ale neștiinței, deschide ușile cunoștinței Sale și descoperă vistieriile acoperite de întuneric, ascunse și nevăzute ale ei, ca să cunoască că El este Domnul Dumnezeu, Care cheamă numele lor Israel”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.61, în Fil.rom., vol.VI, p.296,297)

„Cel ce dă gură deschisă în mijloc de adunare multă robilor săi și cuvânt celor ce vestesc cu putere multă este Dumnezeu, Care smerește pomul înalt și înalță pomul smerit, Care usucă pomul verde și înverzește pomul uscat. Căci a Lui este înțelepciunea și cunoștința, și puterea. Și precum schimbă anotimpurile și anii, așa face și sufletele care-L caută și-L doresc pe El să împăratească peste patimi, și le mută de la viață la viață, dând înțelepciune celor înțelepți cu Duhul și pricepere celor ce au înțelegere. El descoperă lucruri adânci și ascunse celor ce cercetează adâncurile lui Dumnezeu și le dă lor să cunoască ghiciturile acoperite de întuneric. Căci lumina cunoștinței și a înțelepciunii este cu El și o dă cui voiește”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.67, în Fil.rom., vol.VI, p.299)

„Începutul și pricina virtuților este buna intenție, apoi dorința binelui. Precum Dumnezeu este pricina și izvorul a tot binele, așa începutul binelui în noi este credința, mai bine zis Hristos, piatra credinței, pe Care-l avem ca începătură și temelie a tuturor virtuților. Căci pe El am așezat și pe El clădim tot binele. El este piatra cea din capul unghiului, care ne leagă pe noi cu Sine⁹⁸⁷, și mărgăritarul de mare preț, pe care căutându-l, monahul care pătrunde în adâncul liniștii vinde toate voile sale prin ascultarea

⁹⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este o aplicare la credinciosul individual a expresiilor: Hristos, piatra cea din capul unghiului, Hristos, piatra credinței, Hristos, începătura vieții noastre. El este în fiecare din noi izvorul binelui, al efortului spre dobândirea virtuților, pe El clădim trupul virtuților. (n.s.40, p. 122)

poruncilor⁹⁸⁸ ca să-l câștige pe El”. (Sf. Grigorie Sinaitul, cap.acro., cap.83, în Fil.rom., vol.VII, p. 122, 123)

b. Firea virtuții

„...virtutea sufletului este singura avere sigură, care nu e furată și care după moarte mântuiește pe cei ce au dobândit-o. Iar pe cei ce cugetă așa nu-i va amăgi nălucirea bogățiilor și a celorlalte plăceri.” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.32, în Fil.rom., vol.I, p.22,23)

„Cel ce urmărește viețuirea virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu grijește de virtuțile sufletului, căci acestea sunt bogăția și hrana sa veșnică. De cele vremelnice se împărtășește numai pe cât se poate, după cum dă și voiește Dumnezeu, folosindu-se cu mulțumire și bucurie de ele, oricât de smerite ar fi. Mâncarea scumpă hrănește numai trupul; cunoștința de Dumnezeu însă, înfrânarea, bunătatea, facerea de bine, buna cinstire și blândețea, acestea îndumnezeiesc sufletul”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.34, în Fil.rom., vol.I, p.23)

„Dar poate împărăția pământească să facă lucruri asemănătoare cu cele pe care le face virtutea? Care porfiră poate despărți un râu, ca cojocul lui Ilie (4 Regi 2,8-14), care diademă a tămăduit boli, ca ștergarele apostolilor? (Fapte 19,12). Proorocul a mustrat singur pe regele care săvârșise fărădelege, măcar că avea cu el toată oastea; și fiindcă mustrea i-a atârnat mânia, regele a întins mâna asupra proorocului, dar n-a putut nici să-l prindă pe acela, nici să-și aducă mâna uscată la loc (3 Regi 13,4). Era o luptă între virtute și puterea împărătească. Dar mai tare a fost biruința virtuții, căci, fără să se lupte proorocul, virtutea a doborât pe vrăjmaș; stând în loc luptătorul, a luptat credința. Tovarășii de război ai regelui s-au făcut privitori ai luptei și mâna a rămas înțepenită, mărturisind virtuții biruința”. (Nil Ascetul, cuv.asc., cap.18, în Fil.rom., vol.I, p. 180, 181)

„Virtutea este cu mult mai vrednică de cinste decât bogăția și viața liniștită mai slăvită decât mulțimea aurului. Câți bogați nu erau în vremea aceea care gândeau lucru mare despre slava lor, dar au fost acoperiți de tăcere și dați uitării, pe când minunea celui fără de slavă e cântată până azi, și amintirea celui ce locuia în pustie le e scumpă tuturor. Căci este propriu virtuții să fie laudată și să-și răspândească faima care-i vestește frumusețile. Să încetăm de a ne mai hrăni ca vitele ca să câștigăm destoinicia păstorului; să părăsim negustoria blestemată ca să câștigăm mărgăritarul de mult preț; să fugim de lucrarea pământului care răsare spini și mărăcini ca să ne facem lucrători și păzitori ai raiului. Să aruncăm tot și să alegem viața liniștită ca să rușinăm pe cei ce ne hulesc acum, învinuindu-ne de câștig. Căci nimic nu rușinează pe cei ce ne ocărăsc ca îndreptarea cu

⁹⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O interpretare tot așa de interesantă a parabolei biblice despre omul care vinde toate averile sale pentru a cumpăra țarina sau ascultarea care cuprinde pe Hristos, comoara de mare preț. Averile sunt aci voile omului. Omul care vrea să se mântuie renunță la voile sale, care nu-l pot mântui, pentru a-și însuși prin ascultare voia lui Hristos, pentru a face voia sau poruncile Lui, căci prin aceasta dobândește viața veșnică. Cel ce iubeste renunță la voile sale pentru cel iubit și pentru iubirea aceluia. Căci în El are viața, cum nu o are prin împlinirea voilor sale. (n.s.41, p. 123)

blândețe a celor huliți. Schimbarea celor huliți se prefăce în rușine pentru cei ce hulesc”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.21, în Fil.rom., vol.I, p.183)

„Altceva e împlinirea poruncii și altceva e virtutea, chiar dacă acestea se prilejuiesc una pe alta” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.193, în Fil.rom., vol.I, p.252)

„Împlinirea poruncii stă în a împlini ceea ce s-a poruncit; iar virtutea, în a plăcea adevărului ceea ce s-a făcut”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.194, în Fil.rom., vol.I, p.252)

„Precum bogăția văzută este una, dar de multe feluri după chipul agonisirii, așa și virtutea este una, dar are multe moduri de activitate”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.195, în Fil.rom., vol.I, p.252)

„Cel ce se înfrânează se reține de la lăcomia pântecelui; cel ce disprețuiește avuția, de la zgârcenie; cel liniștit, de la vorbărie; cel curat, de la iubirea de plăceri; cel cuviincios, de la desfrânare; cel ce se ajunge cu ce are, de la iubirea de argint; cel blând, de la tulburare; cel cu cuget smerit, de la slavă deșartă; cel supus, de la iubirea de vrajbă; cel ce mustră, de la fătărie. De asemenea, cel ce se roagă e străin de deznădejde; săracul, de multă avuție; mărturisitorul, de tăgăduire; mucenicul, de slujirea la idoli. Vezi cum toată virtutea săvârșită până la moarte nu e altceva decât reținerea de la păcat. Iar reținerea de la păcat e un lucru al firii, nu ceea ce aduce răsplata Împărăției”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.25, în Fil.rom., vol.I, p.256,257)

„Orice prisos de virtute am adăuga astăzi, el e o dovadă a negrijii trecute, nu un drept la răsplată”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.44, în Fil.rom., vol.I, p.258)

„Nici una din virtuți nu deschide singură, prin sine ușa firii noastre, dacă nu sunt împletite toate întreolaltă”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.39, în Fil.rom., vol.I, p.258)

„Precum virtuțile obișnuiesc să se nască din dureri și din ocări, așa păcatele se nasc din plăceri și laude”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.157, în Fil.rom., vol.I, p.270)

„Scriptura ne îndeamnă pretutindeni să păzim simțurile sufletului. De se va supune voia monahului legii lui Dumnezeu și după legea Lui va ocârmui mintea cele supuse ei (înțeleg toate mișcările sufletului, dar mai ales mânia și pofta, căci acestea sunt supuse puterii rațiunii), am săvârșit virtutea și am împlinit dreptatea, îndreptând pofta spre Dumnezeu și spre voile Lui, iar mânia împotriva diavolului și a păcatului. Spre ce lucrare năzuim prin urmare? Spre meditația cea ascunsă”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.26, în Fil.rom., vol.I, p.402)

„Răsplățile osteneților pentru virtute sunt nepătimirea și cunoștința, care ne aduc Împărăția Cerurilor, precum patimile și neștiința ne aduc chinurile veșnice. Cel ce le caută, prin urmare, pe acestea pentru slava de la oameni, și pentru binele însuși, aude Scriptura zicând: *Cereți și nu primiți pentru că cereți rău* (Iacob 4,3)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.34, în Fil.rom., vol.II, p.75)

„Precum se raportează sănătatea și boala la trupul animalului, și lumina și întunericul la ochi, tot așa se raportează virtutea și păcatul la suflet, și cunoștința și neștiința la minte” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.46, în Fil.rom., vol.II, p. 112)

„Adevărul, zice, este cunoștință dumnezeiască; iar virtutea, lupta pentru adevăr al celor ce-l doresc. Așadar, cel ce îndură ostenelele virtuților pentru cunoștință nu se robește slavei deșarte, întrucât știe că adevărul prin firea lui rămâne mai presus de toate ostenelele. Căci el prin fire nu poate fi cuprins de cele din urmă. Dar cel ce caută cunoștința de dragul ostenelelor pentru ea, desigur, se robește slavei deșarte, ca unul ce crede că a luat cununa înaintea sudorilor, neștiind că ostenelele sunt pentru cunună, iar nu cununa pentru ostenele. Orice metodă se dovedește necugetată atunci când, în loc de a ajunge prin ea la ceea ce este absolut (pentru sine), e crezută ea ca un lucru absolut (pentru sine)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.30, sc.2, în Fil.rom., vol.III, p.124)

„Lepădarea patimilor contrare firii și dobândirea virtuților conforme firii umple sufletul săpat ca o vale și smerește cugetarea înălțată ca un munte de duhurile rele”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.47, sc.9, în Fil.rom., vol.III, p.168)

„Cel ce preface prin imitare legile fapturilor în lege proprie este virtuos, umplând de rațiune mișcarea celor lipsite de rațiune. Iar cel ce preface, tot prin imitare, legea sa în legi de-ale fapturilor, e pătimas, făcând nerațional ceea ce e rațional”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.51, sc.20, în Fil.rom., vol.III, p.210)

Definiția virtuții este unirea prin cunoștință a neputinței omenesti cu puterea dumnezeiască. Deci ce-l ce se închide pe sine în neputința firii încă nu a ajuns la hotarul virtuții. Din această pricină el păcătuiește ca unul ce n-a primit încă puterea ce întărește neputința. Iar cel ce prezintă cu îndrăzneală în loc de puterea dumnezeiască neputința proprie ca putere, a sărit peste hotarul virtuții. El păcătuiește prin aceea că nu recunoaște ceea ce s-a făcut mai pe urmă prin el în chip suprafiresc. El socotește păcatul drept virtute. Este mai de iertat deci cel ce s-a închis în neputința sa naturală, pătimind mai bine căderea de la virtute din trândăvie, decât cel ce prezintă în loc de puterea dumnezeiască neputința proprie ca putere în stare să împlinească datoriile. Căci mai degrabă își pricinuieste căderea prin îndrăzneala sa”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.56, sc.16, în Fil.rom., vol.III, p.280)

„Căci orice virtute este însoțită de plăcere și de durere: durere pentru trup, care se lipsește de simțirea dulce și lină, și plăcerea pentru suflet, care se desfată în duh cu rațiunile curățite de tot ce cade sub simțuri”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.58, în Fil.rom., vol.III, p.286)

„Virtutea se naște prin înstrăinarea de bunăvoie a sufletului de trup”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.58, sc.14, în Fil.rom., vol.III, p.288)

„Căci cunoașterea virtuților după rațiunea lor, adică recunoașterea adevărată prin trăire a cauzei virtuților, face pe cei părtași de ea să nu mai cunoască deloc insuficiența și excesul de virtute, care stau de cele două părți ale mijlociei virtuților, ca dreapta și stânga.

Pentru că dacă în rațiune nu se află nimic contrar rațiunii, e limpede că cel ce s-a înălțat la rațiunea virtuților nu va mai cunoaște cătuși de puțin poziția celor fără de rațiune. Fiindcă nu e cu putință să privească deodată două lucruri care se contrazic și să cunoască pe unul dintre ele manifestându-se deodată cu celălalt”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.64, în Fil.rom., vol.III, p.365,366)

„*Virtute* numește deprinderea atotnepătimașă și învârtoșată în bine, care nu are nimic contrar nici pe o parte, nici pe alta. Căci ea poartă pecetea lui Dumnezeu, care nu are nimic contrar”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.64, sc.27, în Fil.rom., vol.III, p.380)

„Păcatele stau alături de virtuți, și de aceea cei răi iau virtuțile drept păcate”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.89, în Fil.rom., vol.IV, p.18)

„Deprinderea virtuții sau a păcatului ne mișcă să gândim, să grăim sau să săvârșim cele bune sau cele rele”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.3, în Fil.rom., vol.IV, p.26)

„Când sălășluiesc virtuțile în suflet, cultivă gânduri bune; iar când sălășluiesc păcatele, nasc gânduri netrebnice”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.76, în Fil.rom., vol.IV, p.31)

„Virtuțile și păcatele, venind și trecând, fac starea sufletului bună sau rea, mișcându-l spre gândurile corespunzătoare”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.82, în Fil.rom., vol.IV, p.31)

„Precum sufletul face viu trupul după fire, așa și virtutea și cunoștința sufletul”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.25, în Fil.rom., vol.IV, p.34)

„Căci acestea sunt cele patru virtuți generale: dreptatea, înțelepciunea, cumpătarea și bărbăția, care cârmuiesc cele trei părți ale sufletului, însănătoșindu-le. Iar cele trei părți bine cârmuite opresc simțurile de la cele necuvenite. Și astfel mintea având liniște, o dată ce puterile ei sunt cârmuite după Dumnezeu și i se supun, luptă cu bărbăție în războiul mintal (inteligibil)”. (Filotei Sinaitul, cap.trez., cap.18, în Fil.rom., vol.IV, p. 109, 110)

„Pe cât este de veșnic Împăratul tuturor, neavând nici început, nici sfârșit al Împărăției Sale, pe atât este mai aducătoare de câștig sânguinta celor ce și-au ales să se ostenească pentru virtuți. Căci cinstirile vieții de față, chiar de ar fi foarte strălucite, se destramă în chip sigur deodată cu viața aceasta. Dar cele împărțite de Dumnezeu celor vrednici, fiind dăruite împreună cu nestricăciunea, rămân de-a pururi”. (Ioan Carpațiul, Cap.mâng., cap.1, în Fil.rom., vol.IV, p.125)

„Nimic nu obișnuiește să piardă așa de mult virtutea ca luarea ei în râs, batjocura și vorbăria deșartă. Dar iarăși nimic nu înnoiește așa de mult sufletul învechit și nu îl face să se apropie de Dumnezeu, ca frica de Dumnezeu, atenția cea bună, cugetarea

neîncetată la cuvintele lui Dumnezeu, înarmarea cu rugăciunea și urmărirea câștigului din privegheri”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.20, în Fil.rom., vol.IV, p.130)

„... fericit cu adevărat este cel ce caută virtutea și se îndeletnicește cu ea și cercetează cu grijă tot ce este virtute, apropiindu-se prin ea de Dumnezeu și unindu-se cu El în minte. Fiindcă în aceasta stă cu adevărat prudența, bărbăția, înțelepciunea, cunoștința nemincinoasă și bogăția ce nu poate fi răpită: în a sui la vederea (contemplarea) Făcătorului prin virtutea cu fapta.

Căci virtutea vine de la *a alege*, pentru că este aleasă și voită, deoarece noi facem binele alegându-l și voindu-l nu fără sfat și de silă. Iar prudența vine de la *a purta* în minte cele de folos”. (Sf. Ioan Damaschinul, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.191)

„Nu vei putea să vezi fața virtuții până nu cugeți cu plăcere la cea a păcatului. Iar urâtă îți va părea a doua, când vei pofti gustarea celei dintâi și vei înstrăina vederea chipului acesteia”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.17, în Fil.rom., vol.IV, p.279)

„Nici cel trufaș la cugetare nu-și cunoaște scăderile, nici cel smerit la cugetare bunătățile (virtuțile) sale. Pe cel dintâi îl înșeală o neștiință rea; pe cel de-al doilea una plăcută lui Dumnezeu”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.37, în Fil.rom., vol.IV, p.281)

„Iar felurile înțelepciunii sunt patru: chibzuința sau cunoștința lucrurilor ce trebuie sau nu trebuie făcute⁹⁸⁹ și privegherea minții; neprihănirea, care stă în păstrarea sănătoasă a cugetului ca să se poată înfrâna de la orice lucru, cuvânt și gând ce nu place lui Dumnezeu; bărbăția sau tăria și stăruința (rezistența) în ostenele încercărilor celor după Dumnezeu; dreptatea, adică împărțirea care dă tuturor la fel. Aceste patru virtuți generale se nasc din cele trei puteri ale sufletului, astfel: din cugetare sau minte, două: chibzuința și dreptatea sau dreapta socoteală; din partea poftitoare, neprihănirea; și din iuțime, bărbăția. Și fiecare stă la mijloc între două patimi potrivnice firii. Chibzuința are deasupra prea multa socotire⁹⁹⁰, iar dedesubt nechibzuința; neprihănirea are deasupra nesimțirea, iar jos desfrânarea; bărbăția, sus cutezanța nesocotită, jos lașitatea; dreptatea, sus voința de a avea prea puțin, iar jos voința de a avea prea mult.⁹⁹¹ Cele patru sunt chipul omului ceresc, iar cele opt ale celui pământesc”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.62,63)

⁹⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: N. Hartmann observă că prudența nu e știință, pătrundere, circumspecție care se mulțumește să se guste pe ea însăși într-o înstrăinare de lume. Sensul ei e redat mai bine de latinescul *sapientia*, care vine de la *sapere* – a gusta. „Sapientia este gustul etic, și anume gustul fin, diferențiat, cultivat moral, întrucât îndreptat spre plenitudinea vieții înseamnă contact cu toate și atitudine afirmativă, apreciatore față de tot ce e valoros. Este *pătrunderea sentimentului de valoare în viață*, în orice contact cu realitatea, în orice acțiune și reacțiune” (*Etik*, Berlin, 1926, pp. 389, 390). (n.s.96, p. 62)

⁹⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: poate să însemne o excesivă chibzuire, care nu e în stare să treacă la faptă, sau o prea mare tâlcuire, care cuprinde și viclenie. (n.s.97,p.63)

⁹⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: N.Hartman a precizat, pe baza unui text din *Etica nicomahică* a lui Aristotel (II, 6, 1107, 5-8), că poziția mijlocie a virtuții se referă numai la ființa ei, nu la gradul ei. Virtutea tinde la extrem în realizarea ei, dar întâi trebuie să fi nimerit exact calea ei, obiectul valorii care trebuie realizat (*op.cit.*, p.401). (n.s.98,p.63)

„Cum nu înțelegem că Cel ce se îngrijește de virtute este mai bun decât toți și stă mai sus decât cei ce plutesc la înălțime, chiar dacă e sărac și de neam smerit? Oare nu știm pe prooroci în veacul de acum sau pe Apostoli și Mucenici? Și ne mai îndoim de cele viitoare? Să privim viețile lor și ce au făcut, și de unde zic ei că primesc harul și puterea. Ba putem vedea că și după moarte fac minuni. Să privim pe împărați și bogați cum se închină sfintelor lor icoane. Să privim pe cei virtuoși cum petrec acum în toată mulțumirea și virtutea, și bucuria duhovnicească, în vreme ce cei bogați sunt supărați și ispitiți mai mult decât cei ce se nevoiesc și trăiesc în sărăcie. Acestea văzându-le, să nădăjduim că virtutea este mai bună decât toate. Iar de nu, să privim cum necredincioșii, poate, pe Dumnezeu nu-L cunosc, dar virtutea o laudă, chiar dacă cel virtuos li se arată lor de altă credință. Căci de virtute știe să se rușineze și dușmanul”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.6, în Fil.rom., vol.V, p.197)

„... împlinirea virtuților nu e un lucru împovăraător și de nepurtat, ci e mai degrabă o bucurie și o odihnă prin nădejdea, negrija și cinstea fără de voie ce urmează virtuții. (Căci și dușmanul se sfiește și se minunează de ea). Iar sfârșitul ei este veselie și fericire. Dar nu numai atât, ci chiar în ea însăși nepătimirea are amestecată bucuria, precum viața plină de cele materiale are întristarea în patimile necinstite”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.7, în Fil.rom., vol.V, p.201)

„Și precum soarele călătorind de fiecare dată de la răsărit până la apus dă o zi, iar lipsind el se face noapte, așa și fiecare virtute pe care o săvârșește omul luminează sufletul, iar ascunzându-se ea se face patimă și întuneric până ce agonisește omul iarăși virtutea și prin aceasta vine lumina”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.15, în Fil.rom., vol.V, p.224)

„... când o patimă se preface în virtute, e vădit că aceasta s-a făcut prin vreme și cercare. Iar când o virtute înclină spre patimă, tot vremea și cercarea îndelungată, prin răbdare, o poate depărta de aceea. Dacă nu se naște în suflet răbdarea din credință, nu poate avea cineva nicidecum vreo virtute. *Întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre* (Luca 21,19), zice Domnul, Cel ce a zidit una câte una inimile oamenilor, cum zice psalmistul (Psalmi 32,15)”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.24, în Fil.rom., vol.V, p.241)

„... să știți, iubitorilor, aceasta, că virtuțile se leagă între ele și se țin laolaltă ca un lanț sfânt, fiecare atârănând de cealaltă. Așa, rugăciunea atârână de dragoste, dragostea de bucurie, bucuria de blândete, blândetea de smerita cugetare, smerita cugetare de slujire, slujirea de nădejde, nădejdea de credință, credința de ascultare, ascultarea de simplitate”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.16, în Fil.rom., vol.V, p.284)

„Iar arătarea rodului în virtuți este o bucurie duhovnicească, împreunată cu plăcerea nestricăcioasă în inimile credincioase și smerite, fiind lucrată în chip tainic de Duhul. Deci ostenele și stăruințele, să se socotească ceea ce sunt, adică ostenele și străduințe,

iar roadele, roade. Dacă însă cineva, din lipsa cunoștinței, va socoti că lucrarea și osteneala sa sunt roduri ale Duhului, să afle că se amăgește și se înșală și, fiindcă socotește astfel, se lipsește de roadele cu adevărat mari ale Duhului”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.22, în Fil.rom., vol.V, p.287,288)

„Altceva este nemișcarea mădulelor sufletești și trupești și altceva dobândirea virtuților. Cea dintâi aparține firii, cea de a doua pune rânduială în mișcările naturale”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.87, în Fil.rom., vol.VI, p.42)

„Precum scrisorile de învoială dacă nu primesc iscăliturile unor martori vrednici de crezare nu fac singure arvuna, tot așa, înainte de împlinirea poruncilor și de dobândirea virtuților, nu e sigură iluminarea harului. Căci ceea ce sunt martorii pentru învoieli, aceea este lucrarea poruncilor și virtuților pentru arvuna Duhului. Datorită acestora primește fiecare prin arvună încredințarea mântuirii viitoare”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.48, în Fil.rom., vol.VI, p.70,71)

„Din aceste semne trebuie să cunoască fiecare dacă a primit arvuna Duhului de la mirele și stăpânul Hristos. Și dacă a primit-o, să se sânguiască să o țină.⁹⁹² Iar dacă nu s-a învrednicit încă să o primească, să se sânguiască să o primească prin fapte bune și prin pocăința cea mai fierbinte, și să o păzească prin lucrarea poruncilor și prin dobândirea virtuților.⁹⁹³” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.55, în Fil.rom., vol.VI, p.73)

„Am auzit zicându-se că nu poate ajunge cineva la deprinderea virtuții fără retragerea în singurătate și fără fuga în pustiu și m-am mirat: cum au socotit ei să mărginească într-un loc pe Cel nehotărnicit? Căci deprinderea virtuții este readucerea puterilor sufletului la străvechea lor noblete și întâlnirea virtuților generale în lucrarea cea după fire. Iar acestea nu ne vin din afară ca niște adaosuri străine, ci cresc în firea noastră de la creație ca o simțire dumnezeiască și mintală.⁹⁹⁴ Și mișcați prin ele potrivit cu firea intrăm în Împărăția cerurilor, care este înlăuntrul vostru, după Cuvântul Domnului (Luca 17,21).⁹⁹⁵ Dacă e așa, e de prisos pustiu și putem intra în Împărăția cerurilor și fără el, prin pocăință și prin toată paza poruncilor lui Dumnezeu, ceea ce se poate face în tot locul stăpânirii Lui. Căci zice dumnezeiescul David: *Binecuvintează suflete al meu pe Domnul, în tot locul stăpânirii Lui* (Psalmi 102,22)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.72, în Fil.rom., vol.VI, p.214,215)

⁹⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să o țină ca iubire activă, nu statică. (n.s.52,p.73)

⁹⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să o păzească deci printr-o înaintare cu fapta și prin întărirea ei în virtuți. (n.s.53,p.73)

⁹⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Virtuțile sunt sădite ca virtualități în fire sau în puterile firii noastre. Dar sunt sădite ca aspirații ale ei spre Dumnezeu, deci ca legături de actualizat și de dezvoltat ale omului cu Dumnezeu, care prin aceasta se bucură, când omul face eforturi în acest sens, ajutat de harul lui Dumnezeu. (n.s.62,p.215)

⁹⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este de remarcat legarea cuvântului „Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru” cu ideea despre aflarea ei virtuală în firea noastră însăși, sau cu ideea despre restabilirea și dezvoltarea firii noastre cu ajutorul harului dumnezeiesc. (n.s.63,p.215)

„Virtuțile cuprinzătoare și începătoare au fost zidite împreună cu firea oamenilor.⁹⁹⁶ Din ele se umplu de apă ca din patru izvoare râurile tuturor celorlalte virtuți și adapă cetatea lui Dumnezeu, care este inima curată și mângâiată prin lacrimi. Cel ce le păzește pe acestea neclintite de duhurile răutății sau cel ce, dacă a căzut, le-a ridicat din nou prin multele osteneli ale căinței și-a înălțat sieși casă și palat împărătesc, în care își face locuința Împăratul tuturor, Care împarte și dăruiește din belșug darurile Sale cele înalte celor ce s-au împodobit pe ei astfel.⁹⁹⁷” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.12, în Fil.rom., vol.VI, p.231)

„Îmbinarea armonioasă și bine legată a tuturor virtuților (Efeseni 4,10) în Duh, [...] face omul desăvârșit”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.20, în Fil.rom., vol.VII, p.102)

„Virtuțile își țin cumpăna între ele și toate se adună într-una și se împlinesc într-o întocmire, și într-un singur chip al virtuții. Căci sunt virtuți propriu-zise și virtuți mai mari ca virtuțile, care cuprind și susțin pe cele mai multe sau chiar pe toate, cum sunt dragostea dumnezeiască, smerenia și răbdarea dumnezeiască”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.84, în Fil.rom., vol.VII, p.123)

„Deci virtuțile cuprinzătoare sunt patru: bărbăția, chibzuința, neprihănirea și dreptatea. Lor le stau aproape, prin prisosire sau prin știrbire opt păcate, numite și socotite de cei din lume virtuți: bărbăției, semeția și frica; chizuinței, viclenia și neștiința; neprihănirii, desfrânarea și neajutorarea; dreptății, lăcomia și nedreptatea sau îngustimea năzuinței. Dar nu numai virtuțile cuprinzătoare și firești, mai presus de orice știrbire sau umflare, ci și cele cu fapta țin mijlocul.⁹⁹⁸ Ele au ca împreună-lucrătoare hotărârea liberă întru dreptatea socotinței; pe când păcatele, abaterea și părerea de sine. Că virtuțile drepte țin mijlocul, e martor proverbul care zice: *Atunci vei face toate căile bune* (Proverbe 2,9). Deci toate se întemeiază pe cele trei puteri ale sufletului, din care se nasc și pe care se zidesc, având ca temelie a clădirii lor cele patru virtuți cuprinzătoare, mai bine zis pe Hristos, prin Care cele firești se curătesc prin cele cu fapta, iar cele dumnezeiești și mai presus de fire se dăruiesc întru bunătatea Duhului”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.87, în Fil.rom., vol.VII, p.124,125)

„Dintre virtuți unele sunt cu fapta, altele firești, altele dumnezeiești și de la Duhul. Cele cu fapta sunt din liberă alegere; cele firești, ale firii; iar cele dumnezeiești, ale harului”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.88, în Fil.rom., vol.VII, p.125)

„Precum sufletul are puterea să nască virtuțile, așa are și puterea să nască patimile. Dar pe cele dintâi le naște după fire, pe celelalte, contra firii. Ca pricină pentru producerea binelui sau a răului, sufletul are mișcarea voinței ca pe un centru față de liniile lui

⁹⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ele au fost sădite în potență în firea noastră, în aspirația ei spre bine, în care e implicată iubirea de persoana lui Dumnezeu și de persoanele semenilor, deci de infinitatea iubitoare a lui Dumnezeu și de indefinitul iubitor al persoanelor umane. (n.s.11,p.231)

⁹⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există aproape o continuitate între virtuți și har, între efortul de iubire al omului și iubirea lui Dumnezeu care întreține acest efort. Harul e în virtuți, virtuțile traduc în ele bunătățile harului. Dreptatea, bunătatea, bărbăția nu se pot cugeta fără un har în ele. (n.s.12,p.231)

⁹⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Căci și virtuțile cu fapta sunt virtuți reale. (n.s.44,p.125)

sau ca pe un ac al unei cumpene, având-o ca ajutorătoare și lucrătoare în partea în care o întoarce. Căci intenția se poate îndrepta spre amândouă, ajutând lucrarea și spre una, și spre alta. Omul poartă în sine înclinarea și spre bine, și spre rău: spre una prin fire, iar spre alta prin pornirea de afirmare de sine a voii”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.89, în Fil.rom., vol.VII, p.125)

„Scriptura numește virtuțile fecioare, pentru amestecarea și unirea lor cu sufletul, fiind privite ca un singur trup și duh cu sufletul. Căci chipul fecioarei este simbolul dragostei, iar înfățișarea acestor sfinte fecioare este dovada nevinovăției și a curăției. Căci harul obișnuiește să dea chip dumnezeiesc celui în care se întipăresc acestea și să-i facă, pe cei ce-l primesc, înrudiți cu Dumnezeu”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.90, în Fil.rom., vol.VII, p.125)

„Dintre virtuți, unele lucrează, iar altele sunt lucrate. Lucrează venind în noi când trebuie și cât, și precum voiesc. Și lucrăm noi după hotărârea liberă și după deprinderea morală a destoiniciei noastre. Dar acelea lucrează ființial, pe când noi lucrăm povățuindu-ne de vreun chip și modelându-ne după el, dacă chipul este potrivirea tuturor lucrărilor noastre după arhetipurile de sus. Dar foarte puțini se împărtășesc ființial de cele cunoscute cu mintea înainte de viitoarea primire a nestrăciunii. Aici lucrăm și primim ostenele și chipurile, nu virtuțile cu adevărat.”⁹⁹⁹ (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.92, în Fil.rom., vol.VII, p.126)

„Nu e cu putință să învețe cineva prin sine știința virtuților, chiar dacă s-au folosit unii de cercare ca de un învățător. Căci a lucra de la sine și nu după sfatul celor ce au călătorit mai înainte înseamnă a fi plin de părerea de sine sau, mai bine zis, a o naște pe aceasta. Căci, dacă *Fiul nu face de la Sine nimic, ci precum L-a învățat pe El Tatăl, așa face* (Ioan 14,31), iar *Duhul nu va grăi de la sine* (Ioan 16,30), cine a ajuns la o așa de mare înălțime a virtuții, ca să nu mai aibă trebuință de altcineva să-l învețe?”. (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin.rug., cap.15, în Fil.rom., vol.VII, p.186,187)

„... nici faptele virtuților nu sunt vrednice de laudă și folositoare celor ce le fac fără dragoste, nici dragostea fără fapte.”¹⁰⁰⁰ Dintre acestea, cel dintâi lucru îl arată pe larg Pavel scriind către corinteni: *Dacă fac acestea și acestea, dar dragoste nu am, nimic nu-mi folosește* (1 Corinteni 13,3). Iar celălalt îl arată învățăcelul cu deosebire iubit, zicând: *Să nu iubim numai cu cuvântul, nici numai cu limba, ci cu fapta și cu adevărul* (Ioan 3,18)”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.58, în Fil.rom., vol.VII, p.460)

⁹⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Împărtășirea ființială de virtuți e împărtășirea nemijlocită de Cel în Care își au izvorul puterile binelui. Aceste puteri lucrează ele însele în noi, pentru că lucrează Dumnezeu, izvorul lor ființial. Dar trebuie să dăm și noi contribuția noastră. De aceea, în parte, ele lucrează în noi, în parte sunt lucrate ele de noi. Unde nu are loc împărtășirea ființială de virtuțile dumnezeiești, nu reușim să înfăptuim virtuțile, ci dăm doar ostenele noastre. (n.s.45, p.126)

¹⁰⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dragostea fără fapte statornice, întărite în virtuți, nu e dragoste adevărată, dar nici faptele fără dragoste nu sunt fapte capabile să ne transforme pe noi, ci rămân aparente sau gesturi sporadice fără substanță interioară, fără căldură consistentă, durabilă, fără alipirea la cel căruia i se adresează. El lasă pe cel ce le săvârșește izolat și rece. (n.s.55, p.460)

„Să lucrăm virtuțile chiar de la începutul lepădării cu osteneală și cu durere. Iar înaintând, să ne simțim în ele fără întristare, chiar dacă suntem întristați puțin.¹⁰⁰¹ Dar când cugetul nostru muritor va fi copleșit și stăpânit de râvna din noi, le vom lucra pe acestea cu toată bucuria, sânguința, dorința și văpaia dumnezeiască”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.1, cap.28, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.54)

„Pe cât de vrednici de laudă sunt cei ce lucrează virtuțile și împlinesc poruncile îndată de la început cu bucurie și râvnă, pe atât de vrednici de plâns sunt cei ce, deși se nevoiesc de multă vreme, le lucrează pe acestea încă cu osteneală, chiar dacă le lucrează.¹⁰⁰²” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.1, cap.29, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.54)

„Sunt virtuți și sunt maici ale virtuților. Deci cel cuminte se va nevoi mai mult pentru câștigarea maicilor. Învățătorul maicilor e Dumnezeu Însuși printr-o lucrare deosebită. Iar a fiicelor, sunt foarte mulți”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.26, partea a doua, cap.28, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.357)

„Unele dintre cele ce se petrec, au prin rânduială un început și un sfârșit, de la Făcătorul. Dar virtutea are marginea nemărginită: *Am văzut marginea a tot sfârșitul, zice psalmistul; dar lată foarte și fără margini este porunca Ta* (Psalmi 118,96).¹⁰⁰³” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.26, partea a doua, cap.37, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.360)

„Precum soarele arată aurul scânteind, așa și virtutea îl face arătat pe cel ce o are”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.26, partea a treia, cap.20, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.372)

„Căci virtuțile sunt stări de mijloc, sunt calea împărătească, despre care sfântul acela bătrân a spus: *Umblați pe calea împărătească și măsurați stadiile*. Deci, cum am spus, virtuțile sunt la mijloc între prisosință și lipsuri. De aceea s-a scris: *Să nu te abați nici la cele de-a dreapta, nici la cele de-a stânga* (Pilde 4,27), ci *umblă pe calea împărătească* (Numeri 20,17). Iar sfântul Vasile zice: *Drept cu inima este cel ce nu-și are gândul aplecat nici la prisosință, nici la lipsă, ci e îndreptat spre locul de mijloc al virtuții*”. (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cuv.10, cap.3, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.577)

„...am spus că virtuțile sunt la mijloc. De pildă, bărbăția e la mijloc între frică și obrăznicie, smerita cugetare la mijloc între mândrie și dorința de a plăcea oamenilor; la fel cuviința e la mijloc între rușine și nerușinare. Și așa, în chip asemănător, celelalte virtuți. Deci de se va afla cineva învrednicit de aceste virtuți, el se va afla cinstit la Dumnezeu. El se arată totdeauna mâncând și bând și dormind ca și ceilalți oameni, dar este cinstit pentru virtuțile ce le are”. (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cuv.10, cap.3, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.579)

¹⁰⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fără întristare, pentru că am înaintat în ele; dar puțin întristați, pentru că încă mai avem mult să înaintăm; pentru că nu suntem cu totul eliberați de ispitele spre păcat. (n.s.79, p.54)

¹⁰⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei ce, deși se nevoiesc de multă vreme, n-au ajuns să lucreze virtuțile cu ușurință și cu bucurie, ci le lucrează încă cu silă și cu greutate, înseamnă că nu au încă dragoste de Dumnezeu, că n-au pus încă suflet în lucrarea lor. (n.s.80, p.54)

¹⁰⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Porunca este fără margini, pentru că împlinirea ei poate merge totdeauna mai departe, întrucât desăvârșirea obținută de om prin împlinirea ei nu are nici ea margini. (n.s.788, p.360)

„Să nu te miri când, punând început virtuții, izvorăsc împotriva ta din toate părțile necazuri aspre și tari. Căci nu se socotește virtute aceea care nu este însoțită de greutate în lucrarea ei. Pentru că chiar numele virtuții vine de aci, cum a spus Sfântul Ioan: *E obișnuit să vină asupra virtuții greutatea. Și e vrednică de disprețuit virtutea care se însoțește cu tihna*. Căci a spus sfântul Marcu Monahul: *Toată virtutea ce se săvârșește se numește cruce, când împlinește porunca Duhului. De aceea toți cei ce voiesc să viețuiască în frica Domnului și în Iisus Hristos vor fi prizonieri* (2 Timotei 3,12). Căci zice: *De voiește cineva să vină după Mine, să se lepede de sine și să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie* (Marcu 8,34). De nu voiește cineva să viețuiască în tihnă, ci își pierde sufletul pentru Mine, îl va afla pe el. De aceea ți-a luat-o înainte și a pus înaintea ta crucea, ca să-ți alegi moartea împotriva ta și așa vei îndupleca sufletul tău să meargă după El”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.19, în Fil.rom., vol.X, p.101,102)

„Închipuiește-ți că virtutea este trup, iar vederea (contemplarea) suflet.¹⁰⁰⁴ Iar amândouă fac un om desăvârșit, unit în duh din două părți simțite.¹⁰⁰⁵ Și precum e cu neputință să vină sufletul la facere și la naștere fără desăvârșirea plămuirii trupului, împreună cu mădularele lui, așa e cu neputință să vină sufletul la vederea (contemplarea) cea de a doua, care este duhul descoperirii, ce poate fi închipuită ca formându-se într-un pânțec de mamă, ce primește conținutul seminței duhovnicești, fără desăvârșirea lucrului virtuții, care este casa unde se sălășluiește cunoașterea și care primește descoperirile.¹⁰⁰⁶” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.30, în Fil.rom., vol.X, p.167,168)

„De lucrezi cele ale unei virtuți mari și nu simți gustul răsplătirii ei, să nu te miri. Căci până nu se smerește omul, nu ia plata lucrării sale. Iar răsplata nu se dă lucrării, ci smereniei.¹⁰⁰⁷ Cel ce o nesocotește pe a doua a pierdut pe cea dintâi. Cel ce a luat-o înainte, și a luat răsplata bunătăților, întrece pe cel ce are lucrarea virtuții.¹⁰⁰⁸ Virtutea este maica întristării; și din întristare se naște smerenia; și smereniei i se dă harul. Deci răsplata nu se dă virtuții, nici osteneții pentru ea, ci smereniei ce se naște din ele. Dacă aceasta lipsește, în deșert se fac cele dintâi”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.37, în Fil.rom., vol.X, p.202)

„Lucrarea virtuții constă în păzirea poruncilor Domnului. Prisosința virtuții este buna întocmire a cugetării. Iar aceasta constă din smerita cugetare și din pază. Când celor dintâi le lipsește puterea, ea e primită în locul lor. Căci Hristos nu cere lucrarea

¹⁰⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Virtutea e trup pentru că se face cu trupul. Iar vederea, suflet, pentru că se obține prin minte. (n.s.184, p.167)

¹⁰⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul a dat forma omului întreg, prin faptul că a făcut materia trup, prelungind în ea puterile sufletului. Și omul durează ca întreg – viu în Duh. Cele două părți sunt simțite, pentru că în trup trăim simțirile sufletului și, prin suflet, simțirile trupului. (n.s.184a, p.167)

¹⁰⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În virtute sau în ansamblul de virtuți, sau în trupul spiritualizat prin ele, se zămislește sufletul ca vedere (ca contemplare) a celor dumnezeiești. (n.s.184b, p.168)

¹⁰⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Căci smerenia nu se laudă cu ea, pentru că cel ce o are nu o simte. (n.s.202, p.202)

¹⁰⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acela a dobândit smerenia înainte de a săvârși faptele virtuții. (n.s.203, p.202)

virtuților, ci îndreptarea sufletului”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.37, în Fil.rom., vol.X, p.202)

„Virtuțile urmează una după alta, ca să nu fie calea virtuții neplăcută și grea; și pentru că se dobândesc pe rând. Și așa faptele grele săvârșite pentru bine se fac plăcute ca unele ce se întăresc unele pe altele în bine. Căci nimeni nu poate dobândi cu adevărat neagonisirea, de nu se convinge pe sine și nu se pregătește să rabde încercările cu bucurie. Și nimeni nu poate să rabde încercările, decât cel ce a crezut că e ceva mai presus de tihna trupească, potrivnică necazurilor de care s-a pregătit să se facă părtaș și pe care e gata să le primească”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.46, în Fil.rom., vol.X, p.239,240)

„Virtutea pe care o face cineva pentru altul nu poate curăți sufletul. Căci se socotește ca o faptă pentru plată înaintea lui Dumnezeu.¹⁰⁰⁹ Dar cea pe care o face omul în sine, se socotește ca virtute desăvârșită și le desăvârșește pe amândouă: se socotește și spre răsplată și aduce și curăția. De aceea, desparte-le de cea dintâi și urmărește pe cea de a doua. Căci părăsirea celei dintâi fără îngrijirea de cea de a doua este o cădere vădită de la Dumnezeu. Iar a doua umple și locul celei dintâi.¹⁰¹⁰” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.73, în Fil.rom., vol.X, p.374)

„...[sfintii] când se apropie de orice virtute ca s-o lucreze, nu o lucrează numai în parte pe ea, ci le lucrează [...] pe toate, în întregime, dintr-odată. Căci nu-și fac călătoria pe calea împărătească, cum o fac toți, ci acești uriași își aleg cărările cele scurte.¹⁰¹¹ Și se dovedesc străbătând în scurtă vreme drumul spre locașuri.¹⁰¹²” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.398)

„Cărările scurte ale virtuților sunt virtuțile cuprinzătoare, pentru că nu e o depărtare mare între cărările cele multe dintre o viețuire și alta¹⁰¹³; nici nu se află între una și alta

¹⁰⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci se respinge teoria meritelor pentru fapte. Faptele cu adevărat bune sunt cele ce se fac din dragoste, nu pentru plată. (n.s.458, p.374)

¹⁰¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aducând curăția, aduce și răsplata. Sau curăția însăși este răsplata adevărată. Iar curăția e preocuparea exclusivă de Dumnezeu pentru El Însuși. Ultimul fel de virtute ține locul și celui dintâi. Dar nu și invers. Însă e și mai rău când nu se urmărește nici primul fel de virtute. (n.s.459, p.374)

¹⁰¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Calea împărătească” e o cale moderată, lungă, încetinită. Dar aceștia fac pași uriași, înghițind distanțe mari în scurtă vreme. Ei pun în lucrarea acestei virtuți tot sufletul lor, toată setea lor de desăvârșire. De aceea îmbrățișează într-o singură virtute toate virtuțile. (n.s.484,p.398)

¹⁰¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Locașurile”, cele de care spune Mântuitorul Hristos că sunt în casa Tatălui Său (Ioan 14, 2), sunt virtuțile ce le dobândesc cei ce se silesc, cum spun unii părinți. Căci orice virtute, de exemplu smerenia, răbdarea, iubirea, e ca un adevărat veșmânt, sau locaș ce îmbracă pe acela. Virtuțile sunt astfel atât cărări spre locașurile desăvârșirii, cât și locașurile sau chipurile proprii ale desăvârșirii. (n.s.485, p.398)

¹⁰¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Virtuțile cuprinzătoare sau generale (înțelepciunea, cumpătarea, dreptatea, bărbăția), cuprinzând multe virtuți în ele, fiecare din ele sporind, face să sporească toate virtuțile parțial cuprinse în ea. De aceea, cel ce practică virtuțile generale practică deodată multe virtuți și drumul lui spre desăvârșire se scurtează. El urcă repede de la o treaptă de viețuire la alta mai înaltă. (n.s.487, p.399)

loc și timp și risipire, ci stau împreună și se împlinesc toate degrabă”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.399)

„Dacă deci virtutea este în chip firesc sănătatea sufletului, patimile sunt boli ale sufletului, ce intră în fire și se ivesc în ea și o scot din sănătatea ei. Deci e vădit că sănătatea există în fire de mai înainte de boala ce-i vine ca ceva ce nu ține de ea (ca un accident). Și dacă acestea sunt așa, precum sunt cu adevărat, virtutea este în suflet în chip firesc. Iar cele ce-i vin ca ceva deosebit (accidentele) sunt în afară de fire”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.83, în Fil.rom., vol.X, p.410)

„Nimenia să nu spună cuiva: *Fii fără grijă, că-ți port eu grija ta*. Căci își va călca făgăduiala. Ci trebuie să adauge puțină străduință și cel legat cu sarcina și să facă și el tot ce poate pentru a păzi cu trezvie poruncile Părinților lui”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.268, în Fil.rom., vol.XI, p.308)

„Dacă cineva a cunoscut rodul virtuților, acela a cunoscut ce este rodul răutății. Cel ce a cunoscut că îngerii se bucură de faptele lui, acela a cunoscut că de el s-au bucurat dracii când săvârșea faptele lor. Căci dacă nu mănânci din cele dulci, nu cunoști amărăciunea celor dinainte”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.21, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p. 152)

c. Feluri ale virtuților (virtuți trupești și virtuți sufletești)

„Dacă între oameni sunt lăudate faptele bune și virtuțile sufletului cuvios și iubitor de Dumnezeu și sunt disprețuite faptele rușinoase și rele, cu cât mai mult nu va fi așa la Dumnezeu Cel ce vrea mântuirea omului?” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.99, în Fil.rom., vol.I, p.35)

„Să se întâlnească în tine virtuțile trupești cu cele sufletești, și cele sufletești cu cele duhovnicești; iar acestea cu cunoștința nematerială și ființială.” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.132, în Fil.rom., vol.I, p.101)

„Se cuvine deci să ne ostenim nu numai prin virtuțile trupești, ci și pentru cele care pot curăți omul nostru cel dinlăuntru. Căci ce folos va avea cel ce-și păzește trupul feciorelnic, dacă sufletul și-l lasă să desfrâneze cu dracul neascultării? Sau cum se va încununa cel ce s-a înfrânat de la lăcomia pânteceului și de la toată pofta trupească, dar n-a avut grijă de închipuirea de sine și de iubirea de slavă și n-a răbdut nici cel mai mic necaz, care e măsura cu care se va măsura lumina dreptății celor ce au împlinit faptele dreptății în duh de smerenie?” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.42, în Fil.rom., vol.I, p.353,354)

„Dintre virtuți unele sunt ale trupului, altele ale sufletului. Ale trupului sunt de pildă: postul, privegherea, culcarea pe jos, slujirea, lucrul mâinilor spre a nu îngreuna pe cineva sau spre a dăruia, și cele următoare. Iar ale sufletului sunt de pildă: iubirea, îndelunga răbdare, blândețea, înfrânarea, rugăciunea și cele următoare. Dacă, prin urmare, din vreo nevoie sau împrejurare trupească, de pildă din pricină de boală, sau

altceva de felul acesta, ni s-ar întâmpla să nu putem împlini pomenitele virtuți ale trupului, avem iertare de la Domnul, care cunoaște și pricinile. Dar neîmplinind pe cele ale sufletului, nu vom avea nici o apărare. Căci nu sunt supuse nevoii”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.57, în Fil.rom., vol.II, p.79)

„Virtuțile sufletului sunt acestea: iubirea, smerenia, blândețea, îndelunga răbdare, îngăduința, nepomenirea răului, nemânierea, neînfurierea, nezavistia, nejudecarea, necăutarea la slăvi, milostenia, neprihănirea, neiubirea de argint, compătimirea, lipsa de trufie, lipsa de mândrie, străpungerea inimii.

Iar virtuțile trupului sunt: culcarea pe jos, privegherea, postul, înfrânarea, sărăcia, neîmprăștierea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., rp.1, în Fil.rom., vol.II, p.206)

„Virtutea lucrată cu fapta se face glas al cunoștinței ce strigă, ca în pustie, în sufletul lipsit de patimi. Căci virtutea este înainte-mergătoarea adevăratei înțelepciuni, vestind adevărul ce se va arăta în urma ei după economie, dar există înainte de ea după cauză.¹⁰¹⁴” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.47, sc.15, în Fil.rom., vol.III, p.168,169)

„Precum virtuțile trupești își atrag slava de la oameni, așa cele duhovnicești pe cea de la Dumnezeu”. (Talasie Libianul, D. drag., suta întâi, cap.10, în Fil.rom., vol.IV, p. 14)

„Păzește într-o armonie virtuțile sufletului, căci din acestea se naște roada dreptății”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.91, în Fil.rom., vol.IV, p.25)

„Iar virtuți trupești, mai bine zis unelte ale virtuților, care se nasc într-o cunoștință și după Dumnezeu și duc pe om afară de orice fătărie și dorință de a plăcea oamenilor, la înaintarea în smerenie și nepătimire, sunt acestea: înfrânarea, postul, foamea, setea, privegherea, starea de toată noaptea, plecarea deasă a genunchilor, neîmbăierea, mulțumirea cu o singură haină, mâncarea uscată, mâncarea târzie, mâncarea puțină, băutura de apă, culcarea pe pământ, sărăcia, neaverea, austeritatea, neîmpodobirea, neiubirea de sine, singurătatea, liniștea, neieșirea din casă, lipsa, mulțumirea cu ce ai, tăcerea, procurarea celor de trebuință prin lucrul mâinilor, toată reaua pătimire și nevoia trupească, și alte asemenea. Toate acestea sunt cât se poate de necesare și de folositoare când trupul e sănătos și tulburat de patimi trupești. Iar dacă e neputincios și cu ajutorul lui Dumnezeu a biruit. Acestea nu sunt așa necesare, întrucât sfânta smerenie și rugăciune întregesc toate”. (Sf. Ioan Damaschinul, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p. 184)

„... cu cât e sufletul neasemănat mai bun decât trupul, și mai distins, și mai cinstit în multe și foarte însemnate privințe, cu atât sunt și virtuțile sufletești mai bune decât cele trupești, mai ales cele care imită pe Dumnezeu și poartă nume dumnezeiești”. (Sf. Ioan Damaschinul, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.190)

¹⁰¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adevărul e cauza virtuții, dar e în folosul omului ca să ajungă la el prin virtute. (n.s.1, p.169)

„Virtuțile mai cuprinzătoare ale sufletului fiind trei: postul, rugăciunea și tăcerea, cel ce vrea să se desfacă (puțin) de rugăciune trebuie să se odihnească într-o oarecare contemplație naturală; cel ce vrea să se desfacă de tăcere într-o convorbire morală; iar cel ce postește într-a doua mâncare dăruită.¹⁰¹⁵” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.126, în Fil.rom., vol.IV, p.293)

„Cel ce tinde spre Dumnezeu stăruitor și cu sârguință plină de râvnă se face pecete a chipului Aceluia prin virtuțile sufletului și ale trupului. Căci el se odihnește în Dumnezeu, și Dumnezeu în el prin răsfrângere. Astfel el este și arată ca un chip al fericirii dumnezeiești întru bogăția darurilor Duhului și e dumnezeu prin lucrare, iar Dumnezeu este împlinitorul desăvârșirii lui.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.3, în Fil.rom., vol.VI, p.268)

„Virtutea trupească curățește trupul de poftele din el, în starea liniștii. Iar virtutea minții smerește sufletul și îl curățește de gândurile grosolane și pieritoare, ca să nu le cugete pe acestea în chip pătimas, ci să se miște mai degrabă în contemplarea ce îi este proprie. Această contemplare (înțelegere) aproprie sufletul de golirea minții,¹⁰¹⁶ care se numește vederea nematerială. Și aceasta este virtutea duhovnicească. Căci ea ridică mintea de la cele pământești și o apropie de contemplarea cea dintâi a duhului și o îndreaptă spre Dumnezeu și spre contemplarea (vederea) slavei celei necuprinse, care este mișcarea gândurilor spre mărirea firii Lui”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.17, în Fil.rom., vol.X, p.87)

d. Scara virtuților

„Este cu neputință să se facă cineva dintr-o dată bărbat bun și înțelept. Trebuie gând stăruitor, viețuire, încercare, vreme, nevoință și dor după lucru bun. Iar omul bun și iubitor de Dumnezeu, care cu adevărat cunoaște pe Dumnezeu, nu încetează a face din belșug toate câte plac lui Dumnezeu. Dar astfel de oameni se găsesc rar. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.40, în Fil.rom., vol.I, p.24).

„Nu se cuvine ca cei mai slăbuți cu firea să deznădăjduiască și să părăsească viețuirea virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu, și să o disprețuiască ca una ce nu ar putea fi ajunsă, nici înțeleasă de ei. Căci, chiar de nu vor putea ajunge la culmea virtuții și mântuirii prin sârguință și dorință, totuși se fac mai buni sau în nici un caz mai răi. Iar acest folos al sufletului nu este mic” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.41, în Fil.rom., vol.I, p.24)

„Nu socoti că ai dobândit virtute dacă n-ai luptat mai înainte până la sânge pentru ea. Căci trebuie să te împotrivești păcatului până la moarte, luptându-te cu el și neslăbind, după dumnezeiescul Apostol (1 Timotei 6,12)” (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.136, în Fil.rom., vol.I, p.102)

¹⁰¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E mâncarea pentru trup, dăruită și ea de Dumnezeu și îngăduită numai în al doilea rând, după mâncarea minții. (n.s.2, p.293)

¹⁰¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: e vorba de o „golire” a minții de orice altfel de gânduri. Dar cum mintea nu poate sta neocupată, ea se ocupă atunci cu vederea lui Dumnezeu cel nesfârșit, recâștigându-și și ea însușirea indefinitului. (n.s.78, p.87)

„De altfel pentru curăția desăvârșită a sufletului nu ajunge numai reținerea de la bucate dacă nu se adaugă la ea și celelalte virtuți. De aceea smerenia prin ascultarea cu lucrul și prin ostenirea trupului mari foloase aduce. Înfrânarea de la iubirea de argint călăuzește sufletul spre curăție când înseamnă nu numai lipsa banilor, ci și lipsa poftelor de a-i avea. Reținerea de la mânie, de la întristare, de la slavă deșartă și mândrie înfăptuiește curăția întreagă a sufletului. Iar curăția parțială a sufletului, cea a neprihănirii adică, o înfăptuiesc în chip deosebit înfrânarea și postul. Căci este cu neputință ca cel ce și-a săturat stomacul să se poată lupta în cuget cu dracul curviei. Iată de ce lupta noastră cea dintâi trebuie să ne fie înfrânarea stomacului și supunerea trupului nu numai prin post, ci prin priveghere, osteneală și citiri; apoi aducerea inimii la frica de iad și la dorul după Împărăția cerurilor.” (Sf. Ioan Casian, D.8 gând., cap.1, în Fil.rom., vol.I, p. 112, 113)

„Nu zice că se poate câștiga virtutea fără necazuri; căci virtutea neprobată în necazuri nu este întărită” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.66, în Fil.rom., vol.I, p.242)

„Tot păcatul sfârșește în plăcerea oprită, precum orice virtute într-o mângâiere duhovnicească. Dacă stăpânește cel dintâi, stârnește pe cele proprii lui; iar dacă stăpânește ce-a dea doua, de asemenea pe cele înrudite cu ea”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.48, în Fil.rom., vol.I, p.241)

„Cel ce nu poartă grijă, după puterea lui, de toate virtuțile săvârșește un păcat anevoie de iertat; dar rugăciunea și milostenia întorc pe cei ce nu poartă de grijă”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.64, în Fil.rom., vol.I, p.242)

„Cele rele își primesc putere una de la alta; de asemenea și cele bune cresc una prin alta, și pe cel părtaș de ele îl mână și mai mult înainte”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.93, în Fil.rom., vol.I, p.245)

„Dacă vrei să-l folosești fără vorbă multă pe iubitorul de învățătură, îndeamnă-l la rugăciune, la credință dreaptă și la răbdarea necazurilor. Căci prin acestea se dobândesc toate celelalte virtuți”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.102, în Fil.rom., vol.I, p.264)

„...când nevoitorul se va îmbrăca cu toate virtuțile și mai ales cu desăvârșita sărăcie, atunci harul îi va lumina toată firea printr-o oarecare simțire mai adâncă, încălzindu-l spre mai multă dragoste de Dumnezeu. Din această pricină săgețile drăcești se vor stinge în afară de simțirea trupului. Căci adierea Duhului Sfânt mișcând inima spre suflarea păcii stinge săgețile dracului purtător de foc încă pe când sunt în aer”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.85, în Fil.rom., vol.I, p.376)

„Calea virtuții li se arată celor ce încep să iubească evlavia, aspră și posomorâtă. Nu fiindcă așa este ea, ci fiindcă firea omenească îndată ce-a ieșit din pânțele la larg se dă în tovărășia plăcerilor. Dar celor ce au răzbit dincolo de mijlocul ei li se arată plăcută și ușoară. Căci obișnuințele rele, fiind supuse celor bune prin împlinirea binelui, s-au pierdut deodată cu amintirea plăcerilor nesocotite. Drept urmare, sufletul umblă de aci înainte cu bucurie pe toate cărările virtuților. Pentru aceasta Domnul, aducându-ne la începutul căii mântuirii, zice: *Strâmtă și anevoioasă este calea care duce la viață și*

puțini umblă pe ea (Matei 7,14). Iar către cei ce vor să se apuce cu multă hotărâre de păzirea sfintelor Sale porunci, zice: *Jugul Meu este blând și sarcina Mea ușoară* (Matei 11,40). Deci la începutul nevoițelor trebuie să împlinim sfintele porunci ale lui Dumnezeu cu o voință oarecum silită, ca văzând Domnul scopul cel bun și osteneala noastră să ne trimită voia Lui cea gata de ajutor, ca să slujim apoi cu multă plăcere poruncilor Sale slăvite. Căci atunci ni se întărește de la Domnul voința ca să facem, cu multă bucurie, neîncetat binele. Atunci vom simți cu adevărat că Dumnezeu este *Cel ce lucrează în noi și să vrem, și să lucrăm pentru bunăvoință* (Filipeni 2,13)”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.93, în Fil.rom., vol.I, p.382,383)

„...ni se cade nouă, celor ce râvnim liniștea, să deosebim și să despărțim cu luare-amine și cu înțelepciune virtuțile și păcatele, și să aflăm care virtute trebuie să o cultivăm când sunt de față părinții și frații, și pe care să o lucrăm când suntem singuri. Trebuie să mai știm care este virtutea primă, care a doua, care a treia; și care patimă este sufletească, și care trupească; și din care virtute ne răpește mândria mintea, din care se ivește slava deșartă prin care se apropie mânia și din care se ivește lăcomia pântecelui. Căci datorii suntem să curățim gândurile, precum și orice înălțare ce ar crește împotriva cunoștinței de Dumnezeu”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.24, în Fil.rom., vol.I, p.402)

„Cea dintâi virtute este nepurtarea de grijă, adică moartea față de orice om și de orice lucru. Din aceasta se naște dorul de Dumnezeu. Iar acesta naște mânia cea după fire, care se împotrivesc oricărui atac încercat de vrăjmașul. Atunci găsește sălaş în om frica lui Dumnezeu, iar prin frică se face arătată dragostea”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.25, în Fil.rom., vol.I, p.402)

„Dragostea este născută de nepătimire; nepătimirea, de nădejdea în Dumnezeu; nădejdea de răbdare și îndelunga răbdare; iar pe acestea le naște înfrânarea cea atotcuprizaătoare. Înfrânarea, la rândul ei, e născută de frica lui Dumnezeu. În sfârșit frica de credința în Domnul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.2, în Fil.rom., vol.II, p. 54)

„*Chipul celui pământesc* sunt păcatele generale, ca nechibzuința, frica, necumpătarea, nedreptatea. Iar *chip al celui ceresc* sunt virtuțile generale, ca înțelepciunea, bărbăția, cumpătarea, dreptatea. *Dar precum am purtat chipul celui pământesc să purtăm și chipul celui ceresc.* (I Corinteni 15,49)” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.79, în Fil.rom., vol.II, p.83)

„Virtuțile despart mintea de patimi; contemplațiile duhovnicești de înțelesurile simple; în sfârșit rugăciunea curată o înfățișează lui Dumnezeu însuși”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.44, în Fil.rom., vol.II, p.94)

„Mulți săraci cu duhul are lumea, dar nu cum se cuvine. Și mulți care plâng, dar pentru pagube de bani sau pierderi de copii. Și mulți blânzi, dar față de patimile necurate. Mulți care flămânzesc și se însetoșează, dar pentru a răpi cele străine și a câștiga din nedreptate. Mulți milostivi, dar față de trup și cele ale trupului. Și curați cu inima,

dar pentru slava deșartă. Și făcători de pace, dar prin aceea că supun sufletul trupului. Mulți prigonți dar fiindcă sunt fără rânduială. Mulți ocărăți, dar pentru păcate rușinoase. Fericiți sunt însă numai aceea care fac și pătesc acestea pentru Hristos și după pilda lui Hristos. De ce? Pentru că *a lor este Împărăția Cerurilor* și pentru că *aceștia vor vedea pe Dumnezeu* (Matei 5,3 ș.u.), și celelalte. Așadar nu fiindcă fac acestea și le pătesc sunt fericiți, căci și cei mai înainte pomeniți fac același lucru. Ci pentru că fac și pătesc acestea pentru Hristos și după pilda lui Hristos”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.47, în Fil.rom., vol.II, p.95)

„Cel ce îmbrățișează din inimă viața evanghelică a tăiat de la sine și începutul și sfârșitul păcatului, și cultivă toată virtutea cu fapta și cu cuvântul și cu rațiunea. Acesta aduce jertfe de laudă și de mărturisire scăpat de toată supărarea lucrării patimilor și slobod de lupta minții împotriva lor. El nu mai are decât plăcerea nesaturată a nădejzii bunurilor viitoare, care-i nutrește sufletul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.96, în Fil.rom., vol.II, p.163)

„Frica de gheenă îi face pe începători să fugă de păcat; dorul de răsplata bunătăților dăruiește celor înaintați râvna virtuților cu lucrul; iar taina dragostei, ridicând mintea deasupra tuturor celor create, o face oarbă față de toate cele ce sunt după Dumnezeu. Căci Domnul înțelepțește numai pe cei ce au devenit orbi față de toate cele de după Dumnezeu, arătându-le cele ce sunt mai dumnezeiești”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.9, în Fil.rom., vol.II, p.168,169)

„Zidind pe Domnul ca pe o temelie a credinței, edificiul înalt al virtuților, să așezăm în el aur, argint, pietre scumpe, adică cunoștință curată și neîntinată despre Dumnezeu (teologie), viață străvezie și strălucită, gânduri dumnezeiești și idei luminoase. Să nu așezăm nici lemne, nici iarbă, nici trestie, adică nici idolatrie sau alipire la cele sensibile, nici viață nesocotită, nici gânduri pătimase și lipsite de înțelegerea înțelepciunii, ca niște spice goale (1 Corinteni 3,12)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.12, în Fil.rom., vol.II, p.169)

„*Răsare soarele și apune soarele*, zice Scriptura (Eclesiast 1,5). Deci și Cuvântul când e socotit sus, când jos, după vrednicia și după rațiunea și modul de comportare al celor ce cultivă virtutea și se străduiesc după cunoștința dumnezeiască. Fericit însă cel ce ține [...] neapus în sine Soarele dreptății în cursul întregii zile a vieții de acum, nehotărnicit de seara păcatului și a neștiinței, ca să poată zdrobi și fugări după lege pe dracii cei vicleni, care se ridică împotriva lui”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.31, în Fil.rom., vol.II, p.177)

„Cel ce lucrează virtutea cu cuvenita cunoștință are ca bou de jug trupul, pe care îl mână la împlinirea datoriilor cu rațiunea, iar ca slugă, modul de înfăptuire al virtuții, pe care îl cumpără cu judecățile dreptei socoteli, care țin loc de bani”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.65, în Fil.rom., vol.II, p.188)

„Cetățile au rostul să păzească și să asigure lucrurile de preț. Deci în înțeles alegoric cetatea este nevointa constatătoare din diferite virtuți, ca de pildă, înfrânarea de la vin,

reținerea de la mâncăruri, care sunt spre pază și siguranță. Deci când ne izgonesc dracii din una din acestea, strecurând în noi înfumurarea și slava deșartă pentru astfel de nevoie, e bine să dăm înapoi dintr-o asemenea silință ce ni se pare osârduitoare, ca să nu cădem în mândrie, și să fugim la altă virtute, slobodă de slava deșartă, până va veni la noi puterea nepătimirii”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., rp.54, în Fil.rom., vol.II, p.230)

„Cărările Cuvântului sunt diferitele moduri ale virtuților și diferitele comportări sau îndeletniciri după voia lui Dumnezeu. Pe acestea le fac drepte aceia care nu cultivă virtutea și cercetarea cuvintelor dumnezeiești nici pentru slavă, nici din zgârcenie, nici ca să fie lingușiți de oameni sau ca să placă lor sau ca să se mândrească în fața lor, ci toate le fac și le spun, și le cugetă pentru Dumnezeu. Căci Cuvântul lui Dumnezeu nu zăbovește pe cărările care nu sunt drepte, chiar dacă ar afla calea în anumite privințe gătită”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.47, în Fil.rom., vol.III, p.163)

„...cei ce propășesc în bine pe drumul virtuților și se lărgesc fără patimă în împlinirea poruncilor, umblând pe calea sau în legea lor. Aceștia încă au nevoie să se adape din cuvântul care îi îndeamnă la smerenie, la comuniunea și la împreuna-pățimire cu cei mai neputincioși, și la mulțumirea pentru cele hărăzite lor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.48, în Fil.rom., vol.III, p.172)

„Căci cel care-și închipuie că a ajuns la capătul din urmă al virtuții nu va mai întreba de cauza din care izvorăsc virtuțile, ci va circumscrie puterea dorinței lor numai de sine, păgubindu-se însuși de condiția mântuirii sale, adică de Dumnezeu. Dar cel ce-și simte sărăcia sa naturală în ceea ce privește virtuțile nu va înceta să alerge cu grabă spre Cel ce poate împlini lipsa sa”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp. 52, în Fil.rom., vol.III, p. 213)

„Cel ce a cunoscut insuficiența virtuții sale niciodată nu se oprește din drumul ei. Căci dacă ar face așa, s-ar păgubi, de începutul și de ținta ei, adică de Dumnezeu, oprindu-și mișcarea dorinței în jurul său. În acest caz și-ar închipui că a ajuns desăvârșirea, în vreme ce el e căzut de la Cel cu adevărat existent, spre care tinde toată mișcarea celui ce se sârguiește”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.52, sc.6, în Fil.rom., vol.III, p. 217)

„Căci de fapt, de la încetarea de a păcătui prin temere, venim la lucrarea virtuților prin tărie; iar de la lucrarea virtuților, la discernământul sfatului. De la discernământ trecem apoi la deprinderea virtuților sau la știință; iar de la deprinderea virtuților, la cunoștința rațiunilor din virtuți. De la aceasta ne ridicăm la deprinderea care prefăce puterile naturale în rațiunile cunoscute ale virtuților, adică la înțelegere, și de la aceasta la contemplarea simplă și exactă a adevărului din toate lucrurile. În sfârșit, pornind de la aceasta vom scoate la iveală multe și variate rațiuni cucernice ale adevărului din contemplarea înțeleaptă a lucrurilor sensibile și a ființelor inteligibile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.54, în Fil.rom., vol.III, p.235)

„Liniștea (isihia), rugăciunea, dragostea și înfrânarea, sunt o căruță cu patru roate, care suie mintea la ceruri”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.24, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„Virtutea și cunoștința¹⁰¹⁷ nasc nemurirea; lipsa lor e maica morții”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.38, în Fil.rom., vol.IV, p.15)

„Visteria cea bună este deprinderea virtuților, și mintea bună scoate din aceasta cele bune”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.78, în Fil.rom., vol.IV, p.31)

„Pricinile gândurilor bune sunt virtuțile, ale virtuților poruncile, iar a lucrării acestora, voia liberă”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.81, în Fil.rom., vol.IV, p. 31)

„Caută virtutea și păstrează-o nevătămată, ca să nu trăiești urât și să mori jalnic”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.45, în Fil.rom., vol.IV, p.36)

„Viața oamenilor se desfășoară în repetare de ani, de luni, de săptămâni, de zile, de nopți, de ceasuri și de minute. În aceasta trebuie, așadar, să ne desfășurăm și noi lucrările virtuoză, adică trezvia, rugăciunea și dulceața inimii, în liniștea osârduitoare până la ieșirea noastră”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.58, în Fil.rom., vol.IV, p.82)

„Iar când dobândești o virtute, să nu ți se înalțe gândul împotriva fratelui fiindcă tu ai dobândit-o, iar acela nu i-a avut grijă. Căci acesta este începutul mândriei. Păzește cu toată puterea să nu faci nimic pentru plăcerea oamenilor”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.168)

„Chiar dacă ar ajunge cineva la culmea virtuții, are trebuință de osteneala nevoinei, ca să-și strunească pornirile neregulate ale trupului și să-și păzească gândurile”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.174)

„Trebuie să se știe și aceasta, că nu se poate ajunge la măsura nici unei virtuți dacă nu se sânguiește cineva toată viața, cu toată puterea spre dobândirea ei prin osteneală încordată și prin grija de făptuire, de pildă, de milostenie, de înfrânare, de rugăciune, de dragoste sau de vreuna din virtuțile generale. De fapt, fiecare se îndeletnicește cu vreuna din acestea virtuți în parte. De pildă, unul săvârșește milostenie o vreme oarecare. Dar îndeletnicindu-se numai puțin cu aceasta, nu putem zice de el că este milostiv propriu-zis, mai ales când nu săvârșește bine și în chip plăcut de Dumnezeu ceea ce săvârșește. Căci nici binele nu e bine, când nu se lucrează bine, ci e bine cu adevărat când nu își așteaptă ca plată pentru aceasta sau aceea plăcerea de la oameni, de pildă bunul nume, sau slava de la ei, nici nu se face din lăcomie sau nedreptate. Fiindcă Dumnezeu nu caută la binele ce se face și pare că e bine, ci la scopul pentru care se face. Căci spun și de Dumnezeu purtătorii Părinți, că atunci când mintea uită scopul evlaviei, fapta bună a virtuții ajunge fără rost. Căci cele ce se fac fără dreapta socoteală și fără scop nu numai că nu folosesc la nimic, chiar dacă sunt bune, ci și vatămă”. (Sf. Ioan Damaschinul, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.189,190)

¹⁰¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt cele două etape generale ale vieții duhovnicești. (n.s.1, p.15)

„... patru sunt lucrurile care împiedică mintea să dobândească virtutea. Unul e obișnuința deprinderilor contrare, care s-a zis că încearcă să o convingă prin obiceiul îndelungat să tindă spre cele pământești. Al doilea e lucrarea simțurilor, care trage mintea cu sine spre frumusețile sensibile. Al treilea e tocirea lucrării mintale, pe care o suferă din pricina împletirii cu trupul. [...] Pe lângă acestea e ispita dracilor necurați și de oameni urători. [...]

Pentru a scăpa de toate acestea, e trebuință de trei lucruri. Cel dintâi și cel mai mare e să privească cu tot sufletul spre Dumnezeu și să ceară de la El mână de ajutor, punându-și în El toată nădejdea, ca unii ce sunt convinși că dacă n-ar ajuta Acela, ar fi răpiți în chip necesar de cei ce-i trag spre cele dimpotrivă. Al doilea, care socotesc că pricinuieste și pe cel dintâi, e hrănirea neconținută a sufletului prin știință. Iar prin știință înțeleg atât pe cea a lucrurilor sensibile, cât și pe cele a celor inteligibile fie privite în ele însele, fie în raport cu primul principiu, ca fiind din el și spre el, cât și contemplarea cauzei lucrurilor din cele din jurul ei, atât cât e putință. [...] Al treilea lucru care trebuie urmărit e omorârea trupului însoțitor. Astfel e cu neputință să fie primite acelea arătări clare și limpezi. Iar trupul e omorât prin post, priveghere, culcare pe pământ, prin haina aspră și strict necesară, prin osteneli și dureri. Așa se omoară trupul, mai bine zis se răstignește împreună cu Hristos. Iar subțindu-se, curățindu-se și făcându-se ușor și ager, urmează fără greutate mișcările minții, neîmpotrivindu-se, și se înalță împreună cu Cel înalt. Deci fără acest lucru toată străduința se dovedește deșartă”. (Teodor al Edesei, Cuv.d.cnt., în Fil.rom., vol.IV, p.232,233)

„Atunci să socotești că ai virtute adevărată, când vei disprețui toate cele de pe pământ cu desăvârșire, având prin conștiință curată inima gata să călătorească totdeauna către Domnul. Iar dacă vrei să fii cunoscut de Dumnezeu, fă-te necunoscut de oameni, pe cât e cu putință”. (Teognost, D.făpt., cap.1, în Fil.rom., vol.IV, p.247)

„Virtutea adevărată are ca rod sau cunoștința, sau nepătimirea, sau și amândouă acestea. Iar de nu, deșartă a fost și mincinoasă ceea ce ni s-a părut nouă virtute. Căci de-ar fi fost adevărată, s-ar fi împodobit și cu roade, nu numai cu frunze. Dar așa, umblând să-și atragă fie plăcerea de la oameni, fie plăcerea proprie sau altceva din cele ce nu plac lui Dumnezeu, este mincinoasă și neîubitoare de Dumnezeu”. (Teognost, D.făpt., cap.42, în Fil.rom., vol.IV, p.258)

„Începutul virtuților e frica de Dumnezeu, iar sfârșitul dragostea (dorul) Lui”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.2, în Fil.rom., vol.IV, p.277)

„Nu vei putea ajunge la virtuțile mai mari de nu vei atinge vârful celor ce îți stau în putere”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.66, în Fil.rom., vol.IV, p.285)

„... zice Damaschinul că virtuțile trupesti sunt mai degrabă unelte ale virtuților. Ele sunt de lipsă când cineva se îndeletnicește cu ele într-o smerenie și cunoștință duhovnicească, fiindcă fără ele nici virtuțile sufletești nu se nasc. Iar dacă nu se împlinesc așa, ci pentru ele însele, nu folosesc la nimic precum nici pomii fără roade”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.66)

„Nu este lucru care să ducă așa de repede la dobândirea virtuții, ca singurătatea și adunarea minții”. (Petru Damaschinul, *Înv. duh.*, în Fil.rom., vol.V, p.129)

„S-a mai spus că faptele trupești suntem datori să le păzim pe toate, totdeauna, ca pe niște pomi prin lucrare, iar la virtuțile sufletești neîncetat să luăm aminte; și să cugetăm cum să dobândim fiecare virtute și cum să aflăm despre aceasta din dumnezeieștile Scripturi și de la Sfinții Părinți, și cum să o păzim cu osârdie întru osteneala sufletului, ca pe o comoară, prin lucrare, până ce venim la deprinderea virtuții aceleia; și apoi să începem cu grijă pe cealaltă, cum zice marele Vasile, ca nu cumva, începându-le pe toate odată, să slăbim poate”. (Petru Damaschinul, *Înv. duh.*, în Fil.rom., vol.V, p.163)

„Și începutul tuturor virtuților este înțelepciunea duhovnicească, chiar dacă e și sfârșitul. Fiindcă, dacă nu se apropie aceasta de minte, nu poate omul lucra vreun bine, pentru că nu a auzit niciodată despre aceasta. Iar dacă s-a învrednicit întrucâtva să audă, aceasta însăși este înțelepciunea”. (Petru Damaschinul, *Înv. duh.*, cuv.1, în Fil.rom., vol.V, p.179)

„Căci smerenia se naște din multe virtuți, iar ea naște altele, mai desăvârșite. Asemenea și cunoștința, rugăciunea, mulțumirea și dragostea. Fiindcă aceste virtuți pururea primesc creștere. De pildă, dacă cineva se smerește ca păcătos și plânge, prin aceasta se înfrânează și rabdă necazurile ce-i vin de bunăvoie și fără voie de la draci din pricina nevoinei și de la oameni spre cercarea credinței, ca să arate dacă își are nădejdea la Dumnezeu sau la om, sau în tăria și cuminența sa. Făcându-se astfel cercat prin răbdare și părăsind toate pentru Dumnezeu, primește credința cea mare de care zice Domnul: *A venit Fiul Omului, poate va afla credință* (cf.Luca 18,8). Iar prin credința aceasta va dobândi biruință împotriva celor cel războiesc. Și dobândind-o pe aceasta, ia cunoștință de neputința și de neștiința sa din puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu arătate lui, și începe, întru smerenia sufletului, să-I mulțumească, și tremură, temându-se ca nu cumva să cadă iarăși în neascultarea de mai înainte. Apoi, din frica curată, ajunsă fără de păcat, din mulțimea, răbdarea și smerenia de care s-a împărtășit prin cunoștință, începe să aibă nădejde că va dobândi milă prin har”. (Petru Damaschinul, *Înv. duh.*, cuv.24, în Fil.rom., vol.V, p.244)

„Socotesc că patru sunt cauzele virtuților îmbinate în treimea desăvârșită, care au mișcat la această scriere de folos pe cel ce, pornit de la cea de la început, a trecut de curând de cea de la mijloc și a ajuns la treimea teologiei tainice. Cea dintâi este libertatea, adică nepătimirea sufletului, care a înaintat de la lucrarea ostenitoare la contemplarea naturală a zidirii și de acolo a intrat în întunericul cunoștinței lui Dumnezeu.¹⁰¹⁸ A doua, curăția minții, prin lacrimi și rugăciune, din care se naște cuvântul harului și izvorăsc undele înțelesurilor. A treia este sălășluirea Sfintei Treimi în noi, din Care ies revărsările de lumină ale Duhului spre folosul fiecăruia din cei curățiți, pentru dezvăluirea tainelor Împărăției cerurilor și pentru descoperirea vistieriilor lui Dumnezeu ascunse în suflet.¹⁰¹⁹ A patra este trebuința care silește pe tot cel ce a luat talantul cuvântului

¹⁰¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acestea sunt cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc. (n.s.1, p.187)

¹⁰¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A doua corespunde cu a doua din treimea amintită, iar a treia, cu a treia din ea. (n.s.2, p.188)

cunoștinței să-l propovăduiască,¹⁰²⁰ dat fiind amenințarea lui Dumnezeu, Care zice: *Slugă vicleană și leneșă, trebuia să dai argintul meu zaraților și eu venind așa fi luat al meu cu dobândă* (Matei 25,27)". (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.1, în Fil.rom., vol.VI, p.187)

„Cunoștința nemincinoasă a sufletului despre Dumnezeu, credința simțită cu disprețuirea celor văzute și făptuirea virtuții despărțită de toată iubirea de sine sunt, după Solomon, frânghia întreită care nu va fi ruptă degrabă de duhurile răutății". (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.3, în Fil.rom., vol.VI, p.188)

„Tuturor virtuților le premerge credința din inimă, pe care o are cineva atunci când sufletul nu poartă în el o socotință îndoielnică, ce a lepădat cu desăvârșire iubirea de sine". (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.28, în Fil.rom., vol.VI, p.197)

„Când cineva, după nevoință ostenitoare și întinsă, se învrednicește, prin smerită cugetare, de mari daruri de la Dumnezeu, dar pe urmă e răsturnat de unde se află și e predat patimilor și dracilor care îl pedepsesc, să știe că s-a înălțat și și-a închipuit despre sine lucruri mari și s-a mândrit asupra altora. Drept aceea, unul ca acesta nu va afla de nicăieri tămăduire și izbăvire de patimile și de dracii care i-au cuprins viața, decât de la alergarea, prin pocăință, la starea cea dintâi, și de la folosirea mijlocitorului celui bun, care este smerenia și cunoștința măsurilor sale.¹⁰²¹ Prin aceasta tot cel ce stă bine pe temelia virtuților se socotește pe sine mai prejos decât toată zidirea". (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.35, în Fil.rom., vol.VI, p.200,201)

„Nu socoti că te-ai ridicat deasupra patimilor și ai scăpat de întinarea cugetărilor pătimase care se nasc din ele, câtă vreme porți încă un cuget mândru, umflându-te cu virtuțile. Căci nu vei vedea curțile păcii întru blândețea gândurilor, nici nu vei intra în locașul bisericesc al dragostei cu bucurie¹⁰²², întru toată bunătatea și seninătatea inimii,

¹⁰²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Această a patra treime e și o încununare a celor trei amintite. Treimea desăvârșită a treptelor duhovnicești este făptuirea, contemplația în duh a creațiunii și cunoștința mai presus de cunoaștere a Sfintei Treimi. Cel ce a ajuns la treapta din urmă nu e scutit de propovăduire, ci de-abia lui i se impune cu o necesitate supremă. Cea dintâi dintre aceste trepte este însuflețită de aspirația spre nepătimire și de a ajunge la ea; a doua este condusă de voința de curăție și de a ajunge la ea; a treia tinde spre sălășluirea Sfintei Treimi în suflet și de a ajunge la ea; a patra este necesitatea simțită de suflet de a propovădui cunoștința de Dumnezeu la care a ajuns. Aceasta este o preocupare esențială pentru Nichita. Toate aceste patru cauze și ținte se află concentrate în cel ce a ajuns la sălășluirea Sfintei Treimi în el. Toate îl îndeamnă deci la comunicarea cunoștinței la care a ajuns. Pentru că sunt aspirații și ținte atinse, ele, sunt în același timp, cauze ale virtuților amintite și ele însele sunt virtuți. Dar aceste virtuți sunt și cauze care mișcă pe cel ce a depășit treapta de mijloc să comunice sau să mărturisească cunoștința sa despre Dumnezeu. (n.s.3, p.187,188)

¹⁰²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acela trebuie s-o ia iarăși de la început, adică de la lupta cu patimile și de la străduința de sporire în virtute, ca să ajungă la treapta de la mijloc, care e smerenia. Fără smerenie, temelia virtuților se prăbușește. (n.s.31, p.201)

¹⁰²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dragostea este un locaș bisericesc, este o biserică, pentru că este totdeauna comuniune și pentru că este curată, sfântă. Aflându-te în ea, te afli în comuniune curată cu Dumnezeu și cu oamenii, scăpat de mândria care te izolează de toți și te rupe de Dumnezeu, făcându-te incapabil să te deschizi Lui și acelor. (n.s.45, p.205)

câtă vreme te încrezi în tine, în faptele tale”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.49, în Fil.rom., vol.VI, p.205)

„Scoate de la tine osânda nepurtării de grijă și disprețuirea poruncilor lui Dumnezeu. Alungă iubirea de sine și pornește fără cruțare împotriva trupului. Caută dreptățile Domnului și mărturiile Lui. Disprețuiește slava și necinstea. Urăște poftele plăcerii trupului. Fugi de săturare, prin care se aprind cele de sub pânțele. Îmbrățișează sărăcia și neplăcuta pătimire. Stai împotriva patimilor.¹⁰²³ Întoarceți simțirile spre cele dinlăuntru ale trupului. Apleacă-te înlăuntru spre lucrarea celor bune. Fă-te surd față de lucrurile omenesti; deșartă-ți toată puterea în lucrarea poruncilor. Plângi, culcă-te pe jos, postește. Pătimește cele grele, liniștește-te, cunoaște cele din urmă și nu cele din jurul tău, ci pe tine însuși; ridică-te mai presus de micimea celor văzute. Înaltă-ți ochiul minții spre vederea lui Dumnezeu și privește mărirea Domnului din frumusețea celor văzute. Iar coborându-te de acolo, talmăcește fraților tăi, cele ale vieții veșnice și tainele Împărăției lui Dumnezeu. Acesta este rodul fugii de oameni, prin nevoință desăvârșită și sfârșitul petrecerii în pustiu.¹⁰²⁴” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.74, în Fil.rom., vol.VI, p.215,216)

„Dacă te nevoiești pentru înțelepciunea lucrătoare a virtuții, ia seama cu grijă la uneltirile dracilor pierzători. Căci cu cât înaintezi pe treptele virtuților înalte și cu cât îți crește lumina dumnezeiască în rugăciune și ajungi la descoperiri și vederi de negrăit prin Duhul, cu atât aceia, văzându-te că te ridici spre cer, scrâșnesc din dinți și-și întind cu mai multă sânguință mrejele mult împletite ale răutății lor în văzduhul minții. Căci atunci nu mai suflă împotriva ta numai dracii poftei și ai mâniei, iubitori de trup și asemenea fiarelor sălbatice, ci se vor ridica împotriva ta și cei ai hulirii prin pizma amarnică. Pe lângă aceștia se vor ridica, în chip arătat și nearătat, și cei din văzduh¹⁰²⁵ într-aripând începătoriile și stăpâniile și luând, prin imaginația lor nematerială, chipul unor vedenii străine și înfricoșătoare, spre chinuirea ta, cât le este îngăduit. Dar prin lucrarea rugăciunii făcută cu mintea, folosindu-te de privirea trează a minții și cugetând la Dumnezeu cu ajutorul înțeleșurilor contemplației naturale a fapturilor, nu te vei teme de săgeata lor care zboară ziua, nici nu vor izbuti să se aproprie de cortul tău, fiind izgoniți de lumina din tine asemenea întunericului și fiind arși de focul dumnezeiesc”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.94, în Fil.rom., vol.VI, p.224)

„Câtă vreme tindem spre Dumnezeu cu stăruință, prin iubirea de înțelepciune cu fapta, întru sudoarea feții, micșorând patimile trupului, Domnul mănâncă cu noi la masa darurilor Sale pâinea cea spre ființă, câștigată din plugăria virtuților, care sprijinește

¹⁰²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trebuie căutate pătimirile dureroase fără de păcat și combătute patimile de plăcere și păcatoase. (n.s.65, p.216)

¹⁰²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Totul trebuie să sfârșească în apostolat. Nevoința este un mijloc spre el. (n.s.66,p.216)

¹⁰²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhurile rele lucrează din „văzduh”, adică dintr-un „loc” care nu ține nici de lume, nici de Dumnezeu, ci se intercalează între lume și Dumnezeu, voind să ne despartă, descurajați și de lume și de Dumnezeu. E un „loc” al nestatorniciei, al inconsistenței, al nălucirilor, al nemulțumirii cu orice. În acel „loc” caută duhurile rele să ne atragă și pe noi. (n.s.81,p.224)

inimile oamenilor. Dar când prin nepătimire se sfințește în noi numele Său și El împărătește în toate puterile sufletului nostru, împacând cele răzvrătite și supunând ceea ce e rău gândului bun, și voia Lui se face și pe pământ ca în cer, atunci bea cu noi întru împărăția Sa venită la noi băutura nouă, mai presus de cuvânt, a înțelepciunii Cuvântului, amestecată cu umilința și cunoștința unor taine mari.¹⁰²⁶ Iar ajungând noi la împărtășirea de Duhul Sfânt și schimbându-ne cu schimbarea cea bună întru înnoirea minții noastre, atunci El, Dumnezeu fiind, va fi cu noi ca și cu niște dumnezei, ca unul ce Și-a făcut trupul nemuritor.¹⁰²⁷ (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.91, în Fil.rom., vol.VI, p.262,263)

„Smerenia și iubirea sunt începutul și capătul ultim al celor două părți ale șirului dumnezeiesc al tuturor virtuților. Căci smerenia e începutul de jos cel mai din cap al acestui șir, iar iubirea, sfârșitul lui de sus cel mai din urmă. Sau altfel: ele sunt treptele opuse cele mai din cap și mai din urmă ale sfințitei scări a virtuților dumnezeiești. Smerenia pune începutul urcușului scării, iar iubirea, fiind sfârșitul treptelor virtuții și al urcușului scării spre înălțime, scoate pe cel ce își sprijinește pașii pe ea la pășunile pururea vii și nepătate ale firii dumnezeiești”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.50, în Fil.rom., vol.VI, p.338)

„Smerenia și iubirea fiind deci începutul și sfârșitul urcușului spre Dumnezeu și spre Împărăția Lui, cu dreptate cuvântul le-a înțeles ca porți așezate la marginile opuse ale raiului înțelepciunii făptuitoare. Aceasta, pentru că una introduce pe cel ce bate și cere să intre în Eden, adică la însăși desfătarea de plantele nemuritoare ale lucrării și pazei minții; iar a doua scoate de acolo la Împărăția cerurilor și la unirea cu Dumnezeu¹⁰²⁸, și la pășunile veșnice și preacurate ale îngerilor. Căci așa ne făgăduiește în mod limpede și Domnul Iisus nouă tuturor zicând: *Eu sunt ușa, de va intra cineva prin Mine, se va mântui și va intra, și va ieși, și pășune va afla* (Ioan 10,9). Pentru că El este cu adevărat ușa raiului Împărăției cerurilor, iar portar este Duhul Sfânt.¹⁰²⁹” (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.51, în Fil.rom., vol.VI, p.338,339)

¹⁰²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoștința tainelor mari, mai presus de cuvânt, ale Cuvântului cel personal și iubitor, mai bine zis infinit iubitor, e ca o băătură care îmbată de entuziasm și de bucurie, producând o adevărată uitare de sine, dar în același timp o uimire care-l face pe om să nu se confunde cu Dumnezeu, pentru că în uimire trăiește ceea ce nu este al lui. În tot urcușul duhovnicesc Dumnezeu urcă cu noi. (n.s.64, p.262)

¹⁰²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu Și-ar fi făcut trupul nemuritor, n-ar mai fi cu noi și ca om, deci apropiat de noi. În acest caz n-ar mai fi decât Dumnezeu, departe de noi. Deci n-am mai fi noi aproape de El ca Dumnezeu și om. În acest caz n-am putea să ne folosim deplin de El pentru îndumnezeirea noastră, n-am putea să intrăm în legătură cu infinitul iubirii dumnezeiești revărsat în indefinitul naturii noastre omeneste, asumată de Fiul lui Dumnezeu. (n.s.65, p.263)

¹⁰²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci Nichita face deosebirea între Edenul de la început, Împărăția cerurilor, contemplarea lui Dumnezeu în lume, și între Împărăția lui Dumnezeu sau unirea cu El. (n.s.37, p.338)

¹⁰²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta nu stă în contradicție cu declarația că iubirea este ușa. Căci Hristos este iubirea culminantă personificată. Iubirea nu există decât ca iradiere a persoanei. Dar noi nu putem iradia iubirea desăvârșită, pentru că nu suntem ultimul ei izvor. Ultimul ei izvor pentru noi este Hristos. Iar Duhul Sfânt deschide ușa noastră și prin aceasta pe Hristos ca ușa. El este factorul activ al vieții dumnezeiești în noi. El întărește subiectul nostru ca subiect al vieții dumnezeiești, primite prin har. (n.s.38, p.339)

„Iar când vei face să înceteze împrăștierea din afară și vei părăsi gândurile dinlăuntru, mintea ți se va ridica la lucrurile și la cuvintele Duhului; și în loc de obișnuința cu rudeniile, vei deprinde chipurile virtuților; în loc de vorbele deșarte, născute din taifasul cu lumea, sufletul ți va fi luminat și înțeleptit de meditația și dezvăluirea cuvintelor dumnezeiești ce se mișcă în cugetare.¹⁰³⁰” (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.49,50)

„Precum felurimea mâncărilor trezește pofta după împărtășirea de ele, așa felurile virtuți trezesc sârguința minții. De aceea, pășind pe calea cugetării alege cuvintele rugăciunii și le spune Domnului strigând pururea și neslăbind, cerând stăruitor și nerușindu-te, ca văduva care a câștigat mila judecătorului neînduplecat. Făcând așa, umbli în duh, nu ieși aminte la poftele trupesti, nu întrerupi rugăciunea neîncetată prin gânduri lumești și ești biserică a lui Dumnezeu, laudând pe Dumnezeu în chip neîmprăștiat”. (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.62)

„Cel ce vrea să-și crească trupul virtuților să se sârguiască a dori laptele rațional și nestricat al harului de maică. Căci de acolo se hrănește cu lapte tot cel ce caută creșterea în Hristos și vrea să sporească în El. Înțelepciunea dă de la pieptul ei, ca lapte spre creștere, căldura; iar celor desăvârșiți, ca miere hrănitore, bucuria spre curățire.¹⁰³¹ *Căci miere și lapte vor fi sub limba ta* (Cântarea Cântărilor 4,11). Lapte a numit Solomon puterea hrănitore și crescătoare; iar miere, pe cea curățitoare a Duhului.¹⁰³² Iar Marele Apostol, arătând deosebirea lucrărilor, zice: *Ca pe niște prunci v-am hrănit pe voi cu lapte, și nu cu mâncare* (1 Corinteni 3,2)”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.21, în Fil.rom., vol.VII, p.103)

¹⁰³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar ferirea de împrăștierea spre cele din afară și de gândurile corespunzătoare dinlăuntru nu înseamnă o golire a sufletului de orice conținut și năzuință, ci o ridicare a minții, adică a părții celei mai înalte a sufletului la realitățile și cuvintele Duhului, adâncindu-se în înțelesurile lor nesfârșite. Meditația la aceste cuvinte va lumina sufletul și-l va înțelepti. (n.s.11, p.50)

¹⁰³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Harul hrănește ca un lapte pe cel ce, înaintând în împlinirea poruncilor, face să crească în el trupul virtuților. Căci harul susține în primul rând rugăciunea, fără care nu poate omul împlini statornic poruncile și crește în virtuți ca într-un organism armonic. Harul nu e deci ceva limitat și static, ci fluxul iubirii lui Dumnezeu care ne întărește în creșterea spre tot mai marea asemănare cu El. El nu e decât iubirea nesfârșită a lui Hristos. Imaginea „trupul virtuților” a fost și ea foarte mult folosită de Sfântul Simeon Noul Teolog. Virtuțile nu stau separat, ci se încheagă între ele îmbibându-se în ființa noastră și prin ele devenind însăși ființa noastră un trup armonios al virtuților, o ființă structurată în mod unitar prin virtuți, ca o pornire multilaterală de iubire spre Dumnezeu și spre oameni. Când acest trup al virtuților a devenit viguros, el nu mai e hrănit ca și cu un lapte, ci cu harul devenit miere, care îndulcește prin iubire atât pe subiectul lor, cât și pe cei asupra cărora se răspândește lucrarea lor. (n.s.10, p.103)

¹⁰³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar Sfântul Grigorie precizează că acest lapte al harului, care pentru cei desăvârșiți devine miere, ne vine de la sânul Înțelepciunii însăși, care este Persoana Cuvântului, Hristos. Numai ea ne poate hrăni prin iubirea ei, de la însuși sânul ei. Prin acest har al iubirii materne nu numai ne încălzește și îndulcește, ci ne și curățește. Căci iubirea curățește de egoism și de toate păcatele care se nasc din el. De aceea laptele și mierea harului sunt totodată puterea curățitoare a Duhului. Căci prin har am devenit un duh cu Hristos. (n.s.11, p.103)

„... cunoașterea întregii cete a virtuților, după puterea, lucrarea și mireasma fiecărei virtuți și a fiecărui păcat, nu e un lucru pe care îl poate avea oricine voiește, ci e al celui ce le-a săvârșit și pățimit cu fapta și cu cuvântul și a primit de la Duhul darurile cunoștinței și deosebirii”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.91, în Fil.rom., vol.VII, p.126)

„... ascultarea lucrătoare prin porunci întocmește scara din felurite virtuți și le așează pe acestea în suflet, ca pe niște trepte (Psalmi 83,6). De pe aceasta luându-l pe unul ca acesta smerenia, care înaltă, îl duce sus, la cer, predându-l iubirii, împărăteasa virtuților¹⁰³³, și înfățișându-l înaintea lui Hristos. Astfel, cel ce se supune cu adevărat ajunge la cer cu ușurință, prin scara cea scurtă”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.120, în Fil.rom., vol.VII, p.143)

„Răbdarea în tot lucrul naște bărbăția; bărbăția, hotărâre; hotărârea, stăruința; stăruința, prelungirea lucrului sau adăugirea lui; prelungirea potolește neînfrânarea trupului și domolește împătımirea poftei de plăcere. Iar pofta trezește acum dorul; Dorul, dragostea; dragostea, râvna; râvna, căldura; căldura, mișcarea la lucru; mișcarea, sârguința; sârguința, rugăciunea; rugăciunea, liniștirea; liniștirea naște vederea; vederea, cunoștința; cunoștința, pătrunderea tainelor, și sfârșitul tainelor e cunoașterea lui Dumnezeu (teologia). Iar rodul cunoașterii lui Dumnezeu este dragostea desăvârșită; al dragostei, smerenia; al smereniei, nepățimirea; al nepățimirii, vederea înainte, proorocia și preștiința. Dar încă nu are cineva de aici virtuțile desăvârșite, nici nu micșorează dintr-o dată păcatul. Ci sporind pe încetul virtutea, ajunge și păcatul câte puțin la neființă”. (Sf. Grigorie Sinaitul, A.cap., cap.5, în Fil.rom., vol.VII, p.161)

„Spun, ca unul ce am învățat, că monahul nu sporește niciodată fără aceste virtuți: post, înfrânare, priveghere, răbdare, bărbăție, liniștire, rugăciune, tăcere, plâns, smerenie. Ele se nasc și se păzesc una pe alta. Căci vestejindu-se pofta din postul continuu, naște înfrânarea; înfrânarea, privegherea și răbdarea; răbdarea, bărbăția; bărbăția, liniștire; liniștire, rugăciunea; rugăciunea, tăcerea; tăcerea, plânsul; plânsul, smerenia; smerenia, plânsul; și așa mai departe, pe calea întoarsă vei afla, cercetând cu de-amănuntul, că fiicele nasc pe maici. Drept aceea, nu se află în virtuți un lucru mai minunat ca această naștere a unora din altele.¹⁰³⁴” (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin.rug., cap.13, în Fil.rom., vol.VII, p.185)

„...viețuirea după Dumnezeu e ca un lanț și ca o linie felurit aurită, având o virtute atârnată în chip bine orânduit de alta, și pe toate bine închegate între ele. Fiind multe,

¹⁰³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate virtuțile sunt ca treptele unei scări spre cer, spre îndumnezeire. Dar smerenia e dincolo de continuitatea formată de ele. Ea e un act de transcendere a ceea ce poate realiza firea. Un act produs cu firea de harul lui Dumnezeu, după ce aceasta a urcat până unde a putut ea. În smerenie nu mai e un efort al omului. Ea e dumnezeiască. Ea e cea mai mare (virtute) sau dincolo de mărimile omenești. (n.s.71, p.143)

¹⁰³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Desigur, maicile născute de fiice sunt fiice de un nivel duhovnicesc sporit. Plânsul născut din smerenie e de o calitate superioară celui ce naște smerenia. E așa cum la Dionisie Areopagitul curăția care se naște din desăvârșire e superioară celei care prin luminare a dus la desăvârșire (*Despre ierarhia cerească*). Fiecare virtute le poartă pe toate în sine și le promovează pe toate. (n.s.10, p.185)

împlinesc un singur lucru, anume îndumnezeirea omului care viețuiește cu curăție potrivit cu ele”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.11, în Fil.rom., vol.VIII, p. 30)

„*Dar ascultă care sunt și ramurile, și roada, și acoperișul: Din ascultare, zice iarăși Sfântul Ioan Scărarul răsare smerenia; din smerenie, dreapta chibzuință (discernământul); din dreapta chibzuință, pătrunderea; din aceasta (răsare) vederea înainte, care e o însușire a lui Dumnezeu singur și un dar cu totul deosebit și mai presus de oricare dăruit de El celor în chip fericit îndumnezeiți*”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p.37)

„Trei sunt virtuțile care aduc minții lumină totdeauna: a nu vedea răutatea vreunui om, a răbda netulburat cele ce vin asupra noastră și a face bine celor ce ne fac rău. Aceste trei virtuți nasc alte trei mai mari decât ele; astfel, a nu vedea răutatea vreunui om, naște iubirea; a răbda fără tulburare cele ce vin asupra noastră, naște blândețea; iar a face bine celor ce ne fac rău ne agonisește pacea”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.77, în Fil.rom., vol.VIII, p.166)

„... cu adevărat fericiți sunt cei curați cu inima din cunoașterea virtuților, că aceia vor vedea pe Dumnezeu (Matei 5,8) în viața viitoare mai deplin și mai vădit, iar acum ca într-o arună (Efeseni 1,14), după Scripturi, după care nu numai văd și vor vedea, ci vor și trăi în chip potrivit cele mai presus de fire și le pătimesc din parte, și se bucură încă de acum de ele în Hristos”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.18, în Fil.rom., vol.VIII, p.237)

„... să se silească tot cel ce voiește să dobândească virtuțile, prin vedere și rugăciune să rămână și să stăruie cu toată puterea în Dumnezeu, ca văzând Dumnezeu nevoința sfântă a sufletului, să plece cerurile și să se facă foarte vădit, în chip minunat, umblând și petrecând înăuntrul sufletului”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.78, în Fil.rom., vol.VIII, p.343)

„Virtuțile cuvioase se aseamănă scării lui Iacov. Iar patimile necuvioase, lanțului căzut de pe verhovnicul Petru (Fapte 12,7). Cele dintâi, legându-se una de alta, urcă pe cel ce le voiește la cer. Cele de al doilea se nasc una pe alta și se strâng una pe alta.¹⁰³⁵” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.9, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.195)

„După cum atunci când scoatem apa din fântână, ni se întâmplă să scoatem, fără să băgăm de seamă, și câte o broască, la fel când lucrăm virtuțile, de multe ori lucrăm și patimile împletite în chip nevăzut cu ele.¹⁰³⁶”

¹⁰³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Observă cum părintele înfățișează capitolul acesta. Virtuțile le-a asemănat cu o scară, pentru că înalță pe om. Căci tot cel ce urcă pe o scară e vădit că e dus spre înălțime. Iar patimile le-a asemănat cu un lanț pentru povara lor și pentru că-l trag pe cel legat neîncetat în jos, sau pentru că nu-l lasă să întreprindă ceva în chip liber. Și nu e minciună aceasta. Căci atâta povară aduce în inimă patima, că uneori nu-l lasă pe om nici să simtă cele ce-l întristează. Iar asemănându-le cu lanțul căzut, a arătat cum putea lepăda lanțul dacă voia, adică prin credința fierbinte. Și aceasta se cunoaște din faptul că aduce ca pildă pe Petru și nu pe altul”. (n.s.387,p.195)

¹⁰³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Dacă răutatea ar ieși la iveală goală în viața noastră, neacoperită de închipuirea vreunui bine, omul nu s-ar porni de la sine spre ea”. (n.s.718, p.331)

De pildă: lăcomia pânteceului se împletește cu primirea de străini; curvia, cu iubirea; asprimea, cu dreapta socoteală (cu discernământul); violența, cu chibzuială; uneltirea, pregetarea, trândăvia, împotrivirea în cuvânt, viețuirea după regula proprie și neascultarea, cu blândețea; îngâmfarea dascălească, cu tăcerea; trufia, cu bucuria; lenea, cu nădejdea; osândirea, iarăși, cu iubirea; moleșeala și trândăvia, cu liniștirea (isihia); amărăciunea, cu curăția; încrederea în sine, cu smerenia¹⁰³⁷; iar tuturor acestora le urmează, ca o băutură de obște, sau mai bine zis ca o otravă slava deșartă.¹⁰³⁸ (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea întâi, cap.37, în Fil.rom., vol.IX, p.331,332)

„Începutul pocăinței e începutul mântuirii; iar începutul mântuirii este intenția cea bună. Intenția cea bună este maica ostenețelor; iar începutul ostenețelor sunt virtuțile. Începutul virtuților e floarea lor; iar floarea virtuții este începutul lucrării. Fiica virtuții este lucrarea în continuare. Iar rodul și fiica unei cugetări mai continue la virtute este deprinderea. Iar fiica deprinderii este calitatea bună a ființei”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.54, în Fil.rom., vol.IX, p.377)

„Deci tu pregătește-te să întâmpini cu bărbăție ispitele aduse în calea virtuților și apoi apucă-te de lucrarea lor. Iar dacă nu te pregătești de mai înainte spre întâmpinarea ispitelor, reține-te de la lucrarea virtuților.

Omul care se îndoiește că Dumnezeu îi stă într-ajutor în lucrarea virtuților se teme până și de umbra sa și se socotește flămând chiar și în vremea îmbelșugării și a săturării și se simte plin de tulburare chiar și în liniștea de care se bucură. Iar cel ce se încrede în Dumnezeu se întărește cu inima. Și cinstea lui se face arătată tuturor oamenilor și lauda lui, în fața vrăjmașilor lui”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.5, în Fil.rom., vol.X, p.44)

„Minunat, dar rar, este omul strălucind prin virtuți, iar oamenilor arătându-se smerit, în viață luminos, în conștiință înțelept și cu cugetul smerit”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.5, în Fil.rom., vol.X, p.56)

„Iubitor de virtute este nu cel ce face cele bune luptându-se, ci cel ce primește cu bucurie relele ce urmează. Nu e lucru așa de mare a răbda necazurile pentru virtute, cât a nu șovăi mintea să aleagă voia ei cea bună, când e momită de pofta trupului. Părerea de rău ce se naște după pierderea stăpânirii de sine nu izvorăște din ea bucurie și nu aduce răsplată celor ce o au”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.30, în Fil.rom., vol.X, p.164)

¹⁰³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A lui Marcu: „Cel ce nu cunoaște cursele vrăjmașilor e sfâșiat cu ușurință. Și cel ce nu știe pricinile patimilor, lesne cade”. Traducerea Veniamin Costachi. *Alta*, a lui Iosif Pelusiotul: „Priceperea amestecată cu simplitatea este un lucru dumnezeiesc, adică o virtute desăvârșită. Dacă prima se desparte de cealaltă, devine violență, iar a doua, prostie. Prima face rău, a doua se lasă amăgită. Unirea lor a cerut-o Hristos: „Fiți înțelepți ca șerpii și blânzi ca porumbeii”. Prin toate ne războiește vrăjmașul. Deci cel ce voiește să se mântuiască trebuie să aibă ochi mulți. (n.s.719, p.331)

¹⁰³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ed.1970: „Slava deșartă e o vătămare comună a tuturor virtuților. Ea nu aduce nici un folos celui ce lucrează virtuțile și nu se leapădă de ea. Căci Dumnezeu nu-l primește pe acesta. Dimpotrivă îl primește pe păcătosul care se pocăiește întru simțirea smeritei cugetări și nu se întoarce de la El”. (n.s.720, p.332)

„Și toate cele văzute trezesc patimile. Dar pecetea întrupată în lucruri, pe care mintea și le închipuie fără să vrea, în toate cele ce le face, pot fi pricini de virtuți. Și din virtuți, mintea primește pricina căldurii neslăbite și a adunării gândurilor în scopul cel bun al osteneții trupesti, pentru deprinderea lor, dacă nu le lucrează în chip pătimas. Vezi deci, să nu slăbească cugetarea ta (mintea) în întâlnirea pecetilor gândurilor ascunse cu flacăra mai înaltă de la Dumnezeu, care are obiceiul să taie amintirile celor deșarte.¹⁰³⁹” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.30, în Fil.rom., vol.X, p. 170)

„...dacă toți suntem păcătoși și nimeni nu e deasupra ispitelor, nici o virtute nu e mai presus de pocăință. Pentru că niciodată nu se poate desăvârși lucrarea ei.¹⁰⁴⁰ De aceea, ea li se cuvine totdeauna tuturor celor ce voiesc să se mântuiască, păcătoși și drepti. Și nu e hotar al desăvârșirii, pentru că chiar și desăvârșirea celor desăvârșiți este nedesăvârșită. De aceea pocăinței nu-i pun hotar nici timpurile, nici faptele, înainte de moarte.¹⁰⁴¹” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.55, în Fil.rom., vol.X, p.277)

„Dar mai bine este a scăpa de patimi prin aducerea aminte de virtuți, decât prin împotriviri. Pentru că patimile când ies din culcușul lor și se mișcă spre războire, întipăresc în minte chipuri și năluciri. Căci acest război câștigă multă putere asupra minții, răscolind și tulburând gândurile. Iar după regula amintită mai înainte, după alungarea acestora nu se mai arată în minte nici urmă de patimi”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.287)

„Iar aceasta este virtutea¹⁰⁴², fără de care nu se lucrează binele. Ea se numește râvnă, pentru că este cea care mișcă și face râvnitor și aprinde și întărește pe om, din vreme în vreme, să diprețuiască trupul în vremea necazurilor și a ispitelor înfricoșătoare ce-l întâmpină și să-și predea pururea la moarte sufletul său și să înfrunte puterea potrivnică în urmărirea împlinirii aceluia lucru pe care sufletul îl dorește cu tărie”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.61, în Fil.rom., vol.X, p.317)

¹⁰³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lumea poate trezi nu numai patimile, fiind sursa lor și conținut de satisfacere a lor ci poate fi și pricină de virtuți și material în care se imprimă frumusețea și generozitatea virtuților. Un om imprimă în lume hărnicia lui, un altul, frăția între el și semenii săi. Dar lumea îndeamnă la virtuți și e mediul în care se imprimă în mod neechivoc virtuțile numai când ea e străvezie pentru Dumnezeu, când prin ea strălucește flacăra lui Dumnezeu, cum strălucește focul printr-un cuptor clădit din pietre de var. Aceasta pune în relief caracterul cosmologic al patimilor și virtuților și caracterul antropologic al cosmosului. În acest caz lumea e moartă, în înțelesul ei de prilej de patimi, dar e vie ca mediu prin care se practică și în care se imprimă virtuțile.

Învățătura aceasta despre unirea între lume și om prin patimi și virtuți, este una din multele învățături în care Sfântul Isaac aduce o contribuție din cele mai interesante. (n.s.185c, p.170)

¹⁰⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Orice virtute poate atinge o treaptă și mai înaltă, deci e supusă pocăinței pentru treapta nedeplină la care a ajuns. În acest sens nici un grad de virtute nu e mai presus de pocăință, adică nu scapă pe om de datoria pocăinței. (n.s.300, p.277)

¹⁰⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai când am ajunge la desăvârșire, am scăpa de datoria pocăinței. Dar cum desăvârșirea nu are hotar în viața aceasta, nici pocăința nu are. (n.s.300a, p.277)

¹⁰⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dorința spre bine, sădită în fire, având în ea râvnă și fiind asociată cu iuțimea, este virtutea în potență, virtutea nedevelopată, dar având de la început în ea mișcarea spre a se actualiza ca virtute. (n.s.370a, p.317)

„S-a făcut Fiul lui Dumnezeu om pentru tine, fă-te și tu Dumnezeu pentru El.¹⁰⁴³ Căci El voiește aceasta, dar trebuie să voiești și tu. Mă rog și eu pentru tine ca să te eliberezi de omul cel vechi. Dar fă și tu ceva pentru aceasta. Dumnezeu ți-a dat minte, dă-i-o și tu Lui ca să o urce cu Sine în cer, ca să caute cele de sus, să cugete cele de sus, unde se află El. Căci acolo mă rog și eu să ajungi împreună cu toți *cei ce iubesc numele Lui* (Psalmi 68,37). În acest chip se eliberează cineva de omul cel vechi”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.199, în Fil.rom., vol.XI, p.231,232)

„Drept aceea trezește-te din rătăcirea care te robește și pune din nou stăpânire pe simțurile ce ți le-a robit vrăjmașul¹⁰⁴⁴, trăgându-le de la învățăturile date ție de Hristos prin mine, care ți-am poruncit mai întâi să stingi mânia și iuțimea din tine, cunoscând că ele duc pe om spre pierzanie prin defăimare. Agonisește apoi smerenia, în care se ard dracii; ascultarea, care aduce pe Fiul lui Dumnezeu să locuiască în om¹⁰⁴⁵; credința care mântuiește pe om; nădejdea care nu rușinează; dragostea care nu lasă pe om să cadă de la Dumnezeu”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.229, în Fil.rom., vol.XI, p.259)

„Așa cum trupul este unul, dar are multe mădulare, și de-i lipsește unul din mădulare nu este cu trup deplin, așa înțelege că este și cu omul dinăuntru. El are virtuțile ca multe mădulare și dacă una-i lipsește, nu e un ajuns la desăvârșire. Și precum meșteșugarul cunoscându-și bine meșteșugul lui, e deprins și în alte meșteșuguri prin talentului lui, dar nu se numește decât după meșteșugul lui, la fel și aici omul având toate virtuțile nu se

¹⁰⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-a coborât la ceea ce ești tu nu ca să te lase unde ești, ci ca să te urce pentru veci unde este El. Dar aceasta nu o face fără voia ta. Fă și tu ceva ca să te poată urca la starea Lui, căci ți-a dat putere să faci și tu ceva în scopul acesta. A venit Fiul Împăratului ceresc la tine să te ridice la demnitatea de fiu al Împăratului egal cu Sine. Primește ceea ce ți se dă ție. Primește puterea de la El și folosește-o ca să devii și tu puternic. Ți oferă mare cinste, nu o refuza. Aceasta ca să nu-I faci coborârea, osteneala, jertfa zadarnice, răzând de ele. Câtă delicatețe nu se arată în acest raport de dragoste pe care l-a întemeiat Fiul lui Dumnezeu cu noi făcându-se om! Ne dăruiește fericirea pentru a ne bucura de ea. Dar ne arată că prin aceasta îi facem bucurie și Lui, că ne face fericiți nu numai de dragul nostru, ci și pentru bucuria Lui. Din El curge fericirea, nu din noi. Aceasta înseamnă că firea Lui omenească e purtată de un ipostas dumnezeiesc. Dar își leagă bucuria Lui ca om de primirea fericirii ce ne-o aduce. În general, fericirea noastră n-ar fi completă, dacă nu s-ar bucura și altul pentru ea și dacă n-am căuta să producem bucurie prin ea și altora. Hristos se bucura de fericirea noastră ca să sporească fericirea. O gustare a fericirii în mod egoist nu e fericire. Fericitul invidiat de alții, și fericitul ce nu-și comunică fericirea și altora nu e deplin fericit. Hristos apare ca să desăvârșească modul fericirii noastre după modelul fericirii Sfintei Treimi. (n.s.292, p.232)

¹⁰⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum s-a făcut stăpân pe voia ta, așa s-a făcut stăpân și pe simțurile tale. Nu le mai folosește eul tău, ci eul lui așezat în eul tău, deși e părtaș și eul tău la lucrarea eului lui prin simțurile tale. E o parțială înlocuire de euri, care e în același timp o însoțire între ele, deși câteodată îți dai seama că alt eu lucrează în tine. E o anumită schizofrenie. (n.s.341, p.259)

¹⁰⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om ca să se facă Frate cu noi și deci să ne facă și pe noi împreună fii cu Sine ai Tatălui ceresc. Dar această înfiere nu e simplu fapt juridic. Ca să devenim împreună fii cu Fiul ai Tatălui ceresc, trebuie să ne însușim iubirea Lui ascultătoare de Fiu față de Tatăl ceresc. Iar această simțire o dobândim numai sălășluindu-se El cu simțirea Lui de Fiu în noi. E și aceasta o înlocuire, sau mai bine zis o interiorizare reciprocă de euri. Dacă cel în care se sălășluiește demonul își însușește hula aceluia împotriva lui Dumnezeu, prin îndrăcire, cel în care se sălășluiește Fiul Tatălui își însușește simțirea fiiască. Simțirea Fiului ne-o însușim prin ascultare iubitoare, hula demonului prin răzvrătirea plină de ură sau de dispreț. (n.s.342, p.259)

cunoaște și nu se numește decât după acela în care strălucește mai mult harul Duhului în el.¹⁰⁴⁶” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.628, în Fil.rom., vol.XI, p. 591)

„Întrebare: Ce înseamnă cuvântul *Nu se poate ascunde o cetate așezată pe vârful muntelui* (Matei 5,14)?

Răspuns: Cetatea este sufletul, iar muntele, vârful virtuților de pe care cei ce au urcat acolo, *strălucesc ca niște sfeșnice de lumină în lume, având un cuvânt de viață care va fi slava lor în ziua lui Hristos* (Filipeni 2,15,16)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.847, în Fil.rom., vol.XI, p.697)

„Faceți deci iubire și luptați-vă de acum să nu mai rămâneți în inima voastră netăiată împrejur, ci ajutați-vă vouă în puținele zile ale voastre și păziți acestea: smerita cugetare, pacea, ascultarea, tăierea vocii și iubirea”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.5, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p.74,75)

„Trei sunt virtuțile pe care, de le are mintea mai înainte, totdeauna deosebește cele de trebuință, pornirea după fire, bărbăția și nemișcarea”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.77)

„Trei sunt virtuțile care procură minții totdeauna lumină: a nu vedea viclenia (răutatea) vreunui om, a face bine celor ce-i fac rău și a suporta netulburat cele ce vin asupra lui.¹⁰⁴⁷ Aceste trei virtuți nasc alte trei mai mari ca ele. Nevederea vicleniei (răutății) (v. trad.) unui om naște iubirea, a face bine celor ce-i fac rău aduce pacea și a suporta cele ce vin asupra lui fără tulburare, aduce blândețea”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.78)

„Patru sunt virtuțile care curățesc sufletul: tăcerea, păzirea poruncilor, strâmtorarea și smerita cugetare”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p. 78)

„Patru sunt virtuțile care înconjoară sufletul și-l fac să respire liber de tulburarea venită de la vrăjmași: mila, nemâniera, îndelunga răbdare și scuturarea de orice sămânță a păcatului ce caută să-i fie semănată. Toate acestea sunt păzite de împotrivirea celor contrare prin uitare”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.5, în Fil.rom., vol.XII, p. 78)

„Patru sunt virtuțile ce ajută tineretii să stea lângă Dumnezeu: meditația în toată clipa, nelenevirea și privegherea, ca și a nu se măsura pe sine”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p.79)

¹⁰⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din fiecare strălucește cu deosebire o anumită virtute. Dar, legată de ea sunt și toate celelalte. Un om blând nu poate fi zgârcit, deși el se caracterizează în mod deosebit prin blândețe. (n.s.844b, p.591)

¹⁰⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Lumina” este văzută în liniștea omului, în netulburarea lui de răutățile altora și de diferitele greutăți. Toate acestea dacă îl tulbură, îi iau lumina, dreapta înțelegere. (n.s.111, p.78)

„Trei sunt lucrurile pe care le câștigă omul cu greutate și care păzesc toate virtuțile: plânsul, plângerea pentru păcatele sale și ținerea morții în fața ochilor. Trei sunt lucrurile ce stăpânesc sufletul până ce nu ajunge la o mare măsură. Și acestea sunt cele ce nu îngăduie să locuiască virtuțile în minte: robia, lenevia, și uitarea. Căci se războiește cu omul uitarea, până la ultima răsufare, cerându-i lupta grea până la agonie. Ea e mai tare ca toate gândurile și naște toate relele și surpă în fiecare clipă cele zidite de om.¹⁰⁴⁸” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.12, în Fil.rom., vol.XII, p.79,80)

„Înaintea tuturor virtuților este smerita cugetare și înaintea tuturor patimilor este lăcomia pânteceleui. Sfârșitul virtuților este iubirea, iar sfârșitul patimilor stă în a se îndreptăți pe sine (în a se socoti drept).¹⁰⁴⁹” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.5, în Fil.rom., vol.XII, p.124)

„De toate aceste ispite ne scapă discernământul, comparându-le și deosebind. Dar e cu neputință să dobândești discernământul (dreapta socoteală), dacă nu o cultivi prin următoarele: întâi liniștea, liniștea naște nevoința, nevoința naște plânsul, plânsul naște frica de Dumnezeu, frica naște smerenia, smerenia naște prevederea, prevederea naște iubirea, iubirea naște sufletul nebolnav și nepătimitor. După toate acestea omul cunoaște că nu e departe de Dumnezeu.¹⁰⁵⁰ Deci cel ce voiește să ajungă la toate aceste cinstite virtuți, să fie fără grijă de orice om și să se pregătească de moarte.¹⁰⁵¹ Și de câte ori se roagă, să înțeleagă ce este ceea ce-l desparte pe el de Dumnezeu și o va înlătura și va disprețui toată lumea (toată locuirea în lume). Și bunătatea lui Dumnezeu îi va dăruia lui aceste virtuți în grabă”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.8, în Fil.rom., vol.XII, p.127,128)

„Să stăruim deci în frica de Dumnezeu și să păzim prin împlinire făptuirea noastră, păzind toate virtuțile care împiedică răutatea vrăjmașilor. Astfel ostenele și oboselile acestui timp scurt nu ne păzesc numai de răutate, ci pregătesc înseși cununile sufletului înainte de-a ieși din trup”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.9, în Fil.rom., vol.XII, p.128,129)

¹⁰⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Remarcabila caracterizare a uitării. Ea nu ne lasă să continuăm binele pe care l-am început, ne face să cădem din el, nu ne lasă să creștem spiritual. E tot ce e mai contrar voinței noastre. Ne invadează fără să vrem. Ei îi opun părinții filocalici trezvia, care cere o voință și o conștiință neîncetată. (n.s.116, p.80)

¹⁰⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A se îndreptăți cineva pe sine, înseamnă a îndreptăți tot ce face, deci și orice fel de rău. (n.s.246, p.124)

¹⁰⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Discernământul sau dreapta socoteală se află, după Avva Isaia, mai sus decât toate acestea. Adaosul „nu” e pus de Monahul Augustin la notă. În text se află „E departe de Dumnezeu”. (n.s.258,p.127)

¹⁰⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Între iubire și negrija de oameni pare să fie o contradicție. Dar nu este, dacă înțelegem prin negrija de om absența voinței de-a fi lăudați de oameni. Vreau să dau omului toată atenția, dar nu vreau să am nici o atenție de la el. La această dispoziție pot ajunge dacă mă gândesc că moartea apropiată face toate cele ce mi se dau de lume și de oameni fără importanță. Acestea două susțin urcușul meu prin virtuțile amintite. (n.s.259, p.128)

„Fiindcă dacă mintea ajunge să privească dulceața dumnezeirii, săgețile lor nu mai pătrund în ea. Căci este îmbrăcată în toate armele (în panoplia) virtuților, care o păzesc și se îngrijesc de ea, și nu îngăduie să fie tulburată, ci o fac să rămână cu vederea ei în cunoștința de unde să fugă, și în deosebirea celor două căi și de una să fugă, iar pe cealaltă să o iubească”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.21, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.151)

„Dobândește deci frica aceasta, iubitule, și-ți vei trăi tot timpul tău în odihnă. Căci frica de Dumnezeu este maica virtuților. Și până ce nu a trecut cineva peste acestea, încă nu este în Împărăția cerurilor, ci trebuie să lupte puțin câte puțin până desființează pe fiecare din patimile mai înainte spuse¹⁰⁵²”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.21, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.153)

„Îngrijiți-vă deci, iubiților, în toate de smerita cugetare, și suportați ocară cu răbdare și gândiți-vă în fiecare ceas să înlăturați voia voastră, pentru că ținerea la voia proprie desființează toate virtuțile, iar cel ce are gândurile stăruind în dreptate, taie voia lui cu blândețe, temându-se de ea ca de un balaur”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.22, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.177)

„...curăția ascunsă, biruind pe vrăjmașii ascunși, pregătește pe om pentru odihna Fiului lui Dumnezeu, iar curăția văzută păzește virtuțile. Și dacă cunoștința este cea care le naște, ea este și cea care le păzește¹⁰⁵³”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.23, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.181)

„Pe calea virtuților sunt și căderi, este și vrăjmășie, este și prefacere, este și schimbare, sunt măsuri, este micșorare, este descurajare, este bucurie, este durere a inimii, este tristețe, este odihnă a inimii, este propășire, este silă. Este o călătorie până nu se ajunge la oprire”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.24, în Fil.rom., vol.XII, p. 189, 190)

2. Credința

Avem tendința de a numi „credință” aderarea conștientă la anumite valori raționale. De multe ori rostirea simbolului niceo-constantinopolitan¹⁰⁵⁴ ne lasă impresia a fi dovada supremă a credinței. În realitate, afirmarea credinței

¹⁰⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu se poate intra în Împărăția cerurilor, decât îmbrăcat în toate virtuțile și dezbrăcat de toate patimile. Nu ajunge numai dezbrăcarea de patimi, ci e necesară și îmbrăcarea virtuții. Căci nu există o stare sufletească neutră. Virtuțile reprezintă totalitatea binelui însușit de om. În Împărăția cerurilor este relația între cei lipsiți de patimi și deveniți buni, în iubire reciprocă. Numai așa se trăiește în ea odihna și bucuria. (n.s.305, p.153)

¹⁰⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoștința, sau conștiința, luptând împotriva ispitelor dinlăuntru, naște virtuțile și le și păzește. Nu există luptă împotriva patimilor care întunecă și pentru virtuțile care luminează sensul vieții, fără cunoștință și conștiința acestui sens. Această cunoștință naște virtuțile și le păzește. (n.s.373, p.181)

¹⁰⁵⁴ Rostire recomandată de Avva Filimon a se face zilnic (vezi Avva Filimon, *Cuvânt foarte folositor*, în Fil.rom., vol.IV, p.166).

binecredincioase este doar începutul; pe ea se întemeiază toate formele de cunoaștere rațională a lui Dumnezeu. Credința e mai presus de rațiune, e simțirea de negrăit a harului și a evidenței de viață făcătoare și a iubirii: „Iar credința este încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute” (Evrei 11,1).

Dar Dumnezeu se află deasupra puterii înțelegătoare a oamenilor și nu poate fi cunoscut rațional. Adevărata credință este „vedere mai presus de minte”¹⁰⁵⁵, „simț spiritual”¹⁰⁵⁶, „intuiție a realității celor făgăduite”¹⁰⁵⁷, „convingere lăuntrică că Dumnezeu îi va împlini rugăciunea celui ce cere”¹⁰⁵⁸. Între primul și al doilea tip de credință există o unitate ontologică. Trebuie să crezi că Dumnezeu există, că este atotputernic, pentru a-i recunoaște intuitiv lucrarea Lui mai presus de minte.

Sfinții Părinți deosebesc între cunoașterea lucrurilor sensibile, cunoștință și credință. „Perceperea lucrurilor sensibile e proprie oricui, chiar și animalelor. Cunoștința unor principii raționale e mai subtilă, căci implică o putere de abstragere. Dar credința e mai subtilă și decât această cunoștință, căci cuprinde indefinitul, care e forma realității celei mai înalte sau a persoanei”.¹⁰⁵⁹ Aceasta este marea calitate a credinței: capacitatea de a distinge persoana și a intra în legătură cu ea. Celelalte două căi, cunoștința și cunoașterea nu pot să recunoască decât obiectul și chiar acolo unde există persoană o transformă în obiectul cercetării lor științifice. Având puterea de a distinge persoana, credința surprinde legătura dintre cuvântul rostit de Cuvântul dumnezeiesc și între acest Cuvânt ca persoană. Această vedere mai presus de minte dă cuvântului rostit de Cuvântul dumnezeiesc și primit prin credință de om, însăși puterea persoanei Lui.¹⁰⁶⁰ Hristos lucrează în acest fel în interiorul omului, dându-i acestuia, prin credință, puterea de a disprețui plăcerile vieții, de a răbda ispita și de a înfăptui virtutea.

Lucrarea virtuții și împlinirea poruncilor prin fapte sunt dovezile credinței lucrătoare. „Căci precum trupul fără de suflet mort este, astfel și credința fără de fapte, moartă este” (Iacov 2, 26). Sfântul Simeon Noul Teolog aseamănă credința cu un meșter, iar poruncile cu niște unelte. Numai conlucrarea meșterului cu uneltele duce la zidirea vasului, care simbolizează viața spirituală a omului.¹⁰⁶¹

Meditând asupra modului în care se transmite și se primește credința, părintele Stăniloae ajunge la următoarea concluzie: „Calea pe care vine credința în om este un alt om”. Și aici se referă nu doar la cuprinsul credinței ci și la puterea pe care o dă aceasta omului care crede. „Cel mai minunat lucru este forța cu care se comunică certitudinea de credință de la omul care o are la cel care îl vede. Cine se află în preajma unui om care își mărturisește încordat sau calm, dar neclintit, credința, greu poate rezista să nu devină și el credincios. Certitudinea din altul naște certitudinea din noi”.¹⁰⁶²

¹⁰⁵⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc*, cap.42, în Fil.rom., vol.VII, p.319.

¹⁰⁵⁶ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, n.s.440, la Fil.rom., vol.X, p.361.

¹⁰⁵⁷ Idem, n.s.26, la Fil.rom., vol.VI, p.198.

¹⁰⁵⁸ Idem, n.s.872, la Fil.rom., vol.IX, p.397.

¹⁰⁵⁹ Idem, n.s.49, la Fil.rom., vol.VIII, p.46.

¹⁰⁶⁰ Idem, n.s.35, la Fil.rom., vol.VI, p.140.

¹⁰⁶¹ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.151,152.

¹⁰⁶² Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea Omului*, ediția a II a, ed. Omniscop, Craiova, 1993, p.16.

*Credința este prima dintre virtuți, ea se naște ca un dar din partea lui Dumnezeu¹⁰⁶³ și prin puterea ei se lucrează toate celelalte virtuți. „Necesitatea credinței ca primă treaptă a urcușului duhovnicesc rezultă însă și din felul de a se stârni al patimilor [...] Căci păcatul începe de fiecare dată printr-o cădere a rațiunii, printr-o cădere din adevăr. Trebuie întărită deci rațiunea ca să reziste. Această întărire se face prin credință [...] Credința e prima virtute cu care pornim la drum. E pârâiașul căruia i se adaugă pe urmă pârâiașele altor virtuți, devenind împreună fluviu larg, atotcuprinzător și neîntors al unei vieți total virtuoașe”.*¹⁰⁶⁴

a. Firea credinței

„Fiul este întru Tatăl, Duhul întru Fiul, iar Tatăl este întru amândoi. Iar prin credință omul cunoaște toate cele nevăzute și gândite. Credința este consimțirea de bunăvoie a sufletului”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.141, în Fil.rom., vol.I, p.41)

„Scriptura numește credința temelie a celor nădăjduite (Evrei 11,1); iar pe cei ce nu cunosc sălășluirea lui Hristos i-a numit necercați”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.27, în Fil.rom., vol.I, p.239)

„Slăbănogul pogorât prin acoperiș (Luca 5,19) este păcătosul muștrat de credincioși pentru Dumnezeu și care primește iertarea pentru credința acelora”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.131, în Fil.rom., vol.I, p.247)

„O poruncă se vădește mai aleasă ca alta. De aceea există și o credință mai sigură ca altă credință”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.99, în Fil.rom., vol.I, p.263)

„Este o credință din auz, după Apostol (Romani 10,17), și este o credință care e adevărarea lucrurilor nădăjduite (Evrei 11,1)”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.100, în Fil.rom., vol.I, p.263)

„Definiția credinței: cugetare nepătimașă despre Dumnezeu”. (Diadoh al Foticeii, Def., nr.1, în Fil.rom., vol.I, p.338)

„Când cercetăm adâncul credinței se tubură, dar când îl privim cu dispoziția simplă a inimii se înseninează. Căci adâncul credinței fiind apa uitării relelor, nu rabdă să fie cercetat de cugetări iscoditoare. Să plutim deci pe aceste ape cu simplitatea înțelegerii, ca să ajungem la limanul voii lui Dumnezeu”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.22, în Fil.rom., vol.I, p.345)

„În acestea trei stă filozofia creștinului: în porunci, în dogme și în credință. Poruncile despart mintea de patimi; dogmele o duc la cunoștința fapturilor; iar credința la contemplarea Sfintei Treimi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.47, în Fil.rom., vol.II, p.112)

¹⁰⁶³ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.51, în Fil.rom., vol.III, p.201,202.

¹⁰⁶⁴ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica creștină sau Teologia Vieții Spirituale*, p.113,115.

„Cel ce crede se teme; cel ce se teme se smerește; cel ce se smerește se îmblânzește, dobândind deprinderea de a-și liniști mișcările cele potrivnice firii, ale iuțimii și poftelor; cel blând păzește poruncile; iar cel ce păzește poruncile se curățește; cel ce s-a curățit, se luminează; iar cel ce s-a luminat se învrednicește să se sălășluiască în camera tainelor cu Mirele-Cuvântul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.16, în Fil.rom., vol.II, p.131,132)

„...credința, după dumnezeiescul Apostol, *este ipostasul celor viitoare și dovada lucrurilor nevăzute* (Evrei 11,1), prin ceea ce este arătat El însuși. Pentru că *în El sunt ascunse toate comorile cunoștinței și ale înțelepciunii* (Coloseni 2,3)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.2, rp.25, în Fil.rom., vol.III, p.101)

„Dumnezeiescul și marele Apostol, definind ce este credința, zice: *Credința este ipostasul celor nădăjduite și dovedirea lucrurilor celor nevăzute* (Evrei 11,1). Iar dacă cineva ar defini-o și ca bun lăuntric sau ca și cunoștință adevărată, doveditoare a bunurilor tainice, nu ar păcătuî împotriva adevărului. În sfârșit, Domnul, învățând despre lucrurile tainice și despre cele nădăjduite și nevăzute, zice: *Împărăția lui Dumnezeu este în lăuntrul vostru* (Luca 17,21). Așadar credința în Dumnezeu este același lucru cu împărăția lui Dumnezeu. Ea se deosebește numai prin cugetare de Împărăție, căci credința este Împărăția lui Dumnezeu fără formă, iar Împărăția este credința care a primit în chip dumnezeiesc o formă”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.33, în Fil.rom., vol.III, p.126,127)

„Credința este o cunoștință ce nu se poate dovedi. Iar dacă e cunoștință ce nu se poate dovedi, atunci credința este o legătură mai presus de fire, prin care în chip neștiut și indemonstrabil ne unim cu Dumnezeu într-o unire mai presus de înțelegere”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.2, rp.33, în Fil.rom., vol.III, p.128)

„Credința celor ce aveau lipsă de vindecare și se rugau pentru ea stârnea, zice, puterea duhului din sfinți, ca puterea ascunsă să se facă arătată prin credință, iar credința ascunsă să se facă vădită tuturor prin putere. Căci adevăratul mod al vindecărilor se realizează atunci când, prin credința celor în care se săvârșește, pătrunde în toată puterea celor ce lucrează în Duh”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc. 1, rp. 37, în Fil.rom., vol.III, p. 136)

„Dacă *darul* este ceea ce se dă celor ce mai înainte n-au adus nimic, putem spune că mintea cunoscătoare (gnostică) primește ca *daruri*, din contemplarea lucrurilor, rațiunile care alcătuiesc (sustin) credința fără nici o demonstrație rațională și care sunt aduse prin ea Domnului. Căci pentru credință nu aduce nimeni nimic mai înainte. Fiindcă mintea Îl privește în chip firesc și fără nici o meșteșugire pe Făcătorul propriu, întrucât Îl vestește zidirea. Pentru că ce ar putea să aducă cineva de valoare egală cu credința, ca să primească credința în Dumnezeu ca datorie și nu ca *dar*”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.51, în Fil.rom., vol.III, p.201,202)

„Înaintea virtuții se aduce credința, iar înaintea cunoștinței virtutea. Dar înaintea credinței nu se aduce nimic, căci începutul și izvorul tuturor bunurilor din oameni este

credința. Mai înainte de ea nu putem aduce nimic”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.8, rp.51, în Fil.rom., vol.III, p.208)

„Credința autentică slujește adevărului neavând în ea minciună, iar conștiința cea bună poartă în ea puterea iubirii, neaflându-se în ea vreo călcare a poruncii dumnezeiești”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc. 21, rp. 54, în Fil.rom., vol.III, p. 241)

„Credința s-a numit *piatră* pentru tăria, neschimbabilitatea, statornicia și imuabilitatea totală a adevărului ei, ca și pentru rezistența ei în fața asalturilor minciunii. Ea e ținută *în mână*, arătându-se prin aceasta puterea ei, care produce și susține toate virtuțile. Iar cei șapte ochi pe care îi are indică puterea ei de dicernământ, ca și faptul că îmbrățișează cunoștința deplină și fără greșală a celor vremelnice, și e capabilă de lucrarea înșeptită a Preasfântului Duh, pe care numărul nu o face compusă”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc. 24, rp. 54, în Fil.rom., vol.III, p. 242)

„Astfel și credința, fiind prin fire începutul virtuților, are ca sfârșit împlinirea binelui prin ele, iar binele prin fire, ca sfârșit al virtuților, având credința ca început, e concentrat înlăuntrul ei. Căci credința este binele concentrat înlăuntru, iar binele este credința activată. Iar Dumnezeu este credincios și bun prin fire; credincios ca primul bine, bun ca ultimul obiect al dorinței”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc. 13, rp. 55, în Fil.rom., vol.III, p. 262)

„Iar cununa bunătăților este credința curată, împodobită cu cuvintele înalte ale dogmelor și cu cugetările duhovnicești precum cu niște pietre prețioase și încoronând mintea iubitoare de Dumnezeu, ca pe un cap”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp. 65, în Fil.rom., vol.III, p. 396)

„Bunului credinței îi urmează, pe rând, acestea: temerea de Dumnezeu, înfrânarea de la plăceri, răbdarea ostenelilor, nădejdea în Dumnezeu, nepătimirea și dragostea”. (Talasie Libianul, D.drag., cap.61, suta a patra, în Fil.rom., vol.IV, p. 37)

„Zi și Sfântul Simbol al credinței ortodoxe înainte de a te culca. Căci credința dreaptă în Dumnezeu este un izvor și o strajă a tuturor bunătăților”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p. 166)

„Credința dreaptă și launtrică naște frica de Dumnezeu. Iar frica de Dumnezeu ne învață păzirea poruncilor. *Căci frica Lui, zice, naște păzirea poruncilor.* Din păzirea poruncilor se naște virtutea cu fapta, care e începutul virtuții contemplative. Iar roada acestora e nepătimirea. Din nepătimire apoi se naște în noi dragostea. Iar despre dragoste zice învățăcelul iubit: *Dumnezeu este dragoste și cine rămâne în dragoste rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu în el* (Ioan 4,16)”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.47, în Fil.rom., vol.IV, p. 211)

„Căci zice marele Vasile: *Cel ce vrea să aibă întru sine această credință mare nu trebuie să-și mai facă nicidecum vreo grijă despre viața sau despre moartea sa, ci de ar vedea chiar fiară sălbatică sau ridicări de draci, sau de oameni răi, nu se mai înspăimântă deloc, ca unul ce cunoaște că sunt făpturi ale unuia și aceluiași Făcător și împreună roabe cu el, și nu au putere asupra sa, de nu va îngădui Dumnezeu*”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.2, în Fil.rom., vol.V, p.182,183)

„Căci dacă aș fi avut credința, care vine din faptele pocăinței, aș fi putut să zic: *În Dumnezeu meu voi trece zidul*, și nu m-aș fi înfricoșat din îndoială, zicând în mine însumi: *Oare cine mă va întâmpina când mă voi repezi să sar înălțimea zidului? Oare nu cumva e o prăpastie acolo?*”¹⁰⁶⁵ *Nu cumva nu voi putea să-l trec, ci, rostogolindu-mă, mă voi întoarce iarăși jos, după ce m-am ostenit?* Și alte multe de acestea, pe care cel ce are credință că Dumnezeu este aproape și nu departe, nu le socotește niciodată. Acela aleargă drept spre Dumnezeu, Cel ce are toată puterea și stăpânirea, toată bunătatea și iubirea de oameni, ca să ajungă, nu ca unul ce bate aerul, ci ca unul ce vâslește, căutând cele de sus”. (Petru Damaschinul, *Înv.duh.*, 29cuv., cuv.2, în Fil.rom., vol.V, p.184,185)

„Fiindcă și elinii multe au iscodit, dar scopul lui Dumnezeu din făpturi nu l-au aflat, cum zice marele Vasile; ba nici pe Dumnezeu însuși, pentru că n-aveau smerenia și credința lui Avraam. Căci credincios se numește cineva atunci când crede celor nevăzute din cele văzute. Iar a crede cele văzute de el înseamnă a nu crede celui ce îl învață sau îi propovăduiește. Pentru aceasta, spre cercarea credinței, ispitele sunt arătate, iar ajutorările nearătate, ca cel credincios să afle prin răbdare, după isprăvirea ispitei, cunoștința”. (Petru Damaschinul, *Înv.duh.*, cuv.24, în Fil.rom., vol.V, p.247)

„Pentru că nu ostenelilor, zice Scărarul, ci smereniei și simplității se descoperă Domnul prin credință, adică prin contemplarea Scripturilor și a făpturilor; de care zice Domnul: *Cum puteți crede, căutând slavă unii de la alții și celelalte.*

Și aceasta este credința cea mare, care își poate pune toată grija în Dumnezeu. Pe aceasta o numește Apostolul temelie, iar Scărarul maica liniștirii și Sfântul Isaac credință a vederii și ușă a tainelor”. (Petru Damaschinul, *Înv.duh.*, cuv.24, în Fil.rom., vol.V, p.249)

„Toate sunt cu puțință celui ce crede (Marcu 9,23). Căci credința se socotește în loc de dreptate (Romani 4,9). *Căci sfârșitul legii este Hristos* (Romani 10,4). Iar credința în El îndreptează și desăvârșește pe cel ce crede. Căci credința în Hristos, socotindu-se în locul faptelor legii și fiind întărită și arătându-se prin poruncile Evangheliei, face pe cei credincioși părtași de viața cea veșnică în Hristos însuși”¹⁰⁶⁶. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.9, în Fil.rom., vol.VI, p.19,20)

¹⁰⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum voia proprie este peretele din mijloc, așa credința surpă acest perete, pentru că credința este voia care vrea să se surpe pe ea însăși ca voie autonomă. Realitățile spirituale dumnezeiești se fac vădite în fața noastră și pătrund în noi, și noi înaintăm și creștem în ele, dacă credem în ele, adică dacă vrem să le socotim reale. Ele nu sunt iluzii, dar depinde de voința noastră de a le socoti reale ca ele să devină reale pentru noi. Spiritul este putere și, dacă nu punem noi la contribuție efortul spiritual al credinței, nu putem descoperi și experia spiritul ca putere. Dar faptul că depinde de voie, de efortul voinței noastre manifestat în credință, descoperirea realităților spirituale face posibilă pentru noi ispita de a le socoti iluzii, autosugestii, precum și faptul ca ele să se evaporeze îndată ce slăbim efortul credinței noastre. Ele sunt pentru noi până ce credem în ele, adică până ce vrem să fie și nu mai sunt pentru noi când nu mai credem cu tărie, când nu mai vrem să fie. Existând totdeauna ca virtualitate pentru noi, în mod actual există numai când credem și în măsura în care credem. În acest sens credința e vedere, e experiență. Iar voia noastră opusă credinței e un perete care ne desparte de ele. (n.s.261, p. 184)

¹⁰⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința în Hristos unind sufletul cu Hristos și făcându-l deci părtaş de desăvârșirea lui Hristos îl ridică mai presus de orice dreptate dobândită prin faptele legii. Căci Hristos e mai presus de lege și e izvorul unei puteri mai presus de cea pe care și-o dă omul însuși, voind să împlinească cerințele celei mai înalte legi. (n.s.5, p.20)

„Credința este puterea care ne face să murim pentru Hristos de dragul poruncii Lui și să credem că moartea aceasta este pricina vieții. Ea ne face să socotim sărăcia ca bogăție, neînsemnătatea și umilirea ca slavă și cinste adevărată; iar când nu avem nimic, să credem că stăpânim toate (2 Corinteni 6,10), mai bine zis că am dobândit bogăția cunoștinței lui Hristos cea nepătrunsă (Efeseni 3,8). Ea ne face să privim toate cele ce se văd ca țărână și fum”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C. 225 cap., cap.10, în Fil.rom., vol.VI, p. 20)

„Credința în Hristos ne dă puterea nu numai să disprețuim plăcerile vieții, ci și să suportăm și să răbdăm ispita care vine asupra noastră prin întristări, necazuri și nenorociri, până va vrea și ne va cerceta pe noi Dumnezeu. *Căci răbdând, zice, am așteptat pe Domnul, și a luat aminte la mine* (Psalmi 39,1)”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.11, în Fil.rom., vol.VI, p.20)

„Credința în Hristos, Adevăratul Dumnezeu, naște dorința după cele bune și frica de chinuri. Iar dorința celor mai înalte și frica de chinuri aduc păzirea întocmai a poruncilor. Păzirea întocmai a poruncilor învață pe creștini să-și cunoască neputința lor. Iar cunoașterea neputinței noastre adevărate naște aducerea-aminte de moarte. Cel ce și-a făcut-o pe aceasta însoțitoare de viață va căuta cu osteneală să afle ce soartă va avea după ieșirea și plecarea din viața aceasta. Iar cel ce se străduiește să cunoască cele viitoare e dator, întâi de toate, să se lipsească de cele de acum”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.13, în Fil.rom., vol.VI, p.20,21)

„Cel ce a cercat folosul duhovnicesc și a dobândit credință nemincinoasă, luând pe Dumnezeu ca martor al adevărului și-a zis: *Mi-am pus în mine gândul să nu cer părintelui meu nici să mănânc, nici să beau sau să mă împărtășesc de ceva fără el, până ce nu va da de știre Dumnezeu și îmi va porunci mie. Și făcând așa, niciodată, zice, n-am fost împiedicat de la scopul meu*”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.27, în Fil.rom., vol.VI, p.23,24)

„Fiecare din noi, oamenii, credem în El, Fiul lui Dumnezeu și Fiul pururea Fecioarei și Născătoarei de Dumnezeu Maria și, crezând, primim cuvântul despre El cu credință în inimile noastre; ca urmare, mărturisindu-L cu gura și pocăindu-ne îndată din suflet de fărădelegile săvârșite de noi mai înainte, precum a intrat Dumnezeu, Cuvântul Tatălui, în pântecele Fecioarei, așa Cuvântul se află și în noi ca o sămânță.¹⁰⁶⁷ Minunează-te auzind această taină înfricoșătoare și primește acest cuvânt vrednic de credință cu toată încrederea și credința”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.10, în Fil.rom., vol.VI, p.139,140)

¹⁰⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este o legătură între cuvântul rostit de Cuvântul dumnezeiesc și între acest Cuvânt ca persoană. Când e primit cuvântul Lui cu credință vine la noi prin acest cuvânt Însuși Cel ce-l rostește ca persoană și crește în noi pe măsură ce credem și adâncim mai mult cuvintele Lui și ne facem asemenea Lui asimilându-L în conținutul Lui, comunicat nouă prin cuvânt. Prin cuvântul rostit de Cuvântul dumnezeiesc vine în noi însăși puterea persoanei Lui, care ne modelează după chipul Lui. Aici e o deosebire mare între ortodocși și protestanți. Ei despart cuvântul rostit sau scris de Dumnezeu de Cuvântul lui Dumnezeu ca persoană și de puterea Lui. (n.s.35, p.140)

„Iar care este credința pe care Dumnezeu o cere de la noi și pe care trebuie să o avem în El, a arătat El însuși în Evanghelie, zicând: *Cel ce voiește să vină după Mine și să se lepede de sine și să-și ia crucea sa, și să-Mi urmeze Mie* (Luca 9,23); *Căci cel ce vine la Mine și nu urăște pe tatăl său și pe mama sa, și pe frații săi, ba încă și sufletul său, nu poate fi ucenicul Meu* (Luca 14,26). Și iarăși: *Cel ce a aflat sufletul său, rămânând alipit la cele spuse, Îl va pierde pe el* (Matei 10,39), iar *cel ce va pierde sufletul său pentru Mine și pentru Evanghelia Mea, împlinind poruncile Mele, Îl va afla pe el în viața veșnică* (Marcu 8,35; Matei 16,25).

Ați auzit semnele credinței? Vă ajung acestea sau aveți nevoie să vi le reamintesc și pe cele următoare? Dacă voiți să aflați că o astfel de credință cere Dumnezeu de la noi, încât crezând în El să nu ne mai îngrijim deloc de viața de aici, aflați aceasta chiar de la Domnul, Care zice limpede: *Nu vă îngrijiți de ziua de mâine, ce veți mânca sau ce veți bea, sau cu ce vă veți îmbrăca* (Matei 6,25,34). Și ridicându-ne câte puțin spre cele mai desăvârșite, zice: *De te lovește cineva peste obrazul drept, întoarce-i lui și pe cel stâng; și celui ce voiește să se judece cu tine și să-ți ia haina ta, lasă-i lui și cămașa ta* (Matei 6,39-40); *și celui ce răpește ale tale, nu i le cere înapoi* (Luca 6,30). Apoi cerând prisos de credință peste prisos, ne poruncește să ne rugăm pentru dușmanii noștri și să iubim, și să facem bine celor ce ne urăsc pe noi, și să ne rugăm pentru cei ce ne prigonesc pe noi (Matei 5,44). Și ne poruncește să facem altele multe, din care să se arate credința noastră în El. Numai atunci trebuie să zicem că suntem credincioși. Căci fără acestea credința noastră este moartă (Iacob 2,20) și noi înșine suntem morți¹⁰⁶⁸. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.147,148)

„Tuturor virtuților le premerge credința din inimă, pe care o are cineva atunci când sufletul nu poartă în el o socotință îndoielnică, ci a lepădat cu desăvârșire iubirea de sine”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.28, în Fil.rom., vol.VI, p.197)

„Prin armele credinței și prin sabia Duhului, care este rațiunea lui Dumnezeu, prăbușind la pământ duhul iubirii de argint îl junghiem, înălțându-ne spre contemplarea lucrurilor cu rațiunea înțelepciunii și, ridicându-ne deasupra micimii celor văzute, prin rațiunea cunoștinței, ne odihnim în Împărăția dragostei, cu nădejdea vistieriilor preafericite ale lui Dumnezeu”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.44, în Fil.rom., vol.VI, p.203)

„...mulți dintre cei credincioși și sânguincioși și-au asprit și și-au vestejit trupurile lor prin multe osteneli și deprinderi ale nevoinței trupului, dar neavând umilință din inimă zdrobită și din cugetare iubitoare de bine, și milă din dragoste față de aproapele, și față de ei înșiși, au fost găsiți goi de plinătatea Duhului Sfânt și s-au aflat departe de cunoștința lui Dumnezeu, având pânțec neroditor de înțelegere și cuvânt nesărat și neluminat¹⁰⁶⁹”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.81, în Fil.rom., vol.VI, p.306)

¹⁰⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința crește pe măsura faptelor și a virtuților. Credința este în ele însele ca o credință vie și mereu mai puternică. Iubirea mereu sporită este o manifestare a credinței mereu sporite. Credința nu se poate separa de fapte, nici viceversa. (n.s.39, p.148)

¹⁰⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul neluminat pe dinăuntru și zornăind pe dinafară, și nesărat, adică neputând întreține și dezvolta viața. (n.s.72, p.306)

„...cel ce crede, chiar dacă nu va dobândi aici ceea ce caută, poate din negrijă, sau din altă pricină, în ceasul ieșirii este cu neputință să nu se umple de rodul credinței și al nevoinei, și să nu vadă slobozirea, care este Iisus Hristos, răscumpărarea și mântuirea sufletelor, Cuvântul Dumnezeu-Omul¹⁰⁷⁰”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.103, în Fil.rom., vol.VII, p.131)

„Dar să mai stăruim pe lângă credință și pe lângă vederea dumnezeiască și desfătăta a ei. Credința este căruța puterii evanghelice, viața apostolică, dreptatea lui Avraam; din credință începe și la ea sfârșește toată dreptatea, și din ea va fi viu tot dreptul (Romani 1,17). Cel ce o nesocotește va cădea din bunăvoința dumnezeiască. Căci *fără de credință nu este cu putință a plăcea lui Dumnezeu* (Evrei 11,6). Credința eliberează pururea neamul nostru de tot felul de rătăcirii și ne întemeiază pe noi în adevăr, și în noi adevărul din care nimeni nu ne va clinti, chiar dacă ne-ar socoti nebuni, pe noi cei ce prin credința cea adevărată ieșim prin extazul mai presus de înțelegere și mărturisim acest adevăr cu fapta și cuvântul, nelăsându-ne *purtați de orice vânt al învățaturii* (Efeseni 4,14), ci stăruind în cunoștința cea unită a adevărului creștinilor și propăvăduind vederea cea mai simplă, mai dumnezeiască și cu adevărat neînșelătoare”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.42, în Fil.rom., vol.VII, p.319)

„Dar lăsând acum cele viitoare, să privim cu vederea mai presus de minte a credinței la cele ce s-au făcut de la început. Căci *prin credință înțelegem că s-au făcut veacurile prin cuvântul lui Dumnezeu (...)* ca să se facă din ceea ce nu se vedea, cele ce se văd (Evrei 11,3). Care minte ar putea înțelege cum s-au făcut atunci toate din ce nu era nicidecum, și aceasta numai cu cuvântul? Căci ceea ce înțeleg lucrările minții, desigur că nu le întrece pe acestea. Aceasta înțelegând-o și înțelepții elinilor, și socotind că nimic din cele ce se strică nu trece în nimic și că nimic din cele ce se produc nu vine din nimic, au cugetat lumea ca nefăcută și fără sfârșit. Dar credința depășind ideile născute din privirea făpturilor, ne-a unit pe noi cu Rațiunea aflată mai presus de toate și cu Adevărul neconstruit și simplu; și am înțeles mai bine decât prin demonstrație nu numai că toate s-au făcut din cele ce nu sunt, ci și că s-au făcut numai cu cuvântul lui Dumnezeu. Ce este deci credința aceasta? Oare vreo putere naturală sau mai presus de fire? Fără îndoială, mai presus de fire, deoarece *nu poate veni cineva la Tatăl decât prin Fiul* (Ioan 10,9), care ne ridică pe noi mai presus de noi înșine și ne dă simplitatea îndumnezeitoare, și ne întoarce spre unitatea Tatălui ce adună toate.

De aceea Pavel a luat har spre ascultarea credinței (Romani 1,5). De aceea *de vei mărturisi cu gura ta pe Domnul Iisus și vei crede în inima ta că Dumnezeu L-a sculat pe El din morți te vei mântui* (Romani 10,9). De aceea sunt mai fericiți cei ce n-au văzut și au crezut (Ioan 20,29) decât cei ce au văzut și au crezut în Cel înviat din morți și în Începătorul vieții veșnice (Fapte 3,15). Căci aceștia prin ochii mai presus de lume ai credinței, au văzut și au cinstit cele ce ochiul văzându-le nu le crede prin el însuși și înțelegerea nu le poate cuprinde”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.42, în Fil.rom., vol.VII, p.319,320)

„Dar credința, de o vor primi înainte de moarte, îi va aduce la adevăr printr-o neștiință bună și îi va face prin experiență cu totul neispitiți și nepătimași în fața relelor.

¹⁰⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iisus este eliberarea, căci El este liber și izvorul din care emană toată puterea libertății sau a puterii asupra patimilor înrobitoare. (n.s.54, p.131)

Ea le va arăta chiar prin lucruri că toată filosofia din afară este nebună (1 Corinteni 1,20), ca una ce nu va înțelege nici atunci, cum nu înțelege nici acum cuvântul Marelui Petru: *Cerurile s-au închegat odinioară din apă și prin apă; și prin apă lumea de atunci a pierit înecată. Iar cerurile de acum și pământul sunt ținute pentru foc, fiind păstrate pentru ziua judecății și pentru pieirea celor necredincioși* (2 Petru 3,5-7). Deci cum e cu cunoștința de Dumnezeu aflătoare în creștini și cu mântuirea prin ea? Este ea prin cunoștința filosofiei sau prin credință care face prin neștiință cunoștința ei nefolositoare.¹⁰⁷¹ Dacă e prin cunoștință, *s-a făcut deșartă credința și se desființează făgăduința că de vei crede cu inima ta în Domnul Iisus te vei mântui* (Romani 10,9). Așadar, nu cel ce are în inimă cunoștința fapturilor are din pricina ei pe Dumnezeu, ci cel ce a crezut în inima lui în Domnul Iisus are sălășluit în sine pe Dumnezeu¹⁰⁷², prin credința neiscoditoare”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., D.lum., cap.43, în Fil.rom., vol.VII, p.321)

„...în dogmele creștinilor călăuzește credința, nu dovedirea”. (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.1, în Fil.rom., vol.VII, p.373)

„Zice deci Marele Vasile: *Duhul Sfânt, neapropiat prin fire, Se face încăput pentru bunătate. Căci umplând toate prin putere, Se împărtășește numai celor vrednici*.¹⁰⁷³ *Nu Se împărtășește în aceeași unică măsură, ci Își împarte lucrarea după măsura credinței*”. (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.17, în Fil.rom., vol.VII, p.392,393)

„E de știut și aceasta, că nu numai după lupta și măsura lucrării noastre ni se face împărțirea darurilor, precum s-a zis înainte, ci și după deprinderea viețuirii și după destoinicia, ba și după credința noastră în cele ce ne stau în față...”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.40, în Fil.rom., vol.VIII, p.93)

„Credincioșii sunt în chip vădit moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori cu Hristos (Romani 8,17), ca un fel de hristoși de al doilea, părtași ai firii dumnezeiești (2 Petru 1,4), fapt ce întrece toată mintea și scapă întregii înțelegeri. Iar prin aceasta se fac fii ai lui Dumnezeu și dumnezei prin lucrare și har. Ca atare, ei văd și pătimesc în chip mai presus de fire cele mai presus de lume sau, ca să spunem mai potrivit, se împărtășesc de *cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu*

¹⁰⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința face nefolositoare sau nelucrătoare pentru mântuire cunoștința filozofică prin neștiința ei care e o vedere mai presus de acea cunoștință. Căci ea vede Persoana lui Dumnezeu și intră în unirea cea mai presus de înțelegere cu Ea, pe când filozofia rămâne la lucruri sau prefăce persoana în obiect, ca să o poată, chipurile, cunoaște. (n.s.127, p.321)

¹⁰⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Relația cu persoana se înfăptuiește în general prin credință, nu prin știința iscoditoare, care vrea să transforme persoana într-un obiect constituit din detalii multiple. Cu atât mai mult relația cu Dumnezeu-Persoană se înfăptuiește prin credința care o respectă în caracterul Ei personal și de aceea o experiază în intensitatea ei specifică, în mod simplu și unitar, găsind în Ea concentrate, vii și purtate de intenția iubirii, toate bunătățile pe care le caută cunoștința prin separarea sau distingerea lor. (n.s.128, p.321)

¹⁰⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Altceva este faptul că Duhul le umple toate prin putere și altceva că Se împărtășește într-o comuniune personală. De ultima au parte numai cei vrednici. Cel ce se împărtășește de El în acest sens devine subiect conștient al lucrării Lui sau împreună-subiect cu Duhul al acestei lucrări. El nu mai e simplu creat, menținut în existență, cârmuit ca un obiect. Împărtășirea este relație personală, este comuniune. (n.s.61, p.392,393)

s-au suit (1 Corinteni 2,9) în chip natural”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.73, în Fil.rom., vol.VIII, p.339)

„Credința este aripa rugăciunii. Căci neavând-o pe aceasta, se va întoarce iarăși în sânul meu. Credința este starea neîndoielnică a sufletului, neclătinat de nici o împotrivire. Credincios este nu cel ce socotește că Dumnezeu poate toate; ci cel ce crede că va primi toate¹⁰⁷⁴”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, partea a doua, cap.32, în Fil.rom., vol.IX, p. 397)

„Credința este pricinuitoarea celor nădăjduite. Și aceasta a arătat-o tâlharul. Maica credinței este osteneala și inima dreaptă. Cea dintâi o face neîndoielnică, a doua o pricinuieste. Credința este maica celor ce se liniștesc (a sihaștrilor = isihăștilor). Căci de nu vei crede, cum te vei liniști?”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, partea a doua, cap.33, în Fil.rom., vol.IX, p.397)

„Credința înaripează rugăciunea. Căci fără ea nu se poate zbura la cer”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.29, în Fil.rom., vol.IX, p.409)

„Lasă fiilor, înainte de toate, moștenirea credinței nepătimașă (nepătată)¹⁰⁷⁵, și a dogmelor binecredincioase, ca să călăuzești la Domnul nu numai pe fii, ci și pe nepoți, pe calea dreptei-credințe (a ortodoxiei *n.tr.*)¹⁰⁷⁶”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.31, cap.96, în Fil.rom., vol.IX, p.455,456)

„...nu e cu putință a plăcea lui Dumnezeu fără credință”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.2, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.497)

„...întâi trebuie să pună temelia, care este credința, Căci *fără credință*, cum spune Apostolul, *nu e cu putință a plăcea lui Dumnezeu* (Evrei 11,6)”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.14, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.619)

„Făptură prea mică, voiești să afli viața? Ține în tine credința și smerenia, căci prin ele afli mila, ajutorul și cuvintele grăite în inimă de Dumnezeu, dar și pe Cel ce te păzește într-un ascuns și rămâne cu tine la arătare¹⁰⁷⁷”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.19, în Fil.rom., vol.X, p.95)

¹⁰⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința nu e o teorie teologică despre atotputernicia lui Dumnezeu, ci convingerea lăuntrică că Dumnezeu îi va împlini rugăciunea celui ce cere. (n.s.872, p. 397)

¹⁰⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Credința nepătimașă”. Căci numai credința ortodoxă nu e produsul unei patimi și nu exprimă un Dumnezeu pătimas și dă putere pentru dobândirea nepătimirii. Căci ea e credința în Treimea ca structură supremă a iubirii în Fiul lui Dumnezeu care din iubire Se smerește, întrupându-Se și răstignindu-Se; e credința care are, de aceea, ca rod, sobornicitatea, străină atât de pasiunea individualistă, cât și de pasiunea dictatorială a unei singure persoane, ambele rodul mândriei. (n.s.1009, p.455)

¹⁰⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dogmele păstrate rămân tezaurul tradiției pentru toate generațiile. Ele nu sunt legate de un timp, ci au valoare netrecătoare. (n.s.1010, p.456)

¹⁰⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin credință și smerenie simțim cuvintele lui Dumnezeu grăite în fiecare moment în inimă, deci nu ca niște cuvinte spuse odinioară de Dumnezeu și acum desprinse de El. De aceea, Îl simțim și pe Dumnezeu însuși ca persoană, grăindu-ni-le. În ascuns, Îl simțim grăindu-ne, iar la arătare, ajutându-ne în faptele noastre. (n.s.88, p.95)

„...cere de la Dumnezeu să-ți dea să ajungi la măsura credinței. Și dacă simți desfătarea ei în sufletul tău, nu-mi este greu să-ți spun iarăși că nimic nu te va împiedica să ajungi la Hristos”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.19, în Fil.rom., vol.X, p. 96)

„Dar și credință neclintită câștigă cineva din încercări prin cercarea (experiența) ajutorului dumnezeiesc, pe care l-a primit de multe ori. Prin aceasta se face neînfricat și dobândește curaj din încercări și din deprinderea cea dobândită”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.48, în Fil.rom., vol.X, p.251)

„Credința este ușa tainelor. Căci ceea ce sunt ochii trupești pentru lucrurile supuse simțurilor, așa e și credința, cu ochii ei înțelegători, pentru visteriile ascunse.¹⁰⁷⁸ Avem, cum zic părinții, doi ochi sufletești, precum îi avem pe cei doi ochi ai trupului. Și nu facem aceeași întrebuințare de fiecare, în vedere. Cu un ochi privim cele ascunse ale slavei lui Dumnezeu, cele ascunse în lucruri, adică puterea și înțelepciunea Lui și pronia Lui împreună veșnică față de noi, cea cunoscută din măreția chivernisirii Lui. La fel privim cu acest ochi cetele cerești, cele împreună slujitoare cu noi. Iar ce celălalt ochi, privim slava firii Lui celei sfinte, când va binevoi să ne conducă în lăuntrul tainelor celor duhovnicești și ne va deschide marea credinței în cugetarea noastră¹⁰⁷⁹”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.72, în Fil.rom., vol.X, p.361)

„Odihna, și tot darul cel bun și toată harisma dumnezeiască vine omului prin credință”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.29, în Fil.rom., vol.XI, p.52)

„Spune Scriptura că *cel credincios în puțin, e credincios și în mult* (Luca 16,10). Dacă ai fi crezut cuvântul meu, m-ai crede și când aș fi de față.¹⁰⁸⁰ De aceea a fericit Domnul pe cei ce n-au văzut și au crezut (Ioan 20,29). (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.231, în Fil.rom., vol.XI, p.262)

„*Întrebare:* Oare poate credința cuiva să folosească pe altul, care nu-și aduce și el credința lui, cum a folosit pe slăbănog credința celor ce l-au purtat (Marcu 2,3-5)?

Răspuns: Dacă n-ar fi fost credincios și slăbănogul, nu i-ar fi lăsat pe ei să-l poarte și să-l coboare. Deci credința lui unită cu a celorlalți l-a mântuit pe el. Prin urmare dacă nu adăuga omul și credința lui în Dumnezeu nu află folos. Deci nu da ca motiv de a nu face nimic, că ai pus asupra altuia întreaga povară a ta. Ieremia crezând că Dumnezeu va milui pe popor, s-a rugat pentru el. Dar fiindcă acesta nu și-a adăugat și credința lui, el n-a fost ascultat (Ieremia 11,14). N-avea Ieremia credință? Ba da. Ea era ca cea a celor ce l-au purtat pe slăbănog. Deci vina a fost a poporului. Așa e și în cazurile asemănătoare. Căci nu

¹⁰⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința e un simț spiritual ce intră în atingere cu lumea dumnezeiască și tainică, așa cum intră simțul văzului trupesc în atingere cu lucrurile văzute. Prin ea intră înțelesurile sau puterile dumnezeiești pline de taină în suflet, cum intră razele lucrurilor văzute prin ochii sensibili în ființa noastră. (n.s.440, p.361)

¹⁰⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Isaac nu desparte credința de cugetare. Prin credință cugetarea intră în desfășurarea de înțelesuri, mai presus de înțeles, ale vieții dumnezeiești. De aceea, cugetarea e și credință, sau credința e și cugetare. Ochiul acesta al doilea ne face să vedem pe Dumnezeu în lăuntrul nostru, în acest ocean ce intră în noi. (n.s.441, p.361)

¹⁰⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică dacă nu crezi cuvintelor ce ți le scriu, nu vei crede nici dacă mă vei vedea față către față. (n.s.348b, p.262)

degeaba s-a spus: *Mult poate rugăciunea lucrătoare a dreptului* (Iacov 5,16)". (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.387, în Fil.rom., vol.XI, p.393)

„Căci dacă omul nu primește cel ce-i vin asupra nu ascultă de Dumnezeu, căutând să-și impună voia sa. Așa și iudeii căutând să-și impună voia lor n-au putut să se supună legii lui Dumnezeu (Romani 10,3). Deci credința e una cu smerenia: *Căci pe care i-a chemat pe aceia i-a și îndreptat și i-a slăvit* (Romani 8,29)". (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.574, în Fil.rom., vol.XI, p. 537)

„Credința în Dumnezeu și frica de El, se arată în neîntristarea conștiinței". (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.15, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.113)

b. Despre cele două feluri de manifestare a credinței

„Credința, de care a spus Apostolul că este temelia faptelor celor după Dumnezeu, am primit-o la dumnezeiescul botez prin harul lui Hristos, și nu din fapte. Ea naște frica credinței prin care vine păzirea poruncilor și răbdarea ispitelor, cum zice Sfântul Maxim. Iar după ce lucrăm noi, vine în noi credința cea mare, a vederii, despre care a zis Domnul: *De veți avea credință cât un grăunte de muștar...* (Matei 17,20) și celelalte. De aceea, vrând cuviosul părintele nostru Isaac să arate credința a zis că alta este credința cea de obște a dreptcredincioșilor, adică dogmele drepte despre Dumnezeu și despre faptele Sale inteligibile și sensibile, precum cu harul lui Dumnezeu, le-a primit sfânta și soborniceasca Biserică, și alta cea a vederii, adică a cunoștinței care nu se împotrivesc celei ce o naște pe ea, ci o face și mai sigură. Pentru că cea dintâi am învățat-o din auz, moștenind-o de la Părinții binecredincioși și de la învățătorii credinței dreptmăritoare, iar cea de a doua vine prin aceea că credem drept și ne temem de Domnul în Care am crezut". (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.2, în Fil.rom., vol.V, p. 181, 182)

„De aceea, eu ticălosul, sunt mai rău ca un necredincios că nu vreau să lucrez ca să aflu credința cea mare și prin ea să vin la temerea de Dumnezeu, și la începutul înțelepciunii Duhului, ci acum calc legea închizând ochii sufletului cu voia, acum vin la desăvârșita neștiință, întunecându-mă de o uitare desăvârșită". (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.2, în Fil.rom., vol.V, p.184)

„Socotesc că de nicăieri nu-i vine sufletului o atât de grabnică și de întinsă sporire ca din credință. Iar credința numesc nu pe cea simplă, în Dumnezeu și în Fiul Său cel Unul-Născut, ci pe cea plină de simțire, cu care cunoaștem că sunt adevărate făgăduințele lui Hristos pe care le-a făgăduit și gătit celor ce-L iubesc pe El, ca și amenințările și muncile iadului, cele gătite diavolului și slugilor lui.¹⁰⁸¹ Această credință umple sufletul războit

¹⁰⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința nu înseamnă a admite teoretic existența lui Dumnezeu și întruparea Fiului Său, a opta pentru credință ca pentru o altă filozofie, ci a simți că scăparea ta pe veci depinde de ajutorul atotputernic al lui Dumnezeu, Care ne-a arătat în Hristos iubirea și mila Sa nesfârșită. Ea înseamnă a tremura pentru mântuirea ta și a face voia lui Dumnezeu pentru a fi vrednic de ea, pentru a te uni cu Dumnezeu cel iubitor, singurul în Care este mântuirea. Credința aceasta nu poate fi dezlegată de năzuința serioasă și ostenitoare spre sfîntenie, spre curăția în relația iubitoare cu Dumnezeu. Ea e un fel de intuiție a realității celor făgăduite, un fel de confirmare a lor prin bunul-simț sau chiar printr-un fel de pregustare. (n.s.26, p.198,199)

de nădejdea că va ajunge la starea sfinților, la fericita lor nepătimire și-l îndeamnă să alerge spre culmea sfințeniei lor și să se facă împreună-moștenitor cu ei al Împărăției lui Dumnezeu. Încredințat astfel, se întinde cu sânguință spre lucrarea poruncilor, neîndoindu-se întru sine, ci urmând ostinelilor acelora și urmărind prin nevointe asemănătoare să dobândească desăvârșirea lor”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.30, în Fil.rom., vol.VI, p.198).

„Socotește ca lege nemijlocită a poruncilor credința care lucrează în inimă. Căci din această credință izvorăște toată porunca și ea produce luminarea sufletelor. Iar roadele acestor suflete din credința adevărată și lucrătoare sunt înfrânarea și dragostea, iar sfârșitul este smerenia dăruită lui Dumnezeu, care este începutul și întărirea dragostei¹⁰⁸²”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.24, în Fil.rom., vol.VII, p.105)

„Numai credința din har, lucrătoare prin porunci în Duh e îndestulătoare pentru mântuire dacă o păzim și nu o alegem pe cea moartă și nelucrătoare, în locul celei vii și lucrătoare în Hristos. Căci credinciosul trebuie să primească chipul și viața cea întru Hristos lucrate de credință. Credincioșii au învățat că neștiința aduce credința moartă și nesimțitoare, care e numai vorbă, și nu pe cea din har”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.28, în Fil.rom., vol.VII, p.106)

„Dar eu socotesc și sfânta noastră credință ca fiind un fel de vedere a inimii mai presus de toate simțirile și de toate înțelegerile, ca una ce întrece toate puterile înțelegătoare ale sufletului nostru. Și numesc credință nu mărturisirea binecredincioasă, ci întemeierea neclintită pe ea și pe cele făgăduite de Dumnezeu. Căci, cum vedem prin ea cele făgăduite în veacul viitor fără sfârșit? Prin simțuri? Dar credința este *ipostasul celor nădăjduite*, iar simțul n-ar putea vedea prin nici un meșteșug viitorul și ceea ce se nădăjduiește. De aceea și Apostolul a adăugat: *dovedirea lucrurilor care nu se văd* (Evrei 11,1). Așadar, vede oare vreo putere a minții cele nădăjduite? Dar cum să le vadă pe cele ce nu s-au suit nicidecum la inima omului? Deci ce urmează? Nu vedem prin credință cele făgăduite nouă de Dumnezeu, o dată ce întrec toate lucrările simțurilor și ale minții?”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.40, în Fil.rom., vol.VII, p.317)

„Dar dacă toți *cei ce s-au mucenicit prin credință n-au luat făgăduința, Dumnezeu prevăzând pentru noi un lucru mai înalt, ca să nu se desăvârșească fără noi* (Evrei 11,39-40), o dată ce vor fi desăvârșiți, nu vor vedea cele făgăduite? Sau vor vedea, dar nu vor vedea mai presus de toată înțelegerea? Sau mai presus de toată înțelegerea, dar ca și mai înainte de a se desăvârși? Dar ce rațiune ar fi în aceasta? Deci vor vedea și vor

¹⁰⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Grigorie apropie până la identificare poruncile și credința. Porunca, mai bine zis puterea pentru înțelegerea și împlinirea ei, izvorăște din credință, care lucrează nemijlocit în inimă. Credința lucrează ca o lege, având în ea ca o putere directoare legea poruncilor din cunoștința dreaptă a lui Dumnezeu și dintr-un fel de unire inițială cu El. De aceea credința însăși se impune ca o poruncă sau ca o sumă de porunci. În această înțelegere a credinței, despărțirea protestantă între credință și fapte apare cu totul greșită. Dar o credință care se impune ca o lege prin ea însăși sau ca o poruncă se impune ca atare pentru că se arată ca o lumină în suflete, ca o lumină a lui Dumnezeu și a modului cum trebuie să ne comportăm noi pentru a ne face asemenea Lui, împlinind voia Lui, devenind uniți în voință cu El. (n.s.14, p.105)

vedea mai presus de toată înțelegerea. Și nu cum vedeau mai înainte, ci vederea va fi dobândirea celor făgăduite. Există deci o vedere mai presus de toată înțelegerea. Ba încă mai presus și de aceasta. De fapt credința noastră este o vedere mai presus de minte. Dar dobândirea celor crezute e o vedere mai presus de acea vedere care e mai presus de minte.¹⁰⁸³ Iar ceea ce se vede și se posedă prin această vedere fiind mai presus de toate cele cunoscute prin simțuri și prin minte nu e nici ea ființa lui Dumnezeu. Căci ființa lui Dumnezeu e dincolo și de aceasta prin depășire. Așa este tot ipostasul bunătăților viitoare¹⁰⁸⁴. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin.,D.lum., cap.41, în Fil.rom., vol.VII, p.318)

„Însemnează-ți însă că credința, după cuvintele predate de Dumnezeu, este îndoită. Una e, îndeobște, cea a tuturor credincioșilor ortodocși, iar alta a unora puțini care prin împlinirea tuturor poruncilor îndumnezeitoare s-au reîntors la chip și asemănare și astfel, s-au îmbogățit cu lumina dumnezeiască a harului și și-au răzimat toată nădejdea în Domnul (Psalmi 72,27). Și aceasta, în așa măsură, – o, minune! – că, după cuvântul Domnului, ei nu mai deosebesc nimic (nu mai au nici o îndoială) în vremea rugăciunii, în cererile ce le îndreaptă spre Dumnezeu, ci cer cu credință și de aceea primesc îndată cele ce le sunt de folos. Astfel, acești fericiți au dobândit, din faptele sincere, credința sigură, ca unii ce au aruncat de la ei toată cunoștința, deosebirea, îndoiala și grija și s-au botezat (s-au scufundat) cu totul întregi în beția dumnezeiască a credinței, a nădejdei și a iubirii față de Dumnezeu și s-au schimbat cu schimbarea mai înaltă și fericită a dreptei Celui Preaînalt, după proorocul David (Psalmi 76,10). (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.16b, în Fil.rom., vol.VIII, p.45,46)

„Despre credința dintâi, nu-i acum timpul potrivit să vorbim pe larg. Dar e foarte potrivit să vorbim despre a doua. Ea răsare și se câștigă ca un fel de rod din cea dintâi. Căci credința este ca o rădăcină și ca un început al liniștii îndumnezeitoare. *Dacă nu crezi, zice Sfântul Ioan Scărarul, cum te vei liniști?*”¹⁰⁸⁵

De aceea zice proorocul David: *Crezut-am, de aceea am grăit* (Psalmi 115,1). Iar Marele Apostol Pavel zice: *Credința este temelia celor nădăjduite, dovada lucrurilor nevăzute* (Evrei 11,1); și: *Dreptul din credință va fi viu* (Romani 1,17) ș.a. Însuși Mântuitorul zice către ucenicii care cereau să le mărească credința: *Dacă ați avea credință cât un grăunte de muștar, ați zice smochinului acesta: Scoate-ți rădăcina și te sădește în mare, și v-ar asculta. Și, dacă ați avea credință și nu ați deosebi (nu v-ați îndoi), nu numai cu smochinul ați face așa, ci și dacă ați zice muntelui acesta: Ridică-te și te aruncă în mare, s-ar face. Și toate câte ați cere în rugăciune, crezând, ați primi*

¹⁰⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există deci o vedere mai presus de toată înțelegerea, dar și una mai presus și de această treaptă. Căci o vedere mai presus de toată înțelegerea e vederea credinței. Dar în viața viitoare va fi o vedere mai presus de vederea credinței. Căci va fi posesiunea deplină a celor văzute de departe prin credință. Vederea credinței o are credinciosul a cărui viață prezentă se mișcă între lucrurile de aici. Vederea vieții viitoare se va mișca între bunătățile de acolo, cele mai înalte. (n.s.125, p.318)

¹⁰⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Ipostasul bunătăților viitoare” sau temelia lor este ființa dumnezeiască, sau înseși ipostasurile dumnezeiești. Căci ele sunt temelia și izvorul acelor bunătăți; în ele își au subzistența. Numai Persoanele infinite pot fi izvorul unei vieți, iubiri și fericiri infinite. (n.s.126, p.318)

¹⁰⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința tare dă o statornicie și o liniștire de grijile care chinuiesc pe om. Cu atât mai mult credința din experiența unirii cu Dumnezeu, izvor a toată puterea și a vieții fără știrbiri. (n.s.48, p.45)

(Matei 21,22) ș.a., și apoi: *Credința ta te-a mântuit* (Matei 9,22)”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.16b, în Fil.rom., vol.VIII, p.45,46)

„Dar scrie și cuviosul Isaac: Credința e mai subțire decât cunoștința, după cum și cunoștința e mai subțire decât cunoașterea lucrurilor ce cad sub simțuri.¹⁰⁸⁶ Căci toți sfinții, învrednicindu-se să afle această stare care e iubirea de Dumnezeu, viețuiesc, din puterea credinței, în desfătarea petrecerii celei mai presus de fire. Iar credință numim nu pe aceea prin care crede cineva în deosebirea preaslăvitelor și dumnezeieștilor Ipostasuri și în Ființa preaînaltă și unică a dumnezeirii, apoi în minunata întrupare în omenitate, în primirea firii noastre, chiar dacă și aceasta e foarte înaltă, ci acea credință care răsare în suflet din lumina harului, având mărturia minții și sprijinind inima ca să biruiască orice îndoială, din siguranța nădejzii, care o ferește de orice înșelare. E credința care nu se arată pe sine în dăruirea auzului urechilor, ci în ochii duhovnicești care văd tainele ascunse în suflet și bogăția dumnezeiască cea ascunsă ochilor fiilor trupului și descoperită în Duhul celor ce se ospătează la masa lui Hristos, prin umblarea în legile Lui, cum a spus El însuși: *De veți păzi poruncile Mele, voi trimite vouă pe Mângâietorul, Duhul adevărului, pe care lumea nu-L poate primi; și Acela vă va învăța pe voi tot adevărul ș.a. (Ioan 14,17;16,13); și iarăși: Până ce va veni Acela, care este desăvârșirea tainelor, și ne vom învrednici în chip arătat de descoperirea lor, credința liturghisește între Dumnezeu și sfinți taine negrăite. Fie ca și noi să ne învrednicim de ele prin harul lui Hristos însuși, acum ca de o arvună, iar acolo în ipostasul (temelia) adevărului, în Împărăția cerurilor, cu cei ce-L iubesc pe El*¹⁰⁸⁷”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.16b, în Fil.rom., vol.VIII, p.46,47)

„Când deci, auzi pe Pavel zicând că *prin credință umblăm, nu prin vedere* (2 Corinteni 5,7), să nu socotești că vorbește de credința care se naște numai din auz, prin cuvântul simplu. Căci altfel cum ar zice același: *Acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște precum am fost cunoscut* (1 Corinteni 13,12)?; sau: *Când va veni ceea ce e desăvârșit, va înceta ceea ce e din parte* (1 Corinteni 13,10)? Vezi că aceeași cunoștință

¹⁰⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Perceperea lucrurilor sensibile e proprie oricui, chiar și animalelor. Cunoștința unor principii raționale e mai subtilă, căci implică o putere de abstragere de la lucrurile sensibile și de la multitudinea lor. Dar credința e mai subtilă și decât această cunoștință, căci surprinde indefinitul, care e forma realității celei mai înalte sau a persoanei. Cine poate defini persoana cuiva, nesfârșită în manifestările ei mereu noi? Ea nu poate fi cuprinsă în definiții exacte ale cunoașterii raționale. Cu atât mai mult, cine poate defini experiența prezenței și lucrării Persoanei supreme a lui Dumnezeu? Credința e modul de sesizare a celor mai subtile realități, fiind ea însăși cel mai subtil mod de cunoaștere. Căci numai credinței i se dezvăluie persoana celuilalt, care nu vrea să fie redusă la obiect și nu poate fi redusă la obiect. (n.s.49, p.46)

¹⁰⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința a doua, mai înaltă, e o vedere în Duhul a bogăției bunătății lui Dumnezeu, venită în sufletul celor ce au împlinit poruncile Lui și, punându-se prin aceasta în legătură de iubire cu El, și-au subțiat vederea ochilor duhovnicești. Ei se hrănesc din această bogăție ca de la o masă dumnezeiască aflată în ei înșiși. Prezența acestei bogății în sufletul cuiva e prezența Duhului însuși, căci El le face proprii și intime sufletului. Dar în viața pământească această bogăție nu e în mod deplin descoperită. De aceea, credința are încă un rol în această viață. Ea e liturghisitorul care ne face cu putință trăirea acestor taine. E mijlocitoare între noi și Dumnezeu; e ca un ochi care e necesar și totuși ca un ochi în care e prezentă prin reflectare și în același timp prin lucrare directă lumina, puterea și bunătatea ce iradiază din Dumnezeu. (n.s.50, p.47)

de acum ne va ajuta să vedem și în viitor? Deosebirea celei din viitor față de cea de acum e numai atâta câtă e între ceea ce e desăvârșit și ceea ce e nedesăvârșit. [...] Căci este o credință care ia ființă prin cuvântul simplu și deci are nevoie de dovedire. Și este o credință care nu are deloc nevoie de dovedire, sădind o încredințare îndestulătoare în credincios, din unele lucruri vădite”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.52, în Fil.rom., vol.VIII, p.293,294)

„Și când vei vedea voia ta că se încrede cu toată curăția cugetului mai mult în Dumnezeu decât în tine, și că te silești să nădăjduiești în El mai mult decât în sufletul tău, atunci se va sălăslui în tine puterea aceea necunoscută de tine. Și vei simți puterea Celui ce este cu tine, în chip neîndoielnic; puterea aceea pe care mulți simțind-o intră în foc și nu se tem și călcând pe apă nu se îndoiesc în cugetul lor, socotind că se vor scufunda. Căci credința întărește simțurile sufletului și acesta simte pe Cineva nevăzut, care-l convinge să nu ia în seamă vederea lucrurilor înfricoșătoare, nici să privească la vreo vedere ce întrece simțurile¹⁰⁸⁸”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.19, în Fil.rom., vol.X, p.97)

„Nu credința cea din învățătură eliberează pe om de mândrie și de îndoială, ci cea care vede și răsare din înțelegere și se numește recunoașterea și arătarea adevărului”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.306,307)

„Iar credința numim nu pe cea prin care crede cineva în deosebirea ipostasurilor dumnezeiești și prea închinată și în firea mai presus de toate și proprie a dumnezeirii și în întruparea minunată a Cuvântului în omenitatea luată din firea noastră, măcar că aceasta este foarte înaltă, ci credința care răsare în suflet din lumina harului și sprijinește prin mărturia înțelegerii inima, ca să fie neîndoielnică în încredințarea nădejdi, străină de orice închipuire¹⁰⁸⁹; credința care nu se arată în primirea celor auzite prin urechi, ci în primirea cu ochii duhovnicești a tainelor ascunse în suflet și a bogăției dumnezeiești celei ascunse ochilor fiilor trupului și descoperite în Duhul celor ce se ospătează la masa lui Hristos prin cugetarea la legile Lui. Căci Însuși El a zis: *De veți păzi poruncile Mele, vă voi trimite vouă pe Mângâietorul, Duhul adevărului, pe Care lumea nu poate să-L primească și Acela vă va învăța pe voi tot adevărul* (Ioan 14,15,16). (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.65, în Fil.rom., vol.X, p.337,338)

„Să nu ne lăudăm deci zicând că suntem credincioși. Căci în acest caz vom fi judecați ca oameni fățarnici și necredincioși. Din cele din afară se arată credința cea nearătată, care locuiește în cele ascunse ale inimii. De credem Mântuitorului Hristos care zice: *Fie ție după credința ta* (Matei 9,29), va spune și acum sufletului nostru ce locuiește în trup: *Îndrăznește fiică, credința ta te-a mântuit* (Matei 9,22).

¹⁰⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să nu caute să ajungă înainte de vreme la vederi ce întrec simțurile. (n.s.90, p.97)

¹⁰⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Isaac nu vorbește de credință ca învățătură, sau conținutul unor propoziții, ci de credința ca act, ca convingere, pe baza unei înțelegeri, a unei intuiții, a unui contact tainic și direct cu Dumnezeu în Treime și cu Hristos, prin lucrarea Duhului Sfânt, sau a harului în suflet. Desigur actul credinței, când e drept, nu poate sesiza decât conținutul drept al credinței, sau pe Dumnezeu ca dragoste, ca Treime, ca Cuvânt întrupat. (n.s.406, p.337)

Deci credința noastră nu stă în a o rosti și a o vesti cu gura, ci credința desăvârșită se arată după vindecare.¹⁰⁹⁰ Dacă deci ai crezut și te-ai vindecat, umblă și nu te poticni. Te-ai vindecat, nu schiopăta. Arată că ți s-a oprit curgerea sângelui. Și de-ai ajuns, omule, la acestea, te-ai apropiat de starea când auzi pe Mântuitorul care zice către sufletul deplin curățit și înfrumusețat: *Întreagă ești frumoasă apropiata mea și pată nu este întru tine* (Cântarea Cântărilor 4,7), și când auzi pe Apostolul care zice: *Neavând nici pată, nici zbârcitură, nici altceva din acestea*¹⁰⁹¹ (Efeseni 5,27)". (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.59, în Fil.rom., vol.XI, p.83,84)

c. Credința fără fapte moartă este

„Credința fără faptă și fapta fără de credință vor fi la fel de lepădate. Căci credinciosul trebuie să-și arate credința aducând Domnului fapte. Pentru că nici părintelui nostru Avraam nu i s-ar fi socotit credința spre dreptate, dacă nu ar fi adus pe fiul său ca rod al ei". (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.20, în Fil.rom., vol.I, p.345)

„Domnul a împreunat păzirea tuturor poruncilor cu dreapta credință, știind că nu e cu putință să-i aducă omului mântuirea numai una dintre ele, despărțită de celelalte". (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.2, în Fil.rom., vol.II, p.25)

„Dar va zice, poate, cineva: *Dar am credința, și-mi ajunge credința în El pentru mântuire*. Îi va răspunde acestuia Iacov, zicând: *Că și diavolii cred și se cutremură* (Iacov 2,19); și iarăși: *Credința fără fapte moartă este, precum și faptele fără credință* (Iacov 2,20). Dar cum și credem în El sau cum îi credem Lui în privința celor viitoare, noi, care nu-l credem în privința celor vremelnice și prezente, și de aceea suntem amestecați cu cele pământești și răim trupului, oștindu-ne împotriva Duhului? Cei ce au crezut cu adevărat lui Hristos și L-au sălășluit întreg în ei prin porunci, ziceau așa: *Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine. Iar de trăiesc acum în trup, trăiesc prin credința Fiului lui Dumnezeu, al Celui ce m-a iubit pe mine și s-a dat pe Sine pentru mine* (Galateni 2,20)". (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.34, în Fil.rom., vol.II, p. 41)

„Să nu ziceți, spune dumnezeiescul Ieremia, *că sunteți biserica Domnului* (Ieremia 7,4). Iar tu să nu zici că simpla credință în Domnul nostru Iisus Hristos poate să mă mântuiască. Căci aceasta este cu neputință de nu vei dobândi și iubirea față de El prin fapte. Doar despre credința simplă s-a spus: *Și dracii cred și se cutremură* (Iacob 2,19)". (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.39, în Fil.rom., vol.II, p.58)

„Credința cea ipostaziată este credința efectivă și lucrătoare, prin care Cuvântului lui Dumnezeu se arată în cei activi, întrupat în porunci.¹⁰⁹² Iar prin acestea Cuvântul îi

¹⁰⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toți suntem slabi sau bolnavi în privința credinței, putând-o afirma cel mult prin cuvânt. Numai cel ce s-a vindecat de boală, fără mijloace materiale, arată că a crezut cu putere. (n.s.95, p.83)

¹⁰⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sufletul în grecește e feminin. De aceea i se zice „fiică”, sau „frumoasă ești”. (n.s.95b, p.84)

¹⁰⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința care dă forță poruncilor sau virtuților este însuși Hristos sau puterea ce emană din El, pe măsura acestei stări a omului. (n.s.1, p.101)

duce pe cei activi spre Tatăl, în care se află El după fire”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.3, rp.25, în Fil.rom., vol.III, p.101)

„... în Hristos credința se face arătată prin împlinirea poruncilor. Căci *credința fără fapte este moartă* (Iacob 2,26), precum și faptele fără de credință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.54, în Fil.rom., vol.III, p.234)

„Norma împărțirii bunurilor duhovnicești e măsura credinței fiecăruia. Căci pe măsura credinței sporim în râvna făptuirii. Cel ce lucrează, după analogia lucrării sale își arată măsura credinței, primind măsura harului după cum a crezut. Iar cel ce nu lucrează, după analogia nelucrării își arată măsura necredinței, lipsindu-se de har după necredința lui. Prin urmare, face rău invidiosul că bârfește. Căci de el atârână și nu de altul să creadă și să lucreze, și după măsura credinței să primească harul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.14, rp.54, în Fil.rom., vol.III, p.240)

„Credință oarbă are acel care nu împlinește prin credință poruncile dumnezeiești. Căci dacă poruncile dumnezeiești sunt lumină, e vădit că cel ce nu împlinește poruncile dumnezeiești e lipsit de lumină și poartă numai numele gol, dar nu pe cel adevărat al credinței”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc. 28, rp. 54, în Fil.rom., vol.III, p. 243)

„Precum fapta bună fără credință este cu totul moartă și fără putere (efect), așa și credința singură, fără fapte de dreptate, nu ne izbăvește din focul cel veșnic. *Cel ce mă iubeste*, zice Domnul, *va păzi poruncile Mele* (Ioan 14,21). Dacă iubim deci pe Domnul și credem în El, să ne sârguim întru lucrarea poruncilor Lui, ca să câștigăm viața veșnică. Iar dacă trecem cu vederea păzirea poruncilor Lui, de care ascultă toată zidirea, cum ne vom numi pe noi credincioși, o dată ce am fost mai cinstiți decât toată zidirea, dar dintre toate singuri ne arătăm neascultători de poruncile Făcătorului și fără mulțumire față de Binefăcătorul?”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.2, în Fil.rom., vol.IV, p.201,202)

„Iar despre credință și despre fapte, voi spune pe scurt: ca fapte trebuie să avem fiecare pe cele scrise, după ceata sa. Iar credință pe cea drept-măritoare, pe care am primit-o de la sfinții pomeniți mai înainte, ca împreună cu ei să dobândim veșnicia, prin harul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.178)

„Fiindcă înainte ca El să se înalțe la cer și să pună întunericul ascunziș al Lui, ne-a dat sfintele Lui porunci, cum ar zice cineva, ca niște unelte, iar credința în El, ca un meșter. Astfel noi suntem vase, credința meșter, iar poruncile unelte, prin care Cuvântul meșter reface și înnoiește pe cei ce împlinesc poruncile Lui, ca prin lucrarea lor, curățindu-ne, să ne luminăm de către Duhul, înaintând în cunoștința tainelor Împărăției cerurilor.

Și precum uneltele fără meșter și meșterul fără unelte nu pot face nimic, așa nici credința fără împlinirea poruncilor și nici împlinirea poruncilor fără credință nu ne poate înnoi și plăsmui din nou, făcându-ne din vechi noi”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.151,152)

„Dar nici nu poate fi numit credincios cu adevărat cel ce crede numai cu cuvântul simplu și nu-și arată credința lucrătoare prin porunci sau în Duhul. Drept aceea, trebuie să o arate descoperită în sporirea prin fapte sau lucrând și luminând în lumina faptelor.

Căci zice Apostolul: *Arată-mi credința ta din faptele tale și eu îți voi arăta faptele mele din credința mea* (Iacob 2,18). El arată aici că credința harului se vede din faptele poruncilor, precum poruncile se lucrează și luminează prin credința din har. Căci credința este rădăcina poruncilor, mai bine zis izvorul care le udă spre creștere. Ea se împarte în două, în mărturisire și har, chiar dacă e prin fire neîmpărțită¹⁰⁹³”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.119, în Fil.rom., vol.VII, p.142)

„Cel ce are credință dreaptă, dar săvârșește păcate, este asemenea feței fără ochi”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.41, în Fil.rom., vol.IX, p.374)

„Cel ce nu are credință, dar poate face unele lucruri bune, este asemenea celui ce scoate apă și o varsă într-un vas găurit¹⁰⁹⁴”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.42, în Fil.rom., vol.IX, p.375)

„Iar sfătuindu-ne să nu ne încredem numai în credință, cu lipsa făptuirii, a spus: *Intrând împăratul să vadă pe cei așezați (la masă), a văzut acolo pe un om neîmbrăcat în haină de nuntă și a poruncit să-l arunce în întunericul cel mai dinafară* (Matei 22,11-14). Căci intră pentru numele de creștin, dar sunt aruncați deoarece nu au făptuirea¹⁰⁹⁵”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.21, cap.5, în Fil.rom., vol.XII, p.159,160)

d. Relația între credință și cunoaștere

„Cel ce nu cunoaște adevărul nu poate nici crede cu adevărat. Căci cunoștința naturală premerge credinței”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.110, în Fil.rom., vol.I, p.246)

„Încă nu e slugă credincioasă cel ce se reazemă pe simpla cunoștință; ci cel ce crede prin ascultare lui Hristos, care a poruncit”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.5, în Fil.rom., vol.I, p.254)

„Tuturor relelor le premerge neștiința; iar a doua după neștiință e necredința”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.105, în Fil.rom., vol.I, p.264)

„Cel ce nu cunoaște adevărul, acela nu poate nici să creadă cu adevărat. Căci cunoștința premerge după fire credinței. Cele spuse de Scriptură n-au fost spuse numai ca să le înțelegem, ci ca să le și facem”. (Isihie Sinaitul, Cuv.d.tz, suta întâi, cap.60, în Fil.rom., vol.IV, p.62)

¹⁰⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mărturisirea e a credinciosului, iar harul al lui Dumnezeu. Amândouă formează credința. Din amândouă izvorăsc faptele. De aceea în fapte se arată lumina credinței sau a harului și a mărturisirii, a puterii lui Dumnezeu și a omului restabilit prin har în propria lui putere. (n.s.69, p.142)

¹⁰⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Faptele fără credință sunt osândite și ele, pentru că sunt rodul mândriei omenesti, deci au în ele ceva întinat și nerațional. (n.s.816, p.375)

¹⁰⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Făptuirea e haina de nuntă, haina frumoasă a cuiva. Faptele bune se văd. Vorbele frumoase nu se văd. Și zboară. Faptele fac pe om frumos. Ele rămân întipărite în om. Dar deoarece faptele se săvârșesc intervenindu-se în cele ale lumii, prin aceasta se arată că ura lumii nu e o disprețuire a ei și a activității în ea, ci evitarea influenței ce o poate avea ea în procurarea de plăceri. Lumea e bună când în ea și prin ea se pot face fapte bune. (n.s.325, p.160)

„Astfel, cunoașterea este potrivnică credinței. Căci credința este, în toate ale ei, o dezlegare (o eliberare) de legile cunoașterii, desigur nu de ale celei duhovnicești. Căci hotarul ce îngrădește cunoașterea (definiția ei) este că nu poate face vreun lucru în afară de iscodire și de cercetare, ci ea cercetează de e cu putință să se facă ceea ce gândește și voiește. Iar credința ce e? Când cineva nu se apropie de ea în chip drept, ea nu-l convinge să rămână în ea.¹⁰⁹⁶

Cunoștința nu poate fi adunată fără cercetare și fără folosirea metodelor. Și de aceea, ne îndoim de adevărul ei.¹⁰⁹⁷ Iar credința cere un cuget curat și simplu, care e străin de orice meșteșugire și de căutare prin metode. Vezi cum se împotrivesc una alteia? Casa credinței este o înțelegere de prunc și o inimă simplă. *Căci în simplitatea inimii lor, zice, au slăvit pe Domnul* (Coloseni 3,22). *Și de nu vă veți întoarce și nu vă veți face copii, nu veți intra în împărăția cerurilor* (Matei 18,3). Iar cunoștința este dușmana și potrivnica acestor două.¹⁰⁹⁸ (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.62, în Fil.rom., vol.X, p.321)

„Prin acestea cunoașterea e păzită în hotarele firii și nu se încumetă să treacă peste hotarele ei nicidecum. Iar credința trece cu putere peste acestea.¹⁰⁹⁹ Căci zice: *De vei trece prin foc, el nu te va arde, și râurile nu vor trece peste tine* (Isaia 43,2). Și acestea le-a lucrat credința de multe ori înaintea întregii zidiri. Chiar dacă s-ar fi dat cunoașterii puțină să facă cercarea lor, nu s-ar fi convins. Pentru că mulți au intrat prin credință în foc și au înfrânt puterea arzătoare a focului și au trecut prin el nevătămați; și au călcat pe spatele mării și au ajuns la uscat. Și toate sunt mai presus de fire și potrivnice modurilor cunoașterii și au dovedit-o pe aceasta deșartă în toate modurile și legile ei.

¹⁰⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Cu adevărat, când cineva nu se apropie de credință în chip drept, ci fără respect și din duh de iscodire, aceasta nu-l luminează cu lumina ei, ci îl închide iarăși în întunericul necredinței”. Credința se referă la domeniul celor lăuntrice ale persoanei. Când cineva nu se apropie de aceasta cu respect și cu iubire, aceasta nu i se deschide. Ea nu poate fi cucerită prin agresiunea analizelor, ca obiectele, ci prin realizarea comuniunii bilaterale, prin revelația benevolă de la persoană la persoană. Pe când domeniul cunoașterii e îngrădit de legile naturii create, supuse experimentelor și analizelor, dar prin aceasta e un domeniu limitat, domeniul credinței e îngrădit de libertatea persoanei, dar când aceasta vrea să-l comunice, el se vedește nelimitat. Acest domeniu explică apoi și raționalitatea naturii create. De aceea credința înmoaie, sau covârșește legile cunoașterii naturii. Cunoaște cele cuprinse în cadrul legilor de pe o poziție superioară legilor. Desigur că aceasta e un anumit sens al cunoașterii, pentru că în alt sens și cunoașterea conținutului persoanei și al Persoanei supreme, prin revelație, e cunoaștere. (n.s.374, p.321)

¹⁰⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sensul acestei propoziții e multiplu: a) adevărul e un domeniu esențial de care depinde ceea ce se cuprinde în cadrul legilor naturii create. Și pentru că prin cunoaștere și deci prin metodele ei sesizăm numai partea din urmă, ne îndoim de celălalt domeniu, al adevărului; b) chiar în faptul că pornim la aflarea adevărului din natură, prin metode, pornim de la îndoială; c) ne îndoim mereu dacă metodele ce le-am folosit au fost cele mai bune pentru aflarea adevărului; d) ne îndoim mereu dacă nu cumva adevărul neaflat nu face problematic adevărul fragmentar aflat. (n.s.375, p.321)

¹⁰⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Înțelegerii depline și intrării în împărăția cerurilor. Până aici, sfântul Isaac a precizat această deosebire între cunoștință și credință: cunoștința se câștigă prin metode de cercetare, iar credința se dobândește prin încrederea simplă a inimii curate, în Dumnezeu. E o deosebire de stări sufletești și de moduri de dobândire. Cunoștința se întreabă dacă se poate împlini ceea ce cunoaște, pe când credința nu se întreabă dacă se poate împlini aceasta în baza legilor naturii; ci se încrede în puterea lui Dumnezeu. (n.s.376, p.321)

¹⁰⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința mobilizează forțele spiritului, superioare celor ale naturii, mai ales când spiritul este în comunicare prin har cu puterile ce curg din Persoana nesfârșită a lui Dumnezeu, izvorul a toată puterea. (n.s.381, p.323)

Ai văzut cum păzește cunoașterea hotarele firii? Și ai văzut cum se ridică credința mai presus de fire și-și face acolo calea călătoriei? Metodele cunoașterii au cârmuit lumea cinci mii de ani, sau ceva mai puțin, sau mai mult, și omul n-a putut să-și ridice nicidecum capul de la pământ și să simtă puterea Ziditorului său până ce n-a răsărit credința noastră și nu ne-a eliberat pe noi de întunericul lucrării pământești și din robia de după împrăștierea cea deșartă.¹¹⁰⁰ Și acum iarăși, când am aflat marea cea neînviforată și comoara cea fără lipsuri, dorim să ne aplecăm spre izvoarele sărace. Nu este cunoștință fără lipsuri, oricât de mult s-ar îmbogăți. Dar vistieriile credinței nu le încape cerul și pământul. Cel ce-și reazimă inima de nădejdea credinței nu va fi lipsit niciodată de ceva; și când nu are nimic, toate le are prin credință, precum s-a scris: *Oricâte veți cere în rugăciune cu credință, veți lua* (Matei 21,22). Și iarăși: *Domnul aproape este, de nimic să nu vă îngrijiți* (Filipeni 4,5). (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv.62, în Fil.rom., vol.X, p. 323, 324)

„Cunoștința caută pururea meșteșuguri (metode) de păzire a celor ce au dobândit-o pe ea. Iar credința zice: *De nu va zidi Domnul casa și nu va păzi cetatea, în zadar ar priveghea cel ce o păzește și în deșert s-ar osteni ziditorul* (Psalmi 126,1). Niciodată cel ce se roagă cu credință nu se folosește de metode și nu umblă cu ele. Căci cunoștința laudă în tot locul frica, cum a spus înțeleptul: *Fericit este cel ce se teme* (Înt. Sir. 33,15). Dar ce face credința? *S-a temut*, zice, *și a început să se scufunde* (Matei 14,30). Și iarăși: *N-ați luat duh de robie spre frică, ci duh de înfiere* (Romani 8,15), spre libertatea credinței și a nădejdei în Dumnezeu¹¹⁰¹”. (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv.62, în Fil.rom., vol.X, p.324)

„Cunoștința nu e de defăimat, dar credința e mai înaltă decât ea. Și când defăimăm, nu defăimăm cunoștința, să nu fie, ci vrem numai să deosebim modurile strâmbe ale ei, prin care merge împotriva firii și se înrudește cu cetele dracilor. Pe acestea le vom deosebi mai încolo în chip vădit”. (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv.62, în Fil.rom., vol.X, p.326)

„Dar deocamdată se cuvine să știm că credința și lucrările ei sunt mai înalte decât cunoștința. Și că însăși cunoștința se desăvârșește în credință și dobândește putere să urce în sus și să simtă pe Cel ce este mai înalt decât toată simțirea¹¹⁰² și să vadă lumina aceea

¹¹⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Căderea în păcat de la început e socotită ca o împrăștiere din unitatea primordială a oamenilor din dragostea de Dumnezeu și dintre ei. Parcă ar vrea să fie o replică la doctrina greșită a împrăstierii origeniste din „pliroma” dinainte de creație. (n.s.382, p.323)

¹¹⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Câtă vreme cunoștința e stăpânită de frica să nu piardă ceva din cele cunoscute, sau dobândite prin cunoaștere, credința nu se teme de nimic dacă rămâne statornică. Ea nu se teme că o să le piardă pe cele cunoscute de ea, nici prin moarte. Credința ne eliberează de legile naturii care ne duc în mod sigur la moarte, iar nădejdea susține în noi siguranța că nu vom sfârși în această moarte. Petru începe să se teamă aducându-și aminte de legea firii apei, care nu poate susține trupul la suprafață, și începe să se scufunde. Dar când credea în Hristos, avea din El puterea să umble pe mare. Credința nu ne mai ține în duhul fricii și al robiei de stihii, ci ne ridică la libertatea față de ele și deci în duhul îndrăzelii de fii ai lui Dumnezeu, Care ne apără de toate, pentru viața veșnică. (n.s.383, p.324)

¹¹⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoștința cu metodele ei, când rămâne la scopul ei adevărat de cunoaștere a naturii, nu numai că se face premergătoare a credinței, ci urcă, pe treptele ei mai înalte, împreună cu credința. Hotarele ei se înmoaie, devin transparente, elastice. Atunci cunoașterea devine simțire, sau contact direct cu cele mai presus de cunoașterea metodică, dar mai presus de orice simțire, adică de orice contact al simțurilor noastre cu lucrurile, dar și de simțirea sufletească, prin care trăim presiunea unor realități nevăzute. Transcendența lui Dumnezeu se conciliază cu certitudinea unei legături ale noastre cu El. Avem aci cel mai fundamental paradox. Pe aceste trepte superioare credința e și cunoștință, sau cunoștința e și credință. (n.s.386, p.327)

necuprinsă de minte¹¹⁰³ și de cunoștința fapturilor. Deci cunoștința e o treaptă prin care urcă cineva la înălțimea credinței. Dar când ajunge cineva aproape de aceea, nu mai are nevoie de ea.¹¹⁰⁴ *Că acum, zice, cunoaștem în parte. Dar când va veni ceea ce e desăvârșit, ceea ce-i în parte va înceta* (1 Corinteni 13,9). Credința, deci ne arată ca prin ochi adevărul desăvârșirii și prin credință aflăm acele lucruri necuprinse, dar nu prin cercetarea și prin puterea cunoștinței”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.62, în Fil.rom., vol.X, p.327)

„Din această cunoștință vine îngâmfare și trufia; căci ea pune pe seama ei tot lucrul bun și nu-l pune pe seama lui Dumnezeu.”¹¹⁰⁵

Dimpotrivă, credința pune faptele ei pe seama harului. De aceea ea nu cunoaște trufia, precum este scris: *Toate le pot întru Hristos, Care mă întărește pe mine* (Filipeni 4,13). Și iarăși: *Însă nu eu, ci harul lui Dumnezeu care este cu mine* (1 Corinteni 4,15). Iar ceea ce a zis fericitul Apostol: *Cunoștința îngâmfa*, a zis despre cunoștința care nu este unită cu credința și cu nădejdea în Dumnezeu și nu despre cunoștința adevărată”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.63, în Fil.rom., vol.X, p.331)

e. Necredința

„Căci cel ce înțelege cele cerești crede lui Dumnezeu, știind că toate sunt făpturile voii Lui. Cel ce însă nu le înțelege nu crede niciodată că lumea este zidirea lui Dumnezeu și că a fost făcută pentru mântuirea omului”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.53, în Fil.rom., vol.I, p.26)

„Nu trebuie să urâm pe cei ce au uitat de viețuirea cea bună și plăcută lui Dumnezeu, și care nu recunosc dogmele drepte și iubite de Dumnezeu. Ci mai vârtos să ne fie milă de ei ca fiind slabi în puterea de-a deosebi lucrurile și orbi cu inima, și cu înțelegerea. Căci primind răul ca bine, se pierde din pricina neștiinței și nu cunosc pe Dumnezeu, sărmanii și nechibzuiții de ei”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.83, în Fil.rom., vol.I, p.32)

„Cea mai mare și fără leac boală a sufletului este necredința în Dumnezeu și iubirea de slavă. Căci pofta răului este o lipsă a binelui. Iar binele stă în a face cu prisosință toate cele bune, câte plac Dumnezeului a toate”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.158, în Fil.rom., vol.I, p.44)

¹¹⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Vederea luminii necuprinse cu mintea exprimă în alte cuvinte același paradox. Suntem în plină doctrină areopagitică. (n.s.387, p.327)

¹¹⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când prin cunoștință ajunge cineva la credință, nu mai are nevoie de cunoștință. A ajuns la o cunoștință mai presus de cunoștință. Dar acolo a încetat și credința. Sau amândouă sunt depășite în „vedere”, Încă de aci se vede că sunt trei etape principale ale cunoștinței adevărate: cea a naturii, care premerge credinței și duce la ea; cea care sporește împreună cu credința, în care domeniile lor nu mai sunt deosebite; și cea mai presus atât de cunoștință cât și de credință. (n.s.388, p.327)

¹¹⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Gustarea și hrănirea în continuare din pomul cunoștinței binelui și răului dezrădăcinează dragostea, pentru trufia ce o naște în cei ce gustă din el și pentru folosirea acestei cunoștințe, în general, de către cei ce gustă din ea pentru folosul egoist. (n.s.393, p.331)

„Dar fiindcă s-a rânduit o vreme oarecare între semănat și seceriș, nu credem în răsplată”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.118, în Fil.rom., vol.I, p.247)

„Sobolul, care se târâie sub pământ, fiind orb, nu poate vedea stelele; la fel cel ce nu crede lui Dumnezeu în privința celor vremelnice nu poate crede nici în privința celor veșnice”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.80, în Fil.rom., vol.I, p.262)

„Orice plăcere trupească vine dintr-o lenevire de mai înainte. Iar lenevia se naște din necredință”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.158, în Fil.rom., vol.I, p.270)

„Căci neîmplinirea poruncilor vine din necredință. Iar necredința nu este un păcat străin, ci al celui care nu crede, făcându-se pe urmă maică și începătură a oricărui păcat”. (Marcu Ascetul, R.d.botez., în Fil.rom., vol.I, p.293)

„Dar hula față de Duhul, sau necredința, nefiind iertată pentru nici o altă pricină, fără numai dacă se face cel ce a păcătuit credincios, pe drept cuvânt nu va fi iertat cel ce-și încheie viața în necredință, pentru păcatul necredinței”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., rp.26, în Fil.rom., vol.II, p.217,218)

„Nesimțirea pagubei ce o suferă virtuțile este cale lunecoasă spre necredință. Căci cel ce pentru plăcerile trupului s-a obișnuit să nu mai asculte pe Dumnezeu, va tăgădui și pe Dumnezeu însuși când se va ivi prilejul, prețuind viața trupului mai mult decât pe Dumnezeu, după ce a pus plăcerile acesteia mai presus decât voia lui Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.52, sc.7, în Fil.rom., vol.III, p.217)

„Păcatele din rațiune sunt acestea: necredința, erezia, nebunia, hula (blasfemia), nemulțumirea, încuviințările păcatelor care se ivesc din partea pătimitoare. Iar tămăduirea și leacul acestor rele este credința neîndoioasă în Dumnezeu și în dogmele adevărate, neînșelătoare și ortodoxe, cugetarea neîncetată la cuvintele Duhului, rugăciunea curată și neîncetată și mulțumirea către Dumnezeu”. (Sf. Ioan Damaschinul, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p.187)

„Dacă Dumnezeu s-a jurat odinioară că cei neascultători nu vor intra întru odihna Sa și ca urmare nici nu au putut intra din pricina necredinței lor, cum vor putea să intre vreunii prin singura nevointă trupească, fără de credință, întru odihna nepătimirii și întru desăvârșirea cunoștinței, când vedem pe mulți neputând să intre și să se odihnească de toate ostenele lor? Drept aceea, trebuie să se cerceteze fiecare de nu cumva este întru sine o inimă vicleană și necredincioasă și de aceea se lipsește, deși se află în multe ostenele, de odihna și de desăvârșirea lui, din care pricină se chinuiește pururea cu faptele și mănâncă pâinea durerii. Și dacă lipsește odihna întru el, să se silească să intre prin credință întru odihna nepătimirii și întru desăvârșirea cunoștinței¹¹⁰⁶, ca nu cumva să cadă în vechea pildă a neascultării și să pătimească aceleași lucruri ca și cei ce n-au ascultat odinioară”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.71, în Fil.rom., vol.VI, p. 301)

¹¹⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Odihna nepătimirii e legată de cunoștința ce vine din credința fermă, pentru că ea face clară și sigură legătura sufletului cu Dumnezeu cel personal; îi dă conștiința odihnei în iubirea Lui nesfârșită și nemijlocită. În nevointe omul se simte încă departe de Dumnezeu; el luptă încă cu patimile, neavând pe Duhul deplin în el. (n.s.60, p.301)

„...cel ce nu crede se va osândi cu siguranță în ceasul ieșirii. Ba s-a și osândit, zice Domnul (Ioan 3,18). Căci cel ce slujește plăcerilor și caută slava de la oameni, și nu pe cea de la Dumnezeu (Ioan 5,41) este necredincios, zice. Chiar dacă pare, după cuvânt, credincios, unul ca acesta s-a amăgit pe sine fără să bage de seamă. Acesta va auzi atunci: *Fiindcă nu M-ai luat pe Mine în inima ta și M-ai aruncat înapoi la spatele tău, te voi lepăda și Eu* (Iezechil 5,11). Credinciosul trebuie să fie cu bună nădejde și să creadă în adevărul lui Dumnezeu mărturisit în toate Scripturile, dar să-și mărturisească neputința sa, ca să nu-și primească osândă îndoită și de neocolit”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.103, în Fil.rom., vol.VII, p.131,132)

„În privința fratelui de care mi-ai vorbit, el e războit de necredință. Și acesta este eresul fariseic. Despre aceștia Domnul a spus: *Neamul acesta cere semn și semn nu i se va da* (Luca 11,29). Acestuia nu am nimic să-i spun decât ceea ce a spus Apostolul: *Cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi* (2 Corinteni 5,17).[...] Și: *Să nu ispitești pe Domnul Dumnezeul tău* (A doua lege 6,16). Și iarăși: *Astăzi de auziți glasul Lui, nu învățoași inima voastră* (Psalmi 94,8). Cel ce are urechi de auzit, să audă¹¹⁰⁷”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.34, în Fil.rom., vol.XI, p.57,58)

„Întrebare: Spune-mi, Părinte, avem necredința în noi, sau dracii ne aduc la necredință?

Răspunsul lui Ioan: Dracii ne aduc necredința din pizmă. Dar dacă o primim, ne face slujitori și părtași ai lui”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.84, în Fil.rom., vol.XI, p.118)

3. Frica de Dumnezeu

Descoperind prin credință deosebirea dintre inteligibil și sensibil, omul conștientizează valoarea apropierei de Dumnezeu și pericolul căderii în sensibil, o dată cu ignorarea vieții spirituale (inteligibile). Acest dualism duce la apariția fricii: frica de a nu te fi plasat de partea Celui puternic, de partea Celui ce te poate ajuta și te poate apăra. Aproximarea irațională de sensibil generează dezordinea; acest lucru este o lege general valabilă, știută prin cunoașterea lucrurilor, și numită datorită răului provocat păcat. „Frica de păcat sau de asimilare cu lumea, este în fond frică de Dumnezeu”¹¹⁰⁸. De ce e frică de Dumnezeu? Datorită faptului că acea apropiere irațională de sensibil nu face altceva decât să ignore rațiunile lui Dumnezeu puse în lucruri. Iar aceasta este o ofensă adusă Creatorului divin, ofensă pentru care omul nu se poate aștepta decât la pedeapsă. Totodată, în frica de păcat sau în frica de

¹¹⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine urcă o face pentru că aude glasul Domnului, care-l cheamă. Cel ce se obișnuiește să nu dea toată atenția poruncii Domnului îndată ce o aude, și așteaptă să i se spună a doua oară, să i se dea un nou semn mai accentuat, pierde sensibilitatea receptivă a inimii. Începe să se tocească, să se sclerozeze spiritual. Începe să nu mai fie viu, începe să moară. Cade din simțirea planului dumnezeiesc care-l face liber, din planul vibrant al Duhului, în cel al automatismului naturii, încetând să mai fie el însuși. Se afirmă iarăși importanța lui „acum” și a lui „astăzi”, importanța de a împlini în această clipă ceea ce cere Dumnezeu în ea. Fiecare clipă ne e dată pentru a o umple cu împlinirea datoriei noastre legată de ea, pentru a imprima în noi ceea ce ne cere. Și Dumnezeu însuși ne spune, ce datorie avem de împlinit în ea. (n.s.49, p.58)

¹¹⁰⁸ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica...*, p.118.

*Dumnezeu se manifestă „conștiința destinului nostru etern”, destin etern acceptat prin credință. Dar orice om dorește ca alături de eternitate să nu fie pedeapsa ci fericirea. „Nu ne temem că prin căderea în valurile lumii vom dispărea propriu-zis, ci că existența noastră va deveni pe vecie insuportabilă”.*¹¹⁰⁹

Frica de Dumnezeu este ca și credința, de două feluri: începătoare și desăvârșită. Frica începătoare se naște din existența pedepsei; omul care este la acest nivel nu face păcatele de frica pedepselor pe care le va primi de la Dumnezeu Judecătorul, după moarte sau chiar în timpul vieții. Dacă nu ar exista aceste pedepse nimic nu ar împiedica păcatul. Această frică nu poate să nu fie acuzată de egoism; printre altele ea nu reușește să convertească răul în bine ci doar îl îngrădește. De altfel, Sfântul Maxim Mărturisitorul o numește temere necurată și spune despre ea că „va dispărea împreună cu păcatul, prin pocăință”¹¹¹⁰; căci atunci când nu mai este păcat, nu mai este nici motiv de pedeapsă.

Frica desăvârșită este însoțită de dragoste. După ce a gustat dulceața comuniunii cu persoana iubită, cu Dumnezeu, omul urăște păcatele și împlinește virtuțile din dragoste pentru Cel ce i s-a revelat. Frica apare datorită firii schimbătoare a omului. De fapt frica desăvârșită este chiar frica de schimbare a stării de comuniune în iubire cu Dumnezeu, teama de a nu pierde această stare, sfială de a nu dezamăgi pe Dumnezeu. Este numită de Sfântul Maxim „temere curată și nu va înceta niciodată, fiindcă este ființială. Ea ține oarecum de raportul lui Dumnezeu cu făptura”¹¹¹¹. Frica desăvârșită de Dumnezeu este însoțită de încrederea totală în El. Din aceasta vine puterea asupra lumii prin dispariția în totalitate a oricărei forme de frică față de lucrurile materiale. Cei ce nu au încredere totală în Dumnezeu și își pun încrederea în lucruri materiale, își fac lumea stăpân și trăiesc cu frică față de lume.

Este interesant de reținut faptul că izvorul fricii de Dumnezeu nu este Dumnezeu, ci chiar omul. El se face vinovat de păcat și el singur se condamnă la pedeapsă și la pierderea stării de comuniune cu Dumnezeu. Dumnezeu nu vrea să îl sperie pe om și să îi inducă starea de frică, dar această stare este aprinsă de conștiință, datorită slăbiciunilor omenești. Existența stării de frică în om este deci naturală, dar ea trebuie depășită și transformată în dragoste.

a. Îndemn spre frica de Dumnezeu

*„Dacă stai în rugăciune înaintea lui Dumnezeu Atotțiitorul, Făcătorul și Proniatorul tuturor, de ce I te înfățișezi atât de lipsit de judecată, încât îți uiți de frica Lui cea neîntrecută și tremuri de niște tântări și gândaci? Sau n-ai auzit pe cel ce zice: *De Domnul Dumnezeuul tău să te temi* (Deuteronom 10,20) și iarăși: *De El se înfricoșează și tremură toate, de fața puterii Lui* (Ioil 2,10; Naum 1,5)”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.100, în Fil.rom., vol.I, p.99)*

*„Și cine nu se înfricoșează auzind și pe David zicând: *A grăit odată Dumnezeu și am auzit acestea două: că puterea este a lui Dumnezeu și a Ta este mila, Doamne; că Tu vei**

¹¹⁰⁹ *Ibidem*, p.119.

¹¹¹⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, rp.10, în Fil.rom., vol.III, p.59.

¹¹¹¹ *Ibidem*, p.59.

răsplăti fiecăruia după faptele lui (Psalmi 61,11). Și iarăși să auzim pe Ecleeziastul care zice: *Sfârșitul cuvântului: ascultă tot, teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile Lui. Acesta este omul. Căci Dumnezeu va aduce tot ce s-a făcut întru ascuns la judecată, tot lucrul trecut cu vederea, fie bun, fie rău* (Ecleeziast 12,13-14)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.28, în Fil.rom., vol.II, p.38)

„Dar cine nu tremură auzind pe Apostolul spunând lucruri asemănătoare: *Căci noi trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului lui Hristos, ca să ia fiecare din noi cele făcute prin trup, fie bine, fie rău* (2 Corinteni 5,10). Cine nu va plânge, așadar, necredința noastră și orbirea sufletului nostru, că auzind toate acestea nu ne căim și nu plângem cu amar pentru marea noastră negrijă și ușurință. Acestea văzându-le de mai-nainte, Ieremia zicea: *Blestemat cel ce săvârșește lucrurile Domnului cu negrijă* (Ieremia 48,10)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.29, în Fil.rom., vol.II, p.38)

„Dar începutul acesteia este frica de Dumnezeu; și lucrarea fricii este pocăința, zice Sfântul Isaac, prin care se face descoperirea celor ascunse. Iar cugetările fricii trebuie să le îngrijim așa: după rânduiala pavecerniței trebuie să zicem: Crezul, Tatăl nostru și Doamne miluiește, de multe ori. Și șezând apoi către răsărit, ca cei ce plâng un mort, să ne clătinăm capul cu durere din suflet și cu suspin din inimă, și să zicem cuvintele cunoștinței ce se întâmplă să o avem, începând de la cea dintâi, până ajungem la rugăciune. Și apoi cădem pe față înaintea lui Dumnezeu, cu frică negrăită, și ne rugăm rostind întâi mulțumirea, pe urmă mărturisirea și apoi celelalte cuvinte ale rugăciunii”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.167)

„Tot cel ce voiește, zice, să primească întipărirea unor astfel de moravuri să urmărească înainte de toate și întotdeauna frica lui Dumnezeu și sfânta iubire, care e cea dintâi și cea mai mare poruncă. Și să o ceară pe aceasta de la Domnul neîncetat, ca să se întipărească în inima lui și apoi, prin pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu, să o câștige tot mai mult, înaintând în ea în fiecare zi și sporind-o prin har”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.11, în Fil.rom., vol.V, p.281)

„Trebuie să ai totdeauna în tine frica lui Dumnezeu și să cercetezi în fiecare zi ce ai făcut bine și ce rău. Iar de cele bune să uiți, ca nu cumva să cazi în patima slavei deșarte, iar față de cele potrivnice să te folosești de lacrimi împreunate cu mărturisirea și cu rugăciunea stăruitoare”. (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.2, în Fil.rom., vol.VI, p.90)

„Să ne temem de Domnul ca de fiare. Căci am văzut oameni care ducându-se să fure, nu se temeau de Dumnezeu, dar auzind lătrat de câini în acel loc, s-au înapoiat îndată; și ceea ce n-a făcut frica de Dumnezeu, a făcut frica de fiare”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.26, în Fil.rom., vol.IX, p.53)

„Să ne nevoim cu toată puterea, toți cei ce voim să ne temem de Domnul, ca să nu dobândim, în locul nevoinei noastre pentru virtute, mai degrabă viclenia, răutatea, asprimea, înșelătoria, năravul cel rău și mânia. Căci nu e de mirare că atâta cât omul e un simplu viețuitor, sau un corăbier, sau un plugar, dușmanii împăratului nu se înarmează așa de tare împotriva lui. Dar când îl vor vedea că a luat pecetea (semnul de ostaș),

pavăza, sabia, arcul, și s-a îmbrăcat în veșmântul de ostaș¹¹¹², atunci ei scrâșnesc din dinți împotriva lui și se sânguesc în tot felul să-l răpună. De aceea să nu adormim”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.114, în Fil.rom., vol.IX, p.129,130)

„Plângând, să nu primești niciodată pe câinele acela care îți strecoară gândul că Dumnezeu e iubitor de oameni. Căci scopul lui este să alunge de la tine plânsul și frica neînfrică. ¹¹¹³ Acest gând îți este bun numai când te vezi pe tine târât în adâncă deznădejde ¹¹¹⁴”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.6, cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.158)

„Dobândiți frica lui Dumnezeu, dar cu evlavie, ca să vă întâmpinați unul pe altul, plecându-și fiecare capul înaintea fratelui său, precum am spus, smerindu-se fiecare înaintea lui Dumnezeu și înaintea fratelui său, și tăindu-și pentru acela voia lui. ¹¹¹⁵” (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.4, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.522)

„De voiește cineva să aibă totdeauna neclintită frica lui Dumnezeu în inimă, el poate să învețe din pilda aceasta: Când voiește cineva să călătorească, își ia în picioare încălțăminte. Căci Scriptura zice că *încălțămintele sunt semnul pregătirii* (Efeseni 6,14). Pe lângă aceea s-a scris: *Gata am fost și nu m-am tulburat* (Psalmi 118,60). Când deci se știe cineva pe sine că are să facă un lucru, trebuie să înțeleagă prin pregătirea trupeză pe cea duhovnicească și să-și ia încălțămintele duhovnicești, adică pregătirea prin frica de Dumnezeu și să cugete că toate trebuie să le facă cu frica lui Dumnezeu și să-și pregătească inima să cheme pe Dumnezeu ca să-i dăruiască frica Lui. Căci punându-și înaintea ochilor această frică în orice lucru ce are să-l facă, ea i se face neclintită ¹¹¹⁶”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.393, în Fil.rom., vol.XI, p.399,400)

¹¹¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Pecete” numește sau botezul, sau pocăința, care îl curățește pe acela. Iar „pavăză”, fuga de lume, pregătită prin neîmpătimirea de ea; „sabie”, credința față de păstor; „spadă”, tăgăduirea voilor proprii; „arcu” e rugăciunea prin care dracii sunt surpați; „veșmântul ostășesc” e „îmbrăcăminte virtuoasă”. (n.s.239, p.130)

¹¹¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Frica pentru trup, neînfrică pentru sufletul care crede în Dumnezeu. Frică și așteptare bucuroasă pentru bunătățile de după moarte. (n.s.295, p.158)

¹¹¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să nu te bizui pe gândul că Dumnezeu este iubitor de oameni, ca prin el să slăbești pocăința. El să-ți fie de ajutor numai când ești în primejdie de a deznădăjdui. (n.s.296, p.158)

¹¹¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine se smereste înaintea altuia, tăindu-și voia sa de a se arăta mai presus decât acela, îl face și pe acela să-și taie voia lui de a se arăta mai presus decât el. Astfel cel smerit își taie nu numai voia mândriei sale, ci și voia mândriei celui alt. Nu se taie voia altuia printr-o superioritate de putere lumească, ci prin voia smereniei proprii care atrage după sine smerenia altuia, așa cum smerenia lui Hristos atrage după sine smerenia noastră. În această propoziție și în cele ce urmează se descrie delicatetea sfinților, care taie însăși rădăcina patimilor, nu le acoperă numai. (n.s.1069, p.522)

¹¹¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Frica de Dumnezeu e o încălțăminte care-l ajută pe om să pășească mereu pe calea voită de El. Numai ajutat neîncetat de ea, pășește mereu pe această cale, fără să se abată, fără să se oprească. Cel ce are neclintită în sine această frică nu trece de la un lucru la altul, nu iese din calea cea dreaptă a lui Dumnezeu, nu cade pradă împrăștierei gândurilor. Frica de Dumnezeu s-a întipărit în el ca un far luminos ce nu se stinge niciodată și care nu e susținută numai de om, ci în care omul se află într-o însoțire continuă cu Dumnezeu. Mai bine zis ca un cui care stă înfapt neîncetat în ființa noastră, fără să producă o îmbolnăvire a ei, ci mai degrabă o fixare în sănătate, unind ființa noastră cu Dumnezeu și făcând pe Dumnezeu simțit prin străpungerea neconținută aci de El. Poate de aceea se spune că ea are ca efect „străpungerea inimii” (Fapte 2,37). (n.s.559, p.400)

„Siliți-vă totdeauna să fiți înaintea Domnului în starea de rugăciune totală, ca să vi se dăruiască simplitate și nevinovăție și să ia de la voi cele contrare acestora, care sunt: viclenie, înțelepciunea drăcească¹¹¹⁷, curiozitatea și iubirea de sine și inima răutăcioasă. Căci acestea tocesc ostenelele celor ce le practică. Sfârșitul tuturor acestora are loc când omul se teme de Dumnezeu și auzul lui se supune conștiinței lui, după voia lui Dumnezeu”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.5, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p. 70)

„Spune deci sufletului tău: *De te rușinezi de păcătoșii cei asemenea ție, pentru a nu păcătui, cu cât mai mult (trebuie să te rușinezi) de Dumnezeu, care vede cele ascunse în inima ta!* Și din această dreaptă socoteală a gândului, frica lui Dumnezeu se va face neclătinată și nu mai poți fi stăpânit de patimi. E ceea ce s-a scris: *Cei ce se încred în Domnul sunt ca muntele Sionului; nu se va clătina în veac cel ce locuiește în Ierusalim* (Psalmi 124,1)”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.15, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p. 114)

„Vai nouă, că agitația, hoinăreala și uitarea depărtează din inimile noastre frica de Dumnezeu”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.29, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p. 250)

„...cel ce voiește să scape de păcatul stricător și de pofta rea, să dobândească frica de Dumnezeu. *Frica Domnului este curată, rămâne în veacul veacului* (Psalmi 18,10). Căci cel ce se gândește pururea la moarte și la focul veșnic și la viermele cel neadormit și la întunericul cel mai dinafară, la plânsul cel nemângâiat, la scrâșnirea dinților, la rușinea ce va rămânea din fața scaunului înfricoșător al Judecății lui Hristos, dinaintea îngerilor și oamenilor, topește bucuria plăcerii și întoarce toată pofta spre Dumnezeu. Căci tăierea voii proprii e ca o vărsare a sângelui și se socotește de Dumnezeu omului ce nu-și face voia lui ca o jertfă. Și de fapt, ea este o ispravă a omului înțelept și virtuos și desăvârșit”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, Sfaturi, F. 124a.-132a., în Fil.rom., vol.XII, p. 286)

b. Urmările bune ale fricii de Dumnezeu

„Slava deșartă, iubirea de argint și plăcerea nu lasă facerea de bine nepătată dacă nu s-au topit mai înainte prin frica lui Dumnezeu”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.138, în Fil.rom., vol.I, p.267)

„Dacă, prin urmare, cineva n-a dobândit prin harul lui Hristos cunoștința adevărului și frica de Dumnezeu, se rănește cumplit nu numai de patimi, ci și de alte întâmplări”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.194, în Fil.rom., vol.I, p.274)

„Frica de Dumnezeu ne silește să luptăm cu păcatul. Dar luptând noi, însuși harul lui Dumnezeu îl surpă”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.205, în Fil.rom., vol.I, p.275)

„Frica de Dumnezeu și muștrarea primesc între ele întristarea”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.219, în Fil.rom., vol.I, p.276)

¹¹¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există și o „înțelepciune drăcească”. Este aceea care caută toate argumentele ca să demonstreze că nu e Dumnezeu, sau să-și justifice mândria și patimile egoiste. Dar această „înțelepciune”, numită și „falsă cunoștință”, sau gnoză panteistă mai degrabă, întuneacă pe cel ce o practică în toate, lipsind pe cel ce o practică de sens. (n.s.94, p.70)

„...te rog, Părinte, să-mi spui cum pot să dobândesc trezvia atenției? Și răspunse bătrânul: Negrija totală de cele pământești și ocuparea neîntreruptă cu Sfânta Scriptură aduce sufletul la frica lui Dumnezeu. Iar frica lui Dumnezeu aduce trezvia atenției. Atunci sufletul începe să vadă pe dracii care îl războiesc prin gânduri și începe să se apere”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.18, în Fil.rom., vol.II, p.32,33)

„Și zise fratele: De ce, Părinte, nu am străpungerea inimii? Și răspunse bătrânul: Fiindcă nu este frica lui Dumnezeu înaintea ochilor noștri. Ne-am făcut groapa tuturor răutăților și de aceea am disprețuit ca pe-o simplă vorbă pedeapsa înfricoșată a lui Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.27, în Fil.rom., vol.II, p.36)

„Cel ce din pricina viitoarei mâinii se străduiește într-o viață ostenitoare, s-a făcut asemenea lui Noe, care prin puțină strâmtorare a trupului scapă de viitoarea osândă a necredincioșilor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.47, sc.4, în Fil.rom., vol.III, p.168)

„...mintea, până are în ea vie pomenirea lui Dumnezeu, caută prin contemplație pe Domnul. Dar nu oricum, ci în frica Domnului, adică prin împlinirea poruncilor. Căci cel ce Îl caută printr-o contemplație fără fapte nu află pe Domnul, pentru că nu L-a căutat în frica Domnului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.48, în Fil.rom., vol.III, p.173)

„Prin *frica lui Dumnezeu* a indicat filosofia activă, arătând sfârșitul prin început. Căci *începutul înțelepciunii este frica lui Dumnezeu* (Proverbe 1,7)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.48, sc.14, în Fil.rom., vol.III, p.179)

„*Precum se topește ceara de fața focului* (Psalmi 67,3), așa gândul necurat de frica lui Dumnezeu”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.26, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„Frica Domnului stăpânește poftetele, și întristarea după Dumnezeu alungă plăcerea. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.18, în Fil.rom., vol.IV, p.21)

„Cel ce se teme de Domnul se îngrijește de sufletul său și se izbăvește pe sine de tovrășia cea rea”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.63, în Fil.rom., vol.IV, p.24)

„Căci evlavlia și frica de Dumnezeu curătesc sufletul de patimi și ajută minții să se elibereze și o duc spre contemplația naturală, și o fac să se înalțe la cunoștința de Dumnezeu (la teologie)¹¹¹⁸, pe care o primește în schima fericirii. Pentru că celor ce o iau asupra lor le dăruiește încă de aici arvunile și le-o păzește neclintită”. (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.173)

„...frica de Dumnezeu, din care vine păzirea poruncilor, adică plânsul, blândețea, smerita cugetare; din acestea se naște puterea de a deosebi; și din aceasta străvederea

¹¹¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cele trei faze ale urcușului duhovnicesc: curățirea, contemplația naturală și teologia. (n.s.1, p.173)

sau puterea de-a putea prevedea greșelile viitoare și de a le înlătura din vreme, prin curățenia minții, datorită experienței și amintirii celor de mai înainte, și a celor prezente, și a celor săvârșite din nebăgare de seamă; și din acestea nădejdea; iar din acestea neîmpătimirea și dragostea desăvârșită”. (Petru Damaschinul, *Înv.duh.*, în Fil.rom., vol.V, p.36)

„Căci precum, când e vorba de cele șapte daruri ale Duhului, dacă nu începe cineva de la frică nu poate urca la celelalte, așa și în fericirile Domnului. Căci *începutul înțelepciunii este frica Domnului* (Psalmi 110,10; Proverbe 1,7), zice David; iar celălalt prooroc, grăind de sus, a zis despre aceasta: *Duhul înțelepciunii, al înțelegerii, al credinței, duhul temerii de Dumnezeu* (Isaia 11,2). Domnul de asemenea a început să învețe de la frică, pentru că zice: *Fericiți cei săraci cu duhul* (Matei 5,3), adică fericit este cineva când e cuprins de frica lui Dumnezeu, având o zdrobire negrăită a sufletului. Domnul a pus această poruncă drept temelie, dându-ne să cunoaștem că fără ea, chiar de va petrece cineva în cer, nu va folosi nimic, având mândria prin care diavolul și Adam și alți mulți au căzut”. (Petru Damaschinul, *Înv.duh.*, în Fil.rom., vol.V, p.53)

„Cel ce se teme de Domnul nu are frică de asaltul dracilor, nici de neputincioasele lor atacuri, dar nici de amenințările oamenilor răi. Fiind în întregime ca o flacără sau ca un foc arzător ce străbate zi și noapte de jur împrejur locurile ascunse și întunecoase pune dracii pe fugă. Căci fug mai degrabă aceia de el decât el de aceia, ca să nu fie arși de flacăra învăpăiată a focului dumnezeiesc ce tășnește din el¹¹¹⁹”. (Sf. Simeon Noul Teolog, *C.225cap.*, cap.68, în Fil.rom., vol.VI, p.34)

„Cel ce umblă în frica de Dumnezeu, chiar dacă petrece în mijlocul oamenilor răi, nu se teme. El are în lăuntrul său frica de Dumnezeu și poartă arma nebiruită a credinței cu care poate să le împlinească pe toate, chiar și pe cele ce par grele și cu neputință celor mulți. El petrece ca un uriaș în mijlocul piticilor sau ca un leu mugind în mijlocul câinilor și al vulpilor, încrezându-se în Domnul. Cu tăria cugetului său îi lovește pe ei și înspăimântă inimile lor, învărtind cuvântul înțelepciunii ca pe un toiag de fier¹¹²⁰”. (Sf. Simeon Noul Teolog, *C.225cap.*, cap.69, în Fil.rom., vol.VI, p.35)

„Tuturor celor ce încep să viețuiască după Dumnezeu le este folositoare frica chinurilor și durerea ce se naște din ea. Iar cel ce-și închipuie că poate pune început fără durere și fără lanțuri, și fără călău (frică) nu numai că își așează temelia faptelor sale pe

¹¹¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei ce se tem de Domnul nu sunt lași, ci au curajul mărturisirii în fața lui Dumnezeu și a semenilor. Temerea de Dumnezeu e o sfială de a nu-L supăra, nu o lașitate. A se observa paradoxul: n-are frică cel ce se teme de Domnul. Temerea de Dumnezeu nu e ca frica din lume sau de ceva din lume; e o putere față de toate cele din lume, iar față de Dumnezeu nu e simțită ca o frică propriu-zis, ci ca o îndrăznire din iubire, împreună în același timp cu sfială. Temerea de Dumnezeu dă puterea de a întreprinde orice efort spre împlinirea voii Lui, adică a tot ce e bun. Nu e vorba însă de o deosebire a acestora prin cuvinte (temere, frică), ci de deosebirea a două stări sufletești, care pot fi indicate prin indiferent care din aceste două nume. Focul de care se vorbește în acest capitol e entuziasmul iubirii de Dumnezeu, care are în sine cea mai deplină curăție. Termenii: foc, flacără sunt termeni preferați de Sfântul Simeon, pentru a exprima puternica simțire a dragostei de Dumnezeu ce-l caracterizează. (n.s.35, p.34,35)

¹¹²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Înțelepciunea este și o forță sau e menținută printr-un efort în care se manifestă o forță. E forța gândului la Dumnezeu, care prin aceasta e unit cu ajutorul lui Dumnezeu, pentru a persista în cele bune, în cele proprii echilibrului vieții. (n.s.36, p.35)

nisip, ci își închipuie chiar că își poate face casa în aer, fără temelie, ceea ce este cu totul cu neputință. Căci durerea aceasta naște toată bucuria și lanțul acesta rupe toate lanțurile păcatelor și ale poftelor și călăul acesta nu pricinuiește moarte, ci viață veșnică¹¹²¹”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.19, în Fil.rom., vol.VI, p.61)

„Începutul acelei desăvârșiri este frica de Dumnezeu (Proverbe 1,7; 9,10). Din aceasta se vede că latura pătimitoare a sufletului nu e mortificată prin deprindere, cum crede și învață filozoful, ci înaintată la o lucrare de Dumnezeu iubitoare, agonisește străpungerea mântuitoare și plânsul fericit, care aduce baia iertării, reînnoirea nașterii din Dumnezeu, adică lacrimile pocăinței¹¹²²”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., D.rg., cap.17, în Fil.rom., vol.VII, p.252)

„Cel ce s-a făcut rob Domnului nu se va teme decât numai de Stăpânul său. Dar cel ce nu se teme încă de Acesta, se teme și de umbra sa. Trupul se înfricoșează când stă lângă noi în chip nevăzut un duh; dar când sufletul se veselește, smerindu-se, stă de față un înger. De aceea, cunoscând din lucrare starea de față a acestuia, să sărim mai repede la rugăciune, căci bunul nostru păzitor a venit să se roage împreună cu noi. Cel ce a biruit frica lașă e vădit că și-a predat viața și sufletul lui Dumnezeu”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.20, cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.266)

„Cel ce se află încătușat în închisoare e apăsător de frica celui ce-l va chinui. Iar în cel ce se liniștește în chilie s-a născut frica de Domnul. Nu se teme cel dintâi așa de mult de judecată, ca cel de-al doilea de judecata Domnului. Ai nevoie de multă frică în liniștire, o, minunate! Căci nimic nu poate alunga așa de mult trândăvia, ca frica¹¹²³”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, partea a doua, cap.34, în Fil.rom., vol.IX, p.397)

„Când harul se înmulțește în om, atunci, în năzuința după dreptate, disprețuiește cu ușurință frica de moarte¹¹²⁴, și sufletul îl îndeamnă să rabde necazurile pentru frica de Dumnezeu¹¹²⁵”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.1, în Fil.rom., vol.X, p.26,27)

¹¹²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se accentuează aici un mare paradox: durerea naște bucurie; călăul fricii duce la viață. Pentru că acestea sensibilizează și întăresc spiritul, nu-l lasă în somnolență și în lipsă de tărie. În aceasta stă faptul că prin cruce se ajunge la viață. (n.s.17, p.61)

¹¹²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se afirmă că latura pătimitoare nu trebuie mortificată. Dimpotrivă, numai prin sporirea ei, prin trăirea tot mai intensă a lui Dumnezeu și a păcătoșeniei proprii se realizează apropierea de Dumnezeu și se înaintează spre desăvârșire. (n.s.40, p.252)

¹¹²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt grade și în liniștire. Pe treptele ei cele mai înalte, sufletul este scufundat deplin în fericirea trăirii în iubirea lui Dumnezeu. Dar la început, pentru a se dezlipi de toate, trebuie să se teamă de Dumnezeu și de judecata Lui pentru păcatele sale. Însă, cel ce e alipit de lume nu se teme de Dumnezeu. A Sfântului Isaia: „Cel ce se încrede în ceva care nu e al lui Dumnezeu, nu are în el frica de Dumnezeu. Și în măsura în care cineva robește patimilor, încă nu se socotește rob al lui Dumnezeu, ci e robul a ceea ce-l stăpânește”. (n.s.874, p.397)

¹¹²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Năzuința după „dreptate” este năzuința după toate virtuțile. Când harul lui Dumnezeu se înmulțește în om, acesta disprețuiește frica de moarte, în străduința lui fierbinte după dobândirea virtuților. (n.s.28, p.27)

¹¹²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Frica de Dumnezeu îl întărește pe om împotriva fricii de moarte. (n.s.29, p. 27)

„Înțelepțește-te și pune în călătoria ta drept temelie frica de Dumnezeu, și în puține zile te vei reaseza în poarta Împărăției, fără ocoliri în drumul tău”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.1, în Fil.rom., vol.X, p.29)

„Se cuvine să viețuim cu multă simplitate. Pentru aceasta firea omenească are nevoie de temere, ca să păzească hotarele ascultării față de Dumnezeu”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.44, în Fil.rom., vol.X, p.230)

„Cugetarea la judecata lui Dumnezeu naște frica de ea în suflet, iar călcarea în picioare a conștiinței alungă virtuțile din inimă. Frica de Dumnezeu alungă nepăsarea (lenevia), iar lipsa fricii o întărește”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.5, în Fil.rom., vol.XII, p.123)

c. Cele două feluri de manifestare a fricii de Dumnezeu

„*Sfârșitul cuvântului, auzi-l tot, a zis Ecleziasul: Teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile Lui, că aceasta este tot omul* (Ecleziast 12,13). Eu, zice, îți arăt calea cea mai de căpetenie și mai cinstită a mântuirii: *Teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile Lui*. Nu e vorba de frica începătoare, cea din pricina pedepselor, ci de cea desăvârșită și desăvârșitoare, pe care suntem datori să o avem pentru dragostea Celui ce a poruncit. Căci, dacă de frica pedepselor nu facem păcatele, vădit este că dacă n-ar sta înaintea noastră pedepsele, le-am face, având intenția pornită spre păcat. Dar dacă ne ținem departe de cele rele, nu pentru amenințarea chinurilor, ci pentru că le urâm, împlinim virtuțile din dragoste pentru Stăpân, temându-ne să nu cădem, căci prin aceea că ne temem, nu trecem cu vederea nimic din cele poruncite. Aceasta este frica curată ce are loc pentru binele însuși. Ea curățește sufletele noastre, având aceeași putere cu dragostea desăvârșită. Iar cel ce are această frică și păzește poruncile, acesta este tot omul cel desăvârșit și fără cusur. Cunoscând deci acestea, să ne temem de Dumnezeu și să păzim poruncile Lui ca să fim desăvârșiți și împodobiți prin virtuți. Iar având o cugetare smerită și o inimă zdrobită, să cântăm neîncetat Domnului rugăciunea dumnezeiescului și marelui Arsenie: *Dumnezeul meu, nu mă părăsi, că nici un bine n-am făcut înaintea Ta, ci dă-mi mie pentru milostivirea Ta, să pun început*”. (Teodor al Edesei, 100 cap., cap.100, în Fil.rom., vol.IV, p. 226, 227)

„Iar frica Domnului este îndoită, ca și credința. Cele dintâi sunt începătoare, iar celelalte desăvârșite și se nasc din cele începătoare. Căci cel ce se teme de munci se teme ca un rob și se abate de la rele. *De frica Domnului se abate fiecare de la rău* (Proverbe 15,29). Și: *Frica Domnului vă învață pe voi* (Psalmi 33,11). Deci acestea și altele ca acestea s-au spus despre frica începătoare, după sfântul Dorotei, ca de frica amenințărilor, să venim noi, cei păcătoși, la pocăință, căutând cum să aflăm dezlegare de păcatele noastre. Și iarăși: *Petrecând frica în noi ne învață calea vieții*; sau: *Abate-te de la rău și fă binele* (Psalmi 33,14). Și cu cât se nevoiește cineva spre bine, cu atât crește în el frica, până și cele mai mici greșeli ale lui, pe care nu le-a luat în seamă niciodată, aflându-se în întunericul neștiinței, i le arată lui.

Iar desăvârșindu-se frica, se desăvârșește și omul prin plâns, și nu mai vrea să păcătuiască, ci temându-se de întoarcerea patimilor, petrece nerănit în frica cea curată. *Frica Domnului este curată, rămâne în veacul veacului* (Psalmi 18,10). Pentru că frica

cea dintâi nu este curată, ci este mai degrabă din păcate. Iar cel curățit se teme fără de păcat nu fiindcă greșește, ci fiindcă este om schimbăcios și îndemnatic la rău. Și cu cât se înalță în agonisirea virtuților, cu atât se teme mai mult, ca unul ce cugetă smerit. Și pe drept cuvânt. Căci tot cel ce are bogăție se teme mult de pagubă, de munci, de necinste și de cădere din înălțime, iar săracul petrece fără frică în cele mai multe privințe, temându-se numai să nu fie bătut.

Acestea s-au spus despre cei foarte desăvârșiți și curați cu sufletul și cu trupul. Iar dacă cineva mai săvârșește încă, fie măcar și cele mai mici și neînsemnate greșeli, să nu se amăgească, zice Scărarul. Frica acestora nu este nici frică curată, nici smerenie, ci recunoștință de rob și frică de amenințări. Pentru aceea unul ca acesta are trebuință de îndreptarea gândului, ca să învețe în ce frică este, și ca prin plânsul cel mai cu amar și întru răbdarea necazurilor să-și curătească greșelile, și așa să poată veni la frica desăvârșită prin harul lui Hristos.

Iar semnul fricii dintâi stă în a urâ păcatul și a ne mânia pe păcat, ca niște răniți de fiară. Iar al celei desăvârșite, în a iubi virtutea și a ne teme de abatere, fiindcă nimeni nu este neschimbăcios”. (Petru Damaschinul, Înv. duh., cuv.3, în Fil.rom., vol.V, p.186,187)

„Începătorilor în viața virtuoasă le ajută, în lucrarea poruncilor și în fuga de rele, frica de chinuri. Dar celor ce au înaintat prin virtute, ajungând la vederea slavei lui Dumnezeu, li se naște o altă frică, potrivită cu starea lor. E temerea curată care îi înfricoșează foarte mult, din dragoste (Psalmi 19,10). Aceasta îi ajută să stăruiască neclătinați în dragostea lui Dumnezeu, temându-se de înfricoșătoarea alunecare din ea. Celor dintâi, de li se întâmplă să cadă din starea lor, dar se căiesc și iarăși se ridică, le vine din nou frica cea dintâi, cu bune nădejdi. Celor de al doilea însă, de au căzut de la înălțimea vederii lui Dumnezeu prin pizma vrăjmașului, nu le vine îndată frica a doua, ci îi ia în primire o negură și un întuneric gros de să-l prinzi cu mâna, fiind plin de mâhnire, de dureri, de amărăciune, și de frica cea dintâi a muncilor veșnice.¹¹²⁶ Și dacă Domnul Savaot n-ar scurta zilele acestei dureri cu neputință de purtat, nu s-ar mântui nici unul din cei ce cad de acolo”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.56, în Fil.rom., vol.VI, p.209)

„Dar trebuie să se știe că frica dumnezeiască nu are cutremurare, dacă prin cutremurare se înțelege nu frica din bucurie, ci aceea din mânie sau cea a certării povățuitoare ori cea a părăsirii; ci ea e o veselie cu cutremurare care vine din rugăciunea făcută în focul temerii de Dumnezeu. Iar prin frică nu înțeleg aici pe cea cu cutremurarea venită din mânie sau din osânda veșnică, ci pe aceea a înțelepciunii, care se și numește începutul înțelepciunii (Proverbe 1,7). Iar frica se împarte în trei (deși Părinții Bisericii au împărțit-o în două): cea începătoare, cea desăvârșită și apoi cea din mânie, care trebuie numită și cutremurare propriu-zisă sau tulburare, sau zdrobire”. (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin., cap.6, în Fil.rom., vol.VII, p.166,167)

¹¹²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceștia sunt stăpâniți timp mai îndelungat de întristare, pentru că au căzut de la gustarea unor realități mai înalte, mai dulci, mai spirituale. Deosebirea între ceea ce au trăit și starea de acum e mult mai mare. Apoi acea cădere a trebuit să aibă pricini mai grele. (n.s.52, p.209)

„Să știi deci, prea iubite, că frica de Dumnezeu este îndoită, una a începătorilor și alta a celor desăvârșiți. Despre cea dintâi s-a scris așa: *Începutul înțelepciunii este frica de Dumnezeu* (Pilde 1,7); și: *Veniți, fiilor, să mă ascultați, frica Domnului vă voi învăța pe voi* (Psalmi 33,11); și: *De frica Domnului se abate fiecare de la păcat* (Înt. Sir. 2,7); și: *Unde e frică, acolo e și păzirea poruncilor* (Înt. Sir. 2,16). Iar cuviosul Isaac zice: *Frica de Dumnezeu e începutul virtuții, dar se spune că este și rodul credinței și ea se seamănă în inimă când cugetarea se desparte de împrăștierea lumii, adunând gândurile sale cele ce umblă în împrăștiere, în gândirea la viitoarea adunare a tuturor*¹¹²⁷; și: *Începutul vieții adevărate a omului este frica de Dumnezeu. Dar ea nu vrea să rămână în suflet o dată cu împrăștierea*¹¹²⁸; și: *Înțelepțește-te ca să pui temelie în călătoria ta frica de Dumnezeu și în puține zile te vei vedea din nou în poarta împărăției, pe un drum neocolit*¹¹²⁹”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.17a, în Fil.rom., vol.VIII, p. 55, 56)

„Iar despre frica a doua sau cea desăvârșită, s-a spus așa: *Fericit bărbatul care se teme de Domnul; întru poruncile Lui va voi foarte* (Psalmi 111,1). Și: *Fericiți toți cei ce se tem de Domnul, cei ce umblă în căile Lui* (Psalmi 127,1). Și: *Temeți-vă de Domnul toți sfinții Lui; că nu le lipsește ceva celor ce se tem de El* (Psalmi 33,19). Și: *Iată, așa se va binecuvânta omul care se teme de Domnul* (Psalmi 127,4). Și: *Frica de Domnul este curată; ea rămâne în veacul veacului* (Psalmi 18,10).

Dar scrie și Sfântul Petru Damaschinul: *Semnul fricii dintâi este că urăște păcatul și se mânie pe el, ca cel rănit de fiară. Iar al celei desăvârșite e că iubește virtutea și se teme de schimbare. Căci nimeni nu e neschimbător și în orice lucru în viața aceasta trebuie să ne temem pururea de cădere.*

De aceea și tu, ascultându-le acestea cu înțelegere, silește-te să ții în tine neîncetat, împreună cu toate cele spuse mai înainte, și frica cea dintâi. Căci ea e cea mai sigură păzitoare a comorii tuturor faptelor bune. Dacă o ai pe ea, vei avea pașii tăi îndreptați spre lucrarea tuturor poruncilor Domnului nostru Iisus Hristos. Iar înaintând pe calea lor, vei dobândi și frica desăvârșită și curată, prin dorirea virtuților și prin mila Bunului Dumnezeu”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.17b, în Fil.rom., vol.VIII, p. 56)

„Spune Sfântul Ioan în epistolele sobornicești: *Dragostea desăvârșită scoate afară frica* (1 Ioan 4,18). Oare ce voiește să ne spună sfântul? Despre ce dragoste și despre ce frică vorbește? Proorocul zice în psalmi: *Temeți-vă de Domnul, toți sfinții Lui* (Psalmi 33,9). Și aflăm și alte multe cuvinte de acestea în Sfintele Scripturi. Dacă deci și sfinții,

¹¹²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În text: „în viitoarea restaurare”. Lumea e acum dezbinată prin păcat. Pornirile ei sunt contradictorii. Minte trebuie să nu se mute de la un aspect al lumii la altul contrar, ci gândind la reînnoirea armoniei finale a lor s-o vadă de pe acum readunată în Cel Unul și să lucreze pentru această readunare, contemplându-L pe Acela de pe acum, în toate. Aceasta nu e o construire de castele în aer, ci o ancorare în realitatea cea mai de temelie a tuturor. (n.s.78, p.55)

¹¹²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Frica ne face să atârnam de Dumnezeu. De aceea ea e contrară împrăstierii minții în lucrurile lumii, privite în ele însele, în afara legăturii cu Dumnezeu sau nu poate rămâne în suflet împreună cu această împrăștiere. (n.s.79, p.56)

¹¹²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Frica, ținându-ne atârnați cu toată simțirea de Dumnezeu, e drumul cel mai scurt spre intrarea la El, care e o adevărată restabilire a firii noastre în starea în care eram la început sau în starea la care puteam înainta ușor, adică în starea de împlinire a omenescului adevărat. (n.s.80, p.56)

care iubesc așa de mult pe Domnul, se tem de El, cum zice *dragostea scoate afară frica*? Sfântul voiește să ne arate că sunt două frici. Una începătoare și una desăvârșită; și că una este a începătorilor, cum ar spune cineva, a cinstitorului de Dumnezeu; iar alta, a celor sfinți și desăvârșiți, a celor ce au ajuns la măsura iubirii. De pildă: cineva face voia lui Dumnezeu din frica de chinuri. Acesta, cum am spus, e încă începător. El nu face încă binele pentru el însuși, ci de frica bătailor. Altul face voia lui Dumnezeu, iubindu-L pe Dumnezeu Însuși, dorind în chip deosebit să-I placă lui Dumnezeu. Acesta știe ce este Binele Însuși, acesta a cunoscut ce înseamnă a fi cu Dumnezeu.¹¹³⁰ Acesta este cel ce are iubirea adevărată pe care sfântul o numește desăvârșită. Și această iubire îl duce pe el la frica desăvârșită.

Unul ca acesta nu se mai teme și păzește voia lui Dumnezeu, nu pentru bătaie, nu pentru a nu fi pedepsit, ci cum am spus, pentru că a gustat din dulceața de a fi împreună cu Dumnezeu. Îi este frică să nu cadă din ea, îi este frică să nu fie lipsit de ea. Aceasta este frica desăvârșită, care se naște din iubirea aceasta. Aceasta scoate afară frica începătoare. De aceea zice că *dragostea desăvârșită scoate afară frica*. Dar e cu neputință a se ajunge la frica desăvârșită, altfel decât prin cea începătoare”. (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cuv.4, cap.1, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.512,513)

„Iar Domnul zicând lui Avraam, după ce l-a adus spre jertfă pe fiul lui: *Acum am cunoscut că te temi de Dumnezeu*, vorbește de frica desăvârșită, care se naște din dragoste. Căci cum ar fi zis altfel: *Acum am cunoscut?* a zis pentru că s-a miluit de el, fiindcă a făcut atâtea, a ascultat de Dumnezeu, și a lăsat toate ale sale, s-a mutat în pământ străin și în mijlocul unui popor de închinători la idoli, unde nu era nici urmă de cinstirea lui Dumnezeu și pe deasupra a suportat și această înfricoșătoare încercare a jertfirii fiului său. După toate acestea i-a zis: *Acum am cunoscut că te temi de Dumnezeu*. E vădit că a vorbit de frica desăvârșită a sfinților. Căci aceștia nu mai fac voia lui Dumnezeu de frica chinurilor, sau pentru a lua răsplată, ci pentru că Îl iubesc, cum am spus de multe ori, se tem să facă ceva contrar voii Celui iubit. Și de aceea zice: *Dragostea scoate afară frica*. Căci nu mai fac voia Lui din frică, ci se tem pentru că-L iubesc¹¹³¹”. (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cuv.4, cap.2, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.514,515)

„Dacă deci cineva se abate de la rău de frica pedepsei, precum sluga care se teme de stăpân, atunci el vine pe încetul și la săvârșirea binelui și făcând binele, vine pe încetul și

¹¹³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Binele Însuși este Dumnezeu ca persoană izvorătoare de iubire desăvârșită și deci și de putere, sau de viață la nesfârșit. Pe orice persoană o iubești pentru ea însăși, pentru că din ea izvorăște, sau poate izvorî, iubire și deci viață. Cu atât mai mult, pe Dumnezeu. Numai lucrul îl iubești pentru tine. În iubirea unei persoane nu poți să faci deosebire între iubirea de tine și iubirea față de ea. Totul e dat la un loc. Tu ești fericit când ești cu cealaltă persoană. Dar numai cu Dumnezeu poți fi veșnic și numai în El poți fi și cu celelalte persoane veșnic, rămânând și tu însuși veșnic prin iubirea lor și prin iubirea ta fără sfârșit față de ei. (n.s.1059, p.513)

¹¹³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o inversare: începătorii fac voia lui Dumnezeu, pentru că se tem; cei desăvârșiți Îl iubesc și de aceea au frica să nu cadă din iubire și de aceea fac voia Lui. Frica ce se naște din iubire e alta decât iubirea care cu anevoie crește din frică. Altceva e când mă tem să nu pierd iubirea cuiva și altceva e când mă tem de pedeapsa lui. În primul caz omul a gustat dulceața comuniunii cu persoana iubită și se teme să nu o piardă; în al doilea caz se are în vedere pe sine, se gândește la pedeapsa ce-i poate veni din neîmplinirea dorinței aceleia. (n.s.1062, p.515)

la nădejdea unei răsplăți oarecare pentru lucrarea binelui, precum nădăjduiește simbriașul. Iar stăruind, cum am zis, în fuga de rău, din frică și asemenea robului și făcând binele din nădejde, ca simbriașul, petrecând cu Dumnezeu timp îndelungat în bine, se unește prin aceasta, pe măsura acestei petreceri, cu Dumnezeu și deci Îl gustă și ajunge la o simțire oarecare a Însuși Binelui adevărat și nu mai voiește să se despartă de El. Căci cine-l va mai putea despărți pe el, cum a zis Apostolul, de dragostea lui Hristos (Romani 8,35)? Atunci ajunge la măsura fiului și iubește binele pentru el însuși și se teme, pentru că-l iubește. Și aceasta este frica cea mare și desăvârșită”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.4, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.515,516)

„În primul fel, trezirea și aprinderea se produc când se ivește în cugetul omului în chip cuvenit o teamă, care-l face să-i fie frică de binele ce l-a câștigat sau pe care-l va câștiga, ca nu cumva să fie jefuit sau prădat de ceva din cele ce însoțesc sau urmează acelui bine. Și aceasta se produce prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, înțeleg, frica în toți cei ce lucrează virtutea cu adevărat, spre o trezire și râvnă ce stăruie în suflet ca să nu ațipească”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.61, în Fil.rom., vol.X, p.317)

„Iar când frica se ivește în suflet, pentru cele ce se pot întâmpla și urma virtuții, ca aceasta să nu fie furată sau vătămată de vreo pricină oarecare, ea este un gând dumnezeiesc și o grijă bună și întristarea și chinul ei este din purtarea de grijă a lui Dumnezeu”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.61, în Fil.rom., vol.X, p.318)

d. De la frică la dragostea către Dumnezeu

„Nimenia nu poate să iubească pe Dumnezeu din toată inima, dacă nu se teme de El mai întâi întru simțirea inimii. Căci numai curățindu-se și înmuindu-se sufletul prin înrăurirea temerii vine la dragoste lucrătoare. Dar nu va veni cineva la temerea de Dumnezeu în chipul arătat, dacă nu va părăsi toate grijile lumești. Căci numai când mintea ajunge la liniște multă și la negrijă o strâmtorează frica de Dumnezeu, curățind-o întru simțire multă de toată grosimea pământească, ca astfel să o aducă la marea dragoste a bunătății lui Dumnezeu. Astfel frica este o stare proprie a dreptilor care încă se curățesc, fiind împreună pe jumătate cu dragoste. Iar dragostea desăvârșită este proprie dreptilor curățiți deplin, în care nu mai este frică. *Căci dragostea desăvârșită, zice, scoate afară frica* (1 Ioan 4,18)”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.16, în Fil.rom., vol.I, p.343,344)

„Nimic nu este mai de trebuință și mai de folos decât cuvântul drept și decât cunoștința. Căci de aici vine frica de Dumnezeu și dorul după El. Iar din acestea, cea dintâi curățește prin evlavie și sfială, iar cealaltă desăvârșește prin deprinderea luminătoare și din dreapta socoteală, și face mintea să călătorească pe culmi prin înalta suire și vedere. Dar fără frică este cu neputință minții să ajungă la dragostea dumnezeiască și prin ea să zboare spre cele nădăjduite și să se odihnească în ele”. (Teognost, D.făpt., cap.22, în Fil.rom., vol.IV, p.252)

„Frica e fiica credinței și păzitoarea poruncilor. Cel ce n-a câștigat pe maica ei, nu se va învrednici să fie oaia păscută după voia Domnului”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.246, în Fil.rom., vol.IV, p.310)

„Lăcomia pântecelui este cea dintâi dintre cele opt căpetenii ale răutății. Iar dumnezeiasca frică și prima poruncă le surpă pe toate. Căci cel ce nu o are pe aceasta nu poate avea nici alt bine. Căci cum ar putea cel ce nu se teme să păzească porunca, afară de cazul că a ajuns la dragoste? Dar și acesta a început de la frică, chiar dacă, poate, nu-și dă seama cum a trecut de la el frica începătoare. Iar dacă zice cineva că pe altă cale a călătorit spre dragoste, a fost robit fie de bucuria duhovnicească, fie spre nesimțire, ca cei ce trec râul dormind, după cuvântul sfântului Efrem”. (Petru Damaschinul, Înv. duh., cuv.3, în Fil.rom., vol.V, p.185)

„Cel ce nu se teme de Domnul nu crede că există Dumnezeu (Psalmi 13,1). Dar cel ce crede că există se teme de El și păzește poruncile Lui. Iar cel ce zice că se teme de Dumnezeu, dar poruncile Lui nu le păzește, mincinos este (1 Ioan 2,4) și frica de Dumnezeu nu este într-însul. Căci unde este frica de Dumnezeu, e și păzirea poruncilor (Psalmi 111,1,4). Iar nefiind aceasta întru noi, și nici păzirea poruncilor, nu ne deosebim întru nimic de păgâni și de necredincioși”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.5, în Fil.rom., vol.VI, p.18)

„Credința și frica de Dumnezeu și păzirea poruncilor Lui ne răsplătesc pe măsura curățirii noastre. Căci în măsura în care ne curățim, ne ridicăm de la frica de Dumnezeu la dragostea de El și înaintând ne mutăm, așa zicând, de la frică la iubirea lui Dumnezeu”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.6, în Fil.rom., vol.VI, p.18)

„Cel ce nu vrea să scape și să fugă de durerea născută din frica de chinurile veșnice, ci se va lipi cu toată hotărârea inimii de ea și-și va strânge și mai mult legăturile ei, pe măsura acestei hotărâri va înainta mai repede și se va înfățișa înaintea feței Împăratului împăraților. Iar întâmplându-se aceasta, îndată ce se va privi ca printr-o ceață spre slava Aceluia, i se vor dezlega lanțurile, iar călăul lui sau frica va fugi departe de la el, și durerea din inima lui se va întoarce în bucurie și se va face izvor care izvorăște la vedere neîncetat șiroaie de lacrimi, iar în minte, liniște, blândețe și dulceață de negrăit. Ba-i va da și bărbăție și-l va face să alerge slobod și neîmpiedicat spre toată ascultarea poruncilor lui Dumnezeu (Psalmi 118,32). Acestea sunt cu neputință celor începători, dar le sunt proprii celor ce au ajuns, prin înaintare, spre mijloc. Iar celor desăvârșiți, izvorul acesta li se face lumină, inima schimbându-li-se și prefăcându-li-se fără veste¹¹³²”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.20, în Fil.rom., vol.VI, p.61,62)

„Iar frica este toiagul părintesc, care ne călăuzește pe noi până ce vom ajunge la raiul duhovnicesc. Și când vom ajunge acolo, ne lasă și se depărtează. Căci raiul este iubirea lui Dumnezeu, în care se află dulceața tuturor fericirilor.¹¹³³ Și iarăși: Precum nu e cu putință a trece marea cea mare fără o corabie sau o luntre, așa nu poate străbate cineva spre iubire fără frică. Marea acoperită de aburi sărați, așezată între noi și raiul

¹¹³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Izvorul lacrimilor se face izvor de lumină. Se vede prin lacrimile acestora lumina din el. Cel ce nu poate plânge pentru păcat rămâne încruntat și întunecat. (n.s.18, p.62)

¹¹³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toiagul dumnezeiesc al fricii și al pocăinței ce odrăsește din ea ne conduce până la raiul iubirii sau al comuniunii depline cu Dumnezeu. Acolo nu mai e folosit. Căci am ajuns în brațele lui Dumnezeu, unde nu mai trăim decât iubirea Lui. (n.s.384, p.169)

gândit cu mintea, o putem trece cu corabia pocăinței, care are ca vâslași frica. Dacă vâslașii aceștia ai fricii nu cârmuiesc corabia pocăinței, prin care străbatem marea lumii acesteia spre Dumnezeu, ne scufundăm în marea acoperită cu aburi sărați”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.80, în Fil.rom., vol.VIII, p.168,169)

„Lacrimile născute din amintirea morții au născut frica. Iar după frică se naște lipsa de frică¹¹³⁴, se ivește bucuria. Iar din bucuria fără sfârșit ajunsă la sfârșit, răsare floarea dragostei cuvioase¹¹³⁵”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.7, cap.54, în Fil.rom., vol.IX, p.181)

„Frica de Dumnezeu este începutul virtuții. Iar despre ea se spune că e rodul credinței și se seamănă în inimă, când mintea se desparte de împrăștierea în lume”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.1, în Fil.rom., vol.X, p.25)

„Dar precum nu e cu putință a trece marea cea mare fără vapor și corabie, așa nu poate trece cineva spre dragoste, fără frică. Marea cea rău mirositoare așezată între noi și raiul înțelegător, n-o putem străbate decât prin corabia pocăinței, mănătată de vâslașii fricii. Dacă vâslașii aceștia ai fricii nu cârmuiesc corabia pocăinței, prin care străbate marea lumii acesteia spre Dumnezeu, ne înecăm în marea cea rău mirositoare. Pocăința este corabia; frica este cârmaciul ei; dragostea este limanul dumnezeiesc. Deci frica ne așează în corabia pocăinței și ne trece peste marea vieții celei rău mirositoare și ne conduce spre limanul dumnezeiesc, care este dragostea, la care străbat toți cei ce se ostenesc, toți cei împovărați de pocăință. Și când am ajuns la iubire, am ajuns la Dumnezeu”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.72, în Fil.rom., vol.X, p.364)

4. Pocăința

*Frica de Dumnezeu susținută de conștiința unei vieți păcătoase, duce pe de o parte la pocăință pentru păcatele trecute, pe de alta la evitarea prin înfrânare a păcatelor viitoare.*¹¹³⁶

Pocăința începe printr-o nemulțumire totală față de relațiile pe care le-am avut cu lucrurile sensibile, relații ce pe fondul nedescoperirii rațiunilor lui Dumnezeu din lucruri au dus la dezordine și durere, într-un cuvânt au dus la păcat. În aceste condiții apare pocăința, și se manifestă ca o convertire, ca o întoarcere a atenției de la exteriorul sensibil spre interiorul inteligibil, spre Împărăția lui Dumnezeu: „Căci, iată, împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru” (Luca 17,21). Și la aceasta se referea Sfântul Ioan Botezătorul când striga: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor!” (Matei 3,2); adică: Pregătiți-vă, căci Hristos va redeschide porțile împărăției cerurilor

¹¹³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Frica susținând pocăința și ostenele, naște lipsa de frică, pentru că curăță păcatele. (n.s.360, p.181)

¹¹³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate stările duhovnicești, sau toate stările omului mărginit, trăind în nemărginirea dumnezeirii, au caracter paradoxal. Bucuria de Dumnezeu cel nemărginit e nesfârșită. Dar în același timp ea trece în iubire, sfârșindu-se în cea dintâi etapă a ei și trecând într-o alta, superioară. (n.s.361, p.181)

¹¹³⁶ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica...*, p.121.

și ne va reda posibilitatea de a intra în ea prin întoarcere de la lucrurile materiale spre cele spirituale.

Sfântul Maxim îndeamnă: „să ne întoarcem din toată inima noastră”¹¹³⁷, făcând apel la cel mai profund organ spiritual pe care îl avem – inima. Convertirea totală a inimii exprimă stabilitatea pe care trebuie să o aibă pocăința prin refuzul nostru de a mai păcătui și dorința de a ne continua viața într-o armonie cu materia sensibilă, armonie dirijată de valorile spirituale pe care le-am descoperit prin pocăință în împărăția cerurilor din noi.

În plan moral valoarea pocăinței este de excepție. O dată cu ea, ne supunem unei autoreflexii și unei autojudecări. Iar dacă prin acestea două ne întoarcem spre viața spirituală Dumnezeu ne iartă toate păcatele. Căci „cel ce se osândește sincer pe sine, nu e osândit de Dumnezeu”¹¹³⁸.

Pe lângă aspectul existențial Dumnezeu a imprimat pocăinței și un aspect liturgico-sacramental, pentru ca să fim feriți de pericolul egoismului și al mândriei (ce însoțesc finalitatea oricărei virtuți) și pentru a avea permanent în fața noastră evidența necesității comuniunii în iubire pentru câștigarea împărăției lui Dumnezeu. Aspectul liturgico-sacramental se materializează prin mărturisirea păcatelor în fața preotului¹¹³⁹, atunci când trăim pocăința așa cum am descris-o mai sus. Desigur că și discuția cu un duhovnic priceput poate declanșa în noi trăirea existențială a pocăinței, dar în nici un caz să nu ne înșelăm pe noi crezând că simpla enumerare formală a faptelor rele comise, neînsoțită de nici o cât de mică părere de rău și dorință de întoarcere spre viața spirituală, ne va aduce iertarea la o viitoare întâlnire cu Dumnezeu. Dumnezeu este lângă noi permanent și nu cred că dacă nu ne întoarcem acum către El, ne vom mai întoarce atunci când nu vom mai avea posibilitatea de a voi ce gândim. Cuviosul Petru Damaschin atenționează că lipsa pocăinței ne duce cu necesitate la muncile veșnice, „mai mult vrând decât nevrând”.¹¹⁴⁰

a. Îndemn la pocăință

„Cunoscând, așadar, frica de Dumnezeu, bunătatea și iubirea Lui de oameni, din Vechiul și Noul Testament, să ne întoarcem din toată inima noastră. De ce să pierim fraților? Să ne spălăm mâinile noi, păcătoșii. Să ne curățim inimile noi, cei cu sufletele îndoite. Să ne tânguim, să jelim și să plângem pentru păcatele noastre. Să încetăm din răutățile noastre. Să credem în milostivirile Domnului. Să ne temem de amentirările Lui, să păzim poruncile Lui”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv. asc., cap.41, în Fil.rom., vol.II, p.48,49)

¹¹³⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Cuvânt ascetic*, cap.41, în Fil.rom., vol.II, p.48.

¹¹³⁸ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, n.s.258, la Fil.rom., vol.IX, p.136.

¹¹³⁹ Matei 3,6: *Și erau botezați de către el (Ioan) în râul Iordan, mărturisindu-și păcatele*; Iacov 5,16: *Mărturișiți-vă unul altuia păcatele*; Ioan 20,22-23: *Luați Duh Sfânt, cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute*.

¹¹⁴⁰ Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, în Fil.rom., vol.V, p.43.

„Aducându-ți aminte de căderile tale, nu pregeta de a-ți lovi pieptul, ca prin astfel de răni să-ți scobești inima împietrită și să afli aurul vameșului, și te vei bucura foarte de bogăția ascunsă”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.97, în Fil.rom., vol.IV, p.150)

„Vai mie, păcătosul, ce-am pățit? De ce să mă pierd amarnic? Am încă vreme de pocăință. Stăpânul mă îndeamnă și eu amân! Până când, suflet al meu, zăbovești în păcate? Până când înăbuși pocăința?”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.79)

„Dar, dacă cineva vrea, pune iarăși început prin pocăință. *Dacă ai căzut, zice, ridică-te; și dacă iarăși ai căzut, iarăși ridică-te*, nedeznădăjduind nicidecum de mântuirea ta, orice s-ar întâmpla. Nu te preda pe tine de bunăvoie vrăjmașului. Îți ajunge ție spre mântuire răbdarea aceasta, împreună cu osândirea de sine”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.137,138)

„Care este deci porunca lui Dumnezeu, care ne stă în față? Pocăința, care ne cere în primul rând să nu ne mai atingem de cele oprite. Fiindcă am fost aruncați din locul desfătării dumnezeiești și scoși, cu dreptate, din raiul lui Dumnezeu și fiindcă am căzut în această prăpastie, și am fost osândiți să locuim și să petrecem împreună cu dobitoacele necuvântătoare, și am pierdut nădejdea de a ne mai întoarce prin puterea noastră în rai, Însuși Cel ce a adus atunci osânda asupra noastră, mai bine zis a îngăduit-o cu dreptate să vie asupra noastră, S-a coborât acum până la noi, pentru noi, din prisosința covârșitoare a iubirii de oameni și a bunătății Sale, din îndurarea milei Sale; și binevoind să se facă om ca noi, în chip nepăcătos, ca să învețe și să mântuiască pe același prin același¹¹⁴¹, ne-a adus nouă sfatul și porunca mântuitoare a pocăinței, zicând: *Pocăiți-vă că s-a apropiat Împărăția cerurilor* (Marcu 1,15). Căci înainte de întruparea Cuvântului lui Dumnezeu, Împărăția cerurilor era atât de departe de noi, cât e de departe cerul de pământ. Dar venind la noi Împăratul cerurilor și binevoind să primească unirea cu noi, s-a apropiat de noi toți Împărăția cerurilor¹¹⁴²”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.56, în Fil.rom., vol.VII, p.457,458)

¹¹⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu ne comunică puterea Sa mântuitoare prin firea noastră omenească asumată de El. Întâi Și-a însușit ca om puterea Lui dumnezeiască și apoi a transmis-o fraților Săi întru umanitate, intrând în comuniune cu noi ca om, dar aducând în această comuniune toată plenitudinea dumnezeiască. Nu se poate vindeca un om de boală printr-un medicament care nu e făcut suportabil de el, pe care să nu-l poată asimila organismul lui. În Hristos umanitatea suportă puterea dumnezeiască mântuitoare (dar și crucea), pentru că Fiul lui Dumnezeu se adecvează aci El însuși acestei firi omenești, devenind subiectul ei. Și astfel o mântuiește nu cu sila, ci, întrucât ea însăși devine parte constitutivă a subiectului dumnezeiesc, ea însăși participă la calitatea de subiect al Lui, subiect lucrător asupra ei cu puterea dumnezeiască făcută suportabilă omului prin forma omenească în care i se oferă. Iar prin Fiul lui Dumnezeu devenit om, noi nu suntem supuși cu sila unui obiect superior, mai bine zis suprem, ci subiectul dumnezeiesc ni se face partener pe măsura noastră, într-o relație liberă de maximă comunicare. (n.s.51, p.458)

¹¹⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aci un sens al demnității împărătești a lui Hristos, nedezvoltat în dogmatici. Hristos devine și ca om Împăratul cerurilor, făcându-ne și pe noi împărați. Împărăția cerurilor este în Hristos însuși. Căci toate bunurile ce le vom avea noi în chip desfășurat se află în El în chip înfășurat. Fericirea Împărăției cerurilor nu poate să-și aibă izvorul decât în Dumnezeu ca Persoană, venit în comuniune cu noi ca om. În relația iubitoare cu El ca Persoană plină de iubire nesfârșită e toată fericirea noastră și toată puterea relației noastre iubitoare cu ceilalți. Făcându-Se om, ni S-a făcut accesibil cu iubirea Lui nesfârșită, într-o relație nemijlocită. (n.s.52, p.458,459)

„Fiul lui Dumnezeu a răbdat crucea. Drept aceea noi păcătoșii să avem îndrăzneală în pocăință. Căci dacă chipul simplu al pocăinței a depărtat mânia de la regele Ahab, pocăința noastră adevărată nu ne va fi nici nouă fără de folos”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.307)

„Dacă vrei să plângi cu adevărat păcatele tale, ia aminte la tine însuși și fii mort față de orice om.¹¹⁴³ Căci cu mare osteneală se săvârșește, frate, mântuirea omului. Taie acestea trei: voia, dorința de a-ți arăta dreptatea, dorința de a plăcea oamenilor. Și atunci îți va veni cu adevărat pocăința¹¹⁴⁴”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., cap.237, în Fil.rom., vol.XI, p. 271)

b. Firea pocăinței

„Cel ce păcătuiește fără să fie silit, cu greu se pocăiește”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.55, în Fil.rom., vol.I, p.241)

„Cel ce se pocăiește așa cum se cuvine e luat în râs de nebuni. Dar aceasta să-i fie semn de bună plăcere la Dumnezeu”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.133, în Fil.rom., vol.I, p.248)

„Cel ce se pocăiește cum se cuvine nu va respinge osteneala pentru păcatele vechi, ci își va câștiga printr-înșă îndurarea lui Dumnezeu”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.42, în Fil.rom., vol.I, p.258)

„Cel ce plânge pentru păcatele de mai înainte și are în sine în chip desăvârșit credința în Dumnezeu, care-l naște mereu spre dreptate, și-și oferă viața și rațiunea ca să se întipărească în ele toată virtutea, s-a făcut pe sine mădular al seminției duhovnicești a lui Veniamin, arătându-și nașterea după Dumnezeu ca faptă a voinței, nu a necesității”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.56, sc.3, în Fil.rom., vol.III, p.277)

„Fiindcă păcatul e la îndemâna chiar și a celor foarte dreți; iar pocăința nu e tuturor la îndemână, pentru faptul că moartea este aproape, și înainte de ea deznădejdea”. (Petrus Damaschinul, Înv.duh., cuv.8, în Fil.rom., vol.V, p.203)

¹¹⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să nu te miște nimic ce-ți vine de la oameni, decât îndemnul la credința și pilda bună. (n.s.369, p.271)

¹¹⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Taie voia prin care vrei să te afirmi față de alții, sau să-ți satisfaci plăcerile prin ei, sau setea de a arăta că ai avut sau că ai dreptate în ceea ce ai făcut sau vrei să faci, sau voința de a plăcea oamenilor, ca să obții lauda lor. Uneori o iei înainte de faptă cu afirmarea ta, alteori te lauzi după ce ai făcut-o de e bună iar de vezi că e criticată o aperi, și iarăși alteori ții să dai impresia că nu vrei să te afirmi pe tine, ci să slujești altora, dar cu scopul final de a te afirma pe această cale ocolită. În toate te mulțumești cu tine, cu oamenii (și în parte și cu lucrurile), deci nu ai trebuință de Dumnezeu. Făcând așa nu te poți pocăi. Pocăința ca nemulțumire de sine e contrară mulțumirii de sine. Până ți se pare că-ți astâmperi setea cu apa stătută a băltoacei din tine, sau din oameni, nu cauți izvorul pururea curgător și curat care e Dumnezeu. Până ești închis în preocuparea de tine și de părerea oamenilor despre tine, nu ți-a devenit transparent Dumnezeu. (n.s.370, p.271)

„Înainte de plâns și de lacrimi, nimeni să nu ne amăgească cu vorbe deșarte (Efeseni 5,6), nici să nu ne amăgim pe noi înșine. Căci încă nu este în noi pocăință, nici adevărată părere de rău, nici frică de Dumnezeu în inimile noastre, nici nu ne-am învinovățit pe noi înșine, nici n-a ajuns sufletul nostru la simțirea judecății viitoare și a chinurilor veșnice. Căci dacă ne-am fi învinovățit pe noi înșine și am fi dobândit acestea, și am fi ajuns la ele, îndată am fi vărsat și lacrimi. Iar fără de acestea, nici învățarea inimii noastre nu se va putea înmuia vreodată, nici sufletul nostru nu va dobândi smerenie, nici nu vom izbuti să ne facem smeriți. Iar cel ce nu s-a făcut astfel nu se poate uni cu Duhul cel Sfânt.¹¹⁴⁵ Și cel ce nu s-a unit cu Duhul acesta prin curăție nu poate să ajungă la vederea și cunoștința lui Dumnezeu și nu e vrednic să învețe tainic virtuțile smereniei”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.23, în Fil.rom., vol.VI, p.63)

„Când apa neînfrânată a gândurilor pătimase ale minții va fi stăvilită de venirea Sfântului Duh și sărătura cugetărilor necuviincioase, și adâncul prăpăstios al amintirilor va fi astupat prin înfrânarea și gândul morții, Duhul dumnezeiesc al pocăinței va sufla și se vor coborî apele umilinței cu care Dumnezeu și Stăpânul, vărsându-le în vasul de spălat al pocăinței, va spăla picioarele noastre cele cunoscute cu mintea și le va face vrednice să calce în curtea Împărăției Sale”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.92, în Fil.rom., vol.VI, p.263)

„...pocăința este o moarte îndoită și de bună voie față de toate”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.44, în Fil.rom., vol.VIII, p.100)

„Pocăința este corabia, frica e cârmaciul ei, iubirea e limanul dumnezeiesc. Frica ne așează deci în corabia pocăinței și ne trece peste marea vieții acoperită cu aburi sărați spre limanul dumnezeiesc care este iubirea, călăuzindu-ne spre Cel spre care străbat toți cei ce se ostenesc și sunt împovărați (Matei 11,28), prin pocăință. Căci când ajungem la iubire, am ajuns la Dumnezeu și drumul nostru s-a sfârșit și am străbătut la ostrovul care e dincolo de lume, unde e Tatăl și Fiul și Sfântul Duh.¹¹⁴⁶

Iar despre plânsul cel după Dumnezeu zice Mântuitorul: *Fericiți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia* (Matei 5,4). Și despre lacrimi, același cuvios Isaac scrie: *Lacrimile ce însoțesc rugăciunea sunt semnul milei lui Dumnezeu, de care s-a învrednicit sufletul în pocăință*¹¹⁴⁷, *și ale faptului că a fost primit și a început să intre prin lacrimi în câmpul curăției*”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.81, în Fil.rom., vol.VIII, p.169,170)

¹¹⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin lacrimi, inima înmuind învățarea ei se deschide Duhului. (n.s.23, p.63)

¹¹⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu ne odihnește. (n.s.386, p.169)

¹¹⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lacrimile sunt semnul pocăinței adânci a omului, dar și al mângâierii ce o simte că Dumnezeu se milostivește de pocăința lui și-l iartă. În general, omul nu poate plânge de la sine decât de ciuda nesocotirilor, a jignirilor, din cauza nenorocirilor sau a unor împrejurări favorabile, deci din motive de egoism. Dar plânsul mângâietor se naște în el din mila sinceră a altuia pentru el; cu atât mai mult din mila lui Dumnezeu. (n.s.387, p.170)

„Pocăința este aducerea înapoi (împrospătarea) a botezului. Pocăința este învoiala cu Dumnezeu pentru a doua viață.¹¹⁴⁸ Pocăința este cumpărătoare a smereniei. Pocăința este neconținută renunțare la nădejdea vreunei mângâieri trupești. Pocăința este gândul osândirii de sine și îngrijirea neîngrijată de sine.¹¹⁴⁹ Pocăința este fiica nădejzii și tăgăduirea deznădejzii.¹¹⁵⁰ Cel ce se pocăiește se osândește pe sine, dar scapă neînfruntat.¹¹⁵¹ Pocăința este împăcarea cu Domnul prin lacrimi și prin lucrarea cea bună a celor potrivnice păcatelor. Pocăința este răbdarea de bună voie a tuturor necazurilor. Cel ce se pocăiește este pricinuitoarea pedepselor sale. Pocăința este asuprirea tare a pântecelui și lovirea sufletului printr-o simțire adâncă”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.5, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.136,137)

„Cel ce se pocăiește cu adevărat, toată ziua în care nu plânge o socotește ca pierdută, chiar dacă a săvârșit alte lucruri bune în ea”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.5, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.152)

„Semnul pocăinței pline de grijă stă în a ne socoti pe noi vrednici de toate necazurile văzute și nevăzute ce ni se întâmplă, ba încă de și mai multe”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.5, cap.24, în Fil.rom., vol.IX, p.154)

„Pocăința este lipsirea neîntristată, de toată mângâierea trupească¹¹⁵²”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.7, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.165)

„Neținerea de minte a răului este semnul adevăratei pocăințe. Iar cel ce ține dușmănie și pare că se pocăiește, e asemenea celui căruia i se pare că aleargă în vis”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.9, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.198)

¹¹⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Pocăința este întoarcerea de la starea cea potrivnică firii la cea după fire; și de la diavol la Dumnezeu prin nevointă și durere”. Botezul este însă și el o asemenea întoarcere, dar fără nevointă și durere. Alta: „Pocăința este întoarcerea de la păcat. Dar nu e un singur păcat, ci întreg omul vechi se numește păcat”. Păcatul e îmbibat ca o otravă în toată ființa omului. Pocăința e deci o mișcare totală, existențială, de curățire a întregii ființe omenești, în toate gândurile și apucăturile ei. Alta: „Pocăința este părăsirea celor dinainte și întristarea pentru ele”. (n.s.255, p.136)

¹¹⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Îngrijirea pentru viața veșnică și neîngrijirea de plăcerile trecătoare. Îngrijirea pentru viața adevărată nu pentru cea de suprafață. Îngrijirea pentru ființa adevărată și nu pentru cea părută. „Cel ce se îngrijește de sine se și osândește pe sine. Se osândește pe sine pentru că vrea să se mântuiască. El nu mai are nici o grijă de lucrurile lumii și de aceea devine neosândit de gândul cel bun al lui, împungându-se și ocărându-se pe sine neîncetat și privind de mai înainte la pedepsele de acolo și la focul nestins”. Sau altfel: „E fără grijă întrucât nu se mai îngrijește de nici un lucru pământesc. Dar se îngrijește de sine, ca unul ce are grijă numai de sine și de mântuirea sa”. (n.s.256, p.136)

¹¹⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce se pocăiește nu pierde niciodată nădejdea că pentru el nu mai există iertare. Dar prin nădejdea aceasta nu-și mai pune nădejdea în plăcerile și în laudele trecătoare. (n.s.257, p.136)

¹¹⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce se osândește sincer pe sine, nu e osândit de Dumnezeu, căci trezește mila Lui, văzând durerea ce o are cel ce a păcătuit că L-a supărat pe El prin aceasta și dă dovadă că revine la iubirea față de El. (n.s.258, p.136)

¹¹⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tristetea sufletului e așa de mare, că cel ce o trăiește nu mai simte tristețea pentru lipsa mângâierilor sau plăcerilor trupești. (n.s.315, p.165)

„Am văzut suflete și trupuri slabe din pricina mulțimii de păcate, pornind la nevoie peste puterile lor și neputându-le săvârși. Și am spus că pocăința lor va fi prețuită de Dumnezeu după mărimea smereniei și nu a ostanelilor”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a doua, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.351)

„Unii spun că căderea în aceleași păcate vine din lipsa pocăinței potrivite și a îndreptării pe potruva păcatelor de mai înainte. Dar trebuie văzut dacă tot cel ce n-a căzut în același fel de păcat s-a pocăit precum se cuvine”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a doua, cap.52, în Fil.rom., vol.IX, p.365)

„Pocăința s-a dat oamenilor după botez, ca un har peste har. Căci pocăința este a doua naștere din Dumnezeu, și darul a cărui arvună am primit-o prin credință îl primim prin pocăință. Pocăința este ușa milei, deschisă celor ce o caută pe ea. Prin ușa aceasta intrăm la milă; și dacă nu intrăm prin ea, nu aflăm mila. Pentru că toți au păcătuit, după dumnezeiasca Scriptură, *îndreptându-ne în dar prin harul Lui* (Romani 3,24). Pocăința este al doilea har ce se naște în inimă din credință și frică”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.72, în Fil.rom., vol.X, p.361,362)

„Ce este pocăința? Părăsirea celor de mai înainte și întristarea pentru ele”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.392)

„A fost întrebat iarăși bătrânul în alt timp: *Ce este pocăința?*. Și a zis: *Inima zdrobită și smerită; moartea îndoită, de bună voie, față de toate*”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.393)

„*Întrebare:* Iartă-mă, Avvo, pentru Domnul. Îmi aduc aminte că Părinții spun să intrăm în chilie și să ne amintim de păcatele noastre (Pateric, Pimen 162). Dar când mi le amintesc, nu sufăr durere pentru ele. De multe ori doresc să mă pocăiesc. Dar nu izbutesc. Spune-mi ce împiedică pocăința de nu vine?

Răspuns: Frate, glumești când spui că voiești, căci nu voiești cu adevărat. Fiindcă a intra în chilie, înseamnă a intra în suflet și a-l cerceta pe el și a aduna gândul nostru de la orice om. Și atunci ne îndurerăm și ne pocăim.¹¹⁵³ Deci ceea ce împiedică pocăința să vină la noi este voia noastră. De nu-și taie omul voia sa, inima lui nu se îndurerează”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.237, în Fil.rom., vol.XI, p.269,270)

„...pocăința pentru păcat stă în a nu-l mai face; și izbăvirea de rele stă în oprirea de la ele”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.244, în Fil.rom., vol.XI, p.281)

¹¹⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Gândul la om, te face să uiți de tine. Nu te mai gândești la tine în mod egoist, ci la el. Te gândești la tine numai ca să te faci mai iubitor al altora, înțelegând că de aceasta depinde mântuirea ta. În sensul acesta te gândești la păcatele tale și le descoperi tot mai mult. Iar aceasta îți produce durere și străpungere, sau pocăință. Dar păcatele sunt tot atâtea slăbiri ale iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Deci pocăindu-te de ele, întărește iubirea de Dumnezeu și de aproapele. Gândul la alt om nu rămâne în planul teoretic, ci e unit cu o judecată în general favorabilă lui, unită cu slăbirea egoismului tău. Astfel gândul la tine nu rămâne nici el în planul teoretic, ci e un gând descoperitor al păcatelor tale, unit cu o nemulțumire, cu o stare emoțională. (n.s.364b, p.270)

„...ferește-te de mândrie și de voința de a te îndreptăți (de a te justifica). Căci acestea împiedică pocăința”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.333, în Fil.rom., vol.XI, p.346)

„Pocăința (străpungerea inimii) îi vine omului de la neîncetata amintire (a păcatelor). Când deci se roagă cineva, rugându-se, trebuie să-și aducă faptele lui trecute în amintire și să se gândească cum vor fi judecați cei ce au săvârșit astfel de fapte. Să se gândească la cuvântul înfricoșător: *Duceți-vă de la Mine, blestemăților, în focul cel veșnic* etc. (Matei 25,4). Iar prin amintirea păcatelor înțeleg nu pe a fiecăruia în parte, ca nu cumva prin aducerea lui în gând să pricinuiască vrăjmașul altă robie. Ci să ne aducem aminte numai că suntem înfundați în datoria păcatelor.¹¹⁵⁴ Și după aceasta, dacă continuă învârtoșarea, să nu înceteze (amintirea). Căci de multe ori aceasta o îngăduie Dumnezeu spre a proba pe om, dacă stăruie (în rugăciunea însoțită de amintirea păcatelor sale)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.428, în Fil.rom., vol.XI, p.424,425)

„Dumnezeu nu leapădă pe nimenea, ci pe toți îi cheamă la pocăință. Deci cel ce vine la El, trebuie să se apropie din toată inima și să semene cu nădejdea de a secera”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.492, în Fil.rom., vol.XI, p.470)

„Plânsul este întristarea după Dumnezeu, pe care o naște pocăința. Iar semnele pocăinței sunt: postul, pslamodierea, rugăciunea, gândirea la cuvintele lui Dumnezeu. Iar bucuria este: veselia cea după Dumnezeu, care se arată cu cuviință în cuvânt și faptă celor cu care ne întâlnim. Să aibă deci inima plânsul, iar fața și cuvântul veseliei cuviincioasă. Și așa se pot avea amândouă deodată¹¹⁵⁵”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.730, în Fil.rom., vol.XI, p.636,637)

c. Necesitatea pocăinței

„Păcat spre moarte este tot păcatul nepocăit. Chiar de s-ar ruga un sfânt pentru un asemenea păcat al altuia, nu e auzit”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.41, în Fil.rom., vol.I, p.258)

„Cel ce a păcătuit nu va putea scăpa de răsplată decât printr-o pocăință corespunzătoare cu greșeala”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.58, în Fil.rom., vol.I, p. 259)

„De va cădea cineva în orice fel de păcat și nu se va întrista pe măsura greșelii, cu ușurință va cădea iarăși în aceeași cursă”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.215, în Fil.rom., vol.I, p.276)

¹¹⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt păcate care trebuie pomenite și într-un mod specificat. Însă altele nu trebuie pomenite astfel, ca să nu ispitească la repetarea lor. Primele le au mai mult mirenii: avorturi, neajutorarea cuiva, necercetarea unui bolnav, negrija de părinți, etc. De aceea la monahi s-a născut obișnuința de a zice în rugăciune numai: „Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă pe mine păcătosul”. (n.s.594, p.424)

¹¹⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ioan Scărarul a vorbit de „plânsul de bucurie făcător” (Scara, cap.VII). De fapt pocăința adevărată e unită cu bucuria dezlipirii de păcat. Dar această dezlipire este iubire de oameni. Și ea trebuie să se arate în iubire de altul. (n.s.889, p.637)

„Astfel Ninive, înțeleasă ca firea cea comună a oamenilor sau ca Biserica neamurilor, are pururea pe Iona sau cuvântul harului proorocesc propovăduind în ea și în fiecare zi întorcând pe cei rătăciți la Dumnezeu. Iar dacă referim înțelesul spiritual al Ninivei la fiecare ins în parte, atunci cetatea cea mare zicem că este sufletul fiecăruia, la care, după ce a păcătuit, este trimis cuvântul lui Dumnezeu ca să-i propovăduiască pocăința spre viață”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.64, în Fil.rom., vol.III, p.363,364)

„Cel ce nu vrea să se pocăiască prin osteneli de bună voie cade, potrivit providenței, în osteneli fără voie”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.75, în Fil.rom., vol.IV, p.24)

„Aproape păcatul însuși împinge pe cel ce se căiește spre Dumnezeu, dându-i un fel de simțire a putorii, a poverii și a nebuniei lui. Dar pe cel ce nu vrea să se aplece spre pocăință, nu-l împinge spre Dumnezeu, ci ținându-l mai degrabă în puterea sa, îl leagă cu lanțuri de nedelegat, făcând mai tari și mai năpraznice poftete pierzaniei”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.57, în Fil.rom., vol.IV, p.140)

„Nu vom fi pedepsiți și osândiți în veacul ce va să fie pentru că am păcătuit, o dată ce am primit o fire nestatornică și schimbăcioasă. Ci fiindcă păcătuiind nu ne-am pocăit, nici nu ne-am întors de la calea cea rea spre Domnul după ce-am primit putere și vreme pentru pocăință, ca să arătăm și mai mult că dumnezeirea e bună și nu, dimpotrivă, pătimasă, ca una ce pedepsește și se mânie. Dar El pedepsește păcatul, și nu pe noi. Căci El este în afară de orice patimă și pedeapsă, deși se zice că se conformează faptelor și dispozițiilor noastre, întorcând fiecăruia după valoarea celor făcute în viață”. (Teognost, D.făpt., cap.47, în Fil.rom., vol.IV, p.259)

„Cei ce nu se gândesc la pocăință păcătuiesc neconștient; iar cei ce păcătuiesc fără să vrea, sunt porniți spre pocăință, dar pricina ei nu e așa de deasă”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.14, în Fil.rom., vol.IV, p.279)

„Căci, dacă am fi voit să păzim poruncile de la început și să rămânem cum am fost botezați, nu am fi venit la acestea și n-am fi avut nevoie de ostenele și durerile pocăinței. Totuși, dacă vrem harul cel de al doilea al lui Dumnezeu, sau pocăința, poate să ne ridice iarăși la frumusețea străveche. Dar dacă nu avem grijă nici de aceasta, vom merge neapărat, ca și dracii care nu se pocăiesc, la muncile veșnice, împreună cu ei, mai mult vrând decât nevrând”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.43)

„Dumnezeu fiind bun și de oameni iubitor are îndelungă-răbdare și așteaptă mult pocăința fiecăruia dintre păcătoși, făcând sărbătoare cerească din întoarcerea celui ce se căiește. *Căci bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește* (Luca 15,10). Dar dacă cineva văzând această bunătate și îndelungă-răbdare nu pornește împotriva fiecărui păcat în parte, făcând, cum am zis, pocăință, și nesocotește porunca, iar bunătatea o ia ca un prilej de disprețuire, adaugă păcat peste păcat, continuă să clădească sminteala, îngâmădește nepăsare peste nepăsare și umple hotarele păcatelor, căzând într-o stare din care nu se mai poate ridica, ci suferă zdrobirea cea mai de pe urmă și se

pierde, fiind lăsat până la sfârșit pe seama celui rău. Așa s-a întâmplat cu cei din Sodoma”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.71, în Fil.rom., vol.V, p.312)

„Dar e cu neputință cuiva să părăsească deprinderea păcatului înainte de a fi dobândit dușmănia față de el și de a obține iertare înainte de mărturisirea păcatelor. Căci cea dintâi (dușmănia față de păcat) este pricina adevăratei smerenii, iar cea de a doua (mărturisirea) este pricina străpungerii ce se naște în inimă, din rușine.¹¹⁵⁶ Și iarăși: *Nu este alt păcat neiertat decât cel pentru care nu se face pocăință*”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.28, în Fil.rom., vol.VIII, p.69,70)

„...trebuie să știm că avem nevoie, în tot ceasul și în cele douăzeci și patru de ceasuri ale nopții și ale zilei, de pocăință. Iar înțelesul numelui pocăinței, precum am cunoscut din felul adevărat al lucrurilor, este acesta: ea e cererea prelungită în tot ceasul a rugăciunii pline de străpungere ce se îndreaptă spre Dumnezeu pentru iertarea păcatelor trecute și grija pentru păzirea de cele viitoare”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.50, în Fil.rom., vol.X, p.259)

d. Roadele pocăinței

„Fii deci cu luare-aminte la tine, ca nu cumva ceva din cele ale pierzării să te desfacă de Dumnezeu dragostei. Stăpânește-ți inima ta și nu fii nepăsător, zicând: *Cum o voi păzi, om păcătos fiind?* Căci când va părăsi omul păcatele sale și se va întoarce la Dumnezeu, pocăința sa îl va naște a doua oară și îl va face cu totul nou”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.22, în Fil.rom., vol.I, p.401)

„...câtă vreme mintea noastră este încă tulburată de păcat, încă n-am primit iertarea lui, fiindcă n-am făcut încă roade vrednice de pocăință. Și roada căinței este nepătimirea sufletului; iar nepătimirea înseamnă ștergerea păcatului. Dar nu avem încă desăvârșită nepătimire dacă aici suntem tulburați de patimi, aici nu. Deci n-am primit încă desăvârșit nici iertarea păcatelor. De păcatul strămoșesc ne-am slobozit prin Sfântul botez, dar de cel pe care am îndrăznit să-l săvârșim după botez ne slobozim prin căință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.44, în Fil.rom., vol.II, p.51)

„Pocăința naște păzirea poruncilor; iar păzirea poruncilor aduce curăția sufletului”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.77, în Fil.rom., vol.IV, p.24)

„Hristos este Mântuitorul lumii întregi și a dăruit oamenilor pocăința spre mântuire”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.76, în Fil.rom., vol.IV, p.24)

¹¹⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mărturisirea păcatelor e, pe de o parte, o biruire a rușinii pentru ele, pe de alta o adâncire a sentimentului de rușine, fapt care produce străpungerea sau zdrobirea inimii. Căci mărturisirea nu e o biruire a rușinii prin nesimțire, ci prin scârba de păcat și prin teama de pedeapsa veșnică pentru el. În mărturisire are loc o rușine culminantă pentru păcat și bărbăția care o biruiește. E bărbăția ostașului în toiul luptei, superioară celei dinainte de luptă. Duhovnicul ajută la amândouă. Numai așa mărturisirea e un eveniment duhovnicesc de adâncă zguduire și un început de viață nouă. Altfel devine un act nesimțit, formal, care nu răscolește ființa și nu ajută la înnoirea vieții. Cu această străpungere de inimă s-au pocăit și cei ce au devenit creștini în ziua Cincizecimii (Fapte 2, 37-38). (n.s.112, p.70)

„Luna crescând și iarăși scăzând arată starea omului, care aici face cele bune, și aici păcătuiește, apoi se întoarce prin pocăință la viața virtuoasă. Deci nu s-a pierdut mintea celui ce a greșit, cum socotesc unii de la voi, precum nu se micșorează trupul lunii, ci lumina ei. Omul își recâștigă așadar iarăși strălucirea sa prin pocăință, precum luna, după ce s-a mistuit, se îmbracă iarăși de la sine cu lumina. Căci *cel ce crede în Hristos, de va și muri, viu va fi* (Ioan 11,25); *și va cunoaște, zice, că Eu Domnul am grăit și voi face* (Ezechil 28,10)”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.4, în Fil.rom., vol.IV, p.126)

„Cel ce se pocăiește în fața celui ce s-a supărat pe dreptate înainte de a fi chemat de acela nu se păgubește cu nimic din ceea ce i se cuvine în urma pocăinței. Iar cel ce se pocăiește după ce e chemat, pierde jumătate din câștig. Câștigă tot ce s-a rânduit cel ce niciodată nu iese din tovărășie pentru întristarea ce i se face. Dar i se adaugă și plată pe deasupra celui ce își ia, în toate, greșeala asupra ta”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.36, în Fil.rom., vol.IV, p.281)

„Nimic nu pricinuieste ștergerea greșelilor ca pocăința și tăierea răului”. (Petrus Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.147)

„Dar când se abate cu voia de la petrecerea cea după Dumnezeu și întristează Duhul dumnezeiesc, mintea e scoasă și depărtată de la veselia duhovnicească. Harul dumnezeiesc, dragostea și toată lucrarea cea bună a Duhului se retrage, iar omul acela e predat necazurilor, ispitelor și duhurilor rele până când sufletul va umbla iarăși drept, spre buna plăcere a Duhului. Apoi arătând pocăința prin toată mărturisirea și smerenia, se învrednicește iarăși de cercetarea harului și primește veselia cerească mai mult decât întâia oară”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.112, în Fil.rom., vol.V, p.333,334)

„De la pocăință ne vine spălarea întinăciunii faptelor rușinoase. După ea primim împărtășirea de Duhul Sfânt. Dar nu în chip simplu, ci după credința, simțirea și smerenia celor ce s-au pocăit din tot sufletul. Însă numai după iertarea deplină a păcatelor de mai înainte, primită de la părintele care ne-a luat asupra sa. De aceea bine este să ne pocăim în fiecare zi pentru porunca ce s-a dat. Căci îndemnul: *Pocăiți-vă, că s-a apropiat Împărăția cerurilor* (Matei 3,2) ne arată lucrarea aceasta ca fiind fără hotar¹¹⁵⁷”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.46, în Fil.rom., vol.VI, p.70)

„*Descoperă ochii mei și voi înțelege minunile legii Tale* (Psalmi 118,18), strigă către Dumnezeu cel acoperit de ceața cugetului pământesc. Căci neștiința minții pământești fiind o ceață și un întuneric adânc ce acoperă vederea sufletului îl face pe acesta întunecat și înnegurat, de nu poate înțelege cele dumnezeiești și omeneste, nefiind în stare să privească spre razele luminii dumnezeiești sau să se bucure de bunătățile acelea pe care *ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit, și la inima omului nu s-au suit* (1 Corinteni 2,9). Dezvăluindu-i-se ochii prin pocăință, sufletul vede acestea în chip curat, le aude

¹¹⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pocăința nu are hotar. Căci mereu putem înainta în cele bune, părându-ne rău de nedeșăvârșirea dinainte. (n.s.41, p.70)

întru cunoștință și le pricepe cu înțelegerea.¹¹⁵⁸ Dar nu numai atât, ci pune și trepte ale acestor înțelesuri în inima sa și, gustând din dulceața lor, își limpezește cunoștința. Iar prin cuvânt de înțelepciune de la Dumnezeu, descrie tuturor bunătățile minunate ale lui Dumnezeu pe care le-a gătit celor ce-L iubesc pe El și îndeamnă pe toți să vină la împărtășirea de ele, prin multe nevointe și lacrimi”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.87, în Fil.rom., vol.VI, p.260,261)

„Cel ce și-a curățit mintea prin lacrimi, iar sufletul și l-a înviat încă de aici prin Duh ajunge pentru scurtă vreme împreună-viețuitor cu îngerii și netrupesc ca un nesupus stricăciunii. Iar trupul și-l face prin rațiune chip luminos și arzător al frumuseții dumnezeiești, din plăsmuire de lut; și-l face cum era după fire, dacă nestricăciunea trupurilor este înlăturarea musturilor și a îngroșării¹¹⁵⁹”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.45, în Fil.rom., vol.VII, p.110)

„...când părăsește omul păcatele sale și se întoarce la Dumnezeu, pocăința sa îl renaște.¹¹⁶⁰ E ceea ce spune Apostolul: *Precum am purtat chipul celui pământesc, să purtăm și chipul celui ceresc* (1 Corinteni 15,49). Vezi că s-a dat omului să se schimbe prin pocăință și să devină prin ea întreg nou?¹¹⁶¹”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.25, cap.17, în Fil.rom., vol.XII, p.212)

¹¹⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pocăința dă sufletului puterea de a se cunoaște și de a cunoaște tot mai bine și pe Dumnezeu însuși. Pocăința e descoperirea adâncurilor sale în legătură cu adâncurile lui Dumnezeu, de care depinde adâncimea sa și din care se hrănește. (n.s.61, p.260)

¹¹⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rațiunea poate fi aici și Logosul sau Cuvântul lui Dumnezeu Care, adresându-se omului credincios ca Persoană și Cuvânt, ca Persoană ce revendică pe acela prin cuvântul Ei pătrunzător îl ridică pe acesta la starea de supremă responsabilitate, în lumina comuniunii care-l luminează la maximum și pe el, și pe Dumnezeu. Dar poate fi și rațiunea omenească înălțată de Rațiunea sau Cuvântul dumnezeiesc. O astfel de rațiune responsabilă și cunoscătoare a relației omului cu Dumnezeu și deschisă înțelegerii întregii realități în adâncimea nesfârșită a lui Dumnezeu umple pe om de lumină, iar această lumină iradiază și pe fața lui, făcându-l o „statuie” transparentă ca o membrană nematerială, dintr-o statuie de lut opac. Această transparentă face pe om nestricăcios, căci ea înseamnă și o îndepărtare a musturilor din el, și a grăsimii, și grosimii, care sunt supuse la maximum proceselor de descompunere. Această concepție stă la baza chipurilor subțiri, transparente și luminoase din icoanele bizantine. Cât de departe de această concepție spiritualizatoare a omului este cea manifestată în trupurile rotunde ale tablourilor religioase din Occident, care s-au născut mai mult dintr-un interes al pictorilor lor pentru anatomie, decât dintr-un interes de redare a stării de înviere, anticipată încă de aici de sfinți. Postul își capătă și el deplina lui semnificație într-o astfel de concepție. (n.s.17, p.110)

¹¹⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Întoarcerea la Dumnezeu coincide cu părăsirea păcatelor. Săvârșirea păcatelor este una cu uitarea lui Dumnezeu. Primele două sunt una cu pocăința. Iar pocăința e o naștere din nou din Dumnezeu. (n.s.429, p.212)

¹¹⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Eul sau subiectul rămâne același, ca o anumită permanență a aceleiași conștiințe. Dar chipul, sau îmbrăcămintea, sau pecetea se schimbă. Aceasta înseamnă o anumită dualitate a omului. Pe de o parte omul poate deveni din vechi nou, dar pe de alta rămâne într-o identitate ca subiect. Se schimbă, dar cel schimbat are o continuitate cu cel dinainte. Schimbarea unită cu identitatea subiectului înseamnă pocăința. Nu mai vreau să fiu cum am fost. Mă doare că am fost cum nu trebuia să fiu. Trebuie să fiu altfel, dar tot eu. (n.s.430, p.212)

5. Înfrânarea

„Lumea e menită să fie scară spre Dumnezeu, sprijin în urcușul spre El. Dar prin patimi omul ia lumii această adâncime luminoasă, această transparentă spre infinit”¹¹⁶². Scopul înfrânării este de a depista limita până la care implicarea noastră în lume ne permite să sesizăm și să folosim treptele spre Dumnezeu. Înfrânarea ne păzește de patimi.

Deși este necesară atât mirenilor cât și călugărilor, există o diferență în modul de desfășurare a acestei virtuți la cele două categorii. Diferența vine din felul cum se face contactul cu lumea, călugării preferând să iasă din societate și din orice organizare omenească ce le-ar putea produce tentații; mirenii trăiesc în societate și modul lor de înfrânare e numit „cumpătare”¹¹⁶³. În principiu însă Sfinții Părinți nu despart ontologic înfrânarea de cumpătare ele fiind doar nuanțe ale aceleiași firi și se manifestă din punct de vedere omenesc la fel. De asemenea ambele au același scop: materia să rămână treaptă spre Dumnezeu și nu prilej de patimă.

Pofta spre lucrurile materiale este afectul pe care înfrânarea trebuie să îl țină în frâu. Prima măsură pe care ar trebui să o luăm este îndepărtarea celor prisositoare¹¹⁶⁴; iar cele ce sunt necesare ni se recomandă să le folosim fără să ne săturăm. Aceasta este chiar măsura înfrânării: „a te opri puțin înainte de săturare”¹¹⁶⁵. Starea de săturare este nenaturală, ea ne face rău atât spiritual cât și fizic. Din această stare apare moleșeala minții și slăbirea rațiunii, din care se naște păcatul. Când vorbim de starea de săturare ne referim la tot ceea ce este exterior omului, la săturarea ce vine din necesități fiziologice ca foamea, setea, frigul, cât și la săturarea celor cinci simțuri ale omului: văz, auz, pipăit, miros și gust. Noi nu trebuie să îmbuibăm nici unele din acestea ci să le folosim în rațiunea pe care Dumnezeu a pus-o în ele: pentru întreținerea trupului. Săturarea acestora nu ar face decât să ne bombardeze cu imagini dintr-o lume părută, ireală și să ne îndepărteze de viața spirituală.

Atunci când diavolul nu reușește să oprească o virtute să se înfăptuiască, intervine cu șiretlicul mândriei înfăptuirii virtuții. Sfântul Ioan Scărarul ne atrage atenția că satana a căzut din cer fără să mănânce nimic, doar prin mândrie¹¹⁶⁶. Înfrânarea simplă este insuficientă dacă nu se cultivă celelalte virtuți. Interesant este însă faptul că spre deosebire de lupta contra altor virtuți, diavolul mai vine cu cel puțin încă două șiretlicuri: scârba și înfrânarea până la distrugerea fizică și psihică. În primul caz el încurajează înfrânarea noastră până când ajungem să considerăm lucrurile materiale ca principale vinovate pentru păcatele noastre și dezvoltăm scârbă și lipsă de respect față de ele. Părinții atrag atenția că înfrânarea de la cele materiale nu se face „fiindcă ele ar fi vrednice de ocară”¹¹⁶⁷ ci datorită slăbiciunii noastre prin care nu le respectăm și le transformăm în materie pentru patimi. În al doilea caz diavolul, învins prin înfrânare, o împinge pe aceasta la maximum, știind că prin „înfrânarea fără măsură va pierde și pe cea măsurată”¹¹⁶⁸. Așa reținându-se cineva de la cele necesare depășește

¹¹⁶² Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica...*, p.133.

¹¹⁶³ *Ibidem*, p.134,135.

¹¹⁶⁴ Calist și Ignatie Xanthopol, *Metoda*, cap.34, în *Fil.rom.*, vol.VIII, p.84.

¹¹⁶⁵ Sf. Varsanufie și Ioan, *Scrieri duhovnicești*, cap.155, în *Filrom.*, vol.XI, p.197.

¹¹⁶⁶ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara...*, cuv.15, cap.13, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.225.

¹¹⁶⁷ Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, cap.42, în *Fil.rom.*, vol.I, p.354.

¹¹⁶⁸ Evagrie Ponticul, *Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor*, cap.25, în *Fil.rom.*, vol.I, p. 81.

limita minimă necesară trupului pentru a fi sănătos. O dată îmbolnăvit trupul, el nu mai are putere de a susține în lumea văzută sufletul și îl prejudiciază astfel și pe acesta.

Măsura înfrânării se desfășoară între necesitate și săturare, dar diferă de la om la om și fiecare este dator să se cerceteze și să o descopere. Trebuie avut însă grijă de faptul că nivelul necesității diferă de la omul bolnav la cel sănătos. Ținând cont de acestea Sfinții Părinți au recomandat ca atunci când trupul este sănătos să se țină înfrânarea după toată regula. Dar atunci când este bolnav trebuie cercetat din nou nivelul necesității și omul trebuie să renunțe la înfrânarea trupească până se face sănătos. La înfrânarea sufletească însă, să nu renunțăm niciodată. Căci chiar din punct de vedere fizic, iubirea și nu ura, pacea și nu mânia sunt cele ce ne sprijină și ne ajută spre vindecare.

a. Firea înfrânării

„Cel ce poate împlânzi pe cei neînvățați ca să iubească învățătura și îndreptarea, făcător de om trebuie să se numească. Asemenea și aceia care îndreaptă pe cei desfrânați către petrecerea cea virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu, ca unii ce schimbă alcătuirea oamenilor. Căci blândețea și înfrânarea sunt fericire și nădejde bună pentru sufletul oamenilor”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.11, în Fil.rom., vol.I, p.19)

„Stă în puterea noastră a trăi înfrânat, dar a ne îmbogăți nu stă în puterea noastră! Deci ce vom face? Avem lipsă de lucirea de scurtă vreme a bogăției pe care nu avem puterea să o agonisim, rămânând doar la simpla dorință? O, ce nebunește alergăm, neștiind că înaintea tuturor virtuților se află smerenia, precum înaintea tuturor patimilor stau lăcomia pânteceului și poftirea celor lumești. „ (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.75, în Fil.rom., vol.I, p.30)

„...nepătimire numesc nu simpla oprire a păcatului cu fapta, căci aceasta se zice înfrânare, ci aceea care taie din cugetare gândurile pătimase, pe care Sfântul Pavel a numit-o *și tăiere duhovnicească împrejur a iudeului ascuns* (Romani 2,29)”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.25, în Fil.rom., vol.I, p.81)

„Mă aflu în miez de zi lângă Sfântul Macarie și, topindu-mă de sete, i-am cerut apă să beau. Iar el îmi zice: *Îndestulează-te cu umbra, căci mulți călătoresc acum și umblă cu corăbiile pe mare, și nici pe aceasta nu o au.* Apoi mărturisindu-i gândurile despre înfrânare, mi-a zis: *Îndrăznește, fiule, că eu în douăzeci de ani întregi nu m-am săturat nici de pâine, nici de apă, nici de somn; ci pâinea o mâncam cântărită la cumpănă, apa o beam cu măsură și numai rezemându-mă puțin de pereți furam oleacă de somn*”. (Evagrie Ponticul, Cap.trez., cap.4, în Fil.rom., vol.I, p.85)

„Deci precum am zis mai înainte, le-a dat tuturor o singură regulă pentru înfrânare: să nu se amăgească nimeni cu săturarea pânteceului și să nu se lase furat de plăcerea gâtlejului. Pentru că nu numai deosebirea felurilor, ci și mărimea cantității mâncărilor face să se aprindă săgețile curviei. Căci cu orice fel de hrană de se va umple pântecele, naște sămânța desfrânării; asemenea nu numai aburii vinului fac mintea să se îmbete, ci și săturarea de apă, precum și prisosul a orice fel de hrană o moleșește și o face somnoroasă”. (Sf. Ioan Casian, D.8 gând., cuv.1, în Fil.rom., vol.I, p.112)

„Regula înfrânării și canonul așezat de Părinți acesta este: Cel ce se împărtășește de vreo hrană să se depărteze de ea până mai are încă poftă și să nu aștepte să se sature. Iar Apostolul zicând: *Grija trupului să nu o faceți spre poftă* (Romani 13,14) n-a oprit chivernisirea cea trebuincioasă a vieții, ci grija cea iubitoare de plăceri”. (Sf. Ioan Casian, D.8 gând., cuv.1, în Fil.rom., vol.I, p.112)

„*Cel ce se luptă se înfrânează de la toate* (1 Corinteni 9,25) și nu se odihnește până nu va pierde Domnul sămânța din Babilon”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.134, în Fil.rom., vol.I, p.248)

„Iar înfrânarea și privegherea se însoțesc cu durerea”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.219, în Fil.rom., vol.I, p.276)

„Înfrânarea este un nume de obște, care se adaugă la numele tuturor virtuților. Deci cel ce se nevoiește trebuie să se înfrâneze în toate. Căci precum oricare mădular al omului, chiar dacă e dintre cele mai mici, de va fi tăiat face urâtă întreaga înfățișare a omului, fie cât de mic mădularul care lipsește, tot așa cel ce neglijează chiar și numai o singură virtute strică toată frumusețea înfrânării fără să știe”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.42, în Fil.rom., vol.I, p.353)

„Cei ce se nevoiesc trebuie să urască toate patimile neraționale în așa fel, încât să le ajungă ura față de ele o adevărată obișnuință. Dar înfrânarea de mâncăruri trebuie să o păzească în așa fel, ca să nu câștige careva vreo scârbă față de vreuna din ele. Acesta ar fi un lucru vrednic de osândă și cu totul drăcesc. Căci nu ne înfrânăm de la ele fiindcă ar fi vrednice de ocară (să nu fie), ci ca depărtându-ne de multele mâncăruri să pedepsim cu dreaptă măsură mădulelele aprinse ale trupului; apoi, ca să avem destul prisos ca să-l putem da săracilor drept semn al dragostei adevărate”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.43, în Fil.rom., vol.I, p.354)

„A mânca și a bea din toate cele puse înainte, mulțumind lui Dumnezeu, nu este ceva care se împotrivește canonului cunoștinței. Căci toate, zice, erau bune foarte (Facere 1,31). Dar a te înfrâna cu bucurie de la cele multe și dulci este un lucru și mai potrivit cu dreapta socoteală și cu cunoștința. Însă n-am putea disprețui cu bucurie lucrurile dulci de aici dacă n-am gusta cu toată simțirea și încredințarea dulceața lui Dumnezeu”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.44, în Fil.rom., vol.I, p.354)

„Și zice fratele: Bine ai spus, Părinte, dar rogu-te să-mi spui și cum vestejește înfrânarea pofa? Și bătrânul răspunse: Întrucât te face să te reții de la toate care nu împlinesc o trebuință, ci aduc o plăcere, și te îndeamnă să nu te împărtășești de nimic, decât de cele trebuincioase vieții, nici să urmărești cele dulci, ci cele de folos, și să măsoari cu trebuința mâncărurile și băuturile; de asemenea, întrucât te îndeamnă să nu lași trupului must de prisos, ci să întreții numai viața trupului și să-l păzești netulburat de pornirea spre împreunare. Astfel vestejește înfrânarea pofa”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.23, în Fil.rom., vol.II, p.35)

„Sunt șase opriri, pe care însușindu-ni-le, putem cunoaște pe Dumnezeu. Prima e de la săvârșirea păcatului; a doua, de la hrana care ne aprinde; a treia, de la amestecul cu

cei ce viețuiesc fără strajă; a patra, de la îndeletnicirea care ne depărtează de la viața cea după Dumnezeu; a cincea, de la avuția cea vrednică de osândă, care trage mintea spre multe; a șasea înseamnă a nu mai avea peste tot o voie proprie. Aceasta este lepădarea și ascultarea cea adevărată și după Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Î.ned.rp., rp.45 în Fil.rom., vol.II, p.226)

„Liniștea cea bună naște roade bune: înfrânarea, dragostea și rugăciunea curată”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.83, în Fil.rom., vol.IV, p.25)

„Iar altul dintre înțelepții în cele dumnezeiești a zis: *Începutul rodirii este floarea și începutul făptuirii, înfrânarea*. Prin urmare, să ne înfrânăm; iar aceasta cu măsură și cu cântar, cum ne învață Părinții”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.66, în Fil.rom., vol.IV, p.63,64)

„...și aceasta se socotește virtute de către cei ce au experiat virtutea: înfrânarea cuprinzătoare, adică reținerea de la tot felul de rău. Căci mai întâi pricina curăției este Dumnezeu, pricinuitoarea și dătătoarea tuturor bunătăților. Apoi înfrânarea măsurată, egală și de fiecare zi, de la mâncăruri multe”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.15, în Fil.rom., vol.IV, p.107)

„M-aș mira dacă, săturându-se cineva de mâncări, ar putea dobândi nepătimirea. Căci nepătimirea nu este înfrânarea de la păcatul cu lucrul, fiindcă aceasta se zice înfrânare, ci aceea care dezlăduiește din cugetare gândurile pătimase. Aceasta s-a numit și curăția inimii. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.66, în Fil.rom., vol.IV, p.217)

„Domnul, zice, *va păzi intrarea ta și ieșirea ta* (Psalmi 120,8), adică a mâncărilor și a cuvintelor, prin înfrânare. Căci cel ce e cu înfrânare la intrarea și ieșirea mâncărilor, și a cuvintelor, scapă de pofta ochilor și-și îmblânzește mânia care vine din lipsa răsuflării. Căci înainte de toate, de acestea trebuie să aibă grijă și să se sârguiască în tot chipul nevoitorul. Fiindcă prin ele se împuternicește viața lucrătoare și prin ele se întărește cea contemplativă”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.52, în Fil.rom., vol.IV, p.283)

„Unii au multă grijă de intrarea mâncărilor, dar se poartă cu nepăsare față de ieșirea cuvintelor. Unii ca aceștia *nu știu să scoată mânia din inimă și pofta din trup*, cum zice Ecleziasul (Eclezias 11,10), prin ceea ce obișnuiește Duhul înnoitor să zidească inima curată”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.53, în Fil.rom., vol.IV, p.283)

„Începătura vieții lucrătoare este înfrânarea și adevărul”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.143, în Fil.rom., vol.IV, p.296)

„Cel ce mai are lipsă de îngrijirea îngrăditurii prin înfrânare încă n-a ajuns la simplitate. Căci cel desăvârșit, zice, nu se înfrânează (ci cel ce luptă încă). El se aseamănă cu cel ce are vie sau țarină nu în mijlocul altor vii și locuri, ci undeva, într-un colț. De aceea are lipsă de multă pază și trezvie. Dar via celui ce a ajuns la simplitate nu poate fi atinsă din nici o parte, întocmai ca a unui împărat sau a altui stăpânitor înfricoșat, care face să se cutremure hoții și trecătorii chiar și numai la auzul lui”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.238, în Fil.rom., vol.IV, p.309)

„...una este înfrânarea generală, adică oprirea de la toate patimile. Dar, fiindcă mai este una particulară între faptele trupești, care ne învață cum să facem întrebuințare de mâncăruri și băuturi, iar aceasta înfrânează tot gândul și toată mișcarea mădularelor ce nu se fac după voia lui Dumnezeu, aceasta se numește înfrânarea patimilor. Cel ce o are pe aceasta nu încuviințează peste tot nici un gând sau cuvânt, sau mișcarea piciorului și mâinii, sau a altui mădular al trupului, afară de trebuința neapărată a trupului, sau a viețuirii și a mântuirii sufletești. Din această pricină se înmulțesc încercările dracilor, văzând pe îngerul în trup prins de râvna și lucrarea celor bune. Iar această virtute trebuie să fie lucrată și păzită, pentru că este lucru desăvârșit și are lipsă de paza neîncetată, ca nu cumva uitând cel ce o are de vreo patimă din cele ce pândesc la ușă aceasta să intre”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.4, în Fil.rom., vol.V, p.188,189)

„Înfrânarea, deci și neprihănirea au aceeași putere și sunt de două feluri, cum s-a zis. Dar acum vom grăi despre cele mai desăvârșite. Așadar, cel ce are prin harul lui Dumnezeu cunoștința cea mare a vederii și frica dumnezeiască cea curată, și vrea să aibă și înfrânarea și neprihănirea, e dator să se stăpânească pe sine înlăuntru și în afară, și să fie ca unul ce e mort cu trupul și cu sufletul față de lumea aceasta și de oameni, zicând la tot prilejul către gândul său: Cine sunt eu? Și ce este ființa mea, dacă nu un lucru de scârbă? La Început e pământ, pe urmă putreziciune, iar mijlocul e plin de toată urâciunea. Iar mai departe: Ce este viața mea? Și câtă este? Un ceas, și apoi moartea. Ce-mi pasă mie de aceasta sau de aceea? Iată, degrabă voi muri pentru că viața și moartea o stăpânește Hristos. La ce mă îngrijesc eu și mă gâlcevesc în deșert? N-am trebuință decât de puțină pâine. Iar ceea ce-mi prisosește, de ce îmi trebuie? Dacă o am pe aceasta, a încetat orice grijă. Iar dacă n-o am, să mă îngrijesc numai de ea, pentru nedesăvârșirea cunoștinței mele, măcar că este Dumnezeu care poartă grijă”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.4, în Fil.rom., vol.V, p.190,191)

„Să mănânci cele puse înaintea ta, orice ar fi. De asemenea, să bei vinul cu înfrânare, fără cârtire. Iar dacă mănânci singur, din pricină de neputință, mănâncă legume crude cu untdelemn. Dacă vreunul dintre frați îți trimite ceva de mâncare, primește cu mulțumire și smerenie, ca un străin. Și împărtășește-te din ce ți-a trimis, orice ar fi. Iar ce rămâne, trimite altui frate sărac și evlavios. Iar dacă te cheamă cineva la mângâiere, împărtășește-te din toate cele puse înaintea ta, dar puțin, păzind porunca înfrânării”. (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.26, în Fil.rom., vol.VI, p.98)

„...întâiul izvor și maica, și rădăcina, și temelia tuturor bunătăților (virtuților) este postul și înfrânarea”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.32, în Fil.rom., vol.VIII, p.80)

„Dar ferește-te și de adunarea celor de prisos. Căci *puținătatea lucrurilor*, cum spune Sfântul Isaac, *învață pe om, fără să vrea, înfrânarea. Deoarece când le avem din belșug și le putem folosi cât vrem nu ne putem stăpâni*”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.34, în Fil.rom., vol.VIII, p.84)

„Dar se întâmplă unora dintre nevoitori nu puțină împiedicare și neputință trupească în această sfințită lucrare. Căci neputând ține cu măsură și cu hotărâre ostenele și posturile cele mai presus de fire ce le împlineau sfinții, li se pare că nu le este lor cu

putință a începe, fără acestea, lucrarea minții. Ferindu-i de această păgubire prin măsura ce le-o rânduiește, Marele Vasile învață astfel, zicând: *Înfrânarea se rânduiește potrivit puterii trupesti a fiecăruia*. Cu adevărat și de aceasta mi se pare că se cuvine să se țină seama, ca nu cumva, zdrobind cu înfrânarea cea fără măsură puterea trupească, să facem trupul sleit și neputincios spre sporirea (duhovnicească). Căci trebuie să o avem pe aceasta lucrătoare, și nicidecum să o slăbim cu lipsa de măsură. Pentru că, dacă ar fi fost bine să slăbim cu trupurile și să zacem abia vii, negreșit așa ne-ar fi făcut Domnul de la început. Dar de vreme ce ne-a făcut așa cum ne-a făcut, greșesc cei ce nu păzesc precum este ceea ce a fost făcut”. (*Isih.în.BOR*, în *Fil.rom.*, vol.VIII, p.564,565)

„Înfrânat este cel ce, petrecând în mijlocul ispitelor și curselor și tulburărilor, se străduiește să imite cu toată puterea purtările celui ridicat deasupra tulburărilor”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.1, cap.8, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.46)

„Acei tineri care sunt împătimiți de dragostea trupească și de desfătări, dar voiesc să ia asupra lor viețuirea călugărească, să se sânguiască a se nevoi cu toată trezvia și luarea aminte și să se silească să se înfrâneze de la toată desfătarea și de la toată răutatea¹¹⁶⁹, ca nu cumva *să le fie cele din urmă mai rele ca cele dintâi* (Matei 12,45)”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.2, cap.17, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.66)

„Când trupul ne este în plină vigoare, să ținem înfrânarea în toată vremea și în tot locul. Iar când acesta se îmblânzește (ceea ce nu cred că se întâmplă înainte de moarte), să ascundem lucrarea noastră”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.14, cap.6, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.214)

„Alta este înfrânarea potrivită celor nevinovați și alta, cea potrivită celor vinovați. Cei dintâi au ca semn mișcarea trupului, cei de al doilea, lupta până la moarte și până la sfârșit împotriva lui, cu neîmpăcare și fără îndurare. Cei dintâi voiesc să păzească pururea liniștea minții; cei de-al doilea, prin întristarea și topirea sufletească voiesc să câștige îndurarea lui Dumnezeu”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.14, cap.11, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.215)

„Stăpânește-ți pântecul până nu te stăpânește el pe tine și atunci te vei înfrâna cu rușine. Cunosce ceea ce spun cei ce au căzut în groapa negrăită. Dar famenii rămân neispitiți de aceasta (Matei 19,12)”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.14, cap.14, în *Fil.rom.*, vol.IX, p. 216)

„Sezând la masa cu bucate, aduți aminte de moarte și de judecată. De abia așa vei împiedica puțin patima. Bând băutura nu înceta să-ți aduci aminte de oțetul și de fierea Stăpânului. Și, negreșit, sau te vei înfrâna, sau, suspinând, îți vei face cugetul mai smerit”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.14, cap.27, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.218)

¹¹⁶⁹ Scolia în ed. 1970: „Să se înfrâneze de la desfătări, care susțin iubirea de sine, iubirea de cele materiale, lăcomia pântecelui și patimile ce se nasc din acestea; și de la răutate, care susține disprețuirile altora, lenea și mândria”. P.G.: „De la desfătare, din pricina curviei și a întunecării minții; de la răutate din pricina disprețuirii”. (n.s.103, p.66)

„Nu îndrăzni să crezi că, înfrânându-te, nu vei cădea. Căci un oarecare, nemâncând nimic, a fost aruncat din cer¹¹⁷⁰”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.15, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p.225)

„Dacă lăcomia pântecelui stă în aceea că cel stăpânit de ea se silește pe sine să mănânce chiar fără poftă, firea înfrânării stă în aceea că cel ce se nevoiește în ea, chiar când e flămând își stăpânește firea sa nevinovată”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.29, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.420)

„Curățește chilia de lucruri de desfătare și de cele de prisos. Pentru că aceasta te duce fără să vrei la înfrânare. Căci puținătatea lucrurilor învață pe om înfrânarea. Când însă avem acoperire din partea lucrurilor, nu ne putem stăpâni”. (Sf. Isaac Sirul, cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.133)

„Părinții spun despre măsura înfrânării că ea stă în a te opri puțin înainte de săturare, fie de la mâncare, fie de la băutură, adică înainte de a avea stomacul plin. Și în a te folosi de mâncare și vin cu socoteală. Iarna nu se bea mult. De asemenea trebuie să se mănânce mai puțin. Dar nu numai în acestea stă măsura înfrânării, ci și în a vorbi și a dormi și în îmbrăcăminte și în înfrânarea simțurilor. În toate acestea se arată măsura înfrânării”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.155, în Fil.rom., vol.XI, p.197)

„*Întrebare:* Cum poate cunoaște cineva cât trebuie să mănânce și să bea?

Răspunsul lui Ioan: Se poate afla din proba făcută în toate zilele cât îi trebuie trupului din cantitatea de pâine, de mâncări, de legume și de fructe, sau câtă mâncare și băutură. De pildă unul bea trei pahare pe zi și mănâncă o litră de pâine (1/4 kg). Dacă vede că trupul cere mai mult de trei pahare fără motiv, sau fără o osteneală mai mare, sau pentru că a mâncat mâncăruri sărate, trebuie să lupte să se înfrâneze. Dar dacă e un motiv, aceasta nu e o ispită”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.157, în Fil.rom., vol.XI, p.197,198)

„*Întrebare:* Te rugăm să ne spui ce cere Dumnezeu potrivit puterii omului, ca acesta să nu amestece din moleșeală ceva de la el și să creadă că face tot ce poate. Cum să înțelegem deci ceea ce putem?

Răspunsul lui Varsanufie: Dumnezeu a dat omului pricepere ca să deosebească lucrurile. Dacă cineva, obosit de călătorie, sau de alte lucrări foarte grele, nu poate păzi aceeași măsură ca în celelalte zile, ci face puțin pogorământ pentru trup, adică la jumătatea de litră de pâine mâncată pe zi, adaugă, pentru osteneală, încă o uncie, a făcut aceasta din puterea lui, mâncând ceva mai mult. Sau dacă sculându-se în fiecare zi la miezul nopții pentru priveghere, se odihnește din oboseală încă o jumătate de oră, face iarăși după puterea lui. Deci oboseala este un semn că se mai poate odihni puțin. Dar apoi să se scoale iarăși la privegherea obișnuită. Deci a face ceea ce îi este în putere, înseamnă a micșora puțin fie din hrană, fie din somn. Pentru somn Părinții au rânduit o jumătate de noapte. Iar din mâncare au rânduit să se oprească cineva de câte ori se vede pe sine mai dorind puțin”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.158, în Fil.rom., vol.XI, p.198)

¹¹⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce crede că înfrânându-se nu va cădea, zămislește mândria și prin aceasta a și căzut, cum a căzut satana din cer fără să mănânce nimic. (n.s.467, p.225)

„Ascultă, fiule, și din cele arătate înțelege cele nearătate. Când ai vreo suferință în trup, te înfrânezi de la lucrurile care te vatămă; dar atunci de ce nu lupți să te înfrânezi și când suferă sufletul?”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.261, în Fil.rom., vol.XI, p.301)

„...cel ce voiește să mănânce și să bea la masa Lui, să se suie cu El pe cruce. Iar Crucea lui Iisus este înfrânarea de la orice patimă, până ce le desființează¹¹⁷¹”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.10, în Fil.rom., vol.XII, p.130)

„Ia aminte la tine cu amănunțime, ca precum te depărtezi în fapte de viclenie, așa să te înfrânezi și de la pofta ochilor și a auzului, a gurii și a pipăitului, ca să ai ochii totdeauna privind atenți la tine și la lucrul tău de mână și să nu cauți la vreun om, dacă nu vezi că e vreo trebuință binecuvântată pentru aceasta. Iar la vreo femeie sau la vreun bărbat frumos să nu privești în general fără trebuință. Nu le îngădui urechilor să audă pe cineva grăind cuvinte nefolositoare; iar gura ta să tacă și în general să nu vorbească de nu e nevoie. De cunoști aceasta, iubitele, pune-ți toată puterea în a te îngriji de ele, ca să te acopere Domnul în ceasul ispitei”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.27, cap.15, în Fil.rom., vol.XII, p.238)

b. Înfrânarea fără măsură

„Când dracul lăcomiei pântecelui, luptând mult și adeseori, nu izbuteste să strice înfrânarea întipărită, atunci împinge mintea la pofta nevoinei celei mai de pe urmă, aducându-i înaintea și cele privitoare la Daniil, viața lui săracă și semințele, și-i amintește și de viața altor oarecare pustnici care au trăit totdeauna așa, și silește pe ascet să se facă următorul acelor. Astfel, urmărind înfrânarea fără măsură va pierde și pe cea măsurată, de la o vreme trupul nemaiputând-o păstra din pricina slăbiciunii și așa va ajunge să binecuvinteze trupul și să blesteme inima”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.25, în Fil.rom., vol.I, p.81)

„Iar odihna obișnuiește să vatame mai ales pe cei tineri și sănătoși. Sfinții Părinți Vasile și Maxim spun că pentru potolirea foamei și a setei sunt necesare numai pâinea și apa, dar pentru sănătatea și tăria trupului s-au dăruit de Dumnezeu cu iubire de oameni și celelalte; și pentru ca nu cumva mâncându-se pururea un singur fel, cel neputincios să ajungă la scârbire, sunt de folos și acestea să se mănânce una câte una, cum s-a zis. Căci înfrânarea totală și neînfrânarea sunt cele care aduc neputințele. Iar înfrânarea și schimbarea mâncărilor de fiecare dată se fac pricinuitoare ale sănătății, ca să se păstreze trupul fără plăceri și fără boală, și să fie împreună-lucrător spre dobândirea virtuților”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.117)

„Bolile se nasc în mulți adeseori din pricina hrănirii fără rânduială și mereu schimbata. Căci aceștia aici întind înfrânarea până la flămânzirea cea mai de pe urmă și se predau unor osteneli virtuozose fără măsură și fără dreaptă socoteală, aici trec la mâncare

¹¹⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Crucea este omorârea a toată patima prin răbdarea ei. Hristos nu a înlăturat durerile ca urmări ale patimilor noastre pe care le-a luat de bună voie, ci le-a răbdât până le-a biruit de tot prin moarte. Noi, cu ajutorul puterii lui răbdătoare, încă le putem birui împreună cu patimile care le-au produs în noi, patimi care n-au fost în El. Dar le biruim nu murind pe cruce ca El, ci murind sufletește față de ele, împreună cu El. (n.s.262, p.130)

fără măsură și la săturarea care e dușmanul firii. Deci e de trebuință înfrânarea celor începători în virtute și celor ce și-au dus nevoințele până dincolo de mijloc, ajungând la treapta cea mai înaltă a vederii. Că ea e maica sănătății, e prietena curăției și însoțitoarea cea bună a smeritei cugetări”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.88, în Fil.rom., vol.VI, p.221)

c. Neînfrânarea

„Cel ce amestecă pe ascuns în poruncă voia sa e un desfrânat, cum s-a arătat în Înțelepciune, și pentru neputința de-a se înfrâna suferă durere și rușine”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.124, în Fil.rom., vol.I, p.247)

„Lumina Duhului dumnezeiesc, sălășluită în suflet, obișnuiește să se depărteze din pricina trândăviei, a neputării de grijă și a nepăsării arătată în cuvinte și mâncări.¹¹⁷² Negrija la mâncări și mustul hranei, ca și neînfrânarea limbii și nepaza ochilor obișnuiesc să alunge din suflet lumina și să ne facă întunecați. Iar umplându-ne noi de întuneric, îndată încep să umble prin sufletul nostru toate fiarele câmpului inimii noastre și toți leii sau gândurile patimilor, căutând cu răcnet hrana pentru patimi și să răpească comoara așezată în noi de Duhul. Dar înfrânarea, care ne este prietenă cu adevărat, și rugăciunea, care ne face îngeri, nu numai că nu lasă nimic din acestea să intre în suflet, ci păstrează și lumina Duhului nestinsă în jurul minții, iar inima o face liniștită și curată și izvor de dumnezeiască umilință, pe când sufletul îl lărgeste spre dragostea lui Dumnezeu și-l unește întreg cu Hristos întreg, prin bucurie și feciorie¹¹⁷³”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.47, în Fil.rom., vol.VI, p.244)

„Apele patimilor, din care crește marea tulbure și amestecată care se revarsă peste sufletul ce vrea să se liniștească, nu pot fi trecute altfel decât în corabia ușoară a neagonisirii și a înfrânării atotcuprinzătoare. Căci din neînfrânare și din iubirea de materie izvorăsc torențele patimilor care se revarsă peste pământul inimii și aduc în ea toată putreziciunea și materia gândurilor pricinuind zăpăceală minții, tulburare cugetării și greutate trupului și descurajând, întunecând și amortind sufletul și inima, și scoțându-le din deprinderea și simțirea lor cea după fire”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.105, în Fil.rom., vol.VII, p. 133)

d. Scopul înfrânării

„Împotriva ispitirii de frumusețe străină și a oricărei pofte stricătoare de suflet ne ajută înfrânarea”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.39, în Fil.rom., vol.I, p.24)

¹¹⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sălășluirea Duhului Sfânt împreună cu umilința este una cu o delicatețe extremă a sufletului, contrară grosolăniei manifestate în nepăsare, lăcomie și trufie. În cazul din urmă sufletul se umple de fiare și devine asemenea lor. (n.s.36, p.244)

¹¹⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fecioria e dăruirea deplină a sufletului lui Dumnezeu într-o totală curăție, delicatețe și nesfârșită sete de iubire. Acest suflet se lărgeste continuu ca să prindă cât mai mult din dragostea nesfârșită a lui Dumnezeu. (n.s.37, p.244)

„...mulțimea mâncărilor și gustul lor plăcut deșteaptă patimile păcatului. Iar înfrânarea pântecelui smerește patimile și mântuiește sufletul”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.117, în Fil.rom., vol.I, p.37)

„Sufletul rațional stăruind neclintit pe lângă hotărârea cea bună ține în frâu mânia, pofta și patimile sale nesocotite, ca pe un cal. Și biruindu-le, înfrânându-le și stăpânindu-le pe acestea se încununează și se învrednicește de viața din ceruri, pe care o primește ca pe o răsplătire a biruinței și a osteneților de la Dumnezeu cel ce l-a zidit”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.143, în Fil.rom., vol.I, p.41)

„Iar stăpânirea mâniei, limbii, pântecelui și plăcerilor e de cel mai mare ajutor sufletului”. (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.155, în Fil.rom., vol.I, p.43)

„Iubirea și înfrânarea păstrează mintea nepătimașă față de lucruri și față de înțelesurile lor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.39, în Fil.rom., vol.II, p.94)

„Dacă te-ai învrednicit de puțină cunoștință de la Dumnezeu, nu nesocoti dragostea și înfrânarea. Căci acestea, curățind partea pasională (pătimitoare) a sufletului, îți găsesc neconținut calea spre cunoștință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.57, în Fil.rom., vol.II, p.113)

„*Cel ce și-a ales viața în necăsătorie sau în feciorie e dator să aibă mijlocul încins și făclia aprinsă* (Luca 12,35); mijlocul prin înfrânare, iar făclia prin rugăciune, contemplație și dragoste duhovnicească. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.68, în Fil.rom., vol.II, p.115)

„Dacă te-ai învrednicit de vederile (contemplațiile) dumnezeiești și înalte, cultivă cu mare grijă dragostea și înfrânarea, ca păzindu-ți partea pătimitoare (pasională) netulburată, să ai neîntunecată lumina sufletului. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.79, în Fil.rom., vol.II, p.117,118)

„Iubirea și înfrânarea slobozesc sufletul de patimi; citirea și contemplarea izbăvesc mintea de neștiință; iar starea de rugăciune o înfățișează lui Dumnezeu Însuși”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.86, în Fil.rom., vol.II, p.118)

„Păzește aceeași înfrânare totdeauna, ca să nu cazi, prin neegalitate, în cele contrare”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.85, în Fil.rom., vol.IV, p.25)

„De vrei să birui gândurile pătimișe, câștigă înfrânarea și dragostea față de aproapele”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.14, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„Păzește-te de neînfrânare și ură și nu vei întâmpina piedică în vremea rugăciunii tale”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.15, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„De vrei să dobândești mântuirea, leapădă-te de plăceri și ia asupra ta înfrânarea și dragostea, împreună cu rugăciunea stăruitoare”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.42, în Fil.rom., vol.IV, p.15)

„Înfrânarea cu răbdare și dragostea cu îndelungă răbdare usucă plăcerile trupești și sufletești”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.3, în Fil.rom., vol.IV, p.19)

„Citirea și rugăciunea curătesc mintea; iar dragostea și înfrânarea, partea pasională (afectivă) a sufletului”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.84, în Fil.rom., vol.IV, p.25)

„Precum poftele și mâniile înmulțesc păcatele, așa înfrânarea și smerenia le șterg”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.70, în Fil.rom., vol.IV, p.24)

„Lucrul înfrânării e să miște pururea mânia spre războiul dinlăuntru și spre disprețuirea de sine.” (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., cap.34, în Fil.rom., vol.IV, p.57)

„Fii înfrânat în privința mâncărilor și băuturilor, și subțiază-ți îndeajuns trupul, ca să-ți faci ușor războiul inimii, ajutându-ți prin aceasta ție, și nu altuia”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.27, în Fil.rom., vol.IV, p.113)

„...să ne nevoim și cu înfrânarea, ca să alergăm ușori întru Domnul”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.32, în Fil.rom., vol.IV, p.115)

„Curăță-ți răunchii cu focul nesăturării de mâncăruri și probează-ți inima cu înfrânarea de la cuvinte, și vei avea în slujba celor bune atât pofta, cât și iuțimea”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.55, în Fil.rom., vol.IV, p.284)

„Unind înfrânarea cu simplitatea, te vei face părtaș de fericirea de acolo”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.68, în Fil.rom., vol.IV, p.285)

„Dorințele și imboldurile trupești le oprește înfrânarea și aprinderile inimii le răcește citirea dumnezeieștilor Scripturi, le smerește rugăciunea neîncetată și le potolește, ca un untdelemn, umilinta”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.68, în Fil.rom., vol.VI, p.253)

„...viețuirea celui înfrânat este plăcută lui Dumnezeu”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.32, în Fil.rom., vol.VIII, p.81)

„De vrea cineva să înfățișeze Domnului un trup neprihănit și să-I arate Lui o inimă curată, să țină tare nemâniera și înfrânarea. Căci fără acestea toată osteneala noastră este fără folos”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a doua, cap.26, în Fil.rom., vol.IX, p.357)

„Când ieși afară, înfrânează-ți limba. Căci poate să risipească în grabă multe osteneli”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, partea a doua, cap.49, în Fil.rom., vol.IX, p.401)

„Am cunoscut, frate, mulți părinți mari și minunați, care se îngrijeau mai mult de buna rânduială a simțurilor și de viața cuvenită a trupului, decât de fapte. Căci prin acestea se naște buna rânduială a gândurilor. Multe pricini vin asupra omului fără voia

lui, făcându-l să iasă din hotarul slobozeniei lui. Și de nu-și va păzi simțurile lui printr-o obișnuință nestrămutată, pe care și-a câștigat-o de mai înainte, multă vreme nu va putea intra în sine însuși, ca să-și afle starea sa de pace de mai înainte”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.34, în Fil.rom., vol.X, p.191)

„Privește și scrie în inima ta că iubirea de plăcere și dragostea de tihnă sunt pricini ale părăsirii. Dar cel ce se înfrânează cu putere de la acestea nu e părăsit niciodată de ajutorul lui Dumnezeu. Și vrăjmașul nu e lăsat să-l atace. Iar dacă i se îngăduie vreodată să-l atace pentru povățuire, vine pe urma lui și-l oprește sfânta putere. Și acela nu se teme de ispitele dracilor, pentru că gândul lui îi dă curaj și puterea aceea îl face să-i disprețuiască¹¹⁷⁴”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.52, în Fil.rom., vol.X, p.268)

„Căci de începe omul să fugă de voile lui și părăsește păcatele lui și aleargă la Dumnezeu, lenevia (plictiseala) este cea dintâi care îl războiește, voind să-l întoarcă iarăși la păcatele lui. Iar ceea ce-l pune în mișcare este îndreptarea către Dumnezeu, iar ceea ce pricinuieste îndreptarea este înfrânarea. Iar ceea ce păzește înfrânarea este osteneala trupească”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.11, în Fil.rom., vol.XII, p.65)

„...înfrânarea pântecelui smerește patimile¹¹⁷⁵”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.123)

7. Postul

Postul este cea mai cunoscută manifestare a înfrânării. Prin post, pofta¹¹⁷⁶ fiind lipsită de materia care o întreține, este îndreptată pe calea cea firească de a fi dorire aprinsă după Dumnezeu; iuțimea, care-i avocatul poftei, nemaiavănd pentru cine pleda, își regăsește rostul firesc de putere întăritoare a dorului după Dumnezeu. Prin aceasta ele sunt scoase din simțire și puse sub ascultarea minții¹¹⁷⁷. Numai așa vom respecta materia și vom vedea în ea rațiuni divine și nu prilej de patimă.

Chiar dacă pentru unii oameni postul pare ceva impus și greu de urmat, el este firesc naturii umane, impunând încă din paradis diferența între om și lume, și modelul de comportare a omului față de lume¹¹⁷⁸. După ce Adam s-a apropiat prea mult de sensibil prin căderea sa, oamenii au păstrat o anumită distanță față de natură, nemâncând carne până în timpul lui Noe când Dumnezeu le-a permis acest lucru¹¹⁷⁹.

¹¹⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Gândul la Dumnezeu, rugăciunea către El, se întâlnește totdeauna cu puterea lui Dumnezeu. Unde e prima, e și ultima. Gândul și rugăciunea nu se referă la Dumnezeu de la distanță, ci intră în atingere cu puterea lui Dumnezeu și se penetrează de ea. (n.s.292, p.268)

¹¹⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cu cât vrei să te lărgești mai mult, cu atât scazi în cunoștința adevărată. Căci nu te cunoști pe tine în adâncime și în relațiile sensibile cu alții. Dar mai ales lărgirea la mâncare alungă cunoștința, pe când înfrânarea pântecelui slăbește patimile. (n.s.236, p.123)

¹¹⁷⁶ A se vedea capitolul *Pofta, mânia și rațiunea, puteri firești ale sufletului*.

¹¹⁷⁷ Protosinghel Petroniu Tănase, *Ușile pocăinței*, p.59.

¹¹⁷⁸ Singura poruncă dată de Dumnezeu în rai, este *Din pomul cunoștinței binelui și a răului... să nu mănânci* (Facere 2, 17).

¹¹⁷⁹ Vezi Facerea 9.

Postul este natural omului și necesar pentru ca să nu ne confundăm cu materia. Perioadele și zilele de post rânduite de părinții bisericii au rolul de a ne aduce aminte acestea; și chiar dacă pentru mireni postul trupesc poate fi limitat în zilele rânduite, postul sufletesc nu are limite de timp. Postul sufletesc trebuie păzit de creștin toată viața, chiar și dacă este bolnav și nu poate ține rânduiala postului trupesc. De altfel postul trupesc este considerat de Sfintii Părinți „unealtă”¹¹⁸⁰ necesară pentru dezvoltarea postului sufletesc, acesta din urmă fiind totuși cel ce deschide porțile împărăției cerurilor. Mântuitorul Iisus Hristos este Cel ce ridică importanța postului și a ascezei, în genere, la nivelul cuvântului și al actului, deci al cugetului, și le transpune în interior, în centrul vieții, care este inima. De aici trebuie să pornească pregătirea omului pentru ascensiunea spirituală.¹¹⁸¹ „Nu înțelegeți că tot ce intră în gură se duce în pântece și se aruncă afară? Iar cele ce ies din gură pornesc din inimă și acelea spurcă pe om.” (Matei 15, 17-18)

a. Măsura postului

„Postul să-ți fie cu toată puterea, ca înaintea Domnului. El curățește păcatele și fărâdelegile tale; face sufletul cuviincios, sfințește cugetarea, alungă dracii și apropie de Dumnezeu. Iar dacă ai mâncat o dată într-o zi, a doua oară să nu poftesti, ca să nu te faci risipitor și să-ți tulburi cugetul. În felul acesta poți avea cu ce să împlinești porunca binefacerii și poți să omori patimile trupului. Iar dacă s-ar face întâlnire de frați și ai fi silit să mănânci și a doua, și a treia oară, să nu te temi, nici să te întristezi, ci mai bine bucură-te, mulțumind lui Dumnezeu că făcându-te supus trebuinței și mâncând de două și de trei ori ai împlinit legea dragostei, și că pe însuși Dumnezeu îl vei avea orânduitor al vieții tale. Dacă uneori trupul e bolnav și trebuie să mănânci și de două, de trei și de mai multe ori, să nu fie întristat cugetul tău. Căci ostenelele trupesti nu trebuie să fie ținute și în timpuri de boală și de slăbiciune, ci trebuie lăsate atunci mai slobod în anumite privințe, ca să se întărească trupul din nou spre aceleași ostenele ale viețuirii. Iar în privința înfrânării de la anumite bucate nu ne-a oprit dumnezeiescul cuvânt ca să nu mâncăm ceva, ci a zis: *Iată, am dat vouă toate, ca pe legumele ierburilor* (Facere 9,3), *mâncați-le, nimic cercetând* (1 Corinteni 10,25 ș.u.) și: *Nu cele ce intră în gură spurcă pe om* (Matei 15,11). Deci înfrânarea de la anumite bucate e lucrul ce rămâne la alegerea ta, ca o osteneală a sufletului”. (Evagrie Ponticul, Sch.mn., cap.10, în Fil.rom., vol.I, p.60,61)

„Mai întâi vom vorbi despre înfrânarea pânteceleui, care se împotrivește îmbuibării pânteceleui; apoi despre chipul posturilor și despre felul și cantitatea bucatelor. Iar acestea nu de la noi le vom spune, ci după cum le-am primit de la Sfintii Părinți. Aceștia n-au lăsat un singur canon despre postire, nici un singur chip al împărtășirii de bucate, nici aceeași măsură pentru toți. Fiindcă nu toți au aceeași tărie și aceeași vârstă; apoi și din pricina slăbiciunii unora sau a unei deprinderi mai gingașe a trupului. Însă un lucru au rânduit tuturor: să fugă de îmbuibare și de săturarea pânteceleui. Iar postirea în fiecare zi au socotit că este mai folositoare și mai ajutătoare spre curăție, decât cea de trei sau

¹¹⁸⁰ Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, cap.47, în Fil.rom., vol.I, p.355.

¹¹⁸¹ Florin Mihăescu, *Omul în tradiția creștină*, p.83.

de patru zile, sau decât cea întinsă până la o săptămână. Căci zic: Cel ce peste măsură întinde postirea, tot peste măsură se folosește adeseori și de hrană. Din pricina aceasta se întâmplă că uneori, din covârșirea postirii, slăbește trupul și se face mai trândav spre slujbele cele duhovnicești; iar alteori, prin prisosul mâncării, se îngreuiază și face să se nască în suflet nepăsare și moleșire”. (Sf. Ioan Casian, D.8 gând., cuv.1, în Fil.rom., vol.I, p. 111, 112)

„Postul are în sine laudă, dar nu la Dumnezeu. Căci este numai o unealtă, ducând spre cumpătare pe cei ce vor. Deci cei ce se nevoiesc nu se cade să se fâlească cu el, ci să aștepte numai cu credință în Dumnezeu sfârșitul după care o doresc. Căci meșterii nici unui meșteșug nu se laudă cu uneltele lor ca și când ar fi rezultatul meșteșugului lor, ci așteaptă fiecare să isprăvească lucrul de care s-a apucat, ca din el să arate destoinicia meșteșugului lor”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.47, în Fil.rom., vol.I, p.355)

„Cuvântul lui Dumnezeu nu zăbovește pe cărările care nu sunt drepte, chiar dacă ar afla calea în anumite privințe gătită. De pildă, cineva postește și se reține de la hrana care aprinde patimile și face toate celelalte câte pot să ajute la izbăvirea de patimi. Acesta a gătit calea amintită, dar cultivă aceste moduri pentru slava deșartă, sau din zgârcenie, sau pentru a fi lingușit de oameni, sau pentru a le plăcea lor, sau din altă pricină, și nu pentru a plăcea lui Dumnezeu. Acesta nu a făcut drepte cărările lui Dumnezeu. El a răbdător osteneala pregătirii căii, dar nu-L are pe Dumnezeu umblând pe cărările lui. Deci calea Domnului este virtutea, iar cărarea dreaptă e modul (chipul) drept și neviclean al virtuții”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.47, în Fil.rom., vol.III, p.163,164)

„Postul frumos este cel ce se bucură de mâncare puțină și simplă, și nu caută să placă oamenilor”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.31, în Fil.rom., vol.IV, p.35)

„Postind până seara, să nu mănânci atunci până te sature, ca să nu zidești iarăși cele ce le-ai dărmănat odată”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.32, în Fil.rom., vol.IV, p.35)

„A doua [faptă trupească] este postul cu măsură sau a mânca o dată pe zi și a nu se sătura. Mâncarea să fie de un singur fel, din bucate modeste, care se găsesc fără bătaie de cap și pe care nu le pofteste sufletul decât dacă nu este altceva. Aceasta, pentru ca omul să biruiască lăcomia pântecelui, nesăturarea și pofta, și să rămână neîmprăștiat; totodată, ca să nu respingă vreun fel, lepădând în chip rău, cele ce au fost făcute de Dumnezeu bune foarte, nici să înghită toate deodată, fără înfrânare și cu voluptate, ci, mâncând în fiecare zi câte un singur fel de mâncare, să se folosească de toate spre slava lui Dumnezeu, neoprindu-se de la nimic, cum fac blestemații de eretici, ca de ceva rău. Iar vinul, după vreme, căci la bătrânețe, la neputință și la frig e foarte folositor. Dar și atunci puțin. Iar la tinerete, la căldură și la vreme de sănătate, e mai bună apa, dar și aceasta cât se poate de puțină. Căci setea e mai bună decât toate faptele trupești”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.50)

„Iată, spunem și despre mâncare că ajunge o litră de pâine celui ce se nevoiește pentru liniștire, iar vin să bea două pahare din cel neamestecat și apă trei pahare. Să se

hrănească din cele ce se găsesc. Să nu umble după cele ce le caută pofta, ci să se folosească cu înfrânare de cele ce le caută pofta, ci să se folosească cu înfrânare de cele ce le rânduiește purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Dar învățătura cea mai bună și mai scurtă, pentru cei ce vor să viețuiască cu luare-aminte, este să păzească cele trei virtuți mai cuprinzătoare: postul, privegherea și rugăciunea, întărind cu cea mai mare putere pe cea din urmă, care este reazimul tuturor”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.102, în Fil.rom., vol.VII, p.131)

„Cei ce sunt la început trândavi și moleșiți se sperie și se tulbură nu numai de nevoințele acestea și de altele asemenea, ci și de sunetul frunzelor pomilor și sunt doborâți chiar și de cea mai mică slăbiciune, și se întorc la cele dinapoi. Iar cei adevărați și cercați nu mănâncă să se sature nici legume verzi și, hrănindu-se cu rădăcini de plante uscate, nu voiesc să guste ceva înainte de ceasul rânduit chiar dacă trebuie să stea, din pricina slăbiciunii și a neputinței, culcați pe jos, cu ochii împăienjeniți de marea sleire a trupului. Ba chiar dacă s-ar apropia prin acestea în chip necesar de ieșirea din trup, nici atunci nu se lasă să fie biruiți și să cadă, datorită voinței lor întărite. Căci voiesc și doresc să-și silească firea lor pentru dragostea lui Dumnezeu¹¹⁸²”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.30, în Fil.rom., vol.VIII, p.78)

„Urmează canonul 69 apostolic, care rânduiește: *Dacă vreun episcop, sau prezbiter, sau diacon, sau citeț, sau cântăreț nu postește în sfânta Patruzecime (Păresimi) a Paștilor, sau miercurea și vinerea, să se caterisească, în afară de cazul că ar fi împiedicat de boala trupestă. Iar de e mirean, să se excomunic (să se afurisească)*”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.31, în Fil.rom., vol.VIII, p.79)

„Dacă ai făgăduit lui Hristos să călăuzești pe calea cea strâmtă și plină de neazuri, strâmtorează-ți stomacul. Căci de-l îngrijești și-l lărgești pe acesta, ai călcat învoielile”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.24, în Fil.rom., vol.IX, p.218)

„Gândește-te și ascultă pe Cel ce zice: *Lată și largă este calea pântecelui ce duce la piezare prin curvie; și mulți sunt cei ce călătoresc pe ea. Și strâmtă e poarta și plină de neazuri calea postirii care duce la starea neprihănirii. Și puțini sunt cei ce intră prin ea* (Matei 7,13-14). (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.25, în Fil.rom., vol.IX, p.218)

„Iar cei adevărați și încercați nu se satură nici de verdețuri și de legume și nu primesc să guste nici rădăcini de legume uscate, înainte de ceasul rânduit al hranei”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.54, în Fil.rom., vol.X, p.274)

„Și Mântuitorul, când s-a arătat în lume, la Iordan, de aici a început. Căci după botez L-a dus pe el Duhul în pustie și a postit acolo patruzeci de zile și patruzeci de nopți. La fel și toți cei ce ies să-I urmeze Lui, pe această temelie pun începutul nevoinței lor. Căci

¹¹⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Crucea e pentru ei numai un prilej de a face dovada tăriei sufletești a duhului lor. Prin această tărie, în care e prezentă și puterea lui Dumnezeu, ei trec la viață și apoi la sfârșitul lumii, și la înviere. Nici apropierea morții nu slăbește dragostea lor de Hristos (Rom.8,35; Evr.11,33), deci credința în El, ca să calce voia lui. Conștiința legăturii cu Hristos e mai tare decât frica și durerea morții. (n.s.151, p.78)

e armă lucrată de Dumnezeu. Și care din cei ce o nesocotesc nu se va osândi? Și dacă Cel ce a dat legea a postit, care dintre cei ce păzesc legea nu trebuie să postească?”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.85, în Fil.rom., vol.X, p.433,434)

„Se spune despre mulți mucenici că în ajunul zilei în care așteptau să primească cununa muceniciei, dacă știau aceasta de mai înainte, sau din descoperire, sau din vestirea vreunui din soții lor, în noaptea aceea nu gustau nimic, ci stăteau priveghind de seara până dimineța în rugăciune, preamărind pe Dumnezeu în psalmi și laude și cântări duhovnicești și așteptau clipa aceea, cu bucurie și veselie, asemenea celor ce se pregătesc de nuntă, așteptând să întâmpine sabia cu postul lor. Drept aceea și noi, cei chemați la mucenicia nevăzută, ca să primim cununile sfînteniei, să priveghem și niciodată să nu dăm, în vreun mădular sau în vreo parte a trupului nostru, vrăjmașilor vreun semn de lepădare (de Hristos)”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.85, în Fil.rom., vol.X, p.435)

„În privința postului, cercetează-ți inima, ca să nu fie furată de slava deșartă. Și dacă nu e furată, cerceteaz-o din nou, postul nu te face mai slab în împlinirea datoriei. Căci această slăbiciune nu e de folos. Iar dacă nu-ți strică nici în privința aceasta, postirea este bună”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.838, în Fil.rom., vol.XI, p.693)

b. Postul sufletesc și trupesc

„...nu trebuie pusă toată strădania numai în postul cel trupesc, ci și în meditație duhovnicească, fără de care e cu neputință să urcăm la înălțimea neprihănirii și curăției adevărate. Se cuvine, așadar, după cuvântul Domnului, *să curățim mai întâi partea dinăuntru a paharului și a blidului, ca să se facă și cea din afară curată* (Matei 23,26). De aceea să ne sârguim, cum zice Apostolul, *a ne lupta după lege și a lua cununa* (2 Timotei 2,5) după ce am biruit duhul cel necurat al curviei, bizuindu-ne nu în puterea și nevoia noastră, ci în ajutorul Stăpânului nostru Dumnezeu”. (Sf. Ioan Casian, D.8 gând., cuv.2, în Fil.rom., vol.I, p.114)

„Postitorul să păzească deci numai binecredincioșia, ca să nu se încuibeze răutatea în suflet din pricina lenevirii; ca să nu slăbească trezvia minții și ridicarea cugetării cu dinadinsul spre Dumnezeu; ca să nu se întunece sfîntirea cea duhovnicească și luminarea care se ivește din ea în suflet. Căci de vor crește bunătățile amintite, nu vor avea patimile vreme a se scula asupra trupului. Pentru că sufletul, îndeletnicindu-se cu cele de sus, nu dă vreme trupului spre trezirea patimilor. De aceea, o dată ce se produce această stare în suflet, nu se mai deosebește întru nimic cel ce mănâncă anumite bucate de cel ce nu le mănâncă. Ba unul ca acesta a ținut nu numai postul, ci și înfrânarea cea de totdeauna. Și are lauda pentru grija și luarea-aminte cea aleasă, arătată trupului. Căci viața cea cu măsură nu înfierbântă poftele. Aceasta o spune și Sfântul Isaac Sirul: *Trupul cel neputincios de-l vei sili peste măsură aduce sufletului tulburare peste tulburare*. Iar Sfântul Ioan Scărarul zice: *Văzut-am pe dușmanul acesta (adică pântecul) odihnit și dând trezvie sufletului; și iarăși: Văzutu-l-am pe acesta topit de post și totuși plin de păcat, ca să nu ne nădăjduim spre noi, ci spre Dumnezeu cel viu*. Cu aceasta se potrivește și întâmplarea pe care o istorisește Preacuviosul Nico, zicând: *În*

acele vremuri se afla un bătrân singur în pustie, care nu văzuse oameni de treizeci de ani și nu mâncase nici pâine, ci numai rădăcini; dar a spus că în toți anii aceia era supărat foarte de dracul desfrânării. Și au socotit Părinții că nici trufia, nici hrana n-a fost pricina războiului aceluia, ci faptul că bătrânul nu era deprins cu trezvia minții și cu lupta împotriva amăgirilor vrăjmașilor.

Pentru aceea zice și Sfântul Maxim: *Dă trupului cele după putere și întoarce toată nevoița ta spre lucrarea minții. Și iarăși, Sfântul Diadoh zice: Postul are laudă în sine, dar nu la Dumnezeu. Căci este lucrător și orânduiește bine pe cei ce-l voiesc cu întreaga ființă. Deci nu se cade nevoitorilor binecredincioși a se trufi pentru el, ci să vadă ținta cugetării noastre în credința în Dumnezeu. Căci meșterii nici unui meșteșug nu se laudă vreodată cu uneltele lor, ca și cum ele ar fi sfârșitul meșteșugului lor, ci așteaptă fiecare să isprăvească lucrul cu ajutorul lor, ca din ele să arate cu adevărat meșteșugul lor".* (Isih. în BOR., în Fil.rom., vol.VIII, p.565,566)

„Dar având o stare potrivită pentru primirea unui anumit fel de hrană, nu-ți pune toată silința și nădejdea numai în post. Ci postind cu măsură și după puterea ta, silește-te în lucrarea minții. De ai putere să te îndestulezi numai cu pâine și apă bine este. Căci zice: *Nu întăresc celelalte bucate trupul, cum îl întăresc pâinea și apa. Dar să nu-ți pară că împlinești vreo faptă bună postind astfel, ci nădăduiește a câștiga din post întreaga cumpătare. Și așa îți va fi postul cu înțelegere, zice Sfântul Doroftei".* (Isih. în BOR., în Fil.rom., vol.VIII, p. 566)

„Știm că dacă postește cineva amestecând în postirea lui ceva voit de el, sau căutând slava omenească și vreun câștig din ea, postirea aceasta face scârbă lui Dumnezeu. Căci și Israelitii posteau, dar pentru că săvârșeau nedreptatea în zilele de post și împlineau voile lor, Dumnezeu i-a osândit prin proorocul Isaia, zicând: *Nu acest post l-am ales Eu* (Isaia 58,5). Așa și aici. Tot lucrul bun care nu e făcut din singura iubire a lui Dumnezeu, ci are amestecat în el voia proprie, e spurcat și respins de Dumnezeu¹¹⁸³". (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.401, în Fil.rom., vol.XI, p.404,405)

c. Postul omului ce este bolnav

„Când, sânguindu-te pentru virtutea postirii, nu o poți dobândi din pricina neputinței, și cu inima zdrobită te întorci cu mulțumire către Purtătorul de grijă și Judecătorul tuturor, însuși faptul de a mulțumi milostivirii lui Dumnezeu ți se va pune la socoteală, numai să te arăți pururea umilit înaintea Domnului și să nu te înalți față de nici un om". (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.12, în Fil.rom., vol.IV, p.128)

¹¹⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fapta bună făcută din vreun interes personal, sau spre slava deșartă, e întinată de egoism și urmărește mai degrabă înșelarea oamenilor. De aceea e numai în aparență bună. La un moment dat masca va fi dată jos și se va arăta chipul hidos al celui fardat. Dumnezeu ne vrea renunțând total la noi înșine din dragostea adevărată față de El și de semenii. Numai prin aceasta ne unim real cu El și cu semenii. Numai prin aceasta nu mai rămânem ascunși semenilor și nu mai reprezentăm o primejdie pentru ei cu atât mai mare cu cât e mai mascată. Dar numai cel ce se dăruiește astfel, se și realizează ca om adevărat. Numai omul deschis și lucrător pentru altul și pentru Dumnezeu, în care se pot uni toți, ca în Iubitorul tuturor, e omul deplin și drept dezvoltat, nestrâmbat, neînchis în neputințele lui. Dumnezeu cel atotbun nu poate intra în omul mândru, căci aceasta ar însemna să-l facă și pe el bun și deschis. Dar acesta nu acceptă așa ceva. Și cu sila nu poate fi făcut ceva bun. (n.s.565, p.405)

„Am auzit pe unii frați, care sunt neîncetat bolnavi cu trupul și nu pot să se folosească de post, zicând către mine: Cum putem să ne izbăvim de diavoli și de patimi, fără post? Acestora trebuie să li se spună: Nu numai prin înfrânare de la mâncări, ci și prin strigarea inimii veți putea zdrobi și izgoni gândurile rele și pe cei ce le strecoară. *Strigat-am către Domnul, zice, întru necazul meu și m-ai auzit* (Iona 2,3); și iarăși s-a scris: *Din pânțele iadului ai auzit strigarea mea și glasul meu* (Iona 2,3); și *să se ridice din stricăciune viața mea*. De aceea până ce va trece fărâdelegea, adică tulburarea păcatului, *striga-voi, zice, către Dumnezeu cel prea înalt* (Psalmi 56,2-3), ca dăruindu-mi cea mai mare binefacere, să nimicească cu puterea Lui însăși momeala păcatului și să surpe idolii cugetării pătimase, și să golească de idoli Atena noastră ocupată de idoli. Dacă deci n-ai primit darul înfrânării, cunoaște că Domnul vrea să te asculte prin rugăciune și nădejde când te rogi. Deci cunoscând judecata lui Dumnezeu, nu te descuraja pentru neputința nevoinei. Ci mai degrabă stăruiește în lucrarea izbăvirii de vrăjmași prin rugăciune și răbdare, împreună cu mulțumire. Deci de vă vor alunga gândurile neputinței și ale suferinței din cetatea postirii, fugiți în alta, adică în rugăciune și mulțumire”. (Ioan Carpatiul, cap.mâng., cap.68, în Fil.rom., vol.IV, p. 143, 144)

„Iar de ești neputincios, Sfântul Grigorie Sinaitul îți poruncește să mănânci o litră de pâine și să bei pe zi, adică în zilele cele dezlegate, trei sau patru pahare de vin, sau apă, dacă vrei să afli pe Dumnezeu; și să primești câte puțin din toate cele dulci ce se vor afla, ca să scapi de înălțarea cu cugetul și să nu te scârbești de cele bune făcute de Dumnezeu, ci să-I mulțumești Lui pentru toate. Aceasta este judecata celor pricepuți.

Căci de te îndoiești de mântuirea ta, fiindcă mănânci din toate bucatele cele dulci și bei puțin vin, aceasta vine din necredința și neputința cugetului. Iar împărtășirea de bucate fără de păcat și potrivit cu voia lui Dumnezeu se poate afla în trei stări ale sufletului: în înfrânare, în îndestulare și în săturare. Înfrânarea înseamnă a fi încă flămând când te scoli de la masă; îndestularea înseamnă a nu fi nici flămând, nici îngreunat; săturarea, a se îngreuna puțin.

Iar a mânca după săturare e ușă a îndrăcirii pântecelui, prin care intră desfrânarea. Socotindu-le acestea, alege-ți ceea ce se cade după puterea ta, netrecând peste aceste stări. Căci și aceasta aparține celor desăvârșiți, cum zice Apostolul, adică a flămânzi și a se sătura și a le putea pe toate”. (Isih.în.BOR., în Fil.rom., vol.VIII, p.566)

„Iar despre postul trupesc nu te întrista, Căci el nu e nimic fără cel duhovnicesc. Pentru că *nu cele ce intră (fără plăcere) în om îl spurcă, ci cele ce ies din el* (Marcu 7,15). [...] Deci nu cere Dumnezeu de la cei bolnavi cu trupul înfrânarea, ci de la cei puternici și sănătoși cu trupul. Coboară, fii îngăduitor deci puțin cu trupul. Căci nu va fi un păcat. Nu cere Dumnezeu de la tine aceasta (înfrânare), pentru că știe neputința ce ți-a trimis-o”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.77, în Fil.rom., vol.XI, p.113)

„Cât despre post nu te întrista. Căci precum ți-am spus încă înainte nu cere Dumnezeu ceva peste putere. Doar ce este postul altceva decât o pedagogie a trupului, spre supunerea trupului sănătos și spre slăbirea pornirii lui spre patimi. Căci zice: *Când sunt slab, atunci sunt tare* (2 Corinteni 12,10). Iar boala e mai presus de certarea pedagogică și celui ce o suportă cu răbdare și mulțumește lui Dumnezeu i se socotește în loc de

nevointă (asceză), sau chiar mai mult și culege din răbdarea aceasta rodul mântuirii. Deci nu trebuie să slăbești trupul prin post când el e slab prin el însuși. Mulțumește lui Dumnezeu că ai fost izbăvit de osteneala înfrânării. De zece ori îți spun: nu te întrista. De mănânci, nu vei fi osândit. Căci aceasta nu ne vine din lucrarea demonilor, nici din moleșeala gândului, ci spre cercarea noastră și spre folosul sufletului”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.78, în Fil.rom., vol.XI, p.115)

„Cât despre post, pleacă-ți grumazul și adu-ți aminte de viețile Părinților și de privegherile lor și te smerește cu inima; și dacă poți, ține-l până la ora nouă (trei după amiază). Iar de nu poți, nu fii îngrijorat. Ci străduiește-te să păzești postul omului dinăuntru. Păzește-te să nu mănânci din lemn¹¹⁸⁴ și din celelalte patimi. Și acest post al omului launtric va fi primit de Dumnezeu și El te va acoperi pentru postul trupesc”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.512, în Fil.rom., vol.XI, p.487)

d. Rodul postului

„Postul cumpătat, privegherea și cântarea de psalmi fac egală starea trupului”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.35, în Fil.rom., vol.IV, p.28)

„Puterea rugăciunii este foamea de bunăvoie de mâncări. Iar puterea foamei stă în a nu asculta și a nu vedea nimic din cele lumești, dacă nu e trebuință neapărată. Cel ce nu poartă grijă de acestea nu a întărit zidirea postului; iar pe a rugăciunii a făcut-o să se surpe”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.83, în Fil.rom., vol.IV, p.287)

„Postul e simbolul zilei, pentru că e văzut; iar rugăciunea al nopții, pentru că e ascunsă. Deci cel ce se îndeletnicește cu amândouă acestea, potrivit cu fiecare, va ajunge la cetatea vederilor, *din care a fugit durerea, întristarea și suspinarea* (Isaia 51,11)”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.86, în Fil.rom., vol.IV, p.287)

„Postul cu dreaptă socoteală, având ca însoțitoare privegherea împreună cu cugătarea și cu rugăciunea, face pe cel ce se nevoiește cu el să ajungă repede la hotarul nepătimirii, când acesta își are sufletul inundat de lacrimi pentru prisosința smereniei și când arde de dragostea lui Dumnezeu. Pe cel ajuns aici, postul îl duce la pacea duhului care este mai presus de orice minte slobodă și-l unește prin dragoste cu Dumnezeu”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.79, în Fil.rom., vol.VI, p.257)

„Prin două porunci vin cei ce se nevoiește iarăși la vechea vrednicie: prin ascultare și prin post. Căci prin cele potrivnice acestora a intrat tot păcatul în neamul muritor. Cei ce păzesc poruncile prin ascultare se întorc la Dumnezeu mai repede, iar cei ce le păzesc prin post și rugăciune, mai cu întârziere. Ascultarea e mai potrivită începătorilor, iar postul celor de la mijloc, mai cunoscători și mai bărbați. Căci păzirea neștirbită a ascultării de Dumnezeu prin porunci e proprie foarte puținora, fiind grea chiar pentru cei mai bărbați”. (Sf. Grigorie Sinaitul, cap.acro., cap.18, în Fil.rom., vol.VII, p. 101, 102)

„...până ce ne stăpânește împătimirea nu putem gusta rugăciunea minții, nici măcar cu cuvântul de pe vârful buzelor și avem nevoie să simțim prin simțul pipăitului

¹¹⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ca Adam și ca Eva. (n.s.697, p.487)

numaidecât durerea postului, a privegherii și a altora ca acestea, dacă vrem să ne îngrijim de rugăciune. [...] De aceea și Domnul a învățat în Evangheliile că *mult poate rugăciunea însoțită de post* (Marcu 9,29; Matei 17,21)". (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., D.rg., cap.6, în Fil.rom., vol.VII, p.234,235)

„S-a scris: *Fiul omului, mănâncă cu cântarul pâinea ta și bea cu măsură apa ta* (Iezechil 4, 10-11), în așa fel ca cel ce se nevoiește după Dumnezeu să poată trăi din acestea. Căci: *dacă nu dai, cum s-a zis, sânge, nu vei lua Duh*. Dar zice și marele Pavel: *Îmi asupresc trupul meu și îl robesc pe el, ca nu cumva altora binevestind, să mă fac eu însumi necercat* (1 Corinteni 9,27). La fel, profetul David: *Genunchii mei s-au slăbit de post și trupul meu s-a schimbat din pricina untului de lemn* (Psalmi 108,23). Dar și de Dumnezeu cuvântătorul (Teologul) zice: *Prin nimic nu se slujește Dumnezeu atât de mult ca prin neplăcuta pătimire; și lacrimile pun în mișcare iubirea Lui de oameni*.¹¹⁸⁵ Și Sfântul Isaac zice: *Precum o mamă se îngrijește de copil, așa se îngrijește Hristos de un trup care suferă și e totdeauna aproape de un astfel de trup*.¹¹⁸⁶ Și iarăși: *În stomacul plin nu se află cunoștința tainelor lui Dumnezeu*.¹¹⁸⁷" (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.30, în Fil.rom., vol.VIII, p.75,76)

„Temelia cea bună are trei straturi și trei stâlpi: nerăutatea, postul și neprihănirea. Toți cei prunci în Hristos să înceapă de la ele, luând ca pildă pruncii cu trupul. Nici o răutate, nici o viclenie nu-și află vreodată loc în aceștia. Nu se află la ei săturare nesăturată, stomac nesătul, trup înfierbântat sau sălbăticit. Căci numai după ce cresc prin sporirea hranei, le vine pofta și fierbințeala". (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.19, în Fil.rom., vol.IX, p.51)

„Precum văduva care și-a pierdut bărbatul, având un fiu unul născut, îl are după Dumnezeu numai pe el spre mângâiere, așa și sufletul care a căzut nu are altă mângâiere în vremea ieșirii, decât neplăcerile gâtlejului (postul) și lacrima". (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.7, cap.51, în Fil.rom., vol.IX, p.180)

„Ia seama la tine pe la ceasul întâi al zilei (ora 6 dimineata *n.tr.*), și pe la cel din mijloc și pe la cel din urmă înainte de mâncare, și vei afla din aceasta folosul postului. Dimineata gândul zburdă și rățăcește; când vine ceasul al nouălea (3 d.a. *n.tr.*), se domolește puțin, iar pe la apusul soarelui, se smerește cu totul". (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.18, în Fil.rom., vol.IX, p.217)

„Nu te amăgi: Nu te vei izbăvi de faraon și nu vei vedea Paștile de sus, de nu vei mânca neîncetat ierburi amare și azima, sila și greaua pătimirea a postului. Iar azima e cugetul neumflat de mândrie". (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.28, în Fil.rom., vol.IX, p.219)

¹¹⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu se cinstește prin răbdarea greutăților, pentru că cel ce face aceasta arată prin credința sa că mai presus de toate ale lumii e Dumnezeu. (n.s.140, p.76)

¹¹⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Precum un tată se îngrijește de un copil, așa și Hristos se îngrijește de un trup care suferă pentru El și este aproape de trupul Lui totdeauna". Trupul celui ce suferă pentru Hristos, e trupul lui Hristos însuși. (n.s.141, p.76)

¹¹⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „În trupul iubitor de plăceri nu locuiește cunoștința lui Dumnezeu". (n.s.142, p.76)

„Să se lipească de răsuflarea ta cuvântul celui ce zice: *Când mă tulbură dracii, m-am îmbrăcat în sac și am smerit cu post sufletul meu; și rugăciunea mea s-a lipit în sânul sufletului meu* (Psalmi 34,12)”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.29, în Fil.rom., vol.IX, p.219)

„Postul este o silire a firii¹¹⁸⁸ și o tăiere împrejur a dulceții gâtlejului, curmarea aprinderii, alungarea gândurilor rele și eliberarea de visări¹¹⁸⁹, curăția rugăciunii, luminătorul sufletului, paza minții, înmuierea învârtosării, ușa străpungerii inimii, suspinul smerit, zdrobirea veselă, încetarea multei vorbiri, începutul liniștirii, străjerul ascultării, ușurarea somnului, sănătatea trupului, pricinuitoarea nepătimirii, iertarea păcatelor, ușa și desfătarea raiului¹¹⁹⁰”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.30, în Fil.rom., vol.IX, p. 219)

„Precum uleiul potolește marea, chiar fără să vrea, așa postul potolește fierbințeala trupului chiar fără să vrea”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.17, în Fil.rom., vol.IX, p.372)

„Că temelia tuturor bunătăților și eliberarea sufletului din robia vrăjmașului și calea ce duce spre lumină și spre viață, e alcătuită din aceste două lucruri: să te aduni pe tine într-un loc și să postești pururea, adică să te supui pe tine cu înțelepciune și cuminenie înfrânării pântecelui, într-o ședere nemișcată și într-o meditație și cugetare neîncetată la Dumnezeu.¹¹⁹¹ De aci urmează supunerea simțurilor. Din ea, trezvia minții. Prin aceasta se îmblânzesc fiarele sălbatice ce se mișcă în trup. Aceasta aduce blândețea gândurilor. Din aceasta se nasc mișcările luminoase ale cugetării. De aici vine străduința spre faptele iubirii. Aceasta pricinuieste înțelegerile înalte și subțiri. Din acestea se pornesc lacrimile nemăsurate, cele ce se arată în tot locul, și aducerea aminte de moarte. Acestea aduc neprihănirea curată, ce se înfrânează cu desăvârșire de la orice nălucire care ispitește cugetarea. Din aceasta vine vederea pătrunzătoare și ascuțită chiar și a celor de departe. De aici, înțelesurile tainelor mai adânci, pe care le descoperă mintea în cuprinsul cuvintelor dumnezeiești și mișcările mai dinăuntru ce se ivesc în suflet, și darul de a deosebi puterile duhovnicești, de puterile sfinte și vederile adevărate, de nălucirile deșarte. Apoi, frica de căile și de cărările din oceanul minții¹¹⁹²; adică frica ce taie nepăsarea și trândăvia. După ea se ivește flacăra râvnei ce calcă peste orice primejdie și

¹¹⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o silire a firii celei căzute într-o viețuire robită prea tare și prea multor trebuințe materiale. Dar prin aceasta firea e ridicată la trăirea firească în plinătatea puterilor spirituale pe care le primește din Dumnezeu, prin care dulceața și trebuința celor materiale e copleșită. (n.s.447, p. 219)

¹¹⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De visările care ne coboară în plăcerile trupesti inferioare. (n.s.448, p. 219)

¹¹⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „De-ți vei stăpâni stomacul, te vei sălășlui în rai. Iar de nu te-ai făcut mâncare morții”. De vei întări duhul din tine prin stăpânire asupra stomacului, vei intra prin el în comunicare vie cu Dumnezeu și te vei sălășlui în ambianța iubirii și puterii Lui, care te va ține, prin dialogul dintre tine și El, veșnic viu și fericit. Altfel vei fi stăpânit veșnic de un trup biruit de patimi și lipsit de lumina duhului umplut de Dumnezeu, sau în comunicare dialogică cu Dumnezeu. (n.s.449, p. 219)

¹¹⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Încă acest părinte știa de șederea nemișcată într-un scaun și de cugetarea la Dumnezeu, sau de rugăciunea neîntreruptă. (n.s.146, p.142)

¹¹⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mintea sau cugetarea e un adevărat ocean mișcător, în care se pot deschide fel de fel de căi mai mari și de cărări mai mici, unele ducând la limanul dumnezeiesc, altele scufundând în abis pe cel ce le alege. Omul care simte o adevărată frică în alegerea căii adevărate din cele nenumărate dovedește că e un om sporit duhovnicește. (n.s.147, p.142)

trece peste orice frică. Apoi, căldura care disprețuiește toată pofta și șterge din cugetare cele trecătoare, și pricinuieste uitarea, împreună cu altele.¹¹⁹³ Și ca să spun pe scurt, din acestea se ivește libertatea omului adevărat și bucuria sufletului și învierea cea cu Hristos în Împărăția cerurilor”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.26, în Fil.rom., vol.X, p.142,143)

„Fericit este cel ce și-a înfrânat gura de la toată dulceața pătimasă, care-l desparte de Ziditorul său. Fericit este cel ce are ca hrană Pâinea care s-a coborât din cer și a dăruit lumii viață¹¹⁹⁴”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p.228)

„Mireasma răspândită de cel ce postește e foarte dulce și întâlnirea cu el veselește inima celor ce au darul deosebirii. Dar lacomul se umple de frică la întâlnirea cu el și caută să nu stea la masă împreună cu el.

Viețuirea celui înfrânat este plăcută lui Dumnezeu, dar vecinătatea lui e greu de suportat de iubitorul de câștig. Cel tăcut e foarte lăudat de Hristos. Iar celor robiți de draci prin curse și împrăstieri nu le e plăcută apropierea lui. Cine nu iubește pe cel smerit cu cugetul? Doar cei mândri și bârfitori, care sunt străini de lucrarea lui”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p.229)

„O, neprihănire, cât de tare strălucește frumusețea ta în culcarea pe jos și în chipul foamei, care iau de la tine somnul, prin greaua pătimire a trupului, când se cascadează un fel de groapă adâncă între coaste și cele din stomac, din lipsa mâncării. Toată mâncarea și toată îmbuibarea primește în lăuntrul nostru plămuierea nălucirii spurcate și chipuri nerușinate, care se nasc din ele și ies la iveală și se arată în locul cel ascuns al cugetării noastre și ne gâdilă, pricinuind o împreunare ascunsă cu lucrurile spurcate. Iar stomacul gol face cugetul nostru un loc pustiu ce are pace din partea gândurilor și liniște de orice tulburare din partea lor. Dar stomacul plin și sătul e un loc al vedeniilor și un balcon al nălucirilor necuvenite, chiar de am fi singuri în pustie. Căci săturarea, zice, pofteste multe”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.69, în Fil.rom., vol.X, p.352)

„Cel ce iubește în toată viața lui unirea acestei perechi [postul și privegherea] se face prietenul neprihănirii. Precum odihnirea stomacului e pricina tuturor relelor și trândăvia somnului aprinde pofta curviei, așa calea cea strâmtă a lui Dumnezeu și temeliea a toată virtutea sunt postul, privegherea și trezvia întru slujirea (liturghia) lui Dumnezeu, întru răstignirea trupului toată ziua și toată noaptea, care e potrivnică dulceții somnului. Postul este apărătorul a toată virtutea și începutul nevoinei. El e cununa celor ce se înfrânează și frumusețea fecioriei și a sfințeniei; e strălucirea neprihănirii și începutul căii viețuirii creștine; e maica rugăciunii și izvorul neprihănirii și al cuminenției; e învățătorul liniștirii și înainte-mergătorul tuturor faptelor bune”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.85, în Fil.rom., vol.X, p.432,433)

¹¹⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși pofta e ea însăși amestecată cu căldura, căldura superioară a râvnei pentru Dumnezeu covârșește căldura inferioară a poftii după cele trupesti sau lumești. (n.s.148, p.142)

¹¹⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Text categoric antinestorian. Trupul Sfintei Împărtășanii nu este al unui om deosebit de Cuvântul, ci însuși trupul Cuvântului. (n.s.239, p.228)

„Căci când începe cineva să postească, dorește să ajungă la vorbirea cu Dumnezeu în cugetarea lui. Pentru că trupul care postește nu rabdă să doarmă în așternutul lui toată noaptea. Când pecetea posturilor s-a întipărit în gura omului, gândirea lui e străbătută de străpungere și din inima lui izvorăște rugăciunea și pe fața lui e așternută tristețea; atunci gândurile murdare stau departe de el, în ochii lui nu se vede veselie și este dușmanul poftelor și al întâlnirilor deșarte. Niciodată n-a văzut cineva pe un postitor cu dreaptă-socoteală, robit de pofta păcatului. Marele drum spre tot lucrul bun este postul cu dreaptă-socoteală (cu discernământ). Și cel ce nu are grijă de el clatină tot binele. Pentru că el este porunca dată firii noastre de la început, ca să se păzească de desfătarea gustării; și cu aceasta și-a luat începutul fapta noastră. Pe de altă parte, din călcarea cea dintâi a lui, și-au luat început cei ce se nevoiesc din frica lui Dumnezeu, care încep să păzească legea Lui”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.85, în Fil.rom., vol.X, p.433)

„Căci cât se ostenește și pătimește trupul în timpul în care oastea dracilor înconjoară pe om, atâta ajutor primește inima lui din nădejdea biruinței. Și cel ce îmbracă arma postului arde de râvnă în toată vremea. Că și râvnitorul Ilie, când ardea de râvnă pentru legea lui Dumnezeu, petrecea în lucrarea postului. Căci pe cel ce a câștigat această armă ea îl face să-și aducă aminte de poruncile Duhului și postul este mijlocitorul între legea veche și harul dat nouă de Hristos.¹¹⁹⁵

Și cel ce se lenevește în el e moleșit și leneș și slab și în celelalte bătăi și arată începutul și semnul rău al moleșirii sufletului său și dă puțină biruirii lui de către cel ce-l războiește pe el. Pentru că intră în luptă gol și neînarmat; și e vădit că iese fără biruință din ea. Pentru că mădularele lui nu s-au îmbrăcat în căldura foamei postului.¹¹⁹⁶ Aceasta este puterea postului. Și cel ce stăruie în el are cugetarea neclintită și gata să întâmpine și să surpe toate patimile cele rele”. (Sf. Isaac Sirul, cuv.nev., cuv.85, în Fil.rom., vol.X, p. 434, 435)

7. Paza minții sau a gândurilor

Privegherea și închiderea simțurilor ajută minții să se concentreze într-o meditație întoarsă asupra ei însăși. Primul scop al acestei adunări a minții în sine este să-și observe gândurile, ca pe cele rele să le alunge din prima clipă, iar pe cele bune să le asocieze îndată ce apar, cu gândul la Dumnezeu, ca să nu se abată spre rău¹¹⁹⁷.

Gândul este un act esențial pentru viața socială, dar are și un anumit rol și în începutul urcușului duhovnicesc. Fiecare expresie exterioară a noastră, faptă sau cuvânt, este precedată de un gând cu care este în legătură organică. Dacă gândul este bun, fapta sau cuvântul vor fi bune; dacă gândul este rău, din el vor ieși numai lucruri rele. Din acest motiv trebuie să urmărim cu atenție produsele minții noastre și să alungăm gândurile rele.

¹¹⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Moise a primit tablele legii, scrise în muntele Sinai, postind. Iar Mântuitorul tuturor a început să binevestească legea harului după postul de patruzeci de zile în pustie. De aceea, postul este mijlocitorul legii vechi și al harului. Căci fiecare din acestea ni s-a dat, premergând și mijlocind postul”. Postul subțiază firea cărnii și întărește duhul în om și prin aceasta omul intră în legătură cu Dumnezeu, Care este Duh. Sau postul face străveziu pe om pentru lumea Duhului și bun mijlocitor al Lui. (n.s.545, p.434)

¹¹⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce postește copleșește slăbiciunea trupului cu căldura râvnei sale de înfrânare și nici un păcat nu se poate apropia de sufletul și de trupul lui. (n.s.546, p.435)

¹¹⁹⁷ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica...*, p.143.

Sfinții Părinți ne vorbesc despre trei feluri de gânduri: omenеști, îngerești și drăcești. Cele omenеști nu sunt nici bune, nici rele ci țin de firea noastră și de aceea mai sunt numite „firești”. Ele aduc în minte forma simplă a unui lucru exterior, neînsoțită de dorință sau repulsie față de acel lucru¹¹⁹⁸. Gândul firesc sesizează pur și simplu existența și attributele esențiale ale unui lucru, fără a-l plasa pe o anumită scară de valori. Dacă suntem atenți și nu permitem să se atașeze de acest gând ideea valorii materiale, ispita obținerii materiale și lăcomia, lucru ce ar schimba firea gândului în rău, avem mari șanse ca de gândul firesc să se atașeze scara valorii spirituale a lucrurilor, gândul devenind îngeresc.

După cum am mai spus, rolul gândului este esențial în exprimarea socială; în viața spirituală însă, are un rol doar la început, și dacă mintea „nu se va lepăda de el, îl va avea ca un ghimpe ce o înțeapă”¹¹⁹⁹. Gândul trebuie alungat datorită dinamicii excepționale pe care o are în nașterea altor gânduri. Atât de rapidă este înmulțirea gândurilor încât mintea nu poate să ne ferească de împrăștierea lor, împrăștiere foarte dăunătoare vieții spirituale. De aceea Marcu Ascetul insistă pentru înlocuirea gândurilor cu nădejdea¹²⁰⁰.

Gândurile rele, diavolești, introduc în suflet forme sensibile și îl înlănțuiesc pe acesta departe de formele spirituale. Un semn al gândurilor rele este finalitatea lor în mândrie. Dacă un gând ne ademenеște cu slava de la oameni pentru o faptă prezentă sau viitoare, în mod cert acel gând este un cal troian, pe care dacă îl acceptăm ne va distruge. Căci „a-ți închipui că ești ceva, nu te lasă să și fii cu adevărat. De aceea deșertăciunea este și se numește neexistență”¹²⁰¹. Atunci când suntem încercați de gândurile rele, Sfinții Părinți ne sfătuiesc să nu ne împotrivim rațional ci să fugim din calea lor prin rugăciune. Dacă rugăciunea nu reușește să le alunge, înseamnă că ele sunt întărite de însăși voia noastră. În această situație singura șansă pentru ca aceste gânduri să nu ne împătămească este mărturisirea rapidă a lor la duhovnic¹²⁰². Mărturisirea este necesară datorită caracterului egoist al patimei ce se construiește. Avem nevoie de o analiză și un sfat imparțial venit din exteriorul cercului nostru egoist¹²⁰³.

Data fiind posibilitatea gândului firesc de a deveni fie îngeresc fie diavolesc, Marcu Ascetul ne recomandă ca fiecare gând cu care ne întâlnim să îl confruntăm cu adevărul, raportându-l neapărat la Hristos¹²⁰⁴. Aceasta este o măsură preventivă foarte sigură pentru a nu cădea pradă gândurilor rele.

a. Firea gândurilor

„După multă băgare de seamă am aflat că între gândurile îngerești, omenеști și de la draci este această deosebire: întâi gândurile îngerești cercetează cu de-amănuntul firea lucrurilor și urmăresc înțelesurile și rosturile lor duhovnicești; de pildă: De ce a fost

¹¹⁹⁸ Evagrie Ponticul, *Capete despre deosebire...*, cap.7, în Fil.rom., vol.I, p.67,68.

¹¹⁹⁹ Ilie Ecdicul, *Culegere din sentințele înțelepților*, cap.159, în Fil.rom., vol.IV, p.298.

¹²⁰⁰ Marcu Ascetul, *Despre închinare*, cap.40, în Fil.rom., vol.I, p.258.

¹²⁰¹ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, n.s.113, în Fil.rom., vol.IX, p.69.

¹²⁰² Teolipt al Filadelfiei, *Cuvânt despre ostenele vieții călugărești*, în Fil.rom., vol.VII, p.66,67.

¹²⁰³ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, n.s.565, în Fil.rom., vol.XII, p.277.

¹²⁰⁴ Marcu Ascetul, *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptătesc prin fapte*, cap.55, în Fil.rom., vol.I, p. 259.

făcut aurul și pentru ce e ca nisipul, și a fost risipit în anumite părțicele de sub pământ, și de ce trebuie multă osteneală și trudă până să fie aflat, apoi după ce e aflat, e spălat cu apă și trecut prin foc, ca apoi să fie dat meșterilor care fac sfeșnicul cortului, cățuia, cădelnița și vasele de aur (Ieșire 25,29; 1 Macabei 1,23; Ieremia 52,18-19), din care, din darul Mântuitorului nostru, nu mai bea acum regele babilonian, ci de aceste taine se apropie Cleopa, cu inimă arzătoare (Luca 24,18,32). Dar gândul drăcesc nu le știe și nu le cunoaște pe acestea, ci furișează numai plăcerea câștigării aurului fără rușine și zugrăvește desfătarea și slava ce vor veni de pe urma lui. Iar gândul omenesc nu se ocupă nici cu dobândirea aurului și nu cercetează nici al cui simbol este sau cum se scoate din pământ, ci aduce numai în minte forma simplă a aurului, despărțită de patimă și lăcomie. Același cuvânt se poate spune și despre alte lucruri, după regula aceasta, deprinsă în chip tainic”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.7, în Fil.rom., vol.I, p. 67, 68)

„Tot gândul e măsurat și cântărit la Dumnezeu. Căci poate fi cugetat sau cu patimă, sau cumpătat”. (Marcu Ascetul, D.lg.dh., cap.87, în Fil.rom., vol.I, p.244)

„Nu e înfrânat cel ce se nutrește cu gânduri. Căci chiar de sunt folositoare, nu-s mai folositoare ca nădejdea”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.40, în Fil.rom., vol.I, p.258)

„De vin asupra noastră gânduri fără voie, să fim siguri că iubim cauzele lor; iar de vin gânduri cu voie, iubim și lucrurile spre care se îndreaptă”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.86, în Fil.rom., vol.I, p.262)

„Atotvăzătorul Dumnezeu precum dă răsplătiri cuvenite faptelor noastre, așa și cugetelor, și gândurilor noastre celor de bunăvoie”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.189, în Fil.rom., vol.I, p.273)

„Gândurile fără de voie răsar din păcatul de mai înainte; iar cele cu voia, din voința liberă. De aceea cele din urmă sunt pricinile celor dintâi”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.190, în Fil.rom., vol.I, p.273)

„Unele dintre gânduri sunt simple, altele compuse. Simple sunt cele nepătimașe. Iar compuse sunt cele pătimașe, ca unele ce constau din patimă și idee. Așa fiind, se pot vedea multe din cele simple urmând celor compuse când încep să fie mișcate spre păcatul cu mintea. Să luăm, de pildă, aurul. În amintirea cuiva s-a iscat gând pătimaș despre aur, iar acest fapt l-a dus cu mintea la furt și la săvârșirea păcatului în cuget. Amintirii aurului i-a urmat deci îndată amintirea pungii, a lădiței, a vistieriei și cele următoare. Amintirea aurului era compusă, căci avea în ea patima. Dar a pungii, a lădiței și a celor următoare era simplă. Căci mintea nu nutrea nici o patimă față de ele. La fel stau lucrurile cu orice gând, cu slava deșartă, cu femeia și cu celelalte. Căci nu toate gândurile care urmează gândului pătimaș sunt și ele pătimașe, cum am arătat mai sus. Din acestea putem cunoaște care sunt înțelesurile pătimașe și care cele simple”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.84, în Fil.rom., vol.II, p.83,84)

„Gândul înalt despre dumnezeire este un turn în suflet, întărit prin implicarea poruncilor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.48, sc.15, în Fil.rom., vol.III, p.179)

„Trei sunt căile prin care primești gânduri: simțirea (lucrarea simțurilor), amintirea și starea mustului (amestecarea) din trup. Dar cele mai stăruitoare sunt cele din amintire”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.46, în Fil.rom., vol.IV, p.16)

„Gândurile celui strădalnic se îndeletnicesc cu înțelepciunea, iar cuvintele lui luminează pe cei ce ascultă”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.75, în Fil.rom., vol.IV, p.31)

„Orice gând este o nălucire a unui lucru sensibil, apărută în minte”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.78, în Fil.rom., vol.IV, p.87)

„Gândurile se adună în preajma sufletului, potrivit cu starea de față a lui, fie ca niște tâlhari de mare ce vor să-l scufunde, fie ca niște vâslași ce vor să-i ajute văzându-l primejdut. Cei dintâi îl atrag la largul gândurilor necuvenite, ceilalți, întorcând cârma, împing corabia la limanuri liniștite”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.137, în Fil.rom., vol.IV, p.295)

„În cele materiale, mintea are împreună-lucrător gândul; în cele nemateriale, de nu se va lepăda de el, îl va avea ca un ghimpe ce-o înțeapă”. (Ilie Ecdicul, Cul. sen., cap.159, în Fil.rom., vol.IV, p. 298)

„Gândurile se deosebesc în toate. Unele dintre ele sunt nepăcătoase, altele încă nu. De pildă, așa-numita momeală sau venire în minte a binelui sau a răului, care nu are nici o răsplată, nici ocară. După aceasta se ivește așa-zisa însoțire, adică convorbirea cu gândul fie spre încuviințare, fie spre lepădare. Aceasta are laudă când e plăcută lui Dumnezeu, dar mică; precum și musturarea, când e rea. Pe urmă, așa-zisa luptă, în care mintea biruie sau e biruită și pricinuieste sau cunună, sau osândă când ajunge la faptă. Este apoi încuviințarea, care este aplecarea cu plăcere a sufletului spre lucrul văzut, din care se naște robia, care duce cu sila și fără voie inima spre lucrare. Iar din zăbovirea gândului pătimăș în suflet, se naște ceea ce se zice patimă, care duce sufletul la deprinderea prin obișnuința cu ea, făcându-l să se pornească la faptă de la sine”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.175,176)

„Cel ce cultivă gândurile păcătoase își face privirile din afară întunecate și posomorâte. Limba lui e mută pentru laudele dumnezeiești și nu vine în întâmpinarea nimănui spre fericirea lui. Dar cel ce cultivă răsadurile bune și nemuritoare ale inimii are fața bucuroasă și luminoasă. Limba lui e cântătoare la rugăciune și se face pe sine întreagă preadulce la cuvânt. În felul acesta este și se face vădit celor ce văd bine atât cel ce se află încă în robia patimilor necurate și petrece sub puterea silnică a legii cugetului pământesc, cât și cel eliberat de o asemenea robie de către legea Duhului. Căci, după înțeleptul Solomon, *când se veselește inima, se luminează față, iar când se află în întristări aceea, se posomorăște aceasta* (Proverbe 15,13)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.33, în Fil.rom., vol.VI, p.200)

„Materia lucrurilor naște gânduri simple; iar momeala drăcească făurește pe cele rele. Deci gândurile și rațiunile firești se deosebesc de cele potrivnice firii și de cele mai presus de fire¹²⁰⁵”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.68, în Fil.rom., vol.VII, p.116)

„Gândurile firești lucrează la fel la schimbarea omului, ca și cele contrare firii. Dar cele după fire se schimbă îndată în cele mai presus de fire.¹²⁰⁶ Gândurile sunt pricini reciproce ale schimbării din ele și se nasc unele pe altele. Gândurile despre lucruri materiale sunt pricini ale nașterii și schimbării celor drăcești. Ele se nasc și se schimbă din momeală. Iar cele dumnezeiești se nasc și se schimbă din cele firești. Căci cele firești dau naștere la cele mai presus de fire. Schimbarea fiecăruia e pricină și prilej de naștere a celui înrudit, în chip împătrit”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.69, în Fil.rom., vol.VII, p.116)

„Oricărui cuvânt îi premerge un gând. Plânsului și tânguirii îi premerge pomenirea morții și a greșelilor”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.6, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.156)

„Precum ouăle păsărilor, încălzite în cuibar, nasc viață, așa și gândurile nearătate (nemărturisite) se umplu de viață și înaintează la fapte”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.12, în Fil.rom., vol.IX, p.371)

„Sunt gânduri bune și sunt voiri bune; și sunt gânduri viclene și inimă vicleană. Gândurile sunt o mișcare ce trece prin minte, ca un vânt ce se ridică în mare și înalță valurile. Inima și mintea sunt talpa și temelia. Și răsplata pentru cele bune și rele se face potrivit temeliei și nu după mișcarea gândurilor.¹²⁰⁷ Sufletul nu se liniștește din mișcarea gândurilor schimbăcioase. Dar dacă răspătești pe fiecare din acestea, care nu are temelia jos, în inimă, ești gata să schimbi de zeci de mii de ori în fiecare zi cele bune și cele potrivnice.

Cel ce a ieșit de curând, prin pocăință, din amestecarea cu patimile și se nevoiește în vremea rugăciunii să se ridice peste lucrurile pământești este ca o pasăre fără aripi, ce se târăște încă pe fața pământului, neizbutind încă să zboare. Deci se cuvine să-și adune gândurile sale prin citire, prin lucrare și frică și prin grija de toată felurimea virtuților. Căci fără acestea nu poate cunoaște ceva. Dar și acestea păzesc numai pentru scurt timp mintea neîntinată. Pe urmă vin aducerile aminte, care tulbură și întinează inima. Căci n-a simțit încă libertatea liniștii, în care își adună cineva mintea după puțin timp prin uitarea lucrurilor. N-a simțit-o încă pentru că are încă aripile trupului, adică virtuțile, care se săvârșesc în chip văzut. Dar aripile vederii (contemplării) încă nu le-a văzut și

¹²⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu totdeauna gândurile sunt rele. Sunt și gânduri simple ale lucrurilor, identice cu rațiunile lor naturale, preexistente în Dumnezeu, Creatorul lucrurilor. Ba sunt și gânduri mai presus de fire. Prin acestea s-ar putea înțelege gânduri despre Dumnezeu, dar poate și gândurile despre lucruri, când le vedem pe acestea în înțelesurile lor adâncite în ambianța de lumină nesfârșită a lui Dumnezeu. (n.s.32, p.116)

¹²⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Gândurile după fire, dacă nu le lăsăm să cadă în gânduri ispititoare ale lucrurilor, care le schimbă firea în rău, devin cu ușurință gânduri mai presus de fire. De altfel e foarte greu să se tragă o graniță între caracterul natural al gândurilor și caracterul lor mai presus de fire. Căci tot ce e natural se înțelege ca avându-și originea în Dumnezeu și înțelegându-se în El. (n.s.33, p.116)

¹²⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Poate sensul e acesta: în zadar are cineva gânduri și mișcări bune în suflet, dacă starea lui de temelie e rea. Răsplata se face potrivit temeliei statornice, nu mișcărilor trecătoare. (n.s.318, p.288)

nici de simțirea lor încă nu s-a învrednicit.¹²⁰⁸ Și acestea sunt aripile minții, prin care se apropie cineva de cele cerești și se desparte de cele pământești¹²⁰⁹”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.288,289)

„Nu există gând bun, care să nu se ivească în inimă venind din harul lui Dumnezeu. Și nu e gând viclean să se apropie de suflet, fără numai spre încercare și ispită”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.73, în Fil.rom., vol.X, p.364,365)

„Ascultă fiule deosebirea gândurilor ce ai cerut-o. Când gândul te îndeamnă să faci ceva după voia lui Dumnezeu, să ai bucurie în a face aceea și o întristare care i se împotrivesc, află că e a lui Dumnezeu. Deci luptă-te să rabzi după cuvântul Apostolului: *Îmi aduc trupul rob și-l asupresc, ca nu cumva altora binevestind eu să mă fac neîncuviințat* (1 Corinteni 9,27). Și împlinește voia lui Dumnezeu. [...]”

Iar gândurile de la draci sunt tulburate și pline de întristare și atrag pe ascuns și în chip subțire la cele dinapoi. Ele se îmbracă în piei de oaie, adică iau înfățișarea unor gânduri ale dreptății, *dar pe dinăuntru sunt lupi răpitori* (Matei 7,15), adică prin cele de la arătare folositoare, dar de fapt prin ele însăși nefolositoare răpesc și *amăgesc inimile celor simpli* (Romani 16,18). Fiindcă s-a spus de șarpe că este foarte viclean (Facere 3,15), păzește totdeauna capul lui ca nu cumva să afle în tine cuib și prin el locuință și să lucreze în tine pustiirea”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.124, în Fil.rom., vol.XI, p.160,161)

„...gândul, care e cuvântul interior, pe care definindu-l, zicem că este mișcarea deplină a sufletului ca dialog interior nerostit, din care spunem că provine cuvântul rostit, grăit cu limba”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, Fragmente, F.124a – 132a, în Fil.rom., vol.XII, p.284)

b. Gândurile rele

„Toate gândurile diavolești furișează în suflet chipurile lucrurilor sensibile, care, punându-și întipărirea în minte, o fac să poarte în ea formele acelor lucruri”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.2, în Fil.rom., vol.I, p.63)

¹²⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E de remarcat legătura acestor două simțiri: a celei de liniște și a libertății. Numai liniștea la care a ajuns cineva arată că a ajuns să vadă că a câștigat libertatea cugetării de lucruri. Sfântul repetă aici în altă formă ideea celor trei trepte în urcușul celui ce a început să se elibereze de împrăștiere. În prima treaptă omul e ca o pasăre care n-are aripi; apoi câștigă aripi. E treapta întâi, când a ieșit de curând din păcate și nu are încă decât pocăința. În treapta a doua se deprinde în virtuți și acum are aripi trupești, pentru că trupul nu se mai târăște în păcate. În sfârșit, a dobândit aripile minții, sau ale contemplării, întrucât s-a eliberat și mintea de gândurile pământești, zburând în sus la Dumnezeu. În ea a câștigat libertatea liniștii. Aceasta e treapta a treia. Această prezentare a urcușului corespunde cu prezentarea de mai înainte. Treapta a treia de aici corespunde cu mintea în care, în descrierea de mai înainte, s-a sălășluit Duhul Sfânt. (n.s.319, p.289)

¹²⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Până ce se îngrijește cineva de virtuțile cu trupul, nu are libertatea liniștii complete, care-l ajută să zboare de la cele pământești. Acela se preocupă încă cu săvârșirea unor fapte, deci privește la unele îndatoriri față de persoane și de lucruri. Sunt și acestea niște valori, întrucât cel ce se preocupă cu ele a ieșit din închisoarea egoismului său. Dar numai virtuțile contemplării sunt aripile ce-l ajută pe cineva să zboare cu totul de la cele pământești spre cele cerești. (n.s.320, p.289)

„Toate gândurile necurate stăruind în noi din pricina patimilor duc mintea la stricăciune și pieire. Căci precum icoana pâinii zăbovește în cel flămând din pricina foamei sale și icoana apei din pricina setei, tot așa și ideea avuției și a banilor stăruiește din pricina lăcomiei, iar înțelesurile gândurilor rușinoase ce se nasc din bucate zăbovesc din pricina patimilor noastre. Același lucru se întâmplă și în cazul gândurilor slavei deșarte și altor gânduri. Iar minții înecate în astfel de gânduri îi este cu neputință să stea înaintea lui Dumnezeu și să primească cununa dreptății. Căci de aceste gânduri fiind trasă în jos, și mintea aceea ticăloasă din Evanghelie s-a lepădat de bunul cel mai mare al cunoștinței de Dumnezeu (Matei 22,2-14). Asemenea și cel legat de mâini și de picioare, și aruncat într-un tunicel cel mai din afară, din aceste gânduri își avea țesută haina sa, pentru care motiv Cel ce l-a chemat la nuntă l-a găsit nevrednic de o nuntă ca aceea. Haina de nuntă este nepătimirea sufletului rațional, care s-a lepădat de poftele lumesti”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.22, în Fil.rom., vol.I, p.79)

„Când te văd dracii râvnind cu adevărat la rugăciune, îți strecoară gândurile unor lucruri așa-zise trebuincioase; și după puțină vreme îți fură amintirea lor, ca mișcându-ți-se mintea spre căutarea lor și neaflându-le, să se descurajeze și să se întristeze foarte. Apoi, când revine iarăși în rugăciune, îi aduce aminte cele căutate și cele amintite mai înainte ca mintea, căutând să le ia la cunoștință, să piardă rugăciunea care aduce roade”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.10, în Fil.rom., vol.I, p.89)

„Adeseori gândul curviei vine de la gândul slavei deșarte și dă înfățișări cuviincioase începuturilor căilor ce duc la iad, ascunzând alunecările primejdioase de mai târziu prin care îi duce la temnițele iadului pe cei ce îi urmează fără judecată. Întâi acest gând îl încântă pe cineva cu preoția sau cu viața de monah desăvârșit, făcând pe mulți să vină la el pentru folos; apoi din cuvânt și faptă îl face să-și închipuie că și-a agonisit un nume bun. Și astfel, după ce l-a încercuit de-ajuns cu asemenea cugetări și l-a atras departe de trezvia naturală, îmbiindu-i întâlnirea cu vreo femeie așa-zis cuvioasă, îi aduce îndrăznirea conștiinței spre împlinirea lucrului necurat, târându-l la cea mai de pe urmă rușine”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.40, în Fil.rom., vol.I, p.197)

„Când vezi vreun gând că-ți fâgăduiește slava omenească, să știi sigur că-ți pregătește rușine”. (Marcu Ascetul, D.lg.dh., cap.90, în Fil.rom., vol.I, p.244)

„Precum Dumnezeu a împărțit fiecăruia din cele văzute ceea ce e potrivit cu firea ei, așa a împărțit și gândurile omenești fie că vrem, fie că nu vrem”. (Marcu Ascetul, D.lg.dh., cap.111, în Fil.rom., vol.I, p.246)

„Gândul celui împătimit de plăcere oscilează ca o cumpănă. Aci plânge și se tânguiește pentru păcate, aici luptă cu aproapele și i se împotrivesc, apărându-și plăcerile”. (Marcu Ascetul, D.lg.dh., cap.144, în Fil.rom., vol.I, p.248)

„Din inima împătimită de plăcere răsar gânduri și cuvinte spurcate. Iar din fum cunoaștem materia care mocnește înăuntru”. (Marcu Ascetul, D.lg.dh., cap.162, în Fil.rom., vol.I, p.250)

„Cel purtat de gânduri e orbit de ele. El vede lucrările păcatului, dar pricinile lor nu le poate vedea”. (Marcu Ascetul, D.lg.dh., cap.168, în Fil.rom., vol.I, p.250)

„Precum un vițel nedeprins, alergând după iarbă, ajunge la un loc mărginit de prăpăstii din amândouă părțile, la fel se află sufletul pe care gândurile l-au desfăcut pe-ncetul de locul său”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.74, în Fil.rom., vol.I, p.261)

„Când suntem stăpâniți de gânduri rele să ne învinovățim pe noi înșine, și nu păcatul strămoșesc”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.120, în Fil.rom., vol.I, p.265)

„Rădăcinile gândurilor sunt păcatele văzute, pe care le săvârșim cu mâinile, cu picioarele și cu gura”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.121, în Fil.rom., vol.I, p.266)

„Gândurilor rele neintenționate le urmează întristarea. De aceea și dispar degrabă. Iar celor intenționate le urmează bucurie. De aceea cu anevoie ne izbăvim de ele”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.191, în Fil.rom., vol.I, p.273)

„Când începe mintea să înainteze în dragostea de Dumnezeu, atunci și dracul hulirii începe să o ispitească și-i șoptește astfel de gânduri, pe care nu le poate născoci nici un om, ci numai diavolul, tatăl lor. Iar aceasta o face pentru că pizmuiește pe cel iubitor de Dumnezeu. El vrea ca acesta, venind la deznădejde pentru că a cugetat unele ca acestea, să nu mai îndrăznească să se avânte către Dumnezeu prin rugăciunea obișnuită. Dar cu nici un folos nu se alege din aceasta ticălosul pentru scopul său, ci și mai tari ne face. Căci războiți fiind de el și războindu-ne împotriva lui, ne aflăm mai cercați și mai adevărați în dragostea lui Dumnezeu, *iar sabia lui va intra în inima lui și săgețile lui se vor zdrobi* (Psalmi 36,15)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.14, în Fil.rom., vol.II, p.70)

„Toate gândurile pătimase sau atâtă partea poftitoare a sufletului, sau tulbură pe cea irascibilă (iuțimea), sau întunecă pe cea rațională. De aceea orbesc mintea, împiedicând-o de la contemplarea duhovnicească și de la călătoria prin rugăciune. Din această pricină monahul, și mai ales cel ce se liniștește, este dator să ia aminte la gânduri și să cunoască, și să taie pricinile lor. Astfel poate cunoaște, de pildă, cum partea poftitoare a sufletului e atâtată de amintirile pătimase ale femeilor și cum pricina acestora este necumpătarea la mâncăruri și la băuturi, și întâlnirea deasă și nerațională cu femeile însele. Dar le taie pe acestea foamea, setea, privegherea și retragerea în singurătate. Iuțimea e tulburată de amintirile pătimase ale celor ce ne-au supărat. Iar pricina acestora este iubirea de plăcere, slava deșartă și iubirea de cele materiale. Căci pentru acestea se supără cel pătimas fie că le-a pierdut, fie că nu le-a dobândit. Și le taie pe acestea disprețuirea și nesocotirea lor, pentru dragostea de Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.20, în Fil.rom., vol.II, p.90)

„Gândului rău îi premerge patima, iar pricina patimii este simțirea (percepția prin simțuri), precum pricina relei întrebuințări a acesteia este mintea”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.5, în Fil.rom., vol.IV, p.26)

„Gândurile rele sunt avuții rele; cel ce nu se leapădă de ele nu va ajunge la cunoștință”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.44, în Fil.rom., vol.IV, p.29)

„Înțelege, desigur, gândul lăcomiei pântecelui, al slavei deșarte și al iubirii de argint, cărora le urmează toate gândirile pătimase, dar nu toate în comun”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.88, în Fil.rom., vol.IV, p.32)

„Gândului lăcomiei pântecelui îi urmează cel al curviei; gândului de slavă deșartă, cel al mândriei, iar celelalte în comun celor trei”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.89, în Fil.rom., vol.IV, p.32)

„Precum nu este cu putință să urmărim păsările ce zboară în aer, fiind noi oameni, sau să zburăm ca ele, firea noastră neavând această însușire, la fel nu e cu putință să biruim gândurile drăcești ce ni se întâmplă să vină, fără rugăciune trează și deasă sau să străbatem cu ochiul minții țintă spre Dumnezeu; iar dacă nu, vezi pământul”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.79, în Fil.rom., vol.IV, p.87)

„Cel ce s-a predat pe sine gândurilor rele e cu neputință să se curățească de păcate după omul din afară. Și dacă n-au fost smulse din inimă gândurile rele, nu se poate să nu fie scoase la arătare în fapte. Pricina privirii desfrânate stă în desfătarea și întunecarea ochiului dinăuntru. Iar pricina dorinței de a auzi lucruri de rușine stă în aceea că urechile sufletesti ascultă cele ce le șoptesc împotriva noastră dracii nerușinați dinăuntru. Suntem datori deci în Domnul să ne curățim pe noi înșine înăuntru și în afară, și să păzim fiecare simțurile noastre și să curățim pe fiecare în parte de lucrările pătimase și de greșeli. Și precum înainte, când întru neștiința noastră petrecem în lume în deșertăciunea minții noastre, slujeam cu toată mintea și cu simțurile amăgirile păcatului, tot așa trebuie acum, după ce ne-am mutat la viața cea după Dumnezeu, să slujim cu toată mintea și cu simțurile Dumnezeului celui viu și adevărat și dreptății și voii lui Dumnezeu”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.33, în Fil.rom., vol.IV, p.115,116)

„Cel ce nutrește șarpe în sân și gând rău în inimă va fi omorât: cel dintâi mușcat în trup de dinții otrăviți; iar celălalt îngrămădind în suflet otrava purtătoare de moarte. Deci să omorâm repede puii șerpilor și să nu purtăm în inimă gândurile rele, ca să nu suferim amarnic”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.35, în Fil.rom., vol.IV, p.209)

„Dacă sufletul tău e împătimit de înfățișările frumoase ale trupului și ești chinuit de gândurile pătimase ce se nasc în tine, zice-se, din ele, nu socoti că acestea sunt pricinile tulburării și mișcării pătimase din fire. Ci să știi că înlăuntrul sufletului tău este pricina ascunsă care atrage ca un magnet la sine, în temeiul unei deprinderi pătimase și a unei obișnuințe rele, întinarea de la fete, ca pilitura de fier.¹²¹⁰ Fiindcă toate sunt fapțurile lui Dumnezeu și bune foarte în rațiunea lor, neavând nici o rațiune care să învinovățească

¹²¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Propriu-zis, întinăciunea nu e în fețele frumoase, ci în cugetul pătimas al celui ce le privește. El proiectează asupra lor ispita la păcat, deci întinăciunea, pe care apoi o vede ca venindu-i de la ele. (n.s.46, p.206)

creația lui Dumnezeu”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.50, în Fil.rom., vol.VI, p.205,206)

„Când pacea gândurilor e tulburată de duhurile răutății, îndată sunt trimise fără încetare și săgețile aprinse ale poftii împotriva minții, care aleargă sprinten spre înălțimi, de către dracii vânători și iubitori de trup. Iar mintea, fiind oprită astfel de mișcarea spre cele de sus, cade în mișcări necuvenite și amestecate. Și așa trupul începe să se răzvrătească fără rânduială împotriva duhului, trăgând mintea cu gâdiliri și cu aprinderi și dorind s-o înmormânteze în groapa plăcerilor. Și dacă n-ar scurta Domnul Savaot zilele acelea și dacă n-ar dăruia slugilor Sale puterea răbdării, nu s-ar mântui nici un trup”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.15, în Fil.rom., vol.VI, p.232)

„Tăbărârea gândurilor rele e ca un șuvoi de râu. Prin ele vine momeala, iar după aceasta se naște încuviințarea păcatului ca o inundare de valuri ce acoperă inima.¹²¹¹” (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.64, în Fil.rom., vol.VII, p.115)

„Gândurile păcătoase sunt rațiunile dracilor și înainte-mergătoarele patimii, precum rațiunile și chipurile sunt ale lucrurilor. Este cu neputință a face vreun bine sau vreun rău dacă nu este momit întâi gândul tău. Căci gândul este mișcarea fără chip a momelii unor lucruri oarecare¹²¹²”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.67, în Fil.rom., vol.VII, p.115)

„Dintre gândurile rele unele nu intră deloc în sufletul nostru, dacă ne îngădăm cu multă sânguință; altele se nasc înăuntru și odrăslesc din pricina lenevirii noastre. Dar dacă punem mâna pe ele din vreme, le înăbușim degrabă și le îngropăm. Altele însă se nasc și cresc, și trec în faptele rele, și strică toată sănătatea sufletului nostru când am ajuns la multă trândăvie. Dacă nu facem primul lucru, e bine să facem al doilea lucru și anume ca gândurile ce au pătruns odată să le alungăm degrabă și să nu le îngăduim să zăbovească mai mult, ca să nu ne facă lăuntru rău”. (Calist Angelicide, D.rug., în Fil.rom., vol.VIII, p.365)

...cei ce s-au învrednicit de mângâierea cea duhovnicească, de se vor afla într-o împuținarea credinței, lesne se vor învoi cu gândurile și cu cugetele cele necuviincioase, care spurcă și întinează mintea. Unii ca aceștia, chiar dacă s-au învrednicit de mângâierea cea duhovnicească și socotesc că umblă pe cale, se rătăcesc pe o cale neumblată. Pentru că mare păcat este a se învoi cineva cu cugetele și cu gândurile cele necuvioase. Și precum pruncul cel mic, nehrănindu-se de doică, nu poate să trăiască, ci

¹²¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Inima are aici sensul conștiinței de sine. Încuviințarea păcatului acoperă conștiința de sine ca o inundare de valuri. (n.s.29, p.115)

¹²¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Contrar cu ceea ce ne-am fi așteptat, Sfântul Grigorie Sinaitul înțelege (cel puțin aici) prin gânduri porniri neconcretizate spre păcat. Ca atare, ele sunt rațiuni ale demonilor ca spirite. Ele se introduc în sufletul nostru sau în chipurile lucrurilor și așa își găsesc în chipurile lucrurilor concretizările obiectelor păcatului. Demonii pot strâmba în forme ispititoare spre păcat chipurile lucrurilor, pentru că acestea sunt concretizări plasticizate ale unor rațiuni divine pe care le pot gândi și demonii, dar strâmbându-le sau introducând în ele modificări ispititoare. (n.s.31, p.115,116)

moare, așa nu este cu putință a fi cineva rob păcatului și a călători cu Dumnezeu. Căci Dumnezeu urăște păcatul”. (*Isih. în BOR*, în *Fil.rom.*, vol.VIII, p.589,590)

„Când ne despărțim de cele ale noastre pentru o vreme mai scurtă sau mai lungă și ne câștigăm puțină evlavie, sau străpungere (umilință), sau înfrânare, gândurile deșertăciunii¹²¹³, ivindu-se, ne îndeamnă iarăși să plecăm în lume, spre zidirea multora, chipurile, spre pildă și folos celor ce au cunoscut faptele noastre păcătoase. Iar dacă suntem și pricepuți în cuvânt și în cunoștința simplă¹²¹⁴, acestea ne îndeamnă să ne întoarcem în lume ca mântuitori de suflete și ca învățători, pentru ca ceea ce am adunat cum se cuvine în port, să risipim în largul mării”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.3, cap.12, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.69)

„Gândurile necurate și urâte se ivesc în inimă de la amăgitorul inimii, de la dracul curviei. Pe acestea le tămăduiește înfrânarea și socotirea lor ca nimic”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.15, cap.81, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.246)

„Greu este să învingem gândurile furișate în noi mai înainte.¹²¹⁵ Iar cei ce nu înce-tează să adauge la ele au deznădăjduit de ei înșiși, sau nu s-au folosit cu nimic din lepădare. Totuși, știm că Dumnezeu toate le poate și nimic nu-I este Lui cu neputință”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.26, partea I-a, cap.28, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.327)

„Precum norii ascund soarele, așa gândurile rele întunecă mintea și o pierd”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.26, partea a treia, cap.14, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.371)

„Cel ce călăuzește ispita spre suflet este gândul cârtitor, ce se mișcă mereu în inimă. Toate neputințele oamenilor le poartă Dumnezeu, dar pe omul care cârtește mereu nu-l rabdă fără să-l certe spre povățuire.¹²¹⁶ În astfel de gânduri se află sufletul străin de orice lumină a cunoștinței”. (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv.73, în *Fil.rom.*, vol.X, p.365)

c. Paza minții sau a gândurilor

„Tu ascultă-mă și fă cele ce-ți rânduiesc ție: Așezându-te în chilia ta, adună-ți mintea și gândește-te la ceasul morții. Privește atunci la moartea trupului, înțelege

¹²¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Numește gânduri ale deșertăciunii pe cele ale închipuirii de sine, care fac, pe cei ce le au, iubitori de arătare și de slavă. Căci a-ți închipui că ești ceva, nu te lasă să și fii cu adevărat. De aceea deșertăciunea este și se numește neexistentă”. Închipuirea că ești ceva se ivește atunci când nu ești ceea ce-ți închipui, sau vrei să acoperi lipsa a ceea ce vrei să arăți că ești. Ea e împreunată totdeauna cu nesinceritatea și cu lipsa de smerenie. Și cu aceasta nu se poate clădi nimic. Pentru că nu recunoști solul tău real pe care trebuie să clădești, sau că numai Dumnezeu este solul tare pe care poți să clădești trainic. (n.s.113, p.69)

¹²¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Cunoștință simplă* e cunoștința neînsotită de pilda vieții și deci fără putere să schimbe în bine pe cei ce o ascultă. (n.s.115, p.70)

¹²¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Scolia de la Marcu: „Gând de mai înainte este amintirea fără voie a păcatelor de mai înainte. La începător el e împiedicat să înainteze la patimă, iar la cel ce a biruit e momeala respinsă”. (n.s.709, p.327)

¹²¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cârtitorului, nemulțumitorului, i se ia darul, ca să-și dea seama că-i lipsește, că nu are prin el însuși ceea ce-i trebuie. (n.s.448, p.365)

întâmplarea, ia-ți osteneala și disprețuiește deșertăciunea din lumea aceasta atât a plăcerii, cât și a străduinței, ca să poți să rămâi nestrămutat în aceeași hotărâre a liniștii și să nu slăbești. Mută-ți gândul și la starea cea din iad, gândește-te cum se chinuiesc sufletele acolo, în ce tăcere prea amară și în ce cumplită suspinare, în ce mare spaimă și frământare sau în ce așteptare? Gândește-te la durerea sufletului cea neîncetată, la lacrimile sufletești fără sfârșit”. (Evagrie Ponticul, Sch.mn., cap.9, în Fil.rom., vol.I, p.59,60)

„Gândurile veacului acestuia le-a dat Domnul omului ca pe niște oi, păstorului bun. Și s-a scris: *A dat fiecărui om cuget întru inima sa*, sădind în el și pofta și mânia întru ajutor, ca prin mânie să alunge gândurile lupilor, iar prin poftă să iubească oile, chiar când e biciuit de vânturi și de ploi. I-a mai dat pe lângă acestea și lege după care să păzească oile, loc de verdeată, apă de odihnă, psaltire, chitară și toiag. Și i-a rânduit să se hrănească și să se îmbrace de la această turmă, iar la vreme să-i adune fân. Căci zice cuvântul: *Cine păstorește turma și din laptele ei nu mănâncă?* (1 Corinteni 9,7) Pustnicul trebuie să păzească deci zi și noapte turma aceasta, ca nu cumva să fie răpit vreun miel de fiarele sălbatice sau să-l ia tâlharii, iar dacă s-ar întâmpla una ca aceasta în pădure, îndată să-l smulgă din gura ursului și a lupului (1 Regi 17,37). Așadar, dacă gândul despre fratele nostru se învâрте în noi cu ură, să știm că o fiară l-a luat pe el; asemenea și gândul despre muiere, dacă se întoarce în noi amestecat cu poftă de rușine; la fel gândul despre argint și aur, dacă se cuibărește însoțit cu lăcomie; asemenea și gândurile sfintelor daruri, dacă cu slavă deșartă pasc în minte! Și tot asemenea se va întâmpla și cu alte gânduri de vor fi furate de patimi. Și nu numai ziua trebuie să fie monahul cu luare aminte la ele, ci și noaptea să le păzească priveghind. Căci se întâmplă să piardă ceea ce a agonisit, dacă se lasă în năluciri rușinoase și viclene. Aceasta este ceea ce zice patriarhul Iacov: *Nu am adus Ție oaie răpită de fiară sălbatică; eu plăteam furțișagurile de zi și de noapte; și mă topeam de arșița zilei și de gerul nopții, încât s-a dus somnul de la ochii mei* (Facere 31,39-40). Iar dacă din osteneală ni s-ar întâmpla vreo neputare de grijă, să grăbim puțin în sus pe stânca cunoștinței, să ne luăm psaltirea și să lovim coardele ei prin virtuțile cunoștinței, și să paștem iarăși oile sub muntele Sinai, ca Dumnezeuul părinților noștri să ne cheme din rug și pe noi, și să ne dăruiască înțelesurile semnelor și ale minunilor”. (Evagrie Ponticul, cap.deoseb., cap.16, în Fil.rom., vol.I, p.74,75)

„Când vreunul dintre vrăjmași te va răni în luptă și vrei să-i întorci sabia lui, precum scrie (Psalmi 37,14-15), asupra inimii lui, fă așa precum te sfătuim: descoase în tine însuți gândul aruncat de el ce fel este și din câte lucruri este alcătuit, și care lucruri tulbură mai mult mintea. Iar ceea ce zic aceasta este: să zicem că e trimis de el gândul iubirii de argint. Desfă-l pe acesta în mintea care l-a primit, în sensul aurului, în aurul însuși și-n patima iubirii de bani. Apoi întreabă: Ce este păcat dintre acestea? Oare mintea? Dar atunci cum este ea chipul lui Dumnezeu? Sensul aurului? Dar cine, având minte va putea spune aceasta vreodată? Oare aurul însuși e păcat? Dar atunci de ce s-a făcut? Urmează, așadar, că al patrulea lucru este pricina păcatului. Iar aceasta nu e nici lucrul ce stă de sine, nici ideea lucrului, ci o plăcere oarecare, vrăjmașă omului, născută din voia cea liberă a sa și care silește mintea să se folosească rău de fapțurile lui Dumnezeu. Această plăcere avem să o tăiem după îndatorirea ce ne-a dat-o Legea lui Dumnezeu. Cercetând tu acestea, se

va nimici gândul desfăcându-se într-o simplă contemplație a ta și va fugi de la tine dracul, după ce prin cunoștința aceasta mintea ta s-a ridicat la înălțime. [...] În felul acesta ne vom folosi de deslușirea războiului și de vederea lui și în cazul celorlalte gânduri necurate”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.20, în Fil.rom., vol.I, p.76,77)

„Când vor fugi degrabă de la noi vreunele din gândurile necurate, să căutăm pricina pentru care s-a întâmplat aceasta. Oare pentru raritatea lucrului, fiind greu de găsit materia, sau pentru nepătimirea noastră n-a putut vrăjmașul nimic împotriva noastră? De pildă, dacă unui pustnic i-ar veni în minte gândul că i s-a încredințat ocârmuirea duhovnicească a primei cetăți, desigur că nu va zăbovi la închipuirea aceasta; și pricina se cunoaște ușor din cele spuse mai înainte. Dar dacă unuia i-ar veni acest gând în legătură cu oricare cetate s-ar nimeri și ar cugeta la fel, acela fericit este că a ajuns nepătimirea. Asemenea și în privința altor gânduri se va afla pricina cercetându-se în același chip. Acestea trebuie să le știm pentru râvna și puterea noastră ca să vedem dacă am trecut Iordanul și ne-am apropiat de verdeată sau încă petrecem în pustie, loviți de cei de alte neamuri”. (Evagrie Ponticul, Cap.deoseb., cap.21, în Fil.rom., vol.I, p. 77, 78)

„Nu vei putea să te rogi cu curăție până ce vei fi împletit cu lucruri materiale și tulburat de griji neconținute. Căci rugăciunea este lepădarea gândurilor”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.70, în Fil.rom., vol.I, p. 95)

„Rugăciune săvârșește acela care aduce totdeauna primul gând al său ca rod lui Dumnezeu”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.126, în Fil.rom., vol.I, p.101)

„Ia seama la gânduri când te rogi; dacă au încetat cu ușurință, de unde vine aceasta? Ca să nu cazi în vreo cursă și să nu te predai înșelat”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.133, în Fil.rom., vol.I, p.102)

„...trebuie, precum este scris, *în dimineți să ucidem pe toți păcătoșii pământului* (Psalmi 100,8), adică prin lumina cunoștinței să deosebim și să nimicim toate gândurile păcătoase de pe pământ, care este inima noastră, după învățătura Domnului; și până ce sunt încă prunci, fiii Vavilonului, adică gândurile viclene, să-i ucidem, zdrobindu-i de piatră (Psalmi 136,9), care este Hristos. Căci de se vor face bărbați prin învoirea noastră, nu fără mare suspin și grea osteneală vor fi biruiți”. (Sf. Ioan Casian, D.8 gând., cuv.2, în Fil.rom., vol.I, p.115)

„Deci iarăși a întrebat Gherman: *De unde vine că adesea, fără vrerea noastră, ne supără multe aduceri-aminte și gânduri viclene? Acestea ne fură fără să ne dăm seama, strecurându-se în noi pe ascuns și în chip subțire, încât nu numai că nu le putem opri intrarea, ci cu mare greutate le și cunoaștem. Rugămu-ne să ne arăți dacă este cu putință să scape cugetarea cu totul de ele și să n-o mai supere niciodată. Moise a zis: Este cu neputință să nu fie cugetarea supărată de aceste aduceri-aminte, dar stă în puterea oricui se silește să le primească și să zăbovească pe lângă ele sau să le alunge. Nu atârână de noi ca ele să vină, dar alungarea lor stă în puterea noastră. Îndreptarea cugetării noastre stă în hotărârea și silința noastră. Când cugetăm cu înțelegere și neîncetat la legea lui Dumnezeu și petrecem în psalmi și cântări, în post și privegheri, și ne aducem aminte neîncetat de cele viitoare, de Împărăția cerurilor, de gheena focului*

și de toate faptele lui Dumnezeu, gândurile cele rele se împuținează și nu mai găsesc loc în noi. Când zăbovim însă în griji lumești și în lucruri trupești, ba ne mai dăm și la vorbe deșarte și netrebnice, sporesc în noi gândurile cele ticăloase. Căci precum moara câtă vreme e mișcată de apă nu se poate opri de la sine, dar stă în puterea morarului să macine grâu sau neghină, tot astfel cugetarea noastră fiind mereu în mișcare nu poate sta fără gânduri, dar stă în puterea noastră să gândim cele duhovnicești sau cele trupești”. (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.140)

„...chiar până nu s-a învrednicit cineva de darul dreptei socoteli, prin însuși faptul că-și arată Părinților gândurile rele ale sale, le vestejește pe acestea și le face mai slăbite. Căci, precum șarpele scos din ascunziș la lumină se silește să fugă și să se ascundă, tot astfel și gândurile cele rele date pe față prin mărturisire desăvârșită se grăbesc să fugă de la om”. (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.146)

„Întreaga poftă a cinstitorului de Dumnezeu trebuie să se îndrepte spre ceea ce dorește, încât să nu se mai găsească vreme ca patimile sale să făurească gânduri de ură față de oameni. Pentru că, dacă fiecare patimă când se mișcă spre ceea ce o stăpânește ține gândul înlănțuit, de ce n-ar ține și râvna virtuții cugetarea slobodă de celelalte patimi? Căci să ne gândim cu ce sentiment privește cel ce se mânie la lucrurile din afară, luptându-se în minte cu fața celui ce l-a întristat. Și cu ce sentiment le privește iubitorul de bani când, răpit de năluciri, se uită la avuțiile materiale. Iar desfrânatul adeseori, chiar aflându-se între mai mulți, își închide simțurile și luând în el fața dorită vorbește cu ea, uitând de cei de față, și șade ca un stâlp fără de glas, neștiind nimic de cele ce se petrec înaintea ochilor sau se grăiesc în jurul lui, ci întors spre cele dinlăuntru este predat întreg nălucirii sale. Pe un astfel de suflet îl numește Scriptura femeie¹²¹⁷ ce șade din pricina rânduiei (Levitic 15,19), căci șezând departe de simțuri, își adună în sine lucrarea lui, nemaiprimind nimic din cele de afară, pentru nălucirea rușinoasă care-l stăpânește”. (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.74, în Fil.rom., vol.I, p.223)

„Unul a primit un gând și l-a ținut fără multă socoteală. Altul l-a primit și l-a confruntat cu adevărul. Este de întrebat care dintre ei a lucrat cu mai multă evlavie?”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.55, în Fil.rom., vol.I, p.259)

„Un gând care zăbovește arată împătımirea omului. Iar dacă e alungat repede, arată război și împotrivire”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.89, în Fil.rom., vol.I, p.262)

„Cel ce zace sub păcat nu poate birui singur cugetul trupesc. Căci atâțarea se mișcă fără odihnă în mădularele sale”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.159, în Fil.rom., vol.I, p.270)

„Domnul, știind aceasta, ne poruncește, zicând: *Să nu vă îngrijiți de ziua de mâine* (Matei 6,34). Și cu dreptate. Pentru că cel ce nu s-a izbăvit de cele materiale și de grija lor cum se va izbăvi de gândurile rele? Iar cel învăluit de gânduri cum va vedea păcatul, care este acoperit de ele? Căci păcatul e un întuneric și o ceață a sufletului ce se lasă din gânduri, din cuvinte și din fapte rele. Și păcatul se naște așa, că diavolul ispitește pe om

¹²¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Amintim că în grecește „sufletul” e de genul feminin. (n.s.8, p.223)

printr-o momeală care nu-l forțează și îi arată începutul păcatului, iar omul intră în vorbă cu el din pricina iubirii de plăcere și a slavei deșarte. Căci deși prin judecată nu voiește, dar cu lucrarea se îndulcește și îl primește. Iar cel ce nu-și vede acest păcat cuprinzător cum se va ruga pentru el ca să se curățească? Și cel ce nu s-a curățit cum va afla locul ființei curate? Iar de nu-l va afla, cum va vedea casa cea mai dinlăuntru a lui Hristos dacă suntem casa lui Dumnezeu, după cuvântul proorocesc, evanghelicesc și apostolesc? (Marcu Ascetul, D.înch., cap.224, în Fil.rom., vol.I, p.277)

„Căci gândul care zăbovește în jurul vreunei plăceri sau mâinii nu e un semn al păcatului rămas, ci al unei împătimirii libere. Pentru că avem puterea să stingem gândurile și să surpăm *toată înălțarea care se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu* (2 Corinteni 10,5), cum zice Scriptura. Prin urmare, gândul rău este, pentru aceia care îl sting în ei, semn al dragostei de Dumnezeu, nu al păcatului. Căci nu atacul gândului este semn al păcatului, ci convorbirea prietenoasă a minții cu el? Pentru că, dacă nu-l iubim, de ce zăbovim cu el? Căci dacă n-am săvârșit fapte rele, este cu neputință să lungim vorba cu el în inimă, o dată ce îl urâm din toată inima. Prin urmare, dacă chiar și când e urât un gând stăpânește cu putere mintea (căci nu spun că nu se întâmplă aceasta), acest fapt nu este o rămășiță din păcatul lui Adam, ci un semn al necredinței de după botez”. (Marcu Ascetul, R.d.botez., în Fil.rom., vol.I, p.283, 284)

„Din pricina aceasta socotim în chip greșit că numai fapta rea este păcatul nostru, pe când gândul dinainte de ea zicem că e o lucrare străină. Dar e cu neputință să alunge lucrarea gândului aceia care socotesc că nu e a lor, ci că e străină. Există, desigur, și fără consimțământul nostru când un gând neplăcut și urât care, pătrunzând pe furiș, răpește cu sila mintea la sine. Totuși să știi sigur că și aceasta își are pricinile în noi. Căci sau ne-am predat după botez vreunui gând rău, ajungând până la faptă, și de aceea ne-am făcut vinovați chiar fără să ni se pară, sau ținem în noi de bună voie niscai seminte ale răutății și de aceea se întărește cel rău. Și acela, stăpânindu-ne prin seminte, nu pleacă până ce nu le aruncăm pe acestea. Iar dacă ne stăpânește prin fapta noastră rea, va fi fugărit de-abia atunci când vom aduce lui Dumnezeu osteneli vrednice de El”. (Marcu Ascetul, R.d.botez., în Fil.rom., vol.I, p.289)

„...e drept că momeala ca gând simplu exercită o putere silnică atunci când stăruie, chiar dacă e urâtă. Dar convorbirea gândurilor ce se adaugă atârână de voia noastră liberă. Aceasta au arătat-o și cei ce n-au păcătuit întru asemănarea călcării lui Adam, întrucât momeala n-au putut-o împiedica, dar convorbirea prietenoasă cu ea au lepădat-o cu totul”. (Marcu Ascetul, R.d.botez., în Fil.rom., vol.I, p. 303, 304)

„Cei ce se nevoiesc trebuie să-și păstreze cugetarea pururea netulburată, ca mintea, deosebind gândurile ce trec prin ea, pe cele bune și trimise de Dumnezeu să le așeze în cămările amintirii, iar pe cele întunecoase și drăcești să le arunce afară din jitițele firii. Căci atunci când marea e liniștită, pescarii văd până în adâncuri încât nu le scapă aproape nici unul din peștii care mișună acolo. Dar când e tulburată de vânturi, ascunde în negura tulburării ceea ce lasă cu prisosință să fie văzut când e liniștită și limpede. Meșteșugul celor ce pun la cale vicleșugurile pescărești nu mai are atunci nici o putere.

Aceasta se întâmplă să o pățească și mintea contemplativă, mai ales atunci când dintr-o mânie nedreaptă se tulbură adâncul sufletului”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.26, în Fil.rom., vol.I, p. 346, 347)

„De se va semăna vreun gând urât în inima ta, șezând în chilia ta privește și împotrivește-te păcatului, ca nu cumva să te biruie. Sârguiește-te să-ți aduci aminte de Dumnezeu gândind că îți poartă de grijă și că cele ce le grăiești întru inima ta sunt descoperite înaintea Lui. Zi deci sufletului tău: Dacă te temi ca păcătoșii, care-s ca și tine, să nu vadă păcatele tale, cu cât mai mult trebuie să te temi de Dumnezeu, care ia aminte la toate? Iar din sfătuirea aceasta cu tine însuți vine în sufletul tău frica lui Dumnezeu”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.27, în Fil.rom., vol.I, p.402,403)

„Cu cât e mai ușor de-a păcătui cu mintea decât cu lucrul, cu atât e mai greu războiul cu gândurile decât cel cu lucrurile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.72, în Fil.rom., vol.II, p.81)

„Dacă vrei să biruiesti gândurile, tămăduiește-ți patimile și ușor le vei scoate afară din minte. De pildă, pentru curvie postește, priveghează, ostenește-te și petrece în singurătate. Pentru mânie și întristare disprețuiește slava, necinstea și lucrurile materiale. Iar pentru ținerea minte a răului roagă-te pentru cel ce te-a supărat și te vei izbăvi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.13, în Fil.rom., vol.II, p.89)

„Altceva este a te izbăvi de gânduri, și altceva a te elibera de patimi. Adeseori se izbăvește cineva de gânduri când nu sunt de față acele lucruri față de care are anumite patimi. Dar patimile se ascund în suflet, iar când se arată lucrurile, ies la iveală. Prin urmare, trebuie să observăm mintea în fața lucrurilor ca să cunoaștem pentru care dintre ele e stăpânită de patimă”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.78, în Fil.rom., vol.II, p.101)

„Altceva este a lupta împotriva gândului simplu ca să nu stârnească patima, și altceva este a lupta împotriva gândului pătimas, ca să nu se producă consimțirea. Dar nici unul din aceste două feluri de luptă nu lasă gândurile să zăbovească în suflet”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.88, în Fil.rom., vol.II, p.103)

„Unii dintre cei ce se nevoiesc resping numai gândurile pătimase; alții însă taie și patimile însele. Gândurile pătimase se resping fie prin psalmodiere, fie prin rugăciune, fie prin înălțarea minții spre cer sau prin altă oarecare desfacere de lucruri și de loc. Iar patimile le taie, nesocotind acele lucruri față de care le nutresc”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.48, în Fil.rom., vol.II, p.112)

„Trebuie să fim nu numai omorătorii patimilor trupești, ci și pierzătorii gândurilor pătimase din suflet, după sfântul care zice: *În dimineți am ucis pe toți păcătoșii pământului, ca să pierd din cetatea Domnului pe toți cei ce săvârșesc fărădelegea* (Psalmi 100,8), adică patimile trupului și gândurile nelegiuite ale sufletului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.97, în Fil.rom., vol.II, p.204)

„A doua nepătimire este lepădarea totală a gândurilor pătimase din suflet. Prin ea se stinge mișcarea patimilor din prima nepătimire, neavând gândurile pătimase care s-o aprindă la lucru”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.55, sc.22, în Fil.rom., vol.III, p.264)

„Stăpânește cu vitejie mânia și pofta, și te vei izbăvi degrabă de gândurile rele”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.17, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„Topește-ți trupul cu foamea și privegherea, și vei alunga gândul josnic al plăcerii”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.25, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„Întâmpină fără pomenire de rău gândurile de supărare, iar față de cele iubitoare de plăcere arată-te cu vrăjmășie”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.23, în Fil.rom., vol.IV, p.14)

„Adună-ți mintea și păzește-ți gândurile; și pe care le vei afla pătimase, războiește-le”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.45, în Fil.rom., vol.IV, p.16)

„Păzește-ți gândurile și fugi de păcat ca nu cumva, întunecându-se mintea, să vezi unele în locul altora”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.86, în Fil.rom., vol.IV, p.18)

„Precum dragostea și înfrânarea curătesc gândurile, așa contemplația și rugăciunea toată înălțarea trufașă”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.13, în Fil.rom., vol.IV, p.27)

„Iar gândurile împlântate și fixate în inimă, fără voia noastră, se șterg prin rugăciunea lui Iisus, făcută cu trezvie din adâncurile de înțelegere ale inimii”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.35, în Fil.rom., vol.IV, p.77)

„Lucrul trezviei neconținute sau folosul și marele câștig pe care-l aduce ea sufletului, este să vadă îndată nălucirile gândurilor care au luat chip în minte; iar al împotrivirii este să respingă și să dea pe față gândul care încearcă să intre în văzduhul minții noastre prin nălucirea (închipuirea) vreunui lucru supus simțurilor. Dar ceea ce stinge și împrăștie îndată orice intenție a vrăjmașilor, orice gând, orice nălucire, orice formă și orice statuie rea este chemarea Domnului. Căci, de fapt, și noi înșine vedem în minte înfrângerea lor prin Iisus, marele nostru Dumnezeu, și izbăvirea noastră, a smeriților, a neînsemnaților și a netrebnicilor”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.51, în Fil.rom., vol.IV, p.81)

„Cei mai mulți nu știm că toate gândurile nu sunt nimic altceva decât numai năluciri de ale lucrurilor sensibile și lumești. Iar dacă stăruim mult timp în rugăciune cu trezvie, rugăciunea golește cugetarea de toată nălucirea materială a gândurilor rele. Iar pe de altă parte, îi face cunoscute gândurile vrăjmașilor și marele câștig al rugăciunii și trezviei”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.52, în Fil.rom., vol.IV, p.81)

„Precum mâncărurile aducătoare de boală îndată ce au fost primite în trup supără, iar cel ce le-a mâncat, simțind îndată vătămarea caută să le verse mai repede prin vreun leac și așa rămâne nevătămat, la fel și mintea, când a primit să înghită gândurile și simte

amărăciunea lor, le varsă cu ușurință prin rugăciunea lui Iisus strigată din adâncurile inimii, și le leapădă cu desăvârșire, precum au învățat și cercat cu știință acest lucru cei ce se învrednicesc cu trezvia”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.86, în Fil.rom., vol.IV, p. 89)

„Nu atârnă de noi ca patimile să tulbure sufletul și să-l atace cu război. Dar atârnă de noi să zăbovească gândurile lor înăuntrul nostru și să stăruiască patimile. Primul lucru e fără de păcat, întrucât nu atârnă de noi. Al doilea, dacă vom învinge, după ce ne-am luptat bărbătește împotriva lui, ne aduce cununi, iar dacă am fost biruiți, din moleșală și lașitate, ne aduce pedepse”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.9, în Fil.rom., vol.IV, p.203)

„...gândul rătăcitor îl adună rugăciunea întinsă cu pomenirea lui Dumnezeu”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.13, în Fil.rom., vol.IV, p.204)

„Deci toată grija omului să fie pentru păzirea simțurilor și a gândurilor, ca să nu stea, sau să nu facă ceva ce nu i se pare că este după Dumnezeu”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.4, în Fil.rom., vol.V, p.191)

„Trebuie să păzim sufletul și să-l păstrăm neînsoțit cu gândurile întinate și rele. Căci precum trupul împreunându-se cu alt trup se spurcă prin necurăție, așa și sufletul se strică unindu-se cu gândurile rele și întinate, conglăsuind și învoindu-se cu ele. Dar nu numai cu cele ale răutății și curviei, ci cu ale fiecărui păcat, ca, de pildă, cu cele ale necredinței, vicleniei, slavei deșarte, mâniei, pizmei și certe. Aceasta înseamnă a ne curăți pe noi înșine de toată întinăciunea trupului și a duhului”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.119, în Fil.rom., vol.V, p.337,338)

„Nu primi gândurile bănuitoare ce ți se seamănă pe furiș împotriva aproapelui; căci sunt mincinoase, pierzătoare și cu totul înșelătoare. Și să știi că prin aceasta dracii încearcă să împingă în prăpastia pierzării sufletele celor ce-au sporit în virtuți”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.62, în Fil.rom., vol.VI, p.211)

„Leapădă gândurile păcătoase și nu le lăsa să umble și să zăbovească în inima ta. Căci zăbovirea gândurilor pătimase dă viață patimilor și omoară mintea. Îndată ce gândurile te atacă, de la cea dintâi vedere a lor grăbește-te să le împrăștii cu săgeata rugăciunii. Iar dacă stăruie lovindu-ți și tulburându-ți cugetarea, uneori retrăgându-se, iar alteori năvălind, să știi că sunt întărite de voia ta, ce le-a venit în întâmpinare. Ele tulbură și supără sufletul, având drepturi asupra lui din pricina înfrângerii pe care a suferit-o voia noastră liberă. Drept aceea trebuie să le țintuim la stâlp prin mărturisire; căci biruite, gândurile rele fug. Precum când apare lumina întunericul se împrăștie, așa lumina mărturisirii șterge gândurile patimilor, fiind și ele întuneric.¹²¹⁸” (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.66,67)

¹²¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mărturisind gândurile cele rele, le țintuim la stâlp și le luăm puterea, căci le facem de rușine cum ne facem pe noi înșine dacă le-am da sălaş în noi mai departe. De aceea, prin mărturisire ne detașăm de ele. Lumina în care sunt puse prin mărturisire le arată urâciunea lor și le ia puterea ispititoare. A le ține în noi înseamnă a ne ascunde într-un întuneric; a le mărturisi înseamnă a voi să fim deschiși și a nu mai ocroti în noi gândurile pe care, din rușine, le ținem ascunse. (n.s.42, p.67)

„Nici un începător nu poate alunga vreodată vreun gând dacă nu-l alungă Dumnezeu. Căci numai cei puternici pot război și alunga gândurile. Dar și aceștia nu de la ei alungă gândurile, ci împreună cu Dumnezeu poartă războiul împotriva lor, ca unii ce au îmbrăcat toate armele Lui.

Iar tu, venind gândurile, cheamă pe Domnul Iisus des și cu stăruință, și vor fugi. Căci nerăbdând căldura inimii izvorâtă din rugăciune, fug ca arse de foc.¹²¹⁹ *Bate pe cei ce te războiesc cu numele lui Iisus*, zice Scărarul, *fiindcă Dumnezeul nostru este foc ce mistuie toată răutatea* (Deuteronom 4,24). *Domnul cel grabnic la ajutor va face îndată dreptate celor ce strigă din tot sufletul către El, ziua și noaptea* (Luca 8,7). Iar cel ce nu are lucrarea rugăciunii le biruie în alt chip, urmând lui Moise. Căci sculându-se și întinzându-și mâinile și privirea la cer, le pune pe fugă Dumnezeu însuși. Pe urmă, șezând iarăși, începe rugăciunea cu stăruință. De acest mijloc se folosește cel ce n-a dobândit încă putere în rugăciune. Dar și cel ce are lucrarea rugăciunii, ridicându-se adesea, își va întinde mâinile pentru a cere ajutor împotriva patimilor trupesti, adică a trândăviei și a curviei, patimile cele mai cumplite și mai grele. Dar se ridică numai puțin și iarăși se așază, ca să nu fie amăgit de către vrăjmașul din văzduh, nălucindu-i minții vreo plăsmuire de adevăr. Căci numai cei curați și desăvârșiți pot păzi mintea nevătămată și fără greșală fie că o au în sus, fie în jos, fie în inimă, și peste tot”. (Sf. Grigorie Sinaitul, D.rug., cap.4, în Fil.rom., vol.VII, p.190,191)

„Să nu ne speriem dacă suntem războiți și după mărturisire. Căci e mai bine să ne luptăm cu gândurile decât cu mândria¹²²⁰”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.59, în Fil.rom., vol.IX, p.112)

„Să facem mort pânțelele cu gândul focului (veșnic). Căci auzind unii de acesta, și-au făcut moarte până la capăt mădulele și au murit de o moarte îndoită.¹²²¹ Să căutăm și vom afla că lăcomia pricinuieste toate scufundările noastre”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.14, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.216)

„Altceva înseamnă a se ruga cineva împotriva gândurilor și altceva a grăi împotriva lor; și altceva a le disprețui și a se ridica deasupra lor.¹²²² Chipul cel dintâi de împotrivire e mărturisit de cel ce a zis: *Dumnezeul meu, spre ajutorul meu ia aminte* (Psalmi 69,1), și cele asemenea; al doilea, de cel ce a zis: *Și voi răspunde celor ce mă osândesc cuvânt de împotrivire* (Psalmi 118,42). Și iarăși: *Pusu-ne-ai pe noi spre grăire*

¹²¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Căldura inimii e de ordin spiritual. E înfocarea inimii pentru Dumnezeu. E o iubire față de Dumnezeu, care covârșește, prin alipirea minții la El, atracția oricărui alt gând. Dar ea produce o căldură curată și în inima sensibilă. (n.s.5, p.190)

¹²²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă n-am fi războiți de gânduri ispititoare, după mărturisire, ne-am mândri, ca unii ce nu mai suntem supuși ispitelor și în acest caz, ar trebui să luptăm împotriva mândriei și lupta cu ea ar fi mult mai grea. (n.s.191, p.112)

¹²²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O moarte este cea a înfrânării la culme, iar alta este moartea cu trupul de la sfârșitul vieții pământești. (n.s.441, p.216)

¹²²² Cf. Pr.D.Stăniloae: A lui Marcu: „Cel dintâi lucru este al celor slabi. Căci neputând să se împotrivescă vrăjmașilor, se opun acestora prin rugăciune. Al doilea, al luptătorilor, care înfrâng pe vrăjmași prin nevointă; al treilea, al contemplativilor, care înălțați prin contemplare (prin vedere), rămân neatinși de potrivnici și nerăzboiți”. (n.s.735, p.337)

împotriva vecinilor noștri (Psalmi 79,7). Iar pentru cel de al treilea e martor cântărețul: *Amuțit-am și n-am deschis gura mea* (Psalmi 38,3) și: *Pus-am strajă gurii mele, când s-a sculat păcătosul împotriva mea* (Psalmi 38,2). Și iarăși: *Cei mândri au călcat legea foarte, iar eu de la vederea Ta nu m-am abătut* (Psalmi 118,51)". (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea I-a, cap.51, în Fil.rom., vol.IX, p.337,338)

„Este propriu celor desăvârșiți să cunoască pururea care gând este al conștiinței, care al lui Dumnezeu și care al dracilor. Căci dracii nu însuflă de la început toate cele potrivnice. De aceea întrebarea este cu adevărat întunecoasă și greu de deslușit. Prin doi ochi sensibili se luminează sufletul și prin darul deosebirii văzute și înțelegătoare, se luminează ochii inimii". (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a doua, cap.70, în Fil.rom., vol.IX, p.369)

„Precum este cu neputință celui flămând să nu se gândească la pâine, tot așa celui ce se sârguiește să se mântuiască, este cu neputință să nu se gândească la moarte și la judecată". (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.33, în Fil.rom., vol.IX, p.374)

„Căci când luptă cineva împotriva păcatului cu fapta și începe să se războiască și se smerește pentru gândurile pătimase din cugetare, se zdrobește, se nevoiește și prin necazul nevointelor, se curățește pe încetul și vine iarăși la starea după fire.

Deci, precum am spus, când e supărat cineva de patimă și se tulbură din neștiință și mândrie, trebuie să-și vadă mai degrabă măsurile sale și să rabde sânguindu-se, până ce va face Dumnezeu mila Sa cu el. Căci de nu se ispitește cineva și nu cunoaște necazul patimilor, nici nu se luptă, nici nu se curățește.¹²²³ Zice psalmul despre aceasta: Când răsar păcătoșii ca iarba, se ivesc toți cei ce lucrează fărădelegea, ca să se piardă în veacul veacului (Psalmi 11,8). Păcătoșii ce răsar ca iarba sunt gândurile pătimase. Căci neputincioasă este iarba și nu are tărie. Când răsar deci gândurile pătimase în suflet, atunci se ivesc, adică se arată toți cei ce lucrează fărădelegea, care sunt patimile, ca să fie nimicite în veacul veacului. Căci când se arată patimile în cei ce luptă, atunci sunt nimicite de către ei". (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.13, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.615)

„Iar dacă în vreme ce petreci în liniște afli în sufletul tău gândurile ce-l sfâșie și-l iau în stăpânire, și acestea îl învăluie cu sila în tot ceasul, iar cugetarea lui e îndreptată toată vremea spre cele ce le-a săvârșit, sau dorește să le iscodească cele deșarte, cunoaște că în deșert te ostenești cu liniștea. Căci sufletul tău petrece în împrăștiere. Și-i vin pricini pentru aceasta fie din afară, fie din nepăsarea din lăuntru față de datorii, mai bine zis față de priveghere și de citire. Deci pune îndată rânduială în lucrarea ta". (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.12, în Fil.rom., vol.X, p.77)

„Cel ce nu se împotrivește gândurilor semănate în noi de vrăjmașul, ci taie convorbirea cu ele prin rugăciune către Dumnezeu, arată că mintea lui a primit înțelepciune de

¹²²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ispitele sunt un mijloc prin care își cunoaște cineva slăbiciunile sale. Dar ele dau celui ispitit și prilejuri de luptă împotriva acestei slăbiciuni, deci prilejuri de întărire a sa. Căci fără luptă nu se poate întări cineva, așa cum fără mișcare nu-și poate întări cineva mușchii picioarelor și ai mâinilor. Noi suntem chemați să creștem și prin efortul nostru. Iar efortul e prilejuit de încercări, de ispite, de necazuri. În lupta cu ispitele, nu se luptă atât împotriva unor factori străini, cât împotriva unor slăbiciuni ale noastre și pentru întărirea noastră. (n.s.1180, p.615)

la har și cunoștința lui cea adevărată l-a eliberat pe el de multe lucruri; și prin aflarea cărării celei scurte, la care a ajuns, a tăiat împrăștierea căii celei lungi. Căci nu avem în toată vremea puterea să ne împotrivim tuturor gândurilor ce se ridică împotriva noastră, ca să le oprim, ci de multe ori primim de la ele o rană ce nu se vindecă multă vreme. Pentru că ai ca potrivnici pe unii care au șase mii de ani.¹²²⁴ Și aceasta îi face în stare ca să te poată răni peste măsura înțelepciunii și înțelegerii tale. Și chiar de îi vei birui, întinărirea gândurilor îți murdărește cugetul și răul lor miros rămâne multă vreme în mirosul nărilor tale. În primul rând să te faci liber de toate acestea prin frică. Pentru că nu e alt ajutor ca Dumnezeu”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.33, în Fil.rom., vol.X, p.184,185)

„Când un gând viclean se seamănă în tine, fie privitor la cele care sunt departe, fie al obișnuinței tale de mai înainte și se arată continuu pe sine minții, să știi cu adevărat că-ți ascunde o cursă. De aceea trezește-te la vreme și veghează. Iar de este din partea celor de-a dreapta și bune, cunoaște că Dumnezeu voiește în oarecare fel să-ți dea ție viața și de aceea mișcă în tine mereu ceva în afara obiceiului. Iar de e un gând întunecos și ai îndoieli cu privire la el și nu poți ajunge să știi limpede de e din cele ale tale, sau de e tâlhar, sau spre ajutor, sau o cursă, ascunzându-se sub înfățișarea binelui, să te pregătești împotriva lui în rugăciune prelungită și adâncă, ziua și noaptea, cu multă priveghere. Să nu-l respingi, dar nici să nu te învoiești cu el, ci roagă-te cu sârguință și cu căldură în privința lui. Și să nu încetezi să chemi pe Domnul. Și El îți va arăta ție de unde este”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.34, în Fil.rom., vol.X, p.189)

„Patimile ascunse în suflete nu se vindecă, frate, numai prin osteneli trupești, nici nu împiedică gândurile în cei ce își supraveghează mereu simțurile. Aceste osteneli păzesc pe om de patimile lor, ca să nu fie biruit de ele, ca și de războiul dracilor. Dar nu dăruiesc liniștea și pacea sufletului. Căci faptele și ostenelile dăruiesc sufletului nepătimirea și omoară patimile cele de pe pământ și aduc odihna gândurilor, numai când ne vom împărtăși de liniște; numai când simțurile din afară vor scăpa de tulburare și vor stăruia un timp oarecare în lucrarea înțelepciunii”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.85, în Fil.rom., vol.X, p.435)

„A cerceta gândurile înseamnă că atunci când vine gândul să se ia seama la ce naște el. Îți dau o pildă: presupune că cineva te-a ocărât și că tu ești frământat de gândul să-i răspunzi. Spune atunci gândului: *Dacă răspund îl voi tulbura și el se va supăra împotriva mea. Deci e mai bine să îndur puțin și îmi va trece.* Dacă se ivește nu un gând împotriva cuiva, ci un gând în el însuși, trebuie să cercetezi acest gând și să-ți spui: *Unde va sfârși acest gând rău? El va sfârși în gheenă.* Și gândul te va lăsa liniștit. Și pentru toate gândurile fă la fel: îndată ce apare un gând, cercetează-l și taie-l. Cât despre robie, trebuie multă veghe ca, precum zic Părinții, dacă un gând trage mintea ta spre desfrânare, să-l îndrepti spre curăție; dacă spre lăcomia pântecelui, să-l conduci spre

¹²²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E vorba de dracii care au fost creați o dată cu lumea, deși la Iov (38,7) și la Grigorie Teologul se spune că ei au fost creați, o dată cu toți îngerii, înainte de lume. Nichifor Theotoche socotește că îngerii au fost creați puțin înainte de lumea văzută și în legătură cu ea. (n.s.196, p.185)

cumpătare; dacă spre ură, să-l călăuzești spre iubire și la fel cu alte patimi. Nu te întrista, căci vei afla milă după făgăduințele ce le-ai primit. Drept aceea *de trăim, să trăim pentru Domnul și de murim, să murim pentru Domnul* (Romani 14,8)”. (Sf. Varsa-nufie și Ioan, Scr.duh., cap.86, în Fil.rom., vol.XI, p.119,120)

„Luptă-te cu gândurile care-ți aduc tulburare. Căci precum ți-a arătat și bunul Bătrân, făcând acestea vei afla ajutor.¹²²⁵ Dar de vei căuta să te ajuți cu fel de fel de meșteșuguri, de vei face orice, de te vei muta ori de câte ori îți vine un război și o ispită, nu va pleca de la tine, decât dacă te vei lupta cu gândurile. Căci trebuie să unești puținile tale osteneli cu rugăciunile Sfinților.¹²²⁶ Pentru că *mult poate ea când se lucrează* (Iacob 5,16). Spune gândului: *Astăzi voi muri. Ține smerenia și te vei odihni. Domnul să-ți dea pacea Lui. Amin*”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., cap.94, în Fil.rom., vol.XI, p. 130)

„Gândul ajunge pradă fiarei dacă omul nu i-o ia înainte și nu se disprețuiește pe sine însuși. Atunci suferă mușcătura dinților ei și e sfâșiat de dinții ei. Pe urmă e nevoie de un plasture, adică de pocăință”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.179, în Fil.rom., vol.XI, p.209)

„Frate, când stă cineva fără lucru, se ocupă cu gândurile ce vin la el. Iar când lucrează nu găsește timp să le primească pe acestea. Scoală-te deci de dimineată și ia în stăpânire moara ta și macină în ea grâul tău pentru pâinea hranei tale.¹²²⁷ Căci dacă vrăjmașul ți-o ia înainte, vei măcina în ea neghină în loc de grâu¹²²⁸”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.193, în Fil.rom., vol.XI, p.225)

„Frate, nu te repezi în fapta deosebirii gândurilor ce-ți vin, căci aceasta nu ține de măsura ta. De aceea te vor tulbura cum vor ca pe unul ce nu cunoaște meșteșugurile lor. Și când te tulbură, zi-le lor: *Nu știi cine sunteți, Dumnezeu care vă știe nu vă va lăsa să mă amăgiți*. Și aruncă neputința ta înaintea lui Dumnezeu, zicând: *Doamne, sunt în mâinile Tale, ajută-mă și mă scoate din mâinile lor*. Iar gândul care zăbovește în tine și te războiește, spune-l lui Avva al tău. Și acela te va lecui pe tine prin Dumnezeu”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.215, în Fil.rom., vol.XI, p.248)

„De ai gânduri murdare și auzi sau simți că mai e ceva în această stare, și zici: *Iată că și alții cugetă cele rele ca mine*, dă anatemei gândurile tale rele și despre fratele tău spune: *E mai bun decât mine*. Și va înceta gândul acesta”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.343, în Fil.rom., vol.XI, p.354)

¹²²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine luptă, se întărește, căci primește ajutor de deasupra lui. (n.s.149, p.130)

¹²²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mult poate face rugăciunea împreună cu lucrarea, cu osteneala. (n.s.150, p.130)

¹²²⁷ Cf. Pr.D.Stăniloae: În ed. Volos la notă: „Moara este mintea. Când omul are în mintea sa gânduri bune și folositoare, nu se poate ocupa cu gândurile rele”. (n.s.284c, p.225)

¹²²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mintea macină continuu și se hrănește cu ce macină. Dacă macină gânduri rele, se otrăvește cu ele. Gândurile legate de lucruri sunt, pe lângă aceea, monotone. Nu ridică pe om în zone mereu noi. Gândurile prin care plănuiește aranjamente lumești, îl ajută să le realizeze tot mai bine, dar rămâne în orizontul lor închis. (n.s.285, p.225)

„Intrarea gândurilor e una cu semănarea lor. Și nu e lucru de osândit. Dar reaua lor folosire este învoirea cu ele. Acesta e un lucru de osândit. Iar deosebirea între a lăsa gândurile să intre și a le tăia este aceasta: cel ce poate să li se împotrivescă și să lupte cu ele și să nu fie biruit, să le lase să intre; iar cel ce e slab și nu poate, ci știe că se va învoi cu ele, să le taie, alergând la Dumnezeu”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.432, în Fil.rom., vol.XI, p.427)

„*Întrebare:* Când îmi vine un gând viclean, inima mi se mișcă și sare speriată îndată ce-mi dau seama de el, căci îi e teamă, din pricina slăbiciunii, să nu fie luată în stăpânire de el. Dar făcând aceasta, simt multă greutate și chin în suflet. Binevoieste, Părinte, și-mi spune ce trebuie să fac sub năvala acestui gând viclean? Cum să-l alung?

Răspuns: Mișcarea aceasta stă în a nu te lăsa convins de gândul viclean și în a nu te învoi cu el, ci în a alerga la Dumnezeu fără să te tulburi.¹²²⁹ Deci să nu spui: *Mi-e teamă, ca să nu fiu prins de el.* Se înțelege aceasta din pilda următoare: *Dacă cineva îl duce pe oarecare la judecătorie pentru vreun lucru și cel pârât știe că nu poate răspunde, suportă urmările. Dar dacă are un apărător puternic, se duce cu îndrăzneală, având încredere în el. Și iarăși dacă se întâmplă cuiva vreodată să cadă pe un drum în mâinile unui tâlhar, de i se poate împotrivi, luptându-se cu el, nu-l lasă să-i ia nimic și totul s-a sfârșit cu bine. Iar dacă îi ia ceva, îi ajunge să cunoască pe tâlhar și locul unde s-a întâmplat aceasta și aleargă la judecător și acesta îi face dreptate. Căci acesta nu-l ajută numai să-și recapete cele ce i s-au luat, ci îl și pedepsește pe tâlhar.*

Deci dacă intră gândul, nu te tulbura, ci află ce voiește să-ți facă și lucrează împotriva lui fără tulburare, chemându-L pe Domnul. Căci nu în intrarea tâlharului în casă stă răul, ci în jefuirea celor din casă. Iar dacă iese cu necinste, slava este a stăpânului casei, iar necinstea a celui ce a ieșit fără să ia nimic.

Când vine Domnul în pământul Iudeii, adică în inima omului, El scoate dracii. Strigă prin urmare către El ca Macedonenii către Pavel: Treci prin Macedonia, ajută-ne (Fapte 16,9); și ca ucenicii Lui: Stăpâne, mântuiește-ne că pierim (Luca 8,24; Matei 8,25). Și El se va scula și va certa vânturile cele gândite și ele se vor liniști. Că a Lui este puterea și slava în veci. Amin”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.448, în Fil.rom., vol.XI, p.435,436)

„Lucrătorul care lucrează și cel ce iubește pe Dumnezeu trebuie să fie atent la orice gând al său și să se sfătuiască cu ele și să le deosebească. Trebuie să cunoască de vin de la trupul său, sau nu”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.26, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.229)

¹²²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce se lasă stăpânit de un gând rău și ajunge chiar la fapta păcătoasă, nu se mișcă propriu-zis, deși tulburarea din el dă impresia că se mișcă. El e mort duhovnicește. Și mortul nu se mișcă. Mișcarea înseamnă luptă pentru eliberare, sau luptă pentru păstrarea libertății și a creșterii în ea. Se simte aici opoziția față de teoria origenistă că mișcarea este produsul căderii sufletelor din pleroma divină și poartă în ea pecetea răului. Mișcarea e alergare suitoare spre Dumnezeu, nu cădere de la Dumnezeu. Mișcarea e în slujba binelui, nu e produsul răului și înaintare în rău. Ideea o va dezvolta Sf. Maxim Mărturisitorul în „Ambigua”. (n.s.613, p.435)

„Și nimic nu bucură pe demoni și nu întunecă mintea și nu împietrește inima și nu înnoiază conștiința ca ascunderea gândurilor. Căci când vrea monahul să-și facă cunoscute cele ce le-a făcut și să-și arate gândurile urâte și rele, se tulbură demonii și încep să semene în inima lui gânduri de rușine, care-i spun: *Acest Bătrân se ține și se crede duhovnicesc și sfânt, curat și fără pată în viață și tu vrei să-ți aduci osânda și să te faci disprețuit de monahi și să produci sminteală? Nu te gândești că îl vei face să te stăpânească și să rădă de tine? Căci nu va păzi taina. Și până acum te cinstesc încă și în vreme ce te socotesc toți înțelept și inteligent și ascuțit la minte și în stare să deosebești între lucruri, vrei să te faci privit de sus și de râsul monahilor și celor din lume? Mai rabdă încă înainte de a-ți mărturisi gândurile acestuia. Căci ce vătămare îți aduc gândurile? Cine este să nu aibă gânduri? Cum nu se teme și altul de Dumnezeu? Aceasta o spun demonii către cel ce voiește să le descopere. Căci știu că sufletul nu propășește altfel decât din descoperirea gândurilor și monahul nu cade altfel decât dacă își ascunde gândurile. Și de aceea uneltesc și se luptă ca monahii să nu le vestească¹²³⁰”.*

(Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., Fragmente, F.124a – 132a, în Fil.rom., vol.XII, p. 276, 277)

8. Răbdarea necazurilor și îngăduința

Părinții filocalici spun că Dumnezeu conduce pe om spre culmile binelui pe două căi, una pozitivă și una negativă. Calea pozitivă se concretizează prin pronia care ne prezintă frumusețile celor bune și ne atrage spre ele. Calea negativă mai este numită „judecată” și cuprinde diferite pedepse pe care ni le trimite Dumnezeu în urma păcatelor noastre, cu scopul de a ne îndepărta de ele¹²³¹.

Necazurile sunt considerate de Sfinții Părinți „medicamente” în folosul vieții noastre spirituale. Singura atitudine sănătoasă pe care trebuie să o adoptăm în fața necazurilor este răbdarea. Căci așa cum suportăm și acceptăm medicamentele amare ce ne sunt de folos trupului, tot așa trebuie să răbdăm și medicamentele ce sunt de folos sufletului nostru.

Ne vine greu să ni-l închipuim pe Dumnezeu care este mai presus de bunătate că îngăduie necazurile și durerea provocată de ele. Însă aceste necazuri nu sunt o finalitate ci o unealtă pentru a ne îndepărta de adevărata durere. Dumnezeu acționează ca un Părinte și Medic: „Căci pe cine îl iubește Domnul îl ceartă, și biciuiește pe tot fiul pe care îl primește”. Și însăși Apostolul ne recomandă: „Răbdați spre înțeleptire, Dumnezeu se poartă cu voi ca față de fii. Căci care este fiul pe care tatăl său nu-l pedepsește?” (Evrei 12, 6-7).

Răbdarea necazurilor ne călește și ne ajută în lupta cu patimile. O dată cu depășirea prin răbdare a unui necaz câștigăm o atentă cunoaștere asupra punctelor slabe, puncte pe care trebuie să le întărim în vederea confruntării cu patimile. De altfel, Sfântul Pavel semnalează acest lucru: „Orice mustrare, la început, nu pare că e de bucurie, ci de întristare, dar mai pe urmă dă celor încercați cu ea roada pașnică a

¹²³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul are nevoie să-și descopere gândurile rele, egoiste, ca să poată scăpa de ele. Are nevoie de ajutorul altuia, de puterea și judecata altuia. Însăși comunicarea e un act al smereniei și al ieșirii din încrederea mândră în sine. (n.s.565, p.277)

¹²³¹ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica...*, p.152-160.

dreptății” (Evrei 12,11). Iar „roada pașnică a dreptății” nu poate fi decât nădejdea pe care spun Sfinții Părinți că o câștigăm o dată cu răbdarea necazurilor.

Pentru ca necazurile să nu ne aducă pierderi sufletești trebuie să nu le căutăm cauzele și să nu ne răzvrătim împotriva lor. Sfinții ne atrag atenția să nu cercetăm pricina încercărilor la care suntem supuși, ci doar să ne rugăm lui Dumnezeu pentru a le putea răbda¹²³². Dacă vom căuta să dăm vina pe altcineva pentru necazurile noastre, vom uita partea noastră de vină, și în loc să câștigăm nădejdea ne aruncăm în ținerea de minte a răului. Iar această patimă nu ne va face decât să înmulțim răul și să uităm de porunca Mântuitorului: „Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc” (Matei 5, 44). Răzvrătirea împotriva necazurilor este de asemenea nocivă pentru suflet, căci ea este o răzvrătire împotriva Medicului și Tatălui absolut, care permite aceste lucruri doar spre binele și sănătatea noastră sufletească.

a. Necesitatea răbdării

„Cel ce vrea să biruiască ispitele fără rugăciune și răbdare nu le va depărta de la sine, ci mai tare se va încâlci în ele”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.189, în Fil.rom., vol.I, p.252)

„Fugi de ispită prin răbdare și prin rugăciune. Căci dacă i te împotrivești fără acestea, vine asupra-ți și mai năvalnic”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.106, în Fil.rom., vol.I, p.264)

„Dacă vrei să-ți amintești neîncetat de Dumnezeu, nu respinge necazurile ca nedrepte, ci rabdă-le ca pe unele ce vin după dreptate. Căci răbdarea lor trezește și înviorează amintirea prin fiecare întâmplare. Iar respingerea lor micșorează durerea și osteneala spirituală a inimii, și prin aceasta produce uitarea”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.134, în Fil.rom., vol.I, p.267)

„Nu te bucura când faci bine cuiva, ci când rabzi dușmănia care urmează, fără a pune la inimă răul. Căci precum urmează nopțile zilelor, așa urmează răutățile binefacerilor”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.137, în Fil.rom., vol.I, p.267)

„Cel ce cunoaște și știe adevărul nu se mărturisește lui Dumnezeu prin amintirea celor săvârșite, ci prin răbdarea celor ce vin pe urmă asupra lui”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.155, în Fil.rom., vol.I, p.270)

„Cel ce primește reaua pătimire și necinstea pentru adevăr umblă pe calea apostolilor, luând crucea și încingându-se cu lanțuri. Iar cel ce încearcă să aibă grijă de inima sa fără acestea răătăcește cu mintea și cade în ispitele și în cursele diavolului”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.169, în Fil.rom., vol.I, p.271)

„Cel ce se împotrivește necazurilor se războiește fără să știe cu porunca lui Dumnezeu. Iar cel ce le primește întru cunoștință adevărată, acela rabdă pe Domnul, cum zice Scriptura”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.197, în Fil.rom., vol.I, p.274)

¹²³² Calist și Ignatie Xanthopol, *Metoda*, cap.16j., în Fil.rom., vol.VIII, p.52.

„Numai acela vrea să se mântuiască cu tot dinadinsul, care nu se împotrivesc leacurilor doftoricești. Iar acestea sunt durerile și întristările aduse de diferitele lovituri. Cel ce se împotrivesc însă nu știe ce negustorie se face aici, nici cu ce câștig va ieși de aici”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.82, în Fil.rom., vol.II, p.102)

„Scopul providenței dumnezeiești este să unească pe cei pe care i-a dezbinat răutatea în tot felul, prin dreaptă credință și dragoste duhovnicească. Căci pentru aceasta a pătimit Mântuitorul, ca pe copiii lui Dumnezeu cei împrăștiați să-i adune spre a fi una (Ioan 11,52). Prin urmare, cel ce nu rabdă lucrurile supărătoare nu suferă pe cele întristătoare și nu le îndură pe cele dureroase, umblă în afară de dragostea dumnezeiască și de scopul providenței”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.17, în Fil.rom., vol.II, p.108)

„Cel ce suferă fiindcă a nesocotit harul lui Dumnezeu, dacă recunoaște rațiunea providenței dumnezeiești care vrea să-l vindece, primește cu mulțumire și cu bucurie necazul și își îndreaptă greșala pentru care este certat. Cel ce se arată însă nesimțitor față de această doctorie ce i se dă, pe drept cuvânt este scos din har și predat confuziei patimilor, dându-i-se drumul să vină la păcatul cu fapta, spre care era purtat de dorința lăuntrică”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp. 26, sc. 3, în Fil.rom., vol.III, p. 110)

„Dumnezeiescul Apostol ne îndeamnă să răbdăm în credință, să ne bucurăm în nădejde și să stăruim în rugăciune (Romani 12,12), ca să rămână în noi bunul bucuriei. Dacă e așa, cel ce nu rabdă nu e credincios; cel ce nu se bucură nu e cu bună nădejde, căci a lepădat pricina bucuriei, rugăciunea, nestăruind în ea”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.88, în Fil.rom., vol.IV, p.288)

„...monahul trebuie să aibă răbdare în toate cele ce vin asupra lui, pe care vrea Dumnezeu să le îngăduie spre învățarea, spre cercarea și spre cunoașterea slăbiciunii sale. Să nu se facă îndrăzneț și să nu-și piardă nădejdea, orice rău sau orice bine i s-ar întâmpla”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.52)

„Tot necazul care se suferă cu răbdare este bun și folositor, iar cel care nu e suferit astfel e semn al lepădării de la Dumnezeu și e fără folos”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.105)

„Căci tot războinicul văzându-se pe sine că poate să izbândească ceva rămâne războindu-se, iar de nu, se retrage fie de tot, fie pentru o vreme. De aceea, cel ce vrea să biruiască pe cei ce-l războiesc e dator să aibă toată răbdarea. *Iar cel ce rabdă până la sfârșit se va mântui* (Matei 10,22). *Drept este, zice Apostolul, să dea necaz celor ce ne înstrăinează pe noi, iar nouă, celor necăjiți, ușurare* (2 Tesaloniceni 1,6-7)”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.122)

„Zis-a Domnul: *Cel ce va răbda până la sfârșit acela se va mântui* (Matei 24,13). Iar răbdarea este îmbinarea tuturor virtuților. Căci nici una dintre virtuți nu stă fără ea. Deoarece *tot cel ce se întoarce înapoi nu este vrednic de împărăția cerurilor* (Luca 9,62). Chiar dacă i se pare cuiva că se împărtășește de toate virtuțile, dacă nu va răbda până la sfârșit și nu se va izbăvi de cursele diavolului nu este vrednic să ajungă în

împărăția cerurilor. Fiindcă și cei ce au luat arvuna au nevoie de răbdare ca să primească răsplata desăvârșită în veacul viitor. În toată știința și cunoștința este nevoie de răbdare. Și pe drept cuvânt. Pentru că nici lucrurile cele sensibile nu se fac fără ea, iar dacă i s-a făcut cuiva vreunul dintre ele, are nevoie de răbdare ca să-i rămână ceea ce i s-a făcut. Și, simplu grăind, tot lucrul înainte de a se face, prin ce se face și o dată făcut, prin ea rămâne și fără de ea nu stă, nici nu se desăvârșește. Pentru că dacă este bun, ea îl prilește și îl păzește; iar dacă este rău, ea dă ușurare și tărie de suflet și nu lasă pe cel ispitit să fie strâmtorat de descurajare, care este arvuna gheenei. Ea are puterea să omoare deznădejdea, care omoară sufletul. Ea învață sufletul să se mângâie și să nu slăbească de mulțimea războaielor și a necazurilor. Pe ea neavând-o, Iuda a găsit moartea cea îndoită ca un lipsit de experiența războiului. Pe ea având-o, fruntașul Petru, deși a căzut, dar ca un cercat în război a biruit pe diavolul care-l doborâse. Pe ea aflând-o, monahul acela care a căzut în curvie a biruit pe cel ce l-a biruit, nesupunându-se gândului deznădejdiei care-l împingea să părăsească chilia și pustiu, ci cu răbdare zicând către gânduri: n-am păcătuit și iarăși zic vouă, n-am păcătuit. O dumnezeiască înțelepciune și răbdare a viteazului bărbat! Această fericită virtute l-a desăvârșit pe Iov și toate bunătățile lui cele dintâi. Căci numai puțin dacă ar fi slăbit în ea, dreptul ar fi pierdut toate cele dintâi. Dar cel ce cunoștea răbdarea lui a îngăduit bătaia spre desăvârșirea lui și spre folosul multora. Deși cel ce-și cunoaște interesul se nevoiește întâi de toate să o aibă pe aceasta. Căci zice marele Vasile: *Să nu porți război deodată cu toate patimile, că poate slăbind, te vei întoarce la cele dinapoi și nu te vei afla pregătit pentru Împărăția cerurilor. Ci luptă-te cu fiecare din patimi, pe rând, începând de la răbdarea celor ce vin asupra-ți*". (Petru Damaschinul, Înv. duh., cuv.5, în Fil.rom., vol.V, p. 191, 192, 193)

„Cel ce e disprețuit și batjocurit și suferă din cauza aceasta mult în inima sa să cunoască din aceasta că poartă la sân șarpele cel vechi. De va răbda deci în tăcere sau va răspunde cu multă smerenie, l-a făcut pe acesta neputincios și i-a slăbit strânsoarea. Iar de va răspunde împotriva cu acreală sau va grăi cu semeție, a dat putere șarpelui să-și verse veninul în inima sa și să-i roadă cu cruzime cele dinlăuntru ale sale. Prin aceasta îl va face de fiecare dată mai puternic, dându-i spre mâncare îndreptarea sa spre cele bune și puterea nenorocitului său suflet. Aceasta îl va face să trăiască de aici înainte în păcat și să fie mort cu totul pentru dreptate”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.47, în Fil.rom., vol.VI, p.28)

„Să fii gata să primești în fiecare zi orice necaz, socotind că acestea îți aduc izbăvire de multele datorii, și să mulțumești Sfântului Dumnezeu. Căci din acestea dobândește cineva îndrăznire neînfruntată, după marele Apostol: *Că necazul lucrează răbdare, iar răbdarea cercare, iar cercarea nădejde, iar nădejdea nu rușinează* (Romani 5,3). *Căci cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit, și la inima omului nu s-au suit* (1 Corinteni 2,9), acestea sunt, după făgăduința cea nemincinoasă, cele ce vor fi date celor ce arată răbdare în necazuri, cu împreuna-lucrare a harului; căci fără har nu se poate isprăvi nimic”. (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.14, în Fil.rom., vol.VI, p.92,93)

„Nici nu cerceta pricina încercărilor tale, de unde vin, ci roagă-te numai lui Dumnezeu să le porți cu mulțumire, cum zice Sfântul Marcu: *Venind încercarea, nu căuta de ce și prin cine a venit, ci caută să o rabzi cu mulțumire și fără să ții minte răul. Și iarăși: Dacă nu e ușor să afli pe vreunul să placă lui Dumnezeu fără să fie încercat, se cade să mulțumim lui Dumnezeu pentru tot ce ni se întâmplă. Și: Tot necazul dă pe față starea sufletului, dacă acesta tinde spre cele de-a dreapta sau spre cele de-a stânga. De aceea, orice necaz ni se întâmplă, se numește încercare, dând celui părtaș la el cunoștința voilor lui ascunse*”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.16j, în Fil.rom., vol.VIII, p.52)

„Bea cu inima bună, ca pe o apă a vieții, batjocorirea din partea oricărui om care voiește să te adape cu apa care te curăță de neînfrânare. Căci atunci va răsări curăția adâncă în sufletul tău și lumina lui Dumnezeu nu va mai lipsi din inima ta”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.79, în Fil.rom., vol.IX, p.117)

„Nu are lucrătorul (liniștii) atâta nevoie de hrană, ca de răbdare. Căci pentru lipsirea de cea dintâi va lua cunună, dar din lipsa celei de a doua, va agonisi pierzarea”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, partea a doua, cap.37, în Fil.rom., vol.IX, p.398)

„Bărbatul răbdător a murit înainte de mormânt, făcându-și mormânt chilia sa. Răbdarea se naște din nădejde și plâns; căci cel lipsit de acestea două e robul trândăviei”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, partea a doua, cap.38, în Fil.rom., vol.IX, p.399)

„Toate greutatea și necazurile ce nu sunt răbdate au în ele un chin îndoit.¹²³³ Căci răbdarea omului micșorează apăsarea lor. Lipsa de curaj e maica chinului. Iar răbdarea e maica mângâierii și o putere care obișnuiește să se nască din lărgimea inimii”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.46, în Fil.rom., vol.X, p.246)

„Frate, e nevoie de răbdare. Căci a spus Domnul: *Întru răbdarea voastră veți câștiga sufletele voastre* (Luca 21,19); iar Apostolul: *Aveți nevoie de răbdare* (Evrei 10,36)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.488, în Fil.rom., vol.XI, p.467)

b. Răbdarea și îndelunga răbdare

„Dacă ești răbdător, pururea te vei ruga cu bucurie”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.23, în Fil.rom., vol.I, p.90)

„Cel ce crede în răsplata lui Hristos pe măsura credinței sale rabdă bucuros toată nedreptatea”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.44, în Fil.rom., vol.I, p.241)

¹²³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Răbdarea e o trăire spirituală care micșorează tăria necazurilor. Prin faptul că nu le rabzi, nu le micșorezi și nu le înlături. De suportat tot le suporti, căci n-ai ce face. Dar suportarea fără răbdare e îndoit sau însutit de grea. Cu cât rabzi necazuri cu voia, cu atât pui un efort care le mărginește puterea; cu cât ești mai fără răbdare în ele, cu atât le mărești chiar prin aceasta, părăndu-ți de nesuportat, fără limită și de nestăpânit prin puterea ta. Necazul care-ți apare, când nu-l rabzi, ca nemărginit, îl mărginești, îl stăpânești prin răbdare, căci în ea e puterea lui Dumnezeu care-l mărginește. Propriu-zis simți această putere cum îl limitează. E și aceasta o formă a sinergiei: cu cât te încordezi mai mult în răbdare, cu atât puterea lui Dumnezeu îți ajută să biruești necazul. Aceasta se spune în continuare. (n.s.266, p.246)

„Ocara de la oameni aduce întristarea inimii, dar se face pricină de curăție celui ce o rabdă”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.49, în Fil.rom., vol.I, p.241)

„Oricâtă batjocură va răbda cineva pentru adevărul lui Hristos, va primi însutită slavă de la mulțime. Dar mai bine este a face binele pentru cele viitoare”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.73, în Fil.rom., vol.I, p.243)

„Necazurile care vin asupra oamenilor sunt roadele păcatelor proprii. Iar dacă le răbdăm prin rugăciune, ne vom bucura iarăși de venirea lucrurilor bune”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.9, în Fil.rom., vol.I, p.255)

„Mare virtute este a răbda cele ce vin asupra noastră și a iubi pe cei ce ne urăsc, după cuvântul Domnului (Matei 5,44)”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.47, în Fil.rom., vol.I, p.259)

„Răbdarea necazurilor e semnul cunoștinței adevărate; la fel neînvinovățirea oamenilor pentru nenorocirile tale proprii”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.56, în Fil.rom., vol.I, p.259)

„În durerile fără voie se ascunde mila lui Dumnezeu, care atrage la pocăință pe cel ce le rabdă și izbăvește de muncile veșnice”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.139, în Fil.rom., vol.I, p. 267)

„Frica gheenei și dragostea Împărăției dau puterea de a răbda necazurile. Iar aceasta nu vine de la noi înșine, ci de la Cel ce cunoaște gândurile noastre”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.141, în Fil.rom., vol.I, p.267)

„Cel ce primește necazurile de acum în nădejdea bunătăților de mai târziu a aflat cunoștința adevărului și se va izbăvi repede de mânie și întristare”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.168, în Fil.rom., vol.I, p.271)

„Definiția răbdării: stăruința neîncetată de a vedea cu ochii înțelegerii pe Cel nevăzut, ca văzut”. (Diadoh al Foticeii, Def., nr.3, în Fil.rom., vol.I, p.338)

„...zice Scriptura: *Până la o vreme va răbda cel cu îndelungă răbdare și pe urmă i se va răsplăti lui cu bucurie; până la o vreme va ascunde cuvintele lui, și buzele multora vor spune înțelepciunea lui* (Ecclesiast 1, 29-30)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.21, în Fil.rom., vol.II, p.34)

„Acestea sunt semnele îndelungii răbdări. Dar nu numai acestea, ci propriu îndelungii răbdări mai este și a se socoti pe sine pricina încercării. Și poate că așa și este de fapt. Fiindcă multe dintre cele ce ni se întâmplă ni se întâmplă spre îndrumarea noastră sau spre stingerea păcatelor trecute, sau spre îndreptarea neatenției prezente, sau spre ocolirea păcatelor viitoare. Cel ce socotește, așadar, că pentru una din acestea i-a venit încercarea, nu se răzvrătește când e lovit, mai ales dacă e conștient de păcatul său, nici nu învinovățește pe acela prin care i-a venit încercarea, căci fie prin acela, fie prin

altul, el a avut să bea paharul judecăților dumnezeiești. Ci el privește spre Dumnezeu și-I mulțumește Lui, care a îngăduit încercarea, și se învinovățește pe sine, și primește certarea cu inimă bună, purtându-se ca David cu Semei, sau ca Iov cu soția sa. Nebunul însă roagă pe Dumnezeu să-l miluiască; dar venind mila nu o primește, fiindcă nu a venit precum a voit el, ci precum doftorul sufletelor a socotit că e de folos. Și de aceea se face nepăsător și se tulbură, și uneori se războiește aprins cu dracii, alteori hulește pe Dumnezeu; astfel arătându-se nemulțumit, nu primește decât bâta”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.22, în Fil.rom., vol.II, p.34)

„Să ne iubim, așadar, unii pe alții și vom fi iubiți de Dumnezeu. Să fim cu îndelungă răbdare întreolaltă și va fi și El cu îndelungă răbdare față de păcatele noastre. Să nu răsplătim răul cu rău și nu vom primi după păcatele noastre. Căci iertarea greșelilor noastre o aflăm în iertarea fraților. Iar mila lui Dumnezeu e ascunsă în milostivirea noastră față de aproapele”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.42, în Fil.rom., vol.II, p.50)

„Omul cuminte, gândindu-se la puterea tămăduitoare a judecăților dumnezeiești, poartă cu mulțumire necazurile care-i vin prin ele, nefăcând pe nimeni vinovat pentru ele, decât păcatele sale. Iar cel nebun, necunoscând providența atotînțeleaptă a lui Dumnezeu, păcătuiește și când e muștrat, socotind fie pe Dumnezeu, fie pe oameni ca pricinuitori ai relelor sale”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.46, în Fil.rom., vol.II, p.77)

„*Bărbatul îndelung răbdător este cu mare înțelepciune* (Proverbe 14,29), fiindcă toate cele ce-i vin asupra le aduce în legătură cu sfârșitul; și așteptându-l pe acesta, rabdă întâmplările supărătoare; iar *sfârșitul este viața veșnică* (Romani 6,22), după dumnezeiescul Apostol. *Iar viața veșnică aceasta este, ca să te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat și pe Cel ce L-ai trimis, Iisus Hristos* (Ioan 17,3)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.24, în Fil.rom., vol.II, p.109)

„Răbdarea sfinților stinge puterea atacatoare a celui viclean”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.64, sc.16, în Fil.rom., vol.III, p.379)

„Răbdarea este iubirea de osteneală a sufletului. Iar unde este iubire de osteneală, s-a scos afară iubirea de plăcere”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.73, în Fil.rom., vol.IV, p. 24)

„Răbdarea este iubirea de osteneli a sufletului. Ea constă din osteneli de bună voie și din încercări fără de voie”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.16, în Fil.rom., vol.IV, p. 27)

„Căruia i s-a dat făgăduința, i se cere înfrânare. Aceasta dăinuind, naște răbdarea, care este o deprindere mult iubitoare de osteneală”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.64, în Fil.rom., vol.IV, p. 37)

„Dar mai bună decât toate cele spuse, este răbdarea necazurilor. Cel ce s-a învrednicit de acest mare dar este dator să mulțumească lui Dumnezeu, fiindcă l-a împărtășit de o binefacere mai mare. Căci s-a făcut următor al lui Hristos, al Sfinților Săi

Apostoli, al mucenicilor și al cuvioșilor, ca să se depărteze de bunăvoie de cele plăcute, prin tăierea voilor sale și prin lepădarea gândurilor care nu sunt după Dumnezeu, ca să facă și să cugete pururea cele plăcute lui Dumnezeu”. (Petru Damaschinul, Înv. duh., în Fil.rom., vol.V, p.140)

„...răbdarea dăruiește locuință și odihnă în ceruri”. (Teolipt al Filadelfiei, Cuv.căl., în Fil.rom., vol.VII, p.68)

„Înșelătorul amintit a fost adeseori respins de către unii prin răbdare. Dar apoi, încă vorbind acesta, alt *înger* înfățișându-se, încearcă după puțin timp să ne amăgească.¹²³⁴” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.51, în Fil.rom., vol.IX, p.109)

„Cu timpul scade marea, zice Iov (Iov 14,11) și cu timpul și prin răbdare se nasc și se desăvârșesc cele spuse în noi”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.7, cap.21, în Fil.rom., vol.IX, p.170)

„Există o simțire, mai bine zis o deprindere numită răbdare în dureri, de care cel ce e prins, nu se va mai teme sau nu va mai fugi de durere niciodată. Stăpânite de această pururea lăudată virtute, sufletele mucenicilor au răbdat cu ușurință chinurile”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea întâi, cap.49, în Fil.rom., vol.IX, p.337)

„De dobândești toiagul răbdării, câinii vor înceta îndată de a se obrăznicii. Răbdarea este durerea nesfârșimată a sufletului, care nu se clintește nicidecum sub loviturile îndreptățite sau neîndreptățite. Răbdarea e rânduiește pentru necazul pe care-l așteaptă în fiecare zi. Răbdător este lucrătorul care nu cade, sau își câștigă, din căderi, biruințe. Răbdarea e tăierea scuzelor și luarea aminte la sine¹²³⁵”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, partea a doua, cap.36, în Fil.rom., vol.IX, p.398)

„Dacă hotarul trândăviei e a nu avea răbdare în nici o odihnă¹²³⁶, al răbdării este a se socoti cineva în orice necaz ca fiind în odihnă”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.29, cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p. 421)

„Cel ce poate să rabde nedreptatea cu bucurie, deși e în stare să o respingă, a primit mângâierea de la Dumnezeu, prin credința în El. Și cel ce rabdă învinovătirile ce i se aduc, cu smerită cugetare, a ajuns la desăvârșire și se minunează îngerii de el. Căci nici o altă virtute nu e așa de mare și de greu de dobândit”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.5, în Fil.rom., vol.X, p.45,46)

¹²³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se mai întâmplă și faptul acesta: Respingând cineva ispita unui demon, i se arată același, sau altul în chipul unui înger, ajutându-l, chipurile, să-l respingă pe acela. Dar îndată prin această nouă înfățișare, îl amăgește cu păcatul părerii de sine. (n.s.186, p.109)

¹²³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Scolie din Isaac: „Pe măsura smeritei tale cugetări, ți se dă ție și răbdarea în greutățile tale. Și după răbdarea ta ți se ușurează povara necazului tău și agonisești mângâieri”. Smerenia este ea însăși un izvor de răbdare. Căci nu te socotești că ai dreptul la mângâieri lumești.

¹²³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Leneșul niciodată nu socotește că se odihnește cât îi place. E și în el o sete infinită a lăncezelii. Dimpotrivă răbdarea nu se socotește sleită de nici o greutate. (n.s.940, p.421)

„Îndelunga răbdare este născătoarea tuturor bunătăților. Gândește-te la Moise, care și-a ales mai bine să pătimească împreună cu poporul decât să aibă dulceața trecătoare a păcatului (Evrei 11,25)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., cap.13, în Fil.rom., vol.XI, p. 36)

„...luptă-te mai degrabă să dobândești îndelunga răbdare, care biruiește mânia cu iubirea, care vindecă întristarea cu împăcarea. Iar acestea ți se dăruiesc de rugăciunea către Dumnezeu”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.17, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.136)

9. Nădejdea

Simbolizată iconic printr-o ancoră, nădejdea este acostarea stabilă la țărmul existenței spirituale, în iubirea lui Dumnezeu¹²³⁷. Ea se construiește prin dezlipirea de lucrurile material-sensibile și lipirea prin credință de realitățile spiritual-stabile. Suntem atrași prin trupul nostru spre dimensiunea materială a lumii, fiind predispuși să o folosim sau să ne facem din ea unelte spre posibila noastră fericire pământească. Dar materia este instabilă. Fiind instabilă, și uneltele pe care ni le facem sunt relative oricât de perfecționate ar fi. De asemenea și oamenii sunt instabili și nu ne putem baza desăvârșit pe un om pentru a realiza ceva. Această instabilitate ce caracterizează tentativa de a ne împlini cu ajutorul materiei duce la grijă. Grijă de a-i fi înșelate speranțele stăpânește ca o patimă pe acela care își pune nădejdea în cele materiale. Adevărata nădejde are ca punct de pornire o realitate neschimbătoare și absolută, adică pe Dumnezeu¹²³⁸. O dată încredințate Lui toate treburile noastre, prin rugăciune, grijile dispar¹²³⁹, iar noi suntem puternic ancorați în iubirea lui Dumnezeu.

Dar cel ce dezbină nu va fi mulțumit de această alianță și va lupta împotriva noastră pentru a ne arunca în deznădejde. Orice păcat, săvârșit după întâlnirea cu Dumnezeu în credință, printr-o alunecare, sau săvârșit cândva aiurea în timp, poate chiar mărturisit, va deveni pentru diavol unealtă împotriva noastră, și se va strădui dezbinătorul să ni-l înfățișeze pentru ca noi să-l considerăm motiv de deznădejde. Numai ignoranța noastră îl poate face pe diavol să aibă succes. Și Sfinții Părinți ne arată foarte clar acest lucru: Căci nici un păcat sau chiar patimă nu sunt motive de deznădejde ci de pocăință, de întoarcere înlăcrimată către Dumnezeu. Pocăința este cea care regenerează nădejdea în iubirea lui Dumnezeu¹²⁴⁰. Pe lângă această strategie, dezbinătorul mai are o metodă de a ne arunca în deznădejde. De această dată el lucrează prin alte patimi, pe ocolite. Întâi ne face să ajungem la o stare de mândrie și închipuire de sine iar apoi ne arată instabilitatea materiei pe care ne-am bazat pentru a ne construi patima. În acel moment

¹²³⁷ Calist și Ignatie Xanthopol, *Metoda*, cap.16, în Fil.rom., vol.VIII, p.54.

¹²³⁸ Psalmi 145, 3: Nu vă încredeți în cei puternici, în fiii oamenilor, în care nu este izbăvire; Psalmi 54, 25: Aruncă spre Domnul grija ta și El te va hrăni; Filipeni 4, 6: Nu vă împovărați cu nici o grijă. Ci întru toate, prin închinăciune și prin rugă cu mulțumire, cererile voastre să fie arătate lui Dumnezeu; I Petru 5, 7: Lăsați-I Lui toată grija căci El are grijă de voi.

¹²³⁹ Matei 6, 31-34: Deci, nu duceți grijă, spunând: Ce vom mânca, ori ce vom bea, ori cu ce ne vom îmbrăca? Că după toate acestea se străduiesc neamurile; știe doar Tatăl vostru Cel ceresc că aveți nevoie de ele. Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă. Nu vă îngrijiți de ziua de mâine, căci ziua de mâine se va îngriji de ale sale.

¹²⁴⁰ Petru Damaschinul, *Învățăături duhovnicești*, în Fil.rom., vol.V, p.137.

mândria și părerea de sine ne aruncă în deznădejde prin sentimentul subdemnității la care suntem supuși. Soluția pentru a recâștiga nădejdea este răbdarea și pocăința.

Pentru a ne face să înțelegem mai bine că păcatul nu e motiv de deznădejde ci de pocăință, Sfântul Ioan Scărarul ne spune că nu este pedepsit de Împărat soldatul ce a luptat și s-a întors rănit de pe câmpul de luptă, ci soldatul care a dezertat, fugind și neîntorcându-se la Împărat. Soldatul rănit ce se întoarce cu nădejde la Stăpânul său, este sprijinit și ajutat să se vindece și este înaintat în grad¹²⁴¹.

a. Firea nădejdi

„Definiția nădejdi: călătoria minții spre cele nădăjduite”. (Diadoh al Foticeii, Def., nr. 2, în Fil.rom., vol.I, p. 338)

„Dragostea este născută de nepătimire; nepătimirea de nădejdea în Dumnezeu; nădejdea de răbdare și îndelunga răbdare; iar pe acestea le naște înfrânarea cea atotcuprinzătoare. Înfrânarea, la rândul ei, e născută de frica lui Dumnezeu. În sfârșit, frica de credința în Domnul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.2, în Fil.rom., vol.II, p.54)

„Cel ce cunoaște cu adevărat cele viitoare și nădăjduiește în ele, nu încetează nicio dată să cheme prin fapte cele nădăjduite”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.47, sc.2, în Fil.rom., vol.III, p.167)

„...propriu nădejdi e să scrie, adică să învețe cele viitoare și să le pună sub ochi ca prezente; apoi să convingă pe cei războiți de puterea vrăjmașă că nu e departe de ei Dumnezeu care-i apără și pentru care sfinții duc lupta”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, în Fil.rom., vol.III, p.180,181)

„...nădejdea înseamnă a crede fără îndoială, din tot cugetul, că vei dobândi sigur ceea ce nădăjduiești. Aceasta se naște iarăși din credință tare, prin care cineva nu-și mai face nici o grijă de viață sau de moartea sa, ci toată grija sa o lasă lui Dumnezeu, cum s-a zis despre semnele celui ce vrea să ajungă la nepătimire, a căror temelie este credința”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.130)

„Neîmpătimirea vine din nădejde; fiindcă cel ce nădăjduiește că va dobândi în altă parte o bogăție veșnică, ușor disprețuiește pe cea din mână, chiar dacă cea vremelnică îi aduce toată odihna”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.7, în Fil.rom., vol.V, p.198)

„Plânsului după Dumnezeu îi premerge smerenia și îi urmează o bucurie și o veselie negrăită. Iar din smerenie după Dumnezeu răsare nădejdea mântuirii. Căci cu cât se socotește cineva pe sine din suflet mai păcătos decât toți oamenii, cu atât crește împreună cu smerenia și nădejdea care înflorește în inima lui, încredințându-l că prin ea se va mântui”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225 cap., cap.7, în Fil.rom., vol.VI, p. 58)

„...nădejdea izbăvirii face osteneala mai ușoară, ceea ce este mai folositor celui ce se căiește fierbinte”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225 cap., cap.18, în Fil.rom., vol.VI, p. 61)

¹²⁴¹ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.26, partea a treia, cap.53, în Fil.rom., vol.IX, p.376.

„Cercetează-te deci pe tine însuți, tu căruia ți se cer acestea. Și dacă te vei afla că nu ești lipsit de nimic din cele spuse, ci le împlinești toate cu prisosință, din inimă și cu voință fierbinte, vei cunoaște că te ai în lumină pe tine însuți și nădejdea ce nu va fi făcută de rușine; nu cea care vine în cei pierduți din închipuirea de sine (2 Tesaloniceni 2,10) și a cărei deșertăciune și înșelăciune nu o poate recunoaște nici unul din cei ce o au, ci nădejdea cea bună și adevărată, în lumina adevărată și nefăcută de mână.¹²⁴² Iar în aceasta vei vedea purtată ca într-un car de heruvimi iubirea, care este Hristos¹²⁴³”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.1, cap.12, în Fil.rom., vol.VI, p.148)

„Călugărul cu nădejde tare junghie lenea, omorând cu sabia acesteia pe aceea. Cercarea (experiența) naște nădejdea darurilor Domnului. Căci cel necercat nu rămâne neîndoit. Mânia risipește nădejdea. Căci aceasta nu rușinează. Iar cel ce se mânie are chip necuviincios”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.17, în Fil.rom., vol.IX, p.430)

„Semnul că are cineva nădejde în Dumnezeu este să se scuture de tot gândul și grija trupului (2 Corinteni 7,1) și să nu-și închipuie că are peste tot ceva de al veacului acestuia, căci altfel și-ar avea nădejdea în aceasta și nu în Dumnezeu¹²⁴⁴”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.543, în Fil.rom., vol.XI, p.505)

b. Nădejdea totală în Dumnezeu

„Pentru lucrurile pentru care și-a pus cineva nădejdea în Dumnezeu, nu se mai războiește cu aproapele”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.103, în Fil.rom., vol.I, p.264)

„Nădejdea în Dumnezeu face inima largă; iar grija trupeză o îngustează”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.114, în Fil.rom., vol.I, p. 265)

„Cel ce vrea să fie ferit de orice întâmplare rea e dator să-și încredințeze toate trebile lui Dumnezeu prin rugăciune; apoi mintea lui să se țină strâns de nădejdea în El, iar grija pentru lucrurile supuse simțurilor să o nesocotească cu toată puterea”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.172, în Fil.rom., vol.I, p.271)

„Să ne punem toată nădejdea noastră numai în El și să aruncăm toată grija noastră numai asupra Lui, și ne va mântui pe noi de tot necazul, și toată viața ne va hrăni El

¹²⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nădejdea singură vine din faptele credinței tari. Căci faptele, eliberându-ne de alipirea la lucrurile trecătoare, ne descoperă lumina realității netrecătoare, care este Dumnezeu, și siguranța vieții noastre netrecătoare în El. De aici se vede că prin lumina de care vorbește așa de mult, Sfântul Simeon înțelege intuiția clară și sigură a realității netrecătoare, deci adevărate a lui Dumnezeu, ca temei al duratei noastre veșnice. (n.s.40, p. 148)

¹²⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În nădejdea sigură vezi ceea ce vei avea în viitor în chip deplin, adică unirea cu Hristos, izvorul tuturor bunătăților. Nădejdea îți aduce în orizontul vederii pe Hristos ca izvorul iubirii nesfârșite sau ca iubirea însăși. În același timp, nădejdea te poartă spre ea prin fapte, prin desăvârșirea ta sau prin creșterea ta în iubire, mergând în întâmpinarea Celui de la Care îți vine iubirea. Te poartă cu avântul cu care sunt purtați heruvimii spre Dumnezeu. (n.s.41, p. 148)

¹²⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Îți pui nădejdea în ceea ce socotești că vei avea pentru totdeauna. Dar în ce poți nădăjdui pentru veci din lumea aceasta? Căci orice ai avea în lumea aceasta, are un sfârșit mai curând sau mai târziu. Pe nimeni și pe nimic din lume nu te poți răzima pentru totdeauna. Ci totul e în surpare continuă. (n.s.726, p. 505)

Însuși. Să iubim pe tot omul din suflet; dar să nu ne punem nădejdea în nici unul dintre oameni. Căci câtă vreme ne susține Domnul, ne înconjoară toți prietenii și toți vrăjmașii noștri sunt fără putere. Când însă ne părăsește Domnul, atunci ne părăsesc și prietenii cu toții, și toți vrăjmașii dobândesc putere împotriva noastră. Dar și cel ce îndrăznește bizuindu-se pe sine va cădea cu cădere jalnică. Cel ce se teme însă de Domnul se va înălța. De aceea a zis David: *Nu voi nădăjdui în arcul meu, și sabia mea nu mă va mântui. Că Tu ne-ai mântuit pe noi de cei ce ne necăjesc și ai făcut de rușine pe cei ce ne urăsc* (Psalmi 43,7-8)". (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.43, în Fil.rom., vol.II, p.51)

„Când cugetăm la înălțimea nesfârșită a lui Dumnezeu, să nu ne pierdem nădejdea în iubirea de oameni a Lui, ca și când n-ar ajunge până la noi din pricina înălțimii; iar când ne gândim la adâncul nesfârșit al căderii noastre din pricina păcatului, să nu ne pierdem credința în învierea virtuții noastre omorâte. Căci amândouă sunt cu putință la Dumnezeu: și să coboare ca să lumineze mintea noastră prin cunoștință, și să învie iarăși virtutea în noi ca să ne înalțe împreună cu Sine, prin faptele dreptății". (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.36, în Fil.rom., vol.II, p.179)

„Iar în ispite, aceasta o făceam pururea: îmi puneam toată nădejdea în Dumnezeu, înaintea căruia am făcut și făgăduințele lepădării, și El îndată mă izbăvea. De aceea, frate, nu mai am grijă de mine". (Avva Filimon, Cuv.f.fol., în Fil.rom., vol.IV, p.169)

„...suntem datori să cunoaștem pururea neputința noastră și harul lui Dumnezeu și să nu deznădăjduim orice ni s-ar întâmpla, nici să îndrăznim că suntem ceva. Ci mai vărtos să nădăjduim pururea la Dumnezeu cu smerenie". (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.84)

„Iar Dumnezeu, care l-a ales pe el și l-a rânduit pentru convorbirea cu Sine, și i-a dăruit lui petrecerea aceasta și lipsa de griji, va avea El însuși grijă de acela și-l va hrăni sufletește și trupește. *Aruncă, zice, grija ta asupra Domnului și El însuși te va hrăni* (Psalmi 54,25). Și cu cât își va pune cineva mai mult nădejdea într-Însul în toate cele ale sufletului și ale trupului său, cu atât Îl află pe Acela mai mult purtând grijă de el". (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.111)

„Dar nu trebuie să deznădăjduim dacă nu suntem cum se cuvine să fim. Rău este că ai păcătuit, omule! Dar de ce nedreptățești pe Dumnezeu și-L socotești neputincios din neștiință? Oare nu poate să mântuiască sufletul tău Cel ce a făcut pentru tine lumea cea atât de mare, pe care tu o vezi? Iar de zici că mai degrabă și aceasta îmi este spre osândă, precum și pogorârea Lui, pocăiește-te și-ți va primi pocăința ta, ca pe a fiului risipitor și a păcătoasei. Dacă însă nici aceasta nu o poți și greșești din obișnuință, chiar în cele ce nu vrei, ai smerenie, ca vameșul, și-ți va ajunge ție spre mântuire". (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.126)

„Dar, dacă cineva vrea, pune iarăși început prin pocăință. *Dacă ai căzut, zice, ridică-te; și dacă iarăși ai căzut, iarăși ridică-te*, nedeznădăjduind nicidecum de mântuirea ta,

orice s-ar întâmpla. Nu te preda pe tine de bunăvoie vrăjmașului. Îți ajunge ție spre mântuire răbdarea aceasta, împreună cu osândirea de sine”. (Petru Damaschinul, Înv. duh., în Fil.rom., vol.V, p.137,138)

„Bine este deci să nu cădem sau să cădem și să ne ridicăm. Iar dacă s-ar întâmpla să cădem, bine este să nu deznădăjduim și să nu ne întristăm de iubirea de oameni a Stăpânului. Căci dacă vrea poate face milă cu neputința noastră, numai să nu depărtăm de El, sau să ne îngrijorăm și să ne descurajăm dacă, silindu-ne, nu izbândim să împlinim poruncile”. (Petru Damaschinul, Înv. duh., cuv.8, în Fil.rom., vol.V, p. 203, 204)

„Să alergăm cu toată inima la Hristos care ne cheamă, revărsându-ne spre El inimile, și să nu deznădăjduim de mântuirea noastră, făcând rău cu voia. Căci este și aceasta o amăgire a celui rău, ca prin amintirea păcatelor de mai-nainte să ne ducă la deznădejde. Noi să înțelegem că dacă Hristos venind s-a făcut doctorul și tămăduitorul orbilor, al slăbănogilor, al surzilor și a înviați morți intrați în putreziciune, nu va tămădui cu atât mai mult orbia cugetului și slăbănogeala sufletului, și surzenia inimii nepăsătoare? Căci nu altul, ci însuși Cel ce a zidit trupul a zidit și sufletul, și dacă a avut atâta bunăvoință și milă față de cele ce se desfac și mor, nu se va arăta cu cât mai mult cu iubire de oameni și cu tămăduire față de sufletul nemuritor, care suferă de boala păcatului și a neștiinței, dar pe urmă vine la El și se roagă? Doar El a spus: *Tatăl Meu cel ceresc, oare nu va face dreptate celor ce strigă către El ziua și noaptea? Adevăr zic vouă, va face dreptate în grabă* (Luca 18,7-8); sau: *Cereți și vi se va da vouă, căutați și veți afla, bateți și vi se va deschide vouă* (Matei 7,7); și iarăși: *Chiar dacă nu-i va da lui pentru că îi este prieten, dar pentru îndrăzneala lui sculându-se îi va da lui câte îi sunt de trebuință* (Luca 11,8)”. (Sf. Simeon Metafrastul, P. 150 cap., cap.72, în Fil.rom., vol.V, p. 313, 314)

„Dumnezeu niciodată n-a lăsat sufletul care nădăjduiește într-Însul să fie covârșit de încercări încât să deznădăjduiască”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150 cap., cap.129, în Fil.rom., vol.V, p. 343)

„Dacă ai căzut în adâncurile relelor, să nu deznădăjduiești nicidecum în ridicarea ta din nou, chiar dacă te-ai rostogolit până la ultima treaptă a iadului răutății. Căci, dacă ai pus mai înainte, cu căldură, temelie evlaviei prin virtuțile cu fapta, chiar dacă casa acesteia, zidită de tine din diferite pietre ale virtuții, s-a surpat pâna la pământul pătimăș al relelor, Dumnezeu nu va uita de vechile tale osteneli și sudori, dacă ai inima zdrobită prin căderile tale, și-Și amintește de zilele cele de odinioară și se căiește de căderea ei cu suspine înaintea Lui. Căci căutând va căuta la tine degrabă, făcând să vibreze cuvintele Sale (Isaia 64,2) și-ți va atinge nevăzut ochii inimii tale îndurerate și va întări temelia virtuții puse de tine mai înainte cu osteneală¹²⁴⁵; și-ți va da o putere mai mare și mai desăvârșită decât cea dinainte, ca, în căldura unui duh fierbinte, să dobândești iarăși, cu răbdare, faptele virtuții cele surpate din pizma celui rău și, în duh de smerenie, să ridici

¹²⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ceea ce a fost pus odată bun în suflet nu se desființează cu totul. Dar trebuie o revenire la acel bine, prin pocăință, pentru a se descoperi din nou. (n.s.50, p. 208)

din nou casa evlaviei, mai strălucită decât cea dintâi, spre odihna veșnică a Lui, după cum s-a scris¹²⁴⁶”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.54, în Fil.rom., vol.VI, p.207,208)

„Aruncă ancora nădejdi în Dumnezeu, care poate să mântuiască, și așteaptă de la El sfârșitul cel de folos al încercărilor”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.16, în Fil.rom., vol.VIII, p.54)

„Nădejdea în Dumnezeu înalță inima, iar frica de gheenă o zdrobește”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.306)

„O dată ce ai pe Dumnezeu, nu te teme, ci aruncă toată grija ta asupra Lui și El va purta grijă de tine (Psalmi 54,23; 1 Petru 5,7). *Nu știi că de se va desface această casă pământească a cortului nostru, vom avea zidire de la Dumnezeu, casă nefăcută, de mână, veșnică, în ceruri?* (2 Corinteni 5,1). Crede fără să te îndoiești și Dumnezeu te va ajuta. Căci e milostiv. Lui se cuvine slava în veci. Amin”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.75, în Fil.rom., vol.XI, p.111)

„Dacă am ajuns să avem pe sfinți aproape, trebuie să avem încredere deplină că vom avea în toate ajutorul lui Dumnezeu. Căci dacă în cele ale lumii, când cineva își predă casa unuia din cei mari, nu puțin se îngrijește acela de ea pentru cinstea ce i-a dat-o predându-i casa în grijă, cu cât mai mult nu e desăvârșit de Dumnezeu ajutorul prin care sfinții păzesc pe cel prelat Lui de ei. Căci se zice despre Dumnezeu că *Va face voia celor ce se tem de El; El va asculta rugăciunea lor și-i va mântui pe ei* (Psalmi 144,19)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., cap.386, în Fil.rom., vol.XI, p. 390)

„Ne-am împărtășit de simțirea lucrării Stăpânului și iubitorului de oameni Dumnezeu, care ne-a izbăvit de toate necazurile și încercările. Drept aceea să nu ne îndoim nici acum că ne va izbăvi și apăra de orice rău. Să aruncăm deci asupra Lui toată grija noastră (1 Petru 5,7) și toată nădejdea. Și oriunde v-ați afla, nu vă fie teamă de nici un rău, prin rugăciunile sfinților”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.390, în Fil.rom., vol.XI, p. 396, 397)

„Frate, cei ce se folosesc de doctori și cei ce nu se folosesc, să se folosească cu nădejdea în Dumnezeu, zicând: *În numele Domnului ne încredem în doctori, că ne va*

¹²⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În casa virtuților se odihnește Dumnezeu, pentru că este o casă deschisă, prin smerenie, curăției, păcii, iubirii. Dar nu se odihnește în dărâmăturile unui suflet sfâșiat de contradicții, egoist, întunecat, închis, mărginit. Sufletul se închide și se dărâmă când nu mai e în legătură cu Dumnezeu. El este atunci ca o vioară stricată din care arcușul artistului nu mai poate scoate melodiile sale armonioase și nesfârșite. Numai o casă clădită deplin cum trebuie e luminoasă, armonioasă, stând într-o legătură cu lumea din afară, prin ferestre, prin terase, prin balcoane, putând fi locaș al unei persoane sau al unor persoane care nu vor să se închidă în această casă, ieșind din legătura cu toată realitatea. Dumnezeu cel infinit nu poate fi închis de nimeni în sine însuși. De aceea cel ce se mărginește pe sine prin alipirea la lucrurile mărginite nu se poate face locaș al lui Dumnezeu. (n.s.51, p.208)

*dărui vindecarea prin ei.*¹²⁴⁷ Iar cei ce nu se folosesc de ei, să nu se folosească cu nădejdea în numele lui Dumnezeu și El îi va tămădui pe ei. Dacă deci te folosești, nu gresești, iar dacă nu te folosești, nu te îngâmfa. Aceasta, ca să-ți dai seama că dacă te folosești de doctori împlinești voia lui Dumnezeu și nimic altceva”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.508, în Fil.rom., vol.XI, p.482,483)

„Ia aminte la tine cu amănunțime, ca unul ce ești totdeauna înaintea lui Dumnezeu, ca să nu nădăjduiești nimic de la nimeni, decât de la El singur, cu credință. Și de ai trebuință de ceva, roagă-te lui Dumnezeu ca să ți se îplinească trebuința după voia Lui, prin cele ce voiește. Și mulțumește lui Dumnezeu totdeauna ca Celui ce ți-a împlinit-o. Și de-ți lipsește peste tot ceva, să nu-ți pui nădejdea în om, nici să te întristezi, nici să cârtești împotriva cuiva, ci suportă aceea cu hotărâre și fără tulburare, gândind: *Sunt vrednic de multe neazuri pentru păcatele mele, dar de voiește Dumnezeu, mă poate milui.* Și cugetând așa, îți va împlini toată trebuința¹²⁴⁸”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.27, cap.12, în Fil.rom., vol.XII, p.237)

c. Nădejdea amăgitoare

„Despre alunecare, Sfântul Isaac zice: *Să nu ne întristăm când alunecăm în greșală, ci când stăruim în ea. Căci alunecarea se întâmplă uneori chiar și celor desăvârșiți. Dar stăruirea în ea este moarte deplină. Întristarea cu care ne întristăm pentru alunecările noastre ni se socotește în locul unei lucrări curate din har. Dar cel ce alunecă a doua oară în nădejdea că se va pocăi, se poartă cu Dumnezeu cu viclenie. Acestuia îi vine moartea pe neștiute și nu apucă timpul în care-și pune nădejdea să îplinească faptele virtuții*¹²⁴⁹”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.80, în Fil.rom., vol.VIII, p.176)

¹²⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tot ceea ce reușește cercetarea să cunoască treptat din natură, sau din trupul omenesc, se află în ambianța largă a ceea ce nu se cunoaște și nu se va cunoaște deplin niciodată, chiar dacă și natura și trupul omenesc sunt pe de altă parte finite. Căci chiar creația aceasta a lui Dumnezeu e o ambianță de taină pentru toate cele din ea, mai ales că e înrădăcinată în Dumnezeu cel infinit. De aceea bine e să ne folosim de ceea ce știu medicii, dar să-L rugăm și pe Dumnezeu să facă spre folosul nostru ceea ce ne recomandă doctorii prin știința lor mărginită. Cele știute nu trebuie rupte de totul indefinit dar bine orânduit al creației. Omul știutor și natura cunoștibilă au la origine pe cineva cu mult mai puternic și mai știutor. (n.s.690, p.482)

¹²⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când îți vin neazuri, nu cârți, ci socotește că-ți vin pentru păcatele tale și ești vrednic de ele și că în ele te ajută să te ferești de păcatele viitoare. (n.s.479, p.237)

¹²⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiecare clipă trebuie luată în serios, ca și cum ar fi ultima. Nu trebuie să păcătuim cu voia, în nădejdea că vom avea timp în viitor pentru pocăință. Nu noi dispunem de timpul viitor, ci Dumnezeu. De aceea, nu trebuie să căutăm să dispunem de timpul de față lucrând împotriva lui Dumnezeu, în nădejdea că ne va da alte clipe în care vom lucra pentru El și-L vom îmbuna. Dacă ne-a dat clipa de față, înseamnă că ne-a dat condiția pentru a ne declara pentru sau contra Lui. Kirkegaard a evidențiat importanța clipei prezente pentru a ne decide pentru mântuire, dar cu argumentul că cine se obișnuiește să amâne decizia pentru bine o va tot amâna. Dar importanța clipei de față e legată mai ales de faptul că e singura clipă dată nouă în mod sigur de Dumnezeu. Deci în fiecare clipă prezentă trebuie să facem binele, pentru că fiecare e singura clipă pe care o avem în mod sigur ca dar al lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu ne dă un șir îndelungat de clipe, ni-l dă în felul acesta, adică ca un șir de clipe din care

„Există o nădejde în Dumnezeu, care se naște prin credință, din inimă. Aceasta este nădejdea cea bună și cu dreaptă socoteală și întru cunoștință. Și există o alta, mincinoasă, ce se naște din nelegiure. Nădăjduiește bine și înțelept în Domnul, acela care nu e deloc prins de grija lucrurilor pieritoare, ci e dăruit ziua și noaptea în întregime lui Dumnezeu, neîngrijindu-se de nici un lucru lumesc pentru multa îndeletnicire cu virtuțile, și toată preocuparea lui e îndreptată spre cele dumnezeiești și de aceea nu se îngrijește să-și pregătească mâncarea și hainele și să-și înfrumusețeze locul sălășluirii trupului și de toate celelalte. Căci Domnul îi va pregăti lui cele de trebuință. Aceasta este cu adevărat nădejdea cea adevărată și atotînțeleaptă”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.22, în Fil.rom., vol.X, p.117)

„Dar cel ce are inima scufundată cu totul în cele pământești și mănâncă pururea țărână împreună cu șarpele și nu se îngrijește deloc de cele ce plac lui Dumnezeu, ci se ostenește cu toate cele trupești și e desprins și gol de toată virtutea, din pricina întâlnirilor neîncetate și a împrăstierii din mândrie, căutând alte și alte pricini pentru acestea, e cu adevărat căzut de la bine din pricina acestei nepăsări și nelucrări. Zici că uneori, când e strâmtorat de vreo lipsă, sau necăjit de vreun rod al nelegiurilor lui, spune și el: *Nădăjduiesc în Dumnezeu și El mă va scăpa de grijă și îmi va da ușurare?* Acestuia îi spun: Nebune, până în ceasul acesta nu-ți aminteai de Dumnezeu, ci-L înjurai prin ticăloșia faptelor tale și *numele Lui era hulit din pricina ta între neamuri, precum s-a scris* (Romani 2,24), și acum îndrăznești să spui cu toată gura: *Nădăjduiesc în El și El mă va ajuta și va avea grijă de mine?* Către unii ca aceștia a spus Dumnezeu prin proorocul, rușinându-i: *Din zi în zi Mă caută și voiesc să învețe căile Mele; ca unii care au făcut dreptatea și dreptățile Dumnezeului lor nu le-au părăsit, cer de la Mine judecată și dreptate* (Isaia 58,2)”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.22, în Fil.rom., vol.X, p. 118)

„Drept aceea, să nu se amăgească unul ca acesta și să uite de felul purtării lui și să spună că nădăjduiește în Dumnezeu, căci se va pedepsi. Pentru că nu s-a îmbogățit nicidecum cu faptele credinței. Să nu-și întindă picioarele cu lene și să spună: *Cred că Dumnezeu îmi va dăruie mie cele de trebuință, ca unuia ce am petrecut în lucrurile lui Dumnezeu;* sau să se arunce nebunește în fântână, negândind nicidecum la Dumnezeu. Să nu spună după ce a căzut: *Nădăjduiesc în Dumnezeu și El mă va scăpa.* Nu te amăgi, nebune! Nădejdi în Dumnezeu trebuie să-i premeargă osteneala pentru Dumnezeu și sudoarea în lucrul Lui. De crezi în Dumnezeu, bine faci, dar credința are nevoie și de fapte și nădejdea în Dumnezeu se arată în grelele pătimiri pentru virtute. Crezi că Dumnezeu poartă grijă de faptele Lui și e puternic în toate? Credinței tale să-i urmeze lucrarea cuvenită și atunci te va auzi Dumnezeu. Nu căuta să strângi vântul în pumnul tău, adică să ai o credință fără fapte”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.22, în Fil.rom., vol.X, p.119)

fiecare pare ultima sau poate să fie ultima, pentru că ne oferă întregul timp ca un prilej de declarare a noastră pentru Dumnezeu sau contra Lui, făcând din ea un prilej de a împlini sau nu voia Lui, de a veni sau nu în apropierea de El, de a crește sau nu în asemănare cu El. Aceasta e ideea mai profundă a Sf. Isaac. (n.s.380, p.167,168)

d. Deznădejdea, marea bucurie a dracilor

„Când află diavolul pe un om prins fără trebuință de cele trupești mai întâi îi răpește trofee cunoștinței, pe urmă îi taie nădejdea în Dumnezeu, cum i-ar tăia capul”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.173, în Fil.rom., vol.I, p.271)

„Există o deznădejde din mulțimea de păcate și din povara conștiinței și a întristării de nesuportat, din pricina copleșirii sufletului de mulțimea rănilor și o scufundare a lui în adâncul deznădejzii, sub greutatea acestora.¹²⁵⁰ Și există o deznădejde ce ni se întâmplă din mândrie și din închipuirea de sine, din pricină că socotim căderea ce ni s-a întâmplat, sub demnitatea noastră. Cine ia seama, va afla în aceștia această stare: cel dintâi se predă pe sine nepăsării; cel de al doilea nu mai are nădejde în nevointă. Amândouă sunt fără folos. Căci pe unul obișnuiește să-l tămăduiască înfrânarea și buna nădejde, iar pe al doilea, smerenia și nejudicarea altora”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea întâi, cap.61, în Fil.rom., vol.IX, p.341,342)

„E foarte lipsit de judecată cel care, auzind despre virtuți mai presus de fire în sfinți, deznădăjduiește de sine însuși. Căci mai degrabă te va învăța pe tine una din acestea două: sau îți va stârni râvna prin cuvioasa bărbăție a lor, sau te va întoarce spre multă defăimare de tine și spre vederea neputinței tale prin de-trei-ori-cuvioasă smerenie”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a doua, cap.12, în Fil.rom., vol.IX, p. 351, 352)

„Precum cel pe moarte nu poate umbla, așa cel deznădăjduit nu se poate mântui”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.40, în Fil.rom., vol.IX, p.374)

„Precum nu e drept ca cel cuprins de friguri să se omoare, așa nu trebuie să deznădăjduiască cineva, până la ultima răsuflare”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.50, în Fil.rom., vol.IX, p.376)

„Iubite frate, având un astfel de Dumnezeu milostiv nu te arunca în deznădejde. Căci aceasta este marea bucurie a diavolului. Fii cu încredere în Domnul. Căci nimenea nu va fi scos din turma oilor lui Hristos, a Dumnezeului nostru, dacă rabdă până la sfârșit în locul acesta”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.77, în Fil.rom., vol.XI, p. 112)

„Căci dacă nu ne pierdem nădejdea, Dumnezeu ne stă totdeauna aproape ca să primească pocăința noastră. Dar dacă ne pierdem nădejdea în noi înșine¹²⁵¹, ne vom afla osândiți pe noi înșine”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr. duh., cap.229, în Fil.rom., vol.XI, p. 259)

¹²⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Nimenea vietuind în păcate să nu deznădăjduiască de sine, știind că plugăria schimbă soiurile plantelor, iar îngrijirea sufletului prin virtute poate birui boli de tot felul”. *Alta*: „Păcat de moarte este cel nepocăit. Despre acesta chiar de s-ar ruga un sfânt, nu va fi ascultat”. *Alta*, a Marelui Vasile: „Dacă s-ar număra mulțimea îndurărilor lui Dumnezeu și s-ar putea măsura mărimea Lui în comparație cu mulțimea și mărimea păcatelor, ar fi îndreptățită deznădejdea. Dar dacă acestea pot fi măsurate și numărate, iar mila și îndurărilor lui Dumnezeu nu pot fi măsurate, nu e loc pentru deznădejde, ci pentru încredere în mila Lui, pentru pocăința de păcatele noastre, căroră le stă în față iertarea și sângele lui Hristos”. (n.s.746, p.342)

¹²⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu ne pierdem nădejdea nu că ne putem scăpa singuri din cursa dracilor, dar că putem voi serios să fim scăpați, Dumnezeu ne ajută. Numai când ne resemnăm în gândul că nu mai putem voi serios aceasta, nu ne mai poate ajuta nici Dumnezeu. (n.s.339, p.259)

„Nu te încovoia, frate, nici nu te preda deznădejdi, căci aceasta este marea bucurie a diavolului”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.255, în Fil.rom., vol.XI, p. 290, 291)

10. Smerenia și smerita cugetare

Toate patimile sunt periculoase și afectează negativ viața noastră spirituală. Dar există două patimi care nu numai că sunt periculoase, dar atunci când s-au manifestat pentru primele dăți au schimbat configurația ierarhiei cerești și a ordinii zidite de Dumnezeu pe pământ. Patimile despre care este vorba sunt mândria și egoismul. Datorită lor, macrocosmosul spiritual și material și-au modificat funcționarea prin căderea îngerilor și prin căderea lui Adam. Dacă în planul spiritual, datorită purității ontologice a îngerilor, mândria și egoismul îngerilor răi s-au dezvoltat atât de mult încât au ajuns și cu neputință de convertit, în planul fizico-spiritual din care face parte omul, cele două patimi au alunecat în zona microcosmosului, afectându-ne pe fiecare în parte. A devenit o problemă personală a fiecărui om cum va rezista în fața acestor patimi și cum se va salva de căderea definitivă alături de îngerii răi.

Dumnezeu nu l-a lăsat pe om singur, ci l-a însoțit la început prin revelație naturală și mai apoi prin profeți. Însă abia Hristos ne-a descoperit desăvârșit cele două virtuți care ucid mândria și egoismul: smerenia și iubirea. Cele două sunt legate una de cealaltă ca și patimile asupra cărora au putere și au fost trăite de Mântuitor spre a ne fi învățatură: „Fiul lui Dumnezeu, făcându-Se om, a dat oamenilor cea mai mare pildă de smerenie din iubire, arătând că iubirea e atenție la altul, până la uitarea deplină a importanței proprii”¹²⁵². Smerenia din iubire este singura și cea mai directă cale spre ordonarea microcosmosului nostru sufletesc spre Dumnezeu. Mântuitorul Hristos a fost atât de clar! El a vorbit puțin despre smerenie dar ne-a arătat-o prin viața Lui. „S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-se până la moarte” (Filipeni 2, 8). Cugetul smerit și iubirea devin semnele apartenenței unui om la ucenicia în Hristos. A fi creștin înseamnă a-ți ordona viața spirituală fără mândrie și egoism și a-ți-o îndrepta total spre Dumnezeu. „Smerenia ne așază dintr-o dată în starea firească a existenței noastre”¹²⁵³. Ea nu este o virtute oarecare. Ea a refăcut ordinea distrusă de mândria și egoismul lui Adam și fără ea noi nu putem beneficia de darul ce ni l-a dat Hristos: „Luați jugul Meu asupra voastră și învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima și veți găsi odihnă sufletelor voastre. Căci jugul Meu e bun și povara Mea este ușoară”. (Matei 11, 29-30)

a. Firea smereniei

„Fericit este monahul care se socotește pe sine gunoiul tuturor”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.123, în Fil.rom., vol.I, p.101)

„Cel blând pentru Dumnezeu e mai înțelept decât cei înțelepți și cel smerit cu inima e mai puternic decât cei puternici. Căci ei poartă jugul lui Hristos întru cunoștință (Matei 11,29)”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.107, în Fil.rom., vol.I, p.264)

„Definiția smeritei cugetări: uitarea atentă a isprăvilor tale”. (Diadoh al Foticeii, Def., nr.6, în Fil.rom., vol.I, p.338)

¹²⁵² Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, p.55.

¹²⁵³ Protosinghel Petroniu Tănase, *Ușile Pocăinței*, p.16.

„Căci oricine e smerit este, desigur, și blând, și oricine e blând este, desigur, și smerit; smerit, ca unul ce se știe pe sine avându-și existența ca dar; blând, ca unul ce înțelege întrebuințarea ce trebuie să o facă de puterile dăruite lui după fire, făcându-le să slujească rațiunii spre nașterea virtuții și refuzând cu totul să pună lucrarea lor la dispoziția simțirii. De aceea el este cu mintea într-o neîntrecută mișcare spre Dumnezeu, iar cu simțirea rămâne nemîșcat, nemaivrînd să simtă nicidecum nimic din cele ce supără cu adevărat trupul și nelăsând să se întipărească în suflet nici o umbră de întristare, ca să nu se clatine dispoziția pricinuitoare de bucurie din el¹²⁵⁴”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.264)

„Bunul smereniei e greu de câștigat. Aceasta fiindcă e aducător de înălțare și iubit de Dumnezeu, și pierzător aproape al tuturor relelor urâte de Dumnezeu și aflătoare în noi. Vei afla ușor într-un om lucrările parțiale ale altor multe virtuți. Dar căutând în el mireasma smereniei, anevoie o vei găsi. De aceea trebuie multă trezvie pentru a dobândi bunul acesta. Scriptura zice că diavolul este necurat fiindcă a lepădat de la început acest bun al smeritei cugetări și a iubit mândria”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.63, în Fil.rom., vol.IV, p.62,63)

„Zis-a Domnul: *Cel ce se va smeri pe sine ca acest prunc, se va înălța, iar cel ce se înălță pe sine, se va smeri* (Luca 18,14). *Învățați de la Mine*, zice; vezi că smerenia este învățătură? Căci porunca Lui este viața veșnică, iar aceasta e smerenia. Așadar, cel ce nu este smerit a căzut din viață și în partea cea dimpotrivă se va afla”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.89, în Fil.rom., vol.IV, p.89)

„Smerita cugetare dăruită din cer prin harul lui Dumnezeu la vremea sa, după multe lupte, întristare și lacrimi, celor ce o cer, e neasemănat mai puternică și mai mare decât smerenia care vine în cei ce au căzut din virtute. Cei ce s-au învrednicit de ea sunt cu adevărat bărbați desăvârșiți și neclătinați de ispite”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.72, în Fil.rom., vol.IV, p.144)

„Temelia (substanța) bogăției e aurul; a virtuții, smerenia. Precum deci cel lipsit de aur este sărac, chiar dacă nu pare celor din afară, așa, fără smerenie, nevoitorul nu va fi virtuos”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.40, în Fil.rom., vol.IV, p.282)

„Cel ce se urcă în smerita cugetare coboară mai jos decât cugetul său. Dar se suie mai sus cel ce nu o are pe aceasta. Acesta nu rabdă să se măsoare de bună voie cu cei mai mici. De aceea își arată întristarea pentru neșederea în fruntea mesei (Luca 14,7; 20,46)”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.42, în Fil.rom., vol.IV, p.282)

¹²⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este o stare de „nesimțire” voluntară pentru toate durerile ce vin asupra trupului. Aceasta nu e o nesimțire generală, căci în vreme ce nu simte durerea trupului, sufletul e plin de simțirea unor bucurii spirituale („simțirea mintală sau spirituală”). Dar este și o „nesimțire” pe plan sufletesc, la care trebuie să ajungă cel ce caută desăvârșirea: calmul față de laude și de ocări. Lipsa acestuia denotă o sensibilitate egoistă, o preocupare de sine, o stare morală inferioară, care poate ajunge până la o susceptibilitate morbidă. (n.s.2, p.264)

„Bine este nevoitorului să cugete că e mai mic decât lucrarea lui, dar să facă lucruri mai mari decât frica lui. Căci astfel se va afla cinstit la oameni și lucrător nerușinat lui Dumnezeu (2 Timotei 2,15)”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.43, în Fil.rom., vol.IV, p.282)

„Precum credința este temelia celor nădăjduite (Evrei 11,1), așa este chibzuința temelia sufletului; iar smerenia, a virtuții. Dar e de mirat cum cele desăvârșite prin ele însele se fac nedesăvârșite fără cele întâmplătoare (fără accidente)”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.51, în Fil.rom., vol.IV, p.283)

„Dacă nimenea nu rămâne nesmerit în rugăciune (căci se frânge în smerenie cel ce se roagă), cel ce se poartă cu semeție în cele din afară nu se roagă întru smerenie”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.97, în Fil.rom., vol.IV, p.289)

„...luând darul smereniei, se socotește pe sine ca nefiind nimic. Căci blândețea e materia smereniei, iar aceasta este ușa nepătimirii. Și prin aceasta, cel ce-și cunoaște firea sa intră la dragostea desăvârșită, care nu cade”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.56)

„...cel cu cuget smerit se ocărăște și se învinovățește pe sine când îi vin necazuri, și nu pe altcineva. Și răbdând astfel, cere de la Dumnezeu dezlegare și aflând-o, se bucură și rabdă cu mulțumire. Și câștigând cercarea (experiența) din acestea, primește cunoștință. Iar cunoscând neputința și neștiința sa, caută cu stăruință pe doctor și căutând află vindecarea, cum a zis Însuși Hristos”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.105)

„Iar semnele smeritei cugetări sunt: având cineva toată virtutea trupească și sufletească, să se socotească pe sine și mai dator lui Dumnezeu, ca unul ce a luat multe prin har, nevrednic fiind; iar dacă i-ar veni vreo ispită de la draci sau de la oameni, să se socotească pe sine vrednic de acestea și de altele mai multe, ca să-și scadă puțin din datorie și să afle la judecată o ușurare de muncile așteptate. Fiindcă atunci când nu pătimește așa ceva, mult se necăjește și se nevoiește, căutând să afle ceva prin care să se silească pe sine. Iar când dobândește aceasta, iarăși se smerește, ca unul ce luând dar de la Dumnezeu și neputând afla ceva ca să întoarcă Făcătorului de bine, rămâne lucrând pururea, socotindu-se pe sine mai îndatorat”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.112)

„Căci sfânta smerenie e mai presus de fire și nu poate să o aibă cel ce nu crede, ci o socotește contrară firii”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.23, în Fil.rom., vol.V, p. 238, 239)

„Altceva este vorbirea smerită și altceva cugetarea smerită; altceva este smerenia și altceva este floarea smereniei; altceva este rodul acesteia și altceva dulceața frumuseții lui, și altceva decât acestea urmările ce decurg din el. Dintre acestea, unele atârnă de noi, altele nu atârnă de noi. Cele ce atârnă de noi sunt: să cugetăm toate, să ținem seama de toate, să spunem și să facem toate câte ne duc la smerenie; dar sfânta smerenie și celelalte însușiri ale ei, harismele și lucrările ei sunt darul lui Dumnezeu și nu atârnă de

noi. Dar de ele nu se va învrednici nimeni, dacă nu a semănat toate semințele care atârnă de el”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.91, în Fil.rom., vol.VI, p.43)

„Smerenia nu se dobândește prin încovoierea grumazului, prin rânzezeala coamei sau prin hrana neîngrijită, aspră și soioasă, în care mulți socot că stă toată virtutea; ci ea vine din inimă zdrobită și stă în duh de smerenie după David: *Duhul umilit, inima înfrântă și smerită, Dumnezeu nu le va urgisi* (Psalmi 50,19)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.24, în Fil.rom., vol.VI, p.236)

„Altceva este vorbirea smerită, altceva smerenia și altceva smerita cugetare. Vorbierea smerită și smerenia le dobândesc nevoitorii prin toată neplăcuta pătimire și prin ostenelele din afară ale virtuții; căci ele sunt îndreptate numai spre lucrarea și spre nevoința trupească. De aceea, aflându-se sufletul în starea smereniei, când vine ispita, se tulbură. Dar smerita cugetare, fiind un lucru dumnezeiesc și înalt vine numai în cei ce au trecut de mijloc, prin sălășluirea Mângâietorului, adică în cei ce au sporit prin toată smerenia pe calea atotaspră a virtuții”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.25, în Fil.rom., vol.VI, p.236)

„Pe cât e de departe răsăritul de apus, pe atât e de departe vorbirea smerită de adevărata smerenie. Și cu cât e mai mare cerul ca pământul și sufletul ca trupul, cu atât e mai desăvârșită și mai mare smerita cugetare dată celor desăvârșiți prin Sfântul Duh, decât adevărata smerenie”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.28, în Fil.rom., vol.VI, p.237)

„Precum deci în strămoșul nostru și în cei ca el rădăcina și maica tuturor relelor este părerea de sine, așa și în Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, și în cei ce doresc să viețuiască după El, începutul, izvorul și temelia tuturor celor bune este smerenia”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p.39)

„Alta este smerenia mahnită a celor ce plâng și alta, muștrarea conștiinței vecină cu deznădejdea a celor ce păcătuiesc încă; și alta, fericita bogăție a smereniei ce se ivește în cei desăvârșiți prin lucrarea lui Dumnezeu.¹²⁵⁵ Să nu ne grăbim să o aflăm pe cea de a treia prin cuvinte. Căci în zadar vom alerga. Iar semnul celei de a doua este răbdarea desăvârșită a defăimării. Căci deprinderea rea de mai înainte¹²⁵⁶ chinuiește de multe ori și pe cel ce plânge. Și nu e de mirare”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.5, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.150,151)

¹²⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Există o smerenie de la Dumnezeu și mai este cel ce se smerește din frica de Dumnezeu. Dar este și o smerenie din dorirea lui Dumnezeu. Celui ce se smerește din frica de Dumnezeu îi urmează o cumpătare a mădulelor, cu o liniștire a simțurilor și cu o inimă zdrobită în tot timpul. Iar celui ce se smerește din bucurie îi urmează multă simplitate și o inimă ce crește și nu poate fi ținută”. E o inimă ce crește în harul lui Dumnezeu, în ambianța iubirii Lui, ce nu poate fi oprită din bucuria și zborul ei în înălțimile nesfârșite ale Lui. Aceasta e o smerenie coplesitoare prin bogăția ei, întreținută de experiența mereu sporită a nesfârșirii lui Dumnezeu. În această smerenie lucrează Dumnezeu însuși în mod precumpănitor. (n.s.280, p. 150)

¹²⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Gândul păcatului, care ne stăpânește și care se ivește în conștiință pe neașteptate, uneori și în cei ce plâng pentru păcatele lor. (n.s.282, p. 150)

„Dar dacă nimic nu însoțește smerita cugetare ca plânsul¹²⁵⁷, nimic nu i se împotrivesc acesteia ca râsul¹²⁵⁸”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.7, cap.10, în Fil.rom., vol.IX, p.167)

„Smerită cugetare arată nu cel ce se defaimă pe sine; căci cum nu se va răbda pe sine? Ci cel ce ocărățit fiind de altul, nu-și micșorează dragostea față de acesta”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.271)

„Între pocăința plină de grijă și plânsul curățit de orice pată și prea cuvioasa smerenie a celor începători e atâta deosebire câtă e între pâine, aluat și făină. Căci sufletul se zdrobește și se subțiază prin pocăința vădită, se unește și, ca să zic așa, se amestecă (se frământă) cu Dumnezeu prin apa plânsului nemincinos, iar aprinsă de focul Domnului se face pâine și se întărește. Aceasta e fericita smerenie, cea lipsită de aluatul (stricăciunii) și de umflarea mândriei”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p. 299)

„Unul este în toată zidirea locul care a văzut o singură dată soarele; și unul este gândul care a născut de multe ori smerenia.¹²⁵⁹ Una și singură a fost ziua în care toată lumea s-a veselit; și aceasta este unica virtute care nu poate fi umilită de draci”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.16, în Fil.rom., vol.IX, p.303)

„Smerita cugetare este acoperământ dumnezeiesc, spre nu a fi văzute izbânzile noastre.¹²⁶⁰ Smerita cugetare e adâncul fără fund al puținătății noastre, care nu poate fi furat de nici un tâlhar.¹²⁶¹ Smerita cugetare este *turn tare dinspre fața vrăjmașului* (Psalmi 60,3). *Nu se va folosi vrăjmașul de el; și fiul lui, adică gândul nelegiurii, nu va adăuga a-i face lui rău; și va tăia de la fața lui pe vrăjmașii lui și va pune pe fugă pe cei cel urăsc pe el* (Psalmi 88,23)”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.25, în Fil.rom., vol.IX, p. 305)

„Dragostea și smerenia sunt o sfântită pereche. Cea dintâi înaltă, cea de a doua, susținându-i pe cei înălțați, nu-i lasă niciodată să cadă”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.36, în Fil.rom., vol.IX, p.309)

¹²⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Smerita cugetare este rugăciunea neconținută cu lacrimi și cu durere. Căci aceasta chemând pe Dumnezeu pururea în ajutor, nu lasă pe om să se încreadă nebunește în puterea și înțelepciunea sa, nici să se înalte față de alții. Căci acestea sunt boli cumplite ale patimii mândriei”.

¹²⁵⁸ Cf. Pr.D. Stăniloae: A Marelui Vasile: „A se sparge cineva de râsul necumpătat și nestăpânit e semn că nu-și strânge încă moleșeala umflată a sufletului cu o gândire aspră. Nu e necuviincios a-și arăta cineva răspândirea luminii sufletului într-un zâmbet, după cuvântul: „Inima veselindu-se înflorește fața” (Prov. 15, 13). Dar a hohoti cu glas și a fierbe cu trupul nu e propriu celui ce-și stăpânește sufletul, nici celui ce și-l înfrânează. Cuvântul e întărit de prea înțeleptul Solomon, care a zis: „Nebunul ridică glasul, în râsul lui, dar bărbatul înțelept de-abia zâmbeste liniștit” (Eccl. 21, 23). (n.s.323, p. 167)

¹²⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acest singur loc a fost fundul Mării Roșii la trecerea lui Israil. Și acest singur gând este aducerea aminte de moarte, sau de viitoarea judecată, sau de patimile Domnului. (n.s.637, p.303)

¹²⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ea acoperă virtuțile noastre ca să nu ne mândrim și să le pierdem prin aceasta. Le acoperă chiar față de noi. Numai Dumnezeu trebuie să le vadă. (n.s.642, p.305)

¹²⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Vederea puținătății sau neînsemnătății noastre poate spori la nesfârșit, ca într-un abis, pe măsura cunoașterii tot mai vădite a infinității lui Dumnezeu. Dar nu poate înainta până la nimic, pentru că în acest caz n-ar putea avea conștiința de sine. (n.s.643, p.305)

„Smerenia este învățătura gândită a lui Hristos adunată în chip înțelegător în visteria sufletului de cei ce s-au învrednicit de ea, învățatură de care nu se pot apropia cuvintele sunătoare¹²⁶²”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.37, în Fil.rom., vol.IX, p.309,310)

„Dacă firea și rațiunea și chipul celei mai de pe urmă mândrii, este să fătărim, de dragul slavei, virtuți ce nu le avem în noi, apoi semnul celei mai adânci smerite cugetări, este să ne înfățișăm ca vinovați pentru păcatele care nu sunt ale noastre, de dragul disprețuirii”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.40, în Fil.rom., vol.IX, p.310)

„Nu fi îndrăzneț, chiar dacă ai dobândit curăția. Mai degrabă apropie-te într-o multă smerită cugetare și mai multă îndrăznire vei avea¹²⁶³”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p.406)

„Dacă înălțimea slavei deșarte stă în a face cineva schime și fapte fătarnice, chiar când nu e de față nimeni care e obligat să-l laude, semnul lipsei de slavă deșartă se arată a nu se lăsa cineva niciodată furat cu cugetarea de prezența celor ce-l laudă”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.29, cap.12, în Fil.rom., vol.IX, p.421,422)

„Fericit este, fraților, cel ce are smerenie; mare este smerenia. Bine a zugrăvit sfântul acela pe cel ce are smerenia adevărată, zicând: *Smerenia nu se mânia, nici nu mânia pe cineva*. Unora li se pare lucrul acesta ceva străin. De fapt numai smerenia se împotrivesc slavei deșarte și păzește pe om de ea. Dar se mânia cineva și pentru bani, și pentru mâncări. Cum spune deci că *smerenia nu se mânia, nici nu mânia pe cineva*? Smerenia este mare, cum am spus, și are puterea să atragă harul lui Dumnezeu în suflet. Deci însuși harul lui Dumnezeu venind acoperă sufletul de aceste două alte patimi grele. Căci ce este mai rău decât a se mânia și a mânia pe aproapele? De aceea, a zis careva că *e cu totul străin călugărului să se mânia*. Dar dacă nu e acoperit cu adevărat de smerenie, vine pe încetul la starea unui drac, tulburând și tulburându-se. De aceea zice că smerenia nu se mânia și nu mânia pe cineva”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.2, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.499)

„Dar de ce spun eu că ea (smerenia *n.a.*) ne acoperă de două patimi? Căci ea acoperă sufletul și față de orice altă patimă. Îl acoperă și față de orice ispită. Când a văzut Sfântul Antonie întinse toate cursele diavolului, și suspinând a întrebat pe Dumnezeu: *Cine le va trece pe acestea*, ce a răspuns Dumnezeu? *Smerenia le va trece pe ele* și a adăugat și alt lucru minunat: *Și nu o vor atinge pe ea*. Vezi puterea ei? Vezi harul virtuții? Cu adevărat nimic nu e mai tare ca smerita cugetare. Nimic nu o biruie”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.2, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.499)

„Fericit este cel ce se smerește pe sine în toate, că acela se va înălța. Căci cel ce se smerește și se micșorează pe sine în toate pentru Dumnezeu, va fi slăvit de Dumnezeu”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.5, în Fil.rom., vol.X, p.56)

¹²⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În smerenie e concentrată **în mod trăit** toată învățătura lui Hristos, într-un chip negrăit, apofatic. Însăși învățătura lui Hristos se dovedește prin ea cuprinzând un adânc nesecat în trăire și cu atât mai mult negrăit. (n.s.657, p.310)

¹²⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E cunoscută „îndrăznirea” sfinților în rugăciune. Dar ea e deosebită de îndrăzneala obraznică. Ea e îndrăznirea încrederii în iubirea lui Dumnezeu. (n.s.893, p.406)

„Smerenia este o putere tainică pe care o primesc sfinții desăvârșiți după desăvârșirea întregii lor vieți. Această putere nu se dă decât numai celor desăvârșiți în virtute, prin puterea harului, atâta cât încap în hotarul firii. Căci virtutea cuprinde în ea toate. De aceea nu poate socoti cineva pe orice om, la întâmplare, smerit la cuget, ci precum am zis, numai pe cei ce s-au învrednicit de treapta aceasta.

Nu tot cel blând și liniștit, sau înțeleghător și blând prin fire, a ajuns la treapta smeritei cugetări. Ci smerit la cuget este, cu adevărat, cel ce are în ascuns ceva vrednic de fală și nu se fălește, ci socotește aceea în gândul lui una cu pământul. Dar nu numim smerit cu cugetul nici pe cel ce se smerește la amintirea păcatelor și greșelilor, când și le amintește înainte de a se simți zdrobit cu inima și de a coborî cugetarea lui din gândurile de mândrie în vremea pomenirii lor, deși acest lucru e vrednic de laudă. Pentru că dacă mai are un gând de mândrie, încă n-a dobândit smerenia, ci încearcă să și-o apropie prin felurite meșteșugiri. Chiar dacă și acest lucru e vrednic de laudă, totuși încă nu are smerenia, ci o voiește, dar încă nu o are. Smerita cugetare desăvârșită o are cel ce n-are nevoie să caute pricini pentru cugetul său ca să se smerească, ci cel ce a dobândit-o pe aceasta în toate acestea în chip desăvârșit și firesc, fără să se silească. Căci el a primit-o în sine ca un dar (harismă) mare, ce întrece toată zidirea și firea. Dar el se vede pe sine în ochii săi ca păcătos și smerit și vrednic de dispreț. Și deși a intrat în tainele tuturor ființelor duhovnicești și e desăvârșit în cunoașterea amănunțită a toată zidirea, se socotește pe sine ca neștiind nimic. Și acesta e așa în inima lui nu prin meșteșugiri¹²⁶⁴, ci fără silă”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.20, în Fil.rom., vol.X, p.109,110)

„Desăvârșirea smereniei stă în a primi cu bucurie învinovățirile mincinoase. De ești cu adevărat milostiv, să nu te necăjești în lăuntrul tău când ți se răpesc pe nedrept ale tale, nici să nu povestești celor din afară paguba ta. Fă mai degrabă să se înghită paguba din partea celor ce te-au nedreptățit de către mila ta, ca acreala vinului, de mulțimea apei. Și arată mulțimea milostivirii tale în bunătățile cu care le răsplătești pe cei ce te-au nedreptățit. [...] Cel cu adevărat smerit la cuget, când e nedreptățit nu se supără, nici nu se apără pentru fapta pentru care a fost nedreptățit. Și primește defăimările ca adevărate și nu se îngrijește să-i încredințeze pe oameni că a fost defăimat pe nedrept, ci cere iertare”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.283)

„Există o smerenie din frica de Dumnezeu și există o smerenie de la Dumnezeu. Unul se smerește din frica de Dumnezeu și altul se smerește din bucurie. Smereniei din frica de Dumnezeu îi urmează bunătatea însoțită de simțiri bine orânduite și o inimă zdrobită în toată vremea. Iar smereniei din bucurie îi urmează multă simplitate și o inimă ce crește și nu mai poate fi înfrântă¹²⁶⁵”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.300)

¹²⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Care sunt meșteșugirile ce atrag smerenia? A-și pomeni cineva păcatele, a se socoti una cu pământul, a se vedea pe sine ca pe unul care n-a făcut nici un bine și cele asemănătoare. E vrednică de laudă și smerenia câștigată prin meșteșugiri, dar nu e desăvârșită. (n.s.105, p. 110)

¹²⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O inimă ce crește în dragostea de Dumnezeu și de toți oamenii și nu mai poate fi înfrântă sau stăpânită în această pornire de dragoste. (n.s.338, p. 300)

„Întrebare: Care sunt însușirile cele mai alese ale smereniei?

Răspuns: Precum închipuirea de sine (mândria) este o risipire a sufletului în nălucirile care-l fură de la sine și nu-l înfrânează de la zborul în norii gândurilor lui, prin care înconjoară toată zidirea, așa smerenia îl adună în liniștire și sufletul se strânge prin ea în lăuntru său. Și precum sufletul nu este cunoscut, nici văzut de ochii trupești, așa cel smerit cu cugetul nu e cunoscut între oameni. Și precum sufletul este ascuns în lăuntru trupului de vederea și de amestecarea cu toți oamenii, așa cel cu adevărat smerit la cuget nu numai că nu voiește să fie văzut și cunoscut de oameni, pentru despărțirea lui și pentru lipsirea de toate, ci voința lui este și aceasta: de e cu putință să se scufunde și pe sine însuși în lăuntru său și să se sălășluiască și să intre în liniște și să părăsească cu totul gândurile sale cele dintâi, împreună cu toate simțurile sale și să fie ca unul ce nu se află în zidire și n-a venit la existență și nu e cunoscut nicidecum nici de sufletul său.¹²⁶⁶ Și pe cât este acesta de ascuns și de închis, ca o comoară, și despărțit de lume, pe atât este de întreg lângă Stăpânul său¹²⁶⁷. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.401,402)

„Cel smerit la cuget nu găsește niciodată odihna în a vedea îngrămădiri și amestecări de mulțumiri, mișcări și glasuri, lărgime și griji și banchete, din care se naște neînfrânarea, nici în cuvinte și întâlniri și în vorbiri și împrăștierea simțurilor; ci prețuiește mai mult decât toate acestea viețuirea însingurată în liniște, despărțit de toată zidirea, îngrijindu-se de sine într-un loc liniștit¹²⁶⁸”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.402)

„Smerenia este neprețuirea de sine în toată fapta și tăierea voii proprii în toate. Dar și primirea netulburată a celor ce vin din afară.¹²⁶⁹ Aceasta este smerenia adevărată, în care nu-și găsește loc slava deșartă. Dar nu trebuie să caute cel smerit în cuget o grăire smerită. Ci ajunge să zică: *Iartă-mă, sau roagă-te pentru mine*.¹²⁷⁰ Nici nu trebuie să

¹²⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: El uită și de sine. A depășit cunoașterea de sine. Conștiința de sine s-a scufundat în ființa proprie mai adâncă decât ea, mai bine-zis în Dumnezeu, Care e temelia nesfârșită a ei. Deci nu e o uitare de sine în cele de la suprafață, care aduce tot felul de fapte iresponsabile, ci o uitare de sine în adânc, care o ține răpită acolo. (n.s.494, p. 402)

¹²⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: El nu mai cunoaște decât pe Dumnezeu, precum cel ce iubește pe cineva nu mai cunoaște decât pe acela. E cea mai deplină definiție a smereniei: să fii ca și cum nu ești, să nu fii cunoscut nici de tine însuși, dar totuși să nu fii ca un animal, sau ca o plantă inconstientă. Să fii conștient de Dumnezeu, dar nu de tine. Să nu faci caz de tine. Dacă în cele din afară omul uită de sine risipindu-se, descompunându-se ca subiect unitar, prin adunarea în sine se găsește și se întărește ca un astfel de subiect, unitar, ca o comoară de mult preț, ca un mărgăritar luminat de Dumnezeu de dincolo de sine. Mărgăritarul acesta reflectă lumina dumnezeiască și atrage atenția mai mult asupra ei. Și omul e uimit în această stare nu de mărgăritarul reprezentat de sine însuși, ci de lumina dumnezeiască ce-l înfrumusețează. (n.s.495, p. 402)

¹²⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu se uită pe sine din pricina zgomotului din afară (a „distracției”), ci pentru că se scufundă în sine prin liniște. (n.s.496, p. 402)

¹²⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate zvâcnirile egoiste, toate pornirile inferioare, toate încercările din afară care vreau să te domine, sunt biruite de smerenie. Ea e libertatea desăvârșită prin comuniunea cu Dumnezeu. Cel smerit nu știe decât de Dumnezeu, dar simte intens pe Dumnezeu ca partener de comuniune în libertate. (n.s.446, p. 314)

¹²⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când spui altuia: „Iartă-mă”, nu te mai poate domina. Căci sau răspunde iertându-te, deci ne mai socotindu-te dator lui, sau refuză să te ierte și în acest caz e un pătimas care-ți rămâne inferior ca un rob patimii. Dar în acest caz nu-l disprețuiești, ci îl compătimești. Însă nu din superioritate, ci din durere pentru suferința lui. La fel se întâmplă când îi spui: „Roagă-te pentru mine”. (n.s.447, p. 314)

alerge de la sine după fapte smerite. Căci amândouă pricinuesc slava deșartă și nu-l lasă pe cineva să sporească.¹²⁷¹ Ci sporirea stă în a primi să ți se poruncească fără să te împotrivești. Iar disprețuirile sunt de două feluri: una din inima ta, alta de la osândirile ce ți se aduc din afară. Dar e mai mare cea care-ți vine din afară. Căci cea din inima ta nu cere atâta osteneală pentru a o suporta, ca cea de la oameni, care pricinuieste o mai mare durere în inimă. Iar zdrobirea inimii stă în păzirea inimii tale¹²⁷²". (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.278, în Fil.rom., vol.XI, p.314,315)

„Spunea iarăși despre smerita cugetare, că ea nu are limbă să vorbească de altul care-și nesocotește slujirea, sau de altul care gândește rău despre cineva, nici ochi care ia seama la scăderile altuia, nici urechi să audă cele ce nu folosesc sufletului propriu. Și nu are cu altul vreun lucru de vorbit, afară de păcatele sale. Cu toți oamenii este pașnic pentru porunca lui Dumnezeu și nu pentru prietenie.¹²⁷³ Dacă cineva postește tot timpul și se predă pe sine la mari osteneli și porunci, în afară de acest drum (al smeritei cugetări), toate ostenelile lui sunt zadarnice¹²⁷⁴". (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.8, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p.86)

„Ce este smerenia? Smerenia este a se socoti cineva pe sine înaintea lui Dumnezeu că este păcătos și că nu face nimic bun. Iar fapta smereniei este tăcerea și a nu se măsura pe sine în ceva¹²⁷⁵; și a nu se sfădi; și supunerea; și a căuta cu privirea în jos; și a avea ochii morți; și a se păzi pe sine de minciună; și a nu se lăsa prins în vorbire deșartă; și a nu se împotrivi celui mai mare; și a nu voi să se impună cuvântul său; și a răbda defăimarea; și a urî odihna; și a se sili pe sine la osteneală; și a nu supăra pe cineva. Îngrijește-te deci, frate, să împlinești acestea întocmai, ca să nu se facă sufletul tău locaș a toată patima și să nu isprăvești viața ta fără rod pentru vecii vecilor¹²⁷⁶". (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.20, în Fil.rom., vol.XII, p.150,151)

„A se judeca întâi pe sine, aduce smerita cugetare, și în a renunța la voia proprie în favoarea aproapelui întru cunoștință, stă smerenia¹²⁷⁷". (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.22, cap.8, în Fil.rom., vol.XII, p.177)

¹²⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A umbla după o grăire deșartă, înseamnă a risca să fii admirat de alții pentru această grăire. La fel a alerga la lucruri sau fapte smerite. (n.s.448, p. 315)

¹²⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Păzirea inimii de la toate simțirile și gândirile superficial-plăcute, care stau gata să o fure în fiecare clipă, e o durere continuă ce i-o impui. Dar în suportarea ei e totodată o bucurie mai înaltă. (n.s.449, p. 315)

¹²⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nici prietenia cu altul să nu o căutăm pentru interesele noastre, ci pentru că aceasta e porunca lui Dumnezeu să iubim pe fiecare. (n.s.128, p. 86)

¹²⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Smerita cugetare nu e străină de iubire, căci fără ea nu poate fi iubire. Dacă te prețuiești pe tine mai mult decât pe altul, nu-l iubești. (n.s.129, p. 86)

¹²⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Smerenia constă și în a nu se măsura cineva ca să constate până unde a ajuns prin vreo faptă a sa. Și a nu măsura peste tot făpta sa. A nu privi la ea cât e de importantă, cât e de mare. A nu o lua în seamă. (n.s.301, p. 150)

¹²⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să nu ne ducem în viața veșnică fără nici un rod. La ce vom privi și se va privi în acest caz? Cu ce vom contribui la conținutul comun al vieții veșnice, mulțumind unii altora? (n.s.302, p. 151)

¹²⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se cere renunțarea voii proprii în favoarea aproapelui „întru cunoștință”, adică în conștiința valorii lui și a datoriei mele față de el, nu într-un mod sentimental, pentru a-l câștiga prin aceasta pentru plăcerea mea. (n.s.356, p. 177)

„Cel cu inima învârtosată spune în inima sa: *N-am greșit niciodată*. Iar cel ce a dobândit smerita cugetare suportă critica aproapelui, zicând: *Da, am greșit*. Însă cel ce o disprețuiește pe aceasta, are în inimă gândul că e înțelept și n-a jignit niciodată pe cineva”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.26, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.230)

b. Necesitatea smereniei

„Calea spre cunoștință este nepătimirea și smerenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.58, în Fil.rom., vol.II, p.113)

„Cel ce se luptă înlăuntru trebuie să aibă în aceeași clipă aceste patru: smerenie, atenție deplină, împotrivire și rugăciune. Smerenie – fiindcă lupta lui este față de dracii cei mândri, potrivnici smereniei; și ca să aibă în mâna inimii ajutorul lui Hristos, pentru că Hristos urăște pe cei mândri”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.20, în Fil.rom., vol.IV, p.53)

„Să ne ținem dar de rugăciune și de smerenie, de acestea două, care împreună cu trezvia ne înarmează împotriva dracilor ca o sabie de foc. Căci cei ce viețuim așa putem să prăznuim în fiecare zi și în fiecare ceas, din inimă, în chip tainic o sărbătoare a bucuriei”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.74, în Fil.rom., vol.IV, p.86)

„Cei ce ne îngrijim de străjuirea minții întru Domnul avem trebuință de multă smerenie întâi către Dumnezeu, apoi către oameni. În tot chipul și în toate părțile suntem datori să ne frângem inima, căutând tot ceea ce o umilește”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.13, în Fil.rom., vol.IV, p.106)

„Pătrunde gândurile vrăjmașului cu lumina harului și, aruncându-te înaintea lui Dumnezeu cu plâns, vestește neputința ta. Ține-te pe tine de nimic, chiar dacă te-ar convinge înșelătorul să-ți pari că ești ceva. Nu cere nici încununarea cu niscai daruri, decât dacă sunt pricinuitoare de mântuire și păzitoare ale smeritei cugetări. Cere însă cunoștința care nu îngâmă, ca pricină a cunoștinței de Dumnezeu și roagă-te să nu fii stăpânit până la sfârșit de patimi ca de niște tirani, ci să te desfaci de trup întru nepătimire sau mai multă smerenie, ca să pătimești împreună cu cei ce greșesc”. (Teognost, D.făpt., cap.43, în Fil.rom., vol.IV, p.258)

„Precum negustorul fără aur nu e negustor, chiar dacă este foarte destoinic în negustorie, așa nici nevoitorul fără smerita cugetare nu se va afla în stăpânirea dulceților virtuții, chiar dacă s-ar încrede foarte mult în prudența sa”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.41, în Fil.rom., vol.IV, p.282)

„Cel ce se teme să nu se vadă străin de cei ce vor șede în camera de nuntă, trebuie sau să împlinească toate poruncile lui Dumnezeu sau să se țină cu toată puterea de una, de smerita cugetare”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.44, în Fil.rom., vol.IV, p.282)

„Amestecă înfrânarea cu simplitatea și însoțește adevărul cu smerita cugetare, și te vei vedea șezând la masă cu dreptatea, cu care ca la o masă dorește să se adune oricare altă virtute”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.45, în Fil.rom., vol.IV, p.282)

„Fără smerită cugetare adevărul e orb. De aceea se folosește și de împotrivire ca de o călăuză, pentru a se rezema în ea când se ostenește pentru ceva, dar nu se află decât întăritura ținerii de minte a răului”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.46, în Fil.rom., vol.IV, p.282)

„Deci precum cei lipsiți de daruri sunt datori să se smerească săraci fiind, așa și cei ce le au pe acestea, ca unii ce le-au luat de la Dumnezeu, ca să nu fie osândiți pentru nerecunoștință. Și precum bogații sunt datori să dea mulțumită lui Dumnezeu pentru daruri, la fel, și cu mult mai mult, cei bogați în virtuți. Și, iarăși, precum sunt datori săracii să mulțumească lui Dumnezeu și să iubească din prisos pe binefăcătorii lor pentru binefacerile primite de la ei, la fel, și cu mult mai mult, bogații, pentru că se mântuiesc și în veacul de acum, și în cel viitor prin milostenie, datorită purtării de grijă a lui Dumnezeu. Fiindcă fără săraci nu câștigă mântuirea sufletului, precum nu pot să scape de ispitele bogăției. Și precum ucenicii sunt datori să iubească pe dascăli, așa și dascălii pe ucenici, și să mulțumească unii pentru alții lui Dumnezeu, Cel ce dă tuturor cunoștință și orice alt bine, pentru care suntem datori să-I mulțumim pururea Lui, și mai ales cei ce au luat puterea ca să reînnoiască dumnezeiescul botez prin pocăință, fără de care nimeni nu se poate mântui”. (Petru Damaschinul, Înv. duh., în Fil.rom., vol.V, p. 145)

„*Smerenia este ușa nepătimirii*, zice Scărarul. Iar materia acesteia este blândețea, după marele Vasile. Căci aceasta face pe om să fie pururea la fel în lucrurile și gândurile plăcute și neplăcute și să nu se grijească nici de cinste, nici de necinste, și să primească cele dulci și dureroase cu bucurie și să nu se tulbure ca feciora aceea despre care a zis marele Antonie: *Șezând eu odinioară lângă oarecare Avvă, a venit o fecioară și a zis bătrânului: Părinte, postesc șase zile și mărturisesc în fiecare zi pe cea veche și pe cea nouă. Răspunse bătrânul acela către ea: Făcutu-ți-s-a ție lipsa ca belșugul? Iar ea răspunse: Nu. Nici necinstea ca numele bun? Nu, Părinte. Nici dușmanii ca prietenii? Și zise: Nu! Zise bătrânul acela înțelept către ea: Du-te, lucrează, căci nu ai nimic*”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.9, în Fil.rom., vol.V, p.208)

„Întâistătătorii frăției, care împlinesc lucrurile cele mari, trebuie să lupte prin smerită cugetare împotriva uneltirilor contrare ale răutății, ca nu cumva stăpânind asupra fraților supuși, prin patimă mândriei, în loc de câștigul cel mai mare să-și pricinuiască loruși pagubă”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.9, în Fil.rom., vol.V, p.280)

„Dacă nu împodobesc rugăciunea noastră smerita cugetare, simplitatea și bunătatea, rugăciunea aceasta, sau mai bine-zis păruta rugăciune, prea puțin ne poate folosi”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.22, în Fil.rom., vol.V, p.287)

„Cel ce se silește pe sine numai spre rugăciune, [...] iar spre smerita cugetare, spre dragoste, spre blândețe și spre cealaltă ceată de virtuți nu se ostenește și nu se silește ajunge la un sfârșit ca acesta: uneori vine spre el harul dumnezeiesc, fiindcă se roagă și fiindcă Dumnezeu cel bun împlinește cu iubire de oameni cererile celor ce se roagă; dar deoarece nu s-a obișnuit și nu s-a deprins cu virtuțile pe care le-am pomenit sau cade din harul pe care l-a primit, și cade pentru că s-a mândrit în cuget, sau nu se întărește și nu crește în el. Căci se poate spune că lăcașul și odihna Domnului celui bun sunt smerita

cugetare, dragostea, blândetea și sfintele porunci ale lui Hristos¹²⁷⁸". (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.135, în Fil.rom., vol.V, p.346,347)

„Cel ce nu năzuiește cu iubire și cu dorință puternică să se unească prin smerita cugetare cu cel din urmă dintre sfinți, ci păstrează o mică neîncredere în el, nu se va uni niciodată deloc nici cu el, nici cu sfinții dintâi care au precedat, chiar dacă ar socoti că are toată credința și toată iubirea față de Dumnezeu și față de toți sfinții¹²⁷⁹". (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.6, în Fil.rom., vol.VI, p.58)

„Cei ce zic sau fac ceva fără smerenie se aseamănă celor ce clădesc iarna fără cărămizi. Iar pe aceasta foarte mulți o află și o cunosc prin cercare și prin cunoștință. Cei ce îndrugă despre ea cuvinte sunt asemenea celor ce vor să măsoare adâncul fără fund.¹²⁸⁰ Noi însă, ca niște orbi, ajutându-ne puțin, în chip tineresc, și de închipuire, vom zice despre această mare lumină: Smerenia nu este nici vorbire smerită și nu înfățișează nici chip de smerenie; cel smerit nu se forțează să cugete smerit, nici nu se disprețuiește pe sine smerindu-se, chiar dacă acestea sunt prilejuri și chipuri ale smereniei, ca înfățișări deosebite ale ei. Ea este har și dar de sus.¹²⁸¹ Cum zic Părinții, două sunt semnele smereniei: să te ai pe tine mai prejos de toți și să pui în seama lui Dumnezeu isprăvile tale. Cel dintâi este începutul, iar cel de al doilea sfârșitul. Ea vine în cei ce o caută după ce cunosc și socotesc acestea trei în ei: că sunt mai păcătoși decât toți, că sunt mai răi decât toate fapăturile, ca unii ce sunt contrarii firii, și că sunt mai de plâns decât dracii, fiindcă sunt slugi dracilor". (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.115, în Fil.rom., vol.VII, p.138)

„Pricina înălțării cu mintea se face prilej puternic de smerenie și ceea ce înalță sufletul la nesfârșit, aceea îl smerește în chip covârșitor. Smerenia e început al vederii, și vederea desăvârșirea smereniei. De-ar cunoaște cineva înțelepciunea lumii întregi fără smerenie, e cu neputință să dobândească vederea care înalță. O numesc vederea care înalță, căci vederea (contemplarea) pe care o aveau elinii nu înalță. Dar nici fără vederea care înalță nu se poate omul smeri și nu va încovoia grumazul ca pe un cerc (Isaia 58,5). O, înțelepciune negrăită a Celui ce ne-a zidit pe noi astfel! Cine ar fi cunoscut vreodată aceasta, înainte de a vedea cea mai înaltă înălțare din smerenie, după covârșitoarea smerire din cele preaînalte?" (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.25, în Fil.rom., vol.VIII, p. 251)

¹²⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici se combate teoria (masaliană) că numai prin rugăciune se curăță omul de păcat. De aici se vede că omiliile lui Macarie nu s-au născut în cercuri masaliene. (n.s.70, p. 347)

¹²⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine rupe legătura cu sfântul cu care e în legătură nemijlocită rupe prin aceasta legătura cu toți sfinții de mai înainte. Prin el se va introduce o întrerupere în lanțul tradiției, cu grele urmări pentru Hristos. Pentru menținerea tradiției se cere smerenie și iubire față de înaintași, precum ruperea tradiției e pricinuită de mândrie și de lipsa de iubire. (n.s.9, p.58)

¹²⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Abisul lui Dumnezeu se trăiește în smerenie, care este ea însăși prin aceasta un abis, o privire în abisul dumnezeiesc cu ajutorul lui Dumnezeu, prin bunăvoința sau harul Lui care s-a deschis omului, făcându-l, prin ceea ce vede și simte, capabil de smerenie. De aceea nu se poate măsura nici Dumnezeu, nici smerenia cum se măsoară cunoștința teoretică despre Dumnezeu și cum încearcă a măsura cu măsurile ei finite și pe Dumnezeu. Smerenia, trăind abisul lui Dumnezeu, nu încearcă să definească pe Dumnezeu, cum încearcă totdeauna cugetarea. (n.s.64, p.138)

¹²⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Smerenia adevărată nu este produsul voinței de smerenie a credinciosului. Aceasta poate arăta cel mult chipuri de smerenie. Smerenia adevărată e darul lui Dumnezeu, e deschiderea lui Dumnezeu celui ce se roagă, e relație vie cu El. Numai prezența deschisă a infinității lui Dumnezeu copleșește cu adevărat sufletul și-l face să se smerească cu adevărat, cum nu o poate face deplin niciodată numai prin eforturile proprii. (n.s.65, p.138)

„Sezând în chilia ta, mintea ta să aibă îndrăznire către Dumnezeu într-o smerenie: smerenia pricinuită de nevrednicia și de nimicnicia ta; îndrăznirea, pentru dragostea nemicsorată a lui Dumnezeu și pentru neținerea minții a răului de către El. Și sufletul e ridicat la cinste înaintea lui Dumnezeu, când, măcar că se recunoaște păcătos, totuși îndrăznește în iubirea de oameni a lui Dumnezeu și se socotește atârnat de El¹²⁸²”. (Calist Angelicude, Mest.lin., în Fil.rom., vol.VIII, p.355,356)

„Nu putem noi cei ce am căzut în groapa fărădelegilor să ieșim de acolo, dacă nu ne-am scufundat în adâncul (abisul) smereniei¹²⁸³”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.5, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.150)

„Mulți își chinuiesc în zadar trupurile lor pentru nepătimirea la culme, pentru bogăția darurilor, pentru lucrarea minunilor, pentru puterea cunoașterii de mai înainte, neștiind, nenorociții, că nu ostenele, ci mai degrabă smerenia e maica acestora. Cel ce cere daruri pentru ostenele, a pus o temelie greșită. Dar cel ce se socotește pe sine datornic, va lua deodată o bogăție neașteptată¹²⁸⁴”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.25, în Fil.rom., vol.IX, p.274,275)

„Pe toate cele văzute le luminează soarele; și pe toate cele făcute cu judecată (cu rațiune *n.tr.*) le întărește smerenia. Nefiind de față lumina, toate sunt întunecate. Și nefiind de față smerita cugetare, toate ale noastre sunt putrede¹²⁸⁵”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.302)

„Mulți au dobândit mântuirea fără mai înainte vestiri, luminări, semne și minuni. Dar fără smerenie, nimeni nu va intra în camera de nuntă. Căci ea e păzitoarea celor dintâi, iar fără ea cele dintâi îi pierd pe cei mai ușori”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.47, în Fil.rom., vol.IX, p.312)

¹²⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În *Viețile Sfinților* se vorbește mult de „îndrăznirea” ce o au ei la Dumnezeu. Dar aici „îndrăznirea” e văzută unită cu smerenia. Sfântul are „îndrăznire” la Dumnezeu nu pentru bunătatea sa, ci pentru încrederea în mila lui Dumnezeu, care nu ține minte răul săvârșit. De aceea, ea se împacă cu smerenia. Căci chiar în această îndrăznire sufletul e conștient că tot ce are și primește atârna de iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Dacă s-ar socoti bun, n-ar mai fi bun în realitate și n-ar mai cere de la Dumnezeu ceva. Ar socoti că Dumnezeu e obligat să-i dea. (n.s.700, p.356)

¹²⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt două adâncuri. Cel al păcatului, e numit aici groapă, pentru că e un adânc al nesimțirii, o groapă în care se înmormântează conștiința. Și un adânc fără fund (un abis) al smereniei, care e o adâncime fără sfârșit a conștiinței micimii proprii și a responsabilității în fața lui Dumnezeu. Aceasta nu poate fi experiată decât deodată cu infinitatea puterii lui Dumnezeu. Chiar din groapa păcătoșeniei se poate trece în adâncul smereniei, căci chiar păcatul îl poate face pe om să vadă cât de nevrednic este de Dumnezeu. Dar această trecere făcându-se prin trezirea conștiinței, e o trecere de la un adânc la altul. Numai simțul adâncului se menține în acel om. Prin adâncul smereniei se săvârșește și o înălțare din întunericul tot mai gros în lumina nesfârșită a lui Dumnezeu. (n.s.279, p.150)

¹²⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Învățătura aceasta e cu totul potrivnică teoriei teologiei catolice despre merite și supramerite. Tot efortul creștin urmărește curățirea și desăvârșirea firii și nu merite primite din afară. Iar desăvârșirea e o înaintare nesfârșită. Și darul lui Dumnezeu vine de la sine, nu ca un merit, altfel n-ar mai fi dar. Iubirii noastre libere îi vine în întâmpinare iubirea liberă a lui Dumnezeu, sau invers. (n.s.574, p.275)

¹²⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt în descompunere. Au în ele viermele mândriei care nu lasă firea noastră să se înfrumusețeze în mod real, să se înobileze cu adevărat, să înfăptuiască cu adevărat punțile ei spre Dumnezeu și spre semenii, prin care se întărește în viață. (n.s.636, p.303)

„Când cineva e neputincios cu trupul și a săvârșit păcate grele, să umble pe drumul smereniei și al însușirilor acesteia. Căci altă mântuire nu va afla”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.45, în Fil.rom., vol.IX, p.375)

„Deci cel ce voiește să afle adevărata odihnă a sufletului său, să învețe smerita cugetare și va vedea că în ea este toată bucuria și toată slava și toată odihna¹²⁸⁶”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.1, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.483)

„A spus careva dintre bătrâni: *Înainte de orice, avem nevoie de smerita cugetare, ca să fim gata la tot cuvântul ce-l auzim, să spunem: Iartă-mă! Căci prin smerita cugetare se strică toate lucrurile potrivnicului*”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.2, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.497)

„De vezi că ai dobândit odihnă din partea patimilor, să nu-ți crezi ție, înainte de a intra în cetatea smereniei. Căci vrăjmașul îți uneltește vreo cursă. Deci așteaptă după odihnă multă tulburare și supărare. Căci de nu vei străbate prin așezările virtuților, nu vei afla odihnă de osteneala ta; și nu vei avea tihnă din partea celor ce uneltesc, până ce nu vei ajunge la cetatea sfintei smerenii. Dumnezeuule, învrednicește-ne cu harul Tău să ajungem acolo! Amin”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.24, în Fil.rom., vol.X, p.138)

„Drept aceea de voiești de la mine vreo poruncă spre mântuirea și viața ta, agonisește-ți smerenie desăvârșită și ascultare în toate. Căci acestea sunt cele ce dezrădăcinează toate patimile și sădesc toate bunătățile (virtuțile). [...] Iar despre patimi, nu e nevoie să-ți scriu despre fiecare din ele. Căci printr-un singur cuvânt ți-am arătat leacul lor. Fiindcă zice Domnul: *Voi locui în cei smeriți* (2 Corinteni 6,16)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.226, în Fil.rom., vol.XI, p.255)

„Ia aminte la tine, frate. Căci fără osteneală și smerenie e cu neputință să te mântuiești”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.240, în Fil.rom., vol.XI, p.277)

„Frate, cel ce voiește să se mântuiască și dorește să fie copilul lui Dumnezeu, să agonisească smerenie, supunere și ascultare; și neîndrăzneală.¹²⁸⁷ Ia seama că ai spus: *Ce să fac? Și iată ți-am spus. Și-ți dau cheazăsie că nu vei fi stăpânit nici de vrăjmașul, nici de patimi. Căci se ard de smerenie ca de foc și inima ta se înseninează luminată de Hristos*”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.247, în Fil.rom., vol.XI, p.282,283)

¹²⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Smerenia e odihna adevărată a sufletului, care a scăpat de nemulțumiri pentru neîmplinirea poftelor lui de mândrie, de plăceri și de dușmăniile ce îi vin de aci. El nu trebuie să lupte cu alții pentru satisfacerea poftelor sale mereu mai mari, ci trăiește în nesfârșirea lui Dumnezeu, pentru care nu trebuie să se lupte cu semenii, ci doar cu poftele proprii, care mereu îl neliniștesc. El luptă pentru liniște prin liniște. Unde e mândrie, e tulburarea ambițiilor, unde e smerenie, e odihna în Dumnezeu, având în El totul. Nu eu am să lupt pentru lucruri trecătoare, ci Dumnezeu mi le dă pe cele netrecătoare, dar și pe cele trecătoare, în mica măsură în care am nevoie de ele. (n.s.1034, p.483,484)

¹²⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o îndrăzneală bună și una rea. Cea bună e cea care are încredere în mila lui Dumnezeu. Cea rea e obraznicia de a sfida poruncile lui Dumnezeu, de a nu se smeri, de a nu face ascultare de cei rânduiți cu treburile de obște, de a trece peste regulile bunei cuviințe între oameni. Ea e unită cu nerușinarea. Ea pare un act de libertate dar nu e așa. Adevărata libertate e în smerenie, căci ea se hrănește din iubirea lui Dumnezeu și față de Dumnezeu. Între cel smerit și Dumnezeu e o relație intimă de iubire în libertate. Obraznicul, nerușinatul e dimpotrivă împins la îndrăzneala sa de o patimă mână de desfrâu, sau de mândrie. (n.s.389b, p.283)

„Înainte de orice, avem nevoie de smerita cugetare; să fim totdeauna gata, la orice cuvânt pe care îl auzim, sau la orice lucru, să spunem: iartă! Căci prin smerita cugetare se strică toate ale vrăjmaşului. Nu te măsoara pe tine în nici o faptă a ta, ca să fii netulburat în gândurile tale”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.3, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.44)

c. Hristos – model de smerenie

„*Învățați de la Mine, zice, că sunt blând și smerit cu inima și celelalte* (Matei 11,29). Blândețea păzește iuțimea netulburată, iar smerenia slobozește mintea de fumul mândriei și de slava deșartă”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.80, în Fil.rom., vol.II, p.64)

„Iar dacă dă stăpânirea netrecătoare a Împărăției celor smeriți și blânzi, cine va fi atât de ne iubitor și de nedoritor al bunurilor dumnezeiești ca să nu dorescă la culme smerenia și blândețea spre a primi pecetea Împărăției dumnezeiești cât e cu putință omului, purtând în duhul lui, prin har, forma neștirbită a Celui ce este, în mod firesc, după ființă, marele Împărat Hristos?”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.258)

„E proprie stelei lumina din jurul ei; tot așa, e proprie cinstitorului și temătorului de Dumnezeu simplitatea și smerenia. Căci nu este alt semn care să facă cunoscuți și să arate pe ucenicii lui Hristos ca cugetul smerit și înfățișarea umilită. Aceasta o strigă toate cele patru Evanghelii. Iar cel ce nu viețuiește așa, adică întru smerenie, cade din părtășia Celui ce s-a smerit pe Sine pâna la cruce și moarte, care este și legiuitorul cu fapta al dumnezeieștilor Evanghelii”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.82, în Fil.rom., vol.IV, p.66)

„Zis-a Domnul: *Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima, și veți afla odihnă sufletelor voastre* (Matei 11,29)”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.88, în Fil.rom., vol.IV, p.89)

„Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, fiind Dumnezeu necuprins, necunoscut și negrăit, voind să arate calea vieții veșnice și a sfînteniei, a îmbrăcat smerenia peste tot trupul Său. Astfel, sfînta smerenie trebuie să se numească cu dreptate și virtute dumnezeiască și poruncă, și haină domnească. În această virtute se nevoiesc și pe ea o păzesc și îngerii și toate acele Puteri strălucite și dumnezeiești, știind cu ce cădere a căzut Satana mândrindu-se. Iar ca pildă înfricoșătoare de cădere, pentru îngeri și oameni, să ne fie cel Viclean, care zace în adânc, fiind arătat de Dumnezeu mai lipsit de cinste decât toată cealaltă zidire, din pricina mândriei sale. Dar știm și pe Adam cu ce cădere a căzut din pricina mândriei”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.14, în Fil.rom., vol.IV, p.106,107)

„Cel ce contrazice pe părintele său face bucuria dracilor. Iar de cel ce se smerește până la moarte se minunează îngerii. Căci unul ca acesta face lucrul lui Dumnezeu (Ioan 6,28), asemănându-se Fiului lui Dumnezeu, Care a împlinit ascultarea de Părintele Său până la moarte, iar moartea, pe cruce (Filipeni 2,4-11)”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.62, în Fil.rom., vol.VI, p.32)

„...să vedem a cui fiică a luat ca mireasă și a făcut nunți Fiului Său (Hristos). Vreți să aflați a cui? Mărirea coborârii Lui îmi ametește gândul și mă cutremur să v-o spun. Dar încrezându-mă în bunătatea Lui, voi spune: și-a luat mireasă pe fiica celui ce s-a răzvrătit împotriva Lui și a celui ce a săvârșit desfrânare și ucidere; ca să spun așa, a unui desfrânat și ucigaș. Vezi ce bunătate și coborâre de negrăit? Vezi ce covârșitoare iubire de oameni? Vezi mărimea iubirii și a bunătății? Învată deci de aici, tu, cel ce-ți închipui lucruri mari despre tine, să te smerești și să fii modest, și niciodată să nu te înalți asupra cuiva, chiar dacă ai fi cel mai mare împărat dintre împărați, cel mai vestit dintre conducători, cel mai bogat dintre toți bogații; învață privind la Domnul tuturor, la Sfântul sfinților, la fericitul Dumnezeu și singurul Stăpânitor, la Cel ce locuiește în lumina neapropiată (1 Timotei 6,15-16), Care coboară astfel și-Și aduce mireasă Fiului Său Unul-Născut de la cel ce s-a răzvrătit, El, Cel nevăzut, Cel necuprins, Cel nepătruns, Făcătorul și Ziditorul tuturor, pentru tine și pentru mântuirea ta”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.1, cap.9, în Fil.rom., vol.VI, p.138)

„...scopul cârmuirii lui Dumnezeu, în ce privește viața noastră, e să fim pururea smeriți și să nu cugetăm despre noi ceea ce nu trebuie să cugetăm, ci să cugetăm spre a ne înțelepți prin cumpătare; nici să nu ne închipuim lucruri mari despre noi, ci să căutăm spre El și să-I urmăm, după putință, fericita smerenie. Căci a fost blând și smerit cu inima. Așa dorește să ne facem și noi Cel ce a răbdat pentru noi moartea nedreaptă și de ocară. Căci nimic nu iubește El așa de mult și nu este atât de folositor pentru orice virtute, și în stare să ne înalțe din gunoiul patimilor, ca blândețea, smerenia și dragostea către aproapele. Dacă nu le avem pe acestea când săvârșim virtutea, deșartă e toată lucrarea noastră și toată osteneala nevoinei e nefolositoare și neprimată”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.55, în Fil.rom., vol.VI, p.208)

„Cei ce se nevoiesc nu pot scăpa de valurile neconținute ale ispitelor, dacă nu-și recunosc neputința lor și nu se socotesc pe ei înșiși străini de toată dreptatea și nevrednici de toată mângâierea, de toată cinstea și de toată odihna. Căci ținta lui Dumnezeu, Doctorul sufletelor noastre, este să fim pururea smeriți și întristați pentru nevrednicia noastră, străini de tot omul și următori ai patimilor Domnului. Căci El era blând și smerit cu inima și vrea să umblăm și noi în blândețea și smerenia inimii, pe calea poruncilor Lui”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.23, în Fil.rom., vol.VI, p.235,236)

„Smerita cugetare este un har fără nume al sufletului¹²⁸⁸, având un nume numai pentru cei ce au primit cercarea (experiența ei)¹²⁸⁹. Ea este o bogăție negrăită; este

¹²⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „A numit smerita cugetare „fără nume” nu prin negație, ci prin afirmare. Iar har i-a spus pentru harul dat prin ea sufletului. Căci numirile nu exprimă mai multul sau mai puținul. Fiindcă oamenii nu sunt mai mult sau mai puțin oameni; nici altele de felul acesta. Ci împărtășirile sunt mai mult sau mai puțin. De aceea harul în sine e fără nume; dar, pentru cei ce se împărtășesc de el, are un nume”. Totuși sunt realități atât de adânci și de complexe, că numele doar le indică în general, însă păstrează în ele ceva negrăit. Omul e un nume, dar ființa ce poartă acest nume are și ceva negrăit în ea, deci și în el. De fapt, autorul Scării nu numește harul fără nume în sine și cu nume pentru cei ce-l primesc, cum socotește scoliastul ediției 1970, ci smerita cugetare. (n.s.629, p.298)

¹²⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoașterea adevărată a virtuților se dobândește numai prin experiența lor. Iar în experiența lor se face experiența, deci se dobândește cunoștința lui Dumnezeu, în sufletul celui ce le are. În virtuți e transparentă puterea corespunzătoare a lui Dumnezeu. Virtuțile subțiază în general, sau fac străvezie firea omului pentru largimea infinită a luminii și bunătății lui Dumnezeu. (n.s.630, p.298)

numirea lui Dumnezeu și darul Lui. Căci zice: *Învățați de la Mine; deci nu de la îngeri, nici de la om și nici de pe hârtie, ci de la Mine* (Matei 11,29), adică din sălășluirea, din luminarea și din lucrarea Mea în voi; că sunt blând și smerit cu inima și cu gândul și cu cugetul; și veți afla odihna, din partea războaielor, și ușurarea de gânduri sufletelor voastre”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p.298)

„În aceasta vor cunoaște toți că suntem ucenicii lui Dumnezeu: nu că ni se vor supune dracii, ci că numele noastre s-au scris în cercul smereniei¹²⁹⁰ (Luca 10,20)”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.43, în Fil.rom., vol.IX, p.311)

„Auziți ce zice Domnul nostru: *Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre* (Matei 11,28). Iată cum ne-a învățat aci pe scurt, printr-un singur cuvânt, rădăcina și pricina tuturor relelor și leacul ei în vederea tuturor bunătăților: ne-a arătat că mândria e cea care ne-a doborât și că este cu neputință să fim miluiți altfel decât prin ceea ce e contrar ei: prin smerita cugetare”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.1, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.483)

„Silește-te deci, pe tine însuți, să urmezi pilda smereniei lui Hristos, ca să se aprindă și mai mult focul aruncat de El în tine¹²⁹¹, foc prin care se dezrădăcinează toate mișcările lumii, care omoară pe omul cel nou și murdăresc curțile Domnului cel sfânt și puternic”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.2, în Fil.rom., vol.X, p.34)

„Cel smerit nu se simte niciodată înțetit, grăbit și tulburat. În el nu sunt gânduri înfierbântate și ușuratic. În toată vremea se află într-o odihnă lipsită de încordare. De s-ar ciocni cerul cu pământul, el nu s-ar speria. Dar nu tot cel liniștit este și smerit în cugetare. Însă tot cel smerit cu cugetul este și liniștit. Cel ce nu e smerit cu cugetul nu e adunat în sine¹²⁹²; dar vei afla mulți adunați în ei înșiși, fără să fie smeriți cu cugetul¹²⁹³. Aceasta este ceea ce a spus Domnul cel blând și smerit: *Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima și veți avea odihna sufletelor voastre* (Matei 11,21)”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p. 403)

„Despre felul cum se câștigă smerita cugetare desăvârșită ne-a învățat Domnul, zicând: *Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima și veți afla odihna sufletelor voastre* (Matei 11,29)¹²⁹⁴. De voiești deci să câștigi desăvârșita odihnă, află ce a răbd

¹²⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cerul e lumea smereniei; căci numai unde e smerenie, e iubire. Acolo nu e silnicie, nici vrajbă. (n.s.663, p. 311)

¹²⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E vrednică de reținut această legătură ce o face sfântul Isaac între smerenie și focul iubirii. Cel ce iubește nu știe de sine, ca și cel smerit. Dimpotrivă, cel mândru nu știe decât de sine, deci e neiubitor. (n.s.37, p. 34)

¹²⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai adâncindu-se în sine, omul cugetă serios și cunoaște motivele smeririi sale și-și poate schimba viața în bine și o poate conduce tot înainte pe calea binelui. (n.s.498, p. 403)

¹²⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cineva poate fi concentrat în sine, nutrind un gând de răzbunare, sau plănuiind o tactică de a se impune. Acela e departe de smerita cugetare. Dar această adunare în sine nu e adunare în cea mai adâncă intimitate a sa, ci într-un gând pătimas, care nu e una cu sinea adâncă a omului, ci e ceva de suprafață. (n.s.499, p. 403)

¹²⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel smerit cu inima are și odihnă în sufletul său, necăutând să se impună altora prin tot felul de mijloace, ca să-și mențină o părută superioritate. El nu e chinuit de teama de a nu fi băgat în seamă de ceilalți. (n.s.244, p. 191)

El și rabdă și tu, taie voia ta în toate. Căci și El a spus că nu s-a coborât din cer ca să facă voia Sa, *ci voia Tatălui Meu care este în ceruri* (Ioan 6,38). În aceasta stă smerita cugetare: în a purta ocări și osândiri și câte le-a pățimit învățătorul nostru Iisus”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.150, în Fil.rom., vol.XI, p.191)

d. Nașterea smereniei

„Acestea știindu-le Părinții noștri, toți cu un glas au învățat că nu putem ajunge într-alt fel la desăvârșirea virtuții, fără numai prin smerenie. Iar aceasta se naște din credință, din frica lui Dumnezeu, din blândete și din sărăcia desăvârșită, prin care ne vine și dragostea desăvârșită, cu darul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos”. (Sf. Ioan Casian, D.8 gând., cuv.8, în Fil.rom., vol.I, p.135)

„Smerita cugetare este un lucru greu de câștigat. Cu cât este mai mare, cu atât se cer mai multe strădanii pentru dobândirea ei. Ea se ivește în cei părtași de sfânta cunoștință în două cazuri și chipuri: când luptătorul pentru evlavie se află la mijlocul drumului experiențelor duhovnicești, el are un cuget mai smerit din pricina neputinței trupului sau a celor ce dușmănesc fără temei pe cei ce se îngrijesc de dreptate, sau a gândurilor rele; apoi când mintea e luminată de harul dumnezeiesc într-o simțire și siguranță multă, sufletul are smerita cugetare ca pe o însușire firească, întrucât, fiind plin de bunătate dumnezeiască, nu mai poate să se umple de slavă deșartă, chiar dacă ar împlini neîncetat poruncile Domnului, ci se socotește pe sine mai smerit decât toți, în urma împărtășirii de bunăvoința dumnezeiască. Cea dintâi smerită cugetare cuprinde de multe ori întristare și descurajare. Iar cea din urmă cuprinde bucurie împreună cu o sfială plină de înțelepciune. Fiindcă cea dintâi se ivește, cum am zis, în cei ce se află la mijlocul nevoițelor, iar cea de-a doua se trimite celor ce s-au apropiat de desăvârșire. Cea dintâi se întristează adeseori când e lipsită de fericirile pământești. Cea de-a doua, chiar dacă i-ar oferi cineva toate împărățiile pământului, nu se impresionează și nu simte săgețile cumplite ale păcatului. Căci fiind cu totul duhovnicească, nu mai cunoaște deloc slava trupească. Dar tot cel ce se nevoiește a trebuit să treacă prin cea dintâi ca să ajungă la cea de-a doua. Căci dacă nu ne-ar înmuia harul, aducând asupra noastră pătimirile povățuitoare ca să lămurească voia noastră cea slobodă, nu ne-ar dărui strălucirea smereniei de pe urmă”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.95, în Fil.rom., vol.I, p. 384, 385)

„... înțelesul mărturisirii este îndoit. Și anume, există o mărturisire de mulțumire pentru bunurile primite în dar și există una pricinuită de mustrarea și de certarea pentru relele săvârșite. Căci mărturisire se numește și înșirarea cu mulțumire a binefacerilor dumnezeiești de către cei vinovați. Și amândouă produc smerenia, căci atât cel ce mulțumește pentru cele bune, cât și cel ce se cercetează pentru fărâdelegi se umilește. Cel dintâi socotindu-se nevrednic pentru bunurile ce i s-au dat, cel de-al doilea rugându-se să primească iertare pentru greșeli”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.56, în Fil.rom., vol.III, p.271)

„Toată mărturisirea, zice, smerește sufletul: cea dintâi învățându-l că a fost îndreptat prin har, iar cea de-a doua că trebuie să se învinovățească pentru greșelile sale întru întristarea de bună voie”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp. 56, sc. 2, în Fil.rom., vol.III, p. 277)

„Sunt multe lucrările minții care pot să ne aducă darul bun al smeritei cugetări, dacă vom fi cu grijă la mântuirea noastră. De pildă, amintirea păcatelor cu cuvântul, cu fapta și cu gândul și alte multe ajută la sporirea smeritei cugetări dacă sunt adunate în contemplație. Smerenie adevărată câștigă cineva și când mărește în sine faptele săvârșite în fiecare zi de cei apropiați, între care petrece, și le pune alături cu ale sale. În felul acesta văzând mintea puținătatea proprie și cât e de departe de desăvârșirea fraților, omul se va socoti pe sine pământ și cenușă, și nu om, ci un câine oarecare, ca unul ce e mai prejos și mai puțin de toate decât toți oamenii raționali de pe pământ”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.64, în Fil.rom., vol.IV, p.63)

„Socotește-te furnică și vierme întru toată simțirea, ca să te faci om modelat de Dumnezeu. Căci de nu vei fi mai întâi aceea, nu va urma aceasta; și pe cât te vei coborî, pe atâta te vei înălța. Când te vei socoti pe tine ca nimic înaintea Domnului, cum zice psalmistul, atunci te vei face din mic mare, pe nebagate de seamă. Și când vei crede că nu ai și nu știi nimic, atunci te vei îmbogăți și în făptuire, și în cunoștința de laudă întru Domnul”. (Teognost, D.făpt., cap.3, în Fil.rom., vol.IV, p.247)

„Smerenia este roada cunoștinței, iar cunoștința roada ispitelor. Căci celui ce s-a cunoscut pe sine i se dă cunoștința tuturor. Și celui ce s-a supus lui Dumnezeu i se vor supune toate când va împărăți smerenia în mădularele lui. Și pe drept cuvânt. Căci prin multe ispite și prin răbdarea lor se face omul încercat, și prin aceasta își cunoaște neputința sa și puterea lui Dumnezeu. Iar prin cunoștința neputinței și a neștiinței sale, își dă seama că odinioară nu cunoștea cele ce le-a aflat acum și că, precum pe acestea nu le cunoștea odinioară și nu știa că nu le cunoaște, așa sunt și alte multe de care va primi poate cunoștință”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.10, în Fil.rom., vol.V, p.210)

„Zice Avva Casian: *Smerenia se naște din cunoștință*. Iar ea naște dreapta socoteală, din care se naște pătrunderea, pe care o numește Proorocul *sfat*. Iar aceasta vede lucrurile după fire; și mintea se face moartă în privința lumii, prin vederea fapturilor lui Dumnezeu”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.10, în Fil.rom., vol.V, p.213)

„Tot cel ce s-a cunoscut pe sine s-a odihnit de la toate lucrurile sale cele după Dumnezeu și-a intrat în locul sfânt al lui Dumnezeu și al smereniei.¹²⁹⁵ Iar cel ce nu s-a cunoscut încă pe sine, prin smerită cugetare și cunoștință, călătorește încă cu osteneală și sudoare în viață. Aceasta dorind și David să o înțelegem a zis: *Aceasta este osteneala înaintea mea, până ce voi intra în locul cel sfânt al lui Dumnezeu* (Psalmi 72,16-17)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.38, în Fil.rom., vol.VI, p.240)

¹²⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoașterea de sine și smerita cugetare coincid nu numai cu contemplarea rațiunilor lucrurilor, ci și cu intrarea conștientă la locul cel sfânt unde este Dumnezeu sau infinitatea Lui, în inimă. În conștiința neîntreruptă de a se afla în fața lui Dumnezeu, sufletul săvârșește liturgia înțelegătoare sau conștientă, căci nu poate sta în fața lui Dumnezeu fără a-i jertfi Lui toate și chiar pe sine însuși, din puterea jertfei lui Hristos, pentru a-L cunoaște cu adevărat pe Dumnezeu și pe sine însuși, și a se uni cu El. (n.s.27, p.240)

„Când ajunge cineva de a se cunoaște pe sine însuși (iar pentru aceasta are trebuință de multă pază din afară și de oprire de la lucrurile lumești și de cercetarea conștiinței), îndată vine în suflet oarecare smerenie dumnezeiască mai presus de cuvânt, aducând în inimă zdrobire și lacrimi de umilință fierbinte, încât cel ce stă sub lucrarea ei se socotește pe sine: pământ, cenușă, vierme, și nu om; ba încă nevrednic chiar de viața dobitocească. Aceasta din pricina covârșirii acestui dar al lui Dumnezeu. Iar învrednicindu-se cineva să petreacă multă vreme în acest dar se umple de altă beție negrăită¹²⁹⁶: de umilința inimii și pătrunde în adâncul smeritei cugetări. Acesta, ieșind în sine, nesocotește toate mâncărurile din afară, ca și băutura și veșmintele trupului, necăutând cele peste trebuință, ca unul ce s-a schimbat cu schimbarea dreptei celui Preaînalt”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.39, în Fil.rom., vol.VI, p.240,241)

„Este cu neputință să-și deschidă cineva izvorul lacrimilor fără o adâncă, smerită cugetare. Dar nu poate avea smerită cugetare fără umilința venită din sălășluirea Duhului. Căci smerita cugetare se naște din umilință; și umilința naște smerita cugetare prin Sfântul Duh. Ele alcătuiesc împreună un lanț, fiind legate împreună de un singur har și având între ele legătura nedesfăcută a Duhului”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.46, în Fil.rom., vol.VI, p.243,244)

„Sunt șapte unelte deosebite care duc și călăuzesc la smerenia dăruită de Dumnezeu. Ele se susțin și se nasc una pe alta. Acestea sunt tăcerea, smerita cugetare, vorbirea smerită, purtarea smerită, ocărârea de sine, zdrobirea inimii, rămânerea totdeauna la urmă. Tăcerea întru cunoștință naște smerita cugetare. Iar din smerita cugetare se nasc cele trei înfățișări ale smereniei: grăirea cu smerenie, purtarea smerită și ocărârea de sine. Aceste trei înfățișări nasc zdrobirea inimii, care vine din îngăduirea de sus a ispitelor, pe care Părinții o numesc și pedepsire cu bun rost (din iconomie), și smerire de la draci. Iar zdrobirea inimii face cu ușurință sufletul să se simtă, cu lucrul, mai prejos de toți și în urma tuturor, și stăpânit de toți. Aceste două chipuri din urmă aduc smerenia desăvârșită și dăruită de Dumnezeu, care este puterea pe care o numesc (Părinții) desăvârșirea tuturor virtuților. Ea pune isprăvile în seama lui Dumnezeu. Deci înainte de toate este tăcerea, din care se naște smerita cugetare, iar aceasta naște cele trei înfățișări ale smereniei. Cele trei înfățișări nasc apoi chipul cel unul al ei sau zdrobirea inimii. Iar acest chip al smereniei naște pe al șaptelea, care e dedesubtul tuturor celor ale primei smerenii. Pe el îl numesc (Părinții) și smerenia din iconomie. Iar smerenia din iconomie aduce smerenia dăruită de Dumnezeu, pe cea desăvârșită, necăutată și adevărată. Cea dintâi (zdrobirea inimii) se naște când omul e părăsit și biruit, zdrobit și stăpânit de toată patima încât, învins cu gândul și cu duhul, nu mai află nici un ajutor de la fapte sau de la Dumnezeu, sau peste tot de la cineva, în așa măsură că puțin îi mai trebuie să ajungă la deznădejde. De nu va fi smerit cineva astfel în toate, nu se va putea frânge pe sine și socoti mai prejos de toți și sluga tuturor și mai rău chiar decât dracii, ca unul ce e asuprit și biruit de ei. Aceasta este smerenia adusă de purtarea de grijă a lui Dumnezeu din

¹²⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Grigorie de Nyssa a vorbit de „beția trează”. Este entuziasmul vederii lui Dumnezeu și al odihnei pline de bucurie în iubirea lui nesfârșită. Dar aici ni se spune că ea e unită cu umilința sau cu zdrobirea inimii. (n.s.28, p.240)

iconomie. Prin ea se dă a doua și cea mai înaltă smerenie de la Dumnezeu, care este puterea dumnezeiască ce lucrează și face toate. Prin aceasta se vede pe sine totdeauna instrumentul ei și prin el lucrează cele minunate ale lui Dumnezeu”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.117, în Fil.rom., vol.VII, p.140,141)

„Omul care a ajuns să cunoască măsura neputinței sale a ajuns la desăvârșirea smereniei”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.16i, în Fil.rom., vol.VIII, p.51)

„Sfântul Ioan Gură de Aur spune: *Acesta este cel ce se cunoaște pe sine cel mai bine, care nu se socotește pe sine nimic. Căci nimic nu e atât de plăcut lui Dumnezeu, ca a se socoti cineva pe sine cu cei din urmă.* Iar Sfântul Isaac zice: *Tainele se descoperă celor smeriți la cuget. Și: Unde odrăște smerenia, acolo izvorăște slava lui Dumnezeu.* Și: *Părerea de sine premerge certării.* Sfântul Varsanufie zice și el: *Dacă voiești să te mântuiești cu adevărat, ascultă cu fapta. Ridică picioarele tale de la pământ și înalță mintea ta la cer. Și acolo să fie cugetarea ta noaptea și ziua. Și disprețuiește-te cu toată puterea pe care o ai. Silește-te să te socotești pe tine mai prejos de orice om*”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.37, în Fil.rom., vol.VIII, p.87,88)

„Am întrebat odată pe careva dintre cei mai încercați, rugându-l să-mi spună cum se dobândește prin ascultare smerenia. Iar el zise: *Chiar dacă ascultătorul recunoscător ar învia morți, chiar dacă ar dobândi lacrimi, chiar dacă s-ar izbăvi de războaie, el socotește în chip neîndoielnic că acestea le-a făcut rugăciunea părintelui său duhovnicesc. Astfel el rămâne străin de închipuirea deșartă de sine. Căci cum se va mândri cu acelea, cel ce spune că le-a făcut prin ajutorul părintelui și nu prin sârguința sa?* (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.48, în Fil.rom., vol.IX, p.108)

„Din ascultare se naște smerenia, din smerenie, nepătimirea, dacă *întru smerenia noastră Și-a adus aminte de noi Domnul și ne-a izbăvit pe noi de vrăjmașii noștri* (Psalmi 135,23). Drept aceea, nimic nu ne va împiedica să spunem că din ascultare se naște nepătimirea, prin care vine culmea smereniei. Căci nepătimirea începe de la smerenie, precum legea, de la Moise”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.65, în Fil.rom., vol.IX, p.113)

„Începutul necăutării slavei deșarte e păzirea gurii și iubirea necinstirii. Mijlocul ei este oprirea tuturor lucrărilor gândite ale slavei deșarte. Iar sfârșitul (dacă este vreun sfârșit al adâncului fără fund)¹²⁹⁷, este a face în chip nesimțit înaintea mulțimii cele ce aduc necinstirea”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.30, în Fil.rom., vol.IX, p.277)

„Calului când se află singur i se pare că aleargă tare, dar adus în herghelie, își cunoaște neputința sa”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.20, în Fil.rom., vol.IX, p.304)

¹²⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu e un sfârșit al disprețuirii slavei deșarte. Căci aceasta e egală cu smerenia. Iar smerenia e un adânc, sau o înălțime fără sfârșit (abis). Căci e o uimire de Dumnezeu, care fiind infinit, crește și ea la infinit. (n.s.581, p.277)

„Nu este cu putință ca cel ce petrece de la început cu nesupunere, să dobândească smerenia, chiar dacă fiecare își închipuie că a învățat un meșteșug propriu sau e în stare s-o agonisească”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea întâi, cap.45, în Fil.rom., vol.IX, p.335)

„Precum săracii, văzând visterii împărătești își cunosc și mai mult sărăcia lor, tot așa și sufletul, citind despre marile virtuți ale părinților își face cugetul său și mai smerit”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.16, în Fil.rom., vol.IX, p.372)

„...să nu îndrăznească omul să cugete în sufletul lui că a ajuns la măsura smeritei cugetări, printr-un gând de străpungere, care s-a suit în el cândva, sau pentru puține lacrimi ce ies din el, sau pentru un singur bine pe care îl are în chip natural, sau îl ține cu sila în el; să nu creadă că a ajuns la plinătatea tainelor și că e locașul tuturor virtuților, că prin fapte mici le-a câștigat pe toate acestea și prin el însuși a ajuns la această harismă.

Ci numai când va fi biruit toate duhurile potrivnice și nu-i va fi scăpat nici o parte din toate virtuțile, pe care să nu o fi lucrat în chip vădit și să nu o fi câștigat, ci a biruit și a supus întăriturile tuturor potrivnicilor; numai după aceea va simți în sine că a primit această harismă și numai atunci *Duhul va mărturisi duhului său*, după cuvântul apostolului (Romani 8,16), ca să știe că a dobândit desăvârșirea smeritei cugetări. Fericit cel ce a câștigat-o pe aceasta, că în toată clipa sărută sânul lui Iisus și-L îmbrățișează”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.20, în Fil.rom., vol.X, p.110,111)

„Iar smerenie nu poate dobândi cineva, decât prin acele feluri ale ei, prin care se face inima smerită și se nimicesc gândurile părerii de sine. De aceea de multe ori află vrăjmașul pricină să abată pe om. Căci fără smerenie nu se poate desăvârși lucrul omului. Și nu s-a pus pe scrisoarea liberării lui pecetea Duhului¹²⁹⁸, ci e mai degrabă încă rob; și lucrul lui e făcut de frică. Căci nu îndreptează cineva lucrul lui fără smerenie și nu învață decât prin încercări. Și fără încercare nu cunoaște smerenia”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.21, în Fil.rom., vol.X, p.115)

„Omul care a ajuns să-și cunoască măsura neputinței lui a ajuns la desăvârșirea smereniei”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.73, în Fil.rom., vol.X, p.365)

„Și iarăși a fost întrebat: *Cum poate dobândi cineva smerenia?*. Și a zis: *Prin neîncetata pomenire a greșelilor sale și prin conștiința apropierei de moarte, prin îmbrăcăminte sărăcăcioasă, prin alegerea locului din urmă în fiecare clipă și prin alergarea la faptele cele mai înjosite și mai de ocară în orice lucru; prin a fi totdeauna ascultător, prin tăcerea neîncetată, prin neîubirea de întâlniri în adunări și prin voința de a fi necunoscut și neluat în seamă; prin a nu ține la vreun lucru după regula proprie, prin a urî vorbăria cu multe persoane, prin a nu iubi câștigurile. Și după acestea, prin disprețuirea de către minte a oricărei ocări și învinovățiri din partea unui om și a*

¹²⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o frumoasă expresie. O libertate nepecetluită prin Duhul slujește bunului plac, nu e libertatea Duhului comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii, nu e libertatea liberă de îngustarea egoismului. (n.s.109, p.115)

oricărei pizmuiri; prin a nu avea mâna sa asupra nimănui și mâna nimănui asupra sa, ci a fi singur și însingurat în cele ale sale¹²⁹⁹, și a nu lua în lume grija cuiva asupra sa¹³⁰⁰, afară de grija sa. Și pe scurt, la smerenie se ajunge prin înstrăinare, prin sărăcie și prin viețuirea însingurată. Acestea nasc smerenia care curățește inima”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.394,395)

„Obişnuiește limba ta să spună: *Iartă și smerenia va veni în tine*”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.9, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.97)

„Ia aminte cu amănuntul la tine ca să te ai pe tine din suflet și cu adevărat cel mai din urmă și mai păcătos și mai umilit decât tot creștinul și să ai totdeauna sufletul plângând și smerindu-se și suspinând. Și taci totdeauna și nu vorbi dacă nu e nevoie, ca un nevrednic și prost”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.27, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.234,235)

e. Roadele smereniei

„Îngrijește-te să agonisești multă cugetare smerită și bărbăție, și răutatea lor nu se va atinge de sufletul tău și biciul nu se va apropia de cortul tău, că îngerilor Săi va porunci ca să te păzească pe tine (Psalmi 90,10-11), iar aceștia vor izgoni de la tine toată lucrarea potrivnică”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.96, în Fil.rom., vol.I, p. 98)

„Dacă te rogi împotriva patimii sau a dracului care te supără, adu-ți aminte de Cel ce zice: *Voi alunga pe vrăjmașii mei și-i voi prinde, și nu mă voi întoarce până ce nu-i voi nimici. Asupri-voi pe ei și nu vor putea să stea; cădea-vor sub picioarele mele* (Psalmi 17,38-39) și cele următoare. Iar acestea le vei spune cu ușurință dacă te vei înarma cu smerită cugetare împotriva vrăjmașilor”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.135, în Fil.rom., vol.I, p.102)

„Am văzut oameni simpli smerindu-se cu fapta și s-au făcut mai înțelepți decât înțelepții”. (Marcu Ascetul, D.lg.duh., cap.79, în Fil.rom., vol.I, p.243)

„Cel ce se teme de Domnul are pururea ca tovarășă smerenia, și prin gândurile acesteia vine la dragostea și la mulțumirea către Dumnezeu. Căci își amintește de lucrarea lumească de mai înainte și de feluritele greșeli, ca și de ispitele ce i s-au întâmplat din tinerețe, și cum din toate acestea l-a izbăvit pe el Domnul și l-a strămutat de la viața pătimasă la viața după Dumnezeu. În felul acesta dobândește pe lângă temere și dragostea, mulțumind pururea cu smerenie multă Făcătorului de bine și Cărmuitorului vieții noastre”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.48, în Fil.rom., vol.II, p.59,60)

„Smerenia și reaua pătimire slobozesc pe om de tot păcatul. Cea dintâi taie patimile sufletului, cea de-a doua pe ale trupului. Aceasta se arată făcând-o și fericitul David când se roagă lui Dumnezeu zicând: *Privește la smerenia mea și la osteneala mea, și*

¹²⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A nu stăpâni pe cineva și a nu se folosi de faptul că e omul cuiva tare, ci a se încrede numai în Dumnezeu, stând singur în fața Lui, cu păcatele sale. (n.s.476, p.395)

¹³⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A nu se socoti că poate să mântuiască el însuși pe cineva, ci a socoti că nici pe sine nu se poate mântui. (n.s.477, p.395)

iertă toate păcatele mele (Psalmi 118, 153)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.76, în Fil.rom., vol.II, p.64)

„Dumnezeu, care ne-a slobozit pe noi din robia amară a dracilor ce ne asupreau, ne-a dăruit ca jug iubitor de oameni și cinstitor de Dumnezeu smerita cugetare. Prin aceasta se îmblânzește toată puterea drăcească, se zidește tot binele în cei ce au ales-o și se păzește nevătămat”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta întâi, cap.15, în Fil.rom., vol.II, p.131)

„Smerenia și reaua pătimire slobozesc pe om de tot păcatul. Cea dintâi taie patimile sufletului, cea de-a doua pe ale trupului. De aceea zice Domnul: *Fericiti cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu* (Matei 5,8), adică pe El și vistieriile ascunse în El, când se vor curăți pe ei prin dragoste și înfrânare. Și aceasta cu atât mai mult cu cât vor întinde curățirea”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta întâi, cap.75, în Fil.rom., vol.IV, p. 65)

„Unde este smerenie și pomenirea lui Dumnezeu, susținută de trezvie și de atenție, și desimea rugăciunii îndreptată împotriva vrăjmașilor, acolo este locul lui Dumnezeu sau cerul inimii, în care pâlcul dracilor se teme să petreacă, pentru Dumnezeu care locuiește în acel loc”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.4, în Fil.rom., vol.IV, p.102,103)

„În sufletele smerite se odihnește Domnul; iar în inimile celor mândri, patimile de ocară. Căci nimic nu le întărește pe acestea așa de mult împotriva noastră ca gândurile de mândrie. Și nimic nu dezrădăcinează așa de mult buruienile rele din suflet ca fericita smerenie. De aceea pe drept s-a numit și ucigătoare de patimi”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.27, în Fil.rom., vol.IV, p.207)

„Îți spun un cuvânt străin, și nu te minuna: Chiar dacă ai dobândit nepătimirea, pentru obișnuințele care poate te stăpânesc, dacă te afli în vremea ieșirii în adâncul smereniei, te vei înălța, nu mai puțin ca cel fără patimă, mai presus de nori. Căci deși comoara celor nepătimitori s-a adunat din toate virtuțile, piatra prețioasă a smereniei e mai de preț decât toate. Ea nu prilejuiește numai împăcare de la Dumnezeu celui ce o are, ci și intrare împreună cu cei aleși în locașurile de nuntă ale Împărăției Sale”. (Teognost, D.făpt., cap.62, în Fil.rom., vol.IV, p.263,264)

„Cu adevărat cel smerit la cuget nu încetează niciodată de a se ocări pe sine, chiar dacă toată lumea s-ar lupta cu el și l-ar necinsti. Și face aceasta ca să nu se mântuiască numai fără voie, ca cei ce au răbdare, ci să alerge de voie spre patimile lui Hristos, de la care a învățat unul ca acesta pe cea mai mare dintre toate virtuțile, în care locuiește Duhul Sfânt. Aceasta este ușa împărăției sau a nepătimirii. Și cel ce a intrat prin ea, vine la Dumnezeu; iar fără ea este zadarnică toată osteneala și cu multe dureri drumul”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.10, în Fil.rom., vol.V, p.209,210)

„Să nu te miri dacă, stăpânit de frică, tremuri temându-te de toate. Căci ești încă nedesăvârșit și lipsit de tărie și te temi ca un prunc de mormoloci. Căci frica este o boală copilărească și vrednică de râs a sufletului iubitor de slavă deșartă. Față de acest drac să

nu cauți să te folosești de cuvinte și de contraziceri. Căzi cuvintele nu folosesc nimic sufletului care tremură și se clatină. Lăsându-le pe acestea, smerește cu toată puterea gândirea ta și vei vedea cum dispare frica”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.70, în Fil.rom., vol.VI, p.35)

„Cu cât coboară cineva mai mult în adâncul smereniei și se recunoaște ca nevrednic de mântuire, cu atâta se întristează mai mult și varsă șiroaie de lacrimi. Iar pe măsura acestora țâșnește în inima lui bucuria, iar împreună cu ea izvorăște și crește nădejdea, care face încredințarea spre mântuire mai puternică¹³⁰¹”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.8, în Fil.rom., vol.VI, p.58)

„Acolo unde este smerenia adâncă, acolo sunt și lacrimi îmbelșugate. Iară acolo unde sunt acestea, acolo e și prezența Duhului cel închinat. Iar acolo unde e Acesta, acolo se ivește toată curăția și sfințenia în cel ce se află sub lucrarea duhului și acestuia i se face văzut Dumnezeu, și Dumnezeu privește la el. *Căci la cine voi privi, zice, decât la cel blând și liniștit și temător de cuvintele Mele?*”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.30, în Fil.rom., vol.VI, p.65)

„Plutind pe aripile nepătimirii și ale smeritei cugetări în văzduhul cunoașterii tainice de Dumnezeu și pătrunzând cu Duhul dumnezeiesc în adâncul de sus al cunoștinței tainelor lui Dumnezeu, ardem duhul iubirii de slavă cu fulgerele dogmelor și înțelesurilor dumnezeiești. Privind apoi spre sfârșiturile lucrurilor omenești, îi înecăm în ploi de lacrimi și în râuri ale plânsului de pocăință pe cei trei draci de frunte care se obștească împotriva noastră, prin închipuirea de sine, prin slava deșartă și prin mândrie¹³⁰²”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.45, în Fil.rom., vol.VI, p.203,204)

„Smerita cugetare, pătrunzând în adâncurile sufletului și căzând ca un bolovan greu într-însul, îl apasă și îl frânge cu atâta putere, încât îi stoarce toată tăria într-un pârau neretținut de lacrimi¹³⁰³; iar mintea i-o curăță de toată întinăciunea gândurilor, făcând-o să ajungă la vederea lui Dumnezeu, ca Isaia, și sub lucrarea Lui. Căci zice Isaia: *Vai mie*

¹³⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Viața duhovnicească e împletită din contraste, ca și viața în păcat. Plăcerea păcatului e însoțită de chinul părerii de rău. Întristarea pentru păcat, care merge până la plâns, naște bucuria, căci ea pune începutul vieții celei noi. (n.s.10, p.58)

¹³⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...pe lângă rolul atribuit plânsului și smereniei în alungarea iubirii de slavă se mai atribuie un mare rol înțelegerii dogmelor care țin în conștiință măreția și iubirea lui Dumnezeu. Dar smerenia și înțelegerea dogmelor o are numai cel ce plutește pe aripile nepătimirii, nelegate de nici o împătımire față de cele de jos și mărginite, în văzduhul infinit și indefinit al lui Dumnezeu, cunoscut prin experiență. Cele trei duri ale iubirii de slavă întrețin cele trei chipuri ale ei: părerea de sine, slava deșartă de la alții și mândria față de alții. Ele sunt biruite în special prin lacrimile pocăinței. (n.s.39, p.204)

¹³⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lacrimile sunt semnul că sufletul și-a înmuiat învârtosarea închisorii în sine, că s-a eliberat de sine, că s-a deschis Duhului dumnezeiesc. Relația intimă cu altă persoană, dar mai ales cu Dumnezeu, se manifestă într-o stare de simțire opusă rigidității. Acum e simțit Dumnezeu. Smerenia e simțită într-adevăr ca un bolovan greu care, apăsându-i nevoitorului propria ființă îi înmoaie tăria învârtosată, prefăcând-o în șiroaie de lacrimi. Numai așa sufletul se deschide lui Dumnezeu. (n.s.19, p.236)

că sunt pierdut. Căci om fiind și având buze spurcate, locuiesc în mijlocul unui popor cu buze necurate. Și am văzut pe Domnul Savaot cu ochii mei (Isaia 6,5)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.26, în Fil.rom., vol.VI, p.236)

„Nimic nu întraripează așa de mult sufletul oamenilor către dragostea lui Dumnezeu și către iubirea de oameni ca smerita cugetare, umilința și rugăciunea curată. Cea dintâi le frânge duhul, îi face să le izvorască pâraie de lacrimi și, aducând puținătatea omenească sub ochi, îi învață să-și cunoască măsurile lor. A doua curățește mintea de cele materiale și luminează ochii inimii și face sufletul întreg luminos. Iar cea din urmă unește pe om întreg cu Dumnezeu și-l face să petreacă împreună cu îngerii, să guste dulceața bunătăților veșnice ale lui Dumnezeu, îi dă visterii de taine mari și, aprizându-l de iubire, îl înduplecă să îndrăznească să-și pună sufletul pentru prietenii săi¹³⁰⁴, ca unul ce s-a ridicat mai presus de hotarele puținătății trupești”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.41, în Fil.rom., vol.VI, p.241,242)

„Păzește comoara cea bună a smereniei care îmbogățește. În ea sunt ascunse visteriile dragostei.¹³⁰⁵ În ea se păzesc mărgăritarele umilinței și în ea se odihnește Împăratul Hristos Dumnezeu, ca pe un tron bătut în aur, împărțind darurile Sfântului Său Duh celor hrăniți de ea”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.42, în Fil.rom., vol.VI, p.242)

„Când se ostenește cineva cu fapta pentru împlinirea poruncilor, se umple deodată de o bucurie negrăită, încât încearcă o schimbare minunată și mai presus de cuvânt și leapădă greutatea trupului, iar de mâncare, de somn și de celelalte trebuințe ale firii uită cu totul. Se știe atunci că s-a împlinit cu el voința lui Dumnezeu față de el, care produce omorârea de viață făcătoare în cei ce se nevoiesc și le dăruiește lor încă de aici starea ființelor fără de trup. Pricinuitorul acestei stări este smerenia; hrănitoare și maică este sfânta umilință¹³⁰⁶; prietenă și soră este vederea luminii dumnezeiești; tron este nepătimirea; iar sfârșit este Dumnezeu în Sfânta Treime¹³⁰⁷”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.43, în Fil.rom., vol.VI, p.242,243)

¹³⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Autorul nu desface iubirea de oameni de dragostea lui Dumnezeu, nici pe cele mai înalte trepte ale celei din urmă. Cu cât e mai mare dragostea lui Dumnezeu, cu atât devine mai adâncă dragostea de oameni, pentru că vede cu atât mai mult în oameni pe Hristos. (n.s.31, p.242)

¹³⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Până te iubești pe tine, nu poți iubi pe altul. Până te iubești pe tine, nu vezi pe altul și rămâi într-o rigiditate, într-o lipsă de simțire, de duioșie, într-o izolare săracă. Smerenia se îmbogățește cu dragoste, pentru că te pune în comunicare cu Dumnezeu și cu aproapele. (n.s.32, p.242)

¹³⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Umlința se deosebește de smerenie prin simțirea micimii tale până aproape de topirea ta, până la o extremă înmuiere a ființei în fața măreției nesfârșite a lui Dumnezeu. Ea e „o străpungere” a inimii (Fapte 2, 37) care produce lacrimi, pentru că această străpungere merge până la măduva ființei, făcând străveziu pe Dumnezeu prin subțirimea ființei noastre. (n.s.33, p.242,243)

¹³⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Totul culminează în simțirea comuniunii de dragoste a Treimii sălășluită în inimă. Credinciosul poate înainta la nesfârșit în trăirea comuniunii de dragoste a Treimii, făcându-și proprie tot mai mult această dragoste. (n.s.34, p.243)

„Când diavolul vede pe cineva petrecând în plâns nu rămâne acolo, înfricoșându-se de smerenia ce se naște din plâns¹³⁰⁸”. (Sf. Grigorie Sinaitul, D.rug., cap.7, în Fil.rom., vol.VII, p.198,199)

„Smerenia aduce chiar după fapte iertarea multor greșeli, dar faptele fără smerenie sunt, dimpotrivă, nefolositoare. Și apoi zice iarăși: *Pe cât e de trebuință sarea pentru bucate, pe atâta smerenia pentru orice virtute. Și ea poate să zdrobească tăria multor păcate. De aceea e nevoie să ne întristăm neîncetat în cuget întru smerenie și cu întristarea cunoașterii de sine (a discernământului). Iar când o câștigăm, ne face fii ai lui Dumnezeu și ne înfățișează lui Dumnezeu chiar și fără fapte.*¹³⁰⁹ Pentru că, fără ea, toate faptele noastre și toate virtuțile și lucrările sunt deșarte. Căci Dumnezeu voiește schimbarea cugetării. Și: *În cugetare trebuie să ne îmbunătățim. Ea singură, fără nici un alt ajutor, ajunge să ne înfrumusețeze înaintea lui Dumnezeu și să grăiască pentru noi. Smerenia e mai mult decât toate. Și mai spune: Zis-a oarecare dintre sfinți: Când îți va veni gândul mândriei spunându-ți: Aminteste-ți de virtuțile tale, tu răspunde-i: Bătrâne, vezi-ți nelegiuirea ta.* (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.43, în Fil.rom., vol.VIII, p.98,99)

„...smerenia face pe om locuința lui Dumnezeu; iar din locuința aceasta sunt alungați demonii o dată cu patimile. Și omul se face astfel biserica lui Dumnezeu, plină de sfințenie, de curăție și de har”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.52, în Fil.rom., vol.VIII, p.115,116)

„Precum la arătarea luminii se retrage întunericul, așa mireasma smereniei face să piară toată amărăciunea și iuțimea. Unii, schimbându-se ușor din pricina iuțimii, nu se îngrijesc de supravegherea și tămăduirea ei: *Pornirea iuțimii lui, e căderea lui* (Iov 5,2)”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.8, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.186)

„Dacă un oarecare a căzut din ceruri numai prin această patimă (mândria), fără alta, trebuie văzut dacă nu cumva se întâmplă ca cineva să se suie la cer numai prin smerenie, fără altă virtute”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.22, cap.12, în Fil.rom., vol.IX, p.280)

„N-am postit, n-am privegheat, nu m-am culcat pe jos, ci *m-am smerit*, zice, *și m-a mântuit Domnul degrabă* (Psalmi 114,6). Pocăința învie, plânsul bate la ușa cerului, iar

¹³⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Smerenia înfricoșează pe diavol pentru tăria ei întemeiată pe adevărul în privința raportului între micimea noastră și mărimea coplesitoare a lui Dumnezeu. Dimpotrivă, mândria n-are fermitate în afirmarea de sine a omului, pentru că nu se bazează pe o cunoaștere a adevărului poziției sale reale în raport cu Dumnezeu, iar adevărul acesta va dărâma până la urmă înălțarea lui neîntemeiată pe ceva consistent. (n.s.9, p.199)

¹³⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-ar părea că în aceasta se afirmă o poziție oarecum apropiată de învățătura protestantă *sola fide*. *Sola humilitate* e totuși deosebită de *sola fide*, căci în ea suntem întregi ațintiți spre Dumnezeu, dar nu neglijăm nici efortul nostru. Facem fapte, dar nu privim la ele, ci la păcatele sau nedesăvârșirile noastre. (n.s.201, p.99)

cuvioasa smerenie o deschide. Eu mărturisesc Treimea în Unime și Unimea în Treime și mă închin Ei¹³¹⁰”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.25, cap.14, în Fil.rom., vol.IX, p.302)

„Că de ai fi voit jertfă, Ți-aș fi dat (Psalmi 50,18), zice David către Dumnezeu. Trupurile noastre arse de tot prin post, nu le vei binevoi. Ce înseamnă *jertfa lui Dumnezeu* și celelalte, înțeleg toți. Am păcătuit Domnului, a strigat odinioară această fericită smerenie către Dumnezeu, vorbind despre preacurvie și ucidere. Și îndată a fost auzită. Iertat-a Domnul păcatul tău”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.25, cap.58, în Fil.rom., vol.IX, p. 315)

„Să îndrăznească pătimășii care se smeresc. Căci chiar de vor cădea în toate gropile și vor fi vânați prin toate cursele și se vor îmbolnăvi de toate bolile dar după însănătoșire vor fi tuturor doctori și luminători, sfeșnice și povățuitori, învățând chipurile de vindecare ale fiecărei boli și izbăvind pe cei ce vor cădea, prin încercarea (experiența) lor”. (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv.26, partea întâi, cap.11, în Fil.rom., vol.IX, p. 320)

„Cu adevărat mare este smerita cugetare și fiecare dintre sfinți a călătorit cu ea și prin osteneală a scurtat călătoria. Căci zice: *Vezi smerenia mea și osteneala mea și iartă toate păcatele mele* (Psalmi 24,18); și: *M-am smerit și m-a mântuit pe mine Domnul* (Psalmi 114,6). Căci chiar și numai smerenia singură poate să ne ducă înăuntru (în Împărăția cerurilor, *n.tr.*), cum a spus Avva Ioan, dar mai cu întârziere. Să ne smerim deci și noi puțin și ne vom mântui. Și chiar dacă nu putem să ne ostenim, din pricina neputinței, să ne sârguim a ne smeri. Și cred în mila lui Dumnezeu, că pentru acel puțin făcut cu smerenie, ne vom afla și noi în locul sfinților acela care s-au ostenit și au slujit mult lui Dumnezeu. Da, suntem slabi și nu putem să ne ostenim. Dar nu putem să ne smerim?”. (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cuv.2, cap.3, în Fil.rom., vol.IX, p. 498)

„Smerenia cea dintâi stă în a socoti cineva pe fratele său mai înțelept decât pe sine și întrecându-l pe el în toate și, simplu grăind, așa cum a zis sfântul acela, în a se socoti pe sine mai prejos de toți. Iar a doua smerenie stă în a pune pe seama lui Dumnezeu toate isprăvile. Aceasta este smerenia desăvârșită a sfinților. Aceasta se naște în chip firesc în suflet din lucrarea poruncilor. Căci precum când pomii poartă rod mult, rodul încovoie ramurile și le trage în jos, iar cel ce nu poartă rod, se înalță și stă drept – dar sunt unii pomi care tocmai deoarece ramurile urcă în sus, nu poartă rod, iar de ia cineva pietre și le atarnă de ramuri și le trage în jos, acestea fac rod – așa este și cu sufletul: când se smerește aduce rod și cu cât aduce rod mai mult, cu atât se smerește mai mult. Astfel sfinții, cu cât se apropie mai mult de Dumnezeu, cu atât se văd pe ei mai păcătoși”. (Avva Dorotei, *Dif.înv.*, cuv.2, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p. 501, 502)

¹³¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Precum Sfânta Treime a Ipostasurilor este în Dumnezeirea cea una și Dumnezeirea cea una, în trei ipostasuri, așa și pocăința și plânsul și smerenia sunt de un neam și se întăresc în harul dumnezeiesc și harul le unește pe acestea, unind pe una cu alta și înălțând mintea la Dumnezeu”. Cele trei în unitatea lor nu reflectă numai Sfânta Treime, ci au în ele harul Dumnezeului întreit sau pe Dumnezeu întreit, prin har, unind pe cele trei fără să le confunde, cum este El una în ființă și întreit în ipostasuri. (n.s.635, p.302)

„Când smerenia stăpânește în viețuirea ta, se supune ție sufletul tău și împreună cu el se vor supune ție toate¹³¹¹. Căci în sufletul tău se naște pacea de la Dumnezeu. Cât timp ești în afara acesteia, vei fi supărat neconținut nu numai de patimi ci și de tot felul de întâmplări. Cu adevărat, Doamne, de nu ne vom smeri, nu vei înceta să ne smerești pe noi¹³¹²”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.16, în Fil.rom., vol.X, p.86,87)

„...precum urmează umbra trupului, așa și mila urmează smeritei cugetări”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.19, în Fil.rom., vol.X, p.99)

„Cel ce grăiește cu dispreț împotriva celui smerit la cuget și nu-l cinstește pe el ca pe un om viu, este ca unul ce și-a deschis gura lui împotriva lui Dumnezeu. Dar chiar de ar fi disprețuit de toată zidirea, cinstea lui rămâne. Se apropie cel smerit de fiarele pierzătoare și când acestea își aruncă privirea lor spre el, salvăcia li se îmblânzește și vin la el ca la stăpânul lor. Și-și pleacă capetele lor și ling mâinile și picioarele lui, căci din ele se răspândește acea mireasmă ce se răspândește din Adam înainte de cădere (când s-au strâns împrejurul lui și le-a pus lor nume în rai). E mireasma care s-a luat de la noi și pe care ne-a înnoit-o și ne-a dat-o iarăși prin venirea Lui, Iisus. Aceasta este buna mireasmă ce se răspândește ca un mir din neamul oamenilor (2 Corinteni 2,15)”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.20, în Fil.rom., vol.X, p.108)

„Căci smerenia aduce, chiar și fără fapte, iertarea multor păcate. Iar faptele fără smerenie sunt, dimpotrivă, nefolositoare. Ba ne pregătesc și multe rele¹³¹³. Drept aceea, dobândește, precum am spus, prin smerenie iertarea fărădelegilor tale. Precum trebuie să fie sarea în orice mâncare, așa și smerenia în orice virtute. Și ea poate zdrobi puterea multor păcate”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.49, în Fil.rom., vol.X, p.257)

„Lucrarea cea bună și smerita cugetare fac pe om dumnezeu pe pământ¹³¹⁴”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.291)

„Nu e înțelept care să nu aibă smerenie. Și cel ce nu are smerenie nu se va înțelepți. Nu este om smerit la cuget, care să fie lipsit de pace. Și cel lipsit de pace nu e nici smerit în cuget”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.306)

¹³¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E vrednică de remarcat această legare a tuturor de suflet. Cel ce se cunoaște pe sine cunoaște în sine toate. Cel ce își supune sufletul își supune împreună cu el toate. Toate sunt legate de om. Iar omul ce se stăpânește pe sine stăpânește peste toate. Iar pe sine se stăpânește atunci când se supune lui Dumnezeu. Prin Dumnezeu stăpânește deci peste toate.(n.s.75, p.86)

¹³¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu ne smerește prin necazuri și patimi, pentru că nu ne smerim noi înșine de bunăvoie. Smerenia noastră o urmărește Dumnezeu. Și prin ea stăpânim, în chip paradoxal, peste toate, căci în Dumnezeu suntem liberi de toate. (n.s.76, p.87)

¹³¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Smerenia cuprinde în ea mai mult decât faptele. Căci dacă faptele adevărate presupun iubirea și cinstirea aproapelui, cel ce are smerenie are rădăcina lor, iar faptele celui lipsit de smerenie sunt în fond pentru el și numai la aparență sunt pentru altul. Dar prin smerenie ai depășit și faptele rele ce le-ai săvârșit. Căci în însăși rădăcina ființei tale te-ai desprins de ele. (n.s.280, p. 257)

¹³¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În smerenia desăvârșită se arată că omul a fost îndumnezeit. Mai înainte, Sfântul Isaac a spus că smerenia e haina lui Dumnezeu (*Cuvântul XX*). Cine arată că e mare și tare are pe undeva o slăbiciune pe care vrea să o acopere cu mândria. Se poate spune că mândria e haina slăbiciunii lor. Dimpotrivă, smerenia e haina puterii lui Dumnezeu. Mărirea adevărată se acoperă în smerenie. (n.s.327, p. 291)

„...smerenia face pe om locaș al lui Dumnezeu¹³¹⁵”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.119, în Fil.rom., vol.XI, p.155)

„...smerenia e mântuirea prescurtată: *M-am smerit și m-a mântuit Domnul*, spune oarecare dintre sfinți”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.127, în Fil.rom., vol.XI, p.169)

„Nu arunca pe jos unealta fără de care nu se lucrează pământul roditor. Iar unealta aceasta este smerenia făurită de marele Dumnezeu, prin care se dezrădăcinează toate buruienile din ogorul Domnului și se pricinuiește har celor ce-l lucrează prin ea.¹³¹⁶ Smerenia nu cade, ci ridică din cădere pe cei ce o au”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.256, în Fil.rom., vol.XI, p.292)

„Ceea ce păzește ochii de hoinăreală și omul întreg de orice rău este smerenia”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.264, în Fil.rom., vol.XI, p.304)

„...de vei ajunge la smerenie, vei primi iertarea păcatelor¹³¹⁷. Căci zice: *Vezi smerenia mea și osteneala mea și iartă toate păcatele mele* (Psalmi 24,18). De te vei smeri, vei primi harul, și de vei primi harul, acesta te va ajuta. Căci Sfântul Pavel ostenindu-se mai mult ca toți Apostolii, a spus: *Nu eu, ci harul care este întru mine* (1 Corinteni 15,10)”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.359, în Fil.rom., vol.XI, p.367)

„Dumnezeu a dat oamenilor două daruri prin care se pot mântui și izbăvi de toate patimile omului vechi: smerenia și ascultarea”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.553, în Fil.rom., vol.XI, p. 515,516)

„...ajutorul lui Dumnezeu și nădejdea și blândețea și conștiința și părăsirea voii proprii și silirea în toate cele bune, sunt cuprinse în smerita cugetare”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.5, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.68)

„Iubește smerenia și ea te va păzi de păcate”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.9, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.96)

11. Nepătimirea

Pe o anumită treaptă de dezvoltare spirituală, spun Sfinții Părinți că avem șansa de a atinge nepătimirea. Ea se naște ca „o împreunare (sinteză) a mai multor virtuți¹³¹⁸.

¹³¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Smerenia deschide pe om cu totul lui Dumnezeu. Căci el nu mai ține la nimic care ar fi al său, ci așteaptă totul de la Dumnezeu. Dar smerenia e adusă în inimă de liniștirea care înseamnă nefrământarea omului de nici o grijă pentru ceva, dezlipirea completă de toate. Prin liniștire se ajunge la smerenie, la conștiința adevărată că nu ești și nu ai nimic prin tine. Smerenia te face să te socotești atârnat total de Dumnezeu, făcându-ți-L deplin evident pe El. (n.s.188, p. 155)

¹³¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Smerenia susține o sensibilitate delicată în om chiar față de ființa lui proprie, chiar față de trup, știind că chiar acesta e un organ plin de taine dat omului de Dumnezeu pentru a-i fi un mediu de manifestare a sentimentelor curate și faptelor bune ale sufletului. Căci smerenia e opusul obrăzniciei grosolane, care pe toate le murdărește, care n-are respect de nimic, pentru că nu înțelege nimic din realitate, pentru că nu vede în nimic prezența lui Dumnezeu. (n.s.406, p.292)

¹³¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin smerenie dobândești iertarea păcatelor, pentru că ea te eliberează de mândrie, care te oprește să simți trebuința iertării și s-o ceri cu toată străduința. (n.s.521, p.367)

¹³¹⁸ Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, cuv.14, în Filocalia, vol.V, p. 244.

Nepătimirea e calea spre care duce tot efortul ascetic și treptele tuturor virtuților, dacă întreaga asceză are ca scop direct purificarea trupului și a sufletului de patimi.”¹³¹⁹ *Trebuie reținut însă că această treaptă de desăvârșire nu oferă omului imposibilitatea de a păcătui. Nepătimășul, atât cât încă este în trup este în pericolul de a cădea din starea la care a ajuns. Întâietatea în fața patimilor vine din faptul că virtutea a slăbit în om atât de tare patimile, „încât ele nu se mai pot răscula ușor împotriva sufletului.”*¹³²⁰ *Diavolii războiesc în continuare, dar nu mai sunt primiți. Latura pătimitoare a firii omenеști (pofa și mânia) este întoarsă de la lucrurile materiale și ancorată în cele bune. „Pofa dobândește în inimă iubirea, iar iuțimea agonisește răbdarea”*¹³²¹. *Părintele Stăniloae afirmă că prin nepătimire „ne curățim de patimile egoismului pentru a dobândi altruismul iubirii și iubirea apare îndată ce apare nepătimirea, crescând apoi pe măsură ce progresăm în nepătimire”*¹³²².

„Nepătimirea nu înseamnă a nu fi războiți de draci, căci atunci ar trebui să ieșim, după Apostol, din lume (1 Cor.5,10), ci, războiți fiind de ei, să rămânem nebiruiți. Căci și luptătorii îmbrăcați în fier sunt ținta săgeților trimise de vrăjmași și aud sunetul săgeților, și văd săgețile trimise, dar nu sunt răniți de ele, pentru tăria îmbrăcămintii de război. Pentru că fiind acoperiți cu fier, ei rămân nebiruiți când sunt războiți. Deci și noi fiind înarmați cu toate armele Sfintei Lumini și cu coiful mântuitor al tuturor faptelor bune, să tăiem cetele întunecoase ale dracilor. Căci curăția nu vine numai din a nu mai face cele rele, ci și din a stinge cu totul relele, prin împlinirea cu grijă a celor bune.” (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.98, în Fil.rom., vol.I, p.386).

„Dar nepătimirea nu e tulburată de război. ...Așadar, să nu te socoți pe tine că ai murit păcatelor câtă vreme ești supărat de vrăjmașii tăi fie în vremea privegherii, fie în vremea somnului. Căci câtă vreme nefericitul om este pe arena de luptă, nu poate avea siguranță.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, D.păz.min., cap.18, în Fil.rom., vol.I, p.400,401).

„Nepătimirea este o stare pașnică a sufletului, care face ca sufletul să se miște cu anevoie spre răutate.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.36, în Fil.rom., vol.II, p.58).

„Când ai ajuns ca niciodată în vremea rugăciunii să nu-ți mai tulbure mintea vreo idee din cele ale lumii, să știi că nu te mai afli în afară de hotarele nepătimirii.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.88, în Fil.rom., vol.II, p.66).

„Semnul celei mai depline nepătimiri stă în aceea că totdeauna se urcă la inimă numai înțelesurile simple ale lucrurilor fie în vremea de veghe a trupului, fie în vreme de somn.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.93, în Fil.rom., vol.II, p. 66).

„Când nu zici și nu faci cu gândul nici un lucru rău, și când nu ții minte răul de la cel ce te-a păgubit sau te-a bârfit, și când în vremea rugăciunii ai mintea pururea nematerială

¹³¹⁹ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica...*, p.170.

¹³²⁰ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoință*, cuv.81, în Filocalia, vol.X, p.399.

¹³²¹ Sf. Grigore Palama, *Despre rugăciune*, cap.19, în Filocalia, vol.VII, p.254.

¹³²² Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p.173;

și fără formă, să știi că ai ajuns la măsura nepătimirii și a dragostei desăvârșite.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.42, în Fil.rom., vol.II, p.111).

„Nu socoti că ai ajuns la nepătimirea desăvârșită câtă vreme lipsește lucrul. Când se arată însă și te lasă nemișcat atât lucrul, cât și amintirea lui de după aceea, să știi că ai intrat în hotarele ei. Totuși, nici atunci să nu disprețuiești grija, deoarece numai virtutea prelungită omoară patimile, pe când cea neglijată le scormonește iarăși.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.54, în Fil.rom., vol.II, p.113).

„Deci cel ce nu dorește plăcerea trupească și nu se teme deloc de durere, a ajuns nepătimitor. Căci deodată cu acestea și cu iubirea trupească de sine, care le-a născut, a omorât toate patimile ce cresc prin ea și prin ele, împreună cu neștiința, sursa cea mai de la început a tuturor relelor. Și așa s-a făcut întreg slujitor al binelui ce persistă permanent și e mereu la fel, rămânând împreună cu el cu totul nemișcat¹³²³. Așa oglindește cu fața descoperită slava lui Dumnezeu, ca unul care privește în lumina ce strălucește în sine slava dumnezeiască și neapropiată.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., în Fil.rom., vol.III, p.34)

„Prima nepătimire este înfrânarea desăvârșită de la păcatele cu fapta, constatată la cei începători. A doua nepătimire este lepădarea totală a gândurilor care consimt cu păcatele. Aceasta o găsim la cei care cultivă virtutea cu rațiune. A treia este nemișcarea totală a poftei spre patimi. Ea e proprie celor ce contemplează în chip spiritual în înfățișările lucrurilor văzute rațiunile lor. A patra nepătimire este curățirea totală chiar și de închipuirea simplă a patimilor. Aceasta o aflăm în cei ce și-au făcut mintea, prin cunoștință și contemplație, oglindă curată și străvezie a lui Dumnezeu.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.55, în Fil.rom., vol.III, p.250)

„Cel ce s-a slobozit de patimi a aflat har de la Dumnezeu ...” (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.49, în Fil.rom., vol.IV, p.16)

„Iar nepătimirea se naște din pomenirea lui Dumnezeu.” (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.74, în Fil.rom., vol.IV, p.286)

„Ce este, așadar, mai plăcut decât a ajunge cineva nepătimaș, nestăpânit câtuși de puțin de mânie sau de pofta vreunuia din lucrurile lumii, ci socotind ca nimic cele râvnite de cei mulți, ca unul ce este ridicat deasupra tuturor, petrecând ca în rai, mai bine zis, ca în cer și fiind mai presus de orice trebuință prin lipsa de griji și îndeletnicirea cu Dumnezeu? Căci suferind cele ce vin asupra lui cu bucurie, tot ce i se întâmplă îl odihnește. Și iubind pe toți, de toți este iubit. De asemenea, disprețuind toate, ajunge deasupra tuturor.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.14, în Fil.rom., vol.V, p.90)

„...desăvârșita nepătimire, care face mintea nebiruită și nemișcată în tot lucrul bun.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.136)

¹³²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tot în acest sens înțelege și Sfântul Grigorie de Nyssa fixarea și neschimbabilitatea omului în viața cea după Dumnezeu, fără să se excludă putința înaintării în Dumnezeu. (n.s.1, p. 34)

„...precum omul nu e un singur mădular, ci pe om îl arată multe mădulare ale trupului, și nici ele singure, ci împreună cu sufletul, așa și nepătimirea este împreunarea (sinteza) multor virtuți. Iar în loc de suflet el are pe Duhul Sfânt. Pentru că toate faptele duhovnicești pomenite sunt fără suflet dacă nu au pe Duhul Sfânt, de la care și-a luat și numirea cel ce se numește duhovnicesc. Căci de nu va lepăda sufletul patimile, nu va veni Duhul Sfânt în el. Iar fără Duhul Sfânt această virtute cuprinzătoare nu se numește nepătimire. Ci chiar dacă ar fi, poate, cineva astfel, el se află mai degrabă într-o ne-simțire.” (Petru Damaschinul, Înv. duh., cuv.14, în Fil.rom., vol.V, p.222)

„... a vorbi simplu despre nepătimire și desăvârșire e ușor, dar a cunoaște lucrul prin cercare și într-o adevăr înseamnă a înțelege cu lucrul și cu adevărul lucrarea desăvârșirii.” (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.79, în Fil.rom., vol.V, p.317)

„Cel ce și-a eliberat mădularele sale din robia patimilor și le-a înfățișat spre slujirea dreptății s-a apropiat de sfîntirea într-o Duhul Sfânt, ridicându-se peste legea trupului. Și aceasta nu-l va mai stăpîni prin păcat, o dată ce se odihnește în libertatea și în legea Duhului. Căci sfârșiturile slujirii dreptății nu sunt ca sfârșiturile robiei patimilor. Acestea duc la pieirea sufletului înțelegător, iar acelea sfârșesc în viața veșnică, cea ascunsă în Hristos, Domnul nostru¹³²⁴.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a treia, cap.75, în Fil.rom., vol.VI, p.302)

„Dar noi nu am învățat, ...că nepătimirea e omorârea laturii pătimitoare, ci mutarea ei de la cele mai rele la cele mai bune și lucrarea ei îndreptată, prin deprinderea spre cele dumnezeiești, după ce s-a întors cu totul de la cele rele și s-a îndreptat spre cele bune. Și pentru noi nepătimaș este cel ce a pierdut deprinderile rele și s-a îmbogățit în cele bune, cel ce s-a întipărit de virtuți, ca cei împătimiți de plăcerile rele (Sf. I. Scăr., Scara, 29), cel ce și-a supus iuțimea și pofta care alcătuiesc împreună latura pătimitoare a sufletului – puterii cunoscătoare, judecătoare și raționale a sufletului, așa cum cei împătimiți și-au supus puterea rațională laturii pasionale. Căci reaua întrebuițare a puterilor sufletului e cea care dă naștere patimilor vrednice de dezaprobare, așa după cum reaua întrebuițare a cunoașterii lucrurilor dă naștere înțelepciunii celei nebune¹³²⁵. Iar dacă cineva se folosește bine de acestea, prin cunoașterea lucrurilor înțelese duhovnicește dobândește cunoștința de Dumnezeu, iar prin latura pătimitoare a sufletului, când se mișcă pentru ceea ce a fost făcut de Dumnezeu, lucrează virtuțile corespunzătoare: prin poftă dobândește în inimă iubirea, iar prin iuțime agonisește răbdarea. Nu cel ce și-a omorât, așadar, această latură – căci în

¹³²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce a intrat în viața liberă de patimi, care e o viață a cunoștinței lui Dumnezeu Cel nesfârșit în iubire, sporește continuu în această viață. Ea este o viață veșnică. Dar cel ce a căzut din ea nu mai înaintează în viață, ci rămâne mereu mort, pentru că rămâne în aceeași mărginire monotonă a repetiției și a lipsei de libertate, și de comuniune. (n.s.64, p. 302)

¹³²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nepătimirea nu e, în învățătura Sfinților Părinți, o stare negativă, de nesimțire, ca în budism, ci o stare de întrebuițare pozitivă a puterilor sufletești, deci și a iuțimii și a poftei. Și întrucât această bună întrebuițare, cere un efort susținut, nepătimirea implică mai multă putere decât starea pătimașă. Varlaam dădea importanță numai speculației, nu și sfîntirii credinciosului, inclusiv a trupului. El reprezenta mentalitatea occidentală care a pus accentul principal pe teologie ca teorie, nu pe desăvârșirea vieții creștinului. (n.s.45, p. 254)

acest caz ar fi nemișcat și nelucrător chiar și spre deprinderile, afecțiunile și dispozițiile dumnezeiești – ci cel ce și-a supus-o, ca prin ascultarea de minte, care prin fire a primit conducerea de la Dumnezeu, fiind condusă cum trebuie, să tindă, prin pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu, la Dumnezeu, și prin aceasta să ajungă la deprinderea dispoziției dumnezeiești și s-o ridice pe aceasta la cea mai desăvârșită treaptă. Iar aceasta este iubirea de Dumnezeu, prin care primește – după cuvântul spus – poruncile Celui iubit, iar din aceasta învață, lucrează și dobândește iubirea curată și desăvârșită față de aproapele, cu care este cu neputință să nu se afle împreună și nepătimirea¹³²⁶.” (Sf. Grigorie Palama, D.rug., cap.19, în Fil.rom., vol.VII, p.253,254,255)

„Iar Sfântul Efrem vorbește astfel despre nepătimire și desăvârșire: *Cei nepătimitori (despătimiti), întinzându-se peste ei fără să se sature, urmăresc desăvârșirea fără sfârșit. Pentru că bunătățile veșnice nu au sfârșit*¹³²⁷. Și iarăși: *Ea este desăvârșită cât privește măsura puterii omenești, dar e fără sfârșit (nedesăvârșită), ca una ce se ridică pururea peste sine însăși prin adausurile neconținute ce se înalță neîncetat prin sușurile spre Dumnezeu.*” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.87, în Fil.rom., vol.VIII, p.182,183)

„Întrebare: Ce este nepătimirea omenească?

Răspuns: Nepătimirea nu constă în a nu simți patimile, ci în a nu le primi, din pricina multelor și feluritelor virtuți, arătate și ascunse, pe care le-au dobândit unii care au slăbit patimile în ei, încât ele nu se mai pot răscula ușor împotriva sufletului. Iar cugetarea nu are nevoie să ia mereu aminte la ele, pentru că în tot timpul e plină de înțeleșurile ce-i vin din gândirea și îndeletnicirea cu chipurile viețuirii celei bune ce se mișcă în minte. De aceea, când patimile încep să se miște, cugetarea e răpită dintr-o dată

¹³²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin întrebuințarea cea bună a poftei se dobândește iubirea de Dumnezeu, iar prin întrebuințarea cea bună a iuțimii – care împreună cu pofta alcătuiește latura pătimitoare – se dobândește răbdarea. Iar ele sunt bine întrebuințate când se supun minții. Mintea pomenind neîncetat pe Dumnezeu, iar pofta însoțind mintea în această îndeletnicire, ajung împreună la deprinderea iubirii de Dumnezeu. Iar împlinind poruncile Lui cu răbdare, se ajunge la iubirea aproapelui, care implică și o mare tărie spirituală. Aceasta nu poate exista însă fără nepătimire, adică fără renunțarea egoistă de sine și de plăcerile inferioare ale sale. Iubirea care implică nepătimirea sau pătimirea care condiționează iubirea nu are nimic negativ în ea. Ea e insuflată de un elan al iubirii lui Dumnezeu și de aproapele, de iubirea a tot ce e bun, de un elan opus oricărui egoism. Dar iubirea, în care e implicată nepătimirea pozitivă, ar fi cu neputință dacă ar fi omorâtă latura nepătimitoare a firii noastre. (n.s.46, p. 255)

¹³²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Neaflat. Nepătimirea e definită aici în înțeles pozitiv, ca desăvârșire. Iar ca atare e socotită ca neavând sfârșit, cum nu are nici desăvârșire. Pentru că ea e îmbogățirea în toate bunătățile, care nu au sfârșit. Ca atare nepătimirea nu e indiferență față de alții, ci o bunătate curată. Numai pățimașul caută ale sale sau suferă pentru că alții nu-i oferă destule mijloace, sau nu i se oferă ei înșiși ca mijloace suficiente pentru plăcerile sale. Despătimitul nu e nici el indiferent față de alții, ci suferă în raport cu ei, dar nu pentru că nu-i oferă mijloace suficiente pentru plăceri, ci pentru că ei înșiși suferă...Cel eliberat de patimile de plăcere suferă de pătimirea curată, dureroasă, neegoistă pentru alții. În această privință, supremul model ne este Hristos. Dar întrucât suferința pentru alții încetează când aceia nu mai suferă, însă iubirea din care izvorăște ea nu are capăt, desăvârșirea legată cu despătimirea nu are nici ea capăt. Dumnezeu și semenii pot fi iubiți veșnic, tot mai mult. Iubirea din cei despătimiti poate crește, pentru că se hrănește din iubirea lui Dumnezeu, care e nesecată și fără margini. (n.s.422, p.182,183)

din apropierea lor de vreun înțeles ce s-a ivit în minte. Și patimile rămân nelucrătoare...” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.399,400).

„Cât despre nepătimire, ea este un dar al lui Dumnezeu și El o dăruiește celui ce voiește. Dumnezeu să-ți dea mână care să poată atinge cele spre care te întinzi pe tine cu frică și după voia Lui. Amin.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.141, în Fil.rom., vol.XI, p.184)

12. Dragostea

„Învățătorule, care poruncă este mai mare în Lege?”

El i-a răspuns:

„Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Aceasta este marea și întâia poruncă. Iar a doua, la fel ca aceasta: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. În aceste două porunci se cuprind toată Legea și proorocii”. (Matei 22, 36-40)

Starea de iubire împlinește și desăvârșește destinul omului de a fi după asemănarea lui Dumnezeu. Căci „Dumnezeu este iubire și cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne întru el” (1 Ioan 4,16). Iubirea în Dumnezeu este absolută datorită desfășurării depline a tuturor aspectelor ei între trei Persoane. „O iubire care se închide între doi pune o margine a lor, rămâne indiferentă față de cel de al treilea, producând chiar gelozie între cei doi, când unul dintre ei se interesează și de un al treilea. Dimpotrivă, când un al treilea se bucură cu mine de cel de-al doilea al meu, bucuria mea pentru cel de-al doilea e sporită. De aceea, în suprema și unica existență supremă fără de început (Sfânta Treime), dragostea desăvârșită se realizează în trei, întărind totodată unitatea între ei și evidențiind nemărginirea lor”¹³²⁸.

*Este foarte clar de ce Mântuitorul Hristos concentrează toate poruncile într-una singură: **Să iubești!**; fără iubire, chiar dacă am avea toate celelalte virtuți, nu putem să trăim¹³²⁹ pe Dumnezeu. Sfânta Treime „este o iubire fără de început și urmărește o extindere a iubirii”¹³³⁰, dar această extindere nu se poate realiza decât acolo unde iubirea este întâmpinată cu iubire și poate rodi. Sfântul Pavel sesizează foarte clar aspectul existențial al iubirii: „și de așa avea atâta credință încât să mut și munții, iar dragoste nu am, nimic nu sunt” (1 Corinteni 13, 2). Ceea ce avem așadar **avem** prin credință, dar ceea ce suntem **suntem** prin iubire. Căci dragostea este flacăra ce urcă până la Dumnezeu și ne îndumnezeiește¹³³¹. Prin dragoste suntem înfiați de Dumnezeu și introduși în comuniune cu sfinții.*

Părintele Dumitru Stăniloae distinge în dragoste trei trepte: a) tendințele de simpatie naturală din starea de sub-natură; b) dragostea creștină, care folosind aceste tendințe crește neîncetat prin harul divin și prin eforturile proprii; c) dragostea ca extaz, sau ca dar exclusiv de sus. Aceasta din urmă vine după pregătirea îndelungată

¹³²⁸ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, p.179.

¹³²⁹ *Ibidem*, p.181.

¹³³⁰ Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea*, p.7.

¹³³¹ Florin Mihăescu, *Simbol și Ortodoxie*, p.77.

*prin a doua și ține clipe scurte, scopul ei fiind ca din ea să câștige forță nouă cea de a doua și să-și continue creșterea*¹³³². Niciodată procesul de creștere în iubire nu se va termina, pentru că urcușul duhovnicesc spre Dumnezeu este infinit atât în această viață, cât și în comu-niunea din Împărăția cerurilor. Niciodată un om nu va ajunge dumnezeu, ci doar va tinde spre asemănarea cu Dumnezeu. Cu cât se va apropia mai mult, cu atât dorința va fi mai mare și stabilitatea în comuniunea în iubire cu Sfânta Treime va fi mai mare. „Căci sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpânirile, nici cele de acum, nici cele ce vor fi, nici puterile, nici înălțimea, nici adâncul și nici o altă făptură nu va putea să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru”. (Romani 8, 38-39)

a. Firea dragostei

„Când auzi că cei de pe urmă vor fi întâi și cei dintâi vor fi pe urmă (Matei 19,30; 20,16), înțelege pe cei părtași de virtuți și pe cei părtași de dragoste. Căci iubirea e cea din urmă dintre virtuți, după rând, dar e cea dintâi dintre toate, după cinste, vădindu-le pe cele care s-au născut înaintea ei, ca fiind cele de pe urmă”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.37, în Fil.rom., vol.I, p.258)

„Când vezi doi răi având dragoste unul față de altul, cunoaște că fiecare ajută să se împlinească voia celuilalt”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.163, în Fil.rom., vol.I, p.270)

„Definiția iubirii: sporirea prieteniei față de cei ce ne ocărăsc”. (Diadoh al Foticeii, Def., nr.9, în Fil.rom., vol.I, p.338)

„Dragostea este o dispoziție bună și afectuoasă a sufletului, datorită căreia el nu cinstește nici unul dintre lucruri mai mult decât cunoștința lui Dumnezeu. Dar este cu neputință să ajungă la deprinderea dragostei cel ce e împătimit de ceva din cele pământești”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.1, în Fil.rom., vol.II, p. 54)

„Dragostea se face cunoscută nu numai prin dăruirea de bani, ci cu mult mai mult prin împărtășirea cuvântului lui Dumnezeu și prin slujirea trupească”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.26, în Fil.rom., vol.II, p. 57)

„Roadele iubirii sunt: a face bine aproapelui din toată inima, a răbda îndelung, a fi cu îngăduință și a folosi lucrurile cu dreaptă judecată”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.40, în Fil.rom., vol.II, p.58)

„Dacă cel ce are toate darurile Domnului, dar dragoste nu are, nimica nu folosește, după dumnezeiescul Apostol (1 Corinteni 13,1), câtă sânguință trebuie să arătăm ca să o dobândim pe aceasta”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.54, în Fil.rom., vol.II, p.60)

„Dragostea desăvârșită nu sfâșie firea cea unică a oamenilor luându-se după părerile și înclinările diferite ale voii lor. Ci privind pururea la ea, iubește pe toți oamenii la fel: pe cei buni și strădalnici ca pe prieteni, iar pe cei leneși ca pe dușmani, făcându-le bine,

¹³³² Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica...*, p. 286.

răbdând îndelung și suferind cele ce-i vin de la ei. Ea nu ia în seamă câtuși de puțin răul de la aceștia, ci chiar suferă pentru ei, dacă vremea o cere, ca să și-i facă și pe ei prieteni de este cu putință; iar de nu se poate, cel puțin să nu cadă din dragostea proprie față de ei, arătând pururea, la fel, roadele iubirii față de toți oamenii. De aceea și Domnul și Dumnezeu nostru Iisus Hristos, arătându-și dragostea Sa față de noi, a pățimit pentru toată omenirea și tuturor le-a dăruit la fel nădejdea învierii, chiar dacă atârnă pe urmă de fiecare să se facă pe sine vrednic fie de slavă, fie de chinuri”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.71, în Fil.rom., vol.II, p.63)

„Oamenii se iubesc unii pe alții fie în chip vrednic de laudă, fie în chip vrednic de ocară, pentru aceste cinci pricini: sau pentru Dumnezeu, cum iubește cel virtuos pe toți, atât pe cel virtuos, cât și pe cel ce încă nu este virtuos; sau pentru fire, cum iubesc părinții pe copii și invers; sau pentru slava deșartă, cum iubește cel slăvit pe cel ce-l slăvește; sau pentru iubirea de argint, cum iubește cineva pe cel bogat pentru a primi bani; sau pentru plăcere, ca cel ce-și slujește stomacul și cele de sub stomac.

Dragostea cea dintâi este vrednică de laudă; a doua e mijlocie; celelalte sunt pătimase”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.9, în Fil.rom., vol.II, p. 69)

„Cel ce nu iubește pe cineva, prin aceasta încă nu-l și urăște; iar cel ce nu-l urăște încă nu-l și iubește. Ci poate să stea la mijloc: adică nici să-l iubească, nici să-l urască”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.50, în Fil.rom., vol.II, p.78)

„Să nu disprețuiești porunca dragostei, fiindcă printr-însa vei fi fiul lui Dumnezeu. Dar călcând-o, te vei afla fiul gheenei”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.20, în Fil.rom., vol.II, p.108)

„Pacea negrăită a sfinților îngeri se susține prin aceste două dispoziții: prin dragostea față de Dumnezeu și prin dragostea întreolaltă. Asemenea stă lucrul și cu toți sfinții din veac. Deci prea frumos s-a spus de către Mântuitorul nostru: *În aceste două porunci atârnă toată Legea și proorocii* (Matei 22,40)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.36, în Fil.rom., vol.II, p. 110, 111)

„Dragostea față de Dumnezeu dorește pururea să într-aripeze mintea spre vorbirea dumnezeiască; iar cea către aproapele o face să cugete totdeauna cele bune despre el”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.40, în Fil.rom., vol.II, p.111)

„Deoarece *cunoștința îngâmfă, iar iubirea zidește* (1 Corinteni 8,1), împreună dragostea cu cunoștința și vei fi fără trufie și ziditor duhovnicesc, zidindu-te atât pe tine, cât și pe toți cei ce se apropie de tine”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.59, în Fil.rom., vol.II, p.114)

„Dragostea zidește prin aceea că nu pizmuiește și nu se supără pe cei ce ne pizmuiesc; dar nici nu se fâlește cu lucrul pizmui și nu se socotește pe sine că a ajuns la țintă. Iar în privința lucrurilor pe care nu le știe, își mărturisește, fără să rosească, neștiința. Astfel face mintea fără trufie și o pregătește să sporească neconținut în cunoștință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.60, în Fil.rom., vol.II, p. 114)

„De obicei cunoștința e însoțită de închipuirea de sine și de pizmă, mai ales la început. Închipuirea de sine vine numai dinlăuntru; iar pizma și dinlăuntru, și din afară. Dinlăuntru, ca să se îndrepte împotriva celor ce au cunoștință; iar din afară, de la cei ce de asemenea au cunoștință. Dar dragostea le împrăstie pe toate trei: închipuirea de sine întrucât nu se îngâmă; pizma dinlăuntru întrucât nu pizmuiește; iar pe cea din afară întrucât îndelung rabdă și se milostivește. E de trebuință deci ca cel ce are cunoștința să dobândească și dragostea, ca să-și păzească mintea întru toate nerănită”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.61, în Fil.rom., vol.II, p. 114)

„Cel ce s-a învrednicit de darul (harisma) cunoștinței și e stăpânit de supărare sau de ținerea minte a răului, sau de ură este asemenea celui ce înghimpă ochii cu spini și cu măracini. De aceea cunoștința are numaidecât lipsă de dragoste”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.62, în Fil.rom., vol.II, p.114)

„Căi numește Scriptura virtuțile. Iar mai mare decât toate virtuțile este dragostea. De aceea a zis Apostolul: *Vă arăt vouă încă o cale mai presus de orice altă cale* (1 Corinteni 12,32), ca una ce-i înduplecă să disprețuiască lucrurile materiale și să nu pună nimic din cele vremelnice mai presus de cele veșnice”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.74, în Fil.rom., vol.II, p.116,117)

„Cele ce risipesc dragostea sunt acestea: necinstea, păgubirea, defăimarea, fie că sunt îndreptate împotriva credinței, fie împotriva vieții; apoi bătaile, rănirile și cele următoare. Și acestea fie că se întâmplă cuiva personal, fie vreunuia dintre rudeniile sau prietenii lui. Prin urmare, cel ce stinge dragostea prin vreuna din acestea încă n-a cunoscut care este scopul poruncilor lui Hristos”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.81, în Fil.rom., vol.II, p.118)

„Propriu iubirii este, zice, să arate – în cei ce o au – o singură aplecare a voinței”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., sc.3, în Fil.rom., vol.III, p.38)

„Deci cea mai generală dintre virtuți spun toți că este iubirea. Iar puterea cea mai generală a firii care o produce pe aceasta spun că este rațiunea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.40, în Fil.rom., vol.III, p.144)

„Nimic nu adună pe cei risipiți ca iubirea, care face una aplecarea voinței lor, susținută de un singur cuget. Iar semnul prezenței ei este deopotrivă cinstire a tuturor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, sc.5, în Fil.rom., vol.III, p.189)

„Singură iubirea unește zidirea cu Dumnezeu și făpturile întreolaltă, în același cuget”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.5, în Fil.rom., vol.IV, p.12)

„Cel ce a dobândit dragoste rabdă fără să se tulbure supărările și suferințele ce-i vin de la dușmani”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.4, în Fil.rom., vol.IV, p.13)

„Curăția sufletului înseamnă izbăvirea de patimi; iar izbăvirea de patimi naște dragostea¹³³³”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.78, în Fil.rom., vol.IV, p.25)

¹³³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O bună definiție a nepătimirii: curăția sufletului. Iar dacă după toți Părinții nepătimirea e urmată de dragoste, se poate spune că dragostea e născută de curăția sufletului. (n.s.1, p.25)

„Cel ce vrea să spună ceva despre dragoste îndrăznește să grăiască despre Dumnezeu însuși. Căci zice Ioan Teologul: *Dumnezeu este iubire, și cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu* (1 Ioan 4,6). O, minune! Această cea mai de căpetenie dintre virtuți este proprie firii. Pentru aceea o pomeneste legea printre cele dintâi poruncind: *Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău și celelalte* (Iov 19,18; Luca 10,27)”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., cuv.15, în Fil.rom., vol.V, p.224)

„*Iubirea toate le suferă, toate le rabdă, iubirea niciodată nu cade* (1 Corinteni 13,7-8). *Niciodată nu cade* înseamnă că cei ce au dobândit darurile amintite, dar încă nu s-au învrednicit, prin iubirea cea mai deplină și mai curată a Duhului, de libertatea desăvârșită de patimi, încă nu au ajuns la siguranță, ci sunt încă în primejdie și în luptă și în frică din pricina duhului răutății. Această măsură nemaifiind supusă căderii nici patimii a arătat-o ca fiind de așa fel, că chiar limbile îngerilor și proorocia, și cunoștința toată, și harismele vindecărilor sunt nimic în comparație cu ea”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.6, în Fil.rom., vol.V, p.279)

„Cel ce are dragoste nu știe să pizmuiască; nu e ușuratic, fălos și pornit; nu se îngâmfa față de cineva; nu se poartă cu necuviință față de aproapele; nu caută numai cele spre folosul său, ci și spre ale aproapelui; nu se mânie degrabă împotriva celor ce-l supără; nu ia în seamă dacă suferă vreodată vreun rău; nu se bucură de nedreptatea prietenilor, ci se bucură de adevărul dreptății lor; toate le rabdă câte vin asupra lui cu întristare; toate le crede din simplitate și nerăutate; toate cele făgăduite nouă de Dumnezeu nădăjduiește că le va lua; toate ispitele le rabdă, nerăsplătind răul cu rău; și niciodată lucrătorul dragostei nu cade din dragostea aproapelui (1 Corinteni 13,4-8)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.87, în Fil.rom., vol.VI, p.308)

„Experiența cunoaște un întreit început al iubirii și, potrivit cu aceasta, trei sunt și iubirile dintâi. Iar rațiunile (înțeleșurile ei) sunt de asemenea întreite. Este o iubire sensibilă, adică a simțurilor față de unele dintre cele supuse simțurilor: pofta împătimită de ceva plăcut, cu care iubesc adeseori și animalele necuvântătoare ceva. Există apoi o altă iubire: o dorință rațională a sufletului după ceva socotit bun, pentru a se ferici prin acel bun. A treia este iubirea înțelegătoare, care se naște din Duhul de viață făcător. În acest caz, o frumusețe mai presus de fire se revarsă în inimă fără voie, aprinzând-o și lucrând prin vederea frumuseții supreme, adică a lui Dumnezeu. Căci precum Dumnezeu e văzut ca frumos nu prin voia sufletului, ci prin fire, fiind frumos și mai frumos decât toate, așa și dragostea dumnezeiască a Lui nu arde pentru că voiește sufletul, căci e lucrare naturală a Duhului de viață făcător pururea în mișcare, lucrând înăuntru inimii”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.46, în Fil.rom., vol.VIII, p.285)

„Am văzut suflete necurate stăpânite nebunește de dragostea trupurilor. Dar luând din cercarea dragostei pricină de pocăință, au întors aceeași dragoste spre Domnul. Și sărind îndată peste orice frică, s-au altoit fără sațiu în dragostea de Dumnezeu. De aceea și Domnul a zis despre acea desfrânată, nu că s-a temut, ci că a iubit mult și a putut schimba cu ușurință dragostea cu dragostea (Luca 7,47)”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.5, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.149)

„Cel ce a dobândit iubirea s-a înstrăinat de nebunia mâniei. Iar cel ce dușmănește își îngrămădește dureri fără rost”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.9, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.196)

„Dragostea și smerenia sunt o sfântită pereche. Cea dintâi înaltă, cea de a doua, susținându-i pe cei înălțați, nu-i lasă niciodată să cadă”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.25, cap.36, în Fil.rom., vol.IX, p.309)

„Dragostea este, propriu-zis, lepădarea a tot cugetul potrivit¹³³⁴, dacă dragostea nu socotește răul. Dragostea, nepătimirea și înfierea se deosebesc numai prin numiri. Precum lumina, focul și flacăra se unesc într-o singură lucrare, așa înțelege și despre acestea. În măsura în care îi lipsește ceva din plinătate, încapă în ea frica. Căci cel fără de frică, sau s-a umplut de iubire, sau a murit cu sufletul¹³³⁵”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.4, în Fil.rom., vol.IX, p.425)

„Cel ce iubește cu adevărat, își închipuie pururea fața celui iubit și o îmbrățișează cu dulceață înlăuntrul său. Unul ca acesta nu se mai poate liniști nici în somn de dorul aceluia, ci și atunci se îndeletnicește cu cel dorit. Așa se întâmplă cu ființele trupesti, așa cu cele netrupesti”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.6, în Fil.rom., vol.IX, p.426)

„Iubirea dăruiește proorocia. Iubirea pricinuieste minunile. Iubirea este adâncul (abisul) luminării¹³³⁶. Iubirea este izvorul focului. Cu cât țâșnește mai mult, cu atât îl arde mai tare pe cel însetat. Iubirea este statornicia îngerilor; iubirea e înaintarea veacurilor¹³³⁷. *Spune-ne nouă, o, frumoso între virtuți, unde-ți paști oile? Unde te adăpostești la amiază? Luminează-ne pe noi, adapă-ne pe noi, călăuzește-ne pe noi, povățuiește-ne pe noi, pentru că voim să urcăm la tine. Căci tu stăpânești peste toate.* (Cântarea Cântărilor 1,7). Iar acum mi-ai robit sufletul și nu pot să suport flacăra ta. De unde să pornesc a te lăuda? *Tu stăpânești tăria mării, iar frământarea valurilor tu o potolești și o ucizi. Tu smerești cugetul mândru ca pe un rănit. Cu brațul puterii tale ai risipit pe dușmanii tăi* (Psalmi 88,11). Iar pe cei ce te iubesc îi faci nebiruiți”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.18, în Fil.rom., vol.IX, p.430,431)

„Dar din ce pricină pătimim acestea, dacă nu pentru că nu avem iubire? Căci dacă am avea iubire, împreună cu mila și cu durerea, nu ne-am îngriji să vedem scăderile apropielui. Căci zice: *Dragostea acoperă mulțime de păcate* (1 Petru 4,8); și iarăși:

¹³³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dragostea nu cugetă nimic potrivit cuiva. (n.s.948, p.425)

¹³³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A murit cu sufletul, pentru că e copleșit de viața duhului. Dar a putut muri cu sufletul și pentru că nu mai este în comunicare cu viața adevărată, care-i vine din Dumnezeu. Prin suflet înțelege mișcările sufletești îndreptate spre cele ale lui Dumnezeu. (n.s.949, p.425)

¹³³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iubirea e cunoaștere. Pe cât de nesfârșită e iubirea, pe atât de nesfârșită e cunoașterea ce o dă ea. Pentru că iubirea este a persoanei. Persoana e subiectul ei. Fără persoană nu se înțelege iubirea. Și persoana este nescată în manifestările mereu noi și mereu mai adânci ale iubirii. Dacă iubirea nu e fără persoană, nici persoana nu se înțelege, în existența ei sănătoasă și în indefinitul ei, fără iubire. (n.s.963, p.430)

¹³³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fără iubire eternitatea ar fi încremenită. Iubirea este o continuă noutate și totuși ea e stabilitatea neschimbată. Dar prin iubire înaintăm aici și ne vom odihni acolo, în viața îngerească. (n.s.964, p.430)

Dragostea nu socotește răul, toate le acoperă și celelalte (1 Corinteni 13,5). Deci și noi, cum am zis, de am avea dragostea, însăși dragostea ar acoperi orice greșală, precum și sfinții fac așa, văzând zdrobirea oamenilor. Căci nu sunt orbi sfinții. Și totuși nu văd păcatele lor¹³³⁸. Pe de altă parte, cine urăște așa de mult păcatul ca sfinții? Dar nu urăsc pe păcătos, nici nu-l judecă, nici nu-l ocolesc, ci împreună pătimesc cu acela, îl sfătuiesc, îl mângâie, îl slujesc, îl tămăduiesc ca pe un mădular bolnav; toate le fac ca să-l mântuiască¹³³⁹". (Avva Dorotei, *Dif.în.v.*, cuv.6, cap.8, în *Fil.rom.*, vol.IX, p.545)

„Când deci dorul după dragostea lui Hristos nu a biruit în tine așa de mult, ca să ajungi nepătimitor în necazul tău pentru bucuria cea întru El¹³⁴⁰, cunoaște că lumea viețuiește încă în tine, mai mult decât Hristos. [...] Și simplu grăind, acela al cărui dor e mai tare și stăpânește în tine, acela și viețuiește întru tine". (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv.25, în *Fil.rom.*, vol.X, p.139)

„Iubirea ce se ivește din unele lucruri e ca o candelă mică hrănită cu untdelemn, prin care se susține lumina ei; sau ca un pârâu ce se naște dintr-o ploaie a cărui curgere încetează atunci când ploaia ce-l susține se oprește. Dar iubirea care are drept cauză pe Dumnezeu e ca un izvor ce țâșnește mereu și a cărui curgere niciodată nu se oprește (căci El singur este izvorul iubirii) și al cărui conținut nu se va isprăvi niciodată". (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv.33, în *Fil.rom.*, vol.X, p.183)

„Dragostea este rodul rugăciunii, care călăuzește prin vederea ei mintea nesăturată în dorul ei, când aceasta stăruie în rugăciune și când omul se roagă în minte numai prin gânduri tăcute, pline de foc și cu cădură". (Sf. Isaac Sirul, *Cuv.nev.*, cuv.69, în *Fil.rom.*, vol.X, p.351)

b. Credința, nădejdea și dragostea

„Fraților, oricărei vederi (contemplații) duhovnicești să-i premeargă credința, nădejdea și dragostea, dar mai ales dragostea. Căci acelea ne învață să nesocotim bunătățile văzute; iar dragostea ne leagă sufletul însuși de bunătățile lui Dumnezeu,

¹³³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei ce au analizat simțirea dragostei (de ex. L. Binswanger, *Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins*, Zürich, 1942) au constatat că dragostea creează celui pe care-l iubește, prin imaginație, un chip desăvârșit. Și aceasta nu e o imaginație fără efect, ci una care reușește să transforme pe cel iubit în raporturile cu cel ce l-a imaginat, în ceea ce l-a imaginat. Cel ce iubește nu poate să nu-l imagineze pe cel iubit ca foarte bun și foarte frumos. Dar prin această imaginație se surprinde ceea ce e dat virtual în cel iubit și-l ajută să devină în mod actual așa. Dacă toți am iubi un om, ar fi aproape cu neputință ca acela să fie rău. Și dacă toți ar avea dragoste față de toți, toți ar deveni buni. În starea de răutate a fiecăruia e implicată o vină, sau o lipsă de iubire a celorlalți. Sfinții nu văd păcatele celorlalți, nu pentru că nu vor să le vadă, ci pentru că nu pot să le vadă, datorită iubirii. (n.s.1093, p.545)

¹³³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfinții urăsc păcatul, dar nu pe păcătos. Ura lor față de păcat se arată în faptul că se feresc ei înșiși de păcat și ajută și pe ceilalți, prin iubire, să-l biruiască. Ei văd în persoană o taină atât de adâncă și de minunată, că intuiesc în ea posibilități de depășire a oricărei stări de păcat, a oricărei ispite. Dar aceste posibilități trebuie actualizate prin puterea ce le-o dă iubirea față de ea. Legătura între persoană și persoană e în mod real o legătură de comunicare asemenea celei între mădularele trupului. Nu se poate însănătoși un mădular bolnav, dacă nu i se comunică sângele mădularelor sănătoase. Aceasta se face între oameni prin iubire. (n.s.1094, p.545)

¹³⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lipsa durerii în necazuri, ajunsă în mucenici la culme, se explică prin covârșirea ei de bucuria produsă de dragostea lui Hristos. O bucurie mare poate covârși simțirea unei dureri în trup. Credința tare cu care s-au apropiat unii bolnavi de Hristos a ajutat la tămăduirea lor. (n.s.144, p.139)

adulmecând printr-o simțire a minții urma Celui nevăzut”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.1, în Fil.rom., vol.I, p.339)

„Cel ce iubește pe Dumnezeu, acela crede totodată cu adevărat și săvârșește faptele credinței cu evlavie. Iar cel ce crede numai și nu este într-o dragoste nu are nici credința însăși, pe care socotește că o are. Căci crede cu o minte ușuratică, ce nu lucrează sub greutatea plină de slavă a dragostei. Drept aceea, credința lucrătoare prin dragoste este marele izvor al virtuților”. (Diadoh al Foticeii, cuv.asc., cap.21, în Fil.rom., vol.I, p. 345)

„Cel ce crede în Domnul se teme de chinuri; cel ce se teme de chinuri se înfrânează de la patimi; cel ce se înfrânează de la patimi rabdă necazurile; cel ce rabdă necazurile va avea nădejde în Dumnezeu; iar nădejdea în Dumnezeu desface mintea de toată împătımirea după cele pământești; în sfârșit, mintea desfăcută de acestea va avea iubirea către Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.3, în Fil.rom., vol.II, p.54)

„Precum amintirea focului nu încălzește trupul, așa credința fără dragoste nu lucrează în suflet iluminarea cunoștinței”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.31, în Fil.rom., vol.II, p.57)

„Timpul se împarte în trei. Credința se întinde împreună cu toate trei părțile; nădejdea, cu una dintre ele; iar dragostea, cu două.¹³⁴¹ Atât credința, cât și nădejdea sunt până la o vreme; dar iubirea, supraunindu-se pentru veacuri nemărginite cu Cel supranemărginit, rămâne pururea, crescând mereu mai sus de ea. De aceea, *mai mare decât toate este dragostea* (1 Corinteni 13,13)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.dr., suta a treia, cap.100, în Fil.rom., vol.II, p.105)

„Alt înțeles, prin care arată că în Hristos se cuprind, în chip concentrat și neseplat, începutul, mijlocul și sfârșitul veacurilor. El a ajuns la noi prin întrupare, ca un sfârșit al veacurilor, având prin ființă plenitudinea bunătății dumnezeiești, de care ne-a făcut în Sine însuși părtași după har, așezând în noi nădejdea ca întărire a credinței”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.22, sc.4, în Fil.rom., vol.III, p.89)

„...fără credință, nădejde și dragoste mintea nu poate să oprească cele rele, nici să izbândească în cele bune. Credința convinge mintea războită să-și ia refugiul la Dumnezeu, dându-i curaj să îndrăznească prin armele duhovnicești ce i le pune la îndemână. Nădejdea se face chezașul cel mai nemincinos al ajutorului dumnezeiesc, făgăduind nimicirea puterilor dușmane. Iar iubirea o face să fie cu anevoie de clintit, mai bine zis, cu totul de neclintit din dragostea dumnezeiască, chiar când e războită, fixând în dorul după Dumnezeu toată puterea naturală a ei”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, în Fil.rom., vol.III, p.180)

¹³⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Cred* în cele trecute, prezente și viitoare, *nădăjduiesc* în cele viitoare, *iubesc* cele prezente și viitoare. Pentru iubire nimic nu aparține trecutului, nimic nu e mort, ci totul e viu. (n.s.1, p.105)

„Credința mângâie și încurajează mintea războită, întărind-o cu nădejdea ajutorului; iar nădejdea, punându-ne sub ochi ajutorul în care credem, respingem năvălirea vrăjmașilor. În sfârșit, iubirea sleiește de putere atacul vrăjmașilor împotriva minții iubitoare de Dumnezeu, slăbindu-l cu desăvârșire prin setea după Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, sc. 2, în Fil.rom., vol.III, p. 189)

„...atât credința în Dumnezeu cât și iubirea față de El sunt mai tari decât toate”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.54, sc.11, în Fil.rom., vol.III, p.239)

„Cel ce a învins mișcările neraționale ale patimilor contrare firii prin credință și prin dragoste de Dumnezeu iese chiar și din legea firii, iar rațiunea lui se mută în țara celor inteligibile, scoțând din robia străină și ceea ce-i de același neam după fire împreună cu cele proprii lor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp. 55, sc. 5, în Fil.rom., vol.III, p. 260)

„Credința naște prin nădejde iubirea desăvârșită față de Dumnezeu”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.62, sc.7, în Fil.rom., vol.III, p.334)

„Să câștigăm credința ca să venim la dragoste, din care se naște luminarea cunoștinței”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.60, în Fil.rom., vol.IV, p.37)

„Și de dimineața, zice, să stea cu bărbăție și hotărâre în poarta inimii, cu pomenirea strânsă a lui Dumnezeu și cu rugăciunea neîntreruptă a lui Iisus Hristos în suflet, și să omoare prin străjuirea minții pe toți păcătoșii pământului, iar prin stăruința în pomenirea credincioasă a lui Dumnezeu să taie capetele celor puternici pentru Domnul, în începuturile gândurilor ce ne războiesc. Căci știm că este și în sudorile minții¹³⁴² o lucrare și o rânduială dumnezeiască. Și așa trebuie să ne silim să lucrăm până la vremea mâncării. Pe urmă, mulțumind Domnului, care ne satură din iubirea de oameni, în chip îndoit, în duh și trup, trebuie să mâncăm întru aducerea aminte și cu gândul morții, și apoi iarăși să ne apucăm cu putere de lucrul de dimineață. Căci numai făcând așa în fiecare zi vom putea scăpa de mrejele vrăjmașului spiritual (inteligibil). Făcând acestea timp îndelungat, se nasc în noi acestea trei: credința, nădejdea și dragostea. Credința ne face să ne temem cu adevărat de Dumnezeu. Nădejdea, sărind peste frica de rob, unește pe om cu dragostea de Dumnezeu, dacă nădejdea nu se rușinează, căci ea știe să nască iubirea îndoită, de care atârna Legea și proorocii. Iar dragostea niciodată nu cade, o dată ce ea este, în cel ce se împărtășește de ea, în acest veac și în cel viitor, pricina împlinirii legii dumnezeiești”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.2, în Fil.rom., vol.IV, p.101,102)

„Credința și nădejdea nu sunt niște lucruri simple și întâmplătoare. Ci credința are nevoie de un suflet tare, iar nădejdea de o socotință și de o inimă dreaptă. Căci cum va crede cineva cu ușurință în cele ce nu se văd, fără har? Și cum va nădăjdui în lucrurile viitoare neînvederate, de nu va avea prin curăție vreo experiență a darurilor Domnului, prin care primește adevărarea acelor, ca a unora ce sunt de față? Deci pentru amândouă este nevoie de virtute, dar și de înrăurirea și de ajutorul lui Dumnezeu, pe care dacă nu le avem, în zadar ne ostenim”. (Teognost, D.făpt., cap.41, în Fil.rom., vol.IV, p.258)

¹³⁴² Cf. Pr.D.Stăniloae: sudorile inteligibile (luptele cugetării).(n.s.2, p.101)

„...muștră de toate și de conștiință și de luarea aminte a citirii și de rugăciune, poate să ajungă cineva la cea dintâi poruncă, adică la frica lui Dumnezeu care se naște din credință și din meditarea Sfințelor Scripturi. Iar prin frică poate să ajungă la plâns, iar prin acesta la poruncile cărora le-a spus Apostolul credință, nădejde și dragoste. Căci cel ce crede în Domnul se teme de munci; și cel ce se teme de munci păzește poruncile; și cel ce păzește poruncile rabdă necazurile; iar cel ce rabdă necazurile va avea nădejde în Dumnezeu; iar nădejdea desparte mintea de toată împătımirea; iar despărțită de aceasta va avea dragoste de Dumnezeu. De va vrea cineva să facă acestea, se va mântui”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.47,48)

„Cercetați Scripturile ca să fiți învățați despre credință, nădejde și iubire. Despre credință, ca să nu fiți purtați de orice vânt după nesiguranța oamenilor fără reazim (Efeseni 4,14), ci întăriți-vă prin dogmele drepte ale Bisericii Apostolice și Universale și *drept îndreptați* (2 Timotei 2,15) cuvântul ei. Dar nu numai aceasta, ci și împlinirea poruncilor veți fi învățați să căutați și rodul credinței, și folosul din ea, iar când veți putea afla acestea, atunci veți dobândi și nădejdea nefăcută de rușine și veți avea în ea și întreaga iubire față de Dumnezeu. Căci altfel este cu neputință vreunui om să dobândească iubire desăvârșită de Dumnezeu decât prin credința neștirbită și prin nădejdea sigură și neîndoielnică”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p. 146, 147)

„Cel ce nu poate să iubească e vădit că nu poate nici să creadă. Ascultă pe Sfântul Pavel spunând acestea: *Și acum rămân acestea trei: credința, nădejdea, dragostea. Iar mai mare decât toate este dragostea* (1 Corinteni 13,13). Dacă credința este legată de nădejde, iar nădejdea e urmată de dragoste, cel ce nu are dragoste nu a dobândit nădejdea, iar cel lipsit de nădejde e vădit că e lipsit și de credință. Căci, dacă nu există cauzele iubirii, cum poate exista iubirea? Precum fără temelie nu poate sta acoperișul casei, așa fără credință și nădejde neîndoielnică nu se poate afla iubirea de Dumnezeu în sufletul omului. Și cel ce nu are iubirea nu va avea nici un folos din celelalte virtuți și fără iubire nu se va folosi întru nimic, precum mărturisește însuși Sfântul Pavel în cele scrise”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.V, în Fil.rom., vol.VI, p.166)

„Prin credință nădăjduim să primim răsplățile osteneților; de aceea și purtăm cu ușurință ostenețile virtuților. Iar încredințați de Duhul dumnezeiesc, zburăm cu dragoste către Dumnezeu”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.4, în Fil.rom., vol.VI, p.188)

„...luarea-aminte este pricinuitoarea credinței, nădejzii și dragostei. Căci de n-ar crede cineva, n-ar primi necazurile ce vin din afară. Și dacă n-ar primi cu bucurie necazurile, n-ar zice Domnului: *Sprijinitor al meu ești și loc de scăpare* (Psalmi 90,2). Și dacă n-ar face pe Cel Preaînalt loc de scăpare, nu și-ar umple inima de dragostea Lui. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.23,24)

„Nu numai credința, ci și rugăciunea care se lucrează și lucrează este har. Căci ea face arătată credința adevărată, care are în sine viețuirea lui Iisus și care lucrează, și e

lucrată prin dragoste în Duh.¹³⁴³ Deci cel ce nu are dragoste lucrătoare în sine are o credință potrivnică, moartă și fără viață”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.119, în Fil.rom., vol.VII, p.142)

„Dar începutul, mijlocul și sfârșitul, iar de voiești să spui și dăruitoarele, și călăuzitoarele tuturor bunătăților (virtuților) sunt credința, nădejdea și dragostea, această întreită frânghie țesută de Dumnezeu; și mai mult decât toate dragostea, pentru că *Dumnezeu este iubire* (1 Ioan 4,8). De aceea, nu e drept să nu împlinim lipsa lucrării de față și prin aceasta. Mai bine zis, după Sfântul Isaac Sirul, *desăvârșirea multor roade ale Duhului o primește cineva atunci când se învrednicește de iubirea desăvârșită*¹³⁴⁴”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.90, în Fil.rom., vol.VIII, p.185)

„Cel ce cugetă la toate lucrurile lui Dumnezeu, cunoscându-le prin vederi ale înțelegerii, va afla, fără îndoială, răsărind în sufletul lui acele trei virtuți pe care toate sfințitele scrieri și cărți ne îndeamnă să le spunem, ca oamenii să caute cu toată sârguința să le dobândească: credința, nădejdea, dragostea (1 Corinteni 13,13), sfârșitul sau, mai bine zis, temelia tuturor virtuților făptuitoare și văzătoare.¹³⁴⁵ Aceasta este cu adevărat sfânta treime cea din noi, prin care ne unim cu Sfânta Treime (cu Dumnezeu cel întreit), apropiindu-ne de ea ca niște alți îngeri”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.34, în Fil.rom., vol.VIII, p. 265, 266)

„Mintea, folosindu-se de imaginația sa pentru contemplarea celor nevăzute, e povățuită de credință. Iar luminată de har, primește întărirea nădejdi. În sfârșit, răpită de lumina dumnezeiască, se face vistierie de dragoste față de oameni și cu atât mai mult față de Dumnezeu. Astfel, slujba și mișcarea întreită a minții se face desăvârșită, îndumnezeitoare, sigură și neclintită prin credință, nădejde și dragoste. Și ajungând la acest loc larg din vârful cetății, cum ar zice cineva, s-a pus în siguranță în cetățuia dragostei. Căci, cum a zis Pavel, *dragostea toate le suferă, toate le rabdă*, pentru bunul credinței și al nădejdei. *Dragostea, zice, niciodată nu cade* pentru unirea ei înfocată și pentru legătura negrăită cu Dumnezeu¹³⁴⁶”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.8, în Fil.rom., vol.VIII, p.381)

¹³⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul grecesc are și înțeles pasiv, și înțeles activ. De fapt rugăciunea aceasta e și lucrată de om, dar și lucrează ca putere a Duhului, nefiind produsă numai de om. Ca una ce lucrează are și o mare eficacitate transformatoare asupra sufletului. Este ceva analog cu credința, cu care stă în strânsă legătură. (n.s.68, p.142)

¹³⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Desăvârșirea constă în iubire. Ea e cea mai înaltă dintre virtuți. Și întrucât la ea se ajunge de obicei trecând prin toate virtuțile, ea e și o culminație a fiecărei virtuți, dar în armonie cu toate celelalte. Nu poate avea cineva iubire desăvârșită dacă e un lacom, un îngâmfat, un leneș, un om fără răbdare și fără smerenie. Toate virtuțile duse la culme în sinteză înseamnă iubire sau sunt însuflețite de iubire. (n.s.431, p.185)

¹³⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În iubire se întâlnesc toate virtuțile făptuitoare și contemplative. Căci cine iubește pătrunde în celălalt și îl cunoaște. Dar nu iubește cu adevărat cel ce mai are o știrbire în starea morală a sufletului său. Ca să iubești, trebuie să crezi, să rabzi, să te înfrânezi, să te smerești, să combați prin toate egoismul tău, să nădăjduiești în câștigarea iubirii celui alt. (n.s.580, p.265)

¹³⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În starea credinței, sufletul e departe de Dumnezeu, cugetând la însușirile Lui. Prin nădejde e pe drum, având ceva din Dumnezeu care i-a venit în întâmpinare. Prin dragoste e cu totul în brațele lui Dumnezeu. (n.s.731, p.381)

„Credința neclintită este maica lepădării. Dar e vădit și lucrul dimpotrivă. Nădejdea neclintită este ușa nepătimirii. Dar e vădit și lucrul dimpotrivă. Dragostea de Dumnezeu este pricina înstrăinării. Dar e vădit și lucrul dimpotrivă. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a treia, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p.369)

„Iar acum, după toate cele spuse înainte, rămân acestea trei, legătura care strânge și ține toate: credința, nădejdea și dragostea. Dar mai mare decât toate este dragostea. Căci Dumnezeu se numește dragoste (1 Corinteni 13,13). Dar eu (pe cât pot să înțeleg), pe una o văd ca rază, pe alta ca lumină, iar pe cealaltă ca cerc și toate sunt o strălucire și o lumină. Cea dintâi toate le poate face și zidi; a doua îmbrățișează mila lui Dumnezeu; iar a treia niciodată nu cade, nu încetează a privi și nu lasă pe cel rănit de ea să-și liniștească fericita nebunie”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p. 424)

c. Dragostea duhovnicească

„Alta este dragostea naturală a sufletului și alta cea care vine în el de la Duhul Sfânt. Cea dintâi e moderată și e pusă în mișcare și de voința noastră atunci când vrem. De aceea e și răpită cu ușurință de duhurile rele când nu ținem cu tărie la hotărârea noastră. Cealaltă așa de mult aprinde sufletul de dragostea către Dumnezeu, încât toate părțile lui se lipesc de dulceața negrăită a acestei iubiri printr-o afecțiune de o simplitate infinită. Căci mintea, umplându-se atunci de lucrarea duhovnicească, se face ca un izvor din care țâșnesc dragostea și bucuria”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.34, în Fil.rom., vol.I, p.350)

„Căci toate virtuțile le primește mintea prin simțire, înaintând după o măsură și rânduială negrăită. Dar dragostea duhovnicească nu o poate câștiga cineva până ce nu va fi iluminat întru toată încredințarea de Duhul Sfânt. Căci până ce nu primește mintea în chip desăvârșit asemănarea prin lumina dumnezeiască poate avea aproape toate celelalte virtuți, dar este încă lipsită de dragostea desăvârșită. Iar când se va asemăna cu virtutea lui Dumnezeu (vorbesc de asemănare cât e cu puțință omului), atunci va purta și asemănarea dragostei dumnezeiești. Căci precum în cazul portretelor pictate, dacă se adaugă chipului culoarea cea mai vie, se scoate la iveală până și asemănarea zâmbetului celui pictat, așa și la cei zugrăviți după asemănarea dumnezeiască de către harul dumnezeiesc, dacă se adaugă lumina dragostei, *chipul* e ridicat cu totul la frumusețea *asemănării*. Nici nepătimirea nu o poate dărui sufletului altă virtute, fără numai dragostea. Căci dragostea *este împlinirea legii* (Romani 13,10). Încât *omul nostru cel dinlăuntru se înnoiește zi de zi* (2 Corinteni 4,16) în gustarea dragostei, dar se împlinește abia întru desăvârșirea ei”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.89, în Fil.rom., vol.I, p.379,380)

„La începutul înaintării, dacă iubim cu căldură virtutea lui Dumnezeu, Preasfântul Duh face sufletul să guste cu toată simțirea și încredințarea din dulceața lui Dumnezeu, ca mintea să afle printr-o cunoștință exactă răsplata desăvârșită a ostinelilor iubitorilor de Dumnezeu. Dar pe urmă ascunde pentru multă vreme bogăția acestui dar de viață făcător, ca, chiar de vom împlini toate celelalte virtuți, să ne socotim că nu suntem nimic, întrucât nu avem încă dragostea sfântă ca o deprindere. Drept aceea dracul urii

tulbură atunci sufletele celor ce se nevoiesc, încât îi face să vorbească de rău chiar și pe cei ce-i iubesc pe ei, și să ducă lucrarea stricăcioasă a urii până la a-și face din ea aproape o îndeletnicire plăcută. Din pricina aceasta sufletul se întristează și mai mult, purtând în el amintirea dragostei dumnezeiești, dar neputând-o dobândi în simțire, pentru lipsa ostinelilor celor mai desăvârșite. Este trebuință deci ca să o împlinim totuși măcar de silă ca să ajungem la gustarea ei întru toată simțirea și încredințarea. Căci desăvârșirea ei nimeni nu o poate câștiga până ce se află în trupul acesta, decât numai sfinții care au ajuns până la mucenicie și la mărturisirea desăvârșită. Fiindcă cel ce ajunge la ea se preface întreg și nu mai dorește cu ușurință nici măcar hrană. Căci ce poftă va mai avea de bunătățile lumii cel ce e hrănit de dragostea dumnezeiască? De aceea preaînțeleptul Pavel, marele vas al cunoștinței, binevestindu-ne din convingerea sa deplină, zice: *Împărăția cerurilor nu este mâncare și băutură, ci dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfânt* (Romani 14,17), care sunt roada dragostei desăvârșite. Așa încât cei ce înaintează până la desăvârșire pot să guste aici des din ea, dar desăvârșit nimenea nu o poate câștiga, decât numai când *se va înghiți desăvârșit ce este muritor de viață* (2 Corinteni 5,4)”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.90, în Fil.rom., vol.I, p.380,381)

„Cel ce a dobândit în sine dragostea dumnezeiască nu ostenește urmând Domnului Dumnezeuului său, asemenea dumnezeiescului Ieremia (Ieremia 17,16) ci suferă cu vitejie orice osteneală, batjocură, și ocară, neluând în seamă câtuși de puțin răul de la nimeni”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.28, în Fil.rom., vol.II, p. 57)

„Cel ce prin sânguință a dobândit roadele dragostei nu se strămută din aceasta, chiar de-ar pătimi zeci de mii de rele. Să te încredințeze despre aceasta Ștefan, ucenicul lui Hristos, și cei ca el, și însuși Mântuitorul, care se ruga Tatălui pentru cei ce-L ucideau și cerea iertare de la El, ca pentru unii ce nu știau ce fac”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.37, în Fil.rom., vol.II, p.58)

„Cel ce nu disprețuiește slava, plăcerea și iubirea de argint, care le sporește pe acelea și stă în slujba lor, nu poate tăia de la sine prilejurile de mânie. Iar cel ce nu le taie pe acestea nu poate ajunge la dragostea desăvârșită”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.75, în Fil.rom., vol.II, p.64)

„Cel desăvârșit în iubire și ajuns la culmea nepătimirii nu mai cunoaște deosebirea între al său și al altuia, sau între a sa și a alteia, sau între credincios și necredincios, între rob și slobod, sau peste tot între bărbat și femeie; ci, ridicat mai presus de tirania patimilor și căutând la firea cea una a oamenilor, privește pe toți la fel și are față de toți aceeași dragoste. Căci nu mai este în el elin și iudeu, nici bărbat și femeie, nici rob sau slobod, ci toate și în toți este Hristos (Galateni 3, 28)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.30, în Fil.rom., vol.II, p.74)

„Încă nu are dragoste desăvârșită, nici conștiința adâncă a providenței dumnezeiești, cel ce în vreme de încercare nu suferă cu îndelungă răbdare întâmplările supărătoare, ci se depărtează de la dragostea fraților duhovnicești”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.16, în Fil.rom., vol.II, p.108)

„Nu lepăda cu ușurință dragostea duhovnicească, fiindcă altă cale a mântuirii nu le-a rămas oamenilor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.25, în Fil.rom., vol.II, p. 109)

„Când nu zici și nu faci cu gândul nici un lucru rău, și când nu ții minte răul de la cel ce te-a păgubit sau te-a bârfit, și când în vremea rugăciunii ai mintea pururea nematerială și fără formă, să știi că ai ajuns la măsura nepătimirii și a dragostei desăvârșite”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.42, în Fil.rom., vol.II, p. 111)

„Cel ce a putut dobândi dragostea desăvârșită și și-a întocmit toată viața potrivit cu aceasta, acela zice *Doamne Iisuse* în Duhul Sfânt. Iar cel dimpotrivă cele dimpotrivă le face”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.39, în Fil.rom., vol.II, p. 111)

„Mulți au spus multe despre dragoste. Dar numai căutând-o între ucenicii lui Hristos o vei afla. Căci numai ei au avut Dragostea adevărată, ca învățător al dragostei. Ei ziceau despre ea: *De aș avea proorocie și de aș cunoaște toate tainele și toată cunoștința, iară dragoste nu am, nimic nu-mi folosește* (1 Corinteni 13,2). Cel ce a dobândit prin urmare dragostea, a dobândit pe Dumnezeu însuși, întrucât Dumnezeu iubire este (1 Ioan 4,8)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.100, în Fil.rom., vol.II, p.121)

„Iar izbăvirea de toate aceste rele și calea scurtă spre mântuire este dragostea adevărată, cea din cunoștință, a lui Dumnezeu și izgonirea din suflet a dragostei față de trup și de lumea aceasta. Prin aceasta lepădând pofta de plăcere și frica de durere, ne eliberăm de reaua iubire trupească de noi înșine, înălțați fiind la cunoștința Ziditorului. În felul acesta primind în locul iubirii celei rele de noi înșine, pe cea bună și spirituală, despărțită cu totul de grija de trup, nu vom înceta să slujim lui Dumnezeu prin această iubire bună de noi înșine, căutând pururea să ne susținem sufletul prin Dumnezeu. Căci aceasta este adevărata slujire și prin ea îngrijim cum trebuie și în chip plăcut lui Dumnezeu, de sufletul nostru prin virtuți”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p.34)

„...cei ce au ajuns la dragostea desăvârșită au stăpânirea (libertatea) pentru că fac binele nesilit și se bucură făcându-l și niciodată nu vor să-l părăsească. Iar când le vine vreo piedică fără de voie, se simt ca tiranizați. Dar atrași de dorul dumnezeiesc, aleargă îndată la liniște, la lucrare, la bucurie și la obișnuința lor”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.148)

„Dar puterea și lucrarea Sfântului și de viață făcătorului Duh pune stăpânire pe întreg locașul sufletului dinăuntru și din adânc și mișcă, deci, cum s-a spus, în întregime, în chip fermecător puterile sufletului printr-o vedere înțelegătoare a frumuseții supreme (a binelui suprem), care răpește sufletul cu totul spre frumusețea dumnezeiască prin iubirea propriu-zisă și printr-un farmec mai presus de lume.¹³⁴⁷ Numai în cel ce se petrece aceasta, fiind singur purtător de Dumnezeu și fiind mișcat în chip dumnezeiesc

¹³⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ideea vrăjirii bune a sufletului prin pilda concretă și prin iubirea altui subiect a dezvoltat-o B. Vâșeslavțev (*Etica erosului transfigurator*, rus., Ymca-Press, 1931) și L. Binswanger (*Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins*). (n.s.621, p.287)

spre cele ce-i stau înaintea, a înțeles fără greșală în taina sufletului, ce este propriu-zis iubirea și care e bucuria ei și cum nici un om nu poate iubi propriu-zis nimic, nici măcar pe Dumnezeu, înainte de împărtășirea de Duhul de viață făcător. Chiar dacă poate iubi oarecum, el nu știe ce este iubirea cu adevărat și plăcerea negrăită a ei în Hristos Iisus Domnul nostru”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.46, în Fil.rom., vol.VIII, p.287)

„Unirea duhovnicească este o amintire nepecetluită, care arde în inimă cu un dor înfocat, luându-și puterea legăturii din stăruirea pe lângă porunci, nu prin reaua lor întrebuințare, nici în chip natural. Căci în ele își află hrana de viață dătătoare pentru întărirea vederii sufletești. Prin aceasta vine inima la răpire, ca să-și închidă îndoitele simțuri, cele trupești și cele sufletești.

Nu este altă cărare spre dragostea cea duhovnicească, care zugrăvește chipul nevăzut, decât aceea care începe cu mila, precum a zis Domnul nostru. Ea duce spre Tatăl cel desăvârșit. Căci așa a poruncit celor ce-L ascultă pe El, ca să o pună pe aceasta ca temelie”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.1, în Fil.rom., vol.X, p.31,32)

„Căci iubirea e patria celor duhovnicești și se sălășluiește în curăția sufletului. Și când se sălășluiește mintea în patria iubirii, harul lucrează și mintea primește vederea Duhului și se face văzătoare a celor ascunse”. (Sf. Isaac Sirul, Ep. IV, în Fil.rom., vol.X, p. 507)

d. Unicitatea iubirii

„Și a zis fratele: Dar sunt multe, Părinte, poruncile Domnului, și cine poate să le țină minte pe toate, ca să se nevoiască întru toate? Și mai ales eu, care sunt puțin la minte? De aceea aș vrea să aud un cuvânt scurt, ca ținându-mă de el, să mă mântuiesc prin el. Și a răspuns bătrânul: Cu toate că sunt multe, frate, ele sunt cuprinse într-un singur cuvânt: *Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată puterea ta și din tot cugetul tău; și pe aproapele tău ca pe tine însuși* (Marcu 12,30). Cel ce se străduiește să țină acest cuvânt împlinește toate poruncile”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.6, în Fil.rom., vol.II, p.27)

„Cel ce iubește pe Dumnezeu nu poate să nu iubească și pe tot omul ca pe sine însuși, deși nu are plăcere de patimile celor ce nu s-au curățit încă. De aceea când vede întoarcerea și îndreptarea lor, se bucură cu bucurie mare și negrăită”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.13, în Fil.rom., vol.II, p.56)

„Cel ce Mă iubește pe Mine, zice Domnul, va păzi poruncile Mele (Ioan 14,23). Iar porunca Mea aceasta este, ca să vă iubiți unii pe alții (Ioan 15,12). Cel ce nu iubește așadar pe aproapele nu păzește porunca. Iar cel nu păzește porunca nici pe Domnul nu-L poate iubi”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.16, în Fil.rom., vol.II, p.56)

„Cel ce iubește pe Dumnezeu cu siguranță iubește și pe aproapele. Iar unul ca acesta nu poate păstra banii, ci-i folosește cu dumnezeiască cuviință, dând fiecăruia din cei ce au trebuință”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.23, în Fil.rom., vol.II, p.56)

„Dragostea de Dumnezeu se împotrivesc poftelor, căci îndupleacă mintea să se înfrâneze de la plăceri. Iar cea către aproapele se împotrivesc mâniei; căci o face să disprețuiască slava și averea. Aceștia sunt cei doi dinari, pe care Mântuitorul i-a dat îngrijitorului casei de oaspeți, ca să îngrijească de tine. Deci să nu te arăți nerecunoscător, însoțindu-te cu tâlhari, ca nu cumva să fii rănit iarăși și de astădată să nu te afli numai pe jumătate mort, ci mort de-a binelea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.75, în Fil.rom., vol.II, p.117)

„Dacă, după Ioan, Dumnezeu este iubire, cel ce iubeste rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu în el; iar cel ce urăște pe aproapele e vădit că prin desfacerea iubirii înființează ura. Deci cel ce urăște pe aproapele său se află despărțit de Dumnezeu, dacă Dumnezeu este iubire, și cine rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu, și Dumnezeu în el”. (Ioan Carpatiul, Cap.mâng., cap.100, în Fil.rom., vol.IV, p.150)

„Dacă Dumnezeu este dragoste și cel ce are dragoste are pe Dumnezeu în sine; lipsindu-ne aceasta nu avem nici un folos și nici nu putem să zicem că iubim pe Dumnezeu. Căci zice: *Dacă spune cineva că iubeste pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este.* Și iarăși zice: *Pe Dumnezeu nimenea nu l-a văzut vreodată. Dacă ne iubim unii pe alții Dumnezeu rămâne întru noi și dragostea desăvârșită este întru noi* (1 Ioan 4, 20, 21). De aici e vădit că dragostea este lucru cel mai cuprinzător și mai înalt dintre toate lucrurile pomenite de Sfânta Scriptură. Și nu este fel al virtuții prin care omul să se apropie și să se unească cu Dumnezeu, care să nu atârne de dragoste și să nu fie cuprins de ea, ținut și păzit (în legătură cu toate) printr-o rațiune negrăită”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.83, în Fil.rom., vol.IV, p.222)

„...prin stăruință și încordare, prin grijă și luptă devenim puternici în a câștiga iubirea cea către Dumnezeu, care ia chip în noi prin harul și darul lui Hristos. Și din aceasta se poate ușor împlini a doua poruncă, adică iubirea către aproapele. Căci cele dintâi trebuie puse înaintea celorlalte și pentru ele trebuie să ne străduim mai mult. Și așa, după cele dintâi vor urma cele de-al doilea. Dar dacă cineva nu se sârguiește pentru porunca aceasta dintâi și mai mare, adică pentru dragostea către Dumnezeu, care ia ființă din dispoziția noastră lăuntrică și din conștiința cea bună, adăugându-se și ajutorul dumnezeiesc, ci voiește să-și închine numai grija din afară slujirii celei de-a doua, îi va fi cu neputință să o împlinească pe cea de-a doua în chip sănătos și curat”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.11, în Fil.rom., vol.V, p.281)

„Pe toți credincioșii, noi credincioșii, trebuie să-i vedem ca pe unul și în fiecare din ei trebuie să vedem pe Hristos și să avem atâta dragoste față de el, încât să fim gata să ne punem sufletul propriu pentru el.¹³⁴⁸ Nu trebuie să numim sau să socotim pe vreunul rău, ci pe toți să-i vedem, cum am spus, ca buni. Chiar dacă ai vedea pe vreunul tulburat de patimi, să nu urăști pe fratele, ci patimile care-l războiesc. Iar dacă îl vezi tiranizat de pofte și de gânduri greșite, să ai și mai multă milă de el, ca nu cumva să fii și tu ispitit (Coloseni 6,1), ca unul ce te afli supus schimbărilor materiei nestatornice”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.3, în Fil.rom., vol.VI, p.57)

¹³⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sobornicitatea Bisericii își are temeiul în faptul că în fiecare credincios este Același Hristos, deci în fiecare credincios sunt toți credincioșii. (n.s.4, p. 57)

„...cel ce iubește pe Dumnezeu și nu socotește nimic mai de preț decât iubirea de Dumnezeu și a aproapelui a cunoscut și adâncurile dumnezeiești, și tainele Împărăției Lui, cum trebuie să le cunoască cel mișcat de Duhul dumnezeiesc¹³⁴⁹; și a fost cunoscut de Dumnezeu ca lucrător adevărat al raiului, adică al Bisericii Lui, care îndeplinește prin iubire voia lui Dumnezeu, întorcând suflete și scoțând vrednici din nevrednici cu cuvântul dat lui prin Sfântul Duh, și păzind lucrul lui nerăpît, prin smerită cugetare și umilință”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.80, în Fil.rom., vol.VI, p.306)

„Cel ce iubește pe Domnul, a iubit mai întâi pe fratele său. Dovada primului lucru este cel de al doilea. Cel ce iubește pe aproapele, nu rabdă vreodată pe cei ce clevetesc, și fuge de ei mai degrabă ca de foc. Cel ce zice că iubește pe Domnul, dar pe fratele său se mânie, este asemenea celui ce aleargă în vis¹³⁵⁰”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.15, în Fil.rom., vol.IX, p.429)

e. Hristos – model de dragoste între oameni

„Cel ce iubește pe Hristos desigur că-L și imită, după putere. Astfel Hristos n-a încetat să facă bine oamenilor; iar răsplătit cu nerecunoștință și cu hulă se purta cu îndelungă răbdare; în sfârșit, bătut și omorât de ei, răbda neînvinuind pe nimeni. Acestea trei sunt faptele dragostei față de aproapele, fără de care cel ce zice că iubește pe Hristos sau că va dobândi Împărăția Lui, se amăgește pe sine: *Căci nu cel ce-Mi zice Mie Doamne, Doamne, va intra întru Împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu* (Matei 7,21). Și iarăși: *Cel ce Mă iubește pe Mine păzește poruncile Mele...și celelalte* (Ioan 14,15)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.55, în Fil.rom., vol.II, p.113)

„Să nu urăști pe păcătos. Căci toți sutem vinovați. Și dacă te miști către el pentru Dumnezeu, plângi pentru el. Și de ce-l urăști pe el? Urăște păcatele lui și roagă-te pentru el, ca să te asemeni cu Hristos, Care nu Se mânia împotriva păcătoșilor, ci Se ruga pentru ei. Nu vezi cum se ruga pentru Ierusalim? Căci prin multe suntem batjocoriți și noi de diavol. Și de ce urâm pe cel batjocorit ca și noi, de diavolul care ne batjocorește pe noi? De ce urăști pe păcătos, o, omule? Oare pentru că nu e drept cu tine? Dar unde este dreptatea ta, o dată ce nu ai iubire?¹³⁵¹ De ce nu plângi pentru el, ci îl prigonești? Căci din neștiință se mișcă unii în mânia lor, deși socotesc că deosebesc faptele păcătoșilor¹³⁵²”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.60, în Fil.rom., vol.X, p.313)

¹³⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă orice cunoștință se naște prin participarea la ceea ce se cunoaște, participarea la o persoană are loc prin iubire. Cunoașterea unei persoane de către alta provine deci din iubirea reciprocă între ele. (n.s.71, p. 306)

¹³⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acela nu se mișcă în mod real înainte, ci i se pare că se mișcă. (n.s.961, p. 429)

¹³⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dreptatea adevărată este iubire. Dreptatea separată de iubire este o virtute inferioară, proprie nouă, după ce am căzut în păcat. (n.s.365, p. 313)

¹³⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o neștiință aceea care socotește că distinge în viața unora fapte păcătoase. Poate că aceia nu sunt chiar așa în lăuntrul lor. E așa de complicată viața sufletească a omului! (n.s.366, p. 313)

„Iar ca cea mai mare cataplasma care strânge toate măduarele și *tămăduiește toată boala și toată neputința* (Matei 4,23) ne-a dat iubirea asemenea celei a Lui. Căci El s-a făcut pilda noastră, după spusa: *Ascultător făcându-se pâna la moarte* (Filipeni 2,8). Și punându-și sufletul Său pentru noi, ne-a învățat zicând: *Să vă iubiți unii pe alții, precum Eu v-am iubit pe voi* (Ioan 13,34) și: *Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, când veți avea dragoste între voi* (Ioan 13,35). (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.61, în Fil.rom., vol.XI, p.90)

„Aceasta este pecetea cerută sufletului când iese din trup; precum a poruncit ucenicilor Săi zicând: *În aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă vă veți iubi unii pe alții* (Ioan 13,35). Dar cine sunt cei despre care zice că vor cunoaște, dacă nu Puterile ce vor sta la dreapta și la stânga? Căci de vor vedea vrăjmașii semnul iubirii unit cu sufletul, se vor depărta de ea cu frică. Și atunci se vor bucura de ea (de iubirea acelor), toate Puterile sfinte¹³⁵³”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.7, cap.14, în Fil.rom., vol.XII, p.83)

f. iubirea de aproapele

„Fericit este monahul care socotește mântuirea și înaintarea tuturor ca pe a sa”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., cap.122, în Fil.rom., vol.I, p.101)

„Căci pentru dragostea aproapelui disprețuim bogăția, ca nu cumva, sfădindu-ne pentru ea și sporindu-ne aplecarea spre mânie, să cădem din dragoste”. (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.138)

„Mare virtute e a răbda cele ce vin asupra noastră și a iubi pe cei ce ne urăsc, după cuvântul Domnului (Matei 5,44)”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.47, în Fil.rom., vol.I, p.259)

„Când începe cineva să simtă cu îmbelșugare dragostea lui Dumnezeu, începe să iubească și pe aproapele într-o simțire a duhului. Și aceasta este dragostea despre care grăiesc toate Sfintele Scripturi. Căci prietenia după trup se desface foarte ușor când se găsește o cât de mică pricină. Pentru că nu a fost legată cu simțirea duhului. Dar în sufletul ce stă sub înrâurirea lui Dumnezeu, chiar dacă s-ar întâmpla să se producă vreo supărare, totuși legătura dragostei nu se desface dintr-însul. Căci aprinzându-se pe sine însuși din nou de focul dragostei lui Dumnezeu, îndată revine iarăși la starea cea bună și cu multă bucurie primește dragostea aproapelui, chiar dacă a fost ocărât sau păgubit mult de către acela. Pentru că acest suflet topește în dulceața lui Dumnezeu amărăciunea iscată de gâlceavă”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.15, în Fil.rom., vol.I, p.343)

¹³⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dreptatea lui Hristos va lăsa și pe vrăjmașii noștri să fie prezenți, din partea de-a stânga, la judecata finală, pentru a arăta întrucât le-am slujit lor. Dar făcându-se vădită iubirea noastră față de Hristos, și de oameni, produsă de credința în El, vor fugi, căci nu pot suporta iubirea. Iar îngerii ce vor sta la dreapta se vor bucura toți de iubirea fiecăruia, care s-a îndreptat spre toți. Iubirea va uni atunci pe față pe toți, iar egoismul de pe pământ, arătat atunci pe față, va singulariza pe cei ce l-au practicat. (n.s.123, p.83)

„Să ne iubim unii pe alții din toată inima. Să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi și se scârbesc de noi, ca să se mărească numele Domnului și să ni se arate în bucuria Lui. Să dăm iertare unii altora, noi, cei ce ne-am ispitit unul pe altul ca unii ce am fost războiți toți de vrăjmașul comun. Să stăm împotriva gândurilor noastre chemând pe Dumnezeu ca aliat în lupta noastră și să alungăm din noi duhurile rele și necurate”. (Sf. Maxim Mărturisorul, Cuv.asc., cap.41, în Fil.rom., vol.II, p.49)

„Fericit este omul care poate să iubească pe tot omul la fel”. (Sf. Maxim Mărturisorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.17, în Fil.rom., vol.II, p.56)

„Precum Dumnezeu, fiind prin fire bun și fără patimă, iubește pe toți la fel ca fapte ale Sale, dar pe cel virtuos îl slăvește ca pe unul ce și-a însușit cunoștința și prin aplecarea voii, iar pe cel leneș îl miluiește pentru bunătatea Sa și îl întoarce în veacul acesta prin certare, tot așa și cel bun și fără patimă în aplecarea voii sale iubește pe toți oamenii la fel: pe cel virtuos pentru fire și pentru buna aplecare a voii lui, iar pe cel leneș îl miluiește pentru fire și din compătimire, ca pe un lipsit de minte ce umblă în întuneric”. (Sf. Maxim Mărturisorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.25, în Fil.rom., vol.II, p. 57)

„Iar Eu zic vouă, spune Domnul, *iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi, rugați-vă pentru cei ce vă blestemă* (Matei 5,44). De ce a poruncit acestea? Ca să te slobozească pe tine: de ură, de întristare, de mânie, și de ținerea minte a răului, și să te învrednicească de cea mai mare avuție, care este dragostea desăvârșită. Căci e cu neputință să o aibă pe aceasta cel ce nu iubește pe toți oamenii la fel, asemenea lui Dumnezeu, care iubește pe toți oamenii la fel și *vrea ca toți să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vie* (1 Timotei 2,3)”. (Sf. Maxim Mărturisorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.61, în Fil.rom., vol.II, p.61)

„Iar Eu zic vouă: *să nu stați împotriva celui rău, ci celui ce te va lovi peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt; și celui ce vrea să se judece cu tine ca să-ți ia haina, lasă-i lui și cămașa; și celui ce te silește să mergi cu el un stadiu, mergi cu el două* (Matei 5,39). De ce? Ca pe tine să te păzească nemânios, netulburat, și neîntristat, iar pe acela să-l îndrepteze prin răbdarea ta, și pe amândoi să vă aducă, ca un Bun, sub jugul dragostei”. (Sf. Maxim Mărturisorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.62, în Fil.rom., vol.II, p. 61, 62)

„Încă nu are dragoste desăvârșită cel ce se mai ia după părerile oamenilor, de pildă pe unul iubindu-l, iar pe altul urându-l, pentru pricina aceasta sau aceea; sau pe același o dată iubindu-l, altădată urându-l, pentru aceleași pricini”. (Sf. Maxim Mărturisorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.70, în Fil.rom., vol.II, p.63)

„Iar despre dragostea către aproapele, ascultă, iarăși, ce spun: *Adevăr zic vouă în Hristos, nu mint, mărturisind împreună cu mine și conștiința mea în Duhul Sfânt, că întristare multă îmi este și durere necurmată inimii mele. Căci aș vrea să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru frații mei, a rudeniilor mele după trup, care sunt israeliții și celelalte* (Romani 9,1-3). La fel și Moise și ceilalți sfinți”. (Sf. Maxim Mărturisorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.74, în Fil.rom., vol.II, p.64)

„Dacă pe unii îi urăști, pe alții nici nu-i iubești, nici nu-i urăști, pe alții iarăși îi iubești dar potrivit, și în sfârșit pe alții îi iubești foarte tare, din această neegalitate cunoaște că ești departe de dragostea desăvârșită, care cere să iubești pe tot omul deopotrivă”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.10, în Fil.rom., vol.II, p.69,70)

„Cel ce nu pizmuiește și nu se mânie pe cel ce l-a întristat și nu ține minte răul de la el, prin aceasta încă nu are și dragoste față de acela. Căci poate să nu răsplătească răul cu rău chiar dacă nu are încă dragoste, pentru că așa e porunca. Dar încă nu poate răsplăti răul cu bine fără silă. Căci a face bine din îndemn lăuntric celor ce ne urăsc este propriu numai dragostei duhovnicești desăvârșite”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.49, în Fil.rom., vol.II, p.77)

„Iubește liniștea și singurătatea (isihia) cel ce nu se împătumește de lucrurile lumii. Iubește pe toți oamenii cel ce nu iubește nimic omenesc. Și are cunoștința lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești cel ce nu se smintește de cineva fie că greșește, fie că nutrește gânduri bănuitoare”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.37, în Fil.rom., vol.II, p.94)

„Silește-te pe cât poți să iubești pe tot omul. Iar dacă nu poți încă, cel puțin să nu urăști pe nimeni. Dar nu vei putea face nici aceasta dacă nu vei disprețui lucrurile lumii”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.82, în Fil.rom., vol.II, p.118)

„Dragoste adevărată a dobândit acela care nu suferă bănuieli și vorbe împotriva aproapelui”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.6, în Fil.rom., vol.IV, p.13)

„Dragoste deopotrivă față de toți a câștigat acela care nu pizmuiește pe cei strădălnici, iar de cei răi are milă”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.78, în Fil.rom., vol.IV, p.18)

„Nevoiește-te să iubești pe tot omul deopotrivă și vei alunga de-a valma toate patimile”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.39, în Fil.rom., vol.IV, p.22)

„Cel ce iubește din simțire lăuntrică pe cei care-l vorbesc de rău sau îl nedreptătesc, sau îl urăsc și-l păgubesc, și se roagă pentru ei (Matei 5,44), ajunge în scurtă vreme la o mare sporire. Căci făcând aceasta întru simțirea inimii, își coboară socotința în adânc de smerenie și în izvoare de lacrimi, în care se scufundă cele trei părți ale sufletului.¹³⁵⁴ Acela urcă mintea în cerul nepătimirii și o face văzătoare și, prin gustarea bunătății de acolo, ajunge de socotește toate ale vieții de aici gunoaie. Și însăși mâncarea și hrana n-o mai primește cu plăcere și des”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.29, în Fil.rom., vol.VI, p. 24)

„Altceva este a nu ne revolta față de necinstiri, de batjocuri, de încercări și necazuri, și altceva a ne arăta mulțumiți de ele și a ne ruga pentru cei ce ne fac acestea. Altceva

¹³⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În gândirea părinților, sufletul se alcătuia din partea rațională, mânia și pofta. Toate capătă o mare sensibilitate pentru dușman prin lacrimi. (n.s.10, p.24)

este a iubi din suflet pe aceștia și altceva a întipări, pe lângă aceasta, în mintea noastră fața fiecăruia din ei și ai îmbrățișa fără patimă, ca pe niște prieteni adevărați, cu lacrimi de iubire sinceră, fără să se afle în acea clipă nici o urmă a vreunei supărări în noi. Iar lucrul mai mare decât cele spuse este ca în timpul însuși al ispitelor să aibă cineva, în chip neschimbat, aceeași bună simțire egală pentru cei ce-l batjocoresc în față, îl calomniază, îl judecă, îl osândesc, îl înjură și-l scuipă în față, și pentru cei ce iau în afară înfățișarea prieteniei, dar pe ascuns fac aceleași lucruri fără să se poată însă ascunde de fapt. Dar neasemănat mai mare lucru decât toate acestea socotesc că este ca cineva să uite cu desăvârșire cele ce le-a suferit și să nu-și aducă aminte de ceva ce i s-a întâmplat, fie că lipsesc, fie că sunt de față cei ce l-au supărat, ci să-i primească și pe aceștia la fel ca pe prieteni, în convorbiri și la masă, fără nici o gândire la cele întâmplate”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.92, în Fil.rom., vol.VI, p. 44)

„Sârguiește-te să fii chip folositor întregii obști spre toată virtutea, smerenia și blândețea, milostivirea și ascultarea până și de cei mai neînsemnați; chip de nemânieră, de neîmpătımire, de sărăcie și pocăință, de nerăutate și neiscodire, de simplitate în purtări și de înstrăinare față de tot omul, de cercetare a bolnavilor, de mângâiere a celor necăjiți, de neîntoarcere de la cei ce au nevoie de vreun folos de la tine. Să nu o faci aceasta pe motivul convorbirii tale cu Dumnezeu. Căci mai mare este iubirea decât rugăciunea¹³⁵⁵”. (Simeon Evlaviosul, Cap.mr., cap.24, în Fil.rom., vol.VI, p.97)

„De cânti rugăciune lui Dumnezeu și un frate stă la ușa chiliei tale și bate, să nu pui mai presus fapta rugăciunii decât fapta dragostei și să treci cu vederea pe fratele tău. Căci acest lucru nu e plăcut lui Dumnezeu. El vrea untdelemnul iubirii, și nu jertfa rugăciunii. Lăsând deci darul rugăciunii, dă cuvânt de iubire fratelui, slujindu-l pe el. Apoi întorcându-te, adu darul tău Tatălui duhurilor, cu lacrimi și cu inimă zdrobită și duh drept se va înnoi în cele dinlăuntru ale tale”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.76, în Fil.rom., vol.VI, p.256)

„Iar apostolul zice: *Cine e slab și eu să nu fiu slab? Cine se smintește și eu să nu ard?* (2 Corinteni 11,29). Oare lucrarea aceasta nu e comună trupului și laturii pătimitoare a sufletului? De fapt ea este semnul sigur că cineva iubește pe aproapele ca pe sine însuși. Iar aceasta e a doua poruncă a lui Dumnezeu, asemenea celei dintâi și mari porunci (Matei 22,36-40). De aceea, același Apostol, scriind romanilor, zice: *Întristare mare îmi este și durere neîncetată inimii pentru frații mei, rudeniile mele după trup* (Romani 9,2-5)”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.21, în Fil.rom., vol.VII, p. 256, 257)

„De voiește cineva să știe că are iubirea de frați și dragostea adevărată, se va încredința despre ea când se va vedea pe sine plângând pentru greșalele fratelui și veselindu-se de înaintările și de darurile lui¹³⁵⁶”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.40, în Fil.rom., vol.IX, p. 106)

¹³⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Această afirmare a priorității iubirii anulează orice acuză că monahii ar disprețui datoria față de oameni, retrăgându-se în contemplație. *Înstrăinarea* înseamnă pentru ei numai lipsa vreunui interes personal și a vreunei pasiuni în iubirea lor de oameni. (n.s.12, p.97)

¹³⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „Acela și-a pus sufletul său pentru fratele”. Căci suferă pentru acela ca pentru sine și se bucură de darurile lui, ca pentru ale sale. Sufletul trăiește și moare pentru acela și cu acela. (n.s.178, p.106)

„Când auzi că aproapele tău și prietenul tău te vorbește de rău în lipsa ta, sau fiind tu de față, arată-i iubirea, laudându-l¹³⁵⁷”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.21, cap.13, în Fil.rom., vol.IX, p. 271)

„Când vedem pe vreunii iubindu-ne în Domnul, să ne păzim neîndrăzneț, mai ales față de ei. Căci nimic nu obișnuiește să risipească dragostea și să pricinuiască ura ca îndrăzneala”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea întâi, cap.71, în Fil.rom., vol.IX, p.345)

„Ce a făcut Sfântul Amon când au venit la el frații aceia tulburați și i-au zis: *Vino și vezi, Avvo, că este o femeie în chilia fratelui cutare?* Câtă milă n-a arătat, câtă iubire n-a avut sfântul lui suflet! Căci cunoscând că fratele a ascuns pe femeie sub un butoi, s-a așezat deasupra lui și le-a spus acelora să caute în toată chilia. Și cum n-au aflat-o, le-a zis lor: *Dumnezeu să vă ierte*. Și i-a rușinat pe ei și le-a ajutat și lor să nu creadă cu ușurință ceea ce e potrivnic fratelui, iar pe acela l-a făcut să ajungă neprihănit, căci nu numai că l-a acoperit după Dumnezeu, ci l-a și îndreptat, când a aflat vreme potrivită. Căci după ce i-a scos afară pe toți luându-i numai mâna lui, i-a zis: *Ai grijă de tine, frate!* Și îndată s-a îmblânzit fratele și s-a simțit străpuns la inimă; îndată a lucrat în sufletul lui dragostea de oameni a bătrânului¹³⁵⁸”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.6, cap.8, în Fil.rom., vol.IX, p.546)

„Să ne agonisim deci și noi iubire, să ne agonisim milă față de aproapele, ca să ne păzim de reaua clewetire și de judecarea și disprețuirea cuiva, să ne ajutăm unii pe alții ca niște mădulare ce ne aparținem. Cine, având o rană la mâna lui sau la picior, sau la altul oarecare dintre mădulare lui, se scârbește de sine,¹³⁵⁹ sau își taie mădularul său, chiar dacă ar face puroi, și nu-l curățește mai degrabă, nu-l spală, nu pune plasture pe rană, nu-l leagă, nu-i dă apă sfințită, nu se roagă pentru el, nu cere sfinților să se roage pentru el, cum a zis și Avva Zosima? Și în orice caz nu-l părăsește, nu se depărtează de mădularul său, nici de urâtul lui miros, ci face totul ca să-l însănătoșească. Așa suntem datori și noi să pătimim unii pentru alții, să ne sprijinim unii pe alții și prin alții mai tari, să născocim și să facem toate ca să ne ajutăm pe noi înșine și unii pe alții. *Că mădulare unii altora suntem, cum zice Apostolul; că suntem toți un trup și toți mădulare unii altora, de pătimește un mădular, pătimesc împreună și toate celelalte mădulare* (Romani 12,5; 1 Corinteni 12,26)”. (Avva Dorotei, Dif.înv., cuv.6, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.546,547)

¹³⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În acest caz cel calomniat laudându-l pe calomniator, nu-l lingușește, nici nu-l împinge la păcatul slavei deșarte, ci-i arată iubirea. Acela va simți în acest moment că nu e lingușit și nu va cădea nici în slava deșartă, ci se va rușina de ceea ce a făcut, căci va vedea că a făcut nedreptate celui calomniat. Și aceasta îl va ajuta să se îndrepte, luând pildă de la bunătatea aceluia. (n.s.565, p.271)

¹³⁵⁸ Cf. Pr. D.Stăniloae: Aici avem un exemplu din ceea ce se poate numi delicatetea sfinților. (n.s.1095, p.546)

¹³⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine se scârbește de mădularul său, se scârbește de sine însuși, căci el însuși se află întreg în fiecare mădular al său. Deci tăind mădularul, se taie pe sine, sau se face pe sine însuși mai puțin deplin. La fel legătura ființială ce există între noi, face ca în fiecare din ceilalți să fiu eu însumi și lăsându-l pe el să moară, să-mi devină nefolositor, sau chiar primejdios prin păcat, mă sărăcesc și mă primejdiesc pe mine însumi, sau mă împrățnesc eu însumi sufletește măcar în parte, dacă nu de tot. (n.s.1096, p.547)

„Dragostea față de aproapele se află în multe feluri, nu numai în a-i da. De pildă: când mergi vreodată cu aproapele tău undeva și afli în tine gândul de a te bucura de mai multă cinste decât el, și nu vrei mai degrabă să se bucure și el de aceeași cinste cu tine, nu-l socotești ca pe tine însuși. Căci Apostolul a zis: *În cinste unii altora dându-vă întâietate* (Romani 12,10). De ai ceva de mâncare și vezi gândul tău îndemnându-te să mănânci singur și după pofa ta, contrar trebuinței, nu-l socotești ca pe tine însuși. Sau dacă având numai cât îți este pentru tine, nu dai și altuia, nu-l iubești ca pe tine însuși¹³⁶⁰. Dar dacă voim să împlinim numai în acest fel cuvântul Scripturii, el nu ne susține în aceasta. Căci nu ni s-a spus numai pentru un om, ci tot omul înfățișat prin el ca aproapele nostru. Dar cum poți să îplinești cu toți oamenii aceasta, neavând ce să le dai tuturor?

Dar a iubi pe aproapele ca pe tine însuși mai înseamnă și aceasta: Dacă vine vreo nenorocire de obște și vezi gândul tău bucurându-se că celălalt s-a păgubit mai mult, arăți și în aceasta că nu-l socotești ca pe tine însuși. Și iarăși, dacă vezi pe altul lăudat și nu te bucuri împreună cu el, din motivul că nu ești lăudat și tu împreună cu el, și nu spui *lauda fratelui se întinde și la mine, căci e mădularul meu*, nici în acest caz nu-l iubești pe el ca pe tine însuși.¹³⁶¹ Și așa în toate cazurile asemănătoare.

¹³⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A iubi pe altul ca pe tine însuși, înseamnă a te plasa într-o poziție de deplină obiectivitate față de tine, socotindu-l pe celălalt egal cu tine. Numai Dumnezeu este în această poziție de obiectivitate față de toți și numai înaintând spre această poziție a Lui, înaintăm spre treapta supremă a aspirației noastre, spre obiectivitate. Dar această obiectivitate a lui Dumnezeu nu e una de indiferență și nici a noastră nu trebuie să fie așa. Poziția lui Dumnezeu e una de profundă iubire egală față de toți. Deci și a noastră să ajungă la fel: una de deplină iubire față de toți, dar și față de propria persoană. Să ne iubim unii pe alții și pe noi înșine așa cum ne iubește Dumnezeu, vrând să ajungem așa cum vrea El. În iubirea aceasta a tuturor față de toți, în această universală obiectivitate iubitoare, ne unim cu Dumnezeu. Se cade să mă iubesc pe mine cum iubesc pe alții și cum ne iubește pe toți Dumnezeu ca taine minunate. Pentru precizare se cuvine să răspundem și la întrebarea următoare: Iubirea deplină nu-l face pe cineva să se uite pe sine și să-și dea viața pentru cel iubit? Mama, a cărei iubire este de model, nu-și dă viața pentru copil? Cum se împacă aceasta cu porunca: Să iubești pe celălalt ca pe tine însuși (deci numai ca pe tine)? Răspunsul care împacă aceste două cerințe pare a fi acesta: Cine e în stare să-și dea viața pentru altul, a ajuns la treapta realizării sale depline, la treapta care-i asigură cetățenia în veșnica Împărăție a iubirii desăvârșite. El trebuie să aibe acum grijă de altul, ca să ajungă și acela la această treaptă. Deci își poate da viața sa pentru acela, pentru că de fapt nu o pierde prin aceasta, ci o va avea la un plan superior și-l ajută și pe celălalt să o aibă. Sau chiar trebuie să o dea, ca să arate ca ajuns la deplina realizare a sa și ca să-l facă și pe celălalt să se ridice la această treaptă prin pilda de dragoste supremă care i-o arată. Capacitatea cuiva de a se dăruie pentru altul arată că există undeva acest plan de existență în care pot fi realizați oamenii în acest grad suprem, un plan de existență spre care aspiră cea mai autentică esență a noastră. (n.s.492, p.350)

¹³⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iubirea altuia egală cu iubirea propriei persoane are la bază faptul că în fond nu suntem despărțiți și tot ceea ce îmbogățește pe unul mi se comunică și mie și tot ceea ce-l păgubește pe el, mă păgubește și pe mine. Dar unitatea aceasta se actualizează pe de altă parte deplin numai în iubire. Unde nu e iubire, ea se sfășie. Astfel îl iubesc pe altul pentru că sunt unit cu el, dar nu pot actualiza această unitate și nu o pot trăi dacă nu mă folosesc de iubire. Deci trebuie să am curajul iubirii altuia cu convingerea că în fond suntem uniți, chiar dacă nu simt încă aceasta și cu încrederea că prin iubire o voi actualiza și descoperi deplin. Unitatea între noi nu e numai un dat ci și o datorie. În iubire se presimte unitatea, dar tot prin iubire se înfăptuiește, desigur întrucât există ca un germen care trebuie dezvoltat. Ontologicul în planul nostru creat nu se împlinește deplin decât prin etic. Dumnezeu a dat semintele, dar ne-a lăsat nouă să le facem să crească prin osteneala noastră. Dumnezeu ne-a chemat să fim colaboratorii Lui: „Fiți (deveniți) ceea ce v-am dat putința să fiți (să deveniți)”. (n.s.493, p.350,351)

A iubi pe fratele ca pe tine însuși mai înseamnă și aceasta: Dacă ai aflat de la Părinți calea lui Dumnezeu și te întreabă fratele, să nu-l lipsești cu pizmă de folosul ei, ci ca unul ce știi că este fratele tău, spune-i și lui ceea ce ai aflat cu frica lui Dumnezeu; dar să nu te socotești pe tine ca învățător. Căci aceasta nu-ți este de folos”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.339, în Fil.rom., vol.XI, p.349,350,351)

„Practicați iubirea de oaspeți și de săraci, pe măsura puterii voastre de răbdare. Chiar dacă aveți mai multe în urma voastră faceți-o cu măsură ca să nu vă ia în stăpânire obișnuința nici să nu vă ceară la fel când nu mai aveți ce da. Cercetați de ce vine vizitatorul? De va fi un fur, dați-i un mic ajutor și-l sloboziți. Și întrucât sunt unii care vin aici ca să îngreuneze nu-i încurajați. Căci vin din zgârcenie, neavând trebuință. Iar haine nu dați nimănui la întâmplare, numai celui tare temător de Dumnezeu și care se rușinează să ceară. Căutați de aflați adevărul și dacă e cineva cu totul sărac și lipsit din voia lui Dumnezeu și nu din pricina risipei, arătați-i compătimire”. (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., cap.587, în Fil.rom., vol.XI, p.548)

„Să iubim, ca să iubim pe săraci, ca să ne scape de iubirea de arginți, când va ieși întru întâmpinarea noastră¹³⁶². Să iubim a trăi în pace cu toți, mici și mari, ca să ne păzească de ură, când va ieși în întâmpinarea noastră¹³⁶³. Să iubim pe toți frații noștri, neavând nici o ură în inima noastră față de cineva, nici răsplătind cuiva cu rău (Romani 12,17), ca să ne păzească pe noi de Veliar, când va ieși în întâmpinarea noastră. Să iubim smerita cugetare în toate, suportând cuvântul aproapelui și când ne va lovi sau osândi. Căci aceasta ne va păzi de mândrie, când va ieși întru întâmpinarea noastră¹³⁶⁴”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.117)

g. Iertarea aproapelui

Religia creștină este o religie a iubirii și a iertării. Spune Sfânta Scriptură: „Să ne iubim unul pe altul pentru că dragostea este de la Dumnezeu și oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire”. (1 Ioan 4,7-8). Cât de mare accent a pus Mântuitorul pe iubirea aproapelui, vom observa îndată. La Cina cea de Taină, Mântuitorul le spune ucenicilor: „Poruncă nouă dau vouă: Să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi, să vă iubiți unul pe altul”. (Ioan 13,34).

¹³⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iubirea de săraci va întâmpina sufletul nostru la ieșirea lui din trup. Săracii, prin mila ce o trezesc în noi, față de noi, ne ajută ei înșiși să ne mântuim. Sunt lăsați și ei de Dumnezeu să existe din iconomia Lui. Dacă nu le arătăm atenție, disprețuim acest plan al lui Dumnezeu cu ei, disprețuim trimiterea lor de către El în fața noastră, pentru a ne scăpa de uscăciunea zgârceniei egoiste, pentru a ne face mai umani și deci pentru a ne mântui. (n.s.204, p.117)

¹³⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Așa cum ne va preda zgârcenia iadului, când vom ieși cu sufletul din trup, așa ne predă și ura, dacă n-am avut pace cu semenii noștri. Acestea vor ieși din nou la iveală atunci, dar vor fi scoase la iveală și de vrăjmașii demoni care le-au promovat în noi, folosindu-se de cele ce ne ispitesc din lume. În acest sens aceia s-au făcut stăpânitorii lumii, închizând transparența ei spre Dumnezeu, ca operă a lui Dumnezeu, prin petrecerea lor „în văzduhul ei”. (n.s.205, p.117)

¹³⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mândria ce am avut-o pe pământ va ieși în întâmpinarea noastră când sufletul nostru va ieși din trup. Dar smerita cugetare cu care i-am răspuns, ne va păzi de ea. (n.s.206, p. 117)

Această poruncă o repetă iarăși după puțin timp: „Aceasta este porunca Mea: să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu” (Ioan 15,12), pentru ca apoi să spună același lucru cu și mai multă tărie: „Aceasta vă poruncesc: să vă iubiți unul pe altul”. (Ioan 15,17). Asupra nici uneia dintre porunci nu stăruie așa de mult și nici una din ele nu este mai insistent reluată și tratată așa de amănunțit. Domnul Hristos pe cruce i-a iertat pe chinuitori, apoi exemplul Său a fost urmat de Sfântul arhidiacon Ștefan și de numărul mare de martiri care s-au jertfit rugându-se, binecuvântându-i și iertându-i pe acei care-i ucideau.

Părinții din Filocalie, despre care, pe bună dreptate s-a spus că de-atâta bunătate nu mai știau ce-i răutatea, ne dau o mulțime de amănunte și de argumente în favoarea iertării, pentru că au înțeles cât de mult o prețuiește Dumnezeu și cât de folositoare ne este nouă.

Fiecare om când iartă, imită pe Dumnezeu. Trebuie să iertăm pe cel ce ne greșește, așa cum am vrea să ne ierte și pe noi Dumnezeu, adică desăvârșit, din toată inima. Să iertăm cum iartă Dumnezeu și ne vom îndumnezei. Pe cel ce ne-a greșit trebuie să-l privim după ce l-am iertat, ca și cum nu ne-ar fi greșit. Nu e suficientă numai răbdarea ofenselor venite de la alții, căci uneori poate nu răspundem la ele, dar în inima noastră le adunăm și le păstrăm. Să ne amintim că Mântuitorul pune o singură condiție în rugăciunea domnească „Tatăl nostru: și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri”. (Matei 6,12). Dacă nu iertăm desăvârșit, ar trebui să fim cinștiți și să spunem: „nu ne ierta, căci nici noi nu iertăm”. Căci dacă mințim, atragem osândă grea asupra noastră. Dar putem să spunem așa? Nu putem. Atunci să ne stăruim să iertăm. Cât ne costă un zâmbet, o vorbă bună, o privire caldă de iertare? Noi nu trebuie să luptăm unul contra altuia, ci unul împreună cu altul, în comuniune de iubire, împotriva adevăratului vrăjmaș al vieții: diavolul, care caută să-i dezbină pe oameni, să-i despartă, semănând ură între ei. Dacă nu iertăm pe aproapele, înseamnă că nici n-am început o lucrare duhovnicească. Sfinții Părinți ne îndeamnă să ne rugăm lui Dumnezeu să ne dea putere să-l iertăm și să-l iubim pe cel ce ne-a greșit, căci „dragostea e din rugăciune”¹³⁶⁵. Iertarea este un vlăstar care odrăsește din rădăcina iubirii, fiind deci o roadă a dragostei de Dumnezeu și de semenii. Trebuie să ne rugăm pentru cel ce ne-a greșit, ca să-l ierte și Dumnezeu, pentru că el a greșit și față de Dumnezeu. De pildă, Mântuitorul când era pe cruce, i-a iertat pe cei ce-L chinuiau, dar nu le-a zis: „Vă iert”, ci s-a rugat ca Tatăl să-i ierte ca să ne învețe și pe noi să facem la fel. Poporul nostru a înțeles foarte bine acest lucru când a spus vorba înțeleaptă: „Dumnezeu să te ierte!” sau „Dumnezeu să-l ierte!”

Oare nu-l iubim noi pe cel ce ne-a iertat cu generozitate? Să facem și noi așa, „căci Dumnezeu se bucură în cel ce suferă cu bărbăție răul altora și nu se mânie pe ei”.¹³⁶⁶ Să-i iertăm pe ceilalți măcar de dragul Lui.

„Cel ce datorează zece mii de talanți să te învețe pe tine că, de nu vei ierta celui ce-ți este dator, nu vei dobândi nici tu iertare. Căci l-a predat pe el, zice, chinuitorilor (Matei 18,34)”. (Evagrie Ponticul, Cuv.d.rug., în Fil.rom., vol.I, cap.104, p.99)

¹³⁶⁵ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoințe*, cuv.35, în Filocalia, vol.X, p. 197.

¹³⁶⁶ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 437, în Filocalia, vol.XII, p. 215.

„Cel care cere iertare de păcate iubește smerenia cugetului. Iar cel ce osândește pe altul își pecetluiește relele sale.” (Marcu Ascetul, D.lg.duh., în Fil.rom., vol.I, cap.126, p. 247)

„Dovada iubirii nefățărite e iertarea nedreptăților.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.48, în Fil.rom., vol.I, p.259)

„Nu pot fi iertate din inimă greșelile cuiva, fără cunoștință adevărată. Căci aceasta îi arată fiecăruia toate greșelile câte le face.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.49, în Fil.rom., vol.I, p.259)

„Nu vei pierde nimic din tot ce vei ierta pentru Domnul, căci la timpul cuvenit îți vor veni înmulțite.” (Marcu Ascetul, D.înch., cap.50, în Fil.rom., vol.I, p.259)

„Dracii au pus la cale ocărârea, huirea și prigonirea lui (Pavel) ca să-l miște la ura celui ce-l ocărăște, îl hulește și îl prigonește, având ca scop să-l facă să calce porunca iubirii. Iar Apostolul, cunoscând gândurile lor, binecuvânta pe cei ce-l ocărau, răbda pe cei ce-l prigoneau și mângâia pe cei ce-l huleau, ca să depărteze pe dracii care lucrau acestea și să se unească cu bunul Dumnezeu. Iar pe dracii care lucrau acestea îi bătea prin acest chip al luptei, biruind pururea răul prin bine, după asemănarea Mântuitorului.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.15, în Fil.rom., vol.II, p.31)

„...să iubești pe oameni și să suferi pentru ei când greșesc, dar să lupți neîncetat împotriva dracilor vicleni prin iubire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.17, în Fil.rom., vol.II, p.32)

„Să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi și se scârbesc de noi ca să se mărească numele Domnului și să ni se arate în bucuria lui. Să dăm iertare unii altora noi ce ne-am ispitit unul pe altul ca unii ce am fost războiți toți de vrăjmașul comun... Să nu ne bârfim unii pe alții, nici să nu ne batjocorim unii pe alții, căci suntem unii altora mădulare.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.41, în Fil.rom., vol.II, p.49)

„Să ne iubim, așadar, unii pe alții și vom fi iubiți de Dumnezeu. Să fim cu îndelungă răbdare întreolaltă și va fi și El cu îndelungă răbdare față de păcatele noastre. Căci iertarea greșelilor noastre o aflăm în iertarea fraților.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.42, în Fil.rom., vol.II, p.50)

„*Iar Eu vă zic vouă, spune Domnul: Iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc, rugați-vă pentru cei ce vă blesteamă.* (Matei 5,44). De ce a poruncit acestea? Ca să te slobozească pe tine de ură, de întristare, de mânie și de ținerea de minte a răului, și să te învrednicească de cea mai mare avuție, care este dragostea desăvârșită. Căci e cu neputință să o aibă pe aceasta cel ce nu iubește pe toți oamenii la fel, asemenea lui Dumnezeu, care iubește pe toți oamenii la fel și *vrea ca toți să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vie* (1 Tim. 2,3).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.61, în Fil.rom., vol.II, p.61)

„*Iar Eu zic vouă: Să nu stați împotriva celui rău, ci celui ce te va lovi peste obrazul drept întoarce-i și pe celălalt; și celui ce vrea să se judece cu tine ca să-ți ia haina, lasă-i și cămașa; și celui ce te silește să mergi cu el un stadiu, mergi dintr-un el două* (Matei 5,39-41). De ce? Ca pe tine să te păzească nemânios, netulburat și neîntristat, iar pe

acela să-l îndrepte prin răbdarea ta, și pe amândoi să vă aducă, ca un Bun, sub jugul dragostei.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.62, în Fil.rom., vol.II, p.62,63)

„De vrei să nu cazi din dragostea cea după Dumnezeu, să nu lași nici pe fratele tău să se culce întristat împotriva ta, nici tu să nu te culci scârbit împotriva lui; ci *mergi și te împacă cu fratele tău* (Matei 5,24), și venind, adu lui Hristos, cu conștiință curată, prin rugăciune stăruitoare, darul dragostei.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.53, în Fil.rom., vol.II, p.60)

„Scopul providenței dumnezeiești este să unească pe cei pe care i-a dezbinat răutatea în tot felul, prin dreaptă credință și dragoste duhovnicească. Căci pentru aceasta a pățimit Mântuitorul, ca pe copiii lui Dumnezeu cei împrăștiați să-i adune spre a fi una (Ioan 11,52). Prin urmare, cel ce nu rabdă lucrurile supărătoare, nu suferă pe cele întristătoare și nu le îndură pe cele dureroase, umblă în afară de dragostea dumnezeiască și de scopul providenței.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.17, în Fil.rom., vol.II, p.108)

„Dacă vreun frate, ispitit fiind, stăruie în a te vorbi de rău, nu te lăsa scos din starea dragostei, răbdând câtă vreme același diavol rău caută să-ți tulbure cugetul. Și nu vei fi scos din ea dacă, ocărât fiind, vei binecuvânta și, pândit cu gânduri rele, te vei purta cu bunăvoință. Căci aceasta este calea înțelepciunii după Hristos. Și cel ce nu merge pe ea nu va locui împreună cu el.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.30, în Fil.rom., vol.II, p.109,110)

„Hristos nu vrea ca tu să porți vreunui om ură sau supărare, sau mânie, sau să ții minte răul în nici un chip sau pentru nici un lucru vremelnic. Aceasta o strigă cele patru Evanghelii.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a patra, cap.84, în Fil.rom., vol.II, p.118)

„*Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșităilor noștri.* El roagă adică pe Dumnezeu că precum a fost el oamenilor, așa să-i fie și lui Dumnezeu. Deci dacă, precum a iertat el greșelile celor ce i-au păcătuit lui, vrea să i se ierte și lui din partea lui Dumnezeu, e vădit că precum Dumnezeu iartă fără patimă pe cei ce-i iartă, la fel și el iartă celor ce i-au greșit, arătându-se fără patimă față de cele ce i s-au întâmplat.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.270)

„Iar dacă ți s-ar întâmpla să te tulburi sau să aluneci într-o cădere și să te abați de la ceea ce se cuvine, trebuie să te împaci repede cu cel ce te-a supărat sau și cu cel supărat de tine și să te pocăiești din suflet, și să plângi și să verși lacrimi, și să te mustri pe tine însuți. Și așa, să agonisești luarea-aminte pentru viitor și să te întărești cu înțelepciune precum învață Domnul Iisus: *De aduci darul tău la altar și acolo îți aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului și mergi și te împacă mai întâi cu fratele tău, și apoi venind adu darul tău.* (Matei 5, 23-24).” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.79, în Fil.rom., vol.VIII, p.166)

„Când ne supărăm, să nu încetăm să ne aducem aminte de porunca Domnului către Petru, să iertăm de șaptezeci de ori câte șapte (Matei 18,22). Căci ceea ce a poruncit altuia a făcut și El, cu mult mai mult.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cap.31, în Fil.rom., vol.IX, p.358)

„Lasă-te prigonit și nu prigoni. Lasă-te răstignit și nu răstigni. Lasă-te nedreptățit și nu nedreptăți. Lasă-te bârfit și nu bârfi. Fii blând și nu zelos în rău.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.58, în Fil.rom., vol.X, p.304)

„Când ești răpit prin cuvânt sau prin faptă să greșești cuiva, silește-te să mergi să-i pui metanie și Dumnezeu văzând aceasta te va acoperi față de vrăjmașii tăi.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.200, în Fil.rom., vol.XI, p.234)

„Ocupă-te numai fără grijă cu Dumnezeu. Și iartă-mă pe mine de dragul iubirii.”¹³⁶⁷ (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.253, în Fil.rom., vol.XI, p. 289)

„Deci dacă vrea să ajute cineva pe un bolnav, aceasta nu constă în a face voia lui și în a-i da cele ce-l vatămă, ci în a purta înjurăturile lui și în a avea grijă să nu-i dea ceva vătămător.¹³⁶⁸ ... Nu în a face voia celui bolnav constă grija de el, ci în a te ruga pentru el. Și dacă nu ești în stare, roagă pe cei ce pot, ca să ceară lui Dumnezeu să-l izbăvească pe el de ispita ce-i vine de la vrăjmașul. Și făcând așa, vei fi ca Marta și Maria, surorile lui Lazăr, care L-au rugat pe Domnul să-l învie pe fratele lor. Și de va face cineva aceasta, să nu cugete ceva mare despre sine. Pentru că el face pentru acela ceea ce fac alții pentru el.¹³⁶⁹ *Căci cu ce măsură va măsura cineva, cu aceea i se va*

¹³⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De ce își încheie (bătrânul) aproape toate scrisorile, cerând iertare adresatului deși nu-i greșește cu nimic? El nu ar putea fi fericit deplin în Dumnezeu, dacă ar ști că cineva a rămas afară, fiind tulburat de ceva împotriva lui. El trebuie să lupte continuu ca să însenineze sufletul oricărui om cu care a avut o legătură pe pământ. De aceea cine nu iartă sau nu cere iertare nu poate intra în împărăția iubirii. Apoi cine poate spune că a făcut totul pentru altul. Poate ca cineva să fie tulburat chiar de o gelozie pe cei foarte credincioși și buni și să nu se simtă bine văzându-i. De aceea cei buni au trebuința să se smerească la culme pentru a nu le da acelora sentimentul că se socotesc superiori. Dacă totuși nu-i pot face să accepte societatea lor în Împărăția cerurilor, rămân pe de o parte cu o compătimire pentru ei, dar pe de alta n-au ce să le facă. Într-un fel aceia se simt *mai bine* în afara societății lor. E mai suportabil pentru ei chinul ce le vine din disprețul bucuriei de bine a celor buni, decât trăirea de silă în societatea lor. (n.s.401, p. 289)

¹³⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să primești batjocurile celui ce bolnav fiind îți cere lucruri care-l vatămă și să nu-i răspunzi la fel, căci aceasta îl îmbolnăvește și mai mult. Să fii blând cu el, dar să nu-i împlinești poftele necuvenite, făcând voia lui cea rea. (n.s.656, p. 462)

¹³⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toți avem nevoie să fim suportați de alții. De aceea nu e cazul să socotim că facem un lucru mare, când îl suportăm pe altul și ne rugăm pentru el. Nu te mândri când ai făcut bine altora, căci și ție ți-a făcut Dumnezeu bine prin alții, iar tu tot prin Dumnezeu l-ai făcut acelora. Dar nu te mândri nici când ai suferit ceva de la alții, căci și Domnul a suferit de la alții și prin aceasta a voit să-i tămăduiască. Deci El este Cel ce suferă și în tine. Când suferi tu de la altul fără să răspunzi la fel, ca să-l vindece prin tine, Domnul se folosește de noi când ne facem bine și tot El suferă când suferim fără ripostă unii de la alții, ca să ne vindecăm. Domnul cerului și al pământului suferind bătăile altora, fără să răspundă la fel, a arătat că adevărata mărire constă în a suferi loviturile altora, ca aceia să fie vindecați prin pilda acestei supreme iubiri. Noi de obicei facem altfel: cu cât suntem mai mari, cu atât suferim loviturile altora mai puțin. Aceasta arată că ceea ce socotim noi ca mărire, nu e mărire adevărată, pentru că nu poate vindeca. (n.s.657, p. 463)

măsura. (Luca 6,38)¹³⁷⁰. Și nu socoti că dacă ai fost lovit de un altul, ai suferit mare lucru. Căci însuși Domnul cerului și al pământului a fost lovit.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.483, în Fil.rom., vol.XI, p.462,463)

„Căci tot cel ce poartă pe fratele său cu frica lui Dumnezeu, are pe Duhul lui Dumnezeu odihnind asupra lui.¹³⁷¹” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.489, în Fil.rom., vol.XI, p.468)

„Întrebare:

... dacă sunt învinovătit de cineva ca unul ce aș fi greșit împotriva lui, iar eu nu mă știu să fi greșit, ce să fac? Căci dacă voiesc să mă osândesc pe mine însumi, mă aflu întărindu-l în supărarea lui împotriva mea, ca și când ar fi adevărată greșeala mea împotriva lui. Iar dacă, dimpotrivă, voiesc să mă apăr, spunându-i că lucrul nu stă așa, mă aflu îndreptățindu-mă pe mine. Și atunci cum îmi mai iau asupra mea defăimarea? Luminează-mă, Părinte sfinte, ce trebuie să fac?

Răspuns:

Întâi ocărăște-te pe tine în inima ta și pune-i metanie aceluia, zicând: *Iartă-mă pentru Domnul!* Apoi, cu smerenie, nu ca și când ai voi să te îndreptățești, ci ca să-l tămăduiești pe acela și ca să depărtezi de la el bănuiala asupra ta, spune-i: *Părinte, nu mă știu pe mine să fi voit să te supăr în ceva, sau să fi greșit împotriva ta. Deci nu mai fi supărat pe mine*. Iar dacă nu se încredințează nici așa, spune-i: *Am greșit, iartă-mă!*”¹³⁷². (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., î.757, în Fil.rom., vol.XI, p.646,647)

„Înainte de orice, avem nevoie de smerita cugetare; să fim totdeauna gata, la orice cuvânt pe care îl auzim, sau la orice lucru să spunem: iartă! Căci prin smerita cugetare se strică toate ale vrăjmașului.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.3, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.44)

„De greșești ceva, nu minți din rușine, ci fă metanie zicând: iartă-mă. Și greșeala trece. De-ți spune cineva un cuvânt aspru, să nu-ți înalți inima, căci mânia lui Dumnezeu nu întârzie. De ești muștrat de cineva pentru vreun lucru, nu te aprinde, ci pune metanie, zicând: iartă-mă, că nu voi mai face, fie că știi că ai făcut acel lucru, fie că nu știi. Căci toate acestea sunt propășire pentru cel tânăr.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.3, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.46)

¹³⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când faci un bine altuia, nu faci decât să te achiți de binele ce ți-au făcut alții. Iar cel ce face bine prin oameni e Dumnezeu. El vrea să ne prindă prin aceasta ca agenți activi în circuitul binelui dintre noi. Căci numai angajându-ne și pe noi în binele ce voiește să se facă, ne facem și noi buni. (n.s.658, p. 463)

¹³⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A suporta pe fratele care te necăjește e singurul mijloc de a-l potoli. A fi tare în acest sens e singurul mijloc de a-i comunica putere. Duhul care se odihnește asupra Fiului, se odihnește și asupra celor ce se alipesc de Fiul, dându-le odihna prin mângâierea adusă de la Tatăl. Și El se extinde cu odihna Lui, unită cu mângâierea ce o produce în noi, și asupra fratelui agitat, căci e Duhul care ne înfrățește cu Fiul. (n.s.664, p. 468)

¹³⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mai ușor înmoi inima cuiva față de tine, recunoscându-te vinovat, chiar dacă nu ești. Iar tu vei spori făcând aceasta fără să te știi vinovat. Apoi vei adăuga la această bună conștiință și mulțumirea de a-l vedea pe acela cu inima înmuiată. Bunătatea biruiește până la urmă răutatea, sau comuniunea, răceala singurătății egoiste. (n.s.896, p. 647)

„De te odihnești în chilia ta și-ți aduci aminte de cineva care ți-a făcut vreun rău, scoală-te și te roagă lui Dumnezeu din toată inima ca să-l ierte și gândul răsplătirii răului făcut de el să plece de la tine.¹³⁷³” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.4, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.53)

„De face fratele tău un lucru oricui și îl vezi, să nu-i spui lui: *L-ai stricat*. Iar de va zice: *Fă iubire, învață-mă* și nu-l înveți, ci taci, nu ai iubirea lui Dumnezeu în tine, ci ai în tine răutatea. De coace fratele tău ceva de copt și nu iese bine, nu-i spune că *l-ai copt rău*, căci aceasta este moarte sufletului tău, ci gândește-te că dacă ai fi auzit tu aceasta de la altul, te-ai fi supărat. Gândind așa, te vei liniști. De cântați împreună și unul va greși un cuvânt, nu-i spuneți repede lui ca să-l tulburați. De a trecut cuvântul, să fie trecut. Dar de spune: *Faceți iubire, spuneți-mi, spuneți-i*. De mâncați ceva la trapeză și este vreunul între voi care nu o vrea, să nu spună că nu poate mânca aceea, ci să se silească pe sine pentru Dumnezeu până la moarte și Dumnezeu îl va liniști pe el. De faceți un lucru împreună și unul dintre voi îl strică din slăbiciune, să nu-l certati, ci mai degrabă bucurați-vă cu el. De vă aduc niscai frați ceva, să nu-i întrebați ceva care-i vatămă. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.5, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.67,68)

„Obişnuieşte limba ta să spună: *Iartă* și smerenia va veni în tine.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.9, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.97)

„Ia seama la tine și dacă gândul tău te tulbură că fratele tău este supărat pe tine, să nu-l disprețuiești, ci pune-i metanie cu glas întristat, până îl vei convinge (să nu mai fie supărat). Ia seama să nu fii cu inima uscată față de fratele, căci toți trăim sub sila vrăjmașului.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.15, cap.7, în Fil.rom., vol.XII, p. 126)

„*Iertați toate păcatele greșităilor voștri, ca și vouă să vă ierte tatăl vostru* (Marcu 11,26; Matei 6,14). Înfricoșător este cuvântul Domnului, că de nu vezi inima ta curată față de toți, să nu ceri nimic de la Dumnezeu, căci îi aduci ocară, o dată ce fiind păcătos și având vreo supărare față de omul asemenea ție spui Celui ce cunoaște inimile: *Iartă-mi păcatele mele*. Unul ca acesta nu se roagă cu mintea, ci cu buzele într-o neștiință. Fiindcă cel ce voiește cu adevărat să se roage lui Dumnezeu cu mintea, în Duhul Sfânt, și cu inima curată, își cercetează, înainte de-a se ruga, inima sa, de este neîmpovărată de vreo grijă față de orice om, sau nu. Și dacă nu o face, se amăgește pe sine. Căci în acest caz, nu este cine să-l asculte pe el, pentru că nu mintea lui se roagă, ci împlinește o obișnuință a orelor de canon. Dar cel ce voiește să lucreze în chip curat, va cerceta întâi mintea lui, ce are în ea... de zici: *Iartă-mă, iartă și tu, nevrednicul...* De n-ai ajuns să faci acestea, în zadar te rogi.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.18, cap.1, în Fil.rom., vol.XII, p.143)

„Căci când se va arăta în slava Sa, Împăratul împăraților și Domnul domnilor, și se va arăta văzut de tot neamul omenesc în marea Lui slavă, având semnele pe care le-a patimit pentru noi, iar tu te vei arăta neavând patimile Lui în trupul tău, îți va spune: *Nu*

¹³⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta înseamnă că tu l-ai iertat. Dar oricine face un rău altuia, s-a arătat neascultător și față de Dumnezeu și deci are nevoie și de iertarea Lui și e bine să nu ne oprim numai la iertarea ce i-o dăm noi, ci să rugăm și pe Dumnezeu să-l ierte. (n.s.69, p. 53)

*te știi pe tine.*¹³⁷⁴ Și văzând pe toți sfinții care au murit pentru numele Lui, având semnul Lui, te vei rușina să apari în fața lor... văzând pe Prooroci și pe Apostoli și pe mucenici și pe ceilalți sfinți care, suferind răul de la alții, s-au arătat îndelung luptători, nerăspunzând răului cu rău, nici mâniindu-se, știind că nu este voia omului, ci nedreptatea diavolului care i-a silit pe ei să le facă lor acestea.¹³⁷⁵” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.22, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p.175,176)

„...să ne cercetăm pe noi, ca nu cumva dându-ne osteneala să păstrăm răutatea față de aproapele sau mânia față de el, neiertându-l și să ne pierdem această osteneală în zadar. Căci în acest caz Domnul nostru Iisus Hristos nu ne va ajuta în ceasul în care ne vor necăji vrăjmașii noștri.¹³⁷⁶ Căci El Însuși a muștrat pe unii ca aceștia, zicând: *Slugă vicleană, toată datoria aceea ți-am iertat-o ție, fiindcă M-ai rugat. Nu se cuvenea ca și tu să ai milă de cel împreună slugă cu tine? Și mâniindu-se, l-a predat pe el pe mâna chinuitorilor, până nu va ierta fiecare fratelui său din toată inima lui.* (Matei 18,32-35). Deci cercetează-te pe tine, frate, ca să cunoști în fiecare zi ce ai în inima ta înaintea lui Dumnezeu, sau ce critică a fratelui, sau ce ură, sau ce osândă, sau pizmă, sau dispreț, zicând că nu poți să-i dai atenție, căci este dușmănos.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.25, cap.14, în Fil.rom., vol.XII, p.207,208)

„Ia aminte cu amănuntul la tine însuși, crezând că ocările și necinstirile ce ți se aduc pentru Domnul sunt un mare câștig, că suportarea lor cu toată inima și fără tulburare sunt un mare câștig și mântuire pentru suflet. Cugetă și zi: *Se cuvine să pățimesc chiar mai mult pentru păcatele mele și mă bucur să fiu învrednicit să pățimesc și să suport pentru Hristos necazuri și necinstiri, ca prin oarecare coborâre să mă fac următor al pătimirii Dumnezeului meu.* Și de câte ori ți-aduci aminte de cei ce te-au necăjit, roagă-te pentru ei din suflet ca pentru cei ce ți-au pricinuit cu adevărat mari câștiguri sufletului, necărtind deloc împotriva lor.¹³⁷⁷” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.27, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.234)

¹³⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce se va arăta înaintea Dreptului Judecător, care va avea în El slava patimilor răbdate și biruite pentru noi, iar el nu va avea în sine semnul acestor patimi biruite – ura altora prin iubire, ocara altora prin blândețe etc. – pe drept cuvânt va auzi spunându-i-se de către Acela: *Nu te cunosc pe tine*, n-ai nimic comun cu Mine, ești cu totul străin de Mine, nu poți decât să rămâi mai departe străin de Mine, chiar dacă aș vrea să fii cu Mine; nu ești în starea să primești iubirea Mea, să te deschizi Mie. (n.s.350, p.175)

¹³⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfinții merg în bunătatea lor, care nu răspunde celor ce le-au făcut rău cu rău, până acolo că i-au compătimit știind că n-au făcut răul de la ei înșiși, ci ispitiți de diavol. Totuși nu au socotit că stă în puterea lor nici să-i scape de pedeapsă, ci au lăsat și aceasta în seama lui Hristos. El va ști dacă aceia numai siliți de diavolul le-au făcut rău, sau au contribuit și cu voia lor la răul ce li l-au făcut. (n.s.351, p.176)

¹³⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă n-am arătat iubire aproapelui, nu ne va ajuta Hristos când vom fi necăjiți de vrăjmașii noștri. Căci Hristos și-a făcut cauza aproapelui nostru o cauză proprie. Dar nici oamenii nu ne vor ajuta în necazurile noastre. Dacă n-am răspândit căldura iubirii în jurul nostru, nu vom avea nici noi din apropierea noastră căldura interesului față de noi. (n.s.422, p. 208)

¹³⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A te ruga pentru cei ce, făcându-ți rău, te-au ajutat să te mântuiești, imitând pe Hristos, e suprema treaptă a iertării. (n.s.474b, p. 234)

„Ia aminte la tine cu amănunțime că de te va necăji cineva în orice lucru și aceasta îți va aduce supărare și mânie, să taci și să nu grăiești nimic contrar cu ceea ce se cuvine, până ce inima ta nu se va îmblânzi prin rugăciune și astfel va mângâia pe frați. Iar de ți se ivește trebuința să mustri pe fratele și te vezi pe tine aflându-te în mânie și agitație, să nu-i vorbești lui nimic, ca să nu te tulburi și mai mult, ci când te vezi și pe tine și pe el în liniște și blândețe, atunci grăiește-i, nu ca unul ce-l mustri, ci ca unul ce-i amintești ceea ce a spus cu toată smerita cugetare.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.27, cap.9, în Fil.rom., vol.XII, p.236)

h. Iubirea de Dumnezeu

„Iubitorul de plăcere se întristează de dojeniri și de strâmtorări; iar iubitorul de Dumnezeu, de laude și de prisosiri”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.192, în Fil.rom., vol.I, p.273)

„Tot cuvântul lui Hristos descoperă mila și dreptatea, și înțelepciunea lui Dumnezeu, și toarnă prin auz puterea lor în cei ce ascultă cu plăcere. Dar cei nemilostivi și nedrepti, ascultând fără plăcere, nu au putut cunoaște înțelepciunea lui Dumnezeu, ba L-au și răstignit pe Cel ce o grăia. Deci să băgăm și noi de seamă de ascultăm cu plăcere de El. Căci chiar El a zis: *Cel ce Mă iubește pe Mine va păzi poruncile Mele și va fi iubit de Tatăl Meu, și Eu îl voi iubi pe el, și Mă voi arăta lui* (Ioan 14,21). Vezi cum a ascuns arătarea Sa în porunci? Dar din toate poruncile, cea mai cuprinzătoare este dragostea către Dumnezeu și către aproapele. Iar aceasta ia ființă din înfrânarea de la cele materiale și din liniștirea gândurilor”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.223, în Fil.rom., vol.I, p.276,277)

„Cel ce se iubește pe sine nu poate iubi pe Dumnezeu. Dar cel ce nu se iubește pe sine, din pricina bogăției covârșitoare a iubirii lui Dumnezeu, Îl iubește pe Dumnezeu, fiindcă unul ca acesta nu caută niciodată slava sa, ci pe a lui Dumnezeu. Căci cel ce se iubește pe sine caută slava sa. Iar cel ce iubește pe Dumnezeu iubește slava Celui ce l-a făcut pe el. Fiindcă e propriu sufletului simțitor și iubitor de Dumnezeu să caute, pe de o parte, pururea slava lui Dumnezeu în toate poruncile pe care le împlinește, iar pe de alta, să se desfăteze întru smerenia sa. Căci lui Dumnezeu I se cuvine slavă pentru măreția Lui, iar omului smerenie, ca prin ea să ajungem să fim ai lui Dumnezeu. De vom face aceasta și noi, bucurându-ne întocmai ca Sfântul Ioan Botezătorul de slava Domnului, vom începe să zicem neîncetat: *Aceasta trebuie să crească, iar noi să ne micșorăm* (Ioan 3,30)”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.12, în Fil.rom., vol.I, p.342)

„Știi pe cineva care iubește așa de mult pe Dumnezeu, plângând totuși că nu-l poate iubi cât vrea, încât sufletul lui este neconținut într-o astfel de dorință fierbinte, că Dumnezeu se slăvește în el, iar el este ca și când n-ar fi. Despre sine nu știe ce valoare are, iar laudele cuvintelor nu-l îndulcesc. Căci din multa dorire a smereniei nu-și cunoaște vrednicia sa, ci slujește lui Dumnezeu după rânduiala preoților. Iar din multa iubire de Dumnezeu, își ascunde amintirea vredniciei, îngropând cu smerenie undeva, în adâncul dragostei de Dumnezeu, lauda ce i se cuvine din pricina acestei vrednicii, ca să-și pară în cugetarea sa totdeauna o slugă netrebnică, fiind cu totul străin de vrednicia

sa, prin dorul după smerenie. Acest lucru suntem datori să-l facem și noi, fugind de orice cinste și slavă, pentru covârșitoarea bogăție a dragostei Domnului, care ne-a iubit așa de mult pe noi”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.13, în Fil.rom., vol.I, p.342,343)

„Cel ce iubește pe Dumnezeu întru simțirea inimii, acela este cunoscut de El. Căci în măsura în care primește cineva în simțirea sufletului dragostea lui Dumnezeu, în aceeași măsură ajunge în dragostea lui Dumnezeu. De aceea unul ca acesta nu încetează să se dorească după lumina cunoștinței cu o dragoste așa de puternică, încât să-și simtă topindu-se până și tăria oaselor, nemaștiindu-se pe sine, ci fiind prefăcut întreg de dragostea lui Dumnezeu. De unul ca acesta putem spune și că este în viața aceasta, și că nu este. Căci petrecând în trupul său, călătorește, datorită dragostei, afară din el, mișcându-se neconținut cu sufletul către Dumnezeu. Arzând cu inima neîntrerupt de focul dragostei, s-a lipit de Dumnezeu prin puterea neslăbită a unui mare dor, ca unul ce a ieșit odată pentru totdeauna din iubirea de sine pentru dragostea de Dumnezeu: *Căci dacă ne-am ieșit din minte, zice, este pentru Dumnezeu, iar de suntem cu mintea întregă, este pentru voi* (2 Corinteni 5,13)”. (Diadoh al Foticeii, cuv.asc., cap.14, în Fil.rom., vol.I, p. 343)

„Se întâmplă uneori că sufletul se aprinde spre dragostea lui Dumnezeu, fiind luat de o mișcare neșovăielnică și lipsită de năluciri; el atrage oarecum și trupul în adâncul dragostei aceleia negrăite, fie că aceasta se întâmplă în vremea de veghe, fie, cum am zis, când cel care e stăpânit de lucrarea sfântului har ajunge în stare de somn. Atunci el nu mai cugetă la nimic, decât la aceea spre ce e mișcat. Când i se întâmplă așa ceva, trebuie să știe că aceasta este lucrarea Duhului Sfânt. Căci îndulcindu-se atunci întreg de acea dulceață negrăită, nu mai poate cugeta la nimic altceva, fiind copleșit de o bucurie adâncă. Dar dacă mintea aflându-se sub o astfel de lucrare zămislește vreo îndoială sau vreun înțeles întinat și se folosește de sfântul nume spre a se apăra de cel rău, și nu numai pentru a primi dragostea lui Dumnezeu, trebuie să înțeleagă că acea mângâiere cu înfățișare de bucurie este de la înșelătorul. Bucuria aceasta este lipsită de calitate și de intimitate, fiind produsă de vrăjmașul care vrea ca sufletul să preacurvească. Căci atunci când vede mintea laudându-se cu experiența simțirii sale, el îmbie sufletului anumite mângâieri bune în aparență, ca acesta, distrat de dulceața aceea moale și umedă, să nu poată cunoaște amestecul celui viclean. Din aceasta să cunoaștem, prin urmare, Duhul adevărului și duhul înșelăciunii. Căci este cu neputință să guste cineva cu simțirea amărăciunea dracilor dacă nu s-a umplut de încredințarea că harul s-a sălășluit în adâncul minții, iar duhurile rele petrec împrejurul mădurelor inimii – lucru care dracii nu vor să fie niciodată crezut de oameni, ca nu cumva, știind aceasta sigur, să se înarmeze împotriva lor cu pomenirea lui Dumnezeu”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.33, în Fil.rom., vol.I, p.349,350)

„Mi-a povestit careva dintre cei ce iubesc pe Domnul cu o voință nesăturată: *Dorind eu să cunosc lămurit dragostea lui Dumnezeu, mi-a dăruit aceasta Bunul întru simțire și încredințare multă. Și așa de mult am simțit această lucrare, încât sufletul se grăbea cu o negrăită bucurie și dragoste să iasă din trup și să ajungă la Domnul, nemaștiind parcă chipul vieții acesteia trecătoare.* Cel ce a ajuns la trăirea acestei iubiri, chiar dacă ar fi ocărât sau păgubit de nenumărate ori de cineva (căci se întâmplă să aibă acesta încă

pe cineva care să-l necăjească), nu se mânie împotriva lui, ci rămâne oarecum lipit de sufletul celui ce-l ocărește sau îl păgubește. Numai împotriva aceloră se aprinde, care se pornesc împotriva săracilor sau grăiesc nedreptate împotriva lui Dumnezeu, cum zice Scriptura (Psalmi 74,6), sau viețuiesc altcumva în răutate. Căci cel ce iubește pe Dumnezeu mai mult decât pe sine însuși, mai bine zis cel ce nu se mai iubește pe sine, ci numai pe Dumnezeu, nu-și mai răzbună cinstea sa, ci vrea să fie cinstită numai dreptatea Celui ce l-a cinstit pe el cu cinste veșnică. Iar aceasta nu o face numai cu o voință mai slabă, ci ca unul care și-a făcut o deprindere dintr-o astfel de aplecare, fiindcă a cercat mult dragostea lui Dumnezeu. Pe lângă acestea trebuie să știm că cel ce a fost dus la o așa de mare dragoste de către Dumnezeu se află mai presus și de credință în vremea lucrării ei, ca unul ce are de acum întru simțirea inimii, prin marea lui dragoste, pe însuși Cel cinstit prin credință. Aceasta ne-o arată lămurit Sfântul Pavel, zicând: *Iar acum rămân acestea trei: credința, nădejdea și dragostea; iar mai mare dintre ele este dragostea* (1 Corinteni 13,13). Căci cel ce are, cum am zis, în bogăția dragostei pe Dumnezeu este cu mult mai mare decât credința sa, ca unul ce se află întreg în dragostea sa”. (Diadoh al Foticeii, Cuv.asc., cap.91, în Fil.rom., vol.I, p.381,382)

„Și zise fratele: Dar ce trebuie să facă cineva ca să poată să se ocupe neîncetat numai de Dumnezeu? Și răspunse bătrânul: Este cu neputință ca mintea să se ocupe cu desăvârșire numai de Dumnezeu, dacă nu va dobândi aceste trei virtuți: iubirea, înfrânarea și rugăciunea. Căci iubirea îmblânzește iuțimea; înfrânarea vestejește pofta; iar rugăciunea desface mintea de toate înțeleșurile și o înfățișează goală lui Dumnezeu. Așadar aceste trei virtuți îmbrățișează toate virtuțile și fără de ele mintea nu se poate ocupa de Dumnezeu, slobozită de toate celelalte”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.19, în Fil.rom., vol.II, p.33)

„Cel ce iubește pe Dumnezeu, prețuiește cunoștința Lui mai mult decât toate cele făcute de El și stăruiește pe lângă ea neîncetat, cu mare dor”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.4, în Fil.rom., vol.II, p.54)

„Dacă viața minții este lumina cunoștinței, iar aceasta e născută de dragostea către Dumnezeu, bine s-a zis că nimic nu este mai mare decât dragostea dumnezeiască”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.9, în Fil.rom., vol.II, p.55)

„Toate virtuțile ajută mintea să câștige dragostea dumnezeiască. Dar mai mult ca toate, rugăciunea curată. Căci prin aceasta zburând către Dumnezeu, iese afară din toate cele ce sunt”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.11, în Fil.rom., vol.II, p.55)

„Cel ce iubește pe Dumnezeu trăiește pe pământ viață îngerească, postind și priveghind, cântând și rugându-se și gândind pururea numai lucruri bune de tot omul”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.42, în Fil.rom., vol.II, p.58,59)

„Ascultă pe cei ce s-au învrednicit de dragostea desăvârșită cum grăiesc: *Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos? Oare necazul, ori strâmtorarea, ori prigoana, ori foametea, ori golătatea, ori primejdia, ori sabia? Căci precum este scris, pentru Tine suntem omorâți în fiecare zi; socotitu-ne-am ca niște oi de junghiere. Ci în toate*

acestea suntem mai mult decât biruitori prin Acela care ne-a iubit pe noi. Pentru că sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpâniile, nici puterile, nici cele ce sunt acum, nici cele ce vor fi, nici înălțimea, nici adâncimea, nici vreo altă făptură nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus Domnul nostru (Romani 8,35)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.73, în Fil.rom., vol.II, p.63)

„Cel ce iubește cu adevărat pe Dumnezeu, acela se și roagă cu totul neîmprăștiat. Și cel ce se roagă cu totul neîmprăștiat, acela și iubește pe Dumnezeu cu adevărat. Nu se roagă însă neîmprăștiat cel ce-și are mintea pironită de ceva din cele pământești. Așadar nu iubește pe Dumnezeu cel ce are mintea legată de ceva din cele pământești”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.1, în Fil.rom., vol.II, p.68)

„Ceea ce iubește cineva, aceea și îmbrățișează cu toată puterea, disprețuind toate cele care îl împiedică de la acel lucru, ca să nu fie lipsit de el. Cine iubește, așadar, pe Dumnezeu stăruie în rugăciunea curată și aruncă din sine toată patima ce-l împiedică de la aceasta”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.7, în Fil.rom., vol.II, p.69)

„Dacă mintea cuiva caută pururea spre Dumnezeu, pofta lui de asemenea crește covârșitor după dragostea dumnezeiască, iar iuțimea i se întoarce întreagă spre iubirea dumnezeiască. Căci prin însoțirea îndelungată cu strălucirea dumnezeiască, omul a ajuns întreg chip de lumină. Acela, strângând la sine partea pătimitoare a sa, s-a întors spre iubirea dumnezeiască neîncetată, mutându-se cu totul de la cele pământești spre cele dumnezeiești”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.48, în Fil.rom., vol.II, p.77)

„Dragostea către Dumnezeu înduplecă pe cel ce se împărtășește de ea să disprețuiască toată plăcerea trecătoare și toată osteneala și întristarea. Convingă-te despre acestea toți sfinții, care au pătimat atâtea pentru Hristos”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a doua, cap.58, în Fil.rom., vol.II, p.79)

„De vom iubi pe Dumnezeu cu adevărat, vom lepăda patimile prin însăși această iubire. Iar iubirea față de El stă în a-L prețui pe El mai mult decât lumea și sufletul mai mult decât trupul și în a disprețui lucrurile lumești și a ne îndeletnici cu El pururea prin înfrânare, dragoste, rugăciune, cântare de psalmi și cele asemenea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.50, în Fil.rom., vol.II, p.96)

„Cunoștința fără pasiune a celor dumnezeiști încă nu înduplecă mintea să disprețuiască până la capăt cele materiale, ci ea se aseamănă înțelesului simplu al unui lucru ce cade sub simțuri. De aceea se găsesc mulți dintre oameni, care au multă cunoștință, dar care se tăvălesc în patimile trupului ca niște porci în mocirlă. Căci curățindu-se pentru puțină vreme cu sârguință și dobândind cunoștință, nemaiavănd pe urmă nici o grijă se aseamănă lui Saul, care învrednicindu-se de Împărăție dar purtându-se cu nevrednicie, a fost lepădat cu mânie înfricoșată din ea”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta a treia, cap.66, în Fil.rom., vol.II, p.98,99)

„Să îmbrățișăm numai iubirea și nimeni nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, nici necaz, nici strâmtorare, nici foame, nici primejdie, nici sabie, nici toate câte le-a înșirat Apostolul în acel loc (Romani 8,35). Căci prin cunoștința cu lucrul rămânând în noi dragostea nemișcată, vom primi de la El o bucurie și o susținere veșnică și negrăită a sufletului”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., în Fil.rom., vol.III, p. 35)

„Prin urmare, din adunarea și unirea în jurul celor dumnezeiești a puterilor sufletești, adică a celei raționale, impulsive și poftitoare, se naște iubirea. Prin aceasta cei ce au dobândit prin har o cinste egală la Dumnezeu [...] înscriind în memorie strălucirea frumuseții dumnezeiești, păstrează în ei neștearsă dorința după iubirea dumnezeiască, care înscrie și întipărește în partea cugetătoare a sufletului frumusețea cea pură”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.49, în Fil.rom., vol.III, p.181)

„Dorul întins întreg spre Dumnezeu leagă pe cei ce-l au, cu Dumnezeu și întreolaltă”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.1, în Fil.rom., vol.IV, p.13)

„Cel ce iubește pe Iisus se va slobozi de păcat, iar cel ce urmează Lui va vedea cunoștința adevărată”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.53, în Fil.rom., vol.IV, p.16)

„Cel ce iubește pe Iisus se deprinde cu osteneli; iar prin stăruința în osteneli izgonește trândăvia”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a treia, cap.52, în Fil.rom., vol.IV, p.30)

„Păzește poruncile și vei afla pace; iubește pe Dumnezeu și vei afla cunoștință”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.21, în Fil.rom., vol.IV, p.34)

„Din dragoste sinceră se naște cunoștința naturală. Iar acesteia îi urmează cel din urmă bun dorit. Acesta este harul cunoștinței de Dumnezeu (al teologiei)¹³⁷⁸”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a patra, cap.62, în Fil.rom., vol.IV, p.37)

„Precum Puterile de sus nu se îngrijesc de bani sau de avuții, așa nici cei ce și-au curățit vederea sufletului și au ajuns la deprinderea virtuții nu vor fi îngrijați de asuprirea de la duhurile rele. Și precum acelora le este vădită bogăția înaintării în Dumnezeu, la fel și acestora le este vădită dragostea către Dumnezeu și iubirea, ațintirea și suirea spre Dumnezeu. Iar întinzându-se și mai mult în suirea lor cu dragoste și nesat, din pricină că au gustat din dorul dumnezeiesc și extatic, ei nu se vor opri până nu vor ajunge pe Serafim, și nu vor pregeta în trezvia minții și în urcușul iubitor până nu se vor face îngeri, în Hristos Iisus Domnul nostru”. (Isihie Sinaitul, Cuv.trez., suta a doua, cap.99, în Fil.rom., vol.IV, p.91)

„Din înfrânare și smerenie am învățat că se naște nepătimirea; iar din credință cunoștința. De la acestea sufletul înaintează apoi la dreapta socoteală (discernământ) și la dragoste. Iar cine și-a adunat în inimă dragostea dumnezeiască zboară fără sfârșit prin aripile rugăciunii curate spre înălțimea ei, până va ajunge la cunoștința Fiului lui Dumnezeu, precum zice Apostolul: La bărbatul desăvârșit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos (Efeseni 4,13)”. (Teodor al Edesei, 100cap., cap.95, în Fil.rom., vol.IV, p.225)

¹³⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoștința naturală e cea dobândită prin contemplarea naturii, din faza a doua a urcușului duhovnicesc. Mai sus decât ea este cunoștința de Dumnezeu. (n.s.2, p.37)

„Nu te vei învrednici de dragostea dumnezeiască fără cunoștință, nici de aceasta fără credință. Dar credință numesc nu pe cea simplă, ci pe cea care se naște în noi din lucrarea virtuților. Iar de străpungerea adevărată a inimii te vei învrednici atunci când, veștejind prin înfrânare, priveghere, rugăciune și smerenie, plăcerea cea înăscută a trupului, te vei răstigni împreună cu Iisus, nemaitrăind pătimăș, ci viețuind Duhului dumnezeiesc și umblând întru nădejdea moștenirii celei de sus”. (Teognost, D.făpt., cap.39, în Fil.rom., vol.IV, p.257)

„Atrasu-m-ai cu dorul Tău, Hristoase, și schimbătu-m-ai cu dumnezeiasca Ta dragoste. Ci arde cu focul cel nematerial păcatele mele și mă învrednicește să mă satur de desfătarea dintru Tine, ca pe amândouă venirile Tale să le măresc, veselindu-mă, Bunule. Întreg ești dulceată, Mântuitorule; întreg ești dorire și dor nesăturat; întreg ești frumusețe cu neputință de ajuns. Și cel ce a luat, prin virtuțile sufletești și trupesti, cunoștința unora ca acestea și a tainelor ascunse în cuvintele sfinților bărbați și a dumnezeieștilor Scripturi și mai ales a dumnezeieștilor Evanghelii, acela nu se mai odihnește de dorul și de lacrimile cele multe ce izvorăsc într-însul pururea în chip nesilit”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.87)

„Cuvântul lui Dumnezeu, zice Sfântul Maxim, nu este vorbă multă, ci când grăim toți oamenii multe, nu împlinim un singur cuvânt al lui Dumnezeu de pildă, Dumnezeu a zis: *Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău* (Deuteronom 5,5), și celelalte câte au spus Părinții și câte au scris și câte zic încă și scriu; cu toate acestea încă n-am împlinit acest unic cuvânt. Căci a-L iubi din tot sufletul, zice marele Vasile, înseamnă a nu mai iubi nimic afară de Dumnezeu. Fiindcă dacă cineva își iubește sufletul său, nu iubește din tot sufletul pe Dumnezeu, ci numai din jumătate. Iar dacă ne iubim pe noi și alte lucruri nenumărate, cum putem iubi pe Dumnezeu, sau îndrăzni să o spunem? Asemenea stă lucrul cu iubirea aproapelui. Dacă nu suntem în stare să renunțăm la viața vremelnică, sau poate și la cea viitoare, ca Moise și Apostolul, cum zicem că iubim pe aproapele?”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.143)

„Iubirea față de Dumnezeu se dobândește, precum s-a zis, prin nevoință multă și prin osteneala minții în cugetări cuvioase și prin grija neconținută de toate cele bune, dat fiind că vrăjmașul împiedică mintea noastră și nu-i îngăduie să se ridice la dragostea de Dumnezeu prin pomenirea celor bune, ci-i îndulcește simțirea cu poftele pământești. [...] E trebuință, așadar, de nevoință multă și de osteneală ascunsă și nearătată, de cercetarea gândurilor și de exercitarea simțurilor slăbite ale sufletului, pentru a deosebi binele și răul și a întări și reînvia prin alipirea sârguincioasă a minții la Dumnezeu mădularele obosite ale sufletului.¹³⁷⁹ Căci mintea noastră, lipită astfel pentru totdeauna de Dumnezeu, se face un duh cu Domnul, după cuvântul lui Pavel (1 Corinteni 6,17)”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.13, în Fil.rom., vol.V, p.283)

¹³⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E de observat deosebirea între minte și „simțurile slăbite ale sufletului”. Pare a se indica aici partea mai de periferie a sufletului. Macarie nu are termenul de „simțuri ale sufletului”, dar îl are pe cel de „mădulare slăbite ale sufletului”. Deci, în fond, și el face deosebire între ele și minte, care prin străduința ei în pomenirea lui Dumnezeu poate să le tămăduiască. Avem, iarăși, o identitate cu Diadoh, după care duhul rău a rămas după botez în partea mai de periferie a sufletului, nu în minte. (n.s.46, p.283)

„Sunt puțini, desigur, cei ce au dobândit dragostea desăvârșită către Dumnezeu și nu mai pun nici un preț pe plăcerile și pe poftele lumii, iar ispitele celui rău le poartă cu îndelungă răbdare. Dar din pricina aceasta, nu trebuie să deznădăjduim, nici să nu uităm de nădejdea cea bună. Căci chiar dacă sunt multe corăbiile sparte de valuri, dar sunt fără îndoială și de acelea care, străbătând valurile, ajung la liman. Dar pentru aceasta avem trebuință de multă credință, răbdare, luare-aminte și lupte”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.59, în Fil.rom., vol.V, p.307)

„Cei ce iubesc cu adevărat pe Dumnezeu nu s-au hotărât să-I slujească nici pentru Împărăție ca niște negustori pentru câștig, nici pentru teama de muncile care așteaptă pe cei păcătoși, ci ca unii ce iubesc numai pe Dumnezeu însuși și pe Făcătorul lor și cunosc, în temeiul unei rânduiei firești, că trebuie să umble întru buna plăcere a Stăpânului și Ziditorului”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.136, în Fil.rom., vol.V, p.347)

„Sălășluirea, întru curăție cunoscută și simțită, a dumnezeirii celei în trei ipostasuri în cei desăvârșiți nu e împlinirea dorinței, ci mai degrabă început și cauză a unei dorințe mai puternice.¹³⁸⁰ Căci din acel moment ea nu mai lasă pe cel ce a primit-o să se potolească, ci ținându-l aprins pururea ca de un foc, îl împinge să se ridice spre flacăra unei dorințe și mai dumnezeiești. Căci neputând mintea să afle o margine și un sfârșit al Celui dorit, nu poate pune nici dorinței și iubirii sale vreo margine, ci silindu-se să atingă și să dobândească capătul fără sfârșit, poartă în sine pururea dorința nesfârșită și iubirea nesăturată¹³⁸¹”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.7, în Fil.rom., vol.VI, p.18,19)

„Cel ce a ajuns la acest capăt nu socotește că a aflat începutul dorinței sau al iubirii de Dumnezeu în sine, ci socotește că nu iubește încă pe Dumnezeu, întrucât n-a putut ajunge să cuprindă plinătatea iubirii. De aceea, socotindu-se pe sine cel din urmă dintre toți cei ce se tem de Dumnezeu, se socotește din tot sufletul nevrednic chiar și de mântuirea împreună cu cei credincioși¹³⁸²”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.8, în Fil.rom., vol.VI, p.19)

„Nu poate dobândi cineva altfel iubirea desăvârșită și neclintită de la Dumnezeu, decât pe măsura cunoștinței duhovnicești.¹³⁸³ Iar aceasta crește câte puțin prin nevoința

¹³⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim Mărturisitorul și alți părinți au vorbit și ei de mișcarea spre sfârșitul nesfârșit în care se va odihni, dar nu se va satura sufletul, la viața viitoare. Dar Sfântul Simeon îi dă acestei mișcări un caracter de avânt aprins, înfocat. El nu mai vorbește în termeni intelectuali despre mișcarea iubirii sufletului, ci în termeni plini de focul simțirii și al entuziasmului. (n.s.2, p.18,19)

¹³⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dorința sufletului ajunsă în nesfârșitul iubirii dumnezeiești nu se stinge, ci e ținută mereu trează din cauza infinității în care se află și pe care niciodată nu o poate cuprinde întreagă. Totuși, întrucât ea nu mai tinde spre ceva care e dincolo de această infinitate, se spune și că dorința se odihnește acum în această infinitate. (n.s.3, p.19)

¹³⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Neajuns la capătul final al iubirii, socotește că n-a pus nici măcar început ei, așa este de departe iubirea pe care o are sufletul de plinătatea fără margini a iubirii. Și de aceea se socotește mai prejos de toți ceilalți credincioși, nevrednic chiar de mântuire. Cel ce se află în realitate mai sus decât toți se socotește astfel mai prejos de toți. În acest sens a spus Sfântul Pavel despre sine că cel dintâi păcătos este el. (n.s.4, p.19)

¹³⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există o proporție directă între iubire și cunoștința duhovnicească, întrucât în însăși cunoștința aceasta este iubire și în iubire cunoștință. Nimeni după Sfântul Ioan Evanghelistul n-a mai unit acestea două așa de mult în trăire ca Sfântul Simeon Noul Teolog. Aceasta l-a și făcut „teolog”. (n.s.13, p.25)

de fiecare zi cu fapta sufletului. Aceasta știind-o, Apostolul a spus: Din măreția și frumusețea zidurilor se cunoaște prin asemănare, Făcătorul (Romani 1,20)¹³⁸⁴. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.33, în Fil.rom., vol.VI, p.25)

„Mutarea minții de la cele văzute la cele nevăzute și de la cele ce cad sub simțuri la cele mai presus de simțuri pricinuieste uitarea tuturor celor lăsate în urmă. Pe aceasta ei o numesc cu dreptate locul liniștii. Învrednicindu-se mintea să se înalțe la el, nu va mai coborî iarăși de acolo, ca Moise după cele 40 de zile și nopți petrecute pe munte, ci încredințându-se că e bine acolo nu se va mai întoarce nicidecum spre cele de jos.¹³⁸⁵ Ajuns încă de aici casa Treimii și el însuși în Treime, ca unul ce este în ea, se va sălășlui în Împărăția cerurilor. Căci iubirea îl va ține și nu-l va lăsa să cadă”¹³⁸⁶. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.79, în Fil.rom., vol.VI, p.39)

„Nu e același lucru a-ți aduce aminte de Dumnezeu și a-L iubi pe Dumnezeu. Nici a te teme de Dumnezeu și a păzi poruncile Lui. Altceva sunt acestea și altceva acelea. Dar amândouă sunt proprii celor desăvârșiți și nepătimitori”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.93, în Fil.rom., vol.VI, p.44)

„Cel rănit în adânc de dragostea lui Dumnezeu are puterea trupului cu mult mai prejos de voința lui. Căci voința lui nu se poate satura de ostenele și de sudorile nevoinței, fiind asemenea celor foarte însetați, care nu-și pot stămpăra setea arzătoare, ci toată ziua și toată noaptea însetează să ostenească, dar e biruit de lipsa de putere a trupului.¹³⁸⁷ Socotesc că și mucenicii lui Hristos stăpâniți de această putere (patos) mai presus de fire n-au simțit chinurile și nu se puteau satura alipindu-se de ele, ci biruindu-se pe ei înșiși prin dragostea fierbinte de Dumnezeu se vedeau totdeauna rămași în urmă față de dorința arzătoare de a pătimi”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta întâi, cap.82, în Fil.rom., vol.VI, p.219)

„Începutul dragostei de Dumnezeu este disprețuirea lucrurilor văzute și omenestii. Mijlocul ei este curăția inimii și a minții, din care ne vine dezvăluirea ochilor minții și cunoașterea Împărăției cerurilor ascunsă în noi. Iar sfârșitul ei este iubirea de nereținut a

¹³⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iubirea unită cu cunoștința crește treptat din fapte. Căci faptele sunt manifestări ale iubirii și ale cunoașterii și le adâncesc pe acestea. (n.s.14, p.25)

¹³⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De fapt, cel ce a petrecut odată în lucruri mai înalte nu mai are plăcerea de cele de jos și, chiar dacă coboară puțin la ele, tânjește după cele de sus. Comparația stării prezente mai rele cu cea anterioară mai bună îi produce o tristețe și o nemulțumire continuă. (n.s.46, p.39)

¹³⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A fi în Treime înseamnă a fi în iubire. Sfântul Simeon atribuie iarăși iubirii, și nu contemplației, rolul principal în menținerea sufletului în Dumnezeu. Iar iubirea aceasta de Dumnezeu, în care sufletul e ridicat, se exprimă prin iubirea celor trei Persoane dumnezeiești între Ele. Fiind așezat sufletul în acest leagăn al iubirii nesfârșite și desăvârșite între cele trei Persoane dumnezeiești nu mai poate cădea din el. (n.s.47, p.39)

¹³⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nichita vede iubirea de Dumnezeu la baza tuturor ostenelelor nevoinții. Iubirea e de la început ca o forță susținătoare în aceste nevoințe; ea le dă putere. Nevoințele nu sunt, prin urmare, un efort aspru, încruntat și pur omenesc, ci sunt însuflețite de har și de bucurie. Iubirea de Dumnezeu, hrănită din iubirea lui Dumnezeu față de noi, e o revărsare de putere, niciodată epuizată, pentru voința de a face tot mai mult pentru Dumnezeu și pentru aproapele. (n.s.70, p.219)

darurilor mai presus de fire ale lui Dumnezeu și dorința firească a unirii cu Dumnezeu¹³⁸⁸ și a odihnei în El”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., cap.1, suta a doua, în Fil.rom., vol.VI, p. 226, 227)

„Unde este iubirea de Dumnezeu și cultivarea lucrărilor minții și împărtășirea de lumină negrăită, acolo este pacea puterilor sufletului, curăția minții și sălășluirea Sfintei Treimi.¹³⁸⁹ *Căci cel ce Mă iubește pe Mine, zice, va păzi cuvântul Meu și Tatăl Meu îl va iubi pe el, și vom veni la el și Ne vom face locaș în el* (Ioan 14,21)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.2, în Fil.rom., vol.VI, p.227)

„După ce a cunoscut limpede rațiunile și firile, și mișcările fapturilor, iese prin desăvârșita iubire față de Dumnezeu, din toată zidirea văzută și nevăzută, fiind răpit în al treilea cer (2 Corinteni 12,1-4)¹³⁹⁰, ca unul ce a ajuns mai presus de puținătatea trupului. În felul acesta intră la dureri și osteneli, potrivit celui ce zice: Cel ce a adăugat cunoștință adaugă durere (Ecleziast 1,18). Acolo află o pășune de înțeleșuri dumnezeiești pătrunzând în întunericul cunoștinței de Dumnezeu (al teologiei) ca într-un alt rai, în care a fost răpit și dumnezeiescul Pavel. Și teologhisește în chip curat Treimea și pe lângă aceasta întruparea Cuvântului, și se face, după dumnezeiescul David, limba Lui trestia scriitorului iute la scris (Psalmi 44,2). De aceea, nemairăbdând să se bucure singur de cele privitoare la Dumnezeu, scoate cuvinte bune din inimă în Biserica lui Hristos, spunând vechi și noi dinlăuntru său. El nu mai poate împiedica din acel moment buzele sale de a vesti mila și adevărul lui Dumnezeu în adunare mare de credincioși, chiar dacă ar vrea, nici nu-i mai este îngăduit să ascundă dreptatea Domnului în inima sa (Psalmi 39,10-11).¹³⁹¹ *Căci Duhul îl împunge în toată ființa și îl mână să vorbească*”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.55, în Fil.rom., vol.VI, p.340,341)

„Dumnezeiescul Teodosie fusese așa de rănit de dulcea săgeată a dragostei și era atât de mult ținut de legăturile ei, încât împlinea cu faptele înalta și dumnezeiască poruncă: *Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta și din sufletul tău, și din tot cugetul tău* (Luca 10,27). Iar aceasta n-ar fi putut-o face altfel decât așa că toate puterile firești ale sufletului nu tindeau spre nimic altceva din cele de aici, decât numai spre dorirea Făcătorului”. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.14)

„Dragostea extatică în Duh este de două feluri: cea din inimă și cea extatică. Cea dintâi este a celor ce se luminează încă; cea de-a doua este a celor desăvârșiți în dragoste. Dar amândouă scot mintea lucrată de ele din simțire dacă dragostea dumnezeiască este

¹³⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Firea e înțeleasă ca constituția cea bună a omului, în care e sădită dorința după unirea cu Dumnezeu. Ține de firea omului să nu fie închis în el însuși și într-o relație pătimasă cu lucrurile, ci să se afle în relație pozitivă cu Dumnezeu cel personal și nesfârșit în iubire. Se arată în acest capitol cele trei trepte ale acestei iubiri. (n.s.2, p.227)

¹³⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iubirea de Dumnezeu nu poate fi decât din iubirea lui Dumnezeu. Iar iubirea lui Dumnezeu este iubirea între Persoanele Sfintei Treimi. Sălășluirea acestei iubiri în suflet înseamnă sălășluirea Sfintei Treimi, înseamnă comunicarea cu oceanul infinit al iubirii trăite în cele Trei Persoane și între ele. Unde este această iubire este și pace, așa cum în Sfânta Treime e o pace nesfârșită. (n.s.3, p.227)

¹³⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică deasupra celor văzute și nevăzute. (n.s.42, p.341)

¹³⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ca și Sfântul Simeon, așa și Nichita Stithatul socotește că cel înălțat la unirea cu Dumnezeu nu se rupe de oameni, ci de-abia acum se simte îndemnat să vorbească aceloră despre Dumnezeu. (n.s.43, p.341)

beția minții firești în cele mai înalte ale Duhului, prin care e scoasă și simțirea din toate legăturile¹³⁹²”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.59, în Fil.rom., vol.VII, p.113)

„...deprinderea cu adevărat dumnezeiască este dragostea față de Dumnezeu. Și aceasta vine prin lucrarea sfântă a poruncilor dumnezeiești. Căci deși dragostea aceasta e de la începutul lor, ea e și la mijloc, și la sfârșit. Fiindcă dragostea este Dumnezeu, Care numai în aceasta Și-a făgăduit venirea și sălășluirea, și arătarea Lui. Deci atunci îți vei fi de folos și spre îndreptare și ție, și altora cu adevărat, când vei dobândi, din împlinirea poruncilor o astfel de stare lăuntrică”. (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.77, în Fil.rom., vol.VII, p.368)

„Iubirea de Dumnezeu e susținută de lipsa de patimi și de bogăția virtuților. Căci ura față de cele rele de la care vine lipsa patimilor, aduce în schimb dorul și bogăția bunătăților. Iar cel ce iubește și dobândește virtuțile (bunătățile), cum nu va iubi mai ales pe Stăpânul, Care e prin Sine bun și singurul dătător și păzitor de atotbinele, în care este El, într-un chip deosebit?¹³⁹³”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.58, în Fil.rom., vol.VII, p. 459)

„Începutul a toată lucrarea de Dumnezeu iubitoare este chemarea cu credință a numelui mântuitor al Domnului nostru Iisus Hristos. Căci El însuși a zis: *Fără de Mine nu puteți face nimic* (Ioan 15,5)¹³⁹⁴. Și împreună cu ea este pacea – căci se cuvine zice, ca fiecare să se roage fără mânie și fără gânduri (1 Timotei 2,8) – și iubirea, căci *Dumnezeu este iubire și cel ce rămâne în iubire, în Dumnezeu rămâne și Dumnezeu în el* (1 Ioan 4,16). *Dar pacea și iubirea nu numai că fac rugăciunea bine primită, ci se și nasc și răsar din rugăciune ca niște raze gemene și cresc și se desăvârșesc din ea*¹³⁹⁵”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.8, în Fil.rom., vol.VIII, p. 26, 27)

¹³⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci se precizează care sunt cele două grade ale dragostei extatice: cea din inimă și cea propriu-zis extatică. Cea dintâi este a celor ce se luminează încă, adică a celor ce sporesc în cunoaștere; a doua e a celor ajunși dincolo de stadiul acesta, la desăvârșire. Se aduc aci precizări categoriilor areopagitice. Tot aici se precizează ce înseamnă ridicarea minții mai presus de simțire. E vorba de simțirea ce se naște din legătura de plăcere sau de durere cu orice altceva. (n.s.24, p.113)

¹³⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Bunurile sau bunătățile duhovnicești sunt una cu virtuțile, adică cu deprinderile și diferitele feluri de bine. De aceea când se vorbește de bunătăți se înțeleg virtuțile și viceversa. Căci bunătățile duhovnicești devin cu adevărat ale noastre când le asimilăm ca deprinderi statornice prin ostenele noastre. Dar în ele este Hristos însuși. Căci El le are în mod culminant asimilate cu El și deci din El iradiază în noi puterea lor sau puterea pentru ele, iar puterea aceasta este și dulceață spirituală, și fericire pentru noi și pentru alții. Persoana bună în mod statornic sau întărită în virtute își arată bunătatea prin iradierea bunătății sale spre alții. Virtutea e modul existenței generoase, al existenței deschise pentru alții, spre deosebire de patimă, care e modul existenței egoiste. Prin binele ce iradiază din cineva spre altul, el însuși pătrunde în acela. Prin virtuțile Sale, care devin izvor de putere pentru ale noastre, Însuși Hristos străbate și se sălășluiește în noi. (n.s.53, p.459,460)

¹³⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta înseamnă că prin chemarea numelui lui Iisus ni se împărtășește însăși puterea Lui. Căci prin chemarea numelui lui Iisus I ne adresăm cu iubire Lui însuși, și El răspunde acestei iubiri. (n.s.25, p.27)

¹³⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chemarea deasă a numelui lui Iisus este începutul și izvorul virtuților. Dar cele dintâi dintre virtuți sunt pacea și iubirea, desigur nu de la început într-un grad desăvârșit. Ele sunt nedespărțite și strâns împletite cu chemarea numelui lui Iisus, deci și cu puterea Lui. Căci chemarea acestui nume produce prin ea însăși pacea de orice grijă, de orice frică, de orice mânie, o înfrânare de la acestea și o uitare de ele. Dar în același timp, cine cheamă numele lui Iisus o face cu iubire și cu încredere față de El. Desigur, iubirea e și virtutea cea mai înaltă, la care se ajunge prin toate celelalte. Dar dacă n-ar fi în toate, de la început, o oarecare iubire față de Hristos, nu s-ar putea ajunge la iubirea desăvârșită față de El. (n.s.26, p.27)

„...prin iubire, a cărei slavă este neasemănată și care e sfârșitul și plinătatea Legii și a Proorocilor (Matei 22,39) – căci însuși Dumnezeu se numește iubire (1 Ioan 4,8) – ne unim în întregime cu Dumnezeu, desființându-se păcatul din noi, prin dreptatea lui Dumnezeu și prin însușirea de fii după har, lucrată în noi în chip minunat prin iubire. Căci iubirea, zice, acoperă multime de păcate (1 Petru 4,8); și: *Iubirea toate le acoperă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă; iubirea niciodată nu cade* (1 Corinteni 13,7,8)”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.9, în Fil.rom., vol.VIII, p. 28)

„Dintr-o astfel de inimă curg foarte multe lacrimi, care curăță și îngrașă pe cel ce s-a îmbogățit cu ele, dar nu-l seacă și nu-l usucă. Lucrul din urmă vine din frica de Dumnezeu, iar cel dintâi din dragostea dumnezeiască, din dorul și dragostea puternică și nestăpânită față de Iisus Hristos cel pomenit. Căci, fiind cuprinsă de entuziasm, inima strigă: *Fermecatu-m-ai cu dorul Tău, Hristoase, și m-ai schimbat cu dragostea Ta dumnezeiască. Și: Întreg ești, Mântuitorule, dulceată și întreg dorirea mea; întreg, Cel de care nu mă satur; întreg ești frumusețe negrăită*. Dar strigă și cu Pavel, vestitorul lui Hristos: *Dragostea lui Dumnezeu ne strânge pe noi* (2 Corinteni 5,14). Și: *Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos? Oare necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau golătatea, sau primejdia, sau sabia?* (Romani 8,35). Și iarăși: *Sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici începătoriile, nici stăpâniile, nici puterile, nici cele de acum, nici cele viitoare, nici înălțimea, nici adâncimea, nici vreo altă zidire nu ne va putea despărți pe noi de dragostea lui Dumnezeu cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru* (Romani 8,38-39)”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.58, în Fil.rom., vol.VIII, p.123)

„Căci tot dorul unuia ca acesta și dragostea lui din inimă și care-l scoate din sine și toată simțirea lui caută spre frumusețea covârșitoare și preafericită, pe care Părinții au numit-o și vârful tuturor celor dorite. De fapt, spune Marele Vasile: *Când dragostea credinței cuprinde sufletul, tot chipul războaielor îi apare vrednic de râs și toți cei ce îl hărțuiesc din pricina Celui dorit, mai mult îl veselesc decât îl lovesc*. Și iarăși: *Ce e mai minunat decât frumusețea dumnezeiască? Ce gând e mai plăcut decât cel despre măreția lui Dumnezeu? Ce dor al sufletului e atât de puternic și de greu de purtat ca cel ce vine de la Dumnezeu în sufletul care s-a curățit de toată răutatea și care spune întru o adevărată simțire: «Rănită de dragoste sunt eu»* (Cântarea Cântărilor 2,5)?”. (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.84, în Fil.rom., vol.VIII, p.174)

„Dragostea dumnezeiască se naște în suflet și arde fierbinte prin împlinirea poruncilor și prin meditarea la dogmele dumnezeiești și din reaprirea duhovnicească a Duhului de viață făcător în suflet. Ea este ca un suflet al rugăciunii curate, veșnice și pururea izvorătoare. Este o mișcare și o lucrare, o unire și o privire cuprinzătoare, o răpire, o vedere și o bucurie cu adevărat sfântă, din iluminare. Este o cale nerătăcitoare a unirii desăvârșite și mai presus de fire cu Dumnezeu. Este un început neîndoielnic al luminii înțelegătoare și mai presus de fire, izvorătoare din ipostas, al darului dumnezeirii, al arvunii moștenirii viitoare a sfinților, al chezășiei slavei lui Hristos, al veșmântului mai presus de ceruri, al veseliei mai presus de lume, al pecetei sfintei înfierii. Dacă trebuie să spunem pe scurt, ea este și se poate numi începutul minunat al strălucirii, care face de același chip cu Hristos (Romani 8,29) pe cei ce se împărtășesc și se fac împreună părtași ai negrăitei Lui îndumnezeiri, sau și frați ai Lui și moștenitori ai

lui Dumnezeu și împreună moștenitori cu El. Pentru aceasta, fericit este cel ce a dobândit, prin sânguinta cuvenită în cele amintite, dragostea negrăită a lui Dumnezeu și prin stăruința în sfânta rugăciune și în petrecerea liniștită cu El, va fi lipit cu adevărat de Dumnezeu și se va schimba cu schimbarea îndumnezeitoare și mai presus de schimbare¹³⁹⁶, socotind pătimirile pentru Hristos bucurie (Coloseni 1,24) și *voind foarte în poruncile Lui* (Psalmi 111,1)”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.43, în Fil.rom., vol.VIII, p.280)

„Dacă dragostea îndeobște este una și de nedesfăcut după învățătura înțelepților lui Dumnezeu, Unul este și cel iubit. Căci dacă cele iubite ar fi cel puțin două, ar fi și două iubiri, sau iubirea cea una s-ar împărți în două și nu s-ar mai chema una și nedespărțită. Însă o dată ce se spune că iubirea în general e una și nedesfăcută, trebuie să înțelegem că Unul este și cel iubit.¹³⁹⁷ Dar Cel ce e iubit e mai înainte de iubirea față de El și până nu are cineva ceva din Cel iubit, nu poate avea iubirea față de El.¹³⁹⁸ Iar dragostea este iubirea întinsă pe care ne cere legea naturală și scrisă a lui Dumnezeu s-o avem față de Dumnezeu. Legea naturală îndeamnă mintea iubitoare de bine să caute cel mai mare bine, care este Dumnezeu; iar legea scrisă poruncește: Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău, din tot sufletul tău, din toată inima ta și din tot cugetul tău (Deuteronom 6,5); și: Domnul Dumnezeul tău un Domn este (Deuteronom 6,4). Deci Unul este cel vrednic de iubit: este Unitatea treimică. Iar Aceasta premerge minții în dragostea ei față de Ea.¹³⁹⁹ Deci mintea trebuie să dorească să se întindă spre Unul cel mai presus de lume, ca prin aflarea și vederea Lui să i se aprindă dragostea față de El și omul să se poată face împlinitor al legii și al poruncii, iubind, potrivit cu cele spuse, pe Domnul Dumnezeul Lui”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.23, în Fil.rom., vol.VIII, p.396,397)

¹³⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o schimbare care nu seamănă cu schimbările pătimăse ale vieții pământești. E o schimbare care face pe omul duhovnicesc să nu se mai schimbe. Și totuși este în ea o iubire fierbinte și o uimire continuă. Pătimirile nu-l tulbură. El păstrează și în ele bucuria sa. (n.s.608, p.280)

¹³⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iubirea nu se poate împărți. Tot ce ține de ea e concentrat în ea. De aceea se îndreaptă întreagă spre cel iubit. Din acest motiv, chiar când cei iubiți sunt doi, ea se îndreaptă întreagă spre fiecare și în felul acesta îi unește. Și suferă când îi vede că vor să rămână dezbiinați. Ea vrea să-i vadă uniți pe cei iubiți, ca să nu se împartă ea însăși. În Dumnezeu se realizează această dorință a ei. În Dumnezeu îi vede uniți pe toți, pentru că Dumnezeu e Unul în care își au originea și suportul toți. Iubind pe Dumnezeul cel Unul, ea se satisface în deplinătatea ei nedesfăcută. Ea nu mai e expusă la nici o suferință. (n.s.761, p.396)

¹³⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel iubit există înaintea iubirii față de El. Mai bine zis, dacă există o iubire în noi, trebuie să fi existat cineva vrednic de iubit înainte de a fi existat noi, capabili să-l iubim. Trebuie să știi de Cel iubit și să ai ceva de la El sau să simți în tine calitatea care îl face vrednic de iubit pentru ca să-L iubești. Dacă subiectul nostru simte nevoia să iubească și să iubească în gradul culminant înseamnă că Cel vrednic de această iubire culminantă există înainte de el, înainte de orice subiect uman care simte nevoia să iubească, există înainte de orice iubire omenească. (n.s.762, p.396)

¹³⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă cel ce iubește trebuie să primească ceva din Cel iubit în sine înainte de a-L iubi sau ca să-L poată iubi, Cel iubit trebuie să comunice ceva din iubirea Lui celui în care vrea să trezească iubirea față de El. Aceasta înseamnă că trebuie să existe în Cel iubit o iubire ca să poată comunica din ea celui a cărui iubire o voiește. Ca să aibă însă această iubire în sine înainte de a fi, omul trebuie să fie într-o comuniune. Astfel, Dumnezeu ca supremul izvor al iubirii și ca supremul Subiect vrednic de iubit, trebuie să fie un Dumnezeu în mai multe Persoane, care totuși să fie deplin unite prin iubirea Lor. (n.s.763, p.396)

„Este cu neputință ca mintea, care s-a urcat spre Unul cel mai presus de înțelegere, să nu se umple de iubire față de El. Căci se întâlnește cu o frumusețe negrăită și necuprinsă, pornind din Acela ca dintr-o rădăcină atotțiitoare. De aceea, ea e atunci atât de plină de iluminările dumnezeiești, încât se află ca o mreață în primejdie să se rupă de povara mulțimii de pești, și e covârșită de uimire privind frumusețea mai presus de minte. Ba e beată ca de vin și-și iese din sine ca o nebună și pătimește o iubire mai presus de înțelegere, neputând privi la arătarea mai presus de frumusețe a frumuseții neobișnuite. Din pricina aceasta e ținută, așa zicând, în lanțurile iubirii și se simte arzând ca de o mare sete¹⁴⁰⁰”. (Calist Catafygiotul, D.un.dumn., cap.24, în Fil.rom., vol.VIII, p. 397)

„Să năzuim deci prin buna sânguință să ajungem în duh la aflarea și cunoștința Celui ce e singur Unul, de la care sunt începuturile tuturor și în care sunt hotarele tuturor. Făcând așa, cu siguranță ni se va deschide de la sine poarta dragostei dumnezeiești prin harul lui Hristos și vom intra la odihna Domnului nostru (Evrei 4,3), în fericire și veselie multă, și vom cunoaște bucuria împărtășirii de Unul și vom gusta din dulceața dumnezeiască, devenind și noi una și nemaifiind sfâșiați și împărțiți, potrivit cu rugăciunea Mântuitorului către Tatăl, în care cere: *ca să fie una, precum și noi una suntem* (Ioan 17,22). Atunci, vom fi și păzitorii deplini ai poruncii care zice: *Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din tot sufletul tău, și pe aproapele tău ca pe tine însuți* (Deuteronom 19,18). Atunci, vom fi ajuns la desăvârșirea cea cu putință omului. Căci *sfârșitul legii este iubirea* (Romani 13,10). În aceasta atărnă nu numai toată Legea și Proorocii (Matei 22,10), ci și cei desăvârșiți după Dumnezeu în Hrisos”. (Calist Catafygiotul, D.un. dumn., cap.24, în Fil.rom., vol.VIII, p. 398)

„Mielușelul lui Dumnezeu a rugat pe Părintele Său, zicând: *Părinte, dă-le lor să fie una cu Noi, că și Noi una suntem* (Ioan 17,21), adică una să fim în dragoste, după cuvântul Apostolului care zicea: *Cine ne va despărți pe noi de dragostea Domnului? Oare foamea, sau golătatea, sau sabia sau celelalte?* (Romani 8,35). Să ne gândim la un tânăr care, împrietenindu-se cu o tânără și îndulcindu-se de puțină mângâiere, se aprinde și se învăpăiază cu inima de multa dragoste față de ea și-i dă ei toate simțirile, și-și cheltuiește toată înțelepciunea cu ea, încât și-a pierdut mintea și a ajuns ca un nebun, și nu-i mai pasă de rușine și se poartă cu neorânduială și toată gândirea și cugetarea lui doresc ziua și noaptea fața ei. În zadar binevoitorii lui, văzându-l, își arată părerea de rău de el și-l sfătuiesc, zicându-i să se depărteze de acea față, că-i este pierzătoare de suflet și stricătoare de minte. El nu numai că nu primește sfătuirea lor ca să se depărteze de ea, ci voiește mai bine să-și plece capul sub tăiere de sabie decât să se despartă de dragostea acelei fete. Dar dacă cei lipsiți de minte se dau pentru puțină mângâiere amăgitoare și pentru dragostea cea pierzătoare de suflet până și la tăierea de sabie și la moarte, ce vom zice de cei ce s-au împrietenit cu Dumnezeu și ale căror inimi s-au aprins și s-au învăpăiat de dragostea Lui? Toate simțirile și toate cugetările acestora s-au tocit și au fost omorâte față de toate frumusețile lumii acesteia și mintea lor s-a luminat cu totul și

¹⁴⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Alte antinomii ale iubirii: ea face liber pe cel ce o are și totuși îl ține ca în lanțuri, căci nu o poate părăsi; ea satisface în chip desăvârșit și totuși persistă în ea setea neîncetată a unui dor de și mai multă dragoste, o sete atât de mare, că cel ce iubește parcă arde din pricina ei. (n.s.764, p.397)

se îndulcește de dragostea Domnului celui negrăit de frumos. Iar de frumusețile veacului acesta nu numai că nu sunt biruiți, ci și vederea lor este neplăcută. Iar de li s-ar întâmpla să li se aducă de către viclenii draci chiar numai în minte dulceața celor vremelnice, ei nu numai că nu le primesc pe acestea în mintea lor, ci se îngrețosează de ele”. (Isih.în.BOR, în Fil.rom., vol.VIII, p.583,584)

„Iubitor de Dumnezeu este cel ce se face părtaș de toate cele firești și fără păcat și care nu pregetă de a face după putere cele bune¹⁴⁰¹”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.46)

„Să iubim pe Domnul cum îi cinstim pe prietenii noștri. Căci am văzut adeseori pe unii supărând pe Dumnezeu și neavând nici o grijă de aceasta, dar mărinind pe cei iubiți de ei pentru vreun lucru neînsemnat și folosind orice mijloc, născocind orice gând, răbdând orice necaz, făcându-le orice declarație (de cinstire), ei înșiși, sau prin prieteni, sau trimițându-le orice fel de daruri, ca să-i întoarcă”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.27, în Fil.rom., vol.IX, p.53)

„Dorul lui Dumnezeu a stins dorul de părinți. Iar cel ce spune că le are pe amândouă, se amăgește pe sine. Căci s-audă: *Nimeni nu poate sluji la doi stăpâni* și celelalte (Matei 6,24)¹⁴⁰²”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.3, cap.21, în Fil.rom., vol.IX, p.72)

„Pregătirea mesei dă pe față pe cel lacom de mâncare și lucrarea rugăciunii dă pe față pe cel iubitor de Dumnezeu. Cel dintâi văzând masa zburdă, cel de-al doilea se întristează”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.19, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.262)

„Dacă unii lucrători buni înaintează, de la puterea făptuirii, la puterea vederii (contemplării)¹⁴⁰³ (Psalmi 83,87) și dragostea nu ajunge niciodată la sfârșit, dacă Domnul va păzi intrarea fricii tale (de El) și ieșirea iubirii tale (Psalmi 120,8)¹⁴⁰⁴, atunci marginea acesteia este cu adevărat fără margini. Înaintând în ea niciodată nu ajungem la sfârșit, nici în veacul acesta, nici în cel viitor, adăugând lumină la lumină¹⁴⁰⁵”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.26, partea a doua, cap.38, în Fil.rom., vol.IX, p.360)

¹⁴⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cele firești ale omului sunt năzuințele lui de a depăși prin efort liber cele ce-l înlanțuiesc de trup și de lume. Făcând așa, se ferește de păcat. (n.s.59, p.46)

¹⁴⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: „De ești mirean, viețuiește între cele din lume. Iar de ești călugăr, petrece în faptele prin care se îmbunătățesc monahii. Căci dacă voiești să viețuiești în cele străine vei cădea din amândouă”. Nici mireanul nu trebuie deci să-și neglijeze datoriile cele bune pe care le impune viața în lume și în familie. (n.s.119, p.72)

¹⁴⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt cele două etape principale ale urcușului duhovnicesc care sfârșesc în unirea cu Dumnezeu, ca etapă unică și veșnică. (n.s.789, p.360)

¹⁴⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin frica de Dumnezeu intrăm pe drumul spre El, străbătut prin lucrarea poruncilor; și prin iubire ieșim de pe acest drum la unirea cu Dumnezeu. Amândouă sunt păzite și ajutate de Dumnezeu. (n.s.790, p.360)

¹⁴⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De iubire niciodată nu ne saturăm. Ea ne dă mereu o nouă bucurie. Ea e nesfârșită și nesfârșit nouă în manifestările ei. Faptul că există iubire e o dovadă că există o veșnicie, o infinitate veșnic nouă. Iar faptul că iubirea nu este decât între persoane, arată că persoanele sunt pentru veșnicie și că există o comunitate interpersonală supremă de iubire din veșnicie în veșnicie. Iar în iubire este adevărata cunoștință. (n.s.791, p.360,361)

„Iubirea ostașului față de împărat o arată războiul; iubirea călugărului față de Dumnezeu o arată vremea rugăciunii și starea la rugăciune. Starea ta lăuntrică ți-o arată rugăciunea. Căci teologii (cuvântătorii de Dumnezeu *n.tr.*) au socotit-o pe aceasta oglinda călugărului”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.28, cap.38, în Fil.rom., vol.IX, p.411,412)

„Cel ce voiește să vorbească despre dragostea lui Dumnezeu încearcă să vorbească despre Dumnezeu însuși. Dar a vorbi despre Dumnezeu prin cuvinte e greșit și primejdios celor ce nu iau aminte.¹⁴⁰⁶ Cuvântul despre dragoste e cunoscut îngerilor, dar și aceloră, numai prin lucrarea iluminării. Dragostea e Dumnezeu. Iar cel ce voiește să arate hotarul (definiția *n.tr.*) *Aceștiua, e ca cel ce, orb fiind, numără nisipul de pe fundul oceanului*”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.425)

„Nu e un lucru necuvenit a asemena chipurile dorului, fricii, sânguinței, râvnii și robiei omenști, cu cele ale dragostei de Dumnezeu. Fericit este cel ce are față de Dumnezeu un dor asemănător celui pe care-l are îndrăgostitul nebun față de iubita lui. Fericit este cel ce se teme de Domnul așa de mult cât se tem cei pârați de judecător. Fericit este cel ce s-a făcut atât de sânguitor în sângea cea adevărată, pe cât de recunoscător s-a făcut slujitorul față de stăpânul său. Fericit este cel ce s-a făcut atât de râvnitor în virtuți, pe cât sunt de atenți în râvna lor soții față de soțiile lor. Fericit este cel ce stă în rugăciune în fața Domnului, precum stau slujitorii în fața împăratului. Fericit este cel ce se nevoiește să placă așa de neîntrerupt Domnului, pe cât oamenilor. Nu se lipește pruncul de sânul mamei, cum obișnuiește fiul iubirii să se lipească totdeauna de Domnul”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.5, în Fil.rom., vol.IX, p.425,426)

„Foamea lucrează nearătat și nedeslușit, iar lucrarea setei se întinde și se face tuturor arătată prin fierbințeală. De aceea zice cel ce dorește pe Dumnezeu: *Însetat-a sufletul meu spre Dumnezeu cel tare, cel viu* (Psalmi 41,2)”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.30, cap.9, în Fil.rom., vol.IX, p.427)

„Sufletul care iubește pe Dumnezeu și-a dobândit odihna în Dumnezeu și numai în El. Dezleagă mai întâi toată legătura ta cu cele din afară și apoi vei putea să te legi cu inima de Dumnezeu. Căci legării de Dumnezeu îi premerge dezlegarea de lume”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.23, în Fil.rom., vol.X, p.121)

„Dragostea de Dumnezeu este o căldură mai presus de fire și când vine în cineva fără măsură, face acel suflet să-și iasă din sine (extatic). De aceea, inima celui ce o simte nu o poate cuprinde și suporta, dar pe măsura calității iubirii venite în el, se arată în el o schimbare neobișnuită.

Iar semnele ei simțite sunt acestea: fața omului se face ca de foc și plină de farmec și trupul lui se încălzește. Frica și temerea se îndepărtează de la el și își iese din sine (intră

¹⁴⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E primejdios a vorbi despre Dumnezeu, fără a te simți copleșit de măreția și de iubirea Lui, adică a vorbi cu indiferență, cu mândria că-L poți cuprinde, sau chiar în bătaie de joc. (n.s.947, p.425)

în extaz). Puterea ce ține mintea adunată pleacă de la el și se face ca un ieșit din minți. Moartea înfricoșătoare o socotește bucurie și niciodată vederea minții lui nu află vreo întrerupere în înțelegerea tainelor cerești, iar nefiind de față, vorbește ca fiind de față, fără să fie văzut de cineva. Cunoștința și vederea lui naturală încetează și nu-și simte în chip trupesc mișcarea lui, care se mișcă între lucruri. Chiar dacă face ceva, nu o simte aceasta deloc, ca unul ce are mintea înălțată în vedere. Și cugetarea lui parcă e îndreptată pururea spre altcineva.

De această beție duhovnicească au fost cuprinși odinioară apostolii și ucenicii. Cei dintâi au străbătut lumea întreagă, ostenindu-se și fiind osândiți. Ceilalți, cu mădularele tăiate, și-au vărsat sângele ca apa și pătîmind cele mai cumplite chinuri nu s-au descurajat, ci le-au răbdut cu bărbăție; și fiind înțelepți au fost socotiți nebuni. Alții au rătăcit prin pustiuri, prin munți, în peșteri și în crăpăturile pământului și lipsiți de o așezare statornică, erau cei mai statornic așezați. Această nebunie să ne învrednicească Dumnezeu să o dobândim și noi!”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.24, în Fil.rom., vol.X, p.137,138)

„Binecuvântată este mărirea Domnului, care deschide ușa înaintea noastră, ca să nu mai avem altă cerere, decât dorința de El. Căci prin aceasta părăsim toate și sufletul iese numai spre urmărirea Lui, deoarece nu mai are vreo grijă care-l împiedică de la vederea Domnului”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.35, în Fil.rom., vol.X, p.195)

„Cel ce a ajuns la dragostea de Dumnezeu nu mai dorește să rămână aici. Căci dragostea scoate afară frica. Iubiților, fiindcă m-am făcut nebun¹⁴⁰⁷, nu mai rabd să păzesc taina în tăcere, ci mă port ca unul fără de minte pentru folosul fraților. Pentru că aceasta este dragostea adevărată, că nu mai poate răbda să păstreze ceva în taină față de cei iubiți. De multe ori când scriam acestea, mi se opreau degetele pe hârtie și nu mai puteam să le mișc de plăcerea ce se ivea în inima mea și care mă aducea la tăcerea simțurilor. Deci, fericit este cel ce se îndeletnicește pururea cu Dumnezeu și se oprește de la toate cele lumești și numai cu El se ocupă toată cunoștința lui. Și de va fi îndelung răbdător, nu va întârzia mult să se arate rod mare”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.38, în Fil.rom., vol.X, p.204,205)

„Să se mărească în inima ta dragostea care te unește și te lipește de Dumnezeu, ca să nu te ia în robie dragostea de lume, a cărei pricină și sfârșit este stricăciunea”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p.227)

„Cel ce a aflat dragostea mănâncă pe Hristos; Îl mănâncă pe Hristos în fiecare zi și ceas și se face prin aceasta nemuritor¹⁴⁰⁸. *Căci cel ce mănâncă, zice, din pâinea pe care Eu voi da-o lui, nu va vedea moartea în veac* (Ioan 6,58). Fericit este cel ce mănâncă

¹⁴⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nebun de dragostea de Dumnezeu, datorită căreia nu mai pune nici un preț pe cele de aici. (n.s.209, p.205)

¹⁴⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De remarcat: cel ce se hrănește cu dragostea dumnezeiască este nemuritor pentru că niciodată nu se satură de dragoste și el se hrănește din iubirea infinită personală a lui Dumnezeu. La această dragoste trebuie să ne gândim și când ne împărtășim în Euharistie cu Hristos. (n.s.444, p.363)

din pâinea dragostei care este Iisus. Căci cel ce se hrănește din dragoste se hrănește din Hristos, Dumnezeu Cel peste toate, o mărturisește Ioan zicând: *Dumnezeu este iubire* (1 Ioan 4,8)". (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.72, în Fil.rom., vol.X, p.363)

„...cel ce zice că sufletul lui nu are încă îndrăzneală în rugăciune, pentru că n-a biruit patimile, cum îndrăznește să spună că sufletul lui a iubit să iubească pe Dumnezeu? Nu e chip să pui sufletul în mișcarea iubirii de Dumnezeu, după care alergi tainic prin retragere, dacă n-ai biruit patimile". (Sf. Isaac Sirul, Ep.IV, în Fil.rom., vol.X, p.491)

„Pe cel în care s-a sălășluit iubirea lui Dumnezeu, nimic din lumea aceasta nu-l mai poate despărți de Dumnezeu. Căci s-a scris: *Ce ne va despărți pe noi de iubirea lui Hristos?*[...] (Romani 8,35). Puternic este Dumnezeu, ca să ne aflăm noi între cei ce n-au fost despărțiți de nimic din lumea aceasta de iubirea lui Hristos, ca să aflăm cu toții milă prin puterea Domnului nostru Iisus Hristos". (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.15, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.115)

„Dacă iubește deci cineva pe Dumnezeu și voiește ca El să locuiască în sine, și să nu fie lăsat orfan, să aibă grijă mai întâi să păzească cele ce le-a poruncit lui Iisus, și atunci va locui în el. Căci nu este departe de noi, nici nu este între noi și El ceva, decât patimile¹⁴⁰⁹". (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.21, cap.4, în Fil.rom., vol.XII, p.157)

„...legea lui Dumnezeu află respect în el și prin frica de Dumnezeu se arată iubirea în El. Și atunci un astfel de om zice, ca și Apostolul, cu îndrăzneală: *Eu sunt gata nu numai să fiu legat, ci și să mor pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos* (Fapte 21,13). Fericit este sufletul care a ajuns la o astfel de iubire. Ea se face nepătimitoare¹⁴¹⁰". (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.21, cap.9, în Fil.rom., vol.XII, p. 167,168)

13. Discernământul

Discernământul sau dreapta socoteală este „înțelepciunea duhovnicească”. Așa cum în viața socială ni se cere să fim înțelepți, și fără avantajele lucrării înțelepciunii suntem marginalizați și neacceptați în societate, tot așa, fără dobândirea înțelepciunii duhovnicești rămânem la periferia vieții spirituale, mereu în pericol de a fi loviți și doborâți de diavol. Căci discernământul este „izvorul, rădăcina, capul și legătura tuturor virtuților”¹⁴¹¹. O dată cu obținerea lui vom reuși să facem deosebirea între minciuna Dezbinătorului și adevărul lui Dumnezeu. Și este poate cel mai important dar

¹⁴⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos ca Dumnezeu e mereu lângă noi și poate fi în noi. Numai patimile ne despart de El, pentru că, în cazul lor, nu-l iubim pe El, ci ceva al lumii, sau pe noi înșine. Prin ele, suntem închiși Lui. (n.s.320, p.157)

¹⁴¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Crucea, sau moartea de bunăvoie pentru Dumnezeu și pentru oameni, e unită cu iubirea pentru ei. În aceasta se vede că iubirea e cea mai înaltă dintre virtuți, sau e totalitatea virtuților și depășirea oricărei patimi, biruirea a tot egoismul. (n.s.338, p.168)

¹⁴¹¹ Sf. Ioan Casian, *Cuvânt plin de mult folos*, în Filocalia, vol.I, p.146.

al Duhului Sfânt (1 Corinteni 12, 8-9), pe care avem șansa să îl primim prin credință și smerită cugetare, asociate obligatoriu cu mărturisirea gândurilor la duhovnic.

Ca și alte virtuți, virtutea despre care vorbim are mai multe stadii de dezvoltare în funcție de treapta pe care se află omul în lucrarea asemănării cu Dumnezeu. Cea mai folositoare dreaptă socoteală este aceea care izvorăște din desăvârșire; aceasta este necesară duhovnicilor pentru a reuși să povățuiască pe cei ce vin la ei cu nădejde, în scopul sădirii și în ucenici a înțelepciunii duhovnicești.

„După cum corăbierii cârmuiesc corabia cu grijă ca să n-o izbească de vreo stâncă văzută sau nevăzută, așa și cei ce se silesc spre viața duhovnicească trebuie să cerceteze cu frică ce trebuie să facă și ce să nu facă. De asemenea, să creadă că legile lui Dumnezeu le sunt de folos, tăind de la suflet toate gândurile păcătoase.” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.16, în Fil.rom., vol.I, p.20)

„...bunul cel mai ales, care este puterea de-a deosebi lucrurile sau dreapta socoteală.

Aceasta este, între celelalte virtuți, ca o cetate înaltă și împărătească... aceasta nu este o virtute mărunță, ci unul din cele mai însemnate daruri ale Duhului Sfânt. Căci zice Apostolul: *Unuia i se dă prin Duhul Sfânt cuvântul înțelepciunii, altuia cuvântul cunoștinței în același Duh, altuia credință, altuia darul tămăduirilor, altuia puterea de-a deosebi duhurile* (Corinteni 12,8-9). Apoi sfârșind numărarea darurilor duhovnicești, adaugă: *Toate acestea le lucrează unul și același Duh* (1 Corinteni 12,11). Vedeți, așadar, că nu este nici mic, nici pământesc darul deosebirii, ci unul dintre cele mai mari daruri ale harului dumnezeiesc... Căci aceasta învață pe om să se păzească de ceea ce întrece măsura în amândouă părțile și să meargă pe calea împărătească. El nu lasă pe monah să fie furat, prin înfrânarea peste măsură, de cele de-a dreapta, dar nici să fie tras, prin nepăsare și moleșire, de cele de-a stânga. Darul acesta de discernământ este un fel de ochi și de luminător al sufletului... Căci acesta, cercetând toate gândurile și faptele omului, deosebește și dă la o parte tot lucrul rău, neplăcut lui Dumnezeu, alungând rătăcirea departe de om... Ea se numește și hrană tare, dat fiind că numai aceia care, în urma obișnuinței, și-au deprins simțirile să deosebească binele de rău sunt capabili de ea. Din toate acestea se arată lămurit că nici o virtute nu se naște și nu rămâne neclintită până la urmă, fără dreapta socoteală. Ea este maica și păzitoare a tuturor virtuților...” (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.141,142,143).

„...a zis Gherman: *Ni s-a arătat îndeajuns, cu pilde noi și prin cuvintele Părinților din vechime, că dreapta socoteală este izvorul, rădăcina, capul și legătura tuturor virtuților. Dar dorim să aflăm în ce fel am putea-o câștiga? Și cum să cunoaștem adevărata dreaptă socoteală, cea de la Dumnezeu, spre deosebire de cea mincinoasă, amăgitoare și de la diavolul? A răspuns atunci Avva Moise: Adevărata dreaptă socoteală nu se dobândește decât prin adevărata smerenie, care ne face să arătăm Părinților nu numai faptele, ci și gândurile noastre, și să nu ne încredem în părerea noastră nicidecum, ci întru toate să urmărim povățuirile bătrânilor și să credem că aceea este bun, ce vor socoti ei ca atare. Aceasta nu numai că face pe monah să rămână neabătut de la calea cea dreaptă prin discernământ adevărat, ci îl păzește și nevătămat de toate cauzele diavolului. Căci este cu neputință să cadă în înșelăciunea dracilor cel ce își tocmește viața sa după judecata și părerea celor înaintați. Într-adevăr, chiar până*

nu s-a învrednicit cineva de darul dreptei socoteli, prin însuși faptul că-și arată Părinților gândurile rele ale sale, le vestește pe acestea și le face mai slăbite.” (Sf. Ioan Casian, Cuv.fol., în Fil.rom., vol.I, p.146)

„Folosindu-ne cu dreaptă judecată de înțelesurile lucrurilor, dobândim cumpătate, iubire și cunoștință. Iar folosindu-ne fără judecată, cădem în necumpătate, ură și neștiință.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.dg., suta a treia, cap.1, în Fil.rom., vol.II, p. 87)

„Cel ce cultivă în mod evlavios filozofia¹⁴¹² și luptă împotriva puterilor nevăzute să se roage să rămână în el puterea naturală de discernământ (care are o lumină măsurată) și harul luminător al Duhului.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.33, în Fil.rom., vol.II, p.178)

„...însușirea proprie a celui ce dibuiește este discernământul, care pătrunde prin cunoștință simbolurile legii și contemplă cu știință firea văzută a lucrurilor, acela deosebește cele din Scriptură, din creațiune și din sine însuși. În Scriptură deosebește litera și duhul, în creațiune rațiunea și ceea ce se vede la suprafață, iar în sine mintea și simțirea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Rp.c. Tl., rp.32, în Fil.rom., vol.III, p.125)

„Cele ce se fac fără dreapta socoteală și fără scop nu numai că nu folosesc la nimic, chiar dacă sunt bune, ci și vatămă... căci mai mare decât toate virtuțile este dreapta socoteală, care este împărăteasa și virtutea virtuților.” (Sf. Ioan Damaschin, Cuv.min., în Fil.rom., vol.IV, p. 189, 190)

„... frumusețea dreptei socoteli fără nepătimire nu o vei dobândi.” (Teognost, D.făpt., în Fil.rom., vol.IV, p.189)

„Cel ce a luat, prin harul lui Dumnezeu, darul deosebirii din multă smerită cugetare, e dator să păzească acest dar cu toată puterea, ca să nu facă nicidecum ceva fără dreaptă socoteală. Ca nu cumva aflându-se în cunoștință, să greșească din neglijență și să-și pricinuiască sieși o mai mare osândă. Iar cel ce n-a luat darul acesta, încă e dator să nu aleagă nici un gând, sau un cuvânt, sau lucru fără întrebare, credință tare și rugăciune curată, fără de care nu poate să ajungă în chip nemincinos la dreapta socoteală. Căci aceasta se naște din smerita cugetare... Semnele darului deosebirii sunt: a cunoaște în chip nemincinos cele bune și cele contrare; pe urmă a ști voia dumnezeiască în toate cele întreprinse.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom. vol V, p.124,125)

„... deosebirea (discernământul) e mai mare decât toate virtuțile. Căci cei în care se ivește aceasta, prin bunăvoința lui Dumnezeu, iluminați de lumina dumnezeiască, pot să deosebească în chip limpede, lucrurile dumnezeiești și cele omenești și vederile tainice și ascunse¹⁴¹³.” (Calist și Ignatie Xanthopol, C.100cap., cap.44, în Fil.rom., vol.VIII, p.101)

¹⁴¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Filozofia e viețuirea virtuoasă. (n.s.2, p. 178)

¹⁴¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce a dobândit toate virtuțile și a subțiat firea sau ochiul ei sufletesc în așa măsură, că distinge în chip limpede cele dumnezeiești și cele omenești, adică tot ce e tainic și ascuns pentru alții. El a câștigat o așa-zisă *clar-vedere*, o putere de identificare a specificului fiecărei persoane, a stării ei dintr-un moment sau altul, a prezenței realităților dumnezeiești în oameni și în lucruri. (n.s.208, p.101)

„Puterea de a deosebi este în cei începători cunoașterea adevărată a celor privitoare la ei înșiși. În cei de la mijloc, e simțirea înțeleghătoare, care deosebește fără greșală binele propriu-zis, de binele natural și de cel potrivit¹⁴¹⁴.

Iar în cei desăvârșiți e cunoștința sălășluită în ei prin luminarea dumnezeiască, care poate lumina cu lumina ei și cele ce se află în alții în chip întunecos. Sau poate, puterea deosebirii (a dreptei socoteli) este și se cunoaște ca fiind îndeobște cunoașterea sigură a voii dumnezeiești în orice timp și loc și lucru. Ea obișnuiește să se afle numai în cei curați cu inima și cu trupul și cu gura. Dreapta socoteală este conștiința nepătată și simțirea curată¹⁴¹⁵.” (Sf. Ioan Scărarul, Sr.dm.n., cuv.26, cap.1, în Fil.rom., vol.IX, p. 317).

„Există o cunoștință ce premerge credinței și o cunoștință ce se naște din credință. Cunoștința ce premerge credinței este cunoștința naturală. Iar cunoștința ce se naște din credință este o cunoștință duhovnicească. Și există o cunoștință naturală, care deosebește binele de rău. Aceasta se numește și discernământ natural. Prin ea deosebim binele de rău în chip natural, fără învățătură. Pe aceasta a așezat-o Dumnezeu în firea rațională. Dar primește creștere și adaos prin învățătură. Nu este cineva care să nu o aibă pe aceasta. Această putere de cunoaștere naturală a sufletului rațional constă deci în deosebirea binelui și răului, care se mișcă în el neîncetat. Cei ce sunt lipsiți de ea, sunt mai prejos de firea rațională. Iar cei ce o au pe aceasta stau drept în firea sufletului și nu au pierdut nimic din cele ce le-a dat Dumnezeu firii spre cinstirea ființelor raționale ale Lui. Iar pe cei ce au pierdut această cunoaștere, prin care deosebesc binele de rău, îi osândește proorocul zicând: *Omul n-a priceput cinstea în care a fost* (Ps. 48, 13).

Cinstea firii raționale este discernământul care deosebește binele de rău. Și cu dreptate cei ce au pierdut acest discernământ s-au asemănat cu animalele neînțeleghătoare, care nu au rațiune și putere de discernământ.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.18, în Fil.rom., vol.X, p.92).

„Acesta este obiceiul celui ce dorește binele: să lucreze cu dreapta socoteală (cu discernământul) a minții prin rugăciune, ca să fie ajutat în lucrarea aceasta și să primească înțelepciunea prin care să deosebească adevărul de minciună. Căci binele se face probat și în rugăciuni multe, în lucrare, în pază, în dorința neodihnită, în lacrimi neîncetate, în smerenie și în ajutorul de sus care vine mai ales când nu stau împotrivă gânduri de mândrie.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.59, în Fil.rom., vol.X, p.309).

„... înțelepciunea duce pe om la dreapta socoteală (la deosebirea gândurilor).” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.238, în Fil.rom., vol.XI, p.272)

¹⁴¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Binele propriu-zis sau de căpetenie e binele dobândit prin nevoință și har, spre deosebire de o bunătate naturală, care e inferioară. Dar e și Binele prin sine, sau Subiectul dumnezeiesc, izvorul nesecat al bunătății, al oricărei bunătăți, care nu poate fi decât persoană, căci numai o persoană e bună. (n.s.680, p. 317)

¹⁴¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Discernământul nu e numai o cunoaștere teoretică, ci o cunoaștere și o simțire, în același timp, a ceea ce e bun sau rău, și ca atare atarnă de starea de curățenie a celui ce o are. Numai cel curat cu inima percepe ce e curat și simte, cu aversiune, ceea ce nu e curat. *Iar curat cu inima este cel ce nu calcă poruncile lui Dumnezeu, osândindu-se pe sine însuși; sau cel cu milă față de toată firea zidită; sau cel liber de patimile ascunse. Iar curat cu trupul este cel curat de întinăciunea trupului și care spune cu gura adevărul.* (n.s.681, p. 317, 318)

„Și el (Avva Serid) se ruga lui Dumnezeu să-i dăruiască darul dreptei socoteli (al discernământului), pe care dobândindu-l putea cu ajutorul harului de sus, să călăuzească sufletele la viață, să mângâie pe cei necăjiți, să folosească ca leac tămăduitor cuvântul de la Duhul și să încununeze cu pace pe cei ce se luptau.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.570c., în Fil.rom., vol.XI, p.527)

„Toate trebuie făcute cu dreaptă socoteală. Iar dreapta socoteală stă în a lucra cineva după măsura sa. Aceasta dă și asigurarea din partea gândului că nu-l va tulbura după aceea. Dar a lucra peste puterea proprie înseamnă lipsă de dreapta socoteală, fie în facerea de bine, fie în altceva. Iar aceasta aduce după aceea pe cel ce a lucrat astfel, la tulburare și la supărare.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 621, în Fil.rom., vol.XI, p. 588).

14. Urcușul duhovnicesc

„În unirea cu Cel iubit, Îl înțeleg deplin și totuși înaintez mereu în înțelegerea Lui”¹⁴¹⁶.

Atât în cunoașterea lui Dumnezeu, cât și în progresul moral, înaintăm neîncetat, fără oprire, neîntâlnind un punct culminant de la care să nu mai putem continua.

Dacă omul păcătuiește cu de la sine putere și prin voința lui, totuși el nu se poate ridica și elibera singur din starea de păcat, ci numai în comuniune cu Dumnezeu, căci numai El îl poate reaseza în starea de dinainte de păcat. Cu fiecare patimă doborâtă, omul trebuie să tindă spre alte țeluri de viață duhovnicească din ce în ce mai înalte, să se afle într-o continuă perfecțiune religioasă morală.

„Întreaga Filocalie despre aceasta vorbește: despre cum ne putem purifica, ilumina și desăvârși. Treapta întâi a vieții duhovnicești este purificarea, care cuprinde nevoițele ascetice făcute în scopul eliberării de patimi, treapta a doua este iluminarea prin care începi să vezi în univers tot mai mult rațiunile lui Hristos, să unești tot mai puțin patima cu lucrurile pe care le vezi, să le vezi tot mai curate, mai puțin amestecate... partea a treia este îndumnezeirea, unirea cu Dumnezeu....Te umpli tot de lumină, nu mai este nici o separație între tine și Hristos, este treapta cea mai înaltă, mai înaltă decât iluminarea. Însă și prin iluminare Hristos devine lumină în tine... sfinții au ajuns la această ultimă treaptă, să fie plini de lumina care nu este a lor ci a lui Hristos. Nu mai poți spune până unde este lumina lui și până unde este a lui Hristos”¹⁴¹⁷.

„Dragostea este născută de nepătimire; nepătimirea de nădejdea în Dumnezeu; nădejdea de răbdare și îndelungă răbdare; iar pe acestea le naște înfrânarea cea atotcuprinzătoare. Înfrânarea, la rândul ei, e născută de frica lui Dumnezeu. În sfârșit, frica, de credința în Domnul.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.2, în Fil.rom., vol.II, p.54)

„Cel inițiat întrucâtva în învățătura despre monadă (unitate) a cunoscut în orice caz și rațiunile providenței, și ale Judecății, care apar împreună cu aceea. De aceea celor ce li se arată li se și pare că este bine să facă trei colibe, cum a propus Petru, adică să-și

¹⁴¹⁶ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 726, în Filocalia, vol.8, p. 378.

¹⁴¹⁷ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *7dimineți cu părintele Stăniloae*, Edit. Anastasia, București, 1993, p. 146.

zidească cele trei deprinderi prin care se dobândește mântuirea: a virtuții, a cunoștinței și a cunoștinței de Dumnezeu (a teologiei). Prima are lipsă de bărbăția și cumpătarea cu fapta, al căror fericit chip a fost Ilie; a doua, de dreptatea contemplației naturale, pe care a arătat-o prin sine marele Moise; iar a treia, de desăvârșirea neștirbită a înțelepciunii, pe care a arătat-o Domnul. Iar colibe au fost numite acestea, pentru faptul că sunt și alte locașuri mai bune și mai strălucite decât ele, care vor primi în viitor pe cei vrednici.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.16, în Fil.rom., vol.II, p.171)

„*Dacă Cuvântul lui Dumnezeu s-a răstignit pentru noi din neputință și s-a ridicat din puterea lui Dumnezeu* (2Corinteni 13,4), vădit este că o face și o pătimește aceasta pentru noi pururea, ca Unul ce se face tuturor toate, ca pe toți să-i mântuiască. Deci bine le spune dumnezeiescul Apostol corintenilor, care se află întru neputință, că nu a socotit de bine să știe nimic, decât pe Iisus Hristos, și pe Acesta răstignit (1 Corinteni 2,2); iar efesenilor, care sunt desăvârșiți, că *Dumnezeu ne-a ridicat și ne-a așezat pe noi împreună cu dânsul în cele cerești, întru Hristos Iisus* (Efeseni 2,6). El spune prin acestea că Cuvântul lui Dumnezeu se face fiecăruia după măsura puterii lui. Astfel se răstignește în cei care încep viața de evlavie prin fapte, pironind prin frica de Dumnezeu lucrările pătimase ale lor; și învie, și se înalță la ceruri în cei ce au dezbrăcat întreg omul vechi, care se strică prin poftetele amăgitoare, și au îmbrăcat pe întreg cel nou, pe cel ce se zidește prin duhul după chipul lui Dumnezeu (Efeseni 4, 22-24; Coloseni 3,9-10), și s-au apropiat de Părintele harului din ei: *Mai presus de toată începătoria, stăpânia, puterea și domnia, și de tot numele ce se numește fie în veacul acesta, fie în cel viitor* (Efeseni 1,21). Căci toate cele de după Dumnezeu, lucruri, nume și demnități, vor fi sub cel ce va ajunge prin har în Dumnezeu¹⁴¹⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.27, în Fil.rom., vol.II, p.175,176)

„Scrisoarea din titlul vinei Mântuitorului L-a arătat pe Cel răstignit ca Împărat și Domn al filozofiei practice, naturale și teologice¹⁴¹⁹. Căci zice că s-a scris în latinește, elinește și evreiește. Prin latinește înțeleg filozofia practică, deoarece împărăția românilor a fost rânduită, după Daniel, să fie cea mai bărbătească dintre toate împărățiile de pe pământ; iar propriu înțelepciunii practice, mai mult decât orice, este bărbăția. Prin elinește, contemplație naturală, deoarece neamul elinilor s-a ocupat, mai mult ca ceilalți oameni, cu filozofia naturală. Iar prin evreiește, cunoștința tainică despre Dumnezeu,

¹⁴¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Tot urcușul duhovnicesc al omului, de la treapta cea mai de jos a virtuții până la vederea lui Dumnezeu, se efectuează în Hristos. Propriu-zis Hristos își face din nou, cu fiecare credincios, drumul Său sau fiecare credincios repetă drumul Lui împreună cu El. În omorârea omului vechi, al patimilor, act care nu mai începe la botez, Hristos însuși participă la durerile simțite de credinciosul care se dezbracă de ființa sa veche, precum El este cel ce din ascunsul inimii îi dă puterea acestei mortificări. Când omul cel nou iese la iveală cu chipul luminat, Hristos însuși învie în el. Contemplarea rațiunilor din lume e contemplarea veșmintelor Lui. În veacurile viitoare în Hristos vom înainta fiecare, ajungând prin har până unde a ajuns omenitatea Lui prin unirea cea ipostatică (nu până unde este firea dumnezeiască însăși, adică până la transformarea în ea). Prin întrupare Fiul lui Dumnezeu ne-a întins scara de raze dumnezeiești a Sofiei până în firea noastră, ca aceasta să urce apoi pe treptele ei până la El. (n.s.1, p.176)

¹⁴¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: fapte, contemplarea naturii și cunoașterea tainică a lui Dumnezeu. (n.s.1, p. 204)

deoarece acest popor a fost închinat în chip vădit lui Dumnezeu, pentru Părinții lui.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.96, în Fil.rom., vol.II, p.204)

„Calea aceasta nu îngăduie nici o oprire celor ce merg pe ea, ci aceștia trebuie să înainteze neconținut și întins spre ținta sufletului, adică spre cununa chemării de sus. Căci oprirea pe calea virtuții este începutul păcatului, deoarece mintea se ocupă atunci pătimas cu vreunul din lucrurile materiale, care stau pe amândouă părțile drumului și face chipul și gândul curat și tăiat împrejur al purtării evlavioase, netăiat împrejur și întinat. Când deci se oprește, vede îndată prin conștiință, rațiunea¹⁴²⁰ muștrătoare, ca pe un înger, amenințând-o cu moartea mărturisind că pricina amenințării este oprirea pe calea virtuții...” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.17, în Fil.rom., vol.III, p.71,72)

„Propriu temerii este să se înfrâneze de la rele. Propriu tăriei este să lucreze cele bune. Propriu sfatului este să deosebească între cele contrare. Propriu științei este să cunoască fără greșală datoriile. Propriu cunoașterii e să cuprindă cu fapta rațiunile dumnezeiești din virtuți. Propriu înțelegerii este consimțământul sufletului cu cele cunoscute. În sfârșit propriu înțelepciunii este unirea neînțeleasă cu Dumnezeu, prin care dorința celor vrednici se transformă în posesiune. Ea face pe cel părtaș de ea Dumnezeu prin participare și tălmăci al fericirii dumnezeiești printr-o înfățișare și lămurire neconținută, și fără pompă a tainelor dumnezeiești înaintea celor ce au trebuință.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.25, în Fil.rom., vol.III, p.242)

„Mai întâi cel evlavios *caută* să omoare păcatul pentru voință și voința pentru păcat; pe urmă *cercetează* cum și în ce chip trebuie să le fortifice pe acestea una pentru alta. După mortificarea desăvârșită a acestora una pentru alta, *caută* viața voinței în virtute și a virtuții în voință; pe urmă *cercetează* cum și în ce chip trebuie să dea viață fiecăreia din acestea în cealaltă. *Căutarea* este, ca să dăm o definiție, dorirea unui lucru dorit, iar *cercetarea* e căutarea modului de împlinire a dorinței după lucrul dorit.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.10, în Fil.rom., vol.III, p.302)

„Căci în măsura în care ne curățim, ne ridicăm de la frica de Dumnezeu la dragostea de El și înaintând ne mutăm, așa zicând, de la frică la iubirea lui Dumnezeu. Și atunci auzim cuvântul Lui: *Cel ce are poruncile Mele și le păzește pe ele, acela este cel ce Mă iubește* (Ioan 14,21).” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.6, în Fil.rom., vol.VI, p.18)

¹⁴²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: ...Oprirea din înaintarea în virtute încă nu e o cădere în păcat, dar e o clipă de ezitare, de care e foarte aproape primejdia căderii. În virtute trebuie să se meargă tot înainte. Orice ezitare e primejdioasă. O prelungire a ei duce sigur la păcat dar nu numai în această clipă de ezitare vestește rațiunea adevărul ce trebuie făcut, ci și după ce a căzut omul în păcat și rațiunea a alunecat la rolul de făuritoare de argumente în slujba păcatului, în mod ascuns ea continuă cu o parte a ei să vestească adevărul. Este un fel de dedublare a rațiunii. La suprafață ea susține gălăgios minciuna păcatului, dar în ascuns ea protestează, mai mult sau mai puțin perceptibil, împotriva minciunii. Rațiunea are, în amândouă aceste cazuri, forma conștiinței. Căci e fapt că conștiința are un element rațional în ea. Nici conștiința nu trebuie concepută ca o mișcare oarbă, nici rațiunea ca o funcție pur teoretică. Conștiința e rațională și rațiunea e putere morală, e însăși mișcarea de protest a firii noastre raționale împotriva iraționalității și a minciunii păcatului. Dar mișcarea de protest a rațiunii e trezită și de Duhul Sfânt (răsp. 15)... Iar din Răspunsul de față rezultă că și îngerii propriu-zis mișcă rațiunea noastră. (n.s.2, p. 71)

„Pe cei ce vin fără șovăire la El, Domnul nu-i lasă nicidecum să cadă, ci, văzându-i slăbiți în putere, conlucrează cu ei, îi ajută întinzându-le mâna puterii Sale de sus și-i aduce iarăși la Sine. Îi sprijinește pe față și în ascuns, în chip știut și neștiut. Aceasta, până ce urcă toată scara și se apropie de El și se unesc întregi cu El întreg și uită de toate cele pământești, fiind cu El acolo sus, dacă în trup sau afară de trup (2 Corinteni 12,2) nu știu, și petrecând împreună cu El și bucurându-se de bunătățile tainice.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.71, în Fil.rom., vol.VI, p.83)

„După ce am primit o slujbă în lucrurile dumnezeiești și ne-am câștigat cinste în ea, de vom fi îndemnați de Duhul să trecem la altă slujbă sau lucrare sau făptuire, să nu ne împotrivim. Căci Dumnezeu nu vrea să fim leneși, nici să rămânem în una și aceeași lucrare în care am început până la sfârșit, ci să înaintăm și să ne mișcăm continuu spre izbândirea în cele mai mari, potrivit-ne voii lui Dumnezeu, și nu voii noastre.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.73, în Fil.rom., vol.VI, p.83)

„Ostenelile par la început pricinuitoare de durere. Dar dacă începătorii stăruiesc în virtute și se întind spre treapta din mijloc, ostenelile li se descoperă ca pricinuitoare de o anumită plăcere și de o liniște neînțeleasă. Iar când cugetul muritor al trupului e înghițit de viața nemuritoare, care izvorăște din sălășluirea Duhului în cei ce s-au întins cu adevărat spre sfârșiturile (tintele) virtuților prin osteneli, ei se umplu de o bucurie și de o veselie negrăită, deschizându-li-se un izvor curat de lacrimi, întrucât se ivește de sus o undă dulce de căință.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta întâi, cap.24, în Fil.rom., vol.VI, p.195)

„Trei sunt treptele celor ce înaintează în suișul desăvârșirii: cea curățitoare, cea luminătoare și cea tainică sau desăvârșitoare¹⁴²¹. Cea dintâi este a începătorilor; a doua a celor din mijloc; și a treia a celor desăvârșiți. Prin acestea trei înălțându-se după rânduială cel ce se sârguiește crește spre vârsta lui Hristos și ajunge *bărbat desăvârșit la măsura vârstei plinătății lui Hristos* (Efeseni 4,13).” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a treia, cap.41, în Fil.rom., vol.VI, p.285)

„Domnul nostru Iisus Hristos crește împreună cu vârstele duhovnicești ale celor ce se nevoiesc. Când sunt prunci și au nevoie de lapte, se zice că se alăptează El însuși cu laptele virtuților începătoare ale deprinderii trupești, al cărui folos e prea puțin celor ce au crescut cu virtutea și leapădă pe încetul pruncia. Când au ajuns la tinerețe și mănâncă mâncarea tare a contemplației făpturilor, ca unii ce și-au exercitat simțurile sufletului, se zice că sporește și Hristos cu vârsta și cu harul și șade în mijlocul bătrânilor și le descoperă adâncuri acoperite de întuneric. Iar când au ajuns la bărbatul desăvârșit (Efeseni 4,13), la măsura vârstei plinătății lui Hristos, se zice că vestește El însuși cuvântul pocăinței și învață popoarele cele ale Împărăției cerurilor și se grăbește spre patimi. Căci acesta este sfârșitul oricărui din cei ce s-au desăvârșit în virtuți, ca după ce a străbătut toate vârstele lui Hristos, să ajungă la pătimirea încercărilor (ispitelor),

¹⁴²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acestea sunt și cele trei trepte prin care trec neîncetat Puterile îngerești, revenind la ele la niveluri tot mai înalte, după Dionisie Areopagitul. (n.s.39, p. 285)

asemenea Crucii Aceluia¹⁴²².” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300.cap., suta a treia, cap.50, în Fil.rom., vol.VI, p.290)

„Căci trei sunt stările oamenilor: robi, plătiți și fii. Robii nu iubesc binele, dar se rețin de la rău, de frica muncilor. Acesta nu este, zice Sfântul Dorotei, un lucru bun, nici bine-plăcut. Cei plătiți iubesc binele și urăsc răul, dar în nădejdea plății. Iar fiii, fiind desăvârșiți, nu se rețin de la rău de frica muncilor, ci-l urăsc cu putere, nici nu fac binele în nădejdea plății, ci-l socotesc ca pe o datorie. Ei iubesc și nepătimirea ca pe o urmare a lui Dumnezeu, și ca o pricinuitoare a sălășluirii Lui, prin care se depărtează de tot răul, chiar dacă nu e vreo amenințare.” (Petru Damaschinul, Inv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.135,136)

„De cunoști cele ce cânti, primești cunoștința; iar din cunoștință câștigi înțelegere; din înțelegere odrăslește lucrarea celor cunoscute; din lucrare rodește cunoștința prin deprindere; cunoștința din cercare naște vederea adevărată. Iar din aceasta răsare înțelepciunea arătată în cuvintele harului ce răspândesc lumină, căci înțelepciunea umple văzduhul cugetării și tâlcuiește celor din afară cele dinlăuntru.” (Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Cuv.lc.as., cap.6, în Fil.rom., vol.VII, p.73,74)

„Am auzit pe unii care petrec în lume cu nepăsare, zicând către mine: *Cum putem noi cei ce viețuim împreună cu soțiile (sau cu soții) noastre, să petrecem viața călugărească?* Acestora le-am răspuns: *Toate lucrurile bune pe care le puteți face, faceți-le: nu defăimați pe nimeni, nu furați de la nimeni, nu mințiți față de nimeni, nu vă înălțați față de nimeni, nu urâți pe nimeni, nu vă despărțiți de adunările de la slujbele din biserică, pătimiți împreună cu cei lipsiți, nu pricinuiți nimănui sminteală; de aceea ce e al altuia să nu vă apropiați; îndestulați-vă cu ceea ce vă pregătesc femeile voastre. De veți face așa, nu veți fi departe de Împărăția cerurilor.*” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.1, cap.37, în Fil.rom., vol.IX, p.56)

„Cercetează mintea ascultătorilor necercați și vei afla în ea o năzuință greșită: poftă de liniștire, de postire nemăsurată, de rugăciune neîmprăștiată, de cea mai deplină lipsă de slavă deșartă, de neuitată pomenire a morții, de străpungere neîncetată a inimii, de desăvârșită nemânieră, de tăcere adâncă, de curăție covârșitoare¹⁴²³. De aceea neavându-le pe acestea de la început, dintr-o bună iconomie, au sărit la ele înainte de vreme

¹⁴²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Creșterea noastră e din puterea lui Hristos sălășluit în noi. Fiecare vârstă duhovnicească a noastră e din puterea aceleiași vârste a lui Hristos, pe care o re trăiește în fiecare din cei ce se nevoiesc, așa cum mama re trăiește cu copilul vârstele lui, îndrumându-l în trăirea dreaptă a lor. Din Hristos cresc virtuțile noastre. Dar El însuși se arată crescând cu noi, împărtășindu-ne numai atâta putere pentru ele, câtă suntem în stare să folosim. Hristos ne ajută să creștem în virtuți prin puterea Lui personală, prin rațiunea Lui, care întărește rațiunea noastră formatoare de virtuți, și prin cuvântul Lui. Cuvântul lui Dumnezeu implică toate aceste trei înțelesuri. În orice caz, virtuțile sunt un rod al dialogului între noi și Hristos, Cuvântul cel întrupat și o anumită treaptă în participarea noastră la viața omenească a lui Hristos aflătoare în infinitatea divină. În creșterea aceasta îl vedem pe Hristos tot mai clar nu numai în rațiunea și în virtuțile noastre sporite, ci și în El însuși ca Persoană care ne vorbește și ne întărește... (n.s.50, p. 290)

¹⁴²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există și o năzuință neamăgitoare a acestora: când le săvârșește cineva la vreme și în chip cuvenit, adică pentru binele însuși și în simțirea lor adevărată, împlinindu-le cu de-amănuntul și cu sfătuirea celor ce au făcut experiența lor, ocolind în toate totdeauna plăcerea proprie ca rătăcire și abatere. (n.s.243, p. 131)

și s-au rătăcit. Pentru că vrăjmașul i-a amăgit să le caute pe acestea înainte de vreme, ca nu cumva, răbdând, să le afle pe acestea la vremea lor¹⁴²⁴.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.119, în Fil.rom., vol.IX, p.131)

„Trebuie să se folosească cineva de tot meșteșugul, ca să înscăuneze lutul, ca să zică așa, înălțându-l pe tronul lui Dumnezeu¹⁴²⁵. Deci nimenea să nu se scuze cu vreun motiv, în privința urcării. Căci calea și ușa s-au deschis¹⁴²⁶.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.36, cap.20, în Fil.rom., vol.IX, p.355)

„Precum păsările cele grase nu pot zbura spre cer, așa nici cel ce-și hrănește și-și slujește trupul său¹⁴²⁷.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.7, în Fil.rom., vol.IX, p.371)

„Să vadă fiecare, deci, pe care treaptă s-a oprit, fie din pricina conducerii de sine (idioritmiei), fie pentru slava oamenilor, sau pentru neputința limbii¹⁴²⁸, sau pentru nestăpânirea mâniei, sau pentru mărimea împătimirii, ca să-și plătească vinile, ca să se facă sânguitor, ca să dobândească foc¹⁴²⁹.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.27, cap.2, în Fil.rom., vol.IX, p.386)

„Urcați, urcați, fraților, punând cu râvnă suișuri în inimă. Auziți pe cel ce spune: *Veniți să ne suim la muntele Domnului și la casa Dumnezeului nostru* (Isaia 2,3); *a Celui ce a tocmnit picioarele noastre ca ale cerbului și ne-a pus pe noi peste cele înalte pentru a birui în calea Lui* (Psalmul 17,36).

¹⁴²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există o lege în creșterea duhovnicească. Cel neîntărit în virtuțile mai de jos nu poate urca la virtuțile cele mai de sus. Nu poți închipui în tine o smerenie lăuntrică înainte de a te deprinde într-o ascultare prin faptele din afară. Nu te poți ruga neîncetat când ești prea alipit de lucrurile lumii. (n.s.244, p. 131, 132)

¹⁴²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se redă aici și nedumerirea și răspunsul. Omul lucrează oarecum potrivit firii sale, când se îngrijește de cele ale trupului. Dar întrucât s-a înstrăinat în parte, prin păcat, de firea sa, sau de Dumnezeu, rudenia sa, el tinde cu nesațiu spre Dumnezeu, neputând dobândi fericirea prin coplesirea sa de grijile exclusive ale trupului. Numai așa el poate ridica chiar trupul pe tronul lui Dumnezeu, scop pentru care Dumnezeu a unit sufletul omului cu trupul. Aceasta e adevărata aspirație a omului, deci firea lui. Propriu-zis, pe tronul dumnezeiesc a fost înscăunat trupul Domnului. Dar noi suntem împreună moștenitori cu El. Noi devenim părtași la această cinste supremă, căci ne însușim prin trup puterea stăpânitoare a lui Dumnezeu. Omul aspiră să ajungă la cel mai înalt vârf posibil. Dumnezeu i-a sădit această aspirație. Ea nu e greșită. Dar nu o poate înfăptui decât prin Dumnezeu și în unire cu El. (n.s.780, p. 355)

¹⁴²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Căi numește Scriptura virtuțile. Iar cea mai mare dintre toate virtuțile este iubirea. De aceea a zis Apostolul: *Dar vă arăt vouă o cale prin covârșire*. (I Cor. 6,51). Căci ea ne convinge să disprețuim lucrurile materiale și să nu punem nimic din cele vremelnice, mai presus de cele vrednice. Pe de altă parte Iisus e calea. Căci din El izvorăște iubirea și ea ni se face proprie și nouă. Prin iubirea față de Tatăl și față de oameni S-a suit El, ca om, pe tronul dumnezeiesc și prin aceeași iubire izvorătoare din El, pe care o primim unindu-ne cu El, urcăm și noi pe acel tron. Iubirea va avea domnia supremă în vecii vecilor. (n. s. 781, p. 355)

¹⁴²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Neplăcut lucru este iubitorilor de trup și celor lacomi de mâncare să se ocupe cu cele duhovnicești, ca și curvarilor să vorbească despre cei feciorelnici. În stomacul plin nu e cunoștința tainelor lui Dumnezeu*. (n.s.810, p. 371)

¹⁴²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Neputința limbii de a tăcea. (n.s.838, p. 386)

¹⁴²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ca să dobândească focul Duhului Sfânt, focul iubirii de Dumnezeu, pentru ca să pornească de pe treapta pe care se află mai sus. (n.s.839, p. 386)

Alergați, rogu-vă, cu cel ce zice: *Să ne sânguim, până ce vom ajunge toți la unitatea credinței și la cunoștința lui Dumnezeu, la bărbatul desăvârșit, la măsura vârstei plinătății lui Hristos* (Efeseni 4,13).” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, în Fil.rom., vol.IX, p. 432)

„Din lucrarea silită se naște căldura nemăsurată, care arde în inimă din amintirile fierbinți ce se ivesc din nou în minte. Iar lucrarea aceasta împreună cu paza subțiază mintea în căldura lor și-i dăruiesc vederea. Și această vedere naște gândurile fierbinți de care am vorbit, în adâncul vederii sufletului, care se numește contemplație. Iar această contemplație naște la rândul ei căldura, și din căldura aceasta, venită din harul contemplației, se naște curgerea lacrimilor. La început câștigul e mic, adică într-o zi îi vin omului de multe ori lacrimile și iarăși e lipsit de ele. Pe urmă însă îi vin lacrimile neîncetate. Iar din lacrimile neîncetate, sufletul primește pacea gândurilor. Și de la pacea gândurilor, sufletul se înalță la curăția minții. Iar de la curăția minții, omul ajunge la vederea tainelor lui Dumnezeu. Căci curăția este ascunsă în pacea din partea războaielor. După acestea, mintea ajunge să vadă descoperit și semne, cum a văzut Iezechiel proorocul. Acestea închipuiesc cele trei trepte prin care se apropie sufletul de Dumnezeu¹⁴³⁰.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.9, în Fil.rom., vol.X, p.68,69)

„Că temelia tuturor bunătăților și eliberarea sufletului din robia vrăjmașului și calea ce duce spre lumină și spre viață, e alcătuită din aceste două lucruri: să te aduni pe tine într-un loc și să postești pururea, adică să te supui pe tine cu înțelepciune și cuminenie înfrânării pântecelui, într-o ședere nemișcată și într-o meditație și cugetare neîncetată la Dumnezeu. De aici urmează supunerea simțurilor. Din ea, trezvia minții. Prin aceasta se îmblânzesc fiarele sălbătice ce se mișcă în trup. Aceasta aduce blândețea gândurilor. Din aceasta se nasc mișcările luminoase ale cugetării. De aici vine străduința spre faptele iubirii. Aceasta pricinuieste înțelegerile înalte și subțiri. Din acestea se pornesc lacrimile nemăsurate, cele ce se arată în tot locul, și aducerea aminte de moarte. Acestea aduc neprihănirea curată, ce se înfrânează cu desăvârșire de la orice nălucire care ispitește cugetarea. Din aceasta vine vederea pătrunzătoare și ascuțită chiar și a celor de departe. De aici, înțelesurile tainelor mai adânci, pe care le descoperă mintea în cuprinsul cuvintelor dumnezeiești și mișcările mai dinăuntru ce se ivesc în suflet, și darul de a deosebi puterile duhovnicești, de puterile sfinte și vederile adevărate, de nălucirile deșarte. Apoi, frica de căile și de cărările din oceanul minții; adică frica ce taie

¹⁴³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Dintre acestea prima este, cum s-a spus mai sus, lucrarea silită, sau foamea, citirea, privegherea trează de toată noaptea și celelalte câte se leagă de acestea. A doua, contemplația. Iar a treia e căldura, din care vin lacrimile neîncetate. Trei sunt și semnele pe care le-a văzut Iezechiel proorocul. Primul a fost vântul ce se ridică venind de la miazănoapte; al doilea, lumina din jurul lui, al treilea, chihlimbarul în mijlocul focului (cap.1,4). Vântul închipuiește lucrarea, căci vine cu silă puternică: vântul ce se ridică și iese de la miazănoapte, ca și lucrarea silită, care se săvârșește prin silirea trupului și ne ridică cu silă din toate patimile trupului. Această lucrare o dă de înțeles și cuvântul Mântuitorului: „Împărăția cerurilor se ia cu sila și cei ce o silesc o răpesc pe ea” (Matei 11,12). Iar lumina e contemplație. Căci ce altceva ar contempla cineva prin contemplarea aceasta, dacă nu pe Dumnezeu? Iar Dumnezeu este lumină. (Avem aici cu mult înaintea sec. XIV afirmarea vederii lui Dumnezeu ca lumină de către cei curățiți de patimi) ...Iar chihlimbarul ce arde este căldura cerească a harului care se ivește în chip mai presus de fire în inimă și încălzește foarte dulce tot sufletul și îl umple de dorul și de iubirea dumnezeiască... (n.s.61, p. 69, 70)*

nepăsarea și trândăvia. După ea se ivește flacăra râvnei ce calcă peste orice primejdie și trece peste orice frică. Apoi, căldura care disprețuiește toată pofta și șterge din cugetare cele trecătoare, și pricinuieste uitarea, împreună cu altele. Și ca să spun pe scurt, din acestea se ivește libertatea omului adevărat și bucuria sufletului și învierea cea cu Hristos în Împărăția cerurilor¹⁴³¹.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.26, în Fil.rom., vol.X, p.142, 143)

„Când sufletul tău se va apropia de ieșirea din întuneric, vei avea acest semn: inima ta arde, și se înfierbântă ca focul, noaptea și ziua. Atunci vei socoti lumea ca gunoi și cenușă și nu vei mai dori nici hrană, datorită dulceții gândurilor noi și arzătoare ce se mișcă pururea în sufletul tău. Și deodată ți se dă izvor de lacrimi ce curge ca un pârâu fără silire, amestecat în toate faptele tale, adică în citirea și rugăciunea ta, în cugetarea și mâncarea și băutura ta; și în tot lucrul tău se află amestecate lacrimile tale. Și când vei vedea acestea în sufletul tău, fă-te plin de îndrăzneală, că ai trecut marea¹⁴³². Dar să adaugi și după aceea la lucrurile tale și să ții bine paza, ca harul să se înmulțească în tine zi de zi.

Dar până ce nu te-ai întâlnit cu acestea, încă n-ai săvârșit calea ta, ca să ajungi la muntele lui Dumnezeu¹⁴³³.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.290)

„Săvârșirea întregului drum stă în acestea trei: în pocăință, în curăție și în desăvârșire.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.81, în Fil.rom., vol.X, p.392)

¹⁴³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Culmea la care se ajunge prin curăția de patimi e libertatea sufletului de lanțurile, de poverile lor, și o dată cu aceasta, învierea sau ridicarea peste toate legile și puterile înrobitoare. Iar în ea e bucuria deplină și în veci neîntreruptă. (n.s.149, p. 143)

¹⁴³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se dau aici unele descrieri ale trepteii a treia. Una din caracteristicile ei sunt lacrimile. Cel ajuns aici a trecut marea ispitelor, a încercărilor, a necazurilor, a eforturilor pentru virtuți, dar încă n-a ieșit deplin din întuneric. (n.s.322, p. 290)

¹⁴³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acum Dumnezeu, la Care ai ajuns, e asemenea unui munte, ridicat peste tot drumul obositor al nevointelor. (n.s.324, p. 290)

VIII. Sfințenie și îndumnezeire

*Există în lumea timpului nostru o neclaritate asupra noțiunii de **sfințenie**. Sfinții sunt priviți de cele mai multe ori ca niște eroi spirituali care au intrat într-o istorie de care suntem despărțiți prin timp, ca și de eroii militari antici. Sfințenia ne apare ca ceva vrednic de lăudat, dar imposibil de realizat într-o societate a mileniului trei; ba mai mult, sfințenia e ceva demodat. Ea a reprezentat un ideal pentru oameni, dar doar într-un „obscur” ev mediu. O asemenea mentalitate face ca cei o adoptă să poarte numele de creștin doar formal, credința lor dovedindu-se a fi o veritabilă coajă, fără profunzime și miez duhovnicesc.*

Sfințenia este scopul cel dintâi al vieții creștine, scop nu descoperit de noi ci arătat prin poruncă de Dumnezeu: „Sfințiți-vă și veți fi sfinți, că Eu, Domnul Dumnezeuul vostru sfânt sunt” (Levitic 11,44). Îndumnezeirea și sfințenia nu sunt altceva decât „asemănarea și unirea cu Dumnezeu”.¹⁴³⁴ Sfințenia este atingerea comuniunii în iubire cu sfinții și cu Dumnezeu. Ea este liantul Bisericii, căci spune Apostolul: „nu mai sunteți străini și locuitori vremelnici, ci sunteți împreună cetățeni cu sfinții, casnici ai lui Dumnezeu, zidiți fiind pe temelia apostolilor și a proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind însuși Hristos” (Efeseni 2, 19-20).

Sfințenia trebuie să fie scopul vieții fiecărui creștin, spre ea trebuie aruncată ancora nădejdi, căci fără sfințenie nimeni nu va vedea Împărăția lui Dumnezeu, după cum spune și Sfântul Pavel: «Căutați pacea cu toți și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu» (Evrei 12,14). Nu este ceva imposibil de îndeplinit. Avem puțința ontologică de a ne îndumnezei și a deveni sfinți. „Chipul lui Dumnezeu” din noi materializează această puțință. Iar calea pentru a ajunge la sfințenie este una singură: făptuirea virtuților, cu mintea ațintită prin rugăciune spre Dumnezeu. Iar sprijinul nostru cel mai important pe drumul sfințeniei este al „Împărătesei cerului și pământului care ne deschide nouă ușile raiului”.¹⁴³⁵ Drept aceea, un martir al secolului XX, o cinstește astfel:

*„Prea-sfântă, prea-mărită, prea-frumoasă,
prea-filocalică Mireasă!
A nimburilor toate Împărăteasă!
Tu ești Maica binevoitoare
și dăruitoare
a tuturor celor sfinte:
zestrea cea vie a bunelor haruri,*

¹⁴³⁴ Sf. Grigorie Palama, *Despre împărtășirea dumnezeiască*, cap.7, în Filocalia, vol.VII, p.380.

¹⁴³⁵ Acatistul Maicii Domnului, Icosul 8, Ceaslov., Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1993, p.331.

*celor din Taine, celor din Daruri,
din odoare, din palme și din cuvinte.
Ești Marea Predanie îmbietoare
și mult strălucitoare
a toată Iconomia de binecuvântări,
ca un policantru cu șapte lumânări
'naintea Marelui Tron dumnezeiesc
«pentru care toți îngerii și sfinții te preamăresc»”.*¹⁴³⁶

1. Despre sfinți și sfințenie

„Sfânt se numește omul curățit de patimi și de păcate. De aceea cea mai mare izbândă a sufletului, care place lui Dumnezeu, este să nu mai fie păcat în om.” (Sf. Antonie cel Mare, Î.d.v.mr., cap.161, în Fil.rom., vol.I, p.44)

„... toți sfinții de care n-a fost vrednică lumea (Evrei 11,36-40) au părăsit-o, rădăcind prin pustiuri, prin munți, prin peșteri, și prin crăpăturile pământului, și umblau în piei de oi și de capre, lipsiți, strâmtorați, necăjiți, fugind de năravurile rele ale oamenilor și de faptele smintite care covârșesc orașele, ca nu cumva să fie duși de vălmășagul tuturor, ca de puterea unui puhoi. Se bucurau de petrecerea cu fiarele și socoteau vătămarea de la acestea mai mică decât cea de la oameni. Mai bine zis, au fugit de oameni ca de niște uneltitori și s-au încrezut în fiare ca în niște prieteni. Căci acelea nu învață păcatul, iar de virtute se minunează și o cinstesc. Așa, de pildă, oamenii au dat pierzării pe Daniil, dar l-au scăpat leii, păzind ei pe cel osândit în chip nedrept, din pizmă, ca și dreptatea batjocorită de oameni; în felul acesta au rostit ei judecata cea dreaptă cu privire la cel osândit pe nedrept. Astfel virtutea bărbatului s-a făcut oamenilor pricină de pizmă și de dușmănie, iar fiarelor prilej de sfială și de cinste. În câte ființe a fost semănată dorința după mai bine!” (Nil Ascetul, Cuv.asc., cap.61, în Fil.rom., vol.I, p.213,214)

„Căci sfințirea constă în desăvârșita oprire și omorâre a poftelor din simțire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.256)

„Și cum oameni fiind ca noi, și trup de lut purtând, ați arătat așa de mari virtuți, încât ați suferit moarte pentru cei ce vă omorau pe voi. Cum voi, cei puțini, ați biruit toată lumea? Cum, simpli fiind și neînvațați, ați biruit pe împărați și pe stăpânitori, voi cei neînarmați și goi? Iar prin aceia pe dracii nevăzuți, voi cei săraci și cu neputința trupului îmbrăcați? Și ce a fost această putere, dacă nu credința prin care ați luat puterea Duhului Sfânt, voi (Sfinții Apostoli) și sfinții mucenici, care bine v-ați nevoit și v-ați încununat?...

Și cine nu se minunează, sfinților mucenici, văzând lupta cea bună pe care ați purtat-o? Cum, în trup fiind, ați biruit pe vrăjmașul cel netrupesc, mărturisind pe Hristos și cu crucea întrarmându-vă? Pentru aceasta, cu vrednicie v-ați arătat dracilor izgonitori și barbarilor împotriviți.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.96)

¹⁴³⁶ Ieroschimonașul Daniil Tudor, *Imn acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu*, Icos 7, în Scrieri I, Ed. Christiana, București, 2001, p.43.

„... sfinții, cu cât sunt mai aproape de Dumnezeu, cu atât se țin pe ei mai păcătoși, zice Sfântul Dorotei. Căci fiind copleșiți de cunoștința despre Dumnezeu, ca unii ce s-au împărtășit de ea, simt că nu mai știu ce să spună. Asemenea, și sfinții îngeri, din pricina bucuriei și a uimirii nemărginite, nu se mai satură de a-L preamări.” (Petru Damaschinul, *Înv.duh.*, în Fil.rom., vol.V, p.154)

„Sunt unii care se înfrânează de la curvia văzută, de la furt, de la lăcomie și de la celelalte rele asemănătoare și de aceea se socotesc între sfinți. Dar trebuie mult ca să fie cu lucrul și cu adevărul așa. Căci în mintea lor sălășluiește adesea răutatea care viețuiește și se foiește în ei. Și aceasta rămânând singură îi pierde. Sfânt este cel ce s-a sfințit și s-a curățit după omul cel dinăuntru. De fapt un oarecare dintre frați, rugându-se împreună cu alții, a fost luat de puterea cerească și răpit fiind a văzut Ierusalimul de sus, locașurile luminoase de acolo și o lumină nemărginită și tainică; și a auzit un glas zicând: *Acesta este locul de odihnă al dreptilor*. Pe urmă, mândrindu-se și închipuindu-și despre sine lucruri mari, a căzut în adâncul păcatului și a fost cuprins după aceea de multe rele. Dacă acesta a pățit așa, cum va putea zice cineva: *Fiindcă postesc, primesc pe străini, împart averile și mă păzesc de relele pomenite și n-a mai rămas în mine nimic rău, sunt sfânt și eu*. Deci nu depărtarea de relele văzute este desăvârșire, cum s-a zis, ci curăția cugetării și aceasta desăvârșită.” (Petru Damaschinul, *Înv.duh.*, cap.82, în Fil.rom., vol.V, p. 318, 319)

„Precum cetele înțeleghătoare ale puterilor de sus sunt luminate de Dumnezeu după treptele lor, de la cea dintâi la a doua și de la aceasta la alta și așa mai departe, revărsarea luminii dumnezeiești trecând la toate, așa și sfinții, fiind luminați de dumnezeieștii îngeri și legați și uniți prin legătura Duhului, se fac de aceeași cinste cu îngerii și se întrec cu ei¹⁴³⁷.” (Sf. Simeon Noul Teolog, *C.225.cap.*, cap.4, în Fil.rom., vol.VI, p.57)

„Sunt și acum oameni nepătimitori, sfinți și plini de lumina dumnezeiască ce petrec în mijlocul nostru și și-au omorât așa de mult mădulele lor de pe pământ (Coloseni 3,5), dinspre toată necurăția și pofta pătimasă, încât nu numai că nu cugetă sau nu pornesc să facă de la ei vreun rău, dar nici îndemnați de alții nu rabdă vreo schimbare a stării de nepătimitire pe care au dobândit-o¹⁴³⁸.” (Sf. Simeon Noul Teolog, *C.225.cap.*, cap.87, în Fil.rom., vol.VI, p.83,84)

„Deci toți sfinții sunt mai înainte cunoscuți lui Dumnezeu, mai înainte rânduți și numărați și scriși după numele lor în ceruri. Ca atare, ei sunt mădule ale lui Hristos, care trebuie să se facă un trup al Lui și să se desăvârșească în El. Prin aceasta cuvântul a dovedit că atunci când toți aceștia vor fi adunați și se vor fi făcut un trup al lui Hristos, se va împlini lumea de sus, adică Ierusalimul cel ceresc, care este Biserica celor întâi născuți sau întreg trupul Bisericii, al împărătesei lui Dumnezeu, care este trupul lui Hristos-Dumnezeu.

¹⁴³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Faptul că lumina dumnezeiască trece prin îngeri la sfinți nu-i lasă pe sfinți mai prejos de îngeri. Căci lumina dumnezeiască trecând de la îngeri la sfinți nu se împuținează, ci li se împărtășește acestora întreagă. Trecerea aceasta nu face decât să înfăptuiască legătura între îngeri și sfinți. (n.s.6, p. 57)

¹⁴³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceștia sunt oameni cu neputință de influențat în rău. (n.s.90, p. 84)

Unde sunt deci cei ce născocesc, în deșertăciunea cugetărilor lor (Efeseni 4,17), multe locașuri, spre pierirea lor? Unde sunt cei ce zic: *Nu voim să intrăm în Împărăția cerurilor. Căci aceasta e prea mult. Ci voim să fim în loc de odihnă și aceasta ne ajunge?* Toți sfinții din veac trebuie să fie un trup cu Hristos; și unde socotesc aceștia că vor fi, dacă se vor afla nevrednici de trupul acesta și se vor tăia de la el? Dacă toată lumea se va reînnoi prin foc, în ce loc presupun ei că vor fi ca să nu treacă prin foc și să nu fie cercați de el? Cu adevărat s-au făcut deșerti în cugetările lor și inima lor nepricepută s-a întunecat. Căci spunând că sunt înțelepți, s-au făcut nebuni (Rom. 1,22).” (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.8, în Fil.rom., vol.VI, p.136,137)

„Dacă...Eu sunt întru sfinții Mei și sfinții Mei întru Mine, dacă Eu sunt întru Tatăl Meu și Tatăl Meu întru Mine, și precum Mă cunoaște pe Mine Tatăl și Eu cunosc pe Tatăl, e vădit că și sfinții Mă cunosc pe Mine și Eu pe sfinți, și la fel sfinții trebuie să se cunoască unul pe altul. Iar ca să se facă acest lucru mai clar, ca să fie vădit și celor nesimțitori, trebuie să adăugăm a zice iarăși: întru toți sfinții va locui Același Hristos.... Iar când se vor deschide cărțile conștiinței sfinților - ia aminte! va străluci Hristos, Dumnezeu, Cel ascuns acum întru ei, cum a strălucit înainte de veci din Tatăl. Și sfinții vor fi asemenea Celui Preaînalt (Isaia 14,14). De unde știm aceasta? Ascultă de Mântuitorul însuși spunând aceasta: *Atunci dreptii vor străluci ca soarele* (Matei 13,14). Și ce alt chip sau soare e acesta, dacă nu Cel de Care am vorbit, Cel singur numit de El însuși Soarele dreptății (Malachi 3,20), Care singur va răsări și va străluci în drepti? [...].

Deci sfinții sunt asemenea lui Dumnezeu și-l vor cunoaște pe Dumnezeu. Atât cât i-a cunoscut Dumnezeu pe ei și precum cunoaște Tatăl pe Fiul și Fiul pe Tatăl, așa trebuie să se vadă și să se cunoască sfinții unii pe alții... Căci precum Tatăl nu va fi lipsit niciodată de cunoștința Fiului și Fiul de a Tatălui, așa nici sfinții, ajunși dumnezei prin lucrare și având pe Dumnezeu locuind în ei, nu vor fi lipsiți niciodată de cunoștința între ei și fiecare va vedea slava sa și slava celorlalți, precum Fiul pe a Tatălui și Tatăl pe a Fiului. Dar care și cum va fi slava sfinților? Cea care este și a Fiului lui Dumnezeu. Căci zice: *Și Eu slava pe care Mi-ai dat-o Mie le-am dat-o lor ca să fie una, precum Noi una suntem* (Ioan 17,22). Vezi că slava dată Fiului dinainte de veci de Dumnezeu și Tatăl e dăruită de Fiul însuși sfinților și aceștia sunt toți una?¹⁴³⁹” (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.12, în Fil.rom., vol.VI, p.155,156)

„În veacul viitor sfinții își vor grăi unii altora în chip tainic cuvântul lăuntric, rostit în Duhul Sfânt¹⁴⁴⁰.” (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.49, în Fil.rom., vol.VII, p.111)

¹⁴³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Creștinismul deschide oamenilor dorința și putința înlăturării separației între ei și Dumnezeu și a lor întreolaltă, prin Hristos. Ei vor fi dumnezei în Dumnezeu, prin har sau prin împărtășire, adică nu de la ei. (n.s.49, p. 156)

¹⁴⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfinții, cunoscându-și în veacul viitor lăuntrul lor în mod reciproc, vor cunoaște din vedere tot ce au să-și spună, își vor vedea reciproc ființa ca atotcuprinzător cuvânt, spunându-și tot ce au să-și spună prin reciproca lor intimitate și sinceritate totală. Sufletul le va fi întreg în lumina feței. (n.s.121, p.111,112)

„În veacul viitor îngerii și sfinții vor spori în adăugirea harurilor și niciodată nu vor sfârși sau nu vor slăbi în dorirea bunătăților. Căci în veacul de acolo nu va fi slăbire sau micșorare a virtuții în favoarea păcatului.” (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.54, în Fil.rom., vol.VII, p.112)

„Căci dacă tot cuvântul iese din gura lui Dumnezeu (Matei 4,14) înseamnă că cuvintele care ies din Duh prin gura sfinților sunt cuvinte care ies din gura lui Dumnezeu sau din suflarea preadulce a Duhului pentru lucrare¹⁴⁴¹.” (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.96, în Fil.rom., vol.VII, p.128)

„Și ceea ce pare în ele (lucrările ce se săvârșesc în sfinți) nerațional e mai presus de rațiune și scapă, prin depășire, înțelegerii celui ce le cercetează cu rațiunea și nu caută cunoștința lor cu fapta și cu experiența mijlocită de aceasta¹⁴⁴². Iar acesta dacă nu aduce credință, singura în stare să primească adevărul mai presus de rațiune, explicând, vai, fără sfințenie cele sfinte, batjocorește cele ale evlaviei.” (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.12, în Fil.rom., vol.VII, p.245)

„... prin el (har) Dumnezeu însuși pătrunde întreg în cei vrednici și sfinții pătrund întregi în Dumnezeu întreg, luând în ei înșiși pe Dumnezeu întreg¹⁴⁴³ și dobândind numai pe Dumnezeu, ca un fel de răsplată a urcușului lor spre El. Căci Dumnezeu străbate în ei asemenea sufletului în trup, ca în măduarele Sale, și-i învrednicește să fie în El.” (Sf. Grigorie Palama, Tm.Agh., în Fil.rom., vol.VII, p.413)

„... sfinții Lui ce se veselesc pururea. Cine înțelege? Cine poate bănuî bucuria cea negrăită a sfinților? Veselia lor de nedescris? Lumina de neînchipuit? Cine le descoperă, atâta timp cât sunt aici, tainele Lui minunate, slăvite, slava și odihna ce așteaptă și chipul în care le înstrăinează mintea de lumea aceasta ca să se vadă totdeauna pe ei în cer împreună cu Hristos și cu îngerii? Nu-i supără pe ei foamea, nici setea, nici altceva pământesc. Căci s-au eliberat de toate poverile și patimile și păcatele. Sau după cuvântul Scripturii: *Unde e comoara lor, acolo e și mintea lor* (Matei 6,21). Cel ce e ajuns la aceasta, știe ce aude.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp. 77, în Fil.rom., vol.XI, p. 114)

¹⁴⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Noi vorbim pentru că a vorbit și continuă să vorbească Dumnezeu. Dar în mod deosebit de intim vorbește Dumnezeu prin sfinți, care s-au unit cu Dumnezeu în Duh. (n.s.47, p.128)

¹⁴⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucrările ce se săvârșesc în sfinți nu sunt neraționale, cum par, ci mai presus de rațiune, adică de o raționalitate completă, nu fragmentară, ca cea a proceselor naturii care sfârșesc în descompunere, deci poartă în ele, ca finalitate, nonsensul. (n.s.29, p.245)

¹⁴⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu își face întreg perihoreza în cei vrednici întregi și aceștia își fac întregi perihoreza în Dumnezeu întreg. Adică Dumnezeu se mișcă întreg în întregimea celor vrednici și aceștia se mișcă cu întregimea ființei lor în Dumnezeu întreg. Nimic din El nu le rămâne străin acestora și nimic din ei nu rămâne în afară de Dumnezeu. Dar aceasta înseamnă că nici mișcările nu rămân separate, ci se întrepătrund. În mișcarea firii umane se mișcă și firea divină, iar în mișcarea firii divine se mișcă și firea umană, încât se face o singură mișcare, fără să se confunde omenescul și dumnezeiescul, asemenea mișcării îmbinate a sufletului și a trupului... Numai persoanele se unesc între ele în întregime, câtă vreme primirea de către o persoană a ceva material se limitează la partea pe care o primește. Fără îndoială, persoanele unindu-se în întregime între ele nu-și epuizează toate străfundurile în această unire, deși toate sunt atinse de ea. Ele își rămân etern rezerve de putere și de dăruire reciprocă. Dar persoana e întreagă totuși pe toate treptele pe care se comunică alteia. Întreagă se dăruiește și întreagă rămâne în ea însăși, rezervă ineputabilă de dăruire. (n.s. 7, p.413)

„Iar cel ce face pomenirea sfinților fără slava deșartă, socotind că o face aceasta din îndemnul lui Dumnezeu, și nu de la sine însuși, se face împreună părtaș cu aceștia și ia plata de la Stăpânul lor¹⁴⁴⁴.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.261, în Fil.rom., vol.XI, p. 301)

„Nu trebuie să socotim cuvintele sfinților golite de putere. Ele sunt lucrătoare și grăite după Dumnezeu. Dar fiindcă noi suntem pironiți în cele trupești și materiale, nu putem înțelege cele grăite de sfinți.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.383, în Fil.rom., vol.XI, p.387)

2. Maica Domnului – Maica Lui și Maica noastră

„...zămislirea Lui (lui Hristos) s-a făcut în chip minunat, fără de sămânță, iar nașterea, mai presus de fire, fără stricăciune, căci Dumnezeu, născându-Se din Maică, îi strângea prin naștere legăturile fecioriei mai mult decât firea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.253)

„Minunatu-s-a de aceasta cerul, și marginile pământului s-au umplut de uimire, că Dumnezeu s-a arătat oamenilor trupești și pânțelele tău s-a făcut mai cuprinzător decât cerurile. Pentru aceasta, Născătoare de Dumnezeu, pe tine te măresc cetele îngerilor și oamenilor.” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.86)

„Și nimeni nu poate întreba despre ale Tale. Pentru că sunt mai presus de fire, de minte și de înțelegere. Cu adevărat, Născătoare de Dumnezeu Te mărturisim pe Tine, cei mântuiți prin Tine, Fecioară curată, mărimdu-Te împreună cetele netrupești, pentru că:

Pe Dumnezeu a-L vedea nu este cu puțință oamenilor, spre care nu cutează a căuta cetele îngerești; iar prin Tine Preacurată, s-a arătat oamenilor Cuvântul întrupat, pe Care mărimdu-L împreună cu oștile îngerești, pe Tine te mărim... Născătoare de Dumnezeu, tu ești viața cea adevărată, care ai odrăslit rodul vieții, singura Născătoare de Dumnezeu, ceea ce ești mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită fără de asemănare...” (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.95)

„Asemănatu-sa, ...Împărăția cerurilor, împăratului care a făcut nunți fiului său și a chemat pe mulți. De care împărat vorbește, dacă nu de Însuși Tatăl Său și Dumnezeu? Și cui altcuiva a făcut nuntă, dacă nu Fiului Său Unul-Născut și Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos însuși? Dar cu cine sau ce împărat a primit Stăpânul și Împăratul tuturor să facă înțelegerea de căsătorie? Fiecare din noi, oamenii, când vrea să aducă o mireasă fiului său, se grăbește să ia pe fiica celui mai de vază și mai slăvit și mai bogat. Pe cine va găsi deci Dumnezeu deopotrivă cu El, ce să-și aducă Sieși mireasă de la el? Căci zice proorocul: *Cel ce ține în mâna Lui marginile pământului și pe cei ce locuiesc în el, ca pe niște lăcuste* (Isaia 40,22). Iar în alt loc: *Dumnezeu cel veșnic, Care a întocmit marginea pământului* (Isaia 40,28) și a întemeiat pe nimic stâlpii Lui (Iov 38,4-6). Iar

¹⁴⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ia plata de la Domnul sfinților pentru că pomeneste pe cei iubiți de El. Căci prin aceasta intră și cel ce face aceasta în comuniune cu ei, în unire cu ei, împărtășindu-se și ei de iubirea ce o are Dumnezeu față de ei. Dacă Dumnezeu iubește pe oameni până ce sunt încă păcătoși și de aceea vrea să-i mântuiască, cu atât mai mult îi iubește pe cei ce fac voia Lui din ascultare și iubire față de El. (n.s. 421, p.301).

David zice: *Cel ce privește la pământ și-l face să se cutremure* (Psalmul 103,32). Deci Cel ce este așa, să vedem a cui fiică a luat mireasă și a făcut nunți Fiului Său. Vreți să aflați a cui? Mărimea coborârii Lui îmi ametește gândul și mă cutremur să v-o spun. Dar încrezându-mă în bunătatea Lui, voi spune: și-a luat mireasă pe fiica celui ce s-a răzvrătit împotriva Lui și a celui ce a săvârșit desfrânarea și ucidere: ca să spun așa, a unui desfrânat și ucigaș.

Vezi ce bunătate și coborâre de negrăit? Vezi ce covârșitoare iubire de oameni? Vezi mărimea iubirii și bunătății? Învăță deci de aici, tu, cel ce-ți închipui lucruri mari despre tine, să te smerești și să fii modest, și niciodată să nu te înalți asupra cuiva, chiar dacă ai fi cel mai mare împărat dintre împărați, cel mai vestit dintre conducători, cel mai bogat dintre toți bogații; învață privind la Domnul tuturor, la Sfântul sfinților, la fericitul Dumnezeu și singurul Stăpânitor, la Cel ce locuiește în lumina neapropiată (Timotei 6,15-16), Care coboară astfel și-Și aduce mireasă Fiului Său Unul-Născut de la cel ce s-a răzvrătit, El, Cel nevăzut, Cel necuprins, Cel nepătruns, Făcătorul și Ziditorul tuturor, pentru tine și pentru mântuirea ta.

Și cine e cel ce a săvârșit ucidere și desfrânare, pe a cărei fiică și-a ales-o Sieși ca mireasă? David, fiul lui Iesei, care a omorât pe Urie și a preacurvit cu femeia lui (2 Regi 11,2-5). Pe fiica acestuia, pe Maria, preaneprihănită și preacurata Fecioară a ales-o El de mireasă. O numesc pe aceasta neprihănită și preacurată în asemănare cu noi, oamenii de atunci, comparând-o cu aceia și cu noi, robii ei; față de Mirele ei însă și Părintele Aceluia ea e om, dar e curată și preacurată, și mai curată, și mai neprihănită decât toți oamenii din toate neamurile. Pe aceasta a ales-o pentru Fiul Său.”(Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.9, în Fil.rom., vol.VI, p.138,139)

„...a fost o mamă a Lui în chip propriu, ca una ce L-a născut, cum am spus, pe Acesta, în chip de negrăit și fără bărbat, trupește. Iar sfinții toți îl au ca unii ce L-au zămislit pe El după har și după dar. Din Maica Lui preacurată a împrumutat trupul Său preacurat, dăruindu-i în schimb dumnezeirea – schimb minunat și nou ... și precum Fiul ei și Dumnezeu s-a făcut Hristos și Dumnezeuul nostru, dar a fost și fratele nostru, așa și noi o negrăită iubire de oameni! Ne facem fii ai Născătoarei de Dumnezeu, Maica Lui, și frați ai lui Hristos. Căci toți sfinții sunt aceasta prin nunta cea preaneprihănită și preanecunoscută săvârșită cu ea și în ea, datorită căreia Fiul lui Dumnezeu e din ea și sfinții sunt din El. Căci precum Eva cea dintâi a născut din împreunare și din sămânța lui Adam și din ea, și prin ea s-au născut toți oamenii, așa și Născătoarea de Dumnezeu primind pe Cuvântul lui Dumnezeu-Tatăl în loc de sămânță, L-a zămislit și L-a născut numai pe Unul-Născut din Tatăl dinainte de veci și Unul-Născut și întrupat din ea, în zilele de pe urmă. Și încetând ea să zămislească și să nască, Fiul ei a născut și naște în fiecare zi pe cei ce cred în El și păzesc sfintele Lui porunci... Maica lui Dumnezeu este Stăpâna și Împărăteasa și Doamna și Maica tuturor sfinților, iar sfinții sunt slujitorii ei, precum Maica este a lui Dumnezeu. Pe de altă parte, sunt fiii ei, întrucât se împărtășesc din preacuratul trup al Fiului ei. Credincios este cuvântul (1 Timotei 15;3, 1 ș.u.). Căci trupul Domnului este trupul Născătoarei de Dumnezeu. Și împărtășindu-ne din însuși trupul îndumnezeit al Domnului, mărturisim și credem că ne împărtășim de viața veșnică, dacă nu-L mâncăm pe acesta cu nevrednicie și deci mai degrabă spre osânda noastră.

Iar rudeniile ale ei sunt sfinții în chip întreg. După un chip, pentru că au rudenie din același lut și din aceeași suflare sau suflet; după al doilea chip, pentru că au comuniune și părtășie cu ea prin trupul luat din ea; iar după al treilea, pentru că prin sfințenia ce se înfăptuiește în ei după Duh fiecare are în sine prin ea pe Dumnezeuul tuturor zămislit în sine, precum L-a avut și ea. Căci deși L-a născut și trupește, dar L-a avut întreg în sine totdeauna și-L are și acum și pururea, și duhovnicește, și-L are la fel, în chip nedespărțit.” (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.10, în Fil.rom., vol.VI, p.143,144)

3. Ajutorul sfinților la mântuirea noastră

„Lumea e moartă pentru sfinți și cei din ea la fel pentru ei. De aceea văzând, nu văd faptele lor cele bune și auzind, nu pot înțelege (Matei 13,13) cuvintele lor dumnezeiești grăite în Duhul Sfânt. Dar nici cei duhovnicești nu pot primi în ei faptele cele rele sau cuvintele pătimase ale oamenilor lumești sau răi, ci văzând și ei cele din lume nu le văd și auzind cele ale oamenilor lumești rămân cu simțirea ca și când nu le-ar auzi. Și astfel nu se înfăptuiește nici o părtășie a acestora cu aceia sau a acelora cu aceștia.” (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225.cap., cap.41, în Fil.rom., vol.VI, p.68)

„Toți sfinții sunt cu adevărat mădulare ale lui Hristos, Dumnezeu cel peste toate, și, cum s-a spus, sunt datori să se lipească de El (1 Corinteni 6,16) și să se unească cu trupul Lui, ca El să fie capul lor (Coloseni 1,18), iar sfinții din veac și până la ziua cea de pe urmă să fie mădularele Lui, ca să fie cei mulți un trup al lui Hristos (1 Corinteni 12,27), ca un singur om. De aici urmează că unii împlinesc rostul mâinilor lucrând până azi și făcând voia Lui preasfântă, făcând din cei nevrednici vrednici și câștigându-i pentru El; alții rostul umerilor, purtându-și greutatea unii altora (Galateni 6,2), sau chiar pe cel pierdut (Luca 15,6), aflat de ei, care înainte rătașea pe munți și dealuri, și locuri pe care nu le cercetează Domnul (Iezechiel 14,6; Proverbe 19,23; Matei 18,12), și împlinind astfel voia Lui (Galateni 6,2); alții ai pieptului, izvorând celor însetați și flămânzi dreptatea lui Dumnezeu (Matei 5,6), apa cea prealimpede a cuvântului înțelepciunii și cunoștinței de negrăit, și procurându-le pâinea pe care o mănâncă Puterile de sus ale cerului (Psalmul 77,25), ca unii ce se odihnesc la pieptul Lui și sunt iubiți de El; alții rostul pântecelui, primindu-le toate în sânul lor prin iubire și purtând înlăuntrul lor duhul mântuirii și având în ei simțirea în stare să cuprindă tainele Lui de negrăit și ascunse; alții rolul coapselor, purtând în ei rodnicia înțelesurilor vrednice de Dumnezeu ale teologiei tainice și născând pe duhul mântuirii pe pământ (Isaia 26,18), adică rodul și sămânța Duhului în inimile oamenilor prin cuvântul și învățătura lor; alții rostul picioarelor, dovedind bărbăție și răbdare în încercări, după pilda lui Iov, și neabătându-se de la statornicia în cele bune, nici slăbind în ele, ci purtând poverile darurilor¹⁴⁴⁵ Lui (Isaia 26,18).” (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.6, în Fil.rom., vol.VI, p. 130, 131)

„De multe ori, frate, când tâlharii aud răspunsurile și glasul celor mai mari, fug. La fel când aud tâlharii spirituali răspunsurile și glasul celor mai puternici, a celor care aud de la Stăpânul și Căpetenia lor Iisus: *Îndrăzniți, că Eu am biruit lumea* (Ioan 16,33) și

¹⁴⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Darurile lui Hristos reprezintă în același timp poveri sau obligații de a lucra potrivit cu ele. (n.s.32, p.131)

Iată v-am dat vouă puterea să călcați peste șerpi și scorpioni și peste toată puterea vrăjmașului și nimic nu vă va vătăma (Luca 10,19), fug cu cutremur, rușinându-se. Să le cerem deci, sfinților, să se roage pentru noi și ni-i vom face familiari. Și nu puțin vom folosi de la ei.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.374, în Fil.rom., vol.XI, p.379)

„Căci vrăjmașul se învârte răcnind în jurul tău, căutând să te înghită de viu (1 Petru 5,8)¹⁴⁴⁶ și nu înțelegi că dacă nu te-ar fi acoperit mâna lui Dumnezeu și rugăciunea sfinților¹⁴⁴⁷, ai fi căzut în pieirea și rătăcirea lui.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.614, în Fil.rom., vol.XI, p.579)

„Dacă nu face omul tot ce poate și nu unește aceasta cu rugăciunile sfinților, nu are nici un folos de rugăciunile sfinților pentru el. Căci dacă ei se înfrânează și se roagă pentru el, iar el se dedă plăcerilor și leneviei, ce-i folosește rugăciunea lor pentru el? Atunci se împlinește ceea ce s-a spus: *Unul zidește și altul strică. Ce au mai mult decât ostenele?* (Sirah 34,28). Căci dacă s-ar putea ca cel pentru care se roagă sfinții, să se mântuiască fără să dea și el puțină luare aminte, n-ar fi nici o piedică pentru Dumnezeu ca ei să facă aceasta și pentru toți păcătoșii lumii. Dar chiar dacă se ostenește puțin și păcătosul, el are nevoie și de rugăciunea dreptului. Căci spune Apostolul: *Mult poate face rugăciunea lucrătoare a dreptului* (Iacov 5,16). Așadar când se roagă sfântul și dreptul, trebuie să conlucreze și păcătosul, după puterea lui, prin pocăința lui, cu rugăciunea sfinților, nefiind în stare să-și plătească singur datoriile. Se... aseamănă păcătosul cu omul ce datorează o sută de monede (de aur), care, înștiințat de creditori că trebuie să plătească datoria, a plecat la alt om credincios și bogat și l-a rugat să-i dea din iubire cât poate, iar acela având iubire de oameni și văzând necazul acestuia, milostivindu-se de el, îi spune: *Frate, tot ce am în mâinile mele dau pentru tine. Eliberează-te de contract*. Datornicul trebuie deci să se silească și să dea puținul ce-l poate da, ca să se elibereze de multe. Căci dacă acel om milostiv nu vede pe datornic că a adus cele zece monede ce le are, va vedea că e zadarnic să dea și el cele nouăzeci de monezi ale lui, știind că astfel nu se vor completa cele o sută datorate.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.616, în Fil.rom., vol.XI, p.585)

4. Urmarea vieții sfinților

„Să râvnim a păși pe urmele sfinților atleți ai Mântuitorului, să imităm luptele lor uitând pe cele dindărăt și întinzându-ne spre cele dinainte. Să imităm drumul lor neodihnit, râvna lor aprinsă, stăruința în înfrânare, sfințenia neprihănirii, vitejia răbdării, neclintirea îndelungii răbdări, duioșia milei, netulburarea blândeței, căldura râvnei, nefățărnicia iubirii, înălțimea smereniei, neprisosința sărăciei, bărbăția, bunătatea, îngăduința.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cuv.asc., cap.45, în Fil.rom., vol.II, p. 52)

¹⁴⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși mort, sau într-un mare gol, te lasă viu în veci, ca să te chinuiești. Aceasta e plăcerea satanei. De altfel el nu poate nimici total viața, pe care a dat-o Dumnezeu. De aceea se folosește de aparența ei, ca ultimul rest de bine, pentru a te amăgi. (n.s.834, p.579)

¹⁴⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În rugăciunea sfinților iradiază puterea iubirii lor, întărită de puterea iubirii lui Dumnezeu. Adevărata putere este iubirea. Dumnezeu nu poate fi decât iubire. (n.s.835, p.579)

„Păstrând, zice, cineva amintirea vieții sfinților prin imitare, leapădă moartea adusă de patimi și primește viața adusă de virtuți.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.6, în Fil.rom., vol.III, p.137)

„Dacă vrei deci să-l asculți pe Pavel sau să-l cinstești, urmează-i și fă-te și tu ca el prin credință. Și atunci îl vei cinsti cu adevărat, și el te va primi pe tine, și te va socoti ca pe slava și ca pe coroana laudei sale (1 Tesaloniceni 2,19).Voiesc să-ți dovedesc că mai mult îl vei cinsti pe el și-l vei bucura și-l vei slăvi, de vei putea să te faci mai mare chiar ca el și mai familiar lui Dumnezeu. Ascultă cum o afirmă el aceasta și o spune: *Aș fi dorit să fiu anatema de la Hristos, pentru frații mei, rudeniile mele după trup* (Romani 9, 9)¹⁴⁴⁸. El se învoiește să fie despărțit cu totul de Hristos, ca să te mântuiești tu. Și tu spui că se va socoti necinstit, dacă eu voi vrea și mă voi sili să fiu ca el? Nu, frate, nu este pizmă la sfinții lui Dumnezeu, nu este întru ei poftă și dorință de președere sau de slavă mai mare.... Iar cei ce-L văd pe El sunt izbăviți de toată pizma. Ei nu pot să privească și să se întoarcă spre ceva din cele ale vieții de aici sau spre altcineva dintre oameni, sau să cugete la ceva ce nu le e potrivit. De aceea ei și rămân în veac neschimbați și sunt de neîntors spre rău.” (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.167).

„E un lucru bun a te minuna de ostenele sfinților. Dar e un lucru pricinuitor de mântuire a râvni să faci la fel. Însă a voi să urmezi viețuirea lor dintr-o dată e un lucru nesocotit și cu neputință.” (Sf. Ioan Scărarul, Scara, cuv.4, cap.34, în Fil.rom., vol.IX, p. 104)

„S-au ostenit (sfinții)? Acum s-au preamărit, s-au slăvit, s-au umplut de strălucire. Au ajuns la viață pentru că au murit. Sunt veseliți și veselesc¹⁴⁴⁹. Sunt veseliți în Treimea nedespărțită și veselesc puterile de sus. Doriți-vă după treapta lor, urcați împreună cu ei, râvniți credința lor, câștigați smerenia lor, dobândiți răbdarea lor în toate ca să primiți moștenirea lor. Țineți iubirea lor necăzută, ca să vă aflați în bunătățile negrăite, *cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și cele următoare*. (1 Corinteni 2,9).” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.207, în Fil.rom. vol.XI, p.240,241)

„Dar trebuie să ne lipim și de Sfinții Părinți și din vederile lor, din vorbirea lor, din suspinul lor și din viața lor frumoasă să ne umplem de pocăința cea după Dumnezeu.... Astfel dacă întipărim în noi pildele lor, ca să ne folosim în același fel de lucruri, nu vom întârzia să pășim pe aceeași cale cu ei.” (Sf. Varsanufie și Ioan, Scr.duh., rp.393, în Fil.rom., vol.XI, p.400)

¹⁴⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Între sfinți nu există pizmă. Fiecare dorește ca ceilalți să devină mai buni ca el. E ceva amestec în declarația Sfântului Pavel, care ar fi fost gata să-și piardă mântuirea sa pentru mântuirea rudeniilor sale după trup. Desigur, aceasta nu se întâmplă în fapt. Chiar în această iubire totală față de alții Sfântul se arată ca legat de Hristos în mod indisolubil, dat fiind că și Hristos are aceeași iubire față de oameni. (n.s.3, p. 167)

¹⁴⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt veseliți de Hristos și veselesc pe Hristos, că au ajuns prin El la veselie. Sunt veseliți de Hristos și veselesc pe alții. Din cel vesel se răspândește veselie. Și cei nepizmași, cei ridicați și ei la iubire, se bucură și ei de veselia acelor, ceea ce înseamnă că veselia acelor trece și la ei. Trebuie să mori total ție, ca să trăiești cu adevărat din viața lui Dumnezeu și a celorlalți care ți se comunică, când ai surpat zidurile egoismului. (n.s.308, p. 240)

„Dorește pe sfinți, ca râvna lor să te mănânce.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.2, în Fil.rom., vol.XII, p.119)

„Cugetă la cinstea ce-au primit-o toți sfinții și râvna lor să te atragă puțin câte puțin.” (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.16, cap.6, în Fil.rom., vol.XII, p.126)

5. Îndumnezeirea

„Dacă pofteste cineva ceva, se luptă ca să și dobândească. Dar dintre toate bunurile și lucrurile vrednice de poftit cel fără asemănare mai bun și mai vrednic de dorit este Dumnezeu. Câtă sânguință nu suntem, așadar, datori să arătăm, ca să dobândim acest lucru bun și vrednic de dorit prin fire?” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.d.drag., suta întâi, cap.43, în Fil.rom., vol.II, p.59)

„Căci însuși Hristos, care a biruit lumea, ne este nouă conducător în această luptă și ne înarmează cu legile poruncilor. El este cel ce, prin lepădarea legiuită a patimilor, leagă firea cu ea însăși prin iubire și mișcă dorința noastră nesăturată spre El însuși, care este pâinea vieții, a înțelepciunii, a cunoștinței și a dreptății. El ne va face, prin împlinirea voii Tatălui, împreună-slujitori cu îngerii pe noi, cei ce, prin purtarea noastră în viață, ne-am arătat vrednici imitatori ai bine plăcutei viețuiri cerești. Și de acolo iarăși ne va ridica la cea mai înaltă treaptă a celor dumnezeiești, la Părintele luminilor, și ne va face părtași ai firii dumnezeiești prin împărtășirea de Duhul după har, iar în temeiul acestui fapt vom fi fii ai lui Dumnezeu, purtând în chip neprihănit, întregi, pe însuși pricinuitorul harului, pe Fiul după fire al Tatălui, întreg, fără margine, pe Cel de la care, prin care și în care avem și vom avea existența, mișcarea și viața.

Această taină a îndumnezeirii să ne fie ținută spre care să privim în rugăciune ca să cunoaștem ce am fost și ce ne-a făcut pe noi coborârea (chenoza) prin trup a Celui Unuia-Născut, și de unde, și unde ne-a ridicat, prin puterea dreptei sale de oameni iubitoare, pe noi, cei ce ne aflăm în locul cel mai de jos al lumii, la care ne coborâse povara păcatelor.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, T.T.n., în Fil.rom., vol.II, p.274,275)

„Întruparea lui Dumnezeu, zice, ne este cheazăsie sigură a nădejdi de îndumnezeire a firii oamenilor. Atât de deplin îl va face pe om Dumnezeu, cât de deplin s-a făcut Dumnezeu om. Căci e vădit că Cel ce s-a făcut om fără de păcat va îndumnezei firea fără preschimbarea ei în Dumnezeu; și atât îl va ridica pe om din pricina Sa, cât s-a coborât El din pricina omului.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.3, în Fil.rom., vol.III, p.89)

„Cuvântul lui Dumnezeu, făcându-Se om, a umplut iar de cunoștință firea golită de cunoștința dată ei. Și întărind-o până la neschimbare, a îndumnezeit-o nu prin fire, ci prin calitatea¹⁴⁵⁰ ce i-a dat-o, pecetluind-o cu Duhul Său ca să nu-i lipsească nimic, precum a dat apei tărie prin calitatea vinului. Căci pentru aceasta s-a făcut om adevărat, ca să ne facă pe noi dumnezei după har.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.2, în Fil.rom., vol.III, p.146,147)

¹⁴⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum apa devine vin nu prin ea și nu după substanță, ci prin putere de sus și printr-o calitate dăruită, așa firea noastră se îndumnezeiește nu prin sine, ci printr-o calitate deosebită de ființa ei, ce i se dă de Dumnezeu. (n.s.1, p. 146)

„Căci încă dinainte de veacuri a fost cugetată și rânduită unirea hotarului (definitului) și a nehotărâției (indefinitului), a măsurii și a lipsei de măsură, a marginii și a nemărginirii, a Creatorului și a creaturii, a stabilității și a mișcării. Iar această taină s-a împlinit în Hristos, care s-a arătat în cele din urmă dintre timpuri, aducând prin ea împlinirea hotărârii de mai înainte a lui Dumnezeu. Aceasta, pentru ca cele ce se mișcă după fire să găsească odihna în jurul Aceluia care este după ființă cu totul nemișcat, din mișcarea lor față de ele însele și una față de alta; de asemenea, ca să primească prin experiență cunoștința trăită a Aceluia în care s-a învrednicit să se odihnească, cunoștința care le oferă posesiunea fericită, neschimbată și constantă a Celui cunoscut de ele. Căci Scriptura știe de o îndoită cunoștință a celor dumnezeiești. Una e relativă și constă numai în raționament și în înțelesuri, neavând simțirea experiențată prin trăire a Celui cunoscut. Prin ea ne călăuzim în viața aceasta. Cealaltă e în sens propriu adevărată și constă numai în experiența trăită, fiind în afară de raționament și de înțelesuri, și procurând toată simțirea Celui cunoscut prin participarea la El după har. Prin aceasta vom primi în viața viitoare îndumnezeirea mai presus de fire, ce se va lucra fără încetare. Cunoștința relativă, cuprinsă în raționament și înțelesuri, mișcă dorința spre cunoștința trăită prin participare. Iar cea trăită, care procură simțirea Celui cunoscut prin participare și prin experiență, înlătură cunoștința cuprinsă în raționament și înțelesuri.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.60, în Fil.rom., vol.III, p. 304–307)

„Fiul (lui Dumnezeu), ...s-a întrupat și a dăruit ca răsplată a împăcării cu Tatăl, celor ce ascultă de El, îndumnezeirea nenăscută (sau necreată).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.61, în Fil.rom., vol.III, p.318)

„Îndumnezeirea nenăscută este lumina conștientă a dumnezeirii în cei vrednici, care nu are un început, ci numai o arătare neînțeleasă.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.16, în Fil.rom., vol.III, p.322)

„Căci viața dumnezeiască și neînțeleasă, deși dă bucurie celor ce se împărtășesc de ea după har, nu poate fi cuprinsă. Ea rămâne pururea necuprinsă, chiar celor ce o posedă prin participare, deoarece ca nenăscută este prin fire infinită.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., sc.18, în Fil.rom., vol.III, p.322)

„Căci se cădea cu adevărat ca Cel ce este după fire Făcătorul ființei lucrurilor să se facă și Autorul îndumnezeirii după har a celor create, ca astfel Dătătorul existenței să se arate ca și Dăruitorul fericirii veșnice a existenței.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tl., rp.60, în Fil.rom., vol.III, p.308)

„Dar care este urcușul și îndumnezeirea? În ce privește mintea, ea e cea mai desăvârșită știință a lucrurilor și a Celui mai presus de ele, pe cât e cu putință firii omenesti; în ce privește voința, ea constă în tinderea și mișcarea totală și neconținută spre Primul Bine; iar în ce privește iuțimea, ea constă în mișcarea neobosită și neslăbită, a tot efectivă și a tot lucrătoare spre Cel dorit, nelăsându-se oprită de nici una din împrejurările supărătoare ce-i stau înaintea, ci pășind mai departe neînduplecat și fără întoarcere. Mișcarea sufletului spre cele bune trebuie să fie cu atât mai hotărâtă decât spre cele rele, cu cât frumusețile inteligibile întrec pe cele sensibile. Numai atâta trebuie să se aplece asupra trupului, cât e de ajuns pentru ocrotirea lui și pentru procurarea celor

trebuincioase spre susținerea lui, ca să nu fie nimicită silnic viața.” (Teodor al Edessei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV, p.229,230)

„Căci când ajunge cineva la desăvârșirea Duhului, după ce s-a curățit deplin de toate patimile și s-a unit în întregime cu Duhul mângâietor printr-o împărtășire negrăită, încât s-a învrednicit și sufletul însuși să se facă duh, ca unit cu Duhul, atunci se face întreg lumină, întreg duh, întreg bucurie, întreg odihnă, întreg veselie, întreg dragoste, întreg gingășie, întreg bunătate, întreg blândețe și așa zicând se scufundă în virtuțile puterii Duhului cel bun ca o piatră în adâncul mării, care e învăluită de ape din toate părțile. Astfel aceștia, uniți în tot chipul cu Duhul lui Dumnezeu, se fac asemenea lui Hristos însuși având în ei neschimbate virtuțile Duhului și arătând tuturor roduri de felul acesta. Căci o dată ce s-au făcut neîntinați și curați la inimă prin Duhul, este cu neputință să arate în afară roduri ale păcatului, ci totdeauna strălucesc în ei, prin toate, roadele duhului.” (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.90, în Fil.rom., vol.V, p.323)

„Când o femeie se însoțește cu un bărbat spre conviețuire și unire, toate ale fiecăruia din ei se fac comune. Și casa e una, și avuția. Și nu numai peste lucrurile lui, dar și peste trupul lui poate stăpâni femeia. Căci bărbatul, zice dumnezeiescul Apostol, trupul său nu-l stăpânește, ci femeia. (1 Corinteni 7,4). Așa și unirea adevărată și tainică a sufletului cu Hristos îl face un duh cu El. Urmează deci numaidecât că sufletul este oarecum stăpân și peste vistieriile Lui negrăite, deoarece s-a făcut mireasa Lui. Fie că Dumnezeu s-a făcut al sufletului, e limpede că toate ale Lui sunt ale sufletului, fie lumea, fie avuția, fie moartea, fie îngerii, fie începătoriile, fie cele de față, fie cele viitoare.” (Sf. Simeon Metafrastul, P.150.cap., cap.124, în Fil.rom., vol.V, p.340)

„Dacă cei botezați au îmbrăcat pe Hristos (Galateni 3,27), Cine este Cel cu Care s-au îmbrăcat? Dumnezeu.” (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.5, în Fil.rom., vol.VI, p.164)

„Cuvântul lui Dumnezeu făcându-se trup și dând subzistență firii noastre în Sine, și aflându-se om desăvârșit, afară de păcat, a îndumnezeit-o, zidind-o pe aceasta din nou, ca Dumnezeu desăvârșit. Și fiind Rațiune a primei Minți și Dumnezeu, s-a unit cu partea rațională a firii omenești, dându-i aripi ca să zboare la înălțime și să cugete și să gândească la cele dumnezeiești. Dar fiind și foc, a întărit puternic cu focul ființial și dumnezeiesc iuțimea firii omenești împotriva patimilor și a dracilor. În sfârșit, fiind ținta dorinței întregii firi raționale, și odihna poftei ei, a lărgit partea pofitoare a firii noastre ca să se poată împărtăși de bunătățile vieții veșnice cu dragoste plină de simțire. Și așa, înnoind omul întreg în Sine, l-a făcut din vechi nou ca să nu mai poarte în starea reînnoită nici un motiv de învinovățire a Cuvântului ziditor.” (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.93, în Fil.rom., vol.VI, p.263)

„Nu vor înainta sfinții în veacul viitor la nesfârșit în vederea lui Dumnezeu? E vădit fiecăruia că la nesfârșit. Căci Dionisie, tâlcuitorul celor cerești, ne-a învățat că și îngerii se bucură de o înaintare veșnică în ele prin iluminarea de mai înainte, făcându-se mai capabili de una mai clară. Dar nici dintre cei ce s-au împărtășit în tot veacul pe pământ de aceea nu am văzut sau auzit pe vreunul să nu fi dorit una încă și mai desăvârșită. Deci, dacă dorința celor ce au dobândit-o nu se oprește, iar harul de mai înainte îi împuternicește spre împărtășirea de cele mai mari, și dacă Cel ce se dăruiește pe Sine este nesfârșit și se unește cu prisosință și din belșug, ce piedică mai e ca să nu înainteze

fiii veacului viitor în ea, la nesfârșit, agonisind har din har și urcând cu bucurie urcușul cel neobosit. Așadar tot darul de sus e desăvârșit, dar nu atotdesăvârșit. Căci Cel atotdesăvârșit nu primește adaos¹⁴⁵¹.” (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.11, în Fil.rom., vol.VII, p.242)

„...nu cel mult învățat se apropie de Dumnezeu, ci acela care s-a curățit prin virtute de patimi și s-a lipit prin rugăciune stăruitoare și curată de Dumnezeu, ajungând prin ele la deplina încredințare și gustare a bunătăților viitoare, încredințare și gustare pe care, cinstind-o cu numiri, după putință mai dumnezeiești, au numit-o arvună tainică¹⁴⁵².” (Sf. Grigorie Palama, Cuv.lin., cap.13, în Fil.rom., vol.VII, p.281)

„Deci poruncile lui Dumnezeu procură și cunoștință. Dar nu numai cunoștință, ci și îndumnezeire¹⁴⁵³. Iar aceasta o dobândim primind și văzând în noi slava lui Dumnezeu, în Duh, când va binevoi Dumnezeu să ne introducă în tainele Sale.” (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.17, în Fil.rom., vol.VII, p.288)

„...după Marele Dionisie, *îndumnezeirea este asemănarea și unirea cu Dumnezeu.*” (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.7, în Fil.rom., vol.VII, p.380)

„Fiindcă sufletele purtătoare de Duh, cum zice Vasile cel Mare, fiind luminate de Duhul, se fac ele însele duhovnicești și răspândesc harul la alții. De aici cunoștința de mai înainte a celor viitoare, înțelegerea tainelor, pătrunderea celor ascunse, împărțirile darurilor, viețuirea cerească, cântarea cu îngerii, veselie fără de sfârșit, sălășluirea lui Dumnezeu, asemănarea cu Dumnezeu și, cel mai înalt dintre lucrurile dorite, prefacerea în dumnezeu¹⁴⁵⁴.” (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.76, în Fil.rom., vol.VII, p.470)

„Cei ce au plăcut lui Dumnezeu și au ajuns la ținta pentru care au fost făcuți, adică la îndumnezeire (căci pentru aceasta zic Părinții că ne-a făcut Dumnezeu, ca să ne

¹⁴⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Darul lui Dumnezeu e atotdesăvârșit în sine, dar pentru că noi nu-l putem primi astfel dintr-o dată, el se face pe măsura treptei noastre. Sfântul Grigorie Palama vede urcușul spre Dumnezeu ca o scară pentru că el e în același timp urcuș în desăvârșire. Varlaam, reprezentând raționalismul scolastic abstract, care socotește că Dumnezeu nu e accesibil decât gândirii logice ca o noțiune a cărei definiție e atotcuprinzătoare de la început, nu vede un progres în cunoașterea lui Dumnezeu prin experiența unui suflet care poate fi tot mai mult curățit prin virtute. (n.s.24, p.242).

¹⁴⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Palama precizează că curățirea de adevărata neștiință de Dumnezeu este cea obișnuită prin dobândirea virtuților. Dimpotrivă, cunoștința speculativă la care se ajunge prin filozofie nu e cunoștința cea mai proprie a lui Dumnezeu, deoarece producând în noi mândria, lipsa smereniei, nu ne lasă să vedem cu adevărat realitatea noastră și a lui Dumnezeu. Cei ce se curățesc au o vedere a lui Dumnezeu care e o arvună a vederii depline din viața viitoare. În vederea aceasta este o certitudine a prezenței lui Dumnezeu. Isihaștii trăiau în certitudinea prezenței lui Dumnezeu, nu într-o speculație despre El. (n.s.25, p. 281, 282)

¹⁴⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tocmai pentru că împlinirea poruncilor înseamnă o înaintare într-o comuniune personală între credincios și Dumnezeu, această împlinire aduce nu numai o cunoștință superioară celei teoretice ci și îndumnezeirea lui. (n.s.40, p. 288)

¹⁴⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul Sfânt devenind subiect în subiectul nostru și lucrările Lui lucrările noastre, cunoaștem tainele cele ascunse și viitoare, și devenim dumnezei după har. (n.s.76, p. 470)

împărtășim de dumnezeirea Sa – 2 Petru 1,4), sunt în Dumnezeu ca cei ce sunt îndumnezeiți de El, și Dumnezeu în ei, ca Cel ce îi îndumnezeiește pe ei. Drept aceea, și aceștia se împărtășesc de lucrarea dumnezeiască, măcar că în alt chip, dar nu de ființa lui Dumnezeu. De aceea, și cuvântătorii de Dumnezeu spun că îndumnezeirea este un nume al lucrării dumnezeiești.” (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.105, în Fil.rom., vol.VII, p.487)

„Lucrarea cea bună și smerita cugetare fac pe om dumnezeu pe pământ.” (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.291)

IX. Împărăția cerurilor

Urcușul duhovnicesc continuu are ca țintă îndumnezeirea (asemănarea cu Dumnezeu) încă din viața aceasta și starea de comuniune veșnică cu Dumnezeu în viața viitoare. Această stare de comuniune cu Dumnezeu este numită de Sfinții Părinți, „Împărăția cerurilor”.

Sfântul Grigorie Palama ne spune despre Împărăția cerurilor că este o lucrare necreată a lui Dumnezeu: „Nici să nu socotești că dumnezeirea și împărăția lui Dumnezeu e creată”¹⁴⁵⁵ iar Sfântul Isaac Sirul ne lămurește și despre care lucrare necreată a lui Dumnezeu este vorba: „Raiul este dragostea lui Dumnezeu”.¹⁴⁵⁶ Ca lucrare ce emană din Dumnezeu, Împărăția cerurilor preia de la Izvorul ei neschimbabilitatea și veșnicia, ea fiind „mai presus de veacuri”,¹⁴⁵⁷ neavând „nimic trecător și supus descompunerii”.¹⁴⁵⁸

Esența Împărăției fiind dragostea lui Dumnezeu, principiile pentru care sunt primiți oamenii în ea nu sunt de natură juridică. Sfântul Marcu Ascetul ne spune că „Împărăția cerurilor nu este plata faptelor, ci harul Stăpânului, gătit slugilor credincioase”.¹⁴⁵⁹ Intrarea în Împărăția cerurilor nu este un act mecanic și nu este garantată de faptul că omul a ajuns pe o anumită treaptă a virtuții văzute, ci de faptul că dragostea pentru Dumnezeu și pentru oameni, l-a făcut să-și dorească desăvârșirea, iar Dumnezeu îl primește în Împărăția cerurilor prin har, ca un răspuns la iubirea lui.

Datorită faptului că fiecare om are personalitate proprie și nu toți oamenii au ajuns pe aceeași treaptă în urcușul duhovnicesc încă pe când erau pe pământ, fiecare om se împărtășește de har în funcție de starea duhovnicească la care a ajuns, adică de capacitatea la care a ajuns omul, de a primi dragostea lui Dumnezeu. Căci spune Mântuitorul Hristos: „În casa Tatălui Meu multe locașuri sunt” (Ioan 14,2), iar Sfântul Maxim: „harul viitor se dă tuturor, după măsura dreptății lor calitative și cantitative”.¹⁴⁶⁰

Viețuirea în Împărăția cerurilor va fi o stare de desăvârșită comuniune cu Dumnezeu și cu ceilalți oameni mântuiți, prin Dumnezeu. Căci El va sta „în mijloc, împărțind răsplățile fericirii de-acolo, nemaifiind nici o distanță între El și cei vrednici”.¹⁴⁶¹ „Și așa se va arăta tuturor dreptilor și nu vor vedea decât pe Împăratul pretutindeni. El va fi în fața fiecăruia și fiecare în fața Lui și va lumina în fiecare, și fiecare va lumina în El”.¹⁴⁶²

¹⁴⁵⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Despre împărtășirea dumnezeiască*, Cap.27, în Fil.rom., vol.VII, p.405.

¹⁴⁵⁶ Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoință*, cv.56, în Fil.rom., vol.X, p.285.

¹⁴⁵⁷ Maxim Mărturisitorul, *Capete teologice (gnostice)*, suta a-II-a, Cap.86, în Fil.rom., vol.II, p.209.

¹⁴⁵⁸ Sfântul Simeon Metafrastul, *Parafrază în 150 de capete la cele 50 de cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*, Cap.148, în Fil.rom., vol.V, p.397.

¹⁴⁵⁹ Marcu Ascetul, *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptătesc din fapte*, Cap.2, în Fil.rom., vol.I, p.254; vezi și Isihie Sinaitul, *Cuvânt despre trezvie*, suta I-a, Cap.79, în Fil.rom., vol.IV, p.77.

¹⁴⁶⁰ Maxim Mărturisitorul, *op.cit.*, suta a-II-a, Cap.93, p.212.

¹⁴⁶¹ *Ibidem*, suta a-II-a, Cap.25, p.188.

¹⁴⁶² Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cv.1, Cap.5, în Fil.rom., vol.VI, p.129.

1. Ce este Împărăția cerurilor?

„Domnul, vrând să arate că orice poruncă e o datorie, iar, pe de altă parte, că înfierea se dă oamenilor în dar pentru sângele Său, zice: *Când veți fi făcut toate cele poruncite vouă, ziceți: Slugi netrebnice suntem și ceea ce am fost datori să facem, aceea am făcut* (Luca 17,10). Deci Împărăția cerurilor nu este plata faptelor, ci harul Stăpânului, gătit slugilor credincioase”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.2, în Fil.rom., vol.I, p. 254)

„Robul nu cere slobozirea ca plată, ci mulțumește pentru ea, ca un îndatorat, și o primește în dar”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.3, în Fil.rom., vol.I, p.254)

„Hristos a murit, după Scripturi, pentru păcatele noastre și celor ce Îi slujesc bine, le dăruiește slobozirea. Căci zice: *Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intră în bucuria Domnului tău* (Matei 25,21)”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.4, în Fil.rom., vol.I, p.254)

„Știm că, după Scriptură, este ceva mai presus de veacuri. Că este aceasta, a spus-o Scriptura. Dar ce este aceasta nu a arătat. Se zice adică în ea: *Domnul împărătește în veac și după aceea* (Ieșire 15,18). Deci este ceva mai presus de veacuri: Împărăția adevărată a lui Dumnezeu. Căci nu e îngăduit a spune că Împărăția lui Dumnezeu a început, sau că ea cade sub veacuri și timpuri. Iar aceasta credem că este moștenirea celor ce se mântuiesc, lăcașul și locul lor, precum ne învață cuvântul cel adevărat; ea e ținta celor ce sunt mișcați de dorință spre ultimul lucru dorit și la care ajungând, primesc încetarea oricărei mișcări, întrucât nu mai este vreun timp sau vreun veac pe care trebuie să-l străbată. Căci ei au ajuns după toate la Dumnezeu, care este înainte de toate veacurile și la care nu poate ajunge firea veacurilor¹⁴⁶³”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.86, în Fil.rom., vol.II, p.198,199)

„Întreabă unii: care este deosebirea între Împărăția lui Dumnezeu și Împărăția cerurilor? Se deosebesc în substanță sau numai în idee? Către aceștia trebuie spus că se deosebesc, dar nu în substanță. Căci amândouă sunt una după substanță. Deci se deosebesc pentru cugetare. Căci Împărăția cerurilor este posesiunea cunoștinței curate a lucrurilor după rațiunile lor din Dumnezeu, iar Împărăția lui Dumnezeu este împărțirea prin har de bunătățile pe care le are Dumnezeu prin fire. Cea dintâi e la sfârșitul lumii create, iar cea de-a doua, deosebită de prima în idee, după sfârșitul lumii¹⁴⁶⁴”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.90, în Fil.rom., vol.II, p.201,202)

¹⁴⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Împărăția lui Dumnezeu e mai presus de mișcarea de devenire a celor create. Cei ce ajung în ea se odihnesc de orice mișcare. La ea nu ajunge nimeni prin mișcarea naturală a spiritului, ci vine ca un dar al lui Dumnezeu, ca o încoronare a acestor eforturi, dar când ele au încetat. Ea e ultimul lucru dorit spre care tindem, și acesta e un motiv pentru care, ajunși la ea, ne odihnim de orice mișcare temporală. (n.s.1, p.199)

¹⁴⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este problema raportului între Logos (sau Dumnezeu) și Sofia, dezbătută mai târziu. În Logos se află deodată energiile divine și lumea, ca ansamblu de idei eterne ale lucrurilor (Sofia). După Sfântul Maxim ele nu sunt despărțite ca două realități substanțiale, dar totuși pentru cugetare nu se confundă. De aceea contemplarea ideilor lumii în Dumnezeu, oricât ar fi de desăvârșită, nu e totuna cu participarea la energiile lui Dumnezeu însuși. Altfel socotea Origen: pentru el nu era deosebire între cele două împărății, ceea ce ducea ușor la absorbirea lumii în ființa lui Dumnezeu. (n.s.1, p.202)

„Unii spun că Împărăția cerurilor este petrecerea celor vrednici în cer; alții starea asemenea cu îngerii a celor mântuiți; iar alții însuși chipul frumuseții dumnezeiești, pe care-l au aceia care poartă icoana Celui ceresc (1 Corinteni 15,49). După cât mi se pare, toate trei părerile consună cu adevărul. Căci harul viitor se dă tuturor, după măsura dreptății lor calitative și cantitative”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.93, în Fil.rom., vol.II, p.202,203)

„Împărăția lui Dumnezeu este bunătate și înțelepciune. Cine le dobândește pe acestea viețuiește în ceruri”. (Talasie Libianul, D.drag., suta întâi, cap.76, în Fil.rom., vol.IV, p.18)

„Pământul făgăduinței este Împărăția cerurilor, pe care ne-o câștigă nepătimirea și cunoștința”. (Talasie Libianul, D.drag., suta a doua, cap.34, în Fil.rom., vol.IV, p.22)

„O mie de ani ai veacului acesta, comparați cu lumea nestricăcioasă și veșnică, sunt așa ca și când ar lua cineva un bob de nisip din mare. Dar cugetă și la pilda aceasta. Să presupunem că ți-ar fi dat să fii împărat al întregului pământ și să stăpânești singur peste toate comorile lumii. Dar să presupunem că începutul aducerii oamenilor la existență este și începutul împărăției tale, iar sfârșitul acesteia este prefacerea și schimbarea acestor lucruri văzute și a întregii lumi. Deci te întreb: dacă ți s-ar da puțința să hotărăști, ai alege-o oare pe aceasta în locul celei adevărate și sigure, care nu are nimic trecător și supus descompunerii? Nu cred, dacă ai avea o judecată sănătoasă și te-ai gândi bine la interesele tale. *Căci ce ar folosi omul, zice, dacă ar dobândi toată lumea, dacă și-ar pierde sufletul său* (Matei 16,26), pentru care am învățat că nu e ceva de dat în schimb”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.148, în Fil.rom., vol.V, p.354,355)

„Și îndată a pus o sabie de foc ca să păzească intrarea la pomul vieții (Facere 3,24). Aceasta nu înseamnă că ei vor fi readuși iarăși, după refacerea lor, în același rai supus simțurilor și material. Nu în acest scop a fost el păstrat până acum; nu pentru aceasta nu l-a blestemat pe el Dumnezeu.¹⁴⁶⁵ Ci pentru că e tipul vieții viitoare și e chipul veșnicei Împărății a cerurilor. Căci dacă n-ar avea acest rol de tip, ar fi trebuit să fie blestemat ca unul în care s-a săvârșit neascultarea lui Adam. Dar n-o face aceasta”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.1, cap.2, în Fil.rom., vol.VI, p.114)

„Și ce este ospățul? Împărăția cerurilor pe care a pregătit-o celor invitați, potrivit hotărârii Lui de la întemeierea lumii (Romani 8,28)”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.1, cap.11, în Fil.rom., vol.VI, p.145)

„Dumnezeu, zidind pe om de la început ca pe o ființă îndoită, adică din fire văzută și nevăzută, văzut și nevăzut, supus simțurilor și înțelegător, i-a făcut și locașul lui potrivit firilor lui, adică raiul supus simțurilor și cel cunoscut cu mintea, văzut și nevăzut, sădind în mijlocul lui pomul vieții și pomul cunoștinței, care se numește cunoștința binelui și a răului. Pe unul din aceste raiuri l-a sădit în Eden, în lumea aceasta văzută; el a fost

¹⁴⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Darrouzès spune că Sfântul Simeon credea, ca mulți dintre contemporanii săi, în supraviețuirea acestui rai sensibil, dar nu ca reședință a sfinților răposați. Dar din cele ce urmează se pare că raiul din care a fost scos Adam s-a păstrat nu numai în sensul acesta, ci și în înțelesul Împărăției lui Dumnezeu, care poate penetra din nou întreaga creație. De aceea raiul sensibil special nu mai are o importanță practică. (n.s.11, p.114)

așezat la răsărit, fiind mai înalt decât tot pământul, spre desfătarea lui Adam, căci Eden se talmăcește *desfătare*. El era înconjurat de un aer subțire, temperat și preacurat, bogat în plante pururea roditoare, plin de lumină și de mireasmă negrăită, întrecând toată armonia cunoscută cu simțurile și închipuirea oricărei frumuseți, cum se cuvenea să fie locașul celui zidit după chipul lui Dumnezeu. Pe celălalt rai l-a sădit în lumea gândită cu mintea și nevăzută, aflându-se și fiind așezat în mijlocul omului ca o lume mare în cea mică văzută, în mijlocul omului zidit de Dumnezeu și așezat pe pământ”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.3, în Fil.rom., vol.VI, p.316)

„Noi vom vorbi aici despre acest rai cunoscut cu mintea, căci pe el avem trebuință să-l cunoaștem. Pentru că celălalt rai a fost închis de la greșeala lui Adam; sau pentru că sabia de foc întorcându-se de către noi de când Hristos s-a răstignit și a înviat, noi, credincioșii, nu mai avem trebuință de el acum, întrucât tuturor ni s-a deschis intrarea la ceruri și Împărăția lui Hristos e făgăduită de către El tuturor, ca să fim și noi unde este El, cum zice El însuși în Evangheliile Sale: *Ca unde sunt Eu și voi să fiți* (Ioan 17,24). Avem însă mare trebuință, cum s-a spus, de raiul gândit cu mintea și nevăzut ca să cunoaștem întocmai firea și locul lui și plantele dumnezeiești sădite de Dumnezeu în el, plante de care trebuie să ne împărtășim la timp potrivit în raiul în care am fost așezați *să lucrăm și să-l păzim* (Facere 2,15)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.4, în Fil.rom., vol.VI, p.316, 317)

„Prin pizma diavolului și prin ispita femeii am căzut din acel locaș nesupus stricăciunii și am fost scoși, din pricina greșelilor strămoșilor, din raiul desfătării și am fost aruncați¹⁴⁶⁶ pe acest pământ ca să-l lucrăm, și am fost pedepsiți să mâncăm pâinea noastră din el întru sudoare și osteneală¹⁴⁶⁷, dat fiind că el ne odrăslește de cele mai multe ori spini și pălămidă în loc de semințe. Dar tocmai aceasta ni s-a făcut prilej de a intra în al doilea rai, adică să contemplăm, în lumea aceasta văzută, zidirea lui, pe cât e cu putință, ca, urcându-ne de la frumusețea lucrurilor la Făcătorul lor (Romani 1,20), cum zice dumnezeiasca Scriptură, să se nască în noi cunoștința lucrurilor dumnezeiești și omenești, luminați fiind de Duhul. Astfel, prin cuvântul și înțelepciunea harului lui Dumnezeu vom intra nu numai în raiul gândit cu mintea și vom cerceta cu amănuntul nu numai firile celor din el și mișcările și rațiunile lor¹⁴⁶⁸, ci ne vom desfăta și de florile zidirii văzute, și ne vom îngriji cu evlavie de cultivarea lor”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.5, în Fil.rom., vol.VI, p.317)

„Raiul este de două feluri: sensibil și inteligibil (cunoscut cu simțurile și cu gândirea) sau cel din Eden și cel al harului.¹⁴⁶⁹ Cel din Eden este un loc foarte înalt, încât ajunge până la al treilea cer, cum zic cei ce au istorisit despre el, sădit de Dumnezeu cu tot felul de verdeață bine mirositoare. El nu este nici cu desăvârșire

¹⁴⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Filozoful german Heidegger vorbește și el de „aruncarea” noastră în lume. Dar pentru el aceasta este un fapt neînțeles și fără ieșire. (n.s.4, p.317)

¹⁴⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Natura nu se mai lasă ușor prelucrată, pentru că duhul nostru a slăbit în putere. (n.s.5, p.317)

¹⁴⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lumea aceasta însăși este un rai virtual pentru cei ce pot să vadă prin lucruri rațiunile dumnezeiești ale lor. (n.s.6, p.317)

¹⁴⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Insistența asupra nestricăciunii originare a naturii și ideea „simțirii harului” sunt luate de la Sfântul Simeon, iar ideea celor două raiuri, de la Nichita Stithatul. (n.s.7, p.99)

nesticăcios, nici cu totul stricăcios, ci așezat la mijloc între stricăciune și nesticăciune, încât este pururea încărcat cu roade și împodobit cu flori, având neîncetat și poame crude, și poame coapte. Căci pomii putregăiți și roadele răskoapte căzute la pământ se fac humă bine mirositoare și nu împrăstie miros de stricăciune ca plantele lumii. Iar aceasta se întâmplă din marea bogăție și sfințenie a harului, care covârșește acolo pururea”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.10, în Fil.rom., vol.VII, p. 99, 100)

„Precum pârga chinurilor veșnice e ascunsă în sufletele păcătoșilor, așa și arvunile bunătăților lucrează prin Duhul și se dăruiesc în inimile dreptilor. Căci Împărăția cerurilor este viețuirea virtuoasă, precum chinurile, deprinderea patimilor”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.38, în Fil.rom., vol.VII, p.107,108)

„Nici să nu socotești că dumnezeirea și împărăția lui Dumnezeu e creată. Căci acestea sunt lucrări ale lui Dumnezeu”. (Sf. Grigorie Palama, D.împ.dum., cap.27, în Fil.rom., vol.VII, p.405)

„Fără îndoială nu ne-a învățat Scriptura trei locuri. Dar ce? *Când va veni Fiul Omului întru slava Sa, va așeza oile la dreapta Sa și caprele la stânga Sa* (Matei 25,31). N-a spus trei cete, ci două: una de-a dreapta și alta de-a stânga. Și a despărțit hotarele sălașurilor diferite ale lor, zicând că unii, adică păcătoșii, vor merge la osândă veșnică, iar dreptii vor străluci ca soarele în viața veșnică (Matei 25,46). Și iarăși: *Vor veni de la răsărituri și de la apusuri și se vor odihni în sânurile lui Avraam întru Împărăția cerurilor. Iar fiii Împărăției vor fi scoși în întunericul cel mai din afară, unde va fi plânsul și scrâșnirea dinților* (Matei 8,11), ceea ce e mai înfricoșător decât orice foc”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.56, în Fil.rom., vol.X, p.285)

„Raiul este dragostea lui Dumnezeu, în care se cuprinde desfătarea de toate fericirile.¹⁴⁷⁰ E locul unde fericitul Pavel a fost hrănit cu o hrană mai presus de fire. Și după ce a gustat acolo din pomul vieții, a strigat, zicând: *Cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe acelea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El* (1 Corinteni 2,9). *De la pomul acesta a fost oprit Adam, prin sfatul diavolului. Pomul vieții este dragostea lui Dumnezeu, de la care a căzut Adam și nu s-a mai întâlnit cu bucuria*¹⁴⁷¹”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.72, în Fil.rom., vol.X, p.362)

2. Comuniunea veșnică în Împărăția cerurilor

„Dacă pentru aceea s-a făcut Fiu al Omului și Om Dumnezeu-Cuvântul, Fiul lui Dumnezeu și Tatăl, ca să facă dumnezei și fii ai lui Dumnezeu pe oameni, să credem că vom ajunge acolo unde este acum însuși Hristos, capul întregului trup (Coloseni 1,18), care s-a făcut pentru noi Înainte-mergător la Tatăl (Evrei 6,20), prin ceea ce este ca noi.

¹⁴⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința este ușa prin taine, sau spre raiul viețuirii cu Dumnezeu; iar dragostea este interiorul raiului, sau locul unde se trăiesc aceste taine. Îndeosebi dragostea lui Dumnezeu e pomul vieții din rai. De aceea Hristos e Mântuitorul, ca pomul acestei vieți noi și veșnice. (n.s.442, p.362)

¹⁴⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Bucuria, dragostea și viața adevărată sunt una. Ele sunt Dumnezeu, Persoana sau comuniunea de persoane infinite în iubire și în viață. Nu e bucurie afară de dragoste. Și dragostea e numai între persoane. Și în mod deplin ea ne vine din Persoana dumnezeiască. Persoana dumnezeiască intrată prin întrupare în planul accesibil nouă e pomul din care primim rodul vieții netrecătoare. (n.s.443, p.362)

Căci în adunarea dumnezeilor, adică a celor ce se mântuiesc, va sta Dumnezeu în mijloc, împărțind răsplățile fericirii de-acolo, nemaifiind nici o distanță între El și cei vrednici”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.25, în Fil.rom., vol.II, p. 175)

„Întreabă unii cum va fi starea celor ce se învrednicesc de desăvârșire în Împărăția lui Dumnezeu? Va fi una de înaintare și de strămutare sau de identitate nemișcată? Apoi cum trebuie să înțelegem că vor fi trupurile și sufletele? La acestea ar putea răspunde cineva, dându-și cu părerea, că precum în viața trupească rostul mâncării este îndoit, unul pentru creștere, iar altul pentru susținerea celor ce se hrănesc (căci până ajungem la desăvârșirea staturii trupesti ne hrănim în vederea creșterii, iar după ce trupul se oprește din sporirea în mărime, nu se mai nutrește pentru creștere, ci pentru susținere), așa și în privința sufletului, rostul nutririi este îndoit. Căci se nutrește înaintând în virtuți și contemplații, până când, străbătând toate lucrurile, ajunge la măsura plinătății lui Hristos. Ajungând însă la acestea, se oprește din înaintarea în creștere și sporire prin cele ce sunt la mijloc, nutrindu-se nemijlocit cu ceea ce e mai presus de înțelegere și de aceea, poate, mai presus de creștere. De aici înainte, primind un soi de hrană nestrică-cioasă spre păstrarea desăvârșirii deiforme ce i-a fost dăruită și împărțându-se de dulceața nesfârșită a acelei hrane, prin care primește puterea de a fi veșnic la fel de fericit, devine Dumnezeu prin împărțășire de harul dumnezeiesc, odihnindu-se de toate lucrările minții și ale simțirii și deodată cu aceasta dând odihnă și tuturor lucrărilor naturale ale trupului, care se îndumnezeiește și el împreună cu sufletul, prin împărțășirea de îndumnezeire pe potriva lui¹⁴⁷²”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.88, în Fil.rom., vol.II, p.199,200)

¹⁴⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este viața eternă statică sau dinamică? Aceasta era marea întrebare a lui Origen și Grigorie de Nyssa. Origen rămăsese la un dualism nesatisfăcător al *stării* și al *mișcării*, întrucât mișcarea o socotea legată de lumea finită, iar starea nu o socotea ca o mișcare împlinită, ci numai ca o oprire ce implica pericolul plictiselii. Sfântul Grigore a introdus cu îndrăzneală ideea mișcării veșnice, împlinite și fericite, care depășea contradicția dintre stare și mișcare, ba chiar realiza o identitate (*Despre viața lui Moise*; P.G.44, 406). Sfântul Maxim caută, de asemenea, o împăcare, dar deosebind mai categoric ca Sfântul Grigorie mișcarea din lumea finită de elementul de *mișcare* ce intră în *starea* din viața eternă. În sensul acestei sinteze vorbește el de „mobilitatea nemișcată” sau „nemișcarea mobilă” (*Quaestiones ad Thalassium*; P.G. 90, 769A), sau, cum spune în cap.acesta, de o gustare neconținută a bunurilor spirituale, însă nu în vederea creșterii, ci a conservării desăvârșii dobândite. În cap.25 se spunea că atunci nu va mai fi nici o „distanță spațială” între Dumnezeu și cei vrednici. Propriu-zis distanță spațială nu e nicidecum dacă Dumnezeu e pretutindenea de față. Prin aceasta se spune că nu va mai fi nimic la mijloc între vederea noastră și Dumnezeu. Pentru că toate se îndumnezeiesc sau se sofianizează, adică tot ce e creat în toate se copleșește de atributele dumnezeiești. Toate se îmbracă în dumnezeiesc ca într-o lumină de soare, și deci dumnezeiescul e văzut întâi, și prin străveziul Lui faptele revenite la El și în El. Ele după ființă rămân fapaturi, nu devin înseși izvoare ale atributelor divine, și aceasta exclude orice panteism. Dar toate trăiesc în concret prin atributele lui Dumnezeu și în Dumnezeu, însă cu conștiința lor de fapaturi deosebite ființial de Dumnezeu. Astfel, dacă în viața de aici vedem întâi faptele și abia prin ele, cu mare greu, pe Dumnezeu, atunci vom vedea întâi pe Dumnezeu, și în lumina lui străvezie toate faptele într-un mod cu mult mai clar și mai deplin, și mai adânc de cum le vedem în obiectivitatea pământească. Aflându-se faptele în Dumnezeu, aceasta nu înseamnă că ele nu mai sporesc să se îndumnezeiască în El. Căci nu se află în ființa Lui, ci în mediul sofianic al energiilor Lui, mai infinit ca un ocean. Desigur, Dumnezeu ca subiect e în întreg acest mediu și cine se află în el e în „fața” lui Dumnezeu. Dar interiorul subiectului divin e deosebit de mediul acesta al manifestărilor Lui. În interiorul aceluia mediu încă sunt trepte, și pe ele lumile îngerești și categoriile dreptilor. Iar Iisus Hristos îi cuprinde și îi străbate pe toți. Deci, pe de o parte, nu e nici o distanță între Dumnezeu și fiecare drept, dar, pe de alta, fiecare are o „cale atât de lungă” pe care să înainteze în Dumnezeu. Dar întrucât această sporire în îndumnezeire nu e o creștere a facultăților naturale, căci acestea s-au oprit din creștere după ce s-au desăvârșit, ci o sporire prin pătimirea lucrării divine, e just să se spună, pe de altă parte, că faptele în viața viitoare „stau”. (n.s.1, p.200,201)

„Întreabă unii dintre cei iubitori de învățătură: *în ce va consta deosebirea dintre locașurile și făgăduințele veșnice? Se vor deosebi după așezarea locală, sau după calitatea și cantitatea duhovnicească proprie fiecărui locaș? Unora li se pare adevărată prima părere, altora cea de-a doua. Dar cel ce a cunoscut că Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru* (Luca 17,21) și că *la Tatăl multe locașuri sunt* (Ioan 14,2), socotește mai adevărată părerea a doua¹⁴⁷³”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.89, în Fil.rom., vol.II, p.211)

„Firea se va întoarce la sine însăși, recăpătând lipsa de păcat și nestricăciunea. Căci păcătoșii, adică pricinile păcatului, vor pieri și toți vor fi fără de păcat și prin aceasta fără de stricăciune; pentru că acestea se nasc una din alta. Și toți vor cunoaște Împărăția cea adevărată, unii prin iluminare, alții prin osândă. Dar nu toți se vor bucura de bunuri, și cei ce se vor bucura nu se vor bucura la fel”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Răsp.c.Tal., rp.26, sc.7, în Fil.rom., vol.III, p.111)

„Deci sfârșitul vieții noastre este fericirea, care se poate numi și Împărăția cerurilor sau a lui Dumnezeu. Iar aceasta nu constă în a vedea numai atotîmpărăteasca Treime, ci în a primi revărsarea dumnezeiască de sus și a pătimi îndumnezeirea și a plini, și desăvârși nedeplinătatea și nedeșăvârșirea noastră prin revărsarea de sus. Aceasta este mîncarea ființelor înțelegătoare: plinirea nedeplinătăților prin acea revărsare dumnezeiască”. (Teodor al Edesei, Cuv.cont., în Fil.rom., vol.IV, p.234)

„După aceea, așa cum într-o casă mare sau în palatul împărătesc sunt multe locuri de odihnă și de locuit, și în amândouă aceste feluri de locașuri preadumnezeiești este o mare felurime, așa va face și în noua creație multe împărțiri, dând fiecăruia moștenirea lui după vrednicia lui și strălucirea, și podoaba ce i se cuvine pe temeiul virtuților și faptelor lui. Dar pentru că ei vor fi duhovnicești și străvezii, și uniți cu acele dumnezeiești locașuri și locuri de odihnă, Împărăția cerurilor le va fi o singură locuință și așa se va arăta tuturor dreptilor și nu vor vedea decât pe Împăratul pretutindeni. El va fi în fața fiecăruia și fiecare în fața Lui și va lumina în fiecare și fiecare va lumina în El.¹⁴⁷⁴ Vai însă celor ce se vor afla atunci în afara casei aceleia”. (Sf. Simeon Noul Teolog, cuv.mr., cuv.1, cap.5, în Fil.rom., vol.VI, p.129)

¹⁴⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci diferitele locașuri din cer nu se deosebesc spațial, ci exprimă progresul sufletului dintr-o sferă într-alta. Sfântul Grigorie de Nyssa socotește că sufletele se deosebesc numai după gradul de înălțime al virtuții. Sfântul Maxim înlătură și el distanța spațială (cap.25, A doua sută). Ce înseamnă însă calitate și cantitate? Evagrie Ponticul socotește rugăciunea celui activ cantitate, iar a celui contemplativ, calitate (*Despre rugăciune*, Fil.rom., vol.I) „Cantitatea” sufletului este deci gradul de virtute practică, „calitatea” este cunoștința dobândită. Sfântul Grigorie de Nazianz explică „locașurile cele multe” ca grade de virtute dobândite și cere să nu rămână nimeni într-unul, ci să treacă prin toate. (n.s.1, p.201,202)

¹⁴⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși fiecare își va avea locașul său și strălucirea sa (propriu-zis locașul său e însăși strălucirea sa, care e strălucirea dăruită lui de Dumnezeu, potrivită însă cu persoana sa și cu nivelul la care a ajuns), adică nu se vor dizolva toți într-un ocean comun de lumină, totuși ei și locașurile lor își vor fi transparente la culme, încât se vor bucura de cea mai deplină comuniune, nefiind stânjeniți de voința de a-și ascunde ceva. Căci nu vor avea în ei nimic rău, deci nimic de ascuns. Comunitatea aceasta o vor avea în Dumnezeu, Care va fi deplin deschis fiecăruia, pentru că fiecare va fi deplin deschis lui Dumnezeu. Un ocean de lumină fără locașuri deosebite, adică fără persoane deosebite, n-ar fi un ocean al luminii înțeleasă ca iubire. Numai păstrându-se deosebite, dar fiindu-și străvezii, lumina dumnezeiască universală va fi o lumină a iubirii, care nu poate avea loc decât între persoane deosebite. Transparența luminoasă a persoanelor e transparența gândurilor bune și iubitoare între ele. Propriu-zis locașul în care va locui fiecare

„Împărăția cerurilor este asemenea unui cort făcut de Dumnezeu, ca cel arătat lui Moise, având două încăperi în veacul viitor. În cea dintâi vor intra toți câți sunt preoți ai harului; în cea de-a doua, inteligibilă, numai cei care au liturghisit încă de aici Treimii ca niște ierarhi în desăvârșire, în întunericul cunoștinței de Dumnezeu. Ei au drept căpetenie în slujire și ca prim ierarh înaintea Treimii pe Iisus, în cortul pe care l-a întemeiat El. Aceștia intrând acolo vor fi luminați mai limpede de razele luminii Lui¹⁴⁷⁵”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.43, în Fil.rom., vol.VII, p.109)

„Multele locașuri de care a vorbit Mântuitorul (Ioan 14,2) sunt deosebitele trepte și înaintări ale stării de acolo. Împărăția este una, dar are multe deosebiri înăuntru, întrucât unii sunt cerești, iar alții pământești, potrivit cu virtutea, cu cunoștința și cu mărimea îndumnezeirii. *Căci alta e slava soarelui, alta a lunii și alta a stelelor; și stea de stea se deosebește în slavă* (1 Corinteni 15,41), cum zice Apostolul, pe bolta dumnezeiască”. (Sf. Grigorie Sinaitul, Cap.acro., cap.44, în Fil.rom., vol.VII, p.109,110)

„Dreptii, ca să se poată bucura mai desăvârșit de răsplătirea nădejzii în Dumnezeu, primind roada faptelor virtuozitate, căci despre ei s-a scris: *Îmbăta-se-vor din grădina casei Tale și din izvorul desfătării Tale îi vei adăpa pe ei* (Psalmi 35,9); despre ei a spus și Domnul că-i va chema în Împărăția Tatălui și le va sluji lor (Luca 12,37), după ce le-a făgăduit că vor bea și paharul nou în Împărăția lui Dumnezeu (Matei 26,29) și se vor veseli. Iar păcătoșii vor bea spre a se umple de amărăciunea mâniei și de întristarea veșnică; și vor gusta atâta cât să știe de ce nectar prea dulce se vor lipsi în chip nefericit din nesocotința lor”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.55, în Fil.rom., vol.VIII, p. 308, 309)

3. Despre Împărăția cerurilor din noi

„Acestea le-a spus nu nesocotind cele viitoare, nici hotărând că aici este răsplata obștească, ci fiindcă trebuie să avem întâi harul Duhului Sfânt lucrând în inimă și apoi

va fi virtutea în care s-a distins el mai mult sau înălțimea la care s-a ridicat prin virtute firea sa, sau modul în care s-a deprins fiecare în chip deosebit să-și arate atențiunea și iubirea față de Dumnezeu și de ceilalți oameni. Dar aceste virtuți sau niveluri spirituale, sau moduri deosebite de atențiune fac ele înseși mai străvezii diferitele persoane între ele și față de Dumnezeu. (n.s.31, p.129)

¹⁴⁷⁵ În prima parte a cortului din veacul viitor vor intra toți câți au fost preoți ai harului, adică au slujit Lui, rodind puterea Lui în viața lor. Dar în a doua încăpere, în partea cea mai dinăuntru, în Sfânta Sfintelor, vor intra numai cei ce au slujit încă de aici ca niște arhieriei, prin faptul că au intrat în întunericul cunoștinței mai presus de cunoștință a lui Dumnezeu, ca Moise pe Sinai, ajungând până în fața lui Dumnezeu cel în Treime și cu totul indefinit în abisul bogăției Sale, dar în același timp la simțirea cea mai intensă a prezenței Lui tainice și iubitoare trăite ca atare prin faptul că e o iubire între cele trei Persoane atotdesăvârșite și, prin aceasta, lângă focarul suprem al iubirii. Ei au intrat adică până acolo până unde a intrat primul Ierarh și Căpetenia oricărei slujiri aduse lui Dumnezeu, adică Iisus Hristos ca om, Care ca Dumnezeu primește slujirea ca Unul din Treime. Uniți cu Hristos, luminați de infinitatea luminoasă a dumnezeirii Sale, de lumina Treimii atotiubitoare sunt luminați și ei mai mult decât cei din prima încăpere. Cunoștința aceasta în întunericul mai presus de cunoaștere îi desăvârșește pe cei ce ajung acolo, pentru că e o cunoștință prin experiența cea mai intensă a lui Dumnezeu ca suprema comuniune de Persoane, deci ca izvor din care iradiază în ei această iubire, făcându-i și pe ei iubitori la maximum. Se simte aici influența lui Dionisie Areopagitul. Aceștia sunt, prin viața lor de maximă intensitate a simțirii lui Dumnezeu, la extrema opusă a celor ajunși la suprema amortire și nesimțire din iad, amortire și nesimțire produsă de patimile care-i obosesc și-i epuizează până la urmă de orice putere stimulative. (n.s.16, p.109)

să intrăm, pe măsura vredniciei noastre, în Împărăția cerurilor. Aceasta descoperind-o și Domnul a zis: *Împărăția cerurilor este înăuntru vostru!* (Luca 17,21). Dar a spus-o și Apostolul: *Credința e adevărarea celor nădăjduite* (Evrei 11,1); și iarăși: *Alergați așa ca să o luați* (1 Corinteni 9,24); și iarăși: *Certați-vă pe voi înșivă de sunteți în credință. Sau nu cunoașteți că Iisus Hristos locuiește în voi? Afară numai dacă nu sunteți creștini netrebnici* (2 Corinteni 13,5)”. (Marcu Ascetul, D.înch., cap.149, în Fil.rom., vol.I, p. 268, 269)

„Cuvântul: *S-a apropiat Împărăția cerurilor* (Matei 3, 3) nu înseamnă, pe cât socotesc, o scurtare a timpului. *Căci nu vine în chip văzut, nici nu vor spune: Iat-o aici, sau iat-o acolo* (Luca 17,20). Ci ea este afecțiunea lăuntrică a celor vrednici față de ea. *Căci Împărăția lui Dumnezeu, zice, înlăuntrul vostru este* (Luca 17,21)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.91, în Fil.rom., vol.II, p.202)

„Împărăția lui Dumnezeu și Tatăl este în potență în toți cei ce cred; iar în lucrare în cei ce au lepădat din dispoziția lor toată viața după fire a sufletului și a trupului, și au dobândit numai pe cea a duhului, încât pot zice: *Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine* (Galateni 2,20)”. (Sf. Maxim Mărturisitorul, Cap.tg., suta a doua, cap.92, în Fil.rom., vol.II, p.202)

„Să luptăm deci cu mintea împotriva lor ca să nu aducem la fapte sensibile păcătoase voile lor rele, ci tăind păcatul din inimă să aflăm înlăuntrul nostru Împărăția cerurilor”. (Filotei Sinaitul, Cap.trez., cap.36, în Fil.rom., vol.IV, p.116,117)

„Raiul nepătimirii ascuns în noi, este icoana raiului viitor, care va primi pe cei dreپți. Dar nu se vor afla afară de acela toți câți n-au putut să ajungă înlăuntrul acestuia”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.128, în Fil.rom., vol.IV, p.294)

„Raiul este contemplația celor inteligibile. Cel ce se îndeletnicește cu cunoștința (gnosticul) intră înăuntru acestuia în rugăciune, ca în casa sa; iar făptuitorul e ca un trecător care dorește să privească înăuntru, dar nu e lăsat, deoarece mai stă în picioare zidul despărțitor al vârstei lui duhovnicești”. (Ilie Ecdicul, Cul.sen., cap.167, în Fil.rom., vol.IV, p.299)

„*Căci nu este departe, zice Damaschin, nici afară, ci înăuntru. Voiește numai să biruiști asupra patimilor și iată o ai în tine însuți, numai pentru că viețuiești în chip plăcut lui Dumnezeu. Iar de nu vrei, nu ai nimic.* Fiindcă Împărăția lui Dumnezeu, spun Părinții, este viețuirea plăcută lui Dumnezeu, și prima și a doua venire a Domnului”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.91)

„Căci Fiul lui Dumnezeu de aceea s-a făcut Fiu al omului, ca să ne facă pe noi, oamenii, fii ai lui Dumnezeu, ridicând după har neamul nostru la ceea ce este El după fire, născându-se de sus în Duhul Sfânt și introducându-ne îndată în Împărăția cerurilor; mai bine zis, dăruindu-se, să o avem pe aceasta înlăuntrul nostru (Luca 17,21)¹⁴⁷⁶, ca să nu avem numai nădejdea de a intra în ea, ci având-o încă de acum, să strigăm: *Viața noastră e ascunsă cu Hristos în Dumnezeu* (Coloseni 3,3)”. (Sf. Simeon Noul Teolog, C.225cap., cap.88, în Fil.rom., vol.VI, p.84)

„Ai fost învățat însă, iubitule, că Împărăția cerurilor este înlăuntrul tău (Luca 17,21), dacă voiești, și toate bunătățile veșnice sunt în mâna ta. Grăbește-te deci să vezi și să iei și să dobândești în tine însuți bunătățile ce-ți sunt rânduite și să nu te lipsești de ele prin închipuirea că le ai”. (Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv.mr., cuv.V, în Fil.rom., vol.VI, p. 175)

„*Oprți-vă și cunoașteți că Eu sunt Dumnezeu* (Psalmi 45,11). Cuvântul acesta este al lui Dumnezeu și el e cunoscut prin faptă de cei ce voiesc. Deci e de folos celui ce s-a lepădat o dată de deșertăciunea zgomotoasă și cumplită a vieții să cugete cu mai multă atenție la sine însuși și, prin liniștire, la lucrurile dinlăuntru, să caute să cunoască pe Dumnezeu în sine, Împărăția lui Dumnezeu fiind înlăuntrul nostru. Căci numai de va face ceva așa în lungi răstimpuri de vreme va putea șterge întipăriturile păcatului din suflet și va putea recâștiga întru curăția ei străvechea frumusețe, pentru Cel ce a dat-o”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.8, în Fil.rom., vol.VI, p.230)

„Cel ce ne-a dat nouă ființă din materia mai de jos și din firea înțelegătoare, și a adunat în chip minunat într-o ființă și într-un ipostas cele potrivnice ale firii văzute în ele însele, ne-a dat și existența bună prin cuvântul înțelepciunii Sale și prin cuvântul cunoștinței. Aceasta, ca, pe de o parte, să vedem prin cunoștința Duhului comorile ascunse ale Împărăției cerurilor dăruite nouă de El, pe de alta, să facem cunoscută celor apropiați, prin cuvântul înțelepciunii, bogăția iubirii Lui și bunătățile veșnice pe care le-a gătit spre desfătare celor ce-L iubesc pe El”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.90, în Fil.rom., vol.VI, p.310)

„Dumnezeu, după ce a adus lucrurile la ființă din nimic, făcând pe om la început ca pe o lume mare, l-a așezat în această lume, ca într-una mică¹⁴⁷⁷, creându-l ca pe un chip al Său și arătându-l ca pe un împărat al tuturor celor de pe pământ. Deci sădește în el în chip înțelegător, ca într-o lume mare, un alt rai dumnezeiesc, mult superior celui ce cade sub simțuri, ca unul ce e împodobit cu plante veșnic nemuritoare și pururea verzi și luminat de soarele dreptății. Acesta este locul Împărăției cerurilor așezat la răsăritul Soarelui dreptății, în pământul celor blânzi (Matei 5,5), cum zice Dumnezeu însuși: Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru (Luca 17,21)”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.19, în Fil.rom., vol.VI, p.323)

„Pomul vieții este Sfântul Duh, Care sălășluiește în omul credincios, cum spune Pavel: *Nu știți că trupurile voastre sunt templul Sfântului Duh, Care locuiește în voi?* (1 Corinteni 6,19; Romani 8,11). Iar pomul cunoștinței binelui și răului este simțirea, care produce două roduri contrare între ele, îndoite la rândul lor ele înseși prin fire”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.20, în Fil.rom., vol.VI, p.323)

„Iată ce știm că este Împărăția cerurilor și credem că este Împărăția lui Dumnezeu. E ceea ce ne-a învățat Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos fie când a zis: *Împărăția cerurilor este înlăuntru vostru* (Luca 17,21), fie când ne-a îndemnat să ne rugăm

¹⁴⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu, fiind în același timp Fiul Omului, unindu-se cu noi ne face și pe noi fii ai lui Dumnezeu după har. Sălășluindu-se prin aceasta înlăuntrul nostru cu Duhul Său Preasfânt, pe Care L-a primit și ca om, aduce în noi Împărăția cerurilor, care e acolo unde e Duhul Sfânt. (n.s.92, p.84)

¹⁴⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Încă Sfântul Maxim Mărturisitorul a spus că omul nu e lumea mică, ci lumea mare, pentru că cuprinde lumea văzută în sine prin cugetare. (n.s.16, p.323)

Tatălui: *Vie Împărăția Ta, făcă-se voia Ta, precum în cer, așa și pe pământ* (Matei 6,10; Luca 11,2). Fie ca să ne învrednicim și noi de ea încă de aici, dar și acolo, cum ne-a învățat cuvântul acesta, prin harul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine împreună cu Tatăl și cu Sfântul și de viață Făcătorul Duh, slava și stăpânirea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”. (Cuviosul Nichita Stithatul, Ved.duh., cap.59, în Fil.rom., vol.VI, p.343)

„...cei ce întru cunoștință și cercare voți să cunoașteți și să primiți Împărăția cerurilor aflătoare înlăuntrul vostru, veniți să vă arăt știința viețuirii pașnice sau cerești, sau, mai bine zis, metoda care duce pe lucrătorul ei, fără osteneală și fără multă sudoare, la limanul nepătimirii”. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.11)

„Sârguiește-te să intri în camera ta cea dinlăuntru și vei vedea camera cerească. Căci una sunt aceea și aceasta, și printr-o singură intrare le vei vedea pe amândouă. Scara Împărăției aceleia este ascunsă înlăuntrul tău, adică în sufletul tău. Scufundă-te deci în tine ca să ieși din păcat, și vei afla acolo treptele pe care vei putea să urci”. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.21)

„Și, precum un bărbat oarecare fiind călătorit de la casa sa când se întoarce nu mai știe ce să facă de bucurie că s-a învrednicit să se întâlnească cu copiii și cu nevasta, așa și mintea când se întâlnește cu sufletul se umple de o bucurie și veselie de negrăit. Drept aceea, frate, obișnuiește-ți mintea să nu iasă degrabă de acolo. Căci la început e nepăsătoare, poate din pricina închiderii înăuntru și a strâmtorării. Dar după ce se obișnuiește nu-i mai plac rătăcirile pe afară. Căci *Împărăția cerurilor este înlăuntrul nostru* (Luca 17,21). Pe aceasta privind-o acolo și cerând-o prin rugăciune curată, toate cele din afară le socotește urâte și neplăcute”. (Nichifor din singurătate, Cuv.rug., în Fil.rom., vol.VII, p.29,30,31)

„O dată ce s-a apropiat de noi Împărăția cerurilor prin coborârea lui Dumnezeu-Cuvântul la noi, să nu ne depărtăm pe noi înșine de ea, viețuind fără căință. Să fugim mai degrabă de nefericirea celor ce șed în întunericul și în umbra morții (Isaia 9,1); să ne agonisim faptele pocăinței, cugetare smerită, umilință și plâns duhovnicesc, inimă blândă și plină de milă, iubitoare de dreptate, de curăție, pașnică, făcătoare de pace, răbdătoare de osteneți, bucuroasă de prigoniri, păgubiri, ocări, bârfeli și pătimiri pentru adevăr și dreptate. Căci Împărăția cerurilor, mai bine zis Împăratul cerurilor, o, negrăită și mare dărnicie, este înlăuntrul nostru (Luca 17,21). De El suntem datori să ne lipim pururea prin faptele pocăinței, iubind, pe cât e cu putință, pe Cel ce ne-a iubit pe noi așa de mult”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.57, în Fil.rom., vol.VII, p.459)

„După ce Domnul a spus către ucenicii Săi: *Sunt unii dintre cei ce stau aici care nu vor gusta moartea până nu vor vedea Împărăția lui Dumnezeu venind întru putere* (Marcu 9,1), după șase zile, luând pe Petru, pe Iacov și pe Ioan, și urcându-se pe muntele Tabor, *le-a strălucit ca soarele și veșmintele Lui s-au făcut albe ca lumina* (Matei 17,1-2). Căci aceia nu mai puteau privi; mai bine zis, nemaifiind în stare să caute la lumina aceea, au căzut cu fața la pământ (Matei 17,6). Totuși, după fâgăduința Mântuitorului, au văzut Împărăția lui Dumnezeu, lumina aceea dumnezeiască și tainică pe care Grigorie și Vasile cel Mare o numesc dumnezeire”. (Sf. Grigorie Palama, D.cun.nat., cap.146, în Fil.rom., vol.VII, p.513)

„Precum cele arătate sunt chipuri ale celor nearătate ale omului, așa și raiul preafrumos, sădit de Dumnezeu cu înțelepciune la răsărit în Eden (Facere 2,8), este chip al omului dinlăuntru. Acesta are ca pământ inima sa, ca pomi pe care are să-i sădească cu voia, mintea lui zidită după chipul lui Dumnezeu, vederile și înțeleșurile dumnezeiești cu privire la Dumnezeu și lucrările vrednice de Dumnezeu, care sunt multe și felurite și au și o înfățișare felurită, și o mireasmă duhovnicească, ba voi adăuga că dau și o hrană, o desfătare și o plăcere. Astfel, inima hrănește *Edenul* acesta în chip firesc și are în sine spre plăcere și bucurie vădită cele dumnezeiești. Edenul văzut e sădit la răsăritul soarelui văzut, pentru că soarele văzut e chipul soarelui cugetat. Deci inima e sădită spre luminile cunoștinței soarelui cugetat. Căci inima, după Părinți, lipsită de lumina cunoștinței nu poate produce înțeleșuri și gânduri dumnezeiești și lucrări vrednice de Dumnezeu și nu se poate umple deplin de vederi dumnezeiești mai simple și mai desăvârșite ca să fie un rai nou și mai presus de lume.¹⁴⁷⁸ Dar nici fără ape nu e rai și nu poate produce pomi frumosi împodobiți și roditori, precum se cuvine.

De aceea, în raiul din Eden se vede țâșnind din mijlocul lui, un izvor care se împarte precum se scrie, în patru începuturi (de râuri) și adapă fața pământului (Facere 2,6), iar în om, ca izvor de apă vie se află mișcarea de viață făcătoare a Sfântului Duh, despre care Domnul a zis: *Apa pe care Eu voi da-o lui se va face lui izvor de apă* (Ioan 4,14) vie în inimă, țâșnind în chip minunat ca dintr-un Eden și împărțindu-se în înțelepciune, cumpătate, dreptate și bărbăție, ca cele patru începuturi, din care se naște toată virtutea în chip dumnezeiesc.¹⁴⁷⁹ De aceea s-a și spus în continuare că prin acest râu se adapă toată fața pământului sau a inimii cu lucrarea spre creșterea, spre odrăslirea și spre

¹⁴⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Inima omului, ca eden lăuntric, e sădită spre răsăritul soarelui sau al minții care o luminează și-i dă putere să rodească. Dar acest soare spiritual omenesc își primește lumina de la cel dumnezeiesc. Acesta e izvorul a toată lumina. De acolo răsare lumina minții omenesc. Soarele dumnezeiesc e văzut întâi de mintea omului sau se reflectă în ea și din ea se răsfrânge asupra inimii omului. Numai de aceea se poate numi și mintea omului soarele spiritual din om, ca chip și oglindă a Soarelui dumnezeiesc. Dar mintea în starea ei naturală nu e despărțită de inimă. De aceea nici de Soarele dumnezeiesc. Acesta, precum prin minte își comunică lumina, prin inimă își comunică căldura iubirii. Și precum mintea comunică inimii lumina primită de la Soarele dumnezeiesc, așa inima comunică minții iubirea primită de la același Soare. De aceea, numai amândouă, ca ochi îmbinați, prind viața dumnezeiască, dat fiind că lumina adevărată e și iubire și iubirea adevărată e și lumină. E așa cum în lumea aceasta soarele văzut și pământul numai împreună ajung la rodire. Propriu-zis rodul iese din pământ, dar numai sub lumina soarelui, dacă nu luminează un pământ, nu-și împlinește rostul de a pricinui rodirea acestuia. Inima neluminată rodește numai porniri de proastă calitate, iar lumina minții dacă nu întâlnește o inimă iubitoare rămâne aridă, abstractă, fără efect bun în viața omenească. Tot acest capitol este închinat de altfel puterii de viață făcătoare a Duhului Sfânt, care înviorează ca o apă pământul inimii. (n.s.499, p.221)

¹⁴⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici se spune mai direct că așa cum mintea își primește lumina de la Soarele dumnezeiesc (de la Logos), așa inima își primește puterea de rodire a celor bune sau apa de la Duhul Sfânt. Râul apei care face inima roditoare se spune că țâșnește din însăși inima omului (din pământul Edenului), dar tot așa de clar se spune că el e râul Duhului Sfânt. El e, în fond, râul iubirii, căci virtutea care o produce prin cele patru brațe ale apei culminează în iubire. Iubirea aceasta în mers spre actualizare lucrează prin cuminenie, cumpătate, dreptate și bărbăție. Se afirmă limpede aici că virtuțile sunt roadele Duhului Sfânt sau ale conlucrării Duhului Sfânt cu stăruințele noastre. Și nu se poate o mai accentuată afirmare a împreunei lucrări dintre firea omenească și puterea dumnezeiască în general. Firea noastră nu e deplină fără alimentarea ei din partea lui Dumnezeu cu lumină și cu iubire, prin minte și prin inimă. Dar mintea și inima au și ele rolul lor în activarea luminii și iubirii de la Dumnezeu. Lumina și iubirea devin ale omului prin primirea lor de către minte și inimă; ele se fac omenești prin faptul că se comunică omului, prin mintea și inima lui. Omul e într-adevăr o ființă creat-necreată, teandrică, paradoxală, minunată. Edenul e ținut în frumusețea și rodnicia lui de Soarele dumnezeiesc și de ploaia cerească. (n.s.500, p.222)

producerea rodurilor alese ale virtuților dumnezeiești”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p.220,221,222)

„Dacă deci ne-am învrednicit de atâta cinste de la Dumnezeu ca să avem putința să sădim în noi, imitând pe Dumnezeu raiul dumnezeiesc, necunoscut cu simțurile din afară, dar cunoscut cu mintea, rai mai presus cu mult decât cel dinainte, potrivit celor spuse, și care ne dă o mare fericire și e mai presus de orice înțelegere a celui ce n-a pățimit această sfințită vrednicie, să ne dăruim cu evlavie și cu dreaptă credință de la început liniștirii, prin porunci, și prin aceasta lui Hristos, Dumnezeu cel în Treime. Iar rămânând astfel, cu vederea care adună cugetările și înțelesurile mai înainte spuse, ba și învățăturile despre Dumnezeu și le sădește pe acestea în inimă ca în Dumnezeu, să-L înduplecăm prin rugăciunea cuvenită să lase Duhul Lui, cu tot ce este în El, în noi și să izvorască în noi înțelesuri dumnezeiești și mai presus de lume, cărora le poți spune și râuri. Căci *cel ce crede în Mine, zice, precum a spus Scriptura, râuri de apă vie vor curge din inima lui. Iar aceasta a spus-o, zice ucenicul iubit, despre Duhul pe care aveau să-L primească cei ce vor crede în El* (Ioan 7,38). A Lui fie slava în vecii vecilor, Dătătorul celor mai presus de minte”. (Calist Patriarhul, Cap.rug., cap.15, în Fil.rom., vol.VIII, p.226)

„Străduiește-te să intri în camera cea mai dinăuntru a ta și vei vedea camera cerească. Căci una sunt aceasta și aceea și într-o singură intrare le vei vedea pe amândouă.¹⁴⁸⁰ Scara Împărăției aceleia e în lăuntruul tău, ascunsă în sufletul tău. Botează-te pe tine în tine însuți din partea păcatului¹⁴⁸¹, și vei afla acolo trepte, pe care vei putea sui”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.30, în Fil.rom., vol.X, p.162,163)

„Iată, cerul este înlăuntruul tău, de ești curat; și vei vedea îngerii în tine împreună cu lumina lor și pe Stăpânul lor împreună cu ei și înlăuntruul lor¹⁴⁸². Cel lăudat cu dreptate nu se păgubește. Dar de-l va îndulci lauda, s-a făcut lucrător nerăsplătit. Comoara celui

¹⁴⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Camera sau vistieria ta cea mai dinăuntru e transparentă ca o membrană a camării sau vistieriei nesfârșite a cerului; sau, ele sunt în comunicare, ca râul sau marea. (n.s.168, p.162)

¹⁴⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Această botezare sau scufundare în sine, care contribuie la eliberarea de păcat, la ieșirea din îngustimea egoismului în largimea comuniunii cu Dumnezeu, are sens numai ținând seama de comunicarea ce are loc între sinea adâncă a omului și oceanul energiilor dumnezeiești. „Ce înseamnă: botează-te pe tine în tine însuți, din partea păcatului decât că în vederea (contemplarea) adâncă și în meditația lăuntrică cugeți la păcatul tău. Căci în aceasta constau suirile pe treptele în Dumnezeu. De fapt fiul risipitor venindu-și în sine și luând seama la păcatele sale a aflat suirea la tatăl său”. Poate prin expresia ortodoxă „Botează-se robul lui Dumnezeu”, preotul constată nu numai o scufundare a celui ce se botează din partea lui Dumnezeu, ci și o scufundare a aceluia însuși, sau o suire a lui în Dumnezeu. (n.s.169, p.163)

¹⁴⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum Dumnezeu e în noi dacă suntem curați, sau străvezii, sau neîngustați de gândurile la lucrurile mărginite, așa e și în îngerii care sunt curați. Dar și îngerii sunt în noi dacă suntem curați. Și Dumnezeu cel sălășluit în noi e totdeauna în lăuntruul îngerilor Lui. Și îl vedem pe Dumnezeu nu numai prin transparența noastră, ci și a îngerilor Lui. Simțim pe Dumnezeu ca pe supremul Subiect ce ne presează cu dragostea Lui ca supremul Izvor de lumină, de semn; dar și pe îngerii uniți cu El, ca pe alte subiecte ce ne îmbie prin iubirea și lumina lor. E așa cum, simțind dragostea tatălui, ne simțim și mai bine dacă totodată ne vedem înconjurați de dragostea fraților. (n.s.229, p.221)

smerit la cuget e în lăuntru lui; și ea este Domnul”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p. 221, 222)

„Cel curat cu sufletul are în lăuntru său țara cea cunoscută cu mintea și Soarele ce strălucește în el este lumina Sfintei Treimi. Aerul pe care-l respiră locuitorii acestei țări este Duhul cel Mângâietor și Prea Sfânt¹⁴⁸³. Iar împreună-șezătorii lor sunt firile sfinte și netrupești. Și viața și bucuria și veselia lor este Hristos, luminează din lumina Tatălui. Unul ca acesta se veselește în fiecare clipă de vederea sufletului său, dar se minunează și de frumusețea sa¹⁴⁸⁴, care e însutit mai luminoasă (mai străvezie) decât lumina soarelui. Această țară este Ierusalimul și împărăția lui Dumnezeu, ascunsă în lăuntru nostru, după cuvântul Domnului (Luca 18,24). Această țară e norul slavei lui Dumnezeu, în care vor intra numai cei curați cu inima, ca să vadă fața Stăpânului lor și să-și lumineze mințile lor cu raza luminii Lui¹⁴⁸⁵”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.43, în Fil.rom., vol.X, p. 223, 224)

4. Dobândirea Împărăției cerurilor

„Așadar, cea dintâi țință să ne fie Hristos, prin care se dă Împărăția cerurilor celor ce aleg de bunăvoie în veacul de aici să disprețuiască duhovnicește toate și să le aibă roabe lor și să împărătească nu numai peste lucruri, ci și peste trup, prin disprețuirea lui, ba încă și peste moarte, prin buna îndrăzneală a credinței; iar în veacul viitor să împărătească veșnic cu trupul împreună cu Hristos, prin harul învierii de obște”. (Petru Damaschinul, Înv.duh., în Fil.rom., vol.V, p.89)

„Cât privește închiderea Raiului și porunca dată Heruvimilor, ca să-i oprească intrarea, credem că s-au întâmplat în lumea nevăzută, precum s-a zis. Dar aceasta se află și în fiecare suflet întru ascuns. Căci în jurul inimii rotește acoperământul întunericului, adică focul duhului lumesc, care nu lasă nici mintea să se întâlnească cu Dumnezeu, nici sufletul să se roage, sau să creadă, sau să iubească pe Domnul după voia sa”. (Sf. Simeon Metafrastul, P.150cap., cap.37, în Fil.rom., vol.V, p.295)

¹⁴⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfânta Treime strălucește ca Soarele, pentru că Ea e comuniunea supremei iubiri și deci a supremului sens al existenței. Și iubirea iradiază cu putere. Duhul Sfânt e ca aerul atotcurat care ne dă viață și e plin de lumina Soarelui dumnezeiesc. El nu-i amestecat cu nici o substanță (gândire) otrăvitoare, care ne sufocă într-o anumită măsură. E numai iubire, suflând în noi numai iubire, ca aer de viață dătător. (n.s.234a., p.223)

¹⁴⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sufletul nu poate fi văzut deplin descoperit, decât în lumina Sfintei Treimi, care-l curățește de acoperământul întunecat al egoismului și-i pune în evidență adâncimile transparente pentru Dumnezeu. Dar sufletul e văzut astfel în frumusețea lui mai luminoasă ca a soarelui, pentru că e umplut de lumina iubirii nesfârșite a Sfintei Treimi și de sensul suprem al ei. (n.s.234b., p.224)

¹⁴⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Norul e străluminat de lumina Soarelui dumnezeiesc. Dar totuși cei ce se află în el, sau acoperiți de el, își dau seama că el e altceva decât Soarele dumnezeiesc și prin aceasta sunt păziți neconfundați cu Dumnezeu. Propriu-zis însăși ființa noastră devine un nor străluminat de soarele dumnezeiesc. Și în faptul că suntem mulți, dar ne facem ca un singur nor („nor de martori”), se arată unitatea firii noastre care se va actualiza ca o unitate simfonică deplină în viața viitoare. (n.s.234c., p. 224)

„Cel mai mare bun dintre virtuți este smerenia. Pe cei în care se sădește aceasta prin pocăință curată, având însoțitoare și rugăciunea cu înfrânare, îi face îndată slobozi de robie și dăruiește puterilor lor pace. Ea curățește inima prin lacrimi și o umple de seninătate prin venirea Duhului. Aflându-se aceștia într-o asemenea stare, cuvântul lor se umple de limpezimea cunoștinței lui Dumnezeu și ajung la vederea tainelor Împărăției lui Dumnezeu și a rațiunilor zidirii”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a doua, cap.40, în Fil.rom., vol.VI, p.241)

„Dacă ai cunoscut că pornirea spre patimi este nelucrătoare în tine și lacrimile umilinței și ale smeritei cugetări izvorăsc din ochii tăi, să știi că a venit la tine Împărăția lui Dumnezeu și ai zămislit de la Duhul Sfânt”. (Cuviosul Nichita Stithatul, C.300cap., suta a treia, cap.58, în Fil.rom., vol.VI, p.295)

„Fiindcă *Împărăția cerurilor se ia cu sila și cei ce o silesc o răpesc pe ea* (Matei 11,12). Iar silă a numit simțirea dureroasă a trupului în toate. Căci altfel sunt, poate, mulți care au lucrat sau lucrează ani îndelungați, dar fiindcă nu au pus osteneală și durere prin râvna fierbinte a inimii, s-au lipsit de curăție și de împărtășirea Sfântului Duh, lepădând asprimea durerilor. Cei ce lucrează fără grijă și cu moleșală ostenesc poate mult la arătare, dar niciodată nu vor culege roadă, din pricină că nu au pus durere în ea, rămânând în adâncul lor lipsiți de ea”. (Sf. Grigorie Sinaitul, D.lin.rug., cap.14, în Fil.rom., vol.VII, p.185,186)

„Să nu încetezi să-ți închipuiești mereu în tine și să cercetezi adâncul (abisul) focului veșnic și pe slujitorii nemiloși, pe judecătorul neîndurat și neiertător, prăpastia nemărginită a văpăii celei de sub pământ și coborâșurile strâmtorate ale locurilor și hăurilor subpământene și înfricoșătoare și chipurile tuturor acestora¹⁴⁸⁶. Aceasta pentru ca lăbărtarea aflătoare în sufletul nostru să fie strânsă prin cutremurare și acesta să se unească cu curăția nestricăcioasă, primind arătarea focului tot mai scânteietor al plânsului¹⁴⁸⁷”. (Sf. Ioan Scărarul, Scara., cuv.7, cap.12, în Fil.rom., vol.IX, p.167,168)

„Împărăția cerurilor spun (sfînții) că este vederea duhovnicească. Și aceasta nu se află în faptele gândurilor, ci poate fi gustată numai prin har. Și până nu se curăță omul,

¹⁴⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate acestea ascund în ele niște înțelesuri spirituale sau și spirituale. Aceste coborâșuri și hăuri subpământene sunt poate niște coborâșuri și prăpăstii haotice ale unor străfunduri aproape subcreaționale, sau ale unor stări în care creațiunea e redusă în trepte gradate la o diminuare a existenței, ajungând aproape de caracterul de umbre ale existenței. Sunt trepte de umbră care chinuiesc tocmai prin această împătımire extremă de o creațiune lipsită de izvorul existenței sale care este Dumnezeu. Aceasta e și o permanentizare a unei stări de suflet lăbărtată, lipsită de intensitatea trăirii în plinătatea vieții. (n.s.325, p.167)

¹⁴⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Plânsul, fie că e al pocăinței, fie că e al iubirii de Dumnezeu, e un plâns fierbinte, un plâns de foc, care, însoțit de smerita cugetare, dovedește pe de o parte în mod paradoxal o intensitate a existenței, pe de alta are lumina clară a măreției lui Dumnezeu cuprinsă în cel ce plânge. Această lumină scânteiază tot mai mult și-și arată strălucirea și pe față. Această lumină face ca plânsul să fie însoțit de bucurie. (n.s.326, p.168)

nu e în stare nici să audă despre ea (cu înțelegerea), căci nimeni nu poate să o dobândească prin învățătură. De vei ajunge, o fiule, la curăția inimii prin credință, dobândită în liniștea din partea oamenilor, și vei uita cunoștința acestei lumi, ca să nu o mai simți, aceasta se va afla dintr-odată înaintea ta fără o cercetare cu privire la ea”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.19, în Fil.rom., vol.X, p.99)

„...când urmează credinței în grija de veacul viitor și în dorința după cele făgăduite nouă și în cercetarea tainelor ascunse, atunci credința înghite cunoștința și se întoarce și o naște pe ea de la început, ca să se facă acea cunoștință ca cea de la început și să se facă cu totul duh¹⁴⁸⁸.

Atunci, acela poate zbura, purtat de aripi, în planurile celor nevăzute și să atingă adâncul mării celei neatinse¹⁴⁸⁹, pătrunzând cârmuirile dumnezeiești și minunate, cele din firile celor gândite cu mintea (inteligibile) și din firile celor supuse simțurilor (sensibile), și cercetează tainele cele duhovnicești, cele prinse printr-o înțelegere simplă și subțire¹⁴⁹⁰. Atunci se trezesc simțurile dinăuntru la o lucrare a Duhului, după o rânduială proprie stării de nemurire și de nestricăciune¹⁴⁹¹. Pentru că au primit încă de aici învierea cea gândită (nu încă pe cea sensibilă), ca pe o taină, spre mărturia adevărată a măririi tuturor¹⁴⁹²”. (Sf. Isaac Sirul, Cuv.nev., cuv.65, în Fil.rom., vol.X, p.334)

„Adu-ți aminte de Împărăția cerurilor, ca dorirea ei să te atragă pe încetul spre ea. Gândește-te, la gheena, ca să urăști faptele ce te duc la ea. Sculându-te dimineata, în fiecare zi, gândește-te că vei da răspuns lui Dumnezeu despre toată fapta și nu vei păcătui față de El și frica lui Dumnezeu va locui în tine. Pregătește-te să-L întâlnești și vei face voia Lui”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29 cuv., cuv.16, cap.3, în Fil.rom., vol.XII, p.119)

¹⁴⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când cunoștința s-a ridicat la cele nevăzute, a devenit credință, pentru că acelea nu mai sunt cunoscute prin simțuri. Propriu-zis, credința aceea naște adevărata cunoștință, cunoștința de la început a firii noastre, când trăia în orizontul realităților duhovnicești. Atunci omul a devenit cu totul duh, umplându-se de Duhul. Căci a intrat în planul Duhului, unde e libertate de legi, unde suflă iubirea nesfârșită, unde se alege liber, și pe rând manifestările fără sfârșit ale iubirii și ale comuniunii. (n.s.396, p.334)

¹⁴⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Atunci atinge adâncurile mării neatinse de simțuri și de minte, adică ale vieții dumnezeiești ale Duhului. Vedem aceeași îmbinare de transcendență a lui Dumnezeu și de experiență a Lui, prin harul Lui. (n.s.397, p.334)

¹⁴⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt sesizate în același timp în mod mai presus de înțelegere cârmuirile dumnezeiești lucrătoare în ființele văzute și nevăzute, dar și tainele dumnezeiești mai presus de aceste cârmuiri, printr-o intuiție simplă și subțire, de ordin duhovnicesc. (n.s.398, p.334)

¹⁴⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Simțurile dinăuntru se pătrund în lucrarea lor de lucrarea Duhului, sau devin și organe ale lucrării Duhului, producându-se o lucrare teandrică, divino-umană. E o stare în care se gustă cu anticipare nemurirea și nestricăciunea. Se trăiește în fiecare clipă veșnicia, fără să se mai știe de clipă, uitându-se de clipă. (n.s.399, p.334)

¹⁴⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ajuns acolo trăiește lăuntric, în taină, învierea și aceasta îi este o dovadă despre înnoirea tuturor, care se va produce prin puterea revărsată din acea stare de înviere lăuntrică. Lăuntrul nu e menit să rămână mereu fără efect asupra celor din afară, ci când va voi Hristos se va revărsa peste toate cele din afară, căci Însuși Hristos cel înviat e în sufletul înviat. (n.s.400, p.334,335)

„Vai nouă că, atunci când Domnul va face examenul vieții noastre de pe pământ, ne va găsi la judecată neîndreptați. Vai nouă că nu privim la cele din lăuntrul stomacului nostru și de aceea suntem biruiți de iubirea de plăcere și de mândrie. Vai de noi că, murdărind pururea sufletele noastre cu gânduri necurate, voim să fim respectați ca niște sfinți și să fim cinstiți cu titlurile date acelor. Vai nouă că, ocupându-ne cu cele deșarte, am uitat de lupta împotriva diavolului. Vai nouă, celor ce păcătuim aici, fără teamă, că ne așteaptă acolo focul nestins al gheenei și întunericul cel mai dinafară și viermele neadormit și plânsul și scrâșnirea dinților și rușinea veșnică în fața zidirii de sus și de jos. Vai sufletului nostru lipsit de discernământ și nepocăit, că la învierea morților va plânge și va suspina cu jale și cu scrâșnirea dinților în trupul său păcătos și va suferi chinurile amare, dureroase și foarte aspre ale focului veșnic. Vai nouă, că în exilul nostru trecător, iubim veselie blestemată și nu ne aducem aminte de dulceața raiului, ci disprețuim Împărăția cerurilor”. (Cuviosul Isaia Pustnicul, 29cuv., cuv.29, cap.5, în Fil.rom., vol.XII, p.249,250)

Bibliografie

I. Surse scripturistice și patristice

1. Biblia sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1982;
2. Acatistul Mântuitorului, în *Acatistier*, Editura Biserica Ortodoxă Alexandria, anul 2001;
3. Acatistul Maicii Domnului, în *Ceaslov*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1993;
4. Antonie cel Mare, Sfântul, *Învățăături despre viața morală a oamenilor și despre buna purtare*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
5. Avva Dorotei, *Diferite învățături de suflet folositoare*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IX, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980;
6. Idem, *Epistole*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IX, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980;
7. Avva Filimon, *Cuvânt foarte folositor*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;
8. Calist Angelicude, *Meșteșugul liniștirii*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VIII, Ed. Humanitas, București, 2002;
9. Calist Catafighiotul, *Despre unirea dumnezeiască și viața contemplativă*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VIII, Ed. Humanitas, București, 2002;
10. Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VIII, Ed. Humanitas, București, 2002;
11. Calist și Ignatie Xanthopol, *Metoda sau cele 100 de capete*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VIII, Ed. Humanitas, București, 2002;
12. Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini*, în P.S.B., vol. IV, trad. de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1982;
13. Culegere din Sfinții Părinți, *Despre rugăciune și luare aminte*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VIII, Ed. Humanitas, București, 2002;

14. Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreaapta socoteală duhovnicească*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
15. Idem, *Definiții*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
16. *Din viața Cuviosului Părintelui nostru Maxim Căvsocalivitul*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VIII, Ed. Humanitas, București, 2002;
17. *Din viața Sfântului Grigorie Arhiepiscopul Tesalonicului*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VIII, Humanitas, București, 2002;
18. Dionisie Areopagitul, *Despre Ierarhia Cerească*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, în *Opere complete și scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Ed. Paideia, București, 1996;
19. Idem, *Despre Numirile Dumnezeiești*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, în *Opere complete și Scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Ed. Paideia, București, 1996;
20. Evagrie Ponticul, *Schiță monahicească, în care se arată cum trebuie să ne nevoim și să ne liniștim*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
21. Idem, *Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
22. Idem, *Capete despre trezvie*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
23. Idem, *Cuvânt despre rugăciune*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
24. Idem, *Tratatul practic. Gnosticul*, studiu introductiv, traducere și comentarii de Cristian Bădiliță, Editura Polirom, Iași, 1997;
25. Filotei Sinaitul, *Capete despre trezvie*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;
26. Grigorie Dialogul, Sfântul, *Cartea regulei pastorale*, traducere, prefață și note de Pr. Prof. Alexandru Moisiu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1996;
27. Grigorie de Nazianz, Sfântul, *Imn către Dumnezeu*, în *Opere dogmatice*, traducere din greacă, studii și note Pr. dr. Gheorghe Tilea, Editura Herald, București, 2002;
28. Grigorie Palama, Sfântul, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
29. Idem, *Despre cunoștința naturală*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
30. Idem, *Despre împărtășirea dumnezeiască*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;

31. Idem, *Tomul aghioritic*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
32. Grigorie Sinaitul, Sfântul, *Capete după acrostih*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
33. Idem, *Despre liniștire și despre cele două feluri de rugăciune*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
34. Idem, *Învățătură cu de-amănuntul despre liniștire*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
35. Idem, *Despre felul cum trebuie să se șadă la rugăciune*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
36. Idem, *Alte capete*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
37. Idem, *Capete care au lipsit*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VIII, Ed. Humanitas, București, 2002;
38. Ilie Ecdicul, *Culegere din sentințele înțelepților*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;
39. Ioan Carpatiul, *Una sută capete de mângâiere*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;
40. Idem, *Cuvânt ascetic*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;
41. Ioan Casian, Sfântul, *Despre cele opt gânduri ale răutății*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
42. Idem, *Cuvânt plin de mult folos*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
43. Ioan Damaschin, Sfântul, *Cuvânt de suflet folositor*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;
44. Idem, *Dogmatica*, traducere de Pr.D. Fecioru, Ed. Scripta, București, 1993;
45. Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Tratatul despre preoție*, traducere de Pr. Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;
46. Ioan Scărarul, Sfântul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IX, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980;
47. Isaac Sirul, Sfântul, *Cuvinte despre nevointă*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul X, Ed. Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981;

48. Isaia Pustnicul, *Despre păzirea minții*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
49. Idem, *Douăzeci și nouă de cuvinte*, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul XII, Ed. Harisma, București, 1991;
50. Isihie Sinaitul, *Cuvânt despre trezvie și virtute*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;
51. *Istoria Isihasmului în ortodoxia română*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VIII, Ed. Humanitas, București, 2002;
52. Marcu Ascetul, *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptătesc din fapte*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
53. Idem, *Despre legea duhovnicească*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
54. Idem, *Epistolă către Nicolae Monahul*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
55. Idem, *Răspuns acelora care se îndoiesc despre dumnezeiescul botez*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
56. Maxim Mărturisitorul, Sfântul, *Cuvânt ascetic*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul II, Ed. Humanitas, București, 1999;
57. Idem, *Epistole*, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în *Scrieri* partea a-II-a, în PSB, vol.32, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990;
58. Idem, *Răspunsuri către Talasie*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul III, Ed. Humanitas, București, 2000;
59. Idem, *Capete teologice (gnostice)*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul II, Ed. Humanitas, București, 1999;
60. Idem, *Capete despre dragoste*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul II, Ed. Harisma, București, 1993;
61. Idem, *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul II, Ed. Humanitas, București, 1999;
62. Idem, *Tâlcuire la Tatăl nostru*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul II, Ed. Humanitas, București, 1999;

63. Nichifor din singurătate, *Cuvânt plin de mult folos despre rugăciune, trezvie și paza inimii*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
64. Nichita Stithatul, Cuviosul, *Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoștință*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VI, Ed. Humanitas, București, 1997;
65. Idem, *Vederea duhovnicească a raiului*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VI, Ed. Humanitas, București, 1997;
66. Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic foarte trebuincios și folositor*, traducere din grecește, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul I, Ed. Humanitas, București, 1999;
67. Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul V, Ed. Humanitas, București, 2001;
68. Simeon Evlaviosul, Sfântul, *Capete morale*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VI, Ed. Humanitas, București, 1997;
69. Simeon Metafrastul, Sfântul, *Parafrază în 150 de capete la cele 50 de cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul V, Ed. Humanitas, București, 2001;
70. Simeon Noul Teolog, Sfântul, *Cele 225 de capete teologice și practice*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VI, Ed. Humanitas, București, 1997;
71. Idem, *Cuvântări morale*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VI, Ed. Humanitas, București, 1997;
72. Idem, *Metoda Sfintei rugăciuni și atenții*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VIII, Ed. Humanitas, București, 2002;
73. Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;
74. Teodor al Edesei, *Una sută capete*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;
75. Idem, *Cuvânt despre contemplație*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;
76. Teofilact al Bulgariei, *Tâlcuire la Evanghelia de la Luca*, Editura Pelerinul român, Oradea, 1999;
77. Teognost, *Despre făptuire, contemplație și preoție*, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul IV, Ed. Humanitas, București, 2000;

78. Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, *Cuvânt despre ostenele vieții călugărești*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
79. Idem, *Cuvânt despre lucrarea cea ascunsă întru Hristos*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul VII, Ed. Humanitas, București, 1999;
80. Varsanufie și Ioan, Sfinții, *Scrisori duhovnicești*, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia română, volumul XI, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990.

II. Manuale de inspirație filocalică

1. Stăniloae, Dumitru, Preot Prof. Dr., *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996;
2. *Ibidem*, vol. 2, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997;
3. *Ibidem*, vol. 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997;
4. Idem, *Ascetica și mistica creștină sau Teologia vieții spirituale*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 1993;
5. Špidlík, Tomáš, *Spiritualitatea răsăritului creștin*, vol. 1, traducere și prezentare: diac. Ioan I. Ică jr., Cuvânt înainte: P. Marko I. Rupnik S.J., Editura Deisis, Sibiu, 1997;
6. *Ibidem*, vol.3, Editura Deisis, Sibiu, 2000.

III. Alte opere de inspirație filocalică

1. Bălan, Ioanichie, Arhimandrit, *Ne vorbește părintele Cleopa*, vol.II, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1995;
2. Boca, Arsenie, Ierom., *Cărarea Împărăției*, tiparul S.C. Polsib, Sibiu, 1991;
3. Boghiu, Arhim. Sofian, *Ne vorbește părintele Sofian*, Editura Episcopiei Romanului, 1997;
4. Boulgarakis, Ilie A., *Tu care judeci pe fratele tău*, Ed. Anastasia, București, 1999;
5. Cabasila, Nicolae, Sfântul, *Despre Viața în Hristos*, Studiu introductiv și traducere din limba greacă de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 2001;
6. Carrel, Dr. Alexis, *Rugăciunea*, traducere de Pan Izverna, Editura Învierea, Timișoara, 1999;
7. Chilea, Sebastian, Pr. Prof., *Paradoxul mincinosului și ambiguitatea minciunii*, în „Studii Teologice”, nr. 3-4/1974;
8. Ciobotea, Daniel, Mitropolit, *Prefață*, la P.S. Calinic Botoșăneanul, *Biblia în Filocalie*, Editura Trinitas, Iași, 1995;
9. Clément, Olivier, *Rugăciunea lui Iisus*, traducere de Măriuca și Adrian Alexandrescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997;

10. Cleopa, Ilie, Arhimandrit, *Urcuș spre Înviere*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Trinitas, Iași, 1998;
11. Cleopa, Ilie, Arhimandrit, *Valoarea sufletului*, Editura Bunavestire, Bacău, 1994;
12. Dura, Nicolae, Pr. Lect. Dr. Univ., *Propovăduirea cuvântului și Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire*, în "Studii Teologice", an. L, nr. 1-2, anul 1998;
13. Dumitrescu Sorin, *7 dimineți cu părintele Stăniloae*, Editura Anastasia, București, 1992;
14. Eminescu, Mihai, *Glossă*, în vol. *Învierea*, Editura Demiurg, Iași, 1998;
15. Florenski, Pavel, *Stâlpul și Temelia Adevărului, Încercare de teodicee ortodoxă în douăsprezece scrisori*, în românește de Emil Iordache, pr. Iulian Friptu și pr. Dimitrie Popescu, studiu introductiv: diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Polirom, Iași, 1999;
16. Ignatie Briancianinov, *Sfântul Fărâmiturile ospățului*, traducere de Pr. Simeon Bruschweiller, Editura Episcopia Ortodoxă Română Alba Iulia, 1996;
17. Larchet, Jean-Claude, *Terapeutica bolilor spirituale*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2001;
18. Leloup, Jean-Yves, *Cuvinte din Muntele Athos*, traducere de Veronica Struțeanu, Editura Bizantină, București, 1998;
19. Mihăescu, Florin, *Cosmosul în tradiția creștină*, Editura Rosmarin, București, 2001;
20. Idem, *Simbol și Ortodoxie*, cu un cuvânt înainte de Pr. Prof. Ion Buga, Editura Sfântul Gheorghe-Vechi, București, 2000;
21. Idem, *Omul în tradiția creștină*, Editura Rosmarin, București, 1999;
22. Mihoc, Vasile, Pr. Prof., *Prefață*, la P.S. Calinic Botoșăneanul, *Meditații filocalice*, Editura Cantes, Iași, 2001;
23. Nellas, Panayotis, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, studiu introductiv și traducere de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999;
24. Noica, Rafail, Pr., în *Duhovnici români în dialog cu tinerii*, Editura Bizantină, București, 1999;
25. Idem, *Celălalt Noica*, Editura Anastasia, București, 1994;
26. Pârâian, Teofil, Arhimandrit, *Veniți de luați bucurie*, Editura Teognost, 2001;
27. Plămădeală Antonie, Mitropolit, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1995;
28. Punguță, Vichentie, Ierom. Drd., *Cunoașterea lui Dumnezeu și rugăciunea la Sfântul Grigorie Palama*, în "Revista Teologică", nr. 5, anul 1991;
29. Regnault, Lucien, *Viața cotidiană a Părinților deșertului în Egiptul secolului IV*, traducere de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1997;
30. Rougemont, Denis de, *Partea diavolului*, traducere Mircea Ivănescu, Ed. Anastasia, București, 1994;
31. Sandu Tudor, Daniil, *Dumnezeu-Dragoste*, Editura Christiana, București, anul 2000;
32. Idem, *Imn acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu*, în *Scrieri I*, Ed. Christiana, București, 2001;
33. Siluan Athonitul, Cuviosul, *Între Iadul Deznădejdiei și Iadul Smereniei*, studiu introductiv și traducere de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1996;

34. Stăniloae Dumitru, Pr. Prof. Dr., *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, Editura Anastasia, București, 1993;
35. Idem, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, Editura Omniscop, Craiova, 1993;
36. Idem, *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993;
37. Idem, *Biserica în sensul de locaș și de largă comuniune în Hristos*, în loc de Postfață la Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000;
38. Stăniloae, Lidia Ionescu, *Lumina faptei din lumina cuvântului*, Editura Humanitas, București, 2000;
39. Tănase, Petroniu, Protosinghel, *Ușile pocăinței*, Editura Trinitas, Iași, 1993;
40. Teșu, Ioan C., Preot, *Teologia neazurilor*, Ed. Christiana, București, 1998;
41. Idem, *Din iadul patimilor spre raiul virtuților*, Editura Christiana, București, 2000;
42. Idem, *Virtuțile creștine, cărări spre fericirea veșnică*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Trinitas, Iași, 2001;
43. Thunberg, Lars, *Omul și cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, traducere de Prof.Dr. Remus Rus, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1999;
44. Ware, Kallistos, *Împărăția lăuntrică*, traducere de Eugenia Vlad, Editura Christiana, București, 1996.

Cuprins

Prefață I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei	7
Abrevieri	9

Partea întâi **TEOLOGIE FILOCALICĂ** (*Despre Dumnezeu*)

I. Dumnezeu Treime (L.P.).....	13
Despre Dumnezeu (15). Cunoașterea lui Dumnezeu (19). Ființa și lucrarea lui Dumnezeu (24). Atributele lui Dumnezeu (25). Viața Sfintei Treimi (29). Iubirea lui Dumnezeu pentru noi (34). Sălășluirea lui Dumnezeu în noi (37).	
II. Măinile Tatălui: Fiul și Duhul Sfânt (L.P.).....	39
Relația Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul (41). Întruparea Mântuitorului Hristos (42). Unirea celor două firi în Hristos (46). Hristos, Răscumpărătorul nostru (47). Lucrarea Duhului Sfânt (52). Sălășluirea Domnului Hristos în noi (54). Dobândirea Duhului Sfânt și darurile Duhului Sfânt (55). Sălășluirea Duhului Sfânt în noi (57). Inspirația și transmiterea Duhului Sfânt (60). Har, harisme (61). Hristos, cale, ușă, cheie, și împărăție (66).	

Partea a doua **COSMOLOGIE FILOCALICĂ** (*Despre creație*)

I. Crearea lumii (G.H.).....	71
Cauza și motivul creației (72). Despre existențe create și existențe necreate (73). Despre existențe văzute și existențe nevăzute (74). Despre aducerea la existență din neființă (Creația din nimic) (75). Timpul (Creația în timp și o dată cu timpul, rolul și valoarea timpului) (77). Creația progresivă (78).	
II. Îngerii buni (G.H.).....	80
Firea îngerilor (81). Preamărirea lui Dumnezeu de către îngeri (Liturgia îngerilor) (87). Lucrarea bună a îngerilor (88).	
III. Despre demoni și lupta lor cu oamenii (G.H.)	93
Firea demonilor (95). Îngăduința lui Dumnezeu pentru existența și lucrarea demonilor (100). Diavolul dezbinătorul (101). Lupta diavolului cu omul: Unelțirile diavolului, Războiul nevăzut cu ochii ci doar cu mintea, Războiul sensibil-văzut și înțeles, Țara diavolului - înstrăinarea de Dumnezeu, Necesitatea cunoașterii de către om a curselor diavolești, Lupta harului cu duhul diavolesc în mintea omului, Despre cum se poate apăra omul de diavoli (104). Iadul (130).	

IV. Relația omului cu lumea creată (G.H.) 132

Omul, prin fire și prin virtute, împărat peste cele văzute (133). Robia omului față de sensibil (față de lume) și idolatrizarea materiei (135). Degradarea firii lumii create este o consecință a căderii omului (136). Ridicarea omului din robia lumii sensibile (137). Refacerea firii lumii create, o însoțire a refacerii spirituale a omului (139).

V. Cunoașterea lui Dumnezeu din fapte (G.H.) 144

Rațiunile sădite de Dumnezeu în firea lumii văzute (145). Prin sensibil spre inteligibil (contemplarea duhovnicească - *theoria*) (151).

Partea a treia

ANTROPOLOGIE FILOCALICĂ

(*Despre om*)

I. Antropologie generală (G.H.) 159

Firea umană: Chipul și asemănarea cu Dumnezeu în firea omului, Omul a fost creat cu voință liberă, Respectul lui Dumnezeu pentru libertatea omului, Firea neschimbătoare (voința supusă rațiunii firii), Firea schimbătoare (firea căzută sub influență voii schimbătoare), Restaurarea firii umane în Hristos (159). Conștiința: Firea conștiinței (conștiința, învățător sincer dat de Dumnezeu omului), Întunecarea conștiinței, Conștiința curată, Rolul conștiinței fiecărui om la Judecată (175). Sufletul: Firea sufletului (despre însușirile sufletului, așa cum a fost creat de Dumnezeu), Întunecarea sufletului (îndepărtarea sufletului de la traseul lui firesc, prin săvârșirea păcatului), Curățirea sufletului, Unirea sufletului cu Dumnezeu (182). Trupul: Firea trupului, Viața trupului, Afectele naturale din om, Omul căzut sub ascultarea cugetului trupesc, Despărțirea omului de cugetul trupesc, Firea trupului după înviere, Lupta dintre trup și suflet (201). Simțurile: Căderea ce vine prin nsimțuri, Ridicarea cu ajutorul simțurilor, Închiderea simțurilor (prin liniște), Simțurile duhovnicești, Despre simțuri (221). Minte: Definiții ale minții, Firea minții, Lucrurile ce împiedică lucrarea firească a minții, Relația minții cu simțurile, Relația minții cu inima, Relația minții cu trupul, Relația minții cu rațiunea, Lucrarea minții, Sprijinirea lucrării firești a minții, Teleologia minții (229). Inima: Ispita diavolească și necurăția inimii, Păzirea inimii, Zdrobirea inimii, Curăția inimii, Răsplata inimii curate (248). Despre moarte: Moartea (aparitia ei), Moartea sufletească, Moartea trupestă, Moartea trupestă, încetare a păcatului, Leșirea sufletului din trup în momentul morții trupestă (259).

II. Antropologia omului căzut (L.P.) 267

Căderea lui Adam: Adam înainte de căderea în păcat, Ispita diavolului și păcatul lui Adam, Urmările păcatului lui Adam și eliberarea de ele (267). Ispitele: Cauzele și scopul ispitelor, Felurile ispitelor, Ferirea de ispite și remediile ispitelor, Folosul răbdării ispitelor și ajutorul lui Dumnezeu în lupta cu ispitele (276). Păcatele: Ce sunt păcatele?, Nașterea păcatelor, Felurile păcatelor, Păcatele-amintirea lor și căderea în aceleași păcate, Gravitatea păcatelor, chiar și a celor mici, Lupta cu păcatele, Remedii și eliberarea de ele, Vederea păcatelor proprii (288). Patimile: Ce sunt patimile?, Nașterea patimilor, Lupta cu patimile, remedii și despățimirea, Deprinderea patimilor, Amintirea patimii, Gravitatea patimilor și urmările nefaste ale lor, Felurile patimilor (301). Filavtia (iubirea trupestă de sine): Definiția, nașterea și manifestarea filavției, Gravitatea și urmările filavției, Lupta și remediile iubirii trupestă de sine (320). Lăcomia pântecelui: Ce este lăcomia pântecelui?, Cum se naște lăcomia pântecelui?, Urmări păgubitoare ale lăcomiei pântecelui, Lupta cu lăcomia pântecelui, remediile și vindecarea (324). Desfrânarea: Scopul firesc al împreunării trupestă și nașterea curviei, Gravitatea acestei patimi, Lupta, remediile și vindecarea patimii curviei (333). Iubirea de arginți: Ce este, cum se naște și cum recunoaștem patima iubirii de arginți?, Manifestarea și gravitatea iubirii de arginți, Urmările ei păgubitoare, Remedii și eliberarea de iubirea de arginți (340).

Mânia: Felurile mâniei, Manifestarea patimii mâniei și gravitatea, Urmările nefaste ale mâniei, Lupta cu mânia, remediile și eliberarea de mânie, Ura-manifestare și remedii (349). Tristețea: Definiția tristeții și recunoașterea ei, Cauzele, felurile și manifestările tristeții, Lupta și remediile patimii întristării, Întristarea cea bună și mântuitoare, Gravitatea, urmările și răbdarea întâmplărilor de întristare (359). Trândăvia: Definiția, felurile și manifestarea, Cauza și remediile trândăviei, Gravitatea patimii trândăviei și urmările ei (367). Slava deșartă: Definiția, nașterea, manifestările și recunoașterea, Gravitatea patimii slavei deșarte și urmările ei, Lupta și remediile împotriva slavei deșarte, Fățarnicia-manifestare și remedii (375). Mândria: Definiția, nașterea și manifestarea, Gravitatea și urmările patimii mândriei, Lupta și remediile împotriva mândriei (386). Bârfirea și clevetirea aproapelui: Definiția, manifestarea și gravitatea, Lupta și remediile bârfirii și clevetirii aproapelui (395). Judecarea și osândirea aproapelui: Definiția, manifestarea și gravitatea, Remediile judecării și osândirii aproapelui (400). Neștiința și uitarea: Nașterea și gravitatea neștiinței și uitării, Remediile neștiinței, Uitarea, manifestarea și remedii (405). Grijile lumești înrobitoare: Manifestarea și gravitatea, Eliberarea din robia grijilor lumești înrobitoare (408). Minciuna: Nașterea și manifestarea, Gravitatea și urmările minciunii, Remedii (412). Nepăsarea (416). Viclenia (417).

Partea a patra

TAINA BISERICII

(Viața creștină în Hristos și în Duhul Sfânt)

I. Biserica (G.H.)	423
Dumnezeu a zidit Biserica, piatra cea din capul unghiului fiind Hristos (424). Firea Bisericii (425). Ierarhia bisericească (428). Omul, biserică a Sfântului Duh (429). Comuniunea credincioșilor în interiorul lui Hristos (Hristos, cap al Bisericii) (430).	
II. Sfânta Scriptură (L.P.)	434
Cititul cărților sfinte (435). Citirea Sfintei Scripturi (437). Înțelegerea Sfintei Scripturi (440).	
III. Rugăciunea (L.P.)	442
Ce este rugăciunea? (444). Folosul rugăciunii (446). Ce ajută rugăciunea? (452) Ce împiedică rugăciunea? (455). Cum trebuie să ne rugăm? (459). Rugăciunea de cerere (465). Rugăciunea de laudă și mulțumire (471). Rugăciunea lui Iisus (472). Lipsa rugăciunii – gravitatea (480). Rugăciunea curată și duhovnicească (481). Cântarea și psalmodia (484).	
IV. Sfintele Taine și sfințirea omului (L.P.)	487
Botezul – baia cea dumnezeiască (488). Mărturisirea păcatelor și a gândurilor (490). Sfânta Împărtășanie – masa cea nemuritoare (496). Preoția: Ce este preotul?, Vrednicia preotului, Primirea preoției, Preotul ca liturghisitor, Grijă pentru turmă, Sfaturi pentru preot, Sfaturi pentru episcopi (502).	
V. Monahismul (L.P.)	511
Ce este monahismul? (511). Măreția monahismului (513). Intrarea în monahism (515). Îndatoririle monahului (516). Tăierea voci și ascultarea (520). Fecioria (528). Privegherea monahului (532). Nepărăsirea mănăstirii (536). Legătura monahului cu rudeniile (537). Despățimirea monahului (539). Liniștirea monahului (540). Idioritmia (548). Schima (551). Îmbrăcămintea monahală (552). Chilia monahului (554). Sfaturi pentru monahi (557).	

VI. Părintele duhovnicesc (L.P.)	563
Alegerea duhovnicului (564). Necesitatea duhovnicului (566). Ascultarea de duhovnic (567). Ispite împotriva ascultării de duhovnic (570). Mărturisirea la duhovnic (572). Neschimbarea duhovnicului (572). Grija duhovnicului pentru ucenici (573). Importanța și pregătirea pentru duhovnicie (574). Sfaturi pentru duhovnic (575).	
VII. Virtuțile și urcușul duhovnicesc (G.H.); (L.P.)	579
Despre virtuți: Dumnezeu sprijină virtutea, Firea virtuții, Feluri ale virtuților, Scara virtuților (579). Credința: Firea credinței, Despre cele două feluri de manifestarea credinței, Credința fără fapte moartă este, Relația între credință și cunoaștere, Necredința (616). Frica de Dumnezeu: Îndemn spre frica de Dumnezeu, Urmările bune ale fricii de Dumnezeu, Cele două feluri de manifestare a fricii de Dumnezeu, De la frică la dragostea către Dumnezeu (640). Pocăința: Îndemn la pocăință, Firea pocăinței, Necesitatea pocăinței, Roadele pocăinței (654). Înfrânarea: Firea înfrânării, Înfrânarea fără măsură, Neînfrânarea, Scopul înfrânării (666). Postul: Măsura postului, Postul sufletesc și trupesc, Postul omului ce este bolnav, Rolul postului (677). Paza minții sau a gândurilor: Firea gândurilor, Gândurile rele, Paza minții sau a gândurilor (688). Răbdarea necazurilor și îngăduința: Necesitatea răbdării, Răbdarea și îndelunga răbdare (711). Nădejdea: Firea nădejzii, Nădejdea totală în Dumnezeu, Nădejdea amăgitoare, Deznădejdea, marea bucurie a dracilor (719). Smerenia și smerita cugetare: Firea smereniei, Necesitatea smereniei, Hristos – model de smerenie, Nașterea smereniei, Roadele smereniei (728). Nepătimirea (757). Dragostea: Firea dragostei, Credința, nădejdea și dragostea, Dragostea duhovnicească, Unicitatea iubirii, Hristos – model de dragoste între oameni, Iubirea de aproapele, Iertarea aproapelui, Iubirea de Dumnezeu (762). Discernământul (809). Urcușul duhovnicesc (813).	
VIII. Sfințenie și îndumnezeire (L.P.)	821
Despre sfinți și sfințenie (822). Maica Domnului – Maica Lui și Maica noastră (826). Ajutorul sfinților la mântuirea noastră (828). Urmarea vieții sfinților (829). Îndumnezeirea (831).	
IX. Împărăția cerurilor (G.H.)	836
Ce este Împărăția cerurilor? (837). Comuniunea veșnică în Împărăția cerurilor (840). Despre Împărăția cerurilor din noi (843). Dobândirea Împărăției cerurilor (849).	
Bibliografie	853

Redactor: Cătălin Jeckel

Lector: Ioan Istrati

Tehnoredactor: Rema Zugravu

Corector: Daniela Cojocariu

Designer: Monica Radu

Bun de tipar: octombrie 2003. Apărut: 2003
Editura TRINITAS, Cuza Vodă 51, 6600, IASI
Tel.: (0232)216693; (0232)218324; Fax (0232)216694
http://www.trinitas.ro; E-mail:editura@trinitas.ro
Comanda nr. 210 din 01.10.2003
Nr. coli tipar: 108
Tiparul executat la Tipografia TRINITAS
E-mail: tipografia@trinitas.ro